ספרות עזר · תולדות עם ישראל

תולדות תנאים ואמוראים

הרב אהרן הימן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תולדות תנאים ואמוראים

הרב אהרן הימן

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תולדות-תנאים-ואמוראים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 40
סימני הש"ס 52
ברכות 52
שבת 53
עירובין 54
פסחים 56
יומא 56
מגילה 56
מועד קטן 57
תענית 57
יבמות 57
כתובות 57
קידושין 58
גיטין 58
נדרים 58
נזיר 59
סוטה 59
בבא קמא 59
בבא מציעא 60
בבא בתרא 60
סנהדרין 62
עבודה זרה 64
מכות 64
זבחים 65
מנחות 65
בכורות 67
חולין 67
כריתות 68
נדה 68
מנין שטרות 68
א 70
אבא (תנא בזמן הבית) 70
אבא (כל החכמים ששם אביהם היה אבא) 70
ר' אבא (סתם) 72
ר' אבא א) 73
ר' אבא ב) 81
ר' אבא ג) 82
אבא אבי אביו דשמואל 83
אבא אבוה דר' אבא מרי 83
אבא אבוה דר' ירמיה בר אבא 83
רב אבא אבוה דרב בריה דרב משרשיה . 83
אבא אבוה דר' שמלאי 83
אבא אומנא 84
אבא אוריון 84
ר' אבא אחוה דרב בריה דרב משרשיה .. 84
ר' אבא אחוה דר' יהודה בר זבדי 84
אבא (תואר) 85
אבא אריכא 85
אבא ביראה 85
אבא בר אבא אבוה דשמואל כהן 85
אבא בר אבא בר ממל 89
אבא בר אבהו 89
אבא בר אבימי 89
ר' אבא בר אבין 89
ר' אבא בר אבינא 89
ר' אבא בר אדא 89
ר' אבא בר אחא 90
אבא בר אחא בר סלא מכפרי 90
ר' אבא בר אחוה דר' יוסי 90
ר' אבא בר איבו (רב) 90
ר' אבא בר איבו 125

ר' אבא בר אלישע 125
ר' אבא בר אלישיב 125
ר' אבא בר אמי 125
ר' אבא בר ביבי 125
ר' אבא בר ביזנא 126
ר' אבא בר בינה 126
אבא בר בנימין 126
אבא בריה דרב בנימין בר חייא 126
ר' אבא בן דוסאי 126
אבא בר בר חנא 126
אבא הכהן בר דלייה 126
אבא בר הונא או ברב חונה 126
אבא בר הם 126
ר' אבא בר המנונא 127
ר' אבא (בא) בר זבדא (או זבדי) 127
ר' אבא בר זבינא (או זמינא או זמינה או
זימונא) 129
ר' אבא בר זוטרא או רבא בר זוטרא ... 130
אבא בר זמינא 130
ר' אבא בר זעירא 130
ר' אבא בר חייא בר אבא (הכהן) 131
ר' אבא בר חייא בר אשי 132
אבא בר חילפיי בר קיריי 132
אבא בר חם 132
אבא בר חמא 132
אבא בר חנא 132
אבא בר חננא 132
אבא בר חנן 132
אבא בר רב חסדא 132
ר' אבא בר טבליי 132
ר' אבא בר יהודה 133
אבא בן יוסי (תנא) 133
ר' אבא בר יוסף 133
ר' אבא ברב יוסף בר רבא 133
ר' אבא בר ימינא 133
ר' אבא בר יסא 133
ר' אבא בר יעקב 133
ר' אבא בר יעקב בר אידי 134
ר' אבא בר רב יצחק 134
ר' אבא בר ירמיה 134
ר' אבא בר כהן 134
ר' אבא בר כהנא 135
ר' אבא בר כהנא בר יודן 137
ר' אבא בר לוי 137
ר' אבא בר לימא 137
ר' אבא בר מידא 137
אבא בר מחסיא 137
ר' אבא בר מימי 137
ר' אבא בר מינא 137
ר' אבא בר ממל 137
אבא בר מניומי 140
אבא בריה דרב מנימין או מניומי או בנימין
בר חייא 140
ר' אבא בר מריא 141
אבא בר מרתא או מרת 141
ר' אבא בר רב נחמן 141
ר' אבא בר נתן 141
ר' אבא בר סיסי 141
ר' אבא בר עילאי 142
ר' אבא בר פפא 142
ר' אבא (הכהן) בר פפא 142
ר' אבא (או בא) בריה דר' פפי 142
אבא בר קורייה 143
אבא בר קפרא 143

אבא בריה דרבה בר רב הונא 143
ר' אבא בר שילא 143
ר' אבא בר שמואל 144
ר' אבא בר שומני 144
אבא בנו של רבן שמעון בן גמליאל הנהרג 144
אבא בר תחליפא 144
אבא גוריא, אבא גוריון 144
ר' אבא דמן חיפה 144
ר' אבא דמן יפו 144
ר' אבא דמן עכו 144
ר' אבא דמן קיסרי 145
ר' אבא האדמוני 145
אבא הדורש 145
ר' אבא הונא הכהן בר אבין 145
אבא הושעיה 146
ר' אבא החדייזה 146
ר' אבא הכהן 146
ר' אבא הכהן בר' אליעזר 146
ר' אבא זוטי 146
אבא חגרא, אבא חליפא קרויא, אבא חלפא ואבא חלפתא וכן אבא חלקיה אבא חנן 146
ר' אבא חסידא 146
אבא יודן, אבא יוסי 146
אבא כהן ברדלא 146
ר' אבא כיפ' 147
אבא מהגרוניא 147
אבא מר בר רב אשי 147
ר' אבא מרומניא 147
אבא מר בריה דרב פפא 147
ר' אבא מרי או אבמרי 148
אבא מרי 149
ר' אבא מרי אחוה דר' יוסי (חבירו דר' יונה) 149
ר' אבא מרי בצלאה 149
אבא מרי ריש גלותא 149
אבא נתיאה 149
אבא סוראה 149
אבא סימי 149
ר' אבא סומקה 149
ר' אבא סלא רבא 150
אבא סיקרא 150
ר' אבא סרונגיא 150
אבא צידוני 150
ר' אבא קרטינאה או קרתיגנייא 150
אבא קשישא 150
אבא שאול 150
אבא תחנא חסידא 150
אבאי 150
אבא תנחומא 150
ר' אבדומי נחותא 151
ר' אבדימי 151
אבדימי 151
ר' אבדימי אחוה דר' יוסי ב) 151
ר' אבדימי בר המדורא 151
ר' אבדימי בר חמא בר חסא 152
אבדימי בר חסא 152
ר' אבדימי בר טובי 152
ר' אבדימי בר ברתיה דר' טובי 152
ר' אבדימי בר נחוניא 152
ר' אבדימי בר תנחום 152
ר' אבדימי דמן חיפה 152
ר' אבדומי דציפורין 153
ר' אבדומי מלחא 153

ר' אבדימום 154
ר' אבדימוס 154
אבדן 154
ר' אבהו 155
רב אבהו ב' 167
ר' אבהו 167
אבהו 167
ר' אבהו בר אחא 167
אבהו בר גניבא 167
ר' אבהו בר זוטרתי 167
ר' אבהו בר זעירא 167
אבהו בר חנינא 168
ר' אבהו בר כהנא 168
ר' אבהו בר נגרי 168
אבוברם 168
אבוה 168
אבוה דבר אבוברם 168
אבוה בר איהי 168
אבוה דר' אבין 169
אבוה דר' אפטוריקי 169
אבוה דר' זירא 169
אבא דקרנא 169
אבוה דשמואל 169
אבוה דשמואל בר אבין 169
אבוה דשמואל בר רב יצחק 169
אבוי 169
אבויה 170
אביבי סגוותאה 170
אבונא או אבונה 170
ר' אביה 170
ר' אבטולס (אמורא) 170
ר' אבטולוס הזקן (תנא) 170
ר' אבטילס 170
אבטולוס (או אבטולמוס) בר ראובן ... 170
אבטולמוס (תנא דמתניתין) 170
אבטליון 170
ר' אביטל ספרא 170
אביי 170
אביי (אמורא קדמון בא"י בדור השני) . 171
אביי (בר כייליל הכהן) 171
אביי בריה דר' אבהו 188
אביי בר אבין 188
אביי בר' בנימין 189
אביי בר הונא 189
אביי בר נאזי חמיו דרבינא 189
אביי דברדלייה 189
אביי קשישא 189
אבימי 189
אבימי (מגדולי אמוראי בבל בדור
השני) 189
אבימי בריה דר' אבהו 190
אבימי בר טובי 190
אבימי בר נאזי 191
אבימי בר פפי 191
אבימי בן רחבה מפומבדיתא 191
אבימי דמן חבריא 191
אבימי מבי חוזאי 191
אבימי מהגרוניא 191
אבימי נותאה 192
אביין 192
אבין 192
ר' אבין - רבין - ר' בון 192
ר' אבין ב) 196
ר' אבין אביו דר' אבין הלוי 196

ר' אבין איש נחום 197
רבין בר אבא 197
ר' אבין בר אבין 197
ר' אבין (רבין) בר רב אדא 197
ר' אבין בר רב אחא 197
ר' אבין בר ר' אלעזר 197
ר' אבין בר ביסנא 197
אבין בר הונא 198
ר' אבין (בון) בר חייא 198
ר' אבין (בון) בר חייא בריה דר' שמעון . 199
ר' אבין הלוי בר חמא 199
ר' אבין בר חנין 199
רבין בר חיננא (או חנינא) 199
אבין (רבין) בר [רב] חסדא 199
ר' אבון בי ר' יוסי 200
ר' בון (אבין) בר כהן 200
ר' אבין בר כהנא 200
רבין (ר' אבין) בריה דר"נ 200
רבין בר עולא 200
רבין בר קיסי 200
ר' אבין (רבין) בר שבא 200
רבין בר שמואל 201
ר' אבין בריה דר' תנחום בר טרפון 201
רבין דמן גרש 201
אבין דמן נשיקיא 201
ר' אבין הלוי 201
ר' אבין זוטרתי 201
רבין חסידא 201
ר' אבין נגרא 202
רבין סבא 202
אבין צפוראה 202
אבין רמאה 202
אבא תורן 202
אבינא 202
ר' אבינא (או אבונא ובבבלי לפעמים
רבינא) 202
ר' אבונה בר סחורה 203
ר' אבונה בר שילא 203
ר' אבונה זעירא 204
ר' אבונא ספרא 204
אבירם 204
ר' אביתר 204
אבלט 204
אבמרי אחוי דר' יוסי 205
אבגימוס 205
ר' אבסומכוס 205
אבסקנטה 205
אבקולס 205
אברם חוזאה 205
אבישלום 205
ר' אבשלום הזקן (תנא) 205
אגובר 205
אגרא 205
אגרא 205
אגריפוס המלך א) 206
אדא 206
רב אדא 206
אדא 207
ר' אדא בר אבא 207
רב אדא בר אבימי 207
רב אדא בר אבין 207
רב אדא בר אהבה 207
רב אדא בר אהבה ב) בימי רבא 209
רב אדא בר אהבה ג) 210

רב אדא בריה דרב אויא 210
אדא בר אוכמי 210
רב אדא בר אחא 210
רב אדא בריה דרב איקא 211
אדא בר גרשון 211
אדא בר חבו 211
רב אדא בר חמא 211
רב אדא בר חוניא 211
רב אדא ברב חיננא או חנינא 211
אדא בר בר חנא 211
רב אדא בריה דרב יצחק או בר יצחק . 211
רב אדא בר מניומי 211
רב אדא בר מתנא או מתנה 212
רב אדא בר נתן 213
רב אדא ברב עזא 213
אדא בר עתליה 213
ר' אדא בר פפא 213
רב אדא בריה דרבא 213
רב אדא בר שימי 213
ר' אדא בר' שמעון 214
אדא בר תחליפא 214
אדא ברבי 214
ר' אדא דחוטרא 214
אדא דיילא 214
ר' אדא דמן יפו 214
ר' אדא (או ר' אידא) דקיסרין 214
אדא הרפנאה 214
רב אדא מבי כלוחית 214
רב אדא מסורא 215
רב אדא מרי 215
רב אדא משוחאה 215
רב אדא נרשאה 215
רב אדא סבא 215
אדא סבולאי 215
אדא ציידא 215
רב אדא קרחנאה 215
אדא שמשא 215
אדמון בן גדאי 215
אהבה 215
אהבה בריה דרב בנימין בר חייא 216
אהבה בריה דר' זירא 216
ר' אהבה בר כהנא 216
רב אהילאי 216
אהינא 216
רב אהרן 216
רב אויא 217
רב אויא סבא מפומבדיתא 218
אוכמי 218
אולפנא 218
און בר אמי 218
ר' אוניא 219
אונקלוס הגר 219
אוסטייא 221
ר' אורי 221
אבא אוריין איש ציידין 221
אושעיא 221
ר' אושעיא (תנא דברייתא) 221
ר' אושעיא רבה 221
ר' אושעיא ובירושלמי הושעיא 228
אבא אושעיא (או הושעיא) איש טריא . 231
ר' אושעיא בר אבא 231
ר' אושעיא בריה דרב אידי 231
הושעיא בר זבדא 231
ר' אושעיא בר' חייא 231

ר' אושעיא בנו של ר' יהודה הבושם ... 231
רב הושעיא בר רב יצחק 232
ר' אושעיא בר' שמאי 232
ר' הושעיא בריה דר' שמלאי דקיסרין .. 232
אושעיא זעירא דמן חבריא 232
ר' הושעיא תורגמנא 232
אזגור או איזגדר מלכא 233
אחא 233
ר' אחא (תנא דברייתא) 233
ר' אחא (גדול הדור בדור הרביעי לאמוראי א"י) 234
אחא אחיו דאבא אבוה דר' ירמיה 237
רב אחא אחוה דמר אחאי 237
ר' אחא אחוי דר' יוסי מברקתיה 237
רב אחא אריכא 237
רב אחא בר אבא 238
ר' אחא בר אבא בר אחא 238
ר' אחא בריה דר' בא בר ממל 239
רב אחא בר אביי 239
ר' אחא בר אבין בר בנימין 239
רב אחא בר אדא 239
רב אחא בר אהבה 240
רב אחא בריה דרב אויא 240
רב אחא בר אושעיא 240
רב אחא בריה דרב אחא 240
ר' אחא בר אילא 240
רב אחא בריה דרב איקא 240
רב אחא בר אלישיב 241
רב אחא בריה דרב אמי 241
רב אחא בריה דרב אשי 241
רב אחא בר ביבי מר 241
רב אחא בר ביזנא 241
ר' אחא בר גמדא 242
רב אחא ברדלא 242
רב אחא בר הונא או בר רב הונא 242
ר' אחא בר זבינא 243
ר' אחא בר זעירא 243
אחא בר חדייא דמתקרי אייא מרי 243
רב אחא בריה דרב חייא 243
רב אחא בריה דר' חייא בר אבא 243
ר' אחא בר חנא 243
ר' אחא בר חנינא 243
ר' אחא בר חסדא 244
ר' אחא בר יאשיה 244
ר' אחא בר' יוסי 244
רב אחא בר יוסף 244
רב אחא בריה דרב ייבא 245
רב אחא בר יעקב 245
ר' אחא בר יצחק 246
ר' אחא בר מניומי 247
רב אחא בריה דרב נחמן 247
רב אחא בר נפחא 247
רב אחא בר נתן 247
ר' אחא בר סימון 247
אחא בר סלא (או כרסלא) מכפרי 247
רב אחא בר עויא 247
רב אחא בר עוירא 248
ר' אחא בר (רב) עולא או עילא-אילא .. 248
רב אחא ברב עזא 248
רב אחא בר פנחס 248
רב אחא בר פפא או בר פפי 248
רב אחא בר רב קטינא 248
רב אחא בר רב 248
רב אחא בר רבא 249

רב אחא בר רבינא 251
אחא בר שילא 251
רב אחא בר שישא 251
רב אחא בר תחליפא 251
רב אחא גלילאה 251
ר' אחא דיפו 252
ר' אחא הגדול 252
רב אחא מאקרא דאגמא 252
רב אחא מבי חוזאה 252
רב אחא מבי חתים 252
רב אחא מגדלאה 252
רב אחא מדיפתא 252
רב אחא מהוצל 253
רב אחא מפרזיקיא 253
רב אחא סבא 253
רב אחא קרחנאה 253
רב אחא קרטיגנאה 253
ר' אחא רובא 253
רב אחא שר הבירה 253
ר' אחאי (אמורא ירושלמי בדור ד') 254
רב אחאי או רב אחא 254
ר' אחאי בר חנינא (תנא דברייתא) 256
ר' אחאי בריבי 256
אחי 256
רב אחי 256
ר' אחי בר' יאשיה 256
אחי שקיא 257
אחיה 257
אחיה 257
אחיה ושמעיה אחיו 257
אחיה בריה דר"ז 257
רב אחיי (בר אדא לגרסת מהרש"ל) דמן
אחא 257
ר' אחייא 257
ר' אחייא בר אבא 258
רב אחדבוי אחוי דמר אחא 258
רב אחדבוי בר אבין 258
רב אחדבוי בר אמי 258
רב אחדבוי בר רב מתנה 258
אחיתאי 258
רב אחלי 259
אחרים 259
אטיטס 259
איבו 259
איבו אביו של רב 259
איבו בנו של רב 259
איבו נכד רב 260
ר' איבו או אייבו 260
איבו (בבלי בזמן ר"נ) 260
ר' איבו בר אגרא 260
ר' איבו (או אייבו) בר נגרי 260
איבות בר איהי 261
רב אידאי 261
אידי או רב אידי 261
רב אידי 261
ר' אידי 262
רב אידי בר אבין (נגרא) א) 262
רב אידי בר אבין השני 264
רב אידי בר אושעיא 264
ר' אידי בר אידי בר גרשום 264
רב אידי בריה דרב איקא 264
רב אידי בר גרשום 264
אידי בר יעקב 264

רב אידי בר שימי 264
ר' אידי בר שמעון 265
רב אידי בר שישי 265
ר' אידי דחוטריה 265
רב אידי סרסיה דרב ששת 265
רב אידית 265
איהי 265
איה מרי 265
איו 265
איכו (שם אשה) 265
אילא 265
ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא . . 266
ר' אילאי דנציבין 266
ר' אלאי היורש 266
אילעאי 266
ר' אלעאי (אבי ר' יהודה) 266
ר' אלעאי (אמורא) 267
ר' אילעאי בן אלעזר 270
ר' אלעאי בר ברכיה 271
ר' אלעאי בר מנחם 271
ר' אלעאי בר שמעיה 271
אליהו 271
ר' אליהו 276
אליהועיני 276
אליהועיני בן הקוף 276
ר' אילם 276
אילפא ובירושלמי חילפיי 276
ר' אילפיי 277
ר' אילפי בר קרויא 277
אימי 277
ר' אימי 277
ר' אימי בר פפי 277
ר' אימי בר חיננא 277
אימי מרים 277
אימא שלום 277
איניונא 278
ר' אינייא 278
ר' אינייא בר סיסי 278
ר' איניא בר פזי 278
איסי 278
איסי 278
איסי אבוה או אחוה דר' זירא 278
איסי בר אחא 278
איסי בן גמליאל 278
איסי בן יהודה 278
אבא איסי בן יוחנן 281
איסי בן יעקב 281
איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה בר
יחזקאל 281
איסי בן מהללאל 281
איסי בן מנחם 281
איסי בר נתן 281
איסי בן עזאי 281
איסי בן עקיבא 281
איסי בן עקביה 281
איסי בר שבתי 281
איסי בן שמאי 281
ר' איסי דקיסרין 281
איסור 282
איסור גיורא 282
איסק 282
איפא 282
רב איקא 282
רב איקא בר אבין 283

רב איקא בריה דרב אידי 283
רב איקא בריה דרב אמי 283
רב איקא בריה דרב חיננא או חנניא ... 283
רב איקא מפשרוניא 283
אישתתא 283
איתי 283
רב איתי 283
ר' אלוני בר טברי 283
אלינתן 284
אליפוסה 284
אליקים 284
רב אליקים 284
ר' אלישיב 284
אלישע 284
אלישע בן אבויה (אחר) 284
אלישע בעל כנפים 287
אלכסא 287
ר' אלכסא 287
אלכסא או ליכסא 287
אלכסנדר 288
אלכסנדר - ינאי המלך 288
ר' אלכסנדרי 288
ר' אלכסנדרי בר חנאי 289
ר' אלכסנדרי דצדוקא 289
ר' אלכסנדרי קרובה 289
אלם 289
אלנתן 289
אלעזר 289
אלעזר 290
אבא אלעזר 290
ר' אלעזר אבוי דר' יצחק בר נחמן 290
אליעזר איש ביריא 290
ר' אלעזר בוצראה 290
ר' אלעזר בר אבינא 290
ר' אלעזר בר אבין 290
אלעזר בן אחוי 290
ר' אלעזר בן אנטיגנוס 290
ר' אלעזר בר ביסנא 291
ר' אלעזר בר ברכיה 291
אבא אלעזר בן גימל 291
ר' אלעזר בן דגלאי 291
ר' אליעזר בן דהבאי 291
ר' אלעזר בן דלגאי 291
אבא אלעזר בן דולעאי 292
אלעזר בן דורדיא 292
אלעזר בן דינאי 292
ר' אלעזר בן דמא 292
ר' אליעזר בן הורקנוס 293
ר' אלעזר בן זמרא 310
ר' אלעזר בן חגייא 310
ר' אליעזר בן חלפתא (אמורא) 310
אלעזר בן חנוך 310
ר' אלעזר בר חנינא 311
אלעזר בן חנניה בן חזקיה (בן חנניה) בן גרון 311
אלעזר בן חרסום כה"ג 312
ר' אלעזר בר' יהודה 312
אלעזר בן יהודה איש אבלים 312
ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא 312
ר' אלעזר בר יוסי 313
ר' אלעזר בר' יוסי בן זמרא 314
ר' אלעזר בר' יוסי בן חלפתא 314
ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי 316
ר' אלעזר בר' ינאי 317

ר' אליעזר בן יעקב 318
ר' אליעזר בן יעקב 319
ר' אלעזר בר' יצחק 322
ר' אלעזר בן יצחק 322
ר' אלעזר בן ירמיה 322
ר' אלעזר בר ישיטה 322
ר' אלעזר בר ישמעאל 322
ר' אלעזר בן מהבאי 323
ר' אלעזר בר מלאי 323
ר' אלעזר בר מנחם 323
ר' אלעזר בר מניומי 323
ר' אלעזר בר מרום 323
ר' אלעזר בר מרינוס 323
ר' אלעזר בן מתיא 323
ר' אלעזר בר' סימאי 324
ר' אלעזר בן עזריה 324
ר' אלעזר בן ערך 330
ר' אלעזר בן פדת 331
אלעזר בן פוערה 342
ר' אלעזר בן פילא (או פיאבי) 342
אלעזר בן פנחס 342
ר' אלעזר בן פרטא 342
אלעזר בן פתורה 343
ר' אלעזר בר' צדוק (תנא דמתניתן) ... 343
ר' אלעזר בן שמוע הכהן 350
ר' אלעזר ב"ר שמעון בן יוחי 355
ר' אלעזר בי ר"ש 360
ר' אלעזר בר שמעיה 360
ר' אלעזר בן תדאי 360
ר' אלעזר בן תרדיון 361
ר' אלעזר דמן רומא 361
ר' אלעזר דמן נינוה 361
ר' אלעזר דרומה 361
ר' אלעזר המודעי 361
ר' אלעזר הקליר 362
ר' אלעזר הקפר בריבי 362
אלעזר זעירא 364
ר' אלעזר חסמא 364
ר' אלעזר חרסנה 365
ר' אלעזר מהגרוניא 365
ר' אלעזר ניותאה (ויוחסין גורס נוזאה או שיפאה) 366
אלעזר ספרא 366
ר' אלעשא 366
אמוראי דנהרדעא 366
אמוראי דפומבדיתא 366
אמי או רב אמי 366
ר' אמי (בר נתן) 367
ר' אמי או אימי בבלאי 376
אמי אבוה דשמואל בר אמי 377
ר' אמי אסיא 377
ר' אמי בר אבא 377
אמי בר אבין 377
רב אמי בר אדא הרפנאה 377
רב אמי בר אהבה 377
רב אמי בר דיקולי 378
רב אמי בר חייא 378
ר' אמי בר חמא 378
ר' אמי בר טביומי 378
ר' אמי בר יודן 378
ר' אמי בר יחזקאל 378
ר' אמי בר מתנה 378
אמי בר נתן 378
ר' אמי בר עוקבא 378

ר' אמי בר פפי 378
ר' אמי בר קרחה 378
ר' אמי בר שמואל 378
אמי וורדנאה 378
ר' אמי חתנו דר' יונה 379
אמי שפיר נאה 379
אמי תנוראה 379
אמימר 379
אמימר בר מר ינוקא 381
אמרי בי רב 382
אמרי במערבא 383
אנדרולינאי 383
אנדריי 383
אבא אנטולי 383
אנטיגנוס 383
ר' אנטיגנוס 383
אנטיגנוס איש סוכו 384
אנטונינוס 384
אנטיפרוס 384
ר' אניינייא (אינייני, אנייני) בר סיסי (סיסיי, סוסיי) 385
אנשי ירושלים 385
אסטיון 385
ר' אסא 385
אסי 385
רב אסי 385
ר' אסי חבירו דר' אמי 388
רב אסי חבירו דר' אשי 394
רב אסי בר אבא. א"ר יוחנן 396
אסי או איסי בר היני 396
ר' אסי בר חייא 396
ר' אסי בר חמא 396
ר' אסי בר חנינא 397
ר' אסי בר ממל 397
ר' אסי בר מתיא 397
רב אסי בר נתן 397
ר' אסי בר שאול 397
אסי בר שמאי 397
ר' אסי דהוצל 397
ר' אסי הארוך 397
ר' אסי מנהרבול 397
אסיא 397
אסיין 398
ר' אפטוריקי 398
ר' אפטוריקי אחוי דר' דרוסאי 398
ר' אפס 398
אפיקולוס 399
אפקשיון 399
אפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, מלך פרס 399
אפרים מקשאה 400
אפרים ספרא 400
ארזא 400
ארטבון 400
אריוך 400
אריוס 401
ר' אריסטי 401
אריסטון 401
ר' ארמניא 401
אשי 401
רב אשי 401
רב אשי בר אבין 422
רב אשי מאוירא 422
רב אשי מהוצל 422

ר' אשיאן 422
אשיאן 422
ר' אשייאן בר יקים 423
אשייאן נגרא 423
אשיין 423
אשיין בר נדבך (נידבה) 423
ר' אתי 423
ר' אבין בר בנימין 423
ב 423
ר' בא 423
באדן 423
באלי 423
באתה 424
בבא 424
בבא בן בוטא 424
רב בבהו 425
רב בבי 425
בג בג 425
ר' בדן 425
בהא (ס"א באתה) 425
רב בודיא 425
בוזי 425
בוטא 425
ר' בוטא 426
ר' בון 426
בונא 426
בוני 426
בוני בר שילא 426
בוני זעירא 426
בונייס בן בונייס 426
ר' בורקי או בורקיי 426
ר' בזירה 426
בטי (או באטי) בר טוביה 427
בטיח 427
בטיטיי 427
בטנית 427
בטרים בר יטסס 427
בי רב 427
ר' ביבא בר זבדא 427
ר' ביבא בר אחא 428
ר' ביבא רבה 428
ביבי 428
רב ביבי 428
רב ביבי בר אבא 428
רבי ביבי (בר אבין או אבייי) 429
רב ביבי בר אבייי 430
רב ביבי בר אבונא או אבינא 431
ר' ביבי בריה דר' אמי 431
רב ביבי בר ביזנא 431
ביבי בר גוזלון 431
רב ביבי בר גידל 431
ר' ביבי בר כהנא 431
ביבי מר 431
ר' ביבי מרנניא (או מרנגיא) 431
ביבאי 431
ר' ביבון בר חייא 431
ר' ביבן 431
בידרי 432
ביזנא 432
ר' ביזנא בר זבדא 432
בילל 432
בילוטו 432
בינא 432
רב בינה 432

ר' בינא זעירא 432
ר' ביסא 432
ביסנא 433
ר' ביסנא 433
בירא - ביראה - ביריי 433
אבא ביראה 433
ר' בירים 433
בית אבטינוס 434
בית בייתוס 434
בית גוברין 434
בית גרמו 434
בית דין של חשמונאים 434
בית דין של צדוקים 435
בית הלל ובית שמאי 436
בית חגירה 436
בית נתזה 436
בית צריפה 436
ר' ביתא בר ביזנא 436
ר' בייתוס 436
ביתוס (או בייתוס) בן זונין 436
בלווטא 437
בלוריא הגיורת 437
בלצא 437
בן אחייה 437
בן אטטם 437
בן אלים מציפורין 438
בן אלעשה 438
בן אנטיגנוס 438
בן ארזה 438
בן בבי 438
בן בג בג 438
בן בוהיין (או בר בוהין) 439
בן בוכרי 439
בן בוניים 439
בן בטיח 439
בן בכי 439
בן בתירא 440
בן גבר 440
בן גמלא 440
בן דינאי 440
בן דופאי 440
בן דרוסאי 440
בן המדורי 440
בן הנפח 440
בן הסגן 440
בן הקפר 440
בן זומא 440
בן זזא 440
בן זכאי 441
בן חכינאי 441
בן טוטפת 441
בן יאסיין 441
בן יהוצדק 441
בן יצף 441
בן כוברי 441
בן כוזבה או כוזיבא 441
בן כלבא שבוע 443
בן מארא 444
בן מביא יין 444
בן מקליט 444
בן ננס 444
בן נצר 444
בן סבר 444
בן סירא 444

בן עזאי 450
בן פזי 450
בן פטורי 450
בן פלח או פלך 450
בן ציון 450
בן ציצית הכסת 450
בן קידרה 450
בן קוביסין 450
בן קופיא 450
בן קטין 450
בן קמצר 450
בן רחומי 451
בן ריפאי 451
בן שלקות 451
בן תדל 451
בן תימא 451
בן תמליון 451
בני בתירא 451
בני גליל 451
בני רחבה 451
בנן של קדושים 451
ר' בנאה הקדמון 452
ר' בנאה - בנייה 452
ר' בניי 453
ר' בנייה 453
ר' בנאה אחוה דר' חייא בר אבא 453
ר' בנאי בריה דר' עולא 453
בנימין (כל החכמים ששם אביהם היה בנימין) 454
בנימין 454
אבא בנימין (תנא דברייתא) 454
ר' בנימין (תנא דברייתא) 454
בנימין אסיא 454
בנימין בר איהי 454
בנימין בר אשתור 454
ר' בנימין בר גידל 454
ר' בנימין בר חייא 455
ר' בנימין בר יפת 455
ר' בנימין בר לוי 455
בנימין גנזכייה 456
בנימין הצדיק (תנא דברייתא) 456
בנימין רעיא 456
ר' בצלה 456
ר' בצלאל 456
בר אבוה 456
בר אביי או אבייה 456
בר אבין (או בר אובא) 456
בר אברובם 457
בר אדא בר אחוה דר' יהודה 457
בר אדא מרי 457
בר אדא משוחאה 457
בר אדא סבולאה 457
בר אהינא 457
בר אלישיב 457
בר אלנתן 458
בר ביניתוס 458
בר גלילא 458
בר דליה 458
רב ברדלא בר טביומי 458
בר דרומא 458
בר הדיא 458
בר הא הא 459
בר הינק 459
בר המדורא 459

בר רב זביד 460
בר זוזא 460
בר חבו 460
בר חוניא 460
בר חטייא 460
בר חמא 460
בר טברי 460
בר טירא 460
בר יודני 460
בר יוחנא 461
בר יטסס 461
בר ינטה 461
בר ישיטא 461
בר כדה 461
בר לוליתא 461
בר לופייני 461
בר ליואי 461
בר לקישא 461
בר מר שמואל 461
בר מריון 461
בר מרינא 462
בר נזירא 462
בר נטיזא 462
בר נפחא 462
בר סיסין 462
בר עולא 462
בר עולא חזנא 462
בר עיטיין 462
בר עשתור 462
בר פדא או פדייה 462
בר פטא 463
בר פזי דברדלייה 463
בר פחתי 463
בר פיולי 463
בר פיקה 463
בר ציתאי 463
בר צרצור 463
בר קזא 463
בר קיפוף או קיפוק 463
בר קפרא 463
בר קשא 470
בר ראשון 470
בר שלמיא ספרא 470
בר שישך 470
בר תוטני 470
בר תמלון 470
בר תרימה 471
ברוך 471
ברוכי 471
רב ברונא 471
ברוקא 471
ר' ברוקא 472
ר' ברוקא חוזאה 472
ר' ברוקיא 472
ברוריא 472
בריבי 474
ר' ברייס 475
ברכיה 475
ר' ברכיה 475
ר' ברכיה בוצריה 478
ר' ברכיה בר אבא בר כהנא 478
ר' ברכיה בר אבוה 478
ר' ברכיה בר חייא הכהן 478
ר' ברכיה בר' חלבו 478

ר' ברכיה בר חנינא בר איקא 478
ר' ברכיה בר יהודה בר' סימון 478
ר' ברכיה בר יעקב בר בת יעקב 478
ר' ברכיה בר יצחק 478
ר' ברכיה בר' סימון נכד ריב"ל 478
ר' ברכיה הכהן 479
ר' ברכיה הכהן ב"ר 479
ר' ברכיה סבא 479
בתא 479
בתירא 479
ג 479
גביהא בן פסיסא 479
רב גביהא מארגיזא 480
רב גביהא מבי כתיל 480
גבילה 481
גביני 481
גביני בן חרסון 481
גביע בן קוסם 481
גדא 481
רב גדא 481
ר' גדולה 481
גדיא 481
גדידיה 482
גדיש 482
גדליה 482
גוברין 482
גובתא דאריח 482
גודא או גודע 482
גודגדא 482
גוזלן (או גולא) 482
גופתא 482
גור אריה 482
גוריא 482
אבא גוריא 483
גוריא בר חמא 483
גוריון 483
ר' גוריון 483
אבא גוריון איש ציידין 483
גוריון בן אסטיון 483
גוריון מאספורק 483
גורסק בר דרי 483
רב גזא 484
גידל 484
רב גידל 484
רב גידל בר בנימין 485
גידל בר מניומי 485
רב גידל בר מנשיא 486
רב גידל דמן נרש 486
גידל בר רעולאי 486
גיורי 486
גיזא 486
גיזורה 486
גימל 486
גלילאי 486
גמדא 486
רב גמדא 487
גמלא 487
גמליאל 487
ר' גמליאל בר אבינא 487
ר' גמליאל בר אינינוא (או) אניא 487
ר' גמליאל ברבי חנינא 488
גמליאל דקונתיה 488
גמליאל זוגא 488
רבן גמליאל הזקן 488

רבן גמליאל בן רבן שמעון הנהרג 494
רבן גמליאל (השלישי) 506
ר' גמליאל (הרביעי) בן ר' יהודה נשיאה
הראשון ודור העשירי להלל הבבלי . . . 508
ר' גמליאל (החמישי) בן ר' יהודה נשיאה
השני, דור השנים עשר להלל הבבלי . . 508
גניבא 509
גניבא 509
גרדיים 510
גרוגרות 510
גרון 510
ר' גרשום 510
ד 510
דגלאי 510
דואג בן יוסף 510
דהבאי 510
דוד בר נהילאי מנהרדעא 510
דולעאי 511
דוסא 511
ר' דוסא ((סתם, הוא ר' דוסא) בן הורכניס,
(ובירושלמי בן) ארכניס 511
ר' דוסא (אמורא ירושלמי בדור השלישי
והרביעי) 514
ר' דוסא בר' חנינא 514
ר' דוסא בן טבת 514
ר' דוסא ממלחיא 514
ר' דוסי סבא 514
דוסתאי 514
ר' דוסתאי 515
ר' דוסתאי 515
דוסתאי אבוה דר' אפטוריקי 515
דוסתאי איש כפר יתמה 515
ר' דוסתאי בר' יהודה 515
ר' דוסתאי בר' ינאי 515
ר' דוסתאי בר' מתון 516
ר' דוסתאי דמן בירי 517
ר' דוסתאי מבי ישבב 517
דוסתאי סבא 517
דוסתי סבא 517
דורדאי 517
דורמסקית 517
דורשי חמורות 517
דורתאי 518
דושו אחוי דדודו 518
רב דימי 518
רב דימי אחוה דרב ספרא 523
רב דימי בר אבא 523
רב דימי בן אבין 523
רב דימי בריה דרב הונא מדמהריא 523
רב דימי בר חיננא א) 524
רב דימי בר חיננא ב) 524
רב דימי בר חמא 524
רב דימי בר יוסף 524
רב דימי בר יצחק 525
רב דימי בר ליואי 525
רב דימי בר נחמיה בריה דרב יוסף 525
דימי בר קקוזתא 525
רב דימי בר שישנא 525
רב דימי דמן חיפא 525
רב דימי מנהרדעא 525
דייני ארץ ישראל 526
דייני גולה 526
דייני גזירות שבירושלים 527
דייני דנהרדעא 527
דייני דפומבדיתא 527

דייני דציפורי 527
דייני דקיסרי 527
דיקולא 527
דלגאי 527
דמא 527
דמא בן נתינה 527
דן 527
רב דניאל בר רב קטינא 527
דניאל חייטא 528
דנין לפני חכמים 528
דנקאי ספרא 528
דנכו 528
דרגא 528
דרו בר פפא 528
דרו עבדיה דרב נחמן 528
דרי 529
דרומאי 529
ר' דרוסא-דרוסי-דרוסתאי 529
ה 529
הוגרס בן לוי 529
הון בריה דרב נחמן 529
הונא או רב הונא 530
רב הונא 530
רב הונא ב) 541
רב הונא ג) 542
רב הונא (בזמן רב אשי) 543
רב הונא אביו של ר' אחא 544
רב הונא אביו של ר' זעירא הכהן 544
רב הונא בגדתא 544
רב הונא בר אבא 544
רב הונא בר אבין 545
רב הונא בר אדא 545
רב הונא בר אויא 545
רב הונא בר אחא 545
רב הונא בר אידי 545
רב הונא בריה דרב אידי 546
רב הונא בריה דרב איקא 546
רב הונא בר אמי 546
רב הונא בר אשי 546
רב הונא בר ביזנא 546
רב הונא בר ברכיה 546
רב הונא בר גוריון 546
רב הונא בר גניבא 546
רב הונא בריה דרב הושעיא 546
הונא בריה דמר זוטרא 547
רב הונא בר חיון 547
רב הונא בר חייא 547
רב הונא בריה דרב חייא 549
רב הונא בר חיננא או חנינא 549
הונא בר חיננא 550
רב הונא בר חלוב 550
רב הונא בר חלוון 550
רב הונא בר יהודא 550
רב הונא בריה דרב יהושע 551
ר' חונא בר' יוסי או ר' חונה בר יוסף . . 553
ר' הונא בר יצחק 553
רב הונה בר יקי 554
רב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא 554
רב הונא בר כהנא 554
רב הונא בר לואי 554
רב הונא בר לוליאני 554
רב הונא בר מנוח 554
רב הונא בר מניומי 555
רב הונא בן משה בר עצרי הכהן 555

רב הונא בריה דרב נחמן 555
רב הונא בריה דרב נתן 555
רב הונא בר סחורה 557
רב הונא בר עוקבא 557
רב הונא בריה דרב עילאי 558
רב הונא בריה דרב פנחס 558
ר' הונא בר פפא 558
רב הונא בריה דרב פפי 558
רב הונא בר רב קטינא 558
רב הונא בריה דרבא 558
ר' הונא בריה דר' שמואל בר נחמני . . . 558
רב הונא בר תורתא 558
רב הונא בר רב תחליפא 558
ר' הונא דשאב 559
ר' הונא הכהן 559
ר' הונא הכהן בר אבין 559
רב הונא זוטא 559
רב הונא מברניש 559
רב הונא מדמהריא 559
רב הונא מדסקרתא 559
רב הונא מסורא 559
רב הונא מר בר אויא 559
הונא מר בריה דרב אידי 560
רב הונא מר בר רב חייא 560
הונא בר מרימר 560
רב הונא מר בריה דרב נחמיה 560
הונא מר בריה דרבא מפרזקא 560
הונא מרי בר מר זוטרא נשיא 560
רב הונא ספרא דסדרא 560
ר' הונא רובא דציפורן 560
רב הונא ריש הגולה 561
הורדוס 561
ר' הורייני אחוי דר' שמואל בר סוסרטי . 563
הורקנוס 563
הורקנוס ואריסטובלוס אחיו 563
הורקנוס בנו של ר' אליעזר בן
הורקנוס 564
הושעיא 564
החוטף אפרתי 564
הילא 564
הילני 564
הילני המלכה 564
היני 565
רב הינק 565
הלל הבבלי (או) הזקן 565
הלל ב) (בן רבן גמליאל בר רבי) 580
הלל האחרון 581
הלל אבוה דר' זעירא 581
הלל אחוה דר' גמליאל זוגא 582
הלל בר ברכיה 582
ר' הלל בר הילני 582
ר' הלל בריה דר' וולס 582
ר' הלל בן פזי 582
ר' הלל בריה דר' שמואל בר נחמני 582
ר' הלל דכיפרא 583
ר' הלל חתניה דר' יוסי בר אבין 583
רב הלל 583
הלל תלמיד רבא 583
המדורי 583
רב המנונא א) 583
רב המנונא ב) תלמידו דרב 583
רב המנונא ג) 584
רב המנונא ד) 586
רב המנונא בריה דרב אדא בר אהבה . 586

רב המנונא בריה דרב יוסף 587
רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא 587
רב המנונא זוטא (או) זוטי 587
רב המנונא סבא 587
רב המנונא ספרא 587
הקוף 587
הרכניס 587
ו 588
ר' וולס 588
ויתור מעונה 588
וסטינא 588
ורדימס 588
ותיקין 588
ז 588
זבדא או זבדי 588
רב זבדי 588
ר' זבדי בריה דר' יעקב בר זבדי 588
זבדא בן לוי (או זבדיי בן ליואי) 588
ר' זבדי חתניה דר' לוי 589
זבולון בן דן 589
רב זביד א) 589
רב זביד ב) 590
רב זביד בר אושעיא 590
רב זביד אבוה דר' שמעון בר זביד 591
רב זביד מנהרדעא 591
זבידא 591
ר' זבידא 591
זבידא 592
זבינא 592
זוגא 592
זוגא דמן חדייב 592
זוגא קריביה דר' בא בר זבדי 592
ר' זוהמאי (תנא דברייתא) 592
רב זוטי דבי רב פפי 592
זוטרא 592
רבי זוטרא (תנא דברייתא) 593
רב זוטרא 593
מר זוטרא (חבר רב אשי) 593
מר זוטרא בר אבדימי 594
מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב
פפי 594
רב זוטרא בריה דרב זירא 595
מר זוטרא בריה דרב טבי 595
רב זוטרא בר טוביא 595
רב זוטרא בר טוביה 595
מר זוטרא בריה דרב מרי (בר איסור) . . 595
מר זוטרא בריה דרב נחמן (בר יעקב) . 596
מר זוטרא זוטא 596
מר זוטרא חסידא 597
מר זוטרא מדרישבא 597
מר זוטרא רבה 597
רב זוטראי 597
זוטרתי 597
זומא 598
זונין 598
זזא 598
זיגוד 598
זידל 598
זיואי 598
זיותאי 598
זילאי 598
ר' זינון החזן 598
זירא 599
ר' זירא 599

ר' זירא, ובירושלמי ר' זעירא (הכהן) ... 599
ר' זירא ב) (ובירושלמי) ר' זעירא 614
ר' זירא בר אבא 616
ר' זירא בר אדא 616
ר' זעירא בר זביד 617
ר' זירא בר ממל 617
ר' זירא בר רב 617
ר' זירא ריש כנישתא דציפורי 617
זירוד 617
זירוז 617
זירי 617
זכאי 617
ר' זכאי 617
ר' זכאי (אמורא) 618
ר' זכאי דאלכסנדריאה 618
ר' זכאי דכבול 618
ר' זכאי דשאב 619
זכיי טבחא 619
ר' זכאי רבה 619
זכריה 619
ר' זכריה (אמורא) 619
ר' זכריה בן אבקולס (תנא) 619
ר' זכריה בן הקצב הכהן 619
ר' זכריה בן קבוטל 620
ר' זכריה חתניה דר' לוי 620
זמינא 621
ר' זמינא 621
זמרא 621
זעור בר חיננא 621
זעירא 621
זעירא א) (תנא דברייתא) 621
ר' זעירא 621
ר' זעירא בריה דר' אבהו 621
ר' זעירא בר אבונא 621
ר' זעירא בר הלל 622
זעירא בר חייא בר אשי 622
זעירא בר חמא 622
ר' זעירא בר חנינא 622
זעירא מדיהבות 622
ר' זעירא דכפר ראמין 622
זעירא יתמא 622
ר' זעירא תנאי אחוה דר' חייא בר אבא .623
זעירי א) 623
זעירי ב) 624
זקני הגליל 624
זקני דרום 625
זקנים הראשונים 625
ר' זריקא (תנא) 625
ר' זריקא (ובירושלמי) ר' זריקן 625
ר' זריקן בר חמוי דר' זריקן 627
זרנוקי 627
ח 627
חבו 627
חבי בר ננאי 628
חביבא 628
רב חביבא 628
רב חביבא בריה דרב יוסף בריה דרבא . 629
רב חביבא בר כהן 629
רב חביבא בר סורמקי 629
רב חביבא בריה דרבא 629
רב חביבא מחוזנאה 629
רב חביבא מסורא דפרת 629
חביבי 630
רב חגא (ובירושלמי) ר' חגי (או) חגיי .. 630

ר' חגא (או) חגי ב) 631
ר' חגא דצפורי 632
ר' חגא חתניה דרב אדא בר אהבה 632
ר' חגאי 632
חגי 632
ר' חגי בן אלעזר 632
חגרא אחיו דר' בא בר בינא 632
אבא חגרת 633
ר' חדקא 633
חובה 633
חובה 633
חוטה 633
חולפנא 633
חומה 633
רב חונה בר אדא 634
רב חונה 634
רב חונה בר חייא 634
ר' חונה בר חמא 634
ר' חונה דציפורין 634
ר' חונה ספרא דסדרא 634
חוני 634
חוני המעגל 634
חוני הקטן 636
ר' חוניא 636
ר' חוניא בר אלעזר 636
חוניא בן יוסף בן פכסס הכהן 636
ר' חוניא דברת חוורן 636
ר' חוניא חמוהי דר' אמי 638
חניו בנו השני דשמעון הצדיק 638
ר' חוצפית המתורגמן 638
חורני או חורנית 639
חזקיה 639
ר' חזקיה 641
ר' חזקיה (אמורא בא"י בדור הרביעי) . 642
חזקיה אבי עיקש 643
חזקיה אחיו של הלל 643
חזקיה בר בילוטו 643
חזקיה בן גוריון או גרון 643
חזקיה בריה דר' חייא בריה דרב כהנא . 643
ר' חזקיה בר יעקב בר אחא 644
ר' חזקיה בר ירמיה 644
חזקיה בריה דר' פרנך 644
חזקיה בן בתו של רב 644
ר' חזקיה חוקוק 644
ר' חזקיה עכייה 644
חזקיה תורגמינא 644
חטיא 645
חיואי 645
חיון 645
חייא, או רב חייא (כל שמות האמוראים
ששם אביהם היה חייא) 645
ר' חייא 645
ר' חייא אביו של ר' אחא 659
ר' חייא אביו של ר' ברכיה 659
ר' חייא איש כפר עכו 659
ר' חייא אריכא (מדיפתא) 659
ר' חייא בר אבא דמן יפו 659
ר' חייא בר אבא הכהן 659
ר' חייא בר אבויה 666
ר' חייא בר אבין 666
ר' חייא בר אדא א) 668
ר' חייא בר אדא ב) 668
ר' חייא בריה דר' אדא דיפו 669
רב חייא בריה דרב אויא 669

חייא בר אחא 669
רב חייא בריה דרב איקא 669
ר' חייא בר אמי 669
רב חייא בר אסי 670
רב חייא בר אשי 670
ר' חייא בר ברתיה דר' ברכיה 671
ר' חייא בר גוריא 671
ר' חייא בר גמדא 672
ר' חייא בריה דרב הונא 672
ר' חייא בר זבדא 672
ר' חייא בר זעירא 672
ר' חייא בר זרנוקי 673
ר' חייא בריה דר' חייא בר נחמני 673
ר' חייא בר חמא 673
ר' חייא בר חיננא (או) חנינא 673
ר' חייא בר טיטס 673
רב חייא בר יהודה 673
ר' חייא בריה דר' יוסי 673
רב חייא בר יוסף 673
רב חייא בריה דרב ייבא 675
ר' חייא בר ינאי 675
ר' חייא בר יעקב 675
רב חייא בריה דרב יצחק 675
ר' חייא בריה דרב יצחק עטושייא 675
ר' חייא בר כהנא 675
ר' חייא בר לולייני–לוליבא–לוליתא . . 675
ר' חייא ברמזא 676
ר' חייא בר מנחמא 676
ר' חייא בר מרייה–מריה–מדייא 676
רב חייא בר רב מתנה 676
ר' חייא בר נחמן–נחמיה 676
ר' חייא בר נחמני (תנא דברייתא) 676
רב חייא בריה דרב נתן 676
ר' חייא בר עוקבה 676
רב חייא בר עמרם 677
ר' חייא בר פפא 677
ר' חייא בריה דרב פפי 677
חייא בר רב 677
רב חייא בר רב מדיפתא 678
ר' חייא בר רבא 678
רב חייא בריה דרבה בר נחמני 678
ר' חייא בריה דר' שבתי 679
ר' חייא דכפר חנון 679
ר' חייא דכפר תחומין 679
ר' חייא הכהן 679
חייא חוזאה 679
ר' חייא כרוזא 679
ר' חייא כתובה 679
ר' חייא מאבל ערב 679
רב חייא מהורמיז ארדשיד 680
חייא מחגרא 680
ר' חייא מווסתניא 680
ר' חייא פרוואה (או פרודאה) 680
ר' חייא ציפוראי 680
ר' חייא קטוספאה 681
ר' חייא קרא 681
חייתא 681
ר' חילא 681
חילפא בר אגרא (תנא דברייתא) 681
חילפא בר אידי 681
אבא חילפא בן קרויא 681
ר' חילפא דרומיה 681
חילפי בר סומקאי 681
ר' חילפיי בר בריה דר' אבהו 681

ר' חליפי בר זטרי 682
אבא חלפי 682
חלפי בר זביד 682
אבא חליפא קרויא 682
חילקאי 682
חיננא 682
חיפא 682
ר' חכינאי 682
חכמי אוה"ע 682
ר' חלבו 682
ר' חלבו בר חונה 684
ר' חלבו בר חנן 684
ר' חלבו בקרוייה 684
חלוב 684
חלוון 684
חלוקה 684
חלי 684
חלנוסי (או) חלניסי 684
ר' חלפון 684
חלפתא 685
ר' חלפתא 685
ר' חלפתא 686
ר' חלפתא (אמורא) 686
רבי (או אבא) חלפתא איש כפר חנניה . 686
ר' חלפתא בר יעקב 686
ר' חלפתא בר כהנא 686
ר' חלפתא בן קוינא 686
ר' חלפתא בן שאול 687
ר' חלפתא דמן הוה–דמן הונא (דמן חיפא) 687
ר' חלפתא קסריא 687
חלקיה 687
ר' חלקיה 687
אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל . . . 688
רב חלקיה בריה דרב אויא 689
רב חלקיה בר טובי (או) טוביא 689
ר' חלקיה הדרומי 689
רב חלקיה מהגרוניא 689
אבא חלקיה מן קרויה (תנא) 689
חמא 689
רבי חמא (תנא דברייתא) 690
רב חמא (סתם) 690
ר' חמא אבוה דר' אושעיא 692
חמא אבוה דרב יוסף 692
ר' חמא אבי בר קפרא 692
ר' חמא אריכא 692
רב חמא בר אבא 692
רב חמא בר אדא שליח ציון 693
ר' חמא בר אושעיא 693
ר' חמא בר אשי 693
רב חמא בר בוזי 693
ר' חמא בר ביסא 693
רב חמא בר ברתיה דחסא (נ"א דחמא) 694
רב חמא בר גוריא 694
חמא בר דוסא 695
רב חמא בר חלפתא 695
ר' חמא בר חנינא (הראשון) 695
ר' חמא בר חנינא ב) 696
רב חמא בר חנינא בר פפא 697
חמא בר חסא 697
רב חמא בר טוביא 697
ר' חמא בר' יוסי (או יוסף) 697
ר' חמא בן לקיש 698

ר' חמא בר עוקבא 698
רב חמא בר פפא 698
רב חמא בריה דרבה בר אבוה 698
רב חמא חברהון דרבנן 699
ר' חמא דכפר תחומין 699
רב חמא מנהרדעא 699
חנא 699
רב חנא 699
ר' חנא 699
חנא אבי רבה 699
רב חנא בגדתאה 699
ר' חנא בר אבא 700
רב חנא בר אדא 700
רב חנא בר אחא 700
חנא בר איסק 700
רב חנא בר ביזנא 700
רב חנא בר הינדא 701
רב חנא בר חימי 701
רב חנא בר חיננא 701
רב חנא בר חנילאי 701
רב חנא בר יהודה 702
ר' חנא בר ליוואי 702
רב חנא בר רב קטינא 702
ר' חנא בר שאונה 703
רב חנא חתניה דרב אדא בר אהבה ... 703
רב חנא פתוראה (שולחני) 703
ר' חנא ציפוראי 703
רב חנא קרטיגנאה 703
ר' חנא שאונה 703
ר' חנילאי 703
ר' חנילאי 703
רב חנילאי בר אידי 703
ר' חנילאי בר חנילאי 704
רב חנילאי מחוזנאי 704
חנין 704
חנין (בזמן הבית) 704
ר' חנין (תנא) 704
רב חנין (תלמיד רב) 704
רב חנין 704
רבי חנין (ירושלמי) 704
רב חנין בר אביי 705
ר' חנין בר אדא 705
רב חנין בר אמי 705
רב חנין בר אשי 705
רב חנין בר בא 705
רב חנין בריה דרב ייבא 705
ר' חנין בר לוי 705
חנין בר פנחס (תנא דברייתא) 705
רב חנין בר פפא 705
רב חנין בר רב – בר רבא 705
ר' חנין בריה דרבי 706
ר' חנין דציפורי 706
ר' חנין חתניה דבי נשיאה 706
רב חנין מחוזנאה 706
חנמאל, חננאל 706
חנן 706
אבא חנן (תנא דברייתא) 706
רבי חנן (תנא דברייתא) 707
ר' חנן 707
רב חנן 707
רב חנן תלמיד רבא 707
ר' חנן אבוה דר' שמעון 707
חנן בישא 707
רב חנן בר אבא – רבא – רבה 707

חנן בר אבישלום 710
רב חנן בר אדא 710
רב חנן (חנין) בר אמי 710
רב חנן בר אמי ב) 710
רב חנן בר אשי 710
חנן בר בא 710
ר' חנן בריה דר' ברכיה בוצרייה 710
רב חנן בר רב חסדא 711
רב חנן בר יוסף 711
רב חנן בר רב יצחק 711
רב חנן בר מולדה 711
ר' חנן בן פזי 711
ר' חנן בר פיטום 711
חנן בר פנחס 711
רב חנן בר רב קטינא 712
רב חנן בר רבא (או) רבה 712
רב חנן בר תחליפא 712
ר' חנן דציפורי 712
חנן המצרי 712
חנן הנחבא 712
חנן חייטא 712
רב חנן חתניה דרב 713
רב חנן מבי כלוחית–סלוחית–צלוחית .713
חנן מגופתייה 713
רב חנן מנהרדעא 713
רב חנן קרטיגנאה 713
חיננא 713
רב חיננא 714
ר' חיננא אבוה דר' ינטה 714
ר' חיננא אבוה דבר ישיטה 714
רב חיננא בר אביי 714
רב חיננא בר אבין 714
רב חיננא בר אידי 714
רב חיננא (או חנינא) בריה דרב איקא . 714
ר' חיננא בר אנדריי 715
ר' חיננא (חנינא־חנניה) בריה דר' אסי (איסי יסא) 716
רב חיננא בר ביסנא 716
רב חיננא בר חייא 716
ר' חיננא בי רבי חנניה 716
רב חיננא בר יהודה 716
רב חיננא בריה דרב יהושע 716
ר' חיננא (או חנינא־חנניה) בר יצחק . 716
רב חיננא (או חנינא) בר כהנא 717
ר' חיננא בר פפא 717
רב חיננא בריה דרבא ((נ"א) דרבה) מפשרוניא 717
רב חיננא (או חנניא–חנניה) בר שילא (או שילת) 717
רב חיננא ((או) חנניא–חנניה חנינא) בר שלמיא 719
רב חיננא וורדאן 719
רב חיננא סבא 719
חיננא קרתיגנאה 719
חנינא 719
ר' חנינא (תנא דברייתא) 720
ר' חנינא אביו של ר' אחא 721
ר' חנינא אחוה דר' מנא ב) 721
רב חנינא ורב הושעיא 721
ר' חנינא ((או) חנניה) איש אונו 721
ר' חנינא בריה דר' אבא 721
רב חנינא בר אבדימי 721
ר' חנינא בריה דר' אבהו 721
רב חנינא ((או) חיננא–חנניא) בר אבין 722

ר' חנינא בריה דרב אדא 722
ר' חנינא בן אורי 723
ר' חנינא בריה דר' אחא 723
ר' חנינא בר אידי 723
ר' חנינא ((או) חנניה) בר אידי 723
ר' חנינא בר איסי (או) יסא 723
ר' חנינא בר איקא 723
ר' חנינא בר אמי 723
ר' חנינא בר אנדריי 723
ר' חנינא (ובירושלמי ר' חנניא) בן אנטיגנוס 724
ר' חנינא בריה דר' בחיי 725
ר' חנינא בן גמלא 725
ר' חנינא בן גמליאל (דיבנה) 725
ר' חנינא בן דוסא 727
ר' חנינא בר עגיל 730
ר' חנינא בן פזי 730
ר' חנינא תורתייא (או) תרתיה–תורתא (ולפעמים) טירתא (או) טוראתא 730
חנניה 731
רב חנניה 731
רב חנניה ((או) חנינא–חנניא) אחי רבה בר נחמני 731
ר' חנניה אחי ר' אחא בר' חנינא 734
ר' חנניה איש אונו 734
ר' חנניה איש כפר טבעון 734
ר' חנניה בריה דר' אבהו 734
ר' חנניה בריה דרב אדא 734
רב חנניה בר אחוי דרב הושעיה 734
חילפיי (או) חלפי 735
ר' חלבו בר חילפא בר סמקאי 735
ט 735
טאבי 735
טבאי 735
טבות רישבא 735
רב טבות 735
ר' טבי 736
טבי בריה דמרי טבי 736
טבי עבדו דרבן גמליאל דיבנה 736
טביומי 737
טביומי 737
ר' טביומי (אמורא ירושלמי) 737
רב טביומי 737
רב טביומי בר קיסנא 737
טבלא 737
ר' טבלא 738
טברי 738
טבת 738
טובי 738
ר' טובי 738
ר' טובי בר יצחק 738
רב טובי בר רב מתנה 739
רב טובי בריה דרב נחמיה 739
רב טובי בר רב קטינא 739
רב טובי בר קיסני 739
רב טובי בר רב קיסנא 739
טוביה 740
טוביה 740
ר' טוביה 740
טוביה בר יצחק 740
טוביה הרופא 740
טוטאי 740
טוי 740
טיטס 740
ר' טייפי (או ר' טיופי) סמוקה 740

ר' טימי 740
טלי 741
טרטירוי דמהלול 741
ר' טרייא 741
ר' טרפון 741
ר' טרפון (הכהן) 741
י 747
יהודה הטבח 747
רב יהודה הינדואה 747
ר' יהודה הכהן 748
ר' יהודה הכהן בר אבין 748
ר' יהודה הנחתום 748
ר' יהודה הנשיא - רבי - רבינו הקדוש .. 748
ישוע 750
מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא או בר ביזנא 750
מר יוחני 750
יוחני בת רטיבי 750
ר' יוחנן 750
ר' יוחנן בן דהבאי (תנא דברייתא) 756
ר' יוחנן בן המשולם 756
יוחאי 756
יושעה בריה דרב חננאל 756
ר' יוחנן (תנא) 757
ר' יוחנן בן החורני (תנא דמתניתין) ... 757
ר' יוחי בר יודן 757
כ 757
כדי 757
כהן 758
רב כהן (אחיו דר' חייא בר אבא) 758
רב כהן בר אבין 758
כהנא 758
ר' כהנא 758
רב כהנא 759
רב כהנא א) 759
רב כהנא ב) תלמידו דרב 761
רב כהנא ג) תלמידו דרבה 765
רב כהנא ד) רבו דרב אשי 766
רב כהנא ה) חבר רב אשי 768
רב כהנא אחוה דרב יהודה 769
רב כהנא בר' אליעזר בן יעקב 769
רב כהנא בר ביזנא 769
רב כהנא בריה דרב חיננא סבא 769
כהנא בר יודן 769
כהנא בר ירמיה 769
רב כהנא בר טוביא 769
רב כהנא בר מלכיה 770
רב כהנא בר מניומי 770
רב כהנא בר מתתיה 770
רב כהנא בריה דרב נחוניא 770
רב כהנא בריה דרב נחמיה 770
רב כהנא בריה דרב נתן 770
רב כהנא בר תחליפא 770
רב כהנא חמוה דרב משרשיא 770
רב כהנא רבו דרב 770
כובס 771
כוברי 771
כיפר 771
כלבא שבוע 771
כלייליל 771
כפותאי 771
ר' כרוספדאי 772
ר' כרוספדאי בריה דר' שבתי 772
כרנבו 772

כרסנא 772
כתריאל 772
ל 772
ר' לוי הכהן בר חלפתא 772
ר' לוי בר חמא 772
ר' לוי בר טרפון 773
ר' לוי בר לחמא 773
ר' לוי בר נזירה 773
לוי בר סימון 773
לוי (סתם) בר סיסי 773
לקוניא 777
לקיש 777
לקרח 777
נ 777
נחום איש קודש הקדשים 777
נחום בר ירמיה 777
נחום בר' סימאי 778
ר' נחום בר פפא 778
ר' נחום בר פרנך 778
נחום בר׳ שימלאי 778
נחום הזקן (תנא דברייתא) 778
נחום הלבלר (תנא בזמן הבית) 778
ס 778
סבא 778
סבא קרויא 780
סבה (או סבא) 780
סבי 780
סבי דבי רב 780
סבי דהגרוניא 780
סבי דמתא מחסיא 780
סבי דנזוניא 780
סבי דסורא 780
סבי דפומבדיתא 780
סביא 781
סבטא בן אלם 781
סבר 781
סברין 781
סגנאי 781
ר' סובייה 781
סוגא 781
סוטר 781
סומה בר כתבה 781
סומכוס בר יוסף 781
סורחב בר פפא 783
סורמקי 783
רב סחורה 783
סטינא 783
ר' סידור 783
סילני 783
רב סימא בריה דרב אידי 784
ר' סימאי - סימיי 784
ר' סימאי בר קיסי 785
סימון 785
ר' סימון 785
ר' סימון אחוה דר' יהודה בר זבדי 787
ר' סימון בר זבדי או זביד 787
ר' סימון בר' יהושע 788
ר' סימון בר' יהושע בן לוי 788
ר' סימון בר מרתא 788
ר' סימון בן קוזות 788
ר' סימון בר תדאי 788
ר' סימון דתרי 788
ר' סימון מן דרומא 788
רב סימונא 788

סימן 789
סיני 789
ר' סיסא 789
סיסי 789
ר' סיסיי 789
סיסין 789
רב סלא 789
רב סלא חסידא 789
סלמאי הנתופתי 789
רב סמא 790
רב סמא בריה דרב אסי 790
רב סמא בריה דרב אשי 790
רב סמא בר חילקאי 790
רב סמא בריה דרב ייבא 790
רב סמא בריה דרב ירמיה 790
רב סמא בריה דרב מרי 790
רב סמא בריה דרב משרשיא 791
רב סמא בר רקתא 791
רב סמא בריה דרבא 791
ר' סמיא 791
אבא סמוקיד 791
סמליון 791
סמקאי 791
סנסן 791
ססרטאי 791
רב סעורם (או שעורים) אחוה דרבא . . 791
ספרא 792
רב ספרא 1 792
רב ספרא 792
רב ספרא בריה דרב ייבא 795
אבא סקרא 795
סתריאל 796

צ 796
ר' צדוק א', ב', ג' 796
ר' צדוק בן חלוקה 796
צורבא מרבנן 796
אבא צידוני 796
ציון 796
ציתאי 796
צנועין 796
צפנת בת פניאל כה"ג 796
רב צפרא 796

ק 797
קבוטל 797
קדירה 797
קהלה קדישא דבירושלים 797
קוינא 797
קוסי (או קוזות) 797
קוסם 797
קופיא 797
ר' קורייס 797
קורשאי 797
קזא 797
רב קטינא 798
רב קטינא 798
קטינא חריך שקי 799
קטיעה בר שלום 799
קיסי 799
קיסמא 799
ר' קיסמא בן גירי 799
קיסנא 799
קיפוק 800
קיריא 800
ר' קיריס דאירמה 800

קלא 800
קלא דרומה 800
קמחית 800
קמצא ובר קמצא 800
ר' קמצפא 800
קמצר 800
קנה 800
קפוסאי 800
קצב 800
ר' קצרא 801
קצרתא 801
קרח 801
קרחה 801
קרחנאה 801
ר' קריספא - קריספי, קרוספי, קריספדא - כרוספדאי - קרציפא 801
קרנא 802
קשישא 802
קתרוס 802
ר 803
ר' ראובן (תנא) 803
ר' ראובן (אמורא בא"י בדור השלישי והרביעי) 803
ר' ראובן בן איצטרובלי 803
רב 803
רב 803
רב 804
רב בר יודה 804
רב בר שבא 804
רב בריה דשמואל 804
רב מדיפתא 804
רבא 804
רבא (סתם) 805
רבא אחוה או אבוה דרב מרי בר רחל . 828
רבא בר אבא 829
רבא בר אבין 829
רבא בר אבינא 829
רבא ((או) רבה) בר רב אדא 829
רבא בר אהילאי 829
רבא בר אהינא 829
רבא בריה דרב אויא סבא 830
רבא בריה דרב אחא בר הונא 830
רבא בריה דרב אידי בר אבין 830
רבא ((או) רבה) בר איתי 830
רבא בר אפיתון 830
רבא בר בינא 830
רבא ברב הונא 830
רבא בר רב הונא זוטי 830
רבא בר המדורי 831
רבא בר זבדא 831
רבא בר זוטרא 831
רבא בר זימונא 831
רבא ((או) רבה) בר חיננא או חנינא ... 831
רבא ((או) רבה) בר רב חנן 831
רבא בר רב חסדא 832
רבא בר חקלאי 832
רבא בר יוסף 832
רבא ברב יצחק 832
רבא בר ירמיה 833
רבא בר ישמעאל 833
רבא בר לואי 833
רבא בר לימא 833
רבא בר מחסיא 833
רבא בר מרי 833

רבא בר משרשיא 834
רבא בר מתנא 834
רבא בר נתן 834
רבא בר נתן בר אמי 834
רבא בריה דרב עולא 834
רבא בר רב עזא 834
רבא בריה דרב עילאי 834
רבא בר פפא 834
רבא בר בריה דרב פפי 834
רבא בר קיסי 834
רבא בר קיסנא 834
רבא בריה דרבה 834
רבא בריה דרבה בר רב הונא 835
רבא בר שבא 835
רבא בר שאילתא 835
רבא בר שילא 835
רבא בר שירא 836
רבא בר שמואל 836
רבא בר שרשום 836
רבא בר תחליפא 836
רבא זוטי 836
רבא זעירא 836
רבא מברניש 836
רבא מפרזקי 837
רבא מפשרוניא 837
רבא תוספאה 837
רב רבאי דמן רוב 837
רבה (סתם) בר נחמני (הכהן) 837
רבה בר אבוה 847
רבה בר אבין 848
רבה בר רב אדא 849
רבה בר אהילאי 849
רבה בר איבו 849
רבה בריה דרב אידי בר אבין 849
רבה בר איסי 849
רבה בר איתי 849
רבה בר ברונא 849
רבה בר רב הונא 849
רבה בר רב הונא זוטא מנהרדעא 852
רבה בר זוטרא 853
רבה ((או) רבא (ובירושלמי) אבא) בר חייא קטוספאה 853
רבה בר חמא 853
רבה בר חנא (ובירושלמי) אבא בר חנא 853
רבה בר בר חנא 855
רבה בר חיננא ((או) חנינא) סבא 859
רבה בר חנינא 859
רבה בר חנן 859
רבה בר חקלאי 859
רבא בר טוביה בר יצחק 859
רבה בר יונתן 859
רבה בר יוסף 859
רבה בר יוסף בר חמא 859
רבה בר יעקב 859
רבה ((או) רבא) בר רב יצחק 859
רבה ((או) רבא–ר' אבא) בר ירמיה 860
רבה בר כהנא 861
רבה ((או) רבא) בר ליואי 861
רבה בר לימא 861
רבה בר מחסיא 861
רבה ((או) רבא) בר מרי 861
רבה בר מריון 862
רבה ((או) רבא) בר מתנה 862

רבה ((או) רבא–ר' אבא) בר רב נחמן . 862
רבה ((או) רבא) בר נתן, (ובירושלמי) ר'
אבא בר נתן 863
רבה ((או) רבא) בר עולא 864
רבה בר עילאי 865
רבה בר עופרן 866
רבה בר עשבי 866
רבה בר קיריא 866
רבה בריה דרבא 866
רבה בר שומני 866
רבה ((או) רבא) בר (רב) שילא או ר' אבא
בר שילא 866
רבה בר שילת 867
רבה בר שימי א) 867
רבה בר שימי ב) 868
רבה בר שירא 868
רבה ((או) רבא) בר שמואל, (ובירושלמי) ר'
אבא בר שמואל 868
רבה בר תחליפא 869
רבה זוטי ((או) רבא–ר' אבא זוטי) 869
רבה מפרזקי 869
רבה מפשרוניא 869
רבה מקובי 870
רבה ((או) רבא) תוספאה 870
רבותינו שבארץ ישראל 871
רבותינו שבבבל 871
רבותינו שבגולה 871
רבותינו שבדרום 871
רבי 871
רביא בר קיסי 871
רבין 871
רבינא הקדמון 871
רבינא 872
רבינא בר אבינא 877
רבינא בריה דרב הונא 877
רבינא בר ירמיה 881
רבינא בריה דרב עולא 881
רבינא בר סיסי 881
רבינא בר קיסי 881
רבינא בר שילא 881
רבינא מפרזקיא 881
רבמי–רבסי 881
רבנאי 881
רבנאי אחוה דר' חייא בר אבא 882
רבנאי חוזאי 883
רבנן דאגדתא 883
רבנן דטבריא 883
רבנן דנוה 883
רבנן דציפורי 883
רבנן דקיסרין 883
רבנן דרומיא 885
רבנן דתמן 885
ר' רדיפה 885
רובין 885
ר' רומנוס 886
רוניא 886
רועץ 886
רחבה דפומבדיתא 886
רב רחומי א) 887
רב רחומי ב) 888
רב רחומי ג) 888
רב רחומי מבירתא דשחורי 888
ר' רחומאי 888
ר' רימון 889
רישבא 889

רכיש בר פפא 889
רמי בר אבא א) 889
רמי בר אבא ב) 890
רמי בר אבין 890
רמי בר ברבי או ברוכי 890
רמי בר דיקולי 890
רמי בר חמא 890
רמי בר רב יוד (או) יודא 893
רמי בר יחזקאל (אחי רב יהודה) 893
רמי בריה דרב ייבא 894
רמי בר פפא 894
רמי בר שמואל 894
רמי בר תמרי 894
רמש 895
רעולאי 895
רפרם 895
רפרם בר פפא א) 896
רפרם בר פפא ב) 896
רפרם בר פפא מסיכרא 897
רקתא 897
ש 897
שגביון 897
שגובלי 897
שומני 897
שונם 897
שזפר 897
שטח 897
שיבחת 897
רב שייא 898
ר' שיין 898
שילא 898
ר' שילא (תנא דתוספתא) 898
שמעון איש המצפה 899
שמעון איש קטרון 899
ר' שמעון בן הסגן. 899
ר' שמעון בר זביד. 900
ר' שמעון בר כהנא. 900
ר' שמעון בר כרסנא. 901
שמעון בן לוגא. 901
ר' שמעון בן לוי. 901
ר' שמעון בן לקיש - ריש לקיש. 902
ר' שמעון בר מיישא. 914
ר' שמעון בר נחמן. 914
ר' שמעון בן מנסיא. (תנא נזכר במשנה). 914
ר' שמעון בר נזירא. 916
ר' שמעון בן ננס (תנא דמשנה) או סתם בן ננס. 916
שמעון בר נרשייא. 917
ר' שמעון בן נתנאל. 917
ר' שמעון בר' סימון. 918
ר' שמעון בר סני. 918
שמעון בן עזאי ,או בשם סתם בן עזאי .918
ר' שמעון בן ר' עקיבא. 922
ר' שמעון בן עקשיה. 922
ר' שמעון בן פזי. 923
ר' שמעון בן קיסמא. 923
שמעון בן קמחית. 924
ר' שמעון בן שקפא. 924
ר' שמעון בן תחליפא. 924
ר' שמעון בולוטה. 924
ר' שמעון דימא או דיינא. 924
רב ששת. 924
רב ששת בריה דרב אידי 930

רב ששת בריה דרב יהושע 930
רב ששת מקרטיזא 930
רב שיזבי א) 930
רב שיזבי ב) 931
ת 931
ר' תדאי 931
תודוס איש רומי 932
תודוס הרופא 932
תוטאי 932
תוטני 932
תורתא 932
תחינא בן פרישה 932
תחליפא 932
רב תחליפא 933
ר' תחליפא (אמורא ירושלמי) 933
רב תחליפא אבוה דר"ה בר תחליפא .. 933
רב תחליפא אחוה דרבינאי חוזאה 933
רב תחליפא בר אבדימי או אבימי 933
רב תחליפא בר אבינא 934
רב תחליפא בר אימי 934
ר' תחליפא בר גיזא או גזא 934
ר' תחליפא בר בר חנא 934
ר' תחליפא בר רב חסדא 934
ר' תחליפא בר יעקב 934
ר' תחליפא בר מערבא 934
ר' תחליפא בר שאול או שמואל 935
ר' תחליפא דקיסרין 935
ר' תחליפא חמיו דר' אבהו 935
ר' תחליפא חמיו דר' אחא 935
ר' תחנא 936
אבא תחנא חסידא 936
תימא 936
תלמי המלך 936
תמרי 937
תנא דבי ר' פלוני או תני תנא קמיה דר' פלוני 937
תנחום 937
ר' תנחום 937
ר' תנחום אדרייא 938
ר' תנחום איסבולסטיקא 938
ר' תנחום בריה דר' אמי 938
ר' תנחום בר חייא 938
ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו . 939
ר' תנחום בר חכינאי 940
ר' תנחום בר חמא 940
ר' תנחום בר חנילאי 940
ר' תנחום בר חנינא 941
ר' תנחום בר' טרפון 941
ר' תנחום בר יודן (או יהודה) 941
ר' תנחום בר' יוסי 941
ר' תנחום בר ירמיה 941
ר' תנחום בר מני 942
ר' תנחום בר מריון 942
ר' תנחום בר נחמני 942
ר' תנחום בר עילא 942
ר' תנחום בר פפא 942
ר' תנחום ברבי, חתניה דר' שמלאי 942
ר' תנחום ביצרייא 942
ר' תנחום דכפר גון 942
ר' תנחום דמן יפו 942
ר' תנחום דמן נוי 943
ר' תנחום דמן פרוד 943
ר' תנחומא 943
ר' תנחומא אדרעי 944

ר' תנחומא בר אבא 944
ר' תנחומא בר יהודה 944
ר' תנחומא בי ר' יונה ממצוצרא או
מבצוצרא 944
ר' תנחומא בי ר' מנחם בר' יעקב 944
ר' תפדאי 944
תקיפי דא"י 944
תקיפי קדמאה 944
תרדיון 944

הקדמה

לא כזר אתיצב לפניכם היום בספרי החדש, כי כבר הבאתי לכם את ראשית בכורי פרי עטי, הוא ספרי בית ועד לחכמים, אשר הצאתי לאור בשנת תרסב, ובלי שום גאות אוכל לומר כי ספרי מצא חן בעיני כל רואיו, ראוהו גאונים וישבחוהו, חכמים ונבונים ויהללוהו, וב"ה שנמכר במשך זמן קצר יותר משלשת אלפים עקסעמפ', וזה האות היותר גדול ובקורת היותר נאמנה על ספר, כי בזמן הזה שהוא שעת חירום, עת היותר רעה לאחינו הנתונים בצרה ובשביה ובגלות המר ואע"פ כן יום יום ידרשו אותו מכל כנפות הארץ. אבל לא כמנחה שהבאתי לכם אז, אני נותן לפניכם היום, ספרי הראשון בו מלאכה יותר מחכמה, אבל הספר הגדול הזה אשר יחזיק שלשה חלקים גדולים כאשר עיניכם רואות, מלבד המלאכה הגדולה המפרכת את הגוף, מלאכה כבדה אשר הקרבתי חלבי ודמי משך זמן רב מלאכה גדולה אשר ראויה היתה להעשות מקבוץ של כמה אנשים המומחים לזה, יש בה חכמה עוד יותר ממלאכה, וצריך לזה התבוננות וזהירות יתירה, שלא ליפול ברשת הטעות והשערות מדומות. ומקצוע הלזה לא כחלק חכמת התורה בהלכה ובאגדה אשר מיום שיצאתה מידי רבינו הקדוש וחכמי דורו עד היום הזה עמלו ויעמלו בה בוני עולם, ובכל דור ודור הקים ה' לנו אנשי מדע, אנשי אמת, המוסיפים בהיכל התורה אבנים יקרות, פנינים וכל אבני חפץ, וכל אחד ואחד ישתדל לשכלל וליפות ולצייר עוד ציור נפלא בכותל התורה, עוד כפתור ופרח, לנטוע בגן החיים, וע"פ רובה ככולה המה אנשים אשר משכמם ומעלה גבוהים מכל העם בחכמה, בתבונה, בדעת, ובטוהר המדות, אנשים היותר גדולים משרפי מעלה, אנשים אשר הקריבו חייהם, כספם ומאדם עבור קוצו של יו"ד, ואם היינו יכולים לאספם יחד היום הזה, אז יהיו מחנה גדולה לאלהים, למאות רבבות אלפים, ועדים המה ספריהם היקרים הנמצאים בבית עקד הספרים אשר להממשלות.

אבל לא כן חלק וענף הלזה, תולדות גדולי אומתנו, תולדות מורינו ומאירינו, תולדות הענקים אשר ראשם מגיע השמימה, לא נשקר אם נאמר כי הוא עוד בטל ילדותו, עוד הוא כמעט כשדה בור רקה אשר לא נעבד בה ולא נזרע, ואך זעיר שם זעיר שם באיזה פנה צומחת שושנה חכלילת עינים, ובזה נופלים אנחנו מכל חכמי או"הע, אשר יעריצו ויקדישו את גדולי אומתם, ויקריבו למענם ספרים רבים, אבל חכמי ישראל עברו דורות רבים מאוד וכמעט אין גם אחד אשר שם לבו לזה, ורבותינו הראשונים כמו רש"י ותוס' אף שאנו רואין בכל פנות שאנו פונים שהיו מומחים גדולים גם במקצוע הזה, אבל לא היתה זאת מעין מלאכתם, כי בימי חייהם הקצרים והדואבים אשר חיו בימי

הבינים, בימי חושך ואפלה מנידח, ראו בעין חכמתם שטוב יותר לעסוק בחלק ההלכה ולפרש את התורה באר היטב, למען תרבה הדעת בישראל, לידע ולהודיע הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון, ואך אגב אורחא פלטה קולמסן כלאחר יד, דברים יקרים אודות חיי רז"ל וזמניהם, ורבינו הרמ"בם נגע אך בקצה המטה ביערת הדבש מה ששייך לפרושי המשניות וליד החזקה שחיבר, והאיר עינינו בהקדמותיו היקרות והמסולאות מפז.

והספר האחד והמיוחד שנשאר לנו לפליטה מיום שנחתם התלמוד, הוא הספר היקר הנודע בשם אגרת דרבינו שרירא גאון, ולמחיה שלחו אלהים לנו בארץ, ואם כי קטן הוא, אבל בא לידינו בשלמות, וכולו אומר כבוד, כי הציל לנו מתהום הנשיה זכרונות יקרים מימי קדם, זכרונות נפלאים, וכל אשר נעמיק בדבריו הקצרים נתפלא הפלא ופלא על אמיתת דבריו ועל סדורו הנפלא, וכבר הארכתי בהקדמתי לספרי פתשגן הכתב.

והספרים היקרים שנשארו לנו מקדמונינו ז"ל כאוד מוצל מאש המה הספרים היקרים סדר תנאים ואמוראים, וסדר עולם זוטא, אבל לדאבון לבנו לא באו לידינו בשלמות, ואך דברים מקוטעים נשארו לנו מהם, ונביא אך דברים אחדים "מסדר תנאים ואמוראים" שמובא שם שרבי ור' נתן קבלו מר' מאיר, והוא ט"ס וצ"ל שרבי קיבל מר' נתן ור"מ, ושם בסדר התלמוד שר"ה הוה בר זוגיה דשמואל, ובאמת מצינו ערכין טז: יתיב רב הונא וחייא בר רב קמיה דשמואל. וכן ר"ה אמר שמואל בר"ה לב., סוכה לב בסוכה לב:, קידושין ו., ומה שמצינו גיטין ה. וזבחים מו: בעי מיניה שמואל מרב הונא הוא בל"ס ר"ה ריש גלותא שנפטר בחיי רבי, ובר מן דין ידוע שר"ה מלך ארבעים שנה ומלך שלש שנים אחרי פטירת שמואל א"כ היה עוד בימי עלומיו בחיי שמואל.

עוד מובא שם שר' יוחנן ורש"בל היו תחלת אמוראים בא"י, והאמת שר' אושעיא ור' ינאי וכל חבריהם היו תחלת האמוראים בא"י, אבל ר"י ורש"בל היו בדור שני לאמוראים, כי כתב תמיד לרב לקדם רבינו שבבבל ורב היה מאמוראי הראשונים כידוע, וכן יאמר שם שרב נהג שרירא בנהרדעא כה שנים. ובאמת היה בסורא.

ועוד מובא שם שר' יוחנן חי ת' שנה ורב חי ש' שנה, ולמותר לנו להאריך בזה שאינו כן, ובל"ס יען שלא היו נזהרים להעתיק כראוי דברי קדמונינו ולכן נפלו בהם טעותים רבים, ובסדר עולם זוטא נפלו טעותים גדולים עוד יותר, ובפרט בשמות ושנות הרישי גלותא והחכמים שלהם כאשר ימצא הקורא כמה פעמים בספרי.

ועוד נשאר לנו הספר היקר ספר הקבלה לרבינו הרא"בד (הראשון), וגם בו נפלו טעותים רבים, ונביא אחדים מהם שמובא שם בסדר תנאים, כשנפטר רבן גמליאל בימי ר' יהושע עמד ר' יהושע לסתור דבריו, וכעס עליו ר' יוחנן בן נורי והעלה את רבן שמעון בן גמליאל

לראש בנשיאות עכ"ל, והוא שגגה ולא מצינו בשום מקום המעשה הזה, ונשיאות רש"בג התחלו כמה עשרות בשנים אחרי שכבר מתו דור ר' יהושע וחבריו. וכן יאמר שם בסדר האמוראים שרב יהודה היה הראש בנהרדעא והוא שגגה, כי שם היה רב נחמן הראש, ורב יהודה היה ראש מתיבתא בפומבדיתא.

וכן יאמר שם שר"נ בר יצחק היה חבר דרב חסדא והאריך ימים עד שמלך אחר פטירת רבא, ובאמת חבר רב חסדא היה ר"נ בר יעקב, אבל ר"נ בר יצחק היה ריש כלי בישיבה הפרטית דרבא עוד בחיי רב יוסף כמפורש ב"ב כב.

וכן שם בסדר הגאונים נתערבבו בספרו גאוני סורא בגאוני פומבדיתא, וכפי הנראה לא היה לפניו האגרת דרש"ג, ולא נוכל להאמין שמעטו יצאו הדברים האלו, ואך המה אשמת המעתיקים. וכן נשאר לנו ספר הכריתות מרבינו שמשון מקינון, הוא ספר יקר מאוד, ובסוף ספרו הקדיש חלק קטן בשם ימות עולם אודות זמני התנאים והאמוראים, אבל הוא נלקה בחסר ויתר ושבושים רבים, ונביא לדוגמא אחדים מהם, שם שער א' ס"ב יאמר שר' שמעון בן אלעזר היה מחבריו של ר' אליעזר הגדול, ובאמת כבר ידוע שהיה תלמיד דר' מאיר וחברו דרבי.

עוד יאמר שם שרבינו הקדוש היה בנו של רבן שמעון ב"ג הנהרג, ובמחילה החסיר ב' דורות כידוע לכל בר בי רב שרבי היה בנו דרשב"ג דאושא.

וכן יאמר שם שר' יהודה נשיאה נכד רבי היה תלמיד דר' אמי, ובאמת הוא ר' יהודה נשיאה השני, אבל ר"י נשיאה הראשון היה רבו דר' יוחנן.

וכן שם שער ב' יאמר שרב נהג שררותא בנהרדעא כה שנים, וכבר ידוע שרב נהג שררותא בסורא כל ימי היותו בבבל, חוץ מזמן קצר כשבא לבבל היה בנהרדעא עד אחרי מות רב שילא, ואח"כ יסד רב ישיבתו בסורא, ושמואל מלך בנהרדעא.

וכן יאמר שם שר' חנינא נפטר תקץ לשטרות, והוא שגגה שאז נפטר ר' יוחנן אבל ר' חנינא נפטר עוד קודם רב ושמואל, שהוא לערך תקנה־ח.

וכן יאמר שם שהלך רב חסדא למתא מחסיא ועשו אותו ריש ישיבה, ומתיבתא דרב הונא בנהרדעא. ובאמת היה רב הונא ריש מתיבתא אך בסורא וישב על כסא רב רבו שלש שנים אחר פטירת שמואל, ואך אחר רב הונא מלך רב חסדא בסורא עשר שנים.

וכן יאמר שם שר' יהושע בן לוי היה תלמידו דר' יוחנן ור"ל, ובאמת ידוע שהמה היו כתלמידים לרי"בל. ועוד כמה וכמה טעותים גדולים נפלו בספר היקר הזה עד שאי אפשר להאמין שהדברים כמו שהן יצאו מפי רבינו שמשון בעל התוס'.

וכן הספר הקדמון היקר ספר כפתור ופרח לא נקה משגיאות כאלו.

ובספרים האחדים האלו עברו כמה דורות ונסתם כל חזון, עד שהעיר ה' את רוח הגאון ר' אברהם בר' שמואל זקוט שמלבד שהיה גאון גדול, היה גם חכם מופלג ואליו גוים ידרושו, והניח לנו ברכה מרובה ספר שלם ומשוכלל בתולדות תנאים ואמוראים, בשם ספר יוחסין, אשר חברו לערך בשנת ה' אלפים רסב, הוא אברהם אשר זכה וזיכה את הרבים, כי בספרו היקר מביא לפחות כל שמות התנאים והאמוראים הנזכרים בשני התלמודים והמדרשים, ותולדותיהם בקצרה, אבל מפני גדולתו וענותנותו לא ציין ע"פ רוב מקור הדברים אשר שאב מהן, וחשב שהוא דבר קטן וכולי עלמא ידעי, והניח מקום להתגדר בו לרבינו הגאון ר' יחיאל אב"ד דמינסק בעל המחבר ספר הנפלא בשם סדר הדורות, הוא עשה מפה טהורה על היוחסין, הוא צלל בנבכי ים התלמודים והמדרשים, והעלה מן התהום שמות החכמים הנשכחים מן היוחסין, וגם הציב ציונים, והערה את מקור כל התנאים והאמוראים מאין שאב היוחסין, וגם הוסיף מדיליה כמה שמות חכמים, ובבקיאותו הנפלאה עשה באמת גדולות ובפרט בהקדמתו היקרה, כי שם הראה את גאונותו בב' התלמודים, וספר היקר הלזה היה כמו קילורין לעינים לכל חכמי הדורות משך זמן מאה וחמשים שנה, וממנו שאבו כל חכמי הדורות את בקיאותם במקצוע הזה, אך מרוב העתקות עלו על הספר שגיאות לאלפים, עד אשר נהיה לספר שאינו מוגה, ובא הרב החכם ר' נפתלי משכיל לאיתן ועמל עליו חמש עשרה שנה והחזיר את העטרה ליושנה, ובאמת גדולות עשה, ולולא היו בעזרתו כמה מחכמי הדור אז מי יודע אם לא היה נופל תחת משאו כי קשה עתיקתא מחדתא, ולו קם מקברו רבינו סה"ד אז היה שבע רצון בנפתלי, ושחוק עשה לנו החכם ר"ד טורש בבקרותו את מלאכת משכיל לאיתן (בכנסת הגדולה ח"ד לידידי הרב מהר"י סובלסקי נ"י) ויאמר שם שבמשך חצי שנה יוכל לגמור המלאכה הזאת אבל נקל לומר ולא לעשות, וכבר שקל למטרפסיה בהאי עלמא מאת ידידי הרב המא"הג ר"ש בובער ז"ל באוצר הספרות שנה ד', שהראה לו את טעותיו הרבים ושהוסיף שמות חכמים מי שלא היו ולא נבראו.

וכן נמצא ספר ישן בשם נחלת שמעוני בשני חלקים, חלק הראשון הוא על שמות המובאין בתנ"ך היכן נזכרים בש"ס, וחלק הלזה טוב ומועיל מאוד, וחלק השני הוא על התנאים מקובץ כל מאמריהם והלכותיהם, אבל במחילה מכבודו שערבב מאמרי ר' אליעזר בן הורקנוס עם מאמרי ר' אלעזר בן פדת ור' אילעאי אבי ר' יהודה התנא עם מאמרי ר' אלעאי חבר ר' אבהו ובזה נתן מכשול לפני מחברים אשר העתיקו דבריו ביחד עם שבושיו הרבים, וספרי דקדוקי סופרים להגאון ר' רפאל נתן נטע ראבינאוויטש היו לי לעזר לא מעט, כי האיר עיני בגרסאותיו היקרות.

ובספרים האלו נסתמו כל מעיינות החכמה במקצוע הלזה משך כמה דורות, ואך בדור העבר העיר ה' את רוח גדולי חכמי הדור והתחילו לעסוק בתולדות חכמינו ז"ל ובראשם הרב הגאון ר' שלמה יהודה רפפרט ז"ל, והגאון ר' זכריה פרנקל, והמה הרגישו חסרון ספרים כאלו בגבול ישראל, כי סה"ד בכל גדולתו ותפארתו נמשך כמה פעמים אחרי שגיאות בעל שלשלת הקבלה אשר אסף מלא חפנים רוח מכל הבא בידו, וכמה פעמים לא הצליח רבסה"ד לגלות את מקור האמת מחוסר ספרים שגם כל הש"ס לא היה בידו וכתב מה שכתב מזכרונו, וגם לא כתב ספרו בבקורת נאמנה (כאשר ימצא הקורא בתוך ספרי כמה פעמים), וכן הביא בתוך ספרו מעניני הגלגולים וכדומה שאינם שייכים לתולדות חז"ל.

לכן קמו החכמים האלו והראשון חיבר ספרו היקר ערך מלין, והאחרון את ספריו היקרים דרכי המשנה ומבוא הירושלמי, ואחריהם בא הרב החכם הגדול ר' יאקב בריי"ל וחבר ספרו מבוא המשנה, אשר ספרים כאלו המה מלאים ברכת ה' ומשובצים באבנים טובות ומרגליות, וכן ספרו היקר של החכם הגדול ר' יוסף דרנבורג, ספרו משא א"י, הוא בשכלו הגדול קלע כמה פעמים אל המטרה והשערותיו המה חזקות וברורות, ואחריהם בא החכם הגדול סופר דברי ימי ישראל הוא ה"ר צבי הירש גרץ, הוא הקדיש כל ימיו וכחותיו למקצוע הזה וחיבר ספרים גדולים ועצומים בחכמת ישראל, ובהם הקציע חלק גדול לתולדות ראשי חכמי חז"ל.

אבל בכל הכבוד שאנו חייבין ליתן לשמו, אשר הניח לנו ברכה מרובה מזמן ימי הבינים וכל הצרות שעברו על השה פזורה ישראל, כי שם הראה כחו וגבורתו כסופר היותר מומחה, כן כשבא לתאר לנו את תואר רז"ל שם הראה לכל כי לאו מומחה הוא לזה כלל וכלל, כי לא היה תלמודי ולא צלל בנבכי ים התלמוד ובקיאותו לא היתה מקורית ולא מדד את גודל חז"ל במדה שלהם, וכראוי לסופר דברי הימים לכתוב דברים כהויתם ואך דמיונות שוא ומדוחים חזה לו, ולכן שגה הרבה מאוד והוציא משפט מעוקל.

ואחריו קם המאסף לכל המחנות הוא הרב המאור הגדול החכם ר' אייזיק הירש ווייס, הוא היה תלמודי גדול אשר שימש בישיבות פולין גאוני זמנו והוא הקדיש כל ימיו הארוכים לכבוד עמו כי כל ספריו חיבר בלשון עברית צחה ורוח חן שפוכה על פני כל ספריו הרבים, תחת אשר החכם גרעץ הקדיש כחותיו לעם נכר ולולא קם החכם שפ"ר להעתיק ספריו לשפת עבר אז היו כספר החתום לרוב היהודים היושבים בארץ רוסיה ופולין

אך ראו זה פלא שאך כמעט התחילו ללבון לבנים וחמר לחומר לבנות בנין לחכמי ישראל, והנה שכחו את מעמדם כי האדמה אשר המה עומדים עליה אדמת קודש הוא, ויתנשאו בגאוה ובגודל לבב לאמר גם אנחנו לא נופלים מהם גם אנחנו חכמים כמוהם, ור' צבי בדורו כר"ע בדורו, כי מלבד מה שקרעו את סמל הקדושה החופפה עליהם זה אלפי שנים, ואשר לאורם נסע ונלך בגלות המר הזה, ואשר הם חיינו ואורך ימינו בין הזאבים טורפי ערב, עוד יתרון עשו שהעלו אבק עד אשר החמר והלבנים שהעריכו בזעת אפם לא נודע מקומם איה, ותחת בנין נעשה גל של אשפתות, ומהם נולדו תלמידים שלא שמשו כל צורכם וכמה מחכמיהם אשר אך בתוארם יתפארו, והמה עמלו בכל כחם לזרוק עפר ומדמנה על ראש חכמינו ז"ל, ויבראו בהבל פיהם טרם למדו לדעת דברי חז"ל, עלילות ומדוחים, עד אשר עשו את רבותינו למלכי בלהות, וחשך משחור תארם ותחת לתאר את ר' אליעזר הגדול באספקלריא המאירה ומורם מעם אשר הקריב חייתו ונשמתו בעד עמו עשו אותו לבעל גאוה ובעל דמיון ושקרן.

והחלוצים יצאו חוצץ כולו ובראשם בעל השור וחבר לו מצא את החכם אברהם קראחמאל, אשר קרא הרבה ושנה הרבה אך הציץ ונפגע ויעשו שחוק ולצנות מרבותינו הקדושים, עד אשר מעולם לא עלתה גם על שפתי שונאנו היותר גדולים, ולא נדבר אודות הסכלים שבהם אשר עשו את ר' עקיבא לרשע ושונא ישראל, ואת אלישע-אחר לצדיק תמים, או את התנא הקדוש ר' שמעון בן יוחי לבר כוזבא הורג נפש דודו הקדוש ר' אלעזר המודעי, או כפלוני הרב המחבר אשר יאמר שר' אבהו היה מוסר ומשחת המדות עד אשר הדף את ר' יהודה נשיאה מנשיאותו בעזרת שרי רומי, ושקרקר תקנות הנשיאים, ואת אבוה דשמואל שם למוכס, ואת רב אשי שהיה מחריפי פומבדיתא עד שרבים קמו עליו ואמרו על תורתו בדותא היא, ושמואל למד התחבולה החדשה הוא חשבון העיבור מאת אבלט מה שלמד מאת ההודים. ועוד כמה וכמה שקרים וכזבים שלא היו ולא נבראו, וכן פלוני הפ"לא שפי' מס' אבות היא המסכתא אשר לאורה ילכו כל העמים, מה עשה הוא הוא קבץ כל הזבוריות מכל הבא בידו ומכל האשפתות ושם בילקוטו ותלאן על ראשי מקבלי התורה.

אבל לא אלמן ישראל כי פתאום באה רוח סערה מירכתי ליטא והפיצה את כל ערמות החול, המה הספרים היקרים אשר יצאו מאת שר העדולמי והרב החכם הגדול ר' יעקב בכרך אשר אף שספריו המה ארוכים יותר מדאי אבל המה יקרים מאוד והניח לנו ברכה מרובה.

וכן הרב החכם ר' ישעיה רייכער במאמריו המחוכמים אשר הקהה בהם את שיני אויבי חז"ל, וכ"מ שאתה מוצא דבריו של ישעיה עשה אזניך כאפרכסת, והאחרון הכביד הוא הרב הגאון החכם הלוי בעל ספרי דורות הראשונים, הוא גלה חדשות ונצורות בדברי ימי חכמי המשנה והתלמוד, הוא חשף זרוע עוזו ויד ימינו והראה לכל שאך בחשכה התהלכו עד כה, ועזבו מקור מים חיים המה הש"ס והמדרשים לחצוב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו מימיהם, ובכ"מ שרצו להשפיל כבוד רבותינו ז"ל הראה בראיות ברורות שאין שום ממש בדבריהם והמה כקורי עכביש, ובספריו היקרים קנה לו שם עולם לא יכרת.

וכמה מחכמי הדור רצו להשפיל את גדלו ותפארתו, אבל כמעט אין שום ממשות בדבריהם הנאמרים שלא באמת, ואך הקנאה מדברת מתוך גרונם, ואם אנו רוצים לבקר את ספריו היקרים בבקורת אמיתית בלי שום פניה, נוכל לומר אך שבספריו חסר מפתח, ודבר זה אי אפשר להעשות יען שע"פ רוב דבריו אין להם סדר קבוע, ותחת אשר בספרי דו"ר ודורשיו רוח חן שפוכה עליהם, ולשון צחה, וסדר נכון הממשיך את הלב, ספרי דורות הראשונים במעגלה יתהלכון כאופן בתוך האופן, רעיונות נעלים ונשגבים טמונים בירכתי הגהותיו, עד אשר גם הקורא את ספריו בעיון רב יעבור מעליהם ולא יתבונן, ולו היה מניף שנית את ידו החזקה לתקן המעות הזה אז היו לספרי העם כולו, אבל כמו שהם עכשיו, לא נוכל לקראתם בשם דברי הימים לתורה שבע"פ, אך ספר בקורת נאמנה לכל ספרי דברי הימים לבני ישראל, אבל החסרונות האלו כאין המה מול המאור הגדול שבהם ואשר הביא טובה רבה בעולם היהדות.

וכן ספרי תולדות ישראל להרב החכם הגדול ר' זאב יעב"ץ כולם יקרים המה למאוד ונכתבו ברוח ישראל הנאמן לעמו ולדתו, ושפתו הצחה והברה מושכת את עין הקורא לקרא אותם, ואף כי זעיר שם זעיר שם שגג בהשערותיו, אבל אך אדם הוא, ומי יתן ונזכה לראות כל ספריו יצאו לאור, יען כי ספרי החכמים גרעץ, ווייס נתפשטו במדה מרובה בקרב העם עד שעשו אותם לשו"ע ולפוסקים בישראל ודי לומר כן כתוב בספרי גרעץ או בדור ודורשיו, ולכן נבראו בשעתם ובזמנם ספרי החכם יעבץ להראות שאין לסמוך על הוראתם ואך צאו וראו איזהו דרך שיבור לו האדם.

וכן האיר בדורנו כוכב נוגה מזהיר על שמי הירושלמי הוא הרב המאור הגדול החכם ר' בער רטנר, שמלבד מה שזכה לנו בפירושו היקר לסדר עולם רבה שלאו בכל דור יציצו ספרים יקרים כאלו העמיס על שכמו לעשות הגהות על הירושלמי ובהם מצאתי כמה

דברים יקרים מה שהמה שייכים לתולדות התנאים והאמוראים, כי הביא לנו ברכה מרובה גרסאות הירושלמי מספרי הראשונים אשר לא שזפתה עין עד כה.
וכן בא לידי ספר יקר למאוד בשם נחל עדן מאת ידידי הרב הגאון ר' רפאל נארדאן, ומצאתי בהן הגהות על הספר סדר הדורות, ובלי שום חנף אומר כי הוא גאון גדול ובקי נפלא בב' התלמודים. ובקי היותר גדול בחשבון העיבור, וכן השאילני בטובו ידידי וחביבי הרב הגאון רמ"א חייקין נ"י מו"ץ דפה את סה"ד שלו עם הגהותיו היקרות והרשני להעתיק מהן ומצאתי שם הגהות יקרות קילורין לעינים ושמתים בבניני.
וכן בא לידי הספר היקר בשם טבור הארץ מידידי הרב הגאון ר' משה קליער אב"ד ור"מ דצפת תבב"א, ומצאתי בהם דברים הנותנין כבוד לרבותינו ז"ל.
וכן בא לידי הספר היקר משפחות סופרים מהר"הג ר' שלום אלבעק מווארשא. הספר הזה כמעט עולה הוא על כל הספרים אשר נדפסו במקצוע הלזה בסדורו היקר ובהחדשות שהביא לנו ובהקדמתו היקרה, אך לדאבון לבי לא נדפס אך עד ערך אבדימי, ועוד כמה ספרים אשר התחילו לעסוק במקצוע הלזה ומאמרים רבים אשר נדפסו בהעתונים, את כולם ראיתי והתבוננתי עליהם.
אך לא מצאתי אף ספר אחד אשר יאמר עליו כי הוא זה, אשר יכיל בקרבו כל קורות ומאורעות חיי רבותינו ז"ל.
וכמו קול קורא אלי קום מה לך נרדם היום קצר והמלאכה מרובה ועת לעשות כבוד לחכמינו ז"ל ולחבר חבור שלם ומשוכלל, בלי כחל בלי שרק בלי שום פלפול ודרשות והשערות התלויות על בלי מה, אך כמו שהם, ושמתי פני להמקור הראשון להש"ס בבלי וירושלמי והמדרשים, ולקטתי ציונים וציינתי אצל כל תנא ואמורא כל דבר ודבר השייך לו.
ולא יאומן כי יסופר את כל העמל שעמלתי יומם ולילה משך שמונה שנים. את מבחר שנותי הקרבתי קרבן כליל לכבוד חכמי רז"ל. כל משך הזמן הארוך הזה לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז, לא ישבתי בסוד מרעים, לא שמתי אל לבי מה שחברי ישחקו לי וילעיגו עלי. ודבר אחד מדברי תורה היה שוה עלי מכל חללי דעלמא. ושמתי נגד עיני שחיי האדם כחלום יעוף. ומה עמקו דברי רז"ל מה שאמרו ב"ר ר"פ ויחי כצל ימינו עלי ארץ, ולואי כצל של כותל או אילן, אלא כצלו של עוף בשעה שהוא פורח. במלים הקצרים הנפלאים האלו מונח סוד ותכלית חיי האדם, שישים האדם אל לבו כי ימי הנעורים יעופו חיש מהר ותחתיהם צומחות שנים שתאמר אין לי בהם חפץ, ועלים

לבנים יסובבו סחור סחור והמה עדי ההתראה לאמר אל תתגאה בן אדם, וגם אם יתן האדם את חתיתו על כל החיים גם זה הבל, כי עד הגבול תבוא ולא תוסיף.
ואם כה נאמר אז נשתדל אך להטיב לזולתינו אשר זה כונת הבריאה וכל מצות התורה. ושגור על לשוני שכל האנשים דומים לזבובים, אך ימצאו בהם כמה מינים ממינים שונים. על פי רוב המה אורחים בלתי קרואים ובפרט בימי הקיץ אשר נפש כל האדם קצה בהם וישישו כי יבאו ימי החורף, וכל מה שהשאירו אחריהם חיש מהר ימחה והיו כלא היו. אבל הזבובים הנקראים בשם דבורים אשר מהם תצא דבש המתוק לחיך, ושעוה להאיר הבית, הזבובים האלו המה יקרים לבעליהם, כי המה נותנין חיים לעולם, ומי שיש לו כורת דבורים ישתדל להחיותם בימי החורף. כן האדם אשר חננו ה' בבינה יתירה צריך להשתדל להיות כדבורה הזאת ולהוציא מפיו דבש וכל מיני מתיקה, ולא להיות כזבובי מות.
אבל גם הדבורה אמרו רז"ל דברים רבה פ"א-ו במתק לשונם, מה דבורה זו דובשה מתוק ועוקצה מר כך ד"ת. ובזה הורו לנו רבותינו שצריך כל האדם להיות נוח לבריות וכאמרם ז"ל אבות רפ"ב איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. ואמרו כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, והעיקר שלא להתגאות ולומר קבלו דעתי שאך אמת יהגה חכי. והאומר כן, כל אמת אמת תפשיה להאי, וכבר אמרו בספרי מטות בא לכלל כעס בא לכלל טעות. ואם הראשונים שהיו כשרפי מעלה אמרו כזה, אנו מה נענה בתרייהו. ובפרט במקצוע הלזה אשר עדיין לא נעבדה ולא נזרע ועדנה בטל ילדותה. לכן צריכין אנו להזהר מאוד מאוד שלא לחפות עלילות שוא ומדוחים על ראשי מאורינו אשר לאורם נסע ונלך.
ולכן כל הבונה תולדות חז"ל מאיזה בטויים קשים אשר יצאו מפי חכם בשעת כעסו טעות היא בידו, או כל מי שבא לכתוב תולדותם ולאמר שאך הוא כיון לדעת האמת כבר הוא מודה בעצמו ששקר דיבר, כי האמת הוא אך חותמו של הקב"ה (שבת נה.) ואך כל אחד ואחד צריך לעמול בכל כחו לקרב אל האמת בכל מה דאפשר, ויהיה פיו ולבו שוין, ובזה יהיה נקי מאלהים ואדם.
וכל הדברים האלו היו נגד עיני תמיד ולא נתיאשתי מהן אף רגע אחד, ועי"ז נצלתי מלנפול ברשת השקר ולטפול על רז"ל דברים אשר לא כן הוא. ואף אם נאמר שגם המה היו עלולים לטעות, אבל זה ברור שלא הוציאו שום דבר שקר מפיהם, כי מעולם לא כסו על חטאתם, ואדרבה זה היה גדולתם ותפארתם, וכאשר אמרו יומא סט: מתוך שיודעין בהקב"ה שאמיתי הוא לפיכך לא כזבו בו, ובירושלמי ברכות פ"ז סה"ג אמרו

יודעין הן הנביאים שאלוהן אמיתי ואין מחניפין לו. ומי לא יתפלא מרב עמרם חסידא שהרים קולו וצוח נורא בי עמרם. וכשאמרו לו תלמידיו כסיפתינן א"ל מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי (קידושין פא.). והאם אין זה אך כח אלקי ממרום? ולכן לא לפלא מה שאמר אנטונינוס קיסר לרבינו הקדוש (ע"ז י:) ידענא זוטי דאית בכו מחיי מתים, כי אף מי שאינו מאמין בכל הקדוש לאומתנו בע"כ יודה לכל דברינו. כי למי נוח יותר להאמין אם לאיש אשר הוא זהיר במצוה קלה כבחמורה, איש אשר לא יוציא מפיו שום דברי נבלה, לצנות, ושקרים, איש אשר יקריב את גופו ונשמתו עבור אומתו וזולתו, או לאיש אשר כל קודש משחק לו, איש אשר ירמוס ברגל גאוה על העם, איש אשר ירדוף אחר כבוד המדומה, איש אשר יחפוץ להרוס את חומת הדת ולהתבולל בין הזאבים, ואם היינו רוצים להוציא דבר שקר מפינו ולומר (אף מן השפה ולחוץ) ששלשה הוא אחד, אז כבר היו פותחים לפנינו שערי עוה"ז לאכול מפריה ולשבוע מטובה, ולהסיר מעלינו את עול הגלות המר הזה אשר סובלים אנחנו קרוב לאלפים שנה, ולמה אין אנו עושין כן? זה אך יען שהקב"ה אמר לנו **לא תשקרו**. ועבור זה נשפך דם אבותינו ודמנו כמים המוגרים ואיך נתחיל להאמין ולילך בדרך מוליכנו ומדריכנו בגיא צלמות. האם לא ראינו בעינינו שגם דור השני הרוצים לתקן (או יותר טוב לקלקל) את הדת, שנאבדו ממנו לעולם ועד, והלכו ודבקו באלהים אחרים ונתוספו על שונאינו להעיק לנו.

ואחרי הדברים והאמת האלה, את מי אנו צריכין להאמין, אם לרבינו החת"ם סופר והצדיק הר"ר שמשון רפאל הירש ז"ל, או להחכם גייגער וכל כת דיליה. הראשונים העמידו תלמידים לאלפים ולרבבות בישראל נאמנים לאלהים, לעמם, ולמלכם. והאחרונים השמידו אלפים ורבבות מישראל. וכבר ראו כל העם כי לא מהמתקנים את הדת תבא תשועה לנדחי ישראל.

ולפלא על אשר ימצאון גם היום בתוכנו אנשים חכמים ונבונים אנשים בעלי דעה והשכל, אשר יתפארו באלהי נכר שממעי יהודה יצא, והלואי שלא היה בן אומתינו אז אפשר שלא היה שופכין דמנו כ"כ משך דורות הרבה, ואין אנו באין ללעוג על גוי ואלהיו. אדרבא ילך כל עם וכל איש בשם אלהיו, אבל אנחנו בשם אלהינו נדגול, אלהים אמת ותורת אמת, ונשים עטרה בראשינו את גדולי אומתינו, ובהם נחיה בגוים וכולם יכירו כי זרע ברך ה' אנחנו.

והנה אף שאין אנו רשאין להעמיד פסל ומסכה לזכרון גדולי אומתינו, ואין עושין נפשות לצדיקים, כי מעשיהם הטובים הן הן זכרונותיהם. ואפשר שבדורות הקדמונים היה

למותר להם לכתוב תולדות רבותינו ז"ל, יען שכולם היו מאמינים באמונה שלמה בכל הגה שיצא מפי רבותם. אבל בדורנו זה אשר חכמים המה בעיניהם, ולא יאמרו עוד שאל אביך ויגדך, להם ועבורם צריכים אנו להראות את יקרת ערך הקדושים אשר בארץ המה, ולהראות לבנינו שלא מעם צועניים יצאנו, ולא מרועי חזירים אנחנו. צריכין אנו לפתוח לפניהם את ספרי דברי הימים לכל העמים ומה ימצאון שמה במה יתפארו. בשרי הצבא שלהם, אשר כל מי שהרג בחרבו הקשה רבבות אלפי אנשים נקיים, לו ניתן לגיון הכבוד. ומה עשו שרי הצבא שלנו המה הצילו רבבות אלפי אנשים ע"י דמם וחלבם. ואם האמת הוא כדאמרי אינשי שדם המלכים דם ירוק הוא, אז בלי גאות נוכל לומר שכל דמי העם הנדחה הזה דמי ירוק המה. וצדקו רז"ל מה שאמרו שבת סז א|שבת סז. כל ישראל בני מלכים הן. ואקוה כי בספרי אשר אני נותן לפניכם היום קיימתי את אשר אמרתי. ולכן לא נשאתי פני גם להחכמים היותר גדולים, גם לרבנים היושבים על מדין, אם אך הוציאו דבה רעה על חז"ל בלי שום מקור, אתם דברתי קשה, ואלהים ה' יודע כי לא מקנאה או שנאה פרטית או חו"ש שרציתי להשפיל כבודם וערכם. כי יודע אני את מך ערכי נגד החכמים האלו. אך יען שראיתי ונוכחתי שאך השערות מדומות העלו על הספר, ומקורי עכביש רצו לבנות בנין, ובטיח תפל טחו קירותיהם. ואלהי אשר עמדתי לפניו מנעורי עד היום הזה, עזרני לבא על המוגמר, את בניני הגדול הזה. ואם כי בלי ספק ימצאו מגרעות במעשי ידי, אבל כונתי רצויה, השתדלתי יותר מכפי כחי, לשכללו וליפותו כאשר עיניכם רואות, ואם המבקרים האמיתים יראוני שטעיתי אתן תודה רבה להם. ואקוה כי הבאים אחרי אשר יעסקו במקצוע הלזה ימצאון די חמר ולבנים לבנות עוד הפעם בנין עדי עד ביתר שאת ויתר עז והמה יברכוני.

והנה לתאר לפניכם את ספרי זה ולעשות תוכן העניינים אדמה כי למותר הוא, כי לא בחידות ולא במשל ומליצה אדבר אליכם. וכאשר אך יפתח ספרי מיד תראו על מה אדניו הטבעו.

והשתדלתי בכל כחי לכתוב את חיי התנא או האמורא בלשון קל. כל מקרה ימי חייו מיום הולדו משפחתו ואבותיו, רבותיו חבריו ותלמידיו, תורתו וחכמתו עד יום פטירתו. ונטיתי מדרך המחברים אשר כתבו את עיקר הספר בלשון עצמם, וההערות והציונים הדפיסו בשולי היריעה. ואני לא עשיתי כן, כי לפי דעתי הציונים מבלבלים את עין הקורא, ויותר נוח להיות הספר כמפה פרוסה, והציונים באים בתוך הספר באותיות קטנות, ועל פי רוב לא שניתי את לשון חז"ל, וגם לא ציינתי כמעט בשום חכם באיזה שנה נולד, כאשר עשו כמה מן המחברים, ועתידים ליתן דין וחשבון על השקרים

שהדפיסו לומר פלוני ופלוני נולד בשנה פלוני ונפטר בשנה פלוני, הלא ידוע לכל בר בי רב שלא נזכר בשום מקום בש"ס ומדרשים זמן לידת ופטירת חכמי רז"ל זולת אחדים מהם. ואך אם היה ידוע לי בבירור ממקור נאמן כמו מאגרת דרש"ג וכדומה אז כתבתי הזמן.

והיה בדעתי לחבר ספר גם על כל שמות הערים והכפרים ומקומות הישיבות הנזכרים בדברי רז"ל, אבל הקרה ה' לפני את הספר היקר "שבע חכמות" וראיתי כי הגדיל לעשות שמלבד שהיה חכם בחכמת התורה, עוד נגלו לפניו ספרי חכמת העמים, ולא השאיר אחריו רק עוללות. וכל המעיין בספר הזה יתן כבוד גדול להמחבר. וכבר מצאתי שמערך אחד מספר הזה נוצרו ספרים שלמים גם מבלי להזכיר את שמו, ויתפארו בנוצות זרים. ואני לא כן אנכי עמדי אני הזכרתי את שם החכם אשר שאבתי ממנו. ואך אם מצאתי שאני כונתי לדעתו טרם ראיתי את ספרו אז לא הזכרתי את שמו.

ואחלה מאת פני הקוראים שאם ימצאו בספרי איזה שגיאה ידינוני לכף זכות, יען כי בפה אין שום בעל מגיה והצרכתי לעמוס על שכמי גם להגיה ולא נסיתי באלה.

והנה אף שספרי היה למראה עיני כמה גאונים וחכמים אשר רצו ליתן לי הסכמתיהם, אך גמרתי בדעתי שלא להדפיס שום הסכמה, יען כי ספרי זה לא נכתב בעניני איסור והיתר ולא יצא שום מכשול ממנו אם לא כונתי על האמת.

וההסכמות נבראו אך להרבות בתוארים, ותוארים כהיום הוזלו כ"כ עד שגם תואר גאון גדול כותבים על אנשים פשוטים שלא קראו ולא שנו, וכמעט לחרפה נהיה אם אין כותבים על רב "הגאון האמיתי", כי בזה יראו "שגאון סתמא" הוא אינו אמיתי, וכבר אמר לי חכם אחד לו קמו מקברם החכמים וראו את כל הגדולות וגאונות אשר נכתב על מצבותיהם אז היו בושים, ועניתי לו שאין ממש בדבריו יען שכמה מהם לא יהיו יכולין גם לקרוא כל הכתוב עליו. ולכן משכתי את ידי מזה והספר יעיד על מחברו, וכאשר אמרו רז"ל אבני ביתו וקורותיו של אדם מעידין עליו (תענית יא.) והבנין יעיד על הבונה אם חכם הוא.

הספרים שהיו בגבולי למראה עיני, ש"ס בבלי דפוס ווילנא החדשות, ש"ס ירושלמי דפוס זיטאמר. וכ"מ שהבאתי הירושלמי ציינתי הפרק וההלכה, אך כשמצאתי שההלכה היתה ארוכה יותר מדאי ציינתי ג"כ את הדף והעמוד, המדרש רבה דפוס ווילנא וציינתי הפרשה והסימן, התנחומא, ומד' תהלים, משלי, שמואל, כולם מה שהוציא לאור ידידי הרה"ג החכם ר' שלמה בובר ז"ל, ואם המאמר מובא בדפוסים הישנים כתבתי בפירוש תנחומא הישן וכדומה. והאגרת דרבינו שרירא גאון ציינתי

כאשר חלקתיו לג' חלקים ופרקים. וספרי דור ודורשיו היו לפני הוצאה רביעית. וספרי גרעץ מהעתקת החכם שפ"ר. וספרי יאזיפוס העתקה האנגלית, ובכולם השתדלתי בכל כחי לציין בדיוק בדי להקל על המעיין.

ואחרי כל חלק וחלק הבאתי כל שמות החכמים המובאים בספר היוחסין שלא מצאתי מקורם או שנשתבשו, ואולי ימצאו חכמים זולתי וישאו ברכה.

ותחת להאריך בהקדמתי אשר אולי הארכתי כבר יותר מדאי, אני נותן לפניכם מתנה קטנה אשר אולי ימצאון אנשים אשר יברכוני ע"ז, כי בעסקי בספרי זה כשבא לידי אחד מסימני הש"ס נתתי אל לבי להבינו וכמה פעמים מצאתי שנשתבש מאוד או שכונה עמוקה בזה, ועמלתי הרבה עד שמצאתי הכונה הנכונה, והנה ערוך לפניכם היום.

גם הדפסתי מיום שהותחל תאריך השטרות בהשואה עם מנין העולם, וחורבן הבית ומנין העמים, יען כי חשבון השטרות נזכר כמה מאות פעמים בספרי הלזה, ובפרט בהאגרת דרבינו שרירא גאון אשר הצאתי לאור שמה יבא כמעט אך חשבון השטרות לכן מצאתי לדבר נחוץ ומועיל שאם ירצה אחד לידע גם מנין העולם והמנינן אחרים יעיין בהלוח וימצא בנקל את מבוקשתו.

.המחבר

לונדון ר"ח ניסן עתר.

סימני הש"ס

ברכות

בברכות ח. (נמצא בדקדוקי סופרים ובש"ס שלנו חסר). על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא [חיננא אשה. יונתן בתורה. יוחנן קבורה. חנין קראה. רבה בר רב שילא זבילא. רנב"י מיתה. מר זוטרא בכורסיא, סימן]. והוא סימן לכל המימרות שדרשו שם על הפסוק הזה. "ר' חנינא" אמר לעת מצא זו "אשה", "ר' יונתן" (ובגמרא, איתא בטעות ר' נתן וצ"ל ר' יונתן) אומר זו "תורה", "ר' יוחנן" אומר זו "קבורה" "ור' חנן" (ובגמרא הגרסא ר' חנינא ט"ס כי הוא מפרש דברי ר' יוחנן או שהוא ר' חנינא חברין דרבנן) אמר מאי "קראה", "רבה בר שילא" אמר היינו דאמרי אינשי – אפילו עד "זיבולא", ור"נ בר יצחק" אמר זו "מיתה", "ומר זוטרא" אמר זה בית הכסא, ועשו סימן נקי "בכורסיא". וסדרו את הדרשות לפי סדרי הדורות דהאמוראים.

שם יז. [מאיר גמיר. רבנן וחבירי. אביי ערום. רבא בחכמה. רב לעה"ב סימן] כן הוא בדק"ס ובגמרא שלנו חסר, והוא סימן לכל המימרות שאמרו מרגלא בפומייהו.

שם יח. [חייא, ובני ר' חייא, זעירי ואבוה דשמואל סימן] כן הוא בדק"ס והמה סימני החכמים זו אחר זו.
שם כא. [ספק, עמד והתפלל סימן] כן הוא בדק"ס מה שאמר רב יהודה אמר שמואל.
שם כב: אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר מג' פסוקים [בעל קרי. ראה. ומצא מים. צריך או אינו צריך] והמה סימנים להברייתות שמובא שם נזכר שהוא בעל קרי. ראה צואה. מים שותתין. הנצרך לנקביו. ותיבת אינו צריך הוא מיותר. דק"ס.
שם לב. [סימן מעשים. צדקה. קרבן. כהן. תענית. מנעל. ברזל.] ונפל ט"ס יען כי המה סימנים למימרות דר' אלעזר וא"כ איך קא חשיב בתוכם מימרא דר' יוחנן "כל כהן" ודרבא לא גזר "תענית" ולכן נראה יותר גרסת דק"ס [מעשה. הצדקה. קרבן. כהן מיום ליום] וכולם מימרות דר"א שאמר גדולה תפלה יותר "ממעשים" טובים. גדולה תענית יותר מן "הצדקה" — יותר מן "הקרבנות", "מיום" שחרב בית המקדש ב' פעמים, או אפשר דתיבת "קרבן כהן" חד סימן הוא, "ותענית מנעל" חד הוא, ובזה אתא שפיר גרסא שלנו.
שם נז: [הגוף. הגוף. מעין. משיבין. ומרחיבין סימן] וזה סימן מה שאמרו שם ג' נכנסין "לגוף", ג' אין נכנסין "לגוף", ג' "מעין" עוה"ב. ג' "משיבין" את הנפש, ג' "מרחיבין" דעתו.
שם [חמשה וששה ועשרה סימן] והוא ט"ס וצ"ל חמשה ששה וששה ועשרה, והוא סימן מה שאמרו שם, "חמשה" אחד מס'. "ששה" דברים סימן יפה לחולה. "ששה" דברים מרפאין. "עשרה" דברים מחזירין וכו'.
שבת ה. [סימן זרק ועמד. הכניס וטען] והמה סימנים מה שאמר ר' אבין א"ר אילעאי אר"י. "זרק" חפץ. "עמד" במקומו, "הכניס" ידו, היה "טוען". דק"ס.
שם כה. [סימן פנק עכס מחפז] ופרשו שם בגמרא עצמה את הסימן.
וביבמות עג: מובא אך הסימן מחפז.
שם כה: [סימן מ"ט ק"ס] והוא סימן

שבת

לר' **מ**איר. ר' **ט**רפון. ר' ע**ק**יבא. ר' יו**ס**י, שכל אחד מפרש איזהו עשיר.
שם לב: [סימן שנא. חלה. תרומה. נגזלות. דינא. שבועה. שפיכתא. גילויא ונבלתא], והוא סימן להתחלת הדינים שאמרו בעון שנאת חנם. בעון חלה, [בעון ביטול תרומות ומעשרות][1] בעון גזל, בעון ענוי הדין, בעון שבועות שוא, בעון שפיכת דמים, בעון גילוי עריות, בעון נבלות פה.

[1] נשמט במקור. ויקיעורך

שם לד. [סימן בגופיא, זימרא, בחלבא דמלתא] ופי' בשל"ה הלכות תורה שבע"פ אות סמ"ך, שהוא סימן לכל המימרות שאמר ר' אבא א"ר חייא בר אשי אמר רב במס' שבת, הא גופא קשיא שבת לד., זימרא עג: אמר זומר חייב משום נוטע, ציפרא, קז. אמר נכנסה לו צפור וכו', בחבלא קיג. אמר מביא אדם חבל, דמילתא קכד: מכבודות של מלתא עכ"ל. ולפי הנראה תיבת בגופיא אין הכונה כמו שאמר של"ה הקדוש אך צ"ל "בקופה" או "בגומא" כי נזכר ג"כ נ: בדין נתקלקל הגומא אסור להחזיר. או שקאי על הא גופא קשיא ותחת רבא צ"ל ר' אבא.

שם נה: [ראובן, בני עלי, בני שמואל, דוד, שלמה, ויואש סימן] והוא סימן למה שאמר רשב"ג א"ר יונתן כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה. אך נפל ט"ס ותחת ויואש צ"ל ויאשיהו, ובדפוס שונצינו היה נדפס ויאש' ונשמט הקו בשגגה ונעשה מזה ויואש.

שם סג: [סימן זרות] והכונה מובא בספר למנצח לדוד להגאון ר' דוד פארדו וז"ל יש כאן ד' שמעתתא א) שני ת"ח המחדדין. ב) הנוחין. ג) המקשיבין. ד) המגדילים, והנה שמעתא קמייתא א"ר ירמיה א"ר אלעזר, השניה ר' ירמיה ארשב"ל. ג-ד) ר' אבא ארשב"ל. וזה הרמז הוא הז' מר' אלעזר, הריש מרשב"ל, ו"ת הכונה ותלמידיהן כי ר' ירמיה ור' אבא היו תלמידי דר"א ורשב"ל עכ"ל.

שם קח: [עזין צנון ואתרוג סימן] המה שלשה מאמרים מר' יהודה בר חביבא.

שם קכט. [סימן שנמסר] והוא סימן על שמות האמוראים **ש**מואל, ר' יו**נ**תן, רב נח**מ**ן, רב יו**ס**ף, ו**ר**בא, מה שעשה כל אחד ביום שהקיז דם.

שם. היקל, ברוח, טעמא שהה סימן] והוא סימן על ד' דברים שאמרו רב ושמואל בענין הקזת דם.

שם קמג. [שרנם שפז סימן] והוא סימן על שמות האמוראים **ש**מואל, **ר**בה , רב הו**נ**א, א**מ**ימר, רב **ש**שת, רב **פ**פא, ר' **ז**כריה, האיך נהג כל אחד ואחד עם נרעינין דתמרא בשבת.

שם קנו: [ערל שחז סימן], והכונה ש**ע**ולא, **ר**ב, ו**ל**וי אמרו הלכה כר"י, ו**ש**מואל, ר' יו**ח**נן ו**ז**עירי אמרו הלכה כר"ש.

עירובין

עירובין יח. [דיו, למנודה, שבח, זוגית, נתקלקל, במידה, שלשה סימן] והמה ז' דברים שאמר ר' ירמיה בן אלעזר. א) דיו פרצוף פנים, ב) כל אותן שנים שהיה אדם הראשון בנדוי, ג) מקצת שבחו, ד) אמרה יונה - יהיו מזונותי, ה) נתקללה בבל (וכן צ"ל בהסימן),

ו) לא כמידת הקב"ה, ז) שלשה פתחים יש לגיהנם. אבל שם בנמרא אמר ר' ירמיה בן אלעזר עוד ב' דברים, א) כל בית שנשמעין בו ד"ת. ב) מיום שחרב בית המקדש, ולכן גורס הגר"א [דיו, מנודה, שבח יונה, בית, שתי, נתקלל, במדה, שלשה, וחכם עדיף מנביא כי כן הוא בדק"ס בכ"י א"פ. אבל נראה כי אין אנו צריכין לזה, ואך תיבת שבח הוא ר"ת מקצת **שבחו**, כל **בית**, מיום **שחרב**.

שם נג. [סימן שמונה עשרה, ושנים עשר, למדנו, בדורו, לבן] והמה חמשה מאמרי דר' יוחנן, **יח**' גידלתי, **יב**' תלמידים, כשהיינו **לומדין**, ר' אושעיא **בדורו**, **לבן** של ראשונים.

שם נד. [סימן ענקים, לחייו, לוחות, חרות] והמה ד' מאמרי דר"א מה שצריך אדם לעשות שתלמודו יתקיים בידו.

שם סג. [סימן זילא מהניא, מחליף, איקא, ויעקב], הכונה שר' אלעזר מהגרוניא (הוא תיבת זילא מהניא להיפוך) נענש ע"י רב אחא בר **תחליפא** דאמר לא תיחוש לסבא, ונענש עבור ב' דברים א) שלא הראה הסכין לבע"הב רב אחא בריה דרב **איקא**, ב) שהיתה אתריה דרב אחא בר **יעקב** שהיה המופלג שבהן.

שם עה. [סימן חיצונה, עצמה, בבית, יחידאה, רבינא דלא, משכח בפנים], ונראה שטעות קצת נפל בספרים א) שהסימן צ"ל קודם ד"ה נתנו עירובין. ב) שתחת תיבת בבית צ"ל "ביבי", ג) שצ"ל "ולא" והמה קושיות הגמרא שאמרו שם תנן עירבה **חצונה** תנן עירבה זו **לעצמה** מתיב רב **ביבי** בר אביי ואם היו של **יחידים** מתיב **רבינא** - **ולא** עירב וכו', שכח אחד מן **הפנימיות**.

וע"ז הערני ידידי הרב החכם ר' יצחק פישער גי' מזאגר ישן.

שם צא. וכן א"ר יוחנן מי לחשך, רש"י לא גרס כלל תיבת מי לחשך, ובתוס' גורס "מלחשך" בתיבה אחת ומפרשי שכן קראו לר' יוחנן ע"ש המעשה המובא יומא פב:, אבל הריטב"א מפרש שהוא סימן הלכה, אך לא פירש על איזה הלכה כיון. ומפורש בעיטור ה' מילה ריש ח"א וז"ל רש"י כתב מלחשך לא גרסינן - ומסתברא לן דלסימנא היא הגרסא כדי שלא גטעה בההיא בגיטין יח אגיטין יח. בפלוגתא דרב ושמואל וכו', מתקיף לה רב נתן בר הושעיא, ולשמואל יאמרו שתינשים בחצר אחד זו אסורה וזו מותרת, ומשום דגרסינן התם מתקיף לה רב נתן [שתי נשים] והכא מתקיף לה רב חסדא "שני כלים" משום הכי מנח סימנא [מלחשך והוא ר"ת **מתקיף לה חסדא שני כלים**] ונכתב בספרים שלא במקומו וצ"ל אצל מלת מתקיף. (הפירוש הזה העתקתי מספר היקר משפחת סופרים יא.).

שם צז. [שיצי עצבי סימן] הכונה שג' דברים שבמשנה שצריכין באור א) מה שאמרו במד"א בישנות, למאן קרינן ישנות, ופרשו אבוה דשמואל אלו הן ישנות כל שיש בהן רצועות ומקושרות, וע"ז היא הרמז ש"י, **שמואל ישנות**, ב) מצאן צבתים, מאי צבתים פירש רב יהודה זוזי זוזי, ועל זה הוא הרמז צ"י, **צבתים יהודה**, ג) דאמרו מחשיך עליהן, ומקשי ואמאי לעיילינהו זוג זוג וקאמר רב יצחק בריה דרב יהודה לדידי מיפרשא לי מיניה דאבא וכו', וע"ז בא הרמז עצב"י, שקושיית **לעיילינהו** מתרץ **רב יצחק בר יהודה**.

פסחים

פסחים סח: [עב"ס סימן], והוא ר"ת ר' אל**ע**זר, ר**ב**ה, רבי יו**ס**ף, שכולם אמרו הכל מודים דבעינן לכם.

שם עב. והתניא ר' חייא [מאבל ערב], ונפל קצת ט"ס וצ"ל "מאיר ערב" פי' שר"מ אמר הדין שלא נחלקו ר"א ור' יהושע - אחד למול "ערב שבת" ויען שבדף עב. איתא א"ר שמעון לא נחלקו, לכן הניחו סימן שבכאן א"ר מאיר, ולכן ליתא תיבה זה בשבת כ. כי שם לא נוכל לטעות כי דברי ר' שמעון ליתא שם, וברש"י פירש שהוא שם מקים. (משפחת סופרים יא. בלשון אחר).

שם קיב: [מק"ש סימן] והמה שלשה דברים שצוה ר' ישמעאל בר' יוסי את רבי, **מום**, **מקח**, **אשתך טבלה**.

שם קיט. [דיאש אדיש כשדך מאודך (ולמטה, דק"ס) סימן] ותיבת דיא"ש הוא סימן, **ד**וד **י**שי **א**חיו **ש**מואל. אדי"ש, **א**חיו, **ד**וד, **י**שי, **ש**מואל. כשד"ך, **כ**ולם, **ש**מואל, **ד**וד, **כ**ולם, והתחילו לומר מתיבת אודך[2] ולמטה.

יומא

יומא מז: [בין, הבינים, פשט ומחץ (ונראה שצ"ל וקמץ) ופזר, וחשב, בחפינת, חבירו סימן], המה כל אבעיות דר"פ דלא איפשטא, אך חסר הרבה סימנים כי ר"פ בעי עוד כמה אבעיות שלא איפשטא.

מגילה

מגילה יא. [סימן שסד"ך], והוא רמז, **ש**למה, **ס**נחרב, **ד**ריוש, **כ**ורש.

שם יב: ברש"י נערי לא גרסינן. פי' שהיה כתוב "נערי סימן" והוא רמז לתירוצים שאמר רב נחמן, ריב"ל, רבנן רבא, ור' יוחנן.

[2] בדפוס היה כתוב כאן "מאודך" והוא כפילות. ויקיעורך.

שם כה. [בלת, עקן נשפה סימן], רמז שדברים הללו נקראין ומתרגמין, מעשה **בראשית**, מעשה **לוט**, מעשה **תמר**, מעשה **עגל** הראשון, קללות, עונשין, אמנון ותמר, אבשלום, פלגש, הודע.

שם כה: [רעבדן סימן] והמה רמזים שאלו נקראין ולא מתורגמין **ראובן**, **עגל** השני, ברכת כהנים, דוד ואמנון.

שם כז: [זלפן סימן], רמז ר' **ז**כאי, ר' **א**לעזר בן שמוע, ר' **פ**רידא, ר' **נ**חוניא, ששאלו לכל אחד ואחד במה הארכת ימים ומה שאמר זה לא אמר זה.

שם לא. [מאפו סימן] ופירש"י משכו, אם-כסף, פסל-לך, וידבר שבבהעלותך.

מועד קטן

מו"ק כה: [חנין, יוחנן, זירא, אבא, (וצ"ל אבהו), יעקב, יוסי, שמואל, חייא, מנחם סימן] על החכמים האלו עשו הספד, וחסר תנחום ועוד כמה שמות אמוראים.

תענית

תענית ח: [קבוץ גייסות צדקה מעשר (כצ"ל) פרנס סימן], המה דברים שאמר ר' יוחנן בענין גשמים.

שם טז. [רחוב, תיבה, ושקים, אפר, אפר, קבורה ומוריה סימן] המה רמזים שעל כל אחד מאלה נשאל.

א) למה יוצאין **לרחוב**, ב) למה מוציאין את **התיבה**, ג) למה מתכסין **בשקים** ד) למה נותנין **אפר** ע"ג תיבה, ה) למה נותנין **אפר** בראש, ו) למה יוצאין לבית **הקברות**, ז) מאי הר **המוריה**.

יבמות

יבמות סג. [סימן אשה וקרקע, עזר, זאת, שתי הברכות, חגרי, פחתי] המה שבעה מאמרי ר' אלעזר.

שם פז: [סימן אמר ליה לא נעשה, ונעשה (כצ"ל) במיתה, נעשה, ולא נעשה בולד, ייבום ותרומה סימן] המה מה שמקשה רב יהודה מדאסקרתא לרבא לא נעשה – ונעשה מתים, ואח"כ מקשה ונעשה ולד – ולא נעשה בולד, ושניהם לעניין יבם ותרומה.

שם קב. [סימן התרת, יבמה, סנדל], המה שלש הלכות שאמר שם רב יהודה אמר רב.

כתובות

כתובות יט. [סימן בא"ש] הוא רמז ר**ב**א, **א**ביי, רב א**ש**י שכל אחד אמר תירוץ אחר.

שם כא. [סימן נח, נד, חד], הוא רמז על שמות האמוראים שאמרו ומי אמר שמואל הכי,

חנינא[3] בר חייא (נ"ח), הונא בר יהודה (נ"ד), חייא בר יהודה (ח"ד).
שם מא. [סימן היזיק, מה, והמית, כלל] המה ד' קושיות שמובא שם א) תנן הניזק והמזיק, ב) מה בין תם למועד, ג) המית, ד) זה הכלל.
שם נג: [סימן דגברי, שק, זרף, מאנה ויבמה שניה ארוסה ואנסה]. פי' ש"ק זר"ף שרב **ש**שת וריש ל**ק**יש, ר' אלע**ז**ר , **ר**בא, ורב **פ**פא שאלו בדין ממאנת, בת יבמה, בת שניה, בת ארוסה, בת אנוסה, וכולם נשארו בתי"קו.
שם צא: [סימן אלף, ומאה, מצוה, בכתובתה, יעקב, זקף, שדותיו, בדברים, עסיקין] המה רמזים על כל המעשיות המובא בגמרא, ההוא גברא דהוה מסקי ביה **אלפא** זוזי, מסקי ביה **מאה** זוזי, **מצוה** על היתומים, דזבנה **לכתובתה**, שירש שדה **מיעקב**, **זקף** עליו במלוה, מכר כל **שדותיו**, לאו בעל **דברים** דידי את, ויצאו עליו **עסיקין**.

קידושין

קידושין כ: [סימן עבד, בית, חצאין, בית עבד קרובים], אלו שלשה איבעות שבעי ר"ה בר חיננא מרב ששת, עבד עברי הנמכר לנכרי, המוכר בית נגאל לחצאין, המוכר בית נגאל בקרובים, והוסיפו תיבת עבד שגם הוא נגאל בקרובים.
שם כא. [סימן חרש חבש זמן] המה רמזים מה שהקשה רב א**ח**א בריה ד**ר**בא לרב א**ש**י, רב א**ח**א ס**ב**א לרב א**ש**י, מר **ז**וטרא בריה דרב **מ**רי לרבי**נ**א.[4]

גיטין

גיטין ח. [סימן עב בר רק] המה שלשה דברים ששוותה סוריא לחו"ל, והיינו **ע**פרה טמא, המוכר ע**ב**דו, המ**ב**יא גט. ובג' דברים שוותה סוריא לא"י חייבת במעשר, **ר**וכב בשידה תיבה ומגדל וכמו שאמרו שם התוס', ו**ק**ונה שדה בסוריא כקונה בירושלים.

נדרים

נדרים כא: [סימן אסי ואלעזר יוחנן וינאי] וזה מה שאמרו שם בגמרא ההוא דאתא לקמיה דר' **אסי**, לקמיה דר' **אלעזר** לקמיה דר' **יוחנן** לקמיה דר' **ינאי** סבא, להתיר נדרם.
שם פט. וסימנא יללי, ופירש"י בבא ראשונה, תני יפר והדר תני לא יפר, בבא אחרונה תני לא יפר והדר יפר.

[3] במקור מופיע כאן **ח**נינא, והוא בוודאי טעות. ויקיעורך
[4] במקור, רב א**ש**י, והוא טעות ברורה. ויקיעורך.

נזיר

נזיר נב: [סימן יחיד שהוא גילח ואחד] הגאון בעל למנצח לדוד מפרש כונת הסימן, שבגמרא מובא ד' תירוצים על הברייתא דקא תני ששה דברים ר"ע מטמא. א) לאפוקי עצם כשעורה, **דיחיד** הוא דפליג עליה, ב) ואב"א כי קא תני אבר מן המת, אבר מן החי לא קתני, וע"ז הניחו סימן תיבת "שהוא" כלומר כיון דקא חשיב אבר מן המת אין צריך לחשוב אבר מן החי **שהוא הוא** ג) כי קא תני כל היכא דנזיר **מגלח** ד) שרביעית דם לא הדר ביה ר"ע, וע"ז הניחו סימן תיבת "ואחד", פירש שמכל הששה דברים שאמר חזר מכולן חוץ מ**אחד**, והיינו דם.[5] עכ"ל כונתו ולא לשונו.

סוטה

סוטה לה. א"ר יוחנן [סימן אמת, לכדו, לויה], משום ר' מאיר. הכונה ששלשה הלכות א"ר יוחנן משום ר"מ במס' סוטה. א) הכא כל לשון הרע שאין בו דבר **אמת**. ב) לקמן מב: בג' מקומות **לכדו** פיו, ג) מו: כל שאינו **מלוה**.

שם לח: [סימן מתאוה, לברכה, דוכן, בעבודה, כוס, מכיר, נהנה, בעגלה], המה ח' מאמרים שאמר ריב"ל.

שם מא: [סימן אף עובר גיהנם בידו נדה גולה] המה ששה מאמרים שאמר ר' אלעזר בענין שאסור להחניף והעונש הבאה בעבורה.

בבא קמא

ב"ק נו. [סימן העושה בסם ושליח חבירו נשבר] רמז על ה' הלכות שפטורין מדיני אדם וחייבין בדיני שמים.

שם נו: [סימן החזירה לעולם השב חייא אמרת נשבר שכר] המה ז' פעמים שהקשה לו רב יוסף לרבה. א) החזירה, ב) לעולם הוא חייב, ג) השב אין לו אלא בביתו, ד) והא אמר ר' חייא בר אבא, ה) לא אם אמרת, ו) ונשבר, ז) לימא מסייע ליה השוכר פרת וכו'.

שם פ: [חבד, ביח בחן סימן] הוא רמז על שמות האמוראים, (חב"ד) הוא ר' א**ח**א משום ר' א**ב**א משום ר' א**ד**א. (ביח) ואמרי לה ר' א**ב**א משים ר' ח**י**א משום ר' א**ח**א, (בחן) ואמרי לה ר' א**ב**א משים ר' א**ח**א משום ר' ח**נ**ינא.

שם צט: [קלן סימן] רמז לשלשה דברים דתנן אליבא דר"מ לחומרא, **ק**שרו, **ל**צבוע, **נ**שברה כדו.

[5] במקור מופיע: '[...] חוץ מאחד והיינו **דם**.' וקשה להולמו. ויקיעורך.

שם ק. [ד' ל' מ' פ' סימן] המה ד' דברים שאמרו אליבא דר"מ **ד**ן, **ל**צבוע, ה**מ**סכך, נ**פ**רצה.

שם קב. [סימן סבן], רמז שרב יו**ס**ף יתיב אחורי דר' א**ב**א קמיה דרב הו**נ**א ועשו סימן זה כדי שלא נטעה בההיא דלקמן קטז: ששם איתא יתיב רב יוסף אחורי דר"ה בר חייא קמיה דרב נחמן.

בבא מציעא

ב"מ כא: [סימן פמגש, ממקגטי, מכסעז] והוא רמז לכל הת"ש שמובא, פירות, מעות, עיגולי, לשונות, המוציא, מאימתי, קציעות, הגנב , שטף, היו, הבעלים מרדפין, כיצד, והוסיפו, עודהו, יצאתה זו.

שם לב. [סימן בהמה, בהמת, אוהב, שונא רבצן] המה כל לימא מסייע ליה בהמת וכו' ת"ש בהמת, ת"ש אוהב, וכו'.

שם נא. [סימן זב רש] שמות האמוראין המתרצין את המשנה. ר' אלע**ז**ר, ר**ב**ה, **ר**בא, רב א**ש**י.

שם סח: [במה, עיזי, ותרגגולין, מעלין סימן] המה התחלת כל תנו רבנן שמובא שם.

בבא בתרא

ב"ב ב: [סימן גינה כותל, כופין, וחולקין, חלונות דר"נ] המה כל ת"ש שמובא שם בגמרא.

שם ט. [סימן גדול מקדש משה] המה ג' מאמרי דר' אלעזר שאמר בענין צדקה.

שם טו. [ימשק סימן], והוא **י**שעיה, **מ**שלי, **ש**ה"ש ו**ק**הלת שכתבו חזקיה וסיעתו.

שם [קנדג סימן] והוא, יחז**ק**אל ושנ**ים**-עשר, **ד**ניאל ומג**ילת** אסתר שכתבו אנשי כנה"ג.

שם מ. [סימן ממהק] זה הסימן קאי אדלעיל דאמר רבא אר"נ שדינם בפני שנים, **מ**חאה, **מ**ודעא, **ה**ודאה, **ק**יום שטרות. ונראה שצ"ל "ממהקק" כי חסר דין **ק**נין שהוא בפני שנים.

שם מא. [ענב סימן] והוא רב **ע**נן רב כה**נ**א דשקלי בדקא בשדותיהם, וה**ב**' הוא מה שאמרו שם ההוא דהוה דר בקשתא בעליתא, אבל הוא דחוק מאוד. ויותר נראה גרסת דק"ס ענבד סימן ואך צ"ל ענכד סימן, והוא רמז על רב **ע**נן, **נ**חמן, **כ**הנא, יהו**ד**ה, פי' שרב ענן בא לפני ר"נ, ור' כהנא בא לפני ר' יהודה.

שם מה. [דכולה נזיקין סימן מכריז רבא] כן הוא הגרסא בדק"ס, ופי' הלשון הזה (מכריז רבא) נמצא אך בנזיקין, והוא בב"ק כג: קיג.

שם מו: [עמלק סימן] המה כל ת"ר ערב מעיד, מלוה מעיד, לוקח ראשון מעיד, קבלן מעיד וכו', ומה שעשו רז"ל סימן כזה הוא שלא לשכח את זכר עמלק (שמעתי מפי ידידי הרה"ג ר' שאול הורוויץ).

שם נ. [מדסע סימן] ר' מאיר אומר, (כן מובא בדק"ס) והוא ההלכות שאמר ר' **מ**איר, ר' יהו**ד**ה, ר' יו**ס**י, ר' אל**ע**זר.

שם עג: [סימן כעפרא דתכילתא, טרקתיה עקרבא למלתיה] והמה מעשיות שסיפר רבב"ח מה שראה, והמה, שקיל **עפרא**, קרנא **דתכילתא**,ותחת טרקתיה צ"ל "קוטריה" והוא גבי בלועי דקרח דמפקי **קוטרא**, דהדריה ליה **עקרבא**, שקלתא **למילתאי**.

שם עד: [סימן כל, שעה, ירדן], והוא מה שאמר רב יהודה אמר רב **כל** מה שברא, **בשעה** שביקש, **ירדן** יוצא.

שם [סימן ימים, גבריאל, רעב] בכל אלו נאמר כי אתא רב דימי אר"י.

שם עח: [סימן זגם נסן] והוא ר' אליע**ז**ר, ר"ש בן **ג**מליאל, ר' **מ**איר, ר' **נ**תן, **ס**ומכוס, **נ**חום, שכולהו סבירי להו כי מזבן וכו'.

שם פט. [סימן אין מעיינין, ואין גודשין, באגרדמין, ובלטרא שלשה, ועשר, נפש משקלות ממחק, עבה, לא תעשו, לא יעשה], ונראה שצ"ל סימן אין גודשין ואין מעיינין, פי' בכל ההלכות האלו נאמר ת"ר, והאחרונה "לא יעשה" צ"ל "לא ישהה", וזה מה שאמרו שם פט: תנ"ה לא ישהה אדם וכו'.

שם צ: [סימן אוצרי פירות, אין אוצרין, ואין מוציאין, ואין משתכרין, פעמים בביצים, מתריעין, ולא מוציאין] בכל אלו ההלכות אמרו ת"ר חוץ מן האחרון נאמר תנ"ה.

שם צא. [סימן מלך (וצ"ל אלימלך), אברהם, עשר שנים, שנפטר, נתנשא לבדו], והמה מה שאמר רב חנן בר רבא אמר רב, אלימלך ושלמון, אימיה דאברהם, עשר שנים, אותו היום שנפטר אברהם, ומה שדרש על הפסוק "והמתנשא", כתוב "אמר רב חנן" וזה שהניחו הסימן "נתנשא לבדו" שאין שייך אדלעיל לומר בלשון "ואמר".

שם צא: [סימן סלע, פועל, חרובא, טליא, אמרין] בכל אלו המאמרים אמר ר' יוחנן נהירנא.

שם צב: [סימן אשה ועבד שור שורין ופירות] המה כל הקושיות מיתיבי האשה , ת"ש המוכר עבדו, ת"ש שור שנגח, לימא כתנאי שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג, ת"ש המוכר פירות.

שם צד. [סימן כל, תרי, שטרי, דראבין בר רב נחמן, אונאה, וקבלנותא] על הראשון אמרו מיתיבי ובחמשה האחרונים אמרו ת"ש, ומה שמקשה שם ב' פעמים מסיפא לא קחשיב.

שם קיג. [סימן אמר רבה בר רב שילא], ובמסורת הש"ס יאמר שהוא שם אמורא, ובאמת צ"ל "שימן" והמה ד' תירוצים שאמרו שם, רבה בר שילא אמר, אמר קרא אי**ש**, ורנב"י אמר אמר קרא י**ד**בקו, ורבא אמר ידבקו **מ**טות, ורב אשי אמר אמר קרא ממטה למטה ובן וכו'.

שם קטז. [סימן הדד, עני חכם] המה ג' דרשות מר' פנחס בר חמא.

שם קיז: [סימן לרב, צלפחד, ויוסף, איכפל, מנשה , יחשב] המה שש קושיות שהקשה ר"פ לאבייי.

שם קכב: [סימן נפשם] והוא רמז להאמוראים שתירצו על קושית הגמרא מאי אחד הבן, והמה רב **נ**חמן, רב **פ**פא, רב א**ש**י, **מ**ר בר רב אשי.

שם קנא. [סימן זוטא, אימיה, דעמרם מתרתי אחוותא, רב טובי ורב דימי בר יוסף] ונפל טעות קצת וצ"ל אימיה דזוטרא, רמי, עמרם, מתרתי אחוותא רב טובי ורב דימי בר יוסף. והמה החמשה מעשיות שמובא שם, אימיה דרב זוטרא בר טוביא, אימיה דרמי בר חמא, אימיה דרב עמרם, אחתיה דרב טובי בר מתנא ואחתיה דרב דימי בר יוסף.

שם קנד. [סימן מניח] הוא ר' **מ**איר, ר' **נ**תן, ר' י**ע**קב, ורב **ח**סדא.

סנהדרין

סנהדרין ו: [סרמש בנקש סימן], המה רמזים שם האומר והדין ר' אלעזר בנו של ר' יו**ס**י הגלילי אמר א**ס**ור לבצוע, ר' אליעז**ר** אומר כיצד מב**ר**ך, ר' **מ**איר אומר הרי זה **מ**נאץ, ר' יהו**ש**ע בן קרחה אומר – שיש **ש**לום, ר**ב**י אומר – מתוך **ב**יתו, ר' שמעון בן מ**נ**סיא אומר ש**נ**ים שבאו, ר' יהודה בן ל**ק**יש אומר – ואחד **ק**שה, ר' יהו**ש**ע בן קרחה אומר – מנין שלא י**ש**תוק.

שם ז. [שמעי, ושתי, שבע, זמירות, הוא סימן], המה החמשה מעשיות שמובא שם ועל כל אחד א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב, וחסר תיבת גברא לבסוף.

שם [אמת, ממון, יראה סימן], המה שלשה מאמרים שאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן בענין דיינות.

שם י: [זמן, נשיא, צריך, גדי סימן], המה ד' דברים דאין מעברין את השנה, ובכ"א נאמר ת"ר.

שם יט. [חזר, והלך, וסיפר סימן], המה ג' דברים שאמר רמי בר אבא מה שהתקין ר' יוסי בציפורי.

שם יט: [חנינא, קרא, יוחנן, ואשתו, אלעזר, וגאולה, ושמואל, בלימודו סימן] פי' שלשה הראשונים הביאו ראיה מפסוק שכל המגדל יתום בתוך ביתו כאלו ילדו, ר' חנינא מביא ראיה מהפסוק ותקראנה, ר' יוחנן מפסוק ואשתו, ר' אלעזר מפסוק גאלתו, ותיבת שמואל בלימודו הוא רמז לר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן שאמר כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו.

שם כו: [סימן דבר, ועריות, גנב], המה ג' דברים שאמר רב נחמן.

שם לב. [סימן חרפש], המה רמזים על שם האומר והדין, ר' **ח**נינא אמר בדין דרישה ו**ח**קירה, **ר**בא ורב **פ**פא בדין מ**ר**ומה, ורב א**ש**י אמר אחד לפ**ש**רה.

שם לד: [סימן משפט, מענה , מטה], המה ג' דברים שאמר רב אחא בר פפא בפרק זה, א) הכא בדין משפט, ב) לקמן לו. בדין לא תענה, ג) לו: בדין לא תטה.

שם לח: [שעה, בסיף, ארמי סימן], המה ג' דברים שאמר רב יהודה אמר רב בענין אדם הראשון, וחסר תיבת "מין".

שם לט: [סימן קרא, וזכה, באדום], המה ג' דברים שאמר ר' יצחק על עובדיהו, **ויקרא** אחאב אל עובדיהו, מפני מה **זכה** עובדיה, עובדיה **לאדום**.

שם מ: [סימן פלט, סייף, התראה], המה רמזים מה שאמרו עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא שכן ממונם **פלט**, ע"ז לא דמיא שכן **בסייף**, עדים זוממין – שכן צריכים **התראה**.

שם מח. [סימן כפה, נפשיה, דחציבא, נכיסא, דאומנא], והוא ט"ס וצ"ל כדמובא בדק"ס [סימן כפה, נפשיה, דחציבא, דקברי, הותיר, מאב, דכיסא, דאומנא] והמה מה שאמרו מיתיבי ואח"כ כל הת"ש.

שם נז. [גשר סימן], והוא **ג**ילוי עריות, **ש**פיכת דמים ו**ר**כת השם.

שם נח: [מגביה, עבדו, שבת סימן], והמה מה שאמר ר"ל המגביה ידו, עובד אדמתו, עכ"ם ששבת.

שם סא: [סימן עבד ישתחוה למשיח], והוא מה שאמר אביי דין העובד, אפילו נעבד (שהשתחוו לו), כהן משיח.

שם עז: [סימן סולם, תריס, סמנין, בכותל], הוא מה שאמר רב וסולם בבור, ותריס בידו, וסמנין בידו, צרור בכותל.

שם עט: [סימן בשרק] ובאמת צ"ל בשקר, אך לא רצו לעשות סימן תיבת בשקר לכן הפכו התיבה, והמה סימנים ר' א**ב**הו, **ש**מואל, **ר**בא, ריש ל**ק**יש.

שם צ: [צדק גם גשם קם סימן], והוא ט"ס וצ"ל כגרסת מהרש"א [צרק קם גשם גם] והמה סימנים שאלו ה**צ**דוקים, **ר**ומאים, **ק**ליאופטרא, **ק**יסר,**מ**ינא, והמה שאלו לרבן **ג**מליאל, ר' יהו**ש**ע, ר' **מ**איר, רבן **ג**מליאל, ר' א**מ**י, והגהות הגר"א א"א לכוונו.
שם ק: סימן זירא, רבא, משרשיא, חנינא, טוביא, ינאי, יפה, יוחנן, מרחם, יהושע, מקצר], המה שבעה אמוראים שדרשו הפסוק כל ימי עני רעים. ור' חנינא דרש אשה טובה, ור' ינאי זה שדעתו יפה, ור' יוחנן אמר זה רחמני, ורי"בל זה שדעתו קצרה.
שם קג. [סימן על שדה בתים (וצ"ל כיתות) לא תאונה], המה ג' דרשות שאמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא.
שם קו: [סימן גבור, ורשע, וצדיק, חיל, וסופר], המה החמשה מאמרים שאמר ר' יצחק.
שם [סימן שלשה, ראו, וחצי, וקראו], המה ארבעה מאמרים שאמר ר' יוחנן.

עבודה זרה

ע"ז ד: [יום מעיד טרף בעגל סימן], המה ד' מאמרים שאמר רי"בל.

מכות

מכות י. [סימן אשי ללמוד, רבינא ללמד], והיא רבאשי'אמר כל האוהב **ללמוד** בהמון לו תבואה, **ורבינא** אמר כל האוהב **ללמד**.
שם יא. [סימני רבנן מהמני וספרי], ונראה שצ"ל סימן ירבנן נחמני וספרים והכונה (**ל**רבנן) שחולקין ר' יהודה ורבנן, ואח"כ (**נ**חמני) חולקין ר' נחמיה ור' יהודה, ואח"כ (וספר**ים**) שחולקין בדין ספר ר' יהודה ור' מאיר.
שם טז. [סימן גזל, משכן ופאה], המה ג' קושיות שהקשו דרחמנא אמר.
שם כב. [סימן שנבאי שנז], רמזי כל שמות האמוראים המובאים בשם מתקיף, כמו מתקיף רב הו**ש**עיא, מתקיף רב ח**נ**יא, ר' א**ב**הו, **א**ב**י**, רב א**ש**י, רבי**נ**א, א"ל ר' **ז**עירא לר' מני וליחשוב וכו'.
שם כד. [סימן דמשמק סק], והמה רמזים על מה שדרשו בא דוד – בא מיכה – בא ישעיה – בא עמוס – בא חבקוק, ואח"כ אמרו ד' גזירות גזר משה – בא עמוס ובטלה – בא יחזקאל ובטלה והיה צ"ל דשממק, אך יען שקשה ההברה ב' ממי"ן ביחד לכן עשו הסימן דמשמק.

זבחים

זבחים ה: [סימן הגש בשר], וצ"ל הנש נשד, והמה רמז על מה שאמרו שם יתיב רב **ה**ונא ורב **נ**חמן ויתיב רב **ש**שת גבייהו, ואח"כ אמרי יתיב רב **נ**חמן ורב **ש**שת ויתיב רב אד**א** בר מתנה גבייהו.

שם ז: [חטאת על מי מכפר עולה לאחר דורן סימן], שם פירשה הגמרא הכונה.

שם ח: [שלו קבאיצן ממהר בצא בא סימן], "שלו" הוא אבוה ד**ש**מואל, ור' אי**ל**א דדרשי אי הוה כתיב וזבח, "קבאיצן" הוא ר' יע**ק**ב א"ר אב**י**ן , ר"י בר' **א**בין, רב **יצ**חק, מ"ז בריה דרב נחמ**ן**, "ממהר" הוא **מ**ר זוטרא, רב יי**מ**ר בריה דר' **ה**לל מתקיף וממאי דמות**ר** פסח, "בצא" ר' אב**י**ן ורב חנא בגדתאה מתקיף ומי מ**צ**ית **א**מרת, "בא" הוא אב**ו**ה דשמוא**ל**, ובדק"ס נמצא גרסאות שונות וכולם משובשים.

שם מז: [ולא תותר, ולא תותר, אנינות, וטומאה, טומאה, יחיד ויחיד, ציבור סימן], הסימנים הללו שייכים לדעיל דפריך רבא בר אהילאי לא תותר אנינות, לא תותר טומאה, ותותר טומאה אצל כה"ג, בקרבן יחיד – בקרבן ציבור.

שם מט: [היקש וגזירה שוה קל וחומר סימן], פי' דבר הלמד בהיקש מהו שילמוד בג"ש, או דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בקו"ח, או איפכא, וחסר תיבת "ובנין אב".

שם סט. [קץ חפץ סימן], ומפרש הגמרא אביא המולק קדשים בחוץ, ומולק חולין בין בפנים בין בחוץ.

מנחות

מנחות ב: [סימן עולה עולה מלק ומיצה חטאת העוף, קדשי קדשים, קדשים קלים], הוא רמז לחמש קושיות, עולת העוף שמלקה למעלה, עולת העוף שמיצה דמה למעלה, חטאת העוף שהזה דמה למעלה, קדשי קדשים ששחטן בצפון, קדשים קלים ששחטן בדרום, וכל קושיא מתורץ מעשיה מוכיחין עליה.

שם ה: [סימן רקיח מר אדא לשישיה], המה שמות כל האמוראים המתרצים, **ר**ב, ריש ל**ק**יש, רב א**ח**א, רב**י**נא, **מר** בריה דרבינא, רב **אדא**, רב **שישא** כל אחד אומר בתירוצו "משום דאיכא למימר" חוץ מרב אחא ורבינא.

שם יט. [סימן נתץ יקמל],[6] והמה, נזיר, תודה, מצורע, יום הכפורים, קרבנות, מנחה, לחם הפנים, בג' הראשונות לא נאמר בהם אלא תורה, ובג' האחרונות כתיב חוקה.

[6] היה כתוב "ויקמל", אבל אינו כן לפנינו, ומוכח שהוא טעות פה. ויקיעורך.

שם כ. [אשבנ, טמא סימן], והמה, **א**חרים, אי**ש**ים, **ב**חוץ, **נ**ותר, **ט**ומאה, **מ**עילה, **א**דרבא, והמה בענין אחת.

שם מב: [סימן בגשם], וכדמפרש בגמרא מייתי מגביא, גילא, ומיא דשבלילתא ומי רגלים.

שם נה. [נחשון, ושחט, ערף, בפח סימן], וצ"ל עוף בפסח, והמה ד' דברים שאינן טעונין צפון, שעיר נחשון, השוחט, בן עוף, ופסח.

שם סה: [של ר"א סופר, ר' יהושע מונה, ר' ישמעאל מעמר, ר' יהודה למטה[7] סימן], כל אחד אמר הלכתא, ר"א תספר, ר' יהושע אמרה תורה מנה, ר' ישמעאל אומר – הכא עומר, ור' יהודה בן בתירא – ונאמר שבת למטה.

שם סח: [סדר הנצא גלי פיל סימן], ונראה שצ"ל גללי, והמה ד' בעית' דרמי בר חמא – שלא כסדרן – שתי הלחם, הנצה שריא – חטים שבגללי בקר, פיל שבלע וכו', ועשה סימן לזה יען שבאמצע מובא בעי' דרבא בר רב חנן.

שם פ: [סימן למודים מידת עלה שיש שכן דדמה דאי חלש מותר תמורה בחוץ חזקיה הפריש חטאת לאחר יותר], ובדק"ס הגרסא למדו לוים מידה שבו שיש בדמה דאיחלש מותר תמורה בחוץ הפריש חטאת לאחריות, ובשיטה מקובצת גורס סימן למדים לוים שיש שכן בדטהריא, וכל הגרסאות נשתבשו הרבה עד שא"א לעמוד על אמיתת הדבר, וכבר האריך בזה בדק"ס.

שם פז: [סימן חצי, חביתי, שלחן], המה הג' איבעיות דבעי רמי רב חמא מרב חסדא.

שם צט. [סימן ביטל, סרח, ושכח], המ הג' מאמרים שאמר ר"ל.

שם קו. [סימן יחיד, בגלל, לבנה במג מקמצה], וצ"ל תחת "במג" בלוג,[8] וכן צ"ל סימן בגלל יחיד, לבנה בלוג מקמיצה, והוא מה שמסתפקא להו באה בגלל יחיד, טעונה לבנה, באה בלוג, טעונה[10] קמיצה.[9]

שם קו: [סימן עצים, זהב, יין, עולה, תודה, שור], המה ו' דברים שנאמרו במשנה הרי עלי עצים וכו'.

שם קז: [סימן קמף שע], וצ"ל קזף שע, והמה שמות האמוראים האומרים כנגדד מי המה ששה לנדבה, והמה חז**ק**יה, **ז**עירי, בר **פ**דא, **ש**מואל ור' הוש**ע**יא.[11]

[7] היה כתוב "ר' ישראל מעמר, ר' יהושע למטה", ואינו כן לפנינו ומוכח שהוא טעות. ויקיעורך.

[8] וכך מופיע לפנינו. ויקיעורך.

[9] ולא החשיב: "כי קא מסתפקא ליה באה בגלל עצמה באה בגלל זבח לא מסתפקא ליה", ואולי לא היה לפניו. ויקיעורך.

[10] במקור היה כתוב טמונה, והוא טעות מוכחת. ויקיעורך

[11] לפנינו אושעיא, ב-א'. ויקיעורך.

בכורות

בכורות ל: [סימן חבר, תלמיד, תכלת, מכס, חזר, גבאי, בעצמו], המה שבעה ת"ר שמובא שם.

חולין

חולין ד. [סימן מכניס, איזמל, בזכרים], ופי' התוס' שהם סימני שמעתתא דר"מ, א) הכא, ב) לקמן לא. איזמל, ג) נא. הנהו דיכרי וכו'.

שם ה: [סימן נקלף], הוא רמז לשמות האמוראים האמוראים שאמרו שר"ג וב"ד אסרו שחיטת כותים, ר' חנן א"ר יעקב ור"י בן לוי משום בר קפרא.

שם יא. [סימן זמן שבח מכנש] והמה רמזי שמות האמוראים, ר' אלעזר, מר בריה דרבינא, רב נחמן בר יצחק, רב ששת, רבה, רב אחא, רב מרי, רב כהנא, רבינא, רב אשי, וכל אחד אמר תירוץ אחר על השאלה מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא.

שם יט: [סימן בכד], והוא ר' אבא, רב כהנא, רב יהודה, דיתיב ר' אבא אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה.

שם כז. [כמש סימן], והוא רב כהנא, רב יימר, דבי ר' ישמעאל, כולם אמרו בענין אחד.

שם כז: [סימן נתנבל דם במליקה], רמז לג' קושיות שמובא שם.

שם כח. [סימן שחט חצאין גרגרת פגימה דחטאת העוף], הוא רמז לחמש קושיות ובכולם נאמר ת"ש חוץ מהראשונה שאמרו מיתיביה.[12]

שם כח: [סימן חצי, קטינא, גרגרת, פגומה], רמז לד' קושיות, א) תנן, ב) אמר רב קטינא ת"ש וכו'.

שם כט. [הכש פשח סימן], והמה רמזי האמוראים שמובא שם, ר' הושעיא, רב כהנא, רב שימי, ר"פ, רב אשי, ר' חנן[13], שכל אחד אמר סימן אחר על קושית הגמרא חוץ מר' יוחנן.

שם מ: [נעץ סימן], והוא רב נחמן, רב עמרם ור' יצחק, כולם אמרו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

שם מג. [הלכות, חבר, כזית, מרה, וקורקבן סימן], המה ה' דברים שאמר ר' יצחק בר יוסף א"ר יוחנן.

שם מג: [דרס, חתיכות, בסכין, טומאה, סימן], המה הד' קושיות לעולא.

[12] לפנינו: מיתיבי. ויקיעורך.

[13] כנראה צ"ל יוחנן, וכוונתו אינה ברורה, שכן ר"י לא נזכר אלא בסוגיה שלאחריה. ויקיעורך

שם מו: [אהינא, סומקא, דיבש, גילדי, סימן], המה ד' דברים שאמר רבא בענין ריאה.
שם קב. [סימן שמואל, שילא, שימי], שאמרו שם אמר רבה בר שמואל אמר רב חסדא, ואמרי לה רבה בר שילא – ואמרי לה רבה בר שימי וכו'.
שם קיג. [סימן בישרא, דמנח, נפקותא] וצ"ל מפרקתא, והמה ג' דברים שאמר שמואל.
שם קיד:[14] [סימן שבת, חורש, וכלאי זרעים, אותו ואת בנו, ושילוח הקן], ה' קושיות הם.

כריתות

כריתות כו. [סימן יולדת, מצורע, נזיר, סוטה, בעגלה], המה ה' קושיות בענין אחד ור' הושעיא מתרץ אותם חוץ מן האחרונה.
שם [סימן גגג ששלץ], המה ז' דברים שנגעים באין עליהם והמה מפורשים בערכין טז. ג"ע, גסות הרוח, גזל, ש"ד, שבועות שוא, לשון הרע, וצרות העין.

נדה

נדה ג: [שולים, בדוקין, מכוסין, בזויות סימן], המה ד' דברים שנאמר בהם שמודו שמאי והלל בקופה שיש לה שולים, בקופה שאינה בדוקה, בקופה שאינה מכוסה, בזויות קופה. שם סו. [תבעוה נתר בחמין לטבול קמטים ע"ג נמל סימן] וצ"ל תחת גמל "כלי חרס", והמה כל שאמר רבא, תבעוה להנשא, [אשה לא תחוף בנתר,][15] אשה לא תרחוץ אלא בחמין, מדיחה בית קמטיה, טבלה על גבי כלי חרס.
לונדון ר"ח ניסן עת"ר.
.המחבר

מנין שטרות

חשבון מנין העולם בהשואה למנין שטרות וחורבן הבית (גם מנין העמים) לחשבון דרבינו שרירא גאון באגרתו, וחשבון הרמ"בם מובא בה' שמיטה ויובל פ"י ובקידוש החודש פ"יא שמנין שטרות הותחל בשנת ג' אלפים ד' מאות וחמשים לבריאת העולם.
לשטרות,לפני מנין העמים,לפני החורבן,למנין העולם,א.311.שפא.ג' אלפים תן.יא.300שע.ג' אלפים תס.כא.290.שס.ג' אלפים תע.לא.280.שנ.ג' אלפים תפ.מא.270.שמ.ג' אלפים תצ.נא.260.של.ג' אלפים תק.סא.250.שכ.ג' אלפים תקי.עא.240.שי.ג' אלפים תקכ.פא.230.ש.ג' אלפים תקל.צא.220.רצ.ג' אלפים תקמ.קא.210.רפ.ג' אלפים תקנ.קיא.200.רע.ג' אלפים תקס.קכא.190.רס.ג' אלפים

[14] ובמקור נכתב "קיד.", והוא טעות. ויקיעורך.
[15] חסר כאן, והוא בודאי טעות. ויקיעורך.

תקע.קלא.180.רנ.ג' אלפים תקפ.קמא.170.רמ.ג' אלפים תקצ.קנא.160.רל.ג' אלפים תר.קסא.150.רכ.ג' אלפים תרי.קעא.140.ריי.ג' אלפים תרכ.קפא.130.ר.ג' אלפים תרל.קצא.120.קצ.ג' אלפים תרמ.רא.110.קפ.ג' אלפים תרנ.ריא.100.קע.ג' אלפים תרס.רכא.90.קס.ג' אלפים תרע.רלא.80.קנ.ג' אלפים תרפ.רמא.70.קמ.ג' אלפים תרצ.רנא.60.קל.ג' אלפים תש.רסא.50.קכ.ג' אלפים תשי.רעא.40.קי.ג' אלפים תשך.רפא.30.ק.ג' אלפים תשל.רצא.20.צ.ג' אלפים תשמ.שא.10.פ.ג' אלפים תשנ. **התחלת מנין העמים** שיא.1.ע.ג' אלפים תשס.שכא.11.ס.ג' אלפים תשע.שלא.21.נ.ג' אלפים תשפ.שמא.31.מ.ג' אלפים תשצ.שנא.41.ל.ג' אלפים תת.שסא.51.כ.ג' אלפים תתי.שעא.61.י.ג' אלפים תתך. **לחורבן הבית** שפא.71.א.ג' אלפים תתל.שצ.80.י.ג' אלפים תתלט.ת.90.כ.ג' אלפים תתמט.תי.100.ל.ג' אלפים תתנט.תך.110.מ.ג' אלפים תתסט.תל.120.נ.ג' אלפים תתעט.תמ.130.ס.ג' אלפים תתפט.תנ.140.ע.ג' אלפים תתצט.תס.150.פ.ג' אלפים תתקט.תע.160.צ.ג' אלפים תתקיט.תפ.170.ק.ג' אלפים תתקכט.תצ.180.קי.ג' אלפים תתקלט.תק.190.קכ.ג' אלפים תתקמט.תקי.200.קל.ג' אלפים תתקנט.תקך.210.קמ.ג' אלפים תתקסט.תקל.220.קנ.ג' אלפים תתקעט.תקמ.230.קס.ג' אלפים תתקפט.תקנ.240.קע.ג' אלפים תתקצט.תקס.250.קפ.ד' אלפים ט.תקע.260.קצ.ד' אלפים יט.תקפ.270.ר.ד' אלפים כט.תקצ.280.ריי.ד' אלפים לט.תר.290.רך.ד' אלפים מט.תרי.300.רל.ד' אלפים נט.תרך.310.רמ.ד' אלפים סט.תרל.320.רנ.ד' אלפים עט.תרמ.330.רס.ד' אלפים פט.תרנ.340.רע.ד' אלפים צט.תרמ.350.רפ.ד' אלפים קט.תרע.360.רצ.ד' אלפים קיט.תרפ.370.ש.ד' אלפים קכט.תרצ.380.שי.ד' אלפים קלט.תש.390.שכ.ד' אלפים קמט.תשי.400.של.ד' אלפים קנט.תשך.410.שמ.ד' אלפים קסט.תשל.420.שנ.ד' אלפים קעט.תשמ.430.שס.ד' אלפים קפט.תשנ.440.שע.ד' אלפים קצט.תשס.450.שפ.ד' אלפים רט.תשע.460.שצ.ד' אלפים ריט.תשפ.470.ת.ד' אלפים רכט.תשצ.480.תי.ד' אלפים רלט.תת.490.תך.ד' אלפים רמט.תתי.500.תל.ד' אלפים רנט.תתכ.510.תמ.ד' אלפים רסט.תתל.520.תנ.ד' אלפים רעט.תתמ.530.תס.ד' אלפים רפט.תתנ.540.תע.ד' אלפים רצט.תתס.550.תפ.ד' אלפים שט.תתע.560.תצ.ד' אלפים שיט.תתפ.570.תק.ד' אלפים שכט.תתצ.580.תקי.ד' אלפים שלט.תתק.590.תקך.ד' אלפים שמט.תתקי.600.תקל.ד' אלפים שנט.תתקכ.610.תקמ.ד' אלפים שסט.תתקל.620.תקנ.ד' אלפים שעט.תתקמ.630.תקס.ד' אלפים שפט.תתקנ.640.תקע.ד' אלפים

שצט.תתקס.650.תקפ.ד' אלפים תט.תתקע.660.תקצ.ד' אלפים תיט.תתקפ.670.תר.ד' אלפים תכט.תתקצ.680.תרי.ד' אלפים תלט.אלף.690.תרכ.ד' אלפים תמט.אלף י.700.תרל.ד' אלפים תנט.אלף כ.710.תרמ.ד' אלפים תסט.אלף ל.720.תרנ.ד' אלפים תעט.אלף מ.730.תרס.ד' אלפים תפט.אלף נ.740.תרע.ד' אלפים תצט.אלף ס.750.תרפ.ד' אלפים תקט.אלף ע.760.תרצ.ד' אלפים תקיט.אלף פ.770.תש.ד' אלפים תקכט.אלף צ.780.תשי.ד' אלפים תקלט.אלף ק.790.תשכ.ד' אלפים תקמט.אלף קי.800.תשל.ד' אלפים תקנט.אלף קך.810.תשמ.ד' אלפים תקסט.אלף קל.820.תשנ.ד' אלפים תקעט.אלף קמ.830.תשס.ד' אלפים תקפט.אלף קנ.840.תשע.ד' אלפים תקצט.אלף קס.850.תשפ.ד' אלפים תרט.אלף קע.860.תשצ.ד' אלפים תריט.אלף קפ.870.תת.ד' אלפים תרכט.אלף קצ.880.תתי.ד' אלפים תרלט.אלף ר.890.תתכ.ד' אלפים תרמט.אלף ריי.900.תתל.ד' אלפים תרנט.אלף רכ.910.תתמ.ד' אלפים תרסט.אלף רל.920.תתנ.ד' אלפים תרעט.אלף רמ.930.תתס.ד' אלפים תרפט.אלף רנ.940.תתע.ד' אלפים תרצט.אלף רס.950.תתפ.ד' אלפים תשט.אלף רע.960.תתצ.ד' אלפים תשיט.אלף רפ.970.תתק.ד' אלפים תשכט.אלף רצ.980.תתקי.ד' אלפים תשלט.אלף ש.990.תתקך.ד' אלפים תשמט.

א

אבא (תנא בזמן הבית)

נזכר פאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע רבי שמעון איש המצפה [ובא] לפני רבן גמליאל [הזקן] ועלו ללשכת הגזית ושאלו, אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מיאשא שקבל "**מאבא**" שקבל מזוגות, ולפי סדר הזמנים היה אבא זה תלמיד דהלל ושמאי שהיו סוף הזוגות וכן פירש"י ותוס' בנזיר נו: אך יש גורסין שקבל "מאביו" וכן הוא בפי' הרא"ש בנזיר נו: וביוחסין מאמר ראשון ערך ר' ישמעאל מביא מתוספתא ביצה פ"ג וז"ל אמרו עליו על ר' אבא ור' אלעזר ב"ר צדוק ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנונים בירושלים, ואם נקים גרסתו (כי בתוספתא שלנו ליתא תיבת ר' אבא), הוא אבא זה הנזכר בפאה כמו שבארנו בערך ר"א בר צדוק שהיה אביו דר' צדוק שהיה בחורבן ור"א זה היה בזמן ר"ג הזקן.

אבא (כל החכמים ששם אביהם היה אבא)

רב אדא בר אבא, ב"ב כב.

רב אחא בר אבא, שבת קיג:

ר' אחייא בר אבא, ב"ר פצ"ח-מ.

רב אמי בר אבא, נדרים לב.
ר' ביבי בר אבא, ויק"ר פכ"ט-ט.
ר' ברכיה בר אבא, במ"ר פ"ט-מח. והוא ט"ס ע"ע.
רב דימי בר אבא, ברכות נג:
ר' חייא בר אבא, ברכות ה.
רב חמא בר אבא, יבמות סב:
רב חנן בר אבא, ברכות מה:
ר' יהודה בר אבא (תנא), עדיות רפ"ו לגרסת מתניתא דבני מערבא.
ר' יהודה בר אבא (אמורא), מנחות לא:
רב יהושע בר אבא, שבת קכו.
יונה בר אבא, ויק"ר ספל"ה, והוא ט"ס ע"ע.
רב יוסף בר אבא, עירובין ז:
ר' יעקב בר אבא, ב"מ מא. (בזמן רב).
ר' יעקב בר אבא, פסחים קג. (בזמן רבא).
ר' יצחק ב"ר אבא, ברכות פ"ו ה"ו.
רב ירמיה בר אבא, ברכות כז:
ר' ירמיה בר אבא, קידושין מו.
ר' ישמעאל בר אבא, חולין קכח.
רב נתן בר אבא, ביצה לב:
רב עולא בר אבא, כתובות עד.
רב עוקבא בר אבא, עירובין לד:
רב פפא בר אבא, יבמות כא:
רבא בר אבא, פסחים ל:
רבין בר אבא, חולין פו.
רמי בר אבא, חולין קיא.
רב שימי בר אבא, נדרים לו.
רב שמואל בר אבא, עירובין ז.
רב שמן (שמעון) בר אבא, ברכות לג.
ר' ששא בר אבא, ש"ר רפכ"ד.
ר' תנחומא בר אבא, במד"ר פ"ג-ז.

ר' אבא (סתם)

בשם זה מצינו כמה חכמים בזמנים שונים. והרה"ח בעל משפחות סופרים מנה שבעה חכמים בשם ר' אבא סתם מסוף ימי התנאים עד ימי רב אשי. והאמת אך שלשה היו וכולם היו אמוראים. כי מה שמצינו בבשלח ר"פ ויסע אמר ר' (עקיבא הוא ט"ס) אבא דבר זה שח לי רבינו הקדוש אדם אחד היה בא"י והיו קורין אותו מרוטה וכו' וכן הוא בש"ר פכ"ד-ד. (ובתנחומא הישן בשלח-יח הגרסא א"ר אחא. ובתנחומא הר"ש בובר הגרסא ר' חייא הגדול והוא ט"ס כי ר' חייא לא ירד לבבל מיום שעלה לא"י). ונראה ברור שהגרסא רב אבא הוא הנכון והוא "רב" שהיה שמו אבא ונאמן עלינו עדותו דרבינו האי גאון (מובא בערוך ערך רב) שבגי מקומות נזכר רב בשם "רב אבא" וכולם המה ברייתות.

א. ברכות מ"ט. רב אבא אומר צריך שיאמר הודאה.

ב. שבת קל"ה: רב אבא אומר הטבילה ואח"כ ילדה. (וגרסא שלנו ר' חמא).

ג. כתובות פ"א. א"ר אבא שאלתי את סומכוס.

ולכן בלא ספק גם ר' אבא הנזכר במכלתא עם רבינו הקדוש הוא רב.

ומה שמצינו ביבמות קכא: בברייתא אמר ר' אבא אעפ"כ מת בנו בצמא, צ"ל שם ר' אחא כמובא בב"ק נ'. וכן הוא בשקלים פ"ה ה"א. וכן הוא בדקדוקי סופרים, וכן מה שמצינו בתוספתא ביצה פ"א וחולין פד: א"ר אבא זה אחד מן הדברים שהיה ר' חייא אומר אין לי תשובה והשיב ר' אלעזר הקפר ברבי תשובה, בלא ספק הוא ג"כ רב. והמאמר מובא בתוספתא חולין פ"ו ושם נשתבש הגרסא. וכן מובא המאמר בירושלמי ביצה פ"ג ה"ג ושם איתא א"ר אבין וצ"ל א"ר אבא ומה שמצינו במדרש תהילים הישן פ"ד ר' נתן בשם ר' אבא, כבר הגיה שם אות ט' שצ"ל ר' נתן בשם ר' אחא. ומה שמצינו שיר השירים רבה פ"ד פסוק אתי מלבנון ר' ישמעאל ב"ר יוסי בשם ר' אבא, הוא ט"ס וצ"ל בשם "אביו", כי המאמר נובע מס"ע רבה פכ"ג שהוא מרבי יוסי. ובזה זכינו לברר שסתם ר' אבא הנזכר בזמן התנאים הוא רב שאמרו עליו רב תנא ופליג.

וכן ר' אבא הנזכר בסדר תנאים ואמוראים, ובספר הכריתות ימות עולם שער ב'. וז"ל כשבא רב לבבל בשנת תק"ל לשטרות מצא את ר' אבא מנהיג שררה בבבל וכל זמן שהיה ר' אבא קיים לא הנהיג רב שררה עד שנפטר ר' אבא. בזה היטב כיון היוחסין שזה ר' אבא הוא אבא בר אבא אבוה דשמואל, שהוא היה באמת הראש והמנהיג בבבל בכלל. ואע"פ שבנו שמואל היה גם בחייו ריש מתיבתא בנהרדעא ורב בסורא, אבל שררה הראשית היתה תחת יד אבוה דשמואל וכאשר מבואר בערכו. וזה כונת רבינו בעל הכריתות.

ומה שמביא הרב בעל משפחות סופרים "ר' אבא" אמורא בא"י שונה הלכות מפי רבינו הקדוש מירושלמי שבת פ"א ה"ב ר' אחא ר' בא בשם "רבי" משיטול ידיו באמת הוא ט"ס וצ"ל בשם "רב" כי כן הוא מפורש שבת ט: מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו. ומה שמביא מב"ר פ"י-ח שאמר ר' אבא אף כל דא לא הוי צריך למקשי דהא רבי הוה יתיב ודרש והא אמור לאבא יודן היה אמורא וכו', וכאן הוא הכונה על רבינו הקדוש כידוע שאבא יודן היה אמורא שלו. אבל לא הרגיש החכם הנ"ל שט"ס נפל במדרש רבה והמקור הוא בירושלמי ברכות פ"ד ה"א כ"ח: ושם הגרסא הנכונה, א"ר אסי ר' יוחנן פליג - ואפילו אף עלה לא הוה צריך מפלגא, דרבי מפקד לאבדן וכו'.

וכן יאמר שם שזה ר' אבא קיבל מפי תלמידיו דרבי, מר' חנינא כמנחות פ"ח: א"ר אבא א"ר חנינא, אבל כבר מחק בשיטה מקובצת תיבת ר' אבא, וכן מובא ב שבכל הכ"י ליתא תיבת "ר' אבא". ומה שמצינו כתובות פ"א ה"י ר' אבא בשם ר' ינאי, באמת המאמר הזה מובא כתובות ט"ו. אך בשם ר' ינאי. ובסנהדרין פ"ג ה"ח ר' ברכיה ור' חלבו ר' בא בשם ר' ינאי, ג"כ אין ראיה, כי בל"ס חסר שם אמורא האמצעי ככתובות ע"ט. א"ר אבא א"ר הושעיא א"ר ינאי, ובנדרים כ"ב. שם ר' אבא אך מפרש דברי ר' ינאי, וכן יאמר שמצינו אותו יחד עם ר' יונתן כויק"ר פכ"ב-ט ר' אבא ור' יונתן בשם ר' לוי אמרי. לפלא איך לא הרגיש כי ט"ס נפל שם כי איך אפשר שר' יונתן יאמר בשם ר' לוי מי שהיה דרשן בבית המדרש דר' יוחנן? אבל גרסת הילקוט תהלים קמו ר' אחא ורב ביזנא בש"ר מאיר.

וכן יאמר שזה ר' אבא אשר רשב"ל בעא קמיה והוא השיב לו כנדרים פ"א ה"ב, בזה כבר העיר במבוא הירושלמי ערך ר' בא שהוא ט"ס. וקרוב לומר שהפשט הוא, רשב"ל בעא קומי ר' בא פי' שר' בא שאל מרשב"ל.

לכן נראה ברור שאך שלושה ר' אבא סתם היו ונבארם כסדר זמנם.

ר' אבא א)

בדור שני ושלישי. בבלי ועלה לא"י, ע"פ עדות רב שרירא גאון באגרתו ח"ב פ"ג הנדפס ביוחסין השלם וז"ל ואחרי הדורות האלה היו ר"נ ורב יהודה ור"ה ורב חסדא ורב ששת בבבל וחכמים אחרים שהיו באין ושבין כמו "רבי אבא" שהיה משארית הראשונים ור"י נפחא ור"ז וכו'. והאמת כן הוא שהכיר עוד את רב ככתובות כא: איתיביה רב ספרא לר' אבא, א"ל אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לרב יצחק ב"ש בר מרתא, ורב יצחק לר"ה ור"ה לחייא בר רב וחייא בר רב לרב וא"ל הנח לו וכו', ומפשטות הגמרא משמע שכולם היו בזמן אחד ובמקום אחד, וכן ב"מ קז. אשכחינהו ר' אבא לתלמידיה דרב א"ל מה אמר רב בהני קראי אמרו לו הכי אמר רב וכו'. וידוע שהיו נקראין תלמידי דרב אך בחייו או

בהשנים שמלך שמואל אבל אח"כ היו כולם נקראין תלמידי דר"ה, וא"כ בע"כ היה זה עוד בחיי רב או שמואל.

ואע"פ שלא מצינו שדבר פה אל פה עם רב אבל מצינו חולין צב. שאמר לר' ירמיה בר אבא כי דריש להו רב להני קראי באגדתא כוותך דריש להו. ובקידושין רפ"ב מצינו אמר ר' בא אתא עובדא קומי רב. וכן מצינו ר' אבא אמר רב כיומא סד:, ביצה טז:, מגילה ל., יבמות לז: סח: עז., גיטין פז:, ובירושלמי בכמה מקומות כדמובא באריכות בספר כנסת חקקי ישורון.

וכן מצינו ר' אבא אמר רבי (רב (דק"ס)) אסי כב"ב קמ:, ובכתובות מג. איתא בטעות ר' יוסי.

וכן מצינו ר' אבא אמר שמואל כברכות נ., עירובין יג:, סוכה יג:, מגילה ה., גיטין עט:, חולין צב:, ובירושלמי בכמה מקומות. ומעירובין פ"ו ה"ז משמע שדבר פא"פ עם שמואל שאמר ר' בא, ר' שמואל אסברא לי ושם איתא בפירוש שהכונה על שמואל. וכן עירובין פ"י ה"ג יספר ר' אבא מעשה באשתו של פרסי – אתא קומי ר' שמואל וכו' וידוע שהפרסים היו אך בבבל.

ואין אנו צריכין להתעקש ולומר שכל שמועתם של רב ושמואל שמע מפי תלמידיהם כדעת הגאון בעל דורות הראשונים בח"ב רכ"ט בהערה ק"ט, כי האמת עם רבינו רש"ג שהיה משארית הראשונים וזכה עוד לשמש בילדותו את רב ושמואל, ויש שרוצים לומר שבילדותו היה בא"י וקיבל מר' יוחנן וראייתם מב"מ קז. שאמרו אשכחינהו ר' אבא לתלמידי דרב – אמר להו, ר' יוחנן לא אמר הכי, מזה רוצים לומר שהיה בידו קבלות מר' יוחנן בעוד שרב היה בחיים או בימי שמואל, אבל אין שום ראיה מזה שאפשר ששמע זאת בשם ר' יוחנן, וכפשטות הלשון שאמרו ברכות כד: שר' אבא הוה קמשתמיט מרב יהודה דהוי קא בעי למיסק לא"י, משמע שזה היה בפעם הראשונה שרצה לעלות, וזה היה זמן רב אחרי פטירת רב ושמואל. ובאמת היה ר' אבא תלמידו המובהק דרב הונא ורב יהודה.

כדמצינו גיטין מו: שאמר לר"ה למדתנו רבינו. בעי מר"ה כנזיר יג., סוטה ח:, חולין ט., נדה יב., יתיב קמיה דר"ה ע"ז ו:, וכן צ"ל בב"ק קב., ר' אבא אמר רב הונא כשבת ה. מא. קיג:, סוכה יג:, יבמות צח., כתובות כא: קד:, נדרים עז., גיטין סג: פ: פט., קידושין ע:, ב"מ מז. קז:, סנהדרין ל:, חולין קלג., ובירושלמי ברכות פ"ז ה"א, ע"ז פ"ד ה"ח, שבועות רפ"ד, סנהדרין פ"ג ה"ט. וכן מצינו שהיה בסורא מקום ר"ה כב"מ יא., ובשבת מז. לוי בר שמואל אשכח לר' אבא ולרב הונא בר חייא דהוו קיימי אפתחא דרב הונא. וכן מצינו

שהתפאר אח"כ לפני ר' זירא ואמר חולין נז: חיי דמר מיומא דסליק מר להכא הוה לן פתחון פה קמיה דר"ה.
ומה שמצינו בב"ק צז. ששלח ר' אבא למרי בר מר בעי מיניה מ, שם צ"ל ר' אבא בר זבדי כגיטין פו: ב"ק כא. וב"מ סד:. ור"ה היה גדול בעיניו מאוד וכשנפטר ר"ה והביאוהו לא"י הספידו ר' אבא ואמר עליו ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו מו"ק כה. ומה שמצינו זבחים לו: איתיביה ר"ה לר' אבא הוא ר"ה השני שהיה תלמידו דר"ה והלך לא"י ושם היה נקרא ר' הונא כמבואר בערכו.
וכן ישב לפני רב יהודה בחיי ר"ה וקיבל ממנו כברכות יא: ר' אבא ור' יוסי בר אבא אקלעו לההוא אתרא בעו מינייהו – אתו שיילוהו לרב מתנה לא הוה בידיה, אתו שיילוהו לרב יהודה. ובעירובין מט., ב"ב מב: הקשה לרב יהודה במעצרתא דבי רב זכאי. ר' אבא אמר רב יהודה חולין צב. צג., פאה פ"ז ה"ג, שבת פ"א ה"ד ספ"ד, יבמות פי"ב ה"א, שבועות פ"ג ה"א ועוד בכמה מקומות בירושלמי. והנה מלבד שני רבותיו אלו קבל מכל גדולי הדור ההוא כב"ב קע. א"ר אבא אמר רב אדא בר אהבה אמר רב.
וכן מצינו ר' אבא אמר רב חסדא כשבת פ"ז ה"א, כתובות פ"ג ה"ז, קידושין פ"ד ה"ב, ב"ב פ"ג ה"א, מנחות פח:.
ר' אבא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב מגילה יח: וכן צ"ל בסנהדרין כט., ובחולין נז. ר' אבא אשכחיה לר' ירמיה בר אבא דקבדק בצומת הגידין א"ל למה לי מר כולי האי, ושם צב. א"ל ר' אבא כי דריש רב להני קראי באגדתא כוותך דריש. וכתובות ס. אמר רבא א"ר ירמיה בר אבא, נראה שצ"ל .
וכן מצינו ר' אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב, שבת לד. נ: קיג. קכד: קמב:, חולין נז:, נדה טו:, ובירושלמי בכמה מקומות כמבואר בערך ר"ח בר אשי.
ר' אבא אמר רב כהנא (תלמידו דרב) שבת לח. קכה.
מרב נחמן, כדמצינו עירובין עו: בעי מר"נ, וכתובות עז: מתקיף על דברי ר"נ.
ר' אבא א"ר תדאי שבת לח:
ובהיותו אצל רבותיו רב הונא ורב יהודה התרועע עם כל גדולי תלמידיהם עם ר"ה בר חייא שהיה מזקני הדור כמו"ק כו. שפעם אחת ישבו יחד ובאת בת נעמיתא וחטפה לתפלין שלו ורץ ר' אבא וצדה וחנקה והציל התפילין. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ד איתא להיפוך. ובשבת מז. לוי בר שמואל אשכח לר' אבא ולר"ה בר חייא דהיו קיימי אפתחא דבי ר"ה.

ועם ר' זירא כב"מ יא: כי אתא ר' אבא לסורא, ר"ז קיבלה ר' אבא לא קיבלה, ובמו"ק כב. חולין נ. נאמר בפירוש שהיו חברים. וגם בא"י היו חברים אהובים וכאשר נבאר הלאה. עם רב יוסף כב"ק קב., ע"ז ו: יתיב רב יוסף אחורי דר' אבא ויתיב ר' אבא קמיה דר"ה. ובשבת כח. מתיב ר' אבא – אמר רב יוסף אי הכי היינו דמתרגמינן וכו'.

ועם רב כהנא (תלמידו דרב יהודה) כחולין יט. יתיב ר' אבא אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה.

וכן התרועע עם עולא ורבה בר בר חנה שהיו אז מהנחותי כפסחים נג: עולא הוה רכיב חמרא – ור' אבא מימיניה ורבב"ח משמאליה ושאלו ר' אבא ודאי דאמריתו משמיה דר' יוחנן וכו', ורב יוסף קרי עליה מים עמוקים וכו', ומזה אנו רואים שהמעשה היה בבבל. וכן מצינו ב"מ יא: אותיב ר' אבא לעולא ועולא אמר עליו דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא. וכן קידושין נח. גיטין נ: שאותיב לעולא.

וקרוב מאוד לומר שע"י התחברותו לעולא שהיה עולה תמיד לא"י וספר לו מגדולת ר' יוחנן נצתה בלבו אהבה לעלות לא"י ולראות בעיניו את רבן של כל ישראל, ואע"פ שרבו רב יהודה לא הניח לתלמידיו לעלות לא"י ודרש להם כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה כברכות כד: אך יען שראה שחבירו האהוב לו, ר' זירא לא השגיח על זה ועלה לא"י כשבת מא. לכן השתמט גם הוא מרב יהודה, וקודם פרידתו לא יכול להתאפק מלילך לבית הישיבה ליקח ברכת הפרידה ושמע שם דין חדש עד שאמר אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי.

נסיעתו לא"י היה דרך הים כר"ה לה. כי סליק ר' אבא מימי, וע"פ פשטות קאי כשהלך לא"י, ועלה לנמל עכו ככתובות קיב. ר' אבא מנשק כיפי דעכו, כי כשזכה לראות עפר ואבני א"י התחיל לנשקם מרוב חביבותיה. ושם מצא את ר' אבא דמן עכו כע"ז לד: ההוא ארבא דמורייסא דאתא לנמילא דעכו אותיב ר' אבא דמן עכו נטורי בהדה א"ל ר' אבא (וגרסת רבא מוטעת כי רבא לא הלך מעולם לא"י) עד האידנא מאן נטרה וכו'.

וביצה לח. כי סליק ר' אבא התפלל יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל, וכן היה דכי סליק אשכחא לר' אבין (לר' יוחנן הוא ט"ס) ולר' חנינא בר פפי ור"ז ואמרי לה ר' אבהו ורבי שמעון בן פזי ור' יצחק נפחא דיתבי וקאמרי, והקשה להם אך הם שחקו על קושייתו והשיב להם גולתיכו שקלי? הדר שחקו עליו ורב אושעיא אמר ששפיר שחקו עליו, אבל רב ספרא אמר שהצדק עם ר' אבא.

ובחולין נז. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' זירא א"ל חיי דמר דמיומא דסליק מר להכא הוי לן פתחון פה קמיה דר"ה ואמר לן – ואשכחניה נמי לר' ירמיה בר אבא ב) וכו' ופרש"י

שתרוייהו היו מבבל וסלקי לא"י ור"ז סליק ברישא, ומגילה פ"ד סה"א חולק עם ר' זירא בלשון רב יהודה רבם והיה ר"ז מסתכל ביה א"ל מה את מסתכל בי מה ידעת ולא נדע. ובאמת מצינו שר"ז החשיבו מאוד וכשבא ר"ז לבית ר' אבא אכל כבד ששלקו ר' אבא אע"פ שלא אכל במקום אחר כתרומות פ"י ה"ו, ור"ז אמר הא מלתא מר' אבא שמיע לי כתובות כב. וכשבא לטבריא זכה עוד לראות את ר' יוחנן שהיה אז זקן גדול, ואע"פ שלא מצינו שדיבר אתו פנים אל פנים אבל מצינו שהיה עוד בחיים כחולין יט: שאמרו אזל ר' אבא אמרה קמיה דר' אלעזר אזל ר' אלעזר אמרה קמיה דר' יוחנן. וקבל הלכות ממנו כדמצינו ר' אבא אמר ר' יוחנן כעירובין מו:, שבת פ"ג ה"ז, יומא פ"א ה"א, נדרים פ"א ה"א, נזיר פ"ב ה"י, ובמדרשים בכמה מקומות, וזכה עוד לראות את רבי שמעון בן לקיש (שנפטר קודם ר' יוחנן) כנדרים פ"ד ה"ב מרשב"ל, ובשבת סג. ר' אבא אמר ריש לקיש כמה דרשות. וכן קיבל מר' אלעזר כדמצינו שאמר בשם ר"א כמעשרות ספ"ד, חלה רפ"ב, יבמות פ"ג ה"ג. וב"ק קיז: יתיב ר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור"י נפחא ויתיב ר' אילעיא גבייהו ואתא ר' אבא לשאול להם – וא"ל זיל לגביה דר' שמעון בן אליקים ור' אלעזר בן פדת – אזל לגבייהו. ובר"ה לה. א"ר אבא מסתברא מלתא דר' אלעזר, וזה היה כשנפטר רשב"ל, ור' יוחנן היה חולה וישיבתו הנהיגו תחתיו ר"א ור"ש בן אליקים תלמידיו הגדולים ששמשו אותו ימים רבים, ור' אבא קבל מכולן כדמצינו ר' אבא א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כשבת קיג. (לגרסת דקדוקי סופרים), ברכות פ"ד ה"ד, פאה פ"ג ה"א, קידושין פ"ד ה"י.

ואחר פטירת ר"י ור"א כשמלך ר' אסי היה אז ר' אבא מגדולי הדור עד שאמרו סנהדרין י"ז. רבותינו שבא"י הוא ר' אבא. וכן שבועות מז. קראו ר' אמי כן, ואע"פ שאמרו ב"ב ל"ג: יתיב ר' אבא קמיה דר' אמי, זה אך יען שר' אמי היה הריש מתיבתא ישב לפניו, אבל לא כתלמיד לפני הרב אך כחבר וכשהיה ספק לר' אמי איך לפסוק הדין הראה לו את דעתו הרחבה, כגיטין פ"ב ה"ו אתא עובדא קומי ר' אמי, - א"ל ר' אבא, א"ר אסי אילולא ר' בא כבר היינו באין להתיר אשת איש. וכן שם פ"ה ה"ט נירדאי שאל לר' אמי, א"ל ר' אבא ונתי ר"ח, - א"ר אמי אלמלא ר' בא כבר היינו באין להתיר ע"ז שלהן.

והוא ור' אסי איקלעו לבי ר' אבא דמן חיפא בשבת מ"ה: וכן סנהדרין פ"א רה"ד ר' בא ר' יסא בשם ר' יוחנן. וכשהלך ר' אמי וישיבתו לקיסרין הלך גם הוא שמה וישב עם ר' אבהו כסנהדרין ו'. שהקשה לר' אבהו. ובכתובות פ"ד: יתיב ר' אבהו ורבי חנינא בר פפי ורבי יוחנן נפחא ויתיב ר' אבא גבייהו. וכן מצינו שחולק עם ר' אבא בר ממל כברכות פ"ד ה"א, ועם רב שמואל בר יצחק כסוכה ג'.

ור' אבא לא עשה את התורה קרדום לחפור בה אך תיכף כשבא לא"י השתדל למצא מקור לפרנסת ביתו. וכדמצינו שעסק בתכשיטי משי כב"ק קי"ז. ההוא גברא דאחוי אמטכסא (תכשיט משי) דר' אבא יתיב ר' אבהו ורבי חנינא בר פפי ורבי יוחנן נפחא וכו', וזה היה עוד בחיי ר"א וה' הצליחו ובירך מעשי ידיו כ"כ עד שגם מרכבות ופרדים היו לו כחולין ע"ט. שאמר לשמעיה אי מעיילת לי כודנייתא בריספק עיין להנך דדמיין להדדי ועייל לי. ומסחרו פרץ כ"כ עד שהוצרך לילך לבבל וזה שמצינו קידושין נ"ט. רב גידל הוה מהפך בההיא ארעא אזל ר' אבא זבנה אזל רב גידל קבלה לרבי זירא ור"ז קבלה לר"י נפחא א"ל המתן עד שיעלה אצלנו לרגל כי סליק א"ל עני המהפך וכו'. אך מזה אין ראיה כ"כ כידוע שרב גידל עלה ג"כ לא"י ואפשר שהמעשה היה בא"י. אבל מצינו בפסחים נ"ב. ששאלו רב ספרא כגון אנן דידעינן בקביעא דירחא, - א"ל הכי אמר ר' אמי וכו' והלשון משמע ששאלו בבבל.

וכן מצינו ב"ק ק"ד: שרב יוסף בר חמא היה חייב לו כסף וביקש מרב ספרא כשילך לשם יביא לו הכסף. וזה היה כשהיה ר' אבא זקן כדאמר רבא לרב ספרא שם דלמא אדאתית שכיב ר' אבא (דזקן היה, רש"י), וכן מצינו ששלח מא"י לרב יוסף בר חמא כמה הלכות כב"ב קכ"ז. קכ"ח. קכ"ח: אבל את בנו רבא לא ידע וכחולין מ"ג: שפעם אחת פסק רבא דין ואיגלגל מלתא ומטי לקמיה דר' אבא (בא"י) א"ל זילו אמרו לבריה דרב יוסף בר חמא דלישלים וכו', וזה יען כי את אביו לא ידע ולא את בנו.

וכן מצינו כמה פעמים שתבע את ר' יצחק בר יוסף לדין אודות כסף לפני ר"י נפחא ולפני ר' חנינא בר פפי כב"ב ק"ע. קעא:

והוא לא התגאה ברוב עושרו, אך מכספו פיזר לאביונים בדרך כבוד כדי שלא יתביישו ככתובות סז: ר' אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה וממצי נפשיה לבי עניי ומצלי עיניה מרמאי. וכן המעשה המובא בקידושין נ"ט. שהפקיר שדהו לרבנן.

את יום השבת קיבל ברב פאר והדר כשבת קי"ט. שהיה קונה מי"ג טבחי בשר בי"ג אסתרי ומשלים להו אצינורא דדשא וא"ל אשור הייא.

ולא נשא פני כל ואך האמת היה נר לרגלו ככתובות פד: שאמר לר' אבהו ורבי חנינא בר פפי ורבי יוחנן נפחא משום דבי נשיאה נינהו מחנפיתו ליה?

ומרוב השנים שחי בא"י קנה לו זכות אזרח עד שהתרגל במאכלם גם בדברים שבני בבל מאסו כשבת קמה: רב ספרא איקלע להתם והאכילו ר' אבא מתרנגולת (שבישלה ושרה אותה ימים רבים בחמין רש"י) ואי לא שהשקהו יין ישן בן ג' שנה היה נאנס להקיא, והיתה נקראת בפי הבבלים תרנגולתא דר' אבא.

וכל עושרו והצלחתו תלה שבאו לו אך בזכות א"י ככריתות כט.[16] שאמר ידע "בהא" לשנויי שמעתא ואי לא דסליק התם לא הוה ידע דא"י גרמה ליה.
מאמריו בהלכה ואגדה מפוזרים ע"פ כל הש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים ואין זה מעין מלאכתנו ותמצאם בספר היקר כנסת חקקי ישורון. ואנחנו לרגל המלאכה נביא אך מאמריו היקרים באגדה, כשבת כה: דרש נשיתי טובה זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לת"ח. חגיגה טז. כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם. ומגילה יד. המשל הנפלא בבעל התל ובעל החריץ. סוטה כב. מאי קטן שלא כלו לו חדשיו זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. סנהדרין צח. אין לך קץ מגולה מזה ואתם הרי ישראל ענפכם תשאו. שם קב. מאי אחר, אחר שתפשו הקב"ה לירבעם וא"ל חזור בך, א"ל מי בראש א"ל בן ישי בראש אי הכי לא בעינא (היינו שהקנאה הביאו לכל פשעיו). חולין פט. קשה גזל הנאכל שאפילו צדיקים גמורים אינם יכולין להחזירו. ברכות פ"ב סה"ג יהי מקורך ברוך יהי מקראך לקבר ברוך. וכן היה בקי בלשון יונית כאיכה פ"ד פ' סורו. ורגיל לפרש לשונות סתומות כיומא מא: ע"ז כט..
דבריו על דרך הצחות ברכות סב. שאמר לרב ספרא עד השתא לא עיילת לשעיר וגמרת מילי דשעיר, סנהדרין מד. אסא דקאי ביני חלפא אסא שמיה ואסא קרו ליה, מו"ק פ"א ה"ז עלת כלתא נפק טרחותא.

האומרים בשמו

ר' אבא ב) ב"ר פי"ג-ו, וכן נזכרו שניהם ביחד ברכות פ"א ה"א א"ר אבא כתיב השמש, אמר ר' בא כתיב הבוקר, והוא פליג על ר' אבא.
ר' אבא (רבה) בר רב הונא בשמו גיטין פ"ז ה"ו, וכפי הנראה שהיו חברים בבבל כי בר"ה פ"ד ה"ו ושקלים ספ"א אומר ר' אבא בשמו.
ר' אבא בר יודן בשמו ויק"ר פ"י-ג.
אביי בשמו ברכות כח:.
ר' אבין בר בנימין בשמו ויק"ר פ"י-ה. אך שם הוא ט"ס וצ"ל ר' אבא בריה דרב פפי כפדר"כ קס"ג.
ר' אחא בשמו שבת רפ"ו רפ"ך, מגילה פ"ד ה"יא, ויק"ר פ"י-ה.
ר' אחא אריכא דהוא ר' אחא בר פפא איתיביה שבת קיג..
ר' ברכיה בשמו יבמות פ"ד הי"א ובנדה פ"א ה"ג, תנחומא קדושים-ד, מד' תהלים פי"א-ב.

[16] ט"ס, וצ"ל תמורה כט. - ויקיעורך

ר' הונא בשמו ערלה פ"א ה"א, וכן מצינו זבחים לו: איתיביה ר"ה לר' אבא, והוא ר"ה תלמידו דר"ה שעלה לא"י ונזכר בשם ר' הונא, או ר' חונא וזה שמצינו ערלה פ"ב ה"ג ר' חונה בשם ר' אבא.

ר' זירא ב) בשמו ברכות פ"א ה"ב, שבת פי"ט ה"ג.

ר' זריקא בשמו שבת לח:, וב"ב קל. א"ל ר' אבא הורה אתמר.

ר' חזקיה בשמו שבת פ"ז ה"א, וכן צ"ל ביבמות פ"ח ה"א.

ר' חלבו בשמו מד' תהלים פ"ד ס"ג, אך שם צ"ל ר' אבא סמוקא. ר' יודן תלמידיה ככתובות פ"ב ה"ד, ואמר בשמו מד' תהלים פי"ח סי"ז.

ר' יונה שאלו כלאים פ"ט ה"ג, תענית פ"ד ה"א מז:, ואמר בשמו ברכות פ"ד ה"א, קידושין פ"ד ה"י.

ר' יוסי בשמו פאה פ"ד ה"א, ושאלו ביצה פ"ה ה"ב.

ר' יוסי בר אבין בשמו יבמות פ"ד הי"א.

רב יוסף בר חמא נזכר לעיל.

ר' יצחק בר ביסנא שאמר לו ר' אבא אסרתינהו עלך ע"ז לג:.

ר' ירמיה בעא מיניה שבת סה. וקרא לר' אבא מר כשבת קכו. הקשה לו שבת קמג: ובשבת פי"ד ה"ד כששאלו לר' ירמיה אמר הא ר' בא קומייכון, ופסחים פ"ה ה"ב א"ר יסי אנא חמית לר' ירמיה תפיס לר' בא א"ל אמור לי טעמא דר' יוחנן. וביומא פז. ר' ירמיה הוה ליה מלתא לר' אבא (שר' אבא היה כועס על ר' ירמיה) אזל יתיב אדשא דר' אבא. בהדי דשדיא אמתיה מיא מטא זרזיפי דמיא אריש אמר עשאוני כאשפה - שמע ר' אבא ונפק לאפיה א"ל השתא צריכנא למיפק דעתך וכו'.

ר' סימון בשמו מד' תהלים פ"יח סי"ח והיו כמו חברים כדמצינו שאמרו תרוייהו פסחים פ"ד ה"ד פ"ה ה"ז, תענית פ"ב הי"ב.

רב ספרא הקשה לר' אבא פסחים נא:, סנהדרין ו., וקרא לר' אבא מר כברכות סב:, וקראו משה כחולין צג., ואיקלע לביתו כשבת קמה:, אמר בשמו כתובות כא:, שאלו סנהדרין ו.

ר' פנחס בשמו ב"ר ספע"ח.

קלא ר' אבא אורי ליה. נדה נט:.

רב שמואל בר אבא מהגרוניא היה בנו חורגו כב"ק פח. ולמד אצלו ובעי מיניה ב"ק ז:.

רב שמואל בר יהודה בשמו שבת ה., גיטין פט., ב"מ קז.

רב שמואל בר ייבא בשמו נדה טו:.

ר' תנחומא בשמו איכ"ר פ"ב ס"ג.

ורבנן דקיסרי בשמו מגילה ה.

אשתו ומשפחתו

מצינו שעוד בהיותו בבבל נשא אשה אלמנה אמו דרב שמואל בר אבא מהגרוניא כב"ק פח. וכשמתה בא לדין עם בן חורגו בדבר הנכסים שהניחה אשתו. ר' ירמיה בן אבא אוקים ביד בנו חורגו. ורב הושעיא אוקים ביד ר' אבא עד שבא לפני רב יהודה רבו והוא פסק שהמה שייכים לר' אבא אבל ר' ירמיה בר אבא הראם הדין עמו.

וכן מצינו שנשא בת חכם אחד שונה ברייתות בשם אגרא כחולין קד: ושאל מר' אבא כמנחות כט:.

ואע"פ שלא מצינו אם היו לו בנים או בנות אבל מצינו שבת קה: שהיה דרכו למירמא אימתיה אאינשי ביתיה יהי לוקח כיסויי בדים ושיבר לפניהם.

זמן ומקום פטירתו לא נזכר בשום מקום, אך זאת ידוע שהאריך ימים כי זכה לראות את רב ושמואל. ועוד בימי רבא היה בחיים כב"ק קד:.

ר' אבא ב)

אמורא בא"י בדור החמישי וירד לבבל, וקיבל תורתו מר"ז כשביעית פ"ה ה"א פ"י ה"א, עירובין ספ"ה, יבמות פ"י ה"א ה"ב ה"ו, נדרים פ"ד ה"א, מכות פ"א ה"ב, גיטין פ"א ה"ד שאמר בשם ר"ז, ומר' ירמיה כשבת פי"ד ה"ג ששאל לר' ירמיה וביבמות פ"ג הי"ב אמר בשם ר' ירמיה. וכן מצינו שאמר בשם ר' אבא א) כב"ר פי"ג ס"ו.

בשם ר' אחא ע"ז פ"ב סה"ח. בשם ר' אמי פסחים נב. ובשם ר' ברכיה כב"ר פכ"ו ס"ח. בשם ר' מיישא גיטין פ"ב סה"ג. והיה חבירו דר' מני ב) וחולק עמו כקידושין פ"ג סה"ב, ושאל מר' מני כשבת פי"ז סה"ב. וכשגברו הגזירות בא"י ורבין וכל נחותי ירדו לבבל ,ירד גם הוא עמהם וישב עם אביי וכל גדולי הדור כמעילה ג: איתיביה רב פפא לאביי — אישתיק כי אתא לקמיה דרי אבא א"ל וכו' ,ופשטיה הגמרא שר"פ בא לשאול מר' אבא, ובחולין צז: א"ל ר' אבא לאביי, וב"ק קב: א"ר אבא - מתקיף לה רבי זירא - א"ל אביי, ובריש הוריות אמר אביי - א"ר אבא והא לא תנן הכי, ובחולין יד. א"ר אבא - א"ל אביי מי דמי, ובמנחות פט: חולק עם אביי ובנדרים נט. מתרץ קושיית רמי בר חמא.

ובדורות הראשונים ח"ב רל. ישער שזה ר' אבא הוא הנקרא בבבלי רבה או רבא בר מתנה והוא הנזכר סוף הוריות כשהוצרכו אחרי פטירת רב יוסף לריש בפומבדיתא היו שם אביי ורבא ור"ז ב) ורבה בו מתנה (הוא ר' אבא) כי בחרו בשני בבליים, ובשני גדולי הדור שבאו מא"י את ר"ז ור' אבא ע"ש בדבריו היקרים.

ונראה שזה ר' אבא הוא הנזכר כתובות פה: ההוא דאפקיד מטכסא בי רב דימי אחוה דרב ספרא שכיב רב דימי אתא לקמיה דר' אבא, וזה א"א להיות ר' אבא א) קודם שהלך

לא"י כי אז לא הגיע עוד להוראה וכשבא כפעם בפעם לזמן קצר לבבל לא הורה שם, ולפי תואר השמות משמע שהמעשה היה בבבל לכן בלא ספק הוא ר' אבא ב) ולכן אע"פ שאביי מלך אז, אבל ר' אבא שהביא תורתו מא"י והיה מגדולי הדור הורה הוראות בבואו לבבל. וזה ר' אבא מצינו ששאל מרבה בר מרי כסנהדרין קא. שגם הוא ירד לבבבל בזמן אביי ורבא וכמבואר בערכו. ובמבוא הירושלמי ערבב ר' אבא הראשון והשני יחד, ובירושלמי נזכר הרבה פעמים אך קשה מאוד לברר אם הוא הראשון או השני.

ר' אבא ג)

אמורא דא"י וירד לבבל בדור רב אשי. זה ר' אבא נשכח כמת מלב מכל כותבי דברי הימים וכל מקום שמצאו את ר' אבא עם רב אשי בדאו מלבם שהוא רב אשי הקדמון או שהגיהו שצ"ל רב אסי.

ובאמת היה ירושלמי וכאשר נחרבו ישיבות א"י כשנהרג יליאנס הקיסר היקר אוהב לר' הלל אשר תיקן את העיבור, בשנת תר"ע לשטרות, וגברו כת המינים ונהרגו כל חסידי עליון נחרבו אז כל ישיבות א"י ויתר הפלטה ברחו לבבל וידוע מאגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ד שרב אשי נפטר תשל"ח. ומלך קרוב לששים שנה היינו משנת תרפ"ב, ובזמן ההוא או שנים אחדות קודם לזה בא ר' אבא ולקח חלק גדול בסידור הש"ס עם רב אשי ורבינא. הראש והראשון אשר זכה בזה להחזיר העטרה ליושנה הוא הרב בעל המחבר כנסת חקקי ישורון ואחריו החזיק הגאון החכם בעל דורות הראשונים, ומשניהם הרב בעל משפחות סופרים בלי הזכיר שמם.

והמקור הראשון הוא מתשובת הגאונים הנדפס בזכרון לראשונים ס"רמח וז"ל "בימי ר' אבא ור' חנינא האחרונים שהיו בימי רב אשי".

ואם הגאון אומר כן בלי ספק נמצאו שמותיהם בבבלי, והאמת כן הוא כי מצינו אותו הרבה פעמים דשקיל וטרי עם רב אשי ומוסר לו תורת א"י כשבת קנ: א"ל ר' אבא לרב אשי "במערבא" אמרינן המבדיל וכו'. וכן ב"ק כז: אמר לרב אשי "במערבא" אמרי אין דרכן וכו'. וכן אמר לרב אשי הלשון אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה כתענית ד. ב"ב קמז. קמח., בכורות נה. ושקיל וטרי עם רב אשי כיומא מח. גיטין לד:, מנחות לז., נדה סב: סה: ובכל אלו המקומות כשנעיין אי אפשר לטעות ולומר שהוא איזה רב אשי קדמון. כיומא מח. בעי רב פפא - א"ל ר' אבא לרב אשי תא שמע, וכן ברכות לט: אמר ר"פ הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה - א"ר אבא ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות - וע"ז אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דנקיט תרתי וכו', ובשבת קיז: נשנה המאמר דר' אבא בלי דברי ר"פ ואעפ"כ נשנה בלשון א"ר אבא ובשבת

וכו', והיה צ"ל א"ר אבא חייב אדם לבצוע על ב' ככרות בשבת, אך יען שהמקור הוא מברכות לט: ושם שקאי אדברי ר"פ שייך לומר "ובשבת" לכן נעתק ג"כ הכא לשון זה. ובכתובות קיא. א"ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה, צ"ל א"ל ר' אבא, וכן הוא בילקוט ישעיה רמז דש, וכן ב"ק קיז. איתיביה ר' אבהו לרב אשי צ"ל ר' אבא. והגאון בעל דוה"ר בח"ב רפח. יאמר דבר אמת מה שאמרו במנחות מב. רבינא ורב סמא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לגלימא דרבינא דסתר - א"ל לא סבר לה מר - א"ל בשעת עשייה אתמר, איכסף רב סמא. א"ל רב אשי לא תתקיף לך, חד מינייהו כתרי מינן, ופרש"י ורבינא מא"י היה. ולפלא שלא מצינו בשום מקום שרבינא היה ירושלמי ומנין לקח רבינו המקור לזה. אך האמת שטעות קטן נפל בספרים וצ"ל "ר' אבא" והוא ר' אבא זה שהיה מא"י.

וזה ר' אבא לא נזכר עוד בירושלמי כי בימיו כבר נחרבו כל ישיבות א"י וכבר נגמר הש"ס ירושלמי.

אבא אבי אביו דשמואל

בברכות יח: בבלי לערך בדור רבי.

אבא אבוה דר' אבא מרי

נזכר ברכות פ"ט ה"ג ואמר שם בשם ר' אחא, ובפאה פ"א ה"א ג: איתא בטעות אבא אבוה דר' אבא בר מרי וצ"ל אבא מרי, ירושלמי, לערך בדור החמישי.

אבא אבוה דר' ירמיה בר אבא

בבלי בדור הראשון לאמוראים, נזכר שבת נו: שאמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה - בדורינו ומנו אבא אבוה דריב"א ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דריב"א דאמר מר אבא ואחא אחים הוי.

ובמנחות מז: נזכר בשם תני אבוה דר"י ב"א, ובנו ר' ירמיה היה תלמיד חבר דרב.

רב אבא אבוה דרב בריה דרב משרשיה

ערך רב אבוה דרב משרשיה בריה דרב.

אבא אבוה דר' שמלאי

בירושלמי פסחים פ"ה ה"ג כשבא ר' שמלאי בנו לר' יוחנן שילמדנו אגדה השיב לו שאינו רוצה יען שהוא מנהרדעא ודר בדרום. ובפסחים סב: איתא להיפוך שהוא מלוד ומקום מושבו בנהרדעא. ונראה יותר גרסת הירושלמי כדמוכח ר"ה כ: שא"ל אבא אבוה דר"ש לשמואל ידע מר האי מלתא דתניא בסוד העיבור, וידוע ששמואל היה בנהרדעא,

ובפסחים שם שבא לפני ר' יוחנן צ"ל לפני ר' יונתן, כבירושלמי, ור' שמלאי בנו היה תלמידו דר' יהודה נשיאה א"כ היה אביו בסוף ימי התנאים אחרי רבי.

אבא אומנא

חסיד גדול בזמן אביי ורבא. בתענית כא: יסופר עליו דהוה אתי לו שלמא ממתיבתא דרקיעא כל יומא ולאביי אך כל ערב שבת. קא חלש דעתיה דאביי והשיבו לו כי אבא אומנא חסיד ובעל מעשים יותר ממנו. כי היה אומנא מקיז דם (ואפשר ששמו היה אבא וקרו ליה אומנא על שם מלאכתו) היה לו מקום מיוחד לאנשים לחוד ונשים לחוד ובגד להתעטף בו כשהיה מקיז דם לאשה כדי שלא יסתכל בה. ושכר הקזה לא לקח בידו אך כל אחד היה מניח במקום המיוחד כדי שלא לבייש את מי שאין לו. ומתלמיד חכם לא די שלא לקח שכרו אך גם כסף נתן לו להבריא את עצמו, ואביי רצה לנסותו אם האמת כן שהוא חסיד גדול. שלח אליו שנים מתלמידיו, וכשבאו קבלם בסבר פנים יפות והאכילם והשקם. ולערב השכיבם על מטות ורפד המטות במרבדים יקרים, בבוקר כשקמו ממשכבם קיפלו המרבדים וילכו להם למקום השוק, ושמה מצאו גם את אבא אומנא ויבאו אליו אולי יקנה מהם המרבדים וכמה שווים א"ל הכי והכי כי כך וכך שילם עבורם ורצה ליתן להם הכסף, ואז גילו לו שאך לנסותו באו ויקח את שלו, והאם חשדם בגנבה ויען להם בטוב לבו חו"ש שלא חשדתי אתכם אך אמרתי אולי נזדמנה לפניהם מצות פדיון שבויים ונתביישתם לומר לי ולשאול ממני, ויאמרו לו אבל כעת קח ממנו המרבדים, והשיב להם לא! כי כבר הקדשתים לצדקה. ואז ראה אביי את גודל חסידותו של אבא אומנא ולכך זכה לשלמא בכל יום.

אבא אוריון

ערך אבא גוריון איש צידן.

ר' אבא אחוה דרב בריה דרב משרשיה

כן הוא גרסת מסורת הש"ס עירובין כד. ואמר הכי אמרה משמיה דרבא.

ר' אבא אחוה דר' יהודה בר זבדי

ביבמות פג: אמר רב שמואל בר יהודה א"ר אבא אחוה זבדי אמר רב יהודה אמר רב. ושם פג. בתוספות דיבור המתחיל ר' יוסי גרס שאמר בשם רב הונא. והצדק אתם כי כן מצינו מו"ק פ"ג ה"ה יב: רב הונא הורי לאחיו דר' יהודה בר זבדי, ורחוק מאד לומר כי הוא ר' אבא בר זבדא, שא"א לומר האמורא הנודע בכל הש"ס יתייחס אחר אחיו דמוזכר אך במקומות מועטים.

אבא (תואר)

אבא אלעזר. אבא אלעזר בן גומל, אבא אלעזר בן דגלאי או דולאי, אבא אנטולי, אבא בנימין תמצא כ"א בערכם כי שם אבא הוא אך תואר כבוד.

אבא אריכא

בערך רב.

אבא ביראה

נזכר אך פעם אחת במנחות צג: דתניא אבא ביראה ברבי אליעזר בן יעקב אומר וכו'. ובסדר הדורות ערך ביראה מסופק אם הוא בנו של רבי אליעזר בן יעקב או אמר משמו. והאמת שט"ס קטן נפל בספרים וצ"ל כמו בדקדוקי סופרים "דתני אבא ביראה". וידוע שראב"י סידר ג"כ ברייתות כדמובא באגרת דרב שרירא גאון ח"א פ"ו. וזה אבא ביראה הביא ברייתא אחת מן ברייתות של ראב"י, וביראה הוא שם עיר כמגילה ד. עולא ביראה ופרש"י מן בירי.

אבא בר אבא אבוה דשמואל כהן

בכל הש"ס בבלי נקרא אך בשם אבוה דשמואל זולת בברכות יח: כשבנו שמואל אזל לחצר מות אמר בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל. ובקידושין מד:, חולין קיא: אמר רב על שמואל חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא וכו', ולהיפך בירושלמי נקרא תמיד בשם אבא בר אבא או בר בא או בר ווא כפאה פ"ח ה"ח, פסחים פ"ה ה"ב, ר"ה פ"ג ה"ו, יבמות פ"ד הי"א פי"ב ה"ו פט"ו ה"ה פט"ז ה"ד, כתובות פ"ב ה"ו, נדה פ"א ה"ד, וכשבת פ"ו ה"ו אבא בר אבא מפקד לשמואל בריה, וכיבמות פי"ד הי"א[17] אבא בר ווא פליג על שמואל בריה. ואך בברכות פ"ב ה"ח נזכר בשם אבוי דשמואל, ובב"מ פ"ד ה"א בשם אבא אבוי דשמואל וביבמות פ"ד הי"א מזכירו ר"נ בר יעקב בשם רבה בר בא אבל בנדה פ"א ה"ד המאמר בשם אבא בר בא. למה נקרא בבבלי תמיד אך בשם אבוה דשמואל כתב האשכול ה' מקואות ס"נט וזה לשונו י"א שמואל היה גדול מאביו בתורה ובחכמה ולכן קראוהו כן.

אבל יותר נראה ע"פ המעשה המובא בה"ג ה' גיטין[18] ומובא בתוס' קידושין עג. ד"ה מאי וז"ל אבוה דשמואל הלך למערבא (ובתוס' שם למדינת הים וזה נכון) אשכחיה מדיתא דהוה ידעה לישנא דצפוראי, א"ל אזדקק לי ואני אתן לך כך וכך כסף משום דידעה דנפיק מיניה בההוא לילא גברא רבה. ערק מינה ואתא ההוא לילה לגביה אשתו ואזדקק

[17] נראה שט"ס וכוונתו ליבמות פ"ד הי"א - ויקיעורך
[18] מובא גם בספר היוחסין - ויקיעורך

לה והדר אזל. לבסוף אשתמעית מלתא דמתעברה וכו' והולידה את שמואל, ובלי ספק המעשה הזאת נודעה בכל ארץ בבל, ולכן קראוהו בשם אבוה דשמואל להודיע לכל כי הוא אבי שמואל ואמו חפה מפשע.

ממי קיבל תורתו לא רחוק הדבר לומר שרבו היה רב הונא הראשון (ריש גלותא) שנפטר בחיי רבי וזה שמצינו מעילה ט. מתיב אבוה דשמואל לרב הונא (וא"א לומר שהוא ר"ה תלמידו דרב כי ר"ה היה צעיר לימים בהיות רב בנהרדעא).

אך הוא לא שם אל הרבנות פניו, אך אל המסחר כדמצינו שסחר במשי כמ' שמואל פ"י-ג אבא אבוה דשמואל בר אבא הוה מתעסק במטכסא על גבי ר' יהודה בן בתירה לנציבין. בתר זמן קם עמו א"ל לית רבי בעי האי מלתא? א"ל ולא מלין הוון? א"ל לית מליך הימנא עלי סגי מן ממונא. א"ל את היימנת במילתא עלי תזכה למקמה בר כשמואל הרמתי, ואח"כ אירע המעשה שהיה במדינת הים ואז נולד בנו וקראהו שמואל ע"ש ברכת ריב"ב, ולרגלי מסחרו שפרץ בארץ היה גם בא"י וזכה לעמוד לפני רבינו הקדוש וכדמצינו ר"ה פ"ג ה"ו אבא בר בא שאל לרבי שופר קדוח מהו. וב"מ פ"ד ה"א בעא קומי רבי מהו ללות דינרין בדינרין א"ל מותר. ודבק ברבו הקדוש עד שכל ימיו הוה שולח לשאול לרבי כפסחים קג. ששלח לרבי ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך שלח לו כך אמר ר' ישמעאל בר"י וכו'. וכן מצינו שהיה לו בית רחיים כברכות יח: וכן שדות היו לו כחולין קה. והיה משגיח בעצמו עליהן ב' פעמים בכל יום מה צריכות, ופירות שדותיו היה מוכר בשער הזול כשער הזול ועבור זה שלחו מא"י שטוב עושה כדי שלא יתייקר השער כב"ב צ:.

וכאשר ברכו ה' בעושר כבוד וגדולה לא רם לבו ונעשה פרנס על היתומים כברכות יח: שהפקידו גבי זוזי דיתמי.(ובספר חקרי לב צד 14 יאמר שהיה גבאי המלך ובחייו טפלו עליו כי גבאי ומוכס הוא שאין לו נאמנות, וכל דבריו אינן אלא דברי נביאות של שקר ומעולם לא היה גבאי המלך ואך כראש הדור היה האפוטרופוס של יתומים).

והיה הריש והראשון בנהרדעא כביצה טז: שהיה מערב אכולה נהרדעא. ור' ברכו בבנים יקרים, ונתקיים ברכת ר"י בן בתירא כי שמואל בנו גם בקטנותו היה ניכר שלגדולות נוצר כאשר יסופר חולין קז: בהיות שמואל ילד קטן מסרו למורה פעם אחת מצא את שמואל בנו בוכה וסיפר לאביו כי רבו הכהו על אשר האכיל בנו של רבו ולא נטל ידיו בראשונה, ושאלו למה באמת לא נטל ידיו והשיבו תשובה מחוכמת "הוא אכיל ואנא משינא?" ואז לקחו אביו תחת כנפיו ומסר לו רובי תורתו כזבחים כו. בעי מיניה אבוה דשמואל משמואל (לנסותו בא) - א"ל אביו אישתבשית. ובשבת פ"ו ה"ו אבא בר

אבא מפקד לשמואל בריה לא תקבל עלך מתני' אלא "אבל לא בקיסמין שבאזניהם" יען שאבוה דשמואל זכה לעמוד ולשרת לפני רבינו הקדוש והוא מסר לו עיקרי גרסאות שבמשנה.

וכן מצינו שחולק עם שמואל בנו כב"ב מב: יבמות פ"ד הי"א, ובשבת קח: מספקא לגמרא ממי קיבל שמואל אם מאביו או מלוי. וכן הרגיל את שמואל בנו לעסוק במצות כירושלמי סוף פאה שהיה נותן לו כסף לחלק לעניים. פעם אחת בא אצל עני אחד ומצאו אוכל בשר ושותה יין. ובא וסיפר לאביו והוא ענה בטובת לבו שמהיום צריכים ליתן להעני הזה עוד יותר יען שהוא רגיל במאכלים טובים. ופ"א מצא שמואל בבית עני אחד שהעריכו השולחן בכלי כסף וזהב, וכשסיפר לאביו השיב שצריכים אנו להחזיק טובה לרמאים.

וכל התנהגותיו היו לפנים משורת הדין כב"מ כד: שפ"א מצא הנך חמרי - והחזירם גם לבתר יב' חדש.

וכן היה לו בן שני ג"כ ת"ח בשם פנחס כמו"ק יח.

ועל בנותיו הביט בשבע עיניים להדריכם בדרך התורה כשבת סה. שלא שביק לבנותיו לצאת בחוטין בשבת - ושלא ישנו גבי הדדי. ועביד להו מקוואות ביומא ניסן, כבכורות נה:.

וידוע שבזמנו היה הריש סידרא בנהרדעא החכם ר' שילא ובסוף ימיו בא רב לנהרדעא, וכשנפטר ר' שילא לא רצה רב לקבל עליו השררות אך הלך לו לסורא ושמואל ישב על כיסא ר' שילא. וזה היה אך בענייני הרבצת התורה אבל ההנהגה הראשית בכל ארץ בבל היה תחת יד אבוה דשמואל יען כי הוא היה זקן הדור והעשיר ולכן מצינו שגם מא"י שלחו לאבוה דשמואל שאלות כיבמות קד. קה., ב"מ צ. וכן מצינו כתובות כג. הני שבוייתא דאתיין לנהרדעא אותיב אבוה דשמואל נטורי בהדיהו, א"ל שמואל בריה ועד האידנא מאן נטרינהו? א"ל אלו בנתיך הויין מי הוית מזלזל בהו כולי האי? הואי כשגגה שיצאה מלפני השליט ואשתכיין בנתיה דמר שמואל.

ומזה אנו רואים שגם בהיות שמואל בגדולתו אעפ"כ הובאו לפני אבוה דשמואל. וכן מצינו בכורות כד: שפעם אחת דרש שמואל בשבתא דריגלא ואיצטריך להשתין ונגדו ליה גלימא וכששמע אביו א"ל אתן לך ד' מאה זוזי וזיל דרוש להם שאסור להמתין וכו', ובזה נבין מה שמובא בסדר תנאים ואמוראים ובספר הכריתות כשבא רב לבבל בשנת תקל מצא "את ר' אבא" מנהיג שררה בבבל וכל זמן שהיה ר' אבא קיים לא הנהיג רב שררה עד שנפטר ר' אבא ואמת דיברו כמו שאמרנו שאע"פ שרב היה גדול ממנו בתורה

אבל יען שאבוה דשמואל היה זקן ועשיר הדור לכן לא נגע רב בשררה הראשית אשר היה ביד אבוה דשמואל. וכן מצינו כתובות נא: שרב קרא עליו שרים עצרו במלים. והמעשה המובא ביבמות פט"ו ה"ד שתלמידי דרב הלקוהו ושמואל היה שם קשה להבין. והיה גדול כ"כ בעיני בני דורו עד שיסופר עליו ע"ז כ: שמלאך המות היה שכיח אצלו וסיפר לו דאי לא חייש ליקרא דברייתא הוה פרע בית השחיטה כבהמה.

ולעת זקנתו כשבא לוי לבבל (כשנפטר ר' אפס בשבת נט:) התחבר לחברו החדש (ואפשר שהיו עוד חברים מנעוריהם כי לוי היה בר בבלי), וישבו יחד על התורה והעבודה כב"ב מב: אבוה דשמואל ולוי (חבירו, רש"י) תנו וכו', ובמגילה כט. כשישבו בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא זכו שם לגילוי שכינה, וכן מצינו ע"ז מג: שהתפללו שם ביחד. וכן ברכות ל. אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאוחרא היו מקדמי ומצלי. מחלוקתם מצינו | מו"ק כו:, ע"ז לח: וכשנפטר חבירו האהוב הספדו הספד גדול כברכות פ"ב ה"ח.

הלכותיו ומאמריו מצינו שבת סה. קח., ביצה ט., סוכה מו:, מו"ק כו:, יבמות קג:, כתובות כג. מ: נא:, גיטין מא., קידושין סו:, סוטה כ., ב"ק פה. קה:, ב"מ צ: קטז., ב"ב יב., סנהדרין סג:, ע"ז לח:, זבחים ח: כו. קח:, חולין יז. סג: עג., נדה לו:.

האומרים בשמו מלבד שמואל בנו, מצינו אך רב מתנה ומר עוקבא כשבת קח:, מו"ק כו. ומה שמצינו פסחים פ"ה סה"ב א"ר יוחנן על דא אמר לי אבא בר אבא הוא ט"ס כי כשהיה אבוה דשמואל בא"י אז לא נולד עדיין ר' יוחנן שהיה עול ימים בפטירת רבי וגם את שמואל לא הכיר. וצ"ל כירושלמי בשקלים פ"ב ה"ד א"ר יוסי (צ"ל יוחנן) על דא עליל אבא בר אבא, או אפשר ששלחו בכתב.

וזכה לאריכת ימים כמו שהבאנו למעלה שזכה ללמוד מפי רבי ועוד בימי ר' יהודה נשיאה היה חי עדיין כיבמות קטו: ששלח אבוה דשמואל שאלה אליו.

פטירתו נזכרה ברכות יח: שנפטר בעת ששמואל בנו לא היה אצלו וכאשר היה מונח תחת ידו מעות של יתומים ולא ידע היכן טמן אביו הכסף הלך לחצר מות לשאול ממנו. ובדקדוקי סופרים גרס עד דאתי שמואל מבי רב נח נפשיה דאבוה, ובלי ספק הכונה שהלך שמואל לסורא מקום רב כמפורש באגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ב שהיה רגיל שמואל לבא לפני רב, ושמואל ראהו שבוכה ושוחק. וכששאלו שמואל למה היה שוחק והשיבו יען שהוא חשוב בהאי עלמא ומה שהוא בוכה יען שבמהרה ימות שמואל. ולפי פשטות הגמרא האריך שמואל ימים רבים אחריו, יען כי רב נהג שרירותא אחריו ואחר רב מלך שמואל ז' או עשר שנים.

אבא בר אבא בר ממל
נזכר פעם אחת בפאה פ"ח ה"ח שבעי קומי ר' לא (אילא).

אבא בר אבהו
נזכר ב"ק פ"א ה"א והוא רבה בר אבוה.

אבא בר אבימי
ערך אדא בר אבימי.

ר' אבא בר אבין
נזכר תרומות פ"א ה"ד שמספר מחסיד אחד ששאל לאליהו ערום מהו שיקרא ק"ש (וב"מ קיד. מובא שרבה בר נחמני שאל זאת מאליהו). ונזכר ב"ר פל"ג ס"ג ביחד עם ר' תנחומא שאמרו בשם ר' אחא.

ר' אבא בר אבינא
(בירושלמי ר' בא בר בונא או בינא ולפעמים מינא כי בי"ת מתחלף במי"ם).
כפי הנראה היה ירושלמי ולמד תורה מרב בהיותו עוד בא"י וזה שמצינו ב"מ פ"ד ה"א. סנהדרין פ"ג ה"ג שאמר בשם רב. וב"מ פ"א סה"ד שהיה לו שדות נתן באריסות, ופעם אחת סליק אריסיה לדיקלא ואשכח גוזלין ונסתון אזל שאיל לרב ולא א"ל כלום אזל חזר הגוזלין למקומן אמר ר' בא בר מינא - למה מהרת להחזיר טרם שהגדנו לך דין ברור. והיה דיין בעירו כב"מ פ"ה ה"א חד בר נש אשאל לחבריה דינרין - אתא עובדא קומי ר' בא בר מינא וכו'.
וזכה להעמיד תלמידים גדולי הדור כדמצינו שבת ס: שר' אבא בר זבדא בעי מיניה עשאו שמין כלבוס מהו א"ל מותר. וכן מצינו ר' ברכיה בשמו יומא ספ"ח. ר' פטרוקי אחוה דר' דרוסא בשמו יומא פ"ד ה"ד.
ומצינו שהיה לו אח בשם חגרא כמגילה פ"א ה"ט יב., מאמריו נמצאו שבת פ"ב ה"ו שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה, יומא פ"א רה"א אמר למה סמך הכתוב פרשת מרים לפ' פרה, וכן מובא המאמר הזה בויק"ר ספ"ך על שמו, ובפס' דר"כ קע"ד. בטעות ע"ש אבא בר זבינא וצ"ל בינא.
ובכתובות פ"א רה"ב חונה בשם שמואל בשקל הקודש ר' בא בר בינא אמר מטבע יוצא. וכן נזכר ד"ר רפ"ט מנין לאבל ז' ימים אמר שכן מצינו ביוסף וכו'.

ר' אבא בר אדא
מובא גיטין פ"ד ה"ו אמתיה ברחה לקליסייא אתא שאל לר' מני והורי ליה כר' אימי. פי' הוא היה בא"י ושפחתו ברחה לחו"ל ושאל לר' מני אם מותר למוכרה והורה לו כר'

אימי ומזה אנו רואים שזה ר' מנא הב', וא"כ אין זה ר' אבא בר רב אדא שאמר בשם ר' יצחק שבת קל. ורב יוסף מתקיף לה ע"ז, ובפרט לגרסת דקדוקי סופרים שגורס שם רבין בר אדא, עיין ערכו.

ר' אבא בר אחא

מצינו שאמר תמיד בשם רבי כברכות פ"א ה"ו שאמר שם ר' בא בר אחא בשם רבי אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו. ובברכות מט. הגרסא א"ר יעקב בר אחא משום רבינו. ונראה שצ"ל כמו בירושלמי וכן הוא גרסת היוחסין. וברכות פ"ג ה"ד ר' אבא בר אחא בשם רבינו שונה הלכות ואינו שונה הגדות. ובברכות כב. הגרסא א"ר אחא בר יעקב משום רבינו (ופירש"י רב). וגרסת היוחסין ודקדוקי סופרים א"ר אלעא א"ר אבא בר אחא משום רבינו, ובברכות כה: לגרסת דק"ס א"ר אלעאי א"ר אבא בר אחא משום רבינו במים עכורין שנו. ובגמרא אר"א ואיתימא ר' אחא בר אבא בר אחא וכו'. וכן מצינו שבת פ"א סה"ד שאמר בשם רבי. ומד' תהלים הישן פרק ק"ז ר' אבהו בר אחא בשם רבינו וצ"ל ר' אבא. ושם פי"ד אמר בשם ר' חנין, וצ"ל בשם רבינו.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר שקלים רפ"א שאמר אי אתה יכול לעמוד על אופיה של אומה זו נתבעין למשכן ונותנין נתבעין לעגל ונותנין, (ובבבלי שקלים שם הגרסא בטעות ר' ביבי בר אחא), וכן נזכר נזיר פ"ו ה"ב, ש"ר פמ"ד ס"ד, מד' תהלים פע"ח ס' י"ז, ומצינו שירד לבבל כברכות פ"א ה"ו.

אבא בר אחא בר סלא מכפרי

הוא אבי ר' חייא. ואיבו אבי רב וחנה אבי רבה ושילא ומרתה ונזכר סנהדרין ה. לעניין יחוס בניו ומשפחתו.

ר' אבא בר אחוה דר' יוסי

שקלים פ"ב כן מביא בסה"ד, וגרסא שלנו ר' אבא מרי או ר' אבא מרי אחוה דר' יוסי, עיין ערכו.

ר' אבא בר איבו (רב)

הכל תלוי במזל ואפילו ספר תורה שבהיכל אמרו רז"ל (זהר נשא קלד.), והאמת כן הוא, כי כמעט אין אחד בכל התנאים והאמוראים שזכו להכתב ולעמוד על תולדות ימי חייו כתולדות רב, ספרים רבים נכתבו לכבודו, חכמי הדור עמלו בכל כחם לפאר ולשכלל את ימי חיי הדגול לרבבה הלזה, וכולם יש להם על מה שיסמכו, יען כי הוא המאחז שתי

תקופות שונות זו מזו, תקופת התנאים ותקופת האמוראים, וההשגחה העליונה האצילה עליו מטובה ביד רחבה, בתבונה בחכמה בדעת בעושר ביופי ובגבורה ובאריכת ימים. והנה בימי רבינו הקדוש נראה דבר פלא, שמבחירי האומה עלו לא"י כר' חייא ובניו, ר' חנינא, לוי, רב, רבה בר חנא ור' יונתן, וזה יען כי לולא הם אז מי יודע אם היה יכול רבי להוציא לאור את בנינו הנפלא נשמת אומה הישראלית בשם ששה סדרי משנה, ואך בעזרת חכמי הבבלים הדליקו נרותיה נר התורה בא"י, נר תמיד לא תכבה, וההשגחה העליונה לא העלימה עיניה גם מבני ישראל אשר ישבו זה כמה מאות בשנים במדינת בבל, שבכמה מקומות היו מפוזרין בין אומות העולם בקיבוצים קטנים, ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם עד שבאיזה מקומות התחילו לזלזל בדיני התורה, לכן הקדים ה' את הרפואה קודם להמכה והולידה ארץ בבל את האיש הפלאי הזה אשר אחרי שינק משרי התורה והחכמה בא"י מפי רבינו הקדוש שב לבבל והחזיר את העטרה ליושנה, והוא הבעיר אש דת בכל מדינת בבל והעמיד תלמידים לאלפים ולרבבות, ומפיו אנו חיים כהיום הזה.

משפחת רב ובית אביו

אבי אביו דאבי רב היה בשמו סלא מכפרי (עיר כפרי קרובה לסורא כב"מ ו: עג.), וסלא הוליד בן בשם אחא, ואחא הוליד בן בשם אבא, ואבא זה זכה להעמיד חמשה ארזים בישראל כמפורש סנהדרין ה., איבו (אבי רב), וחנא (אבי רבה) ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא בר סלא מכפר הוי, (בגמרא איתא כרמלי אך בדק"ס איתא בר סלא), ואבא אבי אביו דרב ילדה לו אשתו הראשונה ד' בנים, ואח"כ נשא אשה אשר הביאה עמה בת בשם "אימא" מבעלה הראשון, והיא ילדה לאבא את ר' חייא, ולכן חשבו לר' חייא באחרונה אע"פ שהיה גדול בתורה מכולם, ואיבו אחי ר' חייא מאביו נשא את "אימא" אחות אחיו ר' חייא, וילדה לו את רב, קראו בשם **אבא** ע"ש אביו, ובזה היה ר' חייא דוד רב מצד האב ומצד האם, וזה שאמרו בפסחים ד., מו"ק כ., סנהדרין ה., רב בר אחוה דר"ח ובר אחתיה ופירש"י בפסחים ד. "שאימא" שהיתה אמו של רב, אחותו של ר"ח הייתה מן האם, ובערוך ערך אבא מביא בשם אחד מן חסידי מגנצא שאם רב "מרתא" שמה, ומביא ראיה מסנהדרין ה., אך משם אין שום ראיה כמו שבארנו בערך מרתא, שורש משפחת רב לדעת הבבלי כתובות סב: המה מזרע שמעא אחי דוד, ולדעת הירושלמי תענית פ"ד סה"ב וב"ר פצ"ח ס"ח, ע"פ מגילת יוחסין שמצאו בירושלים שהיה מזרע שפטיה בן אביטל אשת דוד, ובשבת נו. אמר רב בעצמו "רבי" דאתי מדוד וכו' משמע כדעת הבבלי.

אביו איבו היה ג"כ ת"ח כנזיר נט. שר' חייא קרא את רב "בר פחחי" ופירש"י בנו של ת"ח, ובסוכה מד: אמר איבו הוה קאמינא קמיה דר"א ב"ר צדוק, ואמר שם משמו, ופירש"י איבו אבוה דרב, אך יותר נראה גרסת דק"ס, אמר איבו הוה קאמינא קמיה דר"א בר' יצחק, וקאי על נכד רב ע"ש, וה' ברך את איבו בבן יקיר אשר נתברך בכל מילי דמיטב, כי היה גדל הקומה כמפורש נדה כד: שהיה ארוך בדורו (ובסה"ד מביא בשם גלילת א"י שקברו של רב ארוך שמונה אמות), וכן היה יפה תואר מאוד עד שאמרו עליו ב"מ פד. וב"ב נח. שופריה דרב מעין שופריה דר' אבהו (לפי גרסת דק"ס) וכן היה גבור כחולין פד. שא"ר יוחנן אבא (רב) ממשפחת בריאים הוה.

מי היו רבותיו בבבל בימי נעוריו לא מצינו בשום מקום וגם לא מצינו שום שיח ושיג בינו לבין אביו, ואך זאת מצינו ב"מ פ"ב ה"א חד בר נש פתח פומיה דרב (שלמד עמו תורה בילדותיה) ושמע שמת וקרע עליה כמו על רבו, ובעירובין ח: רב כהנא רביה דרב ואמרי לה ר"כ בר מלכיו היינו רבו דרב, וגרסת הרי"ף והרא"ש רב כהנא רבה, וכן נראה עיקר כברכות פ"ו ה"א מ: מצינו כהנא בר מלכיה בשם רב, אבל בכלל כל מעשי רב מילדותיה טרם עלה לא"י מכוסה בערפל, כמו שאין ידוע לנו כל תולדות חכמי הבבלים, וגם בדבר בואו לא"י מתי בא שמה יש מחלוקת בין חכמי הדור, ולמותר לנו להביא את כל דבריהם כי המה ארוכים יותר מדאי ללא תועלת, ואנחנו לרגל המלאכה נשתדל למצא מקורים היותר נאמנים, מש"ס בבלי וירושלמי. והדבר הקרוב אל האמת שרב בעודו בימי עלומיו עלה עם ר' חייא ובניו אשר עליהם אמרו חולין פו. משעלו בני הגולה, ואך יען שר' חייא היה כבר גדול הדור לכן נזכר שמו, אבל עלו עמו כמה חכמים מבבל, כמו ר' חנינא ור' יונתן ולוי, ועמהם התחברו גם רב ורבה בר חנא, וראה זה פלא שמכל גדולי תלמידיו דרבי כמעט כולם היו אך בבלים, ולהיפוך חכמי א"י כמו ר' ינאי ובנו ר"ג ונכדו ר' יהודה נשיאה אע"פ שידוע לנו שהיו תלמידיו דרבי, אעפ"כ לא מצינו אותם ששקלו וטרו לפני רבי כחכמי בבל.

בבוא רב לא"י, כפי הנראה היה רבו הראשון אשר למד עמו הלכות התנא ר' יצחק רובה הוא ר' יצחק בר אבדימי כחולין קי. כי סליק ר' אלעזר אשכחיה לזעירי א"ל איכא תנא דאתנייה לרב כחל (והוא היה התנא בישיבת רבי ללמוד גרסאות משניות ובריייתות כמו שהיה ר' יעקב קורדאי התנא בימי רשב"ג באושר כמבואר בערכו) ובב"ב פז. הגרסא "דאתנייה ליה רב" מדות והוא ט"ס וצ"ל כמו בחולין קי., וכן הוא גרסת התוס' ודק"ס בכל הכ"י.

אבל רבו המובהק היה דודו ר' חייא כאשר אמר ר' יצחק בר אבדימי בעצמו חולין קי. שאמר לזעירי אני לא שניתי לו – אני כחל של מניקה שניתי לו ומפלפולו של ר' חייא. ויש לנו ראיות ברורות שרב עלה לא"י בימי עלומיו, כזבחים קב. אמר רב האי דינא מר' אלעזר בר' שמעון גמירנא, וידוע שראבר"ש נפטר הרבה קודם רבי כב"מ פד: לערך עשרים שנה. וכפי שמבואר בערך רבי שנפטר תק"ה לשטרות ג"א תתקנג הנה נפטר ר"א בר' שמעון לערך תפ-ה, ואז היה רב כבר בא"י.

וכן זכה עוד לראות את ר' אלעזר בר' יוסי אשר אותו כמעט לא מצינו בדור רבי אך עם דור שלפני רבי ובלי ספק נפטר הרבה קודם רבי, ממנו קיבל רב כמו עד ראיה, ומאחיו ר' ישמעאל בר' יוסי כברכות כז: אר"א א"ר חנינא אמר רב בצד עמוד זה התפלל ר' ישמעאל בר"י – כי אתא עולא אמר לא ריבר"י הוה אלא ר' אלעזר בר' יוסי. וכן מצינו שבת פג: שאמר רב לעולם אל ימנע – שהרי כמה שנים נשנית - עד שבא ר' חנניא בן עקיבא ופירשה. והלשון הזה משמע שהיה אז בבהמ"ד ושמע מפיו. ופסחים קיב: לגרסת רבינו חננאל ודק"ס שר' ישמעאל בר"י צוה את רב ג' דברים, ובכתובות קד. אמר רב העיד ר' ישמעאל בר"י לפני רבי משום אביו. וכן אמר בשם ר' יוסי איש הוצל כפסחים קיג: ובשם חכם אחד בשם מבוג כזבחים ט: ויען שזכה עוד לראות את דור התנאים לכן לא לפלא מה שאמר רבינו האי גאון מובא בערוך ערך רב. שבג' מקומות נזכר רב בברייתא. ובשמו האמיתי "רב אבא" ואחד מהן בכתובות פא. א"ר אבא שאלתי את סומכוס, וכבר הארכתי בערך ר' אבא א).

וכל זה מורה שרב היה בא"י עוד בזמן התנאים ולא היה ידוע עוד שם "אמורא" ולכן נקבעו דבריו בברייתות, ולא מצינו על שום אחד מכל תלמידיו דרבי לומר עליו שהוא תנא ופליג זולת על ר' חייא כב"מ ה. ועל רב כעירובין נ:, כתובות ח., גיטין לח:, ב"ב מב., סנהדרין פג:, חולין קכב:, ובלי ספק אין הכונה שיכול לחלוק על התנאים הנזכרים במשנה. אך הכונה על התנאים השונים והמפרשים דברי המשנה ולא מצינו בשום מקום שרב חולק על משנה אך אמרו "מתניתא" קרמית עליה דרב? רב תנא ופליג, ומה שמצינו ב"ב מב. שפריך הגמרא וכי תימא רב תנא ופליג וקאי שם על המשנה. באמת היינו יכולין לתרץ שאך על מתניתא פליג, אבל הגמרא מקשה קושיא יותר חזקה. אבל מה שמצינו רב משום ר' מאיר ברכות ס:, פסחים ג: או משום ר' ראובן האצטרובלי מו"ק יח: ויש שרוצים לומר שראה את ר' מאיר מעירובין יג: שיש גורסין שם אמר רב האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר"מ מאחוריו, או שראה את ר"א בן עזריה מפני שאמר עליו שעישר י"ב אלפי עגלי בשבת נד: זה טעות גדול. כידוע שראב"ע נפטר קודם ר' יהושע ור"ע ורבי

לא נולד אז או שהיה אז תינוק. וכן ר"מ ידוע שנפטר קודם ר' יוסי ור' יהודא. שהיו מדור שקודם רבי. ולכן בל"ס שאך היה בידו קבלות מרבותיו, וכמו שאמרנו שרבו המובהק היה ר' חייא. ולא לבד שהיה תלמידו אבל חשבהו כבן לו מפתו אכל וממימיו שתה כעירובין עג. שאמר רב אין אנו צריכין לערב שהרי אנו סומכין על שלחנו של ר' חייא ופרש"י שהיה מקבל פרס מבי ר"ח, ועיין שבת סו:, והיה סופרו ושומר גנזיו דר"ח כב"ק צט: שא"ל ר"ח לרב זיל חלפיה ניהלה וכתוב אפנקסי דין עסק ביש ופרש"י רב שומר גנזיו של ר"ח דודו הוה. וב"מ פ"ו ה"א ר"ח רובא אגר חמרין למיתא פשתן הלכו ומצאוהו לחה א"ל רב פוק (נראה דצ"ל אמר ליה לרב) והב לון אגרן משלם. ובסנהדרין פ"ג ה"ו רב נפק למיתרי משכין לר"ח רבה, וע"פ פשטות שהלך לראות ולקנות עורות עבור ר"ח, ובסנהדרין כח: מובא המעשה בקצרה רב איקלע למזבן גוילי וכו', וכפי הנראה קבץ על יד וגם הלוה כסף מבת ר' חייא כב"מ מ"ד: ובירושלמי שם רפ"ד, ועשה מסחר בפשתן בפ"ע כמע"ש פ"ה ה"ח רב הוה ליה כיתן ולקת שאל לר"ח מהו שישחוט עוף יען שצריך לדם עבור הפשתן (כי כן קרה לר"ח ושאל לרבי כחולין פה:), וגם לוה מקרובו רבה בר חנא כסף כב"מ פ"ה ה"ה.

וזה עשה אך שלא לעשות התורה קרדום לחפור בה, אבל רובי עתותיו היה לו לתורה ועבודה, ור"ח דודו לא אצל ממנו כל טובו, כאשר יסופר כלאים פ"ט ה"ד שפ"א כעס רבי על ר"ח ונהג נזיפותיה תלתין יומין ולא על לבי רבי ואז למד עם רב כל כללי דאורייתא, ובב"ר פל"ג ס"ג שהמה היו הלכתא דבבלאי, וכן מו"ק טז: שפ"א גזר רבי על החכמים שלא ישנו לתלמידיהם בשוק ור"ח יצא ושנה לשני בני אחיו רב, ורב"ח, בעי מר"ח כנזיר נט. הקשה לר"ח ככריתות כא. והביט על דרכי ר"ח ללמוד ממנו הלכה למעשה כדמצינו פסחים קיז. אמר רב חזינא תילי (ספר תהלים) דבי חביבי, ומכות יא. אמר חזינא לתפלין דבי חביבי וכו', וביבמות קב. אמר אי לאו דחמיתיה לחביבי דחלץ וכו', וכן קראו כמעט תמיד בשם חביבי ככתובות נב., נדרים עו., מכות ג: הכי אמר חביבי, ובעירובין יב:, נדרים עו:, כתובות נב., ב"מ עו:, ב"ב מא: מו. אמר רב הוה יתיבנא קמיה דחביבי, ואימת רבו היה עליו כ"כ עד שאמר לרב כהנא חולין לב. לא הוה בדיחנא בחביבי דאישיליה, ובמגילה פ"א סה"ט אמר רב שמעית מן חביבי, ובשבת פ"א סה"ג א"ל ר"ח לרב אם אתה יכול לאכול כל השנה מוטב ואם לאו אכול ז' ימים בשנה, וביומא כ: אמר לר' שילא כי הוה קאימנא עליה דר"ח.

ונתעלה כ"כ עד שנעשה מתורגמנו כדמשמע יומא כ:, ובע"ז עד: ההוא דאתא לקמיה דר"ח – א"ל לרב זיל בהדיה וחזי דלא מצווחת עלי בי מדרשא – והינו דא"ל חביבי, ונסמך מר"ח כסנהדרין ה..

רב משום ר"ח כשבת צב. צח. ק. קא. קלח., עירובין פו., פסחים פה:, ב"ק קטו., חולין עו., מע"ש פ"ה ה"ח, ביצה פ"ד ה"ב, סוכה פ"ג הי"ב, מגילה פ"א ה"ד סהי"א, יבמות פט"ז ה"א, גיטין פ"ח ה"י, סוטה פ"ה ה"ב.

ור' חייא דודו קראו בכל לשונות של חביבות, כמו שקראו תמיד "בר פחתי" כברכות יג: מג., שבת ג. כט., נזיר נט. ורש"י פירוש בר פחתי בן גדולים או בן ת"ח ובערוך פירש בן נשיא, וכן קראו בן אחותי על שם חכמתו כסנהדרין ה..

וכשראה ר"ח שהוא מלא רוח חכמה אז הציגו לפני רבינו הקדוש, ורבי הטה חסדו אליו וכבדו לסעוד אצלו ביחד עם דודו, ור"ח ידע היטב כי בן אחותו לא ניסה עוד לישב על שלחן מלכים מלכי רבנן כרבי, למדו הלכות ד"א וישב עמו יחד להיות לעזר לו כברכות מג. רב ור"ח הוי יתבי קמיה דרבי בסעודתא, א"ל רבי לרב קום משי ידך חזייה (ר' חייא) דהוה מרתת (שרב חשב שמא ראה בו דבר מגונה ולכך יאמר לו לרחוץ ידיו) א"ר ר"ח בר פחתי! עיין בברכת מזוני קאמר לך. וכן שבת ג. שרב בעי מרבי בענין אחר שלא עסקו בו אז, א"ל ר"ח הלא אמרתי לך כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתא, וכן כל דבר שלא הבין רב דרכי רבינו הקדוש היה ר"ח מפרשו, כברכות יג: ששאל מר"ח שלא ראה לרבי שקורא ק"ש, והשיב לו בר פחתי! בשעה שמעביר ידיו על עיניו וכו', ובחולין טז. יתיב רב אחורי דר"ח ור"ח קמיה דרבי ויתיב רבי וקאמר - א"ל רב לר"ח מאי קאמר וכו'.

ורב שהיה בדעתו לשוב אל ארץ מולדתו, וקרוב מאוד לומר שירד לישא אשה, ואפשר שזה הוא מה שאמרו יבמות סג. רב כי הוה מיפטר מר"ח א"ל רחמנא ליצלך ממידי דקשה ממותא – את האשה. ואך שהיה מוסמך כבר מר"ח והיה מבחירי תלמידיו אבל אז אירע מעשה אשר יסופר בסנהדרין ה: שפ"א הלך רבי למ"א ומצא שמגבלין עיסותיהם בטומאה וכששאלם למה עושין כן? א"ל תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצעים אין מכשירין והוא מי ביצים דרש להו, באותו שעה גזרו תלמיד אל יורה אא"כ נוטל רשות מרבו, ולכן ביקש ר' חייא עבור רב ורבה ב"ח מרבי לסמוך אותם, ורבי מלא בקשתו והסמיך לרבה ב"ח להורות ולדין וגם לראות מומי בכורות אבל את רב הרשה אך לדון ולהורות אבל לא הרשהו לראות מומי בכורות וע"פ הירושלמי חגיגה פ"א ה"ה שלא הרשהו לראות מומין שבסתר, ואמרו שם שרבי עשה זאת לא מפני שום פניה אך יען ידע

שרב בקי גדול במומין שלמד יח' חדשים מרועה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר ומרוב חכמתו יתיר מום כזה שאין ידוע לאינשי ויבאו להתיר עי"ז גם מום עובר, ושנית כי ידע רבי את גודל תלמידו רב הידוע לתהלה ולתפארת, ובלעדי סמיכתו יכבדוהו, ורב"ח אין ידוע כ"כ לכן נתן לו שכם אחד על רב כדי שיכבדו גם אותו.

והלכו שניהם לבבל על משך זמן קצר, ובא רב לנהרדעא, וזה כונת סדר תנאים ואמוראים שאמר בימי רבינו הקדוש ירד רב לבבל והורה איסור והיתר והלכות בנהרדעא, ומשם שלח ספיקותיו לרבו הקדוש, ככתובות סט. תלא ליה רב לרבי ביני חוטי, האחין ששיעבדו מהו, יתיב ר"ח קמיה, – לרב אי מכרו קמיבעיא ליה נכתוב ליה מכרו וכו', ובגיטין פ"ח ה"ג רב הוה כתיב לרבי ביני שיטייא, אבל לא היו בבבל זמן רב, וחזרו שניהם לא"י, וכמפורש בסנהדרין ה: שרב"ח חזר, ועל רב מפורש בירושלמי פאה פ"ו ה"ג וסוטה פ"ט ה"ב, רב כד נחת לתמן אמר אנא הוא בן עזאי דהכא, אתא ההוא סבא שאל ליה – וכד סלק אתא לגבי דרבי א"ל יאות אמר לך וכו'.

וקרוב הדבר לומר שאז נפטרו הורי רב, וזה שאמרו פסחים ד. כי סליק רב א"ל ר"ח אבא קיים אימא קיימת, ומתשובתו המחוכמת הבין ר"ח ששניהם נפטרו לחיי עד, ומיום בוא רב לא"י שנית דבר ברבו רבינו הקדוש עד שנתעלה להיות לפסיק סדרא קמיה דרבי, כיומא פז:, (וזה מצינו אך בבנו של רבי ר' שמעון כב"ב קסד: ולוי בר סיסי כע"ז יט.). וביצה כב: אמר רב שאלית את רבי ביחור ומנו רבינו הקדוש, בעי מרבי שבת ג., ב"ק קטז., ורבו היה גדול וקדוש כ"כ בעיניו עד שאמר עליו סנהדרין צח: דאי משיח מן חייא (מן החיים) כגון רבינו הקדוש.

ונתעלה כ"כ עד שפ"א צרפוהו לב"ד של רבי כגיטין נה. רבי השיב ב"ד ונמנו – אמר רב אנא הואי במניינא דבי רבי ומנאי דידי מנו ברישא, וזה יען שהיו שם עוד זקני הדור בפני רבי והוא היה הצעיר שבהם, לכן מנו אותו ברישא, ולא עזב את רבו הקדוש וכשיצא רבי וב"ר מבית שערים לצפורי מצינו גם את רב לפני רבי, כעדות ר' יוחנן חולין נד. כששאלו ר"ל מנו רב ומנו רב (שמזכירין אותו תמיד בבהמ"ד) א"ל ולא נהירא ליה לאותו תלמיד ששימש את רבי רבה ור' חייא והאלקים כל אותן שנים ששימש בישיבה אני ששמשתי בעמידה ומאן גבר, הוא גבר בכולא, וכן חולין קלז: כשאיסי בר היני הזכיר לפני ר"י את שם רב בשם "אבא אריכא", א"ל אבא אריכא קרית ליה? נהירנא כד הוה יתיבנא אחרי שבסרי שורן אחוריה דרב קמיה דרבי ונפקו זקיקין דנורא מפומיה דרב לפומיה דרבי ומפומיה דרבי לפומיה דרב ולית אנא ידע מה הן אומרין, וכבר בארתי בערך ר' יוחנן

שנולד בציפורי כשהיה רבי בציפורי, וידוע שרבי היה בציפורי אך י"ז שנים א"כ היה זה בסוף ימי רבי.
וכן מצינו בסנהדרין פ"ג ה"ו, רב נפק למיתרי משכין – אשכח ר' יוחנן יתיב ומקשי.
ולגרסת הילקוט ויקרא תס"ט היה גדול כ"כ בעיני רבי עד שבעי רבי מיניה מה אני בשעיר, כהוריות יא., אבל גרסא שלנו שבעי מר"ח הוא הנכון.
ובהיותו בישיבת רבי התחבר שמה עם כל גדולי תלמידיו ויהי לחבר להם כמו בר קפרא, לוי, שמעון בר רבי, ור' חנינא כיומא פז: רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי, אתא ר' חייא הדר לרישא, עייל בר קפרא הדר לרישא, אתא ר"ש בר רבי הדר לרישא, אתא ר' חנינא בר חמא אמר רב כולי האי נהדר וניזיל? לא הדר איקפד ר' חנינא, אזל רב לגביה יג' מעלי יומי דכפורי ולא איפייס, ולא שר' חנינא היה גדול מרב כי אמרו שם רב שאני שהיה מחמיר לעצמו ור"ח לא רצה להתפייס יען רצה שילך רב לבבל כי ידע שאם ישאר רב בציפורי יהיה הוא הראש, ובאמת מצינו ברכות כז: ר' חנינא אמר רב, (וגרסת דק"ס אמר רבי), וכן מצינו אותם ביחד רב ור' חנינא דאמרי תרוייהו כיבמות מא., מחלקותן מצינו שבת ט. כד., חולין קכב: וכן לוי בר סיסי היה חברו כביצה כד: שאמר רב לעולם אל ימנע אדם עצמו מבהמ"ד אפילו שעה אחת דאנא ולוי הוינו קמיה דרבי וכו', ובכתובות נב. ונדרים עו: לוי סבר למעבד עובדא א"ל רב הכי אמר חביבי, מחלקותם מצינו פסחים יז., כתובות נג:, ב"מ מא. מה:, סנהדרין פז:, זבחים נד., חולין צה. קח:, מעילה ט:, נדה לז: סד: סח., ובסוטה פ"ג ה"ד רב ולוי דאמרי תרוייהו, והיה גם חבירו אח"כ בבבל כדמוכח ע"ז לח: שרב חולק עם אבוה דשמואל ולוי.
וכן ר' ינאי דעת היוחסין שרב היה גדול מר' ינאי, ומה שמצינו יבמות צג. רב כר' ינאי ור' ינאי כר"ח, לא שרב היה תלמידו כי ידוע שר' ינאי לא היה מתלמידיו המובהקים דרבי כרב כמבואר בערכו, אך יען שר' ינאי קיבל הדין הזה מר"ח, ורב קיבל ממנו הדין בשם ר' חייא לכן אמר הלשון רב כר' ינאי, וזה כדעת הראב"ד ולא כהרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה, ובזה סרה קושיית הגאון בעל חות יאיר תשובה צד.
מחלקותן מצינו ב"ק קטו., ב"מ סג., סנהדרין ק:, אבל לא מצינו בשום מקום שידברו פא"פ.
וכן מצינו מחלוקת רב ור' יונתן ככתובות נה., ושם ט"ס ר' נתן וצ"ל ר' יונתן וכן מובא בתוס' מנחות ל:.
וזה כוונת רש"ג באגרתו ח"ב פ"ג שאמר והיו חכמים אחרים תנאים ואמוראים כגון ר' חנינא ור' ינאי ורב שהיו תלמידי רבי.

ומה שלא מצינו את רב בפטירת רבינו הקדוש אין ראיה שלא היה אז בא"י. יען כי מצינו בירושלמי חגיגה פ"א ה"ח שאחר פטירת רבי ביקש רב מרבן גמליאל בנו להתירו לראות מומי בכורות או מומין שבסתר והושיב לו איני מוסיף לך, מזה אנו רואין בבירור שהיה בימי בנו בא"י, ומה שלא מינוהו רבי לראש בישיבה תחת ר' חנינא, זה בל"ס שידע רבי שמגמת רב לירד לבבל להרביץ שם תורה.

וכן מצינו בפירוש שאחרי פטירת רבי הרביץ רב תורה בא"י והיו לו תלמידים כברכות מה: שאמרו והא רבנן דאתו ממערבא אמרי – דשמיע להו מרב מקמיה דנחית לבבל, וכן עירובין כז: אמרו בגמרא הא מקמי דאתא רב לבבל וכו', ומו"ק כא. יסופר שלרבה בר חנא איתרע ביה מלתא סבר דלא למיפק לפירקא א"ל ר' חנינא אם רבים צריכין לו אינו נמנע סבר לאוקי אמורא עליה (כי גם רב"ח ישב ימים רבים בא"י והרביץ תורה הרבה וירד אח"כ עם רב לבבל) א"ל רב תניא וכו', מזה אנו רואין שגם אחרי פטירת רבי היו רב ורב"ח בא"י במקום ר' חנינא בציפורי כידוע שר' חנינא לא ירד לבבל מיום עלותו לשם. וא"א לומר שזה היה בימי רבי, שאז עדיין לא הגיעו לכלל לדרוש ברבים ע"י מתורגמן. ובירושלמי שבת פ"ג ה"א רב כד הוה מורה בחברותא הוה אמר כר"מ, בצבורא הוה מורה כר"י הסנדלר א"ר שמעון כרסנה בר"י בר' יוסי "דרש לן", וידוש שר"ש כרסנה היה אך בא"י, ולמד לפני רב בא"י.

וגם אחרי פטירת ר"ג בר רבי שמלך זמן קצר כמבואר בערכו ועל כסאו ישב ר' יהודה נשיאה בנו גם אז היה עדין רב בא"י כירושלמי ע"ז פ"ב ה"ה, ר' יצחק ב"ש בר מרתא נחת לנציבין אשכח לר' שמלאי הדרומי יתיב ודריש רבי וב"ד התירו השמן (הוא ר"י נשיאה כמפורש בע"ז לה:) שמואל קביל עליה ואכיל, רב לא אכיל א"ל שמואל אכול דאי לא כן כתיבנא עלך זקן ממרא. א"ל רב "עד דאנא תמן" אנא ידע מאן ערער עלה שמלאי הדרומי וכו'. וידוע שר' שמלאי היה שמעיה ותלמידו דר' יהודה נשיאה שהתיר השמן ורב היה עדיין אז בא"י כשרצו להתיר השמן ע"י השתדלות ר' שמלאי. וכן מובא המעשה בקצרה בע"ז לו: וקראו שמלאי לודאה יען שבאמת היה כתלמיד לפני רב ולא היה בר סמכא בעיניו אך כאשר א"ל שמואל כי ההיתר יצאה מר"י נשיאה אז חזר בו רב ואכל, ורב שכל מגמתו היה לילך לבבל ולהרביץ שם תורה, השתלם את עצמו בכל חכמות ומדעים מלבד חכמת התורה כיאות לאיש רם המעלה העומד בריש העם.

כדמצינו שהיה בקי בטבעיות כב"מ קז: רב סליק לבי קברי – אמר צט' מתים בעין רעה ואחד בד"א, ובחולין נח: אמר לית בקא בר יומא ולית דידבא בת שתא.

ולמד ידיעת טבע המאכלים והדגים מפי אחד בשם אבא ציידא כמו"ק יא. וטבע העופות כפסחים עד. קיט:, והזרעים כברכות נז:, ביצה יג:, יבמות סג., ותבשילים כנדרים מט:. והיה מומחה גדול ברפואות כברכות יא. מ., שבת קכט., פסחים קיג., סנהדרין קח:, ע"ז לא:, חולין עז..

ובדברים המזיקין לגוף להתרחק מהן, כפסחים עד: קו:, ביצה יג:, מו"ק יא., נדרים מט. ובירושלמי ביצה פ"א ה"ו.

גם היה בקי בידיעות גלילי הארץ והימים והנחלים, כשבת קמה:, ר"ה כג., קידושין עא:, בכורות מד: נה:.

ובחובי האלילים וחגאותיהם כסנהדרין סג:, ע"ז יא: וירושלמי ע"ז פ"א ה"ב.

גם היה לו יד ושם בחכמת הקבלה בשמות הקדושים ובצרופי אותיות התורה ובעשר ספירות, בלחשים ועניני כשוף כדמוכח ממאמריו ברכות נה., שבת סו:, יומא פג:, חגיגה יב., קידושין עא., ב"מ קז:, וע"פ קבלת הרמ"ע מפאנו (מובא בספר כנפי יונא ח"ג ססס"ב) קיבל רב חכמת הקבלה מפי רשב"י ור"א בנו ור"פ בן יאיר וחבריהם ונקרא בזהר "ר' אבא" אשר נזכר בזהר כמה מאות פעמים, ואם קבלה הוא נקבל. אבל לפי סדרי הדורות שר"ש בן יוחי נפטר בהיות רבי עוד תלמיד יושב לפני רבותיו כמבואר ב"מ פד: א"א לומר כן יען שרב לא נולד אז עדין. ויש שנותנים לרב שלש או ארבע מאות שנה וחי מזמן החורבן עד ימות הגאונים, למותר לנו לבטל דבריהם הנאמרים שלא בצדק וד"ל.

וכן ידע לשון פרסי כדמוכח פסחים מא., ולשון יון כר"ה כג., ובלשון ארמית היה בקי גדול עד שהיה שגור בפיו צחות הלשון ומליצותיה כדמצינו שבת קנב. שאמר אדלא אבידנא בחישנא, ועירובין פו. נבח בך כלבא עול נבח בך גורייתא פוק. שם ק: זבינא לך זוגא דמטי לך עד כרעיך. וביומא כ: אבוב לחרי זמר לגרדאי לא מקבלה מיניה, אי תגרית ליה פוץ עמריה, וביבמות סג. דנפיק מינך טעמא מלפך, וסנהדרין מט. תהא לוטה ולא תהא לאטא. שם קו. גמלא אזלא למיבעי קרני אודני דהוה ליה גזיזן מיניה, וב"ב צא. כודנא עקרה במאי פרע לי.

ובתהלוכות וחכמת המסחר היה בקי גדול, כנראה ממאמריו המחוכמים שלמד אח"כ לאיבו בנו ולרב כהנא, כפסחים קיג. שאמר לרב כהנא הפוך בגבלתא ולא תיפוך במילי, פשוט נכלתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא וגברא רבה אנא. ולבנו איבו אמר אדחלא אכרעיך זבינך זבין, כל מילי זבין ותחרט בר מחמרא – שרי כיסיך פתח שקיך, קבא מארעא ולא כורא מאיגרא, תמרא בחלוזך לבי סודנא רהיט, וביבמות סג. אמר אי נייפת איתנופי הפיכו בעיסקא טב מינך, ובחולין קכז. נרשאה נשקיך מני ככיך נהור

פקודאה לויך מגלימא שפירא דחזי עלך, פומבדיתאה לויך אשני אושפיזך. מאמריו היקרים בהויות העולם, שבת י: ישב אדם בעיר שישיבתה קרובה, שם יא. תחת חבר ולא תחת ת"ח, תחת ת"ח ולא תחת יתום ואלמנה, שם קנג. איזהו בן עו"הב ואזניך וכו', ביצה לב. כל המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו. מגילה טז: בשביל משקל ב' סלעים וכו' שאל ישנה אדם בן בין הבנים, יבמות סג. בגוי נבל אכעיסם זו אשה רעה וכתובתה מרובה, ולכן אמר קידושין פ"ד ה"ד נחות דרגא ונסיב אתתא, כתובות כח. טלטולי דגברא קשין מדאתתא, סוטה ח. ת"ח צריך שיהא בו אחד משמיני שבשמינית, שם ט: ניכרין דברי אמת, שם כב: לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, קידושין עא. שתיקותא דבבל היינו יחוסא, ב"מ נט. לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, ב"ב קסח. רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל בלשון הרע. חולין סג: לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה, ובירושלמי סוף קידושין עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל.

וכשהגיע רב כבר לימי זקנה וידע בעצמו שרכש לו כל המעלות ומדות שצריך ת"ח לקנות, אז גמר בדעתו לשוב אל ארץ מולדתו.

וכאשר הבאנו למעלה שרב היה בא"י עוד בימי מלוכת ר' יהודה נשיאה קודם היתר השמן, יבואר לנו בזה אמתת גרסת רש"ג באגרתו ח"ג רפ"ב, וז"ל "בכל הנוסחאות, ובימי רבי נחת רב לבבל בשנת תקל לשטרות שנת ג' אלפים ותתקעט ליצירה והוה הכא ר' שילא רישא דרבנן בתר רבי והוה מקרי ריש סדרא בבבל וכו'", עכ"ל. וכבר האריכו בזה כל חכמי הדור העבר, כהגאון החכם ר"ש רפפרט בערך מלין ערך אנטונינוס והחכם גרעץ, ווייס, וכולם הסכימו כי א"א לומר שרבי האריך ימים כ"כ עד שנת תקל, ולכן רצו להגיה שצ"ל שרב ירד לבבל שנת ת"ק.

ובדבר אחד הצדק אתם שרבי באמת נפטר לא מאוחר משנת תק"ה, אבל מה שרצו להגיה תחת תקל על תק' הוא ללא אמת, כי בפטירת רבי היה אז הריש בבבל ר' אחי בר' יאשיה כמפורש קידושין עב. ונפטר בנהרדעא כמפורש שבת קנב: וא"כ איך יאמר הגאון שר' שילא היה הריש בבבל אחרי רבי?

וזאת שנית איך אפשר לשבש כל הנוסחאות באגרת דרש"ג שכתוב בפירוש תק"ל.

אך האמת יורה דרכו כדעת הגאון החכם בעל דורות הראשונים בח"ב ערך ירידת רב לבבל, שטעות קטן נפל באגרת וצ"ל ובימי ר' יהודה נשיאה תחת ובימי רבי ודעתו שהטעות נפל עוד מאת המעתיקים הראשונים שמצאו דבר חידוש בו שהוא נגד הגמרא המפורשת בסנהדרין שרב ירד לבבל בחיי רבי וחשבו שכונתו על רבי יהודה הנשיא

ובקצרה נעשה מזה "רבי", והצדק עם הגאון, יען שהליכתו בחיי רבי לבבל היתה אך לזמן קצר לעסקיו הפרטים ושב אח"כ לא"י וכל ימי חיי רבי ור"ג בנו וגם בתחלת ימי ר"י נשיאה היה רב בא"י כאשר בארנו כבר באריכות בראיות ברורות, אבל הליכתו האחרונה לבבל ע"מ להתיישב שם זה היה לערך כ"ה־ל שנה אחרי פטירת רבי.

ואז היה באמת ר' שילא הריש סדרא בנהרדעא, ואבוה דשמואל היה ריש הדור, והריש גלותא עם ב"ד היה מר עוקבא בכפרי ושמואל וקרנא היו דייני דנהרדעא (כן היו נקראין בשם דייני גולה כב"ב נא. ופהרשב"ם ורבינו גרשום שם שהמה שמואל וקרנא וכן מובא שם ע. ק. קז: ומה שאמרו סנהדרין יז. דייני גולה קרנא ולא קחשיב את שמואל זה יען ששמואל היה בסוף ימיו רבן של כל בני הגולה. אבל קודם שבא רב לבבל היה אז גם שמואל אך דיין בנהרדעא, וזה ברור).

ובא"י היה בעת ההיא ר"י נשיאה הנשיא, ור"ש ברבי (אשר האריך ימים יותר מר"ג אחיו) החכם, וריש במתיבתא היה ר' אפס, אבל ר' חנינא ישב בריש זמן רב אחר ירידת רב לבבל כמבואר שבת נט: שאז היה רב כבר בסורא. וזה מכון ממש לשנת תקל באמצע ימי נשיאות ר"י נשיאה.

ביאת רב לבבל לעיר נהרדעא

הנה כבר ידוע מה שכתב רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב שרב הוה קשיש טובא משמואל, ולפי החשבון שבארנו למעלה שבין ירידת רב בפעם הראשונה עם ביאת רב לבבל ע"מ להתישב היה לערך יותר משלשים שנה, לכן ברור לנו ששמואל לא ידע את רב כי היה אז עול ימים. וכל זה מבואר לנו מגמרא מפורשת שבת קח. שיסופר שם ביאת רב, וז"ל שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא (נהר אצל נהרדעא כקידושין ע:) חזינהו למיא דקא דלו ועכירי א"ל שמואל לקרנא גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה וקא דלו מיא לאקבולי אפיה קמיה זיל תהי ליה אקנקניה אזל אשכחיה לרב א"ל מניין שאין כותבין תפלין אלא ע"ג עור בהמה טהורה א"ל דכתיב – מניין לדם שהוא אדום שנאמר – מניין למילה שבאותו מקום, נאמר וכו', ורב הבין שלנסותו בא וקללו, ואח"כ עייליה שמואל לביתיה ואוכליה נהמא דשערי וכו' כי היכי דלישתלשל, ורב לא הבין ששמואל עשה כן לטובתו ואמר מאן דמצערן לא לוקמיה ליה בני.

ומנין ידע שמואל דגברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה, מצינו בערוך ערך דל ובפורש ר"ח שבת קח: דשמואל שמע דגברא רבה אתי ממערבא בההוא יומא וכיון דחזי למיא דעכירי הבין שא"א דלא שתי מינייהו והיה ברור ליה דמאן דשתי מהנהו מיא בעידן בעכורי חייש במעיה.

העתקנו כל זה להראות דקרנא וגם שמואל לא ידעו את רב ורב לא ידע אותם עד יום בואו. אבל תומ"י הכירו שגדול הדור ומורם מעם בא לגבולם, ואז אירע המעשה המובא כיומא כ: שרב איקלע לאתריה דר' שילא (ואולי ישיבת ר' שילא לא היתה בנהרדעא עצמה אך סמוכה לנהרדעא) ולא הוה אמורא למיקם עליה (ור' שילא לא ידע מרב) קם רב עליה וקמפרש מאי קריאת הגבר קרא גברא, א"ל ר' שילא ולימא מר תרנגולא, א"ל אבוב לחרי זמר לגרדאי לא מקבלוה מיניה כי הוה קאימנא עליה דר"ח ומפרישנא מאי קריאת הגבר קרא גברא ולא א"ל ולא מידי – א"ל מר ניהו רב? נינח מר (שאינו ראוי שתהא מתורגמני), א"ל אמרי אינשי אי תגרת ליה פוץ עמריה – מעלין בקודש ולא מורידין, ובספר ערך מלין צד 117 יאמר שרב נשאר מתורגמן לר' שילא עד יום מותו, ושגגה היא כי אך בפעם הזאת טרם ידע שהוא רב נעשה מתורגמנו, וגם בפעם הזאת לא רצה ר' שילא שישלים הדרשה ואך רב א"ל מעלין בקודש וכו', אבל לא שנעשה מתורגמנו כל הימים שאין שום מקור לזה, ואך דבק לחבירו שמואל וכאשר נבאר.

ורב התישב בנהרדעא לפי שעה, ואע"פ שר' שילא הכיר את מעלת רב שהוא גדול ממנו, אבל רב לא נגע חו"ש בגדולת ר' שילא, כמבואר סנהדרין מד. שפ"א דרש ר' שילא ואע"פ שלא ישרה דרשתו בעיני רב אעפ"כ לא אמר בפניו כלום ואך כשסיים הדרשה ויצא, אז אוקי רב אמורא עליה ודרש.

ובתענית פ"ד ה"ב יסופר ששמואל ואילין דבית שילא (ר' שילא ובית ר' שילא אחד הוא כי מה שאמרו יומא כ: מחלוקת רב ור' שילא הוא בירושלמי סוכה פ"ה ה"א כלשון תרגם רב קומי דבית ר' שילא יען כי היו שם קבוצת חכמים גדולים אשר ר' שילא היה האיש סידרא עליהם) היו שואלין בכל יום בשלום דנשיא והיו עולין תחלה ואח"כ שמואל, ואח"כ חלקו כבוד לשמואל שיכנס הוא תחלה, וכשבא רב לבבל חלק שמואל כבוד לרב שיכנס הוא תחלה, אבל בית ר' שילא לא רצו שיהיו אחרונים ומחל שמואל כבודו ונכנס רב תחלה ואח"כ בית ר' שילא ואח"כ שמואל.

אך פ"א אירע בדבר הנוגע לדין תורה אז לא נשא רב פנים לר' שילא, כיבמות קכא. שפ"א נטבע אחד במים שאין להן סוף והתיר ר' שילא את אשתו, ורב שראה שטעה בהוראתו א"ל לשמואל תא נשמתיה, אך שמואל בקשו שישלחו אחריו וישאלו לו מ"מ התיר, וכשבא לפניהם הודה להם שטעה, כי חשב שהיה מים שיש להם סוף וחזר בו מהוראתו, אז קרא שמואל על רב לא יאונה לצדיק כל און ורב קרא על שמואל ותשועה ברב יועץ, ורב לשיטתו שאמר ברכות יט: כ"מ שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

וכפי הנראה השיג רב משרה אצל ריש גלותא להשגיח על המדות והמשקלות הנודע בשם "אגרדמי" וזה שאמרו בירושלמי ב"ב פ"ה ה"ה ריש גלותא מני לרב אנגרמוס, והוה מחי על מכילתא ולא על שיעוריא, הכשיה ריש גלותא, עאל רב קרנא גביה, א"ל אנגרמוס שאמרו למדות ולא לשיעורין א"ל והא תנית אנגרמוס שאמרו למדות ולשיעורין א"ל (רב) פוק אמור להו אנגרמוס שאמרו למדות ולא לשיעורין, נפק (קרנא) ואמר להו בר נש דתנה כשבה דאהינו חבשין ליה? ופיר' הפני משה כבשה דאהינו, שהיה שונה דברים העיקרים והכבושים, ובמראה הפנים מפרש מענין אשכול של תמרים כלומר דבר נאה ומשובח, אלא דבכ"מ בש"ס משמע דאהינו פירושו תמרים שלא בישלו כל צורכן ולפ"ז לא היה ממליץ בעד רב וכו', ובמחילה מכבודם הרמה, כי כונה אחרת ואמיתית ע"ד שאמרו מגילה כח., שאל ר' עקיבא את ר' נחוניא הגדול במה הארכת ימים אתו גווזי וקמחו ליה סליק ויתיב ארישא דדיקלא א"ל רבי! אם נאמר כבש למה נאמר אחד (היה צריך לכתוב "האחד") א"ל צורבא מרבנן הוא שבקוהו, ומיני אז היה לשיחה בפי הכל אם חבשו או הכו לצורבא מרבנן אמרו בקצרה "כשבה דאהינו" על דבר השאלה ששאל ר"ע אם נאמר כבש כשהיה יושב על הדקל (כי אהינו הוא אשכול של תמרים כדמובא בערוך ערך אהן). וזה שאמר קרנא אחרי שהיה ידוע לו את גדולת רב אשר אך בידו הגרסאות האמיתית במשנה ובברייתא, ולכן יצא להודיע לריש גלותא הלא חבשתם אדם גדול כר"ע.

וכפי הנראה עזב רב את משמרתו זאת ויעש לו בית שכר כפסחים קז. ובראשיתו לא הצליח רב במסחרו החדש כדמוכח מו"ק יב: שאמרו שם רב חצרו לו חצדא בח"המ שמע שמואל ואיקפיד – ורב מ"ט עביד הכי? אין לו מה יאכל הוה, ואפשר שאז נתמנה לזמן קצר להיות המפקד בב"המד דר' אחי בר' יאשיה, כדמובא מעשרות פ"ד ה"ו, ע"ז פ"ד ה"א, ובעת ההיא נפטר ר' שילא והוצרכו להעמיד ריש סידרא כדמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וז"ל "אחרי מות ר' שילא היו כאן רב ושמואל ולא רצה רב להיות לריש ולהושיב את שמואל לפניו, גם לא רצה שמואל להיות לריש ולהושיב את רב לפניו כי רב היה זקן הרבה יותר משמואל – ע"כ הניח רב לשמואל בנהרדעא שהוא מקום תורה והוא התרחק למקום שלא היה בו תורה והיא סורא דהיא מתא מחסיא", עכ"ל.

והאמת כן הוא כדמצינו שבדרך מסעו מצא בכמה עיירי ישראל שנשכח מהן דיני ומנהגי ישראל, והוא ברוב גדלו החזירם לדת התורה כעירובין ק: שאיקלע לאפסטיא ואסר בגדודא, ואמרו רב בקעה מצא וגדר בה גדר, ופרש"י שמצאן שאינן בני תורה, וכן שם ו. בבואו לעיר דמחריא עליהם בדיני עירוב. ובשקלים פ"ז ה"ד רב כד נחית לבבל

וראה שהן מזלזלים בבשר שנתעלם מן העין והחמיר עליהם ומובא בחולין צה. שבא לעיר אישתטית ואסר להם בשר שנתעלם מן העין, ובחולין קי. איקלע לעיר טטלפש ומצא שמזלזלין בדיני בשר בחלב, ועבור זה אסר להם גם כחל, וכן קידושין כה: דרש בקימחוניא.

וידוע שנהרדעא ונהר פקוד היו תמיד מרובין באוכלוסין מבני ישראל והיה שם מקום תורה משנים קדמוניות, אבל בשארי עיירות אשר ישבו עם הפרסים ולא היו להם ישיבות ובתים לתורה במשך הזמן התחלו לזלזל מעט במצות התורה עד שבא רב והאיר הדרך לפניהם, והעמידן על האמת, ובלוח א"י שנה עשירית צד 145 יאמר מר בערמאן וז"ל בבוא רב ושמואל (?) בבלה מצאו שם בקעה להתגדר בה – מצאו עם חשוך לא לומד רחוק ממצות ה' וכו'. וכל דבריו עזות וחוצפה יתירה ושקרים. האם בא שמואל בבלה? הלא היה שם כל ימי חייו, וגם אביו ור' שילא ור"ה ריש הגולה ור' אחי בר' יאשיה בהוצל וקרנא, ובדורות שעברו היו חנניה ב"א ר' יהושע ור' יצחק ור' נתן, ואיך יוציא דבה על עם ה' לשקר. אבל האמת כמו שאמרנו, שרב התרחק מנהרדעא והלך לתור למקומות אשר ב"י מפוזרין בין האומות אשר לא היה להם עוד קהלות מתוקנות בכל טהרת הקודש ולמדם תורה.

וכשבא רב לסורא, הבין כי פה הוא המקום אשר הוכיח לו ה' להרביץ תורה, וכן היה, כי בזמן קצר הפך ים ליבשה וארץ ציה למוצאי מים.

וראשית מעשהו היה להעמיד בית אולפנא ובית המדרש וה' הצליח בידו שמצא נכסי הגר שמת וזכה בהם וקראם גינתא דבי רב כב"ב נד. וגם הרכיש לו שדה כקידושין נט. ובנה אכסדרא סביב כב"ב קלה: וגם בנה קיטונה כשבת סו..

וה' שלח ברכתו ונתעשר ממסחר השכר שהיו לו מכבר וגם סחר בתבואות שהביא ממקום הזול סורא כפסחים קז., ב"מ עג., וזה שאמר ברכות נז: לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות.

ונתקבצו אליו כל גדולי הדור כמו רב כהנא ורב אסי ורב ירמיה בר אבא שהיו תלמידים וחברים שלו, וכל תלמידיו הגיעו לאלפים עד שאמרו כתובות קו. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב, הוו פיישי אלף ומאתים.

ובגודל חכמתו רכש לו אהבת שרי המלוכה כע"ז י: ששר גדול אחד בשם אדרבן היה אוהבו וכשמת אמר רב נתפרדה החבילה. ודעת הגאון שי"ר בערך מלין שהיה מלך פרס, ואולי הוא ארטבן ששלח לרבינו הקדוש חד מרגלא כדמובא פאה פ"א ה"א, ויותר נראה גרסת ב"ר ספל"ה ושם אך ששלח לרבינו והוא רב, ומאז ואילך התייסדו שתי ישיבות

גדולות ככל חוקי ישיבות א"י, אחת בסורא תחת דגל רב, ואחת בנהרדעא תחת גדל שמואל, ושניהם היו נקראין בשם "רבותינו שבבבל" כסנהדרין יז:.
וזה כונת הגמרא גיטין ו. שאמר ר"ה עשינו עצמנו בבבל כא"י לגיטין מכי אתא רב לבבל (וקבע ישיבה בסורא רש"י), וכל ישראל בבבל קבלו עליהם לנהוג כרב מלבד נהרדעא שהיה מקומו של שמואל ככתובות נד., ולסורא היה שייך גם העיר מחוזא ככתובות נ:, וחרתא דארגיז כשבת יט:, ושום טמיא כב"ב קנג..
ורב אף שהיה עניו גדול אף להקטנים ממנו, אבל בכ"מ שראה שעת לעשות לה' אז התגבר כארי ולא נשא פנים ותיקן תקנות גדולות כיבמות נב. שהיה מלקה על המקדש בביאה ומאן דמקדש בשוקא, ודמקדש בלא שידוכי ודמבטל גיטא או דמוסר מודעא אגיטא, ומאן דפקיר שלוחא דרבנן ומאן דלא ציית לבא לב"ד ועל חתנא הדר בבית חמיו. ובירושלמי נדרים פ"ט ה"ד יסופר שפ"א שלח אחר עשיר אחד שיבא לפניו לדין, והעשיר הזה התגאה ברוב עשרו וישלח אליו לאמר שכל גמלי הערביים לא יספיקו לטעון מפתחות אוצרותיו וקללו רב, ובאו מבית המלך ונטלו כל אשר לו, אז נכנע מלפני רב וביקש ממנו מחילה, ואז לא איחר רב מלהתפלל עליו, והחזירו לו את אשר לו.
וכן יסופר תענית כא: בסורא הוות דבר ובשיבבותיה דרב לא הוות – רב דנפישי זכותיה טובא, הא מילתא זוטרא ליה לרב, ובמגילה ה. שראה לאחד שזורע בפורים וקללו ולא צמח, וביבמות מה. המעשה דיהיב ביה עיניה ושכיב.

שם האמיתי של רב וכנוייו

בלי שום ספק היה שמו של רב, "אבא" וראיה היותר ברורה מיומא פז. שטבח אחד חטא נגד רב, ואזל רב בעיו"הכפ לפייסו וכשבא אצלו וחזייה א"ל "אבא" את זיל לית לי מלתא בהדך, ואם שם "אבא" הוא אך כינוי לשם כבוד איך קראו בשם זה כשרצה הטבח לבייש ולא לכבדו, וכן חולין קלז: כשבא איסי בר איני לפני ר"י ושאלו מאן ריש סידרא בבבל א"ל "אבא אריכא", ור"י כעס עליו ור"ל אבא אריכא קרית ליה? (ולא רבינו), וכן העיד רבינו האי גאון שבשלשה מקומות מצינו בברייתא את "רב אבא" והוא רב, וכן כתב הרשב"ם בפסחים קיט: ד"ה אבא.
ולמה נקרא בכל הש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים בשם "רב" כבר כתב הרשב"ם בפסחים קיט. וב"ב נב. שקראוהו בשם רב בבבל כמו שקראו לר' יהודה הנשיא בשם "רבי", וכונתו שכמו רבי היה רבן של ישראל בזמנו וכשאמרו "רבי" כולם ידעו כשהכונה על רבינו הקדוש, כן היה רב בבבל שהוא היה רבינו רבן של כל בני הגולה בבבל, וכן כתב

רש"י ביצה ט. משום שרב רבן של כל בני הגולה חוץ משמואל לכן מקשינן ממנו על אמורא אחר.

אבל אין אחד מכותבי דברי הימים עמד ע"ז מתי התחילו לקראותו בשם זה? הלא אך כשיסד ישיבתו הגדולה בסורא ונתרבו תלמידיו ואז באמת נעשה רבן של כל הגולה, אבל קודם לזה לא היה רבן של כל ישראל, יען שאז היו עוד בחיים כל דור התנאים שהאריכו ימים אחר רבי כמו בניו של רבי ור"י נשיאה ור"ש בן חלפתא ור' סימאי ור' חנינא וכל חבריהם, וא"כ איך כשבא רב לר' שילא ונעשה מתורגמנו א"ל מר ניהו "רב" כיומא כ:, ולפי דעת כל החכמים הרוצים לומר שזה היה כשבא רב לבבל בפעם הראשונה ודאי לא הגיע אז למדרגת גדול הדור לקרא אותו בשם סתם רבי? אבל גם לפי שהבאתי לעיל שזה היה כשבא רב לבבל בפעם האחרונה ע"מ להתיישב שם גם אז היו בחיים כל ראשי הדור וגם אבוה דשמואל שהיה אז מנהיג הדור?

ולכן נראה לי השערה חדשה הקרובה אל האמת. כידוע שרבה ורבא שמם האמיתי היה ג"כ "אבא" ואך יען שהיו כמה ר' אבא בזמנם לכן קצרו את שמם וכדי שלא להחליף את רבה ברבא לכן קראו אחד בשם רבה ואחד בשם רבא, והוא ר"ת רב בא וכן נקרא רבא בירושלמי בשם אבא כמבואר בערכו.

וכן הכונה מה שקראו את רבינו הקדוש בשם רבי שהוא ב' כונות א) רבן של ישראל, ב) ר' יהודה וכדי שלא להחליפו בשם ר' יהודה אחר קצרו השם וקראוהו בשם "רבי".

וכן היה בשם רב שבאמת היה נקרא ר' אבא או בקיצור ר' בא וכדי שלא להחליפו בר' בא אחר לכן קצרו את שמו "רב" והוא ר"ת ר' בא, ובזה ניחא למה לא קראוהו בשם "רבי" הלא קיבל סמיכה בא"י מרבינו הקדוש, שבאמת היה נקרא בפי כל ר' אבא או בא, ולכן כשבא לר' שילא א"ל מר ניהו ר"ב. ובאמת קראו ר' בא, אבל אח"כ כשהיה באמת רבן של כל בני הגולה, קראוהו אך בשם "רב" כדי להבדילו "מרבי" ונשכח שמו האמיתי שם אבא או בא, ואף אם קראוהו בשם אבא לא היתה כונתם על שמו הפרטי אך כמו אב ונשיא, ובזה יבורר לנו מה שקראו אותו בשם אבא גם תלמידיו, כמו רב כהנא א) ברכות סב. שאמר דמי פומי דאבא וכו', וכן ר"ה כפסחים קז. רב אשכחיה ר"ה דקדיש אשיכרא א"ל שרי "אבא" למיקני איסתרי משיכרא, וביומא פז. כשהלך רב לפייס להטבח א"ל ר"ה אזל "אבא" למיקטל נפשא, או כונת ר"ה היה לומר שמה שקראו הטבח בשם "אבא" זה גרם לו שימות. וכן ר' יוחנן כשכעס על איסי בר היני שקראו אבא אריכא כחולין קלז: כי ר"י הבין שכוונת איסי לקרותו בשם זה אך להקטין מעלתו, אבל ר' יוחנן בעצמו קראו בשם "אבא" כחולין פד. שאר"י "אבא" ממשפחת בריאים הוה.

ויותר מכולם קראו שמואל כן כברכות מז. ופרש"י שמואל היה קורא לרב "אבא" לכבודו. וכן שם ס:, שבת נג., תענית ד. (ושם פרש"י אבא חברי), וביבמות נז: אמר שמואל ומודה לי אבא (ופרש"י משום דקשיש מיניה קרי ליה אבא לשון נשיאי ורבי). וכן קראו אבא עירובין עח. צד., פסחים פ. קיט., כתובות קז., ב"ק יא. סב. פב., ב"ב נב. נג., חולין לח. מה:, ובירושלמי ב"ק פ"א סה"א שאמר שמואל ואבא מודה לי מקשה הגמרא ומאן הוא אבא, רב או רבא בר אבוה (צ"ל או אבא אביו) ומתרץ אר"ח נעשה עיקר טפילה? פי' שא"א לומר כן ששמואל יאמר כן על אביו ופשיטה שכונתו על רב.

ובפי תלמידו היה נקרא גם בשם סתם "רבינו" כב"ב קלה. כששלח ר' אלעזר לגולה בשם רבינו ופרשב"ם שהוא רב, ורב חסדא כביצה כה. שאמר מדברי רבינו נלמד, וברכות לח: דרש ר"ח משום רבינו ומנו רב, ובסוכה לג. אר"ח ד"ז רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו, ופרש"י הוא רב. וכן הוא ברכות מה נדה מט:, ורב יוסף כעירובין יא. רבה בר ר"ה כביצה כה..

וכן היו נקראין רב ושמואל בשם רבותינו שבבבל כסנהדרין יז: ובירושלמי רבותינו שבגולה כשבת פ"ה ה"ד, ביצה פ"ב ה"ח, ב"ב פ"ג ה"א, ולישיבתו הגדולה קרא ר' אלעזר בשם "בית רבינו" שבבבל כמגילה כט., ורבה בר"ה קראו בי דינא רבה כקידושין סה:, וע"פ עדות של"ה הקדוש בתורה שבע"פ אות וי"ו שכ"מ שנזכר בש"ס והאמר מר הוא רב.

חביריו ותלמידי־חברים שלו בבבל

חבר הריש והחביב של רב היה שמואל, ומיום שבא רב לבבל הכירו כי הוא מלא רוח חכמה ודעת ולכן אע"פ שרב היה גדול ממנו בתורה כדמצינו שבעי שמואל מרב כברכות נג:, ב"מ טו:, שבת פ"ג ה"ג, עירובין פ"א ה"ב פ"י ה"ח, כתובות פ"ב ה"ה, ע"ז פ"ג ה"ד, וגם היה שולח לשאול ספיקותיו לרב כיבמות עה:, קידושין מד:, וכשהשיב לו רב תשובה היה חוזר עליה מ' פעמים כדי שלא תשתכח ממנו ככתובות כב., עירובין פ"א ה"ב, ומפרש דברי רב וטעמיה כברכות יב., וכן תרגמה שמואל אליביה דרב כשבת נב:, ב"מ קז:, בכורות נה..

ושמואל חלק לו כבוד לרב והניחו מקומו, שרב יכנס תחלה לבי ריש גלותא כתענית פ"ד ה"ב, וקראו שמואל תמיד בשם החביב אבא כאשר הבאנו לעיל.

אבל רב היה נוהג כבוד גדול לשמואל וקרי רב עליה כל רז לא אניס לך כחולין נט. וקרי עליה ותשועה ברב יועץ כיבמות קכא., וכן מצינו איתיביה רב לשמואל כב"ק עה., ורב אע"פ שהיה קרי במקום כהן אבל כשאקלע במקום שמואל לא עשה כן מפני כבוד שמואל כמגילה כב. וכן כשהיה בא רב לאתריה דשמואל היה נוהג כשמואל כעירובין

צד., חולין נג:, וב"ק פ: יסופר שיען שקללו לשמואל עלי חנם כשבא לבבל כשבת קח. לכן קיבל על עצמו לנהוג בו כבוד.

והיו באין זל"ז לפעמים כברכות מז. רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא (נכד רב), וכן ברכות פ"ח ה"ב שמואל סליק לגבי רב, וכן הוא חולין קז. וכשהתיר ר"י נשיאה שמן עכ"ום כפה שמואל לרב לאכול וא"ל אי לא תיכול כתבינא עלך זקן ממרה כשבת פ"א ה"ד וע"ז פ"ב ה"ח, ושתה ע"י מי צתרי כתרומות פ"י ה"ד, ורב אמר עליו חולין קיא: חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי ולא סבירי לי, ובקידושין מד: אמר רב חס ליה לזרעיה דאב"א דנימא הכי.

וזה כוונת רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב שאמר ולפרקים הוו חזו רב ושמואל אהדדי, והאמת כן הוא וכדמצינו עוד אותם ביחד בנהרדעא כר"ה כד:, ולכן מצינו כ"כ פעמים רב ושמואל דאמרי תרוייהו כברכות כט. לג: לו: לז: לח., שבת ד: כב. לז: מ. מו. נ. נט. סח. צז. קטז: קכט. קכט:, עירובין כה. לד: מ: פט. צ., פסחים כט: נב., סוכה יז., ביצה ד:, מגילה יח., כתובות נח: עח: פד:, נדרים מב., גיטין לה. לז., קידושין מו. נט., ב"מ ח:, ב"ב פד: קיא. קעא: קעד:, ע"ז נג:, מנחות לג: סח., חולין יח. מה. סח:, ערכין כד., נדה סה:, תרומות פ"ח ה"ג ל. ועוד.

מחלקותם בהלכה ובאגדה מלאים בכל הש"ס עד שיעלה לאלפים, והמה הניחו אבן היסוד להתלמוד בבלי וירושלמי גם יחד ולא על חנם קראום בשם הוויות דרב ושמואל כברכות יט: כי באמת הוא וחברו שמואל אחדו ב' תקופות יחד ושניהם האירו בחכמתם לארץ ולדרים עליה.

אבל רב היה הריש והראשון לכל זה וכעדות רש"ג שרב הוה קשיש טובא משמואל, והחכם גרעץ בח"ב צד 357 ואמר שרב נולד לערך ג"א תתקלה ונפטר ד"א־ז היינו שחי עב' שנה, ועל שמואל יאמר שם שנולד ג"א תתקך ונפטר ר"א־יד היינו שנולד קודם רב טו' שנה ונפטר אחריו ז' שנה, ממש הפוך האמת.

אבוה דשמואל לפי ערך סדר הזמנים היה קשיש כרב וכשבא רב לבבל מצאו מנהיג שררה בבבל אבל לא מצינו ששקיל וטרי עמו זולת כתובות נא: שרב איתיביה והוא לא ידע להשיבו וקרי רב עליה שרים עצרו במלים. ובע"ז לח: מצינו מחלוקת רב עם אבוה דשמואל.

לוי חבירו עוד בהיותו בא"י בישיבת רבי כביצה כד:, וכשהתיישב רב בסורא אז בא לוי לבבל כשבת נט: ובלי ספק ראו זא"ז גם בבבל כדמצינו בע"ז לח: שחולק עם רב אבוה דשמואל ולוי.

רבה בר חנא בן דודו למד ג"כ עמו ביחד בהיותם בא"י מר"ח כמו"ק טז: ושניהם קבלו סמיכה מרבי וירדו לבבל כסנהדרין ה. ואח"כ עלו שניהם לא"י כמו"ק כא. וכשהתיישב רב בסורא מצינו אתו גם רבה בר חנא כחולין מד: ההיא פסוקת הגרגרת דאתאי לקמיה דרב – א"ל רב כהנא ורב אסי – שדריה לקמיה דרבה בר חנא ואכשריה.

אבל רב היה גדול הרבה מרב"ח כדמפורש סנהדרין ה. והוה כייף לרב וישב ושנה לפניו כשבת נ., מכות ג:, מנחות מט., ותני קמיה כב"ק צא., ושאל ממנו הלכות כב"ב נב. (ושם איתא רבב"ח וצ"ל רבה בר חנא כב"ק פ"ט ה"ז), וכן בא לדין לפניו כב"מ פג., ושנה לתלמידיו הלכות רב כברכות פ"ח ה"ט, סוכה פ"ג ה"י, ומגילה פ"א ה"ט אמרי ואית דאמרין רב בשם רבה בר חנא. מחלקותם ע"ז עד:, חולין ח: ק., שבת פ"ד ה"ב, ביצה פ"ד ה"ד, (וכ"מ שמצינו רבה בב"ח עם רב צ"ל רבה בר חנא), אבל רבה בר בר חנא היה מאוחר ותלמידו דר' יוחנן ויען ששניהם נקראו בשם אבא ובקצרה "רבה" לכן נשתבש באיזה מקומות שמם זב"ז אבל בירושלמי מצינו תמיד אך רבה בר חנא עם רב וזה ברור. ר' שילא כבר מובא לעיל.

זעירי מי שהיה תלמידו דר' חייא כשבת קנז. מצינו אותו חולק עם רב (ואין זה זעירי חבירו דר"נ כב"ב קנז. שעלה אח"כ לא"י ולמד לפני ר"י) ושמואל ורב אסי כיבמות כא., גיטין כד:, ב"ק ל..

קרנא כמו שהבאנו לעיל.

וכן היה שם איסי בר היני כחולין קלז: וכפי הנראה לא היה בשלום עם רב והלך מפניו לא"י.

רב כהנא קמיה ורב אסי כשבא רב לבבל מצאן גדולי הדור כסנהדרין לו: דלגמריה דרב הוו צריכי (יען שרב שימש את רבי ושאר גדולי התנאים והיה בידו כל ספרי הברייתות) אבל לסבריה דרב לא הוו צריכי, וזה שכתב רש"ג באגרתו ח"ב פ"ג והוו נמי רבנן אחריני – כגון שמואל – ורב כהנא קמא ורב אסי.

והאמת כן הוא שרב ידע גדולת מעלתם כשבת קמו: רב איקלע להההוא אתרא - אייתי ליה ביה סדיא לא יתיב – משום כבוד רבותינו רב כהנא ורב אסי, ובשבת קכז: ר"כ איקלע לבי רב וצוה שיביאו שותא לכהנא וישב עליה.

וכן מצינו א"ל ר"כ ורב אסי לרב – שתק רב כסוכה ו:, ביצה י. לז:, ב"ק יא., ב"מ סט: צו:, ב"ב סב., ובשבת מה. אמרו לו הכי הלכתא? (ושם איתא בטעות ר"כ ורב אשי וצ"ל ורב אסי) וכן א"ל לרב לדידך ככתובות פט:, מ"ט לא מפרשית לן כנזיר יט., הדר ביה משמעתיה? כב"ב נא..

וכן ארחו לחברה אתו כשהלך רב לעיירות לדין ולהורות, כע"ז נז., חולין צה:.
ועל זה רב כהנא, אמרו פסחים קיג. שא"ל רב הפוך נבלתא ולא תיפוך במילי, פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא אנא (וזה ר"כ היה באמת כהן אבל רב כהנא תלמידו דרב לא היה כהן כמבואר פסחים מט. ובב"ק קיז. ובזה שגג הרב בעל משפחות סופרים בספרו צד 52), ובסנהדרין פב. בעי ר"כ מרב אינשייה רב לגמריה אקרוהו לר"כ בחלמיה – אדכריה רב לגמריה, ובסנהדרין קיא. מצא רב לר"כ דקא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה א"ל רב לא תמצא בארץ החיים א"ל ר"כ מילט קא לייטת לי?, מחלקותם מצינו פסחים עט..
וזה ר"כ עלה לא"י בראשית ימי מלוכת רב כי בשעלה שם מצא עוד את ר' שמעון בר רבי כזבחים נט., ואת יהודה וחזקיה בני ר"ח כמנחות כג:, ונשאר בא"י ולכן לא מצינו את רב כהנא עם רב לפעמים כעם רב אסי שהיה כל ימיו עם רב.
ומה שמצינו ר"כ אמר רב הוא ר"כ תלמידו דרב שעלה לא"י כשהיה ר"י כבר זקן וגדול הדור כב"ק קיז. וזה ברור.
ורב אסי ישב עמו בהיות חייא בנו גדול ככתובות מח: אותיב ר"ה לרב אסי ואמרי לה חייא בר רב לרב אסי – א"ל רב לאו אמינא לכו וכו', וכן הוא קידושין מו., כריתות יז:, וכן מצינו קידושין מח: הוה עובדא וחש רב להא דרב אסי, ופסחים קיג. א"ל רב לא תדור במתא דלא צניף בא סוסיא, ואל תדור בעיר דריש מתא אסיא, ולא תנסיב תרתי וכו', וכן מצינו רב אסי אמר רב כשבת כב., ביצה טז., סוטה ל., ע"ז לח..
חולק עם רב כמגילה ה., קידושין מה:, גיטין כה., סנהדרין כט:, גיטין פ"ג ה"א, ב"ק פ"י ה"ג ונזכרו בירושלמי ע"פ רוב בשם כהנא, אסי.
רב חנינא בר שילא היה מאוהביו הגדולים כסנהדרין עב: שאמר רב כל דאתי עלי במחתרת קטלינא ליה לבר מרב חנינא ב"ש – דקיים לי בגויה דמרחם עלי כאב על הבן, ואולי הוא בנו של שילא דוד רב.

תלמידיו הגדולים ואומרי מאמריו
אסדרם ע"פ א"ב.

ר' אבא אמר רב יומא סד:, ביצה טז:, מגילה ל., יבמות לז: סח: עז., גיטין פז:, ובירושלמי בכמה מקומות.
ר' אבא בר אבינא, ובירושלמי נקרא ר' בא בר בינא, אמר בשם רב ב"מ פ"ד ה"א, סנהדרין פ"ג סה"ג.
אבא בר ר"ה, הוא רבה בר"ה עיין לקמן.

ר' אבא בר זבדא שאל מרב הלכה למעשה ב"מ פ"ב ה"ד, אמר רב ברכות יא., שבת קיא. קכ., סוכה כה:, כתובות ז., ב"מ כה:, ובירושלמי בכמה מקומות.
אבא בר חייא בשם רב כלאים פ"ב ה"א, והמאמר הזה מובא ב"ב צג: ושם רבה בר חייא קטוספאה בשם רב.
אבא בר חנא לעיל בין חביריו.
ר' אבא בר טבליי בשמו ב"ב ספ"ד, ע"ז פ"א ה"א.
ר' אבא בר יהודה בשמו עירובין פ"ו ה"ו, ושבועות רפ"ג, ובשניהם נפל טעות וצ"ל ר' אבא בשם רב יהודה בשם רב.
ר' אבא בר יצחק הוא רבה בר רב יצחק עיין לקמן.
ר' אבא בר כהנא בשמו סוטה פ"ט הי"ג, ב"ר פ"ד־ז, ויק"ר ספל"ה ונזכר כמה פעמים בירושלמי ביחד עם ר' חייא בר אשי בשם רב.
ר' אבא בר מינא הוא ר' אבא בר בינא.
ר' אבא בר ממל אמר רב ב"ב לח. פח: קה., שביעית פ"י ה"ב, שבת פט"ז ה"ו, יבמות פ"ו ה"א, סוטה פ"א ה"ב.
ר' אבא בר נתן עיין מו"ק פ"ג ה"ד, ועיין ערכו.
ר' אבא בר עילאי בשמו ברכות ספ"ט, ר"ה פ"ד ה"י, תענית פ"ג ה"ט.
ר' אבמרי, בעירובין פ"ז ה"א אמר מחלוקת רב ושמואל וכו'.
ר' אבהו בשמו ע"ז פ"ד ס"הא.
אביטל ספרא משמיה מו"ק יח..
אביי בשבת נז: וב"ב קסז: אמר הכי אמר רב, ומה שאמרו זבחים קי. שאמר אביי בפירוש שמיע לי מיניה דרב צ"ל מיניה דמר והוא רבה, ובבכורות מה. אמר רב א"ל אביי צ"ל אמר רבא.
אבימי נותאה משמיה דרב שבת יז: וע"ז לו.
ר' אבין או ר' בון בשמו שביעית פ"י ה"א, כתובות פ"ב ה"א, ע"ז פ"ה הי"ג.
ר' אבין בר רב אדא אמר רב קידושין ע. והוא רבין בר רב אדא דלקמן. ר' אבונה בשמו כתובות רפ"ז, פ"ט ה"ט, פי"ג ה"ד.
ר' אדא אמר רב יבמות פג:, מנחות לט. ומדרש שוחר טוב מזמור קכ"ב.
רב אדא בר אהבה, אמר על רב ושמואל ור"י מג' קראי שמיע לי ע"ז מ., והיה חשוב מאוד על רב כתענית כ: שאמר רב לשמואל שאני ר"א בר אהבה דנפיש זכותיה, וכשנפטר רב קם ראב"א אהדר קרעיה לאחוריה יקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזוני לא גמרינן כברכות מג.

אמר בשם רב עירובין ז. נט:, ביצה יג:, כתובות מ. סב:, גיטין כו:, ב"ב קע., מכות כג:, שבת פ"ב ה"ב, ספי"ד, סוף שקלים, כתובות פ"ז ה"ו, קידושין פ"א ה"ו, ב"ק פ"ד ה"ב, שבועות פ"ו ה"ב, ונקרא בירושלמי ע"פ רוב רב אדא בר אחוה.

ר' אדא בר אחא בשמו ברכות פ"א ה"ב־ז: גיטין פ"ט ה"ג.

רב אדא בר מתנה אמר רב ברכות ל: (כן כתוב בגליון) שבת קט:, יומא ד., ע"ז כח..

רב אושעיא משמיה סנהדרין לח. והוא אחי רבה.

ר' אחא משמו ירושלמי ריש עירובין, סוכה רפ"א, ביצה פ"א ה"ו, תענית פ"ב סה"א.

ר' אחא בר אדא תלמידו כברכות כט: שהעיד רב פפא בריה ששמע מאביו ואביו מרב, אמר רב קידושין סה., ע"ז יט:, חולין טו:.

ר' אחא בר אושעיא אמר רב סנהדרין כה. לגרסת דק"ס.

ר' אחא ברדלא, בסוכה כו. רב שרא ליה וכו', ובגיטין יד., א"ל רב קבא דמוריקא אית לי גבך וכו'.

רב אחדבוי בר אמי אמר רב תמורה ל:, ובע"ז לד: חסר תיבת בר אמי, ובחולין קיג: בעי מרב.

רב אחדבוי בר מתנא אמר רב שבת כד: לגרסת דק"ס.

אחוה דאימי דר' אדא, ברכות פ"ד ה"א הוה צייר גולתא דרב.

איבו בנו, עיין לקמן.

איבו בן בתו וחזקיה אחיו אייתו ערבה לקמיה דרב, סוכה מד:.

ר' אידי בשם רב ברכות פ"א ה"ב.

ר' אידי בר אבין אמר רב קידושין ל:.

ר' אילא או אילעא, אילעאי אלעי אמר רב שבת קמב., עירובין ג. יד., נדרים ז:, ב"ק ק. קיז:, ערכין ז., ירושלמי ריש סוכה.

ר' אילא ברב שמואל בר מרתא משמיה דרב ברכות יג:, וגרסת דק"ס ר' יצחק בריה דר"ש בר מרתא.

ר' אלעזר היה תלמידו כחולין קיא:, שא"ל שמואל לרבך (רב) יהיבי ואכל, אתא לקמיה דרב א"ל הדר ביה מר משמעתיה? בעי מרב כשבת קנג., עירובין סה:, יבמות קב: קט:, ב"ק פז., מנחות טו. טו:, ר"א אמר רב שבת כ., כתובות עז., גיטין פו:, וקראו לרב רבינו כגיטין ט:, ב"ב קנב., ובמגילה כט. דרש ואהי להם למקדש מעט זה בית רבינו.

ר' אלעזר בר יוסף בשמו ברכות ספ"ז.

ר' אמי אמר רב נדרים מ: מא., בכורות נה:, נדה פ"א ה"א.

ר' אמי בר יודן עיין לקמן רמי בר רב יוד.

ר' אמי (רמי) בר יחזקאל בשמו עירובין פ"ה ה"ג, תענית פ"ב ה"יד.
ר' אמי בר קרחה בשמו ב"ב פ"י ה"ח.
רב אסי לעיל בין חביריו.
אשיין בר נדבך בשמו מנחות כט: לפי גרסת הרי"ף והרא"ש בה' קטנות ה' ס"ת וכן הוא בדק"ס. ר' ביבי בשמו מד' איכ"ר פ"א-כח ומד' תהלים פ"כב.
ביבי בר גוזלן בשמו ב"מ פ"ב ה"ה.
ר' ביסנא בשמו פסחים פ"ד סה"ג, מו"ק רפ"א, ע"ז פ"א סה"ו.
בנימין גנזכייה בשמו ברכות פ"ב ה"ו ועיין לקמן מנימין סקסנאה.
רב ברדלא בר טביומי אמר רב חגיגה ה.
רב ברונא תלמידו כפסחים קג., יבמות קי., חולין פו:, אמר רב שבת כא. כד: כו., עירובין סג: פה:, פסחים קו:, כתובות סב:, סנהדרין כח:, ע"ז לה. מ.
ר' ברכיה בשמו ברכות ספ"ט, שקלים פ"א ה"ב.
גוריון בר אסטיון בשמו ב"מ פו:.
רב גידל תלמידו דרב כעירובין יז., אמר רב ברכות כא: מג: מט., שבת כד. ל:, עירובין כט. עב. צד., פסחים עח:, סוכה יג., יומא יח:, מו"ק יז. יח:, חגיגה י., יבמות כ. לה. ס. צז. קו., כתובות קו., נדרים ח. טז:, סוטה כט., קידושין מב:, ב"ב טו. קע., סנהדרין יד: צח., שבועות מט., זבחים נט., מנחות ל., חולין קכז., ערכין יח: כ., נדה ו. מח: סז.
גידל בר בנימין (או מנימין) פסחים ספ"ח (ונראה שהוא סתם רב גידל כי המאמר הוא בפסחים עח: ע"ש סתם רב גידל אמר רב), יבמות פט"ו ה"ו, סוטה פ"ו ה"ד.
רב גידל בר מנשיא, שלח לרב ילמדנו רבינו ב"ב קנה., אמר רב מו"ק כד:.
גניבא, רב איקלע לבי גניבא ברכות כז., אמר משמיה דרב ברכות כה., ע"ז לו:, חולין מד. נ:, ובירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח מחלוקת רב וגניבא ואמר רב אני זקן והוא זקן.
גורסק בר דרו משמיה עירובין כט. לגרסת דק"ס וכן היה הגרסא לפני היוחסין.
דארו בר פפא משמיה ע"ז כז..
רב דימי, ברכות מד. כי אתא רב דימי אמר רב, ובל"ס זה מן ההלכות שאמר רב בעדן היותו בא"י.
רב דימי בר יוסף אמר רב ברכות מה: והוא סתם רב דימי.
רב דימי בר שישנא משמיה גיטין סב., מנחות צ.
רב דניאל בר רב קטינא אמר רב מו"ק ח. יב., חגיגה ח., ב"ק צז.
רב הונא תלמידו המובהק שישב כל ימיו לפניו והוא ישב על כסא רבו בסורא עיין ערכו.
רב הונא בר אשי אמר רב סוטה טז:.

רב הונא בר חייא בשמו סנהדרין פ"א ה"ה.
רב הונא בר חיננא, ב"ב קסז: אמר הכי אמר רב.
רב הונא בר רב קטינא, יתיב קמיה רב זבחים קטו: לגרסת דק"ס, וגרסא שלנו קמיה דרב חסדא.
רב הונא בר תחליפא משמיה דרב קידושין עא. וכבר בארתי בערכו שצ"ל משמיה דרבא.
רב המנונא תלמיד רב כב"ק קו. והיה חביב על רב שקראו בני כעירובין נד. אמר רב עירובין טז. עז:, סוכה כא:, קידושין סה., ע"ז יט:.
רב המנונא סבא, בפסחים קה. אמר לתלמידי דרב, הכי אמר רב.
רב זוטרא בר טוביא אמר רב ברכות ז. מג:, שבת עה., פסחים פז., תענית טז:, יומא לט:, חגיגה יב. יג:, נדרים מא:, ב"מ נט., ב"ב צז., סנהדרין קו., ע"ז כד:, מכות ו: יב., זבחים סד:, מנחות יא.
ר' זירא (או זעירא) אמר רב שבת כא. קכה. קל:, עירובין צא:, ביצה ז:, יומא נד., סוטה יח., ב"מ כג:, ב"ב קמה: קמז., סנהדרין ל: ק:, זבחים כה: (ושם אמר רבי וצ"ל רב), חולין קז: קט:, בכורות לט:, ברכות ספ"ג, מעשרות פ"ד ה"א, ערלה פ"א ה"ז[19], שבת פי"ז ה"א, יבמות ספ"ט, גיטין פ"ט סה"ח.
ר' חונה בשם רב כן הוא בירושלמי והוא רב הונא.
ר' חזקיה בשמו ירושלמי סוף קידושין, ובע"ז פ"ג ה"ג ר' חזקיה בשם רב כיני ראה אותן וכו', ובסה"ד שגג ועשה ממנו אמורא בשם ר' ביני ובאמת הוא בירושלמי כמו בבבלי הב"ע, ובמשפחות סופרים ערך רב צד 60 אות פא מחקו בחנם.
חזקיה בן בתו לקמן בסדר בניו.
ר' חייא בר אבא אמר רב חולין צב., ובדק"ס מביא מילקוט כ"י שצ"ל ר' חייא בר רב.
ר' חייא בר אבין תלמידו דרב, והעיד שרב צלי של שבת בע"ש בברכות כז: אך שם צ"ל ר"ח בר אשי. אמר רב עירובין לח: מ. פא., גיטין לח: מ., ב"ק כא:, סנהדרין ל:.
חייא בר אדא, בתשובת הגאונים שערי תשובה סקע"ח, מביא שרב היה קולו ערב וירד לפני התיבה ונהג חייא בר אדא אחריו כן. ובב"ר פ"ב־ו חייא בר אדא הוה יתיב קמיה דרב אבל ביבמות פ"ד הי"א איתא חייא בר אשי.
רב חייא בר אסי אמר רב תענית יח., וצ"ל בר אשי, דק"ס.
רב חייא בר אשי תלמידו כברכות יא: שאמר זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב, אמר רב בכמה מקומות כמבואר בערכו באריכות.

[19] נמצא לפנינו בערלה פ"א ה"ה – הערת ויקיעורך

רב חייא בר יוסף אמר רב שבת ז: ל:, עירובין צ:, פסחים ז. כא:, יבמות צב: צד: צז. קי:, כתובות נ: קו:, נדרים ח. טז:, קידושין מב:, חולין נד.

חייא בר רב, לקמן במשפחתו.

רב חייא בר רב מתנה, דרש משמיה דרב נדה ס:.

ר' חייא דכפר תחומין, פרשיה לפני רב תרומות פי"א ה"ה, אך שם צ"ל לפני רבי והוא ר' יהודה נשיאה ב).

ר' חייא קטוספאה משמיה דרב ביצה לח:, וב"ב צג: גרס רבה בר חייא קטוספאה, ובכלאים פ"ב ה"א גרס אבא בר חייא.

ר' חלבו בשמו ברכות ספ"ט, תענית פ"ג ה"ט.

ר' חלבו בר חנן בשמו ברכות פ"ו ה"א.

ר' חלפתא דמן הונא (או דמן חיפא), בגיטין פו: א"ר יוחנן לבני ר' חלפתא דמן הונא הכי אמר אבוכון [משמיה דרב ס"א].

רב חלקיה בר טובי אמר רב ב"ב לט:.

רב חמא אבוה דר' הושעיא, בויק"ר פ"א־ג אמר בשם רב, והמאמר נשנה ברו"ר רפ"ב שאמר בשם רבי והאמת כן שהיה בימי רבי.

ר' חמא בר אושעיא אמר רב סנהדרין כה. לגרסת דק"ס.

רב חמא בר גוריא אמר רב שבת ט. י: יא. לז. קלט:, עירובין ט. מו: מז., מגילה יח: יט., תענית יב: כז., מו"ק יב., יבמות מה:, גיטין פו:, קידושין עו:, ב"ק קיג:, ע"ז טז:, מנחות לב: עח., חולין מה., שבת פ"ט הי"א.

רב חנא בשמו ר"ה פ"ב ה"א.

רב חנין אמר רב יומא מא:, נדרים ז:, סוטה ט: י.

רב חנן בר אבא ((או רבא־רבה) היה חתנו כחולין צה: ולמד עם חייא בר רב כשבת סו., יומא יט: ומחוי ליה רב איפוך, אמר רב שבת קיב:, עירובין ה:, סוכה ב: (ושם רבה), ר"ה כב. לא., יבמות סג:, כתובות טו., גיטין לז:, ב"ב צא., ע"ז יא: טז., חולין סג., ברכות פ"ח ה"א, וברכות פ"א ה"ה י: אמר ראיתי לרב עביד וכו'.

רב חנן בר רב חסדא אמר רב ע"ז יא:, ושם טז: א"ר חנן בר"ח ואמרי לה רב חנן בר רבא אמר רב, והספק אם רב חנן חתנו אמר בשמו או נכדו.

רב חיננא בר יהודה בשמו סנהדרין עז:.

רב חיננא בר כהנא אמר רב ר"ה יט: והוא ר' חנינא ב"כ דלקמן.

רב חיננא (או חנינא) בר שלמיה, למד עם חייא בר רב כעירובין צח: וכן הוא בירושלמי שם פ"א ה"א ה., בעי מרב נדה סה., וקרא לרב מר כנדה כה., משמיה דרב שבת מג:

קכג., פסחים קה., ביצה לא: לב:, ב"ב קיא., חולין לז:, נדה כה:, ביצה פ"א ה"ה, סוכה פ"א ה"ו, סנהדרין פ"א ה"ב.
רב חיננא סבא משמיה ברכות יב: לגרסת עין יעקב, וצ"ל רבה בר חיננא סבא משמיה דרב.
ר' חנינא בר אבדימי אמר רב נדרים סא:, קידושין סד:, ב"ק צו:.
ר' חנינא בר כהנא אמר רב ביצה ו., ר"ה יט:, (ושם רבי וצ"ל רב), ע"ז כ:.
רב חננאל תלמידו דרב כפסחים קג., יבמות קי., חולין פו:, אמר רב ברכות מג: מט., פסחים סח., ר"ה לה., מגילה ג., מו"ק יב:, תענית ה., חגיגה יג:, יבמות קי., קידושין עב., מנחות ל: לא: לד:, חולין צא:, אורי ליה רב מו"ק יט.
רב חסדא אע"פ שלא מצינו שדבר עם רב פא"פ, אבל מצינו שקראו תמיד רבינו כסוכה לג., בכורות מה., נדה מט: שאמר דבר זה רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו, וברכות לח: דרש רב חסדא משום רבינו ומנו רב, ביצה כה. אמר מדברי רבינו נלמד, ר"ח אמר רב ברכות מג., עירובין צו., פסחים קז., נזיר מג:, ע"ז לא. נב. ס:, מנחות יז., והיה חביב עליו שמעתתא דרב עד שנתן לרבא בר מחסיא ב' מתנתא דתורא שאמר לו הלכה חדשה מרב כשבת י:.
רב טבי בשמו תרומות פ"ה ה"ג, סוכה פ"ג ה"א.
רב טבלא בעי מרב שבת קא., עירובין יב., אמר רב ב"מ צד., ובעירובין פ"ח ה"ו ר' טבלאי בשם רב.
ר' יאשיה אמר רב סוכה ב:, וכבר בארתי בערכו שהוא ר' יאשיה דמן אושא.
רב יהודה תלמידו המובהק שישב כל ימיו לפניו ואחרי פטירת רבו ישב לפני שמואל ואח"כ יסד ישיבתו הגדולה בפומבדיתא, עיין ערכו.
רב יהודה בר אשי משמו כן הוא בברכות יט: וכבר בארתי בערכו שצ"ל בר אמי משמיה דרב יהודה וכן הוא בדק"ס.
רב יהודה בר זבדי אמר רב קידושין עג: ונראה שצ"ל כמו ביבמות פג: א"ר אבא אחוה דר"י בר זבדי אמר רב יהודה אמר רב.
רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה, ברכות מז. מח., שבת ל: קיח: קיט: קנג., עירובין יד: צז., פסחים קיג:, סוכה מו:, תענית יד. כט., מגילה ה., מו"ק טז., מנחות לה:.
ר' יודן משמיה עירובין פ"ה ה"ד.
ר' יוחנן מצינו בסנהדרין פ"ג ה"י שאשכח רב לר' יוחנן יתיב מקשי וכו', ובזהר חדש בראשית כג: ר' יוחנן אמר רב, ובשבת פ"ה ה"ב ר"י מטי בה בשם רב, וכל ימי רב כשהיה בבבל היה שולח לו ר' יוחנן כל ספיקותיו והיה כותב לקדם רבינו שבבל כחולין צה:,

ושם קלז: כעס ר"י על איסי בר היני שקרא לרב אבא אריכא וסיפר לו גדולת רב כשהיה בישיבת רבי, וכן שם נד. סיפר לר"ל גדולתו וכבר הארכתי לעיל בזה. ר' יונה בשמו ברכות פ"ד ה"ג, תרומות פ"ח ה"ג, כלאים פ"ד ה"ו, תענית פ"ב ה"ב, ובעירובין פ"ו ה"ז אמר אתפלגון רב ושמואל.

ר' יוסי בר' בון בשמו כלאים פ"א ה"ב, פ"ד ה"ד, פסחים פ"ז ה"א, סוטה פ"ה ה"ב, קידושין פ"ג הי"ב.

ר' יוסי בר מנשיא בשמו סוכה פ"ג סה"א, מגילה פ"ב ה"ד.

ר' יוסי בן שאול אמר רב ביצה ז., אך שם הוא ט"ס וצ"ל אמר רבי.

רב יוסף אמר רב עירובין יא. מא., יומא סט:, גיטין לח:.

רב יוסף בריה דרב מנשיא מדויל, בקידושין עט: עבד עובדא כוותיה דרב ואיקפד שמואל, ובנדה כו: משמע שהיה תלמיד מובהק לרב, ואפשר שהוא ר' יוסי בן מנשיא דלעיל.

רב ייבא חמוה דאשיאן בר נדבך משמיה ב"ב כב:.

רב ייבא בר יוסי אמר רב ערכין ה..

רב ייבא סבא בשמו פסחים קג:, ושם עד: לגרסת דק"ס שהוא טפליה בר גוזלא לרב.

ר' יעקב, בשבת קלד: כי אתא רב דימי – הוו בה במערבא – א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמו – דאמר רב.

ר' יעקב בר אבא תרגם קמיה דרב ב"מ מא., סנהדרין פ"ז הט"ו.

ר' יעקב בר אדא בעי מרב ורב שתיק סנהדרין סו:.

ר' יעקב בר אחא בשמו מו"ק כב:, כתובות פ"ד ה"ח.

ר' יצחק בר אבא בר מחסיא בשמו מגילה פ"ב ה"ב.

רב יצחק בשמו, ירושלמי שבועות פ"ד ה"ב.

רב יצחק בר אדא אמר רב חולין טו:.

רב יצחק בר אשי אמר רב פסחים מה:.

רב יצחק בר יונתן בשמו נדה פ"ב ה"ז.

רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב ברכות ג. (ושם חסר תיבת בר מרתא) יג: מו. (ושם ר' אילא וצ"ל רב יצחק, דק"ס), פסחים קו:, יבמות כד:, גיטין יג. סג:, קידושין סה:, סנהדרין ח:, מנחות כט:, חולין נא. עד. צב:.

רב ירמיה בר אבא היה תלמיד מובהק לרב כביצה כב: שאמר שאלית את רבי ביחוד ומנו רב, ונתעלה כ"כ עד שנעשה לתלמיד חבר שלו כברכות כז: לט:, אמר רב ברכות נו:, עירובין ז: יב. כא., פסחים לז., ביצה כב: כט., מגילה יח:, כתובות ס., ב"מ כ:, ב"ב סה.,

ובירושלמי מצינו כמה פעמים ר' ירמיה בשם רב והוא ר' ירמיה בר אבא וגם בהוריות מצינו כמה פעמים ר' ירמיה בשם רב והוא רב ירמיה בר אבא, וגם בהוריות ו. מצינו רב ירמיה אמר רב והוא ר"י בר אבא כבדק"ס, וברכות פ"ז סה"ד ר' ירמיה מטובה בשם רב, צ"ל ר' ירמיה מטי בה בשם רב, ובחרדים שם אמר שזה שם עיר ושגגה יצאה מלפני השליט וזה ברור.

ר' ירמיה בר אחא אמר רב חולין נא:.

ר' כהן בשמו ירושלמי סוף קידושין.

רב כהנא תלמידו דרב וקפסיק סידרא קמיה כשבת קנב., אמר רב ברכות יד:, תענית יב:, יבמות קב., כתובות עט:, גיטין עא. ורב שלחו לא"י וצוהו שלא יקשה לר' יוחנן שבע שנים כב"ק קיז.

כהנא בר מלכיו בשמו ברכות פ"ו ה"א מ:.

כהנא בר תחליפא בשמו ע"ז פ"ב ה"ט.

ר' מנחם בשמו ב"ר פכ"ד־ז.

ר' מנחמא בשמו שבת פי"ד ה"ג, ויק"ר פט"ז־ח.

מנימין סקסנאה, בנדה סה. סבר למעבד כוותיה דרב – שכיב באורתא קרי שמואל עליה דרב וכו', וברכות פ"ב ה"ו גרס בנימין גנזכייה. רב מנשיא בר זביד אמר רב שבועות מה:, מנחות קח:.

רב מנשיא בר ירמיה אמר רב פסחים סח., נזיר סה:.

רב מנשיא בר שנובלי משמיה עירובין כט..

רב מנשיא בר תחליפא אמר רב ברכות מט:, פסחים ו:.

רב משרשיה בעי מרב ב"ב צז: לגרסת השאלתות ודק"ס אבל צ"ל מרבא.

רב מתנא אמר רב שבת (כא. לגרסת דק"ס) כד. כט., כתובות מג: סב:, ב"ק נו:, ב"מ לז., מגילה פ"ב ה"ו, מכות פ"א ה"ה.

ר' נחום בשמו שבת פ"י ה"ו.

ר' נחמן (סתם הוא רב נחמן בר יעקב) אמר רב עירובין עב:, פסחים יג. מה: קי:, מגילה יד., כתובות ח. קו., סוטה יב:, ב"מ צד., בכורות כג:, ערכין כב., וברש"י ביצה כה. ד"ה מדברי, שר"נ היה תלמיד רב, וכבר בארתי בערכו שלא ראה את רב מימיו ואך קבל מרבותיו הלכות רב, ובירושלמי מצינו כמה פעמים ר"נ בר יעקב בשם רב.

רב נחמן בר אבא (או רבא) אמר רב ע"ז לט.

רב נחמן בר זבדא אמר רב שבת כה:.

רב נתן בר אבא אמר רב ביצה לב:, וכב"מ מא. תרגמא רב נתן [בר אבא דק"ס] קמיה דרב.

רב נתן בר אבין חולין מה: יתיב קמיה דרב והקשה לו ורב השיב לו.
רב נתן בר מניומי אמר רב שבת כא: לגרסת הרא"ש ודק"ס.
ר' סימון אחוה דרב יהודה בר זבדי בשמו ב"ב רפ"ג וספ"ג ב"ר ספפ"ה.
ר' עוירא בשמו פסחים קיט: וצ"ל משמיה דר' אמי.
עולא אמר רב שבת קמג:.
מר עוקבן בשמו עירובין פ"ח ה"ה.
רב עמרם אמר רב פסחים קה., מו"ק יט:, יבמות לד., נדרים כח., סוטה יב: יח., ב"ב קסד:, סנהדרין קד:, בכורות כז., מכות פ"א ה"ב.
רב ענן אמר רב ברכות ל:, שבת יב:, שבת רפ"ג, יבמות ספ"ט.
רב ענן בר רבא אמר רב ר"ה לא. וצ"ל רב חנן בר רבא.
ר' פנחס משמיה חגיגה כו. ובאמת צ"ל שם משמיה דרבא.
רב פפא סבא משמיה דרב קידושין עא:, סנהדרין מט:, מנחות לג:.
ר' פרנך בשמו סוכה פ"ג ה"א.
רבא בר רב אדא משמיה יומא נג:, קידושין ע. ועיין ערכו.
רבא בשם רב ויק"ר פל"ב־ז. וצ"ל ר' בא.
רבה אמר רב גיטין לח:, ובנדרים עז רב שרא נדרא לרבה בקיטונא דבי רב, אבל הוא ט"ס וגרסת היוחסין נכונה שגרס רב שרא לרב חננאל.
רבה בר אבוה אמר רב שבת קכט: קל:, עירובין עה: פה., נדרים כז:, גיטין סג. עב. עו. עו:, ב"מ צט., סנהדרין נא:, ע"ז נא., זבחים מד:, בכורות י:, כריתות יח.
רבה בר איסי אמר רב סוטה ל..
רבה בר רב הונא זכה עוד לישב לפני רב כב"ב קלו: שרמי רבה בר"ה קמיה דרב, וביום חתונתו היה עדיין רב קיים כמגילה כז:, אמר רב ברכות כה., שבת צז. קז., עירובין פה:, פסחים לט., ביצה כה., יבמות כו:, ב"מ עט., ב"ב צא., חולין נג., ובירושלמי דמאי פ"ד ה"ה ר' בא בר"ה אמר רב.
רבה בר חייא קטוספאה עיין לעיל ר' חייא קטוספאה.
רבה בר חנא לעיל עם חביריו בשם רבה בר חנא. רבה בר חיננא סבא בשמו ברכות יב. יב:.
רבה בר טוביא בר יצחק אמר רב עירובין כח:.
רבה בר יוסף אמר רב ערכין ה:.
רבה בר יצחק אמר רב יבמות עא: (ובקידושין כז. גרס רבה בר יצחק ובב"ב עז. גרס רבה), חולין מה:, סנהדרין צו: מט: ושם רבא.

רבה בר ירמיה אמר רב ע"ז טז..
רבה בר לימא משמיה ר"ה ד. (וברש"י שם ד"ה ורבה, שהיה תלמיד רב), מגילה יג:.
רבה (או רבא) בר מחסיא, שבת י: אמר היינו דאמר רב.
רבה בר שמואל אמר רב יומא לו:.
רבה בר תחליפא משמיה שבת קכ:.
רבין אמר אמר נדרים מ. כמה מאמרים.
רבין בר רב אדא משמיה יומא נג:, קידושין ע: ועיין ערכו.
רבין סבא, פסחים עד: טפליה בר גוזלא לרב, ובקידושין נג: תרגם קמיה דרב.
רבנן דקיסרין בברכות פ"ד ה"א כז:, תענית פ"ד ה"א טז: אמרי איתפלגין רב ור' יוחנן.
רכיש בר פפא משמיה חולין מב: נה..
רמי בר רב יוד אמר רב פסחים סב: ובזבחים נח: בר רב יודא ובדק"ס בר רב יוד, וכן שבת לב: לגרסת דק"ס, ואפשר שהוא ר' אמי בר יודן שמביא היוחסין.
רמי בר יחזקאל חולין מא. אמר הכי אמר רב.
רמי בר רב אמר רב שבת לב:.
אבא שאול משמיה דרב נדה לח. אך צ"ל משמיה דרבי.
ר' שילא אמר רב ברכות מט: ובירושלמי ספ"ד דברכות.
ר' שילא בר אבימי או אבינא אמר רב ע"ז טו. כב:, ובנדה לו: שהיה תלמיד מובהק דרב.
רב שימי בר חזקיה בשמו כתובות ו. וצ"ל בר חייא.
שימי בר חייא בנו עיין לקמן.
רב שמואל בר אוניא משמו עירובין סג:, ר"ה יח., מגילה כט., חגיגה ה:, יבמות קה., כתובות יז., סנהדרין כב. מד:.
רב שמואל בר בידרי אמר רב מנחות לה: וגרסת הרא"ש בהל"ק ה' תפלין פי"ג רב שמואל בר מרי, ובדק"ס בר מרדכי.
רב שמואל בר רב יצחק אמר רב ברכות יד: נט., שבת נא., פסחים קיג:, יבמות מו. צז., גיטין עח., ב"מ מא., ב"ב קיט., פסחים פ"ז ה"יב, ובנדה סד: אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרב.
רב שמואל בר מרתא אמר רב פסחים קיג:.
ר' שמואל בר נחמן בשם רבותינו שבגולה במ"ר פ"ז־ד. והמה רב ושמואל כדלעיל.
רב שמואל בר סיסרטא עיין תענית יד..
רב שמואל בר שילת היה אהוב לרב ככתובות סב. שרב קרא עליו הפסוק כן יתן לידידו שנה, וב"ב ח: קרא עליו הפסוק ומצדיקי הרבים ככוכבים, ובשבת קנג. בקשו

רב כשיפטר יעשה עליו הספד, וכתובות נ. א"ל רב בציר מבר שית לא תקבל וכו', בעי קומי רב ברכות פ"ז ה"ב, אמר משמיה עירובין כח., פאה פ"ח סה"ד, מגילה פ"ד ה"ג.
ר' שמי בשמו מגילה פ"ב סה"ה.
שמעון בר חייא בשמו עירובין פ"ה ה"ה ועיין ערכו.
ר' שמעון בר כרסנא בשמו שבת פ"ג ה"א.
רב ששת בשמו ע"ז פ"ב ה"ה.
רב תחליפא בר אבדימי, ביצה טז: עבד עובדא כותיה דשמואל ואמר רב תחלת הוראה דהאי צורבא מרבנן לקלקולא.
תלמידי דרב נמצא כמה פעמים בש"ס.

מדותיו היקרות

המה מלבד גדולתו בתורה אשר הלכותיו ומאמריו היקרים מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי ואשר גם אליו יתיחס שהוא סידר ספרא דבי רב – תורת כהנים כעדות הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשנה ויד החזקה, וספרי דבי רב עיין רש"י יומא עד. ורשב"ם ב"ב קכד:. יש לנו קבלה נאמנה מפי הגאונים מובא בשערי תשובה סק"עח וכן מובא ביוחסין אות רי"ש ונדפס כעת בספר האורה לרש"י, שעשרה מלין דחסידותא קיים רב ואשר תלמידיו הדורות שלאחריו לא נמצא אף אחד שהיו בו כל החסידות שלו ביחד. וזה לשון היוחסין, א) שלא היה רואה לעילא מד' אמות (ובשערי תשובה הגרסא דלא הוה מסגי ד' אמות בקומה זקופה, ויפה כיון הגאון ר' גרשון העניך בפי' לארחות חיים שהמקור הוא מירושלמי עירובין פ"א ה"ד), ב) שלא הלך בגלוי הראש (והוא מירושלמי ברכות פ"ד ה"א, הגאון הנ"ל), ג) קיים שלש סעודות בשבת, ד) היה מכון לבו בתפלה (בעירובין סה. שאמר בעצמו כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל), ה) דלא הביט לצדדין (במנחות כט. קי., בכורות מג:, נדה כד. ועי"ש פירש"י), ו) שהיה מקיף שלא להטריח את הצבור (כמגילה כב:), ז) לא אכל בסעודת הרשות (כמפורש חולין צה:), ח) כל מי שהקניטו היה הולך לפייסו (כמפורש יומא פז.), ט) שהיה קולו ערב והיה יורד לתרגם (כמגילה כב.), י) שהיה רגיל בציצית ותפלין (וזה מובא ברמב"ם ה' תפלין פ"ד ה"כד, "אמרו עליו על רב שכל ימיו לא ראוהו שהלך ד' אמות בלא ציצות או בלא תפילין" עכ"ל, ובל"ס היה לו לרבינו איזה מקור בש"ס, ואפשר שמזה אמרו עליו שלא הלך בגילוי הראש, יען שתמיד היה עוסק בתורה ועבודה והיה עליו תמיד אימתא דשמיא).
והנה מלבד העשרה מלין דחסידותא האלו מצינו שלא שח שיחה בטילה מימיו כדמובא ברמב"ם ה' דעות פ"ב ה"ד וז"ל אמרו עליו על רב תלמידו דרבינו הקדוש שלא שח שיחה בטילה כל ימיו. ואפשר שמקורו חגיגה ה: שאמר רב אפילו שיחה יתירה שבין איש

לאשתו מגידים לו בשעת מיתה, וגם לא שינה בדבורו מעולם כירושלמי סוף שביעית שאמר רב כד אנא אמר ליתן מתנה לבר נש איני חוזר בי, וזה שאמר לרב כהנא פסחים קיג. הפוך בנבילתא ולא תיפוך במילי, וכן היה ותרן בממונו כגיטין פ"ד ה"ג, והיה עושה תמיד לפנים משורת הדין כב"מ פג., ולא מנע עצמו מב"המד יומם ולילה כמאמריו שבת פג:, ביצה כד., ולא הוציא דבר שקר מפיו מעולם אפילו מפני דרכי שלום כיבמות סג., ולא היה ישן ביום יותר מס' נשמי כסוכה כו:, והיה נופל על פניו בפשוט ידים ורגלים כמגילה כב:, וכשהיה יוצא לדין אמר הכי, בצבי נפשיה לקטלא נפיק כיומא פו:, ובכל ערב ט"ב היה טובל פתו באפר כתענית פ"ד סה"ו, והיה קדוש וטהור כ"כ עד כשהיה נוסע מביתו לעיר אחרת והיה מתייירא פן תעלה עליו שום מחשבה זרה לכן היה מכריז מאן הויא ליומא כיומא יח:, והיה איסטניס גדול שאע"פ שהיה זהיר בנטילת ידים לא היה יכול לאכול אך במפה כחולין קז. וברכות פ"ח ה"ב.

נוסחי תפלותיו היקרות

בברכות טז: שבתר צלותיה אמר יהי רצון מלפניך שתתן לנו חיים ארוכים וכו' (וזה מה שאנו אומרין קודם שמברכין החדש ומסיימין בזכות תפלת רב), וכן תיקן מודים דרבנן כברכות פ"א ה"ח[20], והנוסח למי שטעה ולא הזכיר של שבת כברכות מט., וירושלמי שם פ"ז ה"ד, והיה חותם בר"ח מקדש ישראל ור"ח כברכות מד., ובברכת אשר יצר חתם ברוך רופא חולים כברכות ס:. וברכת על ביעור חמץ כפסחים פ"ב ה"ב, נוסחא לומר על מצות הדלקת נר חנוכה כסוכה פ"ג ה"ד, תיקן תפלה על הגשמים כתענית ו:, וכן תיקן תפלת ותודיענו שאנו אומרין ביו"ט שחל במוצאי שבת וקראום חז"ל בשם מרגניתא דרב ושמואל כברכות לג:, וכן תיקן תפלת אתה זוכר לר"ה, כר"ה פ"א ה"ג, ופדר"כ פ' בחודש ופ' דרשו ונקראת בשם תקיעתא דרב.

אשתו בניו ובנותיו חתניו ונכדיו

כפי שבארנו לעיל שכשהלך רב בפעם הראשונה מא"י לבבל וכשבא ליקח ברכת הפרידה מר"ח ברכו רחמנא ליצלך ממידא דקשה ממותא – זו אשה רעה כיבמות סג., אבל לדאבון לבו לא נתקיימה ברכתו כאשר יסופר שם שאשתו הוה קא מצערה ליה, וכל מה שאמר לה היתה עושה להיפך, כי א"ל עבידי לי טלופחי עבדה ליה חימצי, וכשא"ל עבידי לי חימצי עבדה טלופחי, וזה שאמר רב שבת יא. כל רעה ולא אשה רעה, וביבמות סג. אמר בגוי נבל אכעיסם זו אשה רעה וכתובתה מרובה, אך הוא נשא בדומיה והאמין בה' שהכל בהשגחה פרטית, ולא על חנם שאל לר' חייא דודו ברכות יז. נשים

[20] נדצ"ל פ"א ה"ה – הערת ויקיעורך

במאי זכיין (כי ברוב חסידותו חשב בל"ס שאשתו היא הטובה מכולן והיא מצערת לו כ"כ) ור' חייא ניחם לו והשיבו באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן, ובאמת כן היה כי ילדה לו בנים נחמדים, הראשון היה חייא שמו, ורב ראה כי ברכה בו השתדל בכל כחו ולמד עמו כפסחים ע. מתני ליה רב לחייא בריה, וברכות נג:, נזיר סו: א"ל רב חטוף ובריך, ופסחים קיג. צוהו לא תשתי סמא ולא תשוור ניגרא, ולא תעקר ככא, וכן נדרים מט: א"ל כל מידי לא תפליט קמיה רבך לבר מן קרא ודייסא וכו', וכן למדו הלכות דרך ארץ כתמיד כז: שא"ל חשיך תקין נפשך וכו'.

ומלבד מה שלמדו בעצמו בירר לו מבחירי תלמידיו ללמוד עמו כדמצינו עירובין ב: יא: מתני ליה רב יהודא לחייא בר רב קמיה דרב – וא"ל רב אתנייה צריך למעט – אתנייה רחבה וכו' ובעירובין מז. מתני ליה רב חייא בר אשי קמיה דרב, ובעירובין צח: מתני ליה רב חיננא בר שלמיה קמיה דרב, ובשבת סו. יומא יט: מתני ליה רב חנא בר רבא קמיה דרב.

ומצא בבנו נוחם מעט, כי כשגדל וראה צרת אביו איך יסבול מאמו, וכשידע שרב רוצה לאכול טלופחי אמר לאמו שאביו רוצה היום חימצי, והיא שעשתה היפוך רצון בעלה עשתה טלופחי, כרצון רב, ורב חשב שנתהפך לבה לטובה ושמח מאוד אך בנו גילה לו סוד הדבר, אז א"ל רב היינו דאמרי אינשי דנפק מינך טעמא מלפך, אבל א"ל שאינו רשאי לעשות כן כי ירגיל א"ע לדבר שקר כיבמות סג..

ובנו שהיה ידוע חולי הביט עליו אביו בעינא פקיחא כע"ז לא: שאמר רב האי שיכרא דארמאה שרי וחייא ברי לא נישתי מיניה – הואיל ולקי, וכפי הנראה נהל כל עסקי רב כב"ר פט"ז ס"ג שא"ל רב בני לי בית בא"י, וזכה להובילו לחופה כגיטין יח. שרב היה כשנכתבה הכתובה מבנו לאשתו, ומו"ק כ. צוהו רב באפה נהוג אבילותא. ובנו הוליד בן יקיר בשם "שימי" אשר זכה ללמוד לפני זקנו והיה חביב עליו מאוד כנדה כד., וישב קמיה רב כקידושין יב., הקשה לרב כיומא כח:, יבמות מה., ע"ז נז., מנחות כט. קי., ורב היה רגיל לבא אצלו גם לעת זקנתו כחולין קיא:, אמר משמיה דרב שבת קיא. וכן צ"ל בכתובות ו. ושם בר חזקיה בטעות.

בנו השני בשם איבו (ע"ש אביו) הוא לא ראה סימן ברכה בלמודו כפסחים קיג. שא"ל רב טרחי בך שמעתא ולא מסתייע מילתא תא אגמרך במילי דעלמא, ומסר לו ידיעת המסחר, וכפי הנראה מסר לו הבית שכר שלו וזה שא"ל תמרא בחלוזך לבי סודנא רהיט.

ובן אחד מת לו על פניו כדמשמע ירושלמי גיטין פ"ד ה"ג שאמר רב לכלתיה אילולא דאנא ותרן אפילו קלוסיתיה דעל רישך דידי הוא, אך אם הוא בנו איבו או בן שלישי לא נודע, אבל חייא בנו חי גם אחר פטירתו כברכות יב. שישב לפני שמואל וא"ל בר אוריאן תא ואימא לך מלתא מעלייתא דאמר אביך, וכן הוא חגיגה יד..

וגם שלוש בנות היו לו, אחת שנשאת לתלמידו דרב רב חנן בר רבא כחולין צה:, ובת רב חנן בר רבא נשאה רב חסדא כקידושין פא:, ובנות רב חסדא נישאו לרב עוקבא ולרמי בר חמא, ואח"כ לרבא כמבואר בערכם. ובתו השניה היתה אם החכמים הנודעים בשם איבו וחזקיה כסוכה מד:, ובתו השלישית היתה אם של האחים גדולי הדור ומקורבים למלכות הנודעים בשמם רבנא עוקבא ורבנא נחמיה כחולין צב..

פטירת רב וישיבתו אחריו

רב זכה לאריכות ימים כאשר כבר בארנו לעיל שבא עם ר' חייא עול ימים עוד בחיי ר' אלעזר בר' שמעון, ורבי נפטר לערך תק־ה לשטרות, וראבר"ש נפטר לערך עשרים שנה קודם רבי כב"מ פה. היינו שנת תפ' לשטרות ורב היה אז לערך טו' שנה א"כ נולד לערך תסה' לשטרות, ויחי בבבל כח' שנה כי ע"פ עדות רש"ג ח"ג פ"ב שעלה לבבל שנת תקל' לשטרות ונפטר תקנח' א"כ חי לערך יותר מתשעים שנה.

וכפי הנראה נקבר בקבורות אבותיו בכפרי "לא בסורא" במקום שהרביץ תורה, כדמוכח ברכות מב: דאמרו שם כי נח נפשיה דרב אזלו תלמידיו בתריה ופרש"י דקברוהו בעיר אחרת, וגם רב אדא בר אהבה היה עמהם, וכשישבו לאכול אנהר דנק (והיטב הניח החכם הגדול נייבוער ז"ל שצ"ל נהר דאנק, כי כן הוא בדק"ס "בנהר אנק", הנהר ההולך אצל סורא,) לא ידעו הדין בדין זימון, אז קם רב אדא בר אהבה וקרע שנית וצווח נח נפשיה דרב וברכת מזוני לא גמרינן, ושמואל חבירו האהוב כששמע פטירת רב קרע עליו יג' מני ואמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה כמו"ק כד., ור' יצחק בר ביסנא גזר שכל השנה לא לימטייא אסא וגידמי לבי הלולא, ואחד עבר על גזרתו ונשכו נחש ומת כשבת קי..

ונתקדש כ"כ עד שלקחו מאפר קברו לרפואה וגם שמואל הורה להיתר כסנהדרין מז., ונשאר בפי רבנן לומר מאן יהיב לן מעפריה דרב ושמואל ומלאינן עיינן כב"ב קעא., ע"ז נג:, חולין קי..

ואחר פטירתו נשאר שמואל רבן של כל בני הגולה וכל תלמידי דרב הלכו לפרקים לפני שמואל וגם חייא בר רב עמהם, כברכות יב., חגיגה יד., גיטין סב., ערכין טז: אבל ישיבת רב לא נתבטלה, אך לא הוקם ריש מתיבתא מפני כבודו דשמואל, ורב המנונא היה

המנהל את ישיבת סורא כירושלמי קידושין פ"א ה"ז ואז היה נקרא הישיבה בשם "אמרי דבי רב" ושם למדו הלכות רב כשבת פד:, עירובין פט: צד:, יבמות פג., שאמרו אמרי בי רב משמיה דרב.

והלשון אמרי בי רב נמצא, ברכות נו:, שבת פה. קמא: קנב., ביצה ז., ר"ה כג., סוכה לז. נב:, מגילה ז: יד:, יבמות פג:, כתובות פ., קידושין כד:, ב"ק יח:, ב"מ קב:, ב"ב ס. פ: קה: קנב., מכות כג., ע"ז כ: עה., סנהדרין נז. עד: צז., זבחים פז..

או אמרי דבי רב בב"ק כז:, או בי רב אמרי כפסחים מב., חולין ל: מה:, או דבי רב אמרי כשבת טו:.

וכל הספיקות היו שולחים משם לשמואל וזה שמצינו שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו כגיטין סו: פט., ב"ב קנב:, סנהדרין כד., שבועות מו..

וכשנפטר שמואל ז' שנים אחר רב שנת תקסה' אז הוקם רב הונא תלמודו הגדול בסורא על כסא רב ורב יהודה יסד ישיבתו הגדולה בפומבדיתא כדמובא באגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ב.

ר' אבא בר איבו

נזכר ש"ר פמ"כ-ד, א"ר ברכיה בשם ר' חלבו בשם רב חנן (או ענן) בר יוסף בשם ר' אבא בר איבו, וכן נזכר במ"ר פ"ה־ה, ויען שרב לא נזכר בשום מקום בשם אביו לכן נראה שהוא הנזכר גיטין לב. בשם רבה בר איבו בשם רב ששת, ודעת הר"ש בובר באוצר הספרות שנה ד' צד 168 שהוא ר' אבא בר אבינא.

ר' אבא בר אלישע

נזכר ב"ר פ"פ־ז ומד' תהלים פכ"ב־כב שמוסיף על דברי ר"ל, ודעת הר"ש בובר כי הוא הנזכר ביוחסין בשם ר' אבא בר אלישיב בזמן ר' מני בריה דר' יונה, ולא נמצא זכרו בשום מקום, ובתענית כב: נמצא אך ר' יצחק בר אלישיב שר' מני היה שכיח גביה, ובויק"ר פל"ה־ו מצינו ר' אחא בר אלישיב.

ר' אבא בר אלישיב

ערך ר' אבא בר אלישע.

ר' אבא בר אמי

נזכר ב"ר רפ"ה, ר' ברכיה בשמו.

ר' אבא בר ביבי

נזכר ילקוט אמור רמז תרמה', אבל המאמר נובע מויק"ר פ"כט־י ופדר"כ קנה. ושם ר' אבא בריה דר' פפי.

ר' אבא בר ביזנא
נזכר ב"ק פ"ה ה"ז, ר' בא בר ביזנא ר' יסא בשם ר' יוחנן, לענין הלכה, ובב"ר פ"נח־ז ר' אבא בר ביזנא אומר פרגמטיא נפק.

ר' אבא בר בינה
ערך ר' אבא בר אבינא.

אבא בר בנימין
היה דר בא"י בעיר ארבל (בספר כו"פ שעור ארבל כחצי שעה מטבריה), כשביעית פ"ו סה"ג ר' אבהו בא לארבל ואתקבל גבי אבא בר בנימין, וכבר אמרנו שבי"ת ומי"ם מתחלפין לא רחוק הדבר לומר כי הוא הנזכר גיטין כט: בשם אבא בר מניומי, שאחד שלח גט ע"י שליח וצוהו שיתן הגט לאבא בר מניומי כי הוא מכיר את האשה, וכשבא השליח מצא את ר' אבהו ורח"בפ ור"י נפחא ואמרו לו מסור מילך קמן דבי ייתי אבא בר מניומי נתביניה ליה, אבל אין סברא לומר שהוא אבא בריה דרב בנימין בר חייא, יען כי האחרון נזכר תמיד בשם בריה "דרב בנימין" וכן אין זה אבא בר מניומי שמצינו אותו תמיד עם אמוראי דבבל.

אבא בריה דרב בנימין בר חייא
ערך אבא בריה דרב מנימין בר חייא.

ר' אבא בן דוסאי
ערך אבא יוסי בן דוסתאי.

אבא בר בר חנא
כן נזכר תמיד רבה בב"ח בירושלמי, ששמו היה אבא כמפורש ב"ב עה..

אבא הכהן בר דלייה
ערך אבא כהן ברדלא.

אבא בר הונא או ברב חונה
כן נזכר רבה בר רב הונא בירושלמי כתרומות פ"א ה"ד, שבת רפ"יא, עירובין פ"א ה"א ה. פ"ג ה"ג פ"ו ה"ז, ב"ק פ"ד ה"ה, שבועות פ"ב ה"ג, ועיין ערכו.

אבא בר הם
ערך אבא בר חמא.

ר' אבא בר המנונא

נזכר אך בירושלמי גיטין פ"ח סה"ג ר' יעקב בר אחא ר' בא בר המנונא בשם רב אדא בר אחווה (אהבה) לענין שבת, ושם פ"ט ה"ג ר' בא בר המנונא רב אדא בר אחא (אהבה) בשם רב דר"מ היא.

ר' אבא (בא) בר זבדא (או זבדי)

קרוב הדבר מאוד לומר שאביו זבדא היה בנו של לוי בר סיסי ור' אבא בנו קיבל תורתו מר' חנינא ביחד עם ר"א בן פדת כתענית פ"ד סה"ו ר' אבא בר זבדא בשם ר' חנינא – א"ל ר' אלעזר עמך הייתי ולא איתאמרית הכי – ד"א בשם ר' חנינא הלכה כריב"ב א"ל ר' בא בר זבדא עמך הייתי ולא איתאמרית הכי, וכן מגילה ה: אר"א א"ר חנינא – אמר לפניו ר' אבא בר זבדא רבי, (הוא כמו מר) לא כך היה מעשה – קרי עליה טובים השנים מן האחד, וכן מצינו בפירוש ביבמות ס"פו שהיו שניהם חברים תלמידי דר' חנינא, וכן מצינו קידושין עה:, חולין יט. ר' אבא ב"ז א"ר חנינא, ואפשר שזכה עוד לראות את זקני הדור כר"ש בן חלפתא שאמר משמו יומא פ"ב ה"ב, שקלים פ"ד ה"ב.

ור' נחוניא דמן חוורין שאמר בשמו כשביעית פ"א ה"ה פ"ט ה"א שאמר הורי ר' נחוניא ד"ח, ובשם ר' יהודה נשיאה הראשון ככתובות פ"ב ה"ט וכן הוא כתובות כז. א"ר אבא בר זבדא פליגי בה ר"י נשיאה ורבנן, וזה יען כי המה האריכו ימים אחר רבי, אבל אין סברא לומר שראה עוד את רבי ור' חייא, יען מה שמצינו ברכות פ"א ה"ח[21] שיספר דרבי היה מפזרן ור"ח מכנסן, שא"כ צריכין אנו ליתן לו אריכת ימים יותר מדאי כי היה חי עוד בימי רבא וכאשר נבאר.

וכפי הנראה כשירד זקנו לוי לבבל באמצע ימי רב שכמלך בסורא (כשבת נט:) הביא אתו את נכדו בן בנו, ושם למד לפני רב כב"מ פ"ב ה"ד שמצא חמר אתא ושאל לרב, ואמר כמה הלכות בשם רב כברכות יא., שבת קיא. קכ., סוכה כה:, כתובות ז. (ושם א"ר חלבו אר"ה, א"ר אבא ב"ז אמר רב והוא שני ענינים) ב"מ כה: ובירושלמי ברכות פ"א ה"ה, פאה פ"ח ה"ו, ר"ה פ"ב סה"ה, מגילה פ"ג ה"ז, מו"ק ס"פג, יבמות פ"טז ה"ה, כתובות פ"י ה"ג ובמדרשים בכמה מקומות, וכן קיבל הלכות רב מרב אדא בר אהבה, כשבת פ"א ה"ה ספ"יד, ומה שאמרי שקלים ס"פב ששאלו ר"ז חכים רבי לרב דאת אמר שמועתא מן שמיה, א"ל רב אדא ב"א אמרן בשמו, הכונה ששאלו אם שמע בעצמו מפי רב ההלכה או משמו מפי אחר.

[21] נדצ"ל פ"א ה"ה – הערת ויקיעורך

ולאחר פטירת רב ושמואל, וכל תלמידיהם ואפילו הזקנים שבהם ישבו לפני ר"ה, ישב גם הוא עמהם כביבמות סד: שר' אבא בר זבדא ורב גידל ור' חלבו ורב ששת איעקור מפרקיה דר"ה ורב אחא בר יעקב אמר שיתין סבי היינא וכולהו איעקור, ולא היו לו בנים וכששאלוהו רבנן מ"ט לא ישא אשה, השיב להם אי זכאי הוה לי מקמייתא. ובהיותו כבר גדול הדור שב לארץ מולדתו וקיבל מר' יוחנן כדמצינו פאה פ"ח ה"ו שאמר בשם ר' יוחנן, ובשם ר"ל כשביעית פ"ב ה"ה.

והיה גדול כ"כ עד שאמרו ר"ה פ"ב ה"ה וסנהדרין פ"א ה"א ר' בא ב"ז פתח (בדרשה או באגדה) ור' יסא ור' אמי חתמין. ובתענית פ"ב ה"א יצא לתעניתא ביחד עם ר' תנחום בר אלעי ור' יאשיה ושם היה גם ר' חייא בר אבא ור' אמי ור' אסי והוא פתח תחלה והם דרשו אחריו. וכן מצינו אותו ביחד עם ר' שמואל בר יצחק כע"ז פ"ב ה"ז, והיה עניו כ"כ שלא בוש ללמוד מחבריו ולומר משמם כדמצינו שביעית פ"ז ס"הא, סנהדרין פ"ג ה"ה שאמר בשם ר' אלעזר אע"פ שהיה חבירו בעי מר' אבא בר אבינא כשבת ס:, וכן אמר בשם ר' יצחק בן חקולא ככתובות פ"ג ס"הא, ס"הג, ב"ב פ"ט ה"א.

וכן אמר גם בשם ר' אבהו כשביעית פ"ז ס"הא סנהדרין פ"ג ה"ה וקלסוהו בשביל זה שאמר הלכה משם זעיר מיניה, ולאחר פטירת ר' יוחנן שלח שאילותיו לבבל לרבו ר"ה כגיטין פו:, ב"ק כא. שלח ליה ר' אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מיניה דר"ה, אדהכי נח נפשיה דר"ה, ורבה בר ר"ה שלח לו הכי אמר אבא מרי וכו', וכפי הנראה היה דיין בעירו כדמצינו שביעית פ"ט ה"ה ששרא לר' לוי צנברייא תבן של שביעית, ומע"ש פ"ד ה"ו הורה בדין מע"ש, ובקידושין פ"ז הי"ב הורה שעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר.

ומצינו שהיה מתפלל בקול רם כברכות פ"ג סה"ה.

מאמריו היקרים באגדה מצינו עירובין סג. שאמר כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, תענית יז. מלך מסתפר בכל יום, סנהדרין מד. אע"פ שחטא ישראל הוא, ואמר היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמה ואסא קרי לה.

וכן מצינו הלכותיו ב"ב כד: ובירושלמי בכמה מקומות

האומרים בשמו מצינו ר' בא בר כהן ביצה פ"א ה"א.

ר' ברכיה בר חלבו ויק"ר פלו"ו אך שם צ"ל ר' ברכיה בשם ר' חלבו כסנהדרין רפ"י.

גמליאל זוגא כשמו נדרים פ"ח ה"ד והיה קריביה כמעשרות ספ"ה ושם חסר תיבת גמליאל.

ר' זעירא בשמו שבת פ"ו ה"ב פי"ד ה"ד, ע"ז פ"ב ה"ב ושאלו ר"ז בשבת פ"א ה"ב.

ר' חגי בשמו ברכות פ"ב ה"ב פ"ג ה"ה, תרומות פ"י סה"ה, ע"ז פ"ב ה"י.
ר' חלבו בשמו פאה פ"ח ה"ו, סנהדרין רפ"י.
ר' יוסי שאלו כמגילה פ"ג ה"ז.
ר' לוי צנברייא שאלו שביעית פ"ט ה"ה.
רבין הביא תורתו לבבל כקידושין עה:
ומה שמצינו יבמות פ"ג: רב שמואל בר יהודה א"ר אבא אחוה דר' יהודה בר זבדי אמר רב יהודה אמר רב, אין זה ר' אבא בר זבדא.
והאריך ימים רבים כמו שאמרנו למעלה שהיה תלמיד ר' חנינא ועוד בימי רבא היה חי כב"מ טז. ששלחו לו רמי בר חמא ורבא קושיית רב ששת והוא השיב להם זו אינו צריכה לפנים, ואפילו אם נאמר שזה היה בימי עלומיו דרבא וידוע שרבא חי לערך עג' שני ונפטר תרסג', ורבא כששלח שאילתו אליו היה כבן כ' לערך שנת תר"י, היה אז ר' אבא בר זבדא למעלה מתשעים.

ר' אבא בר זבינא (או זמינא או זמינה או זימונא)

אביו היה חכם בעיר צור ונתמנה ע"מ לחזור כבכורים פ"ג ה"ג, ובנו ר' אבא היה תלמידו המובהק דר' זירא א). שהיה משמש לר"ז כברכות פ"ז ה"ג, והלך אתו לבית המרחץ כשבת פ"ז ה"ט, אמר בשם ר"ז כר"ה פ"ג ה"ג, ה"ו, פ"ד ה"ו, שקלים פ"ד ה"א, ועם חבירו ר' יונה בשם ר"ז כברכות פ"ז ה"ה, דמאי פ"ג ה"א, ב"ר פ"ס־ח, וברכות ספ"ו יספר מר"ז שהיה מזכיר מעין המאורע, ומאמרו הנודע דמאי פ"ג ה"ג שאמר ר' אבא בר זבינא בשם ר"ז אין הוון קדמאי בני מלאכים אנן בר נש וכו', והמאמר הזה נשנה שקלים פ"ה ה"א ושם איתא בר זמינא, ובב"ר פ"ס-ח בשם בר ימינא וצ"ל זמינא, ובשבת קיב: איתא המאמר אר"ז אמר רבא בר זמינא וצ"ל זמינא, ובשבת קיב: איתא המאמר אר"ז אמר רבא בר זמינא וצ"ל להיפוך.
וכן מצינו שאמר בשם (מטי בה) ר' אבדימי דמן חיפה כברכות פ"ד ה"א, מגילה פ"ג ה"ה, תענית פ"ד ה"א.
בשם ר' אושיעא קידושין פ"ד ה"א, סנהדרין פ"ו ה"ז, בשם ר' אלעזר א"ר אושיעה תענית פ"א ה"ג.
בשם ר' דוסא סבא (מטי בה) חגיגה פ"א ה"ח, סנהדרין ספ"י, וכן מביא פלוגתא שבין ר' חלבו ור' חמא בר חנינא כלאים פ"ט ה"ד, השם ר' יהוצדק שביעית רפ"ט ביצה רפ"א.
בשם ר' יצחק שביעית רפ"ט.

פרנסתו היתה ממלאכת חייו ותופר מנעלים ככלאים פ"ט ה"ה שר"ז רבו מפקדו ויאמר לבר ראשון (שם החייט ובשנות אליהו שם גרס בר ראשון) דלא יחט ליה מסאנא בביתן, ובאהבת צו"י שם מביא גרסא אחרת ובשביעית פ"ד ה"ב שהיה מחייט פ"א גבי ארמאי בעיר רומי (עיר רומי בא"י) והביא לפני בשר נבלה וא"ל אכול ואי לא אנא קטלינא לך א"ל אי בעית הרגני ואנא לא אכילנא, אז א"ל העכו"ם מי הודיע לך שאלו אכלת הנבלה אז הייתי הורג אותך או יהודי יהודי או ארמאי ארמאי (שכל או"ו צריך לשמור דתו) ואמר ר' מנא ע"ז שאלו היה שומע ר' אבא ב"ז הדין דעל כל עבירות אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג חוץ מג' אז היה אוכל הנבלה.

וכן נזכר ב"מ פ"ה ה"ו שהיה נותן דינר לקפילא והיה לוקח ממנו כל השני כשעת הזול.

ר' אבא בר זוטרא או רבא בר זוטרא

היה תלמידו דר' חנינא כגיטין פ"ד ה"ד וכן מובא המאמר ע"ז כח: ע"ש רבה בא זוטרא בשם ר' חנינא וכן הוא ע"ז פ"ב רה"ב, וביבמות פ"ד הי"א, וכפי הנראה הלך לזמן קצר לבבל ולכן מצינו שאמר בשם שמואל כיבמות פ"ד הי"א המאמר הנפלא "כל שהו בה' רבא, ובאל"ף רבא" ויש שמפרשים שכונתו על שמות אמוראים שאם נכתב בה' הוא רבה ובאל"ף הוא רבא וטעות הוא בידם כי מה שייכות מימרא דשמואל על רבה ורבא, אבל הגרסא האמיתית הוא כדמובא בנדה פ"א ה"ג כל שהוא בהרבה הרי הוא בארבה פי' כל שנולד לרי"ב ימים כמנין "הרבה" שהוא ז' חדשים שלמים אז חיו יחיה וירבה וכן מצאתי בפי' מהר"זו בב"ר פ"ק-ו, וכן מצינו שאמר בשם שמואל כמ' שמואל רפט"ו ובהיותו בבבל למד לשון ארמית.

ואח"כ חזר לא"י ונעשה מתורגמנו דר' יוחנן להתיר נדר לאשה שלא הבניה לשון סוטיסטון כנדרים פ"י ה"ח ומובא בר"ן ח:.

ונזכר ב"מ טז. ב"ב כד: לגרסת דק"ס שהשיב זו אינה צריכה לפנים.

האומרים בשמו מצינו אך ר' זעירא כשבת פי"ד ה"ד יבמות פ"ד פי"א, וע"ז פ"ב רה"ב.

אבא בר זמינא

ערך אבא בר זבינא.

ר' אבא בר זעירא

נזכר בשם זה פ"א במ' תהלים פכ"ח-ד אבל צ"ל ר' אהבה ב"ז בב"ר פפ"ד-ט, ובילקוט שמואל רמז קמט גרס ר' אחא ב"ז ואחד היא כי בירושלמי קראו לפעמים אהבה אחוה או אחא ב"ז וכן נזכר ד"ר פ"ד-ד.

ר' אבא בר חייא בר אבא (הכהן)

אביו ר"ח בר אבא היה בבלי והלך לא"י ולמד מריב"ל ור' חנינא והיה תלמידו המובהק דר' יוחנן, ובנו ר' אבא אע"פ שמצינו שאמר בשם ר' יוחנן כברכות ה. מג: סא:, מו"ק כב., גיטין עו:, תמורה יד: ובירושלמי דמאי פ"ה ה"א, תרומות פ"ה ה"א, (ופאה פ"א ה"א רבי בריה דר"ח בר אבא בשם ר' יוחנן וצ"ל ר' אבא). שבת פ"ג ה"ז, יבמות פ"ו ה"א, ע"ז פ"א ה"ד, אבל לא מצינו שדיבר עם ר' יוחנן פא"פ, ויותר נראה שקיבל כל הלכות ר' יוחנן מאביו כדמצינו שאמר בשם אביו בשם ר' יוחנן כברכות פ"ה ה"ג, דמאי ספ"א, שבת פ"ג ה"ד, (ושם איתא בטעות בר בריה) מגילה פ"א ה"ט פ"ד ה"ה, וברכות יד. לגרסת דק"ס, וכן משמע חולין פו: שכל שמועותיו היו מאביו ואביו מר' יוחנן, ומה שמצינו כלאים פ"ב ה"א שאמר בשם רב, הוא טעות הדפוס וצ"ל כדמובא המאמר ב"ב צג. ע"ש רבה בר חייא קטוספאה.

ומצינו שאמר בשם ר' יונתן כסנהדרין פ"ה ה"ב, ויק"ר פ"לה-א, חביריו היו ר"ז כמו"ק כב. כי סליק (ר"ז) אשכחיה, א"ל אמר מר וכו', ושניהם איקלעו לעיר דבי ר' ינאי (בעיר עכברא) כשבת קכא: שישבו אקילעא דבי ר' ינאי ובעו מר' ינאי (וזה דבר שא"א כידוע שר"ז בא לא"י בסוף ימי ר' יוחנן ואז כבר נפטר ר' ינאי שהיה רבו דר' יוחנן וצ"ל בגרסת דק"ס שבעו מר' אמי). ובאמת מצינו אותם ביחד כחולין פו: שהוא ר' זירא הוו קיימי בשוקא דקיסרי אפתחא דבי מדרשא נפק ר' אמי (וזה היה בסוף ימי ר' אמי שהלך לחסות תחת כנפי ר' אבהו) אשכחינהו א"ל לאו אמינא לכו בעידן בי מדרשא לא תקימו אבראי - ר"ז על, ר' אבא בריה דרח"בא לא על - אמר להו ר"ז לא שבקתון דאישייליה לסבא (ר' אבא) דלמא שמיע ליה מאבוה (רח"בא) ואבוה מר' ייוחנן, ומזה אנו רואים שהיה אז זקן הדור.

וכן מצינו אותו ביחד עם ר"ז ור' ירמיה כנדרים פ"ח ה"ב, קידושין פ"ג ה"ט. וברכות יד. איתא א"ר יונה אר"ז - א"ל ר' אחא בריה דר' חייא בר אבא הכי א"ר חייא א"ר יוחנן באמת צ"ל כגרסת דק"ס שם ובדף נה: א"ר ינאי אר"ז - א"ל ר' אבא בריה דרח"בא הכי אמר ר' חייא בר אבא (הוא מלשון הגמרא) אר"י.

וכן מצינו שרמי לר' אבהו כפסחים נט:, וכן אמר לר' יעקב בר אידי ולר' אחא בר חנינא הכי אמר ר' יוחנן כברכות ה., וחולק עם ר' יצחק בר חייא כמגילה פ"א ה"ד.

ונזכר ברכות מח. שאמר, שמעון ב"ש לגרמיה הוא דעבד, וכן אמר הלשון הזה על ר' אמי כתענית יד: מו"ק כה:, ובע"ז לז. אמר, ר"י נשיאה הורה ולא הודו לו.

וברכות ספ"ז שאמר דיין האמת בברכות הטוב והמטיב וקלסוהו רבנן.

ר' אבא בר חייא בר אשי
נזכר בשבת פ"ז ה"ב כח:, אך הוא ט"ס והוא ר"ת ב"ר בשם ר' וכדמצינו כמה פעמים שר' אבא אמר בשם רח"בא.

אבא בר חילפיי בר קיריי
בערך חי"ת אבא חליפא.

אבא בר חם
ערך אבא בר חמא.

אבא בר חמא
בע"ז לא. אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חמא הכי אמר זעירא הלכה כר"א, ובדק"ס גורס אבא בר חנן, ושם מט: א"ר חסדא אמר לי אבא בר רב חסדא [וצ"ל בר חנן] הכי אמר זעירי הלכה כר"א, ושם ס: א"ר חסדא אמר לי אבא בר חנן הכי אמר זעירי הלכה כר"ש, וגרסת דק"ס אבא בר חם, ובתורת הבית להרשב"א קלג. גורס אבא בר חם וכן היה הגרסא לפני היוחסין שמביא אבא בר חם רב חסדא בשמו בפ' ר' ישמעאל והוא ע"ז ס:.

אבא בר חנא
הוא רבה בר חנה ונזכר בשם זה בירושלמי.

אבא בר חננא
או חיננא או חנינא, נזכר עירובין פ"ח ה"ד, גיטין רפ"ג ושם נזכר אחר רב ורב אסי וקודם ר' יוחנן ורשב"ל, ובב"ר פ"סג-ז מצינו שר' לוי אומר בשמו וברכות ל. לגרסת דק"ס רב אבא בר חנינא וגרסא שלנו ר"ה בר חייא, ולאחר העיון נראה כי היה בנו של ר' חנינא בר חמא והוא הנזכר במ' שמואל פ"יג וז"ל א"ר חנינא כשעליתי מן הגולה התרתי אזורי ושל בהמי ושל "אבא" בני, והמקור הוא בירושלמי פאה פ"ז ה"ג אך שם חסר שם בנו.

אבא בר חנן
ערך אבא בר חמא.

אבא בר רב חסדא
ערך אבא בר חמא.

ר' אבא בר טבליי
נזכר ב"ב פ"ד ה"ח, ע"ז פ"א ה"א, אמר בשם רב.

ר' אבא בר יהודה

או יודן. נזכר בב"ר פ"כג-ה ופדר"ב מג: ר' אבא בר יודן בשם ר' אחא, ובנדרים פ"ו ה"ר ר' בא בר יהודה בשם דבית ר' אחא ונראה שצ"ל בשם ר' אחא. וכן מצינו שהש"ר פ"ה-יד שאמר בשם ר' יהודה (בר סימון) ומה שמצינו עירובין פ"ו ה"ו ר' אבא בר יהודה בשם רב, הוא ט"ס וצ"ל ר' אבא בשם רב יהודה בשם רב כדמובא שם פ"ח ה"ד, ובשבועות ר"פג ר' בא בר רב יהודה בשם רב צ"ל ג"כ בשם רב יהודה ותיבת "רב" מיותר. ובע"ז פ"ב ה"ט ר' אבא בר רב יהודה, צ"ל כמו שמובא המאמר היקר ויק"ר פ"ז-כ שאמר כל מה שפסל הקב"ה בבהמה הכשיר באדם, פסל בבהמה עורת או שבור - והכשיר באדם שנא' לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה.

אבא בן יוסי (תנא)

נזכר ספרי נשא פ"מב ורבי אומר בשמו אך שם צ"ל אבא יוסי.

ר' אבא בר יוסף

נזכר ביצה פ"א ה"ג, ר' יוסי בר' בון אמר איהפלגון ר"ז ור' אבא בר יוסף, והוא רבא כביצה ח: ונזכר אך פ"א בשם זה והוא כי ר' יוסי בר' בון ירד לזמן קצר לבבל וכשחזר הביא עמו הלכה זו בשם רבא ועיין ערכו, ומצינו בילקוט שמואל א רמז עז' ר' אבא בר יוסף אך המאמר הזה מובא במ' שמואל פ"א-ז ע"ש ר' אבא בר מריא בשם ר' יצחק. ומה שמצינו סנהדרין פ"ד ה"ח ר' אבא בר יסא בשם ר' יוחנן הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר שם פ"א ד"הד ר' אבא ר' יסא בשם ר' יוחנן והכונה שר' אבא ור' יסא שניהם אמרו בשם ר"י.

ר' אבא ברב יוסף בר רבא

נזכר חולין קמא. אמר לרב כהנא (רבו דרב אשי), ור' אבא זה הוא נכדו של "רבא". ועיין ערך רבא בריה דרב יוסף.

ר' אבא בר ימינא

ערך ר' אבא בר זבינא.

ר' אבא בר יסא

נזכר סנהדרין פ"ד ה"ח אמר בשם ר' יוחנן, אך צ"ל ר' בא ר' יסא בשם ר"י כדמובא שם פ"א ה"ד.

ר' אבא בר יעקב

תלמיד של ר' יוחנן שתמיד מצינו שאומר בשם ר' יוחנן ככתובות עז., גיטין נט., ב"מ לח: (שם ר' אבא ברבי יעקב), שביעית פ"א ה"א, תרומות ס"פה, כלאים פ"ז ה"ד, מעשרות

פ"א ה"ב, מע"ש פ"א ה"א, חגיגה ס"פא, יבמות פ"ב ה"יב, סוטה פ"ח ה"ב, ב"מ פ"ג ה"ד. וכן מצינו אומר בשם ר' יצחק רובא כברכות פ"ו ה"א מא., אבל לא מצינו שידבר עמהם פ"אפ. ומה שמצינו סנהדרין כז. שהיה בבבל דאמר שם בר חמא קטל נפשא א"ל ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין ביה והוא רצה לחייבו ורב פפי מצא זכות עבורו, נראה בברור שצ"ל רב אחא בר יעקב כגרסת דק"ס כי רב פפי היה מאוחר תלמודו דרבא.

ר' אבא בר יעקב בר אידי

כן מובא בס"הד מתרומות ר"פג, והוא שגגה כי שם איתא ר' בא ר' יעקב בר אידי בשם ר' יונתן ופשט הפשיט שר' בא אמר בשם ר' יעקב בר אידי וזה ברור.

ר' אבא בר רב יצחק

אמר רב חסדא סוף מנחות, אך יש גורסין שם רבה בר רב יצחק עיין ערכו. ובשם זה נזכר בירושלמי יבמות פ"יב ה"א ביחד עם ר"ז ומשמע שם ששניהם למדו אצל רב ירמיה (בר אבא) כדמוכח שם.

ר' אבא בר ירמיה

ערך רבה בר ירמיה.

ר' אבא בר כהן

נזכר תמיד בירושלמי בשם רבי בא בר כהן כדי להבדילו מן ר' אבא בר כהנא, הוא היה תלמידו דר' יוסי ור' יונה וכדמצינו בעי ר' בא בר כהן קומי ר' יוסי בפאה פ"ז ה"ה, דמאי פ"ב ס"הא, תרומות פ"ג ה"א, מע"ש פ"ה ס"הב, שבת פ"ך ה"א, שקלים פ"ד ה"ג, ביצה פ"ה ה"ב, מגילה פ"ד ה"ד ה"יא, תענית פ"א ה"ח פ"ד ה"ט, כתובות פ"יא ה"ו, סוטה פ"ג ה"ו, סנהדרין פ"א ה"ב, חלה פ"ג ה"ז (ושם בר כהנא וצ"ל בר כהן) וביבמות פ"ד ה"יא אמר קומי ר' יוסי שר' ירמיה אמרה א"ל ר' חזקיה לא אמרה ר' ירמיה וכעס ר' יוסי על ר' חזקיה.

וכן מצינו שאמר קומי ר' יונה כמע"ש פ"ב ה"ג.

גם אמר הלכה בשם ר' הונא כמגילה פ"ד ס"הא.

ובשם רב ששת כשבת פ"ו ס"הב פי"ז ה"ב, ואין ראיה מזה שירד לבבל כי היה מאוחר הרבה מדור רב ששת, אך אפשר שקיבל זאת מרבותיו. ומצינו אותו שהורה בדין קבר שפינוהו בכפר עקביה, כנזיר פ"ט ה"ג.

ורצה לישא אלמנת ר' אבדימס ככתובות פ"יא ה"ב.

ונראה בבירור שמה שאמרו ב"מ יא: קבלה מיניה דר' ירמיה ר' אבא בר כהנא, צ"ל בר כהן ואך יען שלא נזכר ר' אבא בר כהן בשום מקום בבבלי ור' אבא בר כהנא היה ידוע להם לכן העתיקו בר כהנא, אבל ר"א בר כהנא היה קשיש הרבה מר' ירמיה.

ר' אבא בר כהנא

קרוב מאוד לומר כדעת היוחסין שהוא בנו של רב כהנא תלמיד [חבר] דרב וזכה עוד לקבל מרב דברי אגדה כדמצינו שאמר בשם רב כסוטה פ"ט ה"יג, ב"ר פ"ד-ז, ויק"ר פ"לח-יב, אבל עיקר למודו ותורתו של רב קיבל מר' חייא בר אשי תלמידו דרב כברכות פ"ו ה"ו, שבת פ"ג ה"ד פ"ו ה"ה ספ"יז, עירובין פ"ו ה"ה פ"י ה"ה, יבמות פ"ד ה"ו, ואח"כ עלה לא"י עוד בחיי ר' חנינא כשבת קכא: א"ר אבא בר כהנא א"ר חנינא ד' הלכות מה שהורה ר' חנינא לבית רבי ושם יספר מעשה מה שאירע בבה"מד של רבי, ואע"פ שהיה גדול גם בהלכה כדמצינו ברכות ג:, ב"מ יא: (אך שם נראה כי הוא ר"א בר כהן וגרסת רש"י סתם ר' אבא), מנחות צה: (ושם ר' אבהו ב"ב וצ"ל ר' אבא), פאה פ"א ה"א, דמאי פ"ב ה"א, תרומות פ"א ה"א, פסחים פ"ד ה"ט, ביצה פ"ה ה"ב, סוטה פ"ה ה"ב, ב"מ פ"ה ה"א ספ"ח, ובדמאי ספ"ב שאלו בהלכה גמליאל זוגה. ומצינו שבעי מר' איבי פסחים פ"ד ה"ט, אבל באגדה היה יותר גדול ובדרשותיו היקרות הפליא על שומעיו, וכפי הנראה קבל ראשית דרך אגדה מריב"ל כקידושין פ"ב ה"א שאמר בשמו.

וקיבל גם מר' יוחנן כב"ר פ"כו-ז פ"צא-ג, במ"ר פ"א-ח, שהש"ר פ"ד-ד, איכ"ר פ"ב-יז, פ"ג-ז, ומ' תהלים פ"קנ-ח, ופסקתא רבתי פ"לד-י, תנחומא שמיני-י במדבר-ז, ומר' אידי כב"ר פ"מח-ך, מר' בירי כב"ר פ"מז-ה, מזבדי בר לוי מ' תהלים פ"עח-ג, מר' יצחק כב"ר פ"ך-ו. מעולא כאי"כר בפתיחתא ס"לג, ומר' עזריה דכפר חטיא כויק"ר פ"ז-ד, ומר' פפי כויר"ר פ"טז-ט, ובשם רבותיו סתם כמ' תהלים פ"קז-ס. וכפי הנראה מצא איזה ספרי אגדה מאמרי התנאים וזה שמצינו שאמר בשם ר' אלייעזר כסוטה פ"ג ה"ד, ב"ר פ"צח-יג, בשם ר"י ילקוט קהלת תתקפט, מר"י בן קרחה כב"ר פ"לז-ה, מרשב"י פסקתא רבתי פ"כג, מד' שמואל פ"ז-ב, מר"י בר' אלעאי כש"השר פ"ד-ב, מר' יהושע בר יאיר כתנחומא עקב-ב, מרבינו הקדוש כתענית פ"ג ה"ד, ומר' חייא הגדול כש"השר פ"א-ט, וכן קיבל מהדרשן הנודע רשב"ג כויק"ר פ"ה-ג.

והדרשן המפורסם ר' לוי היה חבירו כמעשרות ספ"ג, שר' אבא ב"ב ור' לוי ישבו יחד ור"ז היה מקנתר לבעלי אגדה. וכהוריות פ"ג ה"ה וקה"ר פ"ו-ב ששמע דרשה מר' לוי על הפסוק איש אשר יתן לו האלקים עושר זה מקרא, ונכסים אלו הלכות וכבוד זה התוספתות וכו', וקם ר' אבא ב"ב ונשקו על ראשו וברכו. ופ"א מצינו שהקיל בכבוד

ר' לוי כב"ר פ"מז-ט, ואעפ"כ אמר בשם ר' לוי כב"ר פ"מד-טו, תנחומא ויגש-ח. וכן התרועע עם ר' אחא כש"השר פ"ד-ו ועם ר' יהודה ב"ר סימון כויק"ר פ"א-ג ועם ר' ינאי ב"ר ישמעאל כקה"ר פ"ב-ה, ועם ר' זירא כשבת קכא: ששאלו ר"ז והשיבו באותן של בית אביך. מדרשותיו היקרות נשארה לנו בבבלי כברכות ו. אמר כי זה כל האדם שקול זה כנגד כל העולם, ושבת קמו. עד ג' דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו, ועירובין סג. כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם, ומגילה יד. גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים.

וכפי הנראה היה דורש לפני העם בתמידיות מפשריות התנ"ך כדמצינו מגילה י: ר' אבא בר כהנא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהבא וכן מצינו באיכ"ר פתחתא א. ב. ג..

והשאיר לנו קבלות יקרות בידיעת גלילות הארץ ובדברי קדמוניות, כיבמות טז: שאמר חלח זה חלזון וחבור זה חדייב נהר גוזן זו גינזק, וערי מדי זו חמדן. וב"ר פ"לד-ה פתרוסים וכו' ושם פ"לח-י בענין דור הפלגה, ושם פ"מג-ה בוכוח מלך סדום עם אברהם. ושם פ"עג-יא כמה עדרי צאן היה ליעקב, ובתנחונא ויצא-כד כמה כלבים היו לו, וב"ר פ"סה-כ לא עמדו פילוסופים בעולם כבלעם וכאבנימוס הגרדי, ובסוכה פ"ה ה"ד אמרו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם.

דרכו בפשוטו של מקרא, כסוטה יא: ועלה מן הארץ ועלינו מבעי ליה כאדם שמקלל א"ע ותולה קללתו באחרים, ובסנהדרין קי., אשר יעשה העם הזה לעמך - כאדם שמקלל וכו', ב"ר פ"כג-ג נעמה אשתו של נח היתה ולמה נקרא שמה נעמה שהיו מעשיה נעימים, ב"ר פ"לא-יא צהר - זה חלון, שם פ"לח-י ונבלה שם שפתם אעשה משפתם נבלה, שם פ"מה-ו ותענה שרי מנעתה מתה"מ, ע"ז ד. חלילה לך חולין הוא לך, ב"ר פ"עט-ז כמאה קשיטה במאה אונקיות, שם פ"צא-ח אבל אשמים אנחנו לשון דרומית הוא, "אבל ברם" וירושלמי שבת פ"ט ה"א תמן צווחין לפעלא טבא עמרא, ובאיכ"ר פ"א-מד כבר גמזא צווחין לסחיתא סילתא, וב"ר פ"סג-יד צפה הצפית סדר מגרתא, ובסנהדרין מט. בור הסירה, ביר וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג, ויק"ר פ"ט-פ שבתה מדהבה מלכות שאומרת מדוד והבה. ועיין בספר היקר בנסת חקקי ישורות כל מאמריו ודרשותיו היקרים.

האומרים בשמו מצינו ר' אבין הלוי תנחומא תזריע-ח, ר' אחא פאה פ"א ה"ט, סוטה פ"ה ה"ב, קידושין פ"א ה"ז, מד' תהלים פ"ט-ג.

ר' ברכיה שבת ס"פו, תענית פ"ג ה"י, סוטה פ"ג ה"ד, סנהדרין פ"י ה"ב, ובמדרש כמה פעמים. ר' הונא ב"ר ב"ר פ"כב-ב.

ר' יודן ב"ר פ"מו-כב.

ר' יונה ויק"ר פ"יא-ב.
ר' ינאי בר שמעון (צ"ל ישמעאל) שאלו קה"ר פ"ב-ה.
ר' יעקב בר אבין ב"ר פ"כב-ב.
ר' ירמיה בן אלעזר במ"ר פ"ד-ך, רחבה ב"ר פ"סג-ח.
ובתמורה כח: מצינו רבה אמור בד' אבא בר כהנא.
ר' תנחומא ברכות פ"ו ה"א.
מפטירתו לא נזכר אך בק"הר פ"א פ"ד אמר אלו היו ר' יוחנן ור"ז קיימין הייתי שונה לפניהם, משמע שחי גם אחר ר"ז, א"כ האריך ימים.

ר' אבא בר כהנא בר יודן
נזכר אך פ"א בש"השר ס"פז, ובאמת צ"ל ר' אבא בר יודן כגרסת הילקוט תהלים רמז תשיז' ונשתרבב תיבת רב כהנא משורה שלפניה.

ר' אבא בר לוי
נזכר פ"א בכתובות נז: בענין הלכה.

ר' אבא בר לימא
ערך רבה בר לימא.

ר' אבא בר מידא
ערך ר' אבא בר מריא.

אבא בר מחסיא
ר' יצחק בריה ברכות פ"ו ה"ו.

ר' אבא בר מימי
נזכר לשבח שהש"ר פ"א פ' נאוו, בשעה שמיללין ההלכה אלו עם אלו כגון ר' אבא בר מימי וחבריו ולא נמצאו בשום מקום, ודעת הר"ר ירוחם ליינער בסדה"ד השלם שאפשר מה שאמרו ר"ה לה. כי סליק ר' אבא מימי צ"ל בר מימי.

ר' אבא בר מינא
ערך ר' אבא בר אבינא.

ר' אבא בר ממל
אמורא בא"י ראשו מגיע לדור הראשון לאמוראים וחי גם בדור השלישי, ונזכר בשם זה בכל הש"ס בבלי ומדרשים, ובירושלמי נזכר בשם ר' בא בר ממל זולת בשביעית פ"ח ה"ג ופסחים רפ"ו, גיטין פ"ד סה"ט, נזכר בשם ר' אבא בר ממל, וב"מ פ"א ה"א בשם רבה בר ממל, וכן בבבלי ב"מ נו: רבה בר ממל. אם שם אביו היה ממל, או שנקרא כן

ע"ש עירו (כי מצינו ב"ר רפ"נטו ר"מ אזל לממלא) זה מחלוקת בין חכמי האחרונים. ויש שרוצים לומר שנקרא בר ממל יען שאמר פירש מלת ממל שבמשנה ב"ב סז:, וטעות הוא בידם לומר על אמורא מפורסם הנזכר ע"ש זה לערך ארבעים פעמים ויותר, יקרא ע"ש מאמר אחד שאמר.

וקראוהו כן כדי להבדילו מן ר' אבא סתם שהיה בזמנו, אבל לפעמים נמצא בירושלמי ר' אבא סתם והוא ר"א בר ממל כיבמות קה. יתיב ר"א ב"מ קמיה דר' אמי, והמאמר הזה ביבמות פ"יב ה"ד ע"ש סתם ר' אבא. מי היו רבותיו מצינו ב"ק פ"ב ה"א ר' הושעיא רבה ור' יודן נשיא הוו יתבית עאל ר' אבא בר ממל ושאל כישכשה בזנבה מהו ולא אמרין ליה כלום בתר כן א"ל ר' הושעיא דל כן מה נן אמרינן צריך שיהא תופש בזנבה?, ובב"ק יט: המאמר הזה אך לא נזכר שם ר"א בר ממל.

אבל מזה אנו רואין בבירור שהיה מתלמידי דר' הושעיא. וקרוב מאוד לומר שזכה עוד לראות את רב בעדן היותו בא"י ולכן מצינו ר' אבא ב"מ אמר רב כב"ב לח. פח: קה., שביעית פ"י ה"ב, שבת פ"טז ה"ו, יבמות פ"א ה"ד, סוטה פ"א ה"ב, ואפשר שהיה אז עול ימים, וכשיסד ר' הושעיא ישיבתו בקיסרין הלך לשם ולכן לא מצינו אותו בישיבת ר' יוחנן או שיאמר הלכה משמו ואך בחגיגה פ"א ה"א מזכיר המחלוקת שבין ר' יוחנן ושמואל, ובנזיר פ"ו ה"א המחלוקת שבין ר"י ורשב"ל, אבל עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן מצינו שדיבר עמהם כחבר, עם ר' אלעזר כביצה יג: כתובות קיא. מקשה על דברי ר"א ור"א משיב לו וקוראו "רבי" (הוא כמו מר), ובזבחים קה. בעי ר"א, ור' אבא ב"מ אומר ת"ש.

ועם ר' חייא בר אבא, בעי מיניה ב"ק יט. לה: (זבחים קה. לגרסת דק"ס), ואותיב ליה ב"ק קו: שבועות מ:.

וכשמלך ר' אמי היה ר"א בר ממל אחד מראשי הדור כיבמות קה. ההיא דאתיא לקמיה דר' אמי הוה יתיב ר"א בר ממל קמיה, רקקה מקמי דתחליץ, א"ל ר' אמי חלוץ לה וכו', וב"ב נט. ההוא דאתא לקמיה דר' אמי שדריה לקמיה דר' אבא ב"מ, בעי בעי מר' אמי ב"ק יט., ר"ה פ"א ה"א, אותיב לר' אמי ב"ח לו., נדה יב., וקבל מר' אמי הלכה בשם ר' יהודה נשיאה כנדרים כא..

ואן עם ר' אסי שבא אליו ביחד עם חבירו ר' אילא ושאל ממנו כחלה פ"ג ה"ה, נזיר פ"ו ה"ג, ובחולין קכח: ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז - א"ל ר"ז שאילתיה לר' אבא ב"מ - א"ל ר' אסי זמנין סגיאין אמרה ר"א בר ממל קמאי ואמרי ליה וכו'.

וכן מצינו ששאל מר' לא (אילא) כפאה פ"ח ה"ה.

עם ר"ז מצינו אותו אמר קומי ר"ז דמאי פ"ז ה"ב, שביעית פ"ב ה"ד, בעי קומי ר"ז שבת פ"ז רה"ב. וכן מצינו שר"ז שאל ממנו כחולין קכט., ור"ז אמר משמו מע"ש פ"א ה"א ב:, פלוגתתם סוכה כא:, מו"ק ד:, וביבמות פ"יב ה"ב ר' ירמיה בעי קומי ר"ז - א"ל פוק חזי חד סב וסמוך עלוי נפק ואשכח ר' בא בר ממל ושאל ליה ושרא.

וכן מצינו לו חבר את ר' אחא בר יצחק כשבת פ"ג ה"ג, וכן ר' שמואל בר רב יצחק היה חבירו כסוטה פ"ג ה"א, ומצינו אותם ביחד כשבועות מג., ובמכות יג: קבלה מיניה רב שמואל ב"י, הלכותיו ומאמריו נמצאו פסחים פה:, ביצה יג:, מו"ק ד:, סוכה כא:, יבמות כז. קה., כתובות יז: קיא., נדרים כא., גיטין יד:, קידושין ט: סב:, ב"ק יט. לה: פו: קו:, ב"מ יט. לו. נו: צח: קט: קיז., ב"ב נט. סז: קלז:, שבועות מ: מג., מכות יג:, זבחים צט: קה., מנחות צד:, חולין קכט. קמא., ערכין י., נדה יב., ובירושלמי בהרבה מקומות כדמובא בספר היקר כנסת חקקי ישורון כל המ"מ.

ובירושלמי ב"מ פ"א ה"א מצינו דבר נפלא, וז"ל רבה בר ממל ורב עמרם סליקו בן דרב ביניי אמר ליה אין מוסרין שבועה לחשוד וכו' ובספר משפחות סופרים בערכו וז"ל כן בא יחד עם חבירו רב עמרם לבית מדרשו דר' ביניי, ושגג בזה כי רב עמרם היה בבבל ופשט הפשוט כפי' הגאון בעל יפה עינים בריש ב"מ, שהיה כתוב בירושלמי דבן ננס, וכתב בר"ת בנ"נ ונעשה מן הקווין יו"ד ויצא מזה ביניי, והפי' ששניהם שאלו קושיא אחת והיא קושיית הבבלי לימא מתניתין דלא כבן ננס, וזה ברור. ובדור ודורשיו ח"ג פ"ט צד 88 וז"ל: עכ"ל. והחכם ווייס דמה כי הירושלמי נאבד מתוך קהל ישראל ואך הוא בחמלתו השאיר לנו שריד כמעט, וכל דבריו אין להם שום יסוד, בדבר הירושלמי ב"ק פ"ב ה"א וכן הוא ב"ק יט: איתא בפירוש שלא השיבו יען כי הוא מלתא דפשיטא וכאשר מפורש בירושלמי שא"ל אח"כ וכי יאחזנה בזנבה וילך? ומה חידוד ופלפול יש כאן. והירושלמי סוטה פ"ג ה"א, במחילה טעה בפשט הפשוט הלא שם איתא בפירוש שר' אבא ב"מ שאל מר' שמואל ב"י מנין למנחת העומר ששיריה נאכלין והשיב לו שר' יוחנן אמר דגמרינן ממנחת סוטה, וכשהלך ר' שמואל ב"י הקשה ר' ירמיה לר"א בר ממל על שקיבל התירוץ מר' שמואל ב"ח כי גם מנחת סוטה עצמה מנין ששיריה נאכלין? ור"ז אייתי לר' יצחק עטושיא יתני ליה שגמרינן מהפסוק וכל מנחת וכו', ומה שייכות כל דבריו לזה. ובאמת עינו הטעתו מה שלא עיין בהירושלמי והעתיק אך מדברי סה"ד שגם שם נפל הטעות הזה, וכב"ק יט. שאלו שאלת פשוטית לכל מבין וסלקה בתיקי, והיכן נקברה עמו חכמה פלפולו הלא כחסד עליון נשארה לנו הלכותיו בכל הש"ס בבלי וירושלמי והעמיד תלמידים רבים ככל גדולי ישראל אע"פ שלא היה ריש מתיבתא.

האומרים בשמו מצינו, ר' אבא כשביעית פ"ג ה"ב, מחלוקתן ברכות פ"ד ה"א-כח.
ר' אבון כגיטין ס"פא.
ר' אבין בר ביסנא כיבמות פ"ו נ"ב.
ר' אבין בר חייא כשביעית פ"ג ה"ב, שבת פ"טז ה"ג, מו"ק פ"א ה"ב, יבמות פ"א ה"א.
ר' אחא כתרומות פ"ט ה"א.
בר נטוזא איתגלו ליה גיגילה אתא ושאלו כתרומות פ"ח ה"ג.
ר' זביזא כב"ק פ"ט ה"ז.
ר' זעירא כמע"ש פ"א ה"ב.
ר' חזקיה כשביעית פ"ח ה"ג, תרומות פ"ט ה"א, פסחים פ"ח ה"ב.
ר' יונה כסוכה פ"ח ה"ב.
ר' יוסי בר בון כשביעית פ"ט ה"ה, פסחים פ"ו ה"א, סוכה רפ"ה.
ר' יוסי ב) כביצה פ"ה ה"ב.
ר' יעקב בר אחא כמו"ק פ"ג ה"א.
ר' ירמיה כשביעית פ"ג ה"ב, שבת פ"ז ה"ד, מו"ק פ"א ה"ב, חגיגה פ"ג ה"ב.
פטירתו לא נזכר, אך מצינו שנפטר קודם ר"ז כשביעית פ"ג ה"ד שר"ז אמר כל יומי דר"א בר ממל לא אשכחן תוחכה ומן דדמך אשכחן.
והניח שני בנים ת"ח "אבא" כפאה פ"ח ה"ה, ור' אחא כשבת פ"ו ה"ו, ואולי אך אחד הוא, ובמקום אחד נפל טעות, כידוע שאבא ואחא מתחלפים כמה פעמים.

אבא בר מניומי

ערך אבא מר מרתא.

אבא בריה דרב מנימין או מניומי או בנימין בר חייא

היה תלמידו דר"ה כחולין פ. שבעי מר"ה, וקרוב מאוד לומר שהוא היה התנא בישיבת ר"ה וכדמצינו תמיד תני אבא בריה דרב מניומי בר חייא כיבמות קב:, נדה יג:, או תני אבא בריה דרב בנימין בר חייא כסוף ר"ה, סוטה לח:, ובדק"ס הגרסא בריה דרב מנימין ב"ח, והמאמר דסוטה מובא ברכות פ"ה ה"ד, וגיטין פ"ה ה"ט בשם אביי בר' בנימין.
ויש שרוצים לומר שהוא אבא בר מניומי דהוא אבא בר מרתא, ואין זה נכון כי זה אבא נזכר תמיד בשם בריה "דרב" והאחרון בלא תואר רב. וכן אין זה אבא בר בנימין יען שהוא היה בבבל והאחרון היה בא"י כמבואר בערכו.

ר' אבא בר מריא

נזכר במ' שמואל פ"א-ז אמר בשם ר' יצחק תפלה גדולה מן הקורבנות. ויש שגורסין שם בר מדיא, ובילקוט שמואל א. רמז ע"ז גורס ר' אבא בר יוסף. ובגיטין לה. בפי' הר"ח רב אחא בר חיורא דמתקרי אבא בר מרי, וגרסת שלנו איה מרי.

אבא בר מרתא או מרת

דהוא אבא בר מניומי.

קרוב מאוד לומר שאביו מניומי היה חבר דר"נ כב"מ סו. ואמו היתה נקראת מרתא ונקרא ע"ש אמו יען שפ"א נשכו כלב שוטה ועשתה לו עמו גובתא דדהבא ונתרפא, כיומה פד..

ונזכר תמיד בשתי שמות הללו זולת ביצה כב: שנקרא על שם בר מרתא.

והיה תלמיד רב יהודה ועי"ז ניצל מאנשי ריש גלותא כשבת קכא: שהיה חייב מעות לבי ריש גלותא, אייתוהו וקמצערי ליה, הוה שדי רוקא (ושבת היה) א"ל ריש גלותא אייתו מנא סחיפו עלויה אמר להו לא צריכותא הכי אמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו, אמר להו צורבא מרבן הוא שביקוהו. וביבמות קכ. יסופר שניצל מהן פ"א ע"י שהדביק חתיכת שעוה עם ממלית על חוטמו ועבר לפניהם והם לא הכירוהו, ובגיטין לז: יסופר שהיה חייב לרבה מעות והביא לו בשנת השמיטה ורבה עשה כדין ואמר משמט אני ויקח אבא את הכסף והלך לו, וכשבא אביי לרבה מצאוהו עצב מאוד ויספר לו את אשר קרהו והלך אביי לאבא ויאמר לו מדוע כשאמר לך רבה משמט אני לא אמרת לו "אף על פי כן" מיד הלך אבא פעם שנית לרבה ובקש לשלמו וכשאמר רבה משמט אני אז אמר לו אעפ"כ קח ממני ואז לקח רבה הכסף מידו כדין, ובמו"ק כו: יסופר שפ"א בא לבית רבא לנחמו על מתו וכפה אבא את המטה להברות את רבא ואמר רבא עליו כמה לית ביה דעתא בהאי צורבא מרבנן, וביצה כב. מצינו שבעי מאביי ואיתיביה.

ומה שמצינו אותו בא"י כגיטין כט: עם ר' אבהו נראה כי הוא אבא בר בנימין שגר בארבל ועיין ערכו.

ר' אבא בר רב נחמן

ערך רבה בר רב נחמן.

ר' אבא בר נתן

ערך רבה בר נתן.

ר' אבא בר סיסי

נזכר ילקוט ירמיה רמז שו.

ר' אבא בר עילאי

בירושלמי סוף ברכות ותענית פ"ג ה"ט ר' ברכיה ור' חלבו ור' אבא בר עילאי בשם רב מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, והמאמר הזה מובא שבת לב: על שם רמי בר רב בשם רב, ובויק"ר ספל"ה ע"ש ר' אבא בר כהנא בשם רב, ובספר משפחות סופרים צד 94 מביא ממד' לקח טוב בראשית פ"ב-יח ששם נזכר ר' אבא בר עילא ולא עיין כי שם הוא רבא בר עולא כי המאמר נובע מיבמות סב: שאמר רבא בר עולא השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום, וברי"ה פ"ד ה"י ר"ז ר' אבא בר עילאי בשם רב צריך להריע מתוך פשוטה.

ר' אבא בר פפא

היה בבלי חבירו דר' זירא כב"מ מג: שא"ל ר"ז כי אזלת להתם (לא"י) אקיף אסולמא דמור ועול גבי ר' יעקב בר אידי ובעי מיניה אי שמיע ליה לר' יוחנן וכו', ובא לא"י בזמן ר' יוחנן כי ר"ז שעלה אח"כ מצא עוד את ר"י, וברי"ה רפ"ד יספר מעשה מר"י ור"ל מה שקרה להם עם כהנא, ובעירובין סג: שאמר לא נענש יהושע אלא - ואמר ר' יוחנן מלמד וכו' (וכל זה הוא דבריו של ר"א ב"פ), וב"ק פ. אמר משום ר' אדא בר פפא ואמרי לה משום ר' חייא ב"פ ואמרי לה משום ר' אחא ב"פ.

ובשבת ס: מצינו רבא בר פפא ונזכר אחר ר' אבהו וקודם רבה בר"ה, אך גרסת הרי"ף שם רפרם ב"פ.

האומרים בשמו מצינו ר' פנחס כברכות רפ"א, ור' פנחס הכהן מד' תהלים פל"ב-ב.

והגאין בעל בית ועד לחכמים רוצה לומר שהוא אבא מר בר ר"פ ושגגה היא כי האחרון היה מאוחר ובימיו כבר נחרבו כל ישיבות א"י.

ר' אבא (הכהן) בר פפא

נזכר במ"ד פט"ו-ז ותנחומא בהעלותך-כ יספר על עצמו כשהיה רואה סיעה של בני אדם היה הולך בדרך אחרת שלה להטריח עליהן לעמוד מפניו, וכשבא לפני ר' יוסי בר זבידא (הוא חבירו דר' יונה) א"ל צריך אתה לעבור לפניהם ויעמדו מפניך ואתה תביאם לידי י"ש, ומזה אנו רואים שהיה בדור הרביעי, אבל ר' אבא בר פפא היה בדור השלישי עם ר"ז.

ר' אבא (או בא) בריה דר' פפי

נזכר אך בירושלמי, והרוצים לומר שהוא בנו של רב פפי חתנו של ר' יצחק נפחא טעות הוא בידם כמו שבארנו שם שבימי רב פפי כבר נחרבו ישיבות א"י ובאו כולם לבבל וא"כ איך יהיה בנו בא"י ונזכר אך בירושלמי, וזאת שנית שזה נזכר תמיד בשם "רבי"

וחתנו דר"י נפחא בשם "רב" אבל זה ר' אבא היה תלמידו דר' יוסי ב) כנדה פ"ב סה"ח שבעי ממנו, ובגיטין פ"ה ה"א הוא ור' יודן ור' מנא שקלי וטרי לפני ר' יוסי.
ומצינו שאומר הלכה בשם ר' חמא בר חנינא כעירובין ספ"ז.
חביריו מצינו ר' אבא מרי כעירובין פ"ג ה"ג.
ר' יודן כגיטין פ"ה ה"א.
ר' יצחק בר נחמן כעירובין פ"ה ה"ז.
ור' מנא ב) מצינו שדן לפניו בהלכה כשבת רפ"ג.
ובעניני אגדה מצינו אותו תמיד ביחד עם ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי כברכות פ"ד ה"א, תענית פ"ד ה"א, יומא פ"ד ה"א, מגילה פ"א הי"א, מו"ק פ"ג ה"ה, סוטה פ"ב ה"ב, וכמה פעמים במדרשים הנובעים מירושלמי.
ומצינו שהיה עבד לה אפטרה כסוטה פ"א ה"ז ופי' המפרשים שהוא ענין דרשה ברבים בשעת הפרידה מחברים או מכנסיה של חכמים כדמצינו ברכות יז. כי הוו מפטרי מהדדי.
מאמריו מצינו מלבד מה שמובא לעיל. ברכות פ"ב ה"ג פ"ו סה"ה, בכורים רפ"ב, עירובין רפ"א ספ"ב פ"ג ה"ג ה"ז פ"י ה"ט, תענית פ"ד ה"א, מגילה פ"ג ה"ד, סוטה פ"א ה"ז, גיטין פ"ה ה"א, נדה פ"ה סה"ה.
האומרים בשמו מצינו אך בפד"כ קסג. ר' אחא בר אבין בר בנימין, אבל בויק"ר פי"-ה גרסא אחרת.

אבא בר קורייה

נזכר ב"ר פי"ט-ג ואולי הוא אבא חליפא קרויא.

אבא בר קפרא

כן מצינו בקה"ר פ"א ספ"ג ששמו של בר קפרא היה אבא ועיין ערך בר קפרא.

אבא בריה דרבה בר רב הונא

בסוטה מט. ר"ה מצא תמרא שמינה ונתנה לרבה בריה אתא אבא בריה ונתנה רבה לבריה אבא ואמר ר"ה לבנו שמחת את לבי והקהיתה את שיני, אך מרש"י משמע שהיה גרסתו סתם אתא בריה.

ר' אבא בר שילא

ערך רבה בר שילא.

ר' אבא בר שמואל
הוא רבה בר שמואל עיין ערכו, ונזכר בשם זה ב"ב טו:, עירובין יג: לגרסת דק"ס, זבחים קה. ובסנהדרין פ"ג ה"מ.

ר' אבא בר שומני
בעירובין סד. הוא וחברו רב מנשיא בר ירמיה מגיפתי או מדפתי הוו קא מפטרי מהדדי אמעברא דבנא יופטי, אמרו כל חד מינן לימא מלתא דלא שמיע לחבריה דאמר מרי בר ר"ה וכו'.
וכבר בארנו בערך רב מנשיא ב"י שהיה לערך בזמן רב אשי, ודלא כמשפחות סופרים שהיה ר' אבא בר שומני בדור השני, ובדק"ס מביא גרסאות שונות, רבה שימי או שימני, וביוחסין השלם גרס רבא בר שומני.

אבא בנו של רבן שמעון בן גמליאל הנהרג
יסופר ממנו ביבמות מו. שנשא את בת אחיו רבן גמליאל והיה לו אשה אחרת ומת בלא בנים ואשתו בת אחיו היתה איילונית ולכן יבם ר"ג אחיו את צרתה.

אבא בר תחליפא
אמורא נזכר פ"א בבבלי ופ"א בירושלמי ובאמת לא היה אמורא כזה. בעירובין סג. נזכר ר' אבא בר תחליפא ביחד עם ר"א מהגרוניא, שם צ"ל ר' אחא בר תחליפא כדאמרו שם להלן באותו שנין וכן הוא הגרסא בדק"ס, ומה שמצינו בירושלמי מע"ש פ"ס ה"ז חייא בר בון אבא ב"ת בשם ר' הושעיה, צ"ל אדא בר תחליפא כשם להלן באותו ענין, ומה שנמצא עירובין מ. רבא בר תחליפא אמר לרבינא כבר בארנו שהיה כתוב רב"א והא רב אחא בר תחליפא, ומה שמצינו שבת קב:, חולין מה: מט. רבה או רבא בר תחליפא כבר בארנו בערכו שהוא היה תלמידו דרב וזה ברור.

אבא גוריא, אבא גוריון
או אוריון איש ציידן בערך גימ"ל.

ר' אבא דמן חיפה
נזכר אך בשבת מה: שר' אבא ור' אסי איקלעו לגביה.

ר' אבא דמן יפו
ערך ר' אדא דמן יפו.

ר' אבא דמן עכו
הוא היה הריש בעיר עכו העומדת על גבול א"י לצפונה העומדת על שפת הים, ור' אבא כשעלה לא"י מבבל (שבבל בצפונה דא"י קיימי כב"ב כה: וגיטין ו. ובתוס' שבת

סה: חולקין על רש"י, ובבכורות נה: כתבו התו' שהיא במזרחית צפונית, ובס"הד מביא מיוחסין ר' אבא דמן עמו כפי' מקום שנהגו ותמה ע"ז בסה"ד, ופשט הפשוט ששם מפורש נא. שעכו היא חוץ לארץ.) כשבא לעכו יסופר בע"ז לד: ההוא ארבא דמורייסא דאתי לגמילא דעכו אותיב ר' אבא דמן עכו נטורי בהדה א"ל ר' אבא (ותיבת רבא הוא ט"ס או שהוא ר"ח ר' בא) עד האידנא מאן נטרה, וככתובות כב. אר"ז הא מלתא מר' אבא שמיע לי ואי לאו ר' אבא דמן עכו שכחתה.

וכפי הנראה יען העיר עכו היתה יושבת על הספר לכן עזב ר' אבא את מקומו והעתיק מושבו לקיסרין מקום ר' אבוה שהיה מקורב למלכות והנין בבל כחו על ישראל מהנזרות הגדולות שנתהוו אחרי מות ר' יוחנן, ויסד לו ר' אבא בית מדרש גדול, וגם עני ובעל חוב גדול היה כסוטה מ. שאמר ר' אבוה מריש ה"א עינותנא אבא כיון דחזינא לר' אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמורא חד טעמא ולא קפיד אמינא לאו עינותנא אנא, וכשרצו רבנן למימנייה לר' אבוה ברישא (אחרי פטירת ר' אמי) כיון דחזי לר' אבא דמן עמו דנפישי ליה בעלי חובות אמר להו איכא רבה.

אבל לא מצינו שנתמנה לריש, ולכן לא מצינו באגרת דרש"ג שיכתב שם הריש מתיבתא אחר פטירת ר' אמי.

מתורת ר"א דמן עכו לא זכינו זולת מאמר אגדי אחד נשאר לנו לפלטה בב"ר פ"טו-ז וכפסד"כ קמב. שאמר עץ שאכל ממנו אדה"ר אתרוג הוה.

ר' אבא דמן קיסרי

נזכר תענית טו:, אבל גירסת הרי"ף ודק"ס שם ר' אדא, ובמו"ק כ: תני קמיה דר' יוחנן לגרסת השאלתות ויחי ובהרא"ש שם ודק"ס, אבל גרסא שלנו ר' אדא דמן קיסרי, ובר"ה פ"ד ה"ד ר' אבא דקיסרין בשם ר' יוחנן.

ר' אבא האדמוני

ערך ר' אבא סמוקה.

אבא הדורש

תנא, נזכר בספרי האזינו פ' שחת, בלשון משום אבא הדורש אמרו, ובסה"ד יאמר שר"ש בן חלפתא אמר בשמו, ומקורו מספרי שם פסוק הלא הוא אביך יאמר רשב"ח אמר בשמו, וחשב שקאי על אבא הדורש, אבל אין ראיה מזה כלום למעיין שם, וכן נזכר בשם זה בספרי ברכה פ' ברך ה' חילו ובש"ר רפמ"ב זה שיטת אבא הדורש.

ר' אבא הונא הכהן בר אבין

ערך ר' הונא הכהן בר אבין.

אבא הושעיה
איש טרייא, ערך אושעיא איש טרייא.

ר' אבא החדייזה
נזכר שקלים ר"פו הנדפס בבבלי, אך צ"ל כמו שנדפס בירושלמי שם א"ר יודן אנתונדרייא.

ר' אבא הכהן
נזכר ר"ה טו: שאמר לר' יוסי הכהן אמאי אישתיק ר' יוחנן ולא השיב לר"ל, ובשביעית פ"ה ה"א המאמר הזה על שם ר' בון בר כהנא, ונזכר עוד תענית יג. שאמר משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בר' חנינא, ורחוק מאוד לומר שר' יוסי הכהן הוא ר' אסי חבירו דר' אמי, כדעת משפחות סופרים.

ר' אבא הכהן בר' אליעזר
נזכר ב"ר פ"פ-ד שר' חנינא אמר בשמו, אבל שם ט"ס וצ"ל כמו שמובא שם פע"ו-ט ר"ה בשם אבא כהן ברדלא.

ר' אבא זוטי
ערך רבה זוטי.

אבא חגרא, אבא חליפא קרויא, אבא חלפא ואבא חלפתא וכן אבא חלקיה

אבא חנן
כולם בערך חי"ת כי אבא הוא אך תואר הכבוד.

ר' אבא חסידא
נזכר נדרים פ"ח ה"א אמר בשם ר' זעירא ונשנה המאמר במ' שמואל פי"ז ושם בטעות בר זעירא וצ"ל בשם ר"ז.

אבא יודן, אבא יוסי
בערך יו"ד.

אבא כהן ברדלא
מתנאים האחרונים ונזכר ספרי דברים פ"ב ואבא יוסי בן חנן (ובילקוט דברים רמ"ז תשצ"ט גרס בן חנניא) בשמו, וב"מ י. י: אומר ר"ל בשמו הדין הנודע שד' אמות של אדם קונות לו בכל מקום, ודין קטנה אין לה חצר ואין לה ד' אמות, ומשמע שם שהיה בזמן ר' ינאי רבו דר' יוחנן כי שם חולק ר' יוחנן משום ר' ינאי עם ר"ל משום אבא כהן ברדלא. ובפאה פ"ד ה"ב אומר רשב"ל בשמו הדין אדם שזכה לחבירו במציאה, וב"ב פ"ח ה"ג אומר בשמו בדין ירושה ושם בר דלויה והיא היא.

וב"ר פע"ט-ט ר"ה בשמו, ובש"השר פ"ד פ' יד-ו ר' אבין בשם ר' אבא כהן בן דליה, וא"א לידע אם ברדלא הוא שם איש או שם עיר כדמצינו כלאים ספ"ח, תרומות פ"י ה"ז, ר"י בן פזי דבר דליה, ובעירובין פ"ו ה"ח אנשי ברדלייה.

ר' אבא כיפ'

נזכר ירושלמי סוכה פ"ג ה"י קומי ר' יונה, אבל הקרבן העדה מפרש שר' אבא אמר כוף ירך, ובפני משה מפרש ר' אבא דמן כיפה.

אבא מהגרוניא

אבי רב שמואל ואחר פטירתו נשא ר' אבא א) את אלמנותו כמבואר ב"ק פח:.

אבא מר בר רב אשי

נזכר סוטה לח: ועיין ערך מר בר רב אשי.[22]

ר' אבא מרומניא

ערך ר' אבא סרוננייא.

אבא מר בריה דרב פפא

היה בן יקיר לאביו וחביב עליו מאוד ואע"פ שלא מצינו ממנו שום הלכות, אבל מעדות אביו ידענו שהיה אדם גדול ונאמן רוח ודובר אמת ככתובות פה. שאמר רב פפא כגון אבא מר ברי דקיים לי בגוויה (דלא משקר רש"י) מרענא שטרא אפומיה, ובברכות מה: מצינו שר"פ הפסיק מלאכול בשביל בנו שהפסיק אע"פ שהיה אחר עמו אין שנים מפסיקין לאחד אך ר"פ עבר לפנים משה"ד. ויען שלא מצינו בן אחר לר"פ נראה שהוא היה בן ר"פ מאשתו הראשונה, ואשתו השניה דר"פ היתה בת אבא סוראה, ולבנו השיא אחות אשתו, ככתובות נב: ר"פ איעסק לבריה בי אבא סוראה (חמיו היה והשיא ר"פ לבנו אחות אשתו רש"י) ובשעת כתיבת הכתובה היה שם יהודה בר מרימר ואבא סיראה כתב לכתובת בתו כל מה שהיה לו כמבואר שם, ויען שר"פ היה עשיר גדול והיו מתוקנים לו כל צרכי סעודה לכן בירך ברכת שהשמחה במעונו משעת אירוסין ככתובות ח., ובהלוליה דבריה היה שם רב יצחק בריה דרב משרשיא קידושין לב: (כן הוא גרסת השאלתות פ' קדושים, ובגמרא גרס רב יצחק בריה דרב יהודה והוא גרסא מוטעת כי ר"י בריה דר"י היה קשיש הרבה אפילו מר"פ כי נכדתו היתה אשת אביי). פרנסתו מצינו שהיה סרסור בין האנשים שרצו ללות כסף מאביו ובשכר אמירתו היה נוטל מהם חלות שעוה, וכשאמרו לר"פ שבנו נוטל ריבית השיב להם כל כי האי רביתא ניכול, שמותר לעשות כן, ב"מ סט:.

[22] וראו בדף השיחה

והיה לו אחות שנשאת להונא בר נחמן בהוריות יב:.

ר' אבא מרי או אבמרי

אביו היה נקרא אבא ונזכר ברכות פ"ט ה"ג בשם אבא אבוה דר' אבא מרי.
וזה ברור לנו שר"א מרי ואבמרי הוא שם אחד כדמצינו יומא פ"א ה"א ותענית פ"א ה"א א"ר אבמרי לית כאן סך, ובמע"ש פ"ב ה"א איתא המאמר ע"ש א"ר אבא מרי, יען שכן הוא לשון הירושלמי לפעמים לעשות משתי תיבות לתיבה אחת.
ונזכר אך בירושלמי, לפעמים בשם ר' אבא מרי כברכות פ"א סה"ב, מעשרות פ"ג סה"ג, מע"ש פ"ב ה"א, חלה ספ"ד, ערלה פ"א ה"ב פ"ב ה"ח, בכורים פ"א סה"ה, שבת פ"ח ה"ד פט"ז ה"ד, שקלים פ"ב ה"א, ביצה פ"א ה"ז פ"ה ה"ב, מגילה פ"ב ה"ד, יבמות פ"א ה"ד פ"ז ה"ד, קידושין פ"א ה"ה, נדרים פ"ב ה"ד פ"ד ה"ה פ"ו ה"ג פי"א ה"א, סוטה פ"ה ה"ב פ"ו ה"א פ"ח ה"י. גיטין פ"ז ה"א, הוריות פ"ג ה"ד.
ובשם ר' אבמרי נזכר דמאי פ"ב ה"א, בכורים פ"א ה"ג, שבת פ"א ה"ב, עירובין פ"ג ה"ג פ"ז ה"א, יומא פ"ח ה"א, תענית פ"א ה"ו, יבמות ספ"א, כתובות פ"ד ה"ה, סוטה ספ"ו, סנהדרין פי"א ה"ז שבועות פ"א ה"ד.
מי היו רבותיו לא מצינו בשום מקום זולת בסוטה פ"ו סה"א, ר' אבא מרי בעי תמן אמר ר' חזקיה ר' אבהו - ובא הוא אמר היכין וכו', וביצה פ"ה ה"ב אמר לר' מתניא הדא היא דאמר ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו.
חביריו מצינו ר' אליעזר (בר' יוסי האמורא) ור' מתניא, כביצה פ"א סה"ז ר' אליעזר ור' אבא מרי ור' מתניא הורי פיתא לארסקינס בשיבתא שמא יצרכו לו הרבים. (וכמובא הירושל' נו: ואמר שהכונה שהתירו לשאת אותו בשבת ע"ש). וביצה פ"ה ה"ב ר' אבא מרי ור' מתניה הוו יתבון וכו', וכבר בארתי שמה שאמרו גיטין לד: א"ל ר' אבא ג' לרב אשי, רבי מרי ור' אלעזר קיימי כוותך, הוא ר' אבא מרי ור"א בנו של ר' יוסי חבירו דר' יונה, ועיין ערך ר' אבדימי.
ובגיטין פ"ז ה"א חולק עם ר' בנימין בר לוי.
ובשקלים פ"ב סה"א מחלוקת ר' פנחס בי ר' חנינא עמו.
ובמגילה פ"ב סה"ד, עולא בירייה ר' לעזר בשם ר' חנינא רגיל (צ"ל רי"בל כי כן הוא במגילה ס. שעולא ביראה וגם ריב"ל אמר כן) צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום, הוינן סברינן מימר לשנות משנתה א"ר אבא מרי בבלייה לשנות קרייתה, והמפרשים פי' בבלייה מן בבל וכן רוצה לפרש הרב בעל משפחות סופרים, אבל שגגה יצאה מהם כי ר' אבא מרי לא היה בבלי וגם לא דיבר עם עולא ביריי, ופשט הפשוט שר' אבא מרי

מתרץ בתירוץ המובא בבבלי ע"ש רחב"א "שלשונות" הכונה לקרא שנית פי' שצריך לקרא המגילה ב' פעמים, וזה ברור.

אבא מרי

כן רגיל רבה בר"ה לומר כשמזכיר את אביו שהיה רבו כגיטין כט:, סנהדרין ה. ובסה"ד חשב שהוא שם אמורא ושגגה היא שיצאה מלפני השליט.

ר' אבא מרי אחוה דר' יוסי (חבירו דר' יונה)

גם האמורא הזה נזכר לפעמים בשם ר"א מאי כתרומות ספ"ח, ערלה רפ"ג, פסחים ספ"א פ"ב ה"א יא:, מגילה פ"ד ה"א, שקלים פ"ב ה"ד, כתובות פ"ו ה"ה, נזיר ספ"ה.
ובשם ר' אכמרי אחוה דר"י כברכות פ"ז סה"א, שבת פ"ג ה"ו פ"ט ה"ד, תענית פ"א ה"ג.

ר' אבא מרי בצלאה

נזכר מד' שמואל פי"ג, אבל המאמר נובע מירושלמי ברכות פ"ז סה"א ושם ר' אבא מרי אחוה דר' יוסי.

אבא מרי ריש גלותא

נזכר נדה סז: שאשתו כעסה עליו ולא רצתה לילך לטבילה ואזל ר"נ בר יצחק לפייסה. ובסע"ז שהיה בן מר עוקבא ריש גלותא ורבא ורבינא חכמים שלו, אך ידוע שכל דבריו מקוטעים ומשובשים וחסרים, ובסה"ד מביא מתשובת מהרש"ל ס"ו שרב נחמן היה חתנו, ובמחילה מעצמותיו הקדושים שחשב שר"נ בר יצחק הוא חתניה דבי נשיאה כדעת רש"י וכבר בארנו בערך ר"נ שגם דעת רש"י שר"נ בר יעקב היה חתניה דבי נשיאה ולא ר"נ בר יצחק.

אבא נתיאה

ערך אבא נרשאה.

אבא סוראה

חותנו דר"פ ובנו אבא ששניהם היו לוקחי בנותיו ככתובות לט: נב:, וסנהדרין יד:.

אבא סימי

ערך יוסף בן סימאי.

ר' אבא סומקה

נזכר ברכות פ"ט ה"א נו. ר' ברכיה ור' חלבו בשמו, ובמ"ר פ"ג-ז ר' ברכיה ב"ר (צ"ל ור') חלבו בשם אבא סמוקיד (וצ"ל סמוקה), ובתמחומא בראשית-ו א"ר ברכיה בשם ר' אבא האדמוני, ודעת הרש"ב ז"ל כי הוא ר"א סומקה כי סמוק בלשון ארמי הוא אדום.

ר' אבא סלא רבא
נזכר כתובות קיא. מתקיף על דברי ר' אילעא ואביי משיב על דבריו, וביוחסין גרס ר' אחא.

אבא סיקרא
ערך בן בטיח.

ר' אבא סרונגיא
נזכר באגדה סוכה פ"ד ה"ג וב"ר פ"א-ו, ובבמ"ר פיד-ד בשם סדרונגיא וכבר העיר ברש"ש שם שצ"ל סרונגיא, ובמ"ר פכ"ב-ח ר"א מרומניא והמאמר הזה בתנחומא מטות-ז בשם ר"א סנגוריא, ובאיכ"ר פ"א-מא ר' ביבא מרונגיא ושם בסנ"א ר' ביבא סנגוריא, ובפ' רבתי פ' ביום ר"א סרונגלא, והוא שם של אמורא אחד ונקרא על שם עירו ככלאים פ"ט ה"ג, כתובות פי"ב ה"ג שנזכר שם כנישתא עתיקתא דסרונגין.

אבא צידוני
נזכר קה"ר פ"ז-ג יחד עם תלמידי דר' אבא האומרים בשם רשב"ג ושם הגרסא תלמידי דר' אמי, וזה כוונת סה"ד שכתב ומד שמואל פכ"ג, ותלמידי דר' אמי, ובחנם הפרידו בין הדבקים וצ"ל ומד שמואל פכ"ג עם תלמידי דר' אמי.

ר' אבא קרטינאה או קרתיגנייא
נזכר אך בירושלמי, בשם האחרון נזכר דמאי פ"ב ה"ב, כלאים פ"א ה"ט פ"ח ה"א, תענית פ"ב ה"ב, סנהדרין פ"ז ה"א, שבועות פ"ג סה"א פ"ז ה"א, ובשם הראשון נזכר ברכות פ"א ה"ג, כתובות פ"ה ה"א, ובשבועות פ"ג סה"א מתרץ ר' לא קושייתו, א"כ היה לערך בדור ג' לאמוראי דא"י.

אבא קשישא
כן מביא היוחסין מפ"ק דסנהדרין וגרסא שלנו שם ז. אביי קשישא.

אבא שאול
בערך שי"ן.

אבא תחנא חסידא
ערך תי"ו.

אבאי
אבא יוסי בן אבאי זבחים צז. עיין ערכו.

אבא תנחומא
נזכר מ' תהלים פ"א-ך הוא ר' תנחומא עיין ערכו.

ר' אבדומי נחותא
ערך רב דימי.

ר' אבדימי
(אמורא בא"י בדור הרביעי).
נזכר עירובין פ"י ה"ב ר' אליעזר ור' אבדימי תרוייהו בשם ר' מנא, וזה ר' מנא הוא דור השני, ור' אלעזר הוא בן ר' יוסי חבירו דר' יונה, וכן מוכח משבת פ"ה ה"ד שאמר ר' אבדימי ביחד עם ר' חנינא ור' חנינא הראשון ור"ח בר אדא בן אחותו דבר קפרא שהם היו בדור הראשון לאמוראים, אך בלי ספק הוא ר' חנינא האחרון חברו דר' מנא ור"ח בר אדא האחרון שהוא במחלוקת עם ר' מני כב"ב רפ"י וע"ש אמר ר' אמי בבלייא נישמעינה מהדה, ואח"כ אמר ר' אבדימי נישמעינה מהדה, וידוע שר' אמי בבלאי היה אח"כ בבבל בימי ר' אשי, ומצינו בתרומות פ"א ה"א אמר ר' אבדימי, ואותו המאמר נשנה גיטין פ"ז ה"א על שם ר' אבא מרי, וכן יבמות פי"ג ה"א א"ר אבדימי, ונשנה שם פ"א ה"ד על שם ר"א מרי כי ר' אבא מרי היה ג"כ חבריו דר' אלעזר בר' יוסי כמבואר בערכו, וב"ב פ"ט ה"א א"ר אבדימי, ונשנה כתובות פי"ג ה"ג על שם ר' אבא, ונראה כי חסר תיבת "מרי" וצ"ל ר' אבא מרי.

אבדימי
ר' חנינא בר אבדימי נדרים ס:, רב חסדא בר אבדימי ברכות נג:, רב יוסף בר אבדימי עירובין ח., ר' יצחק בר אבדימא (תנא) ברכות לג:, ר' יצחק בר אבדימא (אמורא) שבת עז:, ר' שמואל בר אבדימי תרומות רפ"ט, ר' תחליפא בר אבדימי פסחים ק..

ר' אבדימי אחוה דר' יוסי ב)
[בדור ד' בא"י]. נזכר ברכות פ"ה ה"ב, כלאים פ"ו ה"ד, שבת פ"ב ה"ה, ובב"ב פ"ב ה"ג יסופר שר' אחא כעס עליו וחלה, וסליק ר' אסי אחיו לבקרו וסבר שהוא נוטה למות וזימן לו תכריכין שאח"כ נתרפא.

ר' אבדימי בר המדורא
נזכר סוכה כ. שאמר מאי חוצלות מרזובלי, ור' אבא מפרש דבריו, וקרוב מאוד לומר שהוא סתם בר המדורי תלמידו דשמואל ואשר האריך ימים עד רבא, ומה שכתב בס"הד שר"ל מפרש דבריו וכונתו לסוכה כ. במחילה שגגה היא ושם אך ר' אבא מפרש דבריו אבל ר"ל חולק עליו.

ר' אבדימי בר חמא בר חסא
נזכר בשם זה בשבת פח. שאמר מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, ובע"ז ב: נשנה המאמר על שם רב דימי בר חמא, ובדק"ס איתא אבדימי, ובעירובין נה. ר' אבדימי בר חמא בר דובא מאי דכתיב לא בשמים היא וכו', ובדק"ס גרס בר חסא, ובע"ז יט. א"ר אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה וכו', ובהוריות י. א"ר אבדימי בר חמא פרט לנשיא וכו'. ובזבחים קיח. ר' אבדימי בר חסא, וגרסת שיטה מקובצת בר חמא, ובדק"ס בר חמא בר דוסא.

אבדימי בר חסא
ערך הקודם.

ר' אבדימי בר טובי
נזכר מו"ק פ"ג ה"ה יג. אמר בשם ר' אבהו.

ר' אבדימי בר ברתיה דר' טובי
נזכר סנהדרין פ"ו סה"ה ר' יונתן חלי ר' אבדימי ב"ב דר"ט בשם ר' יאשיה.

ר' אבדימי בר נחוניא
נזכר מד' תהלים רפק"ג.

ר' אבדימי בר תנחום
נזכר מו"ק פ"ג סה"ח, ר' שמואל בש"ר אבדימי בר תנחום, ולא נזכר במקום אחר, ונראה שהיה כתוב ר' שמואל בר אבדימי ב"ר תנחום והפירוש שר' שמואל בר אבדימי אמר בשם ר' תנחום, וע"י המדפיסים נעשה מבר הראשון בשם ר' ומבר השני החסירו הקווין, וזה ר' שמואל בר אבדימי נזכר בכמה מקומות והיה תלמידו דר' מנא.

ר' אבדימי דמן חיפה
ובירושלמי ר' אבדומא דחיפה.
היה גדול הדור בא"י בדור השני והשלישי, וקיבל מלוי בר סיסי כברכות פ"ב ה"ד, שאמר בשמו שצריך להתיז למען תזכרו, וכן קיבל מרשב"ל כתרומות פ"ג ה"ג, כלאים פ"ד ה"ב, עירובין פ"א ה"ט, סוכה רפ"א, וכפי הנראה נקרא דמן חיפה יען שהיה בעיר חיפה הריש כדמצינו עירובין רפ"ב שהורה בחיפה להותיר פסי ביראות.
והתרועע עם כל גדולי תלמידי ר' יוחנן כדמצינו שחולק עם ר"י נפחא, כמגילה כט. (ושם איתא רב דימי דמן חיפה אבל כברכיות רפ"ד ותענית רפ"ד איתא ר' אבדימי) ור' אבין אמר כוותיה מסתברא. וישב ביחד עם ר' יצחק בר נחמן כנדה פ"ב ה"ז.

האומרים בשמו מצינו ר' אבא בר זמינא כברכות פ"ד ה"א, מגילה פ"ג ה"ה, תענית פ"ד ה"א.

ר' אבהו בשמו כקידושין לג: אמר [ר'] חזקיה אמר לי ר' חנינא בריה דר' אבהו א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא, (ובבכורים פ"ג ה"ג חסר תיבת ר' אבהו), ובמו"ק פ"ג ה"ה יב: א"ל ר' יעקב בר אחא לר' אבהו עמך הייתי ושאליניה לר' אבודמיה דמן חיפא וכו'.

ר' ברכיה בשמו כאיכ"ר פא-א.

ר' זירה בשמו כתרומות פ"ג ה"ג, עירובין פ"א ה"ט.

ר' חנינא בריה דר' אבהו בשמו בכורים פ"ג ה"ג ועיין קידושין לג:.

ר' ישמעאל ב"נ או ר' שמואל בר נחמני בשמו ויק"ר פי"ח-ב, קה"ר פי"ב-ז.

ר' לוי בשמו ברכות פ"ב ה"י.

ר' סימון ור' פנחס בשמו ברכות רפ"ד.

דבריו בהלכה מצינו מגילה כט:, קידושין לג:, ברכות רפ"ד, שביעית פ"ב ה"ה, עירובין רפ"ב, מו"ק פ"ג ה"ה.

ובאגדה נזכר כמה פעמים במדרשים, ונראה שהוא חיבר ספר אגדה הנוטה לצד נסתרות כדמצינו ב"ב יב: שאמר מיום שחרב ביהמ"ק נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים, - קודם שיאכל וכו', ובתנחומא יתרו-יד אמר שניתי "במשנתו" שירדו עם הקב"ה לסיני כב' אלפים מרבבות מלאה"ש וכו', וכן ויק"ר פי"ח-א, אמר הקב"ה ראה שאני טהור ומעיוני טהור - ונשמה שנתתי לך טהורה וכו', ובשהש"ר פ"ז פסוק ט' ששה גבים נעשו באותו היום שהשליכו את דניאל לכבשן האש, ובאיכ"ר פ"א-ל אמר אפילו דרכים מבקשין תפקידם, ובמ' תהלים פל"א-ו אמר ש"י עולמות עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק, ובילקוט תהלים רמז תשנא אמר למנצח על עלמות, מעולמים הן הדברים שראינו ואין אנו יודעין מה ראינו.

ר' אבדומי דציפורין

שם אביו מצינו ביצה פ"א ה"ט, ר' יצחק ר' לעזר בשם ר' אימי אבוה דר' אבדומא דציפורי, והוא היה תלמידו דר' חני ב) כדמצינו בעי קומי ר' מני ברכות פ"ד ה"ג, תענית פ"ב ה"ב, נדה פ"ב ה"ז, וגם מצינו שאומר בשם ר' חונה ככתובות פ"ב בה"ב.

ר' אבדומי מלחא

נזכר ב"ה ספ"ד שהיה מוכר בשר והיה שורה במים בשר כחוש וא"ל ר' יעקב בר אחא והתנן וכו', ובסוכה פ"ב ה"ה שהיה ישן חוץ לסוכה כי היה שומר חנותו ועבר ר' חייא בר אבא ואסרו.

ר' אבדימום

הוא היה אחד מהחמשה בני ר' יוסי בן חלפתא, ונזכר בשם זה יבמות פ"א ה"א ועיין ערך וורדימוס.

ר' אבדימוס

אמורא בא"י בדור השלישי והרביעי, נזכר אך בכתובות פי"א ה"ב שאחר פטירתו אמרו היורשין לאלמנותו שר' אבא בר כהן רוצה לישאנה כדי שתתבע כתובתה אז יפטרו מילתן לה מזונות, ובאו לר' יוסי והחזירה למזונותיה, ונזכר ב"ר פ"א-יד ע"ש.

אבדן

תלמידו דרבי (אבידן בן גדעוני במדבר א.) שמו האמיתי הוא אבא "יודן" וכן נזכר בב"ר פ"י-ח, ובערוך ערך אבדן דעתו ששמו היה דן והוא כמו אבא דן, ובבבלי נזכר בשם אבידן כברכות כז: או אבדן, ובירושלמי אך בשם אבידן.

הוא היה ממובחרי תלמידי דרבי והיה אמורא שלו כברכות פ"ד ה"א, ב"ר פ"י-ח, ורבי בחר אותו מכל תלמידיו כשהיה צריך לברר איזה דבר, כנדה סו. ההיא דאתאי לקמיה דרבי א"ל לאבדן זיל בעתה וכו', וביבמות קח: יסופר שפ"א כשבא רבי למתיבתא (בהיסח הדעת) וכל או"א מיהר לישב למקומו המיועד לו, לבד ר' ישמעאל בר"י שהיה אדם כבד ובעל בשר לא היה יכול להגיע למקומו, ויאמר אבדן מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קדוש, א"ל אני ישמעאל בר"י שבאתי ללמוד תורה מרבי, א"ל וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי? וכו' אדהכי אתאי יבמה לקמיה דרבי א"ל רבי לאבדן פוק בדקה (אם גדולה היא), כשיצא א"ל ר' ישמעאל בר"י לרבי כך אמר אבא אשה אין צריכין לבודקה, א"ל רבי לאבדן תא לא צריכית, כבר הורה זקן. קא מפסע אבדן להגיע למקומו, ואז מצא ר' ישמעאל בר"י לגבות את עלבונו ממנו, וא"ל לאבדן מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש אבל אתה שאין צריכין לך עם קדוש היאך תפסע על ראשי עם קדוש. ורבי הסכים ע"י וא"ל לאבדן קום אדוכתך, ומסיים הגמרא שאבדן נענש, ולבסוף הוא נצטרע ושני בניו נטבעו, וב' כתוביו מאנו, ורנ"בי אמר בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא.

וברכות כ: יספר מעשה ששאלו את רבי, וברכות רפ"ה ר' אבידן שאל לרבי כמה מעלות בקודש, ומצינו ממנו אך הלכה אחת בשבת פ"יד ס"הא רבנן דקיסרין בשמו שעור עוף מותר לכתוב עליו מזוזה, והר"הג ר"ב רטנר נ"י ירצה לשבש שצ"ל רבנן דקיסרין בשם רב אהרן ולא ראה שרב אהרן היה בזמן רבינא, שאז כבר נחרבו כל ישיבות דא"י.

ר' אבהו

בדור השני והשלישי לאמוראי א"י אשר בימיהם התפשטו ברב כח כת המינים בכל רוחב ארצנו הקדושה וממשלת הארץ נתנה בידם והמה התחילו להציק ולהעיק את שה פזורה ישראל, ובחמלת ה' שנשבע ואמר חצי אכלה בם חצי כלים והם אינם כלים, שלח לנו ממרום את האיש הדגול מרבבה את ר' אבהו, והטבע העניקה אותו ביד רחבה כראוי למנהיג הדור.

הוא היה יפה תואר עד שהפליא כל רואיו כב"מ פד. ששופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבנו, והיה בעל כח גדול כברכות ס. שר' אבהו על לבית המרחץ אפחית בי בני מתותיה אתרחיש ליה גיסא קם על עמודא והציל מאה וחד גברי בחד ידיה. ובכתובות סב. יסופר שר' אבהו הוה קאי בי בני הוה סמעי ליה תרי עבדי איפחית בי בני מתותיב איתרמי ליה עמודא סליק ואסקינהו וכששאלוהו רבנן וכי מאחר דהכי הוא (שאתה בעל כח גדול כ"כ) למה לך למיסמכיה? א"ל א"כ מה אניח לעת זקנה. כן הוא ביצה פ"א ה"ו. וה' ברכו בעושר רב מעסק רדידי הנשים כירושלמי ב"מ ספ"ד. עד שהתנהג כאחד השרים ועשירי העם כשבת קיט. שהוא ישב אתקתקא דשינא (כסא של שן) ושם קיט: שבמוצאי שבת היה שוחט עגלא תילתא אף שלא היה צריך ממנה אך כולייתא, ועל כולם הרימה אותו אל על חכמתו הגדולה ובקיאותו בכמה לשונות ועי"ז היה מקורב למלכות אצל שרי ואצילי רומי שהיו בקיסרין, ככתובות יז. ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין ליה הכי, רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם. והוא לא התגאה בעשורו וכבודו הרב, אך הבין בעיני שכלו כי שולח ממרום להיות מציל ומושיע לאחיו הנתונים בצרה וזה שאמרו חגיגה יד. ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו - כגון ר' אבהו בי קיסר (ובילקוט שם גרס בקסרין) וביומא עג., יבמות סה. שאפילו ר' אמי ור' אסי חלקו לו כבוד משום כבוד קיסר.

והתוכח תמיד עם המינים ונצחם כברכות י. א"ל ההוא צדוקי (ובדק"ס גרס מינא וכן הוא בכל הדפוסים הישנים ונשתנה מהצענזור), וכן סוכה מח:, סנהדרין לט. צט., ובע"ז ד. יסופר שר' אבהו השתבח בפני המינים שרב ספרא אדם גדול הוא, ועבור זה מחלו לו המכס (מזה אנו רואים ששלטני המדינה היו מכת החדשה) פ"א מצאו את רב ספרא ושאלוהו פירש פסוק אחד ולא ידע להשיבם והוו קא מצערו ליה אתא ר' אבהו והשיב להם שהוא גדול במשנה ואך אני שתמיד אני עמכם צריך אני לעיין גם במקרא כדי שאוכל להשיב לכם. וביבמות פ"ד ה"ב שאלו ממנו מנין לבן ז' חדשים שהוא חי א"ל מדדכון אנא יהיב לכון זוטא אבטא (מזה אנו רואים שהיה בקי בלשון יון). ובמגילה

רפ"ג יסופר שפ"א דנו ר"ח בר אבא ור' אסי ור' אמי לאשה אחת בשם תמר, והלכה לקיסרין והלשינה עליהם והחכמים שלחו לר' אבהו שהוא מתיק הדינים, והוא השיב להם בחידה כי ג' מהם כבר פייס אך האשה תמר אינה רוצה להתפייס.
מקום מושבו, נראה שנולד בקיסרי ונתגדל שם ואע"פ שלא מצינו מפורש שנולד בקיסרי, אבל ידוע לנו בבירור שמקומו הקבוע היה בקיסרי כחגיגה יד., ר"ה לד., כתובות יז., ע"ז לט. וכאשר נבאר הלאה באריכות.
ושם מצא את בת זוגו אשר ראה חיים עמה ואשר הולידה לו בנים ת"ח. היא היתה בת ר' תחליפא מקה"ר ספ"י שר' אבהו אמר בשם חמיו וכבר בארתי בערכו שהוא ר' תחליפא דקיסרין.
ובספר חקרי לב ח"ב צד 4 יאמר שר' אבהו היה בר בבל ובא מפומבדיתא עם ר' שמעון בר אבא ומציין בכורים פ"ג סה"ג והוא טעות גדול כי שם אך ששלח אגרת לרש"בא עם כסף שיחזור לא"י. ומה שהביא ראיה מפסחים פ"י ה"א שבימי בחרותו עלה לא"י הוא ללא אמת ושם אך שר' אבהו אתא לטבריא יען שמקומו הקבוע היה בקיסרין ואך היה הולך לטבריא לישיבת ר' יוחנן וכאשר נבאר. וכן מביא מכתובות קיא. שהיה מנשק כיפי דעכו כשבא לגבול א"י, הוא ג"כ טעות כי זה היה ר' אבא שהיה בר בבל ועלה אז לא"י. וזה ברור.
וכן מה שיאמר במבוא הירושלמי ערך ר' אבהו ששני ר' אבהו הוו א) קדמון בימי רבי או בימי ר"י נשיאה ומביא שתי ראיות ע"ז א) מה שמצינו ברכות פ"ה ה"ז ר' אבהו בשם ר' אבהו דרשו ה' בהמצאו. ב) מבכורים רפ"ב חילפיי בר בריה דר' אבהו שהע קליה דרב דדרש, במחילה שגג בזה ולא היה אלא ר' אבהו אחד (מלבד האחרון שבימי רב אשי), והראיה הראשונה מלבד מה שניכר לכל שצ"ל ר' אבא בשם ר' אבהו כדמצינו כמה פעמים שאמר בשמו. גרסת הילקוט ישעיה רמז תפ"א ר' ירמיה בשם ר' אבהו. והראיה השניה לא ראה שהמאמר הזה מובא במ' שמואל ספ"כג ושם שמעית קליה דסבי, ומסמ"ך נעשה רי"ש וזה ברור.
רבותיו, הריש והראשון היה ר' יוחנן והוא היה תלמיד מובהק שלו וקבל רובו תורתו ממנו, והיה חביב על רבו עד שקראו בני כברכות פ"ב ה"א, יתיב קמיה דר"י ב"ק כ:, ב"מ צט:. בעי מר"י סוטה מו., מכות ז:, התיב קומי ר"י כלאים פ"ב ה"ג, שאל לר"י יבמות פ"ב ה"ד, אמר שני לי ר"י גיטין מד:, אמר לדידי מפרשא לי מיניה דר"י כתובות נז., גיטין פז., ב"ב קעו., תני קמיה דר"י שבת קו., ע"ז כו., ב"ק פ"ח ה"ו, אזיל בתריה דר"י ברכות כד:, ובכתובות ז. אמר שאל ר' ישמעאל בן יעקב לר' יוחנן בציידן ואנא שמעי.

ורבו היה גדול כ"כ בעיניו עד שאמר פסחים פ"ב סה"ב, פתח לנו ר' יוחנן פתח מאיר כאורה, ובע"ז כח: ר' אבהו חש באודניה אורי ליה ר"י וכו'.
ר' אבהו אר"י ברכות טו., שבת כה. קלד., עירובין יג: כב: עח:, פסחים כד: לד: מג:, יומא נ:, סוכה מד., מגילה ט:, יבמות סה: עג: עד., כתובות ז. נד: נז. סה: קד:, נדרים לו: נז:, נזיר לה:, גיטין ו. יז. מד: נז. פז., קידושין ט:, ב"ק כ:, ב"מ טז: מט., ב"ב לט. פה. קיג., סנהדרין לב. מז. סו: פג: צ., ע"ז מב: נא. סב. סו:, שבועות כא., זבחים ו. יב: יז:, מנחות סט: פח:, חולין נה. צז: קג:, ערכין ז., תמורה ב:, כריתות טו., מעילה יד., נדה יג.. ובירושלמי נמצא ממנו מאמרים והלכות מה שאמר בשם ר"י לערך ב' מאות ושלשים, ובמדרשים לערך לא' פעמים כדמובא בספר כנסת חקקי ישורון כל המראה מקומות לפרטיהן.
וכן קיבל הרבה מר' אלעזר, וביומא פ. ברש"י ד"ה ר"א שהיה רבו דר' אבהו, ר' אבהו אר"א שבת קלד: קמא., פסחים כא:, חגיגה כז., סוכה מה., יומא פ., כתובות סז:, נדרים לב., נזיר לח., סוטה מה:, גיטין ס:, קידושין נו:, ב"ק מא:, ב"מ קד:, ב"ב קלה: קנב., סנהדרין כו:, חולין קיד:, נדה נב., ובירושלמי אמר בשמו לערך חמישים פעמים מלבד במדרשים, וכן מצינו שחולק עם ר"א כסוטה לה:.
וכן קיבל מר"ל, בעי מיניה סוטה פ"ג ה"ז, ארש"בל ברכות מז., שבת קכז., פסחים מו., ביצה יג., חולין קכב., ובירושלמי בכמה מקומות, וארח לחברה עמו כפאה פ"ז ה"ג מעשה שר' אבהו ור"י בר' חנינא ור"ל עברו על כרם אפיק להון האריס חד פרסיקא וכו', ובש"השר פ"א פסוק אל תראוני, ר' אבהו ורש"בל עלו לחד מדינה דקיסרין א"ל לר"ל מהו כן עלינן למדינתא דחירופיא וגידופיא, נחת לו ר"ל מן חמריה וספא חלא ויהיב בפומיה וא"ל אין הקב"ה רוצה במי שאומר דלטוריא על ישראל.
וכן קיבל הרבה מר' יוסי בר' חנינא כשבת צד:, ב"מ קה., שאמר לדידי מפרשא לי מיניה דר"י בר"ח, אר"י בר' חנינא פסחים ק., ובירושלמי מצינו לערך חמשים פעמים שאומר בשמו.
וכן מר"י בן לוי שאמר בשמו כשבת פ"א סה"ז ומשמע שם שהיה תלמידו וביצה פ"א ה"ט. וכן מצינו שבת מו., כי איקלע ר' אבהו לאתריה דרי"בל הוה מטלטל שרגא (כשיטת רי"בל), לאתריה דר"י לא הוה מטלטל.
וכן אמר משום ר' אבדומי דמן חיפה קידושין לג:, מו"ק פ"ג ה"ה יב.. ומלבד מה שקיבל מרבותיו היו בידו קבלות והלכות רבות מתנאים הראשונים כדמצינו שאמר בשם ר' אליעזר כיבמות פי"ג ה"ב, ד"ר פ"א-טו, בשם רא"בע כמע"ש פ"ה ה"ה, בשם ב"ש וב"ה

כתנחומא נח. בשם רבן גמליאל ברכת ספ"ה, בשם ר' דוסתאי בר' ינאי סוף דמאי, בשם ר' חנינא ב"ג נדרים נב. סב., קידושין פא:, ע"ז לט:, משום ר' חנינא קידושין מ., ברכות ספ"ג, ב"ר פ"ח-יב, פי"ח-ה-ט. בשם ר' יונתן קה"ר פ"ג-ג. בשם ר' יונתן בן עכמאי ירושלמי סוף תרומות שאמר שנה לי יונתן בן עכמאי ור"ז שאלו מה טיבו א"ל אדם גדול הוא ובקי במשנתנו, בשם ר' יוסי בן זמרא תנחומא שמות-ג, משפטים-ג, בשם ר' ינאי שבת קיא., בשם ר"מ שבת פ"ג ה"ג פ"ז ה"ב, מד' משלי פ"ו, בשם רב ע"ז פ"ד סה"א, בשם רבי ירושלמי סוף דמאי, אמר שמואל סנהדרין עט:, חלה ספ"ג, שביעית פ"ו ה"ד. בשם ר' יצחק בן חקילא ב"ב פ"י ה"א, בשם ר' שמואל בר נחמני תענית ספ"ג, תנחומא נצבים-ג, והתרועע עם כל גדולי תלמידי דר"י, ר' אמי ור' אסי אע"פ שהיו כהני חשיבי דא"י חלקו לו כבוד גדול כיומא עג., יבמות סה., ופ"א הצילוהו מרדת שחת כע"ז כח. שיעקב מינאה רמי ליה סמא ואשקיה ואי לא ר' אמי ור' אסי דלחבוהו לשקיה פסקיה לשקיה, (ונראה יען שהיה תלמיד עם המינים לטובת הכלל לכן הזדקק לבטוח עליהם ועל רפואתם ואירע לו זה) אבל הם היו גדולים ממנו וכדמצינו יבמות סה:, ב"ב קמ. שאמר בשם ר' אסי, ובחולין ו. שהלך וסיפר לפניהם בדבר הכותים וע"י עשו אותם כעכו"ם, עם ר' יצחק נפחא ור' שמעון בן פזי כביצה לח. עם ר' חנינא בר פפי ככתובות פד:, גיטין כט., ב"ק קיז., עם ר' חייא בר אבא ב"ב לט., וחולקין שם בדברי ר"י. ואחרי פטירת רבותיו ר"י ור"ל ור"א, נעשה לריש בקיסרין והרביץ שם תורה הרבה ונתקבצו אליו כל גדולי הדור, וכשנתרבו הגזירות והציקו לישראל לקח תחת כנפיו את ר' אמי וישיבתו אשר מלך תחת ר' יוחנן, וזה שמצינו חולין פו: ר' אבא בדיה דר"ח ב"א ור"ז הוו קיימי "בשוקא דקיסרי" אפתחא דבי מדרשא נפק ר' אמי אשכחינהו וכו'.

ואע"פ שבלי ספק לא נגע בכבוד הראשית דר' אמי שהיה הריש מתיבתא, אבל ר' אבהו היה דיין וריש העיר ותיקן שם תקנות הרבה כדמצינו סנהדרין פ"א ה"א ר' אבהו הוה יתיב דיין בכנישתא מדרתא דקיסרין לגרמיה (ביחידי), ובע"ז לט. אכריז ר' אבהו בקיסרי קירבי דנים ועוברן נקחין מכל אדם, ובר"ה לד. אתקין בקיסרי תקיעה וכו', ובדמאי ספ"ב הנהיג ר' אבהו בקיסרין וכו', ותפלתו שהתקין יהי רצון - שתצילנו משעות החצופות הקשות הרעות היוצאות המתרגשות לבא לעולם, ברכות פ"ה ה"א.

ולא לבד שהיה הריש בקיסרין אך כגדול הדור סבב בערי המדינה כדמצינו שבת פ"ג ה"א שהלך לבצרה והורה שם, וכן היה בארבאל ואתקבל גבי אבא בר בנימין אתו ושיילון ליה כשביעית פ"ו סה"ג, והיה גם באלכסנדריא והורה להם ליטול הלולב בשבת כשחל יו"ט הראשון.

הנשיא בימיו היה ר' יהודה נשיאה השני והיה יושב בציפורי שאע"פ שישיבת ר' אמי לקח ר' אבהו תחת כנפיו אבל ר' יהודה נשיאה שהיה אז זקן גדול נשאר במקומו וזה שמצינו ר"ה כ. שלח ליה ר"י נשיאה לר' אמי וכו', יען שר' אמי היה בקיסרין ור"י נשיאה היה בציפורי. וכשנפטר ר"י נשיאה אז בא גם הנשיא ר' גמליאל בנו לקיסרין יען שהתגברו הגזירות ונחרבה עיר ציפורי, וזה שאמרו ע"ז פ"א ה"א א"ר אבהו ואני לא שאלני ר"ג ברבי מהו לילך ליריד ואסרתי לו - ר"ג אדם קטן היה וביקש ר' אבהו לגודרו, ובכתובות פד: דבי נשיאה תפיס אמתא דיתמי מסימטא יתיב ר' אבהו ור"ח בר פפי ור"י נפחא - א"ל ר' אבא משום דבי נשיאה נינהו מחניפיתו ליה? ומזה אנו רואים שהנשיא היה עם ר' אבהו. ובמספר חקרי לב ח"א צד 23 יאמר שר' יהודה נשיאה לא רצה לסמוך לר' אבהו והרחיקו יען שהיה חשוב בעיני הקיסר, ואע"פ שר' אבהו אמר עליו בסנהדרין פ"א ה"ב הוא ר"י נשיאה הוא רבינו, וטעה בזה טעות גדול, כי מה שאמר ר' אבהו על ר"י רבינו הוא על ר"י נשיאה הראשון נכד רבי שזכה עוד להכירו בימי נעוריו, אבל בימי ר' אבהו היה ר"י נשיאה השני שאז היתה כח הסמיכה אך ביד הריש מתיבתא ר' יוחנן כי כבר נתחלקה הנשיאות והריש מתיבתא לשנים מיום פטירת ר"י נשיאה הראשון. וגם מה שאמר שם צד 102 שר' אבהו היה ריש ישיבה הוא טעות גמור ולא היה מעולם ריש ישיבה כי ר' אמי היה בימיו הריש מתיבתא, וגם אחרי פטירת ר' אמי מפורש בסוטה מ. שרצו למנות את ר' אבהו ולא רצה ואמר שימנו את ר' אבא דמן עכו. וכן שם צד 22 יאמר שר' אבהו השתדל לקרקר תקנת הנשיאים הקודמין לו - ואמר שאפילו שלא ברשות הנשיא הרי זה מקודש, ומציין ויק"ר רפ"כט, ושקר העיד וחוצפה יתירה הראה נגד מאורינו, ולא נזכר שם שום רמז ע"ז ואך אמר שם שמקדשין בה' ובמפורש בגמרא סנהדרין י: שנושאין ונותנין בה' וגומרין בז'. וכמו שאמרנו למעלה כשנפטר ר' אמי ורצו להושיב את ר' אבהו על כסא הריש מתיבתא ואמר שר' אבא דמן עכו גדול ממנו. אבל כפי הנראה גם ר' אבא דמן עכו לא ישב על כסא ר' אמי ולכן לא נזכר באגרת דרש"ג ראשי מתיבתא דא"י אך ר' אמי, יען כי קוו שישובו השנים כתקונם, אבל לא כן היה ולכן נשארו אך קיבוץ של חכמים ונקראו אז בשם רבנן דקיסרין אשר הרביצו תורה שמה והריש היה ר' אבהו, (ובטבריא והריש היה אז ר' יונה ור' יוסי), וכלן מצינו ברב ספרא כשהיה בא מבבל היה תמיד עם ר' אבהו וחכמי קיסרין.

ור' אבהו השתדל בכל כחו להרביץ תורה ולהקל עול הגלות ובאמת נקבצו אליו כל חכמי הדור ור' אבהו מסר להם את תורת ר' יוחנן.

חביריו ותלמידיו האומרים בשמו

ר' אבא א' אותיב לר' אבהו סנהדרין ו. אמר בשמו ברכות רפ"ה, וריש סנהדרין ישב עמו כביצה לח., כתובות פד:.

ר' אבא בר זבדא אע"פ שהיה גדול מר' אבהו אמר בשמו שביעית פ"ז סה"א, סנהדרין פ"ג ה"ה וקלסוהו ע"ז עיין ערכו. ר' אבא בר חייא רמי לר' אבהו פסחים נט: וגרסת דק"ס ר' חייא בא אבא.

ר' אבדומי בר טוביא בשמו מו"ק פ"ג ה"ה יג..

אבימי בר טוביא בנזיר רפ"ט א"ל ר' אבהו זיל ופתח לה בנולד.

רבימי בר נאזי חמיו דרבנאי בזמנו כב"ק קטו..

ר' אבין או רבין בשמו בשת קלד:, גיטין ט:, זבחים לג:, שבת פ"ט ה"ג. מחלוקתן ב"ב קמב:.

רב אויא מתרץ לר' אבהו ב"ק לה..

ר' אחא בשמו שבת רפי"ד ספי"ט, יומא פ"ב ה"ב, ביצה פ"ה ה"ב, תענית פ"ד ה"ו.

ר' אחא בר חנינא בשמו יבמות סה:.

ר' אחא אריכא דהוא ר' אחא בר פפא רמי ליה שבת קיא..

ר' אחי בשמו סנהדרין פ"ד ה"ו, ובכתובות פ"א ה"א נשתבש לר' חייא.

ר' אילא בשמו מגילה פ"ג ה"ד, ישב עמו כב"ק קיז: (ושם ר' אלעא) ופ"א שאלו לר' אבהו היכן ר' אלעאי צפון והשיב בלשון חידה עלץ בנערה אהרונית וכו' כעירובין נג:.

אמי וורדנאה בשמו נדה יט:.

ר' ביבי (תלמיד ר' יוחנן) אמר לר' אבהו לא כן אלפן רבי, בכורים פ"א ה"ה. ר' ברכיה בשמו ש"ר פכ"ג-א, שהש"ר פ"ג-ח, תהלים פ"ק כג, קה"ר פ"ג-ג ובילקוט הושע רמז תקכח ר' ברכיה בריה דר' אבהו וצ"ל בשם ר' אבהו.

בר כרה בשמו פאה פ"ז סה"ב.

בר ישיטה היה אמורא דר' אבהו כמגילה פ"ד סה"י.

רב הונא בריה דרב איקא בשמו פסחים נב:.

רב הונא בשמו פאה פ"א סה"א.

זוגא בשמו סוף מעשרו.

ר' זירא היה כמו תלמיד חבר לר' אבהו וקראו זל"ז מר. כברכות מו. וכשחלש ר"ז על ר' אבא לגביה וקביל עליה כשיקום מחליו יעשה יומא טבא לרבנן, ור"ז קראו רבי כברכות פ"ח סה"ב, בעי מר' אבהו כביצה פ"א ה"ט, ר"ז א"ר אבהו כברכות מו. נא., שבת מ:.

סוכה מד., מו"ק נ:, נדרים לו., גיטין נז., פאה רפ"ה, ע"ז רפ"ב, וקרא לר"ז יארוד נאלה כסנהדרין נט:, מתיב לר' אבהו גיטין ט:, זבחים יב..
ר' זעירא בריה דר' אבהו בשמו ברכות רפ"ט נו:. ע"ז פ"ג סה"א.
ר' חנינא בריה דר' אבהו בשמו קידושין לג:, ערלה פ"ב סה"ו.
ר' חגי בשמו יבמות פ"ח ה"ג.
ר' חזקיה בשמו ברכות פ"ב ה"ג פ"ג ה"ה רפ"ה, שבת פ"ב ה"ב פי"א ה"ג, פסחים פ"ה ה"ח, ביצה פ"ה ה"ב, יומא פ"ב ה"ב, יבמות פ"א ה"ב פ"ב ה"ד, כתובות פ"א ה"י פי"א ה"ז.
ר' חזקיה בר בלוטו אמר קמיה דר' אבהו ערכין כח:, אתא לקמיה כתובות פה..
ר' חייא בשמו כתובות פ"א ה"א והוא טעות וצ"ל ר' אחי כסנהדרין פ"ג ה"ו.
ר' חייא בר אשי בשמו תרומות פ"ט ה"ג.
ר' חייא דכפר תחומין בזמנו סוף תרומות.
ר' חלקיה בשמו מד' תהלים פ"פ-ג.
ר' חנינא דציפורין בשמו שבת פ"ז רה"ב.
ר' טובי בשמו נדה פ"א ה"א.
טייפי סמוקא בשמו דמאי פ"ג רה"ד.
ר' יונה בשמו מעשרות פ"ה ה"ג, חלה פ"א ה"ה, מגילה ספ"א ור' יונה קראו מרן כסנהדרין ספ"ו.
ר' יוסי בשמו סוף מע"ש, חלה פ"א ה"א, סנהדרין פ"ח ה"ג, וקראו מרן סנהדרין ספ"ו.
ר' יוסי בר אבין בשמו ע"ז פ"ה הי"א.
רב יוסף בר חבו רמי ליה כיומא פז..
ר' יוסי בר יעקב בר זבדי בשמו פאה פ"א ה"ה, פסחים פ"ג ה"א.
ר' ינאי תלמידו כן מביא בספר חקרי לב צד 9 משבת פ"ד ה"א, ולא נמצא שם וגם לא היה סתם ר' ינאי בימיו זולת תלמידו דר"ז, יישוע אחוי דדוריי שאל מר' אבהו מו"ק פ"ג ה"ה יב:.
ר' יעקב בר אחא בשמו עירובין פ"ו ה"ז, סנהדרין פ"ח ה"ג.
ר' יעקב בר אידי בשמו כב"מ פ"ד ה"ב ה"ג, ואולי קיבל ממנו אך מה ששמע מר' יוחנן, כי ר"י בר אידי היה תלמיד מובהק לר' יוחנן.
ר' יעקב בר זבדי בשמו דמאי פ"ג ה"ג רפ"ז, שביעית פ"י ה"ד, תרומות פי"א ה"ב, מעשרות ספ"א, מע"ש רפ"א פ"ד סה"ד, שבת פי"ב ה"ה פי"ז ה"ו, פסחים פ"ד ה"ד, ביצה פ"ה ה"ב, חגיגה פ"ב ה"ו, יבמות פ"ח ה"ו, סוטה פ"ב ה"ה, גיטין פ"ג ה"א.

רב יצחק בר יוסף תלמידו כפסחים עב. שאשכח לר' אבהו דהוה קאי באוכלוסי דאינשי (ובברכות כב: איתא בטעות באוכלסי דאושא) א"ל מתניתין מאי א"ל - תניה מיניה ארבעין זימנין וכו', ובחולין ו. שר' אבהו שדר ליה לאתויי חמרא מבי כותאי, ושם נו: שהיה לו תרנגולתא (שאלה עליה) ושדריה לקמיה דר' אבהו וטרפה.

ר' ירמיה היה תלמידו המובהק, וקראו ר' אבהו בני כב"מ טז:, בעי מר' אבהו ב"ב קמ., שאל ממנו שבת קיב., שבועות לז:, אותיב לר' אבהו שבועות כא., ובגיטין פח. ההיא כתובת חתנים דאתיא לקמיה דר' אבהו - סבר לאכשוריה א"ל ר' ירמיה חתם סופר שנינו, וביבמות מב: אמר ר' ירמיה לר' זריקא כי עיילת לקמיה דר' אבהו רמי ליה. אמר בשמו שבועות כא., ברכות פ"ג ה"ה, יומא רפ"ו, כתובות פ"ד ה"ד, סנהדרין פ"ו ה"ז, ע"ז פ"ד ה"ה הי"א.

רב כהן בזמנו כב"ק קטו. שאמר ר' אבהו שהלכתא כוותיה.

ר' כהנא בשמו פסחים נב:.

ר' מיישא פליג עמו בב"ב קמב:.

ר' נחום היה שמעיה כיבמות מב:.

ר' נחמיה (מרבנן דאגדתא) בשמו, ב"ר פמ"ג-ג.

ר' סימון בשמו שהש"ר פ"ג-ה שרא ליה ר' אבהו שבת פי"ז ה"ג.

רב ספרא. ר' אבהו היה משבח בפני המינים שהוא אדם גדול וע"י מחלו לו המכס ע"ז ד., וישב גביה כגיטין כט. שאל מר' אבהו כסנהדרין ו..

ר' פנחס בשמו ב"ר פ"ו-ו, פס"ח-ב. מד' לקח טוב בראית פי"ב-יג.

ר' שמואל בשמו חלה ספ"ג, שבת פ"א ה"ו רפ"ז, פסחים ספ"ז, מו"ק רפ"ג, סנהדרין פ"ח ה"ג.

רבנן דקיסרין בשמו פסחים פ"א ה"ג.

רב שמואל בר סוסרטאי בשמו סנהדרין פ"ז סה"א, וב"ק קב: משיב ר' אבהו על קושייתו.

רב תחליפא בר מערבא קמיה, ברכות נה., עירובין נד:, גיטין נב:, סוטה כז., ב"ב עז:, וב"מ ז. מחוי ליה ר' אבהו ובשבועה.

ר' תנחום בשמו קידושין פ"א ה"ג.

הלכותיו ומאמריו היקרים הן בהלכה והן באגדה מפוזרים על פני כל הש"ס בבלי וירושלמי ואנחנו לרגל מלאכתינו נביא אחדים מהם להראות את טוהר לבו וידיעתו בהויות העולם. ברכות ו: המשמח חתן כאלו הקריב תודה. שם לד: מקום שבע"ת עומדין שם צדיקים גמורים אין עומדין. שבת סב: ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות - ושאשתו מקללת בפניו, תענית ו. גדול יום הגשמים מהח"המ, כתובות קה. בא וראה

כמה סמויות עיניהם של מקבלי שוחד, סוטה כא: איזהו רשע ערום זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז, גיטין ז. אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, ב"ק צג. לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין וכו', ב"מ נט. ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם אונאה גזל ועכו"ם, סנהדרין קי. כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחר שכינה, מכות יא. קללת חכם אפילו על תנאי היא באה.

ב"ר פ"ג-ז מלמד שהיה בונה עולמות ומחריבן, ובילקוט בראשית רמז לח חוה הראשונה חזרה לעפרה. ב"ר פס"ח-יב דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ומאמרו היקר אשר בו הראה כראי מלוטש צרות עמו בפתחתא דאיכה אות טו. על פסוק ישיחו בי יושבי שער איך שהעכ"ום מלעיגים מישראל בבתי תייאטראות.

בקיאותו במקרא היה עד להפליא ואמת אמר להצדוקי יען כי הוא שכיח עמהם מעיין תמיד בכתובים כדי להשיבם, ויורד לעומקו של מקרא לפרשו, כברכות י. מאי כל גמוליו שעשה לה דרים במקום בינה, שבת כה: מאי ותזנח וכו', שם פט: למה נקרא שמו הר חורב, זבחים קיג: למה נקרא שמה שנער, חולין סג: למה נקרא שמה ראה. וכן מגלה לנו פירוש התיבה כברכות לט. למה נקרא שמו אגורי, שבת נז: מאי לשון רביעה, יומא פז. מאן אלהים דיינא, ב"ב כה. מאי אוריה, ע"ז ל. מאי קריינא. וכן דרכו לומר אל תקרא כברכות כ., תענית ט., סוכה לה., סוטה יג., אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו ברכות לב., מגילה כא., סנהדרין צה:, מאי קרא ביצה טז., מו"ק כב:, יבמות מח:, נדרים כב., מנה"מ דאמר קרא יומא עג:, מגילה כא., תמורה לא:, מ"ט - דכתיב, מו"ק כב:, ר"ה כט., סוטה כא:, זבחים נג., חולין קמ:.

מנין דכתיב מגילה כא., מו"ק כח:, כתובות י:, שבועות לו., ברוכות מה:.

ר' אבהו אמר מהכא ברכות כ. מה., חגיגה יג., חולין צא:.

אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא, ברכות נה., עירובין נד:.

ר' אבהו רמי כתיב - וכתיב ברכות סא., יומא טז..

מלמד וכו' מגילה טז:, נדה לא:.

וכן לשונו הוי בה ר' אבהו שבועות כא..

מנדף בה ר"א שבת סב:, קידושין עא:, סנהדרין ג: מ:, זבחים יב..

קשיא ליה לר"א שבת ה..

מדותיו היקרות

מצינו שבת קיט. שהיה יושב על כסא של שן ומוסיף נורא לכבוד שבת, ובמוצ"ש היה שוחט עגלא תילתא, והיה אוכל מזה אך כולייתא, כי גדל אבימי בריה א"ל ל"ל לאפסודי

כולי האי נשבוק כולייתא מערב שבת, ואתא ארי ואכליה להעגל. ובסוטה מ. אמר ר' אבהו מריש ה"א עינותנא אנא, כיון דחזינא לר' אבא דמן עכו אמינא לאו עינותנא אנא. ופעם אחת אמרה אשתו דר' אבא לאשתו דר' אבהו שבעלי לא צריך לתורת בעלך והא דגחין וזקיף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה, וכשספרה אשתו זאת לר' אבהו השיב לה בענוות רוחו הטהורה ומאי נפ"מ מיני ומיניה יתקלס עילאה, וכשרצו רבנן לממניה ברישא לא רצה לקבל עליה ואמר שר' אבא דמן עכו קודם לו משום שבע"ח הוא, ופ"א איקלע ר' חייא בר אבא ור' אבהו למק"א, ור"א דרש באגדתא ורחב"א בהלכה ורצו כו"ע לשמוע דרשת ר' אבהו וחשב פן התרעם רחב"א ע"ז ופייסו במשל נאה, ואע"ג שבכל יום היה מלוה רחב"א את ר' אבהו, והיום הלך ר' אבהו עמו עד אושפיזיה. ובאמת קיים מאמרו שאמר חולין פט. אין העולם מתקיים אלא על שמשים את עצמו כמי שאינו.

ושמעון בר אבא היה שושביניה כברכות פ"ב ה"ו, וכשהלך לבבל שלח לו כסף שיחזור כבכורים פ"ג סה"ג, ושמע פ"א שר' אבהו אמר בשם ר' יוחנן שמותר ללמד לבתו יוונית, אמר בגין דבעי למילף בנתיה תלי ליה בר"י, ולא די שלא כעס עליו אך ענה יבא עלי אם לא שמעתיה מן ר' יוחנן, שבת פ"ו סה"א, ובספר דו"ד ח"א צד 4 שר' אבהו תלה התירו בר' יוחנן אף שלא אמר ר' יוחנן מעולם ומציין פאה פ"א ה"א-ב: וסמיות עינים יש כאן, שמציין אך הירושלמי דפאה ושם חסר התשובת שהשיבו ר' אבהו, אבל בשבת פ"ו סה"א מובא בפירוש שר' אבהו נשבע שכן קיבל מר' יוחנן ואין אומרין מי שלא שמע שיבא ויעיד שלא שמע ג"כ חבירו? וכשהלך ר"ש בר אבא לבבל הוצרכו אז בא"י למנות איש וכשבא אח"כ התאונן ר' אבהו על רוע מזלו של רשב"א ואמר מי יגלה עפר מעיניך ר' יוחנן, אבהו רגילותיא, מתמני שמעון דמעפריא לא אתמני.

חביבותיה לא"י ממאמרו כתובות קיא., שאפילו שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת עוה"ב.

התנהגותו בתוך ביתו היה בנחת ובשלום כגיטין ו. שאמר לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו וכו'.

חביבותיה לתורה גדלה כ"כ עד שאמרו שבת פ"ח ה"ב שפ"א בא לטבריא וראו תלמידי דר' יוחנן שפני ר' אבהו מאירין א"ל לר"י ר' אבהו סומא מצא, וכששאלו ר"י השיב לו שתוספתא עתיקא מצא ולכך הוא שמח ביותר וקרי ר' יוחנן עליה חכמת אדם תאיר פנים.

אימת רבו היה עליו כאימת שמים ואמר סנהדרין קי. כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחר שכינה.

ת"ח היה חביב עליו ביותר עד שאמרו מו"ק פ"ג ה"ג כשאירע שמת ת"ח לא היה טועם כלום כל היום, ומו"ק רפ"ג אמר זקן שאירע בר דבר אין מורידין אותו מגדולתו.
ומעולם לא שינה ממנהג המקום כברכות פ"ח סה"א, שכד הוי נחית לדרומא הוה עביד דר' חנינא, וכד הוה נחית לטבריא הוה עביד כר' יוחנן. וכן שבת מו. כי איקלע לאתריה דריב"ל הוה מטלטל שרגא, לאתריה דר"י לא הוה מטלטל.
והיה דן כל אדם לכף זכות כגיטין פ"ד ה"ט מעשה באיד שמכר עצמו ללודים - ואמר ר' אבהו מה נעשה מפני חייו עשה.
ובתענית פ"א ה"ד יסופר דבר נפלא, שפ"א הוצרכו למטר וחזא בחלום שאדם אחד בשם פנטקקה (אדם מפורסם לרוע) הוא יתפלל וירד מטר, ושלח ר' אבהו אחריו ושאלו מה מעשיו, וסיפר לו שהוא שוכר זונות ומייפה טייטרין ומטפח ומרקד לפני הזונות, ואך פ"א באת אליו אשה אחת וסיפרה לו איך שבעלה חבוש בבית האסורין, ורוצה למכור עצמה לזנות כדי לפדות את בעלה, מה עשה מכר את כל אשר לו ונתן לה הממון ואמר לה לכי ותפדה בעלך ולא תחטא, כשמוע זאת ר' אבהו א"ל כדי את להתפלל אל הגשמים.
עם תלמידיו התנהג תמיד בנחת ולא כעס מעולם, ופ"א דרש שמרדכי הניק לאסתר ושחקו עליו, והוא השיב להם בנחת מתניתין היא מכשירין פ"א ה"ז חלב זכר וכו', ב"ר פ"ל-ח.
והיה הולך כל היום בתפילין כעירובין רפ"י.
יראת שמים שלו נביא אך מאמר אחד מסנהדרין ספ"ו שפ"א מת לו ילד ובאו ר' יונה ור' יוסי לנחמו, ומיראתו עליהם החרישו, ופתח הוא ואמר מה אם רשות שלמטה שיש בה כזב ושקר וגניבת דעת ומשוא פנים ומקח שוחד והיום עודנו ומחר איננו, נאמר בה הקרובין באין ושואלין שלום הדיינים והעדים לומר שאין בלבנו עליכם כלום שדין אמת דנתם, רשות של מעלה שאין בה לא כזב - והוא חי וקיים לעולם אאכו"כ שחייבין אנו לקבל מידת הדין, וכן אמר ב"ר פס"ח-ב אין זיונו של אדם אלא מה' ולא על חנם דרשו רז"ל בקה"ר פ"ז פסוק יח עליו כי ירא אלקים זה ר' אבהו דקיסרין.
וכמו שהבאנו למעלה שהתוכח תמיד עם המינים ונצחם, אבל לא לאהבת הנצחון אך האמת היה נר לרגלו וזה שמצינו שדרש תענית פ"ב סה"א אם יאמר לך אדם אל אני מכזב הוא, בן אדם אני סופו לתהות בו (סוף שיתחרט), שאני עולה לשמים ההוא אמר ולא יקימנה, וש"ר פכ"ט-ה אמר, אמר הקב"ה אני אין לא אב ואין לי אח ואין לי בן, וכל זה התוכח עמהם במישור ובשלום ובאמת, והראה תמיד שאין לישראל שום שנאה עליהם ואך אנו מיחדין את ה' יען שהוא אחד ולא שלשה אבל אין שום רמז בתפלתנו על

מפלתם ולכן תיקן לומר ברוך שם כמל"ו בקול רם כדי שלא יאמרו שאנו אומרין עליהם דבר גנאי בחשאי, ובזה טעה בספר חקרי לב ח"א צד 61 וז"ל ר' אבהו תיקן כנגדם לומר בקול רם ולא ראה פירש"י שם, שהוא ממש להיפך.

והנה מלבד גדולתו בתורה היה חכם גדול בחכמת החשבון כתרומות פ"ה ה"ג שאמר כל ימינו היינו טועין בה כמקל הזה של סומא עד שלמדנו מן חשבון גימטריא.

וכן היה בקי ברפואות כחולין נט. שאמר בדידי הוה עובדה ואכלי חד תקלא חלתיחא ואי לא דיתבי במיא מישתלח משבאי וקיימתי בעצמי החכמה תחיה בעליה, וב"ר פ"ך-י אמר ה' דברים סימן יפה לחולה וכו'.

וכן היה דורש במעשה מרכבת כשהש"ר פ"א פסוק נאוו.

אשתו ובני משפחתו

כאשר הבאני לעיל שאשתו היתה בת ת"ח הנודע בשם ר' תחליפא דקיסרין, והיא הולידה לו בנים ת"ח.

אבימי בנו שבו התפאר שקיים כיבוד אב וזה לראות ממנו ה' בני סמכא כקידושין לא: חמשה בני סמכי היה לו לאבימי וכי הוה קרי ר' אבהו אבבא היה רץ אבימי לפתוח לו הדלת, ובמבוא הירושלמי ערך ר' אבהו כתב שאבימי לא היה בנו של ר' אבהו זה אך ר' אבהו אחר אמורא בבלאי ולא מצינו שום מקור לדבריו, ושגגה יצאה מאתו.

וכן מצינו שהיה לו בן בשם אביי כקידושין יט..

ר' זעירא בריה ואמר בשמו כברכות פ"ט ה"א נו: וע"ז פ"ג סה"א.

ר' חנינא בנו ששלחו ללמוד תורה בטבריא כפסחים פ"ג ה"ז שאתו ואמרו לר' אבהו שבנו ר' חנינא גומל חסד שלח ואמר לו המבלי אין קברי בקיסרין שלחתיך לטבריא? ואמר בשם אביו קידושין לג:.

ר' שמעון בריה סב"ר פיח-ה, (וביבמות פי"א ה"ב גרס ר' שמעון בר' דר' אייבו). ולולא דמסתפינא הייתי אומר השערה חדשה, שמה שאמרו חמשה בני סמכי היו לאבימי בחיי אביו הוא ט"ס כי מה גדלות הראה אבימי מה שרץ לפתוח הדלת לאביו הזקן הלא בנו אבימי חייב בכבוד אב אבל בני דאבימי אינם חייבים בכבוד זקנם, ולכן נראה לי שצ"ל חמשה בני סמכי היו לו לר' אבהו, ואלו הם, אבימי, אביי, ר"ז, ר' חנינא ור' שמעון, ואמר שאע"פ שכולם היו בני סמכא וגדולים בתורה אעפ"כ היה מקדים אבימי להם תמיד לעמוד לשרת לאביו הזקן. ותינוק אחד מת על פניו כסנהדרין ספ"ו.

וכן מצינו בן בנו ת"ח בשם חלפי כבכורים רפ"ב.

וימת ר' אבהו זקן ושבע ימים, גדול וחביב בחייו וגדול במותו, כע"ז פ"ג ה"א כשמת ר' אבהו עברין קומי יג' נהרין דאפרסמין א"ל כל אילין למאן אמרו לו דידך, אמר להו

כל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי, ובמו"ק כה. כשמת ר' אבהו אחיתו עמודי דקסרי מיא, והכונה שכל עיר קיסרין אפילו הגדולים ושרי המלוכה בכו אחריו שנאבד מהם החכם הגדול הזה, אבל לא נאבד לנו כי תורתו ומדותיו היקרים נשארו לנו לעולם לתהלה ולתפארת.

רב אבהו ב'

היה מרישי כלה דרפרם (שמלך משנת תשמד עד תשנד בפומבדיתא אגדרש"ג ה"ג פ"ג) כעדות בנו רב שמואל חולין מט., ורב שמואל בנו היה מרבנן סבוראי, וב"ק קיז. אותיב רב אבהו לרב אשי, ובסה"ד כתב שהוא רב אשי הקדמון ושגגה היא כי שם בגמרא מבואר שהוא רב אשי חבירו דרבינא, וביבמות כו. לגרסת אור זרוע הגדול א"ל ר' אבהו לרב אשי והתניא אפילו נתגרשו, וגרסא שלנו רב הלל, ואפשר שמה שמצינו תמיד הלשון מגדף בה ר' אבהו הוא ר' אבהו זה.

ר' אבהו

ביוחסין מביא וז"ל רב אדא ורבא בר חנן אתו לגביה בפ' מקום שנהגו, ובסה"ד כתב לא מצאתי, ובאמת הוא בפסחים נא. לגרסת דק"ס, וברי"ף שם גרס אתו וא"ל לאבהו, וגרסת היוחסין היה לר' אבהו ומה שמובא ברי"ף וברי"ן שם לאבוה דשמואל הוא טעות הדפוס, אבל הגרסא הנכונה צ"ל רב אויא סבא (שהיה תלמידו דר"ה כביצה כא.) ורבה בר"ה אתו וא"ל לאבוה הוא רב הונא.

אבהו

ר' יוסי בר אבהו (בזמן רב ששת) נזכר ב"ק קיב:.
רב שמואל בר אבהו חולין מט.

ר' אבהו בר אחא

אמר בשם רבינו כן מובא במד' תהלים הישן פק"ז, והוא ר' אבא בר אחא שאומר תמיד בשם רבי כמבואר בערכו.

אבהו בר גניבא

תלמיד רבא כב"ב קלט. ששלח לרבא ילמדנו רבינו.

ר' אבהו בר זוטרתי

אמר רב יהודה בר זבידא ברכות יב:.

ר' אבהו בר זעירא

נזכר מד' תהלים פ"צ-יב ואולי הוא בן בנו של ר' אבהו.

אבהו בר חנינא
נזכר תנחומא הישן ויצא-ג אך צ"ל ר' חנינא בר' אבהו כמדרש תהלים פצ"א.

ר' אבהו בר כהנא
נזכר מנחות צה: וכן נזכר שהש"ר פ"ד ומ' תהלים קו אך בל"ס צ"ל ר' אבא בר כהנא, כדמובא במד' תהלים בובער פק"ו-ד.

ר' אבהו בר נגרי
כן הוא פאה פ"ה ה"ג, ויותר נראה שפשט הפשוט ששם הקשה ר' יוסי בר' ביון ור' אבהו קרא לו "בר נגרי" ותירץ לו קושייתו.

אבוברם
חולין לח. אמר רבינא א"ל סמא בר חילקאי אקשי בה אבוה דבר אבוברם (ופרש"י זהו אבוברם עצמו ומכירין היו את הבן ולא את האב והיו קורין אותו ע"ש בנו) ואמרי לה אחוה דבר אבוברם.

אבוה
בקידושין לא: אמר אביי לר' יעקב בר אבוה הואיל ואביך בן תורה לכן לא תקבל שום שירות ממנו. וכן נמצא רב מרי בר אבוה פסחים פג., רבה בר אבוה ברכות כא.

אבוה דבר אבוברם
ערך אבוברם.

אבוה בר איהי
אדם גדול בזמן שמואל, כנזיר כד: שא"ל שמואל לא תיתוב אכרעיך עד דאמרת לי הדא מתלא, וב"מ יד. אבוה בר איהי זבין עליתא מאחתיה אתא בע"ח מרפא מיניה, אתא לקמיה דמר שמואל א"ל כתבה לך אחריות א"ל לא, א"ל א"כ זיל לשלמא, א"ל והא מר הוא דאמר וכו', וב"מ עה. א"ל שמואל הלוני מאה פלפלין במאה ועשרים ואריך, ובעירובין עד. ההוא דהוה דייר בו איבות (צ"ל אבוה, דק"ס) בר איהי עבד ליה לחייא ושרא ליה מר שמואל, אתא רב ענן (לאחר פטירת שמואל) שדיה וכו', והוא ואחיו מנימן היו חסידים גדולים כמגילה כח. אבוה בר איהי ומנימן בר איהי חד אמר תיתי לי דלא אסתכלי בכותי, וח"א תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי כותי, ובכתובות סא. יסופר עלייהו כשד ספי (לה שמש) מכל מין וחד ספי מחד מינא, מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה.

אבוה דר' אבין
תנא שונה ברייתות בזמן ר' זירא, כגיטין פה. שתני קמיה דר"ז, ונזכר תמיד בשם תני אבוה דר' אבין כיומא כט., גיטין נג., ב"ק קיז., סנהדרין עו., נדה לז., וסנהדרין נא: תני אבוה דשמואל בר אבין, צ"ל אבוה דר' אבין כגרסת דק"ס.

אבוה דר' אפטוריקי
ערך דוסתא.

אבוה דר' זירא
לפי הגמרא מו"ק כ. היה שמו איסי דאמר שם והתני איסי אבוה דר"ז ואמרי לה אחוה דר"ז, ובתענית כו: מתקיף על דברי ריב"ל, וחלקו לא נפל בנעימים כי היה גבאי המלך הנקראים בפי חז"ל בשם טוכסים. אבל הוא היה חסיד גדול כסנהדרין כה: אבוה דר"ז עבד גביותא יג' שנין - כי הוה אתי איש נהרא למתא כי היה חזיא רבנן אמר להו לך עמי בא בחדריך, כי הוה חזי אינשי רמתא אמר איש נהרא אתא למתא והאידנא נכיס אבא לפום ברא וברא לפום ומיגנזו כולי עלמא, כי אתי (הריש נהרא) א"ל ממאן נבעי? כי נח נפשיה אמר שקילו יג' מעי דציירי לי בסדינאי והדרו לפלניא דשקלי מיניה ולא איצטריכי לי, והיה עשיר גדול כשבת קכא: ששאל ר"ז לר' אבא ב"כ בענין פטומות (מנזרות) וקרנות והשיבו כאותן של בית אביך.

אבא דקרנא
אדם אחד בימי רב אשי שהיה עושה מעשה אחיזת עינים, כסנהדרין סז..

אבוה דשמואל
ערך אבא בר אבא.

אבוה דשמואל בר אבין
נזכר סנהדרין נא: וצ"ל אבוה דר' אבין.

אבוה דשמואל בר רב יצחק
נזכר עירובין צז., ובזבחים קיא: אמר רבא השתא דתני אבוה דשמואל בר יצחק. ובירושלמי ר"ה פ"א ה"ד ובחלה פ"א ה"א יסופר סיבת מיתתו שצם שני ימים כיום הכיפורים משום ספיקא דיומא ואיפסק כרוכה ומת, ובספר ועד חכמים ט: שגג בזה וכתב זאת על אבוה דשמואל.

אבוי
אבי אלישע-אחר, עשיר גדול מגדולי ירושלים, ערך אלישע.

אבויה
ר' חייא בנו זקנו דר' פרידא סנהדרין פב..

אביבי סגוותאה
נזכר בדפיסים הישנים בשבת יז. וגרסא שלנו אבימי.

אבונא או אבונה
בערך ר' אבינא.

ר' אביה
נזכר תנחומא פ"ג-ז.

ר' אבטולס (אמורא)
נזכר מנחות נג. ר' עזרא בר בריה דר' אבטולס דהוא עשירי לר"א בן עזריה דהוא עשירי לעזרא.

ר' אבטולוס הזקן (תנא)
נזכר מכלתא בשלח פ"ג לגרסת הילקוט והגר"א, וגרסא שלנו ר' אבשלום הזקן.

ר' אבטילס
אחד מהחמשה בנים דר' יוסי בן חלפתא, שבת קיח:.

אבטולוס (או אבטולמוס) בר ראובן
נזכר סוטה מט:, ב"ק פג: שהיה מקורב למלכות ולכן התירו לו לספר קומי.

אבטולמוס (תנא דמתניתין)
נזכר עירובין פ"ב מ"ד א"ר יוסי העיד אבטולמוס משום ה' זקנים, וכן הוא ר"ה מו., והיה רבו דר' יוסי כעירובין לו..
ומצינו ר' יונתן בן אבטולמוס כסנהדרין פז:, שמעון בן אבטולמוס ב"ב סח..

אבטליון
ערך שמעיה.

ר' אביטל ספרא
(אביטל אשת דוד, שמואל כ' פ"ג-ד.).
במו"ק יח. אמר משמיה דרב ג"פ, באגדה ב' דברים ואחד בהלכה, ויש שם גרסא שאמר משמיה דר"פ והוא ט"ס.

אביי
רב אחא בר אביי שבת ד., אבי ביבי בר אביי שבת ג:, ר' יעקב בר אבי ירושלמי ברכות פ"ב סה"ג, רב נתן בר אביי חולין צה:, רב שימי בר אביי כתובות ס..

אביי (אמורא קדמון בא"י בדור השני)

בר"ה פ"א ה"ה רשב"ל בעי - התיב אביי ולא קיבלה (רשב"ל) ממנו, ובמגילה ספ"ב מובא המאמר ושם נקרא ר' אביי, ובסוכה פ"ב ה"ח ר' חונה בשם רב אבייא, ובתרומות פ"ה ה"ד ר' יונה בשם ר' אביי, ובר"ש הגרסא ר' ירמיה בשם ר' אימי.

אביי (בר כייליל הכהן)

שם אביו נזכר פ"א בזבחים קיח: שאמר רב יוסף על אביי חד ברא הוה לכייליל, ופרש"י נראה כי אביו של אביי כייליל שמו, וע"פ קבלת רב שרירא גאון מובא בערוך ערך אביי שאביו היה אחי רבה בר נחמני, ואביי לא זכה לראות את אביו ואמו כקידושין לא: כשעברתו אמו מת אביו, וכשילדתו מתה אמו.

את שנת לידתו ידוע לנו בבירור ע"פ קבלת רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג, שיאמר שנפטר אביי תרמ"ט לשטרות, ובר"ה יח. שאביי חי ששים שנה א"כ נולד תקפ"ט לשטרות, ובפטירת ר' יוחנן היה נער קטן כבן עשר שנים (כפי מה שבארנו שר"י נפטר תקצ"ט), ובפטירת רב יהודה היה יותר מעשרים (שרב יהודה נפטר תר"י לשטרות).

ורבה בר נחמנו דודו מילא את מקום אביו ומסרו למינקת אשה יקרה וחכמה שהיתה לו כאם, וקראה תמיד בשם "אמרה לי אם", ובאמת בכל כחה השתדלה שלא יחסר לו שום דבר וכאם רחמניה הביטה עליו שלא יארע לו שום דבר וילמוד תורה מתוך הרחבת הדעת וכעדות אביי עירובין סה. שאמר אי אמרה לי אם קריב כותחא לא תנאי, וברכות סב. שאמו מרביה ליה אמרא למיעל בהדיה לב"הכ כדי שלא ישאר יחידי, ובפסחים קי. כי הוה שתי חד כסא הוה מנקטא ליה אמו תרי כסא בתרי ידיה. וכשזכתה לגדלו אז מסרה לו כמה מני רפואות יקרות כשבת סו: קלג: קלד., עירובין כט:, כתובות ג., גיטין ע., וכן גם דברים השייכים להלכה ככתובות י: נ. שא"ל בר שית למקרא בר עשר למשנה בר יג' לתעניתא מע"ל, ובתינוקת בת י"ב, ובכתובות לט: א"ל כמיא חמימא על רישיה דקרחא, וכן מו"ק יח:, ובטבעת הילדים כיומא עח:, ובטבעת יין כמו"ק יב..

בדבר שמו האמיתי יש מחלוקת בין רבותינו, יען כי בכל הש"ס נקרא בשם אביי, אבל גם מצינו שקראו רבא חבירו תמיד בשם נחמני כשבת לג. אמר ידענא בנחמני, שם עד. ונדרים נד: שפיר קאמר נחמני, וכן הוא כתובות סה., סוף הוריות, ע"ז נח., וכן נקרא מדתמא דגמרא בגיטין לד: והלכתא כנחמני, ופסחים קיב: הזהרו בנחמני, ובגיטין מה. אי לאו דנחמני את. ודעת רשב"ם בפסחים קיב: והר"ן בנדרים נד: דנחמני היינו אביי וקרו ליה הכי משום שנתגדל בבית רבה בר נחמני, א"כ דעתם ששמו האמתי הוא אביי, ואך יען שנתגדל בבית דודו קראוהו נחמני.

ובערוך ערך אביי דעתו ששמו האמיתי היה נחמני ע"ש אבי רבה, ולא היה קורא לו כל שעתא נחמני בשם אביו אלא הוה קרי ליה אביי בלשון ארמית, א"כ דעתו ששם אחד הוא, וברש"י גיטין לד: וז"ל דע"ש שרבה בר נחמני גידל אביי בביתו ולמדו תורה שהיה יתום, השיאו את שם אביו נחמני, משמע שסובר כהרשב"ם, וביוחסין ערך אביי מביא כל הדעות ומביא שאביי הוא נוטריקון "אשר בך ירוחם יתום".

והרב החכם ר"י רייפמאן בספרו פשר דבר ירצה לומר כי אביי הוא שם סורי ונגזר מפעל ביא אשר יורה לשון הזאת על נחמה ואל"ף הוא הוספה בלשון זה, ובעברית נקרא נחמני, ודעתו כמעט אחד עם דעת הערוך. (ומה שמובא ברש"י סוף הוריות וז"ל וא"ד דבלשון גנאי קרי ליה נחמני, הוא מתלמיד טועה).

וכשנתגדל קצת לקחו רבה דודו תחת כנפיו כברכות מח: אביי ורבא [בר רב חנן] הוו יתבי קמיה דרבה ושאל להם למי מברכין אמרי ליה לרחמנא, ורחמנא היכא יתיב, ונפק אביי לברא אחוי כלפי שמיא, והשני אחוי לשמו טללא, ואמר להו תרוייבו רבין הויתו, ובפסחים קטו: אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מדלו השלחן מקמיה א"ל עדיין לא אכלינן, א"ל פטרתן מלומר מה נשתנה.

ויען שגם רבה היה אז עוד בימי עלומיו, כאשר בארנו בערך רבה שהיה זקן מאביי אך לערך י"ז שנה, והיה אז רבה תלמידו דרב יהודה בפומבתידא, הביאו רבה לישיבת רבו להתחמם באורן של זקני הדור, כפסחים קה: שעולא איקלע לפומבדיתא א"ל רב יהודה לרב יצחק בריה זיל חזי היכי אבדיל לא אזל ושדר לאביי. ואביי מסר לו היכי אבדיל, ונוכל לידע בבירור כמה שני אביי היה אז, כידוע שר' יוחנן נפטר תקצ"ט כמבואר בערכו, ור"א נפטר בשנה אחת עם ר"י כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב, ועולא נפטר בחיי ר"א ככתובות קיא. וא"כ אף הם נאמר שהמעשה היה בשנה האחרונה לימי חיי עולא היה אז אביי אך כבן תשע או עשר, ובוצין בוצין מקיטפיה ידיע שגם אז היה ניכר שלגדולות נוצר ולכן מצינו סנהדרין ל. שהקשה לעולא. אבל בפטירת רב יהודה (שנפטר תר"י לשטרות) היה אביי למעלה מעשרים ולכן מצינו פסחים ו. מה:, שבועות לה. שהקשה לרב יהודה.

וכן מצינו שאמר בשם חייא בר רב כשבועות יז:, ובשם רב חננאל תלמידו דרב כקידושין עב., וכן מצינו שהקשה לרב חסדא כתענית יב., ובזבחים יד. א"ל אביי לאומרא דר"ח בעי מרב חסדא, כי בפטירת ר"ח (שנפטר תר"ך לשטרות) היה אביי כבר גדול הדור והיה אז לערך בן שלשים.

אמר לשמעתיה דרב גידל מגילה ג:. הקשה לרבה בר"ה ב"מ לד., וכן מצינו שאמר אביי הכי אמר רב ששת כקידושין טז., הכי אמר רב כהנא אמר רב ברכות יד: הקשה לר"כ ע"ז סז:, אבל רבותיו המובהקים היו רבה ורב יוסף אשר נהגו ישיבת פומבדיתא, ואביי ישב פניהם כל ימי חייהם. וקרא לרבה בשם "מר" בפניו ושלא בפניו. בפניו, כברכות סא: שא"ל לר שביק מר, ובשבת כה: ולימא מר, שם קכד. א"ל למר אליבא דר"נ וכו'. שם קכט. והא קעבד מר, שם קנד: קמשתמש מר בבע"ח, שם קנו. מר נמי קטיל, פסחים קכ: מינם קא נאים מר, ומגילה ז. השתא אמר מר, וב"מ ו: אי משום הא לא תסייעיה למר, ובסנהדרין מח: והא מר הא תורה וכו', וחולין מג: והא מר הא דאמר. ושלא בפניו כשבת כב. שאמר כל מידי דמר עביד כרב, ושם כג. מריש הוה מהדר מר, ושם לה. בעי מיניה דמר, ובעירובין מה. דשמיע לי מיניה דמר, ושם סח. מר לאו אורחיה, ושם פט. הכי אמר מא, ופסחים קא. כי הוינן בי מר, ובסוכה כו: שינתא דמר כרב, וביצה כח: הוה קאימנא קמיה דרה, ושם לו: תיתי לי דעברי אמדר, ובמגילה ז: כי נפקי מבי מר, ובגיטין נט: אלא אמר אביי לכדמר, וכן הוא ב"ק ז., וב"מ קז: טעמה דרשב"ג כדמר. וב"ב ח: מריש הוה עביד מר. ושם סג: הנהו שטרי דנפקי מבי מר, ושם קע. כדמתרצה מר, ושבועות כח: ובמנחות לג: חזינא לאספלידי דבי מר.

ורבה השתדל להחכימו ולחדדו כברכות לג. שאמרו, ורבה לחדודי דאביי הוא דבעי, וברכות ל: אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דקא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב, והיה מטייל קמיה בתמניה ביעי כסוכה נג: והיה חביב עליו כ"כ עד כששאלו כשבת קנג. כגון מר דסנו ליה כולהו פומבדיתאי מאן אחים הספידא. השיבו מיסתיא את ורבה בר רב חנן. (ולכן אמר אביי בכתובות קה: האי צורבא מרבנן דמרחמין לו בני מתא לא משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא ואמר זה לכבוד רבו שידע את גדולתו ובכל זאת היו לו שונאים הרבה).

ויען שנתגדל בביתו וחשבו כבן לכן מצינו שא"ל הלשון "אתה" כשבת קיז., עירובין מט:, מו"ק ב:, ב"ב קכה., שא"ל לדידך. ופסחים מז: והא את הוא דאמרת. ובעירובין מד: ואת לא תסברא, ומו"ק ב: ואת אמרת לן. ושם י: תניא דמסייע לך.

בעי מרבה כשבת כא. לה., עירובין יז. ע. עג., ביצה כב., מו"ק יט:, יבמות נב., כתובות מב., נזיר נ., גיטין ס., שבועות יז., זבחים לד., תמורה יא:.

א"ל אביי לרבה ברכות לג: לו: סא:, שבת כג: כה: מד: מו. קיז. קכג., עירובין לח: מד: מט: נ. סז: עא. פא. פו: פז. צב: צג. קד., פסחים מז: עד:, ביצה ב: ו: יח., ר"ה טו. כח., יומא מו., סוכה ז. יז: לו., מו"ק ב:, תענית ד., מגילה ז:, יבמות יח. כט: ל: לה. לח. נו.

עט:, כתובות ו. יד. עב:, נדרים עג:, גיטין כד: כח. לז: מב., ב"ק כח: מג. סו:, ב"מ מ. סז., ב"ב ח. סב: סג. עט. קכה. קנג: קעב:, סנהדרין סט., ע"ז טו:, שבועות יא., זבחים עו: צג. קט:, ערכין כו:.

ורבו השני היה רב יוסף והיה עליו אימתא דרבו גדול כ"כ עד שאמרו קידושין לג. כי חזא אביי לאודניה דחמריה דרב יוסף דאתי הוה קרים מקמיה. וקראו מר גם שלא בפניו כעירובין ס. וקראו מר כפסחים נב. שא"ל ולנגדיה מר - ונשמתיה מר, וביצה ז. ולימא מר ורבה וכו', ומגילה כג. עד האידנא מ"ט לא פריש לן מר. ומו"ק כד. לא סבר לה מר, ומו"ק כח. מכרת דיומא מי נפיק מר, ושבועות יג. דוקא קאמר מר, קאי קמיה דרב יוסף שבת קיב: קמז:, ורב יוסף קראו דרדקא כשבת קמב:.

ויען שהיה כל ימיו לפניו לכן מצינו שא"ל אביי מאי חזית כברכות כה., יבמות מה., גיטין מה., ואת לא תסברא כברכות לח., שבת מה: קא., מנחות לב., אמרת לן כעירובין סא., ב"ק נו:, ב"מ ח: ומי מצית אמרת ערכין יא:, מי סברת כשבת קלח., מאי דעתך כפסחים מח:, מי דמי כיבמות נב: צא:, כתובות קט:, נדרים נה., ב"ב פב:, מנחות מו:, ולטעמך כשבת סב:, לא תפלוג כב"ק קיס. שפיר עבדת כברכות כה:, תרצת כפסחים מה:, והיה גדול כ"כ בעיני רבו עד שרב יוסף אמר לאביי זבחים סב. מר דגברא רבה הוא ידע מאי קאמינא, וכשבאו בני קקונאי לרב יוסף שישלח להן גברא דליערב להן שלח להם את אביי כעירובין ס., והיה שואל את אביי איך נהג רבה כשבת מ., וכתובות פא: הקשה לרב יוסף ושלחו לקמיה דרב מניומי בריה דרב נחומי והשיב כאביי.

וכן היה מקשה לרב יוסף משמועות אחרים כברכות כח. שהקשה לו מדברי ר' אבא. ובעירובין י. דאמר רמי בר אבא. וב"ב כג. והאמר רב מרי - רב זביד.

וכשחלה רב יוסף ושכח תלמודו היה אביי מזכירו תמיד, כדמצינו אמר רב יוסף לא שמיע לי א"ל אביי את אמריתא ניהלן כעירובין י. מא. סו: עג. פט:, נדרים מא., מכות ד., נדה לט. סג:.

בעי מרב יוסף מצינו אך בתמורה יא: יב., ונראה יען שרוב למידו היה מרב יוסף כשהיה כבר גדול הדור וגם כבר נהג ישיבתו הפרטית בחיי רב יוסף כב"ב כב. ולכן מצינו ששקיל וטרי עמו כמעט תמיד כתלמיד חבר, כדמצינו שהקשה לרב יוסף ברכות יד: לז:, שבת ח. יא: יב. יח. כ: כד. לו. לח: מב. מב: מט: נא: נג: נד. נז. נז: ס. סא. סב. פא. קו: קז: קח. קלא. קלד. קלז: קמה:, עירובין ז. יב. כה: כט: נח: סב: סד. עא: עג: עד. פ. פו., פסחים נ: עא., יומא ל: נג. נה. עז:, סוכה יט: כו. כט. מג:, ביצה ב: ה: ו: יח. כא: לב. לז., מגילה יח:, ר"ה יח:, תענית ד:, חגיגה ז: כה., מו"ק יב: כח., יבמות כא. נו. נט: פ. צה:, כתובות

יא. יב: נ: נט. צא: קד., נדרים לא: עז. פג. פד:, נזיר מב:, סוטה ה: ו., גיטין ו: יז: כג. כח: כט. נט: סה: פח: פט., קידושין יב. כה: לט. לט: עב. עה., ב"ק כג: נז. ס. פח: צג. קיג: קטו. קיז:, ב"מ ח: טו. טז. כח. כט: סב., ב"ב יג: כג. נד: צה: קלה. קמג., סנהדרין יג: מז. נא: פו. צט: ק:, מכות כג., זבחים יד: יח: לב: סא: עה. עו., מנחות כ. כט: לה., חולין יט. לא: פב: קד: קכג:, ערכין יח:, נדה סג: עב..

וכן מצינו שאמר מתיב רב חייא בר יוסף כב"מ י..

בשם רב חמא בר עוקבא קידושין עב..

בשם רבב"ח זבחים לו:, חולין כט..

מרב שמואל בר יהודה ששאל ממנו גיטין טז:, מנחות מב:, וב"ב ח: הקשה לרב יוסף מרב שמואל ב"י.

חבריו הגדולים

הריש והראשון הוא רבא חברו מילדותו כדמוכח ברכות מח. אביי ורבא הוו יתבי קמיא דרבה ושאלם למי מברכין רבא אחוי לשמי סללא ואביי כלפי שמיא ואמר להו תרווייכו רבנן הויתו, ומזה אנו רואים שהיו חברים מקטנותם, אבל יען שלא מצינו שידבר רבא עם רבה או שיאמר בשמו, וגם להבין איך בא רבא בקטנותו לישב לפני רבה הלא אביו היה הריש במחוזא וחי גם בהיות רבא גדול בשנים כמבואר בערכו, לכן נראה יותר גרסת בה"ג שם שלא רבא ישב עם אביי, אך רבא בר רב חנן, ואותו מצינו באמת תמיד עם רבה, והוא היה חבירו דאביי בישבם לפני רבה, וזה שמצינו שבת קנג. שרבה אמר להם מיסתיא את ורבא בר רב חנן, ובכתובות יח: קרא לאביי תרדא, וכן שקלו וטרו יחד כברכות מא., שבת קמח. קמח:, עירובין יד: לח: מה. נב. סח. עה: צג., ביצה ל., כתובות ו: סב., שבועות יח., בכורות נד:, כריתות יח:, אבל רבא נראה כשלמד אביי לפני רבה אז ישב רבא לפני ר"נ במחוזא ובנהרדעא, ולכן מצינו תמיד אביי עם רבה אבל עם ר"נ מצינו אך עירובין ג: שאמר משמיה דר"נ, וב"ב קיג תנא רבה בר חנינא קמיה דר"נ - א"ל אביי דלמא בין נחלות קאמרת, ובכתובות נז. אמר לרב יוסף והאמר ר"נ, ולהיפוך רבא כמעט שר"נ היה רבו היחידי ועם רבה לא מצינו אותו כלל, ואך כשנפטר רבה אמרו ב"מ פו. שנפקו אביי ורבא לעסוקי ביה.

ומצינו אותו עם רבא בכל הש"ס, בלשון אביי ורבא דאמרי תרוייהו לערך שלשים פעמים, מתיב לרבא לערך עשרים פעמים, א"ל אביי לערך ע' פעמים כמבואר בערך רבא כל הציונים.

וכן כל הנחותי דהדור ההוא היו כמו חביריו.

כרב ספרא שקראי זל"ז מר כביצה לח:, חולין נא..

הקשו זל"ז כעירובין מה: קג:, יומא יא:, בכורות ד. וב"ב קסז. יתיב רב ספרא ורב אחא בר הונא ור"ה בר חיננא ויתיב אביי גבייהו - א"ל אביי הכי אמר רב, ובחולין קי: א"ל אביי לר"ס כי סלקת להתם בעי מינייהו, כי סליק - כי אתא וכו', ומ"ק כה. כשנפטר רב ספרא לא קרעו רבנן עליה אמרי לא גמרינן מיניה, א"ל אביי מי תניא הרב שמת? חכם שמת תניא, ועוד כל יומא שמעתתיה בפומין בי מדרשא.

וכן רב דימי שקיל וטרי עמו כברכות מד. נ., שבת סג: עב. קמה., עירובין ו. כד., פסחים לד. מד., יבמות עח., נזיר לז., ב"ק מג:, ב"מ נח:, ב"ב קע., סנהדרין כ: מד: ק., חולין צט. קלג: קלו. קלז:, בכורות יא: כב., תמורה ד. [יד: קראו אביי מר], כריתות כה:.

וכן רבין כשבת כ: שישבו יחד קמיה דרבן נחמיה אחוה דריש גלותא - א"ל רבין היינו כלך דתנן - רבין ואביי הוו קאזלא בפתקא - א"ל רבין היינו אידן דתנן וכו', וב"ב קכט. אמר לרבין אנחתת לן חדא ואתקפתת לן חדא, ובקידושין יב. א"ל אביי לרב דימי נימא את ורבין בפלוגתא, ובחולין קי. אמר אביי תכלא והיא היא, וברכות מז. יסופר שרבין ואביי הוו קאזלי באורחא קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא א"ל ניזיל מר, אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גם ליה דעתיה, כי מטו לפתחא דבי כנישתא א"ל ניעל מר, א"ל אביי ועד השתא לאו מר אנא? א"ל הכי אר"י וכו'.

וכן רב יצחק בר יוסף, שקראו אביי מר כברכות מב:, זבחים פא: וע"י נשא את חומה לאשה וא"ל חזי דאלך קסמכינא כיבמות סד: ונראה מה שנחלקו רב יוסף ור' יצחק ביצה ג. ואביי מקשה לו הוא ר"י בר יוסף, וכן ר"ז השני (כי ר"ז הראשון עלה לא"י עוד בחיי ר"ל ור"י שאז היה אביי ילד קטן ושוב לא ירד לבבל) כעירובין צב., זבחים ה., יתיב ר"ז ור' יצחק בר אבא ויתיב אביי גבייהו, ובנדה נ: אמר אביי גברא רבה כר"ז לא תחיבו עליה, וקראו אביי מר כעירובין נט:, ושקלו וטרו יחד כעירובין יד., פסחים צו., יומא פ:, ר"ה ו:, סוכה ב. לד., ביצה כז., חגיגה ו., מו"ק יד., כתובות ה. מ., (ובערכין יד: גרס רב זעירא והיא היא) מ:, נדרים יט., גיטין סג: עא., קידושין יא., ב"ק יד. עד:, ב"מ ה., סנהדרין נג:, מנחות כד:, חולין מה. קכו:, אותיב ר"ז לאביי שבת קח. והיו יחד כשהוצרכו לריש בפומבדיתא כסוף הוריות.

ומכולן קיבל תורת א"י, ולכן מצינו שאמר אביי הכי אמר ר' יוחנן כעירובין מה:, סנהדרין מב., חולין ט., משמיה דחזקיה פסחים לג:, בשם ר' אסי אר"י יבמות קא., א"ר מני נדה סא: (וזה ר' מני הראשון, כי השני אמר בשם אביי כמבואר לקמן).

שאר חבריו

ר' אבא ב' כחולין יד. צז: ובריש הוריות, וחולק עמו כמנחות פט: ועיין ערכו.

אביי בר אבין כעירובין סב..
רב אדא נרשאה כשבת קמ., כתובות ס..
רב אויא (תלמידו דרב יוסף) קראו אביי מר כברכות כח:, שבת סג..
רב אחא בר הונא, ישב אביי עמו כשבת קכד., ב"ק קטז:.
רב אחא בר יעקב עם אביי כחולין י:.
רב אחא בר רב עזא עם אביי כתמורה כא., אך שם צ"ל רבא בר עזא.
רב אחא בר תחליפא, בעירובין ק. אמר לאביי דשרא לך כרבה שרא לך.
רב אידי בר אבין, הקשה לאביי כתענית יג., ב"מ לה:, חולין צז:. שלח לאביי יבמות עו., גיטין פט., ב"ב לב:, ובמו"ק טז. א"ל אביי מידי שמיע לך בהא.
בר הידיא במו"ק יח: אביי מתקיף עליו.
ר' אילעא. מתקיף לאביי ואביי משב לו כמנחות כה. (אך ט"ס תיבת א"ל, ודברי ר' אילעאי קאי שם על הברייתא).
רב איקא בר אבין, בקידושין עב. אמר אביי לא תציתו ליה, ובע"ז סה. שהיה שופך חמרא לעכו"ם - אמר אביי דשפיר עביד.
רב חנא. אביי מתרץ לו קושייתו ב"מ קיג..
רב חיננא בר אבין. ישב אביי עמו כעירובין סב..
רב חנניא. א"ל אביי אי משום הא לא תסייעיה למר (רבה), ובחולין סט. בעי רב חנניא ואביי א"ל ותבעי לך.
רב טובי בר מתנא. מו"ק טז. ההוא טבחא דאתפקר נגדו אמנו עליה אביי ורבא ושמתוהו. מר יהודה. בע"ז טז: אמר אביי אמר לי מר יהודה, דבי מר יוחני טחני ריחים בערודי, ובשבת נז: אמר רב יהודה משמיה דאביי (וצ"ל מר יהודה כגרסת דק"ס ויותר נראה שצ"ל משמיה דאבימי).
רב מנשיא בר גדא. א"ל אביי עני מרי מנחות יז. ובא לפני אביי לדין וא"ל מאן פלג לך ב"מ סט..
רב מתנה חבירו. כגיטין נט: שאמר לאביי הא דאמרת, ובשבת ב: הקשה לאביי ולטעמיך, וכן כתובות לה:.
רב נתן בר הושעיא. בגיטין יח. מתרץ לו לאביי קושייתו, ובנזיר מג: אמר אביי אשכחתינהו לחבריה דרב נתן בר הושעיא וכו'.
עולא בריה דרב עילאי. הקשה לו אביי ב"ק ז..
ר' עילא. במנחות פא. ר' עילא חלש עול לגביה אביי ורבנן, וגרסת שיטה מקובצת עולא בר אבא.

רב עמרם. שבת קכו: משיב לו אביי, ובכורות טז. מתרץ לו אביי קושייתו.
רב פפא בר שמואל. הקשה לו אביי ב"ק פד. ומשמע שם שהיה גדול מאביי.
רבא בר רב עזא. בתמורה כא. א"ל אביי ותיבעי לך.
רבה בר רב עולא. במנחות כא. א"ל אביי.
רב שיזבי. בחגיגה כד. איתיביה אביי.
רב שמואל בר יהודה, בגיטין טז:, מנחות מב: א"ל אביי אלא מעתה.

הלכותיו ומאמריו היקרים

לא על חנם אמרו חז"ל סוכה כח. הויות דאביי ורבא. כי כמעט אין אחד אשר אליו יתיחסו ב"כ הלכות כהלכות המרובים שלהם, וכפי שספר ומנה הרב בעל כנסת חקקי ישרון מצא אלף וקע"ז הלכות אביי וקושיותיו ופירוקיו ותירוציו, ונוכל לומר שרב ושמואל הניחו אבן פינה ליסוד הש"ס ואביי ורבא הקימו כתליו ואולמיו וכמעט שנגמר כל הבנין כולו על ידיהם, ודור רב אשי היתה מלאכתם אך לגמור ולייפות הבנין הנפלא הזה.

ואנחנו לרגל מלאכתנו למותר לנו להביא את כל מאמריו וקושיותיו ותירוציו המרובין שאינם שייכין לדברי ימי חייו. ואך הלכותיו המפורסמות נביאם כסדרן על הש"ס, ולשונותיו אשר השתמש תדיר בכל הש"ס.

הלכותיו המפורסמות

הזמנה מלתא היא, ברכות כג:.
דברים של חול מותר לאומרן בלה"ק (במקום שאינו נקי), שבת מ..
נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר חייב, שבת עב:.
לחי העומד מאליו הוי לחי, עירובין טו:.
מים אחרונים חובה, עירובין יז:.
ניחא לאינש לקיומי מצוה בממונו, פסחים כה:.
הנאה הבאה לאדם בע"כ מותרת, פסחים כה:.
בע"ח למפרע הוא גובה, פסחים ל:.
אין לוקין על לאו שבכללות, פסחים מ:.
יש הקטרה בפחות מכזית, פסחים מד:.
ידים שאינן מוכיחות הויין ידים, נדרים ה:.
גלוי דעתא בגיטין לאו מילתא היא, גיטין לד..
המקדש במלוה אינה מקודשת. בהנאת מלוה מקודשת, קידושין ו:.
קידושין שלא נמסרו לביאה הוו קידושין, קידושין נא..

עד זומם למפרע הוא נפסל, ב"ק עג..
עדיו כחותמיו זכין לו, ב"מ יג..
יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, ב"מ כא:.
נפחא קשה כמשאו, ב"מ פ..
מה לו לשקר במקום עדים לא אמרינן, ב"ב לא..
מומר אוכל נבלות להכעיס פסול, סנהדרין כח:.
אסתר קרקע עולם היתה, סנהדרין עד:.
כל מלתא דרחמנא אמר לא תעביד אי עביד מהני, תמורה ד:.

לשונותיו שהשתמש בהם

אלא מעתה, ברכות לז., שבת קמ., עירובין לז: לח:, ביצה ב:, ר"ה כח:, סוכה ב. ה:, סוטה ה: ו., גיטין כג. לז., ב"ק מב. מה: מו., ב"מ פט:, שביעית ה., חולין מ., תמורה כט., כריתות כז..
אמרה לי אם, שבת סו: קלג: קלד. קמ., עירובין כט: סה., יומא עח:, מו"ק יב. יח:, כתובות י: לט: נ., גיטין סז: ע:, ע"ז כח:.
אם תמצא לומר, פסחים כז., גיטין פב. פג., קידושין כ:, מנחות קד:, תמורה כז..
אמרו דבר אחד, שבת כו: כז: סה. קכח:, פסחים לב:, חגיגה ו., סוכה ז:, נדרים י., קידושין מח: סב:, ב"ק נט. צג:, ב"מ קיח:, ב"ב עח:, סנהדרין סד., זבחים מז..
אמרי אינשי עיין לקמן.
אף אנו נאמר, ברכות מה., שבת לו., סוכה לד..
אף אנן נמי תנינא, שבת לח:, עירובין כז., חגיגה כו., ר"ה כד., כתובות ט: פא., גיטין עא:, קידושין עא., ב"מ קי:, ב"ב כד., ע"ז ע:, שבועות יב., הוריות ב, נדה טז.. את אמרת ניהלן עיין לעיל.
גזירה, שבת יג. טז: קמט:, יומא לו., נדרים מג., ע"ז ו:, חולין קד:.
גמידי, ברכות כט. נט., ב"ב ג: קטו:.
דלמא לא היא, שבת יח. עז., עירובין פז., ביצה ז. כח. לב. לז:, סוכה לו., יבמות לו:, נדרים עג:.
הא דרב יהודה דשמואל היא, עירובין ז. פה., יבמות יח., כתובות יב:.
האי תנא דבר"י מפיק מאידך תנא דבר"י, שבת כז., קידושין לז:.
הדר ביה מהתיא, פסחים מ., גיטין ח:, נזיר סד:, ב"מ ו: יז:, ב"ב קלא. קלז., שבועות כה:.
היא היא, שבת יא:, ב"ב יב: מא:.

הכי קאמר, שבת לא: קז:, פסחים מו. נח. קי., ר"ה כא: כד., תענית טז., יבמות לח: נב., כתובות סה., נזיר סב., סוטה ה: יא., גיטין ל: עג:, ב"ק קב:, קיח., ב"מ יט. נב. קכ., ב"ב ד. יא. נט: קכח: קעג., סנהדרין עא: עה: עו:, זבחים פח., מנחות נמ. עד. פט:, חולין ג. קמ:, בכורות ד. יט. לא:, ערכין לב:, תמורה יא: כז..

הכל מודים, שבת סט., עירובין יא:, פסחים כד:, יבמות מט:, גיטין עו:, סנהדרין פו:, שבועות לב., חולין עה:, תמורה כו:.

הלכה מכלל דפליגי, שבת נז: קיג. קנו., עירובין יב. פא:, ביצה כד., סנהדרין ל:, ע"ז לב:.

הלכך, ברכות יד:, שבת נח., עירובין פח:, פסחים ד. קטז., ביצה טו: כ:, יומא עד: עה:, ר"ה טז., מגילה כו., קידושין עו:, ב"מ לט:, סנהדרין מב. סה..

הרי אמרו, שבת קכז., חולין קכח. קכט..

יגיד עליו ריעו, יבמות לא:, ב"מ לא:, ב"ב יט., ע"ז עו..

לא אמרן, ברכות ו:, שבת י., תענית ו:, קידושין לג., חולין נג:.

לא לימא אינש הכי, ברכות יט. ס:, כתובות ח:, סנהדרין קב..

לא קשיא, שבת ו:, פסחים נה:, יומא יד: מא: סט:, ר"ה לג., חגיגה ד. כב:, יבמות כב., גיטין כח., קידושין יח. נח:, ב"מ נט. ע:, ב"ב כט., שבועות יג. לה:, מכות יב., זבחים צד. ק., תמיד כח..

לא שנו, ברכות כג. כה:, עירובין יז: נ:, פסחים יד. כז. פח: קיט:, יומא פג: פו., סוכה כא: כב. לב. מא:, ביצה יא. טז., מגילה לא:, תענית ו:, כתובות קט., סנהדרין כט., שבועות מג., זבחים פא., מנחות קב:, בכורות נב..

לאו מלתא היא דאמרי, כתובות לג., ב"מ ז: יז:, ב"ב קלא..

לדידך קישא, עירובין מט:, מו"ק ב:.

לטעמיה דרב, כתובות עג:, קידושין ס., ב"מ לו..

לטעמיך, שבת ב: סב:, ביצה כז..

לייט עלה אבייי, ברכות כט., שבת קכ:, פסחים קד., מו"ק יב:, תענית כט:, קידושין לג: עא:.

לעולם, ברכות כט., פסחים כד. כט. סז., קידושין סו:, זבחים כ., מנחות מט..

לעולם לא תיפוך, ברכות מט:, פסחים ה: מט., כתובות כד., גיטין מו:, קידושין כד..

וכן דרכו לפרש לשונות הקשות כמו מאי אחילו ברכות לב., מאי כובא ברכות מ:, מאי רוחות זעפא ברכות נט., מאי קבע שבת יד., מאי קרמית פסחים לה., מאי מוכני יומא לז., מאי עדנית ביצה לב., מאי לשון קנאה סוטה ב:, מאי דרדרא גיטין סז:, מאי קרצית

גיטין פו:, מאי גרגותני ב"ק פה., מאי כפועל בטל ב"מ לא:, מאי רובע ב"מ נב., מאי מטה של טורביל זבחים קטז:, מאי בר חדיא חולין סג..
מדרישא רבנן עירובין טז:, יומא יז:, יבמות קג., זבחים קג..
מחלוקת, פסחים פט., ביצה יא. יג., כתובות נח., קידושין עו:, שבועות לב., זבחים לד..
מנא אמינא לה, שבת סו., יבמות סט: ע., בכורות ט., נדה לז:.
מריש הוה אמינא, ברכות ח., שבת כג., יומא כג., ב"ב ח:, חולין קה: קלג..
משמעות דורשין איכא בינייהו, ר"ה כ:, מו"ק ז:, יבמות צד:, ב"מ כז., סנהדרין עו:.
נקטינן, ברכות מה:, עירובין נח:, ביצה יז:, מו"ק יב. יג., תענית י., כתובות סה: קג. קיא., נדרים מא., נזיר נא:, סוטה לח., גיטין לב: מח: נו: נט:, קידושין לג., מכות יא:, חולין נג., ערכין יא:, תמורה כב:, נדה לז..
שכן עני וכו', שבת עד. עו: קכ:.
ש"מ, ברכות סג., שבת לה. סה. קלה: קמ., יומא יב. כה. לא. סח: עו., סוכה לג. לד., מו"ק ו., חגיגה כה:, כתובות יב., נדרים ח:, גיטין פב., ב"ק קי:, ב"מ עט:, ב"ב ג. כ: קיח., מכות כג., סנהדרין לז., מנחות צה., נדה נח:.
שתי לשונות הן, נדרים טז., שבועות כא., גיטין לב. עב..
שתי תשובות בדבר, שבת עז., חולין י:.
תיתי לי, שבת קיח:, ביצה לו:, מגילה כט..
תני, ברכות נט:, כתובות יב., נדרים כג:, סוטה ז:, גיטין י:, סנהדרין ו:, שבועות כט..
תניא דמדעייא לך, עירובין פו:, יומא עז:.
תרגמא אביי אליבא דרבא בערך רבא.
והנה מלבד גדולתו בתורה היה בקי גדול בעיבור השנה כברכות נט:, ובטבעיות החיות והעופות והדגים, כחולין סג. שאמר באות שבעופות קיפוף, באות שבשרצים קופדאי, ובחולין עט: אמר עבי קליה בר חמרא, צניף קליה בר סיסי, וב"ק פג. אמר מישט שייטי טובא, בחמשים אמה מליא, ובסוכה ח. האי צחנתא שריא משום דלא מרבה מינייהו דג טמא, ובפסחים ט: מצינו דבר נפלא שאמר בי"ג דשכיח ריפתא בכולהו בתי לא מצנעא (העכברים), בי"ד דלא שכיח ריפתא בכולהו בתי מצנעא, ורבא חייך עליו וכי חולדה נביאה היא? אבל האמת כדברי אביי כי חכמי הטבעים כתבו שטבע העכבר הוא שב"ז שרואה שיש בבית הרבה אוכל אז לא יצניע יען שהעכברים רשיעה נינהו ועינם צרה פן תבא עכבר אחר ויאכלנה, ויצניעו אך כשאכף עליהם פיהם ורואים שאין שום מאכל בחדר אז יצניעו. וזה שאמר אביי, ומה שלא השיב לרבא הוא יען שרבא הקשה עליו לאחר מותו וכדמשמע הלשון "אמר רבא" ולא אמרו "אמר לו רבא", ויען

שהוא בעצמו עבד שדותיו וכאשר נבאר הלאה לכן ידע היטב טבעת הארץ והאלנות כב"ב כז: שאמר מיזל אזלי טובא אכחושי לא מכחשי אלא עד ט"ז אמה, וברכות מ: אמר מרבי רבו (הפטיראות) מארעא מינקי לא ינקי מארעא, ובנדרים מא: אמר ערסן בעין בשולא כבשרא דתורא. והיה בקי גדול בעייני השדים כברכות ו. שאמר אינהו נפישי מינן, ופסחים קיא: חזא קטב מרירי, ופסחים קיב: פ"א פגעה (אגרת בת מחלת), באביי והוא גזר עליה שלא תעבור ביישוב לעולם, והמעשה בב"ב נח. בהאמגושא דהוה חטיט שיכבי וכו'. וגם היה בקי גדול ברפואות וטבע האדם, כברכות מד:, שבת י: קמ., פסחים קיב:, כתובות עז:, נדרים ח:, גיטין סז: פו., וביבמות פ. אמר כל המטיל מים ואינו עושה כיפה זה סריס.

מקראיו הפרטים ופרנסתו

כשישב לפני רבה דודו אז שם לילות כימים להגות בתורה כעירובין סח: כששאלו רבה בר רב חנן למה לא יעשה עירוב במבואה השיב לו אנא טרידנא בגירסאי, ואח"כ כשהיה גדול הדור למד תורה מתוך הדחק ומתוך יסורין כשבת לג. פ"א חש אביי בהדרוקן אמר רבא ידענא בנחמני דמכפין נפשיה, ובמגילה ז. אמר על עצמו כפן עניא ולא ידע, וביומא פד. שהיה לו חולי שינים, ובחולין קלג. שאמרו שלא נשא את כפיו יען אנסיה ליה עדניה ופי' הרי"ף שהיה לו חולי מעיים, ובע"ז כח. שהיה חש בצפידנא, ועשה כמה מיני רפואות ולא הועיל לו עד שנתרפא ע"י ההוא טייעא. והיה עובד אדמתו בעצמו והיה לו היום להגות בתורה והלילה להשקות שדותיו כגיטין ס: כשבא אליו רב שימי בר אשי שילמוד עמו, השיב לו שאין לי פנאי ביום שצריך אני ללמוד בעצמי, ובלילה להשקות שדותי.

ולבסוף שלח ה' את ברכתו במעשי ידיו ותחת לעבוד בעצמו היו לו אריסים ככתובות ס: וגם אז היה משגיח עליהם כחולין קה. שהיה מסייר נכסיה בכל יום, פ"א פגע באריסיה נושא חבילה של עצים שגנב משדותיו ושאלו הני להיכא א"ל לבי מר, א"ל כבר קדמוך רבנן, וכן סחר ביין כדמשמע ברכות נו. בענין פתרון חלומות שבר הדיא פתר לאביי ורבא, וחלם להם שראו חביתא דתלי בדקלא ופרש"י הם היו משתכרים ביין, וכן הוא בגמרא שם שא"ל לאביי בסים חמרך ואתו כו"ע למזבן בשרא וחמרא מינך. וגם פועלים הרבה היו לו כברכות מה: אביי עני ליה בקלא כי היכי דלשמעו פועלים וליקומו.

וכשנתברך והרחיב ה' את גבולו התחיל להרביץ תורה גם בחיי רבו רב יוסף כב"ב כב. כשמת רב אדא בר אבא שרב יוסף אמר אנא ענישתיה, ואביי אמר אנא ענישתיה יען שאמר לרבנן אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלו בישרא שמינא בי רבא ופרש"י שהיה

רגיל לומר לתלמידים עד שאתם הולכים אצל אביי ללמוד שלא לשובע וכו', וכן משמע שבת צט: שבא רב מרדכי לשאול מרב יוסף ואח"כ בא לשאול מאביי.
ואחרי פטירת רבו רב יוסף (בשנת תרלד לשטרות), והוצרכו לריש בפומבדיתא, היו שם ארבעה גדולי הדור אביי ורבא ר"ז ורבה בר מתנה ויען שכולם היו שוין בחכמה לכן לא ידעו למי למנות, עד שהסכימו ביניהם שכל מי שיאמר מלתא ולא מיפרך להוי רישא, ויסופר בסוף הוריות שכולהו איפרך לבר מאביי, אז קם חבירו רבא וא"ל "נחמני" פתח ואימא, ומני אז הראה את גדלו לא לבד בחריפות אך גם בבקיאותו הגדולה עד שהתפאר ואמר הריני כבן עזאי בשוקי טבריא קידושין כ. ופר"שי הנני משכח שאני דרשן ובקי (והולך לשיטתו בירושלמי מכות פ"ב ה"ו שאמר ת"ח צריך לפרסם את עצמו) ונתאפסו אליו תלמידים הרבה ככתובות קו. שאמרו כי הוו מיפטרי רבנן מבי אביי הוו פיישי מאתן רבנן וקרו נפשייהו יתמי דיתמי.
והוא ראה ושמח בחלקו ואמר אגרא דכלה דוחקא כברכות ו:, והתורה היתה משוש נפשו עד שאמר ברכות ו: שמצוה לרוץ אפילו בשבת, ולא היה לו פנאי אפילו לשיא את כפיו כחולין קלג. שאמרו אנסיה ליה עדניה (ופרש"י עתים שקבע לתלמידיו היו טורדין אותו מילשא את כפיו).
ותלמידיו היו חביבין עליו ביותר עד שאמר שבת קיח: תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לרבנן (ופרש"י ריש ישיבה היה), ומו"ק טז. שההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה ואימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו. ועסק הרבה בגמ"ח כר"ה יח..
ושמו הגדול הלך למרחוק כאשר יסופר גיטין מה. שפ"א נאבדה חמורו בי כותאי - שלחו לו אי לאו דנחמני את (שמכירין אנו בך שחסיד אתה ולא תשקר, רש"י) לא הוה משדרנא לך. ובתענית כא: יסופר שהוי אתי ליה שלמא ממתיבתא דרקיע כל מעלי יומי דשבתא, ושמע שלהחסיד אבא אומנא הוי אתי ליה שלמא כל יומא, חלשא דעתיה דאביי (שסבר שלא הגיע עדיין למעלת חסיד) ושדר אביי זוגא דרבנן למבדקיה ומצא כי באמת מעשי אבא אומנא גדולים מאוד.
וקרוב מאוד לומר יען שראה שרבו רבה היה שנוי על בני מתא כשבת קנג. השתדל הוא ברוב חכמתו להיות אהוב לכל וגם להוכיחם בענות צדק כדי שיהיו דבריו נשמעין. וזה שאמרו ברכות יז. מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חימה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות.

וכל דבריו באמת קיים כקידושין לג. שהיה יהיב ידיה לסבי, והיה דן את כל האדם לכך זכות, וידע שא"א לכל אדם להגות בתורה תמיד וזה שאמר ברכות לה: הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם כר' ישמעאל ועלתה בידם, וביבמות עו. אמר אטו כו"ע יעקב אבינו? וכגיטין ו: אמר אטו כל דלא ידע הא - לאו גברא רבה הוא? ושגור על לשונו לומר פוק חזי מאי עמא דבר כברכות מה:, עירובין יד:, ואמר מוטב שיהיו שוגגין וכו' כשבת קמח:, ובגיטין נט: אמר כל התורה כולה מפני דרכי שלום. והעולה על כולם דרשתו היקרה יומא פו. ואהבת את ה' שיהא שם שמים מתאהב על ידך (וכבר פרשתי בספרי בו"ל שכונתו לומר איך אפשר לצוות לאהוב דבר שא"א לראותו. ולכן אמר שכונת התורה שכל אחד מישראל צריך להיות ישר הולך בכל דרכיו ובכל מעשיו ואז כשאיש ההוא הולך ברחוב כ"א יאמר ראה האיש היקר הזה מבחר היצורים וע"י יתאהב היוצר, ולכן אמר יומא עב: כל ת"ח שאין תוכו כברו נקרא נתעב, יען שממנו ילמדו לשנא את היוצר ולעשות כל מיני תועבה בשם התורה וידמו כי כל נושאי התורה רמאים הן ואך מסוה הצדק ישימו על פניהם, ותוכם ניכר).

ולכן גילה ברוב חכמתו כל מיני רמאות כדי שנוכל להזהר מהן, ואמר סנהדרין עו: איזהו רשע ערום זה המשהה בתו בוגרת, וב"ב מו. אמר לרבא תא אחוי לך רמאי דפומבדיתא מאי עבדי, והראה להרמאים שידוע לו ערמתם כשבת יט. שאמר להההוא קצרא כבר קדמך רבנן, וכן ב"ב קסז. שאמר שאלו שיראה לו חתימת ידו א"ל כבר קדמך רבנן. ובסוכה נב. יסופר שפ"א שמע להההוא גברא דקאמר להההיא איתתא נקדים וניזול באורחא, והוא ברוב חכמתו הפרישן מהעבירה והם לא ידעו.

וכשרצה להוכיחם על עון חילול שבת דרש להם שבת קיט. לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו את השבת. וכשראה שיש בעירו אנשים אלמין רשעים יסופר שבת קו. ההוא בר קשא דפומבדיתא (ממונה למלך וישראל הוה, רש"י) דטרקיה נחש ולא הועיל לו שום רפואה א"ל אביי דלמא חיויא דרבנן נשבו דלית ליה רפואה, (וזה שרמז להם שלא יזלזלו בכבוד חכמים שנשיכתם נשיכת נחש).

ידיעתו בהויות העולם נוקב ויורד עד התהום, כיבמות סג: שאמר היכי דמי אשה רעה מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה [פומא], ובכתובות סב: רוצה אשה בקב ותפלות מעשרה קבין ופרישות וביבמות קיח: דשומשמנא גברא כורסיה בי חרתא רמו לה, וביבמות מב: אשה בושה לבא לב"ד.

וכל אמרי אינשי היו שגורים על פיו כברכות יט. אל יפתח פיו לשטן, שם סג. באתר דאית גבר תמן לא תהוי גבר.

שבת לב. תפש תירוס אמתא בחד מחטרא להוי.
שבת קו: גמרא גמור זמירתא תהא.
פסחים כח. סדנא בסדני יתיב מדויל ידיה משתלים. פסחים מט. וקרי ליה בר מחים תנורא.
סוכה נו: בוצינא טב מקרא - שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה.
סוף סוכה אוי לרשע ואוי לשכנו.
סוכה נב. כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו.
מגילה ז: אי חקלאי מלכא ליהוי דקולה מצואריה לא נחית - כפין עניא ולא ידע - רווחא לכוסמא שכיח.
כתובות ח: רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא.
כתובות נג: שקילא טיבותך שדיא אחיזרי.
כתובות פא: אטו כיפי תלה לה?
גיטין מה. אי לאו עכברא חורא מנא ליה.
נדרים מא. אין עני אלא בדעה.
קידושין יח. נקיט מרגניתא בידיה יהיבנא ליה חספא.
שם פא. סקבא רשתא רגלא.
קידושין ה. סניגור יעשה קטיגור?
ב"מ עט: ביניתא אכרסה תקלה.
ב"ב טז: אידלי יומא אידלי קצירא.
שם קעד: בתר עניא אזיל עניותא.
חולין נח: שיתין מיני פרזלא תלי ליה לבקא בקורנסיה.
ערכין כו. סכינא חריפא מפסקא קראי.
הלכותיו בד"א כיומא יב. אירח ארעא למישבק אינש גולפא ומשכא לאוזפיזא. שם עד: מאן דאית ליה סעודא לא ליכלא אלא ביממא, וב"ב קסח. האי צורבא מרבנן דאזיל לקודשי אתתא ניזול ע"ה בהדיה.

תלמידיו ואומרי מאמריו

אבא בר מרתא בעי מאביי ביצה כב., ובגיטין לז. שהלך אביי אצלו שישיב הכסף לרבה.
רב אדא בר אבא כשנפטר אמר אביי שנענש מפני שבייש לו, ב"ב כב..
רב אדא בר מתנה, קרא לאביי מר ככתובות עז:, בעי מאביי שבת מח. צד., קידושין סד:, הקשה לאביי ב"מ יב., ב"ב פו..

רב אחא בר חנינא אמר אביי א"ר אסי יבמות קא. ונראה שצ"ל רב אחא ב"ח א"ר אבא בשם סה:.
רב אחא בר מניומי הקשה לאביי ב"ב קנט: קסח:, ע"ז ז:.
רב אשי א"ל אביי סוכה כו., וט"ס הוא וצ"ל רבא ונעשה מזה רב אשי.
בר הדיא עיין לקמן.
בר חבו, במגילה יח: אביי שרי לרבי בר חבו למיכתב תפלין ומזוזות שלא מן הכתב, וב"מ כט. אמר תפלין בי בר חבו משכח שכיחי.
בר מריון, אתא לקמיה דאביי ב"מ כד:.
רב דימי בר ליואי ברכות כז: אביי שרא ליה לכברויי סלי.
רב הונא בריה דרב אידי ר"ה כד: אמר מפירקיה דאביי שמיעא לי.
רב הונא בריה דרב יהושע תלמידו כפסחים קיא:.
רב הונא בר משה בר עצרי עם אביי ב"ב קעד:.
רב זביד, הקשה לאביי סוטה לב:, אמר משמו ברכות כה: מו:, ע"ז לה:.
חזקיה משמיה שבת לח:, וצ"ל ר' חזקיה.
ר' חייא בריה דר"ה (ובמגילה כב: גרס רב חייא בר אבין) אמר חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלוי ברכות לד:.
רב חנינא בר מניומי שאל מאביי ב"ב קלא., מנחות ע..
רב טביומי משמיה נדרים כב., קידושין יד., ב"מ נד:.
רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא שאל מאביי שבת קיב..
רב יימר בר שלמיה אמר לדידי מפרשא לי מיניה דאביי ב"ב סג., שאל מאביי חולין קז:, (ומה שמסיים שם הא אמר הר בר רב אשי הוא טעות ובדק"ס ליתא תיבת "הא" והוא מסתמא דגמרא). אמר משמיה דאביי שבת סו: קנו., מו"ק ו:, סוטה ב:, סנהדרין ז: לה..
ר' יעקב בר אבא אתא לקמיה ב"מ כג:, הקשה מאביי עירובין סב:.
ר' יעקב בר אבוה שאל מאביי קידושין לא:.
ר' יעקב בר אידי משמיה דאביי מנחות יז. אך צ"ל בר אבא.
רב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב בקידושין כט: שדרקיה אבוה לקמיה דאביי.
ר' ירמיה, באלפסי סוף עירובין מביא מירושלמי ביצה פ"ה ה"ב וז"ל ר' ירמיה מקיש על תרעא בשכתא א"ל אביי מאן שרא לך אבל גרסא שלנו א"ל [ר'] אבא, והאמת כן כי ר' ירמיה הלך בימי נעוריו לא"י ולא שב עוד ולא ידע את אביי כמבואר בערכו.
רב מנשיא בר גדא לעיל בחביריו.

ר' מנא מצינו ב"ב פ"ב ה"ח שר' מנא היה מהלך עם מוכי שחין א"ל אביי לא תהלך, וכבר בארנו בערכו שהיה באמת בבבל בזמן אביי ורבא לזמן קצר (ואין אנו צריכין לדברי הר"ר זכריה פרנקל ז"ל בספרו דרכי המשנה ערך אביי שהיה בא"י בזמן ר' מנא אמורא אחר בשם אביי).

רב מרדכי שייליה לאביי שבת צט:.

רב מרי ברה דבת שמואל משמיה דאביי ב"מ קי:., ב"ב סא:.

רב משרשיא בקידושין לג. אביי הוה רכיב חמרא - יתיב רב משרשיא ולא קם מקמיה א"ל ולאו רב מובהק אנא?

רב נחומי שאל מאביי ב"ב קלא:.

רב נחומי בר זכריה בעי מאביי שבת קכז:, עירובין קב:, ב"ק כה:, אמר משמו ביצה טז:. עולה בר רב בעי מאביי מגילה כד:.

רב פפא היה תלמידו המובהק וכפי הנראה ישב עמו כל ימי מלוכת אביי ולכן מצינו בכל הש"ס ששקיל וטרי עמו, מקשה לו כברכות כ. מו:, שבת ב:, עירובין כו:, פסחים עח:, חגיגה י:, ר"ה יז:, יומא כו:, סוכה מו:, מגילה ח:, תענית ו: יז:, יבמות צז:, כתובות יג. גז: לה: סה:, נדרים ל: נא:, סוטה ג:, קידושין עז:, ב"ב קו: קי: קיח. קכב. קכג. קלא:, סנהדרין מב. עג: פט:, שבועות כא. לב:, זבחים פז:, מנחות קה:, חולין ז: נח: פה: קיא:, בכורות טו. כא: לו:, ערכין כ: כא:, תמורה לג:, כריתות ה:.

ובפסחים קיא: מצינו אביי הוה אזיל ואזיל ר"פ מימיניה ור"ה בריה דר"י משמאליה, וביבמות קי. יסופר שבת חמוה דר"פ באתה למיחלץ לקמיה דאביי, ור"פ תפשו שני פעמים ששגג בהוראה, ואביי הקפיד ע"ז, ושאלו אביך היכא - אימך היכא א"ל במתא, יהיב בהו עיניה וכשכיבן ולכן קראו אביי בכתובות יז: יתמא.

מר קשישא בריה דר"ח א"ל לאביי מנחות קט:, אך גרסת שיטה מקובצת יותר נכון שגורס שאמר לרב אשי.

רבא בר שרשום עם אביי ב"ב לב:.

רבנאי משמיה דאביי ברכות לח:.

רב רחומי הקשה לאביי פסחים לט:, ובנזיר יג. איתא בעי בן רחומי מאביי.

רב שימי בר אשי, בגיטין ס: ביקש מאביי שילמוד עמו, וביומא יז:, קידושין מח: אשכח לאביי מסבר לבריה וכו'.

רב שמעה בר זעירא, בעירובין צג. רבא שלח ע"י לאביי ולא מצינו וכו'.

רב שמואל בר ביסנא בעי מאביי נדה מב:.

רב שרביא שלח שאלה לאביי ב"ב קסו:, הקשה לו ב"מ סד:, בכורות יט:.

אשתו בניו ובנותיו ופטירתו

אשתו היא הנודעת לכל ביפיה בשם "חומה" היא היתה בת איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה, ונסבה רחבה דפומבדיתא ושכיב, ונסבה רב יצחק בריה דרב"בח ושכיב, ואביי שמע מרב יצחק בר יוסף שאמר משמיה דר' יוחנן שהלכה כרש"בג דאך בג' זימני הוי חזקה (לקראתה קטלנית) ולכן נסב אותה אביי ולא האריך ימים עמה כיבמות סד:. אבל זה ברור לנו שלא היתה אשתו הראשונה כידוע שאביי ראה את רב יהודה כדלעיל, והוא ורב יצחק בריה דרב יהודה היו שם. והיא היתה נכדת רב יצחק, והיתה בימי עלומיה ואביי היה זקן, וכפי שנראה ראה חיים עמה זמן קצר, יען שגם אחרי פטירת אביי כשבאת לפני רבא לבקש מזונות היתה אז יפת תואר כמפורש כתובות סה..

ולכן האמת יורה דרכו שהיה לו אשה אחרת שנשא בימי נעוריו והיא ילדה לו בנים ובנות כדמשמע ברכות נו. שפתר לו בר הדיא שא"ל בניך ובנתך נפישין.

וכן מצינו רב ביבי בר אביי שידוע שהיה בנו שגם הוא היה כהן כעירובין כה:, וכן מצינו רב שימי בר אביי, אבל רב אחא בר אביי לא היה בנו כדמשמע ב"ק לט:, ובנדרים כג. דביתהו דאביי הוה לה ההיא ברתא הוא אמר לקריבאי והיא אמרה לקריבה, נראה שהיתה גם בת אביי וצ"ל "הוה להו" יען שזה היה בחיי רב יוסף רבו שבא לפניו להתיר נדרו. ובר"ה יח. אמרו רבה ואביי מדבית עלי קאתי (ועל משפחת עלי נגזר שלא יאריכו ימים) ואך יען שרבה ואביי עסקו בתורה ובגמ"ח לכן חיו ששים שנה, וביום שמת אמרו מו"ק כה: שנשוק כיפי דגלת אהדדי שנעשה שנוי בעולם. ונפטר תרמט לשטרות אגדר"שג ח"ג פ"ג, ועל כסאו ישב רבא חברו, ואך העתיק ישיבתו מפומבדיתא למחוזא.

אביי בריה דר' אבהו

נזכר קידושין יט..

אביי בר אבין

הוא ואחיו רב חנינא היו תלמידי דרבה כפסחים לד. שתנו תרומות בי רבה פגע בהו רבא בר מתנו אמר להו מאי אמריתו בתרומות דבי מר, ואביי היה כמו חברם כדמצינו שישב עמהם כעירובין סב. פט..

ונזכרו בכל מקום ביחד בלשון דאמרי תרוייהו כבכרכות כט:, שבת פו:, עירובין סב. פז: פט., יבמות לו. קח., ב"ב פז:, בכורות מב:, ובכריתות ס. איתא אמי בר אבין וצ"ל אביי, ובמגילה ז: שהיו מחלפים סעודתייהו בפורים, (לצאת ידי משלוח מנות או בפיר"שי זה אוכל בשנה זו עם זה ובשנה הבאה להיפוך).

אביי בר' בנימין
ערך אבא בריה דר' מנימין.

אביי בר הונא
בזבחים סב: אמר בשם רב חמא בר גוריא, ונראה שצ"ל אבין בר הונא שאומר תמיד בשם רב חמא ב"ג, ונקצץ רגל הנו"ן ונשאר יו"ד.

אביי בר נאזי חמיו דרבינא
נזכר ב"ק קטו. לגרסת הרי"ף ועיין ערך אבימי בר נאזי.

אביי דברדלייה
ר' יעקב בירה שביעית פ"ב ה"ד.

אביי קשישא
בשבת נו. מצינו שרמי דרב אדרב, ואפשר מה שאמרו שבת נז: אביי אמר רב הוא אביי קשישא, תני אביי קשישא יבמות כד., כתובות צד., ובכתובות צו: אמר משל דר' יוסי למה"ד, ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר בסנהדרין ז. האי תגרא דמיא לגודא דגמלא כיון דקם קם.

אבימי
אבא או אדא בר אבימי עירובין ט:, רב תחליפא בר אבימי פסחים קז..

אבימי (מגדולי אמוראי בבל בדור השני)
מי היו רבותיו ואבותיו לא נמצא בשום מקום, ואך זאת ידוע לנו שהיה רבו דרב חסדא כמנחות ז. שאמר רב חסדא קולפי טאבי בלעי מאבימי. וכן מצינו רב חסדא אמר אבימי כסוכה טז:, כתובות עא: ק:, גיטין כו:, סוטה ט., ב"ק יג:, סנהדרין מו. פא:, זבחים כו. כז., מנחות עז:, בכורות מד., הקשה לו רב חסדא ע"ז יד:. וכן מצינו מר יהודה אמר אבימי כחולין מח. (וכן צ"ל בעירובין כד. ושם איתא בטעות רב יהודה, דק"ס), ובשבת נז: רב יהודה משמיה דאביי נראה שצ"ל מר יהודה משמיה דאבימי, וכן עולא בר מנשיא אמר בשמו כגיטין עט..
וכפי הנראה שלעת זקנתו, או שחלה ושכח תלמודו, בא לרב חסדא תלמידיה לאדוכוריה גמריה, כמנחות ז. ופגע בר"נ ושקיל וטרי עמו, וב"ק יב. א"ל ר"נ לרבא דתני אבימי וכן נזכר עירובין נח:, מו"ק ה:, ובנדרים מז., בעי אבימי אך שם צ"ל בעי אביי, כגרסת הרא"ש שאח"כ אמר רבא ת"ש.

אבימי בריה דר' אבהו

בשבת קיט. יסופר שאביו ר' אבהו שהיה עשיר מופלג וחסיד גדול היה נוהג שהיה שוחט בכל מוצאי שבת עגל ואע"פ שלא היה צריך אך כוליא אחת ממנה. כשגדל אבימי בריה א"ל למה לך כולי האי נשבוק כולייתא ממעלי שבתא, שבקוהו ואתא ארי ואכל להעגל. ואבימי בריה היה עשיר גדול ומסחרו פרץ בארץ עד שסחר עם בני בבל עם אנשי מחוזא ככתובות פה. אבימי בריה דר"א הוו מסקי ביה זוזי בי חוזאי שדרינהו ביד חמא בריה דרבה בר אבוה - אתא לקמיה דר' אבהו, ובלי ספק היה הולך בעצמו לשם וזה שמצינו חולין סה:, נדה ה: כי אתא אבימי מבי חוזאי אייתי מתניתא בידיה (ואין אני צריכין לומר שאבימי מבי חוזאי אחר הוא), ובקידושין לא: שאביו התפאר עמו ואמר כגון אבימי ברי קיים מצות כבוד אב, ויסופר שם שחמשה בני סמכי היו לאבימי וכי הוה אתי ר' אבהו קרי אבבא היה רץ אבימי ופתח ליה ואמר אין אין עד דמטי התם, יומא חד בקשו אביו להשקותו מים אדאייתי ליה נמנם (שהיה אביו זקן), גחין עליה עד דאתער משנתו, אסתייא מלתא ודרש דבר נאה על הפסוק מזמור לאסף.

ובערך ר' אבהו פרשתי שלפלא שלא נזכרו החמשה בני סמכי דאבימי בשום מקום, ובארתי שם שצ"ל חמשה בני סמכי היו לר' אבהו, והוא היה זריז ונשכר לכבוד אביו.

ובספר חקרי לב ח"א צד 106 יאמר שאבימי היה דיין בקיסרין ומקורו שבועות מב. אך שם לא נמצא ממנו שום דבר, וכן מה שיאמר שם מירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז שר' יונה היה בצור - ושמע שמת אבימי בריה דר' אבהו וצם, שקר העיד, כי שם אמרו אך דדמך "בריה" דר' אבהו ובאמת צ"ל כבנדרים פ"א ה"א שמת בריה דר' יוסי חבירו דר' יונה וזו היא גרסא האמיתית. אבל לר' אבהו מת אך ילד קטן כמפורש בירושלמי סנהדרין ס"פו. וקרוב מאוד לומר שאבימי היה "התנא" בישיבת א"י ולכן מצינו תמיד תני אבימי בריה דר' אבהו כסנהדרין צט., ע"ז לד:, חולין סג:.

ונזכר גיטין כט: שאמר לרבנן ותבעי לכו אי משוי שליח, וזה יען שבימיו כבר לא היה ריש מתיבתא בא"י אחרי פטירת ר' אמי ואך קיבוץ של חכמים היו בקיסרין ובטבריא ובציפורי כמבואר בערך ר' אבהו.

אבימי בר טובי

היה תלמידו דר' אבהו כירושלמי נזכר ר"פט שנכרית אחת אתאי לקמיה דר' אבהו א"ל לאבימי בר טובי פוק ופתח לה בגולד, וב"ב פ"ב ה"ג הורי ר' אבימי ב"ט.

אבימי בר נאזי

חמיו דרבינא, (צ"ל חמיו דרבנאי) נזכר ב"ק קטו. שתבע מאחד ד' זוזי - אתא לקמיה דרבינא (צ"ל דרבנאי) - מתקיף לה רב כהן - איגלגל מלתא מטא לקמיה דר' אבהו, ומזה אנו רואין שצ"ל רבנאי כי בזמן ר' אבהו לא היה עוד רבינא בעולם או שהיה תינוק קטן. וברי"ף גרס אביי בר נאזי חמיו דרבינא - איגלגל מלתא ממא לקמיה דרבא, והוא ט"ס כי הלשון איגלגל משמע שבא במשך הזמן לא"י, אבל רבא היה במחוזא ורבינא לפניו.

אבימי בר פפי

היה חבירו דרב נחמן ועולא, ככתובות נג., ע"ז נג: יתיב ר"נ ועולא ואבימי ב"פ ויתיב רב חייא בר אמי גבייהו, וכירושלמי כתובות פ"ד הי"ג ר"ז שאל לר"נ בר יעקב ולר' אבימי בר פפי, ושם פ"ו ה"ו גרס ר' אמי ב"פ והיא היא, ובכתובות מג. א"ל אבימי ב"פ לר"ז שקור אמרה, וכן הוא בירושלמי שם פ"ד ה"ב וה"יג ר"ז שלח לר"נ בר יעקב ולר' אימי בר פפי - א"ל שקור אמרה.

אבימי בן רחבה מפומבדיתא

הוא ואחיו עיפה היו בני רחבה שנשא את חומה נכדת רב יהודה כיבמות סד:, והיו תלמידי דרבה כשבועות כח: עיפא תנא (מסכתא) שבועות בי רבא פגע ביה אבימי אחיו ושאלו - א"ל אישתבשת, ובירושלמי נדרים פ"ב ה"ג ושבועות פ"ג ה"ח איתא להיפוך שאבימי אמר שמשית בנדרים שמשית בשבועות בעי חיפה מיבדקיניה, והיו נקראין בשם חריפי דפומבדיתא כסנהדרין יז: ונזכרו בשם זה בקידושין לט., או בשם סתם בני רחבה כשבת קג., סנהדרין כו..

אבימי דמן חבריא

היה מבקר חולים כב"ר פ"יג-טז, בזמן ר' חייא בר אבא, שאמר שם אמר לו רחב"א.

אבימי מבי חוזאי

ערך אבימי בריה דר' אבהו.

אבימי מהגרוניא

היה תלמידו דרבא כדמצינו תמיד שא"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא ככתובות קט:, ב"מ עז: צו., ב"ב קעד:, מכות יג:, ופ"א מצינו שאמר משמיה דרב הונא כיבמות סד:.

אבימי נותאה
נזכר ע"ז לו: אמר באלי אמר אבימי נותאה משמיה דרב פיתן ושמנן - מי"ח דבר הן, ובשבת יז: גרס אמר באלי אמר אבימי סנוותאה, וצ"ל כמו בע"ז וכן הוא בדק"ס, (והוא שם מקום כשבת קכא: וכן מובא בערוך ערך נוות).

אביין
ר' יהושע בר אביין יומא פ"ג סה"ה.

אבין
אביי בר אבין ברכות כט:, רב אדא בר אבין כריתות כא., רב אחדבוי בר אבין ע"ז לד: לגרסת דק"ס, רב אידי ב"א ברכות יד., רב איקא כריתות כ., ובשבת כ: גרס רמי בא אבין, רב אשי בר אבין שבת סו:, רב הונא ב"א ר"ה כא., ר' הונא הכהן ב"א מד' תהלים פ"קי-ג, רב חייא ב"א ברכות כז:, ר' חנינא ב"א ברכות כט:, ר' יהושע ב"א רו"ר פ"נ-ו, ר' יוסי בר אבין ברכות יג., ר' יעקב ב"א ויק"ר פ"כ-יא, ר' יצחק ב"א ר"ה יט., מריון בריה דרבין מו"ק יא:, רב נתן ב"א חולין מה:, רב בר אבין פסחים מ..

ר' אבין - רבין - ר' בון
דבר זה מוסכם שרבין או ר' אבין - ר' אבון ור' בון הוא שם של אמורא אחד ואך בבבלי נקרא ע"פ רוב רבין ובירושלמי ר' בון או אבון, כמפורש בפסחים ע. ששם רבין היה אבין שאמרו שם כי אתא רבין - אמר אביי אבין תכלא.
והנה אודות משפחתו ומי היו אבותיו מצינו גרסאות שונות, בקה"ר פ"א פסוק וזרח השמש אמרו יום שמת רב המנונא נולד ר' אבין בריה, ובמ' שמואל פ"ח-ט ליתא תיבת "בריה", ובב"ר פ"נח-ב גרס יום שמת רב אדא בר אהבה נולד ר' אבון, יום שמת ר' אבון נולד ר' אבון בריה, ומכל הגרסאות לא נוכל לידע את שם אביו, אך נאמנו עליו דברי עצמו מה שאמר בירושלמי קידושין פ"א ה"ז-יש. אמר ר' אבין פטור אני מכבוד אב ואם, אמרין כד עברת אמו מת אביו, כד ילידתיה מתה אמו, ומפורש באגדת דר"שג ח"ח פ"ג שהיה בבלי, וכפי הנראה שעוד בימי עלומיו עלה לא"י וזכה עוד לראות את ר' יוחנן וגם את ר"ל כקידושין מד. ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל אף אנא לא עייל, ר' אבין הוא דעייל ואמר חברותא כולה כר' יוחנן וצוח ר"ל כי כרוכיא וליכא דאשגח ביה, א"ל (ר' אסי לר"ז) ר' אבין בר סמכא הוא? (יען שהיה אז צעיר לימים) א"ל אין, כמין ימא לטיגני הוא (שלא היה לו שהות לשכחה, רש"י), וכן אמר הלכות רבות בשם ר' יוחנן וכאשר נביא להלן.

והנה יען שהיה צעיר לימים בימי ר' יוחנן לכן נחשב לתלמיד דתלמידי ר' יוחנן, כדמצינו שהיה תלמידו דר' אבהו כפסחים פד. שא"ל ר' ירמיה כי אזלת לקמיה דר' אבהו רמי ליה, ואמר בשמו כגיטין ט:, שה"שר פ"ג-ח, פליג עמו ב"ב קמב:.

וכן ר' אבין א"ר אילעאר (או אלעא - אולא) כשבת ה., כתובות לג:, ב"ק עא. קז:, ב"מ יז., ע"ז נא., כתובות פ"ב ה"ה.

בשם ר' אחא ש"ר פ"יד-ד, תנחומא וירא-ט (עם ר' סימון) תולדות-כד, בשם ר' בנימין בר לוי כפסחים פ"ז ה"ו, הוריות פ"א ה"ו, וכן קיבל מר' זירא כשקלים ספ"ד שבעי קומי ר"ז, וביצה לח. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' אבין (כן הוא הגרסא האמיתית והגרסא ר' יוחנן הוא ט"ס) ור' חנינא בר פפי ור"ז.

בשם ר' יהודה בן פזי קידושין רפ"א-ג., מד' תהלים פ"קלו.

בשם ר' יוחנן ברכות לז:, שבת ה..

ר' אבין א"ר יוסי בר' חנינא שבת צד:.

בשם ר' שמואל בר יצחק שקלים פ"ג ה"א.

בשם ר' שמואל קפוטקאי קה"ר פ"ז-כג, תנחומא חוקת-טו.

בשם רש"בל ברכות ר"פו.

וכן היה בידו קבלות מדורות הראשונים כדמצינו שאמר בשם ר' מאיר כב"ר פ"מה-ד, פ"מח-יד.

בשם ר' אבא כהן ברדלא ש"השר פ"כ-יד.

בשם ר' חנינא ב"ר פ"מד-ב.

בשם רי"בל ברכות פ"ה סה"ג, מע"ש פ"ה סה"ב.

ר' אבין אמר רב נדרים מ. כמה מאמרים, ובברכות מז. בתוס' ד"ה אין מביאין מירושלמי, ר' בון בשם רב (ובירושלמי שלנו שם פ"א ה"א גרס ר' אבא אמר רב).

ובימי ר' אמי ור' אסי בא"י, ורבה ורב יוסף בבבל שהיה אז כבר גדול הדור, נתמנה אז מהישיבות להיות אחד מהנחותי להביא תורת א"י לבבל ותורת הבבלים לא"י.

וכבר בארנו בערך רב דימי שהוא היה ג"כ מהנחותי בזמן אחד עם רבין שהוסכם שמקודם ירד רב דימי לבבל עם ההלכות שבידו כל מה שהכריעו בישיבתם בהלכות ר' יוחנן ושאר גדולי הדור והוא ימסרם לראשי ישיבות דבבל ושם ישב זמן מה וקיבץ בידו הלכות הבבלים ועלה לא"י, ואח"כ שלחו את רבין לבבל כי לפעמים חזרו בהן בשמועותהין מה שאמרו בשם ר' יוחנן, ולכן מצינו בכל הש"ס הלשון "כי אתא רב דימי" ואח"כ "כי אתא רבין" (כל המקומות תמצא בערך רב דימי), חוץ מברכות מד: וע"ז סז. שאמרו מקודם כי אתא רבין ואח"כ כי אתא רב דימי, וזה שמצינו קידושין יב. סבר רב

יוסף למימר - א"ל אביו הא כי אתא רב דימי - וכי אתא רבין - א"ל רב יוסף אי הכי וכו', ומזה אנו רואין כמו שאמרנו שהם היו מהנחותי בימי רבה ורב יוסף.
וכבר הארכנו בערך רב דימי והבאנו כל המקומות שנמצא כי אתא רב דימי - כי אתא רבין ושאר הנחותי, ובערך זה נביא אך המקומות שנמצא כי אתא רבין לבדו.
כי אתא רבין אמר (בלי שם האומרו) שבת קיב:, פסחים ע:, סוכה לב:, כתובות סב., ע"ז נד:.
כי אתא רבין א"ר אבהו שבת קלד:, ב"מ קה:, זבחים לג:.
כי אתא רבין א"ר אילעא ב"ב קעא:.
כי אתא רבין א"ר אלעזר עירובין עח:, פסחים עא., גיטין פו:, ע"ז יד..
כי אתא רבין אמר רב חנן בר רבא אמר רב שבת קיד: (וכבר בארנו בערך רב חנן בר רבא שהיה בר א"י, ורבין הביא משמו מה ששמע בא"י).
כא"ר א"ר חייא בר אבא קידושין עה..
כי אתא רבין א"ר יוחנן שבת ט: נד., פסחים כה., סוכה מח:, ביצה לה., ר"ה טו:, מו"ק כ. כב:, חגיגה ח:, יבמות יב: לב: לד: פט: צה: קז:, כתובות סו., גיטין נד: נז., ב"ק לו., ב"מ מה. קיח:, ב"ב נא. נה. קלט: קעו., שבועות כ: לח:, חולין לב. קיא:, בכורות נב:, תמורה יב:.
כא"ר אמר יתיב ר' יוסי בר' חנינא ואמר, נדה יח:.
כא"ר א"ר יעקב שבת ג..
כא"ר א"ר יעקב בר אידי סוף ר"ה.
כא"ר א"ר ירמיה שבועות כא., זבחים כ. (והיו חברים וכאשר נבאר להלן).
כא"ר פירשה משמיה דר' יונתן יומא מא:.
כא"ר פירש משמיה דבר פדא קידושין נד:.
כא"ר אר"ל פסחים נו:, כתובות נג. פב., ב"מ קג., ע"ז יג: לג..
כא"ר א"ר שמעון בן פזי כתובות נז., זבחים סא:.
ובירושלמי מצינו כמה פעמים ר' אבין בשם רבנן דתמן כפאה פ"ז ה"ג, תרומות פ"ו ה"ו, שבת פ"ו סה"ב, פסחים פ"ד ה"ג, גיטין פ"ה ה"ב, ע"ז פ"ג הי"ג.
וכן מצינו שמסר לר' ירמיה תורת חכמי בבל כפסחים לד., זבחים ס:, בכורות כה:, והיה עם ר' ירמיה כתבר גמור עוד בחיי ר' אלעזר (שאז היו עוד שניהם עולי ימים) כחולין ל. שאמר שם א"ל ר' ירמיה לר' אלעזר - א"ל ר' אבא לר' ירמיה - א"ל ר' אבין לר' אבא, ובחולין כ. סבר ר' אבין למימר א"ל ר' ירמיה וכו', אבל ר' ירמיה שגדל והצליח מאוד בלמודו ועוד בחיי רבו ר"ז היה כבר גדול הדור כמבואר בערכו לכן מצינו שבת סג: יתיב

רבין ורב (וצ"ל ור') הונא קמיה דר' ירמיה - א"ל יישר, ופסחים פד. א"ל ר' ירמיה כי אזלת קמיה דר' אבהו רמי ליה, ובשבת קח: רבין הוה שקיל ואזיל בתריה דר' ירמיה אגורא דמיא דסדום, וב"ב קמב: ר' אבין ור' מיישא ור' ירמיה פליגי עם ר' אבהו ור"ח בר פפי ור' יצחק נפחא, (עיין ערכם), ומה שמצינו ב"ק קיב. שר' ירמיה אתא לקמיה דר' אבין לדינא, צ"ל שם כגרסת הרי"ף והרא"ש לקמיה דר' אבא. וכן כשהיה ר' אבין בא"י וע"פ איזה סיבה לא היה יכול לירד לבבל היה שולח אגרות שמה עם הלכות א"י כב"ב קלט. שלח רבין באיגרתא א"ר יהודה בן אחותו של ר' יוסי בר' חנינא וכו'. וכן גיטין ט: שלח רבין משמיה דר' אבהו, וב"ב קמד: שלח משמיה דר' אלעא, ומנחות נז., חולין מט: שלח משמיה דר' יוחנן, ובסנהדרין נא., חולין קא: שלח משמיה דר' יוסי בר' חנינא.

ואח"כ בזמן אביי ורבא כשנתרבו הגזירות בא"י ולא יכלו עמוד שם וירדו אז כמה מחכמי א"י לבבל אז ירד רבין ורב דימי בראשם וכמפורש באגרת דר"שג ח"ב פ"ג וז"ל ואח"כ בימי אביי ורבא ותרב הגזירה בא"י ונתמעטה שם ההוראה ושבו אלה שהיו מן הבבלים כמו רבין ורב דימי וכולם ירדו הנה. וזה באמת מפורש חולין קכד., נדה י: לט: כי אתא רבין וכל נחותי וכו'.

ואז כבר היה אביי הריש מתיבתא בפומבדיתא וריש הדור ולכן מצינו ברכות טז. שרבין ואביי הוו קאזלי באורחא, קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא א"ל ניזל מר (ברישא) אמר, מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה, כי מטא לפתחא דבי כנישתא א"ל רבין ניזל מר א"ל ועד השתא לאי מר אנא? א"ל הכי א"ר יוחנן אין מכבדין בדרכים.

ובאמת היה כתבר גמור לאביי כשבת כ: רבין ואביי הוו יתבי קמיה דרבנא נחמיה אחוה דריש גלותא, וב"ב קכט. כי אתא רבין אר"י - א"ל אביי אנחתת לן חדא וכו', וכתובות נג. אמר אביי זילו אמרי ליה לרבין שקילא טיבותך שדאי אחיזרי, ובחולין קי. רבין ורב יצחק בר יוסף אילקעו לבי רב פפי - אמר אביי אבין תכלא וכו', ואביי החשיבו מאוד כעדות רבא ביבמות סד: שאביי אמר על רבין שהוא בר סמכא, וישנו בחזרה (ועיין ערך רב יצחק בר יוסף).

האומרים בשמו מצינו ר' אלעזר בר' יוסי (האמורא) כמעשרות פ"ב ה"ב, וכן מה שמצינו בפסחים פ"ד ה"א, גיטין פ"ב ה"א, שבועות פ"ו ה"ד שר' אלעזר אמר בשם ר' אבין הוא ר' אלעזר בר' יוסי האמורא, (והרה"ח ר"ר ליינער בסה"ד שלו ערך ר' אבין לא ידע מזה ולכן כדא מלכו שהיה ר' אבין בזמן רבי).

וכן ר' ברכיה בשמו מד' תהלים פ"קג.

ר' הונא הכהן בשמו מד' תהלים פ"קו.

ר' חונה בשמו פאה פ"ז ה"ג.
ר' יודן בשמו ב"ר פ"יב-ו.
ר' פנחס בשמו ב"ר פ"מ-ד.
רבא אמר רבין שבת יב:.
ר' תנחומא בשמו בד' תהלים פ"ב.
וכן ר' יוסי (חבירו דר' יונה) החשיבו מאוד, כפסחים פ"ד ה"ג שר' חני בעי קומי ר' יוסי - א"ל כבר קדמוך ר' אבין, דאמר ר' אבין בשם רבנן דתמן וכו'.
וקרוב מאוד לומר שר' יוסי בר בון א) חבירו דר' יוסי בר זבידא הוא בנו של רבין, ונשאר בא"י, ורבין ירד לבבל וכפי הנראה נשאר שם.

ר' אבין ב)

ונקרא בירושלמי תמיד בשם ר' בון, ובבבלי בשם ר' אבין. אביו היה ג"כ ת"ח שונה ברייתות ונקרא בשם אבוה דר' אבין כגיטין פ"ה, תני אבוה דר' אבין קמיה דר' זירא ובנו ר' בון כפי הנראה קיבל ג"כ מר"ז כשקלים ספ"ד ר' אבון ור' בון בעו קומי ר"ז, וכן אמר בשם ר' ברכיה כויק"ר פ"לד-טז, בשם ר' ברכיה סבא ויק"ר פ"א-ד. בשם ר' יהודה בר' סימון ויק"ר פ"כח-ו. בשם ר' פנחס שקלים ר"פז. והוא היה הריש מתיבתא בטבריא כקה"ר פ"יא-ב. ויסופר עליו בירושלמי ברכות פ"ה ה"א, שפ"א על קומי מלכותא וכשיצא הפך פניו ויצא (ואין זה ד"א לפני המלך שהיה צריך לילך לאחוריו) ובעו למקטליה וראו ב' זקוקין דנוא דנפיק ושבקוהו.
והוא נפטר במועד כירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, (בעיר טבריא כקה"ר פ"י-ב ואז היה כבר ר' מנא בנו של ר' יונה הריש בעיר ציפורי) ולא גמל לו ר' מנא חסד (שלה הספידו) והוון ציפוראיי אמרין עד מית שנא (שהוא שונאו), בתר מועדא עבד ליא איקריה עאל ואמר קומיהון כהדא דתני חכם שמת הכל קרוביו באינון דהוון גביה, אנן לא הוינן גביה (להן לא הספידו במועד), והניח אחריו בן גדול בתורה הנודע בשם ר' יוסי בר' בון תלמידו דר' מנא כמבואר בערכו.

ר' אבין אביו דר' אבין הלוי

בתנחומא הישן תזריע א"ר אבין אביו בשם ר' אבא בר כהנא אין הקב"ה מודד בבת אחת וכו', ובתנחומא בובר גרס ר' אבין הלוי, ומביא שם מכ"י רומי ורח"ם שצ"ל ר' אבין אבין של ר' אבין הלוי.

ר' אבין איש נחום

נזכר ילקוט בא רמז קצא ר' ברכיה בשם ר' אבין איש נחום, ויקחו להם איש זה הקב"ה, ובפס"דכ נה: גרס ר' ברכיה בשם ר' אבהו דרש נחום בשם ר' סימאי, והגרסא הנכונה צ"ל כדמובא המאמר בפסקתא רבתי פ' החודש-כד, דרש נחום בר' סימאי.

רבין בר אבא

נזכר חולין פו. והאמר רבין בר אבא ואמרי לה ר' אבין בר שבא, ובדק"ס ר' אבין בר שבא ואמרי לה ר' אבין בר רב שבא.

ר' אבין בר אבין

בב"ר פ"נח-ב אמרו יום שמת ר' אבין נולד ר' אבין בריה ועיין ערך רבין שארכתי בזה.

ר' אבין (רבין) בר רב אדא

הוא ואחיו רבא היו תלמידי דרב יהודה כביצה לג: שאמרו כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן, ובתענית כד:, כתובות מ: אמרו שניהם משמיה דרב יהודה, וביומא נג: אמרו משמיה דרב וצ"ל משמיה דרב יהודה כגרסת דק"ס, ובקידושין ע: ר' אבין בר רב אדא אמר רב, וגרסת הילקוט תהלים פרשה קכב אמר רבא אמר רב אדא אמר רב.
וכן מצינו ברכות ו., פסחים ח: א"ר אבין בר רב אדא א"ר יצחק, וכן צ"ל בפסחים לד. ושם איתא בטעות ר' אבין בר רב אחא. וכן מצינו עירובין ח. יא. צט:, ב"מ קטז: שאמר בשם ר' יצחק, וכן צ"ל בקידושין כה. כבנדה סו:.
ובנדה כז. א"ר אבין בר רב אדא אמר רב מנחם איש כפר שערים, וביומא ג. אמר לרבא (וצ"ל לרבה) אמרי תלמידך, רב עמרם וכל גדולי הדור וכו'.
ומכל זה אנו רואין שהיה תלמידו דרב יהודה וחבר לרבה.

ר' אבין בר רב אחא

ערך ר' אבין בר רב אדא.

ר' אבין בר ר' אלעזר

נזכר בירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ד שאמר בענין שאול גדר לפנים מגדר היה, אך הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר במ"ר ספ"ד ר' אבין בשם ר' אלעזר.

ר' אבין בר ביסנא

נזכר יבמות פ"א סה"א אמר בשם ר' יונתן דבית גוברין, ושם פ"ו ה"ב אמר בשם ר' אבא בר ממל.

אבין בר הונא

בשבת סו: קלט: אמר אבין ב"ה אמר רב חמא בר גוריא כמה דרשות, ובזבחים סב: אביי בר הונא, וגרסת שיטה מקובצת ודק"ס אבין בר הונא.

ר' אבין (בון) בר חייא

הוא זכה עוד לראות את ר' יוחנן ור"ל, כתרומות פ"ו סה"א ר' בון בר חייא אמר קומי רש"בל, וכקידושין מד. ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל מאי אמור בי מדרשא א"ל אף אנא לא עייל ר' אבין הוא דעייל ואמר חברותא כולה כר' יוחנן וצווח ר"ל כי כרוכיא וליכא דאשגח ביה א"ל, ר' אבין בר סמכא הוא? א"ל אין כמין ימא לטינגי (שלא היה שהות בנתים לשכח) אמר רב נחמן בר יצחק אנא לא ר' אבין בר חייא ולא ר' אבין בר כהנא אלא ר' אבין סתם למאי ג"מ למירמא דידיה אדידיה. מבואר מזה ששלשתן היו בזמן אחד ולכן מסופק רג"בי איזה ר' אבין הוא, ובירושלמי קידושין פ"ב ה"א-כ: א"ר אסי חד רב (בר בי רב) נפק מבית ועדא אמר נפק עובדא כר"י, ופריך וסמכין עליה? ומשני לא דהוה צורבא מיסמך עליה אלא דהוות מן ימא לטינגא, וזה אפשר אך אם הוא ר' אבין בר חייא או בר כהנא שהיו אז צעירים לימים מאוד (כי חי אך כח' שנה), ולכן מספקא להגמרא תמיד בינו לבין ר' אבין בר כהנא כסנהדרין סג., זבחים ט. אמרו ר' אבין בר חייא ואיתימא ר' אבין בר כהנא, וכן בתמורה כ: ששקיל וטרי עמו כתברים.

ועיקר קבלתו היה מר' זירא ר) כדמאי פ"א ה"ג, מעשרות רפ"ב, כלאים פ"ד ה"ג, ר"ה פ"א ה"א, ביצה פ"א ה"א, כתובות פ"ד ה"ה, שבעי מר"ז, ומה שמצינו זבחים קה: בעי מיניה ר' זירא מר' אבין (כן הוא בשיטה מקובצת ודק"ס, כי הר' אמי בר חייא לא נמצא בשם מקום) בר חייא, הוא ר"ז השני, או שצ"ל בעי מיניה מר"ז ר' אבין בר חייא.

וכן קיבל מר' הילא או ר' לא כדמאי פ"א ה"ב, יומא פ"ג ה"ה, ובגיטין פ"ד ה"ב א"ר לא צריך שיהא מכיר - ר' אבין בר חייא בעי קומי רבי [לא] הגע עצמך וכו'.

וכן אמר בשם ר' בא בר ממל כמו"ק פ"ר ה"ב.

ובשם ר' שמואל בר אבא כפסחים פ"ה סה"ב, שקלים פ"ב ה"ה, ובשם שמואל בר יצחק כתרומות פ"ז ה"א, שבת פ"ז ה"א, ור' ירמיה ישב עמו כשקלים פ"ב ה"ח, ור' ירמיה אמר בשמו כמו"ק פ"א ה"ב. וכן מצינו שר' מנא ב) דיבר עמו כחלה פ"ד ה"ז וכן ר' נסא אמר בשמו כב"ק פ"ט ה"ה.

אבל לא האריך ימים כברכות פ"ב ה"ח וש"השר פ"ו פ"ג כשמת ר' בין בר חייא היה בן כח' שנה ור"ז הספידו ואמר עליו יגע ר' אבין בתורה בכ"ח שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שני ואמר עליו משל נפלא ע"ש.

ונוכל לידע לערך זמן פטירתו ביודע שר' יוחנן נפטר לערך תקצט לשטרות, ואף אם נאמר שר' אבין היה אז אך בן ט"ו א"כ נפטר לערך תרי"ד ור' מני היה אז צעיר לימים כי לא הכיר את ר' יוחנן, כמבואר בערכם. ובספר אהבת ציון וירושלים תרומות פ"ו ה"א ידחה כשאט נפש את דברי הגאון בעדה"ר עלי חנם.

ר' אבין (בון) בר חייא בריה דר' שמעון

נזכר נזיר פ"ד ה"ד ועיינתי בדפוס קראטאשין ושם ליתא תיבת בריה דר"ש.

ר' אבין הלוי בר חמא

נזכר תנחומא וישב-טו, ודעת הר"שב שם שהוא ר' אבין בר חייא, ומשני יו"דן נעשה מ"ם.

ר' אבין בר חנין

נזכר מד' שמואל פ"יז, ובפדר"כ מה. המאמר ושם ר' אבין בשם ר' חנין, וכן צ"ל במד' שמואל.

רבין בר חיננא (או חנינא)

שנים היו אחד היה תלמידו דרב חסדא ככתובות נג. יתיב רבין בר חנינא קמיה דרב חסדא וקאמר משמיה דר' אלעזר א"ל אי לאו דקאמרת לי משמיה דגברא רבה וכו', ובמנחות ל: רבין בר חיננא (ובחולין עה: בר חנינא) אמר עולא א"ר חנינא. ומצינו אותו בא"י כחולין קכב. יתיב ר' זירא וקמבעי ליה - א"ל רבין בר חיננא הכי אמר עולא ארי"בל - א"ל ר"ז חדא הויא לך אמרת, תא חזי מה בין תקיפי דא"י לחסידי דבבל, והמעשה היה בא"י ששם קראו את ר"ז חסיד דבבל כפר"שי, וגם כשהיה ר"ז בבבל לא בא לידי מדרגה כזו והיה אך מתלמידי דרב יהודה.

ויש רבין בר חיננא אחי רב דימי תלמידו דרבא כב"ב יג: רבה (רבין, דק"ס) בר חיננא ורב דימי בר חיננא שבק להו אבוה ב' אמהתא אתו לקמיה דרבא, וזה רבין נזכר פסחים קט: אמר רב אשי אמר לי רבין בר חיננא שלחן של מקדש של פרקים הוה.

אבין (רבין) בר [רב] חסדא

בגיטין ה: רבין בר רב חסדא הביא גט לקמיה דר' יוחנן וכן הוא בגיטין פ"א ה"א-ב, וב"ר פ"יא-ב אבין בר חסדאי אמר צריך לשלשל, ובש"השר פ"ז-ג אבון בר חסדי אמר אית אתרין דקריין וצווחין לזהרא סהרא, ובתנחומא תשא-א המאמר הזה בשם אבין בר רב חסדא, ובפסקתא אבתי תשא ס"ב אבין בר חסדא, ובש"השר פ"ז-ט אבון בר חסדי אמר באתרין צווחין לאלבנייה סנסנייה, ובשבת קמז: לגרסת הרי"ף והרא"ש ודק"ס אבון בר רב חסדא א"ר יוחנן צריך לקשר וכו'. וזה כונת היוחסין שמביא אבין בר חסדא אר"י בסוף חבית.

ר' אבון בי ר' יוסי
נזכר בירושלמי הנדפס כעת על חולין ח., ואולי צ"ל בש"ד יוסי או שהוא בנו של ר' יוסי בר' בון.

ר' בון (אבין) בר כהן
נזכר מע"ש פ"ד ה"ו אמר קומי ר' יסא בשם ר' אחא.

ר' אבין בר כהנא
הוא היה חברו דר' אבין בר חייא כמבואר בערכו, ובתמורה כ: בעי ר' אבון בר חייא מיניה, אך ר"א בר חייא מת בקוצר ימים והוא האריך ימים, והוא קיבל מר' לא או אילא, ובעירובין פ"ט ס"הא, פסחים רפ"ג, גיטין פ"ז ה"ג, ב"ב פ"ח ה"ח אמר קומי ר' אילי, וביבמות פי"ג ה"ב ר' אבין כהנא בשם ר' הילא וצ"ל בר כהנא כבתרומות פ"א ה"ג אך שם איתא שאמר בשם רבנן, ובתרומות פ"ח ה"ה ר' ינייי בשם בר ישמעאל חלה סלקון לגביה ר"ז ור' הושיעה ור' בון בר כהנא ור' חנניה חברון דרבנן מבקרתיה - כר נחתון קם ר' אילא עם ר' בון בר כהנא. וכן מצינו שבעי מר' אימי כב"ק רפ"ה, ונזכר שקלים פ"ב ה"ב, וכל גדולי הדור הרביעי קבלי ממנו, ר' יסי (הוא ר' יוסי) ור' חזקיה אמרו בשמו כעירובין פ"ז סה"ד, ר' אחא ככתובות פ"ו ה"א, ר' יונה כהוריות פ"ב ה"ח, ובזמן ר' מנא בנו של ר' יונה היה כבר זקן גדול כמו"ק ספ"א ר' מנא שאל לר' יונה אביו א"ל פוק חמי חד סב - נפק ואשכח לר' בון בר כהנא ושאל לו.

רבין (ר' אבין) בריה דר"נ
הוא היה תלמידו הגדול דרב יהודה כב"ב קז. מתני ליה רב יהודה לרבין (ר' אבין בר ר"נ, דק"ס) ושם להלן א"ל רב יהודה רבין אחי כמה פעמים. וכן מצינו יבמות קט: שהקשה לרב ששת, ובמנחות כו: לגרסת דק"ס א"ל רב חסדא לרבין בר"נ אסברא לך, וגרסא שלנו רב יהודה לרבא ב"י, וביבמות פד: מתיב ורבא מתרץ דבריו, ונזכר ב"ב צד: תני רבין בר"נ.

רבין בר עולא
נזכר עירובין ח. לגרסת דק"ס, וקרא שם לרב ביבי בר אביי רבי.

רבין בר קיסי
נזכר חולין כ: אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסי, אך גרסת מהר"של רבא, ועיין ערך רביא.

ר' אבין (רבין) בר שבא
נזכר חולין פו. שאמר משעלו בני הגולה פסקו הזיקין וכו', וקרוב מאוד לומר שהיה בר א"י ומשם הביא המאמר הזה מה שהיה ידוע אודות ר"ח ובניו ובימי הנחותי ירד עמהם לבבל וזה שמצינו חולין מח. אמר רבא, רבין בר שבא אסברא לי.

רבין בר שמואל
בב"ב מג. אמר משמיה דשמואל, ובירושלמי כלאים פ"ה ה"ה ר' אבין בשם שמואל, וגרסת הרא"ש בפירושו שם ברד"בז כלאים פ"ו ה"ב ר' אבין בר שמואל.

ר' אבין בריה דר' תנחום בר טרפון
נזכר בכורים רפ"ב.

רבין דמן גרש
בגיטין פט: עבד רפואה לבת רב אשי ואתסיא.

אבין דמן נשיקיא
בשבת קכא. יסופר שרב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורב חנן איקלעו לגביה, לרב יהודה וריב"א הביא לכבודם פורייתא, אבל לא עבור רב חנן בר אבא, אשכחיה דמתני לבריה - א"ל אבין שטיא מתני שטותא לבניה.

ר' אבין הלוי
(דרשן גדול בדור הרביעי בא"י).
כפי הנראה קיבל מר' אבא בר כהנא, כתנחומא תזריע-ח שאמר בשמו, ודרשותיו היקרות הגיעו גם לבבל כדמובא סוף ברכות שאמר כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו, מכאן לבעל קורה שיכנס בעביה של קורה, כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה, הנפטר מחברו יאמר לו לך לשלום, מן המת לך בשלום.
ובמדרשים נקרא בשם ר' אבין הלוי ברבי, כתנחומא וירא-מו יספר בלשון מליצה איך בא השטן להסית את אברהם ויצחק, ושם חיי שרה-ב וישלח-כא דורש הפסוק מהו לתלפיות שכל הפיות מתפללין בו, שם וארא-יד שממכת דם העשירו ישראל שהמצרי שלם לישראל בכסף מלא ליתן לו מים, ושם נשא-לד אמר מהו מלך הכבוד שהוא חלק מכבודו ליראיו, וכן נזכר בתנחומא שמות-א-ז, בא-מ, בשלח-יג, תצוה-ד, תשא-ד, תזריע-ד, אמור-ך, בחקתי-ו, ובמדבר רבה פ"יד-ג א"ר אבין הלוי ב"ר יוסף, נראה שהיה כתוב בר"י הוא ברבי ונעשה מזה בר יוסף.

ר' אבין זוטרתי
ביוחסין מביא שאמר בשם ר' יהודה בר זבינא, ומקורו ברכות יב:, וגרסא שלנו ר' אבהו בר זוטרתי ובדק"ס הגרסא אמר רבי בר זוטרתי.

רבין חסידא
נזכר קידושין נט. שהלך לקדש אשה לבנו ולבסוף קדשה לנפשיה.

ר' אבין נגרא

בשבת כג: יסופר שרב הונא היה רגיל דהוה חליף ותני אפתחא דר' אבין נגרא וראה שהוא רגיל בשרגי טובא (לכבוד שבת) אמר תרי גברי רברבי נפק מהכא, נפקי מינייהו רב אידי ורב חייא, עיין ערכם. ומה שמביא בסה"ד ממד' שמואל רפ"ז ר' בין בר נגרי, צ"ל שם ר' אייבו בר נגרי וכמבואר בערכו.

רבין סבא

היה תלמידו דרב פפא כב"ב קמו: שיתיב קמיה, ובקידושין נג: תרגמא רבין סבא קמיה דרב וצ"ל קמיה דר"פ כמו שמובא בדק"ס בפסחים עד: אות פ'. ומה שמצינו פסחים עד: רבין סבא טפליה בר גוזלא לרב, שם צ"ל רב ייבא סבא שהיה באמת תלמידו דרב כמבואר בערכו.

אבין צפוראה

בשבת כט: יסופר שגרר ספסל (בשבת) בעליתא דשישא לעילא מר' יצחק בן אלעזר. ומה שכתב ביוחסין "בפ' ג' דהוריות בזמן ר"ל" ותמה ע"ז בסה"ד, נפל אך טעות קטן ביוחסין והמה שייכים לערך אבין רמאה הסמוך לו וז"ב.

אבין רמאה

ערך אבא יודן רמאה.

אבא תורן

בשבת קכב: שמואל איקלע לבי רבין תורן ופרש"י שם מקום, וקרוב לומר שהיה רם הקומה וקראוהו ע"ש תורן וכבכורות מה:.

אבינא

ר' אבא בר אבינא שבת ס:, ר' אלעזר בר אבינא ברכות ד:, ר' יעקב בר אבינא שבועות פ"ו ה"ג, שילא בר אבינא ע"ז כב:, רב תחליפא בר אבינא חולין ס:.

ר' אבינא (או אבונא ובבבלי לפעמים רבינא)

הוא היה בבבל תלמידו דר"ה כמפורש גיטין סו., וכן קיבל מרב ירמיה בר אבא כשבת קלז: ר' אבינא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב, וכן מה שמצינו פאה פ"ג ה"ז, נדרים פ"ד ה"א, ר' אבינא א"ר ירמיה, ובנדרים פ"א ה"א א"ר אבינא, ר' ירמיה בעי אהן יוסטא וכו', הוא רב ירמיה בר אבא, ובשבת פ"א הס"ד אר"ז בר אבונה בשם רב ירמיה, צ"ל אר"ז בשם ר' אבינא בשם רב ירמיה (בר אבא) כידוע שר"י בר אבא נקרא בירושלמי כמה פעמים בשם סתם ר' ירמיה, וכן הוא ב"מ ר"פו רב בינה ר' ירמיה בשם רב, וכן היה בידו קבלות שאמר בשם רב ככתובות פי"ג ה"ד, סנהדרין פ"ג ה"ז.

וכן קיבל מרב חסדא כפסחים נט. רבינא אמר רב חסדא, וכתובות כד: מחלוקת רב חסדא ור' אבינא.
וכן מצינו בכתובות נג. ר' אבינא בעי מרב ששת, ובכורות טו. בעי רבינא מרב ששת, (וזה יען שרבינא ור' אבינא אחד הוא, וכן כתב הרשב"ם ב"ב עד. שרבינא הוא כמו ר' אבינא).
וכן מצינו חולין נו: ר' אבינא אמר גניבא אמר רב, ושם מד. גרס רבינא אמר גניבא.
והיה גדול כ"כ עד שהורה הוראות לבני פקתא דערבות (והיא עיר בסביבות סורא כמו"ק טו. שרב הורה להם), ואח"כ הלך לא"י והיה שם מגדולי הדור.
עם ר' אימי כשביעית פ"ד ה"ב, עם ר' זעירא ור' יעקב בר אחא ישב ביחד כפסחים פ"ה ה"ה, יומא פ"א ה"א ד:, וכן מצינו שר"ז שאלו בכתובות פ"ט סה"ה.
ובגיטין סו. ובירושלמי שם פ"ו ה"ה יסופר שגניבא יצא למקטלא כי הוה נפיק אמר הבו ד' מאה זוזי לר' אבינא מחמרא דנהר פינא אר"ז דרא ר' אבינא לסלתיה ואזל לגביה דרב הונא רביה, (פירש שילך לבבל ולפי שיטת ר"ה יגבה הירושה) ולא לפלא מה שגניבא נתן לו הירושה יען כי הוא כמעט האחד שהיה תלמידו לאמר בשמו, (ובספר חקרי לב ח"א צד 2 שגג בזה וחשב שהוא רבינא חברו דרב אשי).
האומרים בשמו מצינו את ר' אילא כירושלמי רפ"ג דיבמות, ר' יונה ור' יוסי כשביעית פ"ב ה"ג, ובחלה פ"א סה"א ר' יוסי בשמו, ר' יוסי בר' בון בשמו חלה פ"א סה"ג ר' יעקב בר אחא בשמו שביעית פ"ח ה"ז, כלאים פ"ז ה"ג. ר' זריקן מצינו כלאים פ"ט ה"ב שאמר יהבו לר' אבינא ביעתא במפה, ונראה שהיה כמו חברים עם ר' אבין ואף שלא מצינו שדברו פא"פ אבל מצינו ברכות ז. ל. א"ר אבין ואיתימא ר' אבינא, וכל מצינו בכורות לג. במערבא אמרי משמיה דרבינא, ובתמורה כד. הגרסא ר' אבין ושניהם צדקו שהיה מסופק להם מי הוא בעל המאמר, אבל א"א לומר שהוא רבינא חברו דרב אשי יען שבימיו כבר נחרבו כל ישיבות בא"י.
ונזכר קידושין עא., ב"ב קע. בשם ר' אבינא, וע"ז ר' אבינא אמרו שהוא רבינא הקדמון.
ומה שמצינו ברכות ד: א"ר אלעזר א"ר אבינא כבר מוגה שצ"ל א"ר אלעזר בר אבונא וכן הוא בדק"ס.

ר' אבונה בר סחורה

נזכר פסחים פ"י ה"ה.

ר' אבונה בר שילא

ערך רבינא בר שילא.

ר' אבונה זעירא
בשביעית פ"ד ה"ב יסופר שראוהו רץ אחר החמור בשבת (שכפאוהו עכ"ום), ובסנהדרין פ"ג ה"ד הגרסא ר' בונא זעירא.

ר' אבונא ספרא
נזכר במ' סופרים פ"יב ה"ד. ר' יונתן ספרא דגופתרא נחית להכא, חמא לר' אבונא ספרא קרא שירת הבאר ובירך לפניה ולאחריה א"ל ועבדין כן? א"ל אד כדון וכו'.

אבירם
(דתן ואבירם בני אליאב. רפ"טז במדבר)
ר' יהושע בן אבירם אס"ר פ"ד-ד.

ר' אביתר
(אביתר בן אחימלך הכהן, שמואל-א פכג-ז).
אמורא בא"י בדור השלישי, הוא היה חברו דר' יונתן (תלמידו דר' יוחנן) כאשר יסופר גיטין ז: ששלח לרב חסדא גיטין הבאין משם לכאן אין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, ורב יוסף הקשה מאן לימא לן דר' איבתר בר סמכא הוא, ועוד הא איהו דשלח לרב יהודה בני אדם העולין משם לכאן הם קיימו בעצמם ויתנו הילד בזונה, וכתב ליה בלא שרטוט - א"ל אביי אטו כל דלא ידע הא דר"י לאו גברא רבה הוא? ועוד הא ר' אביתר הוא דאסבים מריה ע"י, דאשכחיה ר' אביתר לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה ע"ל עסיק בפלגש בגבעה ומאי קאמר א"ל, אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר. מאמריו נזכרו ברכות פ"ט ה"א, ב"ר פ"מח-יב, פ"פח-ב, ש"ר פ"א-כט, ויק"ר פ"יח-ד, שה"שר פ"ז פסוק ד'.
ומצינו שהיו לו שני בנים כמפורש שביעית פ"ו ה"א-יח, ושם איתא ב' בני אביתא דדמא.

אבלט
חכם גדול מחכמי אומ"הע והיה אוהב ורע לשמואל ויסופר ע"ז ל. שמואל ואבלט הוו יתבי אייתי קמייהו חמרא מבשלא משכיה אבלט לידיה (שלא ליגע בהיין) א"ל שמואל שיין מבושל אין בו משים יין נסך, ובשבת קכט. קרא לשמואל חכימא דיהודאי, ושם קנו: שמואל ואבלט הוו יתבי והוו קאזלי הנך אינשי לאגמא א"ל אבלט האי גברא אזיל אלא אתי דטריק ליה נחש וימות, א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי וכן הוה, ובירושלמי שבת פ"ג סה"ג וביצה פ"ב ה"ה אבלט שאל מלוי סריסא, בל"ס צ"ל מלוי בר סיסי.

אבמרי אחוי דר' יוסי
ערך ר' אבא מרי.

אבגימוס
ערך גימוס הגרדי.

ר' אבסומכוס
נזכר סנהדרין ספ"ג שבא לדין עם אחד לפני ר' אלעזר על עסקי רחיים ויצא חייב ואחר גמ"ד הביא עדים שהדין עמו, ופסק ר' יוחנן שיכול לסתור הדין.

אבסקנטה
נזכר ע"ז פ"א ה"ט, ולדעת סה"ד הוא שם חכם אבל האמת שהוא לשון רומי דבר המורה על חלוק כבוד כדמובא בערוך, וכברכות פ"ט סה"א הגרסא אבסקטא.

אבקולס
ר' זכריה בן אבקולס בזמן החורבן כגיטין נו..

אברם חוזאה
נזכר גיטין נו. מקשו על רבא והתני אברם חוזאה אין נפרעין וכו'.

אבישלום
(מעכה בת אבישלום, מלכים א, פטו-ב)
ר' נתן בר אבישלום ברכות כב., ר' שמעון בר אבישלום ברכות ז:.

ר' אבשלום הזקן (תנא)
נזכר מכלתא בשלח מס' דויהי פ"ג, ואפשר שהוא אבי ר' נתן הנזכר ברכות כב. בברייתא, אבל גרסת הגר"א ר' אבטילוס וכן הוא בש"ר פ"כא-ח.

אגובר
נזכר עירובין סב. בי כנישתא דבי אגובר בזמן רבא, וכן תענית כו. רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר ופרש"י שם אדם.

אגרא
חילפא בר אגרא (תנא) שבת קה:, ר' יהודה בר אגרא חולין קלד..

אגרא
חמיו דר' אבא. נזכר חולין קד: בלשון תני אגרא חמוה דר"א הוא תני לה והוא אמר לה, ובמנחות כט: שאיפסקא ליה כרעא דה"י דהעם בניקבא (בתפילין שלו) אתא לקמיה דר' אבא וכו'.

אגריפוס המלך א)

הוא היה בן אריסטובלוס בן הורדוס אשר ילדה לו מרים נכדת הורכנוס בן ינאי המלך, כמבואר באריכות ביוסיפון במלחמת היהודים פ"יז, והוא היה מלך כשר ומלך שש שנים ועשה טובות הרבה לישראל והוא התחיל לבנות חומה נשגבה סביב ירושלים, וזה אגריפוס נזכר פסחים קיז: שהיה רגיל לאכול בתשע שעות ופי' רש"בם שהיה ממלכי חשמונאי ובתוס' שם ד"ה אפילו, חולקין עליו כי בסוטה מא. במשנה אמרו כשהגיע למקרב אחיך תשים עליך מלך זלגו עיניו דמעות א"ל אל תתירא אחינו אתא ופרש"י מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס, אבל הצדק עם הרש"בם יען שמצד אמו היה מזרע החשמונאים, ומצד אביו מזרע הורדוס.

וכן נזכר במשנה בכורים פ"ג ה"ד שאמרו אפילו אגריפוס המלך נוטל הסל על כתיפו, ופסחים סד: יסופר שפ"א רצה לידע מנין ישראל וצוה לכה"ג למנות הפסחים, ובכתובות יז. אמרו עליו שהיה עובר מלפני הכלה ושבחוהו חכמים.

ובויק"ר פ"ג-ה יסופר שפ"א רצה אגריפס להקריב אלף עולות וצוה לכה"ג שלא יקריב לשום אדם היום זולתו, ובא עני אחד עם שני תורים והקריבן, והמלך א"ל שיפה עשה, ובע"ז נה. שאל אגריפס שר צבא [ובדק"ס אגריפא שר צבא] של אגריפוס את רבן גמליאל [הזקן] ופר"שי שהיה נכרי וממונה על החיילים בימי אגריפוס המלך.

ומפורש ביוסיפון שהניח אחריו ג' בנות ובן קטן אחד ג"כ בשם אגריפוס ויען שהיה עוד צעיר לימים לכן לא מלך תחתיו ונספחה ארץ יהודה למדינת רומי תחת פחה והגמון.

ואח"כ קודם החורבן מלך אגריפוס בנו אבל אך צל של מלך היה לו. ונראה שזה אגריפוס הוא הנזכר סוכה כז. שאל אפוטרופוס של אגריפוס המלך את ר' אליעזר, וידוע שר"א היה קודם החורבן.

אדא

רב אחא בר אדא שבת יז., ר' חייא בר אדא (מקרי דרדקי דר"ל) כתובות קיא:, חמא בר אדא (שליח ציון בזמן ר"נ) ביצה כה:, רב חנא בר אדא ברכות סב:, ר' יעקב בר אדא סנהדרין סו:, רב נחמן או נחמני בר אדא עירובין לד: וביצה לא:, רב שימי בר אדא (בזמן ר"פ) נזיר נ:.

רב אדא

מצינו ר' אבא בר רב אדא שבת קל., ר' חנינא בריה דרב אדא שהש"ר פ' כי טובים, וביר‏ושלמי ברכות פ"ד ה"ד ר' חנניה בריה דרב אדא, מר בר רב אדא שבת קמ:, רבא ורבין בר רב אדא ביצה לג:, רבה בר רב אדא סוכה ג..

אדא
בסוטה לח: אדא א"ר שמלאי, ובתרומות פ"י ה"ו ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן העיד אדא חבירנו לפנינו בששים, והמאמר הזה כחולין צח. ר' יעקב בר אידי ורש"בג משמיה דרי"בל, ונראה שכן צ"ל בירושלמי רש"בג בשם ר' יוחנן העיד אדא חבירנו.

ר' אדא בר אבא
לקמן בערך רב אדא בר אהבה ב).

רב אדא בר אבימי
(אמורא בא"י בדור הרביעי).
היה תלמידו דר' חנינא (חברון דרבנן) כעירובין ט: דתני קמיה, ושם יב. ואמרי לה קמיה דר' חנינא בר פפי, וביוחסין היה גרסתו אבא בר אבימי, וברש"י שם יד: ד"ה משום, אדא בר מניומי, וכן היה תלמידו דר' זעירא, ור' חזקיה ור' נחום חבריו כברכות פ"ט סה"ב, ובתענית פ"א ה"ג איתא בר איבומה וצ"ל בר אבימי.

רב אדא בר אבין
נזכר כריתות כא. אך ביומא עד: הגרסא רב אידי בר אבין.

רב אדא בר אהבה
ובירושלמי בר אחא, אחוה, אחווה, זמן לידתו נזכר קידושין כב: שרבי קודם פטירתו אמר, אקרא דאגמא (עיר קרובה לפומבדיתא כב"מ פו.) איכא בבבל אדא בר אהבה יש בה, היום יושב בחיקו של אברהם אבינו, ובל"ס הצדק מה שמביא רש"י שאז נולד ר"א בר אהבה וכן הוא בב"ר פ"נח-ב יום שמת רבינו נולד רב אדא בר אהבה.
ובזה ידוע לנו שנולד לערך תקה לשטרות.
הוא היה תלמידו הגדול דרב כדמצינו רב אדא בר אהבה אמר רב ברכות מב:, עירובין ז: נט:, ביצה יג:, כתובות כד. מ. סב:, גיטין כו:, ב"ב קע., מכות כג:, שבת פ"א ה"ב ספי"ד, סוף שקלים, ב"ק פ"ד ה"ב, שבועות פ"ו ה"ב, קידושין פ"א ה"ו, ובברכות מב: כשנפטר רב הלכו תלמידיו בתריה כי הדדי ישבו לאכול לחם ולא ידעו הדין בזימון, קם רב אדא בר אהבה אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחרינא אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן.
וכפי הנראה היה גם שמואל רבו, וכן שמע הלכות בשם ר' יוחנן כאשר אמר ע"ז מ. מתלתא קראי שמיע לי מרב ושמואל ור' יוחנן. והנה מלבד גודל תורתו היה חסיד ומלומד בנסים כאשר העיד עליו רבו כתענית כ: ההיא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא דלא הוה חליף רב ושמואל תותה, יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם א"ל שמואל (לרב)

ניתא מר ונקיף א"ל לא צריכנא האידנא דאיכא רב אדא בר אהבה בהדן דנפיש זכותיה ולא מסתפינא, והאמת כן כי חסידותו היה עד להפליא כאשר יסופר עליו ברכות כ. שפ"א ראה אשה אחת לבושה כרבלתא (בגד שעטנז) בשוקא והוא סבר דבת ישראל היא קם קרע מינה, ואח"כ נמצא שהיא נכרית והוצרך לשלם ד' מאה זוזי, ושאלה מה שמה ואמרה "מתון" אז השיב בדרך הצחות מתון מתון ד' מאה זוזי שויא.

ובנזיר נז: ששאל פ"א לר"ה לדידך מאל מגלח, וב"ק פ. שאל ל"ה דידך מאי (מי שומר בהמה דקה שלך) והשיב לו "חובה אשתי" א"ל חוב תקברון לבניה והיה כשגגה שיוצאה מלפני השליט וכל שניה לא איקיים זרעא לר"ה מחובה.

ובתענית כ: יסופר שר"ה היה לו חמרא בבית רעוע ובעי לאפנייה והתיירא שמא תפול הבית, ועייליה לרב אדא ב"ר להתם ומשכיה בשמעתא עד דפנייה, בתר דנפיק נפל הבית ור"א בר אהבה הרגיש בזה ואיקפד.

וברכות ה: יסופר שפ"א נתחמץ יינו דר"ה ד' מאה חביות ועל רב אדא בר אהבה ורבנן אצלו וא"ל לעיין מר במיליה א"ל ומי חשודנא בעינייכו? א"ל מי חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא? וכשמצאו החטא והוא קיבל עליו שלא לעשות עוד כן אמרו שהמחומץ נעשה יין, ובירושלמי תענית ספ"ג יסופר כד הוה בעי ייחות מטרא הוה שלח חד מסאניה, כד הוה שלח תריהון הוה עלמא טייף.

וזכה לאריכות חמים וכששאלוהו במה הארכת ימים השיב מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני, ולא הרהרתי במבאות המטונפות, ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין, ולא ישנתי בב"המד לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא ששתי בתקלת חברי, ולא קראתי לחברי בחניכתו, ובירושלמי תענית ספ"ג, אמרו עוד מעלות שמימיו לא קדמו אדם לב"הכנס, ולא הניח אדם בב"הכנס ויצא, ולא שמח בתקלת חברו ולא באת קללת חברו על מטתו ולא הלך אצל מי שהיה חייב לו.

חבריו היו כל גדולי דור השני, ר"ה כברכות כב. שא"ל ר"ה לרב חסדא, רב אדא ב"ר קאי כוותיך, ובעירובין עח. שקלו וטרו יחד בהלכה, מחלוקתן פסחים פ. נדרים פא. ובירושלמי שם פ"ט ה"א.

רב כהנא חולק עמו ברכות מג..

ורב נחמן שהיה אז גדול הדור קיבל ממנו הלכות רב כעירובין נט:, ב"ק כד., קידושין נד:, ובמנחות מב. ר"נ אשכחיה דרמי חוטי וקמברך לעשות ציצית א"ל הכי אמר רב ציצית אין צריכה ברכה, נראה שצ"ל שרב אדא ב"א אמר כן לר"נ, וכן מצינו חגיגה כה. ששקיל וטרי עם ר"נ.

מקומו הקבוע היה בפומבדיתא ושם הרביץ תורה ברבים עם חתנו רב חנא כיבמות קי: אר"נ אשכחתיה לרב אדא בר אהבה ולרב חנא חתניה דיתבי וקמקוו אקוותא בשוקא דפומבדיתא ואמרי וכו'. וכל גדולי הדור היו תלמידיו כר' אבא ב"ב קע. ר' בא בר המנונא בשמו ברכות פ"א ה"ב-ז:, גיטין פ"ח סה"ג, קידושין פ"א ה"ו, ר' אבא בר זבדי אמר בשמו שבת פ"א ה"ב, רב אידי בר גרשום בשמו כריתות ט., רב ביבי משמיה עירובין עה:, רב המנונא שאלו גיטין פא:, אמר בשמו שבועות פ"ו ה"ב, כתובות פ"ד ה"ה, קידושין פ"א ה"ו, רב המנונא סבר אר"א בר אהבה כתובות מ., גיטין כו: פא:, ר' חונה (הוא ר' הונא תלמידו דרב חונא) בשמו עירובין פ"ד ה"ג.

ר' יעקב בר אחא ר' בא בר המנונא בשמו גיטין פ"ח סה"ג, ר' חייא בר אבין שאלו שבת קמ., רב חיננא בר אידי בעי מיניה פסחים עה., ויתיב קמיה כע"ז ז..

רב מלכיה משמיה כע"ז לה:, וביצה כח: איתא ר"א בר אהבה אמר רב מלכיה אך גרסת הב"ח והגר"א להיפוך.

ר' שמואל בר חלפתא (או תחליפא) משמיה ברכות פ"ג סה"ה.

מקורותיו הפרטים מצינו שבת קלה. ויבמות פ"ח ה"א שנולד לו בן מהול ואהדריה אתליסר מהולאי עד דשווייה כרות שפכה ואמר תיתי לי דעבדי אדרב, ור"נ א"ל שגם אדשמואל עבר, וגם בת היה לו שנשאת לרב חנא כיבמות קי:.

רב אדא בר אהבה ב) בימי רבא

שמו האמיתי היה רב אדא בר אבא ואך לפעמים נשתבש ע"פ המעתיקים וכתבו ר"א בר אהבה.

הוא היה תלמיד מובהק לרבא בישיבתו הפרטית שהיה עוד בחיי רב יוסף כמבואר ב"ב כב., והיה מסדר מתניתא ע"ד זימנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא כתענית ח., הקשה לרבא כשבת צד: קלח:, פסחים ס:, יומא יד. עג., יבמות סא: (קראו רבא מבלי לב), נדרים כו:, (וכן צ"ל ב"מ סג:), ב"ב קלג., סנהדרין פא., מכות ח., חולין כה. עד..

אמר משמיה דרבא פסחים יד., ובכתובות סח: א"ל רבינא לרבא אמר לן ר"א בר אהבה משמך, מתרץ דברי רבא כב"ק לא:.

וכן ישב לפני אביי כיבמות קכב. שעכ"ם אחד אמר שהרג ישראל ואתאי אשתו לקמיה דאביי (להתירה להנשא) אמר לה רב אדא ב"א זיל לקמיה דרב יוסף דחריף סכינא, ובקידושין עו: יסופר שאושפזיכניה דר"א בר אבא היה גר, והוו קמנצי איהו ורב ביבי בענין שררות העיר אתו לקמיה דרב יוסף, ורב יוסף רצה לפוסלו מפני שהוא גר א"ל

רב אדא ב"א הלא אמו מישראל, וע"י הכשירו ואמר אביי מאן דמשרי צורבא מרבנן באושפזיכניה לאשרי כר"א ב"א דידע למהפיך בזכותיה.
וכן מצינו שאמר משמיה דעולא כב"ק נה..
וסיבת מיתתו יסופר ב"ב כב. שרב דימי מנהרדעא הביא גרוגרות בספינה א"ל ריש גלותא לרבא שיראה אם הוא צורבה מרבנן נקיט ליה שוקא, ושלח רבא לרב אדא בר אהבה לבודקו, אזל ובעי מיניה ולא יכול להשיבו, ושאלו רב דימי אם הוא רבא, טפח ליה בסנדליה אמר! בין דידי לרבא איכא טובא מיהו אנך רבך, ורבא רבה דרבך ולא נקיט ליה שוקא ואפסיד גרוגרות דידיה, אתא לקמיה דרב יוסף להתאונן על שעשה לו רב אדא בר אהבה כך, וקלל רב יוסף מאן דעביד זאת, ונח נפשיה דרב אדא בר אבא, ואז התאוננו כולם שכל אחד גרם מיתתו, רב יוסף יען שקללו, ורב דימי יען שהפסיד גרוגרות דידיה, ואביי אמר שע"י נענש יען שהיה אומר לרבנן למה לכם ללקט עצמות בי אביי בואו ואכלו בשר שמן בי רבא, (שיעץ לרבנן שילכו ללמוד לפני רבא שהוא גדול יותר מאביי), ורבא התאונן שע"י נענש יען שפ"א אמר להטבח שיתנו לו בשר מקמיה שמעיה דרבא שהוא עדיף ממנו, ור"נ בר יצחק אמר שע"י נענש יען ר"נ בר יצחק היה ריש כלה בישיבת רבא, ובכל יום ויום ר"א בר אבא ורנ"בי היו מרהיט לשמעתיה והדר עייל הדרשה, פ"א נקטוהו לר"א בר אבא, ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע, ועי"ז נתאחר רנ"בי, ונצטער מזה, ואמרו בגמרא שמסתבר שע"י רנ"בי נענש רב אדא בר אבא.

רב אדא בר אהבה ג)

הוא היה תלמידו דרב פפא כחולין קלג: שתירגם קמיה דר"פ, ובסנהדרין לו. אמר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, אך בגיטין נט. הגרסא רב אחא בריה דרבא.

רב אדא בריה דרב אויא

נזכר ב"ק סב. שהקשה לרב אשי, אך גרסת הרי"ף ודק"ס רב אחא בר' אויא, וכן לא הביא היוחסין את רב אדא בריה דרב אויא יען שגרסתו היתה כגרסת הרי"ף.

אדא בר אוכמי

נזכר ביצה כו: שהיה גורס משניות ומשבש, ומה שמצינו תענית פ"א ה"ג ר' אבא בר איכומה שם צ"ל בר אבימי.

רב אדא בר אחא

נזכר זבחים כב. ומשמע שהיה בזמן אביי, ובכריתות יד. אמר ה' חטאות וכו', אבל מה שנזכר ברכות פ"א ה"ב ז: רב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב וכן פ"ט ה"ג ר' בא בר

המנונא רב אדא בר אחא בשם רב, שם הוא רב אדא בר אהבה שנקרא בירושלמי בשם אחוה או אחא.

רב אדא בריה דרב איקא

נזכר גיטין פד. ועיין ערך רב אידי בריה דרב איקא.

אדא בר גרשון

נזכר תרומות פ"י ה"ו, ר' זעירה אדא בר גרשון ר' בורייי ר' לוי בר פלטא וכו', והמאמר הזה מובא חולין צח. בשם רב שמן בר אבא אמר רב אידי בר אידי בר גרשם אמר לוי בר פרטא וכו'.

אדא בר חבו

נזכר חולין עה: שהיה לו בן פקועה דנפל דובא עליה ובא לפני רב אשי, ומשמע שם שהיה צורבא מרבנן.

רב אדא בר חמא

אמר רב ששת ב"מ ל..

רב אדא בר חוניא

נזכר קה"ר פ"א-ב ומשמע שם שהיה אחרי פטירת ר"ז.

רב אדא ברב חיננא או חנינא

נזכר נדרים כב: בענין אגדה, ובמ"ד פ"ד-כ נזכר בשם רב אדא בר חנינא.

אדא בר בר חנא

בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג אדא בב"ח גניבא בשם רב, וביבמות פט"ז ה"ו אדא בב"ח אייתי גיטא ונאבד ממנו, ונראה שבשניהם נפל טעות וצ"ל אבא והוא רבב"ח וכדמובא ב"מ יט. שאירכם ליה גט.

רב אדא בריה דרב יצחק או בר יצחק

נזכר יומא יז., ביצה יט:, גיטין כח. (מתרץ קושיית אביי, ור"פ מתקיף עליה), זבחים לח. (ומשמע שם שהיה בזמן רבא), זבחים קיא., מנחות ה..

רב אדא בר מניומי

היה תלמידו דרבינא כב"ק לא: שתרגם קמיה דרבינא, ובחולין ה. הקשה לרבינא, ושם מח: ההיא מחטא דאישתכח בסמפונה רבה דכבדא, הונא מר בריה דרב אידי הטריף ורב אדא בר מניומי הכשיר אתו ושאלו לרבינא ופסק כרב אדא ב"מ, והיה דיין בנהרדעא כמפורש סנהדרין יז:.

רב אדא בר מתנא או מתנה

בדבר האומרא הזה לא הרגישו כל כותבי דברי האמוראים ששנים היו, אחד תלמיד רב ונקרא תמיד "בר מתנה" והשני תלמיד רבא נקרא "בר מתנא" ואך מפני שגגת המעתיקים כתבו לפעמים מתנה במקום מתנא, או להיפוך, רב אדא בר מתנא באל"ף היה תלמידו הגדול של אביי ורבא, בעי מאביי שבת מח. צד., קידושין סד: הקשה לאביי ב"מ יב., ב"ב פו. וקרא לאביי מר כתובות עז:.

וכן רבא כחולין עז. ההוא שנשבר העצם דאתא לקמיה דאביי שהייה ג' ריגלי א"ל רב אדא בר מתנא זיל קמיה דרבא בריה דרב יוסף בר חמא דחריפא סכיניה. וכן מצינו רמי לרבא כעירובין לד: אותיב לרבא כשבת ח., עירובין ח: לד:, כתובות כח., גיטין כח:, ב"מ יב. והוא ורבינא שיילו לרבא כברכות כג., ואך שבל"ס היה קשיש מרבינא יען שרב אדא בר מתנה זכה עוד לראות פני רב יוסף ולקבל ממנו כפסחים יג. שאמר לרב יוסף בפירוש אמרת לן, ובנדה כה: רב אדא [בר מתנא] אמר רב יוסף, אבל גם שניהם ישבו לפני רבא, וזה שאמרו ב"מ יב. א"ל ר"פ לרבא ואמרי לה רב אדא בר מתנא לרבא ואמרי לה רבינא לרבא יען ששלשתן היו תלמידי דרבא והיה להם ספק מי מהן שאל מרבא, ובכתובות פה. ר"פ ורב אדא בר מתנא יתבי קמיה דרבא, ובשבועות יח. וזבחים ק: הקשה רב אדא בר מתנא לרבא א"ל רבינא לרב אדא ב"מ - א"ל רבא ציית מאי דקאמר רבך ופרש"י שקאי על רבינא, ובאמת פלא הוא שרבינא לא היה רבו, וקרוב מאוד לומר שהוא איזה הגהה מתלמיד טועה והובא ברש"י, ופשט הפשוט שרבא קאמר לו על עצמו שצריך לציית אותו, ובדק"ס שבועות שם מביא מחי' הרש"בא שרבינא קאמר לו ציית מאי דקאמר רבך, וגם זה קשה שרבא היה גם רבו דרבינא ולמה אמר לו "רבך" ואפשר שצ"ל "רבן".

ובמנחות מג. מצינו רב אדא קמיה דרבא משמיה דרב עוירא, אפשר שצ"ל ר"א בר מתנא או כגרסת דק"ס רב אחא, ומה שמצינו מנחות נט: אמר רב אדא כותיה דרב אשי מסתברא הוא ט"ס וצ"ל כמו בזבחים לד: אמר רב שייא כוותיה דרב אשי וכו', ומה שמצינו יומא לז. תרגמא רב שמואל ב"פ קמיה דרב אדא גרסת דק"ס נכונה שצ"ל תרגמא רב שמואל בר אחא קמיה דר"פ. וכן מה שמצינו סנהדרין קח: אמר רב אדא אמרי דבי ר' שילא שם גרסת הערוך רב ור' שילא, ובזה סרו כל תמיהות סה"ד מי הוא סתם רב אדא. ובנדה סז: א"ל רב אדא לרב חיננא מסורא לאו הכי הוה עובדא בדביתהו דאכא מרי ריש גלותא דאיקוט אזל ר"נ בר יצחק לפייסה. ובספר בית ועד לחכמים להגאון בעל מלא

הרועים רוצה לומר שרב אדא היה גיסו של רג"בי, כי רג"בי היה חתן הריש גלותא והוא היה בנו, והבין מה שאמר "אבא מרי" הוא כמו "אבי מורי", ובמחילה שגגה היא
א. שלא ר"נ בר יצחק היה חתן הנשיא אך ר"נ בר יעקב היה חתן דבי ריש גלותא.
ב. אבא מרי היה כך שמו של הריש גלותא.
וקרוב מאוד לומר שהוא רב אדא בר מתנא, ועל רב אדא בר מתנא יסופר עירובין כב. שלמד תורה מתוך הדחק היותר גדול, כי יסופר עליו כשהלך לבי רב אמרה לו אשתו ינוקי דידך מאי אעביד להו? והשיב לה מי שלימו קורמי באגמי? ורבא כששמע המעשה הנפלא הזאת דרש עליו הפסוק שחורות כעורב במי שמשום עצמו אכזרי על בני כעורב,

אבל **רב אדא בר מתנה** היה תלמידו דרב ואמר בשמו כשבת קט., יומא ד:, ע"ז כח:, ובברכות ל: איתא בטעות אמר רבא וצ"ל אמר רב, והיה כמו חברם של ר"נ ורב ששת כזבחים ה: יתיב ר"נ ורב ששת ויתיב רב אדא בר מתנה גבייהו ושקיל וטרי עמהם והקשה להם, והוא נזכר ביצה יז:, ובשבת קמ. רב אחא בר יוסף חש ביוקרא דלבא אתא לקמיה דמר עוקבא - אזל שאל בי מדרשא א"ל תני דבי רב אדא ואמרי לה דבי מר בר רב אדא, אפשר שהוא בר מתנה.

רב אדא בר נתן

ערך רב אחא בר רב.

רב אדא ברב עזא

אמר רב אסי קידושין פא:, וקרוב מאוד לומר כי הוא היה בא עם כל הנחותי בזמן אביי והוא הנזכר תמורה כא. אמר רבא בר' עזא בעון במערבא - א"ל אביי, והיה כתוב רב"א והוא ר"ת רב אדא, והיוחסין היה גרסתו שם רב אחא ברב עזא, וזה שהביא רב אחא בריה דרב עזא אמר רב אביי וצ"ל א"ל אביי.

אדא בר עתליה

ר' יעקב בנו גיטין פ"א ה"ב.

ר' אדא בר פפא

בב"ק פ. א"ר אחא ב"פ, משום ר' אבא ב"פ משום ר' אדא בר פפא.

רב אדא בריה דרבא

נזכר חולין נז: הקשה לרב אשי לגרסת עין יעקב, אבל צ"ל רב אחא בריה דרבא.

רב אדא בר שימי

בחולין סג. הקשה למר בר רב אידאי, וגרסת הילקוט זכריה רמז תקעח רב אידי בר שימי.

ר' אדא בר' שמעון
נזכר מגילה פ"א ה"ט אמר בשם ר' יוחנן, והמאמר הזה בברכות פ"ב סה"ג ושם ר' אידי בר"ש, ומה שמביא שם ר' אידי בשם ר' שמעון בשם ר' יוחנן - בשם ר' ייסה צ"ל ר' אידי ב"ר שמעון.

אדא בר תחליפא
בגיטין פ"ו ה"א א"ר חייא בר אבין אדא בר תחליפא בשם ר' הושעיא, וכן הוא מע"ש פ"ד ה"ז, ושם ט"ס במק"א שכתוב אבא ב"ת וצ"ל אדא ועיין ערך אבא בר תחליפא.

אדא ברבי
נזכר פאה פ"ו סה"א לגרסת הראב"ד מובא בעדיות פ"ד מ"נ ששאל לרשב"ל, וגרסא שלנו חד בר רבנן.

ר' אדא דחוטרא
ערך ר' אידי דחוטרא.

אדא דיילא
היה תלמידו ושמשו דרב יהודה בפומבדיתא והיה ארוך בדורו ומגיע לכתפו דרב יהודה כנדה כח. ואפשר שלכן קראוהו דיילא ע"ש שהיה ארוך מלשון דלה, וב"ק קיט. אורי ליה רב יהודה לאדא דיילא ופירש"י שמש הרגיל להיות שכיר לעושה סעודה לתקן תבשילין. ובשבת קמח. שרב יהודה שלחו לקרא לרבב"ח, ופרש"י דיילא ממונה, וברכות נג: שרב יהודה היה מברך במוצ"ש אדבי אדא דיילא.

ר' אדא דמן יפו
נזכר תענית ט: מפרש טעמא דר' יהודה, ובמגילה טז: אמר שעשרת בני המן ועשרת, צריך לומר בנשימה אחת וגרסת הרי"ף והרא"ש ר' אבא דמן יפו.
ומצינו ר' חייא בריה דר' אדא דיפו ב"ר פל"ח-יג, ומו"ק פ"ג ה"ז.

ר' אדא (או ר' אידא) דקיסרין
אמורא דא"י בדור ג', היה תלמידו דר' יוחנן כמו"ק כ: שתני קמיה, ובירושלמי ברכות ספ"ד ר"ה פ"ד ה"ד ושם סוף א"ה אמר בשם ר' יוחנן.

אדא הרפנאה
ר' אמי בריה עירובין נט:.

רב אדא מבי כלוחית
בביצה ה: הוא ורב שלמן מבי כלוחית תרוייהו אמרי וכו'.

רב אדא מסורא
נזכר נדה סז: לגרסת הב"ח שהקשה למר זוטרא, וגרסא שלנו סתם רב אדא.

רב אדא מרי
בזבחים לח. לגרסאת דק"ס אמר רבא, רב אדא מרי אסברא לי, וגרסא שלנו בר אדא מרי, ומו"ק טז. אמר אדא מרי אמר נחמיה בר ברוך וכו'.

רב אדא משוחאה
ערך בר אדא משוחאה.

רב אדא נרשאה
תלמידו דרב יוסף וחברו דאביי כשבת ס..

רב אדא סבא
ומר זוטרא בני דרב מרי בר איסור קידושין סה: פליג ניכסייהו ואתו לקמיה דרב אשי, וגרסת סה"ד רב אחא סבא.

אדא סבולאי
ערך בר אדא סבולאי.

אדא צייידא
למד לרב טבעיות הדגים כמו"ק יא..

רב אדא קרחנאה
ביבמות י. אמר קמיה דרב כהנא משמיה דרבא, ובסנהדרין צב. הקשה לר' אלעזר ור"א השיבו, ונפל ט"ס שם וצ"ל רב אחא קרחנאה כבדק"ס וכן הוא בברכות לג..

אדא שמשא
בירושלמי סוף תרומות ושבת פ"ב ה"א אדא שמשא שאל לר' אמי בגין דאנא צבע פתילה מן חולה א"ל בטל הוא ע"ג פתילות, ופי' הפני משה ששאל לענין שמן שריפה, וכן משמע שם הענין, ובקרבן העדה מפרש שהיה משמש חולים.
ויש שרוצים לומר שהוא אדא דיילא, אבל אדא דיילא היה בבבל וזה בא"י.

אדמון בן גדאי
בכתובות רפי"ג שני דייני גזירות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבישלום. ובגמרא שם קה. אדמון בן גדאי, ונשאר לנו ממנו שבעה דינים במשנה שם ועל שלשה מהן אמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון, ואחד מהלכותיו שגור בפי הכל "בשביל שאני זכר הפסדתי?"

אהבה
רב אדא בר אהבה ברכות כ. רב אחא בר אהבה עירובין צח., ר' אמי בר אהבה יבמות כט:.

אהבה בריה דרב בנימין בר חייא

נזכר סוף ר"ה לגרסת דק"ס וכן היה לפני היוחסין, וגרסא שלנו אבא בריה דר' בנימין ב"ח.

אהבה בריה דר' זירא

(ובירושלמי נקרא אחוו או אחוא - אחייא ובמדרשים נשתבש לשם אחא בריה דר"ז). הוא קיבל תורה מאביו שהיה דר בקיסרין במקום אביו שהיו כולם תחת צל ר' אבהו, והיה שם "התנא" שונה ברייתות כעירובין צו:, ר"ה ל: שא"ל ר"ז לאהבה בריה פוק תני להו, ובר"ה כט. נדרים לב. תני אהבה ברי דר"ז, ובפסחים פ"ב ה"ד א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעת ר' אחווה בר זעירא אמר וכו', ובריש חלה נשתבש ושם א"ר מנא - ר' אחווה ור"ז וצ"ל בר זעירא.

ונזכר ברכות פ"ה ה"א ר' אחווא בר"ז, ושם ספ"א בעון קומי ר' אחווא בר"ז האיך אביך נוהג, ופסחים פ"א ה"א ב. ובעירובין פ"ו ה"ז ר' אחא בר"ז.

וב"ר פל"ט-יא א"ר אחווה בשם ר"ז צ"ל בר זעירא.

ופדר"כ פ' אחרי ר' ברכיה אחי דר"ז צ"ל ר' ברכיה ור' אחיה בריה דר"ז.

ובתנחומא נח-ה, אחרי-ה פדר"כ קג: בשם ר' אחא ר זעירא. וכן הוא בויק"ר פכ"ו-ד רב שלום בשם ר' אחא בריה דר"ז.

ולפעמים נשתבש מאהבה לר' אבא, כב"ר פפ"ד-ב ושם אהבה בריה דר"ז, והמאמר נשנה מד' תהלים פכח-ד ושם ר' אבא ב"ז, וכן בב"ר פ"א-ד אהבה ב"ז והמאמר במד' תהלים פ"צ-יב ר' אבהו בר"ז.

ומצינו אלעזר בר אחוי ב"ר פצח-ג אולי הוא בנו.

ר' אהבה בר כהנא

נזכר ויק"ר פי"א-א, ובל"ס צ"ל ר' אבא בר כהנא.

רב אהילאי

בברכות כה: רב אהילאי (לגרסאת דק"ס ויוחסין) איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עייליה לחופה וכו', ויש רבא או רבה בר אהילאי פסחים ל..

אהינא

רבה בר אהינא מנחות לז:, ועיין ערך בר אהינא.

רב אהרן

נזכר בהלכה ב"ק קט:, מנחות עד: בעי רבינא, א"ר אהרן לרבינא ת"ש.

רב אויא

היה תלמידו דרב יוסף כברכות כח: רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף, למחר כי אתא בעא אביי לאנוחי דעתיה דר"י א"ל מ"ט לא אתא מר לפרקא א"ל דוה חלש לבאי וכו', ובשבת קמח. רב אויא הוה יתיב קמיה דרב יוסף שניה ליה ידיה (נשתנית ידו ממקומו ושבת היה) א"ל הכי מאי, אסור, והכי מאי, אסור, אדהכי איתפח ידיה א"ל מאי תיבעי לך.

ובכתובות נז. אתא לקמיה דרב יוסף, וביצה יג: אמר משמיה דרב יוסף, וכן נזכרו יחד שבת סג. א"ל אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אויא ואמרי רב יוסף לרב אויא.

וכן רבה בר רב חנן היה חבירו כקידושין לט..

וכפי הנראה עלה לא"י והיה שם זמן קצר כדמצינו חולין ג. שאמר הוה קאמינא קמיה דר' אמי - אמר ר' אמי, וב"ק לה. א"ל רב אויא לר' אבהו, מזה אנו רואים שעלה לקיסרין בסוף ימי ר' אמי שיסד שם ישיבתו, אבל אח"כ ירד לבבל ואפשר שירד עם כל הנחותי. וזה שמצינו עירובין קכ. רב אויא איקלע לנהרדעא, ובשבת מו. רב אויא איקלע לבי רבה הוה מאיסן בי כרעיה בטינא אתיבי אפוריא קמיה דרבא איקפד רבא, בעי רבא לצעריה ושאל ממנו אך הוא השיב כהלכה, ואמר רנב"י בריך רחמנא דלא כסיפיה רבא.

(וחכמי זמננו מצאו מקום להתגדר ולומר ראו איך שת"ח כרב אויא לא היה לא ד"א וטינף פוריא דרבא עד שרבא הקפיד עליו, ומזה שרבא אהב נקיות, ובאמת לא יער הוה ולא דובים הוה למעיין שם, כי המעשה היה בשבת ורבא סובר שם שמותר לקנח בחרס אפילו בר"הר אבל רב אויא סובר שאסור, וכשבא לפני רבא במנעלים מטונפים הראה לו רבא מדין רבה ורב יוסף שאמרו שרגא דנפטא נמי שרי לטלטל, אך הוא השיב לו כראוי).

מקורותיו הפרטים מצינו ב"ב ק: ששתו היתה אחות רמי בר פפא ומתה ועבד לה מעמד ומושב, ואמר רב יוסף שטעה בתרתי - ואביי אמר בהא נמי טעה - ורבא אמר בהא נמי טעה. ובכתובות נו: שנשא אחות רמי בר חמא (ואפשר שנשתבש במק"א) ואירכס כתובתה ובאו לרב יוסף איך לעשות.

מאמריו מצינו שבת כג., מגילה יז., ב"ב קמג., ובמנחות מג. רב אדא [בר אבא] קמיה דרבא משמיה דרב עוירא [וצ"ל אויא, דק"ס], וב"ב קמג. א"ל רב מרדכי לרב אשי מתיב רב אויא תיובתא, ומצינו רב אדא בריה דרב אויא ב"ק סב. רב הונא בר אויא ב"ב קמג., הונא מר בר אויא חולין מז., רב חלקיה בריה דרב אויא (בזמן רבא) ב"מ צו:, רב אחא בריה דרב אויא עירובין יא:.

רב אויא סבא מפומבדיתא

גדול הדור בזמן רב הונא כביצה כא. שבעי מרב הונא וא"ל ר"ה עורבא פרח (השיאו לדבר אחר, רש"י) כי נפיק א"ל רבה בריה לאי היינו רב אויא סבא דמשתכח ליה מר בנויה דגברא רבה הוא? א"ל ומאי אעביד אני היום סמכיני באשישות - ובעא מינאי מלתא דבעיא טעמא, ובחולין קכד: מובא שבעי מרבה בר ר"ה ורבא בריה שאלו לאו היינו רב אויא סבא מפומבדיתא, וזה כוונת היוחסין בערך רב אויא וז"ל רב אויא סבא דגברא רבה הוא, וכן רבה בר רב הונא לרבא בריה, וכונתו לב' הגמרות לביצה כא. שכן אמר עליו רבה לר"ה אביו, ולחולין קכד: ושם רבה בר"ה ורבא בריה. ומה שמביא ביוחסין בערך רבא, רבא בריה דרב אויא סבא לרב אשי כמנחות, בל"ס היה לו כן הגרסא ולא זהו בנו של רב אויא סבא שהיה בזמן ר"ה וכאשר בארתי בערכו ובחנם תפשו בסה"ד בערך רבא בריה דר"א סבא ופלפל הרבה עלי חנם.

אבל האמת ששני טעותים נפלו בגמרות

א. שבחולין צ"ל כמו בביצה שם שבא לפני ר"ה ולא לפני רבה בר"ה וכמו שמובא הגרסא בדק"ס חולין קכד:, וכן מצינו אותו עם רבה בר"ה כפסחים נא. כי אתא רבב"ח עול לגביה רב אויא סבא (כן הוא גרסת הרי"ף ובגמרא שלנו עוירא סבא) ורבה בר"ה - אתו וא"ל לאבוה (הוא ר"ה).

ב. שבשני המקומות צ"ל רב ייבא סבא ולא רב אויא סבא כי רב ייבא סבא היה באמת מתלמידיו דרב, והגרסא הזאת מובא בדק"ס שם, אבל **רב אויא** סבא היה מאוחר הרבה ששקיל וטרי עם רב פפא כמו"ק כד: אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודדרש ובסנהדרין נז: הקשה לר"פ, וזה ברור.

אוכמי

אבא בר אוכמי ביצה כו:.

אולפנא

נזכר עירובין סז. אמר רב נחמן [צ"ל רב חנין, דק"ס ויוחסין] בא אמי משמיה דאולפנא, ופרש"י ששמע מרבו, אבל היוחסין פירש שהוא שם חכם, וגרסת דק"ס משמיה דאילפא, ובערכין כח: א"ר חייא בר אבא משמיה דחולפנא, אפשר שצ"ל דאולפנא.

און בר אמי

(און בן פלח, במדבר פטו-א)

כן מובא בסה"ד משבת פ"ו רה"ה שאמר לפני רב יהודה, אבל גרסא שלנו אנן בר אימי, וכל שמות הירושלמי דשם משובש וא"א להעמיד הגרסאות דשם, ובאור זרוע ח"ב סף"ד גרס חנן בר אימי אמר קומי רב יהודה בשם מנשה בר ירמיה.

ר' אוניא

נזכר שה"ר פ"ב פסוק ז', ובקה"ר פ' אני קהלת ר' אוניא ור' יודן, ובמדרש תהלים פ"א-יח א"ר אוניא מה המים עשויים לגנות וכו'.

אונקלוס הגר

זה דבר ברור שהשם אונקלוס ועקילס הוא של איש אחד כדמצינו מגילה ג. שקראו בשם אונקלוס הגר שתרגום של תורה אמרו מפי ר"א ור' יהושע, ובירושלמי שם פ"א ה"א איתא עקילס הגר, וכן המעשה המובא ב"ר פ"ע-ה ששאל לר"א הרי כל שבחו של גר, ושם עקילס, ובתנחומא לך ס"ו הגרסא אונקלוס הגר.

והנה למותר לנו להאריך בתולדתו יען שכבר האריכו חכמי הדור ובראשם הגאון הנשר הגדול ר' נתן אדלר הכהן ז"ל אב"ד דמדינות אנגליה, כהקדמתו היקרה לנתינה לגר, ולכן נבאר אך בקצרה ע"פ דברי חז"ל.

בתנחומא משפטים-ג אמרו עקילס בן אחותו של אנדרינוס היה מבקש להתגייר והיה ירא מפני אנדרינוס דודו, א"ל מבקש אני לעשות סחורה - ונתן לו עצה שכל פרקמטיא שאתה רואה שהיא נתונה כארץ לך עסוק בה שסופה להתעלות. - בא לו לא"י ולמד את התורה והתגייר, וכשבא אצל אנדרינוס שאלו למה פניך משונות שמא הפסדת הסחורה שלך וסיפר לו שהתגייר ולמד תורת ישראל, ומי אמר לך [לעשות כן] א"ל בך נמלכתי שאתה אמרת לי כשל פרקמטיא שהיא נתונה בארץ אעסוק בה, וחזרתי על כל אומות ולא מצאתי אומה הנתונה לארץ כישראל וסופן להתעלות. ומובא המעשה בקצרה ש"ר פ"ל-יב, ובגיטין נו: אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה (וצדק בזה מאוד גרסת הגר"א שצ"ל בר אחתיה דאנדרינוס הוה) בעי לאיגיורי וכו', ובע"ז יא. יסופר אונקלוס בר קלונימוס איגייר שדר קיסר גונדא דרומאי אבתריה משכינהו בקראי איגיור ושלח אחריו כמה גונדי וכולם נתגיירו ע"י, ובאחרונה צוה הקיסר להם שלא ידברו עמו שום דבר אך יקחוהו וכשבאו אליו להבירו כי נקטו ליה ואזלי חזא מזוזתא אותיב ידיה עליה ואחיך, א"ל מאי אחיכת א"ל מנהגו של עולם מלך בו"ד יושב מבפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ והקב"ה עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ - איגיור. תו לא שרר בתריה.

ויסופר בב"ר פ"ע-ה שעקילס הגר נכנס אצל ר' אליעזר א"ל הרי כל שבחו של גר שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה? כמה טווסין כמה פוסייני אית לי ואפילו עבדי לא משגיחין. נזף ביה ואזל גביה ר' יהושע התחיל מפייסו בדברים לחם זו תורה - שמלה זו טלית - אמרו אלולי אריכות פנים שהאריך ר' יהושע עם עקילס היה חוזר לסורו. והנה ידוע שאנדרינוס מלך תכט לשטרות מו' שנה אחר החורבן, והוא שהיה בן אחותו היה בל"ס צעיר ממנו לימים וא"כ איך אפשר לפרש מה שאמרו ע"ז יא. כשמת ר"ג הזקן שרף עליו אונקלוס הגר שבעים מנה צורי הלא ידוע שר"ג הזקן נפטר לערך עשרים שנה לפני החורבן ואם אז היה כבר גר צדק ובא בשנים א"כ איך נפרש שבא לפני דודו אנדרינוס קיסר לשאול ממנו עצה להתגייר שזה היה קרוב לשבעים שנה אחר זה, ואיך בא לפני ר"א ור"י שכל ימי פעולתם היה אך אחר החורבן, אבל האמת יורה דרכו שצ"ל כשמת ר"ג והוא א"ג דיבנה ותיבת "הזקן" הוא ט"ס וכן ליתא בהרי"ף והרא"ש, ומה שמביא בהקדמת נתינה לגר צד 7 אות ה' שכתב שר"א ור' יהושע היו בזמן ר"ג הזקן ממו"ק כז. באמת גם שם צ"ל ר"ג והוא ר"ג דיבנה וכמפורש ברכות פ"ג ה"א ושם ליתא תיבת הזקן, כי אף שר"א ור"י הוו כבר גדולי הדור קודם החורבן שאז נפטר ר"ג הזקן ודאי לא הגיעו להוראה ובפרט שאז היה ריוחב"ז ורשב"ג קיים.

וכן בל"ס שאונקלוס התגייר כבר אחר החורבן שנים רבות ואז היו ראשי הדור ר"ג דיבנה ור"א ור' יהושע ור"ע, והוא קיבל מהם וכדמצינו שהיה בצותא חדא עם ר"ג כתוספתא מקוואות פ"ו מעשה בר"ג ואונקלוס הגר שהיו באשקלון וטבל ר"ג במרחץ אחד ואונקלוס בים, א"ר יהושע בן קופסא (בתוספתא צוקרמנדל בן קבוסיי והוא חתנו דר"ע) עמהן הייתי וכו', ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב מעשה בטבחי של אונקלוס הגר שהביא כופתו לפני ר"ג וכו', ורבותיו המובהקים היו ר"א ור' יהושע כמגילה ג. שאמרו תרגם של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר"א ור' יהושע ולשון הירושלמי שם פ"א ה"א שעקילס תרגם התורה לפני ר"א ור' יהושע וקילסו אותו וא"ל יפיפית מבני אדם, וכונה אחת לשניהם שנעשה על פיהם ובפניהם שהמה השגיחו על התרגום שיצא כתיקונו ובטהרתו.

והנה מלבד מה שהיה גדול מאוד בתורה ובחכמה היה חסיד גדול עד שאמרו בתוספתא חגיגה פ"ג אונקלוס הגר היה אוכל על טהרות הקודש כל ימיו והיתה מטפחתו מדרס לחטאת, ונזכר ב"ב צט. אונקלוס הגר אמר כרובים מעשה צעצועין הן וכו', ובתופסתא דמאי פ"ו ובירושלמי שם כשמת אביו וחילק עם אחיו בנכסי אביו החמיר על עצמו והוליך הנייה (דע"ז שירש מאביו) לים המלך, ובירושלמי קידושין פ"א סה"א עקילס

הגר תירגם לפני ר"ע והיא שפחה נחרפת לאיש בכתושה וכו', ובספרא בהר פ"א שהוצא לעבדיו פנדוס, וכן נזכר בשם עקילס בירושלמי שבת פ"א ה"ד ובתי הנפש תרגם עקילס אסטומבריאה. וביומא פ"ג ה"א תרגם עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרס, ובסוכה פ"ג ה"ח תרגם עקילס הדר הידור, ובחגיגה פ"ב ה"א אדרינוס שאל לעקילס הגר קושטא אתין אמרין דהין עלמא קיים על רוחא א"ל אין וכו'. וכן נזכר ב"ר פ"כא-א שם פמ"ו-ג, שם פע-ה, ש"ר פ"ל-יב, ויק"ר ספ"א, שם פלג-ו, שהש"ר פ"ד-ב. קה"ר פי"א-ג, ובתנחומא הישן בראשית ה.

והנה אם התרגם שבידנו היום בשם תרגום אונקלוס יצא מעט אונקלוס הגר אם לא, כבר האריך בזה הגאון בעל נתינה לגר ואין להוסיף עליו.

אוסטייא

ר' יצחק בריה יבמות פ"א ה"א.

ר' אורי

(בצלאל בן אורי, שמות לא-כ)

בירושלמי ברכות רפ"ב ר' חונא ר' אורי ר' יוסף רב יהודה בשם שמואל, ובדרך ארץ רבא רפ"א ר' חנינא בן אורי, ובאמת צ"ל ר' חונה ר' אידי כתנחומא לך-א בהערה ג'.

אבא אוריין איש צייִדין

ערך אבא גוריין.

אושעיא

רב אחא בר הושעיא נזכר בהרא"ש עירובין רפ"א, רב חמא ב"א סנהדרין כה., יהודה ב"א עירובין פ., מרינוס ב"א ברכות פ"א ה"ה, רב נחמן ב"א שת סה., רב נתן בר אושעיא שבת פא:.

ר' אושעיא (תנא דברייתא)

נזכר שבת נג:, אבל הוא ט"ס וצ"ל ר' יאשיה.

ר' אושעיא רבה

(תלמידו דר' חייא ובירושלמי נקרא כמעט תמיד בשם ר' הושעיה רבה ואך לפעמים בשם ר' אושעיא, ולהיפך בבבלי נשאר אך במק"א בשם ר' הושעיא בתענית ט.).

האדם הגדול הזה אשר זכה להקרא בשם "רבה" ובשם "בריבי" ובשם "אבי המשנה" היה בנו של ר' חמא בנו של ר' ביסא אשר לפי דעת הראב"ד בהקדמת הרמב"ם היה מבית דינו של רבי וכן בנו ר' חמא וגם הרמב"ם מודה לזה ואך דעת הרמב"ם שגם ר'

אושעיא נכדו היה בב"ד דרבי והצדק אתו יען שגם ר' יוחנן שהיה תלמידו דר' אושעיא זכה לישב בישיבת רבה כפסחים נ: וא"כ למה לא נאמר שר' אושעיא היה בב"ר?
ושלשה דורות הללו היינו ר' ביסא ובנו ר' חמא ור' אושעיא בנו ראו זה את זה כשהיה ר' אושעיא גדול הדור ככתובות סב: שר' חמא הלך מביתו ללמוד תורה והניח את בנו ר' אושעיא עודנו ילד קטן, ושהה בישיבה זמן רב, ובתוך כך נתגדל בנו בתורה, ולבסוף כששב לביתו והתייירא שאם יבא פתאום לביתו יארע איזה סיבה כאשר קרה לאשת ר' חנניא בן חכינאי, לכן הלך לב"המד ומשם שלח להגיד לב"ב שבא, ובב"המד ישב ר' אושעיא בריה אך לא ידעו איש את רעהו, ובתוך כך התחילו לפלפל זע"ז בהלכה וראה ר' חמא כי חריף עצום הוא וחלש דעתיה וחשב בלבו שאלו היה כל הימים בביתו אפשר שגם בנו היה גדול בתורה כמותו, וכשבא ר' חמא הביתה, בא גם בנו אחריו והוא סבר שבא לפלפל עמו בתורה לכן קם מפניו אמרה לו אשתו כלום יש אב שעומד מפני בנו? וקרי עלייהו רמי בר חמא והחוט המשולש לא במהרה ינתק, זה ר' אושעיא בר' חמא בן ביסא וכב"ב נט: שנחלקו ר' אושעיא עם ר' חמא אביו והלכו לשאול לר' ביסא והוא פסק כנכדו.
מקום מולדתו נראה שהיה בדרום בעיר פרוד במקום קפרא כנדה פ"ג ה"ב יסופר ר' חייא רובה אזל לדרומה שאלון ליה ר' חמא אבוה דר' אושעיא ובר קפרא - אתא ושאל לרבי א"ל צא וכתוב להן וכו'. וכן מובא שבת פ"ו ה"ב וסנהדרין פ"י ה"א שהיו דרין זא"ז שאמרו שם בניה בייתיה דבר קפרא אמרין מן דבית רבה דבר קפרא עד בית רבה דר' הושעיה, ציפוראי אמרין וכו', ומזה אנו רואין שהיה עם בר קפרא לא במקום רבי בציפורי, ובר קפרא היה רבו המובהק כמו"ק כד: שאמרו בפירוש לאו מבר קפרא רביה שמיע ליה ר' אושעיה, ואפשר שהיה רבו עוד בהיותם בדרום.
אבל אח"כ התיישב ר' אושעיא וב"ב בציפורי במקום רבי כעירובין פ. מעשה בכלתו של ר' אושעיא - ובא מעשה לפני ר' חייא ואסר א"ל ר' ישמעאל בר"י וכו', וידוע שריבר"י היה ביחד עם רבי בציפורי ונפטר קודם רבי, ושם שמש את בר קפרא ככריתות ח. ר' אושעיה הוה שכיח קמיה דבר קפרא, שבקיה ואתא קמיה דר' חייא יומא חד פגע ביה ב"ק בעא מיניה - א"ל מה בבלי אומר בדבר זה.
וכאשר מצא את רבו החדש דבק בו ושימש אותו כשבת פ"ג ה"א שאמר משרת הייתי את ר' חייא הגדול, ובשבת לח: הלשון אר"א פ"א היינו עומדין לעילא מר' חייא רבה, ובפאה ספ"ז אמר רומס הייתי זתים עם ר"ח הגדול, ובשבת קכז. יספר מר"ח שפ"א הלך למ"א וכו'.

ורבו הגדול שקיבל מרבי פירושי המשנה מסרה לתלמידו ר' אושעיא ונקראת בשם מתניתא דר' חייא ור' אושעיא כתענית כא. כעדות אילפא שהיה בדורם שאמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר"ח ור"א ולא פשטינא ליה ממתניתין וכו', ופרש"י דהוו מסדרי מתניתא ע"פ רבינו הקדוש שהיה רבם.

וגם חברי דר' חייא חברו ברייתות כמו לוי ובר קפרא, אבל הברייתות שחיבר ר"ח ור"א עולה על כולם בדייקותם וזה שאמרו חולין קמא: כל מתניתא דלא תניא בי ר"ח ובי ר"א משבשתא היא ולא תותבו מינה בי מדרשא, וכבר האריך בזה רבינו שרירא גאון באגרתו ח"א פ"ו, ועין שר' אושעיא היה תלמידו דר' חייא וכל הדור הראשון והשני לאמוראים קבלו מר' אושעיא ולא מר' חייא שכבר נפטר עוד בחיי רבי כמפורש כתובות קג: לכן כינו את ר' אושעיא בשם "אבי המשנה" כלומר שהוא המפרש הראשון על המשנה, כב"ק פ"ד ה"ו שרשב"ל קראו "אבי המשנה" וכן קידושין פ"א סה"ג, שבועות פ"א ה"ה, ע"ז פ"ד ה"ה, ובכתובות פ"ט הס"א קראו ר' יונה כן, וביבמות פ"ג ה"ה קראו למתניתא דר' אושעיא בשם משניות גדולות, כי באמת הוא הרחיב את המשניות ופירשם כידוע לכל שהברייתות המה פירושי המשנה.

ואחר פטירת רבי שהיה אז ר' אפס הריש בישיבה שתחת ר"ג ברבי, קיבל ר' אושעיא גם ממנו כיומא פ"ה ה"ז ר' הושעיא בשם ר' אפס, ואח"כ כשהיה ר' חנינא הראש ישב גם הוא שם כפסחים פ"ז שא"ל ההוא מינא לר' חנינא אנן מעלינן מינייכו - א"ל רצונך יטפל לך תלמיד אחד נטפל לו ר' אושעיא, וכן מצינו כתובות עט. ר' אושעיא א"ר ינאי ולא שהיה תלמידם אך היה היו קשישים ממנו וכולם ישבו בב"ד הגדול תחת ר' יהודה נשיאה, ובירושלמי שבת פי"ט ה"א אר"י חבירה היה מקשה - א"ר אושעיה שאלנו את ר' יהודה הגוזר וכו', וכן הוא בשבת קל:, ובקידושין יב. כי אתא רב דימי אמר, ר' דוסתאי ור' ינאי ור' אישעיא שיערו כמה היא פרוטה, וביבמות קכא: א"ל ר"י לר"ל לא כך היה מעשה בר' אושעיא בריבי שהתריס אם שמונים וחמשה זקנים וכו', וזה כמו שאמרנו שדור שאחר רבי הוא דור התנאים האחרונים דור מפרשי המשנה, ובראשם היה ר"ג בר רבי ואחרי בו ר"י נשיאה, ושניהם היו כרעים אהובים, כיבמות נז. שבעי ר' יוחנן מר' אושעיא - אישתוק - לסוף אתא גברא רבא אחרינא - ומנו ר"ל, א"ל ר"י נשיאה אטו ר' יוחנן לאו גברא רבה הוא? וכן הוא ביבמות פ"ח ה"ב, ר' הושעיא רבה ור"י נשיא הוון יתבין רהט ר' יוחנן ולחש ליה באודניה דר' אושעיא, וביצה פ"א הי"א ששאל לר"י נשיא שמעת מאביך וכו', ובגיטין פ"ד ה"ב ר' אושעיא בר אבא [צ"ל רבה] אמר לר"י נשיא (ובספר בקורת התלמוד צד 42 העתיק הירושלמי שלא כראוי כדרכו בקודש?),

ובקידושין פ"ג ה"ה דלמא ר' הושעיא ור"י נשיא הוו יתבין, וב"ק יט: יתי ר' יהודה נשיאה ור' אושעיא אקילעא דר' יהודה נפיק מלתא מבינייהו כשכשה בזנבה מהו וכו', ובסה"ד יפלפל ורוצה לומר שהוא רב אושעיא חברו דר' זירא עם ר' יהודה נשיאה השני שבא אז לבבל וישב אקילעא דרב יהודה או שרב יהודה הלך לא"י ע"ש, ובמחילה מכבודו ששגגה יצאה ממנו ולא רב יהודה היה בא"י כי הוא נגד מאמרו המפורש כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה כברכות כד:, ולא ר"י נשיאה היה מעולם בבבל, ופשט הפשוט שישבו אקילעא דר' יהודה נשיאה, וכן מפורש בירושלמי ב"ק פ"ב ה"א ר' הושעיא רבה ור"י נשיאה הוון יתבין אעל ר' בא בר ממל ושאל כשכשה בזנבה מהו - א"ל ר' הושעיא רבה וכו', ומזה אנו רואין שמהעשה היה בא"י ואין שום שייכות לרב יהודה או לרב הושעיה חברי דר"ז, ובמגילה ז. ר"י נשיאה שדר לר' אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דחמרא בפורים שלח ליה קיימת בנו רבינו (קראו רבינו יען שהוא היה הנשיא, אבל בירושלמי מגילה פ"א סה"ד ליתא תיבת רבינו) ומשלח מנות וכו'.

מכל זה אנו רואין שישב תמיד עם ר"י נשיאה בציפורי ולקח חלק גדול בישיבתו הגדולה. וכפי הנראה היה ממונה לקבל עדים ולקדש חדשים "בעין טב" וכידוע שכ"ז שיכלו לקדש חדשים ביהודה עשו כן, והנשיאים שישבו בציפורי שהיא גליל היה להם ב"ד קבוע בעין טב שהיא ביהודה ובימי רבי היה ר' חייא ממונה ע"ז כר"ה כה: ותלמידו ירש כבוד רבו וזה שאמרו נדרים פ"ו סה"ח ר' הושעיא כד הוה מקבל סהדא "בעין טב".

אבל זולת התמנותו זאת היתה לו ישיבה פרטית בציפורי וכל גדולי הדור השני אשר גם ראשם מגיע לימי דור הראשון ישבו לפניו, והראש והראשון היה ר' יוחנן וקראו תמיד "בריבי" כעירובין נג. שא"ר יוחנן י"ח ימים גידלתי אצל ר' אושעיא בריבי (אדם גדול בדורו, רש"י) ולא למדתי ממנו אלא ד"א במשנתינו, יב' תלמידים היא לו לר' אושעיא בריבי - ולמדתי לב על או"א - כשהיינו למדין תורה אצלו היינו יושבין ששה ששה באמה (שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה, רש"י) ואמר ר"י עליו ר' אושעיא בריבי בדורו כר"מ בדורו, ואמר עליו שלבו היה כפתחו של היכל, ובחגיגה ז. אר"י - עד שבא ר' אושעיא בריבי ולימד, וכן יבמות קכא:, בעי מיניה ר"י יבמות נז., איתיביה פסחים פא., נזיר טו:, אר"י א"ר אושעיא תענית ט. וכן ריב"ל שהיה כמו חבירו לפי ערך השנים, מצינו שאמר בשמו כירושלמי סוף חגיגה.

ר' אלעזר שהיה בבבל תלמידו דרב ושמואל כשעלה לא"י ישב לפני ר' אושעיא, כדמצינו ר"א אר"א כברכות ג: (לגרסת דק"ס) לב:, שבת כח:, פסחים קג: קטו., ר"ה ד: יד., יומא

מא., מו"ק ח: כד:, יבמות נו:, גיטין כא: עח. עט., קידושין ו., סנהדרין פח:, שבועות ט:, מכות יח:, זבחים יא:, חולין עד: קו., כריתות יד:, שבת פ"ג סה"א.

ר' אבא א"ר אושעיא כתובות עט..

אדא בר תחליפא בשמו גיטין פ"ו ה"א, ובמע"ש פ"ד ה"ד איתא אבא בר תחליפא וצ"ל אדא.

ר' אחא בשמו עירובין רפא-ב. סוכה רפ"א.

ר' אלעזר אבוה (צ"ל אחוה) דר' יצחק ב נחמן בשמו ב"ב פ"ח סה"א.

ר' אמי כשעלה לא"י זכה לשמשו ביחד אם ר' אלעזר כשבת פ"ג סה"א אר"א א"ר הושעיא - א"ר אמי זמנין סגין יתיבת קומי ר' אושעיא ולא שנעית מיניה הרא מלתא, מזה אנו רואין שישב לפניו זמן רב, ובירושלמי ריש עירובין ר' אמי א"ר אושעיא.

זבדי בר לוי שלחו ר' אושעיא לתקן מע"ש שלו כדמאי רפ"ז.

ר' זירא בשמו כתובות עט..

רב חייא בר יוסף א"ר אושעיא ע"ז נא:.

ר' חייא בר לולייני בשמו ע"ז רפ"ב.

רב חמא בר יוסף אר"א בריבי ע"ז מד:, וסנהדרין טז. איתא ר' חמא בר יוסי וכן צ"ל בב"ק קיב. (ושם איתא בטעות רב יוסף בר חמא, דק"ס).

ר' חיננא קרהיגנא בשמו שבת פט"ז ה"ב.

ר' יהודה בר ספרא בשמו חגיגה פ"א ה"ו.

רב יוסף שבת קכז., עירובין עח. פח., רבה א"ר חייא - ורב יוסף א"ר אושעיא, (ולא שהיה תלמידו אך כן קבלו משמם).

ר' יעקב (בר אידי , דק"ס) א"ר אושעיא ברכות יא. כט:.

ר' יצחק בר חקולא בשמו גיטין רפ"ח.

ר' יצחק בר נחמני א"ר אושעיא שבת לז., חולין מט..

ר' סימון דתרי בשמי שבת פ"ג סה"א.

עולא א"ר אושעיא חולין עו..

ר' פדת בשמו ב"ק פ"ד ה"ח, שבועות פ"ח ה"ג.

ר' פנחס א"ר אושעיא שצ"ד בתי דיני היו בירושלים וכו' כתובות קה:.

ר' שמעון בר יסינא בשמו יבמות פי"ג ה"א.

ר' שמעון בן לקיש משמיה, פסחים לד:, קידושין פ., בכורות יג., נדה כה..

ובדורות האחרונים היה בפיהם לברכה כב"ק קיא: שאמר רבא כי שכיבנא נפק ר' אושעיא לוותי דתריצנא מתני' כוותיה. ופסחים צ. אמר אביי אי לא דאוקמיה ר' אושעיא - ה"א וכו'.

ואחר פטירת ר' יהודה נשיאה (שנפטר לערך תקמה לשטרות) נעשו חדשות בא"י שעד העת ההיא מן הלל הזקן עד פטירת ר"י נשיאה היו הנשיאים גם ראשי מתיבתא והעומדים בריש העם לתקן תקנות כללית כמו שהיו נקראין ר"ג וב"ד, רבי וב"ד אבל כשנפטר ר"י נשיאה נתחלקה הנשיאות וראשי מתיבתות לשתים. עטרת הנשיאות נשארה להמשפחה היקרה נכדי הלל, אבל לא היו עוד מגדולי התורה לעמוד בריש הישיבה, ובית ועד הסנהדרין התפוררה למקומות מרובין. ר' יוחנן שזכה עוד לראות את רבי, וכשנפטר ר"י נשיאה היה כבר בא בימים קרוב לימי זקנה הלך לטבריא ויסד שם ישיבתו הגדולה. ר' חנינא שהאריך ימים אחרי ר"י נשיאה נשאר בציפורי והרביץ שם תורה. ר' ינאי יסד כבר ישיבתו המהוללה בעיר עכברא, ור' אושעיא שהיה ביחד זמן קצר עם ר' גמליאל בנו של ר' "יהודה נשיאה" כחלה פ"ד ה"ד שבקש ר"ג ברבי להנהיג את הדמאי בסורא ולא הניחו ר' אושעיא (ובע"כ אין זה ר"ג בנו של רבינו הקדוש שאז לא היה עדיין ר' אושעיא גדול כ"כ להתערב בעניני הנשיא וזה ברור) ואז הלך ר' אושעיא ויסד ישיבה גדולה בקיסרין ור' יוחנן אע"פ שהנהיג ישיבתו הגדולה בטבריא מ"מ כל ימי חיי רבו היה הולך לשם לפרקים לשאול ממנו ספיקותיו וזה שמצינו תרומות פ"י ה"ב א"ר יוחנן כשהיינו הולכין אצל ר' הושעיא רבה לקיסרין ללמוד תורה, ומפורש יותר בחלה פ"ד סה"ד שאר"י על דבר זה הלכתי אצל ר' הושעיא רבה לקיסרין ואמר לי וכו', ובעירובין רפ"ה מפורש, ר' יוחנן בשם ר' הושעיא מוסיפין - לתל עשר שנין עביד עליל קומי רביה "דלא צריך ליה", כי באמת כבר נהג ר"י ישיבתו הרמה ואך לפרקים היה הולך להתיר ספיקותיו אצל רבו.

הלכותיו

כמו שאמרנו למעלה שהיא היה המסדר הברייתות לכן נמצא תמיד בלשון תני ר' הושעיא (כמו על ר' חייא רבו בשם תני ר' חייא.) כב"ק ד: קיא: ובכמה מקומות. וברושלמי לערך נח' פעמים בשם תני ר' אושעיא כאשר מנא הרב החכם ראה"ו בח"ג צד 50. וכן מצינו תני רב זביד ברבי אושעיא כב"מ צב:, ב"ב צה. וכן צ"ל ביבמות צו., אמרי דבי ר' אושעיא כריתות כח. וכן נזכר ברכות ג:, פסחים צ., סוכה יט. (ורב הושעיא מתקיף עליו), חגיגה ט., זבחים קיג. (חולק אם ר' יוחנן) קידושין נה. (ור' יוחנן תהי עליו) ופסחים צ: אמר אפשר ידעי חברין בבלאי טעמא דהא מלתא, ומצינו ב"ב קלו: שא"ל ר'

יוחנן לר"ל כבר תרגמה "רב הושעיא בבבל" אחריך שאני ולפלא ד"ז שמעולם לא היה ר' הושעיא בבבל, וא"א לומר שהוא רב הושעיא שעלה מבבל כי הוא היה מתלמידיו הקטנים דר"י ושלא זכה להסתמך כמבואר בערכו, אבל טעות קטן נפל בספרים וצ"ל כדמובא המאמר בירושלמי כתובות פ"ט סה"א ושם איתא בפירוש "כך פירש ר' הושעיא אבי המשנה" והוא ר' אושעיא רבה. והטעות בא מכתובות נג. שאמרו שם כי אתא רבין אר"ל - א"ל אבייי זילו אמרי ליה - כבר תרגמה רב הושעיא לשמעתיה בבבל ומזה בא גם לכאן וזה ברור, וכן משמע מרש"י שם שגורס ר' אושעיא.

והחכם ראה"ו בח"ג צד 51 יגביה את ר' אושעיא למעלה ראש, ובמה יען שלפי דעתו היה מקיל גדול, וז"ל:

עכ"ל.

ובשניהם טעה טעות גדול או הזיד במעילה.

שמה שאמר מנהג מבטל הלכה, לא ר' אושעיא אמר כן מעצמו אך קאי על המשנה שאמרו מקום שנהגו שלא להשכים אינו רשאי לכופן וע"ז אמר זאת אומרת שאע"פ שהדין בכ"מ שהמוציא מחבירו עליו הראיה, וא"כ גם כאן אם בעה"ב שהתנה עמהן להשכים הוה אמינא שהם המוציאים ולהביא ראיה, לכן אמר שלא כן הוא דמדברי המשנה אנו נלמוד שהמנהג מבטל ההלכה, פי' יען שהמנהג הוא שלא להשכים אין כאן מוציא מחבירו ומסתמא שכרן ע"מ כן, ולא אוכל להאמין שימצא איזה בר בי רב שיעקש הישרה כהחכם ווייס ולעשות מזה כוונים לדבריו, וכן מובא ביבמות רפי"ב לעניין חליצה בסנדל.

וכדין האוכל איסור בזה"ז טעה עוד יותר, כי זה ידוע לכל שכל השעורין המה הלל"מ כעירובין ד: שאמרו שיעורין דאורייתא דכתיב - אלא הלכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי וכן מובא ברמב"ם ה' מאכלות אסורות פ"ב הי"א. ופשט הפשוט לית מאן דפליג שכל דיני השיעורין המה הלל"מ, אבל השיעורין עצמן נמסר לחכמים לשער כ"א בשיעורו הראוי לו כמו באיסור אכילה בכזית יען שאכילה בכזית נקרא אכילה, אבל הזית עצמו צריך שיעור ואפשר שכזית שהיה בימי אין זה כזית שהיה בימי ר' אושעיא, וזה שאמר שאם אחד אוכל כזית איסור בזמן הבית בשוגג אז יכול להביא מיד קרבן, אבל אם אוכל בזה"ז כזית איסור, אז צריך לכתוב לו השיעור שאכל יען שמא כשיבנה המקדש ויכול להביא את חובתו ואז אפשר שיאמרו ב"ד שכזית מחזיק כך וכך יגדל או יתקטן השיעור מכפי שהיה ביום שאכל ויחשוב בדעתו הלא לא אכלתי שיעור כזית אז, לכן א"ר אושעיא שצריך לכתוב השיעור כפי שהיה בשעת אכילה וזה ברור, ומה

זה שייכות לפרוטה, ובפירוש מצינו קידושין יב. ממש להיפוך שאמרו שם כי אתא רב דימי אמר, ר' דוסתאי ור' ינאי ור' אושעיא שיערו כמה היא פרוטה, וזה ממש כדברינו שבימי ר' אושעיא נשתנית הפרוטה ולכן היו צריכין לשער כמה היא פרוטה בימיהם יען שאפשר שהפרוטה בימי הלל אינה שוה פרוטה כעת או להיפוך, ובזה כל דבריו נפל בבירא.

והרב ווייס חשב שהש"ס ירושלמי נאבדה מתוך קהל ישראל והקורא לתומו יאמין בכל דבריו, וכן לא יעשה ובפרט לחכם גדול שכמותו.

מדותיו היקרות די לנו להזכיר מה שיסופר סוף פאה שרבו רבנו היה סגי נהור והיה המנהג שהיה אוכל עם ר' אושעיא בכל יום ביחד, יומא חד היו לו אורחין ולא קראו לאכול עמו, בערב בא אלו וא"ל לא יכעוס מרי עלי יען שהיו לי אורחין ולא רציתי מבזיך, והושיב לו אתה פייסת למי שנראה ואינו רואה וכו', ושם שקלים ספ"ה יסופר שפ"א היה מטייל עם ר' חנא בר' חנינא באילין כנישתא דלוד א"ר חמא בר"ח כמה ממון שיקעו אבותי כאן, א"ל כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן לא הוון בני נשא דילעון באורייתא? ומו"ק פ"ג ה"ה שאזל לחד אתר וא"ל שלום עליכם כמנהג מקומינו, וב"ר פי"-ו פיליסופוס אחד שאלו אם חביבה היא המילה מ"מ לא נתנה לאדם והשיב לו בטוב טעם ודעת.

חייו ובניו ומשפחתו

כפי הנראה היה עני המתפרנס בדוחק כמגילה ז. ובירושלמי שם פ"א סה"ד ששלח לו ר"י נשיאה בפורים אטמא דעיגלא וגרבא דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו משלח מנות איש לרעהו "ומתנות לאביונים".

ומצינו שהיה לו בן גדול בתורה בשם ר' מרינוס כגיטין פ"ד ה"ו, וכן מצינו עירובין פ. מעשה בכלתו של ר' אושעיא, ואפשר שהיא אשת בנו ר' מרינוס.

וכל ב"ב אחריו היו מאוהבי הנשיא כשבת פי"ב ה"ג שאמרו אילין דר' הושעיא ודבר פזי הוון שאלון בשלמא דנשיא בכל יום ודר' הושעיא עלין קדמאי.

חתימתו מצינו שתחת שמו עי"ן כגיטין לו. וב"ב קסא:.

וימת זקן ושבע ימים לערך יג' שנים אחרי ר"י נשיאה היינו תקנה'.

ר' אושעיא ובירושלמי הושעיא

היה תלמיד דר"ה, כבכורות לז:[23] שבעי מרב הונא רבה, ושם יז. אמר לרבה כי עיילת לקמיה דר"ה בעי מיניה.

[23] במקור נכתב בטעות ברכות לז: – ויקיעורך

ורב יהודה היה רבו המובהק כגיטין כה. שבעי מרב יהודה - ורב יהודה קראו אושעיא בני, וב"ק פח: אזל רב הושעיא אמרה קמיה דרב יהודה, וב"מ מג: א"ל לרב יהודה רבי! אתה אומר כן הכי אמר ר' אסי אר"י.

וכן מצינו שאמר הלכה בשם רב כסנהדרין לח..

ואחרי עיון רב נראה לומר שזה רב אושעיא ואחיו רב חנניה המה אחי רבה כולם בני נחמני הוה, והוא דעת היוחסין וכן כתב מהרש"א בסנהדרין יד..

ונחמני אביהם עלה לא"י עם בניו רב אושעיא ורב חנניה עוד בחיי ר' יוחנן כמבואר כתובות קיא..

וכשהיה רב אושעיא עוד בבבל היה דרכו להביא ברייתות כשבת יט: כי אתא רב הושעיא מנהרדעא אתא ואייתי מתניתא בידיה. וכן ביצה כו: כי אתא ר"א [מנהרדעא, דק"ס] וכן הוא ברכות יז. נדה כא..

הליכתו לא"י מצינו בפירוש כחולין קכד.[24] כי סליק רב אושעיא אשכחיה לר' אמי א"ל הכי אמר עולא והכי אהדר ליה ומזה אנו רואים ששקיל וטרי עם עולא בהיותו עוד בבבל, וכן מצינו אותם ביחד כגיטין טז: שמתיב לעולא, וזבחים לב:[25] שא"ל עולא מטונך. וכן כשבאו לא"י היו יחד (שעולא היה הולך ובא) כגיטין עז: אמר עולא והוא - א"ר אושעיא אפילו היא בטבריא וחצרה בציפורי, ומלשון הזה משמע שדברו זאת בא"י בהיות רב אושעיא בטבריא.

וכשבאו לא"י מצאו את ר' יוחנן, ואך שלא מצינו שיאמרו הלכות מפי ר' יוחנן, אבל בפירוש אמרו סנהדרין יד. שר' יוחנן רצה לסמכינהו ולא עלתה בידו, ואמרו לו שלא יצטער יען כי המה מבית עלי (ומזה ראיה קצת שהיו אחי רבה שגם הוא היה מבית עלי כר"ה יח.) וזה שאמרו סנהדרין פ"א ה"ח אמר רב הושעיא חבר הוינא, וכן באמת נקראו שניהם חברין דרבנן כשבת פ"ג ה"א בעון קומי ר"ז ורב הושעיא ורב חנניה חבריהון דרבנן, ושם נשא אשה בת ר' שמואל בר יצחק, וע"י חמיו הצטרפו אותו למנין העיבור כסנהדרין פ"א ה"א, וכשהיה בא"י היה ג"כ דרכו לחפש אחרי ברייתות נשכחות והלך עבור זה לדרומא מקום בר קפרא להביא משם ברייתות על שמו, וכדמצינו שביעית פ"ה ה"ב, יומא פ"א ה"א ה.., מגילה פ"א ה"י, ביצה פ"ג ה"ד אייתי רב הושעיא מתניתא דבר קפרא מדרומא, ובכל אלו המקומות מפורש שהוא רב הושעיא ולא ר' הושעיא תלמידו דר' חייא, כי בשביעית שם הלשון א"ר ירמיה לר' אמי אייתי רב הושעיא מתניתא,

[24] במקור נכתב בטעות חולין קכז. – ויקי עורך
[25] במקור נכתב בטעות זבחים לב. – ויקי עורך

וביומא ומגילה, א"ל ר' יונה לר' ירמיה עמך הייתי לא אמר עובד אלא נשאל ובמה נשאל? אייתי רב הושעיא מתניתא וכו', וביצה שם אתא עובדא קומי ר' אימי - אייתי רב הושעיא מתניתא דבר קפרא מדרומא, ובאמת היה בא"י עם ר' אמי כחולין קכד., בעי מר' אמי כפסחים סג:, וכן עם ר' אסי כמנחות ג: שבעי מיניה. א"ר אסי כשבת יח. וכן היה כתברים עם ר' אבא ור"ז, ובל"ס היו כולם יושבין לפני ר"ה בהיותם בבבל, וכדמצינו את ר' אבא עמו בהיותם בבבל כב"ק פח:, ובסוכה יט. מתקיף רב הושעיא על דברי ר' אושעיא - א"ל ר' אבא - ור' יצחק בר אלישיב מתרץ.

וכן עם ר' זירא כתרומות פ"ח ה"ג, ר' ינייי בר ישמעאל חלה סלקון לגביה ר"ז ורב הושעיא ור' בון ב"כ ור' חנניה חבריהן דרבנן, וכן שבת פ"ג ה"א בעון קומי ר"ז ורב הושעיא.

רב ספרא החשיבו מאוד וקראו "משה" כביצה לח:, אבל רב ספרא היה צעיר הרבה ממנו כפסחים קיג: כשהיה רב ספרא לפני רבא, וא"ל לאו כגון מר אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא דהוו אושכפי וכו', והלשון משמע שאז היה כבר לאחר פטירתם. ומה שמצינו ברכות טו: רב אושעיא קמיה דרבא, באמת צ"ל ר' יאשיה שהיה תלמידו דרבא כב"ב כב., ובחולין נח: מצינו א"ל רב אושעיא למר בר רב אשי, הוא ט"ס וצ"ל א"ל רב שייא והוא הנזכר זבחים לד: שאמר כוותיה דרב אשי מסתברא, וכן מצינו שחולק עם ר' יצחק כירושלמי סוף סנהדרין.

האומרים בשמו מצינו ר' שמואל בר חנינא כברכות פ"ב ה"ד, ור' תימא בר פפייס כסנהדרין פ"ד ה"ז.

והוא ואחיו לא עשו את התורה קרדום לחפור בה אך עסקו במלאכת תפירת מנעלים כפסחים קיג: ומקומן היה בשוקא דזונות ועבדי להוו מסאני - והזונות שהכירו בהם שהם קדושי עליון כשרצו לישבע שיאמינום אמרו בחיי רבנן קדושי דא"י.

ורב אושעיא היה לו גם חנות בטבריא כשבת פ"ו ה"ב, טיבריא אמרין מן סדרא רובא עד חנותיה דרב הושעיא, ובתענית פ"א סה"ב א"ר יוסי לר' חנייה אחוי [וצ"ל בר אחוי כמגילה פ"ג ה"ז] דרב הושעיא, נהיר את כד הוינן קיימין קומי חנותא דרב הושעיא חביבך.

ומצינו שני האחין ביחד תמיד כמכות יט: שישבו אפתחא דירושלים וקמבעי להו, ובעירובין מג. בעי רב חנניא – אמר רב אושעיא ת"ש, ושניהם עסקו במעשי בראשית - בספר היצירה כסנהדרין סה:, ופטירתו מפורש בע"ז פ"ג ה"א כד דמך רב הושעיא נפל קלון דטבריא.

אבא אושעיא (או הושעיא) איש טריא

בב"ר פ"נח־ב ובקה"ר פ"א־ה, ומד' שמואל פ"ח-ט, אמרו יום שמת ר' אבין נולד אבא הושעיא איש טריא וקראו עליו וזרח השמש וכו', והיה חסיד גדול, ומלאכתו היתה מלאכת כובס כב"ק פ"י ה"ה שהיו מלבושיו מן צמר ממין אחד שלא יחשדוהו שלקח מן הבגדים שנתנו לו לכבס.

ובירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה ובפני משה שם יסופר באריכות שפ"א אבדה המלכה תכשיטין שלה והוא מצאן, וכשהביא להמלכה לא רצתה לקבל וא"ל כי יש לה טובים מהן, אך הוא אמר שמחזיר יען שכן צוה לו הקב"ה, ובזה קידש את השם שאמרה בריך אלההון דיהודאי.

פטירתו מצינו ויק"ר פ"ל־א. כד דמך ר' הושעיא איש טיריא (ובפס"דרב קעט: גרס ר' אבא בר הושעיא ובש"השר פ"ח־ז ר' אושעיא איש טרייא) ראו שמטתו פורחת באויר, והיו דורו קורין עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב הקב"ה לאבא אושעיא א"ט בוז יבוזו לו, ובמ' שמואל פ"ח-ט אמרו יום שמת הוא נולד ר' הושעיא בריה, ובב"ר פ"נח-ב חסר תיבת "בריה", ואין זה ישעיה איש טיראה הנזכר בתוספתא סוף ב"ק, שהוא תנא.

ר' אושעיא בר אבא

נזכר גיטין פ"ד ה"ב שאמר לר' יודן נשיא, ונראה שצ"ל ר' אושעיא רבה.

ר' אושעיא בריה דרב אידי

כן נזכר יבמות לו: שא"ל רב אשי, והוא ט"ס שצ"ל רב יהושע בריה דרב אידי כדמובא שם לז. ברש"י.

הושעיא בר זבדא

נזכר תענית כו: מתקיף על דברי רי"בל, ור' יצחק מתרץ קושייתו.

ר' אושעיא בר' חייא

נזכר יבמות מו: רב ספרא מתני ר' אושעיא ב"ר חייא ופר"שי שהיה עם ר' אושעיא ברבי ועם ר"ח, ולולא פיר"שי נראה שקאי על ר' אושעיא ברבי שהיה עם ר' חייא ע"ש.

ר' אושעיא בנו של ר' יהודה הבושם

נזכר חולין נה: שהעיד לפני ר"ע משום ר' טרפון על הגלודה שהיא פסולה, אבל בתוספתא חולין פ"ג ה"ז גורס העיד יהודה בן ישעיה הבשם, וכן מצינו שתוספתא שביעית פ"ה העיד יהודה בן ישעיה הבשם לפני ר"ע משום ר"ט שיש לקט בשביעית.

רב הושעיא בר רב יצחק

נזכר ביצה פ"א סה"ז.

ר' אושעיא בר' שמאי

(אמורא ירושלמי בדור ה' בקיסרין).

אביו ר' שמאי היה גדול הדור בדור ר' יוסי, כמבואר בערכו, והוא היה גדול הדור בזמן ר' מנא, כמגילה פ"ג ה"ב ר' מנא שלח כתב לר' הושעיא בר' שימי ראשיתך מצער וכו', ובכלאים פ"ו ה"ג א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר' הושעיא בר שמי בשם ר' יצחק בן אלעזר, ובשבת פי"א סה"ד, מו"ק פ"ב ה"ג ר' יצחק בר' אלעזר מפקד לר' הושעיא בר' שימי, ובסוטה פ"א סה"א, כתובות פ"ב ה"ד חולק עם ר' יוסי בר' בון.

ונזכר תרומות פ"ג ה"ג, ובכתובות פ"ב ה"ד איתא ר' יהושעיא בריה דר' שמאי וצ"ל ר' הושעיא, ובקה"ר פ"ט-י ר' יצחק בן אלעזר קרא לר' יהושע בר' טימי ור' בורקי עדה קדושה, נראה שצ"ל לר' אושעיא בר' שימי.

ר' הושעיא בריה דר' שמלאי דקיסרין

נזכר ויק"ר פל"א-ט אמר בשם ר' יצחק בר זעירא.

אושעיא זעירא דמן חבריא

בתענית כד. יסופר דבי נשיאה גזיר תענית ולא אתא מטרא תני להו אושעיא זעירא דמן חבריא - כלה שעיניה יפות אין כל גופא צריכה בדיקה, אתו עבדיה דריש גלותא - וקמצערי ליה, אמרו להם בני העיר שגם לנו הוא מחרף ומצער אבל ראינו שכל מה שעושה הוא עושה לש"ש ולכן אנן שבקינן ליה, וכן אתם שבוקו ליה, (ופר"שי יען שהיה צעיר שבישיבה, וקרו ליה כן משום שהיה שם אושעיא אחר.) ובחולין לא. אמר רבא - דתני אושעיא זעירא דמן חבריא - הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כר' נתן, (ופר"שי צעיר הישיבה ולי נראה אושעיא זעירא היה נקרא, דמן חבריא שמבני הישיבה, ובתוס' אבימי דמן חבריא). ובנדה כו. מצינו תניא ר' אושעיא זעירא דמן חבריא, וצ"ל תני אושעיא, וקרוב מאוד לומר שהוא רב אושעיא השני ויען שהיה אך חבר ולא נסמך לכן קראוהו כן, וכן היה דרך רב אושעיא להביא ברייתות וכמובא בערכו.

ר' הושעיא תורגמנא

נזכר ב"ר פנ"א-ט, ר' תנחומא בר' חייא בשמו, ורש"י פי' שם שהיה מתורגמן, ובילקוט משלי רמז תתקנו ליתא תיבת תורגמנא.

אזגור או איזגדר מלכא

הוא היה מלך פרס בזמן רב אשי והיה אוהב ומכבד את חכמי ישראל כזבחים יט. אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דאזגדר מלכא והיה מדלי לי המיינאי, ובכתובות סא. אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוי קיימי אפתחא דבי אזגור מלכא. ויש איזגדר מלכא שהיה רשע בזמן מר בר רב אשי כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד והוא היה נכדו של הראשון וכאשר האריך בזה הגאון רש"י רפפרט בטוב טעם ודעת בספרו ערך מלין.

אחא

אבא בר אחא ברכות כה:, רב אדא בר אחא זבחים כב., רב הונא בר אחא ירושלמי סוף מע"ש, רב חונא בר אחא סוכה נב:, ר' יעקב בריה דרב אחא מו"ק כז:, ר' יעקב בר אחא ברכות כג., ר' ירמיה ב"א חולין נא:, רב משרשיה בריה דרב אחא חולין סז:, רב שמואל ב"א נזיר נא:

ר' אחא (תנא דברייתא)

הוא היה מהתנאים האחרונים שבדור רבי כברכות יג: שאומר משום ר' יהודה (וגרסת התוס' ודק"ס ר' אחאי), ובשבת עט:, מנחות לב: ר' אחא מכשיר משום ר' אחי בר' חנינא ואמרי לה משום ר' יעקב בר' חנינא (בדק"ס ר' אחאי או אחי) ובמכלתא משפטים פ"ה חולק עם ר' חנינא בר אידי, ובשבת לב. חולק עם ר' אלעזר, ובשבת קכז. חולק עם ר' שמעון, ובגיטין ל: חולק עם רא"בי, וברכות נג: מחלוקת ר' זילאי, ר' אחא, ר' זוהמאי, וברכות ב:, קידושין כב., ב"ב עה: ר' אחי ואמרי לה ר' אחא אומר. וב"ב לו: מאן יש אומרים ר' אחא, וכולן המה בריתות, וכן נזכר בברייתא שבת קיט., יומא יט., יבמות קכא:, ב"ב צג., ואפשר שמה שאמרו נדרים ח: א"ר יצחק בר טבלא א"ר חייא אריכא דבי ר' אחא, הוא התנא ר' אחא, ובתוספתא שבת ספ"טז וכלים פ"ו ה"ח ר' אחא משום ר"ע. האומרים בשמו מצינו ר"ה פ"ג ה"ט ר' יודה גיזריא בשמו, ובפס' רבתי פ' ביום השמיני ב"ב ר' שמעון בן חלפתא בשמו, ומזה אנו רואין שהיה מהתנאים האחרונים.

ומה שמצינו בכתובות פ"ה הי"א א"ר אחא וענינו אחריה אמן הוא ט"ס וצ"ל "וענו" אחריה ככתובות סו: וזה ר' אחא הוא האמורא הנודע בשערי הירושלמי והוא יספר מעשה שהיה בזמן הבית, ונזכר ר' אחא בזהר שמות יז:.

ר' אחא (גדול הדור בדור הרביעי לאמוראי א"י)

הוא היה מלוד כמפורש סנהדרין פ"א ה"ב ג: ר' ירמיה בעי מר"ז ולוד לאו מיהודה היא? א"ל אין. ומ"מ אין מעברין בה א"ל שהן גסי רוח ומעוטי תורה, הפך אפוי וחמי ר' אחא ור' יודה בן פזי א"ל איטה עבדתני מבזה רבנן.

וקיבל מכל גדולי הדור, כדמצינו שאמר בשם ר' אבא (בא) כשבת רפ"ו רפ"כ, שקלים פ"ד ה"א, מגילה פ"ד הי"א, ויק"ר פ"י-ה.

בשם ר' אבא בר כהנא ככתובות פ"ו ה"א, תנחומא עקב-ג.

בשם ר' אבהו כשבת פ"ג ה"ג, ומה שמצינו ברכות ס. א"ר אבהו היינו דר' אחא כבר נמחק בפסקי תוס' תיבת ר' אחא.

בשם ר' אילה כשבת פ"ז ה"ב כז:, ביצה פ"א ה"ב. בשם ר' אלכסנדרי תנחומא לך-א.

בשם ר' אלעזר כברכות פ"ג ה"ד, סוטה פ"ג ה"ז, מגילה יח..

בשם ר' הושעיא עירובין פ"א ה"א ב. סוכה רפ"א, ומה שמצינו ברכות ג: ר' אושעיא בשמו כבר נמחק שם תיבת ר' אושעיא.

בשם ר' זירא עירובין פ"א ה"ד, ובשבת פ"ו ה"ב-כ: ר' אחא ור"ז הוו מטיילין וכו'.

בשם חילפיי קה"ר פ"א-ג.

בשם ר' חיננא תרומות פ"א ה"א ג., ריש עירובין, שם פ"א ה"י, ספ"ד.

בשם ר' חנינא תנחומא לך-ד, חקת-כה, ובדמאי פ"ג ה"ד ר' חנינא מתריס קבל ר' אחא.

בשם ר' חסדיי עירובין פ"א ה"ח-ה., ובספ"ד.

בשם ר' יהושע בן לוי ברכות פ"ב ה"ד-טו..

בשם ר' יחונן מע"ש פ"ב ה"ג.

בשם ר' יוסי ברכות פ"ד רה"ד והוא רב יוסף כברכות כט:.

בשם ר' יוסי ב"ר חנינא תנחומא חוקת-כד, ובפסחים מו. מדקדק בדברי ר"י בר' חנינא.

בשם ר' יסא תרומות פ"א ה"א ב..

בשם כהנא עירובין רפ"א, פ"א ה"ו, חולין צג:.

בשם ר' לוי עירובין פ"א ה"א ג., ברכות ס:.

בשם ר' מיישא איש בכורים, איכ"ר פ' זנח.

שאל לר' סימון ויק"ר פ"כא-ה.

בשם רב ירושלמי ריש עירובין, וריש סוכה, תענית פ"ב סה"א.

בשם רש"בל עירובין פ"א סה"ו, ושם רפ"א ג: א"ר אחא כף ר"ל לר' יוחנן.

בשם ר' שמואל בר נחמני ברכות פ"א ה"א ו., תנחומא אמור-יב, והמאמר הזה בויק"ר פ"כז-ד ושם בשם ר"א בר חלפתא, ובקה"ר פ"ג-טו בשם ר' חלפתא.

בשם ר' תנחום בר חייא ברכות פ"ג ה"ד, שבת פ"א ה"י, שקלים פ"ד ה"ב.
וכפי הנראה היה דיין בעירו כב"ב פ"ח ה"א שר' ינאי קפודקאי בא לדין לפני ר"ה ור' יהודה בן פזי ור' אחא, וביומא פ"ו ה"ד שאחר תפלת מוסף ביוהכ"פ היה מכריז שילכו לבתיהם להאכיל התינוקות. וכן היה לו תלמידים הרבה כעירובין פ"א ה"ז תני ר' שיין קומי ר' אחא קם ר' יושוע דרומאי עם תלמידי דר' אחא, והאמת כן כי כל גדולי דור הרביעי אע"פ שלא היו תלמידיו, קבלו ממנו כר' יונה ור' יוסי, כברכות פ"ב סה"ד שאמר ר' יונה בשמו, ובשבת פ"ו ה"ט ר' יונה ור' יוסי סלקו למבקריה לר' אחא דהוה תשיש, וב"ב פ"ב רה"ג כשכעס ר' אחא על ר' אבדומי אחוי דר' יוסי על ר' יוסי לפייסו, ובשביעית פ"ו ה"א אמר ר' יוסי שאלית לר' אחא, וברכות פ"א ה"ב, פ"ג הס"ג ר' יוסי ור' אחא הוה יתבין וכו', ובתרומות פ"ב ה"ד ר' יונה ור' יוסי אמרין - א"ל ר' אחא כן ר' אילא רבכון הוה אמר, ובתרומות פ"ב ה"ג, שבת פ"ג ה"א, עירובין רפ"א ב. מחלוקת ר' יוסי ור' אחא, ובשבת פי"ד ה"ד ר' יונה הוה ליה צמרומין אייתון ליה מן זכרותה דדורי ושתי, ר' אחא לא שתי.
ר' בנימין בר גידל היה כמו חבירו כמע"ש פ"ה ה"ג, יבמות רפ"א-ב..

האומרים בשמו

ר' אבא אבוה דר' אבא בר מרי בשמו ברכות פ"ט ה"ג, וצ"ל כבפאה פ"א ה"א ג: אבוה דר' אבא מרי.
ר' אבין בשמו תנחומא וירא-ט, תולדות-כד. ר' בון בר כהן בשמו מע"ש פ"ד ה"ו.
ר' אלעזר בצראה בשמו איב"ר פ"ד-כג.
ר' אלעזר בר ביסנא בשמו ב"ר פ"יח-א.
ר' ביסנא בשמו יבמות פ"ג ה"י, ד"ר פ"ד-ו.
ר' גרשון בשמו נדרים פ"ג ה"ח.
ר' דוסא ממלחיי בשמו סוטה פ"ג ה"ז.
ר' הונא בשמו ברכות פ"ה ה"ב-נז:, רו"ר פ"א-ד, תנחומא ויקרא-א.
ר"ה הכהן בר אבין בשמו פסקתא רבתי כה.
ר' חגי בשמו ד"ר פ"ד-ו.
ר' חזקיה שבת רפ"א.
ר' חלקיה בשמו עירובין רפ"א-ב., שקלים פ"ב ה"ג.
ר' חייא בר אדא בשמו ברכות פ"ו סה"א.
ר' יהודה בר טיטוס בשמו ברכות פ"ג ה"ד.
ר' יהודה בר סיננא בשמו מ' איכה פ' כל עמה נאנחים.

ר' יודן בשמו ברכות פ"ט ה"א נו., שאלו ריש פתיחתא דאיכה-ה.
ר' יהשוע דסכנין בשמו ריש פתיחתא דאיכה-ה.
ר' יוסי בן יעקב בר אידי בשמו מד' תהלים פ"פא-ד.
ר' יעקב בר אביי בשמו סוכה פ"ב סה"ג (ומגילה פ"א ה"ט יא. בר אביה) מו"ק פ"ג ה"א-ט:, סנהדרין פ"י ה"ב, תנחומא אחרי-ט. ובמ"ד פ"כ-כו בר איבו.
ר' נחמן בשמו ריש פתיחתא דאיכה-ה.
ר' נחמיה בשמו ריש פתיחתא דאיכה-ה.
נתן החבר בשמו תנחומא תולדות-כב.
ר' רדיפא בשמו כתובות פ"ו ה"א.
ר' שיין קמיה שבת ספ"ג עירובין פ"א ה"ו.
ר' שמואל בר ינא בשמו תענית פ"ב ה"א.
שמואל הזקן תני קומי סנהדרין פ"ב ה"ג.
ר' שמעון בר כרסנא בשמו עירובין פ"א ה"ז.
ר' תנחום בשמו איכ"ר פ"ד כג.
ר' תפראי בשמו ב"ר פ"ח-יא.

אם נזכר ר' אחא בבבלי

אחרי עיון רב נראה שלא נזכר בשום מקום בבבלי, ומה שמצינו ברכות מז. תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא על רב אחא אמרו אתא גברא רבה דמברך לן, א"א לומר שהוא זה ר' אחא דירושלמי שהיה מאוחר הרבה ולא היה בבלי ולא בבבל אך נראה יותר גרסת דק"ס אתא "רב" או שהוא רב אחא ברדלא שהיה מתלמידיו הגדולים דרב כמבואר בערכו.
ובסנהדרין כ: א"ל אביי לרב אחא, באמת גרסת דק"ס לרב יוסף, ונראה יותר שהיה כתוב לרבא ונעשה מזה רב אחא.
ומה שמצינו ברכות ס. כי נפיק (מבית המרחץ) מאי אומר א"ר אחא מודה אני - שהצלתני מן האור הוא ר' אחא התנא כאשר אמר שם ר' אבהו היינו דר' אחא, וידוע שר' אחא כמו תלמידו דר' אבהו כדלעיל, וכן הוא שם גרסת דק"ס תחת דא"ר אחא הנכנס להקיז דם גרס ת"ר, וקרוב מאוד לומר ששתי הגרסאות אמת שהיה כתוב ת"ר ר' אחא אומר, וכדמסיים שם כי קאי מאי אומר א"ר אחא ברוך רופא חנם, והוא ר' אחא התנא, וסתם רב אחא בעל פלוגתיה דרבינא הוא רב אחא בר רבא כמבואר בערכו.

מקראיו הפרטים

מצינו שהיה כהן או לוי כמע"ש פ"ה ה"ג ר' אחא לא נסיב מעשר, ובסה"ד מביא זה על רב אחא בעל פלוגתיה דרבינא ושגג בזה כי בימיהם כבר נחרבו ישיבות א"י. חמיו מצינו שהיה ר' תחליפא כברכות פ"א ה"א-ו.

ופטירתו נזכר ע"ז פ"ג ה"א כד דמך ר' אחא איתחזי כוכביי באמצע היום.

ועליו נוכל לומר שהוא אחד מראשי מייסדי הש"ס ירושלמי כי הוא נזכר כמה מאות פעמים בירושלמי.

אחא אחיו דאבא אבוה דר' ירמיה

נזכר שבת נו: שאמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה - בדורנו ומנו אבא אבוה דר' ירמיה בר אבא ואמרי לה אחא אחוה דאבא אבוה דר"י בר אבא דאמר מר אבא ואחא אחי הוו.

רב אחא אחוה דמר אחאי

נזכר שבת קיא: לגרסת כל הדפוסים הישנים וכן היתה הגרסא לפני היוחסין, וגרסא שלנו בעי רב אחדבוי אחוי דמר אחא או דמן אחא.

ר' אחא אחוי דר' יוסי מברקתיה

היה לפני ר' יעקב בר אחא כן מובא ביוחסין, ובסה"ד כתב לא מצאתי זכרו, והשערת הגאון בעל נחל עדן דכונת היוחסין להירושלמי ב"ב פ"ב ה"ב וגרסתו היה סליק ר' יוסי "מברקתיה" וסבר שהוא שם של מקום, אבל גרסתינו סליק ר'יוסי מבקרתיה היינו דר' יוסי בא לבקר את אחיו שהיה חולה כדמובא שם.

רב אחא אריכא

דהוה רב אחא בר פפא.

נראה שהיה בבלי וקיבל מר"ה כמנחות לה: רב אחא אריכא אר"ה, וברכות לג. תני ר' אחא אריכא קמיה דרב חיננא ובדק"ס גורס קמיה דר"ה, וכן הוא בכל כ"י וזה היה גרסת היוחסין (ובסה"ד כתב לא מצאתי), ועלה אח"כ לא"י וקיבל מכל גדולי תלמידי דר' יוחנן כשבת קיא. רמי ליה רב אחא אריכא דהוא רב אחא בר פפא לר' אבהו, ושם קיג. אותיב לר' אבא, ומע"ש ספ"ה בעי קומי ר"ז, ובר"ה פ"ד ה"ח אמר קומי ר"ז, וביבמות פ"ח ה"ב ר' אחא בר פפי קומי ר"ז, נראה שהוא ר"א בר פפא, ובכתובות פ"ו ה"ג בעי קומי ר' אימי, ובנדרים פ"י ה"י סליק למישרי נדרא דר' אימי.

וב"ק פ. אמר משום ר' חנינא בר פפא, או משום ר' אבא בר פפא, או שר' חייא בר פפא אמר בשמו.

ובסנהדרין פ"ד נזכר ג' פעמים ושם לד: נתנו סימן להלכותיו "משפט, מענה, מטה" היינו שם לד: דיני ממונות דנין ביום מה"מ א"ר אחא (כצ"ל ובגמרא א"ר אבא), ושם לו. בדין לא תענה, ושם לו: בדין לא תטה.
וכן נזכר שבועות פ"א ה"ד, ובש"השר פ"ח פסוק ו' ר' אחא בר אבין בר בנימין בשם ר' אחא בריה דרב פפי.

רב אחא בר אבא

בדבר האמורא הזה באה ערבוביא גדולה מה שלא מצינו כן בשום אמורא אחר, כי בשבת קיג: א"ר אחא בר אבא א"ר יוחנן, ובקידושין פא: שהיה חמיו דרב חסדא, בע"ז יט: אמר בשם רב המנונא, בזבחים ד: הקשה לרבא, במנחות ה: הקשה לרב אשי, במנחות פס. הקשה לרבה, ובחולין מט. יתיב קמיה דרב הונא, ובכתובות מד: מתקיף על דברי ר"ל, האין לך ערבוביא גדולה מזו?
ולאחר עיון גדול נראה בבירור שלא היה אמורא בשם הזה ונבאר אחת לאחת.
בשבת קיג: גרסת הרא"ש ודק"ס א"ר חייא בר אבא אר"י כידוע שהיה תלמידו.
ובקידושין פא: כבר ידוע שרב חנן בר רבא היה חמיו דר"ח ולא רב אחא בר אבא.
ובע"ז יט: צ"ל רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב כדמובא כן בסוכה כא:, ובזבחים ד: צ"ל כמו בדק"ס רב אדא בר אבא לרבא, שהיה תלמידו כב"ב כב., ובמנחות ה: גרסת דק"ס א"ל רב אחא בר רבא לרב אשי כידוע שהיו חברים ומתיבת "רבא" נעשה ר' אבא, ובמנחות פד: גרסת דק"ס א"ל רב אחא בר הונא לרבה שהיה באמת תלמידו, ובחולין מט. גרסת דק"ס יתיב רב אחא בר עויא או עוירא קמיה דר' זירא, ובזה נבין היטב כל המשך דברי הגמרא שם, שישב רב אחא בר עויא קמיה דר"ז וקאמר א"ר מלוך ערבאה קאמרת, אין הלכה כר"ש קאמר, וקאמר הגמרא איך ידע ר"ז זאת, יען כי סליק ר"ז אשכחית לרב ביבי דיתיב וקאמר א"ר מלוך ארי"בל הלכה כר"ש, א"ל ר"ז חיי דמר דאנא ורח"בא ור' אסי איקלעינן לאתריה דר' מלוך ואמרי ליה אי אמר מר הלכה כר"ש וא"ל אין הלכה אמרי. ומכל המשך המאמר אנו רואין שכל זה היה בא"י, אבל מה שייכות הוא לר"ה שהיה בבבל? כגרסא שלנו. ולכן האמר יורה דרכו שר' אחא בר עויא שהיה בר א"י אמר לפני ר"ז דברי ר' מלוך, אבל ר"ז שהיה במקום ר' מלוך ודיבר אתו פא"פ ידע האמת איך אמר ר' מלוך, וזה ברור.
ובכתובות מד: צ"ל רב אדא בר אהבה כדאיתא שם מ:.

ר' אחא בר אבא בר אחא

נזכר ברכות כה: שאמר משום רבינו, וכבר בארנו בערך ר' אבא בר אחא שכן צ"ל גם כן.

ר' אחא בריה דר' בא בר ממל

נזכר שבת פ"ו ה"ו, והוא ט"ס וצ"ל ר' אחא בשם ר' בא ב"מ וכן הוא בדפוס קראטאשין.

רב אחא בר אבייי

שקיל וטרי עם רבינא כשבת ד. שהקשה לרבינא, ומה שאמר שם אמר רב שילא לעולם, צ"ל אמר רבינא כגרסת דק"ס, וכן ב"ק לט: הקשה לרבינא בשלמא לאבייי, ומזה אנו רואין שלא היה בנו של סתם אבייי.

ר' אחא בר אבין בר בנימין

נזכר שה"שר פ"ח פסוק ו' אמר בשם ר' אחא בריה דר' פפי. ובפס' דר"כ קסג. גרס בשם ר' אבא בריה דר' פפי.

רב אחא בר אדא

הוא זכה עוד לקבל מרב כעדות בנו רב פפא ברכות כט: שאמר מאבא מרי שמיע לי ואבא מרי מרב, וכן אמר משמיה דרב כחולין טו:.

אבל עיקר קבלותיו היה מרב המנונא הלכות רב, וזה שאמרו קידושין סה. אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה אמר רב המנונא אמר רב, וכן הוא סוכה כא:, ובע"ז יט: נשתבש לרב אחא בר אבא וצ"ל בר אדא, וכן הוא בעירובין עז: שקיבל מרב המנונא הלכות רב, וכן מצינו שאמר משמיה דרב יהודה כסנהדרין צ:.

וכפי הנראה עלה לא"י לזמן קצר וזה שאמרו קידושין ל. כי אתא רב אחא בר אדא אמר, במערבא פסקי וכו', ובנדרים לח. חסר תיבת כי אתא, ושם קיבל מר' יצחק כשבת יז: ומעולא כב"מ קיז:.

והאריך ימים עד שהיו ידיו מרתתין כב"ב קסז. שיצא שטר שהיה חתוך עליו רב אחא בר אדא ורבא, וכשבא השטר לפני רבא אמר אמת שזה הוא חתימת ידי אבל מעולם לא חתמתי עם רב אחא ב"א והודה בעל השטר שזייף חתימתם, ושאלו רבא איך היה יכול לזייף חתימת רב אחא ב"א שידיו מרתתין. ובסוכה כו. התירו רבא לישן חוץ לסוכה מפני שהיה מצטער, ואע"פ שרבא היה צעיר הרבה ממנו אך יען שרבא אז גדול הדור לכן שאלו. ונזכר חגיגה יט:, אבל מה שמצינו ב"מ ח. שאמר לרב אשי דיוקא דרמי בר חמא מהיכי, הוא ט"ס וצ"ל רב אחא בר אויא כגרסת דק"ס, והשבוש בא שמן הוי"ו והיו"ד נעשה דלי"ת שנמחקה קוצו של יו"ד, ומצינו רב פפא בריה דרב אחא בר אדא עירובין כא:.

רב אחא בר אהבה

נזכר עירובין צח., אך שם צ"ל רב אדא בר אהבה כבדק"ס, וכן ביומא מד: רב אחא ב"א צ"ל רב אדא, ובירושלמי שבועות פ"א סה"א ר' חנינא בשם רב אחא בר אחוא צ"ל כמו שמובא המאמר בשבועות ו: רב אדא בר אבא.

רב אחא בריה דרב אויא

הוא היה כמו תלמיד חבר לרב אשי ולקח חלק גדול עם רב אשי בסידור הש"ס כדמצינו תמיד א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי כעירובין מח:, פסחים מד:, כתובות עו., נדרים לה. נא:, נזיר לז., גיטין סב:, (וכן צ"ל בב"ק סב.), ב"מ צו., ב"ב ג. מו: סח. פב. קג., חולין יז: לט: פ., ובכולן משתעי עם רב אשי חבירו דרבינא (ולא עם רב אשי הקדום מה שלא היה), וב"מ קד: שלח לקמיה דרב אשי, ובעירובין יא: אשכחינהו לתלמידי דרב אשי אמר להו אמר מר מידי בצורת הפתח וכו'.

וב"מ ח. א"ל רב אחא בריה דרב אדא לרב אשי צ"ל בריה דרב אויא כגרסת דק"ס, וכחולין לא. ששאל לרב מנשה מחטא מאי, צ"ל לרב אשי כגרסת דק"ס, כי רב מנשה היה בזמן רבה, ובמנחות לז. ר' חייא ור' אחא בריה דרב אויא מכוין ומנח, כבר נמחק תיבת ר' חייא, בדק"ס.

ומכל אלו המקומות ברור שהיה בדור רב אשי, אבל רב אחא בר עויא הוא אמורא אחר בר א"י כמבואר בערכו, ובסה"ד ערבבם יחד ולא הרגיש שגם היוחסין הפרידם.

רב אחא בר אושעיא

נזכר בהרא"ש רפ"א דעירובין והוא בירושלמי שם, וגרסא שלנו בירושלמי רב אחא בשם ר' הושעיא.

רב אחא בריה דרב אחא

נזכר שבת קא. שהקשה לרב אשי, אך צ"ל בריה דרבא כבדק"ס.

ר' אחא בר אילא

ערך ר' אבא בר עולא.

רב אחא בריה דרב איקא

אביו רב איקא היה בזמן אביי כע"ז סה. ונשא אחות רב אחא בר יעקב והולידה לו את רב אחא ככתובות עד. שאמרו שם אמר רב אחא בר יעקב א"ר יוחנן - איתיביה רב אחא בריה דרב איקא בר אחתיה - א"ל בר בי רב שפיר קאמרת?

והיה דר במקום דודו ובל"ס קיבל ממנו כעירובין סג. שר' אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא בר יעקב, בעי למעביר

להו עיגלא תילתא אייתי סכינא וקמחוי להו א"ל רב אחא ב"ת לא ליחוש ליה לסבא? (הוא רב אחא בר יעקב שהיה זקן גדול שהיה תלמידו דר"ה), וידוע שמקום רב אחא בר יעקב היה בפופנאי כקידושין לה., ומצינו כריתות ג: שאמר משמיה דרב ביבי בר אביי, והיה חבר לר"פ כשבת ו. שמתרץ לר"פ קושייתו, ובנדרים ל. חולק עם ר"פ, ובישיבת רב אשי היה גדול הדור שחולק עם רב אשי כדברי רב ביבי כמכות כא:, ובב"ק עד, אמר לרב אשי דיוקא דרבא מהיכא, ובחולין קיב: הקשה לרב אשי.

ומה שמצינו נזיר מב. שאמר זאת אומרת רובו ככולו מדאורייתא - מתקיף לה ר' יוסי בר' חנינא האי בנזיר טמא כתיב, ותמה ע"ז בסה"ד הלא ריב"רח היה קדים טובא לרב אחא בריה דרב איקא? ובאמת לק"מ שר"י בר"ח לא קאי על דרשתו דרב אחא, אך קאי על המשנה דשתי שערות מעכבות וכדאמרו שם בתוס' ר"ח מתקיף, ואם גם הפסוק קאי רק בנזיר טמא שייך דרשת רב אחא לומר רובו ככולו מדרורייתא, וזה ברור.

הלכותיו נשארו לנו בפי תלמידו ר"ה בר מנוח שאמר תמיד בשמו כמגילה כה:, גיטין כד. סד:, ב"ק נח:, ב"מ עא:, סנהדרין מב., וכן נזכר יבמות נד. צ., נזיר נא:, קידושין כז:, ב"ק מז., ב"מ עז:, סנהדרין נג:, ע"ז לד:, בכורות כח: מה., כריתות ג:.

רב אחא בר אלישיב

נזכר ויק"ר פל"ה-ו.

רב אחא בריה דרב אמי

נזכר יומא פד., זבחים ס:, ובשני המקומות ט"ס כי ביומא צ"ל רב אחא בריה דרבא כדמובא המאמר ע"ז כח. (ובסה"ד ציין ע"ז פח. וצ"ל כח.), וכן הוא הגרסא בדק"ס ביומא פד., ובזבחים צ"ל רב אחרבוי בר אמי כגרסת שיטה מקובצת ודק"ס שם.

רב אחא בריה דרב אשי

נזכר זבחים צא. שהקשה לרבינא, ובאמת צ"ל רב אחא בריה דרבא כבדק"ס, ובחולין צז: רב אחא בריה דרב אשי מחלוקת עם רבינא צ"ל שם בר רב, כגרסת השאלתות פ' וישלח וכן מובא בדק"ס שנשתבש בדפוס ווינציא, וזה רבינא שחולק עמו הוא רבינא האחרון.

רב אחא בר ביבי מר

נזכר יבמות ח. שאמר לרבינא הכי קאמרינן משמיה דרבא.

רב אחא בר ביזנא

א"ר שמעון חסידא כן הוא ברכות ג: והוא ט"ס וצ"ל רב חנא בר ביזנא שאמר תמיד בשמו כברכות ז. ומנחות לה:, וכן הוא בע"י ובדק"ס.

ר' אחא בר גמדא

נזכר ילקוט משלי סוף רמז תתקלב ר' אחא ב"ג א"ר סימאי א"ק מוסר וכו', אבל הוא ט"ס ומקורו מגילה לא: ושם א"ר חייא בר גמדא א"ר אסי, וכן הוא בירושלמי מגילה פ"ד ה"ה ר' חייא בר גמדא.

רב אחא ברדלא

היה תלמידו דרב כסוכה כו. שרב שרא ליה למגנא בכילתא בסוכה משום בקי, וביצה יד. אמר לו רב אחא ברדלא לבריה, וגרסת דק"ס א"ל רב לרב אחא ברדלא, ובגיטין יד. א"ל רב קבא דמוריקא אית לי גבך יהביה לפלוני.

רב אחא בר הונא או בר רב הונא

היה תלמידו דרב ששת כב"ב ע., סנהדרין מג. שבעי מרב ששת, אמר רב ששת כברכות כג. לב., עירובין כ: סח:, ב"מ לג., סנהדרין פב:, וכן היה תלמידו דרבה כשבועות לו:, רב אחא בר הונא ורב שמואל בריה דרב"בח ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו שבועות בי רבה, פגע בהו רב כהנא ושאל מהם - א"ל רבא בר ניתאי וכו'. ובמנחות פד: אותיב רב אחא בר אבא (צ"ל בר הונא, דק"ס) לרבה, והוא היה השליח בין רב חסדא לרבה להביא הלכות מזה לזה כפסחים מז., יבמות פט:.

וכן הקשה לר"נ כחולין עו:, ובנדרים צ. שאחד נדר שלא ישא אשה עד דתני הלכתא ולא יכול ורצה להתיר נדרו, אתא רב אחא ברב הונא והטעהו והשיאו אשה ואח"כ הביאו לפני רב חסדא שיתיר לו נדרו, ואמר רבא מאן חכים למיעבד כי הא מלתא אי לאו רב אחא בר"ה דגברא רבה הוא.

וכפי הנראה היה דיין בעירו כדמשמע קידושין יב: שאחד קידש אשה בשוטיתא דאסא בשוקא שלחה רב אחא בר הונא לקמיה דרב יוסף כה"ג מאי שלח ליה נגדיה כרב וכו'. והתרועע עם כל גדולי הדור עם אביי ורבא, כשבת קכד., ב"ב קטז: שישב עם רב ספרא ור"ה בר חנינא ואביי.

ויותר מכולן שקיל וטרי עם רבא, אותיב לרבא כמנחות טז. עא:, חולין לב:, רמי לרבא שבת קג., בעי מרבא קידושין נו: וכששלחה איפרא הורמיז קרבן לרבא שיקריב עבורה שלח רבא את רב ספרא ורב אחא בר"ה שהם יוציאו הדבר ע"פ הדין, כזבחים קטז: וגם אביי היה שם (א"כ היה זה קודם שמלך רבא), ומה שמצינו שבת סו: שהקשה לרב אשי הוא ט"ס וצ"ל כגרסת דק"ס רב אחא בריה דרבא.

והניח אחריו בן ת"ח בשם רבא כנדה לא:.

ר' אחא בר זבינא
נזכר במדבר רבא פ"ח-ד. והוא ט"ס כי מקור המאמר הוא בירושלמי קידושין פ"ד ה"א ושם איתא ר' אבא בר זימנא.

ר' אחא בר זעירא
ערך אהבה בריה דר"ז.

אחא בר חדייא דמתקרי אייא מרי
נזכר גיטין לה., אבל הוא אינו מן החכמים, ואך אחד ששמו כן גירש את אשתו, ובפירוש ר"ח שם לד: גרס רב אחא בר חוירא דמתקרי אבא בר מרי.

רב אחא בריה דרב חייא
בעי מרב אשי נדרים י., ונראה שצ"ל בריה דרבא.

רב אחא בריה דר' חייא בר אבא
נזכר ברכות יד. שאמר הכי אמר ר' חייא, אבל גרסת דק"ס א"ר אבא בריה דרח"בא הכי אמר ר' חייא בר אבא.

ר' אחא בר חנא
אמר רב ששת עירובין סח: אבל גרסת דק"ס רבה בב"ח, ובע"ז לח:, מנחות לא: ר' אחא בב"ח אר"י.

ר' אחא בר חנינא
אביו ר' חנינא נזכר תנחומא נשא-ה אמרו רבותינו בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא, ושם שלח-כז כך פתח ר' תנחומא בר אבא בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא בר חנינא. ואמו היתה אחות שמואל בר נחום כב"ק נה., ומזה אנו רואין שהיה גדול הדור שאביו נקרא על שם בנו.

מקום מולדתו נראה שהיה בלוד ושם קיבל הלכות רי"בל כברכות ח: א"ר אחא בר' חנינא ארי"בל, ושם ח. אמר על דברי רי"בל מאי קרא, ובחולין קלב: כי אתא רא"בח מדרומא ארי"בל, והביא משם כמה בריייתות כדמצינו כי אתא ר' אחא בר"ח מדרומא אייתי מתניתא בידיה כסוכה נד., יבמות נז. נח., אבל לא שהיה תלמודי דרי"בל אך כן קיבל מתלמידיו כי באמת היה תלמידו דר' אסי וקיבל ממנו הלכות ר' יוחנן כשבת מה:, סנהדרין מא: מב. כמה הלכות, מנחות קג., שבת ספ"ג (ושם בר חיננא), וכן קיבל א"ר אחא ב"ח אמר אביי א"ר אסי וצ"ל א"ר אבהו וברכות ה. פליג עם ר' יעקב בר אידי, ור' אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר להו הכי אר"י, וכן חולק עם עולא כר"ה ב., והיה גדול

כ"כ עד שמהלכותיו הקשו כל גדולי אמוראי דבבל כחולין קלב., שא"ל ר"נ לר' טבלא והאמר ר' אחא בר חנינא, ובעירובין סד. א"ל רבא לרב יוסף והאמר רא"בח.
מדרשותיו היקרות נשארו לנו שבת נה. אר"ז בשמו מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה, ופסחים נא. לא כע"הז הע"הב וכו', סנהדרין מז. מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק, (ומה שאמרו שם אמר לו ר"פ חסר תיבת "לאבייי", ובחולין ו: איתא כהונן שר"פ הקשה לאבייי ולא שהקשה לר' אחא ב"ה שהיה בא"י), ובסנהדרין פא. מאמרו היקר מאי דכתיב אל ההרים - ואת אשת רעהו לא טימא זה שלא ירד לאומנות חבירו, ואל אשה נדה לא קרב זה שלא נהנה מקופה של צדקה, וברכות פ"ב סה"ד ר' לוי בשמו מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ וכו'. וכן נזכרו מאמריו ברכות ח. נא:, שבת עה:, תנחומא בראשית-ז נח-ד קדושים-ד, מד' תהלים פ"טו-כט.
ובסה"ד מביא מאמר ממנו ממנחות לב: שינה בזה ובזה פסול ור' אחא מכשיר, ובמחילה שגג בזה כי שם הוא ברייתא והוא ר' אחא התנא כדאמרו שם כתנאי.

ר' אחא בר חסדא

ב"ב לו: כן מביא באוצר ישראל בערך אמוראים ושגג בזה כי שם אמר רב חסדא רבי אחא היא והוא ר' אחא התנא.

ר' אחא בר יאשיה

ערך ר' אחי בר' יאשיה.

ר' אחא בר' יוסי

אמר בשם ר' אבא שקלים פ"ד סה"א, כן מובא בסה"ד, וגרסא שלנו בנוסח הבבלי ר' יוסי בשם ר' אחא בשם ר' בא, ובירושלמי אך ר' אחא בשם ר' בא.

רב אחא בר יוסף

בסה"ד ערבב שני אמוראים שהיו בזמנים שונים וגם שמותיהן שונות (כי הראשון נקרא תמיד בשם רב אחא בר יוסף והשני תמיד בשם רב אחא בריה דרב יוסף) ביחד, הראשון רב אחא בר יוסף היה תלמידו דר"ה ודודו של ר"נ בר יצחק כשבת קמ. מסתמיך ואזיל רב אחא בר יוסף (וברי"ף דרס ר' חייא בר יוסף והוא ט"ס ובכ"י הרי"ף איתא כהוגן; דק"ס אכתפיה דר"נ בר יצחק בר אחתיה א"ל כי מטינן לבי רב ספרא עיילינא, כי מטו עייליה, בעא מיניה - ותבעי ליה למר סוררא א"ל סודרא לא מיבעי לי דבעי "מרב הונא" ופשיט לי, מזה אנו רואים בבירור שהיה תלמידו דרב הונא, ובימי רנב"י היה כבר זקן גדול.
וכן היה תלמידו דרב חסדא כב"ה פז. ששאל מר"ח פת קטניות תנן וכו' (ושם בריה דרב יוסף אבל בדק"ס גרס בר יוסף) ובחולין קה. שאל מר"ח בשר שבין השינים מהו.

ובעירובין כט: סבר רב אחא בריה דרב יוסף קמיה דרב יוסף למימר באמת גרסת דק"ס קמיה דרב אשי או אפשר שצ"ל בר יוסף, וישב עם רב יוסף ככל תלמידי דר"ה שישבו אח"כ עם רבה ורב יוסף שהיו ראשי מתיבתא בפומבדיתא. ובשם רב אחא בר יוסף נזכר שבת קי: שחש בחולי ירקונא ורב כהנא עבד לו רפואה ונתרפא. ובשבת קמ. שחש ביוקרא דליכא ומר עוקבא ריפא אותו אזל שאיל בי מדרשא, אבל **רב אחא בריה דרב יוסף** היה מאוחר הרבה וישב לפני רב אשי ושאל תמיד ממנו כיבמות לא., ב"מ מב., מנחות לה:, נדה סט:, והיה חריף גדול כב"מ קט: ששאל מרב אשי, והשיבו כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי (ופרש"י הכרתי בך שאתה מחודד ויודע להעמיק ולהקשות), וב"מ עז: אמר לרב אשי והא אמרינן משמיה דרבא, ובחולין מג. אמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דמר זוטרא, ובכל זה אנו רואין שהיה בימי רב אשי ובכל מקום נקרא בשם ר"א בריה דרב יוסף.

רב אחא בריה דרב ייבא

נזכר נדה סא: שאמר משמיה דמר זוטרא.

רב אחא בר יעקב

היה תלמיד ר"ה כיבמות סד: שאמר שיתין סבי הוינא (ופירוש סבא אינו זקן אך חכם) וכולהו איעקור מפרקיה דר"ה לבר מאנא דקיימי בנפשאי והחכמה תחיה בעליה.

ובימי ר"נ היה כבר גדול הדור כב"ק מ. משתבח ליה רבא לר"נ ברב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו אלי, וכשבא לר"נ בקשו ר"נ שישאל ממנו איזה שאלה, בעי מיניה וטרם שהשיבו בעא מיניה בעי אחריתא א"ל ר"נ שבקן אסתגר בקמייתא (שאיני יכול להשיבך עדיין על הראשונה), וב"ב נב. אמר לר' חייא מהורמיז הלכה משמיה דר"נ.

וכן מצינו שאמר הלכה בשם ר' יחונן בכתובות עד. אבל לא מצינו שעלה לא"י, ומה שמצינו שביעית פ"ו ה"א שאמר בשם ר' אימי בל"ס שמע זאת ממנו כשהיה עדיין בבבל, וכן אמר בשם ר' זירה כיומא נה., וביצה לג: מתקיף על דבר ר"ז א"ר חסדא, ובגיטין כ. חולק על רב חסדא.

הוא היה הריש בעיר פופונאי (הסמוכה לפומבדיתא כדמשמע ב"ב צ:) כנדה סז: שתיקן שם שאשה יכולה לטבול ביום יען ששם היה שכיחי גנבי, וב"ב טז. דרש בפופונאי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו אתא שטן ונשקיה לכרעיה.

ובימי אביי ורבא היה כבר מזקני הדור בקידושין לה. שאמר רבא פופונאי ידע טעמא ומנו רב אחא בר יעקב. (וכן צ"ל בב"ק נד: ושם שרב פפא אמר עליו כן והוא ט"ס כי רב

פפא היה תלמידו ואין דרך תלמיד לומר על רבו כן) ובשבת פז: פליג עם רבא, ובהוריות ו:, חולין י: שקיל וטרי עם אביי ורבא.

מעשיו הגדולים

הוא היה חסיד גדול ומלומד בנסים, כסוכה לח: שאמרו רב אחא ב"י ממטו ליה וממיתי ליה אמר גירא בעיניה דשטנא ובקידושין לה. שאתא שטן ונשקיה לכרעיה, ובקידושין כט. יסופר ששלח את בנו ר' יעקב ללמוד לפני אביי, וכשבא מצאו דלא מחדדין שמעתיה א"ל אנא עדיפנא מינך שב אתה בבית ואני אלך, וכששמע אביי שזקן וחסיד הדור בא אליו, ובשכינת אביי היה ההוא מזיק בבי רבנן דאפילו ביום היה מזיק גם לשני כ"א, צוה אביי לתלמידיו כשיבא רב אחא ב"י לכאן אל יתנו לו אושפיזא, ויהא מוכרח ללין בבי רבנן ואפשר דמתרחש ניסא, וכן היה כשבא ולא מצא מקום ללין, לא בההוא בי רבנן, אידמי ליה (המזיק) כתנינא כריעה שהיה כורע נפל חד רישא, ולמחר א"ל אי לא איתרחיש ניסא סכנתון.

ובעירובין סב. יסופר עליו שהיה יזיף ופרע, פי' כשהיה טרוד ביום ולא היה יכול לעסוק בתורה כראוי היה לומד בלילה, ובעירובין סג. יסופר שר' אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא בר יעקב ור"א ב"ר איקא הביא סכין להם וא"ל רב אחא ב"ת לא ליחוש לסבא? (שרב אחא ב"י היה הזקן והחכם) ור"א מהגרוניא בדק הסכין ונענש ע"ז, ובאמת מצינו שהיה בקי גדול בבדיקת הסכין כחולין יז: שהיה יכול לבדוק את הסכין בחוט השערה, ובגיטין לא: רבא ור"נ בר יצחק בוי יתבי הוו חליף ואזיל רב אחא בר יעקב (לגרסת הערוך ערך גהרק).

מאמריו בהלכה ואגדה מצינו ברכות יג: כז. מד. נט., שבת ט: צו:, יומא מו..

תלמידיו מצינו שרב פפא ישב לפניו כחולין לג., ורב אחא בריה דרב איקא בן אחותו קיבל ממנו ככתובות עד..

ומלב בנו ר' יעקב שהיה ת"ח כמנחות מג: היה לו גם בת ובן בתו היה נקרא ג"כ רב יעקב וגדלו בביתו כסוטה מט. וסיבת מיתתו יסופר ב"ב יד. שכתב חד ס"ת על עור ענל ואיתרמי ליה שהיה ארכו כהקיפו ויהבו ביה רבנן עינייהו ושכיב.

ר' אחא בר יצחק

נזכר ברכות פ"ד ה"ג אמר בשם ר' חייא דציפורין, והמאמר הזה נשנה תענית פ"ב ה"ב ושם בשם ר' חונה רובה דציפורין, ובשבת פ"ג ה"ד מיסחי עם ר' בא בר ממל, ונזכר יומא פ"ד ה"ד בענין אבדה, ובשבת פ"ו ה"ב יבמות פי"ב ה"ב ר' אחא בר יצחק שלח שאול לר"ז ור"ז לר' אמי.

ר' אחא בר מניומי
מע"ז ז: משמע שהיה ממדינות מדי שאמר שם לאביי גברא רבה אתא מאתרין (הוא נחום המדי) כל מלתא דאמר אמרי ליה נשתקע הדבר? (ופרש"י מאתרין ממקומנו ממדי). הוא היה תלמידו דר"נ כב"ק קו. שאותיב לר"נ, אר"נ ב"ב קמח:, ושקיל וטרי עם אביי כב"ב קנט: קסח:, ע"ז ז:, ובנדרים מז. מותיב רבא עליו, ונזכר יבמות צד. ובקידושין מו. איתא בר רב מניומי ואפשר שהוא בנו דמניומי חברו דר"נ.

רב אחא בריה דרב נחמן
נזכר שבת קיד., אבל בברכות מג: גרס מר זוטרא בריה דר"נ וכן הוא בדק"ס בשבת שם.

רב אחא בר נפחא
בחולין סז: רב משרשיא בריה דרב אחא בר נפחא לגרסת הרי"ף והרא"ש ודק"ס, ובגמרות שלנו חסר תיבת בר נפחא.

רב אחא בר נתן
נזכר חולין מט. (לגרסת דק"ס) חולק עם מר זוטרא בריה דרב מרי וגרסא שלנו רב אדא בר נתן. ובן בנו הוא רב משרשיא.

ר' אחא בר סימון
נזכר ב"ר ספמ"א ור' עזריה אומר בשמו.

אחא בר סלא (או כרסלא) מכפרי
אבי אביו דר' חייא ואחיו כסנהדרין ה..

רב אחא בר עויא
הוא היה בר א"י ולמד לפני ר' יוחנן ור' אסי ואח"כ ירד לבבל בזמן רב חסדא, כפסחים לג: יתיב רב אחא בר עויא קמיה דרב חסדא וקאמר משמיה דר"י א"ל מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך, וביבמות קיז. אמר בעו במערבא, ועיקר קבלותיו היה מר' אסי כפסחים כד. א"ר אחא ב"ע א"ר אסי אר"י, וב"ב נו. יתיב קמיה דר' אסי וקאמר משמיה דר' יוסי בר"ח, וברכות מד. א"ר אחא בריה דרב עויא אמר רב אשי צ"ל בר עויא א"ר אסי כגרסת דק"ס, ובחולין נ: אמר ר' אחא בר רב עוא א"ר אסי צ"ל בר עויא, וב"ב קלג. אלא אמר רבא כדשלח רב אחא בר עויא משמע שהלך אח"כ לא"י, אבל גרסת דק"ס ויוחסין רב אחא בר עוירא, וכן נזכר בנדה כז. א"ר אחא בריה דרב עוירא א"ר יצחק - אמר לו רב יוסף ל"ד אמרת לן, ובסוף ר"ה א"ר אחא בר עוירא א"ר שמעון חסידא, (וגרסת דק"ס בר עויא), וכן נזכר שבת עד: ונראה כי עוה ועויא ועוירא הוא שם אחד ואך לפעמים נשתבש מזה לזה.

רב אחא בר עוירא
ערך רב אחא בר אויא.

ר' אחא בר (רב) עולא או עילא-אילא
כל אלו השמות של אמורא אחד הוא, וראיה לזה כי בעירובין פ"ג סה"א איתא ר' אחא בי ר' עילה אמר שכל הדברים קרויין מזון, והמאמר הזה בנדרים רפ"ו ר' אחא בר עולא, ובב"ר פצ"ד-ד מעתק ר' אחא בר אילא.
ובבבל היה תלמידו דרב חסדא כשבת נד: יתיב קמיה דרב חסדא ויתיב וקאמר - א"ל ר"ח א"כ עשית מר עוקבא.
והלך אח"כ לא"י וכדמצינו אותו עם ר' זעירא כעירובין פ"א סה"א שהקשה לר"ז ולמה לא, ומע"ש פ"ה ה"ג ר' יונה יהיב מעשר לר' אחא בר עולא.
ונזכר תנחומא ראה-יב ששאל וכי יש תורה בבני מעיים, ובעירובין כא: אמר רב פפא בריה דרב איא בר אדא בשמו מנין שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת, ובשבת סו. נזכר בשם רב אחא בר רב עולא.

רב אחא ברב עזא
ערב רב אדא ברב עזא.

רב אחא בר פנחס
נזכר מו"ק טו. אמר משמיה דרב יוסף, ושם יג: המאמר ע"ש רב הונא בריה דרב פנחס, וכן נזכר עירובין כט:.

רב אחא בר פפא או בר פפי
ערך רב אחא אריכא.

רב אחא בר רב קטינא
ביבמות סו. יספר מעשה באשה אחת חציה שפחה וכו', והמאמר נשנה גיטין לח. ע"ש רב חנינא בר רב קטינא, ושם מג: ע"ש רב הונא בר קטינא, ונזכר זבחים נג..

רב אחא בר רב
הוא היה כמו תלמיד חבר לרבינא (חבירו דרב אשי) כקידושין יג. שלחה רב אחא בר רב לקמיה דרבינא, כה"ג מאי, שלח ליה וכו', ובחולין לג. הקשה לרבינא, וב"ב קכד: אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרין, ועם רבינא (בר רב הונא) האחרון היה כתברים, כחולין צז: שחולקין רבינא ורב אחא בר רב ושאלו למר בר רב אשי א"ל אבא שרי, וא"א לומר שהוא רבינא חבירו דרב אשי שנפטר קודם רב אשי, שא"כ לא היו שואלין למר בר"א, וגם הלשון משמע שהיה לאחר פטירת רב אשי, ובסנהדרין עו: מחלוקת רבינא ורב

אחא בר רב, ורב משרשיא בן בנו אמר מ"ט דאבהו דאבא דפוטר, וזה רב משרשיה היה מראשוני רבנן סבוראי, כמבואר בערכו, וכן חולין מט. מחלוקת רב אחא בר רב [לגרסת דק"ס ובגמרא רב אדא בר נתן הוא ט"ס] ומר זוטרא בריה דרב מרי, אמר רב שמואל בריה דרב אבהו אבא מרישי כלי דרפרס הוה ואמר כרב אחא ב"ר (וידוע שרב שמואל בריה דרב אבוה היה מרבנן סבוראי) אמר רב משרשיה כוותיה דאבהו דאבא מסתברא.

רב אחא בר רבא

יש שרוצים לומר שהיה בנו של רבא חבירו דאביי ושנולד לעת זקנתו ולכן לא מצינו שקיבל מאביו, וראיה קצת מצינו בכורות נ. שרב אשי שדר ליה יז' זוזי לרב אחא בריה דרבא (לגרסת שיטה מקובצת ובגמרא בריה דרבינא הוא ט"ס) בפדיון הבן, וידוע שגם רבא היה כהן, ומה שמצינו זבחים ט: כששאלו רב אשי בעי דרבא היכי מתניתו לה א"ל הכי מתני' לה אמר רבא, אבל הוא ללא אמת כי כבר בארתי בערך רבא שלא היה כהן. הוא היה חבר לרב אשי ולרבינא, וכפי הנראה למד אצל רב כהנא ביחד עם רב אשי, וכחולין י: שאמר לרב אשי, רב כהנא מצריך בדיקותא בין כל חדא וחדא, ובסוכה לב: רב אחא בר רבא מהדר אתרי וחד, אמר הואיל ונפיק מפומיה דר"כ.

ובחולין צג. רב אחא אר"כ וכאשר נבאר שסתם רב אחא הוא בר רבא, ומצינו ע"ז ג: שהקשה לר"נ בר יצחק, (אבל גרסת דק"ס וע"י רב אחא גלילאה).

וכן היה בידו קבלות משמיה דרב יהודה כתענית כד:, כתובות ז:, וכן משמיה דרב יוסף כפסחים כט..

והוא לקח חלק גדול בישיבת רב אשי בדבר חיתום הש"ס כמנחות לח: בעי רב אשי - א"ל רב אחא בר רבא כ"ש דמינכר מצותייהו, וב"ק עב. א"ל רב חביבי מחוזנאה לרב אשי - א"ל רב אחא בריה דרבא כי קא מחייב - א"ל רב אשי לא תידחייה וכו', ובשבת סו: א"ל רב אחא בריה דרבא (לגרסת דק"ס ובגמרא בריה דר"ה ט"ס) לרב אשי, ובמנחות ה: א"ל רב אחא בריה דרב אחי לרב אשי צ"ל בריה דרבא, דק"ס, וכן שבת קא. א"ל רב אחא בריה דרב אחי לרב אשי צ"ל בריה דרבא, דק"ס, וב"מ ח. א"ל רב אחא בריה דרב אדא לרב אשי צ"ל בריה דרבא כי רב אחא בר אדא היה כבר זקן בימי רבא, ופסחים קג: אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא. ובכל הש"ס מצינו א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי כברכות ו. נ., שבת כז: לח: סז. פט. צג: קכ: קמו., עירובין מב: עז: עח. פא. פא: קד., פסחים מח. (אמר לאביי וצ"ל לרב אשי, דק"ס) קיג:, יומא כה:, מגילה כח:, כתובות ז. לד: עה., גיטין לב:, קידושין כא., ב"ק מז. סב., ב"מ כב: סד., ב"ב ו. ק:, סנהדרין י., ע"ז לג., שבועות כז: מא., מכות ה. כא.,

זבחים יא: סו., מנחות ג: ו. לד., חולין ב. י: מ. מא. מז: נז: פ. פו: קא: קה. קלז., בכורות ו., תמורה ו. נדה יד:, ובכולן שקיל וטרי עמו כשני חברים לברר הדברים ולהוציא הדין לאמיתו, ולפעמים מצינו סתם רב אחא עם רב אשי והוא בל"ס בריה דרבא כיבמות צד:, נדרים ח., סנהדרין מב., וכן חולק עם רב אשי כעירובין צ:, זבחים יא:, ובגיטין נט. אמר על רב אשי שמימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, כי באמת היה רב אשי עליון על כל חכמי ישראל בדור ההוא כמבואר בערכו, אבל רב אשי החשיב מאוד את רב אחא בר רבא כחולין יז: שישב הוא ורבינא קמיה דרב אשי אייתו סכינא לקמיה דרב אשי לבדקה א"ל לר' אחא ב"ר שהוא יבדוק הסכין, בדקה אטופרא - א"ל יישר.

וכן רבינא קראו מר כעירובין צג: ושקלו וטרו בהדדי כשבת קכ:, פסחים לט., גיטין לב: ב"ק סב., חולין סו:, שאל מרבינא כב"ב ז:, אמר לרבינא איקלע אמימיר לאתרין יבמות מה: וב"ב קכד: (ושם רב אחא בר רב אבל צ"ל בר רבא והיה כתוב רב' כדמובא בדק"ס). ובזבחים צא. א"ל רב אחא בריה דרב אשי לרבינא צ"ל בריה דרבא דק"ס, ובשבת ד. א"ל רב אחא בר אביי לרבינא צ"ל בר רבא.

וביוחסין מביא שכ"מ שחולק סתם רב אחא עם רבינא הוא בר רבא, והצדק אתו כי א"א לומר שהוא בר רב שהיה צעיר הרבה מרבינא והיה כתלמיד חבר שלו וכ"מ שנזכר עם רבינא יזכיר את רבינא בריש, אבל רב אחא בר רבא נזכר תמיד קודם רבינא וזה ברור.

אבל מה שכתב היוחסין וז"ל וסברו התוס' בפ' השואל את הפרה צה. כי הם (רב אחא ורבינא) ראשונים לרב פפא, במחילה שגג בזה ולא ראה דברי התוס' שם שהוא ממש היפוך מדבריו, ושם פא. מפורש ההיפוך, וכבר תפסו עליו הגאונים בעל נחל עדן ובעל דורות הראשונים.

ובפסחים עד: אמרו אומצא ביעי ומיזרקי פליגי בה רב אחא ורבינא, בכל התורה כולה רב אחא לחומרא ורבינא לקולא, והלכתא כרבינא לבר מהני תלת דרב אחא לקולא. ופלוגתתם מצינו עירובין כד:, סוכה יח., מגילה כו:, יבמות יא. לט: מא:, כתובות לד., סוטה כה., ב"מ טז. לה: סז: צה., ב"ב צה:, סנהדרין כו:, (שבועות כג: ושם אחר פלוגתתם אמר רבא העי השתא, הוא מסידור הגמרא או שהיה כתוב רבינא), ע"ז כו: לג: סא. עב:, חולין ח: מו: סז. צג:.

וכן היה רפרם חבירו כיבמות לז., וכן חולק עם ר' ירמיה מדיפתא כשבת כב. (ושם רב שמואל מדיפתא הוא ט"ס, דק"ס).

וכן נזכרו הלכותיו שבת ד., חגיגה ו:, יבמות פו., קידושין נג..

ואומר משמא דגמרא, קידושין יט:, סנהדרין פה: ע"ז לד:.
ממעשיו הפרטים מצינו שהיה בקי בטבע הרכבות האלנות כדמשמע פסחים נו..
מחסידותו מצינו כתובות יז. רב אחא מרכיב להכלה אכתפיה ומרקד, ושאלוהו רבנן אם גם הם יכולין לעשות כן, והשיב להן אי דמיין עלייכו ככשורי לחיי.
ולעת זקנותו זכה לישב על כסא רב כהנא בפומפבדיתא חמש שנים כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ג שמלך משנת תשכ"ה עד תש"ל לשטרות. ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ג דפוס לונדון שאחר רב כהנא מלך מר זוטרא עד שנת תשכ"ז ואחריו רב אחא בריה דרבא, והוא מספר תנאים ואמוראים, כדמובא בנוסח דפוס מאיינץ, א"כ מלך שלש שנים ונפטר שמונה שנה קודם רב אשי.

רב אחא בר רבינא

נזכר בכורות נ., אבל הוא ט"ס וצ"ל בריה דרבא כמבואר בערך רב אחא בר רבא.

אחא בר שילא

איש כפר תמרתא. נזכר אס"ד ספ"ו ר' לוי בשמו.

רב אחא בר שישא

נזכר שבת ס. לגרסת דק"ס תרגמא קמיה דרב יוסף, וגרסא שלנו רב אדא נרשאה.

רב אחא בר תחליפא

היה תלמידו דרבא כב"ק לד:, סנהדרין כד. שהקשה לרבא, אמר משמיה דרבא עירובין סח:.
ובעוד רבא חי ישב ביחד עם רבינא כגיטין עג. שאחד בא לפני רבינא וכשפסק רבינא הדין הקשה לו רב אחא בר תחליפא איגלגל מלתא ומטא לקמיה דרבא והוא פסק כרב אחא בר תחליפא, ובעירובין מ. הנהו בני גננא - שרא להו רבינא - א"ל רבא [הוא ר"ת רב אחא] בר תחליפא לרבינא - אזלי שיילוהו לרבא.
ובעירובין סג. יסופר שר' אלעזר מהגרוניא ורב אחא תחליפא אילקעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא ב"י - א"ל רב אחא ב"ת לא ליחוש לסבא? א"ל ר"א מהגרוניא הכי אמר רב, ובעירובין ק. א"ל רב אחא בר תחליפא לאביי דשרי לך כרבה שרי לך, שם גרסת דק"ס יותר נכון שגורס שא"ל רב תחליפא לאביי.

רב אחא גלילאה

נזכר ע"ז ג: לגרסת ע"י ודק"ס שאמר לרנב"י מיום שחרב בית המקדש אין שחוק לפני הקב"ה, וגרסא שלנו סתם רב אחא, ובילקוט ישעיה רמז תנא' רב אחא מגדלאה.

ר' אחא דיפו
ר' חייא בריה. פסיקתא רבתי פ' החדש סכ"נ.

ר' אחא הגדול
נזכר תנחומא שלח-ג, ובמ"ר פט"ז-ג, ובירושלמי ברכות פ"ב סה"ד ר' ליא ר' יסה בשם ר' אחא דובה.

רב אחא מאקרא דאגמא
נזכר סנהדרין לח: כן מובא באוצר ישראל בערך אמוראים, ובמחילה שטעה טעות גדול בפשט הגמרא שאמרו שם א"ר הושעיא משמיה דרב, אדם הראשון גופו מבבל וראשו מא"ר ואבריו משאר ארצות, ושואל הגמרא עגנותיו (מאיזה מקום) וע"ז אמר רב אחא [שנברא] מאקרא דאגמי ופרש"י בבבל הוא והוא עמוק מאוד, ובדק"ס הגרסא בקצרה "ועגבותיו מאקרא דאגמא".

רב אחא מבי חוזאה
נזכר ממנו דרשה יקרה גיטין ז. כל מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין. אבל גרסת רש"ג באגרתו ח"ב ספ"ד רב אחא מבי חתים, והוא מרבנן סבוראי.

רב אחא מבי חתים
ערך רב אחאי.

רב אחא מגדלאה
ערך רב אחא גלילאה.

רב אחא מדיפתא
היה תלמידו דרבינא כדמצינו תמיד שהקשה לרבינא כשבת קלט:, ביצה כא:, יבמות ח. נד:, נדרים כג. סו:, נזיר מב., גיטין עג., ב"ק יד. כה: כו. צו. קטז:, ב"מ ה: ז. ז: לה: נה. סה., ב"ב קסט., סנהדרין טו. מב. נג. סא. סו:, זבחים ד. נח., מנחות ח:, חולין קט:, בכורות יט:.

והיה חבירו דמר בר רב אשי כברכות מה: יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדיפתא כרכי ריפתא בהדי הדדי לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבירו לברוכי - אתו לקמיה דמרימר (מרימר מלך אחר רב אשי בסורא).

ונראה שמה שאמרו חולין מז. ההיא יתירתא דאתאי לקמיה דמרימר הוה יתיב רב אחא אבבא הוא רב אחא מדיפתי, וביוחסין ובסה"ד כתבו וז"ל רב אחא מדיפתא אמר לרבינא

לפני רבא יבמות ח., ושגגה יצאה מהם כי דברי רבא לא קאי עליהם אך קאי לתרץ תיבת "עלייהו" אבל רב אחא מדיפתא, היה מאוחר הרבה כאשר פרשנו.
וב"ב יב: יסופר שרצו למנותו לרב אחא מדיפתא לריש מתיבתא במתא מחסיא, אך מר בר רב אשי הדימו וקרא אנפשיה כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו.
וכן אמר כן ב"ק פ:, ובסדר עולם זוטא מביא שהיה החכם דריש גלותא.

רב אחא מהוצל

היה בזמן רב אשי ככריתות יג: שהיה לו נדר על אשתו ובא לרב אשי להתיר לו א"ל זיל האידנא ותא למחר וכו', וביצה לב: א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביו"ט וכו'.

רב אחא מפרזיקיא

נזכר יבמות נט: לגרסת הרא"ש, ותוס' תמורה ל: ד"ה מנא, ששאל מרב אשי מנה"מ דאמור רבנן אין זנות לבהמה, ובגמרא הגרסא רבא מפרקין.

רב אחא סבא

שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כקידושין כא., ב"ק לו. קו., זבחים צא., מנחות ו., והוא בן רב מרי בר איסור שנזכר עם אחיו מר זוטרא קידושין סה:.

רב אחא קרחנאה

נזכר ברכות לג. שהקשה לר' אלעזר ור"א השיב לו, ובסנהדרין צט. איתא בטעות רב אדא וצ"ל רב אחא וכן הוא בדק"ס, כי רב אחא קרחנאה היה תלמידו דרבא.

רב אחא קרטיגנאה

נזכר ב"ק קיד: כי אתא רב דימי אמר רב חנא קרטיגנאה ואמרי לה רב אחא קרטיגנא משתעי מעשה בא לפני ריב"ל וכו'.

ר' אחא רובא

ערך ר' אחא הגדול.

רב אחא שר הבירה

היה בזמן רב אמי כיבמות מה. שהוא ור' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו פרוק הנהו שבוייתא דאתו מארמון לטבריא - ואתו לקמיה דר' אמי וכו', ובכתובות פח. יספר מעשה בא לפני ר' יצחק [נפחא רן הוא בערכין כב:] באנטוכיא, ופרש"י שר הבירה כך שמו. ונזכר כתובות כב., ב"ב קמו., שאמרו שם וזו הלכה העלה רב אחא שר הבירה לפני חכמים באושא, ולפי פשוטו אין זה שייך להברייתא, וכן מצינו כתובות נ. שגם ר' אבהו ור"י בר יוסף היו באושא, וביוחסין כתב ויש רב אחא שר הבירה בפ"ב דתוספתא ושכח

לציין באיזה מסכתא, ולא מצאתי בשום מקום בתוספתא, ואם באמת נמצא כן מוכרחים אנו לומר שתרי רב אחא שר הבירה הוי, ורב אחא שהעלה לפני חכמים באושה היה תנא וכדפירוש הרשב"ם ב"ב קמו. שקאי כשהיו שם הסנהדרין, וצ"ע.

ר' אחאי (אמורא ירושלמי בדור ד')

נזכר תרומות רפ"י ר' חזקיה ר' אחאי בשם ר' בא בר ממל, ובסנהדרין פ"ד ה"ז ר' חזקה ר' אחי בש"ר אבהו. וביקלוט לך פ' מה תתן לי ר' אחאי ור' ברכיה בש"ר שמואל בר נחמני, ובילקוט מלכים א. רמז קע"ג העתיק ר' אחי בשם רשב"ג. ואולי הוא ר' אחי דהוה בשם רשב"ג. ואולי הוא ר' אחי דהוה ממונא אגיטין בזמן ר' אמי ור' אסי כגיטין ה:, ובע"ז פ"ב ה"ח ר' בא בשם ר' אחי, ובעירובין פ"ט ה"ב ר' יוסי בשם אחיא, וכן נזכר כתובות פ"ג ה"ד.

רב אחאי או רב אחא

(מראשי רבנן סבוראי הנזכרים עוד בגמרא).

בדבר האדם הגדול הזה באה ערבוביא גדולה, ולאחר עיון רב נראה יותר דעת הרשב"ם מובא כתובות ב: וזבחים קב: ד"ה פריך, אך שם נפל הגהה קטנה משובשת בדבריו היקרים, וז"ל בזבחים קכ: בב"מ לשונו משונה - ומתוך כך היה אומר רבינו שמואל דהוא רב אחאי שעשה השאלתות שהיה מרבנן סבוראי דבתר רבינא ורב אשי דסוף הוראה. ובכתובות ב: יאמרו התוס' לא כמו שפירש רשב"ם דהיינו רב אחאי גאון שעשה השאלתות והיה בסוף על האמוראים - שהרי רב אשי עונה על דבריו אלא אומר ר"ת שהוא אמורא.

ומתחלה צריכין אנו להבין דברי הרשב"ם, כי מלבד מה שהוא ראה וידע את האגרת דרש"ג כדמובא ברשב"ם ב"ב קנז:, לא נוכל להאמין על רבינו הגדול שטעה בדבר ידוע כ"כ, לומר שרב אחא שעשה השאלתות היה מרבנן סבוראי? הלא ידוע שרב אחא משבחא בעל השאלתות היה בזמן רב נטרוי כהנא שמלך אחר שנת אלף נט. וזה היה קרוב לשלש מאות שנה אחרי סוף האמוראים כי רבינא בריה דר"ה נפטר תתיא (תשפ"א כצ"ל כמפורש בערכו) וא"כ איך יאמר רבינו שכל רז לא אניס ליה, "דהוא רב אחאי גאין שעשה השאלתות שהיה מרבנן סבוראי דבתר רבינא ורב אשי דסוף הוראה" אך ברור כשמש כדעת הגאון בעל דורות ראשונים בח"ג שאיזה תלמיד טועה כתב בגליון התוס' תיבת "הגאון שעשה השאלתות" והטועה ידע שרב אחא עשה השאלתות ולא ידע שהיו שני רב אחאי בראשית ימי רבנן סבוראי ומזה יצא השבוש הזה, ובאמת צדק רבינו הרשב"ם וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ב ספ"ד וז"ל ובתר רבינא נפסקה (ההוראה)

ואח"כ אע"פ שלא היה הוראה אבל סבוראי דמפרשי פירושי דמקרבי להוראה הוו - כגון רב ריחומי ורבה ורב יוסף ורב אחא מבי חתים (ובאגרת דרש"ג הנדפס כיוחסין הישן חסר כי שם כתוב רב יוסף מבי חתים וצ"ל כמו בנוסח ב"ג ולונדון וסדר החכמים ורב יוסף ורב אחא מבי חתים) כדאמרינן גיטין ז. ופירש וצקלג (כלומר שרב אחא מבי חתים מפרש הפסוק וצקלג, ובגמרות שלנו איתא רב אחא מבי חוזאה). וכן מבי רבינו בעל הכריתות בימות עולם שרב אחא מבי חתים היה ריש מרבנן סבוראי. ובאמת שנים היו כדמובא באדרש"ג ח"ג פ"ד וזה לשונו רב אחאי בר ר"ה ונפטר תתי"ז לשטרות, ואחד רב אחאי בריה דרבא בר אבהו ונפטר ביוה"כ תתכ"ב, ולכן כתב הרשב"ם סתם רב אחאי יען ששנים היו כמעט בזמן אחד, וכולם היו תלמידי רבה תוספאה ורבינא האחרון וכולם מתו כמעט בזמן אחד זולת רב יוסי שהאריך ימים טובא ובימיו נסתיים התלמוד ולא הוסיפו עוד.

ובזה נבין כמה סוגיות בגמרא שהמה מרב אחאי זה, כחולין נט: ההוא עיזא כרכוז דהואי בי ריש גלותא דעקיר מלא צנא דתרבא מינה, רב אחא אסר ורב שמואל בריה דרב אבהו אכל מיניה, וידוע שרב שמואל בריה דרב אבהו היה מראשי רבנן סבוראי, ומה שאמרו שם שלחו מתם - הזהרו ברבינו אחאי שמאיר עיני הגולה הוא, יען שאז שקטה מעט הגזירות בא"י אע"פ שלא הוחזרו הישיבות, ובע"ז מט. רב אחאי שיער בחלה בחמשים, רב שמואל בריה דרב איקא שיער בס', וגרסת דק"ס ובה"ג ותוס' רב האי, בריה דרב אבהו, והיא גרסא אמתית שהיה חבירו, אבל רב שמואל בריה דרב איקא לא נמצא בשום מקום בש"ס.

ובתענית יח: וכמה הוה התחלה ר' אחא אומר שלש ר' אסי אומר אחת ופרש"י אמוראי נינהו דלאו אורחא דתנאי לאשתעויי כה"ג. והצדק אתו כי המה מרבנן סבוראי דמפרשי, וזה רב אסי הוא רב יוסי כגרסת הרי"ף והרא"ש ודק"ס.

ובאמת דבריהם המה אך לפרש דברי הגמרא, וכמו שמצינו תמיד דברי רב אחאי שהמה לפרש כזבחים מג: אמר רב אחאי הלכך מאי חומץ וכו', ומנחות מג. בשני דרב אחאי בדקוה - א"ל רב אחאי.

ולכן לשונו תמיד משונה לומר פריך רב אחאי כיבמות כד. מו. (ושם רב אחא), כתובות מז., קידושין יג., שבועות מא:, זבחים קב:, חולין סה:, ברכות ו., נדה לג. וכשתעיין בכל המקומות תמצא שהמה אך לפרש דברי הקודמין.

וכן מצינו לשונו פשיט רב אחאי ככתובות ב: ומה שרב אשי עונה על דבריו לא קשה מידי כי כבר כתבו התוס' חולין ב: ד"ה אנא וז"ל אע"פ דאביי ורבא נמי אתו לשנויי הך

קושיא והם קדמו הרבה לרב אשי שמא גם בימיהם הקשו כבר. וכן כאן שדברי רב אשי לא קאי אדברי רב אחאי אך הוא מבעלי מסדרי הש"ס.
וכן מצינו לשונו רב אחאי משני ככתובות י..
וכן הוי בה רב אחאי כברכות ה., ומה שאמרו שם אח"כ אלא אמר רב חסדא מהכא, באמת לא קאי רב חסדא אסוגיא דהכא אך עיקר דברי רב חסדא המה שייכים לב"ב צ: ששם באו עיקר דבריו לתרץ דברי שמואל, וכאן נסדרו דברי רב חסדא משם.
וכן נזכר ע"ז לא: רב אחאי עביד הרחקה יתירתא, ומנחות מ: רב אחאי אזיל בתר כנף, וזבחים מג: א"ר אחאי הלכך וכו', ובכולם בא אך לפרש דברי הקודמין.
ומה שמצינו ברכות כה: רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא, באמת צ"ל רב אהלאי כגרסת דק"ס ויוחסין.

ר' אחאי בר חנינא (תנא דברייתא)

נזכר שבת עט:, מנחות לב., ר' אחא אומר בשמו. וברכות ב: ר' אחאי ואמרי לה ר' אחא.

ר' אחאי בריבי

נזכר בכורות כד: א"ר יוחנן בעי ר' אחאי בריבי ופרש"י אדם גדול וחשוב בדורו, ואפשר שהוא ר' אחי בר' יאשיה.

אחי

(אחד מעשרה בני בנימין, בראשית פמ"ו-כא.)
היה תנא דר' חייא השונה לפניו ברייתות ונזכר ברכות יד. שבעי מר"ח.

רב אחי

נזכר ב"מ צ: שחולק עם רב אשי, וגרסת דק"ס רב איתי והוא רב אסי השלישי חבירו דרב אשי, וכן עירובין י. סבר רב אחי קמיה דרב יוסף למימר וגרסת דק"ס סבר רב איתי קמיה דרב אשי, וזה שהביא היוחסין רב אתי בזמן רב אשי והוא רב אסי האחרון. ובדק"ס תמצא כמה פעמים שם ר' אתי או איתי תחת ר' אסי.

ר' אחי בר' יאשיה

אביו ר' יאשיה היה חבירו דר' יונתן תנאים בזמן רבי והיה ראש בעיר הוצל בבבל, וכן בנו ר' אחי, ונזכר תמיד בברייתות ובקידושין עב. יסופר שרבי קודם פטירתו אמר בירתא דסטיא איכא בבבל היום סרו מאחרי המקום - ושמתינהו ר' אחי בר' יאשיה. ובגיטין מה. חולק עם אבין, ובספר קדושים-קב חולק עם ר' חנינא בר אידי, ושם חסר תיבת בר' יאשיה וקראו שם ר' אחאי. ובמכילתא תשא פ"א חולק עם ר' יהודה בן בתירא.

ונזכר בשם ר' אחי בר' יאשיה עירובין יג., סוטה ב:, מכילתא בר פ"ג, ספרי נשא-ע, חקת-מז. ובשם ר' אחא בר' יאשיה מכלתא בא פ"ג, נדרים כ., ובשם ר' אחאי בר"י אדר"נ רפל"א כלה רבתי פ"ב.

ובגיטין יד: יסופר שר' אחי בר"י היה לו איספקא דכספא בנהרדעא א"ל לר' דוסתאי בר' ינאי ולר' יוסי בר כיפר שיביאו לו, ור' יוסי ב"כ קראו לו מר.

ובל"ס שהיה במקום אביו בעיר הוצל ואך עשה מסחר עם אנשי נהרדעא, אבל מנוחתו כבוד בעי נהרדעא כשבת קנב: שהנהו קפולאי דהוו קלפי בארעא דר"נ נחר בהו רב אחאי בר' יאשיה אתו וא"ל לר"נ - ושאלו ר"נ מאן ניהו מר א"ל אנא אחאי בר יאשיה וכו', וגרסת דק"ס רב אחי בר יאשיה. ונשאר אחריו בית מדרשו שהיה נקרא בית ר' אחי. ורב כשבא לבבל היה שם המפקח כדמובא בירושלמי מעשרות פ"ד ה"ד, סוכה פ"ד ה"ב, קידושין פ"א סה"ז, ע"ז פ"ד ה"א, רב מפקד לבית רב אחי.

אחי שקיא

נזכר ביצה כה: שסמכו רבותינו על דבריו שאמר אנא אפיקתיה לר"ה מהיני לשילי וכו'.

אחיה

היה ממונה במקדש על הנסכים כמפורש במשנה שקלים פ"ה מ"א.

אחיה

(אחיה בן אחיטוב הכהן, שמואל-א פיד-ג).

אדם גדול בבבל וריש לבני גולה בזמן חנניה בן אחי ר' יהושע כשהיה בנהר פקוד כברכות סג: וקרוב מאוד לומר שהוא הנזכר מו"ק כ. כשמת בנו של ר' אחייא בגולה ישב עליו ז', ובגמרא רצו לומר שהוא ר' חייא אך אח"כ אמרו ר' חייא לחוד ור' אחייה לחוד. ובזבחים מח: דתניא ר' אחיה אומר ובמנחות נו. גרס ר' אחייה.

אחיה ושמעיה אחיו

היו מהרוגי מלכות כתענית יח: ופרש"י חסידים היו ולא פירש מי הם. ובערוך ערך הרג, מפרש שהם הרוגי לוד הנזכרים פסחים נ., וב"ב י:.

אחיה בריה דר"ז

ערך אהבה בריה דר"ז.

רב אחיי (בר אדא לגרסת מהרש"ל) דמן אחא

נזכר קידושין כב: לעניין הלכה, ומשמע שם קצת שהיה בזמן רב אשי.

ר' אחייא

נזכר בירושלמי כתובות פ"י סה"א אמר בשם ר' יוחנן.

ר' אחייא בר אבא
נזכר ב"ר פצ"ח-ט. ר' חוניה ור' ירמיה בשמו.

רב אחדבוי אחוי דמר אחא
נזכר שבת קיא. וגרסת דק"ס רב אחדבוי בר אמי, ובכל הדפוסים הישנים רב אחא אחוה דמר אחא וכן הוא בסה"ד ערך רב אחא.

רב אחדבוי בר אבין
אמר רב. כן מובא ביוחסין, ובסה"ד כתב לא מצאתי. ובאמת כן הוא הגרסא בדק"ס ע"ז לד: ובגמרות שלנו איתא סתם רב אחדבוי אמר רב.

רב אחדבוי בר אמי
היה תלמידו דרב ששת כב"ב ט: השיב לו בבדיחותא וחלש דעתיה דרב ששת ונעשה רב אחדבוי אלם ובאת אמו דרב ששת וצווחה קמיה בנה ובעי רחמי ואיתסי כן הוא לפרש"י, ור"נ מפרש שאמו דרב אחדבוי ב"א שהיתה מינקת דרב ששת באת שיתפלל על בנה, ועבור זה קראוהו עולא מגשש ארחתיה דאמו.
וכן סנהדרין נה. בעי מרב ששת - א"ל קבסתן (צערתני). ומה שאמרו שם אמר רב אשי מאי תיבעי "לך" הוא ט"ס וצ"ל "ליה". ובנדה רב אחדבוי ב"א א"ר ששת. ובחולין קיג. בעי מרב וצ"ל מרב ששת כגרסת דק"ס.
וכן רמי לרב חסדא כפסחים עה., מתקיף על דברי רב חסדא חולין ע: ונזכר שבת פג: (ורב יוסף מקשה עליו), גיטין נ.,קידושין סח:, ב"מ צא., זבחים צז., חולין קיד:, בכורות לט., מעילה יג., ואמו נזכרה עוד שבת קט: שעשתה רפואה לאחד. ומה שמצינו תמורה ל: אמר רב אחדבוי בר אמי אמר רב, המאמר הזה מובא ע"ז לד: אמר רב אחדבוי אמר רב ופירש"י שם חכם, ואם היה בר אמי לא היה צריך רש"י לכתוב על אמורא ידוע, אבל צ"ל כגרסת דק"ס בר אבין או בר מתנה, וב"ב ט. אמר רבא אישתעי לי עולא מגשש ארחתיה דאימיה משמיה דר"א מאי דכתיב וילבש צדקה כשריון וכו'.

רב אחדבוי בר רב מתנה
בב"ב קנא. יסופר שאחתיה דרב טוביא בר רב מתנא כתבה נכסה לו בצפרא, ובערב כתבה לרב אחדבוי בר רב מתנה אתא לקמיה דר"נ. ובשבת ס: מצינו אמר רב מתני ואמרי לה רב אחדבוי בר [רב, דק"ס] מתנא אמר רב מתנא, וכן הוא שבת כד. לגרסת דק"ס.

אחיתאי
רב יהודה ב"א כריתות יג:, רב שמואל ב"א סוכה מב..

רב אחלי

(ובניו ששן, אחלי ד"ה פ"ב-לא).

נזכר עירובין יב. אמר רב אחלי ואיתימא רב יחיאל, ובדק"ס גורס רב אהלי.

וביוחסין כתב שהיה בזמן שמואל, והוציא זה מדמקשה שם על מה דאמר שמואל לר' חנניה בר שילא מרב אחלי, אך אין זה ראיה מזה כלום כי ידוע שרב יחיאל היה מאוחר הרבה משמואל, ואך ר"פ מקשה מדין שמואל על רב יחיאל.

אחרים

בהוריות יג. יסופר שמפני המחלוקת שרצו ר' מאיר ור"נ לדחות את רשב"ג מנשיאותו קנס את ר"מ להקרא בשם אחרים, אבל אין זה כלל כי מצינו סוטה יב. מחלוקת אחרים עם ר"מ, ובכריתות ימות עולם כתב כשהיה ר"מ אומר הלכה בשם רבו אלישע-אחר קראוהו אז בשם אחרים.

ונזכר בשם זה ברכות כט., שבת ה., עירובין נח:, סוכה ז: נד:, מגילה לא:, חגיגה ד., יבמות מח:, נדרים כ., סוטה מו:, גיטין כז:, ב"ב צו: קז., סנהדרין סג., שבועות לה:, ע"ז ל:, הוריות ט., זבחים כט. מג: צד., מנחות טז: לז., חולין סה. קיט., כריתות יא.

אטיטס

העלה בכורות מבבל לירושלים חלה ספ"ד לגרסת הערוך ערך אטיטס. וגרסא שלנו בן אנטיגנוס, ובמתניתא דבני מערבא גרס בן אטטס.

איבו

ר' חנניה בריה דר' איבו שהש"ר פ' מה יפו פעמיך. ר' יודן בר איבו ברכות פ"ב ה"ד. רבה בר איבו גיטין לב.. ר' שמעון בריה דר' איבו יבמות פי"א ה"ב.

איבו אביו של רב

הוא היה אחד מן החמשה בנים בני אבא בר אחא בר סלא מכפרי כמפורש סנהדרין ה. ולפי דעת רש"י בפסחים ס. נשא את "אימא" אחות ר' חייא אחיו מן האם לאשה.

ולא נזכר ממנו שום הלכה זולת סוכה מד. אמר איבו הוה קאימנא קמיה דר"א בר' צדוק ואמר שם משמו ופירש"י איבו אביו של רב וכבר בארנו בערך רב שזה איבו הוא נכד רב וצ"ל שם ר' אלעזר בר יצחק כגרסת דק"ס שם אות ט.

איבו בנו של רב

נזכר פסחים קיג. שא"ל אביו רואה אני בך שאינך מצליח בלימודך תא אגמרך מילי דעלמא ולמדו דרכי מסחר.

איבו נכד רב

כסוכה מד: איבו וחזקיה בני כרתיה דרב אייתו ערבה לקמיה דרב, וכפי שבארתי בערך רב נזכר ג"כ בסוכה מד: שאמר בשם ר"א בר יצחק.

ר' איבו או אייבו

הוא זכה עוד לקבל מכל גדולי אמוראי דור הראשון והשני כדמצינו ר' איבו א"ר ינאי פסחים מו., כתובות נד:, קידושין יט. לג., זבחים קג., וכן אמר בשם ר' יוחנן כב"ר פפ"ב-ה ר' יודן ור' איבו ור' משין בר נגרא בשם ר' יוחנן, וב"ר פי"ב-ו ר"ה בשם ר' יוחנן, אך שם צ"ל כדמובא המאמר שם פי"א-ג ר"ה בשם רב ור' אבהו בשם ר"י.

בשם ר' יוסי בן זימרא מד' תהלים פק"ז-ד.

בשם ר"ל פסחים מו..

האומרים בשמו מצינו ר' יודן מד' תהלים פכ"ד-יא, ושם פ"ח-כ ר' יהודה בשמו בל"ס הוא ר' יודן. ר' פנחס בשמו ב"ר פמ"ב-ב.

ומצינו אותו ביחד עם כל גדולי הדרשנים כמו עם ר' יהודה בר' סימון כמד' תהלים פקיג-א ועם ר' שמואל בר נחמני שם פצ"ד-ג.

ונמצאו דרשותיו הרבה במדרשים, ונזכיר אך מאמרו היקר המובא קה"ר פ"א-יג, ופ"ג-י אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו אית ליה מאה בעי למעבד יתהון תרי מאתן.

איבו (בבלי בזמן ר"נ)

כב"מ צג: איבו מפקיד כיתנא בי דוניא אזל שבו (שם הגנב) שמטיה מיניה אתו לקמיה דר"נ, ובע"ז לה: איבו אכל פת נכרי א"ל רבא ואיתימא ר"נ בר יצחק לא תשתעו מיניה איבו (פי' לא תאמרו שמועה משמו) משמע מזה שהיה צורבא מרבנן.

ר' איבו בר אגרא

ערך ר' איבו בר נגרי.

ר' איבו (או אייבו) בר נגרי

הוא זכה עוד לראות את ר' יוחנן כר"ה כא. ר' אייבו בר נגרי ור' חייא איקלעו להההוא אתרא (ובדק"ס איקלעו לבבל) ועבדי חד יומא - שמע ר' יוחנן ואיקפיד א"ל לאו אמרי לכו וכו' ופרש"י תלמידי דר"י היו ושמעו מפיו לכך הקפיד, ואין כוונת רש"י שהיה תלמידו דר' יוחנן כי באמת היה תלמיד לתלמידו דר"י אבל כידוע שר"י האריך ימים עד שגם ר' ירמיה וכל דור הרביעי זכו לראות אותו, אבל בעיקר הדבר היה תלמידו דר' חייא בר אבא כסוטה י. סנהדרין סז: מגילה פ"א ה"א-ב. שאמר בשמו.

וכן ישב קמיה ר' אילא כפאה פ"ז ה"ה, מע"ש פ"ה ה"ב, שקלים ספ"ד, וכן מצינו ר' איבו בר נגרי ר' קרסיפי בשם רשב"ל כיבמות רפ"א. וכן אמר בשם ר' חונה כסוכה פ"ד ה"ג, בשם ר' תנחום בר עילאי, בשם ר' נחום בר סימאי כמעשרות פ"א ה"ב. וכן התרועע עם ר' יודן בן פזי כתרומות פ"ה ה"ד, ועם ר' ירמיה כחגיגה רפ"א, וכן מצינו שחולק עם ר' אביתר ור' יהודה בר' סימון כבמדבר רבה פ"ז-ד.

ונזכר פאה פ"ה ה"ד [ושם ר' אבהו בטעות], פסחים ספ"ב, יומא פ"ג סה"ב, סוטה פ"ז ה"ז, מר' שמואל רפכ"ז.

מקום מושבו נראה שהיה בטבריא כדמוכח קצת סוטה פ"א ה"ח שאמר כהדא בת מעון שיורדין בה מפלטתה ועולין בה בטבריה, והמאמר נשנה ב"ר פפ"ה-ו ושם ר' אייבו בר אגרי וצ"ל בר נגרי כבירושלמי שם.

איבות בר איהי

ערך אבוה בר איהי.

רב אידאי

מר בר רב אידאי חולין סג., וביבמות קו. מר בר אידי.

אידי או רב אידי

רב אידי בר אידי (בר גרשום) חולין צח., ר"ה בריה דרב אידי ר"ה כד:, רב הושעיא בריה דר"א יבמות לו:, חלפא בר אידי ויק"ר פט"ז-א, ר' חיננא בר אידי שבת סג., ר' חיננא בר אידי (תנא) שבועות לד:, רב חנילאי בר אידי כתובות עט., וביומא כב: ר' נהילאי בר אידי, רב יהודה בר אידי ר"ה לא., ר' יהושע בריה דרב אידי ברכות ד., ר' יעקב בר אידי ברכות כט:, מר בר אידי יבמות קו:, רב מחסיא בר אידי יומא ב., רב משרשיא בריה דרב אידי גיטין ל:, רב עילא בריה דרב אידי ב"ק מב., רב סימי בריה דרב אידי מנחות כה., רב שישא או רב ששת בריה דרב אידי ברכות יז:, שבת קלח:.

רב אידי

הוא היה אבי ר' יעקב בר אידי הנודע כמבואר חגיגה ה:, רב אידי אבוה (ובע"י בנו והוא ט"ס) דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והוה קרי ליה רבנן "בר בי רב דחד יומא" (ופרש"י שהיה מהלך ג' חדשים מביתו לבית המדרש וכו', ולפי פשוטו שהיה הולך לסחור ג' חדשים לבקש פרנסתו ולא היה אפשר לו לבוא לבית המדרש אלא יום אחד כפירש המראש"א) חלש דעתיה - א"ל ר' יוחנן במטו מינך לא תעניש רבנן, וקרוב מאוד לומר שמה שאמר ר' יוחנן לר' אמי ור' אסי

ביבמות צו: מ"מ אי אתם יודעין לפייס "כבן אידי חברינו" הכונה על רב אידי ולא על ר' יעקב בנו שהיה תלמידו דר"י.
ורב אידי זכה עוד לקבל מר' חנינא כעירובין נז: אמר רבה אמר רב אידי א"ר חנינא, ובעירובין ס: אמר רב אידי אריב"ל ורב אידי אמר עליו אין אלו אלא דברי נביאות, ובשבת מט: איתיביה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא ופי' בערוך שהוא רב אידי וקשה מאוד להבין דבריו כי ר' אידי זה היה הרבה קודם רבא.

ר' אידי

היה בבלי ועלה לא"י בזמן ר' אמי, כב"מ פ"ה ה"ב שאמר ר' אידי כד סלקת מגלותא (לא"י) אשכחית עובדא קומי ר' אמי, ובבבל נראה שקיבל מרב חסדא כיבמות פי"א סה"ב ר' אידי אמר קומי ר' יוסי (ר' אסי) בשם ר' חסדא.
וברכות פ"א ה"ב ר' אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב, ובל"ס הפשט שר' אידי אמר בשם רב המנונא כי קיבל ממנו בהיותו בבבל. וכן מה שמצינו תנחומא לך-א ר' אידי ר"ה בשם ר' יוסי בר' יהודה בשם ר' שמואל הוא ט"ס, וצ"ל כבירושלמי ברכות פ"ב ה"א ר' חונה ר' אורי (וצ"ל ר' אידי) רב יוסף בשם רב יהודה. וכדמצינו את ר' אידי עם ר' הונא שאמרו שניהם בשם רשב"נ כתנחומא אמור-טו. ושם בראשית-לג אר"ה בשמו, והוא ר' הונא השני, ושניהם עלו לא"י.
ונזכר פסחים פ"ט ה"א, סוכה פ"ב ה"ח, ביצה פ"ג ה"ד, נדרים פ"ו ה"ח, סנהדרין פ"א ה"ב-ד.
האומרים בשמו מצינו רב משרשיה כר"ה פ"ד ה"ח, ולר' בון בר חייא מתרץ קושייתו כביצה פ"ג ה"ד.
וכפי הנראה ירד אח"כ לבבל בזמן רבא וזה שמצינו נדרים ה:, קידושין מ., ב"מ עה: אמר רבא, רב אידי אסברא לי.

רב אידי בר אבין (נגרא) א)

אביו ר' אבין נגרא, היה בימי ר"ה כשבת כג: ר"ה הוה רגיל בשרני טובא (לכבוד שבת) אמר תרי גברי רברבי נפקא מהכא, נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ר' חייא בר אבין.
וזה רב אידי בר אבין היה תלמידו דרב חסדא כפסחים קא. שיתיב קמיה, וכן ע"ז עב. שאמר עובדא היה בי רב חסדא, ובעירובין נט., ב"מ ד. רב אידי ב"א אר"ח. וב"ב לג. יסופר שקריביה דרב אידי ב"א שכיב ושבק דקלא, רב אידי ב"א אמר אנא קריבנא טפי וההוא גברא אמר אנא קריבנא טפי לסוף אודי ליה דאיהו קרוב טפי אוקמא א"ח בידיה

א"ל ליהדר לי פירי דאכיל - אמר (רב חסדא) זה שאומרים עליו אדם גדול הוא? אמאן קסמיך מר (ברשב"ם ובדק"ס ליתא תיבת מר), ומזה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק. וכן קיבל הרבה מרב יצחק בר אשיאן כדמצינו שאמר בשמו כברכות יד., כתובות כז., חולין לג. קה. קו., בכורות לח:.

וכן רב אידי ב"א אמר רב עמרם ברכות מט:, שבועות יא. כא..

וכן ראב"א א"ר יהודה כיבמות פה., כתובות פה., וכן אמר רב קידושין ל:.

ובזמן אבייי ורבא היה מראשי גדולי הדור כמו"ק ט. ההוא טבחא דאתפקר ברב טובי ב"מ אימנו עליה אבייי ורבא ושמתוהו - אמרי לו לרב אידי בר אבין מידי שמיע לך בהא, א"ל הכי אמר תחליפא בר אבימי אמר שמואל. ושקיל וטרי עם אבייי בב"מ לה:, חולין צז:, ובתענית יג. אמר אף אנן נמי תנינא (ראיה לדברי רפרם ב"פ אר"ח) א"ל אבייי ואי בצונן וכו'. וגם כשהיה לו ספק היה שולח לאבייי כיבמות עו., גיטין פט., כ"ב לב:.

ונראה שסתם רב אידי הוא בר אבין וראיה מע"ז כה: שאמר שם רב אידי אשה כלי זיינה עליה ואח"כ אמרו תניא כוותיה דרב אידי בר אבין, וב"מ ח: אמר רב יוסף תני אידי אפשר שהוא רב אידי בר אבין והיה כמו חבירו דרב יוסף.

מקומו היה בעיר הינצבי (או שבנציב לגרסת הב"ח) והרביץ שם תורה הרבה ומגדולי תלמידיו היו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע כפסחים לה. יתיב ר"פ ור"ה בריה דר"י קמיה דרב אידי ב"א - והיה מנמנם (שהיה אז כבר זקן גדול) איתער - א"ל דרדקי. וכן יבמות פה. שר"פ ור"ה בריה דר"י איקלעו "להינצבו לאתריה דרב אידי בר אבין" בעו מינייהו - אתו לקמיה דרב אידי ב"א א"ל דרדקי הכי אמר רב, והגאון בעל דורות הראשונים בח"ג שם צד 90 תופס את רבינו בעל סה"ד שטעה בפשט הגמרא כי חשב שרב אידי בר אבין בעי מר"פ וא"כ איך קראן דרדקי? ושרי ליה מריה לחשוב שרבינו בעל סה"ד יטעה בדבר פשוט כזה אשר מפורש שבני הינצבו בעו מינייהו.

והענין כך הוא שבעל סה"ד לא ירד לעומקו של דבר לראות ששני רב אידי בר אבין היו אע"פ שהוא בעצמו מביא דעת בעל סדר עולם ששנים היו. ובסה"ד ערבבם יחד, ומביא מחולין קלא. שאמרו שם אותיב רב אידי בר אבין לר"פ (שזה רב אידי ב"א השני) והוא חשב שרב אידי בר אבין המותיב לר"פ הוא רב אידי בר אבין שקרא לר"פ ולר"ה בריה דר"י דרדקי ולכן אמר שמזה יש סתירה למה שאמרו הקדמונים אם בעו מיניה (והלשון לאו דוקא אם בעי מיניה וכן אם הקשה לו) הוא רבי, אבל מה זה שייכות לגמרא יבמות פה., וזה ברור. ובכתובות נג. מתרץ ר"פ דברי רב אידי בר אבין.

וכן שאלו רבא בר איתי כב"מ יד., ונזכר עוד ברכות מד:, ובסנהדרין ל: תני רב אידי ב"א בנזקין דבי קרנא.

אשתו ובניו

הוא נשא כהנת ואכל מתנות כהונה בשבילה כחולין קלב. והיא ילדה לו שני בני סמכא את רב ששת (או שישא) ורב יהושע כפסחים מט., ורב שישא בריה מתרץ קושיות אביי שהקשה על דברי אביו ואמר "אבא" הכי קא קשיא ליה כתענית יג..

רב אידי בר אבין השני

היה תלמידו דרב פפא כחולין קלא. שאותיב לרב פפא, והיה חבר לרב אשי כדמובא בספר הקבלה להראב"ד. וזה שמצינו חולין קמא: א"ל רב אידי לרב אשי ואפשר שצ"ל רב אידי בר אבין.

והוא זכה לישב על כסא רב אשי כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד שרב אשי נפטר תשלח, ואחריו מרימר תשמג, ואחריו רב אידי בר אבין ונפטר תשס"ג היינו שמלך בסורה עשרים שנה.

ומזה נוכל לידע שהאריך ימים יען שר"פ נפטר תרפ"ז, וגם אם היה אז אך לערך עשרים שנה א"כ חי צו שנה.

וזה שמצינו נדה סז: איתקין רב אידי [ובהלכות גדולות ה' נדה מפרש רב אידי בר אבין] בנרש למטבל ביומא דתמניא, וזה יען שהיה ריש מתיבתא בסורא ונרש היא עיר סמוכה לסורא כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג.

רב אידי בר אושעיא

ר' יעקב בריה בכורים פ"א ה"ה.

ר' אידי בר אידי בר גרשום

ערך רב אדא בר גרשון.

רב אידי בריה דרב איקא

נזכר יבמות מג. ורב הונא בר מנוח בשמו, ובגיטין פד: נזכר רב אדא בריה דרב איקא.

רב אידי בר גרשום

נזכר כריתות ט. אמר בשם רב אדא בר אהבה.

אידי בר יעקב

נזכר זהר לך צח:.

רב אידי בר שימי

ערך רב אדא.

ר' אידי בר שמעון
ערך ר' אדא בר"ש.

רב אידי בר שישי
נזכר פסחים קו. וגרסת דק"ס רב שישי בריה דרב אידי.

ר' אידי דחוטריה
תלמידו דר' ירמיה, שהקשה לו כשקלים פ"ב ה"ה, ביצה פ"ב ה"ח, מו"ק פ"א ה"ב. וכן נזכר שביעית פ"ג ה"ב, שבת ספ"ה.

רב אידי סרסיה דרב ששת
נזכר בכורות לא: שאמר הלכה דרב ששת ולא אמר בשמו ואיקפד רב ששת ואמר מאן דעקיץ ליעקציה עקרבא.

רב אידית
נזכר סנהדרין לח: אדם גדול בזמן רב נחמן והיה מתווכח עם המינים ורב נחמן אמר עליו האי מאן דידעי לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא לא ליהדר, וגרסת דק"ס וילקוט משפטים רמז שנט' רב אידי.

איהי
היו לו שני בנים גדול ישראל וחסידים, אבוה ומנימן כמגילה כח. והיו בזמן שמואל כמבואר בערכם, ובעירובין עד. גרס איבות בר איהי וצ"ל אבוה.

איה מרי
(רצפה בת איה שמואל ב' פכ"א-ה)
ערך אחא בר חדייא.

איו
נזכר עירובין לו: אמר רב ליתא למתני' מדתנא איו ופרש"י שם חכם.

איכו (שם אשה)
נזכרה תענית כה. שהיתה שכנתו של ר' חנינא בן דוסא והתאוננה לפניו כי תבנה בית והכשורות קצרות ושאלה מה שמה א"ל איכו. אמר לה איכו נממי כשוריך.

אילא
נזכר במשנה בכורות פ"ד מ"ה. דר ביבנה והיה מומחה לראות מומי בכורות ויען שהיה חסיד גדול לכן התירו לו חכמים ליקח שכר עבור זה שלא נחשד שיתיר בכורות בשביל השכר.

ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא
נזכר ברכות יג: אמר משמיה דרב.

ר' אילאי דנציבין
נזכר בזהר שלח קסב. וירד הוא ובנו למערה ע"ש כל המעשה.

ר' אלאי היורש
נזכר גיטין פ"ח ה"ב.

אילעאי
ר' גמליאל בי ר' אילעאי שבועות ספ"ה, יוחנן ב"ר אילעאי סוכה כז:.

ר' אלעאי (אבי ר' יהודה)
תנא דמתניתין. נזכר פעם אחת במשנה עירובין פ"ב מ"ו.
הוא היה תלמיד לכל גדולי חכמי יבנה בזמן רבן גמליאל.
תלמיד ר' אליעזר כמפורש מנחות יח., וכן מובא סוכה כז: מעשה בר' אלעאי שהלך להקביל פני ר' אליעזר רבו ברגל בלוד א"ל אלעאי אינך משובתי הרגל, ובעירובין פ"ב מ"ו אמר שמעתי מר' אליעזר, ופסחים לט. אמר משום ר' אליעזר - וכשבאתי לפני ר"א בן יעקב וכו', ובחלה פ"ב ה"ג ר' לעאיי בשם ר' אליעזר והובא בתוספתא תרומות פ"ג ושם ר' אלעאי. וכן ר' יהושע היה רבו כפאה פ"ו ה"ב אמר ר' אלעאי שאלתי את ר' יהושע - וכשבאתי אצל ר"א - וכשבאתי והרצתי את הדברים לפני ר"א בן עזריה, אמר לי וכו'.
וכן פסחים לח: אמר שאלתי את ר"א ור' יהושע.
וכן היה חביב על ר' ישמעאל כגיטין ו: מעשה בא"א שהביא גט לפני ר' ישמעאל - נכנס לפניו ר' אלעאי א"ל רבי - א"ל שתוק בני שתוק (ומה שמובא שם בדברי ר' אלעאי ותנן ר' מאיר אומר, זה אינו מדברי ר' אלעאי אך הוא הוספה מסתמא דגמרא ראיה לדבריו, ובאמת ליתא בתוספתא כל ההוספה). וברכות מא: אמר משום ר' ישמעאל.
וכן היה תלמיד דר"ג כעירובין סד: מעשה בר"ג - והיה מהלך מעכו לכזיב והיה ר' אילעאי מהלך אחריו וקראו "אילעאי", אך עם ר"ע לא נזכר בשום מקום.
הלכותיו מצינו אך חולין קלה., בהמת השותפין חיבת בראשית הגז ור' אלעאי פוטר, ושם קלו. אמר ראשית הגז אין נוהגת אלא בארץ. ומזה ידוע ההלכה שאמר רנב"י ברכות כב. נהוג עלמא כהני תלת סבי בראשית הגז כר' אלעאי, ובחגיגה טז. א"ר אלעאי הזקן אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו וכו'.
ובעירובין סה: א"ר אילעאי בג' דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו ובכעסו, ויען שהמאמר הזה מובא בדר"א זוטא פ"ה לכן נראה שהוא ר' אלעאי התנא. אבל זולת זה כל המאמרים

הנמצאין בש"ס ע"ש ר' אלעאי הוא האמורא חבירו דר' אבהו, ומה שמצינו חגיגה כה: אמרי דבי ר' אלעאי הוא ט"ס וצ"ל א"ר אלעאי (האמורא).
ובספר נחלת שמעוני ערבב ביחד מאמרי התנא והאמורא ולא ידע ואשם, ואחריו העתיקו מחברים דבריו עם כל השבושים וע"ז נאמר חכמים הזהרו בדבריכם וכו'.
האומרים בשמו, מצינו את בנו ר' יהודה כאבות דר"ג ספט"ז א"ר יוסי בר"י משום ר' יהודה בר' אלעאי שאמר משום ר' אלעאי אביו שאמר משום ר"א הגדול, ור' יצחק אמר משמו כחולין קלו: והוא ר' יצחק התנא שדבריהם היה דברי ברייתא.

ר' אלעאי (אמורא)

שם האמורא הזה נשתנה כמה פעמים ונקרא ר' אילא, אילעא, אילעאי, אלעא, אלעי, ובירושלמי בשם אילי, אילי, הילי, יילא, לא, לייא, ושינוי השמות נובעות כי מבטא הירושלמי שונה מהבבלי ובאיזה מקומות משגיאת המעתיקים.
אבל זה הוא דבר ברור אצלנו כי הוא שם של אמורא אחד, ונביא ראיות אחדות, בכתובות נ. א"ר אילעא באושא התקינו המבזבז וכו', ושם סז: גרס א"ר אילעאי, ובערכין כח. גרס א"ר אילא, וכן ביומא עג: א"ר אילא לא נצרכה אלא לחצי שיעור, ובירושלמי שם המאמר ע"ש ר' הילא. וכן כתובות נט. א"ר אילעא אלמה לא, ובנדרים פו. גרס א"ר אילא, ובירושלמי יומא פ"א ה"א ד. ר' יוסה הוה מצטער דלא חמא לולא דר' אילייי, ובמגילה ספ"ד גרס לולא דר' אילעא, וכן ברכות פ"ג רה"ב א"ר לייא טעמון דרבנן – ובקידושין פ"א ה"ז יז: גרס א"ר הילא, וכן ברכות פ"ג ה"ה ר' לייא וחברייא ובראי"ש שם גרס ר' אילעי, וכן חולין קיט:.
וכפי הנראה היה ר' אלעאי בבלי וקיבל הרבה מרב כדמצינו א"ר אלעי אמר רב כשבת קמב., עירובין ג., ר' אילעאי אמר רב עירובין יד., ב"ק ק. קיז:, ר' אילא אמר רב נדרים ז:, ערכין ז., סוכה פ"א ה"ב. וכן מצינו ר' הילא בשם שמואל בפסחים פ"א ה"ו.
והיה לו שם חבר וידיד נאמן את רב ברונא (תלמידו דרב) עד שקראו אחי כברכות ט:.
אבל לא מצינו שדבר פא"פ עם רב או שמואל וקרוב מאוד לומר שהיה אז עול ימים.
ואח"כ עלה לא"י וזכה עוד לקבל תורה מפי זקני הדור כר' חנינא בציפורי כעירובין כח:, חולין כה:, א"ר אילעא הורה ר' חנינא בציפורי וכו', ר' אלעא א"ר חנינא חולין כד:.
וכן אמר בשם ר' ינאי, כעירובין פ"ו ה"ט, ב"ק רפ"ו, ב"מ פ"ג ה"ב, ב"ב פ"ג ה"ט ר' לא בשם ר' ינאי, ובשבת פ"ח ה"ו, כתובות ספ"א ר' אילא א"ר ינאי, ובקידושין פ"א ה"ד ר' הילא בשם ר' ינאי.

וכן אמר בשם הושעיא כפאה פ"ה ה"ב, ר' לא בשם ר' הושעיא. ר' הילא בשם ר' אבינא ירושלמי רפ"ג דיבמות.
וכן מצינו א"ר אלעא א"ר אחא בר יעקב ברכות כב..
ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון יבמות סה: ג"פ.
ר' אלעי משום ר' חייא בר יוסף ב"מ קיז..
ר' אילא א"ר חנינא בר פפא חגיגה כא:.
ר' אלעי משום ר' יהודה בן מספרתא סנהדרין מד..
משום ר' יהודה בן ספרא פסחים ע:.
ר' לא בשם ר' יהודה בריבי ב"ב פ"ה סה"ד.
ר' אלעאי בשם ר' יוסי בן זמרא ד"ר פ"א-יא.
ר' אלעי א"ר יעקב בר אחא ברכות מט:.
ר' לייא בשם ר' שמעון בר חייא שבת ספ"ה פ"ו סה"א.
ר' הילא בשם ר' שמעון בר יוסינא יבמות פי"ג ה"א.
וכפי הנראה היו רבותיו הגדולים ר' יוחנן ורש"בל ור' אלעזר כדמצינו רב אילא א"ר יוחנן עירובין פא:, מו"ק ד., זבחים ח:, ערכין ו., ובחולין ג. ר' אלעאי אר"י, ר' אלעא וכל חברותא משמיה דר' יוחנן כתובות לג., ב"ק עא..
ר' אילעאי אר"י שבת ה., ב"ק עו. קז:, ב"מ יז..
ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ב, עירובין פ"ב ה"ה, פסחים פ"ה ה"ד ר' לא בשם ר' יוחנן, ופסחים פ"ט ה"ו ר' הילא בשם ר"י.
ר' אילא בשם רש"בל שבת פ"ח ה"ו, ר' אלעא אר"ל שבת כח:, ר' אילעא אר"ל כתובות מט:, זבחים קיד., ר' לא בשם רש"בל פסחים פ"ג ה"א.
ומה שמצינו סוכה פ"ד ה"ח רש"בל בעי קומי ר' יוחנן - א"ל נישמעיתה מן הדא דא"ר אילא בשם ר' יסא, בל"ס תיבת "א"ל" הוא מיותר, והוא מסתמא דגמרא.
ר' לא בשם ר' אלעזר תרומות פ"ב ה"א, מעשרות פ"ב ה"ג, ערלה פ"א סה"א ה"ב, עירובין פ"ו ה"י, פסחים פ"ד ה"ו, יומא פ"ב רה"ב, שבועות רפ"ג ר' הילא בשם ר"א יבמות פ"ג ה"ד.
וכל גדולי הדור השלישי תלמידי דר' יוחנן היו חבריו כמו ר' אמי ור' אסי כמו"ק כה. כשנפטר ר"ה והביאו ארונו לא"י ר' אמי ור' אסי נפוק לאפיה, ר' אילא ור' חנינא (חברון דרבנן) לא נפוק, ויען שהם היו כהני חשיבי דא"י ור' אמי ישב על כסא ר' יוחנן לכן מצינו ר' אילא בשם ר' אמי כגיטין פ"א רה"א, ובשם ר' יסא כיבמות רפ"ג, פי"ג ה"ז, כי המה שמשו יותר את ר"י וקיבל מהם הלכות ר"י.

וישב עם ר' חנינא בר פפי ור' יצחק נפחא ור' אבא כב"ק קיז:, ועם ר' אבהו היה ידידים נאמנים כעירובין נג: כששאלו לר' אבהו היכן[26] ר' אלעאי צפון א"ל אלץ וכו', וכששאלו לר' אלעאי הכין[27] ר' אבהו צפון א"ל נתייעץ וכו'.

אם ר' חנינא (חברון דרבנן) כשבת פד:, כתובות מה:, ב"ק סה., שאמרו זל"ז רחמנא ליצלן מהאי דעתא, ובקידושין פ"ג ה"ב א"ל ר' הילא לר' חנינא למה את מתרס קבל ר' חגי הלא חגי אינש כבורא הוא.

ועם ר' יעקב בר אידי כבכורים פ"ג ה"ג.

ועם ר' יעקב בר זבדי כקידושין לג: שהוי יתבי וחליף שמעון בר אבא וקמו מקמיה וכו'.

ועם ר"ז כיומא פ"ג ה"ה שר"ז היה מקלס ליה וקראו בניה דאורייתא. מחלקותן ברכות מ:, חגיגה כג., ב"ג נט. קנח:.

אם עולא כברכות ט: שאמר לעולא כי עיילית להתם (לבבל) שאיל בשלמא דרב ברונא אחי (חברי) במעמד כל החבורה כולה וכו', ובשבת קמז. עולא איקלע לבי איסי בר היני בעי מיניה - א"ל הכי אמר ר' אלעי, והוא ט"ס וצ"ל ר' אלעזר וכדמובא בדק"ס שבדפוס שונציני היה כתוב ר' אלע' בקו על העי"ן ונעשה מזה אלעא ובאמת הוא אלעזר כי איסי בר היני היה זמן רב קודם ר' אלעי גדול הדור כמבואר בערכו.

וכל גדולי דור הרביעי היו כולם תלמידיו כדמצינו ר' אבין א"ר אילעאי שבת ה., עירובין צו., מו"ק ג., יבמות מח:, ב"ק קז:, ב"מ יז., שלח רבין א"ר אילעא ב"ב קעא..

ר' אחא בשם ר' לייא שבת רפ"ב.

ר' אייבו בר נגרי קומי ר' לא פאה פ"ז ה"ה, מע"ש פ"ה ה"ב.

ר' בון בר כהנא קומי ר' לא פסחים פ"ג ה"א (וביבמות פי"ג ה"ב איתא ר' אבין כהנא בשם ר' הילא צ"ל ר' בון בר כהנא) עירובין פ"ט סה"א, ב"ב פ"ח ה"ח.

ר' בון בר חייא בעי קומי ר' הילא דמאי פ"א ה"ב, יומא פ"ג ה"ה.

ר' ביסנא בשם ר' לייא שבת פ"ב ה"ו.

ר' בנימין בר יפת א"ר אלעי חולין נב: ו..

רב דימי זבחים י. כי אתא ר"ד אמר מתיב ר' אילא.

רב הונא בר אבין ב"ב נה. שלח ר"ה בר אבין - ר' אבין ור' אילעא וכל רבותינו שוין וכו'.

ר' זירא ב' היה תלמידו כסנהדרין פ"ז ה"י, ר"ז חדי בה - בשיטת ר' הילא רביה, ושביעית פ"א ה"ה ר"ז בשם ר' לא.

[26] בספר ישנה טעות דפוס, וכתוב הכין.
[27] כאן המילה היא אכן הכין ולא היכן.

וגם ר' יונה ור' יוסי גדולי הדור הרביעי היו תלמידיו כמפורש תרומות פ"ב ה"ד שאמר ר' אחא להם כן ר' אילא רבכון הוה בה, וביבמות פ"א ה"ב ר' יונה בשמו. וכן ר' יוסי בשם ר' אילא כלאים פ"א ה"ז, שקלים פ"ד ה"א, ר' יוסי בשם ר' לא מעשרות פ"ה סה"א, ובשבת רפ"ב ר' יוסי ב"ר לייא צ"ל בשם ר' לייא.

ר' חזקיה בשם ר' אילא שבת רפ"א.

ר' חנניה (חבירו דר' מנא) בעי קומי ר' הילא יבמות פי"ד ה"ב.

ר' סימון בר זבדי תנא קומי ר' הילא פסחים פ"ח ה"ו.

וכשנפטר הספידו ר' לייא כברכות פ"ב ה"ח, ובקה"ר פ"ה-יא איתא ר' אילא.

הלכותיו ומאמריו נמצאו כמה פעמים בש"ס בבלי וירושלמי. אך מה שמצינו נדה טז: שמתקיף על דברי ר' אבא - אמר לו רבא הוא ט"ס וצ"ל אמר רבא, ובחגיגה ה. ר' אילא הוה סליק בדרגא דבי רבה בר שילא וידוע שרבה ב"ש היה בבלי ובבבל כל ימיו, באמת בילקוט עמוס רמז תקמב ליתא תיבת דבי רבה בר שילא, ובמנחות כה. מתקיף לה ר' אילעא - אמר לו אביי, הוא ט"ס כי קושיית ר' אילעא קאי על הברייתא ובדק"ס ליתא תיבת "א"ל".

מקומו הקבוע דר' אילעי היה בצור ושם הורה הוראות כשביעית פ"ב ה"ד ר' בא ר' לא הוו יתבין בצור אתא עובדא קומיהון הורי ר' לא, ובמע"ש פ"א ה"א מפל ט"ס ושם ר' אמי וצ"ל ר' אילא כאשר אמר שם להלן.

ובע"ז יג: אשכחיה ר' יונה לר' אילעי דקאי אפתחא דצור וכו', וגרסת דק"ס ר' אלעא ובדפוס פזרו ר' אילעאי. והיה הולך לפרקים למקום מושב הנשיא כשבת ס"פו גרמני עבדא דר' יודא נשיא יצא ללות לר' אילא אתא כלב שוטה ורצה לישוך לר' אילא וגער ביה הגרמני, שבקיה ואזל בתר העבד.

מגודל חסידותו נביא אך מאמר אחד ביצה פ"ה ה"ב שפ"א נתאחר בב"המד וכשבא לביתו מצאן ישנים (ושבת היה) ורבץ על הסולם שלא להקיש על הדלת.

בדבר ב"ב מצינו שנשא אשה כהנית ע"פ עדות חבירו ר' אבהו עירובין נג:, ומצינו שהיה לו אח בשם ר' נחום כביצה פ"ה סה"ב.

ובסה"ד מביא שדעת רש"י בכורות מב: ששני ר' אלעאי היו ובמחילה שגג בדבריו, כי רש"י מביא אך שהיה אחד תנא ואחד אמורא אבל לא ששני אמוראים היו בשם זה.

ר' אילעאי בן אלעזר

נזכר שבת ס. ולפי סידור הגמרא מקודם דברי שמואל ואח"כ דבריו ואחריו דברי רמי בר יחזקאל משמע שהיה מתלמידי שמואל.

ר' אלעאי בר ברכיה

נזכר תענית י:, ובסוטה מט: ר' אילעה בן יברכיה ד"פ, ובסנהדרין צד: לגרסת דק"ס ר' אילעה בן יברכיה וגרסא שלנו ר' אלעזר בר ברכיה, ובסנהדרין קד: לגרסת דק"ס א"ר אלעא בן ברכיה א"ר יוחנן ובע"י הגרסא ר' אלעאי בר ברכיה אר"י כל המציק לישראל אינו עיף.

ר' אלעאי בר מנחם

נזכר ויק"ר פ"א-יג.

ר' אלעאי בר שמעיה

נזכר ויק"ר פ"י-ה, אך בב"ר ספ"כב הגרסא ר' אלעזר בר' שמעון וכן הוא בפד"כ קס..

אליהו

נביא כל מקום שנזכר אליהו בש"ס ונחלקם לשלשה חלקים.

א. מעשיות ממנו.

ב. מאמריו.

ג. את אשר ידובר בו.

ברכות ג. א"ר יוסי פ"א נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח - וקרא לר' יוסי בני ור' יוסי למד ממנו ג' דברים.

ברכות ו: ההוא גברא דהוה מצלי אחורי ב"הכנ - חלף אליהו חזייה אידמי ליה כטייעא א"ל כדו בר קיימת קמי מרך, שלף ספסירא וקטליה.

ברכות נח. ר' שילא הלקה לאחד יען שבעל נכריה, ומסרו למלכות ושאלוהו מ"ט הלקוהו א"ל דבעל חמרתא א"ל יש לך עדים - אתא אליהו אדמי כאינש ואסהיד.

שבת לג: כשנחבא רש"בי ובנו במערה והיו שם יב' שנים אתא אליהו וקם אפתחא דמערה אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר.

שבת קט: רב שימי בר אשי בלע נחש אתא אליהו אידמי ליה כפרשא אוכליה כשותא וכו'.

תענית כא. כששלחו את נחום איש גם זו למלך עם תיבת אבנים טובות ובאושפיזא החליפו בעפר, וכשהביא העפר לפני המלך בקשו להורגו אתא אליהו אידמי כחד מינייהו א"ל דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אביהן וכו'.

שם כב. רב ברוקא חוזאה הוה שכיח אליהו גביה ושאל לאליהו בשוקא אי איכא הכא אינש בן עו"הב והראהו.

שם כד. רב יהודה כשהיה מתפלל אמטרא א"ל לשמעיה שלוף לי מסאניי שלך ליה חד מסאנא כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו וא"ל אמר הקב"ה אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא.
כתובות סא. אבוה בר איהי ומנימן בר איהי חד ספי (להמשרת) מכל מין וחד ספי מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומא לא משתעי. וכן רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי, דקדים ספי משתעי אליהו בהדיה וכו'.
שם קו. רב ענן הוה רגיל אליהו דאתא גביה דהיה מתני ליה סדר דאליהו וכעס עליו אליהו ולא אתא יתיב בתעניתא ובעי רחמי ואתא, אך היה מפחד ממנו ועבד תיבה ויתיה קמיה - והיינו דאמרי' סדר דאליהו רבה וסדר דאליהו זוטא.
נדרים ג. כשהיה לן ר"ע עם אשתו בת כלבא שבוע בבית התבן אתא אליהו אידמי להון כאינש וקא קרי אבבא ושאל מהן אך יוכלו ליתן לו מעט תבן שילדה אשתו ואין לו שום דבר להניח תחת מראשותיה, וכדי לנחם את ר"ע עשה זאת.
קידושין מ. רב כהנא הוה קא מזבין דיקולי תבעתיה מטרוניתא אמר לה איזיל איקשוט נפשאי סליק וקא נפיל מאיגרא לארעא אתא אליהו קבליהו א"ל אטרחתן ד' מאה פרסי.
ב"מ פד. ר' ישמעאל בר"י היה ממונה מן המלכות לתפוס גנבי פגע ביה אליהו א"ל אד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה? - וא"ל שיברח ללודקיא.
שם פה: שריפא אליהו לעיניה דההוא צורבא מרבנן. ושם מובא מעשה נורא שאליהו היה שכיח במתיבתא דרבי, פ"א נתאחר מלבא וכשבא שאלו רבי למה נתאחר וגילה לו סוד איך שיוכלו להביא משיח שר' חייא ובניו יתפללו, וגזר רבי תעניתא וירדו ר"ח ובניו להתפלל וכשאמר משיב הרוח נשב זיקא, מוריד הגשם אתא מטרא, כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיע מאן גלי רזיא בעלמא, אמרי אליהו אתייחו לאליהו מחיותו שיתין פולסי דנורא אתא אידמי לה כדובא דנורא על בינייהו וטרדינהו.
שם קיד. רבה בר אבוה מצא לאליהו שקאי בבית הקברות של עכ"ום א"ל לאו כהן הוא מר - א"ל לא מתני מר טהרות - עייליה לג"ע וכו'. ובירושלמי תרומות פ"א ה"ד איתא המעשה שחסיד אחד שאלו וכו'.
ב"ב ז: ההוא חסידא דהוה רגיל אליהו דהוה משתעי בהדיה עבד בית שער ולא אישתעי בהדיה.
סנהדרין צח. ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוי קיימי אפתחא דמערתא דרש"בי, א"ל אתינא לעלמא דאתי? א"ל אם ירצה אדון הזה (הקב"ה) א"ל אימת אתי משיח וכו'. ובכתובות עז: מכריז אליהו פנו מקום לבר ליואי.

וב"ר פ"לה-ב אליהו ז"ל ורי"בל הוון יתבין תנין בחדא מטון שמועה מן דרש"בי אמרי הא מרא דשמעתא ניעול ונישייליה.
מכות יא. ההוא גברא דאכליה ארי ברחוק ג' פרסי מיניא דרי"בל ולא אשתעי אליהו בהדיה ג' יומי.
ובירושלמי תרומות ספ"ח עולא בר קישב תבעתיה מלכותא ערק ללוד לגביא רי"בל ורי"בל מסרו למלכות ולא נראה אליו אליהו וצם כמה תעניתא ואיתגלי ליה א"ל ולמסירת אני נגלה? א"ל ולא משנה עשיתי? א"ל וזו משנת חסידים?
ובדמאי פ"ב ה"א המעשה שהיה עם רי"בל ואליהו, ובפד"כ קלו. שאליהו הראה לרי"בל האבנים טובות.
ע"ז יז: שר' אלעזר בן פרטא נתפס למלכות וע"י אליהו ניצל מהם.
שם יח: ר"מ כשברח מפני המלכות ונתנו צו לתפסו, יומא חד מצאו אותו אתא אליהו אידמי כזונה חבקתו לר"מ ועי"ז ניצל מהן.
כלאים פ"ט ה"ג, רבי כעס על ר"ח ונהג נזיפותא ל' יום ולרבי היה לו כאב שינים ואתא אליהו בדמות ר"ח וריפא שן רבי.
תנחומא בראשית-כז מעשה בחסיד אחד שנזדמנה לו שירה בדמות אשה - עד שנזדמן לו אליהו ז"ל.

מאמריו היקרים

ברכות כט: א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח - לא תרוי ולא תחטי, וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך צא.
יומא יט: א"ל אליהו אמריתו אמאי לא אתי משיח והא האידנא יוהכ"פ ואבעול וכו'.
מגילה טו: אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו א"ל כמאן חזיא אסתר - א"ל ככולהו תנאי וככולהו אמוראי.
חגיגה ט: א"ל אליהו לבר הי ואמרי לה לר"א - חזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות.
שם טו: אשכחיה רבה בר שילא לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה א"ל קרמא שמעתא מפומייהו דרבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר וכו'.
יבמות סג. אשכחיה ר' יוסי לאליהו ושאלו במה אשה עזרתו לאדם א"ל וכו'.
גיטין ו. אשכחיה ר' אביתר לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה א"ל קא עסיק בפלגש בגבעה.
שם ע. א"ל אליהו לר' נתן אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעוס תעמוד על מילואך.

ב"מ נט: אשכחיה ר' נתן לאליהו א"ל מאי קא עביד הקב"ה בההיא שעתא (במחלוקת דתנור של עכנאי) א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני.
סנהדרין סג: אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים פ"א מצא תינוק - א"ל אמור שמע ישראל וכו'.
שם צז: א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות מפ"ה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא.
סוף סנהדרין דרש ר' יוסי בציפורי אבא אליהו קפדן הוה איקפד ולא אתא לגביה ג' ימים וכשבא ושאלו למה לא אתא מר א"ל קפדן קרית לי? א"ל הא דקמן דקפיד מר.
ובלשון תנא דבי אליהו מצינו שבת יג. מעשה בתלמיד אחד ששני הרבה - ומת בחצי ימיו וכו'.
פסחים צד: תד"א א"נ אומר וכו'.
שם קיב. תד"א אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול וכו'.
קידושין פ. תד"א נשים דעתן קלות.
סנהדרין צז. תד"א ששת אלפים שני הוי עלמא וכו'.
שם צב. תד"א צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן.
ע"ז ה: תד"א לעולם ישים אדם עצמו על ד"ת כשור לעול וכו'.
סוף נדה תד"א כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב.
ובמ"ר פ"ד-כ אליהו אומר כל המרבה כבוד שמים וכו' והוא מתד"א רבה פ"יג.
וברכות פ"ט ה"ב מצינו שאליהו שאל לר' נהוראי זועות ושרצים למה נבראו. ובדו"ר פסוק אני מלאה שאלו אליהו מה דין דכתיב ושחרים וכו'.

מאמרים אשר ידובר אודות אליהו

ברכות ד: אליהו בארבע (פריחות פורח את כל העולם).
שם לא: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה.
שם לה: לכשיבא אליהו ויאמר אי הוה קביעותא וכו'.
שבת נה. שבימיו תמו זכות אבות.
שם קח. אם יבא אליהו ויאמר - אי פסקה זוהמא.
פסחים לד. אם יבא אליהו ויטהרנה אין שומעין לו.
פסחים ע: אם יבא אליהו ויאמר מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת וכו'.
יבמות לה: אם יבא אליהו ויאמר דהא לא איעברה מי משגח ביה.
שם קב. אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעול שומעין לו, אין חולצין בסנדל אין שומעין לו.

גיטין מב: אם יבא אליהו ויאמר כחד מינייהו וכו'.
אדר"נ פל"ד-ר אם יבא אליהו ויאמר לי מ"מ כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן וכו'.
יהי מונח עד שיבא אליהו ב"מ ג., כט:, מנחות סג..
ובסנהדרין מח. מותר המת לא יגע בהן עד שיבא אליהו.
פסחים יג: אין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בע"יוט.
פסחים נד. מערה שעמד בה משה ואליהו נבראת בע"ש בי"השמ.
סוכה ה. לא עלו משה ואליהו למרום.
שם נב: אליהו משמונה נסיכי אדם, אליהו חי הוא מו"ק כו..
תענית פ"ד במשנה מי שענה לאליהו בהר הכרמל וכו'.
מגילה יט: אלמלי נשתייר במערה שעמד בה משה ואליהא כמלא נקב - לא היו יכולין לעמוד מפני האורה.
שקלים פ"ג ה"ג תח"המ מביאה לידי אליהו ז"ל.
קידושין ע. כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו - ועל כולם אליהו כותב וכו'.
שם עב: אי לאו דאמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"י הוה אתי אליהו מפיק מינן ציוורני וכו'.
ב"ק ס: כלבים משחקים אליהו בא לעיר.
ב"ב קכא: אליהו משבעה שקיפלו כל העולם ואליהו ראה את אחיה השילוני.
אליהו זה פנחס ש"השר פ"ב, והיה כהן ב"מ קיד..
אליהו נגנז בשנה ב' לאחזיה ולא נראה עד שיבא משיח - ועכשיו הוה כותב מעשי כל הדורות ס"ע רבה פ"יז.
עדיות ספ"ח אין אליהו בא לטמא ולטהר - אלא לקרב וכו'.
מנחות מה. פרשה זו אליהו עתיד לדורשה.
ע"ז פ"א סה"ב יום שנסתלק אליהו הועמד מלך ברומי.
ב"ר פ"עא-ט אליהו משבט גד - בנימין - מתושבי גלעד - מיושבי לשכת הגזית היה.
דרך ארץ זוטא פ"א שנכנס חי לג"ע.
פדר"א פ"כט אין ישראל עושין ברית מילה עד שאליהו רואה בעיניו, וכן הוא בזהר בראשית צג.
אס"ר פ"י-ט אליהו ז"ל נדמה לחרבונה וכו'. אליהו לא הטריח לשום בריה שה"שר פ"ב פסוק סמכוני.
ובתוס' חולין ו. אמרו שכ"מ שנזכר בש"ס סבא הוא אליהו.

ובתו"יוט סוף עדויות שתיבת תי"קו הוא תשבי יתרץ קושיות ואבעיות.

ר' אליהו
נזכר שה"שר פ"ב פסוק יד-ז.

אליהועיני
נזכר ב"ר פ"נא-ט, ר' יודן דמן גלוי ור' שמואל ב"נ בשמו.

אליהועיני בן הקוף
כה"ג בבית שני, נזכר פרה מ"ה שעשה פרה אדומה, ובמתניתא דבני מערבא גרס בן הקייף.

ר' אילם
נזכר אי"כר פ"ב-יב, אבל בויק"ר פ"יב-ה גרס ר' הילל בר הילני.

אילפא ובירושלמי חילפיי
דבר זה ברור שאילפא הוא חילפא כי בתמורה כח. בעי אילפא אמר על הלקט בנשירתו וכו', ובתרומות פ"ו סה"ב גרס חילפיי, וכן המעשה המובא תענית כא. ששאל ההוא סבא לאילפא, איתא בקידושין כ"א ה"א-ד חילפיי.
הוא היה כבר גדול בימי רבי כתענית כד. שרבי גזר תעניתא ולא אתא מטרא נחית קמיה אילפא ואמרי לה ר' אילפי (ובדק"ס ר' אילפא) אמר משיב הרוח ונשב זיקא - ושאלו רבי מאי עובדך וא"ל שדר בכפר ואין להם יין לקידוש ולהבדלה והוא טורח ומביא יין ומוציא אותם ידי חובתם.
הוא היה חבירו דר' יוחנן אע"פ שהיה קשיש הרבה ממנו כמו שיסופר תענית כא: שאילפא ור"י הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזול וניעביד עיסקא, אזלו וישבו תחת גודא רעועא וישבו לאכול, אתו ב' מלאכי השרת שמע ר"י דקאמר חד לחבריה נישדי עילייהו האי גודא ונקטילנהו שמניחיין חיי עולם - א"ל אידך שבקינהו דאיכא חד דקיימא ליה שעתא, ר' יוחנן שמע זאת ולא אילפא, ושב ר' יוחנן ואילפא הלך לסחור. עד דאתא אילפא מלך ר' יוחנן, אמרו לו לאילפא אי יתיב מר וגריס לא הוה מליך מר? (וכמו שאמרנו שהוא היה קשיש הרבה מר"י) והשיב להם שאעפ"כ לא שכח תלמודו וכל מי שישאל לו מתניתא דר"ח ור' אושעיא ולא יפשוט לו ממתניתן יפיל עצמו לים, ובא ההוא סבא ושאלו, והוא השיב הכל כהלכה. וכן מובא המעשה בקצרה בירושלמי כתובות ר"פו, ובקידושין פ"א ה"א-ד. איתא באריכות כמה שאלות ששאלוהו ושם חילפיי.

וכן מצינו שר' יוחנן אמר משמו כזבחים כ. אר"י בעי אילפא, ושם כא. אר"י משמיה דאילפא, ובשבת פי"ז ה"ג אר"י משכני חילפיי, ובתרומות ספ"א, חלה פ"ב סה"ב, אר"י אייתיתיה מדחילפיי. מחלקיתן זבחים כט:, וכן מצינו שהוא שאל לר"י ולרש"בל כנזיר פ"ו ה"י.

מאמריו מצינו שבת יד:, כתובות קיא., ב"ק כ., חולין לב: נג:.

האומרים בשמו מצינו ר' אלעזר מעשרות פ"ב ה"ד.

ר' חנין בר אמי עירובין סז. לגרסת דק"ס, ור' ירמיה ב"מ קיד:. וקרוב מאוד לומר שגם הוא חיבר ברייתות וזה שמצינו מנחות ע. כתוב אפנקסיה דאילפא ביצי נבלת העוף וכו', ומעשרות פ"ב ה"ד א"ר יונה אשכחתיה כתוב בפנקסיה דחילפי אוכל וכו'.

ר' אילפיי

נזכר ב"ב פ"ב ה"ב שאשה אחת הדליקה פחמין תחת ביתו דר' אילפיי ורצה למחות בה אתא עובדא קומי ר' נסא אמר לא אמרו וכו' (וידוע שר' נסא היה בדור ד' לאמוראי א"י) אך גרסת היוחסין קומי רב אסי, ובקה"ר פ"א-ג ר"ה ור' אחא בשם ר' חילפי.

ר' אילפי בר קרויא

נזכר מדרש תהלים פ"קלז-ג אך בפס' רבתי פ"כו ר' תחליפא בר קרויה.

אימי

און בר אימי שבת פ"ו ה"ה, ר' תחליפא בר אימי מעשרות פ"ד ה"ג, ר' יעקב בר אימי כתובות רפ"ו.

ר' אימי

אבוה דר' אבדימי דציפירי. נזכר ביצה פ"א ה"ט ר' יצחק בר' אלעזר בשמו.

ר' אימי בר פפי

ערך אבימי בר פפי.

ר' אימי בר חיננא

נזכר מגילה פ"א רה"ט ר' זעירא בשמו.

אימי מרים

אבא שאול בן אימי מרים כתובות פז. והוא שם אשה כתוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי.

אימא שלום

אשת ר' אליעזר בן הורקנוס. היא היתה בת רשב"ג הנהרג ואחות ר"ג דיבנה, נזכרה שבת קטז. שיסופר שם שהיא ואחיה ר"ג הראו שקרנות דשופט עכו"ם לוקח שוחד, ובנדרים כ: שאלוה מ"מ בנך יפיפין ביותר והשיבה איך שבעלה ר"א מתנהג עמה בצניעות ביותר,

וב"מ נט: במחלוקת דתנור של עכנאי שנחלק ר"א וחכמים והבדילוהו מהן, ומהיום ההוא והלאה לא שבקתיה לר"א למיפל על אפיה, ופ"א בר"ח שסברה שהוא ר"ח ובאמת היה ער"ח ולא נזהרה לשמרו ומצאה אותו נפל על אפיה אז אמרה לו קום דקטלית את אחי, ושאלה מנא ידעת א"ל כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים ננעלין חוץ משער אונאה.

איניונא

ר' גמליאל בריה פאה רפ"א-ב.

ר' אינייא

נזכר גיטין פ"א ה"ה-ו: אמר בשם ר' יוחנן, ובקה"ר פ"ט-ט ר' יודן בשם ר' איניא.

ר' אינייא בר סיסי

ערך ר' אנייני בר סוסיי.

ר' איניא בר פזי

נזכר עירובין ספ"ה אמר בשם רב יהודה.

איסי

בירושלמי הוא רב אסי, ור' איסי בירושלמי הוא ר' אסי, או ר' יוסי חבירו דר' יונה.

איסי

ר' חנינא בר איסי תרומות פ"ד ה"ד, רבה בר איסי סוטה ל..

איסי אבוה או אחוה דר' זירא

נזכר מו"ק כ: והתני איסי אבוה דר"ז וא"ל אחוה דר"ז קמיה דר"ז - עני ר"ז בתריה וכו'.

איסי בר אחא

כן מובא באוצר ישראל וצ"ל בערך ר' יסא בר אחא.

איסי בן גמליאל

ערך איסי בן יהודה.

איסי בן יהודה

ולפעמים בשם סתם איסי או איסי בן גמליאל או בן מהללאל או איסי בן עקיבא - עקביה, או יוסף איש הוצל - יוסף הבבלי.

בלי שום ספק, אמת וצדק דברי חז"ל מה שאמרו פסחים קיג: תנא הוא יוסף איש הוצל, הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גמליאל (בדק"ס בן גמלא), הוא איסי בן מהללאל, ומה שמו איסי בן עקביה שמו. וקרוב מאוד

לומר כדעת רבינו בסה"ד שמפני השמד שינה את שמו ושם אביו, וכשתעיין בשמותיו אינן מרובין כ"כ, יען שאיסי ויוסף כמעט אחד הם, והיה מבבל מעיר הוצל, ויהודה הוא גור אריה (במפורש ויחי מט-ט גור אריה יהודה) ובן מהללאל קראוהו יען שהיה מונה שבחן של חכמים.

וגם זה ברור שאביו אינו סתם ר' יהודה הנודע כי בגיטין סז. אמר איסי בן יהודה, ר' יהודה חכם לכשירצה ואם היה אביו לא היה אומר כן. וכן ברור שלא היה בן ר' עקיבא א. יען שהוא טעות סופר וצ"ל בן עקביה.

ב. אמר גם עליו, ר' עקיבא אוצר בלום.

ג. שהיה איסי שני דורות אחר ר"ע וזה ברור.

והחכם רא"הו בהקדמתו למכליתא יאמר שאין זה איש אחד אלא של שלשה אנשים וראייתו ממכלתא משפטים ר"פך שנזכר שר איסי בן יהודה ואח"כ איסי בן גוריא דרשה אחרת, וכן שם ס"פך סתם איסי ואח"כ דרשה אחרת עם איסי בן יהודה. ולא צדק בזה כי לא דחינן גמרות מפורשות מפני מקום אחד ממכלתא, ומפורש אמרו יוצא נב. בעי יוסף איש הוצל - ומי מספקא ליה והתניא איסי בן יהודה אמר ה' מקראות אין להם הכרע, ותניא הוא יוסף איש הוצל הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן גמליאל, הוא איסי בן מהללאל ומה שמו איסי בן עקיבא שמו. וכן מפורש במכלתא בשלח מס' דעמלק פ"א איסי בן יהודה אימר ה' מקראות אין להם הכרע, ובזה אנו רואין מפורש שמקשה הגמרא מיוסף איש הוצל על איסי בן יהודה יען שכן ידעו בבירור שהוא שם של תנא אחר. וכן קא חשיב כל השמות הללו כסדרן בנדה לו: מה שאמר רב אסי לשילא בר אבינא אנא איסי בן הודה וכו', (אך בל נטעה לומר שרב אסי הוא איסי, ואך רב אסי השיב כן לשילא שאינו מפחד ממנו יען כי כל שמות איסי בקרבו וזה ברור).

ובסוטה טז. חולק איסי בן יהודה עם איסי בן מנחם, והמאמר הזה מובא ספרי נשא-יג ושם איסי בן עקביה.

וכן פסחים צה. איסי בן יהודה אומר במצות שבגופו וכו', ובמכלתא בא פט"ו גרס איסי בן עקיבא, ובספרי בהעלתך איסי בן עקיבא, וכן פסחים כד: איסי בן יהודה אומר מנין לבשר בחלב שהוא אסור, ובמכלתא משפטים רפ"ך וספ"ך גרס איסי בן גוריה אומר. ובזה בנאר לתולדתו.

רבותיו מצינו שהיה ר' אלעזר בן שמוע כמנחות יח: אמר רבי כשהלכתי אצל ר"א בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב עליו ביותר. וכן היה רגיל לישב

בישיבת ר' יוסי (בציפורי) כנדרים פא. איסי בן יהודה לא אתא למתיבתא דר' יוסי ג' יומי, אשכחיה ורדימוס בריה דר"י א"ל מ"ט לא אתי מר לבי מדרשא? א"ל כי טעמא דאביך לא ידענא וכו', ובירושלמי שביעית פ"ח ה"ה ובנדרים פי"א ה"א מובא המעשה ע"ש יהודה איש הוצי, ובאמת שצ"ל יוסי איש הוצל.

וכן מצינו גיטין כז. שהיה מונה שבחן של חכמים ואמר, ר"מ חכם וסופר, ר' יהודה חכם לכשירצה, ר"ט גל של אגוזין, ר' ישמעאל חנות מיוזנת, ר"ע אוצר בלום, ריי"בנ קופת הרוכלים, רא"בע קופה של בשמים, משנת רא"בי קב ונקי, ר' יוסי נמוקו עמו, ר' שמעון טוחן הרבה ומוציא קימעא, ובאד"רנ ספ"יח, שמצאו ר' שמעון וא"ל מפני מה אתה מפטפט דברי בפני ת"ח, א"ל וכי אמרתי עליך (שאתה שוכח) אלא שאתה שונה הרבה ומשבח קימעא ומה שאתה משכח סובין של משנתך.

ומזה אנו רואין שהתרועע עם כל גדולי תלמידי דר"ע האחרונים, אבל ודאי שהיה צעיר מהם הרבה ונחשב כמו תלמידם, ולכן לא נזכר עוד במשנה כמו שלא נזכרו במשנה כל תלמידיהם אך במקומות מועטין יען כי אך דור ר"מ וחביריו הם היו סוף תנאי המשנה, ודור שלאחריהם דור רבי המה היו אך מסדרי המשנה ונזכרין אך פעמים אחדות.

ואף שהלכות ממנו לא נזכרו במשנה אבל זמן פטירתו מצינו במשנה, לפי הירושלמי ב"ק פ"ג ה"ז שאמרו הוא יוסף הבבלי הוא איסי בן יהודה הוא "יוסי קטנתא", וכן מובא המאמר הזה ג"כ על שם איסי בן יהודה בבבלי ב"ק לב., ובזה אנו רואין שיוסי קטנתא הוא איסי בן יהודה, ובסוף סוטה פ"ט מט"ו כשמת ר' יוסי קטנתא פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו קטנתא שהיה קטנתא של חסידים, א"כ נזכר במשנה.

אבל בברייתות ובמכלתא ובספרי נזכר הרבה, כשבת ו. מאמרו הנודע שאמר רב מצאתי מגילת סתרים בי ר' חייא וכתוב בה איסי ב"י אומר אבות מלאכות מ' חסר אחת, וכן ב"מ צב. בה כי תבא בכרם וכו'.

וכן נזכר פסחים ח: כד: צה., יומא נב. עו., נזיר כג., קידושין לב: פא:, סוטה טו:, ב"ק לב., ב"מ פג., חולין סג., ובכולן דתניא איסי בן יהודה אומר.

ובעירובין לט:, קידושין לה: בשם תני איסי, ובכריתות ז: חולק על רא"בע, ובספרי חקת-מו חולק על ר' ישמעאל.

וכן נזכר ירושלמי ריש מעשרות, עירובין ר"פד, ספרי מדעי-טז בשם אסא בן עקיבה, ובספרי עקב-יח בשם יוסי בן עקיבא, ומכלתא משפטים מס' דנזיקין פ"ד בשם איסא בן עקיבא, וביבמות עד. תוספתא פרה פ"ד בשם יוסף הבבלי.

אבא איסי בן יוחנן
בדרך ארץ זוטא ספ"ט אומר משום שמואל הקטן העולם הזה דומה לגלגל עינו של אדם.

איסי בן יעקב
נזכר ילקוט משפטים רמז שכר, אך הוא ט"ס כי המקור הוא ממכלתא משפטים מס' דנזיקין פ"ד ושם איסי בן עקיבא, ולחנם תפס הרב המשכיל לאיתן את רבינו בעסה"ד.

איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה בר יחזקאל
נזכר אך יבמות סד: שבתו חומה נשאת לרחבה דפומבדיתא ושכיב ונשאת לרב יצחק בריה דרב"בח ושכיב ונשאת לאבייי.

איסי בן מהללאל
ערך איסי בן יהודה.

איסי בן מנחם
(תניא דברייתא).
נזכר במחלוקת עם איסי בן יהודה, סוטה טז. וספרי נשא-נג.

איסי בר נתן
ערך אסי בר נתן.

איסי בן עזאי
כן מובא בילקוט בשלח רמז רמ"ג אבל במכלתא בשלח מס' דשירה פ"ב גרס איסי בן שמאי.

איסי בן עקיבא
ערך איסי בן יהודה.

איסי בן עקביה
ערך איסי בן יהודה.

איסי בר שבתי
כן מובא באוצר ישראל וצ"ל בערך ר' יסא בר ר' שבתי.

איסי בן שמאי
נזכר מכלתא בשלח מס' דשירה פ"ב, ושם מס' ויסע ספ"ג, וגרסת הגר"א איסי בן יהודה כדמובא יומא עו..

ר' איסי דקיסרין
נזכר קה"ר פ"ז-כו.

איסור
נזכר ב"ק מט: ולפי פיר"שי היה הוא ודנכו שולחנים מחלפי מטבעות, ולולי פיר"שי קרוב לומר שהוא שם מטבעות הנקראין דנקא ואיסר ועיין דק"ס.

איסור גיורא
לדעת הרש"בם ב"ב קמט. היה בעל בת שמואל שנישבית והוא נשאה בעדן היותו בגיותו ואח"כ נתגייר וכן פיר"שי ברכות טז. וב"מ עג:.
ורב מרי בריה היתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אך בתוס' שם ד"ה רב מרי מיאנו בזה שנשא בת שמואל כי בכתובות כג. יסופר שם המעשה שנשבו בנתיה דמר שמואל והביאום לא"י לפני ר' חנינא ור' חנינא אמר לרב שמן בר אבא זיל איטפל בקרובתך, ומה גם שלדעת הירושלמי שרב שמן ב"א נשא שתיהן זא"ז. אבל האמת אין שום קושיא על הרש"בם, כי כבר בארנו בערך רב מרי שג' בנות נשבו, ושתים מהן הובאו לא"י והשלישית נשאת לאיסור, וכפי הנראה נעשה איסורי אח"כ צורבא מרבנן, וכמו שמרו ע"ז ע. אמר רבא אמר לי איסור גיורא כי הוינן בארמיותן אמרינן יהודאי לא מנטרא שבתא. והיה לו עסק עם רב ספרא כב"מ לא: שרב ספרא פלג בלא דעתיה דאיסור דבאו לפני רבה בר ר"ה.
וב"ב יסופר שהיה לו לאיסור יב' אלפי זוזי בי רבא ויען שרב מרי בריה לא היה לו זכות בירושת אביו מן התורה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי לכן רצה רבא לזכות בהמעות ואך ע"י רב איקא בריה דרב אמי מצאו עצה איך לזכות הכסף לרב מרי בריה.
ובשבת קנד. שהיה לרב מרי אח בשם רבא או רבה, וכבר הארכתי בערך רב מרי.

איסק
מר בר איסק ואמרי לה חנא בר איסק כתובות כז:.

איפא
ערך עיפא.

רב איקא
היה אדם גדול בזמן אביי ונשא אחות רב אחא בר יעקב וילדה לו את רב אחא ובנו היה גדול כ"כ עד שאביו נקרא ע"ש בנו כע"ז סה. אבוה דרב אחא בריה דרב איקא הוה שפיך להו חמרא לעכ"ום ואזיל מעביר להוא מעברא ויהבו ליה גולפי באנגרא אתו וא"ל לאביי, ובכתובות עד. רב אחא בריה דרב איקא בר אחתיה דרב אחא ב"י.
וב"ק כב. מצינו ר"ה בר מנוח משמיה דרב איקא.

ויש רב אידי בריה דרב איקא יבמות מג., ר"ה בריה דרב איקא פסחים נב:, רב חיננא בריה דרב איקא ברכות כה:, רב שמואל בריה דרב איקא ע"ז סט..

רב איקא בר אבין

היה תלמידו דרב חננאל כקידושין עב. א"ר איקא ב"א אמר רב חננאל א"ל אביי לא תציתו לו א"ל אטו דידי היא דרב חננאל אמר רב היא, אזיל שיילוה לרב חננאל א"ל וכו', וכן מגילה ג. רב איקא ב"א א"ר חננאל, ובנדרים עז. אמר שרב איזדקק לרב חננאל (להתיר לו נדרו) ובגמרא איתא בטעות לרבה, אך ביוחסין איתא כהוגן. ובסה"ד תמה איך שאל אביי לרב חננאל ולכן אומר שהוא אביי קשישא ולא ראה שאביי ראה גם את רב יהודה כמבואר בערכו.

רב איקא בריה דרב אידי

נזכר ב"ק יב., אך הוא ט"ס וצ"ל בריה דרב אמי כמבואר בערכו.

רב איקא בריה דרב אמי

היה בזמן רבא כב"ק קמט. שלמד לאיסור איך להקנות כספו המונח ביד רבא לבנו רב מרי ורבא הקפיד עליו.

ונזכר ב"ק יב., ע"ז ב., כריתות ו:, חולין עז:.

רב איקא בריה דרב חיננא או חנניא

נזכר שבת לט., עירובין ק:, ובפסחים פג: בר חיננא. ובחולין צ: בר חנינא ושם משמע שהיה קודם רב אשי ולפי סדרי הדורות היה נכד רב איקא אבוה דרב אחא.

רב איקא מפשרוניא

נזכר עירובין קד. שרמי לרבא, וגרסת היוחסין מובא בדק"ס מכ"י רב איקא בר חנינא.

אישתתא

רב יהודה בר אשיתתא עירובין נב..

איתי

רבא בר איתי ב"מ יד..

רב איתי

ערך רב אסי חבירו דרב אשי, ובערך אתי.

ר' אלוני בר טברי

(לאלון משפחת האלוני, במדבר פ"כו-כו)

נזכר ש"ר פ"מד-ה אמר בשם ר' יצחק.

אלינתן
ר' נחוניא בן אלינתן איש כפר הבבלי עדויות פ"ו מ"ב.

אליפוסה
נזכר תרומות פ"א ה"ב שנתן מעשר לר' שמעון בר אבא, וא"ל מתוקניה הן, ושאל לר' יוחנן א"ל אליפוסה אחינו נאמן הוא.

אליקים
(אליקים בן יאשיהו המלך, מלכים ב' פ"כד-לד)
ר' יוסי בן אליקים ברכות ט:, ר' שמעון בן אליקים כתובות נ:.

רב אליקים
שמעיה דרבא כע"ז נז:, ובמד' תהלים פ"א-כב נזכר ר' אליקים.

ר' אלישיב
(אלישיב כה"ג, נחמיה רפ"ג).
לא נזכר בשום מקום בהלכה או באגדה ונזכר אך מו"ק כה: כשמת ר' אלישיב איחתר שבעים מחתרתא בנהרדעא ואפשר לומר כי הוא הנזכר ב"ב כט. שאמר אביי אלא מעתה הני דבי בר אלישיב דקפדי אפילו אמאן דחליף אמיצרא דידהו, ויען שהיה אינש אלמא לכן בחייו התייראו הגנבים ממנו, אבל גרסת דק"ס במו"ק כה: יותר נכונה שגרס כשמת ר' יצחק ב"ר אלישיב איתחתרו ע' מחתרתא בטבריא וכן מובא בירושלמי שם כד דמך ר' יצחק בר אלישיב אתעקרון שבעין אסקופין מבע"ה דגלילא, ויש ר' אחא בר אלישיב ויק"ר פ"לה-ו.

אלישע
ר' יהושע בן אלישע נזיר מד., ר' יוסי בן אלישע שבת קלט., ר' ישמעאל בן אלישע כה"ג ברכות ז..

אלישע בן אבויה (אחר)
אוי לה לאותה עיסה שהנחתום מעיד אליה שהיא רע, אמרו חז"ל (מדרש תהלים פ"קג-יד).
החכם רא"הו בח"ב צד 127 והלאה כשבא לכתוב ימי חיי אלישע בן אבויה וכן החכם אברהם קטסמאל בספרו הנודע עיון תפלה לא באו לכתוב דברים כהוייתן המקורים היותר הנאמנים הבבלי והירושלמי אשר בלעדם לא היינו יודעין כלום לא משמו ולא ממעשיו, ועזבו מקור מים חיים וחצבו להם בורות בורות נשברים, לא כחוקי כותבי דברי הימים שאין להם שום דבר עם האיש אך עם האמת וקורותיו, והמה עשו להיפוך

מכל חכמי עם ועם, ואך בדו מלבם שהיה צדיק גמור בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו ואך עלילות וכזבים ספרו עליו, ובאיבה התהלכו חכמי רז"ל אתו על לא חמס בכפו, בלי שום ראיה אף צל כל שהוא, והאחרון הבכיר והרשיע את מאור עינינו רבן של כל ישראל אשר מרועה ע"ה נתעלה להיות עליון על כל חכמי ישראל הוא רבי עקיבא, והאם נוכל להמליץ טוב עליהם שכונתם לכתוב דברי ימי ישראל?

ואנחנו נעתיק דברי ימי חייו כאשר סיפר אלישע - אחר בעצמו מובא בירושלמי חגיגה פ"ב ה"א מה שסיפר לר"מ תלמידו. "אבויה אבא מגדולי (מעשירי) ירושלים היה, ביום שבא למוהליני קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד, ולר"א ולר' יהושע בבית אחר - א"ל ר"א לר"י עד דאינון עסקין בדידהון נעסוק אנן בדידן וישבו ועסקו בתורה - וירדה אש מן השמים והקיפה אותם, א"ל אבויה רבותי מה באתם לשרוף את ביתי עלי? א"ל ח"וש אלא יושבין היינו וחוזרין בד"ת - א"ל אביוה אבא רבותי אם כך היא כחה של תורה נתקיים לי בן הזה, לתורה אני מפרישו, ולפי שלא היתה כונתו לש"ש לפיכך לא נתקיימה בי". וכשנתגדל ונעשה גדול הדור התחיל ללמוד חכמת הפרדס והתחיל לקצץ בנטיעות, והסיבה לזה יסופר שם שפ"א היה יושב ושונה בבקעת גינוסר ראה אדם אחד עלה לראש הדקל ונטל אם על הבנים וירד משם בשלום, למחר ראה אדם אחר שעלה לראש הדקל ונטל הבנים ושילח האם וירד משם והכישו נחש ומת, אמר כתיב שלח תשלח את האם - והארכת ימים איכן היא אריכות ימים. וכן אירע שראה לשונו של ר' יהודה הנחתום (שהיה מהרוגי מלכות) נתון בפי הכלב אמר זו תורה וזו שכרה - דומה שאין מתן שכר ואין תח"המ. (ובקידושין לט: חולין קמב. שראה לשון ר' חוצפית המתורגמן דגרריה ד"א), ורבותינו שהיה להם כל דבריהם בקבלה יספרו עוד דבר אחד אשר עי"ז יצא לתרבות רעה ואך במעטה מליצה עטפו דבריהם ויספרו שאמו כשהיתה מעוברת עמו היתה עוברת על בתי עכו"ם והריחה מאותו המין והיה אותו הריח מפעפע בגופה כארס של נחש, וכונתם גלוי שאמו מפנקת אותו מנוער שלא על טהרת היהדות וכידוע שאז התחיל להתפשט ע"י השלוחים תורת המין והבליו, וזה כונת חז"ל חגיגה טז: בשעה שהיה עומד מבי"המד הרבה ספרי טועין נושרין מחיקו. וכשיצא לתרבות רעה לא נפרש טעמו ואך השתדל בכל כחו לאבד שרשי בני ישראל, וכאשר יסופר שם שבאמת קיצץ בנטיעות בני ישראל, שהיה הולך לבית המדרש ומצא תלמידים יושבין לפני רבן ועוסקין בתורה, התחיל לדרוש להם מה תועלת לכם יהיה ישיבת בי"המד, הלא יותר טוב שתתעסקו בישובו של עולם ללמוד מלאכה, והוא היה הממוצע בין ישראל ומלכות הרשעה איך להעביר את ישראל מדתם וכידוע שאז היו

הגזירות היותר גדולות מימי חורבן ביתר, וגזר המלכות שישראל יחללו את השבת והיו מטעינים עליהם משאות לשאת בשבת, והתחכמו בנ"י ששנים ישאו קורה אחת כדי שלא יעברו אדאורייתא (ששנים שעשוהו פטורין) אבל אלישע גלה רז זה וגזרו שכל אחד ואחד ישא משאו, ודוקא שישאו מר"הי לרש"הר, ויסופר חגיגה טו. כשיצא לתרבות רעה אשכח זונה ותבעה אמרה לו ולאו אלישע בן אבויה את? עקר פוגלא ממישרא בשבת ויהב לה אמרה אחר הוא, ומני אז היה נקרא בשם "אחר".

ומכל אלו נראה בבירור שמלבד שזנח את עמו ואת אלקים חיים, נעשה עוד שונא עמו ואויב להם, אבל דבר טוב נמצא בו שר' מאיר היה תלמידו קודם שיצא לתרבות רעה, ותלמידו זה לא עזבו גם אח"כ, ובכל כחו השתדל להחזירו למוטב ולכן לא חשש פן ירננו עליו יען כי ידע בנפשו שרבו לא ידיחו מאל חי, וכן היה כי לא מצינו בשום מקום איזה רמז שאחר השתדל להדיח את ר"מ, ויסופר שפ"א ישב ר"מ בב"המד בטבריא ודרש ואלישע עבר רוכב על סוס ושבת היה וכששמע ר"מ שרבו בחוץ פסק הדרשה ורץ אחריו ושאלו מה שדרש, ואלישע א"ל ויי דאבדין ולא משתכחין עקיבא רבך לא דרש כן ואז סיפר לו כל המעשיות מה שהביאהו שיצא לתרבות רעה, והיה הולך אחריו עד ששיער אחר שיצאו מחוץ לעיר קרוב לתחום שבת, אז א"ל לתלמידו האהוב מאיר חזור לאחוריך שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת, ומזה הבין ר"מ שעוד לא נכבה נחלת הקדושה מלב רבו ובקשו שגם הוא יחזור מדרכו הרעה, אז השיב לו אחר שא"א לו לחזור בתשובה שפ"א עבר על בית קה"ק רכוב על סוס ביו"הכ שחל להיות בשבת ושמע ב"ק יוצאה ואומרות שובו בנים חוץ מאלישע שידע כחי ומרד בי, אעפ"כ תקפיה ועייליה לב"המד, ומצא תינוק וא"ל פסוק לי פסוקך א"ל אם תכבסי בנתר - נכתם עונך לפני, עייליה לב"הכנס אחר, ואמר לתינוק פסוק לי פסוקך א"ל ואת שדוד מה תעשה כי תלבשי שני - לשוא תתיפי, וכן הלכו מבית הכנסת לבית הכנסת עד שהלכו ליג' בתי מדרשות, לסוף שאל לתינוק פסוק לי פסוקך, וא"ל הפסוק ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי והתינוק היה מגמגם בלשונו ואמר ולאלישע אמר אלקים וכו', ואז ראה והבין כי כלתה אליו הרעה ואין לו שום תקנה יען כי היה חוטא ומחטיא את הרבים, וכה הלך בדרכו עד יום מותו, וכשהגיע זמנו למות בא אליו ר"מ תלמידו לבקרו ובקשו שיעשה לו תשובה, א"ל ומי מקבלין תשובה כזה, א"ל אין דכתיב תשב אנוש עד דכה, באותה שעה בכה אלישע ונפטר, והיה שמח ר"מ ואמר דומה שמתוך תשובה נפטר.

ורבותינו ז"ל לא לבד שלא נטרו לו איבה אך להיפוך, שהציבו לו זכרון בין אבות העולם ונשאר לנו מאמרו אבות פ"ד מ"ך אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה, ובזה הראו את טוהר לבם ויקרת רוחם.
אבל מה שנמצא מו"ק כ. מעשה שמת אביו של ר' צדוק בגינזק - ושאל לאלישע בן אבוי הוא ט"ס וצ"ל כמו בנזיר מד. ששאל לר' יהושע בן אלישע.
ונשאר ממנו בת שבאת לפני רבי שיפרנסנה ובכה רבי כחגיגה טו:, ומה שמצינו קידושין לט: וסוף חולין ר' יעקב בר ברתיה כבר בארתי בערך ר' יעקב שצ"ל ר' יעקב בן קורשאי ולא היה בן בתו וזה ברור.

אלישע בעל כנפים

חסיד גדול ועליו יסופר שבת מט. שפ"א גזרו שכל המניח תפלין ינקרו את מוחו והיה אלישע מניח ויוצא לשוק, מצאו שוטר המלך וא"ל מה זה בידך א"ל כנפי יונה וכן נמצא, ולכן קראוהו בשם בעל כנפים, ומתוך הנעשה נראה שהיה בימי התנאים.

אלכסא

אדם גדול בזמן ר' טרפון בלוד כחגיגה יח. ומת ביום טבוח אחר עצרת ונכנסו כל ישראל לסופדו ולא הניחן ר"ט, ודעת הערך מלין צד 63 שהוא בעל אחות הורדוס ושם אשתו סאלאמה שמה והיא היתה אחותו הצעירה שנשאת קודם מות הורדוס ונתן להם במתנה את יבנה ואשדוד, ויען שע"י נעשה טובה גדולה לישראל שהציל את החכמים ממות כדמובא במגילת תענית וביוסיפון ולכן ספדו עליו, ואם כי דבר חכמה דיבר אבל ללא אמת כידוע שנהרג אנטיפרוס אבי הורדוס עוד טרם מלך הורדוס, וידוע שהורדוס מלך לד שנה וראשית מלכותו היה קג שנה בפני הבית כע"ז ט., וגם אם נאמר שנשארה ילדה קטנה כשמת אביה א"כ היתה לפחות בזמן החורבן לערך מאה ועשר שנים, והמעשה הזה היה כבר לאחר החורבן שאז היה ר"ט הריש בלוד כי בזמן הבית לא היה עוד ר"ט גדול כ"כ, וא"כ צריכין אנחנו ליתן לבעל אחות הורדוס אריכת ימים יותר מדאי. ובספר אוצר ישראל עירבב אותו עם אלכסא שופט הנכרי שדיבר אם ר' מנא, והוא טעות.

ר' אלכסא

נזכר כתובות פ"ה ה"א ר' יעקב בר אחא ר' אלכסא בשם חזקיה.

אלכסא או ליכסא

נזכר כתובות פ"ט ה"י ושבועות פ"ז ה"ט שאמר לר' מנא אנן עבדינן טבות סגיא מנכון, ומשמע שהיה מאוה"ע, והשערת בעל ערך מלין ערך אלכסא שהיה שופט נכרי.

אלכסנדר
אחיו של ר' הוריינא ור' שמואל בר סוסרטיי. נזכר ב"ב פ"ט ה"ג.

אלכסנדר - ינאי המלך
ערך ינאי.

ר' אלכסנדרי
זה דבר ברור שר' אלכסנדרי היה בדור השני והשלישי לאמוראי דא"י כמפורש כתובות עז: כשנפטר ר' חנינא בר פפא ואיפסק עמודא דנורא קרב לגביה ר' אלכסנדרי ואמר עשה בשביל כבוד חכמים, וידוע שר"ח בר פפא היה חברם של כל תלמידי דר' יוחנן כמבואר בערכו.
ור' אלכסנדרי קיבל הרבה מרי"בל שאמר בשמו כברכות נט., יומא נג:, סנהדרין צח..
וכן קיבל מר' יוחנן כב"ר פע"א-ז, תנחומא לך-א שאמר בשמו.
וכן מצינו נדרים מא. שאמר בשמיה דר' חייא בר אבא ואע"פ שהיו כמו חברים אך יען שר"ח בר אבא קיבל הרבה מרי"בל, לכן קיבל הוא ממנו וכדמוכח שם שאמרו ואמרי לה ארי"בל.
ומה שמצינו ר"ה פ"ד ה"ח, תנחומא תצא-יז ריי"בל בשם ר' אלכסנדריא, בל"ס נשתבש הגרסא וצ"ל להיפוך, כי המאמר דר"ה מובא בפס' רבתי פ' בחודש השביעי ושם מפורש ר' יהודה בן לוי ובר"ה הוא בר"ת ריי"בל.
הוא היה דרשן גדול וכל מאמריו המה אך באגדה.
ונשאר לנו ממנו תפלתו היקרה, ברכות יז. שאמר בתר דמצלי רבון כל העולמים ג"וי לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות יר"מ שתצילנו מידם, וכן מד' תהלים פ"כה-ב אמר ממה שאתה מחדש אותנו לבקרים של גליות אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו, ומזה נוכל להבין שבימיו כבר היו גזירות וצרות בא"י.
ובע"ז יט: יסופר שהיה הולך ומכריז מאן בעי חיי בגוף כו"ע לגביה הוציא להן ספר תהלים והראה להם הפסוק מי האיש החפץ חיים נצור לשונך וכו'.
ונזכר פסחים פז: שאמר ג' חזרו למטעתן, ובמגילה יז: אמר מפני מה קבעו ברכת השנים בתשיעית כנגד מפקיעי שערים, ובסוטה ה. כל שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעא עוכרתו, ושם י. ותשב בפתח עינים - בפתחו של אברהם אבינו, ובסנהדרין כב. מאמרו היקר כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו, ושם צג: צט: כל העוסק בתורה לשמה משים שלום וכו', ובחגיגה ה. שמת תלמיד בשיבבותיה ואמר אי בעי האי מרבנן (להלוך בדרך טובים) הוה חיי.

ומד' תהלים פ"טז ר"ה בשמו כל מי ששמוע קללתו ושותק נקרא חסיד, (ושם ר"פפו גרס שר' אבהו אמר בשמו) ושם פ"קב-ג ר' אחא בשמו אשרי אדם שיש לו יתד להתלות בו. ובתנחומא מקץ-טז אמר אשרי אדם שיסורין באין עליו והקב"ה אומר להם די, ובסוף מע"ש מצינו ר"ה בר אחא בשמו.
ועוד נזכר ע"ז ד., ברכות פ"ב סה"ג, תנחומא לך-א, וירא-כ, משפטים-א, תשא-יד, (בהר-ג שב"ג בשמו), מד' תהלים פ"ד-ג, פ"ה-י, פ"ט-יא, פצט-ג, ומה שמצינו יומא נג: שאמר בשם רי"בל - אמר לו רב מרדכי הוא ט"ס כי רב מרדכי היה תלמידו דרב אשי כביצה ו.. וגרסת ר"ח עיקר שגורס דברי רב מרדכי שם אחר דברי ר' חייא בריה דר"ה, וכן נזכר בזמר מדה"נ בראשית פ' תוצא.

ר' אלכסנדרי בר חנאי

נשאר לנו ממנו מאמר יקר בויק"ר פ"יט-ב א"ר אלכסנדרי בר חנאי ר' אלכסנדרי קרובה, אם מתכנשין כל באי עולם להלבין כנף אחד של עורב אין יכולין כך אם מתכנסין כל או"הע לעקור ד"א מן התורה אין יכולין, וביוחסין גרס ר' אלכסנדרי בר חגרי, ובשהש"ר פ"ה-יא גרס ר' אלכסנדרי בר הדרין ור' אלכסנדרי קרובה, (ופי' מת"כ שליח ציבור שאמר פיוטים וקרובץ).

ר' אלכסנדרי דצדוקא

(הוא שם מקום)
נזכר דמאי פ"ב ה"ב ור' זעירא שלח שאלו.

ר' אלכסנדרי קרובה

ערך ר' אלכסנדרי בר חנאי.

אלם

יוסף בן אלם כה"ג נזכר יומא יב:, ובירושלמי סוף הוריות נזכר אך בשם בן אלם, וביומא פ"א ה"א-ד בשם בן אלים.

אלנתן

ערך בר אלנתן (נחושתא בת אלנתן, מלכים ב' פ"כד-ח).

אלעזר

ר' אילעאי בר' אלעזר שבת ס., ר' יוחנן ב"א פסחים נא., ר' יונתן ב"א שבת מט., ר' יצחק ב"א שבת כט:, ר' ירמיה ב"א ברכות נח., ר' ישמעאל בן אלעזר שבת לב., ר' נחמיה בן אלעזר איכ"ר פ' ולא זכר הדום, ר' שמעון בן אלעזר התנא הנודע.

אלעזר
נזכר שקלים פ"ה מ"א שהיה ממונה בבית המקדש על הפרוכת.

אבא אלעזר
נזכר חגיגה טז: וספרא ויקרא רפ"ב שאמר ר' יוסי סח לי אבא אלעזר (ופר"שי כך שמו) פ"א היה לנו עגל של זבחי שלמים וכו', ומזה משמע שראה עוד את בה"מק בבניינו.

ר' אלעזר אבוי דר' יצחק בר נחמן
נזכר ב"ב פ"ח ה"א שאמר בשם ר' הושעיא ובל"ס צ"ל אחוי דר"י ב"ג.

אליעזר איש ביריא
נזכר עירובין נה: תניא אליעזר איש ביריא אומר.

ר' אלעזר בוצראה
איכ"ר פ"ד פ"ג, הוא ור' תנחום אומרים בשם ר' אחא.

ר' אלעזר בר אבינא
נזכר יבמות סג. שאמר אין פורעניות באה לעולם אלא בשביל ישראל, וברכות ד: א"ר אלעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד וכו', וצ"ל ר"א בר אבינא וכן הוא גרסת ע"י ודק"ס, וכן נזכר ברכות פ"א ה"ה-י, וב"ר פ"צח-ב ר' יהודה בשמו והוא ר' יודן כדמובא המאמר במ' תהלים פ"לא-ז, ובריש פס' דר"כ מצינו ר' תנחום חתניה, ובשהש"ר פ' באתי לגני גרס ר' מנחם חתניה.

ר' אלעזר בר אבין
נזכר ש"ר פ"מז-ה, אך צ"ל ר' ברכיה ר' אלעזר ור' אבין בשם ר"מ כדמובא המאמר ב"ר פ"מח-יד.

אלעזר בן אחוי
נזכר ב"ר פ"צה-ג.

ר' אלעזר בן אנטיגנוס
(אמורא דא"י בדור השני). הוא היה תלמידו דר' אלעזר בר' ינאי ואמר תמיד בשמו כגיטין לא. מאי מע"ל ר' יוחנן אמר מע"ל של בדיקה ר"א בן אנטיגנוס אומר משום ר"א בר' ינאי מע"ל של הנחה, ובחולין ט. אומר משום ר"א בר' ינאי, וכן חולין נה: חולק רב"בח אם ר"א בן אנטיגנוס שאמר משום ר"א בר' ינאי, וכן שם נו: אומר משום ר"א בר' ינאי אחת זו ואחת זו צריכה בדיקה, וכביצה לד. איתא המאמר להיפוך שר"א בר' ינאי אומר משמו וצ"ל כמו בחולין וכן הוא בדק"ס, וברי"שי שם נפל ג"כ הטעות הזה ור"שי כיון בלשונו הקדוש לתקן שבל נטעה לומר שהוא תנא ולכן אומר ה"ג אר"א וכו', ובזה סרה

קושיית סה"ד, ובשבת קג: אמר משום ר"א בן יעקב וצ"ל ר"א בר' ינאי וכן הוא בהרי"ף ובקד"ס, וכן מצינו הרבה פעמים בירושלמי שאמר בשם ר"א בר' ינאי כברכות פ"ב ר"הו, מעשרות פ"ד ה"ג, גיטין פ"ג ה"ח, ב"מ פ"ז ה"ד, ובברכות פ"ה סה"ב ר' זעירא ר"א בן אנטיגנוס בשם ר' ינאי צ"ל ר"א בר' ינאי.

ר' אלעזר בר ביסנא

נזכר ב"ר פ"יח-א בשם ר' אחא.

ר' אלעזר בר ברכיה

נשאר לנו ממנו אך מאמר אחד בסנהדרין צד: שאמר אין נמסר עם עייף בתורה ביד מי המציק לו.

אבא אלעזר בן גימל

(תנא דברייתא).

נשאר לנו ממנו ברייתא אחת שמובא כמה פעמים בש"ס, כביצה יג:, מנחות נד: דתניא אבא אלעזר בן גימל אומר וחשב לכם תרומתכם וכו', ובגיטין ל: גרס בן גמלא, ובבכורות נח: בן גומל, ומקור הברייתא הוא מספרי קרח פ' ונחשב, ושם אבא אלעזר בן גמליאל (וגימל הוא קיצור השם) וחולק שם עם ר' ישמעאל.

ר' אלעזר בן דגלאי

ערך ר"א בן דלגאי.

ר' אליעזר בן דהבאי

נשאר לנו ממנו מאמר יקר במס' כלה רבתי ספ"ב שאמר כל הנותן שלום לרבו והאומר דבר שלא שמע מרבו והחולק על ישיבתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, וכל האומר דבר בשם רבו מביא גאולה לעולם. והמאמר הזה מובא ברכות כז: ושם חסר תיבת "בן דהבאי".

ר' אלעזר בן דלגאי

נזכר במשנה תמיד פ"ג מ"ח שאמר עזים היו לבית אבא בהר מכוור והיו מתעטשות מריח פיטום הקטורת, ושם במשנה איתא בן דגלאי אבל במתניתא דבני מערבא גרס בן דלגאי וכן הוא בירושלמי סוכה פ"ה ה"ג, וביומא לט: גרס בן דולגאי, ויש גורסין שם ר' יוסי בן דולגאי.

ובעיתון "השקפה" שנה ז' גליון לב כותב הרב ר' ברוך חומה מירושלים שמצא במשניות דפוס בומבורגי בוינציאה שנת רפח ושם א"ר אלעזר שני דלגי עזים וכו', וישער שהמעתיק הראשון כתב ב' דלגי עזים, ובא המעתיק השני וכתב "בן דלגי", ואם כי דבר

חכמה דיבר אבל קשה מאוד לשבש בארבע מקומות, וכן צריכין אנו לשבש ולומר "ר' אליעזר" כי ר' אלעזר (בן שמוע) לא היה בזמן הבית, ועוד שלא מצינו בשום מקום בש"ס לקרא "דלגי" על עדרי צאן.

אבא אלעזר בן דולעאי

נזכר במשנה מקואות ספ"ב חולק עם ר"מ, ר' יהודה ור"א ור' שמעון.

אלעזר בן דורדיא

עליו יסופר מעשה נורא בע"ז יז. שלא הניח זונה שלא עבר עמה עבירה, ושמע שיש זונה אחת ששכרה כיס מלא דינרין וכשבא אצלה, בתוך שיחתן אמרה לו שלא יועיל לו שום תשובה, ודבריה שדברה שלא במתכון נכנסו בלבו בארס והלך ממנה וגעה בבכיה כ"כ עד שיצתה נשמתו, ויצאה ב"ק ואמרה ר' אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העה"ב - בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת - ולא עוד אלא שקורין אותן "רבי", ואין ראיה מזה שהיה בזמן רבי יען שמצינו שרבי בכה על קטיעה ב"ש שהיה בזמן ר"ע כע"ז י:.

אלעזר בן דינאי

נשאר שמו לגנאי במשנה סוטה פ"ט מ"ט שאמרו משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה, משבא אלעזר בן דינאי ותחינה כן פרישה היה נקרא, חזרו לקרותו בין הרצחן, ובן נזכר כתובות כז. כגון אשתו של בן דונאי, ובתו"יוט מביא בשם הא"ר זנוויל שצ"ל תחלה בן פרישה.

ר' אלעזר בן דמא

בן אחותו של ר' ישמעאל.

בבבלי נזכר אך בשם בן דמא, אבל בירושלמי נזכר בשם ר' אלעזר ב"ד הוא היה גדול הדור עוד בימי דודו ר' ישמעאל כמנחות צט: שאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית - ולא התירו, ובתוספתא שבועות פ"ג שאל לר' ישמעאל בדין עדות וקראו, בן דמא בני, וברכות נו: שאל מר' ישמעאל ראיתי בחלומי שני לחיי שנשרו א"ל שני גדודי רומי יעצו עליך רעה ומתו.

וסיבת מיתתו יסופר ע"ז כז: מעשה בבן דמא (בירושלמי שבת ספי"ד וע"ז פ"ב סה"ב איתא ר' אלעזר בן דמא) בן אחותו של ר"י שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא (בירושלמי שם איש כפר סנא בשם ישו ב"פ) לרפאותו ולא הנחו ר' ישמעאל, א"ל ישמעאל אחי הניח לו ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור את

הדבר עד שיצתה נשמתו ומת, קרא עליו ר' ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבירך.
ובס' היכלות רבתי פ"ד שר"א בן דמא היה מהרוגי מלכות, ונראה כי הוא ט"ס וצ"ל ר' יהודה בן דמא, עיין ערכו.

ר' אליעזר בן הורקנוס

דבר זה מוסכם מכל רבותינו הראשונים שסתם ר' אליעזר הוא בן הורקנוס.
איך ומתי התחיל ללמוד תורה מצינו כמה נוסחאות. באדר"נ פ"ו-ג וב'ריש פדר"א, תנחומא לך-י, ובקצרה בב"ר רפמ"ב, וכל הנוסחאות מודים שאביו הורקנוס היה עשיר גדול ובעל נחלאות ומקורב למלכות, והיו לא בנים הרבה וכולם עבדו את האדמה, וכולם היא ע"ה ואפילו ק"ש ותפלה לא למדו, כדרך ע"ה שהיו בזמן ההוא, ובנו אליעזר היה כבר כבן כב' שנה ולפי נוסח התנחומא היה כבן כח' שנה, וע"פ אבדר"נ היה כבר נשוי אשה.
ואז עלה ברעיונו לעזוב מחרישתו וללמוד תורה, וכשגילה מחשבתו הגדולה לפני אביו התחיל לשחוק ממנו וא"ל הלא בן כח' שנה אתה ואתה מבקש ללמוד תורה? לך וקח לך אשה ובניך אשר תוליד תוליכם לבית הספר. אך הוא גמר בדעתו לעזוב את בית אביו, ומני אז היה יושב ובוכה תמיד, עד שנגלה אליו אליהו ויעצו לילך לירושלים ללמוד לפני רבן יוחנן ב"ז.
ובפעם האחרונה שהיה חורש נשברה רגל פרתו, ואז אמר "לטובתי נשברה רגל פרתי", וברח לירושלים בעירם ובחוסר כל ובא ועמד לפני ריב"ז, ועל כל השאלות ששאלוהו לא השיב כלום, ואך השיב שאפילו ק"ש ותפלה ובהמ"ז לא למד, ונפשו חשקה בתורה, ורבן יוחב"ז בטוב לבו ריחם עליו, והתחיל ללמוד תורה, אבל יען שברח מביתו ריקם לא היה לו מה לאכול עד שיצא ריח רע מפיו מחמת הרעב, וצוה ריב"ז לתלמידיו ר' יהושע ור' יוסי הכהן לחקור ולדרוש אצל מי אכסניא שלו, ומצאו שמאכלו היה איזה מין עפר, וכשספרו זאת לריב"ז, אז בע"כ גילה לפניו בן מי הוא, ומני אז שם ריב"ז עינו עליו לטובה שלא יחסר לחמו כמו שהיה למוד בבית אביו, ורבו ראה כי ברכה בי ושקידתו בתורה למעלה מן הטבע, קרבהו אליו עד שבשלש שנים נעשה אחד מגדולי תלמידיו.
ובעת ההיא נעשה בבית אביו מהפכה שע"פ איזה סיבה הוצרך אביו וכל ב"ב לעזוב נחלתם, ולכן לא שם לבו להיכן הלך אליעזר בנו, אבל אח"כ כששבו למקומם כבראשונה ואליעזר לא בא (ובל"ס כבר שמעו שהוא בירושלים לומד תורה) ואביו היה אז זקן גדול אז אמרו לו בניו ראה מה שאליעזר בנך עשה לך, לעת כזאת הניחך והלך לו לירושלים

לאכול פטומות, אנחנו התעננו בכל אשר התענה נפשך ולא הנחנוך ביום צרתך, ואך אל הירושה יבא כאחד מאתנו, ואם גם תכתוב צואה לא ישמעו לזה כי הנשיא ריב"ז יפסוק הדין לטובתו, ויען להם אביו אל תפחדו ממנו כי אני אלך לירושלים וביום השבת לפני כל עם ועדה אכריז שאין לו חלק ונחלה עמכם. וכשבא לירושלים ונתודע הדבר לריב"ז שאבי ר' אליעזר בא, צוה שישיבוהו בין גדולי העם ואת ר"א צוה שהוא ידרוש אותו השבת.

ואביו עמד משתומם ולא האמין למראה עיניו ולמשמע אזניו איך שבנו שהיה ע"ה יושב כעת לפני הנשיא וכל קהל ישראל ודורש כמשה מפי הגבורה ופניו מאירות כאור החמה עד שמרוב חיבה נשקו ריב"ז וא"ל אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלציכם, ור"א נשא עיניו והכיר את אביו שעומד על רגליו נבהל מפניו וא"ל אבא שב שאיני יכול לומר ד"ת ואתה עומד על רגליך, אז עמד הורקנוס על הספסל ואמר לפני כל הקהל דעו נא רבותי שעליתי לירושלים היה לנדות את אליעזר בני ולרחקו מן הירושה, אבל עכשיו הריני נותן לו שני חלקים יותר מאחיו. אבל ר"א בנו השיב לו שלא ביקש מהקב"ה לא קרקעות ולא כסף וזהב, ואך תורה ביקש, ולא יטול חלק אחיו יותר על נחלתו.

אם היה כהן או לוי

מצינו בירושלמי סוטה פ"ג ה"ד מטרונא אחת שאלה את ר' אלעזר מ"מ חטא אחת במעשה העגל והן מתים בג' מיתות, אמר לה אין חכמה לאשה אלא בפילכה, א"ל הורקנוס בנו בשביל שלא להשיבה ד"א מן התורה איבדת ממני ג' מאות כור מעשר בכל שנה, ופירש קרבן העדה שר"א כהן היה, וכן פירש ידי משה במדבר רבה ספ"ה, אבל כבר הוכיח באמת הגאון רד"ל במבוא לפירשו היקר פדר"א שלא היה כהן ומביא ראיה גדולה מיבמות סא: שר"א ס"ל שכהן לא ישא את הקטנה וא"כ איך נשא ר"א את בת אחותו כשהיתה קטנה כיבמות פי"ג ה"ב. עכ"ל.

ועוד ראיה קצת שלא היה כהן מגיטין נו. כשהוציאו את רבן יוחנן בן זכאי מירושלים וכולם חשבו שמת נכנס ר"א מצד אחר ור' יהושע מצ"א, ואם היה כהן איך צוה לעשות כן? הלא יבינו כל העם שחי הוא, וא"א לדחוק ולומר שמותר לטמא לנשיא הדור אבל לאו כו"ע ידעי הדין. וזה ברור.

ובתנחומא חוקת-כד בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפ' פרה - ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה - אמר משה רבש"ע - יה"ר שיהא מחלצי א"ל חייך שהוא מחלציך וכו', ומזה אנו רואין שהיה לוי, אבל אין שום ראיה מזה שאפשר כדעת היוחסין והגאון בעל מנחם עזריה במאמר היקר דין ח"ב פט"ו שר"א היה מצד

האם מזרעו של משה. וכונתם לומר כן יען שלא מצינו בשום מקום שום דבר מעבודתו במקדש כדמצינו את חבירי ר' יהושע שהיה מן המשוררים במקדש.
ושקידתו בתורה וזכרונו הנעלה הביאו עד שהגיע למדרגה גדולה כ"כ להיות הריש והראשון בין תלמידי ריב"ז כאבות פ"ב מ"ח שחשבו בראשונה לחמשה תלמידיו היותר גדולים, ורבו העיד עליו שהוא כבור סוד שאינו מאבד טיפה, ואמר עם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים גם אז ר"א בן הורקנוס מכריע את כולם.
והיה גדול אפילו מר' יהושע שהיה תלמיד לריב"ז עוד קודם שהתחיל ר"א ללמוד כריש פדר"א.
ושמו הולך וגדול כ"כ עד שהתחתן עם הנשיא רשב"ג ונשא את בתו החכמנית בשם "אימא שלום" וכאשר נבאר להלן. והוא ירש מרבו הקדוש כל המדות טובות כמפורש סוכה כח. שמימיו לא קדמו אדם בבהמ"ד, ולא ישן בבהמ"ד אפילו שינת עראי ולא הניח אדם בבה"מד ויצא, ולא שח שיחת חולין, ולא אמר דבר מה שלא שמע מפי רבו מעולם.
והגאון בעל שבות יעקב בספרו עיון יעקב יבמות צ. יאמר שם דר"א שלא אמר מה שלא שמע מפי רבו, הוא ר"א בן יעקב או בן שמוע, ובמחילה מכבודו שלא עיין בגמרא. וכן טעה בזה ההחם יה"ש בהחלוץ שנת תרכו צד 43 ויאמר שקאי על ר"א בן שמוע, ובזה נפלו כל הזיותיו בבירא.
ובאמת כן מצינו מפורש בנגעים פ"ט מ"ג ופי"א מי"ז כששאלוהו ולא היה בידו קבלה מרבו השיב לא שמעתי, וכן סוכה כח. ששאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה, יב' אמר להם שמעתי, יה' א"ל לא שמעתי. ולא בהלכה בלבד שמר הכלל הזה, אבל גם מה שלא שייכה להלכה מצינו ששאלוהו יומא סו: פלוני מהו לעה"ב לא רצה לענותם מפני שלא שמע מפי רבו.
וזה שאמר בעצמו ברכות כז: החולק על ישיבתו של רבו - והאומר דבר מה שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, והרב רז"פ בדרכי המשנה תמהאיך אפשר לומר שר"א לא אמר שום דבר מה שלא שמע מפי רבו הלא מצינו כשלש מאות הלכות מר"א במשנה וכי על כולם נאמר ששמעם מפי רבו? ובא אחריו הרב ראה"ו בדו"ר ח"ב פ"ט ויאמר:
עכ"ל. והקורא לתומו כאשר יראה בציוניו הרבים ידמה כי המה כנתינתן מסיני ואמת הוא. אבל ניתי ספר וניחזה, מהשני ציוניו שהביא הוא אך מאמר אחד הנשנה בנגעים ונכפל בתו"כ ושם איתא בפירוש שר' יהודה בן בתירה הביא ראיה לדבריו ור"א א"ל חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים, וא"כ איזה סברא מצא החכם ווייס שמכרחת

ביטולם? ולפלא מה שלא הביא הציון גם מנגעים פי"א מ"ז, אבל גם שם הביא ריב"ב ראיה לקבלת ר"א.
וכן יאמר החכם ווייס וז"ל:
עכ"ל.
וכמה עורון עינים יש בזה הלא בפירוש אמרו שם בגמרא ד. ואתא ר"א למימר מובלעות נמי לא שלא תחלוק במדינת הים. וזה סברא אמיתית הראוי למי שאמרם יען שכלל גדול קבלו מרבותיהם שהביא גט ממדינת הים לא"י צריך שיאמר בפ"נ וא"כ מי הוא זה שיאמר כמה פרסאות צריך שיהיה ממדינת הים לא"י? ולכן השוה ר"א מדותיו ואמר שאפילו מובלעות כמו מכפר לודים ללוד נמי צריך לומר בפ"נ וכמו שאמרו מ' סאה חסר קורטוב המקוה פסולה יען שנתנו חק ושיעור לדבריהם, ולדברי רבב"ח שם רחוקה כפר לודים ללוד כמבי כובי לפומבדיתא, והוא ששה פרסאות כסוכה כו: ברש"י ד"ה מפומבדיתא. וכן יאמר הלאה החכם ווייס:
עכ"ל.
וכמו נבואה נזרקה מפי החכם הזה על עצמו שמדמה ששומע ורואה מה שלא שמע ולא ראה, או יותר קרוב לומר שעשה בזדון לעור עיני הקוראים וירבה אך בציונים לחזק את כח המדמה שלו, וידמה שהתורה מונחת באיזה קרן זויות הנשכחת מני רגל, אבל כאשר נעיין בציוניו אשר העתיק על פי רוב מספר סה"ד נמצא כולם ממש היפוך דבריו, כי באמת ר"א לא לבד שהיה נזהר מלומר מה שלא שמע מפי רבו למעשה, אבל גם בדרך לימוד נמי מצינו שפירוש שלא אמר אם לא שמע כמפורש סוכה כז: שלא רצה ר"א לומר דאסור לפרוש סדין על הסוכה, ופריך הגמרא ותפשוט ליה מדידיה דאמר אסור להוסיף על אהל עראי, ומאי פריך הלא שם אמר אך להלכה ולא למעשה, ולכן כאן למעשה לא רצה לומר מה שלא שמע, ומזה אנו רואין שאפילו לא למעשה היה נזהר בזה.
ומה שמצינו שהיה ר"א דן עם חביריו בהלכה והיו מתווכחין זע"ז בסברא וביג מדות כפסחים פו. עא:, תענית ב., סנהדרין צז:, ובכמה מקומות במשניות, לא שהיה דן לחדש דין חדש אך עיקר הדין שמע מרבו ואך היה דן לקיים שמועתו.
ומה שמצינו סוכה כז. שחזר בו ר"א, אפשר שנזכר שקבלת רביותיו לא כן הוא, ואדרבה זה גדולתו ותפארתו שלא בוש מלחזור בו ואך לעמוד על האמת היה כל מגמתו.
ונאמנו עלינו דברי ר' יהושע חבירו הגדול כמאה עדים, בשה"ר פסוק לריח שמניך, וז"ל בית מדרשו של ר"א היה עשוי כמין ריס ואבן אחת היתה שם ומיוחד לר"א לישיבה. פ"א נכנס ר' יהושע (אחר פטירת ר"א) והתחיל לנשק אותה האבן ואמר האבן הזאת

דומה להר סיני וזה שישב עליו דומה לארון הברית, ואחרי עדותו של ר' יהושע איה הפלא אם היה טמון בזכרונו הגדול כל קבלות דרבו הגדול שהיה מן מקבלי התורה. והחכם ווייס שפך כל חמתו עליו מפני מה? יען שמצא שקלל את תלמידו שהורה הלכה בפניו שלא יוציא שנתו עירובין סג. אבל דבריו ללא אמת שלא קללו ואך אמר לאימא שלום אשתו תמיה אני אם יוציא זה שנתו א"ל נביא אתה? א"ל לא נביא אנכי אלא כך מקובלני כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.

וכן מצא החכם ווייס דאמר במגילה כה: תלמיד אחד קרא לפניו הודע את ירושלים את תעבותיה א"ל ר"א צא והודע תעבותיה של אמך. כאן שינה החכם בזדון את לשון הגמרא כי לא היה תלמידו וז"ל הגמרא "באדם אחד" שהיה קורא למעלה מר"א הודע וכו' בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול. ואדרבה מזה אנו רואין את אהבתו לעמו שאע"פ שהוא ראה בעיניו איך החריבו הפריצים ורשעי העם את בית תפראתנו, אעפ"כ למד זכות עליהם ולא רצה לשמוע שום דבר גנות על הכלל כולו.

וכן יאמר החכם ווייס "בדברו ר"א עם חביריו בעניני תורה היו דבריו קשים ונאמרים ברמות רוח כנדה ז:", גם זה הוא ללא אמת כי איזה רמות רוח הוא במה שהשיב לר' יהושע אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה, וכי אומרים למי שלא ראה החודש שיבוא ויעיד. ובאמת הלכה כר"א שם שארבע נשים דיין שעתן יען שכן הוא הקבלה האמיתית, ויאמר הלאה, ר' יוסי בן דורמסקית בא אליו לקבל פניו ולכבדו ובמה שלם לו ר"א גמולו? בקללה נמרצת כחגיגה ג: וצוה לעיין בפרש"י, אבל כשנעיין בס' ידים פ"ד ובתוספתא שם פ"ב נראה בפירוש שהמעשה היתה אחר שנידוהו והרחיקוהו חכמי יבנה מהם, ולכן ר"א שישב במר לבו בלוד כשספר לו תלמידו מה שנתרחש הלכה ביבנה כעס עליהם למה המה צריכין למנין בדבר שיש בידו הלכה מפורשת בקבלה איש מפי איש עד סיני שכן הוא, ואעפ"כ בתוך כעסו זלגו עיניו דמעות של שמחה ואמר סוד ד' ליראיו כלומר שכונו להלכה, ובדמסיים שלאחר שנתיישבה דעתו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן, והאם מן איזה ביטוי קשה שיוצא מפי איש בשעת כעסו נוכל לבנות דברי ימי ישראל?

עוד ימצא עלילת שוא על ר"א ויאמר:

עכ"ל. וגם כאן הזיד במעילה ולא העתיק לשון הגמרא ובגמרא הכי איתא שאמר ר"א הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו וכו', (ופרש"י והוא הפשט האמיתי, כלומר לא חסרתים מחכמתם ממה שהיו מתחלה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני לפי שלא למדתי אך מעט מהם.) הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני תלמידי "אלא"

כמכחול בשפופרת (ובזה השפיל את עצמו כ"כ כי הוא לא החסיר מרבותיו כלום אבל תלמידיו החסירו ממנו מעט, והאם תמצא עניוות יותר גדולה מזה היוצא בשעת מיתתו). ובא החכם ווייס והפך קערה על פיה ושכח לציין את כל מדות ר"א היקרות המפוזרות בכל הש"ס, כמו תפלתו היקרה ברכות כט: עשה רצונך בשמים ממעל וכו', ושם כח: מה שצוה לתלמידיו הזהרו בכבוד חבריכם וכו', ושם מז: שבשביל להשלים עשרה שיחרר את עבדו, וכדי שלא למסור ד"א מן התורה לנשים הפסיד ג' מאות כור מעשר כירושלמי סוטה פ"ג ה"ד, ואמר סוטה מח: כל מי שיש לו פת היום ואומר מה אוכל למחר ה"ז מקטני אמנה.

צניעותיו היה למעלה מן הטבע כנדרים כ: שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכאפאו שד, ובנדה יד. אמר מוטב יוציא לעז על בניו ואל יהא רשע שעה אחת לפני המקום, ובמנחות לב: שפ"א ישב על המטה ונזכר שס"ת מונח עליה ונשמט וישב ע"ג קרקע ודומה כמו שהכישו נחש.

והיה גדול כ"כ בעיני בני דורו עד שאמרי שבת קל. במקומו של ר"א היו כורתין עצים לעשות פחמים לעשות ברזל ועיר אחת היתה בא"י שהיו עושין כר"א יהיו מתין בזמנן ולא עוד אלא שפ"א גזרו על המילה ועל אותה העיר לא גזרו.

בענין ע"ז החמיר מאוד מאוד כע"ז מה. שאמר העוקר ע"ז צריך לשרש אחריה, ובגיטין מח: ס"ת שנמצא אצלו צריך לשרפו, ושביעית פ"ח מ"י אומר כל האוכל פת עכו"ם כאוכל בשר חזיר. ובזה יובן הגמרא ע"ז טז: כשנתפס ר"א למינות (ופי' רבינו חננאל שאמרו עליו שהוא מודה בב' רשויות) וכשניצול מזה נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קיבל עליו תנחומין (יען כי הוא ידע בעצמו שהוא רחוק מזה אפילו ממחשבה זרה ואיך יחשדוהו במה שאין בו?) ואח"כ הזכירו ר"ע וא"ל רבי שמא דבר מינות בא לידך והנאך ואז נזכר ר"א שפ"א דיבר עם יעקב איש כפר סכניא תלמידו של אותו האיש, וע"ז חשדוהו כי הוא ניטה לדעתם, וזה ידוע בדברי הימים שהמינים הראשונים היו נרדפים ממלכות רומי שהיו אז עדיין עובדי אלילים, ולכן כשראו את ר"א דובר עם אחד מהשלוחים תפסוהו, וזה שאמר לו ההגמון הזקן (חכם) שכמותך יעסוק בדברי בטלים הללו, ויען שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט השערה לכן נענש גם על דבר קטן כזה שנהנה מאותו תלמיד.

ומאמרו היקר אבות פ"ב מ"ט רא"א עין טובה, ושם מ"י שאמר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני יום מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה - וכל דבריהם כגחלי אש.

וזכה להקרא בשם ר' אליעזר הגדול כקידושין לט: שמקשה הגמרא מר"א הגדול על סתם ר"א, ונזכר בשם זה ברכות ו. לב., גיטין נז., סוטה יג: מט., ב"מ נט., ב"ב קכא., ערכין יז., אדר"נ ספ"טו, וכולן באגדה זולת ב"ק פג. בהלכה.

ויש מי שרוצה לומר שלכן נקרא הגדול יען כשהתחיל ללמוד היה אז כבר גדול ובא בשנים, וזה ללא אמת כי מה לנו להזכירו ע"ז מה שהיה ע"ה בילדותו, וקרוב יותר לומר שלכן נקרא כן ע"פ המעשה דב"מ נט: שאמרו עליו "אך גדול היה באותה שעה".

זמנו וחייו ומקראיו הגדולים

כבר כתבנו לעיל כשברח לירושלים ללמוד היה אז כבן כב' שנה ושמש הרבה שנים לפני רבו עד שגם בימי רבו הגיע להוראה כסוכה כז. ששאל אפוטרופוס של אגריפס המלך את ר"א, ובמגילה כו. מעשה בבהכנ"ס של טרסיים שהיתה בירושלים שמכרוהו לר"א ועשה בה כל צרכיו (אך יש גורסין שם ר"א בר' צדוק) וכן ראיה קצת מפסחים סה. שאמרו במשנה שם שלא ברצון חכמים ואמרו בגמרא שלא ברצון ר"א וזה היה כשב"המק קיים, וכפי מה שבארנו במק"א יסד כבר ריב"ז ישיבה גדולה ביבנה כמה עשרות בשנים עוד קודם החורבן יען כי ראה בחכמתו שעתידה ירושלים ליחרב, והפריצים התרבו מאוד בירושלים לכן הקדים הרפואה קודם למכה וקבץ ליבנה את חכמי ישראל ושם עיברו את השנה כירושלמי סוף סוטה כשנכנסו הזקנים לעליה ביבנה ויצתה ב"ק וא"ל יש בכם שנים ראויין לרה"ק ושמואל הקטן אחד מהן (והוא נפטר קודם החורבן כמו שבארנו בערכו) ונתנו עיניהם בר"א בן הורקנוס.

והנה מלבד מה שישב לרגלי רבו ריב"ז היה לו גם ישיבה פרטית כאשר בארנו בערך ר' עקיבא, שר' עקיבא שמשו יג' שנה עוד קודם החורבן, ושרי רומי שידעו היטב שריב"ז ותלמידיו המה אוהבי שלום רומי, וכשרצה ריב"ז לצאת מירושלים לבוא לעמוד לפני אספיסינוס קיסר נשאו ר"א ור"י את מטתו כמבואר גיטין נו. ור"א ראה בעיניו את חורבן הבית ואת המהפכה הגדולה ואת כל הצרות שעברו על בני עמו, ואז הלך ריב"ז ותלמידיו הגדולים ליבנה והסמיך אותם כמפורש בסנהדרין פ"א סה"ב.

ואחר פטירת ריב"ז היה ר"א מראשי גדולי הדור בסנהדרי יבנה תחת דגל גיסו רבן גמליאל.

והנה מלבד גודל תורתו היה מופלג בכמה לשונות כסנהדרין יז. שהיה ר"א מן הד' בב"ד של יבנה שהבינו כמה לשונות. והוא כגדול הדור לקח חלק בכל עניני כלל ישראל כמו שמצינו אותו כמה פעמים נוסע לרומי עם ר"ג ור"י ובטל הגזירות הכלליות כסנהדרין פ"ז הי"ג ר"א ור"י ור"ג סלקון לרומי, וב"ר פי"ג-ט מעשה בר"א ור"י שהיו מפרישין לים

הגדול - כיון שעלו לרומי א"ל אנדרינוס וכו', (וזה היה זמן רב קודם שמלך אנדרינוס), ודברים רבה פ"ב-כד מעשה שהיו רבותינו ר"א ור"י ור"ג ואז היתה גזירה שבירח ימים לא יהיה בכל העולם יהודי.

וכן מצינו אותו עם ר' יהושע ור"ע שעלו לרחוץ בהרי דימוסין דטבריא, ור"ע קרע תמיד בשם רבי אע"פ שר"ע נתגדל מאוד כדמצינו פסחים סו., ב"מ נט:, סנהדרין סח. קא..

והנה אע"פ שרכש לו כל מדות היקרות מרבו ואחרי גדולתו בתורה ובחכמות היה מטבעו איש שאינו מעביר על מדותיו כמבואר תענית כה: מעשה בר"א שגזר יג' תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים - ירד ר"ע אחריו ואמר אבינו מלכנו - וירדו גשמים - הוו מרנני רבנן יצתה ב"ק ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה [ר"ע] מעביר על מדותיו וזה [ר"א] אינו מעביר על מדותיו, (ובזהר שמות טו. מובא שר"ע פייסו במשל נאה ואמר איהו רחימא דמלכא ואנא עבדא, ובעי מלכא לאשתעי בהדיה כל יומא ולא יתפרש מיניה, ואנא לא בעי מלכא דאעול חרעי דפלטרין, ובזה נח דעתו דר' אליעזר). ודבר זה הביא עליו צרות רבות ורעות עד שנתנדה מחבריו היקרים ומתלמידיו הראשונים והלך לו ללוד לישיבתו פרטית ומני אז לא בא לועד הסנהדרין ליבנה וכל זה נעשה ע"י גיסו ר"ג וחבירו האהוב ר' יהושע וכדמובא ב"מ נט: בדין חתכו חוליות ונתנו חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין וקראו ההלכה הזאת "תנור של עכנאי" ור"א השיב לחכמים כל תשובות שבעולם שהצדק אתו ולא קבלו ממנו - עד שיצתה ב"ק ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכ"מ, אז עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא - כבר כתבת בתורה אחרי רבים להטות, וכדי לחזק הדבר הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ע"י אותו תנור ושרפים ונמנו עליו וברכוהו, ור"ע תלמידו הגדול היה השליח ולבש שחורים וישב לפניו ברחוק ד' אמות. א"ל ר"א עקיבא, מה יום מיומים? א"ל רבי! כמדומה שחברים בדילים ממך. אף הוא קרא בגדיו וחלץ מנעליו וישב ע"ג קרקע ובכה. וצערו של ר"א היתה גדולה כ"כ עד שבכ"מ שנתן ר"א עיניו בו נשרף, ור"ג היה הולך בספינה עמד עליו נחשול שבים לטבעו, אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר"א בן הורקנוס אבל גלוי וידוע לפניך רבש"ע שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל ואז נח הים מזעפו. ומהיום והלאה לא שבקתיה אשתו אימא שלום שהיתה אחות לר"ג שיפול על אפיה, (פי' שלא יבכה וכדאמרו שם שכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה), יומא חד טעתה אשתו בין ירחא מלא וחסר וסברה שהוא ר"ח ובאמת היה ער"ח ומצאה אשתו דנפיל על אפיה וצווחה אשתו קום קטלית לאחי, אדהכי נפל שיפורא שנפטר ר"ג.

ובירושלמי מו"ק רפ"ג שהלך ר"א לשוק ואשה אחת כיבדה האשפה מהבית וזרקה לחוץ באותו רגע שהלך ר"א ובשגגה הפילה על ראשו, ושמח ר"א ואמר כמדומה לי שמעתה חבירי יקרבו אותי שנאמר מאשפות ירים אביון, אבל לדאבון לבו לא נתקיימו דבריו ולא קיבלוהו, ומהיום ההוא עד מותו לא נשמע דבריו בועד הגדול דיבנה, ונפנה והלך ללוד לישיבתו הפרטית והרביץ שם תורה הרבה.

ובירושלמי מו"ק רפ"ג מקשי ולית ר"א ידע שאחרי רבים להטות, ומשני לא הקפיד אלא ע"י ששרפו טהרותיו בפניו, ומני אז קראוהו ר"א דשמותי כשבת קל:, נדה ז:, ופרש"י שהוא לשון שמתא יען שברכוהו. ובשבת שם מביא רש"י שבירושלמי מפרש שקראוהו שמותי יען שהיה מתלמידי שמאי, וכן כתבו התוס', והוא בירושלמי שביעית ספ"ט ותרומות פ"ה ה"ד, ביצה פ"א ה"ד, ויבמות פי"ג סה"ו שמקשה שם מב"ש על ר"א, ואע"פ שר"א היה מתלמידי דריב"ז אבל יען שריב"ז קיבל מהלל ושמאי כאבות פ"ב מ"ח והוא מסק לתלמידיו הלכות שניהם ור"א אחז דרך ב"ש ולכן נקרא שמותי, אבל הירושלמי לא פליג אבבלי כי גם בירושלמי מו"ק רפ"ג מובא המעשה שנידוהו.

ובענין הנדוי אם היה נדוי גמור אם לא, כבר האריך בזה הגאון דר"ל במובא לפדר"א, ואחרי העיון נראה שח"וש שינדו את ר"א שהיה גדול על כל בני דורו, אבל הענין היה שכל חכמי יבנה עשו קשר ביניהם שלא יהיה בחברתם מהיום והלאה ושלא יהא להם שום עסק עמו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל, וזה שא"ל ר"ע ב"מ נט: כמדומה לי שחברים בדילים ממך, והיינו שקיבלו עליהם שלא ישבו בד' אמות שלו וממילא לא יבוא לבית הועד הגדול, וכן מפורש הלשון בסנהדרין סח. שלאחר פטירת ר"א עמד ר' יהושע ואמר "הותר הנדר", ומזה אנו רואין שאך המה נדרו להיות נפרש ממנו, ולכן לא קשה למה לא באו עליהם לבקשם שיתירו הנדוי יען שלא התנדה מעולם, ולבוא אליהם ולקבל עליו שיעשה כדבריהם זה היה נגד קבלתו שלא אמר דבר מה שלא שמע מפי רבו לעולם ואיך יוכל לחזור בו.

ולכן הלך לו ללוד וכדאמרו סנהדרין לב: אחר ר"א ללוד. ושם הרביץ תורה ברבים יען שאך גדולי הדור שביבנה המה קבלו עליהם לפרוש ממנו, אבל התלמידים המה לא היו שייכים בזה ויש שרוצים לפרש מה שאמרו ב"מ נט: שאמר ר"א כותלי בית המדרש יוכיחו הכונה על תלמידי הישיבה, עד שגער בהם ר"י שלא יתערבו בזה.

וכדמצינו חגיגה ג: מעשה בר' יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל את פני ר"א רבו בלוד. וכן מצינו בירושלמי ברכות פ"ג ה"א-כ. כשמת ר"ג (שזה היה שנים הרבה אחר שנפרש מהן) כיון שיצא מפתח החצר אמר ר"א במקום שנפטר ר"ג, אך הכונה כשמת הנשיא

הלכו כל העם לשם להספיד ולכן צוה ר"א לתלמידיו איך יתנהגו שם, וכן מובא המעשה בקצרה מו"ק כז:, וכן ברכות כח: כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו.
וכן מצינו שנשא את בת אחותו לעת זקנותו כירושלמי יבמות פי"ג ה"ב[28] ואדר"נ פט"ז.
ומכל זה אנו רואין כדברינו שאך זקני הדור נבדלו ממנו, אבל לא תלמידיו וב"ב, והרביץ תורה ברבים וכמו שאמרו שבת קל. שבמקומו של ר"א היו עושין כר"א והיו כורתין עצים וכו'.
והרב החכם ר' יאקב ברילל בספרו היקר מבוא המשנה יאמר דבר נחמד בעינן מה שחלק ר"א על כל החכמים ולא שמע לדברי התורה אחרי רבים להטות. וזה לשונו שם צד 76 עכ"ל.
והגאון החכם בעל דורות הראשונים בח"א צד קמו. יאמר דבר נחמד בענין זו וז"ל לבאר פשט המשנה עדיות פ"א מ"ה שאמרו ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה ב"ד את דברי היחיד (יסמוך) ויסמוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד וכו' - א"ר יהודה א"כ מזכירין דברי היחיד בין המרובים לבטלה, שאם יאמר האדם כך אני מקובל, יאמר לו כדברי איש פלוני שמעת. ולהבין כונת המשנה מה תועלת יש בדברי היחיד ממ"נפ אם ב"ד האחרונים גדולין מהראשונים יכולין לבטל גם בלי דעת היחיד, ואם אינם גדולים מה יועיל להם היחיד? ומה בא ר' יהודה להוסיף? אך הענין כך הוא ששם בעדיות מובא הלל אומר - אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו, עד שבאו שני גרדיים והעידו משום שמעיה ואבטליון וכו'. וזה, שאם נחלקו יחיד ורבים באיזה דין ושניהם קבלו מרבים אז אם יבאו ב"ד של אחריהם וימצאו שהקבלה של היחיד צודק אז יכולין לעשות כדברי היחיד, יען שזה לא נקרא לבטל דברי ב"ד הראשונים אך להיפוך מקיימין הן וכדמצינו יבמות פט"ז מ"ז שחולק ריב"ב עם חכמים וסובר שמשיאין אשה ע"פ עד אחד וכשבא ר"ע והעיד מפי נחמיה שכן יש לו קבלה מפי ר"ג הזקן אז נתקבלו דברי ריב"ב נגד הרבים. וכן בכורות פ"ו מ"ח אילא ביבנה מנה עוד שלשה אמרו לו לא שמענו את אלו, ב"ד של אחריהם אמרו הרי אלו מומין והיינו שלב"ד שלאחריהם נתברר שצדק אילא בעדותו.
וזה שאמרו בעדיות ולמה מזכירין דברי היחיד - שאם יראה ב"ד דברי היחיד יסמוך עליו, פי' שיכולין לסמוך עליו. (ולכן הגרסא יסמוך צודק יותר מלגרוס ויסמוך ועיין תוסיו"ט).
ובא ר"י ויאמר א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין [זה אך כדי לבטלן?] לכן

[28] במקור נדפס "יבמות פ"ג ה"ב".

מוסיף שיש עוד טעם אחד שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו - כדברי איש פלוני שמעת אבל רוב החכמים לא קבלו כן. ודפח"ח.
מתי אירע המעשה הנוראה לא נוכל לידע בבירור, אך זאת ידוע לנו שמעשה שהורידו את ר"ג מנשיאותו והוקם ראב"ע לנשיא זה היה כבר אחרי מחלוקת דר"א והפרדם מהם, כי בברכות כז: לא נזכר שם ר"א ואמרו נוקי לר' יהושע - לר"ע ובירושלי נזכר גם ר' טרפון, ולא ר"א אות היא שלא היה עמהן, וכן מפורש ידים פ"ד שחשב שם כל בו ביום (שהוקם ראב"ע לנשיא) וכשנמנו וגמרו שארץ עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אז בא ר' יוסי בן דורמסקית לר"א וסיפר לו בכא ר"א - וא"ל צא ואמור להם וכו', ומזה אנו רואין שלא היה עמהם.
וכן נראה שגם המעשה דהקידם בר"ה המחלוקת דר"ג ור' יהושע שגזר ר"ג עליו שיבוא במקלו ובתרמילו ביו"הכ שחל שהיות בחשבונו כר"ה כה.., וכן המעשה דר"צ בברכות לו.., גם אז לא נשמע קול ר"א ביניהם אות היא שכבר נפרד מהן.
ומה שמצינו בהגדה של פסח מעשה בר"א ור"י ור"א בן עזריה ור' עקיבא ור"ט שהיו מוסבין בבני ברק, בע"כ מוכרחין אנו לומר שזה היה שנים אחדות קודם שהוקם ראב"ע לנשיא, וידוע שראב"ע היה כבן יח' שנים או לדעת הירושלמי היה אך כבן טז' כשהוקם לנשיא א"כ כשישב עם ר"א היה כבן יד' שנה, ודבר זה קשה מאוד להבין איך נער בן יד' שנה ישב בין זקני חכמי הדור וגם חשיב אותו קודם ר"ע ור"ט שהיו אז קרוב לשבעים שנה, ולכן קרוב מאוד לומר שהיה כתוב ראב"ע והוא ר"א בן ערך ונעשה מזה ר"א בן עזריה, ור"א בן ערך היה באמת חברם שהיה תלמיד ריוחב"ז. ומה שמצינו בב"ר פי"ג-ט מעשה בר"א ור' יהושע שהיו מפרישין לים הגדול - כיון שעלו לרומי א"ל אנדרינוס שחיק טמיא וכו' וידוע שאנדרינוס נתקסר לערך מז' שנה לחורבן כדמובא בדברי ימי רומי בע"כ צריכין אנו לומר או שאז לא היה אנדירנוס עוד קיסר ואך היה כבן להקיסר הקודם שלקחו אח"כ לחתן בתו, או שצ"ל תחת ר"א, ר"א בן עזריה והמעשה היה באמת כשהיה קיסר ור"ג כבר נפטר ונשארו ראב"ע ור' יהושע ראשי הדור ההוא והיה זה שנים אחדות קודם חורבן ביתר.

הלכותיו במשנה

ר"א נזכר במשנה, בבכורים, מגילה, מו"ק, חגיגה, ב"ק, שבועות, הוריות, בכל מסכתא אך פעם אחת.
בביצה, תענית, ע"ז, מכות, אבות, מעילה, מכשירין, ידים, עוקצין, שתי פעמים בכל מסכתא.

בדמאי, ערלה, שקלים, סוכה, ב"ב, סנהדרין, מנחות, חולין, בכורות, תמורה, זבים, שלש פעמים בכל מסכתא.
במעשרות, יומא, קידושין, כריתות, טהרות, ד' פעמים בכל מסכתא.
בברכות, פאה, כלאים, חלה, נזיר, גיטין, מקואות, ה' פעמים בכל מסכתא.
בשביעית, כתובות, נדרים, ערכין, שש פעמים בכל מסכתא.
בסוטה, נגעים, נדה, שבע פעמים בכל מסכתא. בפסחים תשע פעמים.
בעירובין, יבמות, עדיות, עשר פעמים בכל מסכתא.
בשבת, אהלות, יא' פעמים בכל מסכתא.
בזבחים יב' פעמים.
בכלים, פרה, טז' פעמים בכל מסכתא.
בתרומות יט' פעמים.
בס"ה נזכר בהלכה במשנה שתי מאות ושמונים ושתים.
וביתר המקומות שהביא בסה"ד בכולן צ"ל ר' אלעזר (בן שמוע) כאשר כבר העיר שם הרב משכיל לאיתן, ואך צריכין אנו להוסיף עליהן מה שהשמיט, כמו בעירובין פ"י מ"ו שצ"ל ר' אלעזר כדמובא המאמר ביבמות צו: שחולק עם ר' יוסי וקרעו ס"ת בחמתן וא"א לומר שהוא ר"א בן הורקנוס רבו דר' יוסי. וכן שביעית פ"ב מ"ח, ערלה רפ"ב, שקלים רפ"ג, יומא פ"ה מ"ז, יבמות פ"י מ"א, נזיר פ"ו מ"ז פ"ז מ"ד, סוטה פ"ח מ"ג, גיטין פ"ד מ"ז, קידושין פ"ד מ"ג, ב"ק פ"א מ"ד, כלים פ"ג מ"ב פכ"ז מי"ב, אהלות פ"ט מ"יד, מכשירין פ"ו מ"ז, בכולן צ"ל ר' אלעזר, ונקוט כלל זה בידיך שבכ"מ שחולק ר"א אם ר' שמעון הוא ר"א בן שמוע, ולהיפוך ביומא פ"ז מ"ג הוא ר' אליעזר ודלא כמשכיל לאיתן.
ובאלו המסכתות לא נזכר כלל, במע"ש, ר"ה, ב"מ, תמיד, מדות, קנים, טבול יום.
בעלי מחלקותו הראש והראשון הוא ר' יהושע וחולק עמו בנ"ז מקומות במשנה, מלבד אבות פ"ב מ"ח, ושוין בג' מקומות בתרומות פ"ח מ"ט מ"י, יבמות פסט"ז.
עם ר"ע חולק בכ"ח מקומות במשנה.
ועם ר"ג בששה מקומות, ובכתובות פ"א מ"ו, ז, ח, ט חולקין ר"ג ור"א נגד ר' יהושע.

הלכותיו המפורסמות במשנה

ברכות רפ"א שזמן ק"ש עד סוף אשמורה הראשונה.
פאה פ"ג מ"ג שקרקע אפילו בית רובע חייבת בפאה.
שם פ"ד מ"ט מי שליקט פאה ואמר ה"ז לפלוני ענה זכה לו.
כלאים פ"ה מ"ח המקיים קוצים בכרם קדש.
שביעית פ"ח מ"י האוכל פת עכ"ום כאוכל בשר חזיר.

שם פ"י מ"ז כוורת דבורים ה"ה כקרקע וכותבים עליה פרוזבול.
תרומות פ"ד מ"ז שתרומה עולה כק"א.
מעשרות פ"ד מ"ה, מ"ו השבת מתעשר זרע וירק וזירין, והצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפרס.
חלה פ"א מ"ג תבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה.
ערלה פ"ב מי"א שאחר אחרון אני בא (דזה וזה גורס אסור).
בכורים פ"ב מ"ו שאתרוג שוה לאילן בכל דבר.
שבת פ"ב מ"ג פתילת הבגד שקלפה ולא הבהבה טמאה ואין מדליקין בה.
שם פ"ו מ"ד שסייף וקשת ורומח תכשיטין הן לו.
שם פי"ב מ"ד המסרט על בשרו חייב.
שם רפי"ט הלכתו הנודע שמותר לכרות עצים לעשות פחמים לעשות ברזל למילה בשבת.
עירובין פ"א מ"ב חולק על ב"ש וב"ה ואומר שהכשר מבוי לחיים.
שקלים פ"ד מ"ז המקדש נכסיו, זכרים ימכרו לצרכי עולות וכו'.
יומא רפ"ח שמלך וכלה מותרין לרחוץ פניהם, ויולדת לנעול הסנדל ביו"הכ.
סוכה שחייב אדם לאכול יד' סעודות בסוכה. ביצה פ"ד מ"ו שכל מה שבחצר מוכן הוא.
ריש תענית שמזכירין גשמים מיו"ט הראשון של חג.
יבמות פ"ח מ"ד שסריס חמה יש לו רפואה ולא סריס אדם.
שם פי"א מ"ב שחליצה בלילה פסולה, ובשמאל כשר.
שם פי"ג מ"ז מלמדין את הקטנה שתמאן בו.
שם ספ"טז שאין משיאין אשה ע"פ עד אחד.
כתובות פ"א מ"ו, מ"ז, מ"ח, מ"ט מחלקותן הנודע שר"ג ור"א נאמנת ור"י אמור לא מפיה אנו חיין.
שם פ"ה מ"י זמנו עונה.
נדרים פ"ט מ"א פותחין בכבוד אביו, ושם מ"ו פותחין בנולד.
סוטה רפ"א מקנה ע"פ שנים ומשקה ע"פ עד אחד.
שם פ"ג מ"ד כל המלמד בתו תורה כאלו למדה תפלות.
שם רפ"ו אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובת.
שם פ"ט מ"ג שמוליכין הראש אצל הגוף ושם מ"ד שמודדין מטבורו.
גיטין רפ"א אף מכפר לודים ללוד.
שם רפ"ט אפילו לא נתגרשה אלא מאשה ה"ז מגורשת.

קידושין פ"א מ"ד בהמה דקה נקנית בהגבהה.
שם פ"א מ"ט חדש אסור מן התורה בחו"ל.
שם פ"ג מי"ג ממזר שנשא שפחה ה"ז עבד ממזר.
ב"ק פ"ו מ"ד בענין דליקה ט"ז אמות.
ב"ב ספ"ג מותר לחפור בור בר"ה כדי שתהא עגלה עוברת.
שם פ"ד מ"ד המוכר את החצר לא מכר אלא אוירה של חצר.
סנהדרין פ"א מ"ד כל הקודם להורגן זכה.
שם פ"ו מ"ד כל הנסקלין נתלין.
שם פ"י מ"ג דור המדבר יש להן חלע"הב.
שבועות פ"ב מ"ה שאינו חייב על העלם מקדש.
עדיות פ"ו מ"ג כזית בשר הפורש מאבר מן החי מטמא.
שם פ"ז מ"ז קלל את חטאת שנתנו ע"ג השרץ מטהר.
שם פ"ז מ"ו ולד שלמים לא יקרב שלמים.
שם פ"ז מ"ז בתנור של עכנאי ר"א מטהר.
ע"ז פ"ג מ"ט יוליך הנאה לים המלח.
חולין פ"ב מ"ז השוחט לעכ"ום שחיטתו פסולה.
שם פי"ב מ"ב קורא זכר מחייב לשלח.
בכורות פ"א מ"ו מת פטר חמור יקבר.
נדה פ"א מ"ג ד' נשים דיין שעתן.
שם פ"ד מ"ד המקשה נדה ה"ז יולדת בזוב.

וכל הלכותיו בברייתות ותוספתות מכלתא ספרא וספרי עולים לכמה מאות כדמובא בספר נחלת שמעוני. אך הוא כדרכו שלא לדקדק הביא כמה מאמרים מה ששייכים לר"א בן שמוע על שם ר"א בן הורקנוס. וגם נתייחס אליו הספר המפורסם פרקי דר"א, אבל ניתוסף עליו הרבה כי נזכרו שם הרבה שמות דאמוראים כידוע לכל.

חביריו

מלבד כל תלמידי דריב"ז ובראשם ר' יהושע ור"א בן ערך ור' יוסי הכהן ור"ש בן נתנאל, ור"ג גיסו, היה גם ר' צדוק שהיו יחד במשתה בנו דר"ג כקידושין לב: ובנדרים פ"ט מ"ו השיב ר' צדוק עליו. וכן ר' יוחנן בן נורי השיב לר"א תו"כ פ' שמיני פ"ח, ואמר שבמו קידושין לט., וכן ר' טרפון כדמובא בהגדה ואע"פ שקראוהו רבי כסנהדרין קא. זה היה אך להפיס דעתו.

תלמידיו ואומרי מאמריו

הריש והראשון היה ר"ע שישב לרגליו י"ג שנה כפסחים פ"ו ה"ג ואע"פ שנתגדל ר"ע אח"כ והיה בר פלוגתיה, אבל תמיד חשבו לתלמיד כסנהדרין סד. שבשעת פטירתו אמר ר"א סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי.

אונקלוס הגר אמר תרגום של תורה מפיו כמגילה ג..

ר' אלעאי אמר שמעתי מר"א עירובין פ"א מ"ו, שאלתי את ר"א פסחים לח:, והלך אליו גם כשנפרד ר"א מחכמי ישראל ללוד לקבל פניו ברגל כסוכה כז:.

אבא חנין או חנן אומר משום ר"א כיבמות סד., סוטה יד., נזיר מה., ב"ב קיט. קל., סנהדרין יז. ועיין ערכו.

ר' סודתאי בר' ינאי בשמו תוספתא שבת ספט"ו.

רבי חנינא בן תרדיון משמו עירובין צד., יומא לט..

ר' יהודה בן גדיש העיד לפניו כעירובין כז..

יוחנן בר אלעי ששבת ר"א בסוכתו בקיסרי כסוכה כז:.

ר' יוסי בן דורמסקית תלמידו שהלך לקבל פניו בלוד חגיגה ג:.

ר' יוסי בר' יהודה בשמו פסחים צד:.

ר' יוסי בן פרידא תלמידו, שהלך אצלו ר"א לאובלין כעירובין יא:, ובירושלמי עירובין פ"א ה"ב גרס יוסי בן יוסי בן פרידא.

ר' יוסי בן פרטא בשמו נדרים מא..

ר' יוסי בן כיפר בשמו תוספתא שביעית פ"א ה"ה, אך שם צ"ל בשם ר' אלעזר וכדמובא שם פ"ב ה"ח.

ר' מרינוס בשמו ב"ב נו. לפי התוס'.

ר' מתיא בן חרש תלמידו, כן מביא החכם גרעץ בח"ב צד 183, אבל לא מצאתי שום מקור לזה כי לא נמצא שידבר עמו או שיאמר בשמו.

שמואל משמו סנהדרין פג., זבחים צז:.

ר' שמעון בן אלעזר בשמו שבת צה..

ר' שמעון בר כהנא הוה מסמיך לר"א, דמאי פ"ג ה"כ וסוף חלה.

משפחתו וב"ב

ע"פ אבות דר"נ פ"ו-ג שכשהתחיל ללמוד היה כבר נשוי, ואבל ע"פ פדר"א היה פנוי וכשנתגדל בתורה התחתן כנשיא רשב"ג הנהרג ונשא אחות ר"ג. אשתו הגדולה והחכמה בשם אימא שלום כשבת קטז., עירובין סג., ב"מ נט:, ובנדרים כ: שהולידה לר"א בנים יפים מאוד וששאלוהו מ"מ בניך יפיפין סיפרה להם מצניעות ר"א עמה, אבל לא נזכרו

בניו בשום מקום. וכפי הנראה מתה עליו אשתו בחייו כי מצינו שנשא את בת אחותו לעת זקנתו ואמו היתה עוד בחיים כיבמות פי"ג ה"ב, מעשה באמו של ר"א שהיתה דוחקת בו לישא את בת אחותו - וכנסה ולא הכירה עד שהביאה ב' שערות, ובלי ספק לא היה נושא אותה אם היתה אימא שלום אשתו בחיים, ולכן קרוב מאוד לומר שהורקנוס בנו הנזכר סנהדרין סח. שאמר עליו דעתו ודעת אמו נטרפה הוא בן בת אחותו, אבל בשאילתות פ' שמות מובא מעשה בר"ע בן יוסף שהיה מושכר אצל ר"א בן הורקנוס ועשה עמו ג' שנים ולבסוף לא שילם לו שכרו, ואך אח"כ הלך ר"א אליו והביא לו כל שכרו משלם וסיפר לו איך שלא היה לו מעות עד עתה יען שהקדיש כל נכסיו כי הורקנוס בנו לא היה עוסק בתורה וכו', והמעשה הזה מבוא בתנא דא"ז פט"ז, וגם בשבת קכז. אך שם לא נזכר שם ר"א, ואם נאמנו עלינו גרסת השאלתות בע"כ צריכין אנו לומר שהורקנוס היה בנו מאשתו הראשונה וכבר האריך בזה הגאון רד"ל בהקדמתו לפדר"א, ורבי רבינו הגאון נצי"ב בהעמק שאלה שם.

וכפי הנראה היה עשיר גדול כי מלבד מה שירש מאביו מצינו שיה לו כרם במזרח לוד בצד כפר טבי כר"ה לא:, וכן היה לו בית גדול עם טרקלין כסנהדרין סח..

חליו ופטירתו

מצינו ברכות כח: כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו רבינו למדנו ארחות חיים, א"ל הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו את בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדין, וקרוב מאוד לומר שכונתו היה ללמדם מדתו היקרה שלא לומר דבר מה שלא שמעו מרבם, ולכן אמר להם ומנעו את בניכם מן ההגיון (ואך) הושיבום בין ברכי ת"ח שיקבלו מרבותם.

ובסנהדרין קא. יסופר כשחלה ר"א נכנסו ד' זקנים לבקרו ר"ט ור' יהושע וראב"ע ור"ע, וכולם השתדלו לפייסו קודם פטירתו ונענה ר"ט ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, ור"י אמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה, וראב"ע אמר טוב אתה יותר מאב ואם, וכשחפץ ר"ע לדבר אמר סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין, ומזה אנו רואין שהיה לו יסורין, וכן אמרו שם כשנכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ור"ע משחק אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה? א"ל לכך אני משחק כ"ז שאני רואה "רבי" שאין יינו מחמיץ - אמרתי שמא חו"ש קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה "רבי" שרוי בצער אני שמח. א"ל עקיבא, כלום חסרתי מן התורה כולה? א"ל לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק וכו'.

ובסנהדרין סח. יסופר בפרטות יום פטירתו וז"ל כשחלה ר"א נכנסו ר"ע וחביריו לבקרו הוא ישב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו ואותו היום ע"ש היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלץ תפיליו נער בו ויצא בנזיפה א"ל לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה (שהוא גוסס) אבל ר"א כששמע דבריו א"ל דעתו ודעת אמו נטרפה כי היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות. כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות ושאלם למה באתם א"ל ללמוד תורה באנו, ולמה לא באתם עד עכשיו, א"ל יען שלא היה לנו פנאי, א"ל תמה אני אם ימותו מיתת עצמן, ולר"ע אמר שמיתה שלך קשה משלהן ואז כשהבין שקרוב קצו נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו ואמר אוי לכם ב' זרועותי שהן שב' ספרי תורה שנגללין וכו', ושאלוהו חכמים בדין הכדור - והדין מנעול שע"ג האמוס מהו א"ל טהור ובזה יצתה נשמתו בטהרה, ואז עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר. ובירושלמי סוף סוטה מי דמיך פקיד ואמר פנו חצר מפני הטומאה, והתקינו כסא לריב"ז. ובירושלמי שבת ספ"ב כשנפטר נכנס ר' יהושע וחלץ תפיליו והיה מגפפו ומנשקו ובכה ואמר רבי רבי רכב ישראל ופרשיו הותר הנדר. ובסנהדרין שם שבמוצ"ש פגע בו ר"ע מן קיסרי ללוד ופרש"י שהיו נושאין מטתו מקיסרי ללוד ומשמע שנפטר בקיסרי ואפשר כשחלה הביאוהו לשם שהיה שם אויר טוב ואח"כ הביאוהו ללוד לקברו על נחלתו במקום ישיבתו, ואז הספיד עליו הספד מר מאוד שהיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ ופתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל פרשיו הרב המעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן.

ובאבות דר"נ פכ"ה מובא המעשה באריכות ושם שראב"ע קרע בגדיו ובכה ויצא ואמר לחכמים רבותי באו וראו בר"א שטהור הוא לעה"ב שיצתה נשמתו בטהרה.

ולא על חנם אמרו סוף סוטה משמת ר"א נגנז ספר תורה, ובירושלמי סוף סוטה גרס נגנז ספר החכמה.

ובגיטין פג. יסופר שלאחר פטירתו נכנסו ד' זקנים להשיב על דבריו ר' יוסי הגלילי ור"ט ור"ע – אמר להן ר' יהושע אין משיבין את הארי לאחר מיתה. ובשהש"ר פ"א פסוק לריח, שפ"א נכנס ר"י לבהמ"ד דר"א והתחיל לנשק האבן שישב עליה ר"א ואמר האבן הזאת דומה להר סיני וזה שישב עליה דומה לארון הברית.

ימי חייו הארוכים

ר"א האריך ימים כמו שהבאנו לעיל שעוד בזמן הבית היה מגדולי הדור והורה הוראות עוד בחיי רבו הקדוש, ובזמן החורבן היה כבר כבן ארבעים שר"ע ישב לרגליו יג' שנה עוד קודם החורבן ונפטר אחר חורבן ביתר כמוכח מגיטין נז. שאמרו תניא ר' אליעזר הגדול

אומר שתי נחלים יש בבקעת ידים – ואחד דם (מחורבן ביתר, רש"י). ויש מן החכמים שחולקין ע"ז ואמרו שא"א לומר כפרש"י שהכונה על חורבן ביתר יען שר"ע שחי שנים הרבה אחריו נהרג בחורבן ביתר נב' שנים אחר חורבן הבית, ומביאין ראיה מתנא דב"א פ"ל וז"ל שם ר"א הגדול אומר אלקים באו – בא אנדרינוס קיסר ותפס אלכסנדריא של מצרים – וא"ל צאו ועמדו בבקעת ידים והרג שם אותם – אמרו חכמים ג' נחלי דם היו מושכין ויוצאין מבקעת ידים ומצאו ג' חלקי דם ואחד מים, ולכן יאמרו שמזה נשתרבב המעשה דגיטין על חורבן ביתר.

אבל האמת כהבבלי וכידוע בדברי ימי רומי שאנדרינוס קיסר בא ללחום עם בר כוכבא בשנת 132 למספרם והוא לערך ס"א לחורבן הבית, וא"כ מה שאמרו בס"ע נב' שנה אחר החורבן היה חורבן ביתר הכונה שמאז התחילו העם לעשות הכנות למלחמה ונשמך זמן רב עד סא' לחורבן, ור"ע לא נהרג כלל בחורבן ביתר ונפטר לערך סח' שנה אחר חורבן הבית כמבואר בערכו. ומה שאמר ר"א סנהדרין סח. חמה עזה יש בעולם זה היה כבר אחר חורבן ביתר וכידוע שהגזירות נמשכו זמן רב אחר זה.

אבל המעשה שמובא בתד"א בהריגת אלכסנדריא הוא ט"ס שם אנרינוס כמבואר באריכת בספר היקר ערך מלין ערך אלכסנדר טיבריוס.

וראיה גדולה מצאתי שר"א היה חי אחר חורבן ביתר מברכות מה: ר' אליעזר אומר רצה לאומרה בנחמה אומרה – בברכת שתקנו חכמים ביבנה אומרה, ע"כ אנו רואים שטרם שנפטר ר"א כבר תקנו ביבנה לומר הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה, ומזה שר"א האריך ימים קרוב למאה שנה.

ר' אלעזר בן זמרא

נזכר ב"ר ספל"ט מאמרו היקר אם מתכנשין כל באי עולם לברוא אפילו יתוש אחד אין יכולין, אבל הוא ט"ס וצ"ל ר"א בשם ר' יוסי בן זמרא כדמובא שם פפ"ד-ד.

ר' אלעזר בן חגייא

נזכר שקלים פ"ז ה"ב הוה מסמיך לר' מנא והוא ר' מנא השני.

ר' אליעזר בן חלפתא (אמורא)

נזכר ויק"ר פכ"ז-ד ר' אחא אומר בשמו, ובקה"ר פ"ג-טו גרס ר' אחא בשם ר' חלפתא. וגרסא הנכונה כדמובא אמור-יב ר' אחא בשם ר' שמואל בר נחמני.

אלעזר בן חנוך

נזכר במשנה עדיות פ"ה מ"ו לגנאי שזילזל בנט"י ונתנדה ומת בנדוי והניחו אבן על ארונו, וכפי שנראה משם שהיה בזמן עקביה בן מהללאל.

ר' אלעזר בר חנינא

נזכר שבת פ"ג ה"ז כתובות פ"ז ה"ז, ונראה שצ"ל ר"א בשם ר' חנינא.

אלעזר בן חנניה בן חזקיה (בן חנניה) בן גרון

מכלתא יתרו מס' דבחדש פ"ז שאמר זכור את יום השבת לקדשו תהא זוכרו מאחד בשבת שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת, וגרסת הרמב"ן על התורה ר"א בן חנניה בן חזקיה בן גריון. ודעת הרב ראה"ו במכילתא שם שהוא הנזכר שבת פ"א מ"ד ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון (ובגמרא בן גרון) כשעלו לבקרו, ואמרו שם יג: שחנניה כתב מגילת תענית, אבל במגילת תענית פי"ב אמרו שר"א בן חנניא ב"ח ב"ג וסיעתו כתבו מג"ת, ואביו חנניה בן חזקיה זכור לטוב שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין זא"ז והוא ישב בעליה זמן רב ודרשן. והרב ווייס שם במכלתא מציאה מצא לעשות שחוק מדברי חז"ל ויאמר שמה שאמרו ביצה טו: מנה"מ (שאסמכוהו רבנן לעשות עירוב תבשילין) אמר שמואל דאמר קרא זכור את יום השבת לקדשו זכרהו מאחר שבא להשכיחו, ויאמר שברייתא משובשת נזדמנה לשמואל או שמימרא דשמואל היתה כתובה בשיבוש ונזדמנה בשיבושה לפני רז"ל מסדרי התלמוד ואמנם הנוסחא הנכונה היתה זכרהו מאחד בשבא לשבתך, והוא הברייתא המובא במכלתא. ולו דבר חכמה דיבר אז החרשנו אבל מה לו לחכם לדבר פתיות כזאת כי מה שייכה המכלתא שאמרה הדין שצריך אדם לזכור את השבת גם מיום הראשון וכסברת שמאי, לדין שמביא שמואל אסמכתא למה תיקנו עירוב תבשילין ואמר יען שכתוב בתורה זכור את יום השבת א"כ מסתמא אפשר לשכחו ודבר זה א"א לשכח יען כי יום השביעי ידוע לכל, לכן אמר שאפשר לשכח כשחל ע"ש ביו"ט ומחמת שמרבה בשמחה ביו"ט לכן ישכח לקדש את יום השבת כלומר שלא יניח כלום עבור מחר, לכן תקנו עירוב תבשילין, ועי"ז יזכור כי מחר שבת וצריך להניח מיו"ט היינו ע"ש על יום השבת וזה ברור לכל בר בי רב.

ונשאר לנו לפלטה מדרשותיו ביחזקאל, כדמובא ספרי תצא פסוק לא יהי' לך בכיסך, ר"א בן חנניא בן חזקיה בן גרון אומר איפה לפר ואיפה לאין ואיפה לכבש (יחזקאל מו') – אלא מלמד שאיפה גדולה ואיפה קטנה קרויה איפה.

ובמסכת שמחות פ"ו מעשה באליעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון שנאבדה לו ס"ת שלו לקוחה במאה מנה ועלה והקיף ולא זז משם (מבהמ"ק) עד שבאו וא"ל נמצא הס"ת וכו', ומזה אנו רואין שהיה בזמן הבית וכן ידוע שגזירת יח' היה קודם החורבן כמבואר במק"א.

אלעזר בן חרסום כה"ג

לדעת הרמב"ם בהקדמתו לזרעים שהיה בזמן אנטיגנוס, ולא מצינו שום מקור לזה, כי לפי סיפורי יוסיפון היה אחר שמעון הצדיק אלעזר אחיו ואחריו מנשה דודו ואחריו בנו של שמעון הצדיק בשם חניו הכהנים הגדולים. אם לא שנאמר שהוא היה כהן המשמש בזמן אנטיגנוס וכאשר בארנו בערך שמעון הצדיק. וביומא ט. נזכר שהיה כה"ג יא' שנה, ושם לה: יסופר עליו שעשתה לו אמו כתובת משתי שיבוא ולא הניחוהו אחיו הכהנים ללובשה מפני שנראה כערום. ויסופר אליו שם שאביו הניח לו הון רב, והוא לא נהנה מעשירותו והיה נוטל נאד של קמח על כתפיו והיה הולך מעיר לעיר ללמוד תורה פ"א מצאוהו עבדיו ועשו בו אנגריא שלא הכירוהו. ומה שנזכר בשם רבי אלעזר ב"ח הוא שיגרא דלשנא כי בזמנו לא היו נקראין עוד בשם "רבי", וכן בקידושין מט: נזכר למשל על רוב עשירותו. ואמרו ביומא שם ר"א בן חרסים מחייב העשירים.

ר' אלעזר בר' יהודה

ערך ר' אלעזר בר"י איש ברתותא.

אלעזר בן יהודה איש אבלים

(תנא דברייתא).

נזכר זבחים כח. ובחולין נה: איש איבלים ושם קכב: איש אבלום, ובתוספתא מע"ש פ"א איש איבליים, ובתוספתא סוף נדה בשם איש כפר אובלון.

ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא

(תנא נזכר במשנה).

היה תלמידו דר' יהושע כטבול יום פ"ג מ"ד, מ"ה חולק עם ר"ע בדברי ר' יהושע, וכן פסחים יג. אמר משום ר' יהושע, וכן בכורות נז. והוא מתוספתא שם פ"ז ה"ו וגם שם חולק עם ר"ע בדברי ר' יהושע.

וכן נזכר במשנה ערלה פ"א מ"ד רבן גמילאל משמו אבל צ"ל רשב"ג כגרסת מתניתא דבני מערבא, וכאבות פ"ג מ"ז ר"א איש ברתותא אומר (ובמתניתא דבני מערבא גרס ר' לעזר בן יהודה איש ברתותא) תן לו משלו שאתה שלך ושלך שלו. ובמאמרו היקר הזה נראה שמה שיסופר תענית כד. אלעזר איש בירתא כד הוו חזי ליה גבאי צדקה הוה טשי מיניה דכל מאי דהוה גביה יהיב להו, שהיה נאה דורש ונאה מקיים. ובאמת גרסת דק"ס ר"א איש כפר ברתותא ובע"י גרס איש כרתותא, והוא ר"א בן יהודה איש ברתותא.

ונראה בבירור שסתם ר' אלעזר בן יהודה הוא איש ברתותא כי במשנה זבים רפ"א איתא אר"א בן יהודה מודים ב"ש בזה, ובתוספתא שם איתא ההלכה הזאת אר"ש משום ר"א

בר יהודה איש ברתותא לפני ר"ע. וזכינו בזה שנזכר גם אהלות פ"ג מ"מ ושם ר' אלעזר בר' (ובמתניתא דבני מערבא איתא בן) יהודה אומר זה וזה כמים וחולק שם על ר"ע ור' ישמעאל, והוא ר"א איש ברתותא. וכן נזכר בשם ר"א בן יהודה בשבת לב: שאמר בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים.

וכן נזכר במכלתא בשלח מס' ויהי פ"ג אחר ראב"ע, ובספרי פנחס ס"ג, והמאמר הזה מובא מנחות סח: בלי שמו. ובעירובין נה: תניא אליעזר איש ביריא אומר אפשר שצ"ל איש ברתותא.

ומה שמצינו ספרי האזינו פ' ויאמר אליהם, מעשה שבא רבינו מלודקיא ונכנס ר' יוסי בר' יהודה ור"א בן יהודה וישבו לפניו, באמת מביא במאיר עין שם גרסא אחרת מילקוט שם שגורס מעשה בחכם אחד שבא מלודקיא ונכנס ר"א ור"ש ור' יוחנן בן ברוקא.

וכפי הנראה היה ר"א בן יהודה מהתנאים השונין בישיבת יבנה, ובערך ר' שמעון בן אלעזר הארכנו שהיה בנו.

ר' אלעזר בר יוסי

(אמורא דא"י בדור החמישי).

האמורא הזה נשכח כמת מלב סה"ד וחשב שבכ"מ שנזכר, הוא ר"א בר' יוסי בן חלפתא התנא, אבל כאשר נעיין דבכ"מ שנזכר שקיל וטרי עם אמוראי אחרונים דא"י וכאשר נפרש.

אביו ר' יוסי היה חבירו דר' יונה (שגם אותו לא זכר בסה"ד וחשב שהוא ר' אסי), ובמגילה פ"א ה"י והוריות פ"ג ה"ז שר' יוסי כד הוה בעי למקנתרה לר' לעזר בר' יוסי הוה א"ל לפנים ה' עמו, ומה שלא אמרו לר' לעזר בריה יען שכן דרך הגמרא לומר כסנהדרין פ"ז ה"ה ר"ש בריה דר' הלל בן פזי בעא קומי ר' הלל בן פזי ולא אמר בעי קומי אבוי, או שהיה כתוב בריה ונשמט הה"א ונעשה מזה בר"י, והוא קיבל הרבה מר' יוסי אביו כדמצינו תענית פ"ב ה"ב שהתיב קומי ר' יוסי, וברכות פ"א ה"ה, פ"ד רה"ג, גיטין פ"ג ה"א בעו קומי ר' יוסי, ובכלאים פ"ח ה"ב, נדרים פ"ד ה"ט אמר קומי ר' יוסי.

ונשאר שמו גם בבבלי קידושין לט. שאמרו שם א"ר אסי אר"י - א"ל ר' אלעזר בר' יוסי והאנן תנן, והגיהו שם שצ"ל ר' אלעזר לר' אסי אבל אין אנו צריכין להגיה כי הוא ר"א בר' יוסי והוא הקשה לר' אסי ואפשר גם לומר שר' אסי זה הוא ר' יוסי אביו ורבו.

וכן מצינו שאמר בשם ר' אבין כמעשרות פ"ב ה"ב.

בשם ר' חנניה בריה דר' אבהו כאיכ"ר פ"ג-ו.

בשם ר' יוסי בר קצרתא ר"ה פ"ד ה"ח.

בשם ר' תנחום בר חייא כמעשרות פ"א ה"ג, מו"ק פ"א ה"א, ובע"ז ספ"א איתא בטעות ר' תנחום בר חייא בשם ר' לעזר בר"י וצ"ל להיפוך. וב"ב פ"ה סה"א אמר בשם ר' תנחום וחסר תיבת בר חייא.

וגם מצינו שאמר הלכה בשם רב כברכות ספ"ז (ושם בר יוסף), תרומות פ"ח סה"ג.

וכן נזכר כמה פעמים בירושלמי בשם סתם ר' לעזר והא בר' יוסי, כפסחים פ"ד ה"א, עירובין פ"ג ה"ב, כתובות פי"ג ה"ד, גיטין רפ"ב, שבועות פ"א ה"א, שאמר ר' אלעזר בשם ר' אבין והאא ר"א בר' יוסי.

וכן מה שמצינו ביצה פ"א ה"ז ר' לעזר ור' אבא מרי ור' מתניא הורו פיתא וכו' הוא ר"א בר' יוסי, כי ר' אבא מרי ור' מתניא לא היו בזמן ר"א ובפרט להורות דין.

וכן מה שמצינו שבת רפ"א-ב: ר' לעזר בשם ר' שמעון כרסנה הוא ר"א בר' יוסי, וכן מה שמצינו עירובין פ"י ה"ג ר"א ור' אבדימי בשם ר' מנא, הוא ר"א בר"י.

חבריו היו ר' יוסי בר' בון שחולק עמו ע"ז פ"ב סה"ב.

ר' נחמן ור' אחא בפסקתא רבתי פ' החודש.

ועם ר' דרוסאי כלאים פ"ט רה"ג, שבת פ"א רה"ב תענית פ"ד ה"ב.

האומרים בשמו מצינו ר' יהודה ב"ר שלום כתנחומא נח-יג.

ר' יהושע הכהן תנחומא נשא-כה.

ר' תנחום דכפר גון בשמו ב"ב פ"ה סה"א.

וכן נזכר שבת פ"א הי"א, ובתנחומא בכמה מקומות כמבואר שם במבוא, וב"ר פל"ב-ב ר' תנחומא בשם ר' יהודה בר' סימון ור' מנחמא בשם ר' אליעזר בר' יוסי אין לך אדם אוהב בן אומנתו, אבל החכם אוהב בן אומנתו וכו'.

ר' אלעזר בר' יוסי בן זמרא

נזכר ויק"ר פכ"ז-ה וקה"ר פ"ג-טו, ובל"ס צ"ל ר"א בשם ר' יוסי בן זמרא שאמר בשמו כמה דברים.

ר' אלעזר בר' יוסי בן חלפתא

(תנא דברייתא).

אביו ר' יוסי נטע חמשה ארזים בישראל ר' ישמעאל, ר' אלעזר, ר' חלפתא, ר' אבטילס, ור' מנחם, כשבת קיח: ובירושלמי ריש יבמות שהיו בני יבמה. ור' אלעזר בנו היה גדול בתורה עוד בחיי אביו כפסחים קיז. שאר"י אלעזר בני אומר - וחולקין עליו חביריו, ונראין דבריו מדבריהן, וביומא סז. א"ר יוסי סח לי אלעזר בני.

ובספרי שופטים פסוק איש או אשה א"ר יוסי אלעזר בני אומר ג' דברים, (אך נראה כי שם הוא ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי הנזכר שם לעיל.) ובתוספתא סנהדרין רפ"ב א"ר יוסי פ"א הלכתי אני ואלעזר בני לעיבור שנה ונמתי לו בני, אני ואתה נמנין כאחד. ומצינו אותו בכרם ביבנה עם ר' יהודה ור"ש כשבת לג: אך נראה כי שם צ"ל ר"א בר' יוסי הגלילי כברכות סג:, כי ר' יוסי אביו היה חברים דר' יהודה ור"ש ולא בנו ואיך ידבר קודם ר"ש? וכדמצינו שקיבל מר"ש כגיטין יא. אר"א בר' יוסי כך אמר ר"ש לחכמים בצידן. וש"ר ספנ"ב רשב"י שאל את ר"א בר' יוסי אפשר שמעת מאביך מהו בעטרה - עמד רשב"י ונשקו על ראשו.

וכן במעילה יז: שפ"א גזרו שלא ישמרו את השבת ואמרו שרשב"י ילך לרומי שהוא מלומד בנסים ועמו ילך ר"א בר' יוסי, ור' יוסי אביו לא רצה שילך ר"א בנו עמו כי התיירא פן יכעוס עליו רשב"י ויענשנו, עד שקיבל עליו רשב"י שלא יענשנו, וכשהיו הולכין בדרך נשאלה מנין לדם השרץ שהוא טמא, עקם ר"א ב"ר יוסי פיו (בלחש שלא ירגיש רשב"י ויהיה כמורה הלכה בפניו, רש"י) ואמר וזה לכם הטמא, א"ל רשב"י מעקימת שפתיך ניכר שת"ח אתה (אבל הואיל והורית לפני) אל יחזור הבן אצל אביו (ורש"י מביא בשם אגדה שגטה נפשו למות עד שנזכר רשב"י שהבטיח לאביו שיחזירו לשלום ובקש רחמים עליו ונתרפא) וכשבאו לרומי נעשה להם נס וע"י נתרפאה בת המלך ונתנו להם ליכנס לגנזי המלך וקרעו הגזירות, ואז ראה שם את הפרועת עם טיפי דמים וכן מובא ביומא נז: ובירושלמי שם פ"ה ה"ד, ואת הציץ כשבת סג: וסוכה ה., ואת היתוש של טיטוס כב"ר פ"י-ז, ואת שבריו של כסא שלמה כאס"ר פ"א-יב.

והורה שם הוראות כנדה נח. ותוספתא נדה רפ"ז, ותוספתא מקיאות פ"ד, ובאס"ר פ"ב-ד יסופר שאיש אחד בשם בר יוחני רצה לעשות סעודה לגדולי רומי, ואמר הלא בן עירינו כאן איזל ואמליך ביה וא"ל אי בעית למקרא עשרין עבוד (עבור) כה' אנשים, והוא לא עשה ולבסוף נתבייש שהיה חסר עבור אחד, וכששאלו אם לפניך נגלו חדרי תורה אבל חדרי סעודה מנא ידעת? והשיב לו כי ידע זאת מן הפסוק (ש"ב ג') דכתיב ויבא אבנר אל דוד ועמו עשרים אנשים ויעש דוד לאבנר ולאנשים אשר אתו משתה, ויעש משתה אין כתיב אלא ולאנשים וכו' (ונראה שהיה מדקדק באותיות מן "דוד לאבנר ולאנשים אשר אתו משתה" היה כה' אותיות ומזה היה לו בקבלה כי לעשות סעודה עבור עשרים צריך לעזור עבור כה').

ומצינו שאמר בשם זכריה בן הקצב כב"ב קיא. ובשם ר' יוסי בן דורמסקה כקידושין לט.. וכן מצינו שהלך לאלכסנדריא של מצרים כסנהדרין קיא..

ושתי פעמים נצח את הכותים והראה שספריהם מזויפים כסוטה לג: וסנהדרין צ:.
דבריו בהלכה מצינו מאמרו הנודע מגילה ג: אשר לוא חומה ודרש מזה אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודים לכן, ובמעילה יז: מה שהשיב מנין לדם השרץ שהוא טמא, אך שם צ"ל ר"א בנו של ר"י הגלילי כדמובא הדין במשנה סוטה פ"ח מ"ג. ובאגדה נשאר לנו מאמרו היקר ב"ב י. שאמר כל צדקה וחסר שישראל עושין בעה"ז שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהן שבשמים.

ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי

(תנא נזכר במשנה).

אביו ריה"ג נודע למד בין גדולי הדור דיבנה, ור' אליעזר בנו זכה להזכר עוד במשנה פ"א בסוטה פ"ה מ"ג אחר ר"ע שחולק עליו ואומר אמה מגרש, וכן צ"ל בעירובין נו:.
וכשנקבצו אחרי חורבן ביתר כשנחו מהגזירות לכרם ביבנה אמרו ברכות סג: שהיו שם ר' יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בנו של ר"י הגלילי וכולם דרשו בכבוד אכסנאי והוא דרש הפסוק ויברך ה' את עובד אדום, וכן צ"ל שם לג: שהיה בכרם ביבנה עם ר' יהודה ור"ש, ומזה אנו רואין שהצדק מה שמובא בקה"ר פסוק בבוקר זרע, שחשבו בין שבעה תלמידי דר"ע האחרונים אע"פ שבב"ר פס"א-ג לא קא חשיב ליה ביניהם. וכן מצינו בשהש"ר פ"ב-ג בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה ור' נחמיה ר"מ ורשב"י ור"א בנו של ר"י הגלילי, וראב"י.
לענין הלכה לא נזכר ממנו הרבה, זולת סנהדרין ג: שאמר עשה לך ב"ד נוטה, ושם ו: אמר אסור לבצוע, ובירוש' ברכות רפ"ה אמר המיצר אסור להתפלל, ובסופרים פ"ד ה"ט אמר, יש לאל ידי ואין לאל ידך כולן חול. ובב"ר פ"צו-יב לענין הטפת דם ברית, והלכה זו מובא שבת קלה. ובירושלמי יבמות פ"ח ה"א ותוספתא שם פט"ז ושם ר"ש בן אלעזר, וגם הלכות האלו נוטין לצד אגדה. אבל באגדה נאמנים עלינו דברי ר' יוחנן שאמר משום ר"א בר' שמעון חולין פט: שכ"מ שאתה מוצא דבריו של ר"א בריה"ג בהגדה עשה אזניך כאפרכסת. והאמת כן הוא כי השאיר לנו לפלטה גדולה ספרו מעט הכמות ורב האיכות בשם ברייתא דל"ב מדות שהאגדה נדרשת בהן, ורבנו שמשון מקינין בספרו הכריתות היה הראשון שזכה את הרבים בהם. והרב החכם רצ"ה קאצנלנבויגען מווילנא חיבר ספר יקר ונכבד על הברייתא הזאת לא השאיר דבר גדול או קטן מה שלא ביאר בספרו נתיבות עולם.
ועוד נשאר לנו לפלטה כמה מדרשותיו היקרים והנפלאים אשר מבין שורותם יצהירו אהבתו לעמו וסמכו להם.

מאמרו היקר במ' תהלים פע"ח-יז ר' יוחנן בשמו ואתן צאני צאן מרעיתי אדם, צאן לעונשין ואדם למתן שכרן. בדבריו הקצרים תאר אותנו וכל עוה"ב מה שלא יכיל ספר שלם.

וכן מצינו מדרשותיו ברכות מד. הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא משנה וגמרא. ובשבת לב. אמר אפילו ט' מאות וצ"ט באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול, ובסנהדרין צג: בענין מתים שהחיה יחזקאל חולקים ר"א ור"י, ר' יהודה ור"א בנו של ריה"ג, ושם צה: נזכר אחר ר"א ור' יהושע ובאדר"נ פל"א אמר ט' מאות וע"ד דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומונחת (ובב"ר פכ"ח-ד ר' הונא בשמו בלשון אחר מעט). וכן מצינו דרשותיו במכלתא יתרו פ' בחודש פ"א-פ"ב ובספרי רפ' ראה, ושם פנחס כז' פט"ז דרש, סימן זה יהיה בידך שכ"ז שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו, ושם האזינו פסוק הלא הוא במום כמה דרשות ממנו.

וב"ר פל"ב ג' אמר מקצת שבחו אומרין בפניו, ושם פ"נג-יא אין לשון צחוק אלא שפיכת דמים, וש"ר פ"א-כז כשיצא משה לראות בסבלות אחיו ראה משוי גדול על קטן, - והניח דרגון שלו והלך ומיישב להם, שם פמ"א-ז אם יבא מל"המ ויאמר על חנם בראתי וכו', ובמ' תהלים פמ"ו-ז אמר עתיד כאו"א מישראל להוליד בנים כיוצאי מצרים.

וכן מצינו דרשותיו בפי אמוראי דא"י, כמו ר' אייבו בשמו תנחומא נח-כד.

ר' הונא בשמו ב"ר פ"א-יג, שם פל"ו-ד נח כשיצא מן התיבה הכישו ארי, שם פל"ט-ט, שם פפ"ה-ג כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ואחר בא וגומאה בקראת על שמו, וכן תנחומא בראשית-ט.

ר' יודן בשמו שהש"ר פ"ב פסוק קול דודי.

ר' יוחנן אמר כמה דרשות משמו, כחולין פט: שאמר אפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם.

ובירושלמי ברכות רפ"ה, ויק"ר רפ"ך, ש"ר פ"ך-י אמרו לפעלא טבא יישר כחך, וביק"ר פי"ו-ה אמר ומה אם האשה פירשה ב' וג' ימים התורה קראה נדה אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית קדשנו ותפארתנו כמה ימים ושנים על אחת כמה וכמה.

ר' נחמיה בשמו ב"ר פכ"ו-ב.

וכפי הנראה לא האריך ימים כשבאו לאושא ולכן לא נשמע קולו בין חביריו כשעלה רשב"ג לנשיאות, ומצינו שהיה לו אח בשם ר' חנינא כחולין יב:.

ר' אלעזר בר' ינאי

(תנא דברייתא).

רבותיו מצינו אך בתוספתא זבים פ"א ה"ב שאמר משום ר' אלעזר חסמא לפני רבי, ור' ינאי אביו אין זה ר' ינאי תלמידו דרבי יען שגם ר' ינאי לא נזכר בשום ברייתא ואיך יזכר בנו, אך קרוב לומר שהוא בן ר' ינאי הנזכר אבות פ"ד מט"ו.
הלכותיו נשארו לנו ע"י תלמידו ר' אלעזר בן אנטיגנוס שאמר תמיד בשמו כמבואר בערכו.

ר' אליעזר בן יעקב

(תנא דמשנה).
בדברי ימי התנא הזה באה ערבוביא גדולה יען שמצינו אותו עוד בזמן הבית כמדות פ"א מ"ב שיספר כמו עד ראיה שפ"א מצאו את אחי אמו (שהיה כהן בב"מהק) ישן ושרפו את כסותו, וביבמות מט: אמר שמעון בן עזאי (שהיה תלמיד חבר דר"ע כב"ב קנח.) מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה משנת ר"א בן יעקב קב ונקי. מזה אנו רואין בבירור שהיה תנא קדמון, וכן הרמ"בם בהקדמתו מונה אותו בדור שראו החורבן, ומצינו אותו שהיה מתלמידיו האחרונים דר"ע כב"ר פ"סא-ג, וכן מצינו אותו תמיד בין תלמידי דר"ע עם ר"מ ור' יהודה כשהש"ר פ"ב-ה, ובירושלמי חגיגה פ"ג ה"א, וכן ספרי חקת ס"ח, וכן חולק עם ר"א חסמא פא"פ כפסחים לב: וכן אמר בשם ר' פנחס בן יאיר כמד' תהלים ספל"ב.
ולכן א"א לומר בשום אופן שהוא שם דתנא אחד ואך האריך ימים, ובע"כ צריכין אנו לומר ששנים היו, ר"א בן יעקב הראשון היה באמת עוד בזמן הבית ועליו אמר שמעון ב"ע משנת רא"בי קב ונקי, ועליו אמרו יומא טו. מאן תני (מסכת) מדות רא"בי ויען שהיה בזמן הבית לכן היה זוכר עוד את ב"המק וכל מה שקיבל מאחי אמו שהיה עובד במקדש. וזה שמצינו שאמר שקלים פ"ו מ"ג ומדות פ"ב מ"ו למה נקרא שמו שער המים, ושם פ"א מ"ט אם אירע קרי לכהן, במסיבה ההולכת תחת החיל היה יוצא, ושם פ"ב מ"ה מערבית דרומית שכחתי מה היתה משמשת, והן שם פ"ב מ"ו מעלה היתה וגבוה אמה, ושם ספ"ה אמר לשכת העץ שכחתי מה היתה משמשת, וביומא לח. אמר שערי נקנור נחושת קלוניתא היתה, ושם סט: היכן קורין בו ארא"בי בהר הבית, ובסוכה נד. אמר ג' תקיעות ע"ג המזבח, ובזבחים מח. יכול יהא פסח טעון צפון, ושם נט. צפונה שיהא צפון פנוי מכלום, ושם סא. מה ת"ל ג' פעמים אבנים, ומנחות קז. הרי עלי נחושת לא יפחות מצינורא.

ובמנחות פ"ט מ"ג אמר אפילו מנחה של ס' סאין, ושם פ"ה מ"ו אלו טעונין תנופה כדברי רא"בי, בכורות פ"ג מ"א בהמה גסה ששפעה וכו', ערכין ספ"ב אין עולין למנין ואין עומדין על הדוכן, כריתות רפ"ב גר מחוסר כפרה עד שיזרוק עליו הדם.
וכן פסחים לט: ר' אלעאי אומר משום ר' אליעזר - וכשבאתי לפני רא"בי הודה לדברי, וכן סוטה פ"ט מ"ד שחולקין ר"א ור"ע ורא"בי בענין מדידת החלל, וכן כלאים פ"ו מ"ב מחלוקת רא"בי ור' אליעזר, ובכלים פ"ז מ"ג חולק עם ר' ישמעאל, ובסוטה ג. שר' ישמעאל סובר כרא"בי, ובטהרות ספ"ג ראב"י מטהר בכלב מובא בתוספתא שם ר' אילעאי אומר כן בשמו ובתוספתא שבת פ"יד העיד ר' יוסי משום רא"בי וכן הוא שבת קכה..
וב"ב י: וע"ז יז: אומר רא"בי לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אא"כ ממונה עליה (ת"ח) כר' חנינא בן תרדיון, ולדעת הרמ"בם היה ג"כ בדור החורבן, ובשבת קנ: אומר ר"א בן אנטיגנוס בשמו וככל אלו נוכל לידע בבירור שהמה שייכים לר"א בן יעקב הראשון. אבל,

ר' אליעזר בן יעקב

השני היה תלמידו דר"ע כב"ר פ"סא-ג שקא חשיב ז' תלמידיו האחרונים ר"מ ור' יהודה - ורא"בי, וביבמות צג. אמרו ר"מ כרא"בי ורא"בי כר"ע. ומצינו אותם תמיד ביחד כירושלמי כחגיגה פ"ג ה"א כשנכנסו ז' זקנים לעבר השנה בבקעת רימון ר"מ - ורא"בי, וכן מצינו בשהש"ר פ"ב-ה בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה ור' נחמיה, ר"מ - ורא"בי, וכל זה היה כמה שנים אחרי הריגת ר"ע וחביריו ואז הוקל מעט הגזירות ונתקבצו כל תלמידי ר"ע למק"א וזה היה עוד טרם שעלה רש"בג לנשיאות. ומצינו הרבה הלכות במשניות ובגמרא שנדע בבירור שהמה שייכים לרא"בי השני, כנגעים פ"י מ"ד, סוטה מה., ערכין יז: חולק עם ר' יהודה, ובפסחים ב: חולק עמו פ"אפ, ובכורים פ"א מ"ה, קידושין פ"ד מ"ז חולק עם ר' יוסי, ובקידושין כה: מחלוקת ר' יהודה, ר' יוסי ורא"בי, ובפסחים לב. חולק עם ר"א חסמא פא"פ, ובכתובות מח. חולק עם ר' אלעזר, ובסוטה לז. חולק עם ר' יאשיה, ובכלאים פ"ה מ"ט, עירובין רפ"ו, נדרים פ"ג מ"א ושם בגמרא כד. חולק עם ר' מאיר, ובר"ה ד: מחלוקת ר"ש, ר"מ ורא"בי בדין בל תאחר, ובשביעית ספ"ד, פסחים ב:, קידושין יז., חולין יח. מחלוקת ר"ש ורא"בי, ובתרומות פ"ג מ"ה חולקין ר"ש, ר"א חסמא ורא"בי, ופרה פ"ט מ"ב ר"ש ורא"בי אומרים, וב"מ סב., זבחים סה. ר' נחמיה ורא"בי אומרים, וכן בספרי חוקת ס"ח מצינו אותו ביחד עם ר"מ, ר' יהודה ור' יודי, וכן מאמרו באבות פ"ד מי"א נסדר אחר דברי ר"מ.

ומצאתי שגם עם רש"בג חולק, כי בכתובות פ"ה מ"ה מחלוקת ר' אליעזר עם רש"בג בענין מלאכות שהאשה עושה לבעלה ואמרו שם בגמרא סא: הלכה כר"א, והקשו שם בתוס' והא קי"ל בכ"מ ששנה רש"בג במשנתינו הלכה כמותו ותרצו שאין זה (רש"בג) אותו שהיה בימי ר' אליעזר (אך רש"בג הנהרג), וקשה מאוד להבין דבריהם הקדושים אם גם נאמר שזה רש"בג הוא הראשון עדיין יקשה שר"א לא היה גדול הדור בחיי רש"בג שיחלוק עליו, ומצאתי במתניתא דבני מערבא גרסא יקרה שגורס במשנה ר"א בן יעקב והשתא אתי שפיר מה שחולק עם רש"בג והוא רש"בג אבי רבי והיה מחבריו, וא"כ לא קשה קושיית התוס' איך פסקו כרא"בי הלא הלכה כרש"בג במשנתנו יען שמשנה רא"בי קב ונקי, וכפי מה שנבאר שהכלל הזה קאי גם על רא"בי השני.

ובעינן זה יש לנו לדבר בארוכה, כי לפום רהיטא לפי הכלל שנתן לנו שמעון ב"ע שמצא כתוב בירושלמי משנת רא"בי קב ונקי, א"כ בלי ספק קאי ארא"בי הראשון, וכדמצינו שאמרו בגמרא יבמות לז: שאמר ספק ממזר אסור בממזרת - אמרי משנת רא"בי ק"ונ וכן שם נט: אמר אם נשא אנוסת ומפותת חבירו הולד חלל, אמרו ע"ז שם ס. משנת רא"בי ק"ונ, וכן בכורות כג:.

והר"זפ בספרו דרכי המשנה צד 74 בהערה 6 יאמר:

ובא אחריו המאסף לכל המחנות הר"אהו בד"ור ח"ב צד 38 בהערה 9, ושמח כמוצא שלל רב וז"ל:

ומביא הגמרא עירובין סב: (ובדברים פשוטים שאביי שהקשה כן לרב יוסף טעה בין גברא לגברא) והוסיף עוד עצים על האח ואמר:

עכ"ל.

אבל שמחתו מאפס ותוהו, כי מה שאמר שמעון בן עזאי שמצא מגילת יוחסין בירושלים הוא בל"ס קאי ארא"בי הראשון.

אבל יש לנו עוד גמרא מפורשת גיטין סז. מאיסי בן יהודה (שהיה בן דורם) שהיה מונה שבחן של חכמים, והמקור הוא מאבות דר"נ ספ"יח ושם בזה הלשון איסי בן יהודה היה קורא לחכמים שמות לר"מ חכם וסופר, לר' יהודה חכם לכשירצה, לר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, לר' יוסי נמוקו עמו, לרי"נב, לרש"בג, לר"ש.

ובלי שם ספק שדבריו קאי על חכמי דורו או החכמים שזכה עוד לראותם כגרסת הגמרא, שאם נאמר שהוא מלקט דברי הקודמין לו א"כ למה לא הביא דברי רי"בז מאבות פ"ב מ"ח שקרא לר"א בן הורקנוס בור סוד, ור"א בן ערך כמעין המתגבר, אלא ודאי כמו

שאמרנו שדברי אסי קאי על רא"בי השני והכלל קאי על שניהם על הראשון משמעון בן עזאי, ועל השני מדברי איסי בן יהודה, ובזה צדקו רבותינו בכל דבריהם.
ויש כמה הלכות שלא נוכל לברר מי אמרן אם רא"בי הראשון או השני, כמו כלאים פ"ה מ"ג, שבת פ"ח מ"ו, פ"טו מ"ב, עירובין פ"ח מ"י, מו"ק פ"א מ"ג, יבמות פ"יג מ"ג, נדרים פ"ג מ"א, פ"ה מ"א, מ"ב, (שסובר יש ברירה), מכות פ"ב מ"ב, כלים פ"כח מ"ט, נגעים רפ"ז פ"יא מ"יא, מכשירין פ"ו מ"ג.
ובברייתות שבת קמ:, יומא סח:, סוכה לב: מז:, ביצה ו:, יבמות צ:, נזיר נט., גיטין נא:, קידושין טו. כ., ב"ק מ. צד., ב"מ כט:, ב"ב קיח: קיט:, מכות י:, זבחים עט:, מנחות מג:, בכורות מד:, תמורה יב..
וכן מצינו כמה פעמים הלשון דבי רא"בי, או תני דבי רא"בי או דבי רא"בי תנא כברכות לב., עירובין נד., פסחים לה., יומה מח: נה., חגיגה יז:, נזיר מג:, סנהדרין צ: צב:, מנחות צג:, חולין קלב., וכאלו נראה שהמה השייכים לרא"בי השני יען שכל תלמידי דר"ע האחרונים חברו ברייתות ותוספתות, ולכן קרוב לומר שגם הוא חיבר כעין תוספ' דר' נחמיה ונשארו לנו לפילטה בגמרא. וכן מצינו במדרשים הרבה פעמים בשם תני רא"בי אומר. ומה שמצינו שבת קנ: ר' אלעזר בן אנטיגנוס משום רא"בי הוא ר"ת ר"א בן ינאי. מתולדותיו הפרטיות לא נודע כלום מכל מאמריו והלכותיו המרובין, ובמרדכי עירובין פ"ד סת"צז צביא שפי' רבינו חננאל מפי הקבלה דבק"ב דברים הלכה כמותו, וקרוב מאוד לומר שהפשט שיש ממנו ק"ב הלכות וזה קרוב אל האמת.
ונשאר לנו לבאר אך הלכה אחת מרא"בי שכל חכמי הדור הרעישו את עולמם בזה, כי ככתובות מו. סובר רא"בי ופרשו השמלה, שמלה ממש (וכן סובר סוטה מג. בית וכרם כמשמעו), וע"ז בא הגאון שי"ר בספרו דברי שלום ואמת ואחריו הרא"הו בח"א פ"יג צד 111 והחכם נערץ, שאיך אפשר לומר שהתנא הנאמר עליו משנתו קב ונקי יאמר כדעת הצדוקים כמו שמובא במגילת תענית פ"ד שהם דרשו ופרשו השמלה הדברים ככתבן.
וחוץ מדבריהן קשה באמת איך שהרמ"בם בה' נערה בתולה פ"ג ה"י פסק כר"אבי.
אבל באמת אין שום ריח קושיא וטעו בפשט הגמרא, וכבר הכה על קדקדם הגאון האדיר בעל דורות הראשונים בח"א צד רח' שמחלוקת רבנן ורא"בי הוא איך כונת התורה שאם הוציא ש"ר על בתולת ישראל לוקה, איך לוקה, ורבנן סברי שאפילו לא בעל אם אך הוציא ש"ר ג"כ לוקה ופרשו השמלה הכונה שיחוורו הדברים היטב, ורא"בי סובר שלוקה אך דוקא כשבעל כי כונת התורה ופרשו השמלה בע"כ כשבעל אז יש מה לפרוש, וגם אז דוקא ע"פ עדים כדין תורה, אבל אם הוציא ש"ר ונמצא שלא בעל כלל

ועדיין היא בתולה אז אינו לוקה ואינו משלם, וכן הוא בפירוש בירושלמי כתובות פ"ד ה"ה, אבל פירוש הצדוקים הוא לגמרי להיפוך מדברי שניהם כדרכן לפרש דברי התורה כפשוטו ממש, וזה שאין צריך לזה לא עדים ולא שום דבר ואך השמלה תהיה העדות ביניהם עם מי הצדק, אם נמצא בתולים על השמלה אז הוא לוקה ומשלם, ואם לא היא נהרגת. ודבר זה הוא שקר גמור כי איך אפשר לומר שהשמלה תהיה העדות הלא אפשר שהביאה ממקום אחר וכדומה, ע"ש כדבריו היקרים שהאריך בטוב טעם ודעת.

ר' אלעזר בר' יצחק

בסוכה מד: אמר איבו (אבי רב, רש"י) הוה קאימנא דר"א בר' יצחק (לגרסת דק"ס) אתא לקמיה ההוא גברא ושאלו בדין שביעית, וכן אמר איבו משמו שם שאל יהלך אדם בע"ש יותר מג' פרסאות.

וכן היתה הגרסא הזאת לפני היוחסין ובחנם תפסו בסה"ד ערך ר"א בר' צדוק.

ר' אלעזר בן יצחק

איש כפר דרום נזכר בברייתא בסוטה כ., במ"ר פ"ט-לא מחלוקת אבא יוסי בן חנן ור"א בר יצחק ור' ישמעאל בענין אם יש לה זכות תולה לה תשעה חדשים, ובספרי נשא ס"ן גרס ר' אליעזר.

ר' אלעזר בן ירמיה

(תנא דברייתא).

נזכר סוטה ד. בשיעור סתירה וסובר כדי לקשור גרדי נימא, ובאגרת דרש"ג ח"א פ"ב כותב שהיה בדור רש"בג.

ר' אלעזר בר ישיטה

כן מובא באוצר ישראל מירושלמי מגילה פ"ד ה"י, ובמחילה טעה בפשט הירושלמי שאמרו שם ר' פדת (בן ר' אלעזר) היה אמורא דר' יסא, מילין דשמע מן אביו הוה אמר כך אמר "רבי" בשם "אבא", מילין דלא שמע מן אביוה הוה אמר כן אמר "רבי" בשם ר' אלעזר (כי ד"א היה רבו דר' אסי), ואח"כ מביא הגמרא "בר ישיטא הוה אמורא דר' אבהו" והוא טעה בפשט הירושלמי וסבר שיש אמורא ר"א בר ישיטה.

ר' אלעזר בר ישמעאל

נזכר תוספתא תרומות פ"ט ה"ו, אבל בתוספתא כ"י גרס ר"ש בן אלעזר, ומה שנמצא תרומות פי"א ה"ב ר' פריגורי דקיסרין א"ר לעזר בי ר' ישמעאל צ"ל שם א"ר לעזר כר' ישמעאל.

ר' אלעזר בן מהבאי
(תנא דברייתא).
נזכר שבת קו: בדין הצד חגבים בשבת אומר אם היו מקלחות ובאות פטור, וכן הוא בתוספתא שם פ"יג, וכן נזכר יבמות קב. וב"מ כז. שמעידין על השומא.

ר' אלעזר בר מלאי
נזכר שבת קלט. אמר בשם ר"ל.

ר' אלעזר בר מנחם
נזכר בירושלמי ברכות פ"א ה"א-ה: ושם ר' פנחס בשמו, וכן נזכר תנחומא אמור-י, ב"ר פ"מא-ג, ויק"ר פ"כז-א, וב"ר ספ"כג דרש ר' אבהו אקינוס גבוה מכל העולם אר"א בר מנחם והלא מקרא מלא הוא, ומזה משמע שהיה בזמנו.

ר' אלעזר בר מניומי
בחולין יט: רב נחמן איקלע לסורא בעו מיניה - אמר להו לאו היינו דר"א בר מניומי דאמר שחיטה העשויה כמסרק כשרה, ומשמע שהיה זקן מר"נ.

ר' אלעזר בר מרום
בירושלמי מגילה פ"ד ה"ב התיב על דברי רב חונה, ובתענית פ"ד ה"ג איתא המאמר שהתיב קומי ר' יונה, וברו"ר פ"ד-ט אר"א בר מרים - ובש"השר רפ"ז ר"א בר מרון ואולי הוא אחד.

ר' אלעזר בר מרינוס
נזכר איכה רבתי ספ"ב.

ר' אלעזר בן מתיא
(תנא נזכר במשנה).
הוא היה מגדולי תלמידי הדור דיבנה בשקלים רפ"ה שביבנה היו ד' שידעו בע' לשון וא"ה בן עזאי, בן זימא, בן חכינאי, ור"א בן מתיא, ובמע"ש פ"ב ה"ד אמרו, תלמידים לפני חכמים חנינא בן חכינאי ור"א בר מתיא, אבל בסנהדרין יז: לא קא חשיב ליה, ובתוספתא ברכות פ"ד מעשה בד' זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע וא"ה אלעזר בן מתיא, חנינא בן חכינאי ושמעון ב"ע ושמעון התימני והיו עוסקין במה ששנה להן ר' עקיבא ושם משמע ששימש גם לר' טרפון.
ונזכר במשנה יבמות פ"י מ"ג את זו דרש ר"א בן מתיא ואשה גרושה מאישה ולא מאישה שאינו אישה, ובגמרא שם צד. אמר רב עליו הוה ליה למדרש מרגניתא ודרש ביה חספא.

וכן נזכר בברייתא פסחים עט: חולק על חכמים וסובר שאין היחיד מכריע את הצבור לטומאה, ובסוטה לד. א"ר יוסי, אבא חלפתא ור"א בן מתיא וחנניה בן חכינאי עמדו על אותן אבנים שהקים יהושע בירדן, ובתוספתא סוטה פ"ב ר' יהודה בן בתירא אומר משמו וצ"ל שהוא ריי"בב השני.
ומה שרוצה היוחסין לומר שהוא בן מתיא בן חרש לא צדק בזה לפי זמני הדורות.

ר' אלעזר בר' סימאי

נזכר קה"ר פ"יא-א, אך הוא ט"ס וצ"ל כמו שמובא המאמר בב"ר פ"מח-י ר"א בשם ר' סימאי.

ר' אלעזר בן עזריה

אם נתבונן בכל קורות עם ישורון לא מצינו דבר נפלא כזה אשר עול ימים כבן טז' או יח' שנה יוקם על להיות נשיא בישראל (זולת מלכי יהודה שבא להם בירושה) ובפרט בדור דעה כדור חכמי יבנה שהיו אז עוד חכמי הדור שראו הבית בבנינו, ואך ר' אלעזר בן עזריה זכה להיות נשיא הסנהדרין ביבנה בהיותו בן חי' תחת זקן הדור רבן גמליאל, אות הוא שבו נקבצו כל המעלות והמדות טובות להיות מוכשר לאותה איצטלא, ומיום שנוטל השררה ממשפחת החשמונאים היה הוא הראשון ממשפחת כהנים להיות נשיא בישראל.
אביו עזריה שהיה דור תשיעי לעזרא הסופר היה אדם גדול בתורה כיבמות טז: שר' דוסא בן הרכניס הזקן שבדור קראו עזריה חברינו, וגם היה עשיר גדול והספיק לאחיו כל צרכיו ולמד תורה ע"י ונקרא שמעון אחי עזריה כסוטה כא., והבן יקיר לו אשר קראו בשם אלעזר, קיבל תורתו מאביו כי לא מצינו בשום מקום ממי קיבל תורתו. ומה שמצינו סנהדרין קא. שקרא רא"בע לר"א בן הורקנוס "רבי" אין שום ראיה מזה יען כי גם ר' יהושע ור"ט קראוהו אז "רבי" שזה היה כשבאו לבקרו קודם פטירתו וקראוהו כן להפיס דעתו על שהפרישוהו מהם במחלוקת הידוע דתנור של עכנאי.
והאומרים שריי"בז היה רבו דרא"בע מאבות דר"נ פ"יט הוא טעות גמור כי שם צ"ל ר"א בן ערך אבל רא"בע היה נער קטן בפטירת ריי"בז.
ואך הירושלמי יפתח לנו שערי אורה מי היה רבו, וע"פ השערה הקרובה אל האמת נאמר שאביו עזריה שהיה עשיר גדול כשראה ששערוריות גדלות וצרות לבא ואשר עיר הקודש ובית תפראתנו מסורים בידי הצדוקים ואך שוד וחמס בקרבה וסוף סוף תחרב העיר מידי פטיש כל הארץ, לכן קיבץ את כל עמלו ולקח את כל ב"ב והלך לו לגליל אשר שמה לא הגיעו ימי הרעה כ"כ, ושם מצא את החכם ר' יוסי הגלילי ועל ידו מסר

את בנו החביב ללמדו תורה, וזה מפורש כתובות פי"א ה"ג שלרי"הג היה אשה רעה והיתה מצערת לו הרבה, וכשבא רא"בע וראה את צרת רבו א"ל "רבי" תן לה גט ואני אשלם עבורך כתובתה.

ומה שכתב הרמ"בם בהקדמתו לזרעים וחושב את רא"בע בדור השני לחורבן, ואת רי"הג בדור השלישי הצדק אתו אע"פ שרי"הג היה רבו בימי עלומיו אבל יען כי חיי האדם לא נחשבו לפי שנותיו אך לפי ימי פעולתו ולכן רי"הג אף שהיה זקן הרבה מרא"בע אבל בואו ליבנה היה זמן רב אחרי שהוקם רא"בע לנשיא וכדמצינו זבחים נז. וספרי קרח מב' שנשאלה שאלה בכרם ביבנה - היה שם תלמיד אחד שבא לב"המד לפני חכמים תחלה ור' יוסי הגלילי שמו ושם הראה כחו בתורה לפני ר"ט ור"ע, ומזה אנו רואין שזה היה פעם הראשונה שבא לשם, ולהיפוך את עזריה ידענו שהיה חבירו דר' דוסא בן הרכנוס שהיה ביבנה, וא"כ איך בר רא"בע לרי"הג וקראו רבי, וא"א לומר שזה היה אחרי שהוקם רא"בע לנשיא, הלא אז קרא רא"בע גם את זקן הדור ר"ע אך בשם "עקיבא" כמנחות פט., נדה עב., ולהיפוך ר"ע קרא את רי"הג בני כספרי קרח, אבל האמת כמו שאמרנו, שרי"הג שהיה מושבו ומולדתו בגליל, ואך בשנות החורבן בא רבי רא"בע שמה ואז למד רא"בע אצלו, ואח"כ כששקטה הארץ לאחר החורבן ורי"בז קבץ כל חכמי הדור ליבנה אז בא רא"בע ויבנה ורי"הג נשאר במקומו עוד זמן רב, ובתוך כך הוקם רא"בע לנשיא ולכן חשבו הרמ"בם בין דור שני לחורבן שבאמת היו אז בין החכמים לכן חשבו בין דור השלישי אע"פ שהיה זקן מרא"בע.

וראה זה פלא שגם טרם שנתמנה לנשיא היה כבר נחשב בין חכמי זקני הדור כדמצינו בהגדה של פסח מעשה בר"א ור' יהושע ורא"בע ור"ע ור"ט שהיו מסובין בבני ברק, וידוע שר"א כבר נפרד מהן עוד טרם שנתהוו המחלוקת וגם עוד טרם המעשה דר' יהושע ור"ג בדבר חשבין העובור כמבואר בערכו, וא"ע לדעת הירושלמי היה אך כבן יד שנה, אך מזה אין ראיה כ"כ שכבר בארתי שאפשר שצ"ל ר"א בן ערך שהיה הכתוב רא"בע ונעשה מזה ר' אלעזר בן עזריה.

ומצינו במק"א שאמר בשם ר"א המודעי כשבועות לה: חנינא בן אחי ר"י ורא"בע משום ר"א המודעי אמרו, אבל בדק"ס ליתא תיבת "משום", ולהיפוך מצינו אותם כתברים כפד"כ קמג. מעשה ברא"בע ור"א המודעי הוו יתבין ועסקין בהדין קרא.

ואיך בא לידי גדולה כזו יסופר ברכות כז: וירושלמי שם פ"ד סה"א שרבן גמליאל הנשיא הקניט את ר' יהושע (שהיה האב"ד) ב' פעמים ובפעם השלישית לא יכלו עוד נשוא לראות עלבון גדול הדור כר' יהושע, ונתאספו כל ראשי החכמים שביבנה ר' יהושע, ר"ע

ור"ט והסכימו לדחות את ר"ג מנשיאותו ולהקים אחר תחתיו, אך את ר' יהושע לא יכלו להקים לנשיא יען שהוא בעל מעשה ויהיה לר"ג צער טפי, ואת ר"ע יען שהיה בן גרים ואין לו זכות אבות כן מפורש בירושלמי, ואת ר"ט כבר בארתי בערכו יען שהיה רגיל לאמר אקפח את בני ולא היה פזרן כראוי לנשיא הדור, ולכן נפל הגורל על הצעיר לימים מהם על ר' אלעזר בן עזריה, דהוא הכס ועשיר והוא עשירי לעזרא הסופר, וכן מפורש בירושלמי יבמות ספ"א כשבאו כל החכמים לר' דוסא בן הרבנים אמר מכירו אני שהוא דור עשירי ועיניו דומות לעיני עזרא. וכפי הנראה לא היה אז בהאסיפה רא"בע יען שהוא יהי צעיר לימים ומה לו להתערב בין מחלוקת דזקני חכמי הדור, אך כאשר הסכימו כולם על רא"בע באו אליו וא"ל ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא (יען כי עם התמנות הנשיאות היתה גם משרת ריש מתיבתא בסנהדרין על שכמו), אמר להם איזיל ואימלך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו, (והגאון ר' יהונתן מפרג בספרו היקר יערות דבש אומר דבר חכמה שמן הדין היה צריך ליטול רשות מאשתו יען שעונת ת"ח מע"ש לע"ש אבל עונת נשיא הוא מפורש באכות דר"נ שהוא מחודש לחודש ולכן שאל את אשתו אם תתרצית בזה, ואם כי דבר חכמה דיבר אבל לא נמצא בשום מקום הדין שהביא), א"ל אשתו דלמא מעברין לך (כי הבינה שסוף סוף יתפייסו עם ר"ג וישוב לנשיאותו), אמר לה לישתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר, א"ל הלא ליתי לך חיורתא (כי היה אך בן יח' שנה והדרת זקנים שיבה) ונעשה לו נס ואהדרי ליה יח' דרי חיורתא והיינו דקאמר רא"בע הרי אני כבן שבעים שנה ולא אמר הרי אני בן שבעים, ובירושלמי שם שהיה אז בן טז שנה ונתמלא כל ראשו שיבות, ונראה שאין שום מחלוקת בין הבבלי והירושלמי יען כי מן פעם הראשונה שציער ר"ג לר' יהושע במעשה דר' צדוק עד המעשה דברכות כבר עבר משך זמן של שתי שנים ובל"ס שהחכמים נתנו עיניהם ברא"בע מן מעשה דר"צ ואז היה באמת אך טז' שנה, והירושלמי חושב החשבון הזה, ובבבלי יסופר מתי שנתמנה לנשיא ואז היה באמת יח שנה. וכל ימי נשיאותו דר"ג לא הניח שום תלמיד ליכנס לב"מהד עד אשר בדקו אותו היטב אם ראו להיות תלמיד, אבל אז סלקוהו לשומר הפתח ונתנו רשות לתלמידים ליכנס ונתוספו כמה מאות ספסלי ובו ביום נשנה מס' עדויות, ואמרו בגמרא שכל היכא דאמרינן "בו ביום" הכונה על היום שהעמידו את רא"בע לנשיא ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בב"המד שלא פירשוה וכדמובא ידים פ"ג מ"ה אר"ש בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את רא"בע בישיבה שש"הש וקהלת מטמאים את הידים, ושם כל פ"ד אמרו "בו ביום" כמה דינים שנתבררו אז, וגם ר"ג לא מנע א"ע מב"מהד כל היום אף שדחוהו מנשיאותו, וע"פ הירושלמי ברכות שם

שהדין המובא כתובות פ"ד מ"ו שאמר רא"בע הבנות אינן ניזונות וכו' דרש בו ביום, (אבל מצינו בשבת קנג: בו ביום ומפרש רש"י ביום שעלו לעלות חנניה בן חזקיה, יען ששם מוברר שלא קאי ארא"בע כי שם מחלוקת ר"א ור' יהושע אם גדשו סאה או מחקו סאה, וקאי אגזירת שמאי דשבת יז: ורבינו נסים גאון מפרש שקאי על יום דרא"בע, ובל"ס איזה תלמיד טועה כתב זאת בי הצדק עם רש"י, וכן פסחים יט: "בו ביום" כתב רש"י שקאי על עלית חנניה יען כי שם גזר ועל הספר והידים כמבואר שבת יג: והיה בזמן ב"ש).

ואז בא יהודה גר עמוני לפני החכמים ביבנה ושאל אם הוא מותר לבוא בקהל אם לא, ור' יהושע התירו ור"ג אסרו, ואז הראה ר"י לפני כל כי הצדק אתו, ואז נכנע ר"ג לפניו ואזיל לפייסו והושב ר"ג לנשיאותו אך לא כבראשונה, ותקנו שר"ג ידרוש שתי שבתות ורא"בע שבת אחת ובירושלמי שם שנעשה רא"בע אב"ד. וזה שאמרו חגיגה ג. ששאל ר' יהושע לתלמידיו שבת של מי א"ל של רא"בע וספרו לו דרשתו ואמר ר' יהושע אין דור יתום שרא"בע שרוי בתוכו.

ומהיום והלאה היה ביניהם אהבה ואחוה ושלום ורעות וכדמצינו תמיד את רא"בע בחברת ר"ג, כשהיו צריכין ליסע לרומי כש"ר פ"ל-ט מעשה בר"ג ור' יהושע ורא"בע ור"ע שהלכו לרומי, ובסוכה מא: מעשה בר"ג ור"י ורא"בע ור"ע שהיו באין בספינה, וכן סוף מכות, ומע"ש פ"ה מ"ט ועירובין פ"ד מ"א ומתוך דרשתו היקרה שדרש חגיגה ג: אנו רואין שכל מגמת רא"בע אך להפיס דעת ר"ג ולעשות שלום בין התלמידים.

רא"בע במשנה ובעלי מחלוקתו

הוא נזכר במשנה לערך ז' פעמים.

וחולק עם ר' אליעזר בב"ק פ"ו מ"ד, מכשירין פ"ו מ"ו.

עם ר' אלעזר חסמא נגעים פ"ז מ"ב.

עם ר' טרפון ידים פ"ד מ"ג וקרא לר"ט אחי.

עם ר' יהושע שביעית פ"א מ"ח, עירובין פ"ד מ"א.

עם ר' ישמעאל כריתות פ"ב מ"ה, נגעים פ"ח מ"ט, מקואות פ"ח מ"ג ובידים פ"ד מ"ג קרא לו ישמעאל אחי ור' ישמעאל קראו "אלעזר בן עזריה".

עם ר' עקיבא שביעית פ"א מ"ח, עירובין פ"ד מ"א, ב"ק פ"ו מ"ד, כלים פ"ד מ"ח, נגעים פ"ז מ"ב, מקואות פ"ח מ"ג.

הלכותיו המפורסמות

בכרות ט. שהפסח נאכל עד חצות (חולק עם ר"ע). שם יא. כשהגיע זמן ק"ש הטה רא"בע (כב"ש) ור' ישמעאל זקף א"ל ישמעאל אחי משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל א"ל

יהיה כנגד המשחיתים וכו', ושם יב. מזכירין יצ"מ בלילות, שם טו: הקורא את שמע צריך שישמיע לאוזניו, שם פ"ד מ"ז אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר, שבת ספ"ה פרתו היתה יוצאה בשבת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים (והולך לשיטתו ביצה פ"ב מ"ח), ובירושלמי שבת ספ"ה שפ"א יצאה ואמרו לו החכמים או עמוד מבינותינו או העבר רצועה מבין קרניה, והושחרו שיניו מן הצומות, ור' אידי דחוטריה אמר, שאשתו היתה וקראה עגלתו, ובבבלי נד: אמרו של שכונתו היתה, שם קלב. פיקוח נפש דוחה שבת, שם פ"יט מ"ג מרחיצין את הקטן ביום ג' שחל להיות בשבת.

עירובין פ"ד מ"א מסכים עמו ר"ג נגד ר' יהושע ור"ע מי שהוציאוהו לסטים והוליכוהו לעיר אחרת מהלך את כולה, ביצה כג. סובר דבר שאינו מתכון מותר, יבמות ד. יבמה שנפלה לפני מוכי שחין אין חוסמין אותה, שם פו: מעשר ראשון יכול ליתן אף לכהן נגד ר"ע. והיה גינתא שהיה נוטל רא"בע המעשר אזל ר"ע ואהדר לפתח הגינה לבית הקברות אמר בתרמילו ואנא חיי? ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג יסופר שהודה לר"ע והחזיר כל המעשרות שנטל, כתובות פ"ד מ"ו דרש לפני חכמים בכרם ביבנה שאין הבנות ניזונות אלא לאחר מיתת אביהן, שם פ"ה מ"א מן הנשואין גובה הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים (שאזלינן בתר אומדנא), קידושין יז: סובר דברים ככתבן ודברה תורה כלשון ב"א וכן הוא ב"מ לא: וכן סובר בנזיר פ"ו מ"ב שאינו חייב עד שיאכל ב' חרצנים (שנאמר מחרצנים ועד זג), גיטין פג. חולק עם ר' אליעזר, ור' יוסי אומר רואה אני דברי רא"בע, מכות פ"א מ"י שסנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית, שם כג. הרצועה שמלקין בה צריכה להיות משל עגל, (ודורש סמוכין וכן בפסחים קיט., זבחים ד.), מנחות פט., נדה עב. אומר לר"ע, עקיבא, אפילו אם אתה מרבה כל היום - איני שומע לך, מקואות פ"ח מ"ג חולק עם ר' ישמעאל וסובר הפולטת ש"ז ביום ג' טהורה, ובידים פ"ד מ"ג גזר רא"בע על ארץ עמון ומואב שיתנו בשביעית מעשר שני.

דבריו באגדה

הוא היה דרשן גדול כסנהדרין סו: שאמר לר"ע עקיבא! מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות.

ובעירובין סה. אמר יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין - שנאמר ושכורת ולא מיין, ופסחים קיח. אמר קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, כל המספר לש"הר וכל המקבל לש"הר וכל מהעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים, ויומא פה: עכירות שבין אדם לחבירו אין יו"הכפ מכפר עד שירצה את חבירו, וחגיגה ג. א"ל הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם וכו', טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהן,

וביבמות סג: כל שאינו עוסק בפ"ור כאלו ממעט הדמות, ונדרים פ"ג מ"א מאוסה ערלה וכו', וערכין טז: אמר תמהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח, וב"ר פפ"ד-ח שאסור לשנות בן מבניו, ומאמריו היקרים אבות ספ"ג אם אין תורה אין ד"א - על שחכמתו מרובין ממעשיו וכו'.

תלמידיו ואומרי מאמריו

ר"א בר' שמעון בשמו תנחומא ויגש-ז.

ר' יהודה בשמו ברכות ספ"ד, ומגילה כז: יספר ר' יהודה מעשה בבייתוס בן זונין שעשה שדהו מכר ע"פ רא"בע וב"ב יג: שהדביק ח' נביאים כאחד ע"פ רא"בע.

ר' יהושע בן קרחה בשמו תוספתא נגעים פ"ז ה"ג.

ר' יוסי בן כיפר בשמו ספרי תצא פ' ויצאה מביתו.

בן עזאי אמר בכורות נח. כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה וכתבו בתוס' בשם ירושלמי שכונתו על רא"בע אבל לא נמצא בירושלמי שלנו. וכשהיה ברומי שאלוהו ר' מתיא בן חרש בהלכה כיומא פו..

וכן נשארו לנו לפליטה מאמריו היקרים בפי האמוראים כמו רש"בל בשמו ב"ר פ"ט-ג, פפ"ד-ח.

ר' שיזבי בשמו עירובין נד:, פסחים קיח..

רב ששת אר"א בשמו יבמות ד..

ולא על חנם שבחו איסי בן יהודה גיטין סז. וקראו קופה של בשמים, ובאדר"נ רפ"יח שבחו רבי בשם קופה של רוכלין - שבזמן שת"ח נכנס אצלו שאלו במקרא, במשנה, במדרש, בהלכות, בהגדות אמר לו, וכשיצא ממנו היה מלא טוב וברכה.

עינייניו הפרטים, שני חייו אשתו וב"ב, ופטירתו

כאשר הבאנו לעיל היה עשיר גדול כברכות כז: ובל"ס ירש הון רב מאביו, ומלבד זה היה עושה סחורה ביין ושמן כב"ב צא., ובשבת נד: שהיה מעשר מעדרו יב' אלף עגלים בכל שנה, ועשיר כזה אמר פסחים קיח. קשין מזונותיו של אדם כקריעת י"ס. ועשירותו היה למשל בפי החכמים כקידושין מט: שאם אמר לאשה ע"מ שאני עשיר אין אומרין כעשירות רא"בע, וברכות נז: הרואה רא"בע בחלום יצפה לעשירות, ואעפ"כ אמר חולין פד. מי שיש לו מנה יקח לפסו לטרא של ירק - מאה מנה ישפתו לו קדרה בכל יום, ובערכין כח. אמר שאין אדם רשאי לבזבז יותר מחומש.

וכפי הנראה האריך רא"בע ימים והגיע לשבעים כי נולד שנים אחדות קודם החורבן ובפטירת רי"בז היה לערך בן יג' שנה וכשהוקם לנשיא היה בן טז, או יח' שנה, וחי אחר פטירת ר"ג כידוע שר"ג נפטר קודם ר' אליעזר כב"מ נט: והוא היה בפטירת ר"א

כסנהדרין קא. ובאבות דר"נ פ"כה שרא"בע קרע בגדיו ואמר לחכמים - רבותי בואו וראו בר"א שטהור הוא וכו', וכן גיטין פג. שנכנסו לאחר פטירת ר"א ריה"ג ור"ט ורא"בע ור"ע. ובדרכי המשנה בהוספות צד 7 יאמר שנפטר רא"בע קודם ר"ג ובמחילה טעה בזה.

וכפי הנראה כשהותחל המרד הגדול בשם חורבן ביתר ונתפזרו כל חכמי ישראל וישיבת יבנה נתבטלה הלך אז לציפורי ותחת צלו החביא את חבריו הנשארים וזה שאמרו בתוספתא כלים ב"ב רפ"ב א"ר יוסי מעשה בד' זקנים שהיו יושבין אצל רא"בע "חרש" בציפורי ר' חוצפית (המתורגמן) ור' ישבב (הסופר) ור' חלפתא (אבא) וריי"בנ, ובלי ספק שנפטר קודם ר"ע, וכבר בארנו שר"ע נהרג לערך סח' אחר החורבן והוא נפטר לערך שנים אחדות קודם ר"ע, וזה שחי לערך שבעים שנה.

וראיה לכל דברי מצאתי מפורש בירושלמי ברכות פ"א רה"ו שאמרו אע"פ שנכנס (רא"בע) לגדולה האריך ימים, והמפרשים שם פירשו שהירושלמי חולק על הבבלי שלא הוקם לנשיא בן יח' אך שהיה באמת בן שבעים, וכן הוא דעת היוחסין, וטעות הוא בידם כי מפורש שם פ"ה סה"א שהיה בן טז' שנה, ועוד איך יפרשו הירושלמי שאמרו "אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים מה שאמר הרי אני כבן שבעים שנה", מה שייכות אריכת ימים שלו שהיה קודם לכן, לגדולתו שנעשה אח"כ? אך האמת יורה דרכו שהוקם לנשיא בהיותו רך בשנים ואעפ"כ האריך ימים אח"כ ואע"פ שהגדולה מקצרת ימיו של אדם ובפרט כשהיה בן יח' היה נראה כבן שבעים אעפ"כ האריך ימים וחי קרוב לשבעים.

אשתו לא נזכרה בשום מקום זולת ברכות כז: שנמלך עמה אם לקבל עול הנשיאות ומתשובתה אנו רואין שהיתה חכמה. וילדה לו בן גדול בתורה בשם ר' ישמעאל כיומא פה..

ונצר משרשיו מצינו מנחות נג. ר' עזרא בר בריה דר' אבטוליס שהיה עשירי לר"א בן עזריה.

מקום פטירתו לא נמצא בשום מקום, ואך מצינו במשנה סוף סוטה שאמרו משמת רא"בע פסקה העוזר מן החכמים, ושם בגמרא בלשון בטלו עטרות חכמה שעטרת חכמים עשרם.

ר' אלעזר בן ערך

היה אחד מחמשה התלמידים הגדולים דרבן יוחנן בן זכאי כאבות פ"ב מ"ח וריי"בז אמר עליו שהוא כמעין המתגבר, (ובאבות דר"נ קראו נחל שוטף), ולפי דברי אבא שאול שהוא מכריע את כל תלמידו דריי"בז, וכשאמר להן ריי"בז צאו וראו איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם אמר ר"א בן ערך "לב טוב" ולהיפך "לב רע" ואמר ריי"בז רואה אני דבריו

שבכלל דבריו דבריכם, ושם מי"ד מובא מאמרו היקר שאמר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. ובחגיגה יד: וירושלמי חגיגה רפ"ב שר"א בן ערך היה מחמר אחר רי"בז ובקשו שישנה לו פרק אחר במעשה מרכבה, ורבו הרשה לו שהוא ידרוש - פתח במעשה מרכבה ודרש וירדה אש מן השמים - עמד רי"בז ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלקי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו כמותך אתה נאה דורש ונאה מקיים, ובשבת קמז: שקראוהו ר' נהוראי יען שהיה מנהיר עיני חכמים בהלכה, ובא"דרנ פ"יד-ו שפ"א מת בנו של רי"בז ונכנסו כולם לנחמו ומכל תנחומיהם לא נתקררה דעתו אך מתנחומי ר"ע בן ערך וא"ל בני נחמתני, ובמד' תהלים פ"א-יט אמר שהיה יועץ עצות ומתקיימות ומצליחות. ואחר כל תהלות ותשבחות שרבו אמר עליו ואשר באמת קוו עליו שהוא יהיה כוכב מזהיר בשמי היהדות לא נתקיימה, ע"י עצת אשתו כאשר יסופר שבת קמז: וא"דרנ ספ"יד וקה"ר פ"ז-ז שכשנפטר רי"בז הלכו כל תלמידיו ליבנה (מקום הסנהדרין), אך הוא הלך אצל אשת לאמאוס או דיומסות מקום רחצה ותענוגים והוא סבר שחביריו ילכו אצלו יען שהיה הגדול שבהם, וכאשר ראה שהם לא יבאו אצלו יען שהיה הגדול שבהם, רצה לילך אליהם, אך אשתו שאלו מי צריך למי, אמר לה הן צריכין לי, אמרה לו מי דרכו לילך אצל מי העכברים אצל החמת או החמת אצל העכברים, ושמע לעצתה עד ששכח תלמודו, ופ"א באו חבריו אצלו ולא ידע אפילו מהו לפתן, וכשרצה למקרא החודש הזה לכם הוא החרש היה לכם, עד שבקשו עליו רחמים והדר תלמודיה והיינו שאמר ר' נהוראי (הוא ר"א בן ערך) הוי גולה למקום תורה.

ולכן לא נשאר לנו מתורתו אך הלכות אחדות, בדמאי פ"ז ה"ז ותוספתא תרומות ספ"ה, וביבמות פ"ב ה"א סובר דמאמר קונה קנין גמור, וכן נזכר חולין קו. וידיו לא שטף במים אר"א בן ערך מכאן סמכו חכמים לנט"י מן התורה, ובאגדה נזכר במכלתא שמות סוף פקודי, ספרא מצורע קמב.

וכפי הנראה נפטר קודם כל חביריו כדמובא בתוספתא נדרים פ"ו שא"ל ר"א לר"ע חבל עלך שאילו היית בימי ר"א בן ערך והשבת תשובה וכו'.

ר' אלעזר בן פדת

(בדור השני והשלישי לאמוראי א"י)

האדם הגדול הזה אשר מילא הארץ ולדרים עליה בתורתו וחכמתו ואשר זכה להקרא בשם "מרא דא"י" ובסוף ימיו ישב על כסא ר' יוחנן בטבריה, היה בבלי.

אביו פדת לא נזכר בשום מקום בהלכה או באגדה, וביוחסין ערך פדת וז"ל "פדת אבוה דר"א בן פדת בזמן רבי והאריך ימים", והיה לו להיוחסין במו"ק כה: הגרסא כי נח נפשיה דרב פדת פתח עליה ר' פדת בן ר' אלעזר (נכדו) והספידו ולכן כתב שהאריך ימים, ועיין ערכו.

בנו ר' אלעזר נזכר כמעט תמיד אך בשם סתם "ר' אלעזר" וזה מוסכם מכל גדולי הראשונים שסתם ר"א הוא בן פדת, וכן כתב רש"י שבת יט:, יבמות עב: קיא:, גיטין לא:, נדה ח., בעודו בימי עלומיו זכה לשמש את רב בסורא כדמצינו בעא מיניה ר"א מרב כשבת קנג., עירובין סה:, יבמות קב: קט:, ב"ק פז., מנחות טו., ובחולין קיא: שא"ל שמואל לר"א לרבך (רב) יהיבי ואכל - אתא לקמיה דרב א"ל הדר ביה מר משמעתיה? ר"א אמר רב שבת כ., כתובות עז., גיטין פו:, ב"ק טו: עה:, וכשהיה בא"י מצינו מגילה כט. שדרש ר"א ואהי להם למקדש מעט זה בית רבינו (רב, רש"י), ובגיטין ט:, ב"ב קנב. שלח ר"א לגולה משום רבינו (רב, רש"י).

וכן שמואל היה רבו המובהק כמפורש כן בעירובין סו., ב"ב פב:, וכן מצינו כתובות עז. אזל ר"א אמרה לשמעתיה קמיה דשמואל אמר אכסוהו שערי לאלעזר, ובחולין קיא: ר"א הוה קאים קמיה דמר שמואל.

וכפי הנראה שאע"פ שישיבות רב ושמואל האירו עיני הגולה אעפ"כ יען שבא"י היו עדיין כל תלמידיו הגדולים דרבי לכן נשא לבם לעלות לא"י ולקבל גם מהן, והעולים היו רבים מאוד כמו זעירי תלמידו דר' חייא, ואח"כ רב כהנא ת"ח דרב ואח"כ ר' אלעזר ור' אמי ור' אסי ורב שמן בר אבא ור' אבא בר זבדא, וכולם זכו עוד לשמש את ר' חנינא ור' ינאי ור' אושעיא.

ויסופר חולין קי. כי סליק ר"א אשכחיה לזעירי (תלמידו דר' חייא שעלה הרבה קודם ר"א) א"ל איכא תנא דאתנייה לרב כחל (וכן צ"ל בב"ב פז: כאשר בארתי בערכו) אחוייה לר' יצחק בר אבדימי, וזה ר"י בר אבדימי היה עוד מזקני הדור שישבו לפני רבי, ור"א כשהיה בבבל ראה שרב אסר כל כחל ולכן כשבא לא"י רצה לידע אם עוד בחיים רבו דרב, והראהו לו את רי"בא, ושאלו, אך הוא השיב לו אני לא שניתי לרב כחל כל עיקר, ומה שאסר רב כחל יען שבקעה מצא וגדר להם.

זמן עלייתו לא"י נוכל לידע ע"פ השערה שאז נפטר כבר ר' יהודה נשיאה הראשון כגיטין עו: ששאל ר"א להההוא סבא כי שריתוהו (את שמן עכ"ם) לאלתר שריתוהו או לאחר יב' חדש. וידוע שהיתר השמן היה מר' יהודה נשיאה כמפורש ע"ז לז., ואז כבר ישב על כסא הנשיאות ר"ג הרביעי, ור' אושעיא הלך לקיסרין ויסד שם ישיבתו הגדולה, ובציפורי

היה ר' חנינא הריש בישיבה, ור' יוחנן הלך לטבריא ויסד שמה ישיבתו הגדולה, ור"א כשבא לא"י בא בגפו שלא היה עדיין נשוי וכמפורש ברכות טז. שר' אמי ור' אסי הוה קקטרין ליה גננא לר"א (ופר"שי קושרין לו חופה להשיאו אשה).

וראשית לימודי בא"י היה כפי הנראה בציפורי כעירובין נד: אמרו עליו על ר"א בן פדת שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי. ושם קיבל מר' חנינא זקן הדור שהאריך ימים, כירושלמי כלאים פ"ט ה"ד לב. ר"א שאל לר' חנינא, ובויק"ר פ"כב-ו ר' חנינא שאל לר"א, ופריך ואפשר כן? אלא לא בעי מיניה אלא למבדקיה.

ר"א א"ר חנינא ברכות כז:, מגילה ה. טו., נדרים ח., סנהדרין נז., זבחים קא:, ומאמרו הנודע שאמר בשמו ת"ח מרבים שלום בעולם המובא בסוף ברכות ובכמה מקומות.

ר"א משום ר' חנינא הגדול יבמות מג., נדרים ח.. וכן אר"א ענותנותו דר' חנינא גרמא לי דחזאי דמא כנדה כ:.

וכן שימש את ר' אושעיא ביחד עם ר' אמי כשבת פ"ג ה"א אר"א א"ר הושעיא - א"ל ר' אמי זמנין סגין יתיבית קומי ר' אושעיא ולא שמעית מיניה וכו', ובבלי ר"א א"ר אושעיא ברכות לב:, שבת כח:, פסחים קג: קטו., יומא מא. (ושם ר' הושעיא), ר"ה ד: יד., חגיגה יז., מו"ק ח: כד:, יבמות נו:, גיטין כא: עח. עט., קידושין ו., סנהדרין פח:, שבועות ט:, מכות יח: (ושם ר' הושעיא), זבחים יא: (ובפסחים כח. המאמר ר' אושעיא רא"א בטעות וצ"ל כמו בזבחים), כריתות כז:, חולין עד:, קו., ור"א קרא לר' אושעיא "אבי המשנה" כשבועות פ"א ה"ה, ע"ז פ"ד ה"ה.

וכן מצינו ר"א א"ר ינאי כשבת קמא., ובירושלמי חולין הנדפס מחדש מז. איתא ר' יוחנן ור' אלעזר ינקוי דבית ספרא רבה הוו - א"ל ר' ינאי תרייהו חכימין הוין ובעיין מילין דחכימיתא חד תני קרייא וחד תני מתניתא. ומזה ראיה גמורה שאין זה ירושלמי אמיתי כי ר"א לא היה מעולם כשהיה יניק עם ר' יוחנן ואך בא לא"י כבר גדול הדור אף שהיה עול ימים והיה תלמידו דר' יוחנן וכאשר נבאר הלאה.

וכן קיבל מכל גדולי הדור שאמר בשם בר קפרא כיומא מו..

משום ר' יוסי בן זמרא (מחותנו של רבי) כברכות לא:, שביעית פ"ב ה"ו, סוטה פ"ב רה"ה. שאל לרי"בל שקלים פ"ב ה"ב. ר' אלעזר א"ר יצחק סנהדרין לה. (ונראה שהוא ר' יצחק התנא).

בשם רב כהנא (הראשון הנקרא בירושלמי בשם כהנא) ככלאים פ"א ה"ז, מו"ק פ"ג ה"ח. משמיה דחלפיי (אילפא) כמעשרות פ"ב ה"ד.

בשם ר' סימאי מע"ש פ"ב ה"א.
בשם ר' שמלאי סנהדרין ח..
בשם ר' שמעון ברסנא שבת פ"א ה"א (ונראה ששם הוא ר"א כר' יוסי האמורא).
וכן היא בידו קבלות מתנאים הראשונים כדמצינו שאמר בשם ר"א בן עזריה יבמות ד., משום ר"א בן שמוע בכורות נב:, חולין ז..
משום ר' ישמעאל ב"ק כט: (ושם ל. אמרו שהיה רבו אך אין הכונה רבו ממש כידוע שלא ראה אותו מעולם.
ומה שמצינו ר' אלעזר בשם ר' אבין פסחים פ"ד ה"א, כתובות פי"ג ה"ד, גיטין רפ"ב, שבועות פ"א ה"א, כבר בארתי בערך ר"א בר' יוסי האמורא שגם בכמה מקומות נקרא בשם סתם ר' אלעזר ולא היה מעולם ר' אבין הקדמון שיאמר ר"א כשמו).
וכן מצינו שאמר הלכות בשם ר' חייא כפאה פ"ו ה"ד, תרומות פ"ב ה"א פ"ז ה"ג, יבמות רפ"טז, וכן יסופר ב"מ פ"י ה"ד מעשה שבא לפני ר' חייא הגדול וכו', והרב החכם ראה"ו בח"ג פ"ח צד 76 וז"ל:
עכ"ל. וכל דבריו טעות הם הלא ידוע שהיה ספק להגמרא בכתובות קג: מי נפטר קודם, אם רבי או ר' חייא, ולכל הדעות לא האריך ר"ח ימים אחרי רבי כי קולו לא נשמע עוד בין חכמי הישיבה, וא"כ לפי סברתו שר"א ראה את ר' חייא וקיבל ממנו א"כ ראה ר"א גם את רבי, וא"ל היה קשיש הרבה מר' יוחנן, כי ר' יוחנן היה עול ימים בפטירת רבי, ור"א בעלותו לא"י היה כבר גדול הדור ותלמידו דרב ושמואל, והיה אז בל"ס כבר כבן כה' שנה ואז רב בעצמו היה עדיין בא"י בימי ר"ג בר רבי ואך בימי ר"י נשיאה הלך לבבל ויסד שמה ישיבתו בסורא, וא"כ איך כשבא ר"א לא"י מצא עוד את ר' חייא וקיבל ממנו? וכן הוא דעת מבוא הירושלמי ערך ר' לעזר שלא ראת את ר' חייא.
והאמת יורה דרכו שר"א בא לא"י לערך ארבעים שנה אחרי פטירת רבי ור' חייא ומצא שם את תלמידי דרבי, ולפלא למה לא יאמר החכם שהיה תלמידו דר' ישמעאל כמפורש ב"ק כט: שהיה רבו, ומה שהביא מהירושלמי כתובות פ"ה ה"ה, לא ראה את הירושלמי הזה שמובא בקידושין פ"א ה"ד, והגאון בעל קרבן העדה מגיה בפירושו שצ"ל תלמיד ר' יוחנן ולא של ר' חייא, ומבאר שם בראיות ברורות ואמיתות, ומה שמביא מירושלמי עירובין פ"ב ה"ד מה שאמר ר' יוסי "בכל אתר ר' לעזר סמיך לר' חייא רובא", הפשט הפשוט כמפרש בפני משה שם שהוא סומך על סבריו כב"מ, יען כי קיבל תורת ר' חייא מר' אושעיא תלמידו ולמה לא יסמוך עליהן, הלא ידע שר' אושעיא רבו נאמן בכל בית רבו ושמשו כל ימיו עד שקראו ר"א "אבי המשנה", וכן יספר שבת פ"ג ה"א אר"א

א"ר הושעיא משרת הייתי את ר"ח הגדול והייתי מעלה לו חמין וכו', ולכן כל ההלכות שיאמר בשם ר"ח רובה בל"ס קיבל מר' אושעיא תלמידו וזה ברור.
וכנפטרו רבותיו הגדולים אשר שמשם אך שנים מועטות הלך לו וישב לפני ר' יוחנן אשר כבר הרבין תורה בטבריא, אך כ"ז שהיה ר' אושעיא בחיים היה גם ר"י הולך לפרקים להציע ספקותיו לפניו אבל כשנפטר אז היה ר' יוחנן ריש הדור בכל א"י ולפניו ישבו כל גדולי הדור כרש"בל ור' אמי ור' אסי ור' חייא ב"א ורב שמן בר אבא יעקב בר אידי. ועוד, וגם ר"א שימשו ימים רבים, והיה באמת רבו המובהק, ולכן רבותיו הקודמין כשאמר הלכותיהם נזכרו בשמם יען שקיבל אך זמן מצער מהן, אבל ר' יוחנן היה רבו המובהק אשר שמשו עזרות בשנים והיה ידוע לכל שכל תורת ר"א הוא של ר' יוחנן, וכדמצינו יומא נג. ר"א כד הוה מיפטר מיניה דר' יוחנן כד הוה בעי ר' יוחנן לסגויי הוה גחין קאי ר"א מדבתיה עד דהוי מיכסי ר"י מיניה, וכד הוה בעי ר"א לסגויי הוה קא אזיל לאחוריה עד דמיכסי מיניה דר"י, והכבוד והיראה הזאת הוא אך לרבו המובהק, ובכתובות קיא: קרא לר"י רבי, וכן הוא בפירוש ב"ב קנד:, תמורה כה: שהיה ר"א תלמידו.
ובמשך הזמן הזה שב ר"א פעמים אחדות לבבל עוד בחיי רבותיו רב ושמואל (ואולי לעמקיו הפרטים) וזה שמצינו עירובין עד: יתיב רב ברונא וקאמר להא שמעתא (ושמואל) א"ל ר"א בר בי רב אמר שמואל הכי? א"ל אין, א"ל אחיו לי אושפיזיה אחוי ליה אתא לקמיה דמר שמואל וכו', וזה יען שבא לזמן קצר לבבל ולכן שאלו היכן אושפיזיה דשמואל.
וכן מצינו שגם אחרי פטירת רבותיו שבבבל ומלך רב יהודה בפומבדיתא אמרו נדה כ: ר' אלעזר כי הוה מיקלע לאתריה דרב יהודה לא הוה חזי דמא (אע"פ שהיה בקי היותר גדול בדמים). ועי"ז יבואר לנו מה שמצינו ירושלמי ברכות פ"ב ה"א-יב: (והובא בקצרה ביבמות צז.) וז"ל ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי אמר הא תרתי מילין הדין בבלייא עביד בי, חדא דלא שאל בשלומי וחדא דלא אמר שמעתא בשמי א"ל כך אינון נהגין גביהן זעירא לא שאל בשלמיה דרבה - כולי עלמא ידעין דר"א תלמידיה דר' יוחנן.
ונוכל להבין את המעשה הוה אך יען שר"א שהיה בבלי והיה הולך לפעמים לבבל בהיותו כבר כמה שנים תלמידו דר"י וכבא לר"י לא היה שואל שלום רבו שהיה מתיירא ממנו כדין רבו המובהק וכן גם כשהיה דורש לא הזכיר שם ר"י כי כולי עלמא ידעין שר"א תלמידו דר"י הוא.

ובזה שגג במבוא הירושלמי ערך ר"א שיאמר שר"א היה יליד א"י, והוא נגד הירושלמי שהבאנו שאמרו בפירוש שר"א היה בבלי, וכן מצינו כתובות כה: שר"ל כעס עליו שאמר ר"א הלכות ר"י ולא אמר משמו.

ור' יוחנן ידע איך להוקיר תלמיד גדול כר"א ואמר עליו לר"ל יבמות עב: ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, ובכריתות כז. אמר ר"י עליו כמה שנים גדל זה בינינו, וברכות ה: יסופר שפ"א חלש ר"א על לגביה ר' יוחנן ושאלו אם חביבין יסורים א"ל לא הן ולא שכרן - יהיב ליה ידיה ואוקמיה.

וכן רצה ר' יוחנן למסור לו סוד מעשה מרכבה אך ר"א ברוב ענותנותיה השיב לו לא קשאי כחגיגה יג., ונתעלה ר"א כ"כ עד שנעשה לתלמיד חבר שלו כמפורש בירושלמי סנהדרין רפ"א.

וכפי הנראה היה דיין בטבריא גם בחיי ר' יוחנן כסנהדרין ספ"ג שר' לוי בא לדין לפני ר"א, וכן ר' אבמכיס בא לדין לפניו בחיי ר' יוחנן, וכן מצינו ב"ב ז: שהיה דן דיני ממונות, וכן ב"ק קיז. דאמרי לר' אבא זיל לגבי דר"ש בן אליקים ור"א בן פדת דדייני דיני דגרמי, וכן הוא בגיטין פ"ה ה"ג, וכשהיה להם ספק באו ושאלו לר' יוחנן כב"ב פ"ח ה"ד.

והיה לו גם ישיבה פרטי ותלמידים הרבה יושבין לפניו וכאשר נבאר להלן, וזכה להסמך ולישב בסוד העיבור ככתובות קיב. וירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה ר"א כי הוה סליק לא"י אמר פלטי לי מחדא, כי סמכוהו אמר פלטי לי מתרתי, כי אותבוהו בסוד העיבור אמר פלטי לי מתלת, וא"י היתה חביבה עליו כ"כ עד שאמר כל הדר בא"י שרוי בלא עון כתובות קיא..

וזכה להקרא בשם הגדול "מרי דארעא דישראל" כיומא ט:, גיטין יט:, ובנדה כ: אמרו שלכן קראוהו כן יען שהיה בקי בדמים כ"כ עד שהכיר פ"א שהוא דם חימור ור' אמי קרי עליה סוד ה' ליראיו.

וקנה לו זכור אזרח בא"י כ"כ עד שאמרו סנהדרין יז: שכ"מ שאמרו "שלחו מתם" הוא ר' אלעזר. וכן שלח הוראותיו לבבל כגיטין ט:, חולין פו:, וכן מצינו שרב יהודה שלח שאל ממנו כב"ק פ"א סה"א, קידושין פ"א ה"ד.

וכן מר עוקבא שלח לר"א לשאול עצתו ממנו כגיטין ז..

וכן מצינו שהיה פרנס עניים כירושלמי פאה פ"ח ה"ו.

והנה מלבד ריש לקיש שהיה כמו יד ימינו דר' יוחנן והיה לו חבר ממש, היה ר"א גדול מכל גדולי תלמידיו דר' יוחנן, כי באמת שקיבל מר"ל איזה הלכות כבכורות כו: ר"א אר"ל, ובמנחות צג: כעס עליו ר"ל שאמר פ"א הלכה בב"מהד מה שאמר ר"ל ולא אמרה

בשמו, וכן כתובות כה: שר"ל כעס עליו מה שלא אמר בשם ר' יוחנן, ור"ל שהיה מתקיפי דא"י לא היה מדבר עם ר"א תחלה כיומא ט: אבל כשהיה ר"א מתחיל לדבר אליו היה משיבו כזבחים ה., וב"ק ק. שפ"א הראהו ר"ל דינר לראות אם טוב הוא וא"ל ראה דעלך קא סמיכנא והשיב לו ר"א אי סמכת עלי - והא את הוא דאמרת?

אבל זולת ר"ל היה הוא הגדול שבכל תלמידיו וכאשר יסופר ב"מ פד. כשנפטר ר"ל והיה ר"י מצטער הרבה אמרו רבנן ליזיל ר"א בן פדת דמחדדן שמעתתיה.

ולכן מצינו ר"י ור"א דאמרי תרווייהו כברכות ו. י. נה., עירובין כ. כב., יומא ט:, ב"ב טו., מכות ז., מנחות צט:, חולין נ..

מחלקותן מצינו חגיגה כו., יבמות כו:, סוטה לה., זבחים נג., ובספר חקרי לב ח"ב צד 33 יאמר שרבי אמר בשם ר"א ב"פ שבת פ., וב"מ לח. ושקר העיד ואף אם נאמר שט"ס נפל בדבריו וצ"ל ר' יוחנן ג"כ לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם ר"א, ואחרי פטירת ר"ל, ור' יוחנן הצטער הרבה כמפורש ב"מ פ"ד. בקצרה ע"ד אגדיי, אבל בירושלמי מפורש יותר במגילה פ"א הי"א ר' יוחנן עבד ג' שנין ופלג דלא נחת לבית ועדא מן צערא. בסיפא חמא ר"א בחלמא למחר סיני נחת ומחדש לן מילה אעל ר' יוחנן ואמר.

וכל אותן הימים שלא הלך ר"י לישיבה היה ר"א ממלא מקומו, וזה שמצינו פסחים פ"ג ה"ז, חגיגה פ"א סה"ז מעשה שר' חייא (בר אבא) ור' אסי ור' אמי לא אתו לבי מדרשא דר"א ושאלם היכין הויתון א"ל לגמול חסד לגר, וזה כונת הבבלי מנחות פה., בכורות ה. נו. אר"א, ר' יוחנן חזאי בחלמא מילתא מעלייתא אמינא.

ואחרי פטירת ר' יוחנן היה ר"א לזמן קצר הריש מתיבתא וזה שמצינו במנחות כו: א"ר אסי כי פשיט ר"א במנחות בעי הכי, ובמגילה פ"ד סה"י ר' יסא בשם ר"א, ואמר שם כמה הלכות משמו, אבל לא האריך ימים אחרי ר"י וכאשר נבאר להלן, ובעדות רש"ג שנפטרו בשנה אחת, (היינו שר"י נפטר בראשית השנה ור"א באחרית השנה).

חביריו בבבל ובא"י

ר' אבא בר זבדא, בירושלמי יבמות ספ"ו משמע שהיו חברים ולמדו יחד אצל ר' חנינא, וכן הוא בתענית פ"ד סה"ו שר"א בר זבדא אמר בשם ר' חנינא א"ל ר"א עמך הייתי ולא איתאמרית הכי, וכבר בארנו בערכו שהיה עניו גדול ולא בוש מלומר הלכות בשם חביריו ולכן מצינו שאמר בשם ר"א כשביעית פ"ז סה"א, סנהדרין פ"ג ה"ה, (ומה שקרא לר"א "רבי" במגילה ה. הוא כמו מר בבבלי).

ר' אמי ור' אסי מצינו ברכות טז. שהיו קטרין ליה גננא לר"א (קושרין לו חופה להשיאו אשה, רש"י) ובירושלמי שם פ"ב סה"ד שגם ר' חייא בר אבא היה שם. ר' אמי אר"א

זבחים כה:, ובעירובין מז., בכורות ג. ר' אלעזר לא על לבי מדרשא אשכחיה לר' אסי וכו', ר' אסי אר"א ברכות כז: וכן צ"ל בנדה סג., ומצינו חגיגה יג. שא"ל ר' אסי לר"א תא אנמרך מעשה מרכבה והשיב לו אי זכאי הוה גמירנא מר' יוחנן, ובחולין קג: בעי ר"א מר' אסי וקראו מופת הדור. ופר"שי שר"א לא הוצרך לשאול מר' אסי אך שמע שר' אסי שכח וכו', ומצינו ר' יסא בשם ר' אלעזר מגילה פ"ד סה"י.

וזה יען שר"א ישב לזקנתו דר"י על כסאו ואז ישבו כל חבריו לפניו.

רב הונא היה גדול מר"א כב"ב קכה: שאר"א דבר זה נפתח בגדולים (ר"ה) ונסתיים בקטנים (על עצמו אמר ר"א כן), אבל מה שמצינו ר"ה אר"א כשבת נד:, ב"מ נב:, מכות ו:, הוא ר"ה השני שעלה לא"י והיה תלמידו דר"א.

ר' חלבו בזמנו ככתובות קיב..

ר' חלקיה ור' סימון ור"א אמרו וכו' קידושין לג:.

ר' חנינא בר פפי, ב"ק קיז: כשבא ר' אבא אליו שלחו לקמיה דר"א.

ר' יאשיה, בקידושין ל: א"ל ר"א לר' יאשיה דדריה לא תיתיב אכרעך עד דאמרת לי להא שמעתא.

ר' יוסי בר' חנינא חולקים תמיד כעירובין קג., פסחים יט:, זבחים קטז., מע"ש פ"ד ה"ג, מבעי מר"א נדה כב. (כדרך חברים שנשאר בתיקו).

רב יהודה היה חבירו בבבל שלמדו יחד אצל רב ושמואל ובקה"ר פ"א-טו יסופר רב יהודה ור"א הוה תנינן כחדא ונסיב רב יהודה איתתא וקדמיה ר"א ז' יומי המשתה ועבר כמה שנים דימטא ביה ולא מטא, והאמת כן הוא כדמצינו שרב שלח שאל לר"א כב"ק פ"א סה"ב, קידושין פ"א ה"ד, וביבמות רפ"טז אמר בשם ר"א.

ר' יצחק בן אלעזר בזמנו כעירובין נד:.

ר' יצחק נפחא ב"ב קיז: כשבא ר' אבא לפניו שלחו לר"א, ור' אלעזר היה גדול ממנו כמו"ק כד: דרש ר"י נפחא - ושמע רב ששת ואיקפד אמר אטו דידיה היא? דר"א א"ר אושעיא היא.

ר' סימון קידושין לג:.

ר' עוירא בזמנו ככתובות קיב..

רבה בר קיריא ור"א הוו מטיילין באיסטרין ראו ארונות וכו' כלאים פ"ט סה"ד.

ר' שמואל בר אבא מו"ק פ"ג סה"א אמר לר' נתן בר אבא ומה את סבר דאת חביב עלי כר"א?

רב שמואל בר נתן, מחלוקת עם ר"א סוכה מג:.

ר' שמעון בן אליקים היה חבר ממש עם ר"א ושניהם למדו ביחד לפני ר' יוחנן, כב"ב פ"ח ה"ד, ושניהם היו דיינים כב"ק קיז: שר' אבהו ור' חנינא בר פפי ור"י נפחא ור' אילעא אמרו לר' אבא זיל לגביה דר"ש בן אליקים ור"א בן פדת דדייני דינא דגרמיה ושניהם קראו זל"ז רבי ככתובות ג:, וגיטין פ"ה ה"ג. הקשה לר"א ב"ב פא., בכורות נו., ור"א מסר לו הלכות מה ששמע משום ר"א בן שמוע כזבחים פה:, חולין ז..

ובזבחים קיח. אמר לר"א אסברא לך, ובכתובות פ"ו ה"ו הקשה ר"א לר"ש בן יקים.

ר' שמעון בר אבא, ברכות פ"ה הל"א שחלש ועל ר"א לבקרו.

תלמידיו ואומרי מאמריו

ר' אבא כחולין יט: שאזל ר' אבא קמיה דר"א.

ר' אבהו אר"א שבת קלד: קמא., סוכה מה., יומא פ., חגיגה כז., נדרים לב., נזיר לח., סנהדרין כו:, ובגיטין ט: שלח רבין משמיה דר' אבהו הוו יודעין ששלח ר"א לגולה וכו'.

ר' אחא אר"א מגילה יח..

רב אחדבוי בר אמי (לגרסת התוס' ור"נ) משום ר"א ב"ב ט:.

רב ביבי אר"א פסחים עב:, זבחים ע:.

ר' בנימין בר יפת אר"א יומא כט., מגילה טז:, תענית כט:, סנהדרין ז..

רב דימי משמיה שבת לח:, ב"מ קה:.

רב דימי בר יוסף אר"א ב"ב נג. קנ..

רב הונא עיין בחבריו.

הונא בר חיננא יתיב קמיה דר"א מעשרות פ"ד ה"ד.

ר' זירא אמר מדברי רבינו נלמוד ב"ב פב: וקאי על ר"א, ובנדה מח. הקשה לר"א, ומה שמצינו כתובות עז. כי סליק ר"ז - אמר על דא אכסוהו שערין לאלעזר בבבל, אם לא ט"ס הוא שצ"ל ר' אלעזר, אפשר לומר שסיפר המעשה איך שהיה המעשה ושכן אמר שמואל כדמובא לעיל.

ר' זריקא אמי קראי קמיה דר"א יומא ד:, אר"א סוטה ד:, זבחים צג:, מנחות ז:.

ר' חייא בר אבין אמר יבמות מג. וכן היה ר"א מלמדנו.

ר' חמא אר"א תענית טז:.

ר' יצחק אר"א סנהדרין פב., ע"ז ע:.

ר' יצחק בר טבליי בשמו שביעית פ"ב ה"ד, מע"ש רפ"א.

ר' יצחק בר נחמני אמר לדידי מפרשא לי מיניה דר"א חולין מה., אר"א נדה מח..

ר' ירמיה זכה עוד לקבל מר"א ואמר בשמו כשבת סג:, ובחולין ל. הקשה לר"א.

ר' נסא בשם ר"א שביעית פ"ד ה"ב, ובגיטין רפ"ה איתא בטעות ר' לעזר בשם ר' ניסא, או שהוא ר' לעזר בר' יוסי.
עולא אר"א עירובין כא:, פסחים ע:, כתובות עד., גיטין כ., ב"ק יא. יא:, סנהדרין טז., זבחים יד: ונפטר בחיי ר"א ור"א הספידו ואמר עליו אנת עולא על אדמה טמאה תמות כתובות קיא., שעולא נפטר בבבל.
עולא ביראה אר"א מו"ק כו..
רבה בב"ח (שהיה מהנחותי) אמר שבת יב: כי הוה אזלינן בתריה דר"א, וגיטין ה: אייתי גט לקמיה דר"א, וביומא עח. שאל לר"א, ובסוכה מג: אמר משמיה דר"א.
רבין בר חיננא משמיה דר"א כתובות נג..
רב שמואל בר יהודה משמיה שבת לח:.
ר' שמואל בר נחמני תלמידו כחגיגה פ"ב סה"א, וגם חולק עמו כסוטה יא: יב. כב., ב"ק טז:.
רב ששת אר"א יבמות ד., ועיין ב"ב ט:.
רב תחליפא בר אימי יתיב קמיה דר"א מעשרות פ"ד ה"ד.

מקראיו הפרטים ומדותיו היקרות

ר"א היה עני גדול וכמה בנים מתו בחייו כדמוכח ברכות ה: כשחלה ונכנס ר"י לבקרו ראהו בוכה א"ל מ"מ אתה בוכה אי משום מזוני לאו כל אדם זוכה לשתי שולחנות ואי משום בני דין גרמא דעשיראי ביר (ונשאר לו אך בן אחד), וכן הוא מפורש בתענית כה. ר"א בן פדת דחיקא ליה מלתא טובא וכשהקיז דם לא היה לו אפילו מידי למיטעם ולקח חתיכה של שום ונתעלף מרעב, וכשבקש מהק"בה עד מתי אצטער בהאי עלמא השיב לו אלעזר בני, ניחא לך דאפכיא לעלמא מרישא אפשר דאתילדת בשעתא דמזוני, והבטיחו שבע"הב שכרו הרבה מאוד, וזה שהתפלל תמיד ברכות טז: יה"ר שתשכן בפורינו אהבה ואחוה ושלום (כי כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא) ותשים חלקנו בג"ע (כי חלקו בע"הז לא טוב היה) ובכל זאת היה עמל בתורה כעירובין נד:, ואע"פ שהיה כהן כירושלמי ברכות פ"ה ה"ד ר"א כי הוה תשיש יצא לחוץ בשעת נשיאות כפים שלא יאמרו לו עלה לדוכן, וכן מוכח מו"ק כה. שאמרו ד"א הוה קא אכיל תרומה איתחזי ליה (מה"מ) א"ל תרומה קא אכילנא ולא קודש איקרי חלפא ליה שעתא (וא"א לומר שקאי על ר"א בן שמוע התנא שהיה ג"כ כהן יען כי שם חשיב מעשיות אך מאמרואים), ובכל זאת לא רצה ליהנות משום אדם וכאשר יסופר מגילה כח. כששדרו לו מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל, וכי הוה מזמני ליה לא הוה אזיל, ואמר הטעם לא ניחא לכו דאחיה? דכתיב ושונא מתנות יחיה. ואע"פ שהיה גדול מאור בעיני הנשיא כדמצינו

חגיגה פ"א ה"ח שר' חייא בר אבא בקש מר"א שישתדל עבורו אצל ר' יוסן נשיא (השני) שיתן לו אגרת של כבוד שרצה לצאת לחו"ל, ובמבוא הירושלמי רוצה להביא ראיה מזה שר"א האריך ימים אחר ר' יוחנן נגד המקובל מרש"ג, יען שרח"בא בקש מר"א ולא בקש מר' יוחנן, ואין שום צל ראיה האם יען שלא רצה להטריח את זקן הדור ובקש מחבירו שע"י ישיג את מבוקשתו לכן נאמר שזה היה אחרי פטירת ר"י?

ובספר חקרי לב ח"ב צד 34 יאמר שלכן נקרא ר"א מרא דא"י יען כי בו בחרה הממשלה להיות לנשיא תחת ר"י נשיאה, ושקר העיד, ור"א לא היה מעולם נשיא, ומה שלא רצה לילך להזמנת הנשיא אמר טעם יען שאינו רוצה להינות משום אדם.

ור"א ניחם א"ע שראה את ר' שמעון בר אבא שהיה גדול הדור והיה אביון מדוכה וחסר לחם עד שגם ר"א העני השתדל ליהנות אותו וכאשר יסופר ב"מ פ"ב ה"ג שפ"א נפל דינר מר"א ואשכחיה ר"ש בר אבא וכשהושיט לו א"ל כבר נתייאשתי ממנו (שרצה שיזכה בו).

וכפי הנראה מצא פרנסתו בדוחק ממה שהיה בקי גדול במטבעות וכדמצינו ב"ק ק. שר"ל אחוי ליה דינר ור"א אמר מעליא הוא. אך הוא לא התייאש מן הרחמים וכדאמר ברכות י. אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש עצמו מן הרחמים, כי ידע שמתנת ב"וד מתנתם מועטת וחרפתם מרובה ומה יפה מה שאמר ברכות ו: כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום.

ויסופר עליו שנעשו לו נסים כב"ר פ"יא-ב אר"א כי היה המעשה פ"א הדלקתי נר בע"ש, ובמוצ"ש מצאתי דלוק, וברכות סב: פ"א על לבה"ב אתא ההוא פרסאה (צ"ל רומאי ונשתנה מהצנזור) דחקיה, קם ר"א ונפק אתא דרקונא שמטיה לכרכשתיה וקרא עליו ואתן אדם תחתיך.

השקפתו הגדולה בעניני העולם מצינו ממאמריו שדרש יבמות סג. כל אדם שאין לא אשה אינו אדם, זכה עוזרתו לא זכה כנגדו, מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה, והוא נגד המאמינים שאמרו כי העולם נשתלשלה ויוצאי ירך הקופים המה, ובמגילה טז: אמר המשל היקר תעלא בעידניה סגיד ליה.

הלכותיו ומאמריו מרובין הן כ"כ, עד שיגיעו לאלפים בש"ס בבלי, ירושלמי ומדרשים.

פטירתו לא נמצא בשם מקום ואך רבינו שרירא גאון יאמר באגרתו ח"ג ספ"ב שר"א ור"י נפטרו בשנה אחת היינו שנפטר בשנת תק"ן וכבר בארנו בערך ר"י שצ"ל תקצט לשטרות, וכפי שבארנו לעיל שבא לא"י אחרי פטירת ר"י נשיאה הראשון והוא נפטר לערך תקנד, ור"א היה אך לערך כבן כה' א"כ נולד לערך תק"ל וחי לערך שבעים שנה.

והניח אחריו בן גדול בתורה אשר מסר לו בעצמו את תורתו בשם ר' פדת כברכות יא: והיה אמורא דר' אסי כמגילה פ"ד סה"י.

אלעזר בן פוערה

נשאר שמו לדראון ולחרפת עולם שע"י נהפך יוחנן כה"ג לצדוקי והרג את חכמי ישראל כאשר יסופר קידושין סו. שבימי ינאי (והוא יוחנן) המלך היה לא אוהב איש לץ לב רע ובליעל, ואלעזר בן פוערה שמו, והוא הנזכר סוטה פ"ט הי"א בשם אלעזר בן פתורה ויהודה בן פכורה כהני בעלי אגרופין, בד"וד ח"א צד 118 יאמר שיוחנן כה"ג העמיד זוגות לכפות על תרומה ומעשר, ובמחילה לא עיין בפנים שאדרבא הם היו בעלי אגרופין ונטלו בחזקה ובלי שום ספק הוא הנזכר בקידושין סו..

ר' אלעזר בן פילא (או פיאבי)

תנא.

נזכר במשנה טהרות פ"ז מ"ט אמר וכי מ"ט ר"ע מטמא מפני הנשים גרגרניות הן שהיא חשודה לגלות את הקדרה של חברתה לידע מה היא מבשלת.

אלעזר בן פנחס

(תנא דברייתא).

נזכר יומא יח. ותוספתא זבים פ"ב שאמר בשם ר"י בן בתירה, ובסוטה פ"א ה"ב נזכר במחלוקת בכמה שיעור סתירה ונזכר אחר ר"י בן בתירה, אבל בבבלי סוטה ד. גרס שם ר"א בן ירמיה, ונזכר בב"ר ספ"לז.

ר' אלעזר בן פרטא

המשפחה הגדולה הזאת מצינו ארבעה דורות זו אחר זו ונבארם בקצרה.

ר' פרטא הגדול היה לערך בזמן החורבן, ובנו ר' אלעזר בן פרטא היה גדול הדור וחבר לר' חנינא בן תרדיון, ובשעת הגזירות נתפס למלכות על חמשה דברים כע"ז יז., ור' חנינא בן תרדיון נתפס על דבר אחד, וא"ל ר"חבת אשריך ר"א שנתפסת על ה' דברים ואתה ניצל, יען שעסקת בתורה ובגמילות חסדים. וכשהביאוהו לפני השופט שאלהו מ"ט גנבת ומ"ט תנית, והשיב אי סייפא לא ספרא, ואי ספרא לא סייפא, ומדהא ליתא הא נמי ליתא, ומ"ט קרו לך רבי, יען שרבן של טרסים אני, וכשרצה לבודקו אם הוא בקי במלאכתו נעשה לו נס, ומ"ט לא אתית תבי אבידן, יען שזקן אני ומתיירא אני שמא תרמסוני ברגליכם, ונעשה נס שבאותו היום נרמס איש אחד בבי אבידן, ומ"ט הצאת את עבדך לחירות, א"ל לא היו דברים מעולם, ואחד קם להעיד נגדו וע"י אליהו ניצל.

ונשאר לנו לפליטה ממנו הלכה אחת במשנה גיטין פ"ג מ"ד שאמר ג' דברים לפני חכמים וקיימו את דבריו.
ממי קיבל תורתו מצינו אך שאמר בשם ר' אלעזר המודעי כסנהדרין כב:, ומצינו אותו עם כל גדולי חכמי יבנה, כמכלתא יתרו מס' בחודש ספ"ב דם ריי"הג, ופ' תשא עם ר' אליעזר, ובתוספתא סוכה פ"ד עם ר"א בן יעקב, וביומא עה: חולק על ר' ישמעאל.
מאמריו באגדה מצינו יט: שאמר מיום שחרב בה"מק נעשו גשמים צימוקין, ובערכין טו: אמר בא וראה כמה גדול כח של לש"הר מנ"ל ממרגלים.
מקומו נראה שהיה בציפורי כדמובא בתנחומא ריש מדעי שפ"א באו כתבים רעים מן המלכות לגדולי ציפורי ובאו ושאלו לר"א בן פרטא וא"ל שיברחו.
האומרים בשמו מצינו אך ר' שמעון בן אלעזר בשמו כסנהדרין כב:.
ובנו ר' פרטא היה גדול הדור בזמן רבי ככתובות ק. שאמרו שם מעשה ועשה רבי כדברי חכמים (הוא רש"בג שם במשנה) אמר לפניו פרטא בנו של ר' אלעזר בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול (ופי' התוס' שר' פרטא הגדול הוא אבי זקנו של ר' פרטא) א"כ מה כח ב"ד יפה? ובנו נקרא ג"כ ר' אלעזר בן פרטא והוא הנזכר פסחים קיט: רב כופל בה דברים, ר"א בן פרטא מוסיף בה דברים, וזה ר"א בן פרטא היה בימי ר' יהודה נשיאה, ובישיבתו כדמוכח מגילה פ"ד סה"ד, כתובות פי"א סה"ו חנניא בר שלמיה בשם ר' אדא אתא עובדא קומי רבי בעא מיעבד כרבנן א"ל ר"א בן פרטא לא כן לימדתני בשם זקינך וכו', וידוע שבירושלמי היה נקרא גם ר"י נשיאה בשם סתם "רבי" והוא א"ל מה שאמר רש"בג שהיה זקינו דר"י נשיאה, וא"א לומר שהכונה על רבי כי רש"בג היה אביו ולא זקינו.

אלעזר בן פתורה

ערך אלעזר בן פועירה.

ר' אלעזר בר' צדוק (תנא דמתניתן)

בדברי ימי התנא הזה באה ערבוביא גדולה מאוד עד אשר אפילו אם נאמר ששנים היו עדין לא נרפאו מן המבוכות, יען כי מצינו בתוספתא ביצה פ"ג ה"ו אמרו עליו על ר"א בר' צדוק ועל אבא שאול בן בטנית שהיו חנוונים בירושלים "כל ימי חייהם", וברכות יט: מצינו שאמר רא"ברצ מדלגין היינו ע"ג ארונות לקראת מלכי ישראל, והיה בחורבן הבית עם אביו כמפורש איכ"ר פ"א-לג, וכן מצינו אותו שאומר בשם ר"מ ככלאים פ"ז מ"ב, וא"כ בלי ספק אותו רא"ברצ שהיה כל ימיו חנווני בירושלים לא יכול להיות עול

ימים בשעת החורבן, ורא"ברצ שהיה בשעת החורבן לא יכול להיות תלמידו דר"מ, וכן בדבר ר' צדוק עצמו באה ערבוביא גדולה.
ואחרי עיון רב זכינו לפרש בראיות ברורות שמשפחת ר' צדוק העמידו חכמים גדולים משך שבעה דורות קרוב לשלש מאת שנה מן ימות הלל עד אחרי דור רבי.
ומקודם נבאר אם ר' צדוק היה כהן אם לא.
בלי ספק היה כהן וכדמפורש בכורות לו. שהיה לר' צדוק בכור ונפל בו מום ובא ר' צדוק לר' יהושע ושאלו אם יש חילוק בין חבר לע"ה וא"ל ר"י הן (פירוש שהוא נאמן), וכן כתבו התוס' ביומא עט:, סוכה כז., וברכות יט: אר"א בר' צדוק מדלגין היינו ע"ג ארונות (של מתים) לקראת מלכי ישראל, ובאבות דר"נ פט"ז ה"ב במעשה שר"צ נשבה והמטרוניתא יחדה לו שפחה והוא לא נגע בה, והשיב לה יען שהוא מכה"ג. מכל אלו אנו רואין בבירור שהיה כהן אם לא שנתעקש לעוות הישרה, ועתה נבא לדברי ימי המשפחה הכבודה הזאת.

(ר') צדוק

ריש המשפחה היה לערך בסוף ימי שמאי והלל ועליו יסופר יומא כג., מעשה בשני כהנים שהיו רצין ועולין בכבש, קדם אחד מהן לתוך ד' אמות של חבירו נטל סכין ונעץ לו בלבו, עמד ר' צדוק על מעלות האולם ואמר אחינו בית ישראל - אנו על מי להביא עגלה ערופה על העיר או על העזרות, וזה אך על דרך מליצה כי באמת הדין ידוע שירושלים אינה מביאה עגלה ערופה, אך הוא כמר לבו אמר דבריו היקרים שירושלים וגם העזרה ירדו ממדרגתם כ"כ עד שהוצרכו להביא עגלה ערופה, (וגם מזה ראיה שהיה כהן כמו שכתוב יואל-ב בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים), וקרוב מאוד לומר שזה צדוק הוא הנזכר בקדמוניות היהודים שהיה נקרא בשם צדוק הפרושי, והוא ויהודה הגלילי עוררו את העם למרוד במלכות רומי יען שנציב סוריא צוה לפקוד את ב"י לגולגלותם ואך יועזר בן ביתוס השקיט המרידה, ולדעת החכם גרעץ ח"ג צד 208, 485 הוא ר' צדוק תלמידו של שמאי הנזכר יבמות טו:, ובאיכ"ר פ"א-ו מעשה בשני בני צדוק הכהן שנשבו, אך נראה שצ"ל כדמובא גיטין נח. על בני ר' ישמעאל. ומה שנקרא "ר' צדוק" הוא אך משגירא דלישנא אבל בימיהם לא היו נקראין עוד בשם "רבי", וזה ר' צדוק היה לו בן בשם

ר' אלעזר בר' צדוק

ועליו נאמר בתוספתא ביצה פ"ג ה"ו אמרו עליו על ר"א בר' צדוק ועל אבא שאול בן בטנית "שהיו חנונים בירושלים כל ימי חייהם", ובבבלי ביצה כט. מובא המעשה אך שם חסר תיבת ר"א בר"צ, ובירושלמי ביצה פ"ג ה"ח מעשה בר"א בר צדוק ואבא שאול

ב"ב וכו', ושם חסר תיבת "כל ימי חייהם" וידוע שאבא שאול בן בטנית היה בזמן רבי ר' צדוק שהתענה קודם החורבן כמפורש שבת פ"כד מ"מ, ונאמנו עלינו גרסת התופסתא שהיו כל ימי חייהם חנוונים בירושלים וכנסו ג' מאות חביות (גוזמא) מברורי המדות והביאום לפני הגזברים בירושלים וא"ל חכמים לא הייתם צריכין לעשות כן אלא הואיל והחמרתם על עצמכם יעשה בהן צרכי רבים.

וזה ר"א בר"צ נזכר בתוספתא מגילה פ"ג ה"ו שא"ר מעשה בר"א בר"צ שלקח בית הכנסת של אלכסנדרים שהיה בירושלים והיה עושה בה כל חפצו, וכן מובא המעשה במגילה פ"ג ה"א אך שם חסת תיבת "בירושלים" ובבבלי מגילה כו. שמרכוהו לר' אליעזר וחסר תיבת "בר צדוק" וא"א לומר שקאי על ר"א בר' צדוק שראה החורבן יען שהיה רך בשנים אז כמבואר להלן.

וזה ראי"בצ היה תלמידו דר' יוחנן החורני תלמידו דשמאי כיבמות טו: דאמר ר' אלעזר בר צדוק כשהייתי לומד תורה אצל ר' יוחנן החורני (ובתוספתא סוכה פ"ב גרס בן החרבית או בן החורגית) ראיתי שהיה אוכל פת חריבה במלח - באתי והודעתי את אבא - ואע"פ שתלמיד שמאי היה כל מעשיו לא עשה אלא כדברי ב"ה. ולפי פשט הפשוט קאי על אביו.

ועל פי השערה נראה שזה ר"א בר צדוק נזכר במשנה כלאים פ"ז ה"ב שאמר אם יש ביניהם מד' אמות, וגרסת מתניתא דבני מערבא ר"א בר צדוק, אבל רא"ברצ שנזכר שם במשנה אחר ר"מ הוא רא"ברצ השלישי וכאשר נבאר. ובנו

ר' צדוק

אשר עליו יסופר בגיטין נו. שישב מ' שנה בתענית דלא ליחרב ירושלים (והוא על צד הפלגה) ובאיכ"ר פ"א-לא מפורש באריכות איך כשבא ריב"ז לפני אספיסינוס וא"ל תן לי יבנה וחכמיה, וגם בקשו שכל בר נש שיצא עד ד' שעות ינצל והשיב לו זאת אעשה אם יש לך איזה אוהב שלח והביאם הנה - ושלח לר"א ור"י להביא את ר' צדוק וכשהביאוהו קם מלפניו ריב"ז א"ל הקיסר מפני זקן זה חסר כל ומאוס אתה קם? א"ל נשבע אני בחייך שאלו היה לנו עוד איש אחד צדיק כמוהו אז אפילו היה לך כפלים חיילים לא היית יכול לכבוש וסיפר לו שהוא יושב בתענית כמה שנים, ואז נתן לו רופא לרפאותו.

ובמו"ק כ., מעשה שמת אביו של ר' צדוק בנינזק (של מדי שמחות רפ"יב) והודיעוהו לאחר ג' שני ובא ושאל את אלישע בן אבויה, ובל"ס נפל ט"ס וגרסא האמיתית כבנזיר מד. מעשה שמת רביו של ר' יצחק (הכהן, רש"י) - ושאל את ר' יהושע בן אלישע וד' זקנים שעמו, כי א"א לגרוס כגרסת מו"ק כ.:

א. שאלישע בן אבויה היה צעיר לימים הרבה מר' צדוק כמבואר בערכו.
ב. שמבואר בשמחות פ"יב שאמר ר"א בר' צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו קברני תחלת בבקעה ובסוף לקט עצמי - כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו, ומשמע מזה שר' צדוק היה בשעת מיתת אביו ולא שמת בנינזק של מדי שהיא רחוקה מיבנה או מירושלים.
וזה ר' צדוק נזכר הרבה במשנה כסוכה פ"ב מ"ה מעשה והביאו לרבן יוח"בז לטעום את התבשיל ולר"ג ב' כותבות - וכשנתנו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה, ובעדיות רפ"ז ובכורות פ"א מ"ו העיד ר' יהושע ור' צדוק, ובעדיות פ"ג מ"ח ג' דברים ר"צ מטמא, ושם פ"ז מ"ב, מ"ג, מ"ד העיד ר"צ. ובתרומות פ"י מ"ד העיד ר"צ על ציר חגבים טמאים שהוא טהור.
והיה חביב מאוד בעיני הנשיא רבן גמליאל כעדות בנו כסנהדרין פ"א ה"ד אר"א בר"צ כשהיה ר"ג ישוב ביבנה היה אבא יושב מימינו וזקנים משמאלו, ובפסחים פ"ז מ"ב יספר ר"צ מעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צר וצלה לנו את הפסח, וכבר בארנו בערך ר"ג שהוא ר"ג דיבנה והיה כבר גדול עד שלא חרב הבית ובקידושין לב: מעשה בר"א ור' יהושע ור"צ שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג, וכן המעשה דבכור דר"צ שע"יז נתהוו המחלוקת בין ר"ג ור' יהושע כבכורות לו..
ומזה נראה שהיה גם כשהעבירו את ר"ג מנשיאותו בברכות כז: אע"פ שלא נזכר שם, ומה שלא אמרו למנות את ר' צדוק הוא יען שהיה חלוש גדול כעדות בנו איכ"ר פ"ד-יא שאמר רא"ברצ אראה בנחמה אע"פ שהיה אבא כל אותן שנים אחר החורבן (שהאריך ימים) לא חזר גופו עליו כמות שהיה. ועוד אפשר שלא רצה לקבל עליו איזה התמנות וכאשר אמר בעצמו אבות פ"ד מ"ה אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם.
וכן נזכר נדה כב: שאמר רא"ברצ שני מעשים העלה אבא מטבעין ליבנה. ונשאר לנו ממנו מאמר אגדי בנדה לא. מה שאמרו חכמים אשה מזרעת תחלה יולדת זכר - ולא פירשו חכמים עד שבא ר' צדוק ופירשו דכתיב - ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות וכו'.
ובנו ר"א היה בפטירתו כמפורש שמחות פ"יב, ארא"ברצ אמר לי אבא בשעת מיתתו קברוני תחלה בבקעה ובסוף לקט עצמי. ובנו

ר' אלעזר בר' צדוק השני

זכה עוד לראות המקדש בבנינו, ומלכי ישראל כברכות יט. שאמר רא"ברצ מדלגין היינו ע"ג ארונות לקראת מלכי ישראל.

ובסנהדרין פ"ז משנה ב' יספר מעשה בבת כהן אחת שזינתה ומקיפוה חבלי זמורות ושרפוה, א"ל מפני שלא היה ב"ד של אותה שעה בקי, ובגמרא שם נב: אמר זוכרני כשהייתי תינוק והורכב על כתיפו של אבא והביאו ב"כ - אמר רב יוסף ב"ד של צדוקים הוה, (ורב יוסף מתרגם אך דברי המשנה, יען שקשה מאוד איך מעיד רא"ברצ שראה בעיניו שדנו דיני נפשות הלא הוא היה עול ימים קודם החורבן וכבר בטלו דיני נפשות שלא דנו הסנהדרין ארבעים שנה קודם החורבן כשבת טו. וגילה לנו רב יוסף דברי הימים שהיה אז קודם החורבן ששלטו אז הצדוקים והכהנים הפריצים שהביאו כל הצרות על בית ישראל ומהם היו הסנהדרין אז והם דנו כפי דעתם כפשוטו של מקרא, והחכם גדעון בח"ב צד 89 יעשה מטעמים כאשר אהב מזה ותלה שאז גברי בית שמאי בקנאתם ודנו דיני נפשות כזה וטעה טעות גדול) וזה ראב"רצ היה עם אביו בשעת החורבן ונימל מתוך המהפכה עם אביו ע"י רי"בז וכדמובא איכ"ר פ"א-לא כשרפאו את אביו א"ל רבא! הב להו אגרייהו בעלמא הדין ולמד איתם חשבון האצבעות.

ממנו נשאר לנו כמה ענינים יקרים מה שנהגו בירושלים כיומא יב. שאמר שאין משכירין אף מטות בירושלים, ובסוכה מא: כך היה מנהגן של ירושלים, ופסחים קטז: כך היו אומרין תגרי הרך שבירושלים, וב"ב יד. כך היו כותבי ספרים שבירושלים, ובסנהדרין עא. אמר מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא, ובכורות כג. כך היו מפרישין בירושלים, ומנחות מ. אמר והלא כל המטיל תכלת בירושלים אינו אלא מן המתמיהים, ובתוספתא מגילה פ"ג אמר כך היו חבורות שבירושלים נוהגין.

וכן יספר ענינים רבים מב"המק כמעילה פ"ג מ"ז אמר נותנין היו ממנה זקנים בלוליביהם, ובסוכה מט. אמר לול קטן היה בין כבש למזבח - ואחת לשבעים שנה פרחי כהונה יורדים לשם וכו', וב"ק קג: אמר תקנה גדולה התקינו - ומביא אשמו ומתכפר לו, ומנחות פ"ט מ"ב אמר שנתות היו בהין, ושם פח: אמר כמין טס זהב וכו', ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב אמר כלונסאות היו בהר הבית, ובחולין צ. יספר מעשה ונמנו עליה ג' מאות כהנים לפנותה.

וכן יספר בכתובות סז. שראה בת נקדימון בן גוריון מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו.

וכן יספר הרבה דברים מאביו ומבית ר"ג כביצה יד: שאמר כך היה מנהגו של בית ר"ג וכן הוא בתוספתא שבת פ"א (ובשבת יט. הגרסא א"ר צדוק וגרסת התוספתא יותר נכונה), ובתוספתא ברכות פ"ג רא"א בר"צ אבא היה מתפלל תפלה קצרה בע"ש ומאהבתך וכו'. ופסחים לז. וביצה כב: אמר פ"א נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג, ופסחים מט. אמר פ"א

שבת אבא ביבנה - ובא זונין ממונה של ר"ג ואמר הגיע עת לבער את החמץ והלכתי אחר אבא. ובתוספתא שם פ"ג ה"ט יספר שישבו לפני ר"ג בב"המד בלוד, וכן תוספתא ביצה פ"ב אמר פעמים הרבה אכלתי בבית ר"ג, ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב אמר ב' כפותין היו בבית אבא אחד טמא ואחד טהור - ועל הטהור הזה ישב חגי הנביא.

והיה באמת מתלמידיו הגדולים דר"ג שאמר הלכה משמו כפאה פ"ב מ"ד, והיה נחשב ממש לאחד מדורו של ר"ג כמפורש עירובין מא. שפריך הגמרא ובדורו של ר"ג עבוד כר"ש? והתניא ראי"אברצ אני מבני סנאב בן בנימין פ"א חל ט' באב להיות בשבת וכו'. (ויש שרוצים להביא ראיה מזה שלא היה כהן יען שאמר בעצמו שהוא מבני סנאב בן בנימין, ומצאתי גרסא יקרה ביוחסין השלם צד 28 ממגילת תענית פ"ה שאמר "מושל" הייתי על בני סנואה בני בנימין, אבל במגילת תענית שלנו לא נמצא הגרסא הזאת).

וכן יספר הרבה איך היו נוהגין ביבנה, כשבת יא. אמר כשהיינו עוסקין בעיבור השנה ביבנה, ובנדה טו. אמר כך פירשו חכמים ביבנה, ושם כב. אמר שני מעשים העלה אבא מטבעין ליבנה. ושם מח: כך היו מפרשין ביבנה, ובירושלמי נזיר ספ"ד מעשה בר' חנינא בן חנינא שהדירו אביו והיה רבן (שמעון בן ליתא בתוספתא נדה פ"ה) גמליאל בדקו - עמד ר"ג ונשקו - אר"א בר"צ אני ראיתיו יושב ודורש ביבנה.

וזה ר"א בר"צ מלבד מה שקיבל מאביו ומר"ג, קיבל גם מר"ע כחגיגה כ. שיספר מעשה בב' נשים - ובא מעשה לפני ר"ע וכו'. במשנה נזכר פאה פ"ב מ"ד, שביעית פ"ב מ"ד, מעשרות פ"ד מ"ד (חולק עם ר"מ), פסחים פ"ג מ"ו (חולק עם ר"מ), שם פ"ו מ"ג, ר"ה פ"ד מ"ז, סנהדרין פ"ז מ"ב, עדיות פ"ב מ"ה, מנחות פ"ט מ"ד, חולין פ"ג מ"ו, מעילה פ"ג מ"ז, מדות פ"ג מ"ח, כלים פ"ב מ"ה, שם מ"ו חולק עם ר' יוסי, פ"כו מ"ט (מחלוקת עם ר' יהודה), טהרות פ"ב מ"ח, מקואות פ"ו מ"י (חולק עם ר"מ), נדה פ"ח מ"ד.

ובברייתות חולק עם ר' יוחנן בן ברוקה כנדה מז., עם ר"מ ור' יהודה בכורות כב.. עם אחרים ב"ב קז., עם ר"ג חולין סה..

וכן נזכר ברכות כט: ותוספתא שם פ"ג שאמרו מהו תפלה קצרה וחולקין ר"א ור' יהושע, ור"א בר"צ אומר שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם. וכן נזכר פסחים לג:, חגיגה כ., סוכה לג., גיטין יח., קידושין מ. מאמרו היקר באגדה למה נמשלו צדיקים בע"הז, נדרים יט. סב. מאמרו היקר עשה דברים לשם פועלם ודבר בהם לשמם, אל תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדום להיות עודר בו, וזה קיבל מאביו כאבות פ"ד מ"ה, וכן נזכר נזיר סה., ובע"ז לו. מאמרו הנודע בשערי הלכה שאין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה.

וכפי הנראה נהג ישיבה גדולה והיו לו תלמידים הרבה כדמצינו הוריות יג. שאלוהו תלמידיו את ר"א בר"צ מ"מ הכל רצין לישא גיורת, ומצינו שר' שמעון בן אלעזר אמר משמו ככרותית כ., וכן שמואל כבכורות כב..

ובתוספתא סוכה ספ"ב מצינו אמר רבי פ"א היינו באין אני ורא"ברצ אצל ר' יוחנן בן גורי לבית שערים, ובל"ס נפל איזה ט"ס וצ"ל כגרסת הגר"א שצ"ל ברבע, או שהיה כתוב רב"י והוא ר' יוסי.

וזה ר"א בר' צדוק הוליד בן בשם

ר' צדוק

וגם הוא נזכר במשנה והיה חבר לתלמידי דר"ע ונזכר שבת פ"כ מ"ב וחולק שם על ר' יהודה, וא"א לומר שהוא ר' צדוק שבזמן רי"בז שרבי יסדר דבריו אחר ר' יהודה.

וזה ר' צדוק היה לו בן בשם

ר' אלעזר בר' צדוק (השלישי)

והיה תלמידו דר"מ כדמצינו כלאים פ"ז מ"ב שאמר בשם ר"מ, וכן מצינו נדה כג. אר"א בר"צ המפלת מין בהמה וחיה לדברי ר"מ וכו', וביבמות צט: אר"א בר"צ מימי לא העדתי אלא עדות אחת - ובקשו להעלות עבד לכהונה על פי, חזא באתריה דר' יוסי ואזיל ואסהיד באתריה דר' יהודה.

ובזה יאיר לנו הגמרא סוכה מד: שאמר איבו (איבו של רב, רש"י) הוה קאמינא קמיה דר"א בר' צדוק ואמר שם משמו, וכבר בארתי בערך איבו שא"א לומר שראה את ר"א בר"צ לפי סדר הזמנים, אבל נוכל לומר שהוא ר"א בר"צ תלמידו דר"מ, ויש שם גרסות אחרות.

ונראה כי זה ר"א בר"צ הוא הנזכר נדה יד: איזהו אחר זמן פירש ר"א בר"צ כדי שתושיט ידה וכו'.

וקרוב מאוד לומר ש

ר' צדוק

הנזכר חולין נו: בכרייתא שהוא ור' סימאי הלכו לעבר שנה בלוד ושבתו באוני והורו בטרפחת כרבי בזפק וכו', הוא ר' צדוק בנו של ר' אלעזר בר"צ השלישי, והוא היה מתנאים האחרונים הנזכרים בברייתות, ושגגה יצאה מהיוחסין שהיה מאמוראי הראשונים, ובעל נחלת שמעוני טעה בזה וחשב שהוא ר' צדוק הראשון.

ובלי ספר המעשה המובא בקידושין מ. ר' צדוק תבעתיה מטרוניתא אמר לה קא חלש לי ליבאי וכו', הוא ר' צדוק הזה ונראה שמה שמצינו תמיד את ר' צדוק בלי שם אביו,

ואת ר' אלעזר תמיד ע"ש אביו, יען שבשם ר' אלעזר היו תמיד כמה תנאים בשם זה וכדי להבדילן קראוהו ע"ש אביו, ולא כן שם ר' צדוק.

ר' אלעזר בן שמוע הכהן

(תנא דמתניתין).

כבר הסכימו כל רבותינו הראשונים שכ"מ שנזכר במשנה או בברייתא סתם ר' אלעזר הוא בן שמוע וכן כתב רש"י שבת יט:, עירובין לח:, יבמות עב: קיא:, גיטין לא:, כתובות מ:.

ר' אלעזר היה מתלמידיו האחרונים דר"ע והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותיו שבדרום ושנאה להם ואלו הן ר"מ, ר' יהודה, ר' יוסי, ר"ש ור"א בן שמוע והם העמידו תורה באותה שעה, וכן מפורש כתובות מ., זבחים צג. קי:, ר' אלעזר בשיטת ר"ע רבו אמרה. וכן קיבל מר' יהושע כנזיר פ"ז מ"ד אר"א משום ר' יהושע. ובמדרש משלי פ"ה פ"ו פ"י פ"יא פ"יז ופ"כג שאל ר"א לר' יהושע וקראו רבי, ור' יהושע קראו בני.

וכן מצינו שאמר בשם ר"הג כזבחים מד:.

ובשם אבא יוסי בן דורמסקית מכלתא בחודש פ"א.

ובשם ר' טרפון תוספתא ב"ק ספ"א.

ובשעת השמד שגזרו שלא לסמוך כסנהדרין יד. ור"י בן בבא סמך אז את תלמידי דר"ע בין אושא לשפרעם נסמך גם הוא ממנו, וכל תלמידיו ברחו, וכפי הנראה ברח רא"בש ורצה לילך לנציבין כספרי ראה-נג מעשה בר"א בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהלכו לנציבין אצל ר"ע בן בתירה ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את א"י - חזרו ובאו למקומן, ואעפ"כ מצינו בתוספתא אהלות פ"יב שאמר ר"א בשם ר"י בן בתירה, ומספר דר"ד ח"ב רפ"טז יאמר שר"א הלך לנציבין לישיבת ריב"ב ושם ישב ודרש לפניו (תוספתא שבועות פ"ג, אהלות פ"יב), אך לא נמצא בשום מקום שישב לפני ר"י בן בתירה ודרש לפני, ובשבועות פ"ג לא נזכר כלל אך באהלות פ"יב שאמר משמו. ונאמן עלינו הספרי שהביא בעצמו שרצה אך לילך לשם ולא הלך אלא עד ציידן וחזר.

ואח"כ כששקטה מעט הארץ והתקבצו שנית כל חביריו כירושלמי חגיגה פ"ג ה"א, ושהש"ר פ"ב ה. ובשבת לג: וברכות סג: לא מצינו אותו ביניהם בשום מקום, ויען שידוע לנו בבירור שהאריך ימים ורבי היה תלמידו המובהק, לכן צריכין אנו לומר שר"א הלך לו לדרום במקום שלא הגיעו הגזירות כ"כ או יותר נכון לומר שהלך לו לגליל ויסד שמה ישיבתו הגדולה והרבית שם תורה הרבה, וקצת ראיה לזה שמצאתי בשהש"ר פ"ב-ה כשהתקבצו ר"מ ור"ש ור"י וכל חבריו לאושא שלחו אצל זקני הגליל ואמרו כל מי שהוא

למד יבא וילמוד, ולא מצינו בשום מקום שאז היו בגליל חכמי התורה, זולת אם נאמר ששם יסד ר"א ישיבתו הגדולה.

וכפי הנראה נשאר במקומו ולא בא לאושא כי לא מצינו בשום מקום שיהיה לו שום שקלא וטריא עם רשב"ג, ולא עם אחד משאר חבריו שיחלוק עמם פא"פ זולת עם ר' מאיר כנזיר פ"ז מ"ד שאר"א משום ר' יהושע - אר"מ לא תהא וכו', ובירושלמי שם ותוספתא שם פ"ה שדיבר עם ר"מ פא"פ וקראו "מאיר" וכן הוא גיטין יב:, וזה אפשר שדיבר עמו בהיותם אצל ר"ע, וכן מצינו נזיר נו: אר"א כשהלכתי לערדסקיא מצאתי את ר' יהושע בן פתר ראש שהיה יושב ודן לפני ר"מ בהלכה אמרתי לו כלום אתה בקי כר' יהושע בן ממל א"ל הן, א"ל ר"א כך אמר לי ר"י בן ממל וכו', (ושם איתא ר' אליעזר וצ"ל אלעזר). ובישיבתו הגדולה התרבו כ"כ תלמידים רבים עד שהיה המקום צר מהכיל אותם, כעירובין נג. שאמר רבי כהיינו יושבין ששה ששה באמה (שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זא"ז, רש"י).

וכן יספר רבי יומא עט: כשהיינו לומדין אצל ר"א בן שמוע הביאו לפנינו תאנים וענבים ואכלנום אכילת עראי חוץ לסוכה.

ותלמידיו היו חביבין עליו מאוד כעדות רבי במנחות יח. שאמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל רא"בש (ופרש"י לידע מיצוי תלמידיו ולשאל ספיקותיו) ואמרי לה למצות מדותיו של רא"בש (ופרש"י ללמוד ולמצות מה שר"א חכם ממני) מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת (עד שהגיעו להלכה אחת), א"ל ר' השוחט - זלגו עיניו של רא"בש דמעות אמר אשריכם ת"ח שר"ת חביבין עליכם ביותר. ומזה אנו רואים שגם כשהיה רבי כבר גודל הדור הלך לרא"בש לשאול ספיקותיו ממנו.

וביבמות פד. יספר רבי דבר נפלא שאמר רבי כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר"א בן שמוע חברו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו, ר' אליעזר אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר (וכן הוא במתניתא דבני מערבא), ובתס' שם ר"ה דבי שר' אליעזר גרסינן אבל בירושלמי גרס ר' אלעזר וכן הוא בפירוש בירושלמי יבמות בפ"ח אמר רבי בקשתי ולא מצאתי דברי "בן שמוע" באנדרוגינוס וחברה עליו חבורה, ופריך מ"מ לא הניחוהו אי משום שלא לגרוע בו (שלא יגלה לו ר"א דעתו) או משום שאינו כדאי ומסיק הש"ס יען שלא היה ראוי עוד.

ובא הרב בעל מבוא המשנה שם צד 196 וז"ל לפי שישיבת לוד (שדעתו שישיבת רא"בש היתה בלוד) היתה מתנגדת לשאר ישיבות ובפרט לבית הנשיא לכן כאשר הלך רבי

ללמוד תורה אצלו חברו עליו תלמידיו ולא הניחוהו ללמוד אלא ד"א אשר בירושלמי יבמות ספ"ח הטעם משום שלא לגרוע בו וכו' ומפלפל בכל דברי הירושלמי.
ואם כי שקר העיד שישיבת רא"בש היתה מתנגדת לשאר ישיבות ובפרט לבית הנשיא אשר לא מצינו שום רמז רמיזה בשום מקום מזה, ואם היתה מתנגדת לבית הנשיא איך שלח רש"בג לרבי ללמוד לפניו תורה, ומן המעשיות שיספר רבי מישיבת רא"בש אנו רואין שלמד אצלו כמה שנים ולא הלך אפילו על יו"ט לביתו כיומא צט: וזה יען שלא רצה לעזוב את רבו הקדוש אפילו שעה אחת, אבל בכל זאת ישתדל הרב החכם הזה להבין דברי הירושלמי, אך המאסף לכל המחנות הרב החכם בדו"ד בח"ב רפ"טז עשה כאותו פלוני אלמוני שהביא ראיה מפורשת מן התורה שמצוה לעבוד ע"ז שנאמר ועבדתם אלהים אחרים, כן עשה עם הירושלמי הזה, וז"ל שם עכ"ל.
ולפלא על חכם שכמותו איך רוצה לעור עיני הקוראים בלהטיו והאם נאבד הש"ס בבלי והירושלמי מתוך הקהל? האם אין צריך החכם הזה ליתן דין וחשבון לפני הקהל? האם נסע אז רבי לאסוף ולקבץ כל משניות שבבתי מדרשים השונים? הלא היה אז עול ימים ואשר בפעם הראשונה הלך ללמוד בישיבה הגדולה דרא"בש כמפורש ביבמות פד. אמר רבי "כשהלכתי ללמוד תורה אצל רא"בש" ובכל שאר המקומות כעירובין נג., יומא עט: אמרו בלשון "כשהיינו לומדים אצל רא"בש".
וגם זה ידוע שגם אצל ר"ש למד רבי שנים הרבה וידוע שר"ש יסד ישיבתו בתקוע אחרי יצא מן המערה שזה היה שנים רבות אשר כבר ישב רש"בג באושא, וגם אחרי פטירת ר"ש היה גם אז רבי ור"א בר' שמעון תלמידים יושבים ע"ג קרקע לפני רש"בג ור"י בן קרחה כמבואר ב"מ פד: ומזה אנו רואין בבירור כשהלך רבי ללמוד תורה מרא"בש היה אז עול ימים ואפשר שעדיין לא עלתה על דעתו כי ע"י יעשה דבר גדול כזה לסדר המשניות, והאם לא נאמן עלינו הירושלמי (שהביא בעצמו) שלכן לא הניחוהו ללמוד מרא"בש יען שלא היה חשוב עדיין בעיניהם.
נחזור לענייננו. מכל תלמידיו הרבים לא מצינו שמותיהם זולת רבי ויוסף הבבלי, וגם מצינו ר' יוסי בן כיפר אמר משמו כיבמות יא:, ומה שמצינו בתוספתא דנגעים פ"ו ר' יוסי בר' יהודה בשמו נראה כי שם צ"ל בשם ר' אליעזר, ועיין ערכו. ובסה"ד כתב שר' יוסי בן פרידה היה תלמידו, והוא שגגה שהיה תלמיד דר' אליעזר כמבואר בערכו.
וגם מה שמצינו חנן אומר משום ר' אלעזר ג"כ צ"ל ר' אליעזר ובפי ר' אלעזר בן פדת כחולין ז., בכורות נב., ומה שמצינו זבחים סה: רא"בפ בשם ר"א בן שמוע אומר היה

ר"א בר' שמעון הוא ט"ס והיה כתוב רא"בפ משום רא"בש אומר היה רא"בש ובשניהם הכונה ר"א בר' שמעון, והמעתיק לא הבין מה שכתוב שני פעמים רא"בש ועשה מאחד ר"א בן שמוע, יען שר"א בן שמוע לא יאמר הלכה בשם ר"ש בר' שמעון שהיה כתלמידו וחבר לרבי, ומצינו במק"א שחולקין כמנחות כב. ובסוטה פ"ב ה"ד אמר ר"א בר' שמעון רואה אני דברי ר"א בן שמוע מדברי אבא.

הלכותיו במשנה ובברייתות

ר"א נזכר תמיד במשנה בשם סתם ר' אלעזר זולת בגיטין פ"ג מ"ח במשנה שבמשניות נזכר בשם ר"א בן שמוע, אבל במשנה שבגמרא ובירושלמי ובמתניתא דבני מערבא איתא סתם ר"א, ובאבות פ"ב מי"ב איתא ר"א בן שמוע, והטעם נראה יען שבאבות נזכרו כמה תנאים ששמותיהן ר' אלעזר, וגם ר"א בן ערך נזכר שם פ"ב מ"יד בשם סתם ר"א, ולכן כדי להבדילו נזכר בשם אביו.

בעלי מחלוקתו הוא ר' יהודה כנזיר פ"ו מ"ז, גיטין פ"ג מ"ב מ"ח, קידושין פ"ד מ"ג, זבחים פ"ח מי"ב פ"יא מ"ג, ובכתובות פ"ב מ"ח אומר על דברי ר' יהודה אימתי במקום שיש עוררין, ובסוטה פ"ח מ"ג מוסיף על דברי ר' יהודה.

עם ר' יוסי כעירובין פ"י מ"י (ושם ר' אליעזר והוא טעות כמבואר ביבמות צו: שקרעו ס"ת בחמתן ובע"כ צ"ל ר' אלעזר), יבמות פ"י מ"א, מקואות ספ"ו.

עם ר' מאיר חולק פא"פ בנזיר פ"ז מ"ד וכדמובא לעיל, גיטין פ"ד מ"ז, ב"ק פ"א מ"ד (ובגמרא שם טז: מוכח בפירוש שצ"ל ר' אלעזר), בכורות פ"ח מ"י.

מחלוקת עם ר"ש שביעית פ"ב מ"ח, ערלה רפ"ב, יבמות פ"י מ"א, הוריות פ"א מ"ב, זבחים פ"א מ"ד פ"ח מ"יב, כלים פ"כז מ"יב, נגעים פ"יד מ"ט, מקואות ספ"ב.

ר"א ור"ש אומרים שקלים רפ"ג, יומא ספ"ה, ריש ר"ה, יבמות פ"ו מ"ג, אהלות פ"ט מ"יד. ובברייתות שבת יט: סה., יומא נ. סא., מנחות כו., תוספתא יומא פ"ג, ב"ק ספ"א, וכן חולק עם ר' אחא כשבת לב., ועם אבא יוסי בן דוסתאי כזבחים קטז:. ויען שלא מצינו אותו בין חכמי אושא לכן נראה שכל מחלקותו עם חביריו היה זה עוד טרם שהתקבצו לאושא תחת נשיאת רש"בג, וראיה לזה מצאתי שחולק עם ר' יוסי בעירובין פ"י מ"י בדין נגר שיש בראשו גלוסטרא ואמרו ע"ז ביבמות צו: שנקרא ס"ת בחמתן והיה שם ר' יוסי בן קיסמא, וידוע שר"י בן קיסמא נפטר עוד טרם שנהרג ר' חנינא בן תרדיון כע"ז יח. והלכותיו שנמצאו במשנה הוא מה שקיבל רבי ממנו בלמדו לפניו, ולכן לא מצינו הרבה הלכות ממנו במשנה.

וכן נזכר רא"בש במשנה כלאים פ"ט מ"ג, כתובות פ"ג מ"ו (ואמרו שם בגמרא מ. ר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה), גיטין פ"ט מ"ד, יבמות פ"יג מ"יא (והוא ר"א בן שמוע כמפורש

נדה ח:), סוטה פ"ד מ"ג (לפי גרסת הגמרא), תמורה פ"ב מ"ג, כריתות פ"ג מ"ג, כלים פ"ג מ"ב, טהרות פ"ו מ"ד (כן הוא הגרסא ר' אלעזר בתוס' ב"ב נה: ד"ה כ"א) שם מ"ה מ"ו, מכשירין פ"ו מ"ז, עוקצין פ"א מ"ב, ובכל אלו המקומות ידוע לנו בבירור שהוא ר' אלעזר ולא ר' אליעזר ואך נשתבשו לפעמים ע"י המעתיקים בשיוו השמות.
ומצינו תמורה פ"ג מ"ג שחולק על ר' אליעזר, ובדרכי המשנה יאמר שגם בשקלים פ"ד מ"ז מ"ח, וביבמות פ"יג מ"יא חולק על ר' אליעזר ושגגה היא כי בשקלים לא נזכר כלל ר' אלעזר וביבמות סובר כר' אליעזר ולא שחולק עליו.

הלכותיו המפורסמות

יבמות פ"ו מ"ד שכה"ג יכול לישא בוגרת, ובגיטין פ"ג מ"ב הכותב טופסי גיטין מכשיר ר"א בכולן חוץ מגיטי נשים, ושם פ"ט מ"ד עדי מסירה כרתי, וב"מ פ"ו מ"ח המעביר חבית ממקום למקום בין שומר חנם בין ש"ש ישבע, ויומא ג. אין חטאת צבור מתה, ובחולין ד. מצת כותי אסורה.
באגדה מצינו דבריו היקרים בחגיגה יב. שהעולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו, ובספרי עקב פ"ב הספר והסייף ירדו כרוכין מן השמים, ומאמרו היקר אבות פ"ד מי"ב יהיה כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים. ובאמת היה נאה דורש ונאה מקיים כאשר הבאנו לעיל, ובמגילה כז: וסוטה לט. כששאלו אותו במה זכה לאריכת ימים השיב מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ולא פסעתי על ראשי עם קדוש ולא נשאתי בפי בלא ברכה (כהן היה, רש"י).
ובספר ועד חכמים צד ג: יאמר שר"א התפלל ברכות טז: יה"ר שהשכן בפורינו אהבה וכו' ובמחילה שגג בזה כי שם הוא ר' אלעזר בן פדת האמורא ולא רא"בש.
מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר זולת מעשה נפלא מה שיסופר עליו קה"ר רפ"יא, שפ"א נטבעה ספינה וכל האנשים אשר בה, ואך איש אחד ניצל והיה ערום והתחבא בכיף ימא וראה אנשי מב"י עולין לרגל לירושלים (וכידוע שגם אחר החורבן היו עולין לירושלים אם אך היה להם רשות) א"ל מן בני עשו אחיכם אנא הבו לי כסות להתכסות, ולא רצו, והשיבו כן יתערערן כל אומתך. וביניהם היה ר"א בן שמוע א"ל רואה אני שאתה הנכבד ביניהן וחכם, תנה לי כסות להתכסות, והפשיט רא"בש אחד ממלבושיו ונתן לו והוליכו לביתו והאכילו והשקהו וגם שתי מאות כסף נתן לו ולוהו יד' פרסין עד שהביאו לביתו. במשך הזמן מת הקיסר והאיש הזה נתעלה ומלך תחתיו ואז נזכר מה שקללוהו ב"י וגזר אליהם גדולות, ובקשו מרא"בש שהוא ילך לפייסו, וכשבא לפני

הקיסר הכירו ונפל על אנפוהי ובעבורו ביטל הגזירה ועשה טובות הרבה לישראל בשבילו והעשירו עושר רב.
פטירתו לא נמצא בש"ס ומה שמביא בסה"ד מסוף סוטה משמת ר"א נגנז ס"ת, שגגה היא כי שם ר' אליעזר ולא ר"א, אך קבלה היא בידינו שהיה מהרוגי מלכות והמקור הוא איכה רבתי פ"ב פ' בלע, וכן מובא במדרש אלה אזכרה הנדפס בבה"מד חדר ב' שר"א בן שמוע היה בן מאה וחמש שנים כשנהרג, ואע"פ שבזמן רבי לא היה שום גזירה אבל נאמנו עלינו דבריהם שנהרג מאיזה סיבה, וקראו לזה בשם הרוגי מלכות.
ושמו נשאר לברכה בין ראשי חכמי האמוראים ככתובות מ., גיטין כו., כריתות יג: שקרא רב עליה טוביני דחכימי, ובעירובין נג. אמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם, אחרונים ר' אלעזר בן שמוע א"ד ראשונים ר' אלעזר בן שמוע וכו'.

ר' אלעזר ב"ר שמעון בן יוחי

התנא הפלאי הזה כל ימי חייו היו פלאים וגם אחרי פטירתו יסופר עליו פלאים.
בעדן בימי עלומיו יסופר עליו שהיה רעבתן ובעל כח גדול כשהש"ר פ"ה-יד שפ"א באו לבית אביו סוחרי תבואה עם חמוריהן ולנו שם ומצאו את ר"א יושב אצל התנור ואמו אפאה לחם וכל ככר שאמו הוציאה מן התנור אכל ר"א עד שאכל כל הככרות, כשראו האנשים הפליאה הזאת אמרו אין זה אך נחש שורה במעיו, ור"א היטב חרה לו על דבריהם וכשיצאו לקח חמוריהן והעלן לעלייה, וכשחזרו ולא מצאו חמוריהן ולאחר החיפוש מצאון בהעלייה הלכו וספרו זאת לר"ש אביו מה שבנו עשה להם, א"ל שמא אמרתם דבר מגונה עליו, וספרו לו המעשה עם הככרות שאכל, ויאמר להם וכי משלכם אוכל? אך בכל זאת לכו ואמרתם לו בשמי שיוריד לכם החמורים, וכשהורידן הורידן שתים שתים בפ"א כדי להראותן כחו הגדול.
ואח"כ נתהפך אליו הגלגל שלא היה לו מה לאכול יג' שנה כאשר יסופר שבת לג: ובשביעית פ"ט ה"א כשגזרו על ר"ש אביו שיהרג וברח הוא ובנו ר"א ונתחבאו במערה, ובהקדמת תקוני זהר איתא שברחו למדברא דלוד ושם ישבו יב' שנין, ונעשה להם נס ומצאו שם עצי חרובין ועין מים וכל היום פשטו בגדיהם וישבו בחול ולמדו תורה ואך לעת התפלה לבשו בגדיהם, וכשיצאו מן המערה מצאו אנשים שחורשין וזורעין אמרו מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה? וכל מקום שנתנו עיניהם מיד נשרף, יצתה ב"ק ואמרה להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערתכם. חזרו וישבו עוד יב' חודש ואח"כ יצאו וכל היכי דהוה מחי ר"א היה מסי ר"ש וא"ל בני די לעולם אני ואתה.

וכשיסד ר"ש אביו ישיבתו הגדולה בעיר תקוע היה בנו ר"א מבחירי תלמידיו כירושלמי שבת פ"י ה"ה שאמר ר"א לרבי שימשתי את אבא עומדות מה שלא שימשת ישיבות, ואמר בשם רבי וכשבועות יט:, והיה חשוב כ"כ בעיני אביו עד שאמר עליו סוכה מה: אם אלף הן אני ובני מהן - ואם שניהם הן אני ובני מהן, ובתענית כ. יסופר עליו שבא ממגדול גדור מבית רבו - והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר (ופרש"י שהיה אליהו ונתכוון להוכיחו) א"ל שלום עליך רבי ולא החזיר לו ואמר כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ביקש ממנו מחילה ולא רצה למחול לו עד שבא לעירו וכל העם בקשו שימחול לו, אז א"ל בשבילכם אני מוחלו אך בתנאי שלא יהא רגיל לעשות כן, ואז דרש רא"בש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ס"ת וכו', (אך באדר"נ פ"מא ובד"ר פ"ד ובדק"ס גרסי ר' שמעון בן אלעזר).

ואחרי פטירת אביו שהיה אז כבר גדול הדור אעפ"כ ישב הוא וחבירו רבי לרגלי זקני הדור רש"בג ור' יהושע בן קרחה כב"מ פד: שאמרו רבותיהם, שכבר יצאו מכלל תלמידים ועשר להם ספסלים ואסקינהו, ואך רש"בג לא רצה להעלות את בנו פן יכנס בו עין הרע א"ל רי"בק מי שיש לו אב יחיה ומי שאין לא אב (ר"א) ימות? ואחתוהו נמי לר"א, חלש דעתיה דרבי ואמר חשביתו ליה כוותי? והיטב חרה אף ראב"רש על רבי, ועד היום ההוא היו אוהבים וידידים וכי הוה אמר רבי הלכה היה מביא לו ר"א סייעתא, אבל מהיום והלאה כי הוה אמר רבי יש לי להשיב א"ל ר"א כך וכך יש לך להשיב, זו היא תשובתך היקפתנו תשובות חבילות שאין בהם ממש, והלך רבי וסיפר זאת לפני אביו והוא ברוב ענותנותו השיב לבנו מה אעשה שאתה ארי בן שועל והוא ארי בן ארי. וכן קיבל מר' יהודה כסוטה לד. והיה גדול כ"כ עד שחלק עליו כסוטה לד. שאמר רא"ברש לר' יהודה לדבריך אדם קל או מים קלים - אלא מלמד וכו'.

וכן קיבל מר"א בן שמוע כסוטה פ"ב ה"ד שאמר רואה אני דברי ר"א בן שמוע מדברי אבא, וחולקין במנחות כב..

עם ר"מ מצינו אותו אך מעזרות פ"ג סה"ב שמצאו ר"מ אוכל בשוק וגער בו והספיק מלאכול.

וכן מצינו שאמר הלכה בשם אבא יוסי בן יוחנן איש ינוח ככלאים פ"ב סה"ד, ובשם רא"בע כתנחומא ויגש-ז.

וישיבתו במערה עם אביו ואשר התענה עמו יג' שנה בכל זאת לא אבד כחותיו ונתגדל גדל קומה ושמן ובעל בשר כאשר יסופר עליו ב"מ פד. כי הוו מקלעי ר' ישמעאל בר' יוסי ור"א בר' שמעון בהדי הדדי הוה עייל בקרא דתורי ביניייהו ולא נגעי בהו.

והתחתן עם גדול הדור שנשא בת ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא, כמפורש בירושלמי מעשרות פ"ג ה"ד ובפד"כ צא. ר"א בר' שמעון אזיל לגביה ר"ש בר"י בן לקוניא חמיו ושחט עבורו חד תורא ואפא ליה חדא אצוותא דפיתא ופתח ליה חד כובא דחמר והוה מזיג ליה והוא שתי, ושאלו חמיו אפשר שמעת מאביך כמה הוא שיעורו של כוס, א"ל כמות שהוא אחת, ובצונן ב', ובחמין ג', אבל לא שיערו חכמים בכוסך קטן ולא ביינך יפה ולא בכריסי שהוא רחבה, (ובפסחים פו: מובא המעשה על ר' ישמעאל בר"י שאיקלע לר"ש בר"י בן לקוניא ואפשר ששתי מעשיות היו), וכן מצינו ששאל מחמיו ר"ש בר"י כד"ר פ"ז-יא ופד"כ צא. ומה שמצינו ב"מ פה. שהיה חתן ר' יוסי בן לקוניא ור' שמעון היה אחי אשתו הוא ט"ס וצ"ל אבוה דאימיה כבדק"ס.

וב"מ פג: יסופר שפ"א אשכח לממונה המלך שתפיס גנבי, א"ל איך יכלת להו דלמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי, א"ל ומאי אעביד הלא מצות המלך היא, א"ל תא אגמרך איך להכיר מי הוא הגנב האמיתי. ועצתו הישרה נשמע לבית המלכות אמרו, קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרונקא ומינוהו מבית המלך לתפוס גנבי, אך ר' יהושע בן קרחה רבו היטב חרה לו את אשר מוסר ב"י להריגה ושלח לו וקראו חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה? שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם, והשיב לו יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו, ובפד"כ צב. יסופר שא"ל ר"י בן קרחה כגון דערקית ואזלית ללודקיא (פי' הלא עם אביך ברחת ללוד שישבו שם במערה) וכעת היה לך לברוח לסוף העולם (אך לא להרוג ב"י), פ"א פגע בו ההוא כובד וקראו חומץ בן יין אמר מדחציף כולי האי ש"מ רשיעא הוא וצוה לתפשו, וכשנח מאפו ביקש לפדותו ולא יכול, וכשתלאוהו להכובס עמד תחת התליה וקא בכי שמא כשר הוא, אמרו לו רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים, אז הניח ידו על בני מעיו ואמר שישו בני מעי ומה ספיקות שלכם כך, ודאית שלכם על אכ"וכ מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם, ויען שהיה איש שמן מאוד לכן צוה לרופאים להוציא ממנו השומן, ולקח השומן והעמיד נגד השמש בחדש תמוז ולא הסריח וקרי אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח. ואעפ"כ התיירא שמא חטא באחד מהן שמסרו שלא כדין, לכן קיבל עליו יסורים גדולים ומעוכרין, עד שהוציאו ממנו בכל יום כמה ספלים רמה וכיבא, ובכל זאת היה עוסק בתורה כל היום, אך אשתו לא הניחתו לילך לב"המד פן ידחקו אותו רבנן, וכן היה בכל

יום, ופ"א שמעה אשתו שהוא בעצמו קורא להיסורין לבא אליו, א"ל את כלית ממון של בית אבא וברחה ממנו, ונעשה לו נס שבאו אנשים סוחרים והספיקו לו כל צרכו (שעמד עליהם נחשול של ים והתפללו שינצלו בזכות רא"ברש וכשעלו מן הים הביאו לו דורון, רש"י), והיום ההוא הלך לב"המד והביאו לפניו שתין מיני דמא וטיהר לכולן, הוו קא מרנני רבנן ואמרי ס"ד לית בהו חד ספק? א"ל אם כמותו יהיו כולם זכרים וכן היה וקראו לכל הילדים אלעזר על שמו, ואשתו אמרה לבתו לכי וראי את שלום אביך, וכשבאת לראותו א"ל לכי ואמרי לאמך שלנו גדול משלהם.

הלכותיו במשנה

רא"ברש נזכר במשנה אך שלש פעמים (ככל התנאים דור רבי שנזכרו אך פעמים מועטות במשנה), ביצה פ"ד מ"ה שמתיר לנהוג בהמה ביו"ט במקל, תמורה פ"ד מ"ד בדין מפריש חטאת בעלת מום, ונגעים פ"יב מ"ב בדין שיעור הנגע, וא"עפ שאין הלכה כמותו בכל הג' מקומות אבל במקום שראה רבי שהלכה כמותו סתם למשנה כוותיה וזה שאמרו חולין ל. אר"י זו דברי ר"א בר' שמעון סתימאה (ופרש"י שיש משנה ובריתא הרבה דברים שאמר רא"ברש ורגילים התנאים לסדרן במשנה בלשון סתם). וכן הוא בכורות נא: זו דברי רא"ברש סתימתא.

הלכותיו בברייתות מרובין הן והמפורסמות שבהן

שבת מד. שמותר להסתפק מן הנר שכבה, ומן השמן המטפטף אפילו כשהנר דולק.
שם קלו. ר' יוסי בר' יהודה ורא"ברש מטהרין בן ח' בשחיטת אמו.
שם קנז. סוברים שהפרת נדרים מע"ל.
פסחים יג: חולק עם רבי וסובר שאין קדוש הלחם עד שישחוט ויזרוק דמן לשמן.
שם קז. שמקדשין על שכר. יומא יב: חולק עם רבי וסובר שאבנט של כהן הדיוט היה של בוץ.
סוכה לג: סובר אין ממעטין הענבים מן ההדסים ביו"ט.
ר"ה ד: חולק על ר"מ ורא"בי וסובר כיון שעבר חג סוכות עובר בבל תאחר.
תענית יב. חולק עם רבי וסובר שיכול אדם לאכול בתענית עד קרות הגבר.
יבמות עב. סובר שמילה שלא בזמנה נימולין בין ביום ובין בלילה.
כתובות מד. סובר שתוספת כתובה אך מן הנשואין.
ב"ק קה: המשביע עד אחד חייב העד קרבן שבועה.
ב"ב עט. הקדישן ריקנין ואח"כ נתמלאו מועלין אף במה שבתוכן.
סנהדרין עג: חילול שבת ניתן להצילו בנפשו.
מכות כ: שיעור קרחה (שחייב בה) כגרים.

ועוד נזכר בכמה מקומות בש"ס כדמובא כל המ"מ בספר נחלת שמעוני.

מאמריו היקרים באגדה

שבת לב: חולק על רבי ואומר בעון נדרים בנים מתים.

ביצה טו: אמר הק"בה בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע.

יבמות סה: מאמרו היקר כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע - מותר לשנות מפני השלום.

קידושין מ: עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכך זכות וכו'.

סוטה יא. מליצתו היקרה איך התחיל פרעה להשתעבד עם ב"י, שהביאו מלבן ותלו לפרעה בצוארו וכו'.

סנהדרין צח. אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים ושוטרים (רעים) מישראל.

וכן נזכרו מאמריו היקרים במדרשים.

אומרי מאמריו

כמה מהלכותיו נשארו לפליטה בפי האמוראים כמו ר' אילעא יבמות סה:.

ר' אלעזר בן פדת זבחים סה: (ומה שכתב שם רא"בפ משום ר"א בן שמוע שאמר משום ר"א בר' שמעון הוא ט"ס וצ"ל רא"בפ משום רא"ברש).

ר' ברכיה בשמו ב"ר ספ"כב.

ר' חנילאי בשמו נדה מג:.

ר' יהודה בר"ש משמו חולין מח..

ר' יוחנן משמו ביצה טו:, ב"ר פ"ך-ו פס"ג-ז.

מלאי בשמו שבת קלט..

ר' שמלאי בשמו סנהדרין צח..

שמואל בשמו כתובות מד..

רב אמר זבחים קב: האי רינא מר"א בר' שמעון נמירנא, והלשון משמע ששמע מפיו.

ומאמריו הרבים בסודות התורה המובא בזהר אך אין לנו עסק בנסתרות.

פטירתו

בפסיקתא דר"כ צג: יסופר שר"א בר' שמעון חלש וראה שאשתו דחכא ובכייה, א"ל יודע אני דחכית יען שידוע לך מה טוב חלקי בעלמא דאתא, ודבכית דאמרת ווי לי דהדין גופא אזיל לרימה, ויודע אני שאמות אך אל תירא שלא ישלטו בי רימה ותולעה אך תולעת אחד תראה דנקרא אחורי אזני יען שפ"א באתי לב"המד ושמעתי אדם אחד מחרף (לצורבא מרבנן) והות ספיקא גבי למיעבד ביה דין ולא עבדית. וכן הוא ב"מ פד: בלשון אחר מעט, ושם שאמר לאשתו ידענא ברבנן דרתיחו עלי ולא מיעסקי בי שפיר ולכן אל

תקברני אך השכיבני בעיליתאי ולא תדחלין מינאי והיה שם לא פחות מיח' שנים ולא יותר מן כב' שנים, ואשתו היתה מעיינת לו בשערו וכי היה משתמטא שערה אחת הוה אתי דמא, אך פעם אחת היה מריבה בינת לבין שכנתה א"ל תהא כבעלה שלא ניתן לקבורה, וכששמעו רבנן אמרי הגיע עת לקברו. ואיכא דאמרי שרש"בי בא להם בחלום ובקשם שיקברו את בנו אצלו וכשבאו ליטלו לקברו אז באו בני עכבריא (ובפסיקתא דר"ב איתא גוש חלבאי) ולא הניחו ליטלו משום יען שכל הימים שר"א היה בתוכם לא סליק חיה רעה לעירם, והמתינו רבנן עד ערב יום הכפורים שאז היו טרודין ושלחו לבני בירי והביאו לארונו והשכיבוהו במערה דרש"בי אביו.

ורבי שלח לדבר באשתו שלחה לו כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול? שלח לה נהי דבתורה גדול ממני (כדמובא לעיל) אבל במעשים טובים מי גדול ממני, שלחה ליה אם הוא גדול ממך בתורה זאת לא ידענא, אבל מעשיו הטובים ידוע לי דהא קיבל אליו יסורין.

ובשהש"ר פ"ד ספ"ה אמרו כשנפטר ר"א בר' שמעון היו קורין עליו מכל אבקת רוכל שהיה קראוי ותנויי וקרוביי ופייטיי, ומזה הוציאו התוס' בחגיגה יג. ד"ה ורגלי וברא"ש ברכות פ"ה ס"בא שר' אלעזר הקליר שיסד הפיוטים הוא ר"א בר' שמעון.

והנה מלבד שהיה לו בת כמבואר לעיל נשאר לו בן אחד בשם יוסי שלא היה נוהג כשורה, אך רבי השתדל הרבה והחזירו למוטב ומסרו ליד זקנו ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא (כן הוא גרסת דק"ס) ואח"כ ישב בישיבת רבי, ורבי הכירו ע"י קולו שהוה דמי לקליא דר"א אביו ונעשה גדול הדור.

ר' אלעזר בי ר"ש

כן נזכר בירושלמי עירובין פ"ח ה"ג שאמר בשם רב הושעיא, ולא נמצא זכרו במ"א, ויען שכתוב ר"ת אפשר שהכונה בי ר' שמואל או בי ר' שמעון, ויותר נראה הכונה שר' אלעזר אמר לר' שמואל והוא שמואל חבירו דרב בשם ר' הושעיא.

ר' אלעזר בר שמעיה

ערך שמעיה איש כפר עותני.

ר' אלעזר בן תדאי

(תנא דברייתא).

נזכר בהלכה שבת קכג., עירובין עא:, שבת פ"ג ה"ג, סוטה פ"א ה"א ומכלתא בשלח פ' שירה פ"א אחר דברי ר"ע, ובאגרת דרש"ג ח"א פ"ב כתב שהיה בדור רש"בג.

ר' אלעזר בן תרדיון

נזכר בירושלמי גיטין פ"ז ה"ד שאל לחכמים הלכה בדין יחוד, ובאגרת דרש"ג ח"א פ"ב כתב שהיה בדור חכמי יבנה, ואפשר שהיה אחיו דר' חנינא בן תרדיון.

ר' אלעזר דמן רומא

נזכר גיטין סז: ר' יוחנן אומר בשמו וכן הוא בירושלמי שם ספ"ו.

ר' אלעזר דמן נינוה

ביומא עח: אמר רבב"ח אני ראיתי את ר"א דמן נינוה שיצא בסנדלר של שעם.

ר' אלעזר דרומה

היה תלמידו דר' יוסי (חבירו דר' יונה) כפאה פ"ח ה"ב שבעי קומי ר' יוסי, ובחגיגה פ"ג ה"ב א"ר אלעזר דרומיא לא כן א"ר יוסי בי ר' זמינה אר"י, ובמגילה פ"א סה"א ר"א דרומיא בשם ר' שמי, ובסה"ד ערבב ר"א דמן רומי ור"א דרומה ביחד.

ר' אלעזר המודעי

היה בזמן רבן יוחנן בן זכאי כדמוכח ב"ב י: שישב שם רי"בש עם תלמידיו וא"ל בני מהו שאמר הכתוב וכו', נענה ר"א - נענה ר' יהושע - נענה רבן גמליאל - אמר ר"ג עדיין אנחנו צריכין למודעי (ופרש"י מהר המודעי היה, והיא עיר רחוקה טו' מילין מירושלים כפסחים צג:), ונראה שלכן קראוהו ע"ש עירו יען שבימיו היו כמה תנאים בשם ר' אלעזר או אליעזר, ולכן עשו היכר לר"א זה כי הוא לא נזכר בשום מקום במשנה זולת אבות פ"ג מי"א מאמרו היקר שאמר המחלל את הקדשים ומבזה את המועדות והמלבין פני חבירו ברבים והמיפר בריתו של א"א והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אע"פ שיש בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לע"הב.

ור"ג היה רגיל לומר תמיד עליו עדיין צריכין אנו למודעי כשבת נה:, מגילה טו:, ב"ב י:, חולין צב..

דבריו בהלכה בגמרא נזכר אך שבועות לה: חנינא ב"א ר' יהושע ור"א בן עזריה אומרין משמו שכל שמות האמורין בתורה באברהם קדש, אבל בדק"ס ליתא תיבת ר"א המודעי. וכל מאמריו הרבים מצינו אך בענייני אגדה כשבת נה:, פסחים קיז. (חולק עם ר' אליעזר), מגילה ז. (חולק עם ר' יהושע), וביומא עו. אמרו שהיה ר"ט ור' ישמעאל והזקנים יושבין ועוסקין בפ' המן והיה ר"א המודעי יושב ביניהן (כמכלתא בשלח פ' יוסע פ"ג גרס יושב לפניהם) נענה ר"א המודעי ואמר וכו' א"ל ר"ט "מודעי" עד מתי אתה מגבב דברים - א"ל "רבי" מקרא אני דורש.

וב"ב טז: מאמרו היקר אצטגנינות היתה בלבו של אברהם אבינו שכל מלכי מזרח ומערב משכימים לפתחו, וכן נזכר חולין צב. ובסנהדרין כב. ר"א בן פרטא משמו שכתב התורה לא נשנה.

ועיקר דרשותיו נמצאו במכלתא לערך מב' פעמים, וכן בספרי מטות, ובתנחומא אחרי-ז. והתנא החסיד הזה נהרג בידי ב"א בן כוזיבא כדמובא בירושלמי תענית פ"ד ה"ה ובאיכ"ר פ"ב-ד, אדריינוס צר על ביתר ג' שנים ומחצה ור"א המודעי ישב על השק ועל האפר והתפלל בכל יום ואמר רבון העולמים אל תשב בדין היום, וכותי אחד נתוודע מהסוד היה מ"מ לא יכול אדריינוס לכבוש את ביתר, והלך אצל ר"א ומצאו עומד ומתפלל ולחש לו באזנו שיהא נראה כאלו מטכס עצה עמו, וכששאלו בן כוזיבא מה לחש לו והושיבו שר"א רוצה למסור ביד השונא את העיר, ור"א שלא הרגיש כלום מה שהכותי לחש לו כששאל בן כוזיבא לדודו ר"א מה דיבר עם הכותי השיבו לא כלום, ובן כוזיבא לא האמין לו ובעט בו והרגו מיד יצתה ב"ק ואמרה הוי רועי האליל - ומיד נלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא.

ר' אלעזר הקליר

עיין ערך ר' אלעזר בר' שמעון.

ר' אלעזר הקפר בריבי

תנא בימי רבי ומקום משבו היה בלוד, כתוספתא אהלות ספ"יח מעשה ברבי ור' ישמעאל בר"י ור' אלעזר הקפר ששבתו בחנותו של עכ"ום (ובתופסתא צוקערמנדל בחנותו של פזי) בלוד והיה ר' פנחס בן יאיר יושב לפניהם אמרו לו, אשקלון מה אתם בת וכו', והמאמר מובא בירושלמי יבמות פ"ז ה"ג בכמה שינויים, ובשביעית פ"ו ה"א-יז: נשתבש עוד יותר, ושם שקרא ר"י בר' יוסי לבן הקפר בני.

ולא נזכר במשנה זולת אבות פ"ד מ"כא מאמריו היקרים שאמר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם - הילודים למות - ליד - שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא - ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שבע"כ אתה חי - ובע"כ אתה עתיד ליתן דין וחשבון וכו'. ומה עמקו דבריו באבות דר"נ ספ"כו אל תהא כמשקיף העליון - ולא כאסקופה העליונה - אלא כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה וסוף כל הבנין נסתר והיא במקומה עומדת.

בברייתות בהלכה נזכר שבת קלה. דתניא ר"א הקפר אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה, ובחולין פד: השיב ר"א הקפר בריבי (אדם גדול, רש"י) תשובה, אמר ר' אבא זה אחד מן הדברים

שאמר ר' חייא אין לי עליהם תשובה והשיב ר"א הקפר תשובה וכו', (ובירושלמי ביצה פ"א ה"ג ובתוספתא שם גרס ר' אליעזר בנו של ר' אלעזר הקפר).
באגדה מצינו דבריו שבת קנא: שאמר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שנאמר בגלל הדבר הזה, ובמגילה כט: אמר עתידין בתי כנסיות וב"מד שבבבל שיקבעו בא"י. ובתענית יא. מאמרו הנודע ר"א הקפר בריבי אומר מה ת"ל וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא וכו', ובחולין כח. אמר מה ת"ל אך כאשר יאכל את הצבי וכו', ובספרי נשא קמד אמר גדול השלום שאין חותם כל הברכות אלא בשלום.
וזכה להעמיד תלמיד גדול הדור את ר' יהושע בן לוי (שהיה ג"כ בלוד) כע"ז מג. ארב"בח ארי"בל פ"א הייתי מהלך אחר ר"א הקפר בריבי (ופרש"י אדם גדול וכן קורין לו בכינוי) ומצא שם טבעת - ש"מ (מדבריו) תלת וכו', ובחולין נו: רי"בל הויא ליה ההיא תרנגולתא שדרה לקמיה דר"א הקפר בריבי (ופרש"י גדול שבדורו).
וכן מצינו ר' הונא בר ברכיה משמו ברכות סג. כל המשתף ש"ש בצערו כופלין לו פרנסתו.
ר' מנחם בן נפח משמו מעשה בר"ט שקידש וכו' תוספתא כתובות פ"ה.
ר' נחום בר פפא (וגרסת דק"ס בר פרנך) משמו בראשונה היו קושרין לשון של זהורית וכו' יומא סז..
ומה שמצינו מכלתא יתרו פ' בחודש פ"ז מפני ד' דברים אלו הלך ר' מתיא בן חרש אצל ר' אלעזר הקפר ללודיא, הוא טעות הדפוס וצ"ל אצל ר' אלעזר בן עזריה כדמובא המאמר יומא פו. ובירושלמי יומא פ"ח ה"ז, שביעית פ"א ה"ו, וסנהדרין פ"י ה"א, ובאבות דר"נ פ"כט-ה גרס ר' ישמעאל בן אלעזר הקפר והוא ג"כ ט"ס, ובמכלתא בא פ"ד אמר שלא נחשדו על העריות ולא על לש"הר ולא שינו את שמם ולא שינו את לשונם.
מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר ואך שהיה לו בן בשם ר' אליעזר.
ויש שרוצים לומר שהוא בר קפרא וטעות הוא בידם אך יען ששניהם היו בלוד ושמותיהן קרובות ז"לז לכן נתחלף לפעמים ז"בז, והביאו ראיה לדעתם יען שבשבת קנא: איתא תניא ר"א הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו (שלא יבא לידי עניות) שאם הוא לא בא, בא בנו, והמאמר הזה נשנה בירושלמי גיטין פ"ג ה"ז ובויק"ר פ"לד-עד תני בר קפרא אין לך אדם שאינו בא לידי מידה זו וכו', ואין מזה שום ראיה כי ידוע שגם בר קפרא היה בלוד ולכן כשקבץ ברייתות ביחד בלי ספק קיבץ כל הברייתות דר"א הקפר שהיה שם, ולכן מובא אך בשם תני בר קפרא, ולא תניא בר קפרא אומר, יען שר"א הקפר

היה באמת נחשב לתנא שהיה בדור רבי אבל בר קפרא לא היה עוד נחשב כתנא ולכן לא מצינו תמיד אך תני בר קפרא כלומר שקיבץ הרבה ברייתות מתנאים אחרים.
ועוד הביאו ראיה מע"ז מג. ארי"בל פ"א הייתי מהלך אחר ר"א הקפר בריבי ומצא טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עכ"ם קטן ולא אמר לו כלום מצא עכ"ם גדול וא"ל בטלה וכו', ובירושלמי ע"ז פ"ד ה"ד איתא בר קפרא אשכח חד עיזקא צד, ואין שום ראיה מזה כי לא ראו סיום הירושלמי שאמרו שמצא עכ"ם קטן וכפאו לבטל הצורה ולא רצה, א"כ המעשה הזה היפוך מדין הבבלי ששם אמרו שעכ"ם קטן אין מועיל ביטולו ובירושלמי אמר להיפוך, אך האמת ששני מעשיות היו.
ושאר הראיות שמביאים ממדרשים אין שום ראיה כידוע ששמות המדרשים נשתבשו הרבה מן המעתיקים.
ועיין כל זה בהאסיף תרמ"ז צד 330 בהמאמר מי הוא זה בר קפרא.

אלעזר זעירא

אדם גדול בזמן שמואל כאשר יסופר ב"ק נט: אלעזר זעירא הוה סיים מסאני אובמי (הלך בסנדלים שחורים) וקאי בשוקא דנהרדעא, אשכחוהו דבי ריש גלותא, ושאלוהו למה הוא הולך בסנדלים שחורים, והשיב להם שהוא מתאבל אירושלים, א"ל את חשיבת לאתאבולי אירושלים? סבור יוהרא הוה אתיוה וחבשוה, אמר להו גברא רבה אנא, א"ל מנא ידעינן, אמר להו או אתון בעו מינאי מלתא או אנא איבעי מינייכו מלתא א"ל בעי את, אמר להו האי מאן דקץ כופרא מאי משלם ולא יכלו להשיבו כראוי א"ל אימא לן את א"ל בששים, א"ל מאן אמר כוותיך, א"ל הא שמואל חי וב"ד קיים, שדרו לקמיה דשמואל א"ל שפיר קאמר לכו בששים ושבקוהו.

ר' אלעזר חסמא

(תנא דמתניתין)

למה נקרא שמו חסמא יסופר בויק"ר פ"כג-ד שפ"א בא ר' אלעזר זה למקום אחד ובקשוהו שיפרוס על שמע ויעבור לפני התיבה, ולא יכול, אמרו לו א"כ למה קורין אותך רבי? ונתבייש, והלך אצל ר' עקיבא ור"ע למדו, וכשבא פעם שנית לאותו המקום ובקשוהו שיפרוס על שמע עשה כן, אמרו איתחסם (נתחזק) ר' אלעזר וקראוהו בשם ר"א חסמא. ולכן ברור מה שמצינו באיזה מקומות שנקרא בשם ר"א בן חסמא הוא ט"ס. הוא היה תלמיד ר' יהושע כמפורש חגיגה ג. מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור"א חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין - א"ל תלמידיך אנו ומימך אנו שותים, וסיפרו לו מה שדרש רא"בע. וכן מצינו בתוספתא זבים פ"ד ג' דברים ר"א חסמא מטמא משום ר'

יהושע, וכן במכלתא בשלח ר"פ דעמלק ר' יהושע ור' אלעזר בן חסמא אומר (וצ"ל ר"א חסמא). ושניהם היו בישיבת רבן גמליאל ולמדו תורה מתוך הדחק ור"ג לא ידע מזה וע"י ר' יהושע רבם נתעלו כאשר יסופר הוריות י: שר"ג ור' יהושע אזלו בספינה - א"ל ר"ג לר' יהושע כ"כ חכמה יש בידך ואתה עולה בספינה? א"ל עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה ר' אלעזר חסמא ור' יוחנן בן גודנדא (וצ"ל ר' יוחנן בן נורי כבספרי דברים פ"טז) שיודעין לשער כמה טיפות יש בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש נתן דעתו להושיבם בראש, כשעלה שלח להם ולא באו חזר ושלח ובאו אמר להם כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם.

ונזכר במשנה אבות ספ"ג שאמר קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגמטריאות (חכמת החשבון) פרפראות לחכמה (וזה כמו שהעיד עליו ר' יהושע), וכן נזכר תרומות פ"ג מ"ה ביחד עם ר"א בן יעקב (וכן מצינו פסחים לב. שחולקין פא"פ ששניהם היו תלמידי דר"ע), וב"מ פ"ז מ"ה סובר לא יאכל פועל יותר על שכרו (ושם בן חסמא, אבל בירושלמי מעשרות ספ"ב הגרסא ר"א חסמא), ובנגעים פ"ז מ"ג. פ"יג מ"ג חולק עם ר' יהודה, מקואות פ"ח מ"ג. ובברייתות נזכר גיטין סב., העיד ר' יוסי בן המשולם משום ר' יוחנן אחיו שאמר משום ר"א בן חסמא, ובתוספתא זבים פ"א ה"ב ר' אלעזר בר' ינאי בשמו, ושם תמורה פ"ד ר' חנניה בן אנטיגנוס בשמו (אך שם נראה יותר גרסת המשנה תמורה פ"ו מ"ה שלא נזכר שם ר"א חסמא כי לפי סדרי הדורות היה קשיש ר' חנניה ב"א מר"א חסמא), וכן נזכר מכלתא בשלח מס' ויסע.

ר' אלעזר חרסנה

נזכר איכ"ר פ"ב-ד שהיה מהרוגי מלכות, ולא נמצא זכרו בשום מקום, ורחוק מאוד לומר שהוא אלעזר בן חרסום כה"ג.

ר' אלעזר מהגרוניא

היה תלמידו דרבא כתענית כד: שרבא גזר תעניתא ולא אתא מטרא, א"ל מי איכא דחזא חלמא לימא, א"ל ר"א מהגרוניא לדידי אקריון בחלמי שלם טב לרב טב מריבון טב דמטוביה מטיב לעמיה, אמר ש"מ עת רצון היא, ובעירובין סג. יסופר שר"א מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לרב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא בר יעקב, והביא לפניהם רב אחא בריה דרב איקא סכין לבדוק, ולא רצה רב אחא בר תחליפא לבדקו מפני כבודו דרב אחא בר יעקב שהיה הזקן שבהם, אך ר' אלעזר מהגרוניא א"ל הכי אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה, ונענש ע"ז. וב"מ סט. יסופר שר"א מהגרוניא קנה בהמה ויהיב לאריסא למחצית שכר, ובסוף כשחלקו נתן להאריס מלבד מחצית

הריוח גם את הראש, אמרה אשת האריס לבעלה אי משתתפת בהדיה יהיב לך נמי האליה, וכן עשה ולבסוף הפסיד האריס גם מחצה מהראש שא"ל ר"א השתא שותפי אנן וכו'.

ר' אלעזר ניותאה (ויוחסין גורס נוזאה או שיפאה)

נזכר גיטין נ. בלשון והתני ר' אלעזר ניותאה.

אלעזר ספרא

תנא

נזכר חולין נה: שהעיד עם יוחנן בן גורגדה על הגלודה שהיא פסולה.

ר' אלעשא

נזכר ויק"ר פ"ד-ו ומד' תהלים פ"ט-ט, פילוסוף אחד שאל את ר' אלעשא לא כך אמר הנביא - א"ל וכו'.

אמוראי דנהרדעא

בסנהדרין יז: אמרו שהוא רב חמא, ובספר הכריתות חלק לשון למודים שער ג' ספ"ו גורס שהוא ר' חנינא והוא ט"ס.

אמוראי דפומבדיתא

בסנהדרין יז: אמרו שהמה רבה ורב יוסף.

אמי או רב אמי

(בני פכרת הצביים בני אמי, עזרא פ"ב-נז).

כל שמות האמוראים ששם אביהם אמי או רב אמי

ר' אבא בר אמי ב"ר רפ"ה.

רב אחא בריה דרב אמי יומא פד..

רב אחדבוי בר אמי שבת פג:.

רב איקא בר אמי ב"ק יב..

רב ביבי בריה דרב אמי ב"ר פ"כו-ו.

רב הונא בר אמי ברכות נה:.

רב חייא בר אמי ברכות ח..

רב חנן בר אמי שבת יג:.

רב יהודה בר אמי עירובין ל:.

רב יוסף בר אמי קידושין סג:.

ר' יצחק בר אמי תענית טז:.

ר' יצחק בריה דרב אמי ברכות ס..
ינאי בריה דר' אמי חולין קיא..
רב משרשיא בריה דר' אמי קידושין ס..
רב נחמן בר אמי עירובין סז..
רב נתן בר אמי שבת קנ:.
רב פנחס בריה דרב אמי פסחים סא..
רמי בר אמי ביצה כה..
רב שמואל בר אמי פסחים טז:.
ר' תנחום בריה דר' אמי סנהדרין ה:.

ר' אמי (בר נתן)

האמורא הגדול הזה אשר מאמריו והלכותיו מלאים בש"ס בבלי וירושלמי ואשר זכה הוא וחבירו ר' אסי להקרא בשם כהני חשיבי דארעא ישראל כמגילה כב., ואשר זכה לישב על כסא ר' יוחנן במתיבתא רבתא דטבריא, היה יליד בבל כדמצינו בירושלמי חולין פ"ב כא. (הנדפס מחדש) כי סליק ר' אמי אמר וכו' ומו"ק כה. אמרו ר' אמי ור' אסי כי הוינן התם (בבבל).

ובכל הש"ס בבלי נקרא בשם סתם ר' אמי, ובירושלמי בשם ר' אמי-אימי-אימא, ודבר זה ברור, ונביא אך ראיה אחת מגיטין כג. בעו מר' אמי עבד מהו וכו', והמאמר בגיטין פ"ב ה"ו ושם ר' אימי, ואך פ"א נזכר שם אביו בגיטין מד. שלח להו ר' אמי מיני "אמי בר נתן" תצא תורה לכל ישראל.

בהיותו בבבל בימי עלומיו אפשר שזכה עוד להיות בישיבת רב עם כל תלמידיו הגדולים כר"א ור"ה, ולכן מצינו נדרים מ: מא. א"ר אמי אמר רב, אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם שמואל, או לישא וליתן עם אמוראי בבל תלמידי דרב ושמואל, ואך מצינו מו"ק כה. כשהובא ארונו של ר"ה לא"י אמרו ר' אמי ור' אסי כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה, מזה אנו רואין שהיה קטן הרבה מר"ה, ומה שנמצא ב"ב יא: בעי ר"ה מרבי אמי וכתבו שם התוס' ששנים היו אחד רב אמי ואחד רבי אמי, לאו בדרך ודאי אמרו אלא מפני דוחק הקושיא, אבל כשתעיין לא תמצא בשום מקום ששני ר' אמי היו, ואך סתם רב הונא היו כמה מהן שנזכרו הרבה בירושלמי בשם ר' הונא כמבואר בערכם, ור"ה שבעי מר' אמי אינו רב הונא תלמידו דרב אך היה תלמידו דרב הונא שעלה לא"י והוא בעי מר' אמי. ומה שמצינו ברכות מז: אמר ליה ר"נ לר' אמי ושבת גברא הוא? ומשמע שדיבר אתו פה אל פה, זה היה כבר כמה שנים שהיה ר' אמי בא"י וירד אח"כ

לבבל, ככל חבריו שירדו לבבל, כר' אלעזר ור' אסי, וזה שמצינו יבמות כא: אמר רב חסדא הא מלתא מגברא רבה שמיע לי ומנו ר' אמי, וכן מצינו שבת קכה: רבה א"ר אמי אבל ר' אמי כשעלה בפעם הראשונה לא"י זה היה באמצע ימי מלוכת רב בסורא שאז חיו עדיין כל רבותיו של ר' יוחנן כשבת פ"ג סה"א אר"א א"ר הושעיא משרת הייתי את ר"ח הגדול - א"ר אמי זימנין סגין יתיבת קומי ר' הושעיא ולא שמעית מיניה הדא מלתא, והלשון הזה משמע ששימש לפניו כמה שנים והיה תלמידו ממש, וכבר בארנו בערכו שר' אושעיא יסד ישיבתו בקיסרין טרם שמלך ר' יוחנן ורב היה אז בסורא, ואז עדיין לא נולד רב נחמן או שהיה ילד קטן, כי רב יסד ישיבתו תק"ל לשטרות ומלך כח' שנה ונפטר תקנ"ח, כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב, ור"נ נפטר תרל"א היינו עג' שנה אחר רב כמפורש בסדר תנאים ואמוראים. וכן קיבל מזקן הדור ר' חנינא כדמצינו ר' אמי א"ר חנינא כב"ק קה:, ב"ב קל:, כריתות כה:.

וכן ר' אמי א"ר ינאי כבכורות נג:, נדה יב..

ר' אמי אריב"ל כברכות ג:, וכן אמר משמיה דר' יהודה נשיאה הראשון כנדרים כא..

ואחרי שנפטרו כל זקני הדור ר' חנינא ור' אושעיא לערך בשנת תקנב-ג אז באו כל תלמידיהם לישיבה הגדולה דר' יוחנן בטבריא, ובתוכם גם ר' אמי ור' אסי ור"א. וישבו כל ימי משך הארוכים דחיי ר' יוחנן שנפטר תקצ"ט לשטרות, וכדמצנו ששימש לפני ר' יוחנן טרם שהגיע לעת זקנתו ככתובות סב. ר' יוחנן הוה סליק בדרגא הוו סמכי ליה ר' אמי ור' אסי איפחתא דרגא תותיה סליק ואסקינהו, א"ל וכי מאחר דהכי ל"ל למידמכיה? א"ל א"כ מה אניח לעת זקנה.

ובחולין קיא: אמרו בפירוש, מכדי ר' אמי תלמידו דר' יוחנן הוה, ובגיטין מ. אמרו לפניו ר' אמי ור' אסי "רבי".

והיה ר' יוחנן חביב עליהם כ"כ עד שאמרו שבת קיט. אלו איקלע לן ר' יוחנן מי לא מכתפינן קמיה?

ר' אמי אר"י שבת ה: קכה:, כתובות לא. לב:, נדרים ל., גיטין יז., ב"מ קה:, סנהדרין לג:, זבחים צט., וב"מ כד: ר' אמי אשכח פרגיות בין טבריא לצפורי אתא לקמיה דר"י.

ובהיות בישיבת ר"י הריש והראשון רשב"ל, לכן מצינו ר' אמי אר"ל כברכות נג:, חגיגה כד:, יבמות צה., בכורות נג:, שקלים פ"א ה"ב, מעשרות פ"א ה"א, מד' תהלים פ"א-ב.

ובתרומות ספ"ח יסופר שפ"א איתצד ר' אמי בסיפסיפה (במקום סכנה בידי גזלנים) עד שר' יונתן התייאש ממנו ואמר יכרך המת בסדינו, אבל רשב"ל אמר אני ארדוף אחריהם עד דאנא קטיל (או) אנא מתקטיל והצילו מידם.

וכן ר"א אע"פ שהיה ג"כ תלמידו דר"י אבל היה קשיש מר' אמי והוא עלה לא"י כבר בהיותו גדול הדור לכן מצינו ר' אמי אר"א כזבחים כה:, וברכות טז. מצינו שר' אמי ור' אסי קא קשרי ליה גננא (חופה) לר"א.

וכן מצינו נדה כ: תהיא איתתא דאייתי דמא לקמיה דר"א הוה יתיב ר' אמי קמיה, ארחי (ר"א) ואמר דם חימוד הוא, בתר דנפקה איטפל לה ר' אמי א"ל בעלי היה בדרך וחמדתיו. קרי ר' אמי עליה דר"א סוד ה' ליראיו. וזה היה בסוף ימי ר' יוחנן שאז היה ר"א הריש וכל תלמידי דר"י ישבו לפני ר"א.

ובירושלמי חגיגה פ"א סה"ז שפ"א נתאחדו מלכא לבהמ"ד דר"א ושאלם - א"ל לגמול חסד וכו', וכן ר' אבא בר זבדא היה גדול ממנו כירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה שאמרו ר' אבא ב"ז פתח, ור' חייא (בר אבא) ור' אסי ור' אמי חתמין.

וכן ר' יצחק נפחא היה גדול מר' אמי כנדרים נז: ישמעאל איש כפר ימא - אתא לקמיה דר' אמי לא הוה בידיה אתא לקמיה דר"י נפחא. וביומא מט: איתיביה ר' אמי לר"י נפחא. וב"ק ט: יתיב ר' אמי ור' אסי קמיה דר"י נפחא מר אמר לימא מר שמעתתא וכו', ובחגיגה כו:, יבמות מח:, ע"ז כד., יתיב ר' אמי ור' יצחק נפחא.

מחלקותן יומא מב:, סוטה לד., קידושין לג:, מכות יא:.

אבל חבירו האהוב אשר כאחים מלידה היו כל ימי חייהם היה ר' אסי, שניהם היו בבבל חברים כמו"ק כה. ועלו מבבל ללמוד לא"י, ושניהם היו כהנים כסוטה לח:, גיטין נט:, חולין קו:, (וידידי הרב החכם ר"מ גראמבערג הראה לי שמצינו בירושלמי שבת פ"ב ה"ב-ט. ר' אמי נסב פתילתא משמע שלא היה כהן, באמת צ"ל ר' אימי כתרומות ספי"א והוא ר' אימי בבלאי).

והיו יחד בטבריא כברכות ח., שבת י., ושניהם שמשו לר' יוחנן ככתובות סב., ונסמכו יחד ושרו להו כל מן דין סמוכו לגא ככתובות יז..

ונזכרו תמיד שניהם ביחד כברכות טז. מד., שבת עד., יומא עג. עח., מו"ק כה., יבמות צו:, כתובות נ:, גיטין ז., ב"ק ס:, ע"ז כח., חולין יח. קו. קז., ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב, עירובין פ"א ה"ד.

מחלקותן שבת סב:, יומא עד:, סוכה לה:, מכות י. ועוד בכ"מ, וראה זה פלא שבבבלי נזכר תמיד ר' אמי קודם, ובירוש' תמיד ר' אסי קודם.

אבל לא מצינו שיהא אחד גדול מחבירו, כדמצינו ב"מ כד. ר' אמי אשכח פרגיות שחוטות - אתא לקמיה דר' אסי, ולהיפוך מצינו גיטין נד: שא"ל ר' אסי לר' אמי "רבי"

אתה אומר כן הכי אר"י. (והוא כדברינו שהיו שוים בחכמה ונתנו כבוד זל"ז וידוע שתואר "רבי" בפי הירושלמים הוא כמו "מר" בפי הבבליים).
ושניהם היו ממונים מאת ר' יהודה נשיאה השני בצירוף חבריהם ר' חייא בר אבא לעבור בכל עיירי ישראל למתקן להם ספרין ומתניינן, כחגיגה פ"א ה"ז, ובאו למק"א ולא מצאו לא ספר ולא מתניין א"ל אייתי לן נטורי קרתא והביאו להם הסנטרי (שומרי העיר) א"ל אילין נטורי קרתא? אינן אלא חרובי קרתא.
ושניהם היו באושפזיכנא אחת כיומא עח. ושניהם היו צדיקים גדולים כאשר יסופר ברכות סב. ההוא בה"כ דהוה בטבריא כי הוה עיילי ביה אפילו בי תרי אפי' ביומא מתזקי ור' אמי ור' אסי הוה עיילי ביה חד חד ולא מתזקי ואמרו קבלה דבה"כ צניעותא, ושניהם היו מכתפי ועיילי לכבוד שבת כשבת קיט., וזכו לעלות לגדולה כ"כ עד שנתמנו לדיינים ונקראין בשם דייני דא"י כסנהדרין יז:, ושניהם היו נקראין כהני חשיבי דא"י כמגילה כב. (וזה שכתב רש"י חולין נ. ר' אמי מערבאה הוא ואמר מקמצין).
וכן מצינו חולין ו. הלך ר' אבהו וסיפר הדברים לפני ר' אמי ור' אסי ועשאו את הכותים כעכו"ם, ובגיטין ה: בר הדיא בעי לאתוי גיטא - אתא לקמיה דר' אמי ור' אסי, וביצה טז: ר' אמי ור' אסי מערבי אכולי טבריה, ומזה אנו רואין ששניהם היו גדולי הדור, וזה היה בלי ספק אחרי שנפטרו ר' יוחנן ור"א ואז היו הם ראשי הדור, ורבינו ש"ג באגרתו ח"ג פ"ב יאמר שאחרי פטירת ר' יוחנן מלך ר' אמי, ובל"ס קבלתו אמיתית, וכדמוכח גיטין מד. ונצטערתי תמיד למה לא מינו את ר' אסי לריש מתיבתא בטבריא עד שהאיר ה' את עיני ומצאתי בתנחומא הישן משפטים וז"ל ר' אסי לא רצה להתמנות על הצבור והיה מתרחק מן הדינין אך בשעת פטירתו היה מתחרט ע"ז והיה בוכה, ולכן צדק רש"ג בקבלתו.
וכפי הנראה נפטר ר' אסי קודם ר' אמי, כי ר' אסי נפטר בטבריא כירושלמי ע"ז פ"ג ה"א, ור' אמי היה בסוף ימיו בקיסרין, כי כאשר התחילו הגזירות לחול על ראש כמה ערי ישראל ובפרט מיום שהתחילו להתגבר בא"י כת הנוצרים, ואך יען שר' אבהו שהיה אהוב ומקורב לשרי המלכות בקיסרין לקח את הישיבה הגדולה תחת כנפיו והמתיק מעט את הגזירות, וזה שמצינו פסחים פ"ד ה"ט ר' אבא בריה דר"ח ב"א ור"ז הוו קיימי בשוקא דקיסרי אפתחא דבי מדרשא נפק ר' אמי אשכחינהו א"ל לאו אמינא לכו בעידן בי מדרשא לא תקימו אבראי.
ובאמת היה אז ר' אמי ריש הדור וכל תלמידי דר' יוחנן ישבו לפניו אע"פ שהיו אז גם זקני הדור ואפשר שהיו זקנים ממנו כר' אבא בר זבדא ור"י נפחא, אבל יען שהוא היה

הריש מתיבתא לכן מצינו גיטין מד. שלח להו ר' אמי מיני אמי בר נתן תצא תורה לכל ישראל. וכן מצינו גיטין סג: שרב נחמן ורבא שלחו (אך) לקמיה דר' אמי, וכן שבת נא. ששמע ר' אמי (דברי ר"נ) ואיקפד, וכפי הנראה כשנפטר ר' אסי בטבריא היה אז ר' אמי עדיין משך זמן מה בטבריה וכדמצינו יבמות מה. שר' אחא שר הבירה ור' תנחום בריה דר"ח איש כפר עכו פרוק הני שבוייתא דאתו מארמון לטבריא - ואתו לקמיה דר' אמי, וזה היה בימי רב יוסף שאמר שם רב יוסף עליו רבותא למחשב גברי? ולכן לא לפלא מה שמצינו ב"ב י: שאיפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שלחה לקמיה דר' אמי ד' מאה זוזי ולא קבלינהו שדרינהו לקמיה דרבא וקבלינהו משום שלום מלכות שמע ר' אמי ואיקפד אמר לית ביבוש קצירה תשברנה.

והגאונים ר"מ שטראשון בהגהותיו ובעל דורות הראשונים בח"ב צד 464 דעתם שזה ר' אמי בבלאי השני שבא אז מא"י לבבל, אבל אין אנו צריכין לכל זה כמו שהבאנו לעיל שר"נ ורבא שלחו לקמיה דר' אמי, וזכינו לזה שר' אמי היה חי עוד בימי רבא והיה אז זקן גדול וריש הדור ואֵם שבור מלכא שמעה את שמעו הטוב ולכן שלחה אליו הכסף, ור' אמי אפשר ששמע מהמעשה המובא בשבחים קטז: שאיפרא הורמיז אימא דשבור מלכא שלחה לרבא קורבנא ורבא הוצרך לשלח את רב ספרא ורב אחא ב"ה להקריב לש"ש, ולכן חשש ר' אמי פן הקדישה הכסף לשם קרבנות, ולכן לא קיבל, וזה ששלח לרבא הפסוק מישעיה כז-ט שכתוב שם לאן בזאת יכפר עון יעקב - בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים - שם ירעה עגל - ביבש קצרה תשברה וכו'. ובזה יתורץ אם רבא קיבל משום שלום מלכות למה לא עשה זאת ר' אמי משום שלום מלכות אם היה בבבל גר בארץ נכריה? אבל אם נאמר שהוא ר' אמי הראשון והיה בקיסרין לכן לא חש משום שלום מלכות דהפרסים בדבר שיש בו קדושת מזבח, אבל רבא הבין ששלחה לו שיכול לחלקם לעניים, ולכן קבלם ממנה משום שלום מלכות.

חבריו

ר' אבא, כגיטין פ"ב ה"ו אתא עובדא קומי ר' אמי - א"ל ר' אבא - א"ר אסי אילולא ר' בא כבר היינו באין להתיר א"א. וכן שם פ"ה ה"ט גירדאי שאל לר' אמי - א"ל והתניא ר"ח - א"ר אלמלא ר' בא כבר היינו באין להתיר ע"ז שלהן.

והיה גודל כ"כ בעיני ר' אמי עד שאמר עליו שבועות מז. רבותינו שבא"י. וה שמצינו יתיב ר' אבא קמיה דר' אמי ב"ב לג: זה יען שר' אמי היה הריש מתיבתא.

ר' אבא בר ממל אע"פ שזכה עוד להכיר את ר"י נשיאה הראשון והיה בל"ס חבירו הגדול דר' אמי וכב"ב נט. ההוא דאתא לקמיה דר' אמי שדריה לקמיה דר"א בר ממל, אעפ"כ

מצינו יבמות קה. יתיב קמיה דר' אמי, וב"ק יט. בעי מר' אמי, וב"מ לו. איתיביה לר' אמי, ובנדרים כא. א"ל לר' אמי אמרת לן משמיה דר"י נשיאה. ובנדה יב. א"ל לר' אמי תנא תני צריכות ואת תני וכו'. וזה יען שר' אמי היה הריש מתיבתא, וכן ר' אבהו תלמידו הגדול דר' יוחנן אמרו חולין ו. שהלך ר' אבהו וסיפר דברים לפני ר' אמי ור' אסי, וביומא עג. יתיב ר' אבהו וקאמר להההוא שמעתתא משמיה דר"י אהדרינהו ר' אמי ור' אסי לאפייהו. ור' אבהו השתדל תמיד עבורם כמגילה פ"ב ה"ב שר"ח בר אבא ור' אמי ור' אסי דנוהו לאשה אחת בשם תמר והיא הלשינה עליהם לפני שרי המלוכה בקיסרין, והם כתבו לר' אבהו שהוא ימתיק את הדינים וכן עשה. ובסוף ימי ר' אמי לקח אותו וישיבתו הגדולה תחת כנפיו לקיסרין כאשר הבאנו לעיל.

ר' אחי היה ממונה אגיטין בזמן ר' אמי כגיטין ה:.

ר' אילא בזמנו כמו"ק כה..

אמי וורדנאה, חזי בוכרא דבינשיאה - א"ל לר' אמי א"ל שפיר קא עביד כביצה כז..

רב ביבי, איקלעו ר' אמי ור' אסי ושדא כלכלה דפירי שבת עד.. ר' זירא אע"פ שעלה לא"י כבר בסוף ימי ר' יוחנן אבל כשבא לא"י היה כבר גדול הדור והיה כמו חבירו דר' אמי כחולין קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי - אמר תרי גברי רברבי כוותייהו ליטעו בהא דרב ושמואל, וכן שם כא. כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי וכו', אבל כשהיה ישיבת ר' אמי בקיסרין ישב לפניו כחולין פו: שא"ל ר' אמי שלא יצא לחוץ בעידן בי מדרשא, ונחשב כתלמיד חבר לר' אמי.

זעירא בר חמא היה אושפזיכניה כיומא עח..

ר' חייא בר אבא, קראו ר' אמי מר כחולין קג., ושקיל וטרי עמו כזבחים פה:, חולין יב., יתיב רחב"א ור' יצחק נפחא איקלעא דר' יצחק בן אלעזר וכו' מו"ק כ., וביומא עג. יתיב רחב"א וקאמר להא שמעתא אהדרינהו ר' אמי ור"א לאפייהו, ובגיטין סג: שלחוהו לקטיה דר' אמי - הדר שלחוהו קמיה דרחב"א, ובחגיגה פ"א ה"ז ששלח ר"י נשיאה את רחב"א ור' אמי ור' אסי לכל ערי ישראל לתקן להם סופרין.

ור"ה פ"ב ה"ה ר' אבא ב"ז פתח ורחב"א ור' אסי ור' אמי חתמין. ובעירובין פ"ו ה"ד ר"ח (בר אבא) ור' אמי ור' אסי סלקין לחמתא דגדר ושאלון לר' חייא בר יוסף - שמע ר' יוחנן ואמר יפה עשיתם.

ר' חנינא (חברון דרבנן) בזמנו כמו"ק כה..

ר' חנינא בר פפי ור"י נפחא יתיב וכו' יבמות מח:.

ר' יהודה נשיאה השני היה הנשיא בימיו כר"ה כ. שלח ליה ר"י נשיאה לר' אמי הוו יודעין שכל ימיו של ר' יוחנן היה מלמדנו. וביצה כז. ר"י נשיאה הוה ליה ההוא בוכרא שדריה לקמיה דר' אמי, ובתענית יד: בשני דר"י נשיאה - גזר יג' תענית סבר למגזר טפי א"ל ר' אמי הרי אמרו וכו', וכן שם כה: א"ל ר' אמי קודם חצות אחר חצות שנינו. בעי מר' אמי כע"ז לג:, מנחות כט:.

ומו"ק יז. כשנפטר רב יהודה ושמתיה להההוא גברא ועלה לא"י להתיר לו השמתא א"ל ר"י נשיאה לר' אמי פוק עיין בדיניה.

רב יהודה מצינו שחולק עם ר' אמי כיבמות סו:.

ר' יעקב בר אידי למדו יחד לפני ר' יוחנן כיבמות צו: שאמר להו ר"י לר' אמי ור' אסי מ"מ א"א יודעין לפייס כבן אידי חבירינו, ובכתובות נו: ר' אמי ור' אסי סבור למיזן ממטלטלי א"ל ר"י בר אידי מלתא דר"י ור"ל לא עבדי וכו', וזה היה בל"ס אחרי פטירת ר"י.

ור' יצחק ור' אימי הוו יתבין מקשיי פאה רפ"א כלאים פ"ג ה"א ובשביעית פ"ו ה"ב ר' לוי צנבריא שאל לר' יצחק ולר' אמי ואסרון, ונראה שהוא ר"י נפחא. ר' יצחק בן אלעזר, מו"ק כ. יתיב ר' אמי אקילעיה דר"י בן אלעזר וכו'.

ר' יצחק בר חלוב חולין צט: כי אתו לקמיה דר' אמי שדר להו לקמיה דר' יצחק בר חלוב.

רב נחמן מצינו בברכות מז: שהקשה לר' אמי ושבת גברא הוא? וכבר פרשנו לעיל שזה היה כשהיה כבר ר' אמי בא"י וירד לזמן קצר לבבל ואז שקיל וטרי עם ר"נ ור"ח. וזה שאמרו שבת קיט. אר"נ (בר יצחק הוא ט"ס וכן ליתא בד"קס והיה כתוב רנב"י והכונה בר יעקב ונעשה מזה בר יצחק) אלו מקלעין לי ר' אמי ור' אסי מי לא וכו'. וכן מצינו ששלח ר"נ לקמיה דר' אמי כניטין סג:, ובחולין קכד. א"ל ר' אמי לרב אושעיא ומשום דר"נ חתניה דבי נשיאה קא מזלזל בשמעתיה דר"י? ר' סימון בזמנו כשבת רפי"ט בר מרונא שאל לר' סימון ושרי ושאל לר' אימי ואסר ואיקפד ר' סימון. ומה שמצינו כתובות לא. ר' סימון א"ר אמי צ"ל שם כבשבת ה: רב ספרא.

ר' ענני בר ששון דרש אפתחא דבי נשיאה - שמע ר' אמי ואיקפד כמו"ק כד:.

ר' שמואל בר ר' יצחק אמר על ר' אמי שהוא אדם מסויים יבמות פט"ו ה"ו.

ר' שמואל בר נחמן, היה כבר זקן גדול בימי ר' אמי כמו"ק יז. ור' אמי שאלו כתנחומא אחרי-יד.

ר' שמואל מצינו תרומות ספ"ח שהלך יחד עם ר' אמי לזנבה מלכתא להציל את זעיר בר חיננא שנתפס, והם הצילוהו.

תלמידיו ואומרי מאמריו

ר' אביה בריה דר' חייא בר אבא ישב בישיבתו בקיסרין כחולין פו:.

ר' אבא בר כהנא בעי מר' אבא כפסחים פ"ד ה"ט.
רב אויא א"ר אמי - ואמר הוה קאמינא קמיה דר' אמי כחולין נ..
ר' אושעיא, בעי מר' אמי כפסחים סג: ובחולין קכד. כי סליק ר' אושעיא אשכחיה לר' אמי וכו'.
רב אחא בר חנינא בשם ר' אמי סנהדרין מא: כן מביא בסה"ד אבל גרסא שלנו ר' אסי.
ר' אחא שר הבירה - אתא לקמיה דר' אמי יבמות מה..
ר' אחא בר פפא בעי קומי ר' אמי כתובות פ"ו ה"ג, ובנדרים פ"י ה"י מצינו שסליק מישרי נדריא דר' אמי איחר בעמידה כדי לומר אין כאן נדר.
ר' אידי אמר כד סלקת מגלותא אשכחית עובדא קומי ר' אימי ב"מ פ"ה ה"ב.
רב אשי, מה שמצינו שבת ס: א"ל רב אשי לר' אמי ולא ידע מר וכו' צ"ל ר' אסי, וכן גיטין א"ל ר' אמי לרב אשי צ"ל לר' אסי, והוא ר' אסי האחרון.
אשיאל תנא דר' אמי בעי מיניה ברכות יד..
בירא א"ר אמי סוכה כז. לד:.
ר' בנימין בר לוי בפאה רפ"א אמר, ר' יצחק ור' אמי הוו יתבון מקשי, בר הדיא בעי לאתויי גיטא - אתא לקמיה דר' אמי גיטין ה:, ובחולין קו: אמר בר הדיא הוה קאימנא קמיה דר' אמי.
רב דימי כי אתא א"ר אמי כריתות כה:.
רב הונא בעי מר' אמי ב"ב יא: ובל"ס הוא ר' הונא השני, וכן מצינו שבת ס: בעי מיניה ר"ה מרב אשי וגרסת דק"ס ר' אמי.
ר' זריקא א"ר אמי ברכות ג: ביצה כה:, ב"ב קל:, אותיב לר' אמי חולין מח:, ושם קי. אמר אנא שלקי לר' אמי וכו'.
ר' חייא בר אשי א"ר אמי שבת עג:.
ר' חייא ציפוראי קומי ר' אמי ערלה פ"ג רה"ב.
רב חסא אמר, בעי ר' אמי - פשיט ר' אמי ב"מ נז..
ר' יונא א"ר אמי חגיגה כד:.
ר' ירמיה אותיב לר' אמי ע"ז לג:, הקשה לו גיטין נד:, שאלו מגילה פ"ג ה"א, ור' ירמיה למד עם בנו כביצה פ"ה ה"ב. ר' ירמיה בשמו תרומות פ"ו ה"א.
ר' יודן בשם ר' אמי מד' תהלים פ,ו-ג.
ר' יוסנא א"ר אמי ע"ז לג:.

ר' יצחק בר ביסנא אמר [לר' אמי] רבי אתא אומר כן הכי אמר ר' אסי וכו' זבחים כ.,
וברש"י מחקו תיבת לר' אמי וכתבו ר' ירמיה בטעות. ר' יצחק בר רדיפא א"ר אמי
כתובות קו..
ישמעאל איש כפר ימא - אתא לקמיא דר' אמי נדרים נז:.
ר' לוי צנבריא שאלו שביעית פ"ו ה"ב.
ר' מיושא בר בריה דריב"ל בזמנו ומת קודם ר' אמי ככתובות פה:.
ר' מנחם ר"א אמי ברכות ח., כתובות עד..
ר' מנחם בר מכסימא בשמו ירושלמי סוף מעשרות.
נחמיה חתניה דבי נשיאה אמר אנא חזיתיה לר' אמי וכו' יומא עח..
ר' נחמן בר שמואל ב"נ קומי ר' אמי ב"ב פ"ט ה"ו.
רב ספרא א"ר אמי שבת ה:, ובכתובות לא. איתא בטעות ר' סימון.
ר' עוירא א"ר אמי ברכות כ..
ר' פרידא בעי מר' אמי מנחות נב:.
רבה בב"ח אמר הוה קאמינא קמיה דר' אמי חולין קו..
רבה א"ר אמי שבת קכה:.
ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו ור' אחא איש הבירה פרוק אני שבוייתא - אתו
לקמיה דר' אמי וכו', יבמות מה..
מקראות ימי חייו הפרטים כבר הבאנו לעיל. ומצינו שהיה לו בן שר' ירמיה למד אתו
כביצה פ"ה ה"ב.
וכפי הנראה הגיע ר' אמי לימי גבורות ועוד יותר וכמו שהבאנו לעיל שזכה ללמוד לפני
ר' אושעיא שנפטר לערך תקנ"ב לשטרות ור' אמי היה אז לא פחות מבן ך' שלמד לפניו
כמה שנים א"כ נולד לערך תקל"ב, ובסדר תו"א שר"נ נפטר תרל"א, ובגיטין סג. שר"נ
שלח תמיד לשאול מר' אמי, ובביצה כה. א"ל ר"נ לחמא שליח ציון כי סלקת להתם
אקיף וזיל אסולמא דצור וזיל לגביה דר' יעקב בר אידי ובעי מיניה אדאזל נח נפשיה כי
סליק אשכחיה לר' זריקא, ומזה אנו רואין שאז כבר נפטר ר' אמי, ונשאר אז זקן הדור ר'
יעקב בר אידי וכנפטר גם הוא היה אז ר' זריקא מראשי הדור כי אחרי פטירת ר' אמי לא
הוקם עוד ריש מתיבתא ואך קיבוץ של חכמים היה בטבריא וציפורי וקיסרין, וכמבואר
בערך ר' אבהו, א"כ נפטר ר' אמי כבר לפני ר"נ, א"כ חי ר' אמי קרוב לתשעים שנה, וזה
ידוע שר"י נפטר לערך תקצ"ט א"כ מלך ר' אמי אחריו יותר מכ' שנה.
ואחרי ר' אמי רצו למנות את ר' אבהו אך השעה נטרפה ולא הוקם ריש מתיבתא ולכן
לא נזכר באגרת דרש"ג מי מלך אחרי ר' אמי.

ר' אמי או אימי בבלאי

מצינו כמה פעמים בירושלמי ר' אימי בבלאי ואמר תמיד בשם רבנן דתמן כירושלמי תרומות רפ"ו, פסחים פ"ד ה"ג, כתובות פ"ג ה"א-יז:, ע"ז פ"א ה"ו.

וקרוב מאוד לומר כשהיה בבבל בימי רב יוסף ורבא היה נקרא אך בשם אמי, וזה שמצינו יבמות פ. אמר רב יוסי היינו דשמענא לאמי וכו' ובכתובות מד: רבא אמר חייב מדתני אמי.

וכשהלך לא"י קיבל תורה מר' יהודה בן פזי כר"ה פ"ג ה"א ר' יעקב בר אחא ר' אמי בשם ר"י בן פזי, וכן אמר בשם ר' שמאי כברכות פ"ג ה"ה.

ונראה שהיה בא"י חתן ר' יונה כגיטין פ"ב סה"א אייתי ר' אמי לר' יונה חמוי ותנא ליה, שהיה גם בבבל שונה ברייתות.

וזה ר' אמי נזכר קידושין ח: שבני ר"ה בר אבין (שהיה ג"כ בא"י) זבון אמתא - אתו לקמיה דר' אמי, ולפי סדרי הזמנים הוא ר' אמי השני והיה דיין בעירו. ובמבוא הירושלמי ערך ר' אימי ב' וז"ל "ר' אימי ב' נזכר שביעית פ"ו ה"ג ר' לא ר' אימי תרויהון אמרי אסור ועיין ערך ר' הילא - ועיין יבמות פט"ו ה"ה ר' אימי עשה מעשה והוה ר' זעירא מקלס ליה - וזה אינו ר' אמי הקדמון שהיה קשיש הרבה מר"ז" עכ"ל.

ובאמת לא לבד שאין שום ראיה מזה שקאי על ר' אמי השני אך אדרבא משם ראיה שקאי על ר' אמי הראשון. וראיה ראשונה שמביא מר' זעירא, מצינו חולין קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי אמר תרי גברי רברבי כותייכו ליטעו בדרב ושמואל, א"כ אנו רואין מזה שר"ז היה כבר גדול ההדור כשבא לא"י וידוע שר"ז בא לא"י עוד בימי ר' יוחנן וא"כ למה לא יקלס ר' אמי?

וראיה השניה מר' אילא הלא ידוע שר' אילא היה חבר לר' אמי הראשון כמו"ק כח. כשהביאו ארונו של ר"ה לא"י ר' מאי ור' אסי נפקי ר' אילא ור' חנינא לא נפוק, מזה אנו רואין שהיו כתברים. והגאון בעל דורות הראשונים בח"ג צד 122 מביא דברי מבוא הירושלמי וגם מוסיף על דבריו כי גם בבבלי נזכר ר' אמי השני כחולין קיא: שאמר אביי הא דרבין ליתא דההיא פינכא דהוה בר ר' אמי - והנה אם היתה המעשה זו בא"י היה נזכר בגמרא ממי שמע אביי עכ"ל. והגאון החכם הזה מביא ראיה משלילה, אבל בגמרא איתא בפירוש שהוא ר' אמי הראשון דאמרו שם מכדי ר' אמי תלמיד ר' יוחנן הוה, וזה ברור. וכן מביא שזה ר' אמי הנזכר ב"ב י: דאיפרא הורמיז אימיא דשבור מלכא שלחה לר' אמי ד' מאה זוזי, וראיה זו כבר בארנו בערך ר' אמי א) שהיה אך ר' אמי אחר,

וכן מביא מזבחים עה: שר' אמי שקיל וטרי לתרץ בעי דרמי בר חמא. במחילה לא עיין בדק"ס שבכל כ"י גרס אלא אמר ר' מני, ולא ר' אמי.
ובימיו היה ר' יהודה נשיאה השלישי רבי הלל הנשיא בא"י בירושלמי סוף ע"ז ר' אמי סליק עם ר' יודן נשיא לחמתא דגדר ושאלו בסף מן אילין דאוסינוס שאלין לר' ירמיה א"ל צריך להטביל - נצא לחוץ ונלמד - נפקון ושמעון ר' יעקב בר אחא וכו', וכן מובא שם פ"ב מ"ח שעלה עם ר' יודן נשיא לחמתא דגדר והתיר חלוט שלהן, וזה ר' אמי לא היה כהן כתרומות ספי"א שאמרו שם ר' אימי נסב פתילא (של תרומה) והמאמר מובא שבת פ"א ה"ב-ט. ושם ר' אמי וצ"ל ר' אימי (בבלאי) כי ר' אמי היה כהן.

אמי אבוה דשמואל בר אמי

נזכר פסחים טז:, ובירושלמי יבמות פ"י ה"ו אמר בשם ר' יהודה וכן צ"ל בב"ק פ"ט ה"ב ושם נדפס בטעות אביי דשמואל בר אמי וצ"ל אמר אמי אבוה דשמואל בשם רב יהודה.

ר' אמי אסיא

בירושלמי ברכות פ"ב ה"ג יג: ר' יונה בעי - א"ר אמי אסיא הורה בה ר' ירמיה, ובסה"ד מפרש שאמר ר' אמי (שר') אסי הורה ומה הורה שר' ירמיה אמר. וזה ללא אמת כי ר' ירמיה היה תלמידו דר"ז וגם ר"ז היה קטן מר' אמי.
ולי נראה שצ"ל ר' אמי חתנו, והוא ר' אמי ב) שהיה חתנו דר' יונה. וכן מצינו בירושלמי סוף ע"ז שר' אמי שאל לר' ירמיה.

ר' אמי בר אבא

היה חמיו דרב אשי כחולין קיא. רב אשי איקלע לבי רב אמי בר אבא חמוה חזייה לבריה וכו', ולדעת דק"ס כן הוא הגרסא בביצה כט., וכן הוא בשאילתות פ' אמור, ונזכר נדרים לב., נדה כ., וברי"ף שבת רפט"ו א"ר אמי בר אבא אמר רב אשי אסור להוליך ע"ג עשבים בשבת אבל גרסא שלנו בעירובין ק: רמי בר אמא א"ר אסי, והוא הנכון.

אמי בר אבין

נזכר כריתות כ. אמי בר אבין ורב חנניא בר אבין דאמרי תרווייהו וכו', ויש שגורסין שם אביי בר אבין, ובשבת כ: אמי בר אבין.

רב אמי בר אדא הרפנאה

בעירובין נט: בעי מרבה, א"ל הכי אמר רב, אמר להו ר"נ לא תציתו ליה הכי אמר וכו'.

רב אמי בר אהבה

נזכר יבמות כט: אבל בנדרים עד. המאמר ושם ליתא תיבת בר אהבה.

רב אמי בר דיקולי
ערך רמי בר דיקולי.

רב אמי בר חייא
בזבחים קח: בעי מר"ז אך גרסת שיטה מקובצת ודק"ס ר' אבין בר חייא, ובע"ז נא: רב אסי בר חייא.

ר' אמי בר חמא
הוא רמי בר חמא הנודע ונזכר בשם זה תמיד בירושלמי, ובבבלי נשאר שם זה כפסחים כז:, כתובות מח:.

ר' אמי בר טביומי
בסוכה טו: אמרו לימא מסייע ליה ואביי מפרש שם דבריו.

ר' אמי בר יודן
ערך רמי בר יודן.

ר' אמי בר יחזקאל
הוא רמי בר יחזקאל ונזכר בשם זה בירושלמי תענית פ"ב הי"ד ובעירובין פ"ו ה"א-כז.

ר' אמי בר מתנה
אמר שמואל ברכות סג..

אמי בר נתן
הוא סתם ר' אמי עיין ערכו.

ר' אמי בר עוקבא
נזכר כתובות פ"ז ה"ז אמר בשם ר' יוסי בר חנינא.

ר' אמי בר פפי
ערך אבימי בר פפי.

ר' אמי בר קרחה
נזכר ב"ב פ"י ה"ח אמר בשם רב.

ר' אמי בר שמואל
נזכר נדה כ:, ושם כח. אמר לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל, א"כ היה תלמידו.

אמי וורדנאה
בביצה כז: אמי וורדנאה חזי בוכרא דבי נשיאה הוה, ביו"ט לא הוה חזא, אתו וא"ל לר' אמי א"ל שפיר קא עביד (ופרש"י נאה היה ועל שם ורדים היה נקרא, ול"נ מאותו מקום

ששמו ורדינא כעירובין מט.), ובנדה יט: אמי וורדנאה א"ר אבהו ושם פירש"י ג"כ כמו בביצה כז: וכתב שם שבגיטין מא. נקרא אמי שפיר נאה. ושם אמר בשם ר' יוחנן, ור"נ בר יצחק אמר עליו משום דאמי שפיר נאה הוא אמר שמעתא דלא שפירין?

ר' אמי חתנו דר' יונה

ערך ר' אמי ב).

אמי שפיר נאה

א"ר יוחנן גיטין מא. (ופרש"י כך כינויו. ועין ערך אמי וורדנאה).

אמי תנוראה

נזכר מו"ק יא. רב יהודה שרא לאמי תנוראה למיגדל תנורי בחוה"מ, וברש"י שעל הרי"ף מפרש שהיה שומר תנורים, ואין ידוע עם היה צורבא מרבנן.

אמימר

מי היו אבותיו לא נמצא בשום מקום ואך זאת יודע לנו שהיה יליד נהרדעא כאשר העיד בעצמו ב"מ טז: לה., ב"ב לא. שאמר אנא מנהרדעא אנא. רבו היה רבא וכדמצינו שאמר משמיה דרבא קידושין י., חולין מו:, ובקידושין עג: משמע שהיה כבר בימי רבא גדול מדור שאמרו שם אמר אמימר האי פירא דסופלי יש בו משום אסופי וכו' אמר רבא ובשני רעבון אין בו משום אסופי והס"ד דגמרא שדברי רבא קאי אדברי אמימר, וזה יען כשישב לפני רבא היה כבר גדול הדור וכשאמר הדין לפני רבו רצה לתקן דבריו.

וכן מצינו שקיבל מסבי דפומבדיתא כעירובין פ., ע"ז מח. שאמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא (ואין הכונה שראה עוד את רב יהודה שהרי רב יהודה נפטר שנת תר"י לשטרות אבל הכונה סבי דישיבת רב יהודה ולכן פירש"י בעירובין עט: סבי דפומבדיתא, רב יהודה וישיבתו).

וכן קיבל מרב זביד מנהרדעא כב"מ עג: אמר אמימר אמריתא לשמעתא קמיה דרב זיבד מנהרדעא, וכן קידושין עב: אמימר שרא - משום דשמיע ליה מרב זביד מנהרדעא, ובכתובות סג: כלתיה דרב זביד אימרדה - יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו א"ל משום דרב זביד גברא רבה הוא מחנפיתו ליה, וזה רב זביד בלי ספק הוא רב זביד מנהרדעא.

וכן אמר משמיה דרב זביד (שמלך בפומבדיתא ונפטר תרצ"ו, אדרש"ג ח"ג פ"ג) כחולין נא:.

משמיה דרב חמא (שמלך בנהרדעא ונפטר תרפ"ח), כתובות פו..

משמיה דרב יוסף כתובות ק..

משמיה דרב דימי מנהרדעא חולין נא:.
משמיה דר"נ חולין מח:.
משמיה דר"פ חולין ח:. ואע"פ שכולם היו תלמידי דרבא כרב זביד ור"פ ורב חמא אבל כולם היו תלמידי דרבא הראשונים והיו זקנים הרבה מאמימר לכן אמר בשמם.
ואע"פ שלא נזכר באגרת דרש"ג שאמימר היה ריש מתיבתא, זה יען שמפטירת רבא עד מלוכת רב אשי לא היתה ישיבה כללית ואך נתחלקה הישיבה לשתים כאשר יאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג, ובכל עיר ועיר היה קיבוץ ת"ח גדולים כמו רב כהנא רבו דרב אשי בפום נהרא ור"פ בנרש ורגב"י בפומבדיתא וכן בי רב זביד ועוד. וכן היה עם אמימר שהוא היה הריש בנהרדעא כמפורש ברכות יב. אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא. וכן סוכה נה. אתקין אמימר בנהרדעא, וכן ר"ה לא:, ההיא איתתא דאזמנוה לדינא קמיה דאמימר בנהרדעא אזל אמימר למחוזא, ובלי ספק שגם העיר מחוזא היתה תחת ממשלתו והיה הולך שם לעתים קבועות לדין ולהורות, וזה שמצינו שבת צה. אמימר שרא זילחא במחוזא.
וגם נהג ישיבה גדולה כביצה כה: שאמרו אמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבתא דרגלא. וידוע שכבוד זה היו נותנין אך לריש מתיבתא. (ומר זוטרא היה באמת ריש מתיבתא בפומבדיתא ונפטר תשכ"ז כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג אך יותר נראה גרסת דק"ס שגורס מרימר ומר זוטרא).
ובישיבתו הגדולה התקבצו כל גדולי הדור שכמה מהן היו אח"כ ראשי מתיבתות, כמר זוטרא ורב אשי שמצינו אותן שלשתן תמיד ביחד וקא חשיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי כברכות מד: נ: נה:, שבת נ:, פסחים קג:, כתובות סא. סג:, ב"מ כב., נדה כ., ורב אשי קיבל הרבה מאמימר כמנחות לז: יתיב רב אשי קמיה דאמימר וקראו מר, בעי מאמימר כביצה כב., הקשה לאמימר ר"ה לא:, מו"ק כ:, מגילה ז:, ב"ק ע., חולין נ:, וכן צ"ל חולין קז. ושם רב ששת הוא ט"ס.
וכן הקשה לאמימר כתובות כא: פג: צז., גיטין מ., ב"מ סה:, ב"ב יג: קסה., חולין נג: נח. סב. ואמימר השיב לו לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי, ובעירובין לט: אמר רב אשי לדידי אמר אמימר וכו'. ובשבועות ל: רב יימר ידע סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר - א"ל רב אשי לאמימר וכו', ומזה ראינו בפירוש שאמימר היה הריש וכולם באו לדין לפניו ורב אשי ישב לפניו.
ומו"ק כ. איתא בפירוש שרב אשי ישב לפניו בהיות לאמימר כבר בני בנים, ואז שאל ממנו.

וכן רב אחא בריה דרבא היה תלמידו כפסחים קג: שאמימר ומר זוטרא ורב אשי הוה יתבי בסעודה וקאי עליהו רב אחא בריה דרבא (ופרש"י משמש עליהן), וביבמות מה: א"ל רב אחא בריה דרבא לרבינא איקלע אמימר לאתרין וכו'. ובב"ב קכד. רב אחא בר רב אמר כן, וצ"ל בר רבא, דק"ס. (והוא הוה הריש מתיבתא בפומבדיתא ונפטר תש"ל). רב גביהא מבי כתיל (שמלך בפומבדיתא ונפטר תשמ"ד) כביצה כג. והיו שם כולם ביחד אמימר ורב אשי ורב גביהא מבי כתיל.

רב גמדא ישב קמיה דאמימר ומר זוטרא ורב אשי ככתובות סג:.

רב הונא בר נתן שהיה הריש גלותא בזמן רב אשי היה תלמידו דאמימר כב"ב נה., וזבחים יט. אמר כי אתאי קמיה דאמימר, ובגיטין יט. אמר הכי אמר אמימר, ובקידושין כב: אמימר שרי ליה למינסב איתתא מחוזנייתא, וב"ב נה. אמר קשי בה אמימר.

רב מניומי בריה דרב ניחומי אמר כתובות סט. הוה קאימנא קמיה דאמימר.

רב מרדכי ישב עמהם כשבת נ:.

מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא אמרו לרב אשי איקלע אמימר לאתרין - ש"מ תלת, שלמדו ממנהגו ג' הלכות כפסחים קז., ומזה אנו רואין בפירוש שסתם אמימר אינו בר ינוקא בן רב חסדא.

רב מרי בר רחל אמר לרב אשי הכי אמר אמימר יבמות צב:.

וגם רבינא שהיה גדול הדור בימי רבא הקשה לאמימר כשבועות ד:, וכן ערכין כב. מרימר (צ"ל אמימר) אגבי כתובה - א"ל רבינא וכו'. ובחולין נח. חולקין רבינא עם רב אחא בדברי אמימר.

וה' ברכו בבן יקיר בשם מר שישב לפני רב אשי כסוכה לב: מא:, וסיבת מיתתו היתה ע"י כאשר יסופר ב"מ סח. אמר מר בר אמימר לרב אשי אבא עביד הכי א"ל רב אשי תינח היכי דאיתיה לדידיה אי שכיב ונפל שטרא קמי יתמי מאי, הוי כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה דאמימר.

ובסה"ד ערבו ביחד עם אמימר בר ינוקא שנהרג לג' שנים אחרי פטירת רב אשי כמבואר באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד.

והחכם גרעץ בח"ב צד 448 יאמר שאמימר ישב על כסא רב אשי בשנת תשל"ח, ואל ראה הגמרא ב"מ סח. שמפורש שנפטר לפני רב אשי.

אמימר בר מר ינוקא

נזכר בשם זה בחולין יח: שאמר הוה קאימנא קמיה דר' חייא בריה דרב אויא, אבל נזכר בשם סתם אמימר והוא בר מר ינוקא כגיטין יט: אמר רבינא אמר לי אמימר הכי אמר

מרימר משמיה דכב דימי, וזה אמימר הוא בל"ס בר מר ינוקא כי אמימר הראשון לא יאמר לרבינא הכי אמר מרימר, כי מרימר היה מאוחר הרבה לאמימר ומלך אחרי רב אשי בסורא. וזה רבינא הוא רבינא בר ר"ה האחרון ואמימר זה הוא בר מר ינוקא והוא שאמר לרבינא האחרון הכי אמר מרימר, וזה ברור.

וכן מצינו כתובות כא: אמר אר"י אמר שמואל עד ודיין מצטרפין אמר רמי בר חמא כמה מעלייתא היא שמעתא - איקלע רבנאי - אמר הכי אמר שמואל עד ודיין מצטרפין, אמר אמימר כמה מעלייתא הא שמעתא, א"ל רב אשי לאמימר משום דקלטה אבוה דאמך את נמי מקלסת ליה? וזה אמימר א"א לומר שהוא סתם אמימר, יען שרב אשי היה חתן רמי בר חמא כביצה כט. וא"כ איך יהיה אמימר רבו דרב אשי ואשר נפטר הרבה קודם רב אשי, נכד רמי בר חמא.

ולכן בל"ס הוא אמימר בר מר ינוקא, ומזה זכינו לידע יחוסו שאביו מר ינוק לקח בת רמי בר חמא והיה גיסו דרב אשי ואמימר בנו היה לו רב אשי דוד מצד אשתו והיה באמת צעיר הרבה מרב אשי.

ואין זה מר ינוקא בריה דרב חסדא אך בן מר זוטרא כדמובא בקבלת הראב"ד, וכן נזכר מנחות סו. רבנן דבי רב אשי מנו וכו' אמימר מני יומי. ומסידור הש"ס משמע שהוא אמימר האחרון.

ומיתתו נזכרה באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שבשנת תשפ"א נאסרו אמימר בר מר ינוקא והונא מר בר ריש גלותא, ומשרשיא בר פקוד, ובאדר בשנה ההיא נהרג, וזה לג' שנה אחרי פטירת רב אשי.

אמרי בי רב

בסנהדרין יז: אמרו שכ"מ שאמרו אמרי בי רב, הוא רב הונא ומקשי והאמר ר"ה אמרי בי רב, אלא (הוא) רב המנונא. ובאמת שניהם צדקו כי כשנפטר רב נשארה ישיבת סורא בלי ריש מתיבתא מפני כבודו דשמואל שנשאר רבן של כל הגולה בנהרדעא וכל גדולי תלמידי דרב באו ללמוד לפני שמואל, אבל ישיבת סורא לא נתבטלה והיו שם קיבוץ חכמים אשר המנהל היה רב המנונא כמבואר בערכו, וכל ספיקותיהם שלחו לשמואל וכדמצינו גיטין סו: פט., ב"ב קנב:, סנהדרין כד:, שבועות מו., שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו, וכשאמרו התלמידים הלכה משמיה דרב נאמר שבת פה., עירובין פט: צד:, יבמות פג., אמרי בי רב משמיה דרב, וזה ודאי נאמר מגדולי תלמידי דרב, כר"ה שמלך אחרי פטירת שמואל. וכן מצינו ברכות ג. אמר רב אדא בר אהבה

אמרי בי רב והוא היה מגדולי תלמידי דרב. אבל גם מצינו בזבחים פז. אמרי בי רב מ"ט דרב חסדא ושם הכונה בבהמ"ד.

אמרי במערבא

אמרו בסנהדרין יז: שהוא ר' ירמיה והכונה שר' ירמיה שעלה מבבל לא"י וגדל והצליח מאוד בלימודו עד שבסוף ימיו היה אחד מגדולי הדור וקנה לו זכות אזרח עד שידעו שבכ"מ שאמרו במערבא היה ידוע להם שהוא מר' ירמיה.

ומצינו הלשון אמרי במערבא נזיר כ:, סוטה יח:, ב"מ צד:, זבחים פט: צ. צא:, חולין נה:, בכורות יג., ערכין יז..

ומה שמצינו ברכות ח. אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפי מכולהו, לא שר' ירמיה שמע מדברי מר זוטרא, כי מר זוטרא היה כבר אחרי ר' ירמיה ובימיו לא היה שריד ופליט מישיבות א"י ואך המימרא דמר סוטרא נאמרה כבר בימי ר' ירמיה, ואך בבבל נישנית בבמה"ד ע"ש מר זוטרא ונקבעה על שמו.

אבל גם מצינו בפירוש הלשון אמרי במערבא שאינם שייכים לר' ירמיה כברכות יד: דבי אתא רב שמואל בר יהודה אמר אמרי במערבא. ובסנהדרין כג. אמרי במערבא משמיה דר"ז, בכורות טו: משמיה דר' חנינא, וב"ב פ., חולין לב. נ: נז. משמיה דר' יוסי בר' חנינא. ובהוריות יג., ב"ב טז:, יומא פו., זבחים צד. משמיה דרבא בר מרי. וברכות לג: משמיה דרבינא (וצ"ל דרבינאי). וברכות ב: במערבא הא דרבא בר שילא לא שמיע להו.

אנדרולינאי

בזמן אבוה דשמואל. נזכר יבמות קטו:, ולא היה ת"ח.

אנדריי

ר' חנינא בר אנדריי ברכות פ"א ה"א.

אבא אנטולי

נזכר דמאי פ"ה ה"ח א"ר זעירא אבא אנטולי זבין פירי מארמאי אתא לגביה ר' יודה בן לוי ושלח למנחם בריה דיתקן לו פירותיו.

אנטיגנוס

ר' אלעזר בן אנטיגנוס שבת קג:, ר' חנינא ב"א שביעית פ"ו מ"ג.

ר' אנטיגנוס

נזכר הוריות פ"ג ה"ד ריב"ל אמר בשמו. ומה שנמצא ר' אנטיגנוס במכלתא מס' ויהי בשלח הוא ט"ס וצ"ל אמר רבי, אנטונינוס וכו'.

אנטיגנוס איש סוכו

נזכר אבות פ"א מ"ג הוא קיבל התורה משמעון הצדיק, ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם.

ובאבות דר"נ רפ"ה שהיו לו שני תלמידים אחד בשם צדוק והשני בשם ביתוס ויצאו לתרבות רעה שטעו בדברי רבותם איך אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית? ועי"ז כפרו בתח"המ, ומהם צמחה הכתה בשם צדוקים ובייתוסים. ועיין ערך צדוק.

ויוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מאנטיגנוס, ובחלה פ"ד מי"א בן אנטיגנוס העלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו. אך יש שם גרסאות אחרות.

אנטונינוס

(קיסר רומי אוהבו דרבינו הקדוש).

כבר הארכנו בערך ר' יהודה הנשיא, וכאן נרשום אך המקומות שנזכר בש"ס ומדרשים. כברכות נז:, סנהדרין צא. צא:, ע"ז ו. ו: ובירושלמי שביעית פ"ו ה"א, ובמגילה פ"א מי"א שנתגייר ע"פ רבי, וב"ר פע"ה-ה, פפ"ד-ג ואס"ד פ"א-טז.

וביוחסין ערך ר' אנטונינוס מביא שנזכר במכלתא מס' דויהי בשלח שאמרו שם א"ר אנטונינוס למלך שהוא דן על הבימה, ובסה"ד גורס ר' אנטיגנוס וכן מביא ממכילתא בשלח פ"א ר' אנטיגנוס אומר ג' היו. והרב משכיל לאיתן מביא שגרסת הגר"א ר' אנטונינוס, וכולם שגו בזה והאמת כגרסת הילקוט שם שרבי יספר מעשה מאנטונינוס אוהבו. וזה באמת כונת הגר"א שם רבי אומר ג' - הוסיף אנטונינוס עוד אחד, וכבר האריך בזה הגאון בעל ערך מלין בערך אנטונינוס. ומה שמביא הרב דאה"וו בפירושו מדות סופרים צד 33 ודחה כלאחר יד את כל דבריו הוא ללא צדק ובלי שום ראיות, כמו שדחה דבריו היקרים בדבר אנטונינוס דלא היה מארקוס אוריליוס אנטונינוס כדאת הגרון שי"ר ובדא מלבו דברים שאין להם שחר וכבר הארכתו בערך ר' יהודה הנשיא.

ובקה"ר פ"י-ה נזכר אנטונינוס זעירא בר בריה דאנטונינוס רבה ששאל לרבי מי ימות קודם וא"ל אנא.

אנטיפרוס

שמעון בן אנטיפרוס, דר"א רבא פ"ו.

ר' אנינייא (אינייני, אנייני) בר סיסי (סיסיי, סוסיי)

נזכר אך בירושלמי, ברכות פ"ז ה"ב א"ר נסא כמה זמנין אכלית (כשהיתי קטן) עם ר' תחליפא אבא (ותיבת אבא מיותר כי ר' נסא לא הכיר את אביו כירושלמי סוף תרומות) ועם אנינייא בר סיסי חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות. (ובבב"ר פצ"א-ג נשתבש הגרסא).

ובשבת פ"ו סה"א מצינו ר' אינייני בר סיסיי אומר משום ר' ליעזר.

ובפסחים פ"י סה"א ר' סימון בשם אינייני בר רבי סיסיי, וביומא פ"ג סה"ה ר' סימון בשם ר' אנייני בן סוסיי.

וביומא פ"ג סה"ז מצינו ר' איניוני בר סוסיי סקל גבי ר' חנינא לציפורין א"ל איתא ואנא מסר יתיה לך (שם המפורש) עאל ליה בריה תחיתי ערסא, עטש ושמע קליה אמר מה אתון נהיגין גביכון ברמיה? ונראה יותר גרסת קה"ר פ"ג-יא שגרס ענני בר נחשון יען כי ר' אינייי היה בדור השני והשלישי שר' סימון אמר בשמו, וא"כ איך הוא שייך לר' חנינא דציפורן לא ר"ח הראשון ולא ר' חנינא האחרון שהיה מאוחר הרבה.

וכן מה שמצינו מע"ש פ"ד סה"ג ר' אינייא בר סיסיי סלק לגבי ר' יונא הוא אמורא אחר כי שם משמע שהיה קטן מר' יונה. ומצינו ר' שמואל בר איניא עירובין סג:.

אנשי ירושלים

כפסחים קיג. אריב"ל משום אנשי ירושלים.

אסטיון

גוריין בר אסטיון ב"מ פו:.

ר' אסא

(אסא מלך יהודה מלכים א פו"ו-ח).

נזכר במדבר רבה פ"ו-י, ובל"ס צ"ל ר' אסי.

אסי

ר' חייא בר אסי עירובין נט:.

ר' יוסי בר אסי מכלתא יתרו פ' בחודש פ"ג.

ר' יעקב בר אסי, ילמדנו ריש פקודי.

רב אסי

בשם זה נקרא ע"פ רוב בבבלי ואך לפעמים נשתבש מהמעתיקים בשם "רבי אסי", ובירושלמי ע"פ רוב נקרא בשם אסי לבד, ככל האמוראים דבבל שלא נסמכו ונקראו אך בשמם כמו אבא אבוה דשמואל, ושמואל, כהנא, זעירי ועוד.

מי היו אבותיו או משפחתו לא מצינו בשום מקום וכן מי היו רבותיו לא נדע אך זאת ידוע לנו שהיה הריש בעיר הוצל כמגילה ה: רב אסי קרי בהוצל יד' וטו' שהיתה עיר מוקפת חומה מימות יהב"נ (וביוחסין כתב שהוצל קרובה לנהרדעא).
ובחולין כו: אתקין רב אסי בהוצל, וכן צ"ל שם קז. ושם איתא בטעות רב אשי וצ"ל רב אסי.
וכשבא רב לנהרדעא מצא את רב אסי ורב כהנא חבירו, כבר גדולי הדור וע"פ עדות הגאונים מובא בזכרון לראשונים סרע"ד וז"ל רב ורב אסי ושמואל היו כמעט שוין במעלה, והאמת כן הוא כמפורש ב"ק פ: רב ושמואל רב אסי איקלעו לבי שבוע הבן רב לא עייל קמיה דשמואל, שמואל לא עייל קמיה דרב אסי (ופרש"י שהיה רב אסי גדול ממנו).
ובסנהדרין לו: רב כהנא ורב אדי לגמריה דרב הוו צריכי (כי רב שהיה רוב ימיו בא"י בישיבת ר"ח ורבי וקיבל מהם כל פירושי המשנה לכך היו צריכין לו לגמריה הגרסאות והפירושים האמיתים) אבל לסבריה דרב לא הוו צריכי, וזה כמו שאמרנו כי כשבא רב לבבל כבר מצאן גדולי הדור. ובשבת קמו: דרב לא יתיב אבי סדיא משום כבוד רבותינו ומאן נינהו ר"כ ורב אסי. ובמגילה ה:, קידושין מד:, סנהדרין כט: אמרו הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי. ובסוכה ו:, ביצה י. לז: א"ל רב כהנא ורב אסי לרב - ושתיק רב. ובפסחים קו: שר"י בר אבא איקלע לרב אסי - א"ל שבקיה "כרביה ס"ל" (והוא רב) ומזה ראינו בפירוש שרב לא היה רבו דרב אסי, ובכתובות פט: אמרו לרב לדידך. ובנזיר יט. אמרו לו מ"ט לא מפרשית לן.
מחלוקתן של רב ורב אסי מגילה ה., קידושין מה:, גיטין כה., סנהדרין כט:, יבמות פ"א ה"א, גיטין פ"ג ה"א, ב"ק פ"י ה"ג.
וכשהיה הולך רב לעיירות לדין ולהורות היו הולכין עמו ר"כ ורב אסי כע"ז נז., חולין צה:.
והם ידעו איך להוקיר את רב והכירו את מעלתו שהוא באמת ריש לכל הגולה ולכן מצינו חולין מד: שאמרו לו לימדתנו רבינו. וב"ב נא. א"ל הדר ביה מר משמעתיה. ופסחים קיג. א"ל רב לרב אסי לא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא וכו'.
וכן מצינו רב אסי אמר רב שבת כב., ביצה טז., סוטה ל., ע"ז לח..
אבל לרב אסי היה לו ישיבה פרטית ותלמידים סביב לו גם במקום רב כדמוכח בירושלמי פ"א ה"ז וז"ל רב מפקד לתלמידיו לא תיתכון לכון כל טבלא ברייתא "דסדרא דאסי" דאינון צנונין.

וכן מצינו כתובות מח:, קידושין מו., כריתות יז., איתיביה חייא בר רב לרב אסי אמר להו רב וכו'.
ומלבד רב שהיה גדול ממנו מצינו את לוי שקראו רב אסי "רבי" כע"ז לח:, אבל שמואל היה כתבר ממש, ומב"ק פ: משמע שהיה עוד גדול משמואל. וכן מצינו יבמות מא. שמואל ורב אסי דאמי תרווייהו.
מחלקותן מצינו קידושין פ"ג ה"ז, נדה פ"א ה"ג.
וכן רב ירמיה בר אבא (שהיה תלמיד חבר דרב) היה כמו חבירו כפסחים קו:. ורב כהנא חבירו יען שעלה לא"י ונשאר שם לכן לא מצינו הרבה הלכות בין שניהם וכך בתענית פ"ג ה"ג ר' אידי אמר איתפלגון כהנא ואסי.
וכן מצינו את בנימין גנזכייה חולק עם רב אסי כברכות פ"ב ה"ו ומלבד אלו, כל תלמידי דרב ואפילו הגדולים שבהם כר"ה ורב יהודה כולם קבלו מרב אסי וכדמצינו ר"ה אמר רב אסי כב"ב קכו., חולין יט., אותיב לרב אסי - א"ל רב אסי לאו אמינא לכו לא תיזלו בתר איפכא כתובות מח:, וכן כתבו התוס' ברכות לד:.
וכן רב יהודה אמר רב אסי שבת כב., יבמות טז:, כתובות עז. קה., נדרים כא:, גיטין נז. סד:, קידושין יא. פא:, שבועות מא:, שקלים פ"ו ה"ג.
וביבמות יז. אר"י אמר רב אסי - כי אמריתא קמיה דשמואל וכו', ופרש"י שאחר פטירת רב אסי בא ללמוד לפני שמואל, והאמת כן הוא שאע"פ ששמואל נהג ישיבתו הרמה בנהרדעא מ"מ אחר פטירת רב הלכו כולם לפני רב אסי, אבל יען שרב אסי לא האריך ימים אחר רב כאשר נבאר לקמן לכן מובא הלשון באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב שאחר פטירת רב מלך שמואל.
וכן שאר תלמידי דרב מצינו אותם שקבלו מרב אסי.
ר' אבא אמר רב אסי ב"ב קמ:, ובכתובות מג. איתא בטעות ר' יוסי.
רב אדא בר רב עזא אמר רב אסי קידושין פא:.
גניבא אמר רב אסי חולין נו:.
דניאל בר רב קטינא א"ר אסי שבת רפ"ג.
רב המנונא בשם אסי יבמות פ"ג ה"א.
חייא בר אשי בשמו גיטין פ"ט ה"ט, קידושין פ"ג ה"ח.
רב חסדא בשם אשי (וצ"ל אסי) שבת רפ"א-כ: וכן איתא שם בסוף הלכה א. וכן הוא שם פי"א ה"ב. ובמובא הירושלמי משער שזה אשי הוא אביו של ר' חייא בר אשי, ושגגה היא, כי בל"ס צ"ל "אסי".
רב עמרם משמיה עירובין קב.. רמי בר אבא א"ר אסי עירובין ק:.

רמי בר חמא א"ר אסי עירובין ק:.
רב ששת א"ר אסי סנהדרין לג., חולין צב:.
מקורות ימי חייו הפרטים ידוע לנו אך שהיה עשיר ובעל נכסים כחולין קה. שהיה מסייר נכסיה כל יומא, אמר היכא נינהו כל הני אסתירי דמר שמואל, יומא חד חזא צינורא דבדקא בארעיה שקיל לגלימיה כרכיה אותביה בנוה רמא קלא אתו אינשי סכרוה אשכחתינהו לכולהוא איסתרא דמר שמואל.
ומצינו שהיה זהיר בכוס של ברכה והיה פריס סודרא על רישיה ונוטלו בשתי ידיו כברכות נא..
וסיבת מיתתו יסופר נדה לו: שרב סובר נדה ליומא ורב קודם פטירתו צוה לרב אסי שיאמר לשילא בר אבינא תלמידו שיחזור בו ואי לא גרייה (גרור אותו בדברים של טעם שיחזור בו) ורב אסי סבר שרב א"ל גדייה (פי' הכריתו בשמתא) וכשנפטר רב א"ל רב אסי הדר בך דהדר ביה רב א"ל אי איתא דהדר ביא לדידי הוה אמר לי ולא ציית לרב אסי ושמתיה א"ל שילא ולא מיסתפי מר מדלוקיתא (שמא תכוה בגחלתי) א"ל אנא איסי בן יהודה בן גור אריה - אסיתא דנחשא דלא שליט ביה רקבא. א"ל ואנא שילא בר אבינה בוכנא דפרזלא דמתבר אסיתא דנחשא, חלש רב אסי עיילוה בחמימי אפקוה מקרירי - נח נפשיה דרב אסי, ואח"כ נפטר שילא בר אבינא. ומזה אנו רואין שנפטר כמעט תיכף אחר רב. ומה שמצינו קידושין יג. כי נח נפשיה דרב אסי הוא ר' אסי חבירו דר' אמי כדמוכח שם.

ר' אסי חבירו דר' אמי

(ובירושלמי נקרא ר' יסא-ייסא-יסה).
על ר' אסי זה מצינו בפירוש כשהיה בבבל הכיר את שמואל כעירובין פ"ו ה"ח ושקלים פ"ב ה"ד א"ר יסה עד דאנא תמן שמעית קל רב יהודה שאל לשמואל, וכן מצינו ב"מ מג. ר' אסי אמר רב יהודה וזה היה כשהיה בבבל והיה בימי עלומיו. וכן מצינו ר' אסי אמר רבה בר ירמיה (תלמידו דרב ושמואל). והיה קטן מר"ה כמו"ק כה. כשהובא ארונו של ר"ה לא"י אמרו ר' אמי ור' אסי כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה.
ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ח יסופר כשבא ר' יסא לא"י רצה לרחוץ בחמי טבריא ופגע בו לץ אחד והכהו על צוארו ואמר בדרך שחוק שעדיין צוארו רפה וצריך לחזק אותו, ובסוף נתפס הלץ ללסטים ונתנו עול על צוארו וכשיצא ר' אסי ממרחץ פגע באותו הלץ א"ל ארור המזל שלך ולא כתיב ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם.

ובקידושין לא: יסופר הסיבה שעלה לא"י שהיה לו אם זקנה אמרה לו בעינא גברא דשפיר כוותך (שהיתה מטורפת) שבקה והלך לא"י שמע דקאזליה אבתריה אתא קמיה דר' יוחנן (ובל"ס היה בינתיים משך זמן כמה שנים שבתוך כך למד לפני ר' חנינא ושאר רבותיו עד שבא לפני ר' יוחנן אבל באגדה יסופר זה ביחד אך המקרים שהיו לבסוף), ושאלו אם מותר לו לצאת (ור' יוחנן סבר שדעתו לחזור לבבל) א"ל המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דר"א א"ל דלמא כועס עלי ר"י - אדהכי והכי (לאחר שיצא מא"י) שמע לארונה דקאתי אמר אי ידעי לא נפקי. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א יסופר המעשה שר' יסא שמע שאתת אימיה לבוצרה ושאל לר"י, א"ל אם מפני סכנת דרכים צא, אי משום כיבוד אם איני יודע וכו'.

ובסוכה פ"ג ה"ד ר' יסא כד סלק להכא וכו', וכן בסוף ערלה אמר לר"י אלו לא סלקית לא"י אלא לשמוע דבר זה די. וכתבירו ר' אמי קיבל מר' חנינא כדמצינו ר"א אסי א"ר חנינא סנהדרין מג:, מנחות נ:, ובגיטין לט: א"ר חנינא א"ר אסי צ"ל להיפוך כגרסת הרי"ף. ר' אסי אריב"ל ברכות כט:, יבמות כח:, משמיה דריב"ל שבת כה:, חולין צח:, ברכות פ"ג ה"ד, נזיר פ"ו ה"ט.

ר' אסי א"ר ינאי נדה יב:.

וכן אמר ר' אסי א"ר מני קידושין יג:, ב"ב נט:, חולין כא:, קידושין פ"א ה"ג. והחכם שפ"ר בח"ב צד 436 יאמר שזה ר' אסי שאמר בשם ר' מני הוא ר' יוסי בר' בון והוא היה המסדר הירושלמי וכל דבריו טעות הם ולא עיין בכל המקומות שהוא ר' אסי חבירו דר' אמי ור' מני הוא הראשון שהיה בזמן ר' יוחנן כמבואר בערכו.

וכן אמר בשם ר' מנא בר תנחום כתרומות פ"ה ה"ד, עירובין פ"ו ה"ג, וב"ק קיב: אמר רב אשי א"ר שבתאי צ"ל ר' אסי וכן הוא בריי"ף והרא"ש והדק"ס וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט.

אבל רבו המובהק אשר ישב כל ימיו לפני היה ר' יוחנן, כדמצינו יתיב ר' אסי קמיה דר"י פסחים קו:, ובחולין נה: אמר לר"י למדתנו רבינו, ובשבת מה: אמרו בפירוש ר' אסי תלמידו דר' יוחנן, ובחגיגה יג. א"ל ר' אלעזר ר' יוחנן רבך, וקרא לר"י מר כגיטין לז:, ב"ב קל:, בעי מר"י גיטין עד:, קידושין סב:, ב"מ עג:, ע"ז נח:, מעילה ז:.

ר' אסי אר"י שבת כ. מד. מז. קכה:, עירובין יב. יב:, פסחים כד: עה:, יומא כד: כז: פס:, ביצה לה: לז:, ר"ה יב:, תענית ד: כט:, חגיגה כב:, מו"ק ג: ו. י. יג:, יבמות סז: פב: ק:, כתובות פה:, נדרים פב:, גיטין כג: נ: עח:, קידושין יג. לט. ס:, ב"מ עב:, ב"ב ג. ח. נה. פד:, סנהדרין מא:, מכות יט:, ע"ז נח:, חולין קג:.

ור"י קרי ליה דרדקי כשבת קמה:, והיה משמש לר"י ככתובות סב. וכן יספר הלכה למעשה מה שאירע קמיה דר"י כיבמות סה: קא:, ובירושלמי אמר בשם ר"י בכמה מקומות.

והיה חביב מאוד בעיני רבו עד שיסופר בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג שאחד בא לפני ר' יוחנן וסיפר לו חלום שראה הרקיע נופל ואחד מן תלמידיו הסמיכה שלא תפול והעביר לפניו כל תלמידיו והכיר את ר' אסי. (וזה כעין מליצה שהוא היה מעיקרי תלמידיו).

ובכתובות יז: כשנסמכו ר' אמי ור' אסי שרו להו הכי כל מן דין סמוכו לנא. ונתגדל כ"כ עד שנעשה לתלמיד חבר לר' יוחנן. כי ביבמות צו: כשבאו ר' אמי ור' אסי לפייס את ר' יוחנן עבור ר' אלעזר כעס עליהם ואמר חברותא נמי. וזה היה בשנים הראשונות שישבו לפניו. ובמעילה ו: מצינו שא"ל ר' אסי לר' יוחנן כבר לימדוני חבירי שבגולה, ור"ז קראו אז רבי ולא כעס עליו, והלשון הזה אך מתלמיד חבר ולא מתלמיד לרבו.

וכן אמר בשם ר"ל כשבת מה. סג., חולין צח., בכורות כה..

וביומא מג: ר"א אסי כי הוו בה ר"י ור"ל בפרה לא מסקי וכו'.

חבריו

הריש והראשון היה ר' אמי למדו יחד כברכות ח., שבת י., ונסמכו יחד. ולשניהם קראו כהני דארעא דישראל, וגם בהיותם בבבל היו יחד, ונתמנו לדייני א"י ביחד ותמיד מצינו אותם ביחד כאשר כבר הארכתי בערך ר' אמי.

ר' אבא כגיטין פ"ב ה"ו אתא עובדא קומי ר' אמי - א"ל ר' אבא - א"ר אסי אילוליא ר' בא כבר היינו באין להתיר א"א. וכשבת מה: שניהם איקלעו לבי ר' אבא דמן חיפא. ר' אבא בר ממל היה גדול ממנו כדמצינו חולין קכט. שאמר ר' אסי לר"ז אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לר' אבא בר ממל ואמר לי וכו'.

ר' אבא בר זבדא היה גדול מר' אסי כר"ה פ"ב ה"ה, סנהדרין פ"א ה"ב ר' אבא ב"ז פתח ור' חייא (בר אבא) ור' אסי ור' אמי חתמין.

ר' אבהו כדמובא בערך ר' אמי, וביבמות סה: ר' אחא בר חנינא א"ר אבהו א"ר אסי וכן צ"ל שם קא. ובל"ס היה ר' אסי קשיש הרבה מר' אבהו אבל שניהם היו תלמידי דר' יוחנן.

ר' אלעזר אף שמצינו ברכות כז: ר' אסי אר"א וכן צ"ל נדה סג. (ושם בטעות רב אשי וצ"ל ר' אסי), אבל היו חברים כברכות טז. שר' אמי ור' אסי קא קטרין לו חופה. ובקידושין א"ל ר"א לר' אסי.

ובחגיגה יג. א"ל ר' אסי לר"א תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל אי זכאי גמירתא מר' יוחנן רבך. (ומה שקראו רבך ולא רבן זה יען שר"י למד לרב אסי מעשה מרכבה ור' אלעזר לא רצה שא"ל לא קשאי עדיין).

ובחולין קג. בעי מיניה ר"א מר' אסי, ואמרי שם שר"א לא הוצרך לשאול מר' אסי אך ר' אסי גמריה איעקר ליה ואתא ר"א לאדכוריה וא"ל ר' אלעזר, מופת הדור לא זימנין סגיאין אמרת קמיה דר"י וכו', ובעירובין מז., בכורות ג. ר"א לא על לבי מדרשא אשכחיה לר' אסי וכו'.

זעירי בר חמא היה אישפזיכניה כיומא עח..

ר' חייא בר אבא, היו תמיד ביחד כעירובין סה: ששניהם איקלעו להההוא פונדק, ובחולין מט. איקלעו לאתריה דר' מלוך. ומו"ק י. יג: שניהם אמרו משמיה דחזקיה ור"י. ובעירובין לב: ישבו ביחד, וביבמות כה: א"ל ר' אסי הכי אמר ריב"ל, וביומא עג. ארחב"א, ור' אמי ור' אסי אהדרינהו לאפייהו. ובחגיגה פ"א ה"ז ששלח ר"י נשיאה את שלשתן לעבור בכל ערי ישראל לתקן להן סופרין. ובר"ה פ"ב ה"ה ראב"ז פתח ור"ח (בר אבא) ור' אמי ור' אסי חתמין. ובעירובין פ"ו ה"ד ר' חייא ור' אמי ור' אסי סלקון לחמתא דגדר ושאלון לר' חייא בר יוסף - שמע ר' יוחנן ואמר יפה עשיתם. ובשבת לב: חולק רחב"א ור' אסי (ושם ר' יוסי וצ"ל ר' אסי). ובכלאים פ"א סה"א ר' יסא ור"ח בר ווא אשכחון כתיב אפנקסיה דר' הלל בר ר' אלם.

ר' חייא בר אבין, בסוכה לה. חולק עם ר' אסי.

ר' חנינא (חברון דרבנן) בזמנו כמו"ק כה..

ר' חנינא בר יוסף עירובין סה: חולק עם ר' אסי אך היה זקן מר' אסי.

ר' יוסי בר' חנינא ב"ק מב: א"ר הא מלתא מפי דגברא רבה שמיע לי ומנו ריבר"ח.

ר' יעקב בר אידי כדמובא בערך ר' אמי.

ר' יצחק נפחא היה גדול מר' אסי כב"ק ס: שישב קמיה וקראו מר.

ר' מלוך, ר' אסי ורחב"א ור"ז איקלעו לגביה ושאלוהו אי אמר הלכה וכו' חולין מט..

רבה בר רב נתן חבירו כעירובין לב:.

ר' שילא איש כפר תמרתא, במגילה טז. א"ר אסי דרש ר' שילא וכו'.

רב שמואל בר רב יצחק עם ר' אסי ברכות פ"ב סה"א, ור' אסי אמר בשמו כתמיד לא:.

תלמידיו ואומרי מאמריו

ר' אבא בר ביזנא בשמו ב"ק פ"ה ה"ז.

ר' אבין, בקידושין מד. ר' אסי שאל לר' זירא אם ר' אבין בר סמכא הוא. ר' אושעיא בעי מר' אסי מנחות ג:, אמר ר' אסי שבת יח..

ר' אחא בשמו ברכות פ"ד ה"ד, בכורים פ"א ה"ג.
ר' אחא בר עויא יתיב קמיה דר' אסי ב"ב נו., א"ר אסי פסחים כד:, חולין נ:.
ר' אחא בר חנינא א"ר אסי שבת מה:, סנהדרין מא:.
ר' אחי היה ממונה על גיטין בימיו כגיטין ה:.
ר' אילא בשם ר' יסא גיטין פ"א ה"ד, ומו"ק כה. משמע שהיה כתבר לר' אסי.
אשיאן בר יקים שאל לר' יסא יבמות פי"א ה"ז.
ר' ביבי א"ר אסי שבת יד., שבועות ו:, מכות יט: כא:, ור' אמי ור' אסי איקלעו לגביה כשבת עד..
בר הדיא בעי לאתוי גיטא - אתא לקמיה דר' אמי ור' אסי גיטין ה:.
ר' ברכיה בשמו ב"ר ספע"ז, ובאיכ"ר פ"ד-יח ר' חלפו בר זביד ור' ברכיה בשם ר' איסי.
גמליאל זוגא שאל לר' יסא ירושלמי סוף תרומות והוא ר' אסי כשבת רפ"ב.
ר' זירא, כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אסי גיטין עד., קידושין ד:, חולין עה:, בעי מר' אסי שבת עא. קל: וכן נדה נד: א"ל ר"ז לר' אסי זימנין סגיאין בעא מינך וכו'. וב"ב פד: א"ל ר"ז שמא לא שמע רבי וכו'. ובחולין ו. קראו ר"ז מר. ובירושלמי שבת פ"א ה"ב, קידושין פ"א ה"ז-טז: א"ל ר"ז לר' יסא חכים רבי לבר פדא? ופסחים קו. יתיב ר"ז קמיה, ובע"ז טז: ר"ז א"ר אסי, אבל מצינו חולין קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי ור' אסי - אמר תרי גברי רברבי כוותייכו ליטעו בדרב ושמואל? ובע"ז טז: א"ל ר' זירא לר' אסי ולא סבר לה מר וכו' א"ל ר' אסי פתיא אוכמא מינאי ומינך תסתיים שמעתא. ומזה אנו רואים כשבא ר"ז לא"י היה כבר גדול הדור אבל יען שר' אסי ישב כל ימיו לפני ר"י ועוד קיבל מרבותיו דר"י, ור"ז היה תלמידו דר' יהודה בבבל לכן נחשב כתלמיד חבר לר' אסי.
ר' חייא בר גמדא אר' אסי מגילה לא:.
ר' חיננא בשמו. תמיד לא:.
רב חנינא סבא א"ר אסי פסחים עה..
רב יהודה בר שילא א"ר אסי אר"י שבת מד. קכו. קמב:, יבמות פב:. זבחים כב., ובנדה סג. ר"י בר שילא אמר רב אשי אר"א צ"ל ר' אסי.
רב יהודה בר שמואל א"ר אסי יבמות פב:.
רב יהושע בריה דרב אידי איקלא לבי ר' אסי תענית יב: אך הוא ט"ס וצ"ל לבי רב אשי.
רב יוסף א"ר אסי שבת קכה:.
ר' יעקב א"ר אסי קידושין יג..
ר' יעקב בר אחא א) א"ר אסי תענית כז:, מו"ק כז., זבחים קטז:, ובסוף פתיחתא דאיכה-לג.

ר' יעקב בר זבדי בעי לפני ר' יוסי פסחים פ"ה ה"ד, הקשה קומי ברכות פ"ב רה"ו.
רבי יעקב בו סוסיי קומי ר' יוסי פסחים פ"ד רה"ט.
ר' יעקב דרומאי אמר קומי ר' יסא שבת פ"י ה"ה, אמר בשמו מע"ש פ"ג ה"ד, יבמות רפ"א-ג..
ר' ירמיה בעי מר' אסי גיטין מד., חולין כא..
רב משרשיה בריה דרב אמי אמר לר' אסי אסברא לך קידושין ס. ונראה שצ"ל להיפוך.
נחמיה חתניה דבי נשיאה אמר אנא חזיתיה לר' אמי ור' אסי דמטו עורקמא דמיא וכו' יומא עח..
רב נחמן. בעירובין לב: יתיב ר' חייא בר אבא ור' אסי בר רב נתן ויתיב רב נחמן גבייהו, וזה ידוע כשהיה ר' אסי בא"י עדיין לא נולד ר"נ או שהיה ילד קטן כי ר' אסי עלה לא"י בימי רב שקיבול עוד מר' חנינא כמבואר לעיל, ור"נ לא היה בא"י, לכן א"א לומר כדעת הגאון בעל דורות הראשונים ח"ב צד רלט בהערה קבב שזה היה קודם שעלה ר' אסי לא"י.
אבל קרוב מאוד לומר שחזר ר' אסי לבבל לזמן קצר כתבירו ר' אמי ור"א ואז ישבו יחד. וכן מצינו שבת קיט. שאמר ר"נ (בר יצחק הוא ט"ס) אילו איקלע ר' אמי ור' אסי מי לא וכו'. והלשון משמע שהכיר אותם. ויותר נראה שצ"ל ויתיב ר"נ בר כהן גבייהו וזה היה בא"י (כי ר"נ בר כהן היה ירושלמי ככתובות קה:) וכן מצינו חולין ח: אר"נ בר כהן (לגרסת שיטה מקובצת ודק"ס) א"ר אסי אני ראיתי את ר"י שאכל משחיטת כותי.
ר"נ בר יצחק א"ר אסי חולין ה:.
ר' סימון בשמו יבמות פ"א ה"ו.
רב עוירא דרש משמיה ברכות כ:, פסחים קיט:, גיטין ז., סוטה ד:, חולין פד:.
ר' פדת (בנו של ר' אלעזר) היה אמורא שלו כמפורש מגילה פ"ד סה"ד.
ר' פנחם בשם ר' אסי יבמות פי"א סה"ב.
רבה בריה דרבר"ה א"ר אסי חולין עו..
רבה א"ר אסי שבת קלה., חולין עו. לגרסת דק"ס.
רבב"ח אמר הוה קאימנא קמיה דר' אמי ור' אסי חולין קו..
ר' שבתי ור' חסידא אעלון עובדא קומי ר' יסא נזיר ספ"ב.
שמותא בר' חנינא, מו"ק פ"א ה"ח, ר' יסא הורי לו.
ר' תנחום א"ר אסי ברכות כט:.
ר' תנחום בר מרי בשמו כתובות פ"ח ה"י.

ממעשיו הפרטים מצינו שמלאכתו היתה שהיה עושה בגדי פשתן כדמוכח כלאים פ"ג ה"ג. והיה עסקן לידע הטבעיות כויק"ר רפי"ט. שלקח אפרוחין דעורב ושם אותם בקדרה וסתם הקדירה ג' ימים ואח"כ פתח ומצא שמצאתיהן נבראו יתושין ומזה התפרנסו, וקרא עליהן הפסוק מי יכין לעורב צידו.

ובכלאים פ"ט ה"ג שר' אסי צם שמונים יום לראות את ר"ח רבה לסוף חזי ליה וכהו עיניו. ובשבת קיט. שהוא ור' אמי הוו כמתפי ועיילי לכבוד שבת. וכבר בארנו באריכות בערך ר' אמי שהיו שניהם שוין בחכמה ושניהם היו דייני דא"י וכשנפטר ר"י ור"א היו שניהם גדולי הדור. ובאמת מצינו שהיה לו אמורא להשמיע תורתו לרבים כמגילה פ"ד סה"י שר' פדת היה אמורא שלו, אבל ר' אסי לא רצה לקבל עליו עול הרבנות כדמובא בתנחומא הישן משפטים אך בשעת פטירתו התחרט ע"ז והיה בוכה.

ולכן מצינו באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד שאחרי ר' יוחנן מלך ר' אמי, ולא הזכיר את ר' אסי. וכפי הנראה שר' אסי נפטר קודם ר' אמי, כי ר' אסי מצינו שנפטר בטבריא כירושלמי ע"ז פ"ג ה"א כך דמך ר' יסא נפל קיסטולין דטבריא, אבל ר' אמי בסוף ימיו הלך עם ישיבתו לקיסרין תחת כנפי ר' אבהו, ור' יהודה נשיאה ב' נשאר בטבריא וזה שאמרו ר"ה כ. שלח ליה ריי"נ לר' אמי הוו יודעין שכל ימיו של ר' יוחנן היה מלמדנו וכו'. וכן ביצה כז. שר"י נשיאה שלח ההוא בוכרא לקמיה דר' אמי, ור' אסי לא נזכר שם.

וכן נזכר פטירתו מו"ק כה: כשמת ר' אסי איעקרו כל אילניא. וברכות פ"ג ה"א-כ: שר' חייא בר אבא קיבל אבילותא כשנפטר ר' יסא, ואעפ"כ אכל בשר ושתה יין שלא נהג אנינות. (ואפשר יען שהיה חבירו. והוא סובר מו"ק כה: שאפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד). ולכן הורה לנעול בו ביום כמו"ק פ"ג ה"ז, ולאחר פטירתו עיילו רבנן לנקטינהו לשמעתיה כקידושין יג..

רב אסי חבירו דר' אשי

האמורא הזה נשכח כמת מלב ובכ"מ שמצאו רב אסי עם רב אשי או רבא הגיהו ואמרו שהוא רב אשי הקדמון.

ועוד יתרון עשו שנתנו לרב אשי הקדמון (מי שלא היה) גם בן בשם מר בר רב אשי כבכתובות ח. רב אסי איקלע לבי רב אשי בהילולא דמר בריה, אמרו שזה רב אשי הקדמון. ולפי דבריהם צריכין אנו לומר שג' רב אשי היו אחד בימי ר"ה וגם גדול מר"ה שבשבת ס:, ע"ז ס. מצינו איתיביה ר"ה לרב אשי, ואחד תלמיד רבא, ואחד שנולד כשמת רבא.

אבל כשנעיין בכל המקומות שנמצא רב אסי עם רב אשי הוא אך ורק רב אשי חבירו דרבינא, ואך רב אשי אחד היה שזכה עוד לקבל מרבא וכדעת הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שרב אשי קיבל מרבא וגורס בגמרא יומא לח: עד שלא מת רבא נולד רב אשי. אבל אמוראים בשם רב אסי שלשה היו, הראשון בשם רב אסי שהיה חבירו דרב כהנא, השני היה בשם רב אסי חבירו דר' אמי ועלה לא"י, והשלישי נקרא בשם ר' או רב אסי זה היה בא"י וירד עם כל הנחותי בזמן רבא כשחרבו ישיבות א"י.

וראה זה פלא ששם האמיתי דבר אסי האחרון היה ר' **אתי** או **איתי** ובכ"מ שנזכר עם רב אשי הגרסא תמיד בדקדוקי סופרים ר' אתי וכדמובא סוכה ח. בהגהות שם שבדפוס שונציני היה כהוגן ואך בדפוס ווינציא היה זר שם זה להם והחליפו על ר' אסי וזה ברור.

וזה רב אסי ישב לפני רבא כשבת צה: אמר רבא ה' מדות - אמר רב אסי שמעתי - א"ל רבא שמא לא שמעת אלא וכו', והוא רב אסי זה שהיה חבירו דרב אשי, וכן בעירובין לט: באו דברי רב אסי אחרי דברי רבא לתרץ. ואין אנו צריכין לשבש שם. וכן כתובות כב: בא ר' אסי אחר רבא לתרץ. והיטיב דיבר רבינו מהרש"א שם וז"ל ומצינו רב אסי דבתראה הוה לבתר אביי ורבא. וכן כתב הגאון בעל יפה עינים בשבת צה: והיה חבר רב אשי ולקח עמו חלק בסידור הש"ס, וזה שמצינו סוכה ח. א"ל מר קשישא בריה דר"ח לרב אשי מי סברת גברא באמתא יתיב - א"ל רב אסי (ובדק"ס רב אתי) לרב אשי לעולם גברא באמתא יתיב וכו', ובזה אנו רואין בפירוש שדיבר עם רב אשי המסדר הש"ס. וכן עירובין סד: זבחים ו. א"ל רב אסי (ובדק"ס רב אתי) לרב אשי, ובע"ז לג: חולקין רב אסי ורב אשי. וכן בכורות לו. מחלוקת רב אסי ורב אשי - א"ל רב אסי לרב אשי והא תנא דבי מנשיה, ובשבת קמה: נשתבשה הגרסא ושם ר' אמי ור' אסי אבל בדק"ס איתא גם בשבת כהוגן מחלוקת רב איתי ורב אשי - א"ל רב איתי לרב אשי. וכן הוא בדפוס שונצינו.

וזה שמצינו כתובות ח. רב אסי איקלע לבי רב אשי בהלוליה דמר בריה, ובזבחים צט. מצינו את רב אסי ורב ירמיה מדיפתי (תלמידו דרבא) ביחד, וב"מ צ: בנו קטן מאי ר' אחי אוסר ורב אשי שרי, ובזה ראינו שהיה כתוב ר' **אתי** כגרסת דקדוקי סופרים והמעתיק שלא ידע משם זה עשה מזה ר' אחי. וכן עירובין י. סבר רב אחי קמיה דרב יוסף למימר, גרסת דק"ס רב אתי קמיה דרב אשי. ובחולין קמא: א"ל רב אידי לרב אשי גרסת דק"ס רב אתי וכן הוא בכל הדפוסים הישנים.

וזה ר' אסי היה לו בן בשם רב סמא שישב לפני רב אשי ככתובות לג:, ונזכר ע"ז נ: רב סמא בר אתי לגרסת דק"ס.

וכבר האריך בזה הגאון בעל דורות הראשונים בח"ב צד רצ.

ובספר אהבת ציון וירושלים מעשרות צד 122 ישיג על דו"הר ואומר שרק לחדודא ופלפול של הבל אמר, ולא ידע שר' אתי היה מאוחר בדור רב אשי.

רב אסי בר אבא. א"ר יוחנן

נזכר יבמות לט: לגרסת הרי"ף ואפשר שזה כונת היוחסין שהביא רב אשי בר אבא אר"י ובל"ס היה גרסתו כן ביבמות שם. וגרסא שלנו רמי רב חמא א"ר יצחק, וברא"ש גורס רמי בר אבא.

אסי או איסי בר היני

גדול הדור בבבל בזמן רב ועלה לא"י כחולין קלז: כי סליק איסי בר היני אשכחיה לר' יוחנן דקא מתני לבריה, (וברש"י שם גרס אשכחיה ר' יוחנן לאיסי בר היני וכן הגיה הב"ח ונראה שכונתם יען שר' יוחנן לא היה לו בנים כברכות ה: שאמר דין גרמא דעשיראה כיד, וא"כ איך יאמר שר' יוחנן מתני לבריה. אבל אין מזה ראיה כ"כ שאפשר שבניו נתגדלו כ"כ עד שלמד עמהן ואח"כ מתו. וגם פשטות הגמרא משמע שאיסי בר היני מצא את ר"י לומד עם בנו ולא שר"י מצא את איסי בר היני שלא נזכר שהביא אתו את כ"ב) רחלים א"ל אתנייה רחלות א"ל (ר"י) כדכתיב רחלים מאתים, א"ל לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן, ושאלו ר"י מאן ריש סדרא בבבל א"ל אבא אריכא, א"ל (ר"י) אבא אריכא קרית ליה (ולא אמרת רבינו בלשון כבוד, רש"י) ושאל לר"י ראשית הגז בכמה א"ל בששים. א"ל והאנן תנן בכל שהן א"ל ר' יוחנן א"כ מה בין לי ולך.

וכפי הנראה ירד אח"כ לבבל כדמצינו שבת קמז. עולא איקלע לבי רסי בר היני, בעו מיניה (בני הישיבה דאסי בר היני בעו מעולא מהו לעשות מרזב בשבת אמר להו הכי אר"א. ובסה"ד העתיק שלא כהוגן וכתב שעולא בעא מאסי).

ובעירובין לט: אמר רב ששת והיכי איכול דתני איסי, נראה שהוא איסי בר היני והוא היה תנא שונה ברייתות.

ר' אסי בר חייא

נזכר ע"ז נא: שאמר כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפילו מים ומלח אסור, ולא נזכר בשום מקום אחר, וגרסת דק"ס רב שימי בר חייא.

ר' אסי בר חמא

נזכר ב"ק צג. שאמר לרבא הכי אמר רב ששת וגרסת דק"ס רב יוסף בר חמא (אבי רבא) אמר לרבה הכי אמר רב ששת.

ר' אסי בר חנינא
נזכר ב"ב נו. יתיב רב אחא בר עויא קמיה דר' אסי וקאמר משמיה דר' אסי בר חנינא חצובא מפסיק בנכסי הגר, אבל צ"ל ר' יוסי בר' חנינא וכן הוא בדק"ס. ומה שמביא בסה"ד שנזכר ב"ב קכט. קלג. ליתא שם בגמרות שלנו ובכורות לד: כבר הוגה שם שצ"ל ר' יוסי בר"ח.

ר' אסי בר ממל
חנינא בריה גיטין פ"ג ה"ח.

ר' אסי בר מתיא
נזכר בילקוט פנחס רמז תשע"ו אומר לפי שנתפרשה גויעה באהרן ולא במשה אמר כאן "גם אתה".

רב אסי בר נתן
בשבת נג. בעי מרבב חייא בר אשי - ואותיביה, א"ל ר' זירא שבקיה כרביה (רב) ס"ל, ובנדרים נג. רב אסי ב"נ אתא לנהרדעא לקמיה דרב ששת ולא אשכחיה אזל בתריה למחוזא.
וב"ב קכא. איתא ר' יוסי בר נתן והוא ר' אסי ב"נ.
ובברכות סב. חולק עם עולא ושם איסי בר נתן, ובדק"ס גורס רב אסי בר נתן מתני להא דעולא הכי.

ר' אסי בר שאול
ערך ר' יוסי בר שאול.

אסי בר שמאי
ערך איסי ב"ש.

ר' אסי דהוצל
ערך רב אסי א).

ר' אסי הארוך
ערך ר' יוסי הארוך.

ר' אסי מנהרבול
נזכר חולין פז: לענין הלכה, ושם קלו. א"ר יוסא מנהרבול אין והתניא ר' אלעאי אומר, ובדק"ס שאסי ויוסי אחד הם.

אסיא
רב (או מר) נתן בר אסיא פסחים נ..

אסיין
ר' יוסי בר אסיין עירובין נג:.

ר' אפטוריקי
שם אביו היה דוסתאי ונקרא תמיד ע"ש בנו או כסתם אבוה דר' אפטוריקי ובחולין סד: דוסתאי אבוה דר' אפטוריקי, וזה יען שאביו היה אך שונה ברייתות ובנו היה ידוע יותר, ולכן נזכר על שם בנו. ונזכר בהלכה בזבחים יב., מנחות נה:.

ר' אפטוריקי אחוי דר' דרוסאי
ערך ר' פטורוקי.

ר' אפס
הוא היה סופרו דרבינו הקדוש כב"ר פע"ה-ה שפ"א א"ל רבי כתיב חד איגרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס, קם וכתב מן יהודה נשיאה למרן מלכא אנטונינוס, לקח רבי המכתב וקרעו וצווהו לכתוב מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס. א"ל רבי! מ"מ אתה מבזה עת כבודך, א"ל מה אנא טב מן סבי לא כך אמר, עבדך יעקב.
ובכתובות קג: שבשעת פטירת רבי צוה שר' חנינא ישב בראש, אך אחרי פטירת רבי לא קיבל עליו ר' חנינא יען שר' אפס היה קשיש ממנו ב' שנים ומחצה לכן נתמנה ר' אפס לריש בישיבת ר"ג בנו של רבי, ונשא המשרה על שכמה משך כמה שנים עד שבימיו כבר נתגדל ר' יוחנן לגדול הדור כקידושין פ"ג ה"ה שאמרו שם בעון קומי ר' יוחנן - א"ל - התיב ר' פס הגע עצמך וכו' וזה, יען שנתגדל ר' יוחנן הרבה וישב גם הוא בישיבת ר"ג או ר"י נשיאה וכאשר שמע ר' אפס שר' יוחנן השיב לשואליו לכן התיב לו להעמידו על האמת.
ואע"פ שנשא המשרה הזאת להיות הריש בישיבה אבל מקומו הקבוע נראה שהיה בדרום כעירובין סה: ר"ל ותלמידי דר' חנינא איקלעו - א"ל ר"ל נשכור ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן אתו שיילו לר' אפס א"ל יפה עשיתם וכו', ומזה אנו רואין שהאריך ימים עד שגם ר"ל נעשה גדול הדור אע"פ שהיה ילד קטן כשנפטר רבי. ומקומו הקבוע דר' אפס היה בדרום וקראוהו רבותינו שבדרום.
וקשה מאוד להבין דברי רבותינו בעלי התוס' בעירובין סה: ד"ה ר"ל שכתבו שר' אפס חי אחר רבי אך שתי שנים ומחצה, ומכל המקומות שהבאנו לעיל נראה בפירוש שחי כמה שנים אחר רבי, והאריך ימים אחר רבי לערך יותר משלשים שנה כדמובא שבת נט: כשהיה רב כבר בסורא א"ל גברא רבה אריכה אתא לנהרדעא ומטלע - לוי אמר ש"מ נח נפשיה דר' אפס ויתיב ר' חנינא ברישא, וכבר בארתי בערך רב שירד לבבל בהיות

ר"י נשיאה הנשיא בציפורי וזה היה משך כ"ה שנים אחר פטירת רבי, וישב זמן מה בנהרדעא ואח"כ יסד ישיבתו בסורא, ואז נפטר ר' אפס.
ולא על חנם היה ספק לר' חנינא באיזה זכות האריך ימים אך מפני שחלק כבוד להוא סבא (לר' אפס שמחל לו הכבוד בישיבה) או מפני ד"א תענית פ"ד ה"ב, כי באמת היה יושב אבראי משך עשרות בשנים עד שבא לכבודו הראוי לו.
מהלכותיו לא נשארו לנו אך ביומא סא. שאמרו וכן אמר ר' אפס במתנות שבהיכל, וכן נזכר קידושין פ"ג ה"ה.
ור' הושעיא אמר בשמו יומא פ"ה ה"ש, פס' דר"כ קמד:, וב"ר פ"י-ד א"ר הושעיא דרש ר' אפס באנטיוכא.
והטעם נראה לי יען שדור ר' אפס שהוא דור ר"ג ור"י נשיאה בנו היה אז דור מאספי ברייתות וכל דברי חכמי הדור ההוא נשתקע בתוך הברייתות ולא נקרא שמם עליהם, ונכללו בשם "רבותינו" הנמצא בש"ד ובתוספתא כמה פעמים.

אפיקולוס

(תנא דברייתא).
נזכר תוספתא חולין רפ"ח ר"א בר' צדוק אומר העוף עולה עם הגבינה על השולחן, אפיקולוס אומר אינו נאכל, אחרים אומרים עוף נאכל, ומזה אנו רואין בבירור שהוא שם תנא, אבל בחולין קד: תנא אגרא חמוה דר' אבא עוף וגבינה נאכלין באפיקורן (דרך הפקר, שאינו נזהר בהן, רש"י) הוא תני לה והוא אמר לה בלא נט"י ובלא קינוח הפה. וכן הלאה אמרו והתני אגרא - עוף וגבינה נאכלין באפיקורין ויש אומרים באפקוליס ומפרש שם פי' מטלית. מזה אנו רואין שלא היתה לפניהם גרסת התוספתא שלנו ובל"ס הצדק עמהן.

אפקשיון

נחומא בן אפקשיון (תנא), יומא כח:.

אפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, מלך פרס

נזכרה לשבח תענית כד: שהיתה אוהבת לחכמי ישראל בכלל ולרבא בפרט ופ"א הלקה רבא לאחד דבעל נכרית ומת, וכשנתוודע לשבור מלכא בעא לצעורי לרבא, אך אמו א"ל שלא יעשה שום רע ליהודים דכל מה שיבקשו ממרייהו יהיב להו, וכשיבקשו רחמים על מטרא אתי מטרא א"ל א"כ יבקשו האידנא בתקופת תמוז שירד מטר, והיא שלחה לרבא שיבקש רחמים שירד מטר וכן היה. וב"ב ח. שלחה לרב יוסף ארנקי דדינרא למצוה רבה, ושם י: שלחה ד' מאות דינרי לר' אמי ולא קיבל ושלחה לרבא וקיבל משום

שלום מלכות, ובזבחים קטז: שלחה לרבא קרבן שיקריב עבורה לש"ש, ובנדה כ: שלחה לרבא דמא, והוא ברוב חכמתו הבין שהוא דם חימוד, אמרה לברה ראה בני כמה חכימי יהודאי, אמר לה דלמא כסומא בארובה, הדר שלחה לו ששים מיני דמים, ורבא אמר וכיון של כולם איזה מין דם הוא, חוץ ממין דם אחד שלא ידע, אסתייע מלתא ושלח לה מתנא סריקותא דמקטלא כלמי (מסרק הורג בנים והיא סברה שלכן שלח לה המסרק) אז אמרה יהודאי בתווני דלבא יתביתו.
ומה שנקראת ארפא הורמיז פירש"י יופי שדים היו לה, ור"ת פי' חן מאת המקום. והיטב כיון הגאון שי"ר בערך מלין צד 182 שאפרא הוא לשון פרסית "אשת" הורמיז המלך. ובנה שבור מלכא נתקסר בעודו בבטן אמו ואמו משלה בשמו עד אשר נתגדל כדמובא בדה"י למלכי פרס.

אפרים מקשאה

היה תלמיד דר"מ ואומר בשמו ב"מ פז., סנהדרין לט:, ובב"ר פמ"ח-יד. ופפ"ה-י מפרש שם רש"י שהיה שומר קישואין (ובתוספתא סוף שבת נקראין קישואין בשם מקשאות) ואמרי לה מקשי הלכות.

אפרים ספרא

תלמידו דר"ל ואמר בשמו סוף ב"מ, ובירושלמי שם אפרים בשם רשב"ל אמר יחלוקו.

ארזא

ר' יוחנן בן ארזא ע"ז נח..

ארטבון

בירושלמי פאה רפ"א-ג: וב"ר ספל"ה ארטבלון שלח לרבינו הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון (הון רב) ורבי שלח ליה חד מזוזה, ורבי כתב ליה שהמזוזה היא חשובה יותר מן המרגליות שהמרגליות צריך הוא לשמור אותה, והמזוזה שומרת את בעליה, ופי' הפני משה שהוא שם יהודי חשוב. והיטב כיון הגאון שי"ד בערך מלין ערך ארטבן שהוא היה מלך פרס בזמן אנטונינוס קומודוס בנו של אנטונינוס אוהבו דרבי.
ובליקוט זכריה יא' אמרו שרבי ואנטונינוס וחרבן מתו בירח אחד וזה חרבן הוא ארטבן, והוא נפטר תק"ד לשטרות, וביומא יא. אר"י מעשה בארטבן אחד (ופרש"י שם האיש) שהיה בודק מזוזות בשוק העליון של צפורי ומצאו קסדור אחד ונטל ממנו אלף זוז, וזה ארטבון איש אחד הוא והמעשה משמע שהיה ישראל כשר.

אריוך

הוא שמואל כשבת נג. עיין ערכו.

אריוס
נזכר ספרי דברים פ"א-יג' ששאל את ר' יוסי איזהו חכם א"ל המקיים תלמודו, אתה אומר תלמוד או אינו אלא נבון א"ל הרי כבר נאמר נבונים וכו'.

ר' אריסטי
נזכר תנחומא וירא-כג, ושם תלדות-יט אמר בשם ר' ברכיה.

אריסטון
נזכר סוף מס' חלה במשנה, שהביא בכורים מאספמיא וקבלו ממנו, ובירושלמי תרומות פ"ג ה"ב אריסטון הביא פירין וכו'.
וכן נזכר אחר בשם אריסטון ביבמות ספט"ז, חד אריסטון בעי קומי ר' מנא לית הדא פליג על רשב"ל, ודעת מבוא הירושלמי בערכו שפירושו אדם חשוב.

ר' ארמניא
(ארמני בן שאול שמואל ב' פכ"א-יח)
נזכר מו"ק פ"ג ה"ה-יב: ר' מנא הורי לו (בענין אכילות) מכיון שאת גדול המשפחה וכו'.

אשי
בשבת רפ"א-ב: מצינו רב חסדא בשם אשי, ובאמת צ"ל בשם אסי והוא רב אסי הנקרא בירושלמי כמעט תמיד בשם זה.
רב אחא בריה דרב אשי זבחים צא. (אך שם צ"ל בריה דרבא).
רב הונא בר אשי סוטה טז:.
רב חייא בר אשי ברכות יא:.
רב חמא בר אשי כתובות פ"ב ה"ט.
חנין בר אשי בכורות לד:.
רב יהודה בר אשי ברכות יט:.
רב יצחק בר אשי פסחים מה:.
מר בר רב אשי ברכות לו:.
רב מרי בריה דרב אשי ב"מ קג:.
רב סמא בריה דרב אשי כתובות לג:.

רב אשי
הענקי הגאוני הזה אשר בנה לנו בית ישראל, בנין עולם, בנין אדיר וחזק, בנין אשר נפח בו נשמת חיים לרוח ממללא לכל הגוי כולו וקראו בשמו "תלמוד בבלי" לא נודע לנו מאומה ולא נזכר בשום מקום שם אבותיו או משפחתו והחכם גרעץ בח"ב צד 431 יאמר:

עכ"ל. והחכם הזה לא יזכיר אפילו כלאחר יד מי היו רבותיו כאלו בא מלאך ולמדו כל התורה על רגל אחת.
ואחריו החזיק הרב החכם ראה"ו בדו"ד ח"ג פי"ז וז"ל:
עכ"ל. וא"כ דעתו בבירור שמלך רב אשי בהיותו כבן עשרים, שמלך קרוב לששים שנה וימי חייו קרוב לפ' שנה, וכן כתב החכם גרעץ בח"ב צד 433.
וכל דבריהם שגגת טעות המה מהחל ועד כלה.
א. שרב שימי בר אשי לא היה אביו.
ב. שלא היה בן יד' שנה במלכו ובאיזה אגדה מצאו השקר הזה, וגם לא בן עשרים אך היה כבר בא בימים.
ג. שלא רב כהנא שמלך בפומבדיתא היה רבו.
ד. שלא נולד כשמת רבא ואך זכה להיות תלמידו דרבא.
ה. שהוא היה כמעט האחר בכמה דורות שקיבל מכל גדולי הדור ורבותיו רבים היו.
ו. שימי חייו היו הרבה יותר משמונים שנה.
ונבארם אותם אחת לאחת ע"פ מקורי הש"ס מקור מיים חיים וגמרות מפורשת היפוך דבריהם.
מה שכתבו שאני רב אשי היה רב שימי בר אשי לא נמצא בשום מקום בש"ס. ובספר אוצר ישראל יתרה עשה שמציין קידושין עב: וכן לא יעשה לכתוב שקר גלוי מה שלא נמצא שם ולא במק"א, ואדרבא מצינו נדה שאמר רבא מנא אמינא לה - מתיב רב אשי (לרבא, רש"י) ורבא משנה קושייתו, ורבינא סותר תירוץ רבא ורב שימי בר אשי אמר ע"ז ת"ש, ואמנם כן הוא שהיו כולם תלמידי דרבא רב שמימי בר אשי היה קשיש מרב אשי וכן היה רבינא קשיש מרב אשי, והמה שימשו את רבא שנים הרבה ורב אשי זכה אך לשמשו בסוף ימיו.
ומה שאמרו קידושין עב: יום שמת רב יהודה נולד רבא יום שמת רבא נולד רב אשי, בלי שום ספק הכונה, עד שלא מת וכמו שבארנו בערך רבא. והרמב"ם בהקדמתו יאמר ומכלל החכמים שקבלו מרבא רב אשי ורבינא וגם הראב"ד לא השיג עליו בזה, וזה יען שגרסת הרמב"ם היה עד שלא מת רב יהודה נולד רבא, עד שלא מת רבא נולד רב אשי וכמו שאמרו שם עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל, וכן הוא גרסת התוס' שבת קנ. ד"ה ורבי, ובתוס' ב"ב קיג. ד"ה ומטו, וכן היה הגרסא לפני הרא"ש פ"א דסוכה ס"ט. וכן הוא בהליכות עולם, וכן מוכח מרבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ב שכתב ונפטר רב יהודה תר"י לשטרות, ואביי נפטר תרמ"ט, וידוע שאביי חי ששים שנה

שמפורש ר"ה יח., ואביי ורבא היו חברים מנעוריהם כמבואר בערכם א"כ היו בני יט-ך שנה במות רב יהודה.
וחוץ מדבריהם הקדושים נחזור למקור הראשון שמצינו בפירוש במעילה ג: ר"י רב אשי לרבא. וכן נדה נא. מתיב רב אשי [לרבא, רש"י], ובזבחים קו: א"ל רבינא לרב אשי - אתא לקמיה דרבא - אמר רבא אי קשיא לי - אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"כ וכו', ובזה אנו רואין שהיו כולם ביחד ורב אשי סיפר לר"כ כל השקלא וטריא שהיה לו עם רבינא לפני רבא. ובגיטין כט: ברש"י ד"ה איכא, דרבא אמר שאינה תשובה - ואמר לו רב אשי מאי טעותא, (ובחנם מחקו ברש"י תיבת "ליה").
ובחולין יז: מביא רש"י גרסא הישנה שרב אשי נולד כשמת רבא, אבל בל"ס חזר בו רב אשי אח"כ.
וכן מצינו רב אשי משמיה דרבא ככתובות קט:, ב"מ צז., חולין יז:, אבל מה שמצינו כתובות קיא. א"ל רבא לרב אשי הוא ט"ס וצ"ל כמו שמובא בילקוט, ר' אבא והוא ר' אבא שבא מא"י לבבל בסוף ימי רבא ולכן א"ל הלשון "אנן בסובלי חלאים מתנינן לה". אמנם לא זכה רב אשי לשמש זמן רב לפני רבא שהיה עוד צעיר לימים ושמשו אך בסוף ימיו, והיה אז לערך בן טו' שנה. וכשנפטר רבא בשנת תרס"ג ונתחלקו הישיבות ור"נ בר יצחק מלך בפומבדיתא ד' שנים עד תרס"ז, שמשו רב אשי כמנחות קב. שאמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"נ [בר יצחק, תוס'], ובזבחים כז. א"ל רב אשי למר זוטרא מנא לך הא - א"ה איפסולי נמי לא ליפסל, אר"נ בר יצחק מידי דהוה וכו', ובזה אנו רואין שישב רב אשי ומר זוטרא לפני רנב"י ושקלו וטרו לפניו והוא השיב להם ותירץ קושייתם, אבל את אביי לא הכיר ומה שמצינו סוכה כו. אמר רב אשי - אמר ליה אביי, צ"ל אמר רבא ומזה בא הטעות רב אשי כדמובא בדק"ס.
וכן ר"פ שמלך בנרש מפטירת רבא תרס"ז עד שנת תרפ"ב יט' שנים כמפורש באגרדש"ג ח"ג פ"ג (ואך שם נפל ט"ס תרפ"ו) קיבל רב אשי ממנו כע"ז מ. אמר רב אשי לדידי אמר רב פפא, וב"מ קו. א"ל ר"פ לרב אשי רב זביד ורב עויא לא ס"ל הא דרב יהודה, וזה, שמסר לו הדין הברור שהם חולקין על ר"י.
וידוע שאחרי מות רבא נתחלקה הישיבה הגדולה ומלבד ר"פ ורנב"י היו אז גדולי הדור שהרביצו תורה במקומותיהן למושבותם כמו רב זביד ורב פפי, וזה שמצינו קידושין עב: שא"ל רב אשי לאמימר מאי דעתך - והא בי רב כהנא לא מתני הכי ובי רב פפא לא מתני הכי ובי רב זביד לא מתני הכי. וזה יען שנתפזרו הכוחות למקומות הרבה מן פטירת רבא עד שיסד רב אשי ישיבתו הגדולה, ורב אשי קיבל מכולן יען שהיו מגדולי תלמידי

דאביי ורבא, ולכן מצינו ר"ה כט: אמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן וכו', ובחולין יז. אמר כי הוינן בי רב פפי איבעיא לן וכו', ושם פב. כי הוינן בי ר"פ קישא לן. וכן קיבל מרב מתנא (לא רב מתנה) כזבחים כט. אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דרב מתנא.

ובימי רבא בא לבבל ר' אמי בבלאי וגם ממנו קיבל רב אשי כשבת ס: א"ל רב אשי לר' אמי מ"ט לא ידע מר, ובגיטין סט: א"ל רב אמי לרב אשי והאנן אפכא תנן. (ובל"ס הוא רב אמי בבלאי).

וכן שימש את עולא האחרון (שבא ג"כ בימי רבא לבבל מא"י) כסנהדרין כח. אמר רב אשי כי הוינן בי עולא, איבעי לן - ואמר לן וכו'.

וכן קיבל ממר זוטרא [רבא, כי סתם מר זוטרא היה כתבר לו] וזה מצינו מנחות לה: רב אשי הוה יתיב קמיה דמר זוטרא - א"ל רב אשי לא סבר לה מר ונוייהן לברי? א"ל לאו אדעתאי.

(ומר זוטרא זה נזכר שבת נ. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבא וכו', ושניהן קבלו ממנו).

ומה שמצינו תענית יד. רב אשי בשם ר' ינאי בר ישמעאל צ"ל ר' אסי.

וכן בכורות כה. רב אשי אר"ל צ"ל ר' אסי.

וכן שבועות עה: רב אשי בשם ריב"ל צ"ל ר' אסי.

וכן ב"ק קיב: א"ר אשי א"ר שבתאי צ"ל ר' אסי, וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט.

ומכל גדולי הדור האלו קיבל רב אשי תורתם וקבלתו מעט או הרבה אבל רבו המובהק היה רב כהנא, וזה רב כהנא בארנו כבר בערכו שהיה תלמידו דרבה כאביי ורבא אך הוא האריך ימים יותר מהן ומקומו הקבוע היה בפום נהרא קידושין פא., ב"ב כב., חולין צה:, וכפי הנראה שכל שני שמלך ר"פ בנרש היה אז ר"כ בפום נהרא, ומקומו הקבוע דרש אשי היה לפני רב כהנא וכבר בארתי בערך ר"כ שפום נהרא היתה סמוכה לנהרדעא והלך כפעם בפעם גם לפני אמימר שהיה הריש בנהרדעא וכאשר נבאר.

כברכות לט: אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא - בפה"א, ושם מב. אמר לן כגון אנן דרגילן במשחא וכו', ובשבת קג: כי ר"כ הוה אמר המבדיל וכו'.

וכתובות סט. כי הוינן בי ר"כ הוה מגבינן אפילו מעמלי דביתי.

וב"ק צה: קיד., חולין צז: כי הוינן בי ר"כ איבעיא לן וכו'.

וב"מ קיז. כי הוינא בי ר"כ הוה אמרינן מודה ר"י וכו'.

וחולין נג: כי הוינן בי ר"כ אייתו קמיה ההיא ריאה וכו'.

וכן אמר רב אשי ברכות לט: חזינא לר"כ דנקיט תרתי ובצעי חדא. ושבת י. חזיזנא לר"כ כי איכא צערא בעלמא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי כעבדא קמיה מריה, כי איכא שלמא לביש וכו'.

שם סא. חזינא לר"כ דלא קפיד, פסחים קיא: חזינא לר"כ דפריש מכולהו, סוכה מו. חזינא לר"כ דקא אמר לכולהו אכסא דקדושא.

אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"כ ב"מ צב., שבועות ד., חולין יא:, נדה נא:, ב"ב עו: קיד..

הקשה לר"כ שבת קלז., פסחים עב:, ביצה מ., יבמות ח: י: צד:, קידושין סה:, ב"מ קו., ב"ב לה:, ובכל המקומות הללו שקיל וטרי כתלמיד.

יתיב קמיה דר"כ מגילה ז:, איקלע לבי ר"כ שבת קלו., יבמות קא: וקראו שם מר. וכן סוכה יט. רב אשי אשכחיה לר"כ דקמסכך - א"ל לא סבר לה מר להא דרבא - אחוי ליה וכו', ושם ז. אשכחיה לר"כ דקעביד טפח שוחק - א"ל ולא סבר לה מר להא דרבא - א"ל אנא וכו', וכן יבמות קו: אשכחיה דרא מצטער ומקרי לה לא אבה יבמי א"ל לא סבר לה מר להא דרבא א"ל מודה רבא וכו'.

ובכל אלו המקומות אנו רואין שאע"פ שרב אשי היה גדול הדור ישב לפני ר"כ כתלמיד לפני הרב, וכל השאלות באו לפני רב כהנא ורב אשי לפניו, ואחרי כל זאת בא החכם ראה"ו ויאמר שר"כ רבו דרב אשי הוא ר"כ אשר מלך בפומבדיתא ואשר נפטר תשכ"ה יא' שנה קודם פטירת רב אשי, וכל רבותיו כרעו ברך לפניו וכל תורתו למד אך בהיותו בן יד' או כ' שנה? אמנם האמת עד לעצמו שזה ר"כ רבו דרב אשי היה זקן גדול בימי רב אשי כאשר הבאתי לעיל והוא היה בפום נהרא, אבל רב כהנא שמלך בסוף ימיו בפומבדיתא היה חבירו דרב אשי וכאשר נבאר איתו בין חברי דרב אשי.

וכן קיבל הרבה מאמימר כמנחות לז: יתיב רב אשי קמיה דאמימר וקראו מר, וביצה כב. בעי מאמימר. הקשה לאמימר כר"ה לא:, מו"ק כ:, מגילה ז:, ב"ק ע., חולין נ: וכן צ"ל חולין קז..

וכן הקשה לאמימר כתובות כא: פג: צז., גיטין מ., ב"מ סה:, ב"ב יג: עט: קסה., חולין נג. נח. סב., ואמימר השיב לו לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי, ובעירובין לא: אמר רב אשי לדידי אמר אמימר וכו', ובשבועות ל: רב יימר ידע סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר - א"ל רב אשי לאמימר וכו'. ומזה אנו רואין בפירוש שאמימר היה הריש וכולם באו לדין לפניו ורב אשי ישב לפניו, ומו"ק כ. איתא בפירוש שרב אשי ישב לפני אמימר בהיות אמימר כבר זקן והיו לו בני בנים, ואז שאל ממנו.

וכן מצינו אותם ביחד אמימר ומר זוטרא ורב אשי כברכות מד: נ:, שבת נ:, פסחים קג:, כתובות סא. סג:, ב"מ כב., ובנדה כ. שישבו שלשתן ביחד קמיה אומנא, שקלי ליה קרנא קמייתא ואמימר חזייה א"ל דם אדום דתנן כי האי, שקלי ליה אחריתא א"ל אשתני אמר רב אשי כגון אנא דלא ידענא בין האי לנאי לא מבעי לי למחזי דמא, ובסוף ימיו היה כתבר לו כברכות נה: שהיו ביחד ואמרו חד מינן נימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה. ומה שמצינו ברכות נ:, ביצה כב. שאמימר קרא לרב אשי מר, זה יען שהיה אז כבר במבחר שנותיו והיה כבר גדול הדור, וכפי הנראה היה אמימר רבו האחרון והיה לו כתלמיד חבר.

ועתה נבא לחשבון, רב אשי ששימש את רבא ור"נ בר יצחק ור"פ ורב פפי ורב זביד, ורב אמי ועולא ומר זוטרא רבה ורב מתנא, ואת רב כהנא ימים רבים ואת אמימר, האם אפשר לומר שעד שנת יד' או כ' לימי חייו שימש את כולן? והאם נוכל לומר כשמת רבא אז נולד רב אשי?

ולכן האמת יורה דרכו שכשמת רבא היה כבר כבן טו' שנה ובפטירת ר"פ היה כבר כבן לו שנה ובלי ספק כבר נפטר אז רב כהנא רבו שהיה זקן גדול שהאריך ימים, ואז כבר ידע רב אשי בנפשו שהגיע להוראה והגיע עת לקבץ נדחים ולאסוף כל הכחות אל מקום אחד אשר נתפזרו מיום שמת רבא, ואז בחר את מתא מחסיא למושב לו יען שישיבת ר"פ היתה בנרש שהיה סמוכה לסורא כדמבוא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג וז"ל ור"פ שהיה בנרש קרוב לסורא - ובכל אלו השנים אחר ר"פ היה רב אשי גרון בסורא, ובא למתא מחסיא והרס את בית הכנסת דבי רב ובנה אותה וכו'.

ולמה נקרא שמה מתא מחסיא מובא בזהר וירא במדרש הנעלם וז"ל ר' אחא אזל לכפר טרשא ומצא שהיה שם מגפה והתפלל - והחזירם בתשובה וקבלו עליהם דלא יתבטלון מאורייתא לעולם, ואחליפו שמא דקרתא וקראון לה מתא מחסיא, ובמהר"ס שי"ף בב"ק קיט. פי' שהיא מתא מחסיא שבבבל ויען שהוא מקום טרשים וע"כ היתה נקראת כפר טרשא.

והגאון ר"ש באגרתו ח"ג פ"ב אצל רב, יאמר "ואיתרחק לדוכתא דלא הוה ביה תורה והוא סורא דהיא מתא מחסיא", כן הוא הגרסא באגדרש"ג ביוחסין הישן, ובנוסח הוצאת החכם גייבור, אבל בנוסח ב"ג מיינץ גרס והיא סורא דמקרי מתא מחסיא, וביוחסין השלם אשר העתיק האגרת ללשון עברית כתב ג"כ "והוא סורא הנקראת מתא מחסיה", ובא החכם גרעץ בח"ב צד 431 ויאמר:

ובא אחריו המאסף לכל המחנות הרב רא"הו בח"ג רפ"יז וז"ל:

עכ"ל.
וכל דבריהם טעות הם
א. שסורא אינה מתא מחסיא.
ב. שלא בנה את בית הכנסת של "רב".
ג. שלא בנה רב אשי מכספו.
ונבארם אחת לאחת.
כבר כתב החכם נייבוער (מובא בספר שבע חכמות ערך סורא) שאין שום רמז בשום מקום בגמרא שסורא היא מתא מחסיא, והצדק אתו כמו שמפורש ביצה כט. בסורא אמרי - בנרש אמרי - בפומבדיתא אמרי - בנהר פקוד ובמתא מחסיא אמרי וכו', הרי מפורש שב' ערים שונות היו, וכן יומא פו. היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישרא מטבחא ואל יהיבנא דמי לאלתר, אמר אביי ל"ש אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה, אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דתבעי הוא. ואם סורא היא מתא מחסיא א"כ אין זה חילול השם, ומלבד זה מצינו שבכל מקום שנזכר מקום רב נזכר אך בשם סורא כגיטין לו: אמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא אי כבי דינא דסורא (רב, רש"י) וב"מ עג. בסורא אזלי ד' - יתיב רב זוזי לחמרא וכו', וכן תענית כא: בסורא היה דבר ובשכונתו של רב לא היה וכו', וכן כתב רש"י בגיטין ו. מכי אתא רב לבבל וקבע ישיבה בסורא.
וכן מקום ר"ה היה בסורא כסוכה יד:, כתובות צד. צט:, ב"ב קלב:, חולין יט:, וכן רב חסדא כעירובין כ. מג., ובסנהדרין יז: אמרי סבי דסורא ר"ה ורב חסדא, אבל אצל רב אשי נזכר תמיד אך בשם מתא מחסיא, כברכות יז. אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו בחזי ביקרא דאורייתא וכו'.
ובשבת יא. אמר רב אשי אנא עבדי למתא מחסיא דלא חרבה.
ומגילה כו. אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא וכו'.
ומו"ק ד: רב אשי התיר לבני מתא מחסיא לאקדוחי וכו'.
ובכתובות ד. אמר רב אשי כגון מתא מחסיא דמפקא מכרך וכו'.
וב"מ סח. אמרי לי סבי דמתא מחסיא.
ובסנהדרין ז: רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי לכולהו טבחי דמתא מחסיא, וכן מובא ברש"י ברכות ל. ד"ה רב אשי ושבת יא. ועירובין סג. ד"ה דהא שרב אשי היה איש מתיבתא במתא מחסיא.
וכן רבינא שישב תמיד עם רב אשי נזכר שהיה במתא מחסיא כשבת קכה., יומא פו., ב"ק קיט:. ומכל זה אנו רואין בבירור שסורא היא עיר בפ"ע ומתא מחסיא היא עיר

בפ"ע, אך שמה היו עיירות הרבה סמוכות זה לזו וכן היתה סמוכה נהר פקוד לסורא וכן עיר נרש.

והחכם בעל שבע חכמות בערך סורא רוצה לומר שהעיר מתא מחסיא נחרבה כשבת יא. וקראו את העיר סורא בשם מתא מחסיא, בעבור שהק"בה ריחם עליה וזה שאמר (רש"ג) בסורא דמתקרי מתא מחסיא ולא שהיא מתא מחסיא של הש"ס.

אבל זה ללא אמת כידוע שתיכף אחר פטירת רב אשי בשנת תשל"ח מלך מרימר והוא מלך אך בסורא כעירובין ח., פסחים קיז:, סוכה יג: מו:, ואם כדבריו היו צריכין לקראתה בשם מתא מחסיא, ולהיפוך מר בר רב אשי היה ישיבתו אך במתא מחסיא במקום אביו כיבמות עה:, כתובות פב., ב"ב יב:, ומה שכתב רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב אצל רב (בנוסח יוחסין הישן ובחופש מטמונים) והיא סורא דהיא מתא מחסיא בלי שום ספק הכונה כמו שאמר החכם נייבוער שהיא קרובה למתא מחסיא, ונבאר בקצרה.

רבינו הגאון רב שרירא מלבד מה שהביא תמיד ראיות מש"ס היו לנגד עיניו זכרונות כתובים שהיו מונחים בישיבות סורא ופמבדיתא, ולא כתב אפילו אות אחת מדעתו וכל מה שנעמיק בדבריו היקרים יראה לפנינו אור גדול, ואך המעתיקים שלא הבינו דבריו המסולאים מפז השחיתו לפעמים כוונתו.

והגאון יתחיל לפרש שתמיד היה אך מקום אחד שממנו יצא הוראה לכל ישראל, היינו שאע"פ שבכל מקומות מושבותיהם הרביצו תורה אבל תמיד היה מרכז ומתיבתא רבתא שלשם פנו כל חכמי ישראל בשאלותיהם, ומשם יצא תורה לכל ישראל ואך ממקום אחד ואך אחרי כן נתפלגו הישיבות לשתים, ויתחיל מן גלות יכניה ואח"כ כשעלו לא"י בימי עזרא וחושב ראשי הסנהדרין ואע"פ שהרביצו תורה הרבה בבבל אבל ריש מתיבתא וסנהדרין לא הוה בהון, ואח"כ יספר איך שירד רב לבבל בשנת תק"ל ויסד ישיבתו בסורא דהיא מתא מחסיא (וביוחסין השלם לונדון והוצאת ב"ג שיחתו דבריו והעתיקו "והיא סורא דמקרי מתא מחסיא" ולא הבינו כונתו), ואז היו שתי ישיבות, ישיבת רב בסורא וישיבת שמואל בנהרדעא, וכשנפטר רב נשאר שמואל לחודיה והוה חדא מתיבתא.

ואחרי פטירת שמואל היה ר"ה הריש מתיבתא בסורא ומדייק הגאון בלשונו כמו שמצא בספרי הזכרונות שלפניו שבת מדרשו דר"ה היה קרוב למתא מחסיא, ואך שידוע שישיבת ר"ה היה בסורא כדמובא לעיל אבל כן היה ידוע להגאון שלא בסורא עצמה אך קרוב למתא מחסיא שהיא נחשבת על סורא.

ורב יהודה יסד ישיבתו בפומבדיתא, ובאמת לא היה צריך לכתוב באיזה מקום קבע רב יהודה ישיבתו כי גם חכמים אחרים תלמידי דרב היו להם ישיבות הרבה וגם רב יהודה

וגם כולם היו כפופין תחת ישיבת ר"ה כדאמר בעצמו שרב יהודה הוה מתחזי לר"ה לפרקים, וכן ר"נ שהיה בנהרדעא היה הולך תמיד לסורא, אבל יען שאחרי פטירת ר"ה באו כולם לרב יהודה לפומבדיתא ושם היתה המתיבתא רבתי לכן יזכיר את רב יהודה וישיבתו. ואחרי פטירת רב יהודה שבה הישיבה הגדולה לסורא תחת רב חסדא, ורבה אע"פ שמלך תיכף אחר רב יהודה בפומבדיתא יספר הגאון שהיה כפוף לישיבת רב חסדא, ואך אחרי פטירת ר"ח היו רבה ורב יוסף ראשי מתיבתא בפומבדיתא, ובסורא אע"פ שהרביצו תורה אבל לא היה ריש מתיבתא, ואח"כ בימי אביי היתה ג"כ המתיבתא בפומבדיתא ואע"פ שרבא היה במחוזא אבל היה נכנע תחת ישיבת אביי, ואחרי אביי מלך רבא במחוזא ויאמר הגאון בלשונו הטהור "ובתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא הוה", והכונה שישיבת פומבדיתא נעתקה למחזא, וכולם היו כפופין תחתיו, אבל אחרי מות רבא נתחלקה הישיבה הגדולה לשתים, רב פפא מלך בנרש הסמוכה לסורא ור"נ בר יצחק בפומבדיתא, ומני אז נתרבו הישיבות ונתחלקו הכחות למקומות רבים וזה שמצינו כמה פעמים בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו הכי בנהרדעא מתנו הכי כמגילה יח:, סוכה יז: יט..

עד אשר קם הארי שבחבורה אשר בו נתקבצו כל המעלות והמדות טובות והיה מורם מעם, והוא שימש את כל זקני הדור מן רבא ומכל גדולי תלמידיו, וה' ברכהו בעושר רב כברכות נז: שאמר רב אשי לא איעתרי עד דחזאי ראשי לפתות, וכן היה לו נכסים הרבה ויערים כמו"ק יב, נדרים סב:, וכן פסחים ל: א"ל רבינה תינח מר דאפשר ליה וכו', וברכות לא. יסופר שבהלולא דבריה תבר כסא דזוגיתא חיורתא. ובימיו היה שלום בכל ארץ בבל ואיזגדר מלכא היה אוהב להריש גלותא הונא בר נתן וגם רב אשי בעצמו היה כפי הנראה מקורב למלכות ככתובות סא. אמרו אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוה קא יתבי אפתחא דבי אוזור מלכא, ונאמנים עלינו עדות חבירו רב אחא בריה דרבא שאמר גיטין יט. מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

אז ראה והבין שהוא שלוח ממרום לחתום את התלמוד ולמסרו לכל ישראל, והלך הוא ורבינא חבירו הגדול (אשר היה תלמידו דרבא) למתא מחסיא אחרי פטירת רב פפא ויסד שם ישיבתו הגדולה.

וזה כונת רש"ג ח"ג פ"ב אצל רב שאמר ואיתרחק (רב) לדוכתא דלא הוה ביה תורה והוא סורא דהיא מתא מחסיא, וכונתו פשוטה שבימי רב היתה ישיבתו אך בסורא, אבל ר"ה וישיבתו היתה ג"כ בסורא אבל קרובה למתא מחסיא ובימי רב אשי יסד הישיבה במתא

מחסיא אבל גם אז אעל סורא תחשב כי היה האיש גם בסורא גם במתא מחסיא, ואך בית מדרשו יסד במתא מחסיא.

וזה שאמר הגאון ח"ג פ"ג דברים ברורים "ובכולהו אילין שני מבתר ר"פ היה רב אשי גאון בסורא והוא אחיא (החייה) למתא מחסיא", כן הוא בנוסח ב"ג או שצ"ל והוא אתא למתא מחסיא, וסתר לבי כנזתא דבי רב ובנה אותה שוב כדאמרינן ב"ב ג:, ונעתיק לשון הגמרא, וז"ל מרימר ומר זוטרא סתרי ובני בי קייטא בסיתווא, ובנו בי סיתווא בקייטא א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומחתי מאי א"ל רבינא לרב אשי גבו זוזי ומחתי מאי א"ל דלמא מתרמי פדיון שבויים - ולא אמרן אלא דלא חזו בה תיוהא אבל חזי בה תיוהא סתרי ובני כי הא דרב אשי חזא בה תיוהא בכניזתא דמתא מחסיא סתריה ועייל לפורייה לתהם ולא פקיה עד דמתקין ליה שפיכי. וזה שיאמר הגאון ר"ש באגרתו שמתחיל לספר גדולת רב אשי ומה שנעשה בימיו, שמן פטירת ר"פ נתמנה רב אשי לגאון בסורא, וכמו שאמרנו לעיל שכל העירות כולם נחשבו על סורא שהיא היתה מימות רב המרכז לתורה, אבל ישיבתו היתה במתא מחסיא ואין אנו צריכין לזה לתשובת הגאון כי כן מפורש בגמרא וכאשר הבאנו לעיל, ואך רבינו יספר שהמקרה הראשונה מה שאירע בימי מלוכת רב אשי שראה דבי כנישתא דמתא מחסיא פרצים עלו בה לכן נתן את נפשו עליה ובנאה מחדש במסירת נפשו שהיה שם גם מקום לינתו כדי שימהרו לבנותה, אבל האם נזכר בגמרא שבנה את בית המדרש דרב?

א. שב"המד דרב היה בסורא ולא במתא מחסיא.

ב. שלא נזכר בגמרא כלל תיבת "רב" ואך אמרו שם "רב אשי חזי תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא". והמקור הזה היה לעיני הגאון ואך הוא מבאר מה הוא בי כנישתא שלא נטעה שהוא בית הכנסת להתפלל לכן אומר במתק לשונו "לבי כנישתא דבי רב" היינו ביתא דרבנן וישיבתו הגדולה, ואך באגרת הוצאת ב"ג שיחתו דבריו המפורשים והעתיקו "לבי כנישא דרב" והוא טעות גדול המוכח לכל.

ג. אם כדבריהם שרב אשי בנה מכספו א"כ למה הוצרך ללון שם? הלא בידו היה לעשות כל מה שרוצה בכספו ומי ימחה בידו.

ואדרבא בגמרא מפורש שלא בנה מכספו, אך ורק מכסף כל המתנדבים כמפורש מגילה כו. אמר רב אשי האי בי כנישתא דמתא מחסיא אע"ג "דמעלמא אתו לה" כיון דאדעתא דידי קאתו [לכן] אי בעינא מזבינינא לה, וכן פירשו שם התוס' ד"ה כיון וז"ל ובסמוך נמי דקאמר רב אשי דאדעתא דידי קאתו היינו ממה שנותנים לו לעשות רצונו.

והתיירא רב אשי פן יתרשלו ויפסקו מליתן ולכן הביא הפוריא שמה ולא יצא משם וכל אחד שראה בעיניו שרבם הגדול תענה כ"כ וימסור נפשו עליה לכן מהרו בכל כחם לגמור הבנין כולה, אבל זה היה כבר שמלך רב אשי כמה שנים בסורא וכל העיירות שסביב סורא.

וזה שיספר הגאון הלאה כל מעשיו הגדולים אך שעבד כמה תקנתא שפירתא וקבע להו ריגלא ותעניתא, שעד רב אשי היה המנהג שהיו מתקבצין כולם בשבתא דרגילא למקום משכן ריש גלותא ובידו היה לגזור תעניות וכדומה, אבל רב אשי שהיה מופלג ונפיש תורתו וגדולתו לכן תיקן שהשבתא דרגילא תהי' אך במתא מחסיא והריש גלותא הוצרך לבא שמה, וזה מפורש בגמרא גיטין מט. שאמר רב אחא בר רבא מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ופריך והא הוה הונא בר נתן, שבאמת דבר יקר אין חזון נפרץ היה שהריש גלותא יהיה גם גדול הדור בתורה ובחכמה, וזה מצינו אך אצל רב הונא בר נתן שזכה ג"כ לשמש את רבא ור"פ וכל גדולי הדור, כרב אשי, ומיוחס גדול מזרע מלכי ב"ד ומקורב למלכות, ואעפ"כ אמרו בגמרא שהיה כפוף לרב אשי, ומזה הוציא רבינו ש"ג שזאת היתה ההכנעה שלו לפני רב אשי ששבתא דרגילא ותעניתא היה במתא מחסיא ולא בנהרדעא שהיה מקום הריש גלותא.

ומזה אנו רואין את גדולת הדור ההוא אשר ההשגחה העליונה האצילה עליהם מטובו שהיה דור דעה והתקבצו כל חכמי ישראל אל מקום אחד ובהסכמת כולם ובדעה אחת נמנו וגמרו לחתום הש"ס ולמסרו לכל ישראל. וגם הריש גלותא היה אחד מהבונים הבנין הנפלא הזה כי גם הוא ראה שהשעה צריכה לכך, ולכן הרכין ראשו לרב אשי כי מה הוא כבוד המדומה אצל דבר גדול כזה, והמה הבינו שאם יתפזרו כחותיהם למקומות הרבה לא יהיה באפשרי לעשות הדבר הגדול הזה ובפרט שבמשך הי"ט שנים שנפטר רבא עד מלוכת רב אשי ואפשר שעוד כמה שנים עברו גם משמלך רב אשי עד אשר באו לדעה אחת ואז בכל השנים הללו התרבו הגרסאות ולשונות ומימראות דכל ישיבה וישיבה, ובמתיבתא רבתא דרב אשי הוצרכו סייעתא דשמיא וכחות מרובין לברר וללבן את כל ולמסור ליד כל ישראל מלאכה נפלאה משוכללה כאשר עינינו רואות.

ומכל זה נוכל לידע את גדולת רב אשי שכל זקני הדור כרעו ברך לפניו וישבו לפניו ובקשו הכרעתו, וכמו שאמר רב אשי ברכות יז: בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא וכו'.

מלאכתו הגדולה חיתום הש"ס וחבריו אשר עזרו ע"י.

בב"מ פו. אמרו

ופרש"י:
ורבינו הגאון רב שרירא באגרתו היקרה ח"ב רפ"א מביא באריכות פתרון השאלה אם היה תלמוד לראשוני ראשונים, והשיב להם וז"ל:
עכ"ל.
ומי שיש לו עינים לראות ולב להבין בע"כ יודע שכל דבריו נאמרין לאמיתה של תורה בלי כחל בלי שרק אך האמת כמו שהיה, ורבינו רש"י אלו היה רואה את האגרת היקר הזה היה מודה לו.
וכבר בדורנו זה אור חדש על שמי היהדות הגאון החכם הלוי בע"המח דורות הראשונים והוא האריך בראיות ברורות שא"א לדחפם איך שנסדר התלמוד בכל דור ודור וכשבא רב אשי כבר מצא מסודר כל הש"ס כולה ורב אשי וחבריו הגדולים חתמוהו ושיכללוהו ובירורו בירור אחר בירור אשר בלעדיהם היה לנו הש"ס כספר החתום כש"ס ירושלמי שלא היה חיתום הש"ס כלל ולכן קשה מאוד להבין דבריהם הקדושים, וענין גדול כזה היו צריכין להתקבץ אל מקום אחד כל חכמי הדור לברר וללבן כל שמועה ושמועה ולדקדק שם אומרו, וזה נעשה ע"י רב אשי וכל חכמי דורו.
ויען שהגאון הלוי האריך די והותר בזה לכן מצינו עצמנו לקצר בזה ואך להביא את כל חבריו הגדולים אשר לקחו חלק בסידור וחיתום הש"ס.
הראש והראשון היה רבינא שהיה קשיש מרב אשרי וזכה להיות תלמיד מובהק לרבא ולר"פ וכשיסד רב אשי ישיבתו במתא מחסיא קבע שם גם רבינא דירתו כידוע שרבינא דר שם כשבת קכה., יומא פו., ב"ק קיט., והוא היה תלמיד חבר של רב אשי כמפורש עירובין סג. רבינא סר סכינא בבבל א"ל רב אשי מ"ט עביד מר הכי? א"ל אנא תלמיד חבר דמר אנא (ופרש"י חכם כמותו אלא שלמד ממנו ד"א) ושקיל וטרי עמו בכל הש"ס, וקרא לרב אשי מר כברכות כט., שבת קט., פסחים ל:, ביצה לב: איקלע לבי רב אשי - וקראו מר שבת קט., יתיב קמיה דרב אשי עירובין סג., חולין יז:, אותיב לרב אשי שבת פה: ועיין ערך רבינא.
ר' אבא אמורא מא"י וירד לבבל כשנחרבו כל הישיבות וישב עם רב אשי וגם מסר לו תורת ומנהגי א"י כשבת קנ: שאמר לרב אשי במערבא אמרינן המבדיל וכו', וב"ק כז: אמר לרב אשי במערבא אמרי אין דרכן וכו', וכן אמר לרב אשי תמיד אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה כתענית ד., ב"ב קמז. קמח., בכורות נה., ושקיל וטרי עם רב אשי כיומא מח., גיטין לד:, מנחות לז., נדה סב: סה:, וביומא מח. אמר לרב אשי ת"ש.

ובכתובות קיא. א"ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה צ"ל ר' אבא כבילקוט ישעיה רמז דש.

ר' אבהו (שהיה מרישי כלה דרפרס) מצינו שאיתיב לרב אשי כב"ק קיז. וביבמות כו. לגרסת אור זרוע הגדול.

רב אחא בריה דרב אדא שקיל וטרי עם רב אשי, ב"מ ח. אבל הוא ט"ס וצ"ל רב אחא בר אויא כבדק"ס.

רב אחא בריה דרב אויא היה כמו תלמיד חבר לרב אשי ולקח חלק גדול בחיתום הש"ס כמבואר בערכו.

רב אחא בריה דרב איקא חולק עם רב אשי בדברי רב ביבי, כמכות כא:, ובב"ק עד. אמר לרב אשי דיוקא דרבא מהיכי, ובחולין קיב: הקשה לרב אשי.

רב אחא בריה דרבא (שמלך בפומבדיתא משנת תשכז עד תשל) לקח חלק גדול עם רב אשי בחיתום הש"ס והיה גדול כ"כ בעיני רב אשי שפ"א ישב הוא ורבינא לפני רב אשי ואייתי סכינא לפניו לבידקה א"ל לרב אחא בריה דרבא זיל בדוק הסכין בדקה אטופרא - א"ל יישר, ועיין ערכו.

רב אחא בריה דרבינא כבכורות ג. שדר ליה רב אשי שיבסר זוזי בפדיון הבן וקראו זל"ז מר, אך צ"ל רב אחא בריה דרבא כגרסת שיטה מקובצת.

רב אחא מהוצל ביצה לב: שא"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביו"ט, ובכריתות יג: שהיה לו נדר על אשתו ובא לרב אשי להתיר לו.

רב אחא סבא (בן רב מרי בר איסור) שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כקידושין כא., ב"ק לו. קו., זבחים צא., מנחות ו..

רב אסי או כגרסת דק"ס רב אתי או איתי שירד מא"י לבבל ולקח חלק גדול בישיבת רב אשי עיין ערכו.

רב גביהא מבי כתיל (שמלך בפומבדיתא משנת תשל' עד תשמד') מצינו שאמר לשמעתיה קמיה דרב אשי כיבמות ס., חולין כו., א"ל לרב אשי ב"ב פג., מנחות ח., חולין סד:, מעילה י..

רב הונא (אביהם של רב נחמן ורבינא האחרון) הקשה לרב אשי כשבת מב., אותיב לרב אשי כע"ז ס:, בעי מרב אשי שבת ס. ובניו היו תלמידי דרב אשי, ומה שמצינו שבת לז: אמר רב אשי הוה קאמינא קמיה דר"ה צ"ל קמיה דר"כ כגרסת דק"ס.

רב הונא מר בר אויא, כב"ב קמג. אמר רב אשי לרב מרדכי היינו דחזאי ר"ה בר אויא בחלמא, ובחולין מז. הקשה לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, וכן צ"ל שם נח: כגרסת דק"ס ובגמרא ר"ה בר חייא.

ר"ה ב"ר חיון או חלוון בזמנו כשבת קלט:.

רב הונא בר נתן ירש גלותא בימי רב אשי והיה כפוף לרב אשי כגיטין נט., ורב אשי אמר, אמר לי הונא בר נתן כגיטין יט., ב"ב נה., זבחים יט., ובגיטין ז. אמר לרב אשי בשם רב גביהה מארגיזא.

רב הונא בריה דרבא הקשה לרב חביבי מחוזנאה, ורב אשי א"ל לא תידחי ב"ק כב. אבל צ"ל רב אחא בריה דרבא וכן הוא בדק"ס.

ר"ה מר בריה דרבא מפרזיקא הקשה לרב אשי כתובות י..

רב הלל שקיל וטרי עם רב אשי וסיפר לו מה שקיבל מרב כהנא כשבת קט., ביצה מ., יבמות כא: כו., ב"ב צח., חולין נג..

זבידא, ע"ז טז. אמר רב אשי אמר לי זבידא ופירש"י פטם היה (ואינו ת"ח).

רב זוטי שבת קנז. ומשמע שם שהיה בזמן רב אשי.

מר זוטרא חבירו שהיה עמו תמיד אצל אמימר, וכן מצינו מר זוטרא איקלע לבי רב אשי כברכות כו. מו:, תמורה ח:, וזה מר זוטרא היה ריש מתיבתא בפומבדיתא ונפטר תשכז, יא שנים קודם רב אשי.

רב חביבא מחוזנאה שקיל וטרי עם רב אשי כשבת פז:, עירובין נז., ב"ק עב..

ר' חייא בר אבא אמר לרב אשי כן מביא בסה"ד והוא ט"ס וצ"ל ר' אסי.

רב חנילאי מחוזנאה הקשה לרב אשי עירובין נז..

רב חנין ואמרי לה רב חנין מחוזאה גיטין פה: אמר לרב אשי ת"ש וכן צ"ל קידושין ו: ובחולין פ. א"ל רב חנן לרב אשי אמימר שרי וכו'.

רבי חנינא (שבא מא"י) אמר לרב אשי כגון אתון דיתביתא בצפינה דא"י אדרימו ב"ב כה:, ובע"ז לח: אמר רב אשי אמר לי ר' חנינא מילין, אבל מה שמצינו גיטין לט: ער"ז א"ר חנינא א"ר אשי צ"ל ר' אסי.

ר' חנינא מסורא בזמנו שהיה חבר דמר זוטרא, ובמנחות לא: אמר רב אשי א"ל מר זוטרא קשי בה ר' חנינא מסורא.

ר' חנניה בר ביבי פסחים קי. אמר רב אשי חזינא ליה דאכל כסא וכו'.

ר' יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב אשי שבת יא., ורב אשי שאל ממנו יבמות לו., ובגמרא שם איתא בטעות רב הושעיא.

רב יימר שקיל וטרי עם רב אשי ככתובות סט. צה., גיטין עז., קידושין ו., ב"ק סב. קה., ב"מ סא:, ב"ב קמח:.
רב יימר מדיפתא מחלוקת עם רב אשי שבת מו:.
ר' ירמיה בזבחים טו: אמר לרב אשי אך צ"ל רבינא כגרסת דק"ס.
ר' ירמיה מדיפתא מחלוקת עם רב אשי שבת יח: עד., ע"ז מ..
ר' יצחק בריה דרב משרשיא חולין קד: איקלע לבי רב אשי.
רב כהנא (שמלך בפומבדיתא ונפטר תשכ"ה) שאל מרב אשי כברכות כד., מנחות קו., ובכתובות כ: שרב אשי ידע סהדותא לרב כהנא א"ל מי דכיר מר האי סהודתא - א"ל רב אשי מי סברת עליך קא סמיכנא וכו'.
רב מניומי בריה דרב נחומי ב) בזמן רב אשי ככתובות סט..
מר בר אמימר אמר תמיד לרב אשי בשם אביו כפסחים עד:, סוכה לב:, מא:, ב"מ סח..
מר בר רב יוסף בחולין מח: א"ל רב אשי וכו'.
רב מרדכי ב) לקח חלק גדול עם רב אשי בחיתום הש"ס ומסר לו כמה הלכתא מרביותיו כמבואר בערכו.
מר קשישא בר רב חסדא שקיל וטרי עמו הרבה כשבת קיד:, סוכה ח., תענית כ., יבמות קטו:, כתובות פט:, נדרים כד., גיטין נ:, וכן מר ינוקא כפסחים קז..
מרי בר איסק בזמנו כיבמות כא:, וב"מ כד..
רב מרי בר רחל היה זקן גדול בתחילת ימי רב אשי וביבמות צב: מסר לרב אשי מה שאמר אמימר.
רב מרי סתם שקיל וטרי עם רב אשי כזבחים כט: ק..
נתן בר מר זוטרא כסנהדרין כט. אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא וכו'.
רב עוקבא ממישן שקיל וטרי עם רב אשי כשבת לז: מג., ביצה לו..
בר קיפוק ובר אבין היו ספדנין בימי רב אשי כמו"ק כה:.
רב פנחס בריה דר' אמי בזבחים ז: א"ל רב אשי.
רבא מפרזקא שקיל וטרי עם רב אשי כיבמות נט: (ושם מפרקין והוא ט"ס), כתובות לט:, נזיר לח: (ושם רבינא וצ"ל רבא), ב"ק לו., ב"ב ד:, זבחים י: קח..
רבא מברניש עם רב אשי כשבת כח., ר"ה כו., ב"מ עג:, זבחים יא..
רבא בר חיננא, בחולין יח. איקלעו לגביה מר זוטרא ורב אשי, ורבא בר חיננא היה אז גבר סבא שא"ל מר זוטרא לרב אשי ולא ליחוש מר לסבא?
רבה זוטי שקיל וטרי עם רב אשי כביצה לב:, ב"ב קך., מנחות לא: נב..

רבין בר חיננא, פסחים קט: אמר רב אשי אמר לי רבין בר חיננא ואולי היא רבא בר חיננא.
רבין דמן נרש בזמנו כגיטין סט:.
רב שמן בזמנו קידושין כד: שהקשה לרב אשי.
רב ששת טרזיא איקלע לקמיה דרב אשי מגילה כא:.
וכל אלו גדולי הדור אשר כמה מהם היו ראשי מתיבתות כולם ישבו ועמלי לשכלל הבנין הנפלא הזה, ויש מהן שהיו קשישים גם מרב אשי ויש מהן שהיו צעירים ממנו ואשר מלכו אחר רב אשי, וכולם היו כפופין תחת רב אשי כי הוא היה עליון על כולם.
ונראה שאע"פ שרב אשי מלך משך שנים רבות וכאשר נבאר הלאה וידוע שבישיבתו היו כמה מאות תלמידים אעפ"כ לא מצינו הרבה תלמידים שאמרו בשמו, והטעם נראה יען שרוב ימי ממלכתו עסק בחיתום הש"ס עם חביריו הגדולים, ולכן תלמידיו אשר למדו בישיבתו שלא יכלו ליקח חלק בעבודתו הקדושה היו כולם תלמידי דרבינא שהיה כמו יד ימינו דרב אשי וכן היו תלמידי שאר חברי דרב אשי ולכן מצינו הרבה יותר תלמידים שאמרו בשם רבינא מאשר אמרו בשם רב אשי.

תלמידיו ואומרים בשמו

אדא בר חבו אתא לקמיה דרב אשי חולין עה:.
רב אדא סבא ואחיו מר זוטרא בני רב מרי בר איסור אתו לקמיה דרב אשי לדין כקידושין סה:.
רב אחא הקשה לרב אשי נדרים ה., ב"ק סב., והוא רב אחא בר רבא שהיה חבירו, וכן מה שמצינו רב אחא בריה דר"ה הקשה לו שבת סו. צ"ל בריה דרבא כגרסת דק"ס, וכן רב אחא בריה דר' חייא הקשה לרב אשי נדרים י: צ"ל בריה דרבא.
רב אחא בריה דרב יוסף שאל מרב אשי ב"מ קט: ורב אשי השיבו כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי (ופרש"י הכרתי בך שאתה מחדד ויודע להעמיק ולהקשות).
ומצינו ששאל תמיד מרב אשי כיבמות לא., ב"מ מב., חולין מג., מנחות לה., נדה סט:.
רב אחא בריה דרב עוירא אמר רב אשי ברכות מד., והוא ט"ס וצ"ל רב אחא בר עייא א"ר אסי כגרסת דק"ס.
רב אידי הקשה לרב אשי חולין קמא: אך גרסת דק"ס רב אתי והוא ר' אסי חבירו דרב אשי.
רב בודיא הקשה לרב אשי גיטין מה:.

רב הונא (מר, דק"ס) בריה דרב נחמיה שאל מרב אשי גיטין יד. ובחולין יז: אמר לרב אשי אמרת לן משמיה דרבא, ובקידושין ו: א"ל ר"ה מר הכי אמרינן משמיה דרבא כוותיך וכן צ"ל בב"מ מז. וחולין נא:.

רב חנן בר רבא שאל מרב אשי ביצה ל. אך צ"ל רבא בר חנין שאל מאביי כשבת קמח..

ר' חיננא בר כהנא אמר רב אשי כעירובין נה. והוא ט"ס וצ"ל אמר רב אסי וכן הוא בדפוס ווינעציא, דק"ס.

ר' יוסי בר אבין בתענית כג: שהיה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי, אך צ"ל קמיה דר' אסי כי ר' יוסי בר אבין היה בר א"י בזמן ר' אסי.

ר' יעקב בר אחא הקשה לרב אשי זבחים נה: וצ"ל לר' אסי.

רב מרי בר פנחס אתא לקמיה דרב אשי ב"ק קיז..

מר בריה דרב אחא בריה דרבא מו"ק יא: אמר רב אשי עליו גברא רבה כמותו עביד הכי?

מר זוטרא מדרישבא או בר רישבא אתא לקמיה דרב אשי ב"ב קכו:.

מר קשישא בריה דרבא קרא לרב אשי מר שבת צה..

רב נחמן, מצינו קידושין ו: א"ל ר"נ ואמרי לה רב חנין מחוזנאי לרב אשי ת"ש (והוא ר"נ בר רב הונא שמלך בסורא מן תשסג עד תשסו) וכן מצינו חולין פ. א"ל ר"נ לרב אשי אמימר שרי תרבייהו, ובזה יבואר לנו מאמר נפלא ברש"י בכתובות כב. אמר רב נחמן בר יצחק ואי כתב ביה שטרא דנן נפק לקדמנא בי דינא תו לא צריך ופריך ודלמא ב"ד חצוף הוא ומשני דכתיב בי דינא דרבנא אשי ופרש"י אורחא דמלתא נקט שהוא היה ריש ישיבה במתא מחסיא בימי רב נחמן בר יצחק, ופלא גדול על רבינו רש"י שאם נאמר שרב אשי נולד כשמת רבא א"כ היה רב אשי בן ג' שנים כשמת רנ"בי כמפורש באגרת דרש"ג, ובפרט לשיטת רש"י שסתם ר"נ הוא בר יצחק א"כ היה חבירו דרב ששת וא"כ איך כתב שרב אשי היה בימיו ריש ישיבה?

ולכן אמת דיבר הגאון בעל דורות הראשונים בח"ג צד 92 שיאמר שהיה כתוב סתם רב נחמן והוא ר"נ בר רב הונא שהיה באמת כתלמיד רב אשי והוא ראה גדולת רב אשי ולכן אמר הלשון רבנא אשי.

רב נחמן מפרהטיא קרא לרב אשי מר קידושין פא..

דבי רב נחמיה ריש גלותא בעו מרב אשי ב"מ צא:.

רב סמא מנחות מב. רבינא ורב סמא הוו יבתי קמיה דרב אשי וכו', ואולי הוא

רב סמא בריה דרב אסי שנזכר כתובות לג: שהקשה לרב אשי ואביו היה חבר דרב אשי.

רב סמא בריה דרב משרשיה חולין יז: א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב סמא בריה דר"מ משמך וכו'.

רב סמא בריה דרב אידי הקשה לרב אשי מנחות כה:.
רבא בר משרשיא פריך לרב אשי נזיר מ: (כצ"ל ובגמרא איתא שפריך לרבא).
רבינא (בר רב הונא) היה תלמידו דרב אשי והוא הנזכר נדרים ח: רבינא הוה ליה נדרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי - ואמרו ש"מ לא שרי למשרי נדרא באתרא דרביה. ואם היה רבינא הראשון הלא הוא היה ת"ח של רב אשי וראה הסכין בפני רב אשי, וזה רבינא הוא שאמר ב"ב קנז: מהדורא קמא דרב אשי אמר לך ראשון קנה, מהדורא בתרא דרב אשי אמר לן יחלוקו, ופי' הרש"בם שנמצא בתשובת רב האי ובפר"ח, ובאמת כן הוא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג וז"ל ורב אשי נהג השררה בישיבתו קרוב לששים שנה ומביא הגמרא דב"ב שהעשה ב' מהדורות ולשלשים שנה סיים כל לימודו וכן עשה בשלשים שנים האחרונות, וגם זה א"א לומר שהוא רבינא חבירא דרב אשי שנפטר קודם רב אשי, אך הוא רבינא בר רב הונא (שמלך במתא מחסיא תשפו).
רפרם השני בכתובות צה: אזל רפרם אמר לשמעתא קמיה דרב אשי, ובגיטין מב. הקשה לרב אשי, ומה שמצינו רבה בר רב הונא אמר רב אשי חולין עו. הוא ט"ס וצ"ל א"ר אסי.
רב שילא משלנייא הקשה לרב אשי מו"ק יב:.
והנה מלבד מה שהתקבצו אליו כל גדולי הדור לעסוק בחיתום הש"ס היו תלמידו רבים מאוד עד שהתלמידים שנשתיירו תמיד לישב אצלו הגיעו למאתים כמפורש כתובות קו., ואחרי כל גדולתו ותפארתו לא גבה לבו ולא רמה עינו לאמר אני ואפסי עוד, אך יסופר עליו סנהדרין ז: דבי הוה אתי שאלה בדיני טרפות לקמיה היה מכניף ומייתי לכולהו טבחי דמתא מחסיא, אך להוציא הדין לאמיתה של תורה.
ומזה נוכל לידע איך שדיקדק על כל אות ואות מהש"ס שסידר כדי לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא.
ובספר חקרי לב ח"ב צד 61 יאמר שרב אשי הוה מחריפי פומבדיתא עד שרבים קמו עליו ואמרו על תורתו הא דרב אשי בדותא היא כפסחים יא., יבמות כא., ב"מ עא:, זבחים ק:, מנחות סח. צה:, ב"ב קמה., ולפלא על רב בישראל יושב על מדין יראה חוצפה גדולה כזו עוד הרבה יותר מהחלוצים, וטעה בפשט הפשוט שכל בר בי רב יודע שהכונה כשנאמר מפי תלמידי דרב אשי בשם רבן הקדוש הלכה אחת מה שבאמת לא אמר זה מעולם ואך התלמיד טעה בשמועתו אמרו ע"ז הא דרב אשי בתודא היא כלומר בדוי מלב ולא אמר זה מעולם, ועם נגרוס בדותא היא הכונה שלא אמר רב אשי זאת להלכה אך חוץ לישיבה ולפלפילא בעלמא אמר, וזה ברור. ומה יאמר מה שאמרו ב"מ ט. על ר' אבהו כן הגם הא מחריפי דפומבדיתא?

אשתו ובניו וחייו הפרטים

מצינו שהיה חתן רמי בר חמא כבימה כט: אבל בחולין קיא. איתא שרמי בר אבא היה חמיו, וכן הוא בשאילתות פ' אמור ובדק"ס ביצה כט:, והיא ילדה לו בן נחמד בשמו הנודע מר בר רב אשי ואביו מסר לו תורתו כדמצינו שאמר תמיד הוה קאימנא קמיה דרבא כעירובין קב:, חולין עו: צז:, וזכה אח"כ לישב על כסא אביו במתא מחסיא.

וכן מצינו שהיה לו בן בשם רב סמא ככתובות סט. וגם הוא קיבל מאביו ככתובות לג:, וכן היה לו בת ככתובות סט., גיטין סט:, ב"ב קמד:, ומה שמצינו רב מרי בריה דרב אשי, רב אחא בריה דרב אשי לא ידוע אם היו בני רב אשי זה.

דבריו במשל מצינו אך שאמר יבמות קיח: דקולסא גברא לא בעיא טלופחי לקידרא, וסנהדרין כא. שב שני הוי מותנא ואינש כלי שניה לא שכיב, וקידושין סה: לא איברי סהדי אלא לשקרי, וברכות ו: אגרא דבי הלולי מילי.

ומצינו שהיה מאניני הדעת כברכות כד:, ומפונק כשבת קט., וה' ברכו באריכות ימים וכאשר בארנו לעיל שבפטירת רבא היה לערך בן טו, ורבא נפטר תרסג א"כ נולד רב אשי לערך תרמט, ומלך (אחרי פטירת רב פפא שהוא תרפב) קרוב לששים שנה, ונפטר ע"פ עדות רש"ג ח"ג פ"ג תשלח לשטרות והיינו שמלך חמשים ושש שנה, וא"כ חי קרוב לתשעים שנה. וסיבת פטירתו נזכר מו"ק כח., רב אשי איתחזי ליה (מל"המ) בשוקא א"ל איתרח לי תלתין יומין ואהדרי לתלמודאי דאמרי אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ביום תלתין אתא, א"ל מאי כולי האי (שאתה ממהר לבא) א"ל דקא דחקי רגליה דבר נתן ואין מלכות נוגעת בחברתה. ואין הכונה שר"ה בר נתן מלך אחר רב אשי כי מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שמרימר מלך תחתיו, אך הכונה יען שר"ה בר נתן היה כפוך לרב אשי כמפורש גיטין נט. ואחר רב אשי לא היה כפוף עוד וכאשר הארכתי בערכו. ומרימר מלך בסורא אבל ישיבת מתא מחסיא לא נתבטלה ואך ריש מתיבתא לא הוקם ונשארו קיבוץ ת"ח והיו נקראין בשם בי רב אשי כדמצינו פסחים קה., גיטין לו., מנחות סו., עד שהגיע עת מר בר רב אשי למלוך ואז חזרה הישיבה למקום מתא מחסיא, כב"ב יב:.

ואך שקצרתי בענין הגדול איך סידר רב אשי את הש"ס יען כי כבר האריך למדי בזה הגאון בעל דורות הראשונים, אבל מצאתי א"ע מחויב להביא כאן מעט מענייני הש"ס באיזה זמן התחילו מנין הדפים וכמה דפים ימצאו בכל הש"ס.

והגאון בעל דקדוקי ספורים האריך מאוד בהקדמתו היקרה לברכות, השתלשלות הש"ס וכל הדפוסים הנמצאים, ויען שהספר דק"ס לא נמצא ביד כל אדם לכן אעתיק ממנו מה ששייך לענייננו.

דע שקודם שנת רמד לא היה עוד שום מסכתא נדפסה בעולם, ולמדו אך מתוך ש"ס כ"י ואז לא היו סימני דפים ואך היו מחולקים לפרקים שזה היה מקדמת דנא מיום שנכתבה הש"ס, ולכן מצינו בכל ספרי הראשונים אך בלדון פרק פלוני ופלוני, וכשהתחילו להדפיס את הש"ס נדפסה לראשונה מס' ברכות בעיר שונציין במדינת הלאמבאריאה ע"י ר' יהשע שלמה בן הח"ר ישראל נתן מתושבי העיר ונשלמה בעשרים לחודש טבת שנת רמד, ומחזקת מאה דפים, ואחריה מס' ביצה מחזקת נט' דפים ומתחלת מן דף א', ,ובשנת רנח נדפסה מס' סנהדרין ומחזקת קלב דפים, אך לא נמצא מהם כל הש"ס בעולם.

והש"ס הראשון הנמצא בשלמות בידנו גם היום הוא ש"ס הנפלא דפוס בומבירגי משנת ר"פ עד ב' כסלו רפג' ושם מנין הדפים בכל הש"ס שוה לש"סין שלנו זולת מס' ברכות יש בה סו' דפים, והתחילו מן דף ב' כי השער נחשב ג"כ לדף, וכשהדפיסוהו שנית משנת רפח עד שנת רצא' אז הדפיסו את מס' ברכות רק סד' דפים ומני אז לא שלח שום מדפיס את ידו לשנות את הש"ס ברב או במעט בעניין הדפים.

מנייני הדפים מכל מסכתא, ומנייני הדפים בצמצום

דע שיש לנו גמרא אך על שבע ושלשים מסכתות, ובלי שום ספק שכן יצא מתחת ידי רב אשי ורבינא, וא"א לעלות על דעת איזה איש לומר שרב אשי ורבינא סדרו על כל הש"ס ואך נאבדו מתוך הקהל כאשר קצת מחכמי האסופות רוצים לומר בזה, כי התלמוד נשמר בקרב ישראל כמשמרת התורה הכתובה, ומי שיש לו יד ושם בהתלמוד יראה בעין שכלו שכל הסוגיות דסדר זרעים וטהרות שהוצרכו לבררו הביאו הענין בגמרות אחרות, וכן כתב רבינו רש"י בסוכה יד. וז"ל: שאלתי את מורי - וא"ל רבי משום דהך משנה מן סדר טהרות שאין מהן שום גמרא בעולם ולא מפורשת כשאר משניות וכו', והנמצא המה ברכות מסדר זרעים, מועד על כל המסכתות זולת שקלים, וכן "נשים", סדר נזיקין על כל המסכתות זולת אבות ועדיות, סדר קדשים על כל המסכתות זולת מדות וקנים, וסדר טהרות אך על מסכתא נדה.

ובש"ס ירושלמי יש לנו גמרא על כל מסכתות דסדר זרעים, מועד נשים ועל סדר נזיקין ב"ק, ב"מ, ב"ב, ע"ז, הוריות, שבועות, סנהדרין, ועל מס' נדה אך ג' פרקים הראשונים, וחסר כל סדק קדשים.

מניני הדפים

1) ברכות סד' דפים (בצמצום סב' וחצי).

2) שבת קנז' דפים (בצמצום קנו').

3) עירובין קה' דפים (בצמצום קג' וחצי).

4) פסחים קכא' דפים (בצמצום קכ').
5) ביצה מ' דפים (בצמצום לט').
6) מועד קטן כט' דפים (בצמצום כז' וחצי).
7) חגיגה כז' דפים (בצמצום כה' וחצי).
8) ר"ה לה' דפים (בצמצום לג' וחצי).
9) יומא פח' דפים (בצמצום פו' וחצי).
10) סוכה נו' דפים (בצמצום נה').
11) תענית לא' דפים (בצמצום כט' וחצי).
12) מגילה לב' דפים (בצמצום שלשים וחצי).

בס"ה בסדר זרעים ומועד שתים עשרה מסכתות (מלבד שקלים שהיא ירושלמית) וסך שבע מאות ושמונים וחמשה דפים, ובצמצום שבע מאות וששים ותשעה דפים.

13) יבמות קכב' דפים (בצמצום קכא').
14) כתובות קיב' דפים (בצמצום קיא').
15) קידושין פב' דפים (בצמצום פא').
16) גיטין צ' דפים (בצמצום פט').
17) נדרים צא' דפים (בצמצום תשעים).
18) נזיר סו' דפים (בצמצום סה').
19) סוטה מט' דפים (בצמצום מח').

בס"ה בסדר נשים שבע מסכתות וסך שש מאות ושנים עשר דפים, ובצמצום שש מאות דפים וחמשה דפים.

20) בבא קמא קיט' דפים (בצמצום קיח').
21) בבא מציעא קיט' דפים (בצמצום קיז' וחצי).
22) בבא בתרא קעו' דפים (בצמצום קעה').
23) עבודה זרה עו' דפים (בצמצום עה').
24) סנהדרין קיג' דפים (בצמצום קיב').
25) שבועות מט' דפים (בצמצום מח').
26) מכות כד' דפים (בצמצום כג').
27) הוריות יד' דפים (בצמצום יב' וחצי).

בס"ה בסדר נזיקין שמונה מסכתות וסך שש מאות ותשעים דפים. ובצמצום שש מאות ושמונים ואחד דפים.

28) זבחים קכ' דפים (בצמצום קיט').

29) מנחות קי' דפים (בצמצום קח' וחצי).
30) בכורות סא' דפים (בצמצום נט' וחצי).
31) חולין קמב' דפים (בצמצום קמ' וחצי).
32) ערכין לד' דפים (בצמצום לב' וחצי).
33) תמורה לד' דפים (בצמצום לב' וחצי).
34 מעילה כב' דפים (בצמצום כ').
35) כריתות כח' דפים (בצמצום כז').
בס"ה בסדר קדשים תשע מסכתות עם מסכתא תמיד וסך חמש מאות וחמישים ואחד דפים, ובצמצום חמש מאות וארבעים.
36) מלבד מס' תמיד שאינה שוה בכל הדפוסים, כי בדפוסים הראשונים הא נדפסת בדפים אחדים כי לא נדפס עליה תוס', ובדפוס ווילנא נדפסה בשמונה דפים אך היא ביחד עם מס' מעילה, מסכת קנים, תמיד.
37) נדה עג' דפים (בצמצום עא' וחצי).
ובס"ה כל הדפים כפי שאנו מונין המה ב' אלפים ושבע מאות ואחד עשר דפים, ובצמצום מלבד השערים והחצאין המה ב' אלפים ושש מאות וששים ושבע מלבד מס' שקלים מחזקת כב' דפים אך היא נחשבת על גמרא ירושלמי ומס' תמיד ח' דפים.
ויתר הענינים דהש"ס והפרקים יבוארו בערך רבי.

רב אשי בר אבין

נזכר שבת סו: אמר רב נחמן בא ברוך אמר רב אשי בר אבין א"ר יהודה, אך בדק"ס גורס רב אידי בר אבין וכן הוא בהרי"ף והרא"ש, ועיין מו"ק טז..

רב אשי מאוירא

נזכר שבועות כד: אמר בשם ר' זירא.

רב אשי מהוצל

בחולין קז. אתקין רב אשי בהוצל, אך הוא ט"ס וצ"ל רב אסי.

ר' אשיאן

היה תלמידו דר' יונא כתרומות ספ"א שאמר בשם ר' יונה וכן ביומא פ"ח ה"ז, הוריות ספ"מ ר' אשיאן ר' יונה וכו', ובאגדת בראשית פ"ע אמר בשם ר' חלקיה, ונזכר ע"ז פ"ג ה"א, קה"ר פ"ט-יא. וקרוב מאוד לומר שהוא הנקרא לפעמים ר' שיין עיין ערכו.

אשיאן

תנא דר' אמי, נזכר ברכות יד. שבעי מר' אמי.

ר' אשייאן בר יקים
נזכר יבמות פי"א ה"ז ששאל לר' יסא.

אשייאן נגרא
נזכר ע"ז רפ"ג אמר בשם ר' יוחנן.

אשיין
יוסי בר אשיין סוכה פ"ד ה"ו, ר' יצחק בר אשיין ברכות יד..

אשיין בר נדבך (נידבה)
הוא היה חתניה דרב ייבא כב"ב כב: ואמר משמיה דרב יהודה כמנחות כט., וגרסת הרי"ף והרא"ש בה' ס"ת וה' מזוזה שאמר בשם רב, וכן הוא בדק"ס במנחות שם, ובמגילה פ"א ה"ט-יא. אמר ר' זעירא בשמו ושם בר נידבה.

ר' אתי
ערך רב אסי חבירו דרב אשי.

ר' אבין בר בנימין
בויק"ר פ"י-ה ר' אחא ור' אבין בר בנימין בשם ר' אבא, גדול כחה של תשובה שמבטלת גזירה ומבטל שבועה, והמאמר נשנה בש"השר פ"ח-ו ובפ"דרכ קסג. ושם ר' אחא בר אבין בר בנימין וצ"ל כבויק"ר, ובמ' משלי פ"טו-יז א"ר חייא בר אבא א"ר אבין בר בנימין בשם ר' יוסי בן זמרא.

ב

ר' בא
כמעט כל האמוראים הנקראים בבבלי ר' אבא נקראים בירושלמי בקיצור לשון בשם "ר' בא" וכן בזהר נמצא תמיד ר' בא והוא ר' אבא.

באדן
ביוחסין מביא מערוך שהוא שם חכם, ולא נמצא בערוך, ונראה שהטעות בא בערוך ערך באדן מביא מסוף ערלה, ורימוני באדן, פי' שהוא שם מקום וגרסא מוטעת נזדמנה להיוחסין שהיה כתוב שם אדם או שם חכם.

באלי
תלמדו דר' חייא בר אבא כתענית יח. שאמר משמו ורח"בא א"ל אסברא לך, (ופרש"י באלי, שם חכם), וברכות כה: אמר באלי א"ר יעקב ברה דבת שמואל, ובשבת יז: אמר באלי אמר אבימי סנוותאה, ובע"ז לו. גרס אבימי נותאה.

באתה
ערך בהא.

בבא
(בני בבי, עזרא פ"ב-יא).
ר' יהודה בן בבא עירובין פ"ב מ"ד.

בבא בן בוטא
הוא היה תלמיד שמאי הזקן, ביצה כ. מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביו"ט חברו עליו תלמידי שמאי הזקן - ואותו היום גברה ידם של ב"ש על ב"ה ובקשו לקבוע הלכה כמותן, והיה שם זקן אחד מתלמידי שמאי ובבא בן בוטא שמו שהיה יודע שהלכה כב"ה וכו', וע"י גברה ידן של ב"ה וכו'.
ונזכר מחסידותו במשנה כריתות פ"ו מ"ג שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום חוץ מאחר יו"הכפ יום אחד, ואמר המעון הזה (נשבע בבהמ"ק) אילו היו מניחין לי הייתי מביא.
והיה עניו גדול, ודיין בירושלים כאשר יסופר עליו נדרים סו. שבבלי אחד עלה לא"י ונשא שם אשה, פ"א אמר לה זיל אייתי לי תרי בוציני (אבטיחים) והביאה לו שתי נרות (כי בוצינא הוא נר בלשון א"י) וכעס עליה ואמר לה זיל שבור אותן על רישא דבבא (על מפתן הבית), ובבא בן בוטא ישב אז אבבא וקא דאין דינא, אזלה ושברה הנרות על ראש בבא בן בוטא, ושאלה למה עשתה כדבר הזה, א"ל כך צוני בעלי, ובבא בן בוטא לא די שלא כעס עליה אך השיב לה בטוב לבו "את עשית רצון בעלך המקום יציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא".
ובגיטין נז. יסופר מחכמתו הגדולה שפ"א רצה אדם אחד לגרש את אשתו אך כתובתה היתה מרובה, מה עשה הלך וזימן את שושביניו והאכילן והשקן והשכיבן על מטה שאשתו שכבה שם והביא לובן ביצה והטיל ביניהם, והעמיד להם עדים שאשתו זינתה עמהם ועשה זאת כדי שתפסיד כתובתה, וכשבא הדבר לפני בבא בן בוטא אמר, כך מקובלני משמאי הזקן שלובן ביצה סולד מן האור, וש"ז דוחה מן האור, ועי"ז מצאו שאך עלילות דברים ושם רע הוציא על אשתו, והלקוהו וגבו כתובתה ממנו.
ובימיו היה הורדוס מלך על ישראל ויסופר ב"ב ד. כשהרג הורדוס את חכמי ישראל (שחשדם שהמה מתנגדים למלכותו) השאיר לבבא בן בוטא אך נקר את עיניו, ואח"כ הלך אצלו כמתנכר ופיתה אותו שיקלל את הורדוס, אך בבא ב"ב לא רצה בשום אופן ואז התחרט הורדוס על מעשיו הרעים ושאלו כלום תקנה יש לו, והשיבו בבא ב"ב יען

שאתה כבית אורו של עולם (שהרג את חכמי ישראל) לכן תלך ותבנה את בהמ"ק שהוא אור העולם וכן עשה.

רב בבהו

כן מובא ביוחסין "א"ל רב בבהו לרב אשי בסוף פ"ב דיבמות" ובסה"ד כתב לא מצאתי, אבל באמת נמצא ב"ק קיז. מתיב ר' אבהו לרב אשי ובדק"ס גרס רבבהו (וזה ר' אבהו היה מראשי כלי דרפרם כמבואר בערכו) וכן ביבמות כו. גרסת אור זרוע הגדול א"ל ר' אבהו לרב אשי ובל"ס כן היתה גרסת היוחסין גם שם רבבהו, ובחולין מט. א"ר שמואל בריה דר' אבהו גרסת דק"ס בריה דרבבהו, ועיין ערכו.

רב בבי

בשם ר' חייא רבה כן מובא ביוחסין ובסה"ד, והרב המגיה שם אות וי"ו כתב שביוחסין שלפניו איתא רב ביבי ביו"ד, אבל ביוחסין השלם לונדון איתא רב בבי, ושם אות ח' תופס בזה את סה"ד ואין שום תפיסה בזה.

בג בג

יוחנן בן בג בג קידושין י:.

ר' בדן

כן מובא ביוחסין שהוא שם חכם, ולא נמצא בשום מקום זולת מה שאמרו ר"ה כה: בדן בדורו כאהרן בדורו, אך שם קאי על שמשון דאתי מדן.

בהא (ס"א באתה)

בתמורה כט. בהא א"ר יוחנן עד שיאכילוהו כרשיני עכו"ם, א"ל ר' אבא לבהא מפלגיתו אתון אעולא? א"ל לא, א"ר אבא ידע בהא לשנויי שמעתא, ואי לא דסליק התם לא הוה ידע דא"י גרמה ליה, א"ל ר' יצחק בהא מיכן ומיכן (שלמד בין בבבל בין בא"י, ר"נ).

רב בודיא

נזכר גיטין מה: שהקשה לרב אשי (כחבר).

בוזי

(יחזקאל בן בוזי הכהן)

רב חמא בר בוזי ברכות נ..

בוטא

בבא בן בוטא (תנא) ביצה כ..

לוי בר בוטי (בזמן ר"ה) מגילה לא:.

ר' בוטא
נזכר בזהר חדש פ' נעשה אדם א"ר יצחק הנח לר' בוטא דעם מארי מתניתא שוי מדוריה וכו'.

ר' בון
הוא בירושלמי כמו ר' אבין או רבין בבבלי.

בונא
שמואל בר בונא סנהדרין פ"י ה"ב.

בוני
(שמעיה בן בוני, נחמיה פי"א-טו)
ר' יהודה בר בוני תרומות פי"א סה"א.

בוני בר שילא
ערך רבינא בר שילא.

בוני זעירא
ערך ר' אבונה זעירא.

בונייס בן בונייס
בעירובין פה: שאתא לקמיה דרבי אמר להו פנו מקום לבן מאה שנה - א"ל ריבר"י רבי, אביו של זה יש לו אלף ספינות בים וכנגדם אלף עיירות ביבשה א"ל רבי לכשתגיע אצל אביו של זה אמור לו אל תשגרהו בכלים הללו לפני, ובערוך ערך סבן גורס בן ננס, וברש"י כתב יש גורסין שהיה תלמידו דרבי, ובעירובין פג. כי אתא רב דימי אמר, שיגר בוניוס לרבי מודיא דקונדיס דמן נאוסא וגרסת דק"ס בן בוניס, ובגיטין נט. בונייס בן בונייס שלח לרבי כלי פשתן יקרים, ופירש"י ישראל עשיר היה.

ר' בורקי או בורקיי
היה תלמידו דר' מנא הראשון כירושלמי קידושין שהתיב קומי ר' מנא, ובע"ז פ"ג ה"ו תני קומי ר' מנא, וכן אמר בשם ר' יוחנן ביומא פ"ה ה"ו, ור' יצחק בן אלעזר היה קורא לר' יהושע בר' טימי ולר' בורקי עדה קדושה, ובמבוא הירושלמי כתב שהיה תלמידו דר' מנא בנו של ר' יונה בדור החמישי ושגגה היא כי ר' יצחק בן אלעזר היה בזמן ר"י.

ר' בזירה
נזכר בירושלמי ברכות פ"ח ה"ה ר' לוי בשמו, אך הוא ט"ס וצ"ל בשם ר' נזירה כבדפוס אמשטרדאם וכן מובא המאמר ב"ר פי"ב-ו וסוף פפ"ב ר' לוי בשם ר' נזירא.

בטי (או באטי) בר טוביה

בקידושין ע: הכריז רב יהודה בטי בר טוביא ברמות רוחא לא שקיל גיטא דחירותא, ובסוף ע"ז יסופר שמר יהודה (וגרסת רש"י ותוס' רב יהודה) ובאטי בר טובי הוו יתבי קמיה דשבור מלכא והביאו לפניהם אתרוגא פסק אכל, פסק ויהיב לבאטי בר טובי, הדר דצה (הסכין) עשר זימני בארעא ויהיב למר יהודה, א"ל באטי ואנא לא בר ישראל? א"ל אידכר מאי עבדת באורתא (ופרש"י דרך פרסים למסור נשים לאכסנאים ור"י לא קבלן, ובאטי קבלן, ובתוס' שם מפרש שלא חטא בזה שעדיין היה עבד קצת שמעוכב גט שחרור).

בטיח

ערך בן בטיח.

בטיטיי

נזכר בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג שעבר לפני התיבה ונשתתק כשהגיע להאופנים ושאלו לר' אבין.

בטנית

אבא שאול בן בטנית פאה פ"ח מ"ה, וגם בן בנו היה נקרא בטנית ובנדרים כג. בטנית בן אבא שאול בן בטנית מצא פתח לנדר של ר' שמעון ברבי, וצ"ל לר' שמעון כבירושלמי נדרים רפ"ט שא"א לומר שיהיה ב"ב של בטנית בזמן ר"ש בר רבי, או שצ"ל מבני בניו של אבא שאול בן בטנית.

בטרים בר יטסס

בירושלמי שבת פ"ג ה"ג, ר' אחא בר יצחק עאל מיסחי עם ר' בא בר ממל בטרים בר יטסס ופי' הקרבן העדה ופני משה שהוא שם אדם, אבל בערוך ערך טר מביא הירושלמי וז"ל ר' אחא ב"י על למסחא עם ר"א בר ממל בטרים פי' מרחץ בלשון יון, והכונה שבאו למרחץ של בר יטסס (ובהחלוץ תר"ם כותב החכם יה"ש שהוא מרחץ העשוי לרפואה), ובמבוא הירושלמי כותב שבטרים בר יטסס הורה שם ושגג בזה.

בי רב

ערך אמרי בי רב.

ר' ביבא בר זבדא

נזכר איכה רבתי פ"ג פ' נחפשה, אבל הוא ט"ס וצ"ל רבי בא בר זבדא והאותיות בי נתפרדו מן ר' ונעשה מזה ביבא.

ר' ביבא בר אחא
נזכר שקלים פ"א ה"א לגרסת הבבלי, ובירושלמי ר' אבא.

ר' ביבא רבה
נזכר תענית פ"ב ה"ד ובפסיקתא דר"ב קנד. שאמר בשם ר' יוחנן, והמאמר מובא בויק"ר פ"כט-ט ושם רב ביבי בר אבא בשם ר"י.

ביבי
ר' אחא בר ביבי יבמות מ..
ר' חנניא בר ביבי פסחים קי..
ר' יוסי בר ביבי שקלים פ"ג ה"ב.

רב ביבי
היה תלמידו דרב נחמן כב"מ כג: שבעי מר"נ, וב"ב לו: הקשה לר"ג, ובחגיגה כב:, יבמות יב: תני קמיה דר"נ, וברכות ו: א"ל רב ביבי לר"נ בר יצחק צ"ל לר"נ או שצ"ל בר יעקב. וכן מצינו רב ביבי אמר רב יהודה כעירובין כג:.
והיה חבירו ושושבינו דרב יוסף כקידושין פא. שפ"א איקלע לבי רב יוסף בתר דכריך ריפתא א"ל שקולי דרגא מתותי ביבי - שרב ביבי שישבינתיה הואי, ובמגילה יח: אמר רב יוסף נקוט דרב ביבי בידך, וחולק שם עם רב כהנא (תלמידו דרב) בדברי רב ושמואל, וביעורובין עה: אמר רב יוסף תני רבי - אמר להו רב ביבי לא תציתו ליה אנא אמריתא ניהלה ומשמיה דרב אדא בר אהבה וכו', וביקידושין עו: שאושפזיכניה דרב אדא בר אהבה ורב ביבי קמנצי אודות איזה התמנות העיר אתו לקמיה דרב יוסף - ורב יוסף רצה לפסול את האושפזיכנא דרב אדא ב"א יען שהיה גר, אך ע"י רב אדא ב"א פסק רב יוסף ואמר, רב ביבי דגברא רבה הוא ליעיין במילי דשמיא וכו'.
ובשבת פ: מצינו שהיה לו בת, טפלה אבד אבר שקל בה ד' מאה זוזי - אר"נ רב ביבי דשתי שיכדא בעיין בנתיה טפלא, ור"פ היה כמו תלמידו כנדה כז. יתיב ר"פ אחורי דרב ביבי קמיה דרב המנונא (תלמיד חבר דרב חסדא) - אחיכו עליה - אר"פ אפילו כי הא מלתא לימא אינש ולא נשתוק קמיה רביה. (ואין זה רבי ביבי הנזכר בירושלמי תלמידו דר' יוחנן ואשר נקרא בבבלי גם בשם סתם רב ביבי).
ויצחק ריש גלותא היה בר אחתיה דרב ביבי כיבמות קטו:.

רב ביבי בר אבא
ערך ר' ביבא רבה.

רבי ביבי (בר אבין או אביי)

היה בר א"י ונקרא תמיד בירושלמי כשם רבי ביבי אבל בבבלי נקרא בשם רב ביבי, ואין שום סברא לומר שרב ביבי תלמידו דר"נ הוא ר' ביבי דירושלמי יען כי את רב ביבי מצינו תמיד עם ר"נ ובמקום רב יוסף ועם רב יוסף, ואת ר' ביבי מצינו לפני ר' יוחנן וקיבל מכל גדולי הראשונים וכדמצינו רבי ביבי בשם ר' חנינא כערלה פ"א ה"ג, שביעית פ"א ה"ג, קידושין פ"ג ה"יד.

וכן מצינו רב ביבי ארי"בל כברכות סב:, מנחות קג:.

ורבו המובהק היה ר' יוחנן בנדה כה: אמר רב ביבי בר אביי (וגרסת היוחסין בר אבין) א"ר יוחנן - אמר ר"ז זכה בה רב ביבי בשמעתיה דאנא והוא הוינן יתבינן קמיה דר' יוחנן כי אמר להא שמעתא, וכן מצינו רב ביבי אר"י כפסחים נג., ב"ק סא., וברכות פ"ח ה"ב ר' ביבן בשם ר"י, נראה שהוא ר' ביבי.

וכן מצינו רב ביבי אר"ל מכות יז., וכן אמר בשם ר' אלעזר כפסחים עב:, זבחים ע:, מע"ש פ"ה ה"ב, שקלים פ"ב ה"ג.

וכן מצינו ר' ביבי בשם ר' ראובן כסנהדרין פ"א ה"א.

בשם ר' יצחק בר מדיון קה"ר פ"ג"יא.

וכן כשישבו ר' אמי ור' יוסי ברבי ישב לפינהם כתענית ספ"ב ר' ביבי הוה יתיב קמיה ר' יסא בעי מילף מיניה הדין עובדא.

ובשבת עד. כי אתא רב דימי אמר, שבתא דרב ביבי הואי (ופרש"י הגיע יומו להיות עומד ומשמש על התלמידים) ואיקלעו ר' אמי ור' אסי שדא קמייהו כלכלה דפירי, וכן מצינו רב ביבי אמר רב אסי כשבת יד., שבועות ו:, מכות יט: [כא: כצ"ל שם], (ואפשר שזה רב ביבי שאמר בשם רב אסי הוא רב ביבי תלמידו דר"נ ורב אסי חבירו דר"ב), אבל היה כמו הכרם כתרומות פ"ח ה"ג ר' אימי ה"ל אורחין א"ל אילוא דאיתגלי חמרא מכשלא דידי הוינא משקי לכון מיניה. א"ל ר' ביבי איתוי ואנא שתיי. ואת ר' אבהו קרא רבי כבכורים פ"א ה"ד.

וכל גדולי תלמידי דר"י היו חבריו, ר' זירא כחולין מט. כי סליק ר' זירא אשכחיה לרב ביבי (בר אביי, דק"ס) דיתיב וקאמר א"ר מלוך ארי"בל א"ל ר' זירא חיי דמר וכו' א"ל רב ביבי ואת מה בידך, וכן פסחים עב: א,ל ר"ז והאר"י, וכן מסר לר"ז הלכה בשם ר"א כמע"ש פ"ה ה"ב, ובשם ר' חנינא בקידושין פ"ג הי"ד. וכן ר' זריקן ור' יצחק בר ביסנא כמנחות קג:, ור' זריקן קראו מר, ובשקלים פ"ג ה"ב ר' ביבי יתיב מתני הדין עובדא א"ל ר' יצחק בר ביסנא, ובשבת פ"ח ה"א גורס ר' יצחק בר כהנא.

האומרים בשמו מצינו אך ר' יהודה הכהן בר אבין מד' תהלים פ"ק.

מקראיו הפרטים מצינו שהיה עני כמנחות קג: שהשיב לר' זריקן היכי אהדר ליה דאמר ר' חנין והיו חייך תלואים לך מנגד - וההוא גברא על פלטר סמיך וכו'. אבל*
* המלה "אבל" שייכת לערך הבא, ומשמעה: הערך הנוכחי הוא על **רבי ביבי** הארצישראלי, אבל **רב ביבי בר אביי** וכו' (כבערך הבא) - ויקיעורך

רב ביבי בר אביי

היה בנו של אביי חבירו דרבא ואף שלא מצינו בשום מקום שיאמר משמו או שידבר עמו, אבל מצינו ר"ה יח. שאביי היה מבית עלי וכן מצינו את רב ביבי בר אביי כמו שקראו לו רב פפי ור"ה בריה דר"י וכאשר נבאר.
רבותיו מלבד שבל"ס קיבל מאביו אביי, מצינו סנהדרין סו: שאמר לר"ה בריה דרב יהושע "מר לא אמר הכי, ומנו רב יוסף".
וכפי הנראה שאחרי פטירת אביו אביי בפומבדיתא ורבא נעשה איש מתיבתא במחוזא אעפ"כ לא נתבטלה הישיבה בפומבדיתא, ורב ביבי היה שם הריש והדיין, ורב פפי ור"ה בריה דרב יהושע ישבו עמו, כיבמות עח: ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא - סבר רב ביבי בר אביי לאכשורי אמר רב פפי משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מולייתא, וכן הוא עירובין כה: דבר ר"ב בראביי למימר - א"ל רב פפי משום דאתיתו וכו', וכן כתובות פג: ההיא איתתא דאיחייבה שביעה בבי דינא דרב ביבי בר אביי א"ל רב פפי משום דאתיתו וכו', וב"ב קנא: אימיה דרב דרב זוטרא בר טוביא - אתיא לקמיה דרב ביבי בר אביי - א"ל ר"ה בריה דרב יהושע משום דאתיתו וכו'.
ורב פפי החשיבו מאוד וקראו מר אפילו שלא בפניו כחולין מג:, ושם נג: אמר רב פפי בעי רב ביבי בר אביי.
ובעירובין צ. בעי ר"ב בר אביי - אמר רב כהנא לאו היינו דרמי בר חמא, וברכות ה: רב ביבי ב"א סבר לאשלמינהו - תנא ליה חייא בר רב מדיפתי וכו'.
הלכותיו מצינו שבת ג: בעי הדביק פת בתנור וכו', ושם צא: מתיב הגונב כיס בשבת, ושם קב. אמר אף אנן נמי תנינא, פסחים עב: מתרץ סתמא דגמרא דלמא כרב ביבי ב"א, וב"ק יח. מתרץ דקאזיל מיניה מיניה, ומכות טז. אמר האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קעבר משום בל תשקצו, שם כא: אמר שהיה מקפיד אפילו אדיבדא דכוסילתא.
האומרים בשמו מצינו רב אחא בריה דרב איקא ככריתות ג:.
ומה שמצינו שרבה בר עולא קראו "רבי" באמת בדק"ס ליתא תיבת "רבי" או כגרסת דק"ס שצ"ל רבין בר עולא.

מדבריו הפרטים מצינו שהיה עשיר והיו לו שדות כב"ב קלז: וגם לקח זדות בחכירה כב"מ קט., ובברכות ו. יסופר שפ"א רצה לראות השדים וניזק עד שהתפללו עליו ונתרפא, ובחגיגה ד: יסופר שמ"המ היה שכיח גביה וסיפר לו דברים הרבה. פטירתו וב"ב לא נזכרו, ואפשר שרב חנניא בר ביבי שהיה בזמן רב אשי הנזכר פסחים קי. הוא בנו.

רב ביבי בר אבונא או אבינא

נזכר אס"ר פ"ב-ט, ובילקוט משלי רמז תתקנט א"ר ביבי בר אבינא משל לאורח וכו' ונשתבש בויק"ר פ"ד-ג לרבינא בר אבינא.

ר' ביבי בריה דר' אמי

נזכר ב"ר פ"כו-ו.

רב ביבי בר ביזנא

בהקדמת הרמ"בם לזרעים בהגהה ובספר הכריתות לשון למודים כתבו שמה שאמרו סנהדרין יז: נהרבלאי מתנו הוא רב ביבי בר ביזנא, וגרסא שלנו רמי בר ברבי או ברוכי.

ביבי בר גוזלון

בירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה א"ר הונא ביבי בר גוזלון בשם רב.

רב ביבי בר גידל

א"ר שמון חסידא ב"ק קיג:.

ר' ביבי בר כהנא

נזכר שקלים פ"ב ה"ד, וצ"ל ר' בון בר כהנא.

ביבי מר

נזכר יבמות ח. א"ל רב אחא בר ביבי מר לרבינא.

ר' ביבי מרנניא (או מרנגיא)

נזכר איכ"ר פ"א-מא, ושם פ"א-נא ר' ביבא סנגוריא.

ביבאי

ערך בן בבי.

ר' ביבון בר חייא

נזכר גיטין פ"ג ה"א, ר' חנניא בשמו, ויש שם איזה ט"ס.

ר' ביבן

ערך רבי ביבי.

בידרי
רב שמואל בר בידרי מנחות לה:.

ביזנא
ר' אבא בר ביזנא ב"ק פ"ה ה"ז.
ר' ביבי בר ביזנא עיין ערכו.
רב הונא בר ביזנא סוכה מז..
רב חנא בר ביזנא ברכות מג:.
רב יהודה בר ביזנא נדרים לב..
ר' יצחק בר ביזנא שקלים פ"ח ה"ב.
רב מרי בר ביזנא ביצה כח:.

ר' ביזנא בר זבדא
נזכר ברכות נה: א"ר ביזנא ב"ז א"ר עקיבא א"ר פנדא וכו', ובדק"ס א"ר ביזנא או בידתא א"ר זירא אמר רב עוקבא א"ר פנדא, וגרסא זו עיקר, וביוחסין גרס ר' ביתא בר ביזנא א"ר עוקבא.

בילל
אביו של אביי כן היתה גרסת היוחסין וגרסא שלנו כיילל עיין ערכו.

בילוטו
חזקיה בר בילוטו (בימי ר' אבהו) ערכין כח:.

בינא
רבא בר בינא סנהדרין פ"ג ה"ג.

רב בינה
נזכר ב"מ רפ"ו, ר"ז בשם ר"ה, רב בינה ר' ירמיה (בר אבא) בשם רב, ובסה"ד מביא ר' חזקיה בשם רב ביני מע"ז פ"ג ה"ג וירושלמי מוטעה נזדמנה לו ובאמת הוא ר' חזקיה בשם רב, **כיני** ראה אותן, והוא כמו בבבלי הב"ע.

ר' בינא זעירא
ערך ר' אבינא זעירא.

ר' ביסא
היה אביו דר' חמא וזקנו דר' אושעיא מסדר הברייתות ור' ביסא זכה לראות את ב"ב גדול בתורה כב"ב נט. שהיה מחלוקת בין ר' אושעיא ור' חמא אביו בדין ובאו ושאלו

לר' ביסא והוא פסק כנכדו, ורמי בר חמא קרא עלייהו "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד, יב).
והרא"בד כתב (מובא במקדמת הרמ"בם) שהיה ר' ביסא בב"ד של רבינו הקדוש, וגם הרמ"בם מודה לו.
ובגיטין פ"ד ה"ד רבנן דקיסרין אמרין בשם ר' ביסא, אבל צ"ל ר' נסא כדמובא המאמר בפסחים פ"ב ה"ב.

ביסנא

ר' אבין בר ביסנא יבמות פ"א סה"א.
ר' אליעזר בר ביסנא ב"ר פ"יח-א.
ר' חיננא בר ביסנא כתובות קי..
ר' יצחק בר ביסנא שבת קו..
רב שמואל בר ביסנא כתובות קי..

ר' ביסנא

(בדור הרביעי לאמוראי דא"י) אמר בשם ר' לייא (אליעיא) כשבת פ"ב ה"ו, וכן צ"ל בריש מו"ק ושם הסר תיבת לייא, ובתנחומא שמיני-יב אמר בשם ר' חייא (בר אבא), וביבמות פ"ג ה"י וד"ר פ"ד-ו בשם ר' אחא, ופסחים פ"ד סה"ד ר' ביסנא חנון בר בא בשם רב, ובשבת פ"ד ה"ב בשם ר' יוסי בר' חנינא.
חבריו מצינו ר' אבין כיבמות פ"ג ה"ט שחולק עמו, וכן שם ה"י, ור' ברכיה כמעשרות ספ"ה התיב ר' ברכיה - א"ר ביסנא וכו'.

בירא - ביראה - ביריי

נזכר סוכה כז. א"ר בירא א"ר אמי, ושם לד: אמר ביראה א"ר אמי, וב"ר פ"מז-ה ר' אבא בר כהנא בשם ר' בירי, וכן נזכר בירושלמי רפ"ג דסוטה. ויש ר' יהושע בריה דר' בירי מד' שמואל פ"יג-ו, ובתרומות פ"י ה"ו ר"ז אדא בר גרשון ר' ביריי, ופסחים ספ"ב חד מן אילין דר' ביריי הוה ליה וכו'.

אבא ביראה

ערך אבא.

ר' בירים

נזכר ברכות נה: א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה, ובחולין צח. א"ר נחום א"ר ביריים משום זקן אחד ור' יעקב שמו.

בית אבטינוס

נזכרו במשנה שקלים רפ"ה שהיו ממונים במקדש על מעשה הקטורות, והיה להם לשכה מיוחדת למעשה הקטורת שהיתה נקראת לשבת בית אבטינוס כיומא פ"א מ"ה ושם בגמרא יט., וביומא פ"ג מי"א של בית אבטינוס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת, ובגמרא שם לח. ששלחו חכמים והביאו מאלכסנדריא של מצרים אומנין אחרים אך החדשים לא ידעו איך להעלות עשן כמותם, והוצרכו חכמים לכפל שכרן של בית אבטינוס וכששאלום מה ראיתם שלא ללמד, והשיבו יודעין היו של בית אבא שבית זה עתיד ליחרב ושמא ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד ע"ז בכך, ועל ד"ז מזכירין אותן לשבח, שמעולם לא יצתה כלה מבושמת מביתהן וכשנושאין אשה ממק"א מתנין עמה שלא תתבסם וכו'.

בית בייתוס

בפסחים נז. אמר אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן חנין אוי לי מבית בייתוס אוי לי מאלתן, והיו מחבורת כה"ג דבית שני.

בית גוברין

ערך ר' יונתן דבית גוברין.

בית גרמו

נזכרו בשקלים פ"ה מ"א שהיו ממונים בבית שני על מעשה לחם הפנים, וביומא פ"ג מי"א שלא רצו ללמד לשום אדם את מעשה לחם הפנים, ובגמרא שם לח. שהביאו אומנים אחרים מאלכסנדריא של מצרים אך לא יכלו לרדות כמותן, ובית גרמו לא רצו לחזור למלאכתן עד שכפלו להם שכרן, ואמרו שלכן אינם רוצין ללמד לשום אדם מעשה לחם הפנים שיש להם בקבלה מאבותיהם שהבית עתיד ליחרב ושמא ילמוד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד ע"ז בכך ועל ד"ז מזכירין אותן לשבח שמעולם לא נמצאת פת נקיה ביד בניהם שלא יאמרו מעשי לחם הפנים זה.

בית דין של חשמונאים

נשאר לנו מהם זכרון בגמרא ע"ז לו: כי אתא רב דימי אמר ב"ד של חשמונאים גזרו, ישראל הבא על הנכרית חייב משום נשנ"א, וכבר האריכו בזה בספרי דרכי המשנה ומבוא המשנה, ויותר קרוב אל האמת שמן העת שקם מתתיהו בן יוחנן ובניו נגד מלכי יון עד סוף ימי יהודה המכבי היתה ירושלים והמקדש מסורה ביד האויב והם היו בעיר מצפה כמפורש בספרי החשמונאים ויוסיפון, ואז עשו להם ב"ד לפי שעה בל"ס שהוצרכו לדון הוראות שעה, ובחשמונאים ח"א פ"ב כשנתקבצו חסידי עליון כאלף איש

במערה והאויב באו עליהם ביום השבת ויאמרו להם שיצאו ויעשו כדבר המלך ויענו להם לא נצא ודבר המלך לא נעשה ואת השבת לא נחלל, והאנשים אשר בקרבה לא הרימו את ידיהם לירות אבן - והאויב הרג את כולם.

ומתתיהו ורעיו שמעו הדבר - ויועצו כולם אם הלחם ילחמו אויבינו בנו ביום השבת ויצאנו לקראתם ועמדנו על נפשנו ולא נמות כמות אחינו במערות, ועל המציאה הזאת נפל החכם רנ"ך במורה נבוכי הזמן ואחריו החרה החזיק בעל דו"ד בח"ב צד 76 שאז נתחדשה ההלכה בב"ד של חשמונאים שמותר לחלל שבת במלחמה, וכל דבריהם טעות גדול, כי הדין שמותר לעמוד על נפשו נגד האויב בשבת זה הוא מיום שנתנה תורה לישראל, כי פקוח נפש דוחה שבת וכמפורש וחי בהם (ולא שימות בהם) וכמפורש עד רדתה ואפילו בשבת, ואין זו דרשת שמאי אך הוא פשט הפשוט, וכן מפורש ביריחו שהקיפו את העיר שבעה ימים ואין שבעה בלי שבת, אך עצת החשמונאים היתה שלא ימותו כדרך שעשו החסידים במערה, שהם לא היו רשאים לחלל שבת ואך דרך אחד היה להם או לעבוד ע"ז או למות על קידוש השם יען שלא היה להם שום כלי זיין לעמוד נגד האויב, וכן בימי תלמי שבא פתאום ביום השבת שמעולם לא עלתה על דעתם שב להלחם עליהם, אבל מתתיהו יעץ כראש העם וגבור מלחמה ואמר שלא יצמיח שום טובה אם כולם יקדישו את השם, ואך צריכים לעמוד בקשרי המלחמה נגד האויב, ואז לא לבד שמותר לחלל השבת אך גם מצוה איכא וזה ברור, וכבר האריך בזה הרב החכם ר' ראובן רייכר בהפסגה קובץ ד' צד 26.

וכשהושיעם ה' וביערו הרשעה מקרב הארץ ובאו לירושלים ומצאו את המקדש והמזבח ששקצו ערלי יון נאמר במדות פ"א מ"ו מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי עכ"ום, יען כי תיכף כשכבשו את ירושלים אז שבו הסנהדרין למקומן, החשמונים היו אך כהני עליון ומושיעי ישראל לפי שעה, וכל השנים שלחמו מתתיהו ובניו אז היו המקבלים יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי.

וכן אין זה שייך לב"ד של כהנים שנזכרו כתובות פ"א מ"ו, ר"ה פ"א מ"ז, וכן ההלכות הנזכרות ע"ש בני כה"ג ככתובות פי"ג מ"א, מ"ב, אהלות פי"ז מ"ח כי זה היה בל"ס תמיד ב"ד קטן בתוך חבורת הכהנים לשמור טהרת משפחת הכהנים ויחוסן וכמו שאמרו קידושין עו. אין בודקין מן המזבח ומעלה.

בית דין של צדוקים

כל ימי משך זמן הסנהדרין מיום שעלה עזרא מגולה עד חורבן הבית היו תמיד כל הסנהדרין מחסידי וגדולי ישראל, זולת לעת זקנת יוחנן כה"ג שנעשה צדוקי ונהפך

לשונאי הפרושים אז היו הסנהדרין מכת הצדוקים עד שבא שמעון בן שטח וברוב חכמתו הבריחם אחד אחד כי הראה לכל שהמה בורים ועמי הארץ, ובפעם השניה קודם החורבן שאז התחברו הכה"ג הרשעים וע"י נחרבה הבית וישראל גלו מעל אדמתם ולולא הקים ה' לנו מושיע את ר"בז אז היתה ח"וש כליה על כל העם, וכבר הארכתי בארוכה בערך שמעון בן שטח ובערך רא"ברצ.

בית הלל ובית שמאי
ערך הלל.

בית חגירה
בירושלמי מגילה פ"א ה"ט יב: תני ר' יוסי של בית חגירה כותבנים אומנין היו בירושלים וכו'.

בית נתזה
בקידושין מ:, וכבר היה ר"ט והזקנים מוסבין בעלית בית נתזה בלוד נענה ר"ט - נענה ר"ע וכו'.

בית צריפה
נזכרו במשנה סוף עדיות, משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן ורחקוהו בן ציון בזרוע.

ר' ביתא בר ביזנא
ערך ר' ביזנא בר זבדא.

ר' בייתוס
בירושלמי עירובין פ"ד ה"ד ר' יוסטי בר' סימון בשם ר' בייתוס, ומצינו ר' יהושע בן בייתוס ב"ר פפ"ד-יח.

ביתוס (או בייתוס) בן זונין
כאן נבאר כל יחוס המשפחה הגדולה הזאת.
אבי המשפחה היה נקרא בשם זונין והיה ממונה של ר"ג דיבנה כפסחים מט. תניא ראב"צ אומר - ובא זונין ממונה של ר"ג וכו', (ואין זה זונין החזן), ובנו בייתוס היה אדם גדול ועשיר ומושבו היה בלוד כתוספתא סוף פסחים מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד, ור' יהודה סיפר ממנו מעשיות כפסחים לז. אמר רבי יהודה (כצ"ל ולא רב יהודה כי המקור הוא בתוספתא שם פ"ב ה"יב) דבר זה שאל בייתוס בן זונין לחכמים (ובירושלמי שם פ"ב סה"ד ששאל לר"ג וחכמים ביבנה) מ"ט אמרו אין עושין סריקין המצויירין בפסח - א"ל יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין?, ובמגילה כז: וב"מ סג. א"ר יהודה מעשה בבייתוס בן זונין שעשה שדהו מכר ע"פ ר"א

בן עזריה, וכן ב"ב יג: א"ר יהודה (כצ"ל ולא רב יהודה כי הוא ברייתא) מעשה בבייתוס בן זונין שהיו לו ח' נביאים מודבקין כאחד ע"פ רא"בע, ובתוספתא שבת פ"ד ה"ג א"ר יהודה מעשה בבייתוס בן זונין שהיו ממלאין לו כלי של צונן מע"ש.
וכן נזכר במשנה ב"מ פ"ה מ"ג, ע"ז פ"ה מ"ב מעשה בבייתוס ב"ז שהביא גרוגרות בספינה - ושאל לחכמים וכו'.
ובנו זונין היה זקן הדור בימי רבי כב"ב קסד: א"ל זונין לרבי כך מנהגה של אומה זו (ושם הכונה על רבי רבינו הקדוש שמקשה שם מרבי על רבי), ובשבת פא. זונין על לבי מדרשא א"ל רבותי אבנים של בי"הכ שיעורן בכמה, ומע"ש רפ"ה זונא שאל לרבי.
ובנו בייתוס היה תלמידו דרבי כשבת פ"ח ה"ו בייתוס בן זונין היה יושב ושונה לפני רבי, ועיין ערך זונא.
ויען שמצינו פסחים נז. שבית בייתוס היו כהנים לכן מביא היוחסין שנראה לו שגם בייתוס בן זונין היה כהן.

בלווטא

נזכר ערכין יא. אמר בשם ר' יוחנן ופרש"י שהוא שם חכם, ושם כח: חזקיה בר בילוטו אפשר שהוא בנו, ואפשר ששמו הוא שמעון כפסחים רפ"ד ר' שמעון בולוטה בשם ר' חנינה.

בלוריא הגיורת

נזכרה ר"ה יז: ששאלה את ר"ג כתיב אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' וכו', נטפל לה ר' יוסי הכהן והשיב לה, וביבמות מו. ומכלתא בא פ"טו מעשה בבלוריא הגיורת שקדמו עבדיה וטבלו לפניה.

בלצא

נזכר שמות רבה פ"כט-מ ששאל את ר"ע מהיכן הרעש נעשה, אבל המאמר נובע מירושלמי ברכות פ"ט ה"ג ושם שאליהו שאל לר' נהוראי, וכן מובא במד' תהלים פ"יח-יב ופ"קד-כה.

בן אחייה

נזכר במשנה שקלים רפ"ה שהיה ממונה במקדש על חולי מעיים ופי' בגמרא יען שהכהנים היו הולכין יחפים על הרצפה בעזרה והיו אוכלין בשר ושותין מים היו באין לידי חולי מעיים, והוא היה רופא שלהן.

בן אטטם

ערך בן אנטיגנוס.

בן אלים מציפורין
ערך יוסף בן אלים.

בן אלעשה
היה עשיר גדול וחתנו של רבי כנדרים נא. ובהלולא דר' שמעון בר רבי היה בן אלעשה ואשתו וגם בר קפרא, ובן אלעשה שלא היה בן תורה לא היה יכול לסבול את בר קפרא ומעלליו ולכן יצא הוא ואשתו משם, ובר קפרא החכם הגדול נטר השנאה עליו, ויסופר בירושלמי מו"ק רפ"ג שא"ל בר קפרא הלא אתה רואה שכל עמא שאלין לרבי ואך את לא תוכל לפתח פיך, א"ל ומה אשאל, ולמדו שישאל מרבי חידה אחת "שאול משמים נשקפה הומיה ביכרתי ביתה מפחדת כל בעלי כנפים ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו הנס יאמרו הו הו והנלכד נלכד בעונו", והיטב מפרש השירי קרבן שכונתו יען שבן אלעשה לא היה בן תורה והגיע למעלה רמה כזו להיות חתן הנשיא ורבי הוקירו מאוד וממנו התייראו כל תלמידי רבי לכן למדו לומר החידה ורבי יבין כונתו, וכן היה כשהפך רבי פניו וראה שבר קפרא שוחק א"ל רבי איני מכירך זקן.
וזכר בנדרים שם שפיזר בן אלעשא ממון הרבה ללמוד תספורת של כה"ג.
והחכם ר"י רייפמן בספרו פשר דבר 42 ירצה לומר שבן אלעשא היה בן של אלישע - אחר, והוא רחוק מאוד מן האמת כמפורש חגיגה טו: שבתו של אחר באה לפני רבי שיפרנסה וא"ל שהיא בתו של אחר א"ל עדיין יש מזרעו בעולם והא כתיב לא נין לו וכו', ואם בן אלישע היה חתנו א"כ איך שאל כזאת?

בן אנטיגנוס
נזכר חלה ספ"ד שהעלה בכורות מבבל ולא קבלו ממנו, ובמתניתא דבני מערבא גרס בן **אטטם**.

בן ארזה
נזכר שקלים רפ"ה שהיה ממונה במקדש על הצלצל, ובתוספתא שם פ"ב ה"ד שהיה ממונה על הדוכן והיא היא.

בן בבי
נזכר שקלים רפ"ח שהיה ממונה על הפקיע (ופי' הרע"כ שהיה ממונה להלקות הכהנים שנמצאו ישנים על משמרותיהם, ובירושלמי שם מפרש שהיה ממונה על הפתילות של מנורה ושל בית השואבה) ובמתניתא דבני מערבא גרס בן בבי, וביומא כג. בן ביבאי.

בן בג בג
ערך יוחנן בן בג בג.

בן בוהיין (או בר בוהין)

בפסחים נז. ת"ר בן בוהיין נתן פאה לירק ובא אביו ומצאן לעניים - אמר להם בני השליכו מעליכם - לא מפני שעיני צרה אלא מפני שאמרו חכמים אין נותנין פאה לירק, ובירושלמי שם ספ"ד מובא המעשה הזה וקראו בן מביא יין וכן מביא מעשה ממנו שפ"א הצריכו חכמים לנדבה ושלחו את ר' עקיבא ועוד אחד עמו וכשבאו לביתו שמעו שהנער שואל לו מה ניקח היום לאכול וצוהו שיקח ירקות מה שנשאר מאתמול כדי שיקנה בזול וכששמעו זאת הלכו להם ולא ראו את פניו, ואך לאחר שכל העם נתנו נדבותיהן באו אליו וישאלם למה לא באו אליו ראשונה ויספרו לו מה ששמעו שצוה להנער שלו, ויען להם "מה דביני לבין טלייא ידעתין לא מה ביני לבין בוראי" ואעפ"כ שבאתם אלי לבסוף לכו אצל אשתי וא"ל והיא תתן לכם מדה של דנרין, וכשבאו אצלה שאלן אם בעלה צוה ליתן מדה מחוקה או גדושה, א"ל צוה סתם, א"ל אני אתן לכם גדושה ואם זה נגד רצון בעלי אפחת מכתובתי, וכששמע בעלה את צדקתה כפל לה את כתובתה, והמעשה מובא באס"ר פ"ב-ג ושם נקרא ברבוהין, ובתוספתא פסחים ספ"ג קראו בנו של נבו.

בן בוכרי

בזמן רבן יוחנן בן זכאי ונזכר שקלים פ"א מ"ד א"ר יהודה העיד בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא אמר לו רי"בז לא כי וכו', ובמתניתא דבני מערבא גרס בן כוברי וזה גרסת הערוך והיוחסין.

בן בוניים

ערך בוניים.

בן בטיח

הוא היה בר אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי והיה הריש בריונא דירושלים כגיטין נו., אך שם נקרא בשם אבא סיקרא (וזה בל"ס יען שהיה ריש הסקריקין), אבל באיכ"ר פ"א-לא נקרא בשם בן בטיח, ואמרו שם שהיה ממונה בשעת החורבן על האוצרות, והוא שרף אותם. והיה איש גדל הקומה, וזה שנזכר במשנה כלים פ"יז מ"ב מלא אגרוף גדול והוא אגרופו של בן בטיח, ובברכות לז: בן אבטיח ופי' ר"ג שהוא בן אחותו דרי"בז שהיה איש גדול ביותר.

בן בכי

ערך בן בבי.

בן בתירא
עיין ערך ר' יהודה, ר' יהושע, ר' שמעון בני בתירא.

בן גבר
נזכר שקלים פ"ה מ"א שהיה ממונה במקדש על נעילת שערים.

בן גמלא
ערך יהושע בן גמלא.

בן דינאי
נזכר כלים פ"ה מ"י וזה תנורו של בן דינאי, ופי' הרע"ב רבותי פירשו שהוא שם אדם שהיה עושה תנורים, ואני שמעתי ע"ש שדנו בו דינים הרבה, ויש אלעזר בן דינאי שהיה רוצח עיין ערכו.

בן דופאי
נזכר בתופסתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על הלולב, ובתוספתא צוקרמנדל גורס בן ריפאי.

בן דרוסאי
שגור בפי חז"ל לומר כמאכל בן דרוסאי, כשבת כ. שהיה לסטים והיה אוכל מאכליו כשהיו עדיין שליש בישול, וכן הוא בע"ז פ"ב רה"ט.

בן המדורי
ערך בר המדורי.

בן הנפח
ערך ר' יוחנן.

בן הסגן
תנא נזכר בברייתא יומא מד: ועיין ערך ר' שמעון בן הסגן.

בן הקפר
ערך ר' אלעזר בן הקפר בריבי.

בן זומא
ערך שמעון בן זומא.

בן זזא
(ומבני יונתן פלת וזזא, ד"ה א' פ"כ-לג).
נזכר ר"ה כה. מעשה שמתה אמו של בן זזא והספידה ר"ג הספד גדול, לא מפני שראויה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קדשו ב"ד את החדש.

בן זכאי

נזכר סנהדרין פ"ה מ"ב מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים. ובגמרא שם מא. הס"ד דגמרא דאין זה רבן יוחנן ב"ז, ולבסוף מסיק שאז היה רי"בז תלמיד יושב לפני רבו והיו קורין לו אז בן זכאי ואח"כ כשלימד קרו לו רבן יוחנן ב"ז.

ויש בן זכאי אמורא כחולין נג. אמר עולא בן זכאי אמר - ר' יוחנן אמר, אבל גרסת התוס' שם עולא בן זכאי, ובשמחות פ"ח מעשה ביהודה והלל בני רבן גמליאל (בר רבי) שנכנסו לבן זכאי בבבל, והוא ט"ס וצ"ל לר' זכאי בכבול.

בן חכינאי

ערך ר' חנינא בן חכינאי.

בן טוטפת

נזכר בתוספתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על המפתחות.

בן יאסיין

נזכר יבמות צח:[29] אמר בן יאסיין כשהלכתי לכרכי הים מצאתי גר אחד - אמרתי לו בני מי הרשך א"ל - על ספסל זה ישב ר' עקיבא ואמר וכו'.

בן יהוצדק

נזכר בירושלמי סוכה פ"ה ה"ד שהיה משתבח בקפיצותיו (שהיה מקפץ ומרקד בשמחת בית השואבה).

בן יצף

בירושלמי תענית פ"ד ה"ב א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה - בן יצף מן דאסף.

בן כוברי

ערך בן בוכרי.

בן כוזבה או כוזיבא

קרוב מאוד לומר ששמו היה שמעון בן כוזיבא, והוא שם מקום או שם משפחה הנזכרת בדה"א פ"ד-כב.

ונזכר בשם זה באיכ"ר פ"ב פסוק בלע, שני אחין היו בכפר חרוכא ולא הוון שבקין רומאי עבר תמן דלא הוי קטלי יתיה, אמרי כל סמא דמילה ניתי כלילא דאדריאנוס וניתיב בראשו של שמעון, ובירושלמי תענית פ"ד ה"ה-כא. א"ר שמעון עקיבא רבי היה דורש

[29] לפנינו בעמוד א' - ויקיעורך

דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב, ור"ע כד הוה חמי לבר כוזבה הוה אמר דין הוא מלכא משיחא.
ומזה הוציא הרמ"בם בסוף ספר משפטים שר"ע היה נושא כליו של בן כוזיבא, ובלי שום ספק שאין כוונת הרמ"בם שהיה ר"ע נושא כליו ממש שדבר זה אי אפשר שהרי ר"ע היה אז לערך קד שנה, אך כונתו יען שר"ע שהיה אז ראש הדור כולו ור"ע אמר עליו שהוא מלך המשיח ופרסם גבורותיו בכל ערי ישראל ועי"ז נקבצו אל בן כוזיבא רבבות אלפי ישראל, כמו שאמרו שם באיכ"ר ובירושלמי שמאתים אלף שולפי חרב התקבצו תחת דגלו, ובחן את כל אחד ואחד וצוהו שיקוץ בחרבו אחת מאצבעות ידיו, אך כששמעו חכמי ישראל שלחו לו עד מתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין? ומני אז בחנן אם יכלו לעקור ארז מן הלבנון כשרוכבין על סוסן, ואז התאספו תחת דגלו עוד מאתים אלף, ויסופר שם מגבורתו שאבני הקלע שזרקו האויבים על ברכיו היה משיב אחור בכוח גדול כ"כ עד כי הכה במחנה אויביו מכה גדולה.
ור"ע כשראה גבורתו קיווה באמת שהוא מלך המשיח, אבל ר' יוחנן בן תורתא א"ל עקיבא, יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא.
ובר כוזיבא התבצר בעיר ביתר, וכפי הנראה יסד שמה גם סנהדרין מכל גדולי ישראל עד שאמרו סנהדרין יז: שהיה שם שלשה חכמים שידעו כמה לשונות, מלבד בתי כנסיות ובתי מדרשות הרבים עד שהתפארו גם התלמידים הקטנים לאמר אם יבאו השונאים עלינו, במכתבין הללו אנו יוצאין ודוקרין אותם.
ובר כוזיבא הוציא גם מטבעות על שמו כב"ק צז: מעות כוזביות ירושלמית ופרש"י מטבע של בן כוזיבא וירושלמית היו. ועשה מלוכה על ישראל שלש שנים ומחצה כימות עב. שאמרו הרבה מלו בימי בן כוזיבא (ופרש"י שמשכום עכ"ום באונס בכרך ביתר וגברה יד בן כוזיבא ונלחם בהם ונצחום ומלך על ישראל ג' שנים ומחצה), ובאמת כן הוא בירושלמי תענית פ"ד ה"ה שג' שנים ומחצה צד אדריינוס על כרך ביתר, וכסנהדרין צז: שמלכותו נמשכה אך ב' שנים ומחצה.
וסיבת מיתתו יסופר באופנים שונים, בסנהדרין צג: יסופר שבר כוזיבא מלך ב' שנים ומחצה א"ל לרבנן אנא משיח, אמרו לו במשיח כתיב דמורח ודאין נחזי אנן או מורח ודאין כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין קטלוהו, ובירושלמי בתענית שם ובאיכ"ר שם יסופר שר' אלעזר המודעי דוד בר כוזביא היה בביתר והיה מתפלל בכל יום ואמר רבון העולמים אל תשב בדין היום והחסיד הזה נתן כח ועצמה לכל חיילי בר כוזיבא לעמוד על נפשם ולהלחם בכל מאמצי כחם נגד האויב הגדול.

ובחיל הרומאים היה כותי אחד שידע את סוד גבורתם ויאמר לשר צבא רומי שכל עוד אשר התרנגולת הזאת מפתלשת באפר לא תוכל להם ועתה אלכה נא ואראה איך לפנותו מן הדרך, ויתגנב אל העיר ויבא אל בית ר"א המודעי ומצאו עטוף בטליתו ויתפלל לה' ויעש הכותי א"ע כלוחש לו דבר מה באוזנו, ור"א לא ידע מאומה מכל הנעשה סביבותיו, והאנשים שראו המעשה תפסו את הכותי והביאוהו לפני בר כוזביא, והפחידוהו שיגיד האמת מה שדיבר עם ר"א, ויען בחנף וכמרמה כי ר"א מסר לו סוד שרוצה להסגיר את העיר ביד הקיסר, וכשקרא בר כוזביא לר"א וישאלהו מה דביר עם הכותי ענהו כי לא ידע מאומה וכי לא ראהו, ויתמלא בר כוזיבא חמה ויבעט בו ויפול ר"א הקדוש והטהור שדוד מת ארצה ויצתה ב"ק ואמרה "הוי רעי האליל עזבי הצאן, חרב על זרעו ועל עין ימינו, הרגת את ר"א המודעי זרוען של ישראל ועין ימינן לפיכך זרועו של אותו האיש יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה".

ומיד נלכדה העיר ונהכג בן כוזבה, והביאו את רישיה גבי אדריינוס ושאל מאן קטליה א"ל חד כותאי אנא קטליתיה א"ל הראני פטומיה ומצא נחש כרוכה עליו אמר אילולי אלהא דקטליה מאן יכיל קטליה.

והראב"ד מביא בספר הקבלה וז"ל ובימי אלו (ר"ע וחבריו) עמד אחד ושמו כזוביא וטען שהוא משיח בן דוד ושלח ידו במלך דמסטיאון מלך רומי והרג משנהו שהיה בא"י - ומלך כוזיבא זה בביתר שנת נב לחורבן הבית ומת במלכותו, ומלך בנו שמו רופוש - ומת ומלך בנו בשם רומילוס ובימיו עלה אדריינוס והחריב את ביתר בשנת עג לחורבן הבית בט' באב, והרג את רומליש ואז היו הרוגי מלכות.

בן כלבא שבוע

בירושלימי תענית פ"ד ה"ב א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה בן כלבא שבוע מן דכלב, והוא ושני מרעיו נקדימון בן גוריון ובן ציצית הכסת היו עשירי דירושלים כגיטין נו., וכשצר אספסיינוס קיסר על ירושלים היו יכולין לזון את כל אנשי ירושלים משך זמן כא שנה, אך הבריונין שבהם שרפו את כל אוצרות המזון, ואמרו שם שלכן נקרא בן כלבא שבוע יען שהיה בעל צדקה גדול, וכל הנכנס לביתו רעב ככלב יצא כשהוא שבע, ובא"דרנ ספ"ו שהיו להם מזון של כב שנה, וישבי תמיד לפני רבן יוחנן בן זכאי מרוב חשיבותם.

ובכתובות סב: ונדרים נ. וא"דרנ פ"ו ה"ב יסופר שר' עקיבא כשהיה ע"ה היה רועה אצלו, ובתו היפיפיה רחל ראתה שרועה אביה הוא צנוע ומעלי נפלה ברשת אהבה עמו וגילתה לו את לבה שהסכימה להנשא אליו אך בתנאי שילך ללמוד, ונתקדשה לו בצנעה,

וכשתודע לאביה גרשם מביתו, ור"ע הלך ללמוד לפני ר"א ור' יהושע, והיא סבלה חרפת רעב משך כב שנה עד שאביה לא יכול נשוא, וכשבא ר"ע עם כמה אלפים תלמידים לעירו והוא לא ידע שחתנו הוא, בא אליו להתיר נדרו, וכשנודע לו אז נפל על אפיה ונתן לו מחצית עשירותו.

בן מארא
נזכר תנחומא הישן ריש בהר אמר אע"פ שאמר ר' חנינא וכו', ובתנחומא בובר גורס בן **מאמא** ובסה"ד גורס בן **מאדא**.

בן מביא יין
ערך בן בוהיין.

בן מקליט
נזכר תוספתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על המלח.

בן ננס
ערך שמעון בן ננס.

בן נצר
נזכר כתובות נא. שהיה לסטים וכבש עיירות ומלך עליהם, ובתרומות ספ"ח שזנביה מלכותא אמר לר' אמי ור' שמואל בהדא ספסירא קטל בר נצר וכו', ועיין ב"ר פ"עו-ו.

בן סבר
בסה"ד מביא ממנו מעשה נורא עם ת"ח אחד בשם שפיפון בן ליש, מספר מעשיות קטן ע"ש.

בן סירא
כבר האריך החכם בן זאב בהקדמתו היקרה ספר בן סירא, וכל דבריו אמת זולת מה שרוצה לומר שהיה בזמן שמעון בן חוניו השני ללא אמת הם, ויותר נכון דעת החכם אייכהארן במבוא לספרים הנוספים שהיה בסוף זמן שמעון בן חוניו בן יודע, וכבר בארנו בערך שמעון הצדיק בראיות ברורות שהוא שמעון בן חוניו הראשון והוא היה משיירי כנ"הג ולא השני שלא היה כה"ג אך שנים מועטות, וזה בן סירא היה מגדולי חכמי ישראל וזכה עוד לראות את שמעון הצדיק בשעת עבודתו במקדש כאשר מביא בספרו רפ"נ מגדולת שמעון בן חוניו הכה"ג.
שם בן סירא נזכר בספרו פ"מד-לט בהעתקת בן זאב וז"ל ואני יהושע בן סירא מילידי ירושלים, ובראש תרגום הארמי חתם א"ע יהושע בן שמעון בן סירא.

והנה לתאר את גודל ויקרת ספרו צריכים אנו להעתיק את כל הספר כי הוא כולו מחמדים וכולו מלא ברכת ה' ויראתו, ואז תקצר הגליון מהכיל, ולכן נעבור על פני כל ספרו ונקטפה פרחים ממנו.

בספרו אנו רואים שכבר היו לפניו כל כתבי הקודש ערוכים וחתומים, הוא יזכיר בפ"מח את ספר תהלים לדוד, וספר משלי לשלמה, וספר ירמיה ויחזקאל ומעשה מרכבה, ותרי עשר נביאים, וסוף פסוק של מלאכי שאליהו עתיד לבא לפני בוא יום ה' להשיב לב בנים על אבותם, וגם ספר דברי הימים כנראה כבר הושלם בימיו שכותב בפ"מט וז"ל מלבד דוד ויחזקיהו ויאשיה כל מלכי יהודה הרעו לעשות, וזה נבין אך אם ספר דברי הימים היה לנגד עיניו, מלבד ספר מלכים, וכן מצינו בספרו פ"כב-י שבימיו היה כבר לדין קבוע לישב שבעה ימי אבל למת, מזה אנו רואין שכל התורה שבע"פ עם הגזירות והתקנות כבר היו בימיו, ואת אשר לא יזכיר בפירוש יען שאין לו בספרו אך עם טהרת המדות ולא עם ההלכה.

ונבא אל רבותינו הקודשים מה שידברו אודותיו.

בתוספתא ידים פ"ה [30] פסקו שספרי בן סירא וכל הספרים שנכתבו מכאן ואילך (מיום שחתמו כנ"הג את כתבי הקודש) אין מטמאין הידים, ומזה אנו רואין שהספר בן סירא היה הראשון אחר כתבי הקודש שנכתב בספר.

ובסנהדרין ק: פסק רב יוסף ואמר אף בספר בן סירא אסור למיקרי. אבל אמר בעצמו מילי מעליותא דאית ביה דרשינן להו, ושקלו וטרו בגמרא מ"מ אמר כן רב יוסף, וכל הדברים שמצאו שלא ישרה בעיניהם באמת לא נמצא בספר בן סירא שלנו ולא בשום העתקות מספר הזה.

ואנחנו לרגל מלאכתנו נביא כל המקומות הרבים שהביאו רז"ל בשמו ודרשו בדבריו וחשבוהו כמעט לכתבי הקודש ואמרו בלשון כתוב בספר בן סירא.

בחגיגה יג. אמרו, כתבו בספר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך בל תחקור במה שהרשית התבונן, ובירושלמי שם פ"ב ה"א ר' לעזר בשם בן סירא פליאה ממלך מה תדע, עמוקה משאול מה תחקור, במה שהורשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות, ובב"ר פ"ח-כ ר"א בשם ב"ס כגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך בל תחקור, במופלא ממך בל תדע, במכוסה ממך על תשאל, במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות, והוא בבן סירא פ"ג-יח ובתרגום הארמי פ"ג, פ"יח, פ"יט וז" דקשין מינך לא תבעא ודתקיפין מינך לא תעקב (תחקור) במה דאשלטינך אסתכל ולית לך תוכלתא

[30] צ"ל פרק ב' הלכה י"ג

על כסותה, ובדבריו הקצרים האלו נכלל דברי הבבלי והירושלמי וב"ר, ואך כל אחד העתיק כלשונו. ביבמות סג: (ובסנהדרין ק: בשינויים קטנים) כתיב בספר ב"ס אשה טובה מתנה טובה לבעלה (ובסנהדרין חסר תיבת לבעלה) בחיק ירא אלהים תנתן (והוא בב"מ פ"כו אשה טובה מתנה טובה ירא אלקים ימצאנה ובתרגום הארמי אנתתא טבתא תתיהב לגברא דדחל מן מריה), אשה רעה צרעת לבעלה (בב"ס פ"כה-לג אשה רעת תרבה צרתה ושם פ"כו אשה רעה בבית בעלה כצמד בקר קשה עורף, מצאה מצא עקרב), מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו (כב"ס ספ"כה אם איננה כלבך כרות חצי גויתך ותן לה ומעל פניך תשלחנה), אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים (בב"ס רפ"כו אשרי בעל אשת משרים כי מספר ימיו כפלים ובתרגום הארמי אנחתא טבתא טובוהי לבעלה מטול דיומתא עיפין ליה, פי' כפלים), העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה, אל תט אצל בעלה למסוך יין ושכר כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה, רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה, (ובב"ס פ"ט-ג, י' יא, ובתרגום הארמי שם פסוק ח' עם מדת ביתא לא תסמוך יציעך ולא תמזוג עטה חמרא ושם פסוק י' אפיך באנתתא שפירא לא נהורן ולא תתבקא בשופרא דלא דילך, כשופרא ניר דאנחתא סגיאה אבדן ורחמתא איך גורא יקדא), ורז"ל החמירו ואמרו שאפילו כשבעלה עמה תרחק ממנה ולכן שינו הלשון ואמרו אל תט אצל בעלה למסוך. אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא מחר בא ואיננו, נמצא מצטער על עולם שאינו שלו (בב"ס פ"ל פסוק כג, כד), מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך (בב"מ פ"יא-לד לא תלין זר בביתך, השכן זר בביתך וכל יד עמל תבואך), רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סוד לאחד מאלף (בב"ס פ"ו עם כל אדם התרועע ובעחד מאלך בל תבטח, ובתרגום הארמי שאלו שלמך יהוון סגיאין ובעל ראזך חד מני אלף). ובכתובות קי:, ב"ב קמו., וסנהדרין ק: כל ימי עני רעים, בן סירא אומר אף לילות, בשפל גנים גנו ובמרום הרים כרמו, ממטר גנים לגנו, ומעפר כרמו לכרמים (בב"ס פ"לא-ה).

בב"ב צח: כתיב בספר ב"ס הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין, וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו, וקל מחתן אורח מכניס אורח, וקל מאורח משיב דבר בטרם ישמע (בב"ס ספ"כד בהעתקת כ"ז).

ובסנהדרין ק: כתיב בספר ב"ס בת לאביה מטמונת שוא, מפחדה לא יישן בלילה, בקטנותה שמא תתפתה, בנערותה שמא תזנה, בגרה שמא לא תנשא, נשאת שמא לא יהיו לא בים, הזקינה שמא תעשה כשפים, (בב"ס פ"מב-לד).

נדה טו: כתיב בספר ב"ס שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי של הנרגול בבית המשתה ואמרי לה שר הנרגז, והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין והנכנס לבית חברו פתאום, (זה לא נמצא בב"ס ואך המאמר האחרון נמצא בתרגום הארמי פ"כא-כג שאמר רגלוהי דסבלא עאלן בעגל לגו ביתא).

ובכלה רבתי פ"ג כתיב בספר בן סירא הוי רחים לשלמא דעליה קם עלמא, דחים כל עמא ואיזדהר מגיאתוא דלא יבא (צ"ל דלא יאה) לכל גברא מכערא אפין מעקרא סיפין, ומבניא אילון חלף תופין, יליף ממלכין ואלופין וסעתהון למסגד תורפין וסופא ביקור טריפין, וחים עינוותא דלא תיתי לענייתא, סהיא מאוסא ובסירא קדם יקרא לא יאיא דלהין למאן דהוה כדין עבד גבורן דלא סבירן אלף אלפי אלפיא מלאכין ושרפיא נקשן גפיא משמען כמתתפפייא והוא מרישא איתנאי כיומיה עטיף גיותא כגלימיה והוא לבושיה כל יומיה, ברם למצפצפין בשמיה מכיך רומיה ומשמי שמיא מטפין לענייא ויתמיא, מה משבח ויאיא הוא גבייא דאישתכח מפום בריא לית כעבדי גבייא, מאן בניין מיניכו אחסין בתר מלכו איש חכמה וסברא, מדחול מקמא שרא, ולא יימריך לבך דלא לא כן רובך, ולא תצית לרובך דטמיא בגובך, אסתכל ואהני נפשך יומא דכל אפא חשך כד יקוד גוף ונפש משך.

והמאמר הזה שכח גם הרב החכם ר"י רייפמאן להביא במאמרו היקר בהאסיף תרמ"ז צד 243 אשר ממנו העתקתי אודות ספר בן סירא כמה דברים.

ובירושלמי ברכות פ"ז ה"ב ובנזיר פ"ה ה"ג וב"ר פ"צא בספר ב"ס כתיב סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך, וזה השיב שמעון בן שטח לינאי מלכא (והוא בב"ס פ"ו-לב).

ויק"ר רפ"לג ב"ס אומר היתה לפניו נחלת ונפח בה וביערה, רקק בה ובבתה, (והוא בב"ס פ"כח-יא הפח בנץ תצית להב, רוק עליו הוא בכה ושתי אלה בפיך המה).

ב"ר ספ"עג ב"ס אמר לב אדם ישנה פניו בין לטוב בין לרע (הוא בב"ס פ"יג-כט).

ב"ר פ"י-ו ב"ס אומר אלוה העלה סמים מן הארץ בהם הרופא מרפא את המכה, ובהם הרוקח מרקח את מרקחת (והוא בב"ס פ"לח-ד).

תנחומא וישלח אמר ב"ס בטרם תדור הכן נדרך כל תהיה במתעה (והוא בב"ס פ"יג-טו).

שם פ' חקת מתלא אמר ב"ס טב לכיש לא תעביד וביש לא ימטי לך (ולא נמצא בב"ס שלנו).

וכמה מאמרי חז"ל במשנה ובש"ס ובמדרשים אשר דבריהם נובעים מן הספר בן סירא. במשנה ב"מ פ"ד מ"ד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים (הוא בב"ס פ"ח).

אבות פ"ד מ"ד מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה (הוא בב"ס פ"ז-טז).
ברכות מו. בע"הב בוצע ואורח מברך (בב"ס פ"לא-לא טוב עין יברך הלחם ומאת כל ישא תודה).
שם נז: ג' דברים מרחיבין דעתו של אדם דירה נאה אשה נאה וכלים נאים (הוא בב"ס פ"מא-כא בנין ובגד ירהיבו לב ומשניהם אשת חן).
שם סג. באתר דאית גבר תמן לא תיהוי גבר (בב"ס פ"לב-ו בין הגדולים לא תתגדל).
שבת יא. כל כאב ולא כאב לב, כל רעה ולא אשה רעה (בב"ס פ"כה-יח ובתרגום הארמי כל מחזתא ולא מחזתא דלבא, כל בישון ולא איך בישותה דאנתתא).
שם קנב. שמחת לב אשה (בב"ס פ"לז-כז שמחת בעל אשה יפה).
עירובין נד. א"ל רב המנונא לבריה, בני אם יש לך היטב לך וכו' (הוא בב"ס פ"יד-ב).
שם סה. אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל שנאמר בצד אל יורה ופרש"י בדקתי אחר המקרא ואינו בכל הכתובים ושמא הוא בספר בן סירא (והאמת כן שם פ"ז-י אך צ"ל בצר אל יודה וכגרסת בה"ג ה' ברכות פ"ה, ותרגום האמרי לא תתעיק במלי צלותך).
שם סה: בשלשה דברים אדם ניכר - ואמרי לה בשחקו (והוא בב"ס פ"כא-כב ובתרגום הארמי סבלא בגוחקא מרים קליה).
פסחים קיג: ארבעה אין הדעת סובלתן דל נאה עשיר מכחש זקן מנאף וכו' (בב"ס פ"כה-ג).
שם קיט. ואת כל היקום אשר ברגליהם זה ממונן של אדם שמעמידו על רגליו (בב"ס פ"מא ובתרגום הארמי דהבא וסמא מקימין רגלא).
שם פי: כל מה שיאמר בע"הב עשה (בב"ס פ"כט).
סוכה כא: אפילו שיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד (הוא בב"ס פ"ח-י).
ביצה לב: ג' חייהם אינם חיים וא"ה המצפה לשלחן חבירו ומי שאשתו מושלת עליו וכו', (ובב"ס פ"מא-לג נכר מצפח לשלחן זרים חייו אינם חיים).
תענית ח: אין מסיחין בסעודה (בב"ס פ"לב-יד).
יבמות סה: בשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע וכן ברכות סג. אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס (הוא בב"ס פל"ב-ח חדל פיך באין שומעין).
סוטה ב. אסור להקנות (בב"ס רפ"ט אל תקנא את אשתך).
שם יג: לפום גמלא שיחנא (בב"ס פ"לו-ב).
גיטין ו: אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו (בב"ס פ"ד-ל לא תהיה לכיא בביתך).

קידושין ל: בראתי יצ"הר בראתי תורה תבלין (בב"ס פ"כא-ג נוצר תורה שליט ביצרו).
ב"ק צב: ומשלוש בכתובים כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו (וכתבו התוס' ושמא בספר בן סירא הוא ובאמת הוא שם פ"יג-יח).
סנהדרין יח. קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים (בב"ס פ"יח-י הוכח טרם תוכיח והשפט טרם תשפוט).
בירושלמי ברכות פ"ד ה"ב שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה (בב"ס פ"ב-יז מעט יתן ורב מחסד).
שם פ"ט ה"ה כתוב בספר חסידים אם תעזבני יום, יומים אעזבך (בב"ס פ"כה-ה).
תענית פ"ג ה"ו אוקיר לאסייך עד דלא תצטרך ליה (בב"ס רפ"לח).
והנה מלבד מה שחז"ל השתמשו תמיד במאמריו היקרים הספר כולו הוא מחמדים ונביא אך אחדים מהן.
בספרו ספ"ד אל תהי ידך פשוטה לקחת וקפוצה מהשיב.
שם פ"ו-ז זבובים אל מקום צרעת נאספים, ודורשי רעה אחר מומין לבקר.
שם פ"ח-ז על איש זקן בל תלעג זכור כי גם אתה תזקן, על מות אדם בל יגל לבך זכור כי כלנו מתים.
שם פ"ח-י אל יקל בעיניך כל שיחתם כי בם תקנה דעת והוא ע"ר שאמרו סוכה כא: ששיחת חולין של ת"ח צריכין וכו'.
שם פ"יג-ג למה תציג כלי חרס אצל כלי נחושת אם ינקש בו ישבר.
שם פ"כא-ט בונה ביתו בחיל זרים כונס אבנים לקברו - לב כסיל סיר נקוב.
שם פ"כב-ב גלל צאה איש עצל, מרימו יטרוף ידיו - למת יספדו שבעת ימים ועל סכל כל ימיו.
שם פ"כז-כז זורק אבן על ראשו תשוב.
שם פ"כח-כה הן כרמך בסירים תגדור, אף כי תשים לפיך דלתים ובריח, כספך וזהבך במאזנים תשקול אף כי תפלס אמרי פיך.
שם פ"ל-טז אין אושר כחיים בריאים, ואין שמחה כשמחת הלב.
מתפלתו היקרה פ"נא נראה כי כמעט היה בכל רע והלשינו עליו כאשר יאמר ארוממך אלהי - כי היית מחסי ומגיני והצלת נפשי משחת נפשי מלעגי שפה ומטופלי שקר חלצתני - להבי אש הקיפוני ונמלטתי - ואתה הצלתני מלשון רמיה וממלשיני למלך, וכפי הנראה היה כבר אסיר בבית האסורים כאשר יאמר שם ממעמקים קראתיך ה' לחלץ ממות נפשי - ואתה ה' שמעת לקול שועתי וחלצת ממות נפשי, לכן בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד, ועיין ערך שמעון הצדיק.

בן עזאי
ערך שמעון בן עזאי.

בן פזי
נזכר חולין מו. אמר עולא הוה קאימנא קמיה דבר פזי ואייתו לקמיה עופא ובדק עד בין אגפים, ושלח ליה דבי נשיאה וקם ואזל וכו', ובל"ס הוא ר' שמעון בן פזי.

בן פטורי
ערך יהודה בן פטורי.

בן פלח או פלך
נזכר תוספתא שקלים ספ"ב שהיה ממונה במקדש על העצים.

בן ציון
נזכר במשנה סוף עדיות ופי' הר"עב שהיה אינש אלם ובעל זרוע.

בן ציצית הכסת
בירושלמי תענית פ"ד ה"ב אמרו שהיה ממשפחת אבנר, ובגיטין נו. אמרו שהיה מג' עשירי דירושלים בשעת החורבן, ונקרא כן שהיתה ציצתו נגררת ע"ג כסתות, וא"ד שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי.

בן קידרה
נזכר בתוספתא גיטין פ"ב הי"א א"ר יהודה מעשה כבן קדירה שהיה כותב טופסי גיטין בערב, ובתופסתא צוקרמנדל גרס בן קראה.

בן קוביסין
בירושלמי תענית פ"ד ה"ב א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלמי וכתוב בה בן קוביסין מן דאחאב.

בן קופיא
במד' תהלים פ"ט-ג יסופר כשגזרו שיהרג ר' יהודה הנחתום רצה בן קופיא להצילו ונודע למלכות וגזרו גם עליו שיהרג, ובמד' תהלים הישן איתה בטעות בר קפרא, ומזה טעה בספר ועד חכמים ד. ותמה למה לא חשבו את בר קפרא בן הרוגי מלכות.

בן קטין
נזכר לשכח יומא פ"ג מ"י שעשה יב דדין ומוכני לכיור.

בן קמצר
נזכר יומא פ"ג מי"א לגנאי שלא רצה ללמד על מעשה הכתב, ובגמרא שם לח: שהיה נוטל ד' קולמוסין בין אצבעותיו והיה כותב תיבה של ד' אותיות בבת אחת.

בן רחומי
נזכר נזיר יג. בעי מאביי, אמר הריני נזיר לכשיהיה לי בן וכו', או דלמא רחימנא לך כוותיך, ויען שלא נזכר בשום מקום בש"ס קרוב לומר שנקרא "בן רחומי" ע"ש ההלכה ששאל מאביו "או דלמא רחימנא לך", ובפסחים לט. רב רחומי הקשה לאביי.

בן ריפאי
ערך בן דופאי.

בן שלקות
נזכר נדה נב: שאר"ש מצאני חנינא בן חכינאי בצידן ואמר כשאתה מגיע אצל ר"ע - אמור לו והלא בן שלקות העיד במעמד כולכם ביבנה - כשבאתי אצל ר"ע אמר לי - בן שלקות איני מכיר וכו'.

בן תדל
בחולין קלד. א"ל ר"ל לר' יוחנן אל תשנה אותה אלא בלשון בן תדל, ופרש"י שוטה ששמו בן תדל, ובערוך ערך בן עדל מפרש שהיה אדם שלא היה מדקדק בשמועותיו.

בן תימא
ערך יהודה בן תימא.

בן תמליון
במעילה יז. שע"י נעשה נס לישראל בזמן רש"בי כשהלך לרומי לבטל הגיזירות, ורש"י פירש שהוא שם שד.

בני בתירא
ערך הלל.

בני גליל
נזכרו גיטין ס. ששלחו לר' חלבו אם מותר לקרא בחומשים בב"הכנ בציבור, וכן נזכרו בני גליל ובני יהודה בעירובין נג. שבני גליל לא דקדקו בלשונם וכו' ובני יהודה דקדקו בלשונם וכו'.

בני רחבה
המה עיפא ואבימי חריפי דפומבדיתא כסנהדרין יז: עיין ערכם.

בנן של קדושים
ערך ר' מנחם בר' סימאי.

ר' בנאה הקדמון

בברכות נה: א"ר ביזנא א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה כ"ד פותרי חלומות היו בירושלים, פ"א חלמתי חלום והלכתי אצל כולם וכו', וזה ר' בנאה בל"ס היה קדמון כשהיו ישראל עוד בירושלים, אך גרסת דק"ס א"ר פרנא משום זקן אחד ומנו ר' נהוראי וקל מאוד להתחלף מתיבת נהוראה לשם בנאה.

ר' בנאה - בנייה

הוא היה מתנאים האחרונים בדור שאחר רבי אשר נזכרו עוד בברייתא, כתענית ז. תניא ר' בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים, וכן נזכר במכילתא בשלח פ"ג, ספרי ריש דברים פסוק א. ב. ג. והאזינו א'. וזכה להעמיד תלמיד שהאיר עיני כל ישראל הוא ר' יוחנן כב"ב נז: שבעי מיניה ר' יוחנן, ואמר בשמו כיבמות עא: ערל מקבל הזאה וכן הוא פסחים ספ"ח, גיטין ס. שהתורה מגילה נתנה, ב"ב נז: בכל השותפין מעכבין זע"ז, וכן הוא נדרים רפ"ה, ע"ז ה: אשריהם ישראל בזמן שעוסקין בתורה ובג"ח יצרם מסור בידם, פאה פ"א ה"א ב: אפילו דברים שלא שמע מפי משה הסכימה דעתו כמה שנאמר למשה בסיני, שבת פ"י ה"ו באתרין צווחין לקלעיתא בנייתא, חגיגה פ"ג ה"א עשו משקה בית צביעה כמשקה בית מטבחיא.

מקום מולדתו נראה שלא היה מא"י מלשון שאמר ר' בנאה באתרין צווחין לקליעתא בנייתא ובברכות סא. אר"ש בן מנסיא - בכרכי הים צווחין לקליעתא בנייתא, ורשב"מ שהיה בציפורי במקום רבי אמר זה, משמע שר' בנאה היה מכרכי הים, אבל מקום מושבו היה בא"י ונראה שהיה בטבריא ויסד שם בית מדרש גדול ושם ישב ר' יוחנן וקיבל תורה מפיו עד שעלה לגדולה לדרוש בבית מדרשו כמפורש שבת פי"ב ה"ג, הוריות ספ"ג עאל ר' יוחנן ודרשה בבי מדרשא דר' בנייה, וקרוב מאוד לומר שלכן בחר ר' יוחנן את טבריא ליסד שמה ישיבתו הגדולה יען ששם היה מכבר בית מדרש דר' בנאה רבו.

ממעשיו ומחכמתו הגדולה איך שנתעלה מאת המלוכה לשופט יסופר ב"ב נח. שהיה מציין המערות כדי שהכהנים יזהרו ממקום הטומאה כי מטא למערה דאברהם אבינו - כי מטא למערה דאדם הראשון יצתה ב"ק ואמרה - בדיוקני עצמה אל תסתכל.

ושם יסופר שאחד עשה צואה ואמר חביתא דעפרא לחד ברי חביתא דעצמות לחד ברי, חביתא דמוכין לחד ברי ולא הבינו כונתו ור' בנאה גילה כונתו.

ובעירו היה אחד ששמע שאשתו אומרת לבתה אמאי לא צניעת באיסורא, הלא אני יש לי עשרה בנים ואך אחד מהן הוא בן כשר משל אביך והוא אינו יודע מאומה מזה. ויען שלא ידע מי הוא בנו לכן צוה בשעת מיתתו שכל נכסיו שייכים לבן אחד, שהיה

בטוח שר' בנאה וב"ד יבררו מי הוא בנו, וכן היה כי כשבאו לר' בנאה אמר להם שילכו על קבר אביהם ויחבטו במקלות עד שיקום ויגלה להם, והוא הבין בחכמתו הגדולה שכל הממזרים שהמה עזי פנים לא יחוסו על כבודו אך הבן הכשר לא יעשה נבלה כזו להכות את אביו ולבזותו, וכן היה, ופסק ר' בנאה שכל הנכסים שייכים לאותו הבן, וילכו כולם לבית המלך והלשינו עליו שהוא מוציא ממון בלא סהדי, וחבשוהו בבית הסוהר. ובאתה אשתו החכמנית לפני השופט והתאוננה באוזניו לאמר שהיה לה עבד וגזלו ממנה וחתכו את ראשו והפשיטו לעורו ואכלו את בשריה, ובעורו מלאו מים ואינם רוצים לשלמה. ולא הבינו את כונתה, ויען אחד מהם להביא את חכם היהודים והוא יבין טענותה, והביאו לר' בנאה אמר להו שכונתה שהיה לה תיש וגזלוהו ממנה ואכלו את בשרו ומעורו עשו חמת ושואבין בו מים.

וכאשר שמעו את חכמתו מנוהו לשופט, וכשישב בבית המשפט ראה שכתוב על דלתות השער שכל דיין דמתקרי לדין לאו שמיה דיין א"ל א"כ אם יבא אחד מעלמא ויזמין את הדיין לדין נפסליה? אלא כל דיין דמתקרי לדין ומוציאין ממנו ממונא בדין אז לאו שמיה דיין, וכתבו ברם סאבי דיהודאי אמרי כל דיין וכו', וכן ראה שכתוב "בראש כל מות אנא דם בראש כל חיין אנא חמר", ושאלם א"כ דנפל מאיגרא ומית דמא קטליה? ואם אחד גוסס ישקוהו יין ויחיה? אלא כתבו הכי בראש כל מרעין אנא דם, בראש כל אסוון (רפואות) אנא חמר, באתר דלית חמר תמן מתבעו סמנין.

ר' בניי

נזכר בירושלמי סנהדרין ספ"ג אומר בשם שמואל וחולק עם ר' הושעיא, וב"ר רפ"ח ר' תנחומא בשמו, ובפסחים רפ"ד חיננא אבוה דר' ינטה בשמו.

ר' בנייה

תלמידו דר' הונא ואמר בשמו פדר"כ כד: ורו"ר פ"א-ב, מד' שמואל פ"יח-ב, ובקה"ר פ"ז-טז איתא המאמר דמ' שמואל ר"ה ור' בנייה, ואולי הוא ר' בניי דלעיל.

ר' בנאה אחוה דר' חייא בר אבא

נזכר כתובות נ: שהיו בידו מטלטלין דיתמי אתו לקמיה דשמואל, והוא רבנאי אחוה דרח"בא עיין ערכו.

ר' בנאי בריה דר' עולא

נזכר פסחים נד. שאמר מ"מ לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו אור של גיהנם, ולא נזכר ביוחסין, ואפשר שהוא הנזכר ביצה ג: בשם רבינא בריה דרב עולא.

בנימין (כל החכמים ששם אביהם היה בנימין)

אבא בר בנימין, שביעית פ"ו סה"ג.

גידל בר בנימין פסחים פ"ח ה"ח.

ר' יהושע בר' בנימין שהש"ר ספ"ד.

בנימין

היה ממונה על התנורים במקדש כתוספתא שקלים פ"ב ה"יד.

אבא בנימין (תנא דברייתא)

נזכר ברכות ה: תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי, ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום, וכן אמר שם, שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו, ושם ו. אמר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר וכו', ובתרומות פ"ג סה"ג אמר לון (ר' אבהו) דאבא פנימון היא אפשר שהוא אבא בנימין.

ר' בנימין (תנא דברייתא)

הוא היה תלמידו דר"ע שאמר בשמו שמחות רפ"ט ר' בנימין משום ר"ע אומר קורעין אפיקורסין וכו', וחולק עם ר' אלעזר (בן שמוע) ככתובות פד. שאמרו כתנאי ר' בנימין אומר לכושל שבראיה והוא כשר ר' אלעזר אומר וכו'.

וכן נזכר בברייתות במנחות עא., נדה כא:.

בנימין אסיא

בסנהדרין צט: אמר רבא כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן מעולם לא שרו לן עורבא וכו'.

בנימין בר איהי

ערך מנימין בר איהי.

בנימין בר אשתור

נזכר בכורים פ"א ה"ד, א"ר ייסי קיימה בנימין בר אשתור קומי ר' חייא בר בא וכו', ופי' בפני משה שהוא היה מבני גרים.

ר' בנימין בר גידל

בחולין קכה. אמר בשם ר' יוחנן, וביבמות רפ"א הוא ור' אחא הוו יתבין וחלקין בדברי ר' יוסי בר' חנינא, ובמעשרות פ"א ה"ו-ד. ר' אילא בשם ר' יסא - התיב ר' בנימין בר גידל, וכן נזכר תרומות רפ"ט, ומזה שהיה בדור ד' לאמוראי א"י.

ר' בנימין בר חייא
אבא בריה סוף ר"ה.

ר' בנימין בר יפת
היה תלמידו דר' יוחנן כברכות לח: תהי בה ר"ז וכי מה ענין ר"ב בר יפת אצל רח"בא - ור"ב בר יפת לא דיין - לא מהדר, ומזה אנו רואין שהיה תלמידו דר"י אף שלא היה תלמיד מובהק כרח"בא.
ובשבת נג. כתובות עז. כי סליק ר"ז אשכחיה לר"ב בר יפת דיתיב וקאמר משמיה דר"י, וכן ר"ב בר יפת א"ר כפסחים נד., פסחים פ"ב ה"ה, תנחומא לך-י ובב"ר פ"מג-ג גרס בשם ר' יונתן וצ"ל ר' יוחנן, וברכות לג. אמר ר"ב בר יפת שאל ר' יוסי [ב"ר חנינא] את ר' יוחנן בצידן.
וכן אמר ר"ב בר יפת אר"א כתענית כט:, יומא כט., מגילא טז:, סנהדרין ז., שבועות יח:, חולין נ: נב: לגרסת הרא"ש, ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א ר' בא ור"ב בר יפת היו להם דין ובאו אצל ר' יצחק וזיכה את ר"ב בר יפת.

ר' בנימין בר לוי
(בדור ד' לאמוראי א"י).
היה תלמיד דתלמידי דר' יוחנן כפאה רפ"א אמר ר' בנימין בר' לוי, ר' יצחק ור' אמי הוון יתבון מקשיי, ובע"ז פ"ב רה"ט ר' יעקב בר אחא ר' חייא בשם ר' יוחנן - א"ר בנימין בר ליואי (וצ"ל לוי) והוא שנתבשל כמאכל בן דרוסאי.
ונזכר בהלכה תרומות רפ"א, פ"ג סה"א, פסחים פ"ב סה"א, סוכה פ"ה ה"א, גיטין פ"ז ה"א.
ובאגדה מצינו דבריו היקרים בפד"כ קלז. שאמר עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות, ובתנחומא וארא-ח אם ילך אדם ויגע בתורה וישב לו אני מראה מעשיו בעולם, ובאס"ר פ"ב-יג, שהש"ר פ"ג-ד, ויק"ר רפ"כח.
האומרים בשמו מצינו ר' אבון כפסחים פ"ז ה"ו, הוריות פ"א ה"ו, ר' הונא בשמו אס"ר פ"ב-יד בעה"ז בזמן שרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת אבל לע"ל וכו', ובויק"ר פ"ט-ו המאמר ר' יוסי בשמו, ובמ"ר פ"יג-ב גרס ר' חוניא בשמו, ובשהש"ר ספ"ד נשתבש עוד יותר וקאמר ר' הונא בשם ר' יהושע בר' בנימין ב"ל.
ואפשר שהיה בנו של הדרשן הנודע ר' לוי.

בנימין גנזכייה
בירושלמי ברכות פ"ב ה"ו שנפק ואמר משמיה דרב מותר (לבעול בתולה בשבת) שמע שמואל ואיקפד ומת וקרי עליו ברוך המקום שנגפו, ובנדה סה. מובא המעשה ושם מנימין סקסנאה, וגרסת היוחסין בנימין גנוביא.

בנימין הצדיק (תנא דברייתא)
נזכר ב"ב יא., תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פ"א באתה אשה לפניו בשני בצורת א"ל רבי, פרנסני, אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום - עמד ופרנסה משלו, לימים חלה ונטה למות - קרעו לו גז"ד - תנא הוסיפו לו כב' שנה על שנותיו, וקצת משמע שהיה בזמן הבית מדבריו שנשבע "העבודה" ואולי הוא בנימין הממונה על התנורים.

בנימין רעיא
נזכר ברכות מ: שכרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא, ובירושלמי ברכות פ"ו ה"ב חד פרסוי שאל לרב הדין הזה, ובל"ס שבנימין רעיא היה מארץ פרס.

ר' בצלה
נזכר במדבר רבה פ"יב-ח ר' ברכיה בשמו אך צ"ל ר' בצלאל כדמובא המאמר שהש"ר ספ"ג.

ר' בצלאל
בדור רבה רפ"א רבי שאל לר' בצלאל, והגרסא הנכונה כדמובא במ' שמואל הישן פ"כח א"ר שאול לר' בצלאל.

בר אבוה
נזכר ברכות נג: אבייי מברך (ברכת מאורי האש) אדבי בר אבוה, וגרסת דק"ס ויוחסין בר חבו והיא הגרסא האמיתית.

בר אביי או אבייה
נזכר פסחים פ"ה ה"ז חד בר אבייה עבר קומי תיבותא, ובתענית ספ"ג ושביעית פ"א ה"ה בר אביי עבר קומי תיבותא וכו', ודעת מבוא הירושלמי שהוא כינוי לשליח ציבור.

בר אבין (או בר אובא)
היה דרשן מפואר עוד בימי רבא כמו"ק כה: רבא כי הוה אתי דיגלת (ופרש"י בע"י כי היה עובר הדקל, ל"א שהיה חדקל גדול ויצא לשטוף) אמר לו לבר אבין קום אימא מלתא קום ואמר באו רוב השלישית במים זכור ורחם תעינו מאחריך כאשה מבעלה אל תזניחנו כאות מי מרה, והאריך ימים עד שגם בימי רב אשי היה הוא וחבירו בר קיפוק

הספדנין כדאמרו שם שא"ל רב אשי לבר קיפוק ההוא יומא (דנח נפשיה דרבינא, ר"ח) מאי אמרת, א"ל אמינא אם בארזים נפלה שלהבת - א"ל בר אבין ח"וש - ומאי אמרת? אמינה בכו לאבלים - חלשה דעתיה (דרב אשי) עלייהו ואתהפוך כרעייהו, וההוא יומא (שנפטר רב אשי ויותר נראה שקאי על רבינא) לא אתו לאספודיה, והיינו דאמר רב אשי לא בר קיפוק חליץ ולא בר אבין (ובספר היוחסין גרס בר אובא ובר קיפוץ).

בר אברובם

ערך אברובם.

בר אדא בר אחוה דר' יהודה

נזכר בכורים פ"א ה"ה, ר' זעירא אמר בשמו.

בר אדא מרי

בזבחים לח. אמר רבא, בר אדא מרי אסברא לי, ובדק"ס גרס רב אדא מרי.

בר אדא משוחאה

היה ממונה על מדידת קרקעות בימי רבא כעירובין נו: אמר רבא בר אדא משוחאה אסברא לי, ובל"ס הוא הנזכר ב"מ קז: א"ל רב יהודה לרב אדא משוחאה הזהר וכו', וגרסת דק"ס מרי"ף כ"י אדא משוחאה, ובימי רב יהודה היה אז עוד עול ימים ובימי רבא היה זקן בא בימים שהסביר לרבא.

בר אדא סבולאה

נזכר ב"מ צג: שהיה מעבר חיותא אגמלא דנרש, דחתה חדא לחברתה ושדיתא במיא אתא לקמיה דר"פ חייביה לשלומי.
וכפי הנראה היה אך רועה בהמות ולא נחשב בין ת"ח.

בר אהינא

בקידושין ט: נא:, סוטה לט: אמר רבא, בר אהינא אסברה לי. וגם שמו היה רבא כמנחות לז: רב יוסף אמר וכו', רבא בר אהינא אמר וכו', או אפשר שצ"ל רבא אמר, בר אהינא אמר.

בר אלישיב

ב"ב כט. א"ל אביי לר"נ אלא מעתה הני דבי בר אלישיב דקפדי אפילו אמאן דחליף אמיצרא דידהו וכו', ובכתובות נד. כלתא דבי בר אלישיב הוה קתבעה כתובתה מיתמי אתו לקמיה דרבינא וכו'.

בר אלנתן
באיכ"ר בפתיחתא כג' אלו דלתות נחושתא בר אלנתן ובקה"ר פ"יב פסוק וסגרו דלתים אלו דלתות נחשתא בית אלנתן, ובשניהם נפל טעות קצת וצ"ל נחושתא בת אלנתן, והיא אמו של יהויכין כמלכים ב' כד, כדמובא בהגהות רד"ל שם, ובסה"ד ערך אלנתן מביא ר' נחוניא בנו, ולא קרבו זה לזה כי בעדיות פ"ו איתא ר' נחוניא בן אלינתן איש כפר הבבלי והיה חבירו דר"ע.

בר ביניתוס
היה מלוה בריבית ופסליה רבא לעדות כסנהדרין כה..

בר גלילא
בשבת פ: איקלע לבבל ואמרו לו שידרוש במעשה מרכבה וא"ל אדרוש לכם כדדרש ר' נחמיה, ואין זה שם פרטי אך בן גליל.

בר דליה
בירושלמי עירובין פ"ו ה"ח אנשי בר דליה אינן מקפידין על פרוטתן, ומזה נראה שהוא שם מקום.
וברכות יד:, זבחים לג: א"ר יוחנן תני ברדלא, ובכלאים פ"א ה"ו א"ר יוחנן אייתיתי מן דבר דליה.
ומצינו רב אחא ברדלאי סוכה כו., אבא כהן ברדלא ב"מ י:, ובספר אהבת ציון וירושלים במס' כלאים שם האריך בזה שצ"ל מן דבית לוי.

רב ברדלא בר טביומי
אמר רב חגיגה ה..

בר דרומא
גבור גדול בטור מלכא עיין גיטין נז..

בר הדיא
היה מהעולים לא"י ויורדים לבבל בזמן ר' אמי כגיטין ה: בר הדיא בעי לאתוי גיטא אתא לקמיה דר' אמי ור' אסי אמר ולו לא צריכית, ובחולין קו: אמר, הוה קאמינא קמיה דר' אמי, ובע"ז ל. בר הדיא הוה בי עכבורא (והוא בא"י כב"מ פד:), וכן מצינו אותו עם אביי כמו"ק יח. אמר בר הידיא (וגרסת ר"ח ודק"ס בר הדיא) לדידי חזי לי ימא של טבריה - מתקיף לה אביי (ובר"ח א"ל אביי) מאן לימא לן וכו', ובסוכה מג: כי אתא בר הדיא (לבבל) אמר לא איקלע, כי אתא רבין וכל נחותי וכו'.

וברכות נו. יסופר עליו שהיה פותר חלומות וכל דיהיב ליה אגרא מפשר למעליותא, ואי לא מפשר לגריעותא, ואביי ורבא הלכו אצלו לפתור להן חלומותיהן, ואביי מתן לו אגרא ופתרו הכל לטובה, ורבא שלא נתן לו אגרא היה פותר לו לרעה וכפי שיסופר שם נתקיימו פתרונותיו שפותר לרבא, ואח"כ נתן לו רבא אגרא ופתרו לטובה, לבסוף א"ל רבא אקרון הלל מצראה בחלום א"ל גיסא מתרחיש לך, הוה קאזיל בהדיה בספינה אמר, בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי, בהדי דקסליק נפל סיפרא מיניה ומצאו רבה וראה שכתוב בו כל החלומות הולכין אחר הפה, אמר רבא, רשע, בדידך קיימא וצערתן כולי האי? כולהו מחילנא לך בר מברתיה דר"ח, וקללו רבא שימסר בידי דמלכותא אמר בר הדיא גמירי דקללת חכם אפילו בחנם היא באה וכ"ש דבדינא קא לייט אמר איקום ואגלי דאמר מר גלות מכפרת עון, קם גלה לבי רומאי, ולבסוף נהרג מהמלכות בקללת רבא.

בר הא הא

נזכר אבות ספ"ה שאמר לפום צערא אגרא, ובתו"יוט שם מביא בשם הרש"בם מובא במדרש שמואל שבן בג בג ובן הא הא היו גרים וכדי להסתירם מן המלשינים שינו את שמם וכן כתבו התוס' חגיגה ט: ושם ששאל בר הי הי להלל מאי דכתיב ושבתם וראיתם בין עובד אלקים וכו'. ולפלא אם היה בימי הלל מפני מי היו מתייראין אם גרים היו הלא אז היתה הממשלה בידי ישראל בזמן הבית, ויותר נראה ששנים היו אחד בזמן התנאים אחר החורבן בזמן הגזירות והוא הנקרא בן הא הא, אבל בן הי הי ששאל להלל אין זה הלל התנא אך הלל נכד רבי אחי ר"י נשיאה, והוא הנזכר שם ששאלו שאליהו מאי דכתיב הנה צרפתיך וכו', וכן משמע שם שהיה אמורא שאמרו שם א"ל אליהו לבר הי הי ואמרי לה לר' אלעזר וכו'.

בר הינק

בפסחים קא: א"ל רב אידי בר אבין לרב חסדא הכי תנינא לה במתניתא דבי רב הינק ואמרי לה במתניתא דבי בר הינק.

בר המדורא

היה תלמידו דשמואל כיומא פז. אמר בר המדורא הוה קאמינא קמיה דשמואל ובשבת קכה. ומנחות לח: אמר בר המדורא אמר שמואל ובשבת קז: אמר מר בר המדורי אמר שמואל (ובדק"ס ליתא תיבת מר), וזכה לאריכת ימים שרבא בר המדורי אסברא לי כשבת קז: קכה., יבמות פג:, ומצינו רב אבדימי בר המדורי סוכה כ..

בר רב זביד
ערך רב זביד אבוה דר' שמעון בר זביד.

בר זוזא
בירושלמי ב"ק פ"ו ה"ז אריסא דבר זוזא אפקיד לטרא דדהבא גביה ומת בר זוזא ומת אריסיה אתי עובדא קומי ר' ישמעאל בר יוסי וכו'.

בר חבו
היה סופר כותר תפלין ומזוזות בזמן אביו כמגילה יח: אביי שרא לדבי בר חבו למכתב תפלין ומזוזות שלא מן הכתב, וב"מ כט: אמר אביי תפלין בי בר חבו משכח שכיחי, וברכות נג: אביי הוה מברך במוצ"ש אאור דבר חבו (ובגמרא איתא בר אבוה אך גרסת דק"ס בר חבו).
ובעירובין טו. ההוא ברקא דהוה בי בר חבו דהוו פליגי בה אביי ורבא רולי שנייהו.
ומצינו אדא בר חבו חולין עה: בזמן רב אשי, רב יוסף בר חבו יומא פז..

בר חוניא
ערך בר חטייא.

בר חטייא
בב"ר פ"ל-ח אמר כל מי שנאמר בו תמים השליש שניו למדת שבוע, וכן צ"ל בפד"כ קה., ובמד' משלי פכ"ב-ב גרס בר חוניא וצ"ל חטייא. ובב"ר פנ"ג-יב ר' עזריה בשם בר חטיא, ובשהש"ר פ"ה-ד בר חוטא אמר למה נקרא שמו אלף שהוא מסכים מאלף דור. ונראה ששמו היה שמעון כב"ר פכ"ו-ג.

בר חמא
נזכר סנהדרין כז. שהרג נפש א"ל ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה או ודאי קטל ליכהיוהו לעיניה - ורב פפי מצא לו זכות, וקם ונשקיה אכרעיה וקבליה לכרניה דכולי שניה.

בר טברי
בירושלמי מגילה פ"ד הי"ב שאל לר' יצחק לענין מזוזה.

בר טירא
ערך שמעון נזירה.

בר יודני
ערך בר נטיזא.

בר יוחנא
היה בר א"י והיה דר ברומי וכשהיה ר"א בר' יוסי עם רשב"י ברומי וביקש לעשות סעודה לגדולי רומי בא לימלך בבן עירו, כדמבוא אס"ר פ"ב-ד.

בר יטסס
ערך בטרים.

בר ינטה
נזכר תענית פ"ד ה"ה-כ: חיננא אבוה דרב ינטה.

בר ישיטא
במגילה פ"ד סה"י שהיה אמורא דר' אבהו ובנו של ר' חיננא, מילין דשמע מן אביו הוה אמר כן אמר רבי בשם אבא, מילין דלא שמע מן אביו (ור' אבהו אמר בשם אביו) הוה אמר כן אמר רבי בשם ר' חיננא. ועיין ערך אלעזר בר ישיטא.

בר כדה
נזכר פאה פ"ז ספ"ב. בר כדה א"ר אבהו, ובפני משה מפרש שהוא שם חכם.

בר לוליתא
בירושלמי חלה פ"ב ה"ג. תלמידוי דר' חייא רובא. בר לוליתא בשם ריב"ל אמר וכו'.

בר לופייני
באס"ר פ"כ-ג שהיה עשיר גדול וכשהשיא את בתו מן צפורי לעכו העמיד חנויות מוזגות יין מן צפורי לעכו ומנורות של זהב מכאן ומכאן.

בר ליואי
בגדה מ. תני בר לואי, ובזבחים קטו. כי אתא רב דימי אמר תנא דבי בר ליואי. ובשבת קח: בר ליואי הוה קאי קמיה דמר עוקבא וכו', וגם ר' יהושע בן לוי נקרא בר ליואי כמבואר בערכו.

בר לקישא
ריש לקיש נקרא כן מר' יוחנן כמבואר בערכו.

בר מר שמואל
ערך מר שמואל.

בר מריון
היה עשיר גדול ובעל נכסים בזמן רב יוסף כב"ב יב., וב"מ כד: ההוא דיו דשקיל בשרא בשוקא ושדיה בצנייתא (בדקלים) דבי בר מריון אתא לקמיה דאביי.

וגם בניו היו עשירים כב"ב ח. רבה (גרסת סה"ד רבא) רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי - אמר ליה אנא לאחשבינהו קא עבדינא. וכן כתובות קה. שרבא היה שואל (חפצים) מדבי בר מריון לאחשבינהו.
ומצינו עירובין יט. רבא בר מריון.

בר מרינא
בירושלמי ברכות פ"ו ה"א-מ: שבריך קומי ר"ז ור' חייא בר ווא (על פרוסות) שהכל. ובשבת רפי"ט שפ"א שכח להביא איזמל של מילה מע"ש ושאל לר' אמי ואסר ליה, ושאל לר' סימון ושרי ליה. וברדב"ז סשס"ב גרס בר מרתא.

בר נזירא
ערך שמעון נזירא.

בר נטיזא
נזכר ע"ז פ"ב ה"ג שאיתגליין ליה גיגיתיה ושאל לר' בא בר ממל וכו'. ובתרומות פ"ח ה"ג גרס בר נטוזא, ובדפוס ווינציא גרס בר יודני, ובר"ן ע"ז סימן אלף רלא גרס בר מרנא.

בר נפחא
כן נקרא ר' יוחנן עיין ערכו.

בר סיסין
נזכר ב"ב ל. דההוא דא"ל חבריה כל נכסי דבי בר סיסין מזבינא לך - אתו לקמיה דר"נ וכו'.

בר עולא
בשבת פ"ד ה"ב, ר' יונה ור' יוסי סלקי לסדרא דבר עולא ושאלו ממנו.

בר עולא חזנא
ביומא רפ"ז ומגילה פ"ד סה"ה, ר' יוסה מפקד לבר עולא חזנא דכנישתא דבבלאי וכו'.

בר עיטיין
בירושלמי ב"ב רפ"ו ר' לא בשם ר"א, ר' יסא בשם רבנן, דעלון ושמעון מבי מדרשא דבר עיטיין וכו'.

בר עשתור
ערך בנימין בר עשתור.

בר פדא או פדייה
ערך יהודה בן פדייה.

בר פטא
בירושלמי מו"ק פ"ג ה"א-ט. שפתחו עברה קומי ביהכ"נ וראתה מקרי דרדקי אחד שמכה לתינוק יותר מדאי אמרה יהא האיש הזה מוחרם ובא לר' אחא א"ל צריך את חשש על נפשך.

בר פזי דברדלייה
נזכר שבת ספ"ה לגרסת קרבן העדה ובירושלמי גרס ר' יודה בר פזי רב דלייה.

בר פחתי
כן קרא ר' חייא לרב כמבואר בערכו.

בר פיולי
היה מנקר בזמן שמואל כחולין צו. שהוה קאי קמיה דמר שמואל וקא מנקר אטמא - אירתת נפל סכינה מידיה וכו'.

בר פיקה
בנזיר פ"ט ה"ב ר' יוסי בי ר' בון אמר, בר פיקה שאל לרבי (אין הכונה לרבינו הקדוש אך כל הנשיאים מן רבי ואילך נקראו לפעמים בירושלמי בשם "רבי") - א"ל רבי עדיין בר פיקה עומד בשטותו.

בר ציתאי
ביבמות כא: א"ל אביי לרבא כגון כלתה דבי בר ציתאי, ובמו"ק ד: רב יהודה שרא לבני בר ציתאי למעבד בנכי לכרמיהן (ופרש"י ציתאי שם מקום, אבל מיבמות כא: משמע שהוא שם משפחה.)

בר צרצור
בכתובות צא. יסופר נכסי דבי בר צרצור מועטין ונתרבו הוו ואתו לקמיה דרב עמרם - שדרינהו לקמיה דרב נחמן וכו'.

בר קזא
בכתובות קד. אר"נ בר יצחק תני רב יהודה בר קזא במתניתא דבי בר קזא (ופרש"י שם חכם).

בר קיפוף או קיפוק
ערך בר אבין.

בר קפרא
שמו האמיתי לא נודע לנו, ודעת היוחסין בערך קפרא ששמו היה שמעון בר קפרא מסוף חגיגה, ולא נמצא בחגיגה לא בבבלי ולא בירושלמי. ובדק"ס ב"מ כו. מביא מכ"י

ה' אמר ר' שמעון בר קפרא. אך בל"ס הוא ט"ס וצ"ל א"ר שמעון ב"ל משום בר קפרא כבגמרות שלנו.
ובערוך ערך גזל מביא מב"ר פנ"ד-ג ר' אלעזר בר קפרא אמר זה שגוזל בפרהסיא, אבל בספרים שלנ ואיתא סתם בר קפרא.
ובקה"ר פ"א-ג אמר אבא בר קפרא לרבי, ג"כ אין ראיה שהיה שמו אבא, כי אפשר שהוא לשון חשיבות, ומקור המדרש הוא מנדרים נ. ושם ליתא תיבת "אבא".
ובספר מבוא המשנה בסוף ספרו אות נז. דעתו ג"כ שהיה שמו אלעזר והוא היה בנו של ר' אלעזר הקפר ויען שמת אביו קודם שנולד בנו קראוהו ע"ש אביו עכ"ל, אבל מהלשון שמצינו בכל הש"ס שהראשון נקרא תמיד בשם ר"א הקפר והאחרון תמיד בשם בר קפרא משמע ששנים היו שאינם שייכין ז"לז, וכבר בראנו בערך ר"א הקפר שא"א לומר שאחד הוא, ובחולין כז: חולקין ר"א הקפר בריבי ובר קפרא בדין שחיטת עוף אם הוא מן התורה שר"א הקפר סובר שהוא מדברנן וב"ק סובר כרבי שהוא מדאורייתא.
והאמת ששניהם היו כמעט בזמן אחד ושניהם היו בדרום, בעיר לוד, אך ר"א הקפר היה זקן ממנו שהראשון היה כמו חבר לרבי, וב"ק היה מגדולי תלמידי דרבי, והצדק עם הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שבר קפרא היה בב"ד של רבינו הקדוש וקיבל ממנו. ולא לצדק השיג עליו הראב"ד כי באמת מוכח מכל הש"ס שהיה עוד נחשב מתנאים שהיו בימי רבי וישב יחד עם ר' חייא ככריתות ח., והיה גדול כ"כ בעיני רבי עד שרבי בעצמו שאל ממנו כפסחים מב. שא"ל רבי מאי משמע? וכן נדרים נא. אמר לרבי פירוש כמה פסוקים, ובנזיר נב: א"ל רבי לא תשנה רביעית וכו'.
וכבר היה אז בא בימים כירושלמי מו"ק רפ"ג שרבי היה מוקיר לבן אלעשא (שהיה עשיר גדול וחתנו דרבי והיה רגיל להיות בבית רבי עם כל גדולי תלמידי דרבי אך לא היה בן תורא ובר קפרא שהיה לו כעס על בן אלעשא וכאשר נביא לקמן) א"ל בר קפרא כל עמא שאלין לרבי ואת לית את שאיל ליה א"ל מה נישאל? ולמדו בר קפרא איזה חידה שיאמר לפני רבי - ורבי הפך פניו וראה שבר קפרא שוחק והבין רבי שמפי בר קפרא יצאה החידה וכעס רבי עליו וא"ל איני מכירך "זקן" וידע שלא יתמני בימיו (לקראתו רבי), ועוד מצינו מו"ק טז. שפ"א ישב ר"ש בר רבי וב"ק וקא גרסי קשיא להו שמעתא א"ל ר"ש דבר זה צריך רבי, א"ל ב"ק ומה רבי אומר דבר זה? (פי' אין רבי בעולם היודע דבר זה), אזל וסיפר ר"ש לרבי איקפד וכשאתא ב"ק לאתחזוי א"ל, ב"ק איני מכירך מעולם - ונהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין.

ובנדרים נ: יסופר שרבי עבד הלולא לר' שמעון בנו ולא אזמניה לבר קפרא (ששכח לקרא אותו כן מפורש בקה"ר פ"א-ג). אזל ב"ק וכתב על בית גננא "כ"ד אלפין ריבואין דינרין נפקו על בית גננא דין ולא אזמניה לבר קפרא".

ולכן כשעשה משתה אחרת אז אזמניה לב"ק, ועל כל תבשיל ותבשיל אמר ג' מאה משלין וכל העם הניחו את המאכלין לשמוע חכמות ב"ק, וכששאל רבי להמשמשין למה לא יאכלו הקרואין סיפרו לו שזקן אחד היושב ביניהם יספר לפניהם משלים ואין מניחן לאכול, א"ל רבי לב"ק למה תעשה כן? א"ל אך להראותך כי אין אני חפץ בסעודתך, אך היה לי צער גדול מה שביישתני בפני בחרי ולא הזמינתני.

ויסופר בנדרים שם שיומא דמחייך רבי אתיא פורענותא לעלמא ולכן ביקש מבר קפרא (שהיה בדחן גדול) שלא יבדחן ויתן לו עבור זה ערבעין גריוי חיטי א"ל בר קפרא ליחזי מר דכל גריוא דבעינא שקילנא, ורבי שחק מן מליצותיו היקרות.

ויסופר שם שא"ל ב"ק לברתיה דרבי דלמחר שתינא חמרא בריקודא דאבוך ואמר תזמר וכן היה, ובן אלעשא היה שם ולא יכול לסבול את כל זה ויצא הוא ואשתו משם.

והנה אף שמצינו אותו תמיד בישיבת רבי בציפורי, וכדמצינו סנהדרין צג. צג: צד. דרש בר קפרא בציפורי. וכן היה בפטירת רבי שנפטר בציפורי וב"ק הספידו הספד גדול ככתובות קד. שקרא את בגדיו ואמר אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש, אעפ"כ נראה קרוב לודאי שמקומו הקבוע או מקום ב"ב היה בדרום כנדה פ"ג סה"ב ר' חייא רבה אזל לדרומה שאלין ליה ר' חמא אבוה דר' הושעיא ובר קפרא. וקרוב מאוד לומר שבעיר פרוד (היא עיר בדום א"י) היה לבר קפרא ישיבה פרטית אשר הרביץ תורה עם תלמידים ושם נפטר כמבואר ע"ז לא..

וא"א לומר שהלך לדרום אחרי פטירת רבי, כי ידוע שמספקי להו מי נפטר קודם אם רבי או ר' חייא בכתובות קג: ואם ב"ק הלך וישב בדרום אחר פטירת רבי א"כ חי ר' חייא אחר רבי, לכן מוכרחים אנו לומר שמקומו הקבוע היה בדרום וכן היה מקום ר' אפס בדרום אע"פ שהתמנה אחר פטירת רבי לריש בישיבה, ואך היו באין לישיבת רבי לזמנים קבועין.

ומצינו תנחומא אחרי-ז שאמר בשם ר' ירמיה בן אלעזר.

חבריו הגדולים

ר' חייא, שאע"פ שר"ח היה זקן ממנו וכנדה פ"ג סה"ב שהוא שאל לר"ח אבל היה כחבירו ממש כיבמות לב. שחולקין ושניהם נשבעו העבודה כך שמעתי מרבי, וברכיתות ח. קרא לר' חייא בבלאי, עייא. ובשבת פ"ב סה"ה מתיב לר' חייא.

ר' חייא בר ביסא אבי ר' הושעיא, כדמצינו מו"ק כב. שחולקין, ומצינו אותם יחד ששניהם שאלו לר"ח כנדה פ"ג סה"ב.
וכן חזקיה בנו של ר"ח היה כמו חבירו כסנהדרין ק. שחולקין, ובע"ז לח: חזקיה ובר קפרא אמרי.
ר' שמעון בר רבי היה חבירו הגדול והוא למד עם בר קפרא ב' שלישי תו"כ ולא קם מקמיה והקפיד עליו כקידושין לג. וכן שקלו וטרו יחד כברכות יג:, מו"ק טז., וכשנולד לר"ש בת וא"ל רבי רביא באה לעולם, א"ל ב"ק תנחומין של הבל ניחמוך אביך, ב"ב טז:.

תלמידיו הגדולים

כל גדולי הראשון דאמוראי א"י כולם קיבלו מב"ק.
ר' אושעיא במו"ק כס. אמרו בפירוש שהיה תלמידו, ובכריתות ח. ר' אושעיא הוה שכיח קמיה דבר קפרא, שבקיה ואתא קמיה דר' חייא, ובע"כ זה היה עוד קודם פטירת רבי.
ר' אלעזר משמו יומא מו..
ר' יהודה בר פדא בן אחותו קיבל ממנו כמעילה ד: שא"ל בר קפרא בן אחותי ראה מה שאתה שואלני למחר בבהמ"ד, וב"ר פכ"א-ו אר"ה כד שמע בר קפרא כן אמר יפה דרשת בן אחותי.
ר' יהושע בן לוי קיבל הרבה ממנו כדמצינו תמיד א"ר שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא כברכות לד., שבת מ. עה. קה: קיח., פסחים כו., סוכה לח:, (תענית כו:), מו"ק ג:, כתובות נז. קד:, קידושין פ., נדרים פז., ובזבחים סא. אר"ש בן פזי משום ב"ק, נראה שחסר תיבת אריב"ל באמצע. ובחולין ה: א"ר יעקב בר אידי ארבי"ל משום ב"ק, ושם צא. ר' אסי אריב"ל משום ב"ק.
ר' שמואל בר פוניא בשמו פדר"כ ספ"א.
ר"ל בשמו פסחים טו., חגיגה כג:, תענית ח., ב"מ כו., ב"ב לט: קנח:, זבחים צב., תרומות פ"ז ה"ג.
ואך את ר' יוחנן לא מצינו בשום מקום עם ב"ק. ונראה יען שב"ק הרביץ תורה בדרום ולכן לא מצינו את ריב"ל אומר משמו כי גם הוא היה בדרום, וכן מצינו את רשב"ל שהלך לשם כעירובין סה:, אבל ר' יוחנן דבק ברבותיו ר' אושעיא ור' ינאי וכל חכמי צפורי, ולכן לא מצינו אותו עם ב"ק.
ודור ב"ק היו דור מפרשי המשנה, ונחשבו עוד לתנאים אעפ"כ לא נזכרו עוד במשנה, וב"ק לא נכר גם בתוספתא ולא במכלתא או בספרא וספרי ואדרבא מצינו בסנהדרין ק. בלשון איתמר חזקיה אמר - בר קפרא אמר, כי כן מצינו גם על רבי ור' חייא כע"ז עה: בלשון אתמר, יען שכולם היו אך מפרשי המשנה מה שקבלו מרבי פירושי המשנה

ובאורה, וכמעט כל גודלי תלמידי דרבי קבצו ברייתות, כר' חייא ולוי, וכן עשה בר קפרא והיו הפירושים שלו חביבין כ"כ עד שהיו נקראין משניות גדולות דבר קפרא כהוריות פ"ג ה"ה, וב"ב קנד: א"ל ר"ל לר"י זו ששנויה במשנת בר קפרא, וגם ר' חנינא חבירו הגדול אמר עליו נדה כ. כמה נפיש גברא דלביה כשמעתיה. ור' יוחנן קרי עליו ע"ז לא. מקום שיפול העץ שם יהו.

ונשאר לנו לפלטה מתניתא דבר קפרא בשם "תני בר קפרא" כברכות יג., שבת סח. קמא:, עירובין ב:, פסחים לט:, ביצה לב:, מו"ק ט: כז., יבמות קט., כתובות ה., ב"ב לט: קנח:, ע"ז עה", מכות כא., זבחים לא. פז., חולין כז:.

ובסדורים בסדר הקטורת בכמה סדורים נדפס תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין, והיא גרסא מוטעת וצ"ל תני בר קפרא, וסופו מכיח על תחלתו שאמרו שם ועוד תני בר קפרא אלו היה נותן בה קורטב של דבש וכו', והוא כמו שאמרנו שב"ק לא נמצא בשום ברייתא ואך הוא חיבר ברייתות מה שקיבל מרבותיו, וחפשתי השני ברייתות אלו ולא מצאתים כלשונם המובא בסדורים, ואך בירושלמי יומא פ"ד ה"ה מצינו תני בר קפרא הפטמין בירושלים היו אומרין אלו היה נותן לתוכה מעט דבש לא יהו כל העולם כולו יכול לעמוד בריחה, תני פיטמה חציים כשירה, שלישים ורבעים לא שמענו. ובכלל בעל מסדר הקטורת שינה מלשון הגמרא המובא בכריתות ה. ו..

וכאשר נעיין בכ"מ המובא "תני בר קפרא" נמצא שהמה אך פירוש למשנה או תוספתות דתנאים הקודמין, ובספר דרכי המשנה ק. יאמר הרז"פ וז"ל "החכמים ובראשם בר קפר ולוי וגם ר' חייא סרו מגרסת רבי במשנתו וקבעו להם גרסאות אחרות כירושלמי ריש כתובות במשנה בתולה נישאת ליום הרביעי - שפעמים בשבת - שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לב"ד, ובגמרא בר קפרא אמר מפני דכתיב בה ברכה, פירוש בר קפרא לא היה שונה במשנתו שאם היה לו טענת בתולים אלא היה שונה במשנתו הטעם משום ברכה. וביבמות י. אעפ"כ בדקה לוי במתניתיה, ופסחים פ"י ה"ג רשב"ל אומר אם לא טבל פעם ראשונה צרי דלטבל פעם שניה, מתניתא פליגא על רשב"ל שבכל הלילות - והלילה הזה שתי פעמים, ומשני סבר רשב"ל על הדא דבר קפרא, פי' רשב"ל סבר הך משנה היא דבר קפרא עכ"ל.

ולפלא על חכם גדול שכמותו יטעה בפשט הפשוט כי א"א לומר שיעשה זאת בזדון כדי לעור את העינים ולהביא ראיות מוטעות לדבריו שאין להם שחר, ואשר מעולם לא עלתה על דעת שום חכם לשלוח יד במשנה הנעשית ע"י כל חכמי ישראל ובתוכם גם

בר קפרא בעצמו ולוי ור' חייא ואשר רבי היה אך הנשיא, ואשר דקדקו על כל אות ואות אם הוא קבלה אמיתית, וכבר הבה על קדקדו הגאון בעל דורות הראשונים בח"ב צד סב והלאה.

ונבאר כל ראיותיו אחת לאחת.

בירושלמי כתובות שם מחלוקת בר קפרא ור' אלעזר (בן פדת) ב"ק סובר שא"א לומר פשט המשנה מה שאמרו "שפעמים בשבת" הוא טעם מפני מה נשאת ברביעי, שא"כ מ"מ לא אמרו במשנה טעם גם על אלמנה שנשאת בחמישי, ולכן מפרש ב"ק שאין זה טעם, אך פשט המשנה הוא שבתולה נשאת ליום הרביעי [ונבעלת בחמישי כבבלי שם ה. דברי בר קפרא] ואלמנה נשאת בחמישי ושניהם הטעם משום ברכה, ומשום אקרואי דעתיה לא חייש בר קפרא כדאמר שם ה. אבל ד"א סובר דפי' המשנה הוא טעם מ"מ אמרו שבתולה נשאת בד' יען כי חיישינן לאקרורו דעתיה וכדאמר אביי שם ט: לשיטת ר"א. ולבר קפרא מה שאמרו במשנה שפעמים כשבת, הוא ענין בפ"ע, כלומר עכשיו שתקנו שבתולה נשאת ליום ד' וכבר ידוע תקנות עזרא שפעמים בשבת ב"ד יושבין ולכן אם יהיה לו טענת בתולים ישכים לב"ד, וזה פשוט וברור, כדעת דוה"ר, ובירושלמי שם לא אמרו "תני בר קפרא" אך אמר בר קפרא והוא כמו כל מחלוקת אמוראים בפירוש המשנה. וראייתו מיבמות י. כבר בארתי בערך לוי שטעה שם בפשט הפשוט.

ומפסחים פ"י ה"ג טעה עוד יותר כי כבר ביאר שם הפני משה שרשב"ל סובר כבר קפרא שאין חיוב לטבל ב' פעמים, ומפרש המשנה שאמרו הלילה הזה שתי פעמים הוא אך למצוה, ולא לחיוב, וכן מובא כלשון הזה בערלה ספ"ב סבר רשב"ל כהדא דתני בר קפרא.

ואיה מצא שב"ק או חכם אחר שינה ממשנתו של רבי כלום? ודברים כאלו מלאים בכל הש"ס שמקשה הגמרא ממשנה או מברייתא על אמורא ומתרץ, ובר קפרא וחביריו קבלו מרבי עצמו פשט האמיתי דכל משנה ומשנה אם היא דעת יחיד או הוא רשות או חובה או מצוה וכדומה.

וזה היה מעשיהם הגדולים של הדור דאחר רבי שבלעדי פירושיהם לא היינו יודעין המשנה על בוריה, אבל שיחלוקו על המשנה מאן דכר שמיה, ואע"פ שהיו נחשבים לתנאים כאשר אמרו על ר"ח ורב שהוא תנא ופליג. וכן מצינו גם בבר קפרא בברכות לט. שאמרו "לימא כתנאי" דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא - והוא כעס עליהם - "תנא" ושניהם לא הוציאו שנתן.

והנה מלבד גדלו בתורה היה דרשן מפואר ונשאר לנו לפלטה דעותיו היקרות ומדותיו הטהורות כברכות סג. שאמר איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, בכל דרכיך דעהו, ובמגילה כט. דרש מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבנונים יצתה ב"ק ואמרה למה תרצו דין עם כיני כולכם בעלי מומין אתם אצל סיני (שהבעל גאוה הוא כמו מום אצל ענוה), ובכתובות ה. דרש גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, ודרש הפסוק ויתד תהיה לך על אזנך א"ת אזנך אלא איזנך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באוזניו. ובקידושין מא. אמר רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותא (ואפשר שדרש זה נגד בן אלעשה).

ובסנהדרין צד. דרש ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכו'. ודבריו היקרים במילי דעלמא כדאמרו ברכות סב. שהיה מזבן מילי בדינרי, ואמר עד דכפנת אכול, עד דצחית שתה, עד דרתחא קדרך שפוך, קרנא קריא ברומי בר מזבין תאני, תאני דאבוך זבין.

מחייו הפרטים ומקורותיו מצינו שהיה עני ומתפרנס מיגיע כפו בברכות נו: שא"ל בר קפרא לרבי ראיתי (בחלומי) חוטמי שנשר א"ל חרון אף נסתלק ממך, ראיתי שתי ידי שנחתכו א"ל לא תצטרך למעשי ידך (שתתעשר), ובאמת עמל בידיו להביא טרף לביתו כדמובא קה"ר רפי"א שבר קפרא היה מקפל (חופר כמו הני קפולאי, שבת קנב:), בשוניתא דימא (ואפשר שלכן אמר ברכות סג. לעולם ילמוד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה כי מבשרו חזא שמלאכתו קשה ומסוכנת, וברכת רבי באמת נתקיימה עליו כאשר יסופר בקה"ר שם), וראה ספינה שטבעה בים הגדול ואדם חשוב ניצל ממנה, וחמל עליו בר קפרא והביאו לביתו והאכילו והשקהו וגם כסף נתן לו ושלחו לשלום, במשך הזמן אירע שנשבו נפשות מבני ישראל, וב"ק שהיה חשוב במלכותא לקח בידו חמש מאות דנרין והלך לפדות את אחיו, וכשבא לבית המלכות מצא את האיש שניצל ואשר עשה עמו טובות שהוא שר השרים שם, והשר קם מפניו ושאל בשלומו וא"ל מה לידידי בביתי? וסיפר לו כל המעשה שבא על עסקי פדיון שבויים מאחיו, והראה לו הכסף שנתנו בני עדתו לפדותם, א"ל השר הכסף נתון לך חלף החמשה שקלים שנתת לי וחלף אשר האכלתני אשלח את אחיך לחפשי חנם, וישלחהו בכבוד גדול, ומיני אז כלכל את ביתו ברחבה, וגם תלמידיו אכלו על שלחנו כברכות לט., וגם מצינו שהיה לו שפחה כשבת פיח-ג.

מבני ביתו לא נודע לנו מאומה ואך מצינו בשבת פ"ו ה"ב שהיה לו בת שאמרו שם בני ברתיה דבר קפרא אמרין מבית רבה דבר קפרא עד בית ר' הושעיא, ויהודה בן פדיה היה בן אחותו כמבואר לעיל.

פטירתו לא מצינו בשום מקום ואך זאת ידענו שמקום קבורתו היה בעיר פרוד כע"ז לא. שר' יוחנן איקלע לשם ושאל כלום יש משנת ב"ק, תני ליה ר' תנחום דין פרוד וכו' קרי עליה דב"ק מקום שיפול העץ יהו.

בר קשא

נזכר שבת קי. ההוא בר קשא דפומבדיתא (ופרש"י ממונה למלך וישראל הוה) דטרקיה חיויא ולא יכלו למצוא לו רפואה אמר אביי דלמא חיויא דרבנן טרקיה דלית ליה אסותא, וספרו לאביי שכן הוא, יען כשמת רב גזר רב יצחק בר ביסנא שלא יביאו אסא וענפי דקלים לבי הילולא והוא עבר על דבריו.

בר ראשון

נזכר כלאים פ"ט סה"ג שעשה מנעלים לר' זעירא.

בר שלמיא ספרא

נזכר ברכות פ"ד ה"א-כח: ותענית פ"ד ה"א ושאל מר' מנא, ור' מנא השיבו והדא שאילתא דספרא?

בר שישך

עכו"ם .

בע"ז סה. רבא אמטי ליה קורבנא לבר שישך ביום אידם אמר ידענא ביה דלא פלח לעכו"ם, אזל אשכחיה דיתיב עד צוראיה בוורדא וקיימן זונות ערומות קמיה א"ל אית כלו כה"ג לעלמא דאתי? א"ל דידן עדיפי - ובתוך כך אתא שליח המלך שיבא תיכף למלך, כי נפיק ואזל א"ל עינא בדעי למיחזר לכו בישותא תיפקע אמר אביי אמן, פקע עיניה דבר ששך.

בר תוטני

נזכר שבת עא. וכריותו ד: א"ל אמר בשמו.

ובדפוס שוניצינו גרס בשבת עא. טוביאני, וזה שהביא היוחסין הישן רב טובייני תלמיד ר"ל וכתב בסה"ד שלא מצא, ובאמת צ"ל כגרסת יוחסין השלם בר טובייני תלמידו ר"ל.

בר תמלון

בפס' רבתי פ"ב דעשרת הדברות-ו שאחד הפקיד אצל בר תמלון כסף וכיחש בו, ובאו לב"ד והוצרך לישבע, ולקח בר תמלון הכסף ושם בקנה חלולה ובשעת השבועה נתנו שיחזיק בקנה וכו', ובנדרים כה. מובא המעשה הידוע בשם קניא דרבא אך שם לא נזכר שמו.

בר תרימה
נזכר קידושין פ"א רה"ז שבא לפני ר' אמי ובקשו שיפייס לאביו שישיאו אשה.

ברוך
(ברוך בן נריה, ירמיה לב-יב.)
רב נחמן בר ברוך שבת סו:. נחמיה בר ברוך מו"ק טז. ואיש אחד הוא כי בשבת סו: גרסת דק"ס ג"כ נחמיה ב"ב, ובתענית פ"ד ה"ה א"ר יהודה בר' אלעאי "ברוך רבי" היה דורש, ונראה כי הוא טעות הדפוס כי לא נמצא בשום מקום שם זה בין התנאים, ואולי הכונה שבירך את רבו כשהזכירו.

ברוכי
רמי בר ברוכי סנהדרין יז: לגרסת רש"י ביצה ח:.

רב ברונא
היה תלמיד מובהק לרב כמפורש פסחים קג. רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא קאי עלייהו רב ייבא דבר א"ל הב לן וניבריך וכו', וביבמות קי. ההיא עובדא דהיה בנרש ואיקדשה כשהיא קטנה - ורב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו התם וכו'. רב ברונא אמר רב שבת כא. כד. כו., עירובין סג:, כתובות סב:, סנהדרין כח:, ע"ז לח. מ., ובעירובין פה: א"ל ר' אלעזר (שבא מא"י לבבל) לרב ברונא אמר רב הכי? א"ל אין, אחוי לי אושפיזיה אחוי ליה, ובפסחים קו: אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש א"ל רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שכחנינהו לשמעתיה וכו'. וכן קיבל משמואל כעירובין עד. יתיב רב ברונא וקא אמר להא שמעתא (דשמואל) א"ל ר"א בר בי רב אמר שמואל הכי? א"ל אין, א"ל אחוי לי אושפיזיה אחוי ליה, והיה חביב על ר' אלעזר מאוד כברכות ט: שא"ל ר"א (כן הוא הגרסא בדק"ס וסה"ד) לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמה דרב ברונה אחי במעמד כל החבורה דאדם גדול הוא ושמח במצות, זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כולה יומא.
וכן מצינו אותו עם רב יהודה כעירובין ס. רמי ליה רב ברונא לרב יהודה במעצרתא דבי רב חנינא (וגרסת סה"ד בר חנינא, ובדק"ס דבי סטא).
ובע"ז יא. רב יהודה שרא לרב ברונא לזבוני חמרא (לעכו"ם ביום אידם).
האומרים בשמו מצינו אך רב טבלא אמר רב ברונא אמר רב כסנהדרין כח:, ומצינו רבה בר ברונא אולי ה

ברוקא
ר' יוחנן בן ברוקא עירובין פ"ח מ"ב.

ר' ברוקא
בזכר בזהר חדש בראשית פ' ויטע א"ר שמעון אנא היות קמיה ד' ברוקא. וכן הנזכר זהר תלדות במדרש הנעלם קלט: רב כהנא בשמו.

ר' ברוקא חוזאה
בתענית כב. יסופר שאליהו היה שכיח גביה, ופ"א היה עומד בשוקא דבי לפט, ושאל לאליהו אם ימצא בשוקא בר עלמא דאתי, א"ל לא, אדהכי והכי חזא להההוא גברא דהוו סיים מסאני אוכמי - א"ל האי בר עלמא דאתי הוא, רהט אבתריה - ובקשו שיספר לו מה מעשיו, אדכי והכי אתו תרי אחי א"ל אליהו הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו.
ובסה"ד מביא מיוחסין ר' ברוקא אמר רב, וכותב "לא מצאתי" ובמחילה שגגה יצתה מלפני השליט כי ביוחסין מביא הלשון ר' ברוקא אמר רב ברוקה חוזאה, וסה"ד סבר שהמה ב עניינים ר' ברוקא אמר רב, ואח"כ ברוקא חזואה, אבל האמת שכונת היוחסין הוא כן, ר' ברוקה: (אמר) רב ברוקה חוזאה, וכן מובא ביוחסין השלם, אך שם הגרסא שהוה קאי בשוקא ר' אלישפט.

ר' ברוקיא
בפס' רבתי פ' דשבת ור"ח-ו היה מטייל עם ר"א בן פדת, אך המקור הוא בירושלמי כתובות פי"ב ה"ג וסוף כלאים ושם הגרסא רבה בר קריא ור"א.

ברוריא
היא האחת מכל בנות ישראל הנזכרות בשני התלמודים אשר זכתה ליקח חלק בהלכה עם תנאי גדולי הדור.
היא היתה בת התנא המפורסם בצדקתו ר' חנינא בן תרדיון אשר נהרג על קידוש השם מהרוגי מלכות.
בעודה בימי עלומיה הראתה לדעת כי אשה גדולה ומלומדת היא כדמובא עירובין נג: שר' יוסי הגלילי הוה קאזיל באורחא אשכחיה לברוריה אמר לה באיזה דרך נלך ללוד אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, היה לך לומר באיזה ללוד, וכידוע שריה"ג היה חבר לר' עקיבא לכן בע"כ היה זה בימי עלומיה.
ובתוספתא דכלים ב"מ פ"א, אמרו, קלוסטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין וברוריה אומרת שומטה מן הפתח זה ותולה בחבירו בשבת, כשנאמרו דבריה לפני ר' יהושע וגרסת הגר"א ר' יהודה [בן בבא], אמר יפה אמרה ברוריה.
ובתוספתא דכלים ב"ק פ"ד ה"ט תנור מאימתי טהרתו א"ר חלפתא איש כפר חנניא שאלתי את שמעון בן חנניה ששאל את ר' חנינא בן תרדיון ואמר משיסיענו ממקומו

ובתו אומרת משיפשטו את חלוקו, כשנאמרו דברים לפני ר' יהודה בן בבא אמר יפה אמרה בתו מהוא. כן הוא לפי גרסת הגר"א, ובתוספתא צוקרמנדל גורס ששמעון בן חנניה שאל את בנו של ר' חנינא בן תרדיון - ור' יהודה בן בבא אמר יפה אמרה בתו מבנו. ובעירובין נג: ברוריה אשכחתיה להההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישה בטשה בו אמרה לו לא כך כתיב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת וכו'.

ואשה חכמה כברוריה כשהגיע עתה עת דודים לא נתנה עיניה בעושר או ביחס משפחה אך מצאה התלמיד החריף בן גרים הנודע את ר' מאיר אותו בחרה לבחיר נפשה, והיא הביטה אליו בכל אהבת נפשה ותשמרהו ותניחתו בעצתה תמיד וכאשר יסופר ברכות י. הנהו בריוני דהוו בשבבתויה דר"מ דהוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי ר"מ רחמי עלייהו כי היכי דלימותו, אמרה לו ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב, ועוד שפיל לסופיה דקרא - אלא בעי רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה, וכן עשה.

ובמדרש משלי פל"א-י יסופר מעשה בר"מ שהיה יושב ודורש בבהמ"ד בשבת במנחה, ומתו שני בניו (ואמם החכמנית שהבינה שאם יתודע לר"מ פתאום הדבר ירע לו הרבה) לקחה את שני בניה ופרסה סדין עליהם והשכיבם בעליה. במוצ"ש כשבא ר"מ מב"המד שאלה איה שני בני א"ל הלכו - וכשהבדיל על הכוס ואח"כ אכל ובירך, אמרה לו שאלה אחת יש לי לשאול ממך, אחד הפקיד אצלי פקדון ועכשיו בא לטול פקדונו נחזיר לי או לא, אמר לה בתי מי שיש פקדון אצלו צריך להחזירו, אז הראתה לו את שני בניו מתים, וכשהתחיל לבכות אמרה לו לא כך אמרת לי אני צריך להחזיר הפקדון, ובדבר זה נחמתו. (ואף ששם לא נזכר שמה נראה שקאי על ברוריה).

והנה מלבד מעשיה וחכמתה הראתה את כחה הגדול בזכרונה הנפלא שהיתה בקיאה גדולה בסדר יוחסין כעדות ר' יוחנן פסחים סב: שאמר ברוריה תנייה תלת מאה שמעתתא ביומא מתלת מאה רבוותא.

ועל האשה הגדולה הזאת עברו על ראשה צרות רבות ורעות כי מלבד מה שמתו שני בניה, ראתה בעיניה איך שנהרג אחיה מלסטים במיתה משונה כדמובא שמחות ספי"ב. ואת אביה הקדוש דנו לשרפה על אשר הקהיל קהלות ללמוד תורה ברבים ואת אמה החביבה דנו להריגה, ואת אחותה הצעירה לישב בקובה של זונות, כדמובא ע"ז יח. ואך ע"י הפצרתה את ר"מ בעלה מסר את נפשו והציל את אחות אשתו מקובה של זונות.

וסופה היה מאוד כדמובא ברש"י ע"ז יח: ד"ה איכא, שברוריה התחילה להתגאות בגאון תורתה וחכמתה והתחילה ללגלג על דברי חז"ל מה שאמרו "נשים דעתן קלות" ור"מ שהיו חביבים עליו דברי רבותיו יותר מגופו ונפשו ונפש ב"ב ביקש אחד מתלמידיו הנאמנים לנסותה לדבר עבירה, והפציר בה ימים רבים עד שלבסוף נתרצית לו ואז גילה לרבו.

וכשנודע לה הדבר הלכה וחנקה את עצמה, ומתוך כיסופא ברח ר' מאיר, ובזה הרבה ר"מ את צדקת חז"ל מה שאמרו במשנה סוטה כ. כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, וביומא סו: שאין חכמה לאשה אלא בפלך.

בריבי

מצינו תנא דברייתא שנקרא בשם בריבי כמכות ה: תנא בריבי אומר לא הרגו נהרגין ופירש"י אך היה שמו. ובחולין יא: פירש"י לא ידעינן מנו אלא אחד גדול בדורו. ובחולין נב: תני בריבי אומר לא אמרו דרוסה וכו' ופירש"י שם חכם.

וזולת השלשה מקומות אלו, מצינו תואר בריבי עם שם העצם כמו ר"ג דיבנה שנקרא גם ר"ג בריבי כשבת קטו. קנא:, קידושין לב: ופירש"י לא שהיה בנו של רבי אלא אדם גדול קרי בריבי, וכן ר"ג בנו של רבי כחלה פ"ד ה"ד, ור"ג בנו של ר"י נשיאה כע"ז פ"א ה"א, וגם את ר' יוסי בן חלפתא קראו בריבי כסוכה כו. ופירש"י יוסי החכם חריף בדורו, ובפסחים ק. פירש"י כל בריבי לשון אדם גדול, טעמו של ר' יוסי שהוא חכם וגדול הדור. וכן ר"א הקפר נקרא תמיד בשם ברבי כחולין כח. פד:, ע"ז מג. ובברוכות כד: א"ר יוחנן אחאי כריבי ופירש"י גדול בדורו וכל היכא דקרי בריבי הכי פירושו, ובעירובין נג. קרא ר' יוחנן לר' אושעיא רבו "בריבי".

ובקידושין פ: קרא ר' יוחנן לריב"ל ד"ז שמע "בריבי".

ובחולין נז. קרא ר"י בר חנינא לחזקיה "בריבי" ופירש"י שהיה גדול בדורו, ובכורים פ"ג ה"ג קרא ר' ינאי ליהודה בר' חייא חתניה יהודה בריבי, וכן שבת פ"ז רה"ב א"ר סידור יהודה בריבי, וב"ב פ"ה סה"ד ר' לא בשם ר' יהודה בריבי וב"ר פל"ז-ו, ופצ"א-יא יהודה בריבי, וכיומא פ"ב ה"א-ח: פלוגתא ר' יוחנן ור' יהודה בריבי, וכן ר"ה פ"א ה"א יהודה "בי רבי" אמר חשבון מרובה בולע לחשבון מועט, ונראה שצ"ל יהודה "בריבי". ובקידושין כא: בכורות לג: יודן בריבי היה דורש ופירש"י יודן שמו וגדול בדורו היה וכל היכי דקרי ליה בריבי לשון חכמה וחריפות הוא, ובפסחים פ"י ה"א קרא ר' יוסי לר' סימון "ברבי".

ולאחר העיון נראה שכל מקום שנזכר תואר ברבי עם שם העצם צ"ל ברבי בלי יו"ד, וכ"מ ששמו כך צ"ל בריבי ביו"ד. ועיינתי בכל המקומות שנזכר עם שם העצם ומצאתים ע"פ רוב בלי יו"ד ובמקומות מועטין ביו"ד אשר גרסת דק"ס בלי יו"ד. ובש"ות נודע ביהודה מהד"ת חאו"ח סקי"ג מבוא שהגאון ר' ישעיה פיק שאלו ד"ז ע"ז.

ר' ברייס

ב"ק פב. פי' ר' תנחום ור' ברייס משום זקן אחד ומנו ריב"ל, וגרסת דק"ס ר' נחום ור' ברייס.

ברכיה

(זכירה בן ברכיה, ריש זכריה).
ר' אלעזר בר ברכיה סנהדרין צד:.
ר' אלעאי בר ברכיה תענית י:.
ר' הונא בר ברכיה ברכות סג.
ר' הלל בר ברכיה אכ"ר פ"א-לא.
ר' לוי בר ברכיה תנחומא בחקתי-ז.

ר' ברכיה

היה מגדולי בעלי אגדה בדור הרביעי.
רבו המובהק היה ר' חלבו ככלאים פ"ט ה"ג-לב. ששאל לר' חלבו, ובשה"ר פ"א פ"ב-א אמר שנה לי ר' חלבו, וב"ר רפע"ח א"ר ברכיה השבתי לר' חלבו - א"ל חנוקה סברת למחנק? אמר בשמו ברכות פ"א ה"א-ה., מגילה פ"ב ה"ד, ב"ר פ"י-ז, דו"ר פ"א-ד, תנחומא אמור-טז. ובירושלמי סוף ברכות ר' ברכיה ור' חלבו ורב אבא בר עולא בשם רב, ובויק"ר פכ"ט-ב ר' ברכיה ור' חלבו בשם רשב"י, ונראה שבשניהם צ"ל ר' ברכיה ר' חלבו.
וכן קיבל מכל גדולי הדור כדמצינו שאמר בשם ר' אבא כיבמות פ"ד הי"א, נדה פ"א ה"ג, תנחומא קדושים-ד.
בשם ר' אבא (בא) בר בינה ירושלמי סוף יומא. בשם ר' אבא בר כהנא שבת ספ"ו, תענית פ"ג ה"ד ה"י, סוטה פ"ג ה"ד, במ"ר פ"ד-כ, תנחומא תצא ח. יח.
בשם ר' אבא האדמוני תנחומא בראשית-ז.
בשם ר' אבדימי דיחפא, ר' איכא רבתי.
בשם ר' אבהו קה"ר פ"ג-ג, ש"ר פכ"ג-א, שהש"ר פ"ג-ח, מדרש תהלים פ"ק-כג.
בשם ר' אבין איש נחום ילקוט בא רמז קצא.

בשם ר' אלעזר בן פדת תנחומא וירא-כה.
בשם ר' אסי ב"ר ספע"ז.
בשם ר' בצלה בצ"ר פי"ב-ח וצ"ל ר' בצלאל כשהש"ר ספ"ג.
בשם ר' חייא בר אבא תנחומא הישן אחרי, ובתנחומא רש"ב אחרי-ד איתא בטעות א"ר יודן בשם ריב"ל בשם ר' ברכיה בשם ר' חייא בר אבא וצ"ל ר' יודן בשם ריב"ל, ור' ברכיה בשם רחב"א, וכן אמר בשמו בש"ר רפ"מ, וכן צ"ל באס"ר בפתיחתא-יא.
בשם ר' חייא בר אדא דיפו ש"ר פמ"ג-ג.
בשם ר' חמא בר' חנינא ב"ר פס"ח-יא.
בשם ר' חנינא בר איקא ילקוט תהלים רמז תת"כ, ומד' תהלים פע"ח איתא בטעות ר' ברכיה בר חנינא בר איקא וצ"ל בשמן ר' חנינא בר איקא.
בשם ר' יהודה בר סימון ב"ר פנ"ג-ח. כצ"ל שם.
בשם ריב"ל מגילה פ"ג ה"ד, ר' ברכיה אזל לכנישתא דבית שאן - ואמר בשם ריב"ל.
בשם ר' יהושע בן קרחה תנחומא חקת-כא.
בשם ר' יוחנן תנחומא תזריע ויק"ר פ"ד-ב.
בשם ר' יוסי בר' חנינא קה"ר פ"ה-י.
בשם ר' יעקב בר זבדי ברכות פ"ו ה"ז.
בשם ר' יעקב ברה דבת יעקב שקלים פ"א ה"א, מו"ק פ"א ה"ב מנין לציון מה"ת, ובמע"ש פ"ה ה"א נשתבש הגרסא ושם ר' ברכיה בר יעקב וצ"ל בשם ר' יעקב.
בשם ר' יצחק ב"ר פס"ח-ח, רו"ר פ"ב-כ. ובמ' שמואל ספ"כ איתא בטעות ר' ברכיה בר ר' יצחק וצ"ל בשם ר' יצחק.
בשם ר' ירמיה ויק"ר פכ"ט-ה.
בשם ר' לוי ברכות פ"ט ה"ה, שקלים פ"ב סה"ג, ב"ר פס"ח-יא, תנחומא בא-יז. תזריע-יא, תצא-טו.
בשם ר' סימון קה"ר פ"י-יד, ויק"ר פכ"ד-ג תנחומא הישן קדושים.
בשם ר' שמואל בר אמי ב"ר פכ"ב-ו.
בשם ר' שמואל ששמע מן ר' בא יבמות פ"ד הי"א.
בשם ר' שמואל בר נחמן בכורים פ"א ה"ג, תנחומא בראשית-יח.
ובב"ר פי"א-ח מחלוקת ר' ברכיה ור' דוסתאי ורשב"ג.
בשם רשב"ל תנחומא תשא-ז.
חבריו מצינו ר' חייא דכפר תחומין כפאה פ"א ה"א-ג:.

ור' תנחום בר פפא כקידושין פ"ג הי"ב, שר"ת בר פפא שלח שאל לר' יוסי - א"ל לר' מנא חתום וחתם ור' ברכיה לא רצה לחתום ואמר לא כן א"ר יעקב בר אחא וכו', ובסה"ד ערך ר' תנחום ב"פ העתיק הירושלמי שלא כהוגן, ור' ביסנא כמעשרות ספ"ה.
האומרים משמו מצינו ר' אריסטו תנחומא תלדות-יט.
ר' יודן בריבי בשמו ויקרא רבה סוף פל"ו. ר' יודן בר חנן בשמו סנהדרין פ"י ה"א-לא.
רבה בר נחמן בשמו שם.
ר' תנחום בר חייא בשמו תנחומא תזריע-יא, ונראה שצ"ל להיפוך.
ר' תנחומא בר חנילאי בשמו תנחומא תזריע-יא.
ור' מנא קראו רבי כיבמות פ"ד הי"א, נדה פ"א ה"ג, מד' תהלים פי"א-ב.
מדרשותיו היקרות נשארו לנו לפלטה בתענית ד. שאמר אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב"ה השיבה כהוגן - א"ל הקב"ה בתי! את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש, ואני אהיה לך כטל, וביומא עא. אמר הרוצה לנסך יין ע"ג המזבח ימלא גרונם של ת"ח יין, ובסוטה יג: אמר סימן בתוך סימן ואעפ"כ ולא ידע איש את קבורתו. וכן נזכר ברכות נה. שאמר הלום אע"פ שמקצתו מתקיים, כולו אינו מתקיים מנ"ל מיוסף, ובסנהדרין פ"י ה"א-לא. אמר הקב"ה לישראל בני אם ראיתם זכות אבות שמטה - לכו והדבקו בחסד, ובפאה פ"א ה"א ג: אמר אפילו כל העולם כלו אינו שוה לדבר אחד של תורה.
מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר ואך זאת מצינו שהיה לו אח בשם ר' שמואל שהיה גדול גם בהלכה, כערלה רפ"ב א"ל ר' יוחנן לגמליאל זוגא נהנין אתון מפקין חלא מן הדמאי, א"ל לא כן א"ר שמואל אחוה דר' ברכיה בשעה שגזרו על הדמאי וכו' (ובברכות פ"ז סה"א איתא בטעות ר' שמעון וצ"ל ר' שמואל).
ומירושלמי הזה הוציא הרז"פ במבוא הירושלמי ערך ר' ברכיה ששני ר' ברכיה הוי אחד עוד זקן מר' יוחנן, ואחד בדור הרביעי, ובמחילה שאין שום ראיה מזה והאמת שאך ר' ברכיה אחד הוי ופשט הירושלמי הוא בפשטות שר' יוחנן שאל לגמליאל זוגא (שלא היה מן החכמים המפורסמים כמבואר בערכו) אם הוא מפריש חלה מדמאי ולא בדרך שאלה לידע הדין אך אם הוא עושה כן, והשיב לו "לא" ואח"כ הוא מסתמא דגמרא כן הוא ר' שמואל אחוי "דר"ב" ולא שגמליאל זוגא השיב כן לר"י וזה ברור.
ומצינו שהיה לו בת והיא ילדה בן בשם ר' חייא כב"ר פ"ט-ח ר' חייא בר ברתיה דר' ברכיה.

ר' ברכיה בוצריה
ר' חנן בריה שהש"ר רפ"ז.

ר' ברכיה בר אבא בר כהנא
אמר בשם ר' אלעזר מבוא במדבר רבה פ"ט-מח, והוא טעות הדפוס כי המקור הוא מירושלמי סוטה פ"ג ה"ד, ושם ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא, ובזה טעה בעל אוצר ישראל שהביאו.

ר' ברכיה בר אבוה
נזכר ילקוט הושע רמז תקכח, וצ"ל ר' ברכיה בשם ר' אבהו.

ר' ברכיה בר חייא הכהן
נזכר תנחומא חיי שרה-ו. אמר בשם אביו, ופדר"כ ר"פ ולקחתם, ובויק"ר רפ"ל ר' ברכיה ור' חייא אביו בשם ר' יוסי בן נהוראי.
וביוחסין מביא ר' ברכיה בר חמא הכהן וצ"ל בר חייא הכהן ומשני יודי"ן נעשה מ"ם.

ר' ברכיה בר' חלבו
נזכר במדבר רבה פ"ג-ז אמר בשם אבא סמוקיד, ובויק"ר פל"ו-ו אמר בשם רבא בר זבדא, ונראה שצ"ל ר' ברכיה בשם ר' חלבו.

ר' ברכיה בר חנינא בר איקא
נזכר מד' תהלים פע"ח-יא ובילקוט שם הגרסא א"ר ברכיה א"ר חנינא בר איקא.

ר' ברכיה בר יהודה בר' סימון
נזכר ב"ר פנ"ג-ח. וצ"ל בשם ר' יהודה בר' סימון.

ר' ברכיה בר יעקב בר בת יעקב
נזכר מע"ש פ"ה ה"א, אך שם ט"ס וצ"ל ר' ברכיה בשם ר' יעקב כמו"ק פ"א ה"ב.

ר' ברכיה בר יצחק
נזכר במד' שמואל פ"כ-ז אך המאמר מובא בדו"ר פ"ב-כ ושם ר' ברכיה בשם ר' יצחק והמאמר מובא בתוס' סוטה מב: ד"ה מאה וגם שם צ"ל בש"ר יצחק.

ר' ברכיה בר' סימון נכד ריב"ל
כן מובא באוצר ישראל מקה"ר פ"י-ז ושקר העיד ומעולם לא היה לריב"ל נכד בשם ר' ברכיה, ואך נכד אחד היה לו ושמו ר' מיאשא, ומה שמובא ביוחסין השלם ר' ברכיה בר' סימון בריה דריב"ל, הוא טעות וצ"ל ר' ברכיה בר' סימון, ואח"כ מביא בריה דריב"ל וכו', ונתחברו שני הערכין ביחד.

ר' ברכיה הכהן
נזכר תנחומא נח-כד ובתנחומא וארא-כב אמר בשם ר' חלבו, ובתנחומא תלדות-ב, במדבר-ב במ"ר פ"א-ב, פס' רבתי פ' ביום השמיני אמר בשם ר' לוי, ובתנחומא בשלח-יא בשם לוי בר סיסי, ובש"ר פמ"ז-בשם ר' שמואל.

ר' ברכיה הכהן ב"ר
נזכר בשם זה במ"ר פ"ג-ח, פי"ג-ג. ח. פי"ד-ד. פט"ז-יא וכן נזכר בתנחומא כמה פעמים ונראה כי הוא ר' ברכיה בר חייא הכהן.

ר' ברכיה סבא
נזכר ויק"ר פ"א-ד. ור' אבין אמר בשמו.

בתא
בספר כפתור ופרח פ"י קפד: הוצאות לונץ גרס בתמורה כט. בתא א"ר יוחנן, ובגמרות שלנו איתא בהא.

בתירא
ערך ר' יהודה ב"ב, ר' יהושע ב"ב, ר' יוחנן ב"ב.

ג

גביהא בן פסיסא
במגילת תענית פ"ג יסופר שבימי אלכסנדר מקדון באו בני ישמעאל אליו לעורר על בני ישראל על הבכורה, ובני כנען את אשר נטלו ישראל את ארצם מהן, ובני מצרים תבעו את ישראל שישיבו ביזת מצרים, וחכם אחד מן הכהנים שהיה שוער הבית בשם גביהא בן פסיסא אמר לחכמים שיתנו לו רשות והוא ילך וידון עמהם, ואם אנצח יאמרו תורתו של ישראל נצחתנו, ואם ינצחוני תאמרו להם הדיוט שבנו נצחתם. וכן היה ההלך ונצח את כולם. ואלכסנדר מקדון ביקש לעלות לירושלים, שמע שא"ל הכותים להמלך הזהר שאין מניחין אותך להכנס לבית ק"הק שלהם מפני שאתה ערל, מיד הלך גביהא בן פסיסא ועשה שתי אנפילאות זהב וקבע בהם אבנים טובות שזה רבוא כסף וכיון שהגיע להר הבית א"ל אדוני המלך שלוף נעליך ונעול שני אנפליאות הללו מפני שהרצפה חלקה שלא תחלק רגלך. (ובב"ר ספס"א בהגאות רד"ל מקשה על זה הלא איסור נעילת סנדל בהר הבית אך משמו מורא מקדש אבל עכ"ם אינן מצוין ע"ז וא"כ למה מגעו? אך אין שום קושיא, כי גביהא רצה אך ליתן לו מתנה יקרה וכדי שלא יהיה בעיניו כשוחד לכן עשה בחכמתו שמפני הסכנה שלא ימעד רגלו צריך לנעול האנפילאות). וכיון שהגיע

לבית ק"הק א"ל אדוני המלך עד כאן יש לנו רשות להכנס מכאן ואילך אין לנו רשות לכנס, א"ל הרי אני נכנס וכשאצא אשוה לך גביהתך, א"ל אם אתה עושה כן רופא אמן תקרא ושבר הרבה תטול, אמרו לא זזו משם עד שהכישו נחש (ולא אמרו שמת שבאמת חי אח"כ כמה שנים ומת בהודו כמבואר ביוסיפון). אמרו חכמים לגביהא בן פסיסא עליך הכתוב אומר ישמח אביך וכו'.

ובל"ס שמגילת תענית הוא המקור הראשון אשר היה כתוב ומונח מיום שאירע המעשה, ומזה אנו יודעין שהיה כהן יען שהלך עם המלך עד קה"ק. וגם היה כהן הדיוט כמו שאמר לחכמים, וגם היה לו עקמומיות בגבו, ובסנהדרין צא. נעתק ממגילת תענית כל המאמר ושם נקרא ג"כ גביהא בן פסיסא אך חסר שם שהיה שוער הבית.

ובב"ר ספס"א נעתק כל המעשה ושם נשתנה שמו וקראוהו גביעה בן קוסם, ובערוך ערך גביע העתיק המאמר בקצרה מסנהדרין צא. וז"ל גביעא בן פסיסא, פי' חכם היה והיה גבן, וב"ר פס"א, גביעא בן קיסם הולך ודן עמהם.

וביוחסין השלם העתיק מערוך וקראו גביע בן קוסם וגביע בן פסיסא, ונראה בבירור שהוא שם של איש אחד אך נשתנה במבטא הארמית, אבל אין זה שייך למה שמובא בתוספתא כלים פ"א באחד שהיה ממונה במקדש שלא ישנו הכהנים ונקרא "בעל הפול" יען ששם מוכח שהיה בזמן ר"א קודם החורבן והר"ש בפי' לכלים שם שלשון פול הוא כמו אין פולין שבת יא. ובסה"ד מביא וי"א רביהה ארוך וזקוף, ובתרגום ירושלמי ויקרא כא על תיבת או גבן מתרגם גביח ופי' המפרש גביח פי' כמו כיפה שהוא ארוך וגחון. ובסנהדרין שם ששאלו מין מנין לתחה"מ והשיבו דלא הוו חיי, דהוו חיי לא ב"ש.

רב גביהא מארגיזא

בגיטין ז. א"ל ר"ה בר נתן לרב אשי מאי דכתיב - אמר לו, רב גביהא מארגיזא אמר בהא טעמא כל שיש לו קנאה על חבירו ודומם שוכן עדי עד עשה לו דין א"ל רב אשי אלא מעתה צקלג - א"ל אי הוה רב גביהא מבי ארגיזא הכא הוה אמר בה טעמא, ומזה אנו רואין שהיה בזמן רב אשי דרשן מפואר.

רב גביהא מבי כתיל

כפי הנראה היה תלמידו דרבא, כע"ז כב. שיספר מעשה שהיה לפני רבא כעד ראיה, ובזמן אמימר היה כבר גדול הדור כביצה כג. שדרש אפתחא דריש גלותא ואמימר ורב אשי שקלו וטרו בהוראתו.

וכשיסד רב אשי ישיבתו הגדולה במתא מחסיא לקח חלק גדול בסידור הש"ס כדמצינו ביבמות ס., חולין כו: אזל רב גביהא מב"כ אמר לשמעתיה קמיה דרב אשי. וכן הקשה תמיד לרב אשי כחבר עם חבר כב"ב פג., מנחות ח., חולין סד:, מעילה י..
וכן נזכר ב"ק פב..
ולפי דעת רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג מלך בפומבדיתא מן שנת תשל אחרי פטירת רב אחא בריה דרבא, עד שנת תשמד, ואחריו מלך רפרם.

גבילה
ערך מגבילה.

גביני
בשקלים רפ"ה שהיה ממונה בב"המק להכריז ולומר עמדו כהנים לעבודה, לויים לדוכנן וישראל למעמדם. אגריפוס המלך שמע קולו ברחוק שמונה פרסאות, ובתמיד פ"ג מ"מ מיריחו לירושלים עשר פרסאות והיו שומעין קולו של גביני כרוז ביריחו, וביומא כ: שאגריפוס שמע קולו מרחוק ג' פרסאות (ע"ש בתוס' ישנים) ונתן לו מתנות הרבה.

גביני בן חרסון
בקה"ר פ"ד-ח שהיה יחיד לאמו וסומא באחת מעיניו ואביו הניח לו עושר רב, וע"פ עדות רשב"ל שכיום שמת גביני ב"ח נולד בלשאצר (והוא לקח את כל עשרו, מתנות כהונה).

גביע בן קוסם
ערך גביהא בן פסיסא.

גדא
רב מנשיא בר גדא סוכה יג:, בזמן רב הונא.

רב גדא
היה שמעיה דרב ששת כעירובין יא: ויסופר שם שפ"א חבשוהו עבדי דריש גלותא, ורב ששת (שהיה סגי נהור) קם אבבא וקרא גדא פוק, ושבקוהו ונפיק, ובשבת קמה: אמר רב יוסף - ועוד אמר רב גדא (כן הוא גרסת דק"ס ובגמרא רב גזא) זימנא חדא איקלעית להתם ועבדית כותח דבבלאי שאילו מיניה כל בריחי מערבא.

ר' גדולה
בירושלמי יבמות פ"ה הי"א ר' זעירה בשמו, אך בל"ס צ"ל ר' גידול כגירסת קרבן העדה.

גדיא
(גדי בו סוסי, במדבר פי"ג-יא).
ר' יודן בן גדיא פסדר"כ כה:.

גדידיה
יהודה בן גדידיה (בזמן ינאי המלך) בקידושין סו. הוא אמר לינאי המלך רב לך כתר מלכות.

גדיש
ר' יהודה בן גדיש (בזמן ר' אליעזר) עירובין כז..

גדליה
(גדליה בן אחיקם, ירמיה פ"מ-ח).
ר' שמואל בן גדליה (וי"ג בר גוריא) תנחומא בהר-ב.

גוברין
ערך בית גוברין.

גובתא דאריח
בספרי בלק פכ"ה-ג מעשה בפנחס בן גובתא דאריח, ובירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב גרס מעשה במנחם איש גופתא אריה.

גודא או גודע
ערך שמעון בן גודא.

גודגדא
ר' יוחנן בן גודגדה (תנא) חגיגה ג..

גוזלן (או גולא)
ביבי בר גוזלן ב"מ פ"ב ה"ה.

גופתא
ר' יצחק בר גופתא מעשרות פ"א סה"ד, ונראה שהוא שם עיר וכדמצינו סנהדרין פ"י ה"ב מנחם איש גופתא, ובמגילה פ"ג ה"ז ר' יונתן ספרא דגופתא.

גור אריה
איסי בן גור אריה ערך ר' אסי א).

גוריא
ר' חייא בר גוריא נדה נה:.
רב חמא בר גוריא שבת ט..
יהודה בן גוריא (תנא) עירובין סג..
רב נחמן בר גוריא שבת צה..
ר' שמואל בר גוריא תנחומא הישן בהר, ובתנחומא בובער גרס רב שמואל בר גדליה.

אבא גוריא
נזכר במשנה קידושין פ"ד מי"ד אבא גוריין איש ציידין אומר משום אבא גוריא לא ילמד אדם את בנו חמר, קדר, ספן, רועה, וחנוני שאומנתן אומנות לסטים, ר' יהודה אומר משמו (של אבא גוריא, רש"י) התמרין רובן רשעים וכו', ובירושלמי שם הגרסא אבא גוריין איש ציידין אומר משום אבא שאול.

גוריא בר חמא
בברכות נג: רבא מברך (במוצ"ש) אדבי גוריא חמא ואפשר שהוא בר רב חמא בר גוריא.

גוריון
נקדימון בן גוריון תענית יט:.
שמעון בן גוריון יבמות ספ"ו.

ר' גוריון
בשבת לג: א"ר גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה בזמן שהצדיקים בדור הצדיקים נתפסים על הדור.
ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה-יג: ר' יונה סלק לגבי ר' גוריין נפק לגביה לביש סנדלא (והיה אבל ושבת היה) א"ל ר' יונה מה את סביר דילפינן עובדא מינך? לא ילפינן עובדא מן בר נש זעיר, ובמע"ש פ"ב ה"ב ונזיר רפ"ח, ר' גוריין בשם ר' יוסי בר חנינא, ובגיטין פ"ה ה"V אמר בשם רשב"ל ובמגילה פ"ג ה"א ר' גוריון אמר, מונדלאי שאלין לרשב"ל.
ובפאה פ"ג ה"ט אחתיה דר' גוריין כתבה נכסה לאחוה ואזיל אחיה רבה פייסה - אתאי עובדא קומי דר' אימי, ואולי אחיו הוא ר' מנחם שנזכר ב"מ פ"ט ה"ח

אבא גוריון איש ציידין
מלבד מה שנזכר שבמשנה קידושין פ"ד מי"ד שאמר בשם אבא גוריא נראה שהוא הוא הנזכר בפתיחתא דאס"ר-ט בשם אבא אוריין איש צידן שאמר בשם רבן גמליאל חמשה דברים, מן דסגו דייני שקרא סגון סהדי שקרא וכו', ובספר רב פעלים יד: ישער שהוא אבא הדורש.

גוריון בן אסטיון
נזכר ב"מ פו: אמר משמיה דרב.

גוריון מאספורק
נזכר ב"ק סה: אמר רב יוסף תני גוריון מאספורק.

גורסק בר דרי
בעירובין כט. אמר משמיה דרב מנשיא בר שגובלי משמיה דרב.

רב גזא

ביבמות מה: אמר רבינא אמר לי רב גסא איקלע ר' יוסי בר אבין לאתרין והוה עובדא בפנויה ואכשר וכו', אמר רב ששת (ובל"ס הוא רב ששת מקטרייזא שהיה בזמן רב אשי או שצריך לומר רב אשי) לדידי אמר רב גזא לא ר"י בר אבין הוה אלא ר' יוסי בר זבידא הוה, ובשבת קמה: אמר רב יוסף - ועוד אמר רב גזא זימנא חדא איקלעית להתם (לא"י) ועבדית כותח הבבלי וכו', ובאמת גרסת דק"ס נבונה מאוד שגורס רב גדא והוא היה שמעיה דרב ששת.

גידל

רב ביבי בר גידל ב"ק קיג:.

ר' בנימין בר גידל חולין קכה:.

רב גידל

(בני גדל, עזרא פ"כ-יז).

היה תלמידו דרב ואף שלא מצינו שדיבר אתו פא"פ אבל מעירובין יז. משמע שהיה בישיבתו שאמרו שם אמר רב גידל אמר רב - אמרו לו אמר רב הכי? אמר להו אורייתא נביאי ומתובי דאמר רב הכי, והלשון משמע ששמע מפיו ולא מפי אחר.

וכן מצינו רב גידל אמר רב ברכות כא: מג:, מט., שבת כד. ל:, עירובין יז. כט: עב. צד., פסחים עח:, סוכה יג., מו"ק יז. יח:, יומא יח:, חגיגה ו., יבמות כ. לה. ס. צז. קי., קידושין מב., כתובות קו., נדרים ח. טז:, סוטה כט., ב"ב טו. קע., סנהדרין יד: צח:, שבועות מט., זבחים נט., מנחות ל., חולין קכז., ערכין יח: כ., נדה י. מח: סז..

וכן קיבל תורת רב ע"י רב חייא בר יוסף כשבת ז. ל., עירובין צ:, פסחים ז., יבמות צב: צד: צז. קי., כתובות קו., נדרים ח. טז:, קידושין מב., ע"ז נ., מכות יח:, מנחות מב. מז:, חולין קב..

וכן קיבל משמואל כנדרים טז:, נדה יא:, וקראו "גידל" ככתובות פ"ה ה"א.

וכן מצינו רב גידל אמר זעירי מנחות כא.. אח"כ שמלך רב הונא וכל תלמידי דר"וש ישבו לפניו, מצינו גם את רב גידל שם כברכות מט. יתיב ר' זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דר"ה, וביבמות סד: שר' אבא בר זבדא ורב גידל ור' חלבו ורב ששת איעקור מפרקיה דרב הונא.

וכן קיבל מר' ירמיה בר אבא כבכורות לו: א"ר ירמיה ב"א מנא ליה ליהודה (רב יהודה) הא? אנא אמרי לגידול וגידול ליהודה. ובע"ז יא: מצינו רב יהודה שרא לרב גידול לזבוני חטים בחגתא.

וכפי הנראה הלך לו רב גידל לא"י וקיבל תורה מר' יוחנן ולכן מצינו נדה כד. רב גידל אר"י ב"פ, וכן משמע קידושין נט. שאמרו שם רב גידל הוה מהפיך בההיא ארעא אזל ר' אבא זבנה אזל רב גידל קבליה לר' זירא ור' זירא קבליה לר' יצחק נפחא, א"ל המתן עד שיעלה אצלנו לרגל כי סליק ר' אבא וכו', ומשמע שכל המעשה היה בא"י. וכן מצינו יומא סט: שאמרו במערבא מתני הכי אמר רב גידל שגדלו בשם המפורש ורב מתנא אמר וכו'. וכן הוא במגילה ספ"ג.

מהלכותיו נשאר לנו אך ביצה פ"א ה"א ר' זעירא בשם גידול. וזולת זה מצינו אך מה שקבלו ממנו תורת רב כמנחות ל., ב"ב טו., רב כהנא אר"נ אמר רב נדה י., רבא בר"ה אר"ג אמר רב קידושין מב. ב"פ.

ממעשיו הגדולים מצינו ברכות כ. שהיה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דמטילה ואמר להו הכי טבילו, וכאשר שאלוהו לא מסתפי מר מיצ"הר? השיבן דמיין באפאי כי קאקי היורי.

רב גידל בר בנימין

(ובירושלמי בר) **מינייימין**.

הוא היה תלמיד רב כפסחים פ"ח ה"ח רב חייא בר יוסף גידל בר בנימין בשם רב, ובסוטה פ"ו ה"ד גרס בר מינייימין. וקרוב מאוד לומר שהוא הנקרא בבבלי גידל בר מניומי כב"ב לט: גידל בר מניומי הוה ליה מחאה למחוי אשכח לר"ה ולחייא בר רב ולרב חלקיה בר טובי ומחה קמייהו. ובירושלמי שם פ"ג ה"ג איתא המאמר בשם גידל בר מניימין, אבל א"א לומר שרב גידל בר בנימין הוא רב גידל סתמא יען שמצינו פסחים כח: אמר רב גידל אמר רב אם זרק הורצה והמאמר הזה מובא בירושלמי שם פ"ח ה"ח בשם גידל בר בנימין בשם רב, יען כי ע"פ עדות ר"ג בר יצחק בפסחים קז. אמר אנא תנינא לה לא גידול בר מנשיא ולא גידול בר מניומא אלא גידול סתמא למאי נפ"מ למירמא דידיה אדידיה, ובזה אנו רואים בבירור שסתם רב גידל אינו גידל בר מניומי.

אבל גם זה ברור שכולם היו בזמן אחד והיו תלמידי דרב, ומצינו שקלים פ"ד ה"ג גידל בר בנימין בשם אסי. וברכות מט. גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דר"נ, טעה ר"נ (ולא הזכיר של ר"ח) והדר לרישא א"ל רב גידל ב"מ מ"ט עביד מר הכי? והאמר ר"ה אמר רב וכו'.

גידל בר מניומי

ערך גידל בר בנימין.

רב גידל בר מנשיא

מצינו מו"ק כד. ר"ג בר מנשיא אמר שמואל, ושם כד: ר"ג בר מנשיא אמר רב, וב"ב קנה: שלח ליה גידל בר מנשיא לרב (וכן הוא גרסת הרשב"ם) ילמדנו רבינו, אבל גרסת הרי"ף והרא"ש וכן הוא גרסת הגמרא ששלח לרבא, ובע"כ צריכין אנו לומר ששנים היו, רב גידל בר מנשיא היה תלמידו דר"וש וכן מוכח מפסחים קז. שהיה בדור סתם רב גידל, אבל גידל בר מנשיא היה תלמידו דרבא, ובדק"ס מביא גרסת גדול בר מנשי או בר מנשה, וכן היה לפני היוחסין הגרסא בר מנשי, וקרוב מאוד לומר שהוא רב גידל בר מנשה מבירי דנרש, הנזכר יומא פא: שדרש אין הלכה כרבי נפקו כו"ע מזנו ושתו חלא שמע ואיקפד.

רב גידל דמן נרש

נזכר פסחים קז. אמר ר"ה אמר רב וכן תני רב גידל דמן נרש, ומשמע שם שהיה בזמן סתם רב גידל, וביוחסין העתיק הגמרא שלא כראוי וז"ל אמר ר"ה תני גידל דמן נרש, וזה כונת מה"ר שכתב לא מצאתי.

גידל בר רעולאי

בגיטין לד. ששלח גט לאשתו והיה בזמן אביי ורבא, ושם נח: שקיבל ארעא בטסקא מבני באגא - אתא לקמיה דר"פ, ואין ידוע אם היה צורבא מרבנן.

גיורי

ר' יעקב בר גיורי עירובין סב. וביוחסין העתיק ר' יעקב בריה דרב גיורי ממו"ק יח. אבל גרסא שלנו בר גיורי.

גיזא

רב תחליפא בר גיזא ע"ז סט..

גיזורה

ר' יושיע בר גיזורה ירושלמי שבת רפ"ג.

גימל

ערך גמלא.

גלילאי

דריש ההוא גלילאי עליה דרב חסדא שבת לא: פח., ב"ק נב., סנהדרין קיג., מכות כג., דרש עובר גלילאי סנהדרין ע., חולין כז:.

גמדא

ר' יהודה בן גמדא (תנא) סוטה מג:.

ר' חייא בר גמדא שבת נ..

רב גמדא

מצינו תמיד שאמר משמיה דרבא בגיטין יט:, ב"ק עב., וביצה ז. איתא בטעת שאמר משמיה דרב וצ"ל משמיה דרבא, ובזמן רב אשי היה כבר גדול הדור ככתובות סג: יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו א"ל רב גמדא משום דרב זביד גברא רבה הוא מחנפיתו ליה? והאמר רב כהנא, וב"ק קו. אזל רב גמדא אמרה לשמעתיה שרבא לרב אשי.

מקורותיו הפרטים מצינו נדרים נ. שרב גמדא יהיב זוזי לספונאי לקנות דבר מה, וקנו עבורו קוף וברח מהם ונכנס לחיר ורדפו אחריו ומצאו שם מטמון גדול והביאו הכול לרב גמדא.

גמלא

(עמיאל בן גמלי, במדבר פי"ג-יב).

אבא אלעזר בן גמלא (תנא) גיטין ל:, וביצה יג: גרס בן גימל.

ר' חנינא בן גמלא סנהדרין קיא. (ושם צ"ל בן גמליאל).

גמליאל

איסי בן גמליאל פסחים קיג:.

הלל בן גמליאל עיין ערכו.

ר' חנינא בן גמליאל, קידושין פ"ג מ"ד.

יהודה בן גמליאל הוא ר' יהודה נשיאה ושלשה היו כאשר מבואר בערכם.

ר' שמעון בן גמליאל שנים היו עיין ערכם.

ר' גמליאל בר אבינא

נזכר בירושלמי כתובות פ"ג ה"י בעי קומי ר' מנא, ובשבועות ספ"ה גרס ר' גמליאל בי' ר' אילעאי.

ר' גמליאל בר אינינוא (או) אניא

נזכר אך בירושלמי והיה חבירו דר' אבא בר כהנא כפאה רפ"א ר"ג בר אינינוא ור"א בר כהנא חד אמר - וחרגא אמר וכו'. והיה תלמידו דר' מנא א) כפאה רפ"א שבעי קומי ר' מנא. ובכתובות פ"ד ה"ח גרס בר אניא, וכן יומא פ"א סה"א ר"נ ב ראינאני בעי קומי ר' מנא, ובפסחים פ"א רה"א תני רבן (צ"ל רבי) גמליאל ברבי איניונא קומי ר' מנא, ובנדה ספ"ג דבי (צ"ל רבי) גמליאל בי רבי ליאני בעי קומי ר' מנא וצ"ל ברבי אינינא.

ר' גמליאל ברבי חנינא
נזכר קה"ר פ"ה-יב בעי קומי ר' מונא, ונראה שצ"ל ר"ג בר' אינינא.

גמליאל דקונתיה
(שם מקום).
נזכר נדרים ספ"י שר' מנא סלק מישרי גדרא גמליאל דקונתיה ואח"כ התיר לגמליאל בר בריה, ובסה"ד העתיק בטעות ר"ג בר בריה דר' מנא.
ובמו"ק פ"ג ה"ה יב: יסופר כשנפטר גמליאל דקונתיה קברוהו כורסאי (אנשי כורסאי) גבון, לבתר ג' יומין אימלכון מחזרא יתיה (לקברו במקומו) אתון ושאלון לר' סימון, ומזה מוכח שהיה בדור השני והשלישי.

גמליאל זוגא
נזכר אך בירושלמי והיה בדור ג-ד.
וזכה עוד לראות את ר' יוחנן כחלה פ"ד ה"ג ששאל מר' יוחנן, ובערלה רפ"ב שר' יוחנן שאלו אם הם נותנין לחה מן הדמאי וא"ל לא. (ועיין ערך ר' ברכיה).
וכן קיבל מרשב"ל כע"ז פ"ג הי"א שפ"א הלך אם רשב"ל מטו לע"ז ושאלו אם מותר לעבור קומוי, ובסוכה פ"ג ה"א שעבד סוכה ברשה"ר עבר רשב"ל אמר מאן שרא לך.
וכן שאל לר' מנא ר' כירושלמי סוף ביצה, מו"ק פ"ג ה"ה-יב:. וכן שאל לר' יסא ירושלמי סוף תרומות (והוא ר' אסי כשבת רפ"ב) וכן שאל לר' בא בר כהנא כדמאי ספ"ב, וכן צריך לומר בנדרים פ"ח ה"ד. ובברכות פ"ו ה"ד גמליאל זוגא סלק גבי אילין דבי ר' ינאי (שישיבתם היה בעיר עכברא) ובפאה פ"ח ה"ג אילין דבית אמי בשלו ירק ושכחו לתקנו סלק גמליאל זוגא ותקניה. וכן מצינו ששאל לר' יוסי בר רבי בון איזהו המחוור שבכולם א"ל והייתם נקיים וכו' שקלים פ"ג סה"ב.
ומצינו שהיה לו אח בשם הלל כמו"ק פ"ג ה"ה-יב: שמתה אחותו סלק הלל אחיו עימיה, וההי"ח ר"ז יעבץ בח"ז צד 187 יאמר שהוא ר' גמליאל החמישי בנו של ר' יהודה נשיאה השני ויאמר שם ששאל מאביו כלאים ספ"ב ובמחילה מכבודו כי כל דבריו טעות הם, ושם איתא שר' הלל בריה דר' וולס שאל מאביו, ומעולם לא היה נשיא.

רבן גמליאל הזקן
בן שמעון בן הלל הבבלי.
אבי אביו הלל היה נשיא ארבעים שנה כספרי ברכה, ונשיאותו התחילה ק' שנה בפני הבית כשבת טו. א"כ נפטר ששים שנה לפני החורבן, ובנו שמעון לא נזכר בשום מקום זולת בשבת טו. שאמרו הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותם בפני הבית מאה

שנה, ומזה אנו רואין שלא היה נשיא שנים הרבה ולכן לא מצינו ממנו שום תקנה, ולא שמת בקיצור ימים אך יען שאביו הלל האריך ימים, ולכן נוכל לחשוב כמעט כל הששי משנה שאחרי פטירת הלל לרבן גמליאל נכדו ורבן שמעון הנהרג זולת שנים אחדות לשמעון בן הלל.

הוא היה הראשון להקרא בשם רבן וע"פ השערה נראה שלכן נקרא "רבן" יען כמו שאמרו גדול מרבן שמו, ולפי שנתמעטו חכמת הדורות לכן לא נקרא עוד בשמו. וקרוב מאוד לומר יען שבימי נשיאותו לא הוקם אב"ד, והוא היה היחיד בריש הסנהדרין ואע"פ שבית שמאי היו עוד בימיו, אבל כולם היו כפופים תחתיו לא מצינו שהוקם ראש לבהמ"ד דשמאי אחרי פטירתו, ואף שתלמידי בית שמאי היו עד החורבן וגם אחר החורבן כדמצינו יבמות טז. כשבאו ר' יהושע ור"ע וראב"ע אצל ר"ד בן הרכניס ואחיו הקטן יונתן היה מתלמידי ב"ש, וכן ר"א, אבל כבר נסמכה ביבנה שמשנת ב"ש ליתא לגבי ב"ה.

ונקרא ר"ג הזקן כדי להבדילו מנכדו רבן גמליאל, אבל מצינו בכמה מקומות סתם רבן גמליאל והוא רבן גמליאל הזקן. (ואף שאמרו התוס' נדה ו: ד"ה בשפחתו, שאין רגילות להזכיר את ר"ג הזקן בשם סתם ר"ג), כמו פאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע שמעון איש המצפה לפני רבן גמליאל ועלו ללשכת הגזית ושאלו, אמר נחום הלבלר מקובל אני וכו', הוא בל"ס ר"ג הזקן, וכפי שאמרנו שר"ג הזקן היה נשיא שנים אחדות אחרי הלל זקנו ואז ישבו עדיין הסנהדרין בלשכת הגזית, כי אך ארבעים שנה קודם החורבן גלו מלשכת הגזית וישבו בחנות כשבת טו..

וכן אבו פ"א מ,טז ר"ג אומר עשה לך רב וכו' ופירש"י ותוי"ט שהוא ר"ג הזקן. וכן פסחים פח: מעשה במלך ומלכה שאמרו לעבדיהם צאו ושחטו עלינו את הפסח - לכו ושאלו את ר"ג, ושם שפ"א נמצאה הלטאה בבית המטבחים (של המלך) שאלו את ר"ג, הוא בלס ר"ג הזקן, כי ר"ג דיבנה אע"פ שהיה כבר גדול קודם החורבן אבל לא הגיע להוראה ובפרט שהיו אז בחיים אביו רבן שמעון ורבן יוחב"ז.

וכן נראה מה שמצינו פסחים פ"ז מ"ב א"ר צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח, הוא ר"ג הזקן ואף שידוע שטבי היה עבד דר"ג דיבנה כמבואר בערכו, אבל כבר אמרו בירושלמי נדה פ"א ה"ד שבית ר"ג היו קוראין לעבדיהן אבא טבי ולשפחותיהן אמה טבתה, ובפרט שמעשה הזה יספר ר' צדוק שהיה קשיש הרבה מר"ג. וכן פסחים פ"י מ"ה ר"ג היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, הוא ר"ג הזקן. וכן נדה ו: מעשה בשפחתו של ר"ג שהיתה אופה ככרות של תרומה, פי' שם הרשב"ם שהוא ר"ג הזקן. ובסנהדרין יא: ובתוספתא שם פ"ב ובירושלמי

מעשרות פ"ה ה"ד יסופר מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב ע"ג מעלה בהר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו וג' איגרות חתוכות מונחות לפניו - וטול איגרתא חדא וכתוב - מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא ערקין - ושופרא מילתא באנפאי ובאנפי חבריי ואוסיפית (בתוספתא הגרסא יותר נכונה ושם ואוסיפנא, ובדק"ס שהיה כתוב ואוסופנ' והוא ואוספינן לשון רבים) על שתא דא תלתין יומין.

והנה גאון בעל דורות הראשונים בח"א לא. כותב שקאי על רבן גמליאל הזקן, וכן הביא הרב החכם ר"ז יעבץ בספרו תולדות ישראל שקאי על ר"ג הזקן, ויאמר עם הספר שא"א בשום אופן לומר כדעת רש"י שקאי על ר"ג דיבנה יען שבימיו שהיה כבר אחר החורבן לא היה צריך לומר באגרתו בעניינים השייכים לזמן המקדש כמו לומר דגוזלייא רכיכין ואימריא ערקין, אבל מלשון הגמרא שאמרו תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי לענוותני בתראי, משמע אך כפי' רש"י שקאי על ר"ג דיבנה שהיה תקיף כמבואר ברכות כז:, ר"ה כה. ובכורות לו., אבל על ר"ג הזקן לא מצינו שום דבר שיקרא ע"ז בשם "תקיף", וכן הלשון מה שמתרץ הגמרא דלמא בתר דעברוהו משמע כפירש רש"י שמפרש שאחר שהעבירו את ר"ג מנשיאותו כברכות כח. אז נעשה עניו, ואז התחיל לכתוב באנפי חבראי, ובדק"ס סנהדרין יא. מביא הגרסא בתר "דעברוה" ופי' רבינו פרץ שעברו השנה שלא היה הנשיא עמם ועברו ע"מ שירצה הנשיא ולכן כתב באנפי חבראי, והרה"ח ר"ז יעבץ הלך בפי' למרחוק.

והאמת יורה דרכו שהצדק עם רבינו רש"י, ומה שהקשה מה שייכות ר"ג למעלה הר הבית, לק"מ כי כן מצינו בברכות פ"ט ה"ב וע"ז פ"א ה"ט מעשה בר"ג שהיה עומד ע"ג מעלה הר הבית וראה נכרית וכו', וגם אם נאמר כגרסא שלנו ע"ז כ. רבן שמעון בן גמליאל והוא רשב"ג הנהרג. אבל מצינו בבן זומא ברכות נח. שראה אוכלסא על גבי מעלה הר הבית, ומזה אנו רואין שאע"פ שנחרב הבית, אבל אח"כ כשנתישבו ביבנה וחזרו השנים כתיקונם הלכו אל מקום המקדש, וכדמצינו בסוף מכות שעבר ר"ג ור"ע אצל בית קה"ק. וכן קרוב מאוד לומר שאם היו יכולין לילך לירושלים, לעבר שם שנים היו עושין כן, עד זמן טורנוספורוס הרשע שחרש מקום המקדש וזה היה זמן רב אח"כ. ומה שכתב ר"ג הנוסח דגוזליא רכיכין ואימריא ערקין זה יען שקוו לימים טובים מאלה שיבנה המקדש ולכן לא רצו לשנות מהנוסח שכתבו מקדמת דנא.

ונחזור לעיינו. כמו שאמרו שכמה פעמים שנזכר ר"ג סתם והוא ר"ג הזקן, כן מצינו שכתוב ר"ג הזקן ע"פ טעות והוא ר"ג סתם, כע"ז יא. אמרו כשמת ר"ג הזקן שרף עליו אונקלוס הגר שבעים מנה צורי, הוא בל"ס ט"ס וצ"ל סתם ר"ג יען שאונקלוס היה תלמידו

דר"א ור"י כמגילה י., וכן ליתא תיבת הזקן ברי"ף והרא"ש. וכן מו"ק כז. כשמת ר"ג הזקן א"ל ר"א כפו מטותכם הוא ט"ס כי בימי ר"ג הזקן לא היה עדיין ר"א הגיע להוראה, ובאמת בירושלמי ברכות פ"ג ה"א איתא סתם רבן גמליאל.

הלכותיו במשנה ובברייתא, ותקנותיו הגדולים

בערלה פ"ב מי"ב יועזר איש הבירה מתלמידי שמאי שאל לר"ג הזקן עומד בשער המזרח ואמר לעולם אינו אוסר עד שיהא בו כדי להחמיץ. וביבמות פט"ז מ"ז נחמיה איש בית דלי אומר מקובלני מר"ג הזקן שמשיאין את האשה ע"פ עד אחד, וז"ל המשנה שם אר"ע כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאתי נחמיה אב"ד אמר לי שמעתי שאין משיאין את האשה בא"י ע"פ עד אחד אלא ר"י בן בבא - אמור להם בשמי כך מקובלני מר"ג הזקן שמשיאין את האשה ע"פ עד אחד וכשבאתי והרצאתי הדברים לפני ר"ג (דיבנה) שמח לדברי ואמר מצאנו חבר לריב"ב, מתוך הדבר נזכר ר"ג שנהרגו הרוגים בתל ארזא והשיא אבן גמליאל [הזקן כן איתא במשנה ובמתניתא דבני מערבא] את נשותיהן ע"פ עד אחד, והפי' שר"ג נזכר המעשה מה שאירע בימי עלומיו אצל ר"ג זקינו שכן הורה זקינו הלכה למעשה. זה הפשט האמיתי ודלא כדרבי המשנה צד 57 ההערה 8 שמוחק תיבת "הזקן" וחשב שקאי על ר"ג דיבנה שהוא התירן.

וה"הח ראה"ו בדו"ד ח"ב צד 57 מצא מקום להתגדר בו ולהתנפל על חז"ל ויאמר בכל הזמנים לא נמנעו החכמים והסופרים לעשות תקנות אף בעקירת ד"ת בין בשב ואל תעשה בין בקום ועשה - רבן גמליאל תיקן להאמין עד אחד בעדות אשה ועקר חק התורה ע"פ שנים עדים יקום דבר, ושם צד 51 יאמר כמה וכמה תקנות עשו מפני תקנות העגונות אף שמקצתן עוקרות דבר תורה בקום ועשה כמו בהאמינם לאשה עצמה לאמר מת בעלי יבמות קיד., ומשיאים אשה ע"פ עד אחד שם קכב. עכ"ל, וכמה עורון עינים יש בדבר האם התקנה הזאת ר"ג תקנה? הלא אמרו אך שאמר נחמיה אב"ד שמעתי "שאין משיאין את האשה בא"י ע"פ עד אחד", וגם שם היה ריב"ב שהיה חולק עליהם ואמר שמשיאין, וע"פ עדותו שהעיד מפי ר"ג הזקן שמשיאין וגם ר"ג בעצמו נזכר שראה בבית זקינו שהתיר הלכה למעשה ע"פ עד אחד, אז הסכימו גם בא"י לעשות כן. וא"כ אדרבא שבא"י החמירו על דין תורה ורצו להחמיר שאך ע"פ שני עדים מותרות, ובא נחמיה והחזיר הדין למקומו.

וזה דבר ברור שהיה הדין ע"פ דין תורה שבעדות האשה בעצמה או א"פ עד אחד מותרת להנשא, כי מה שאמרה תורה ע"פ שנים עדים יקום דבר, זה אך לחייב את פלוני הכופר או לאוסרה על בעלה וכדומה אז צריכין שני עדים כשרים, אבל האם צריך אדם שני עדין

אם אכל חלב כדי להביא קרבן? וכן כאן אם מצאו החכמים שהאשה אמת תדבר לומר שמת בעלה למה לא נאמינה להנשא הלא אם תשקר אז תביא על עצמה רעה גדולה, ולכן אמרו היא דייקא ומינסבא. וזה הדיר היה נוהג תמיד בישראל אבל מזמן ר"ג הזקן עד ר"ג דיבנה שנחרב המקדש ונהרגו רבבות אלפי ישראל ובל"ס היו בתוכם כמה אנשים שנמלטו מתוך המהפכה, ונשותיהן או עד אחד אמרו שראו שנהרג ובא הרוג ברגליו אח"כ לכן רצו החכמים שבדוק ההוא להחמיר ולומר שצריכה שני עדים, אבל ריב"ב עמד על דעתו ואמר שאין צריכין להחמיר, וגם בבבל שהארץ שקמה לא גזרו על זה, ולכן אמר נחמיה אב"ד שמעתי שאין משיאין את האשה "בא"י" ע"פ עד אחד, ונותן טעם לזה יען "שהמדינה משובשת בגייסות" (אבל) כך מקובלני מר"ג הזקן שהדין כן הוא ולכן צדק ריב"ב מה שחולק עליכם, אבל מה זה שייך לקום ועשה.

וכשנשיא הדור התקין תקנות גדולות כר"ה פ"ב מ"ה שהיה הדין שהעדים שבאו להעיד על החודש בזמנו כשבאו אז התקבצו בחצר בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת ולא היו זזים משם כל היום, כדין תקנות דרבנן מי שבא מחוץ לתחום, אבל ר"ג הזקן שראה שקשה מאוד על העדים הדבר הזה, התיר להם שיהיו יכולין לילך אלפים אמה לכל רוח, ולא לבד שהתיר לעדים הללו אך התיר גם לחכמה הבאה ליילד, והבא להציל מן הדליקה וכו', ובזה לא עקר שום דבר תורה.

וכן גיטין פ"ד מ"ב שהתקין תקנה גדולה לטובת האשה שלא יבטל הגט בב"ד אחר, וכן שיכתבו בגט שם האיש והאשה וכל שום שיש להם, ושתהא האשה נודרת ליתומים ושהעדים יחתמו על הגט, וכולם מפני תקון עולם.

והתקנה האחרונה היתה יען שע"פ דין תורה די בעידי מסירה, אך יען כדי שתהא להאשה ראיה שנתגרשה לכן תיקן שיחתמו על הגט. ור"ת מפרש שהתקנה הזאת אינה מתקנות ר"ג שהרי אמרו שם לו. אמר רבן גמילאל תקנה גדולה התקינו שיהיו מפורשין שמותיהן בגיטין, אבל אפשר לתרץ שזה אמר ר"ג דיבנה, או כגרסת התוספתא שם פ"ז שגרסי רשב"ג.

ורבן גמליאל הזקן כפי הנראה האריך ימים וימי נשיאותו נמשכה קרוב לחורבן הבית לעאך עשרים שנה והיינו שמלך קרוב לארבעים שנה, והוא ראה בעני עמו, הוא ראה כשמלך אגריפס המלך הכשר שבימיו היה שלום על ישראל ואז מצינו אותו ישב בלשכת הגזית כפאה פ"א מט"ז, וכן שבת קטו: א"ר יוסי מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג - א"ל זוכר אני את ר"ג אבי אביך שהיה עומד ע"ג מעלה הר הבית והביאו לפניו תרגום ספר איוב ואמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך, ואח"כ ארבעים שנה קודם החורבן אז גלה כבוד

הסנהדרין מלשכת הגזית וישבו לה בחנויות כר"ה לא. ומחנויות לירושלים ומירושלים ליבנה. ונראה ברור שזה היה בימי ר"ג הזקן שהוא ראה המהפכה העתידה לבוא על ירושלים וכל בית ישראל ולכן התחכם עם רעהו ריב"ז להקים ממלכת ישראל ברוח, וקיבץ חכמי ישראל ליבנה, לבל יתערבו בע"כ עם מורדי רומי ולא תהי' עין הממשלה עליהם לרעה.

ולכן מצינו גיטין נו: שאמר ריב"ז לאספיסינוס קיסר "תן לי יבנה וחכמיה" יען שכבר נקבעה שם ישיבה וראשי חכמי ישראל. וכן מצינו בפירוש סנהדרין פי"א מ"ד אין ממיתין אותו - לא בב"ד שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים ופירש"י אם נשאלו לב"ד שבלשכת הגזית - ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה "ועדיין הבית קיים". וזה יכול להיות אך אם בימי ר"ג הזקן נתייסדה ישיבת יבנה, ובל"ס אם גם יסדו שמה ישיבה אבל ליקח חלק בעניני הכלל כמו עדות החדש ועיבור השנה וכדומה. וכן עשה ריב"ז.

ועל פי הקדמה זו נראה ביברור שמה שאמרו ברכות כח: ומגילה יז: ששמעון הפקולי הסדיר יח ברכות לפני רבן גמליאל ביבנה, הוא ר"ג הזקן, ואמרו שם שא"ל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכות הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה, וכבר בארנו בערכו ששמואל הקטן היה תלמידו דהלל כמפורש בירושלמי סוף סוטה, ומה נאה מאוד לדורו שהתרבו גרים הרבה להתפלל עליהם ולומר "ועל גרי הצדק", וכן בסוף ימיו התחילו הצדוקים וגם השלוחים להרים ראש לכן הלך לו ליבנה ותיקן שם ברכת ולמלשינים.

וא"א לומר שסדרו תפלת יח' בזמן ר"ג דיבנה כי אמרו ע"ז ז. אמר נחום המרי שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, וידוע שנחום המרי היה קודם החורבן וכבר היה לפניו סדרי התפלה.

והתקנה היותר גדולה ונכבדה היא מה שצוה לפני מותו שיקברוהו בכלי פשתן כמו"ק כז: וכתובות ח: ותוספתא נדה פ"ט אמרו בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו - עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן. וזה ר"ג הוא ר"ג הזקן, וראיה לזה ממה שאמרו שם בראשונה היו משקין בבית האכל עשירים בזכוכית לבנה וכו', וידוע שזכוכית לבנה בטלה משחרב בי"המק כסוטה מח:.

והנה מלבד תקנותיו הגדולים נזכר בכתובות י: ההוא דאתא לקמיה דר"ג הזקן - אמרה לו רבי ממשפחת דורקטי אני, ובכורות לח. העיד חזקיה אבי עקש לפני ר"ג ביבנה שאמר משום ר"ג הזקן כל שאין לו תוך בכלי חרס אין לו אחורים לחליקה.

ובתוספתא ע"ז פ"ה העיד שמעון גודיא לפני בנו של ר"ג משום ר"ג הזקן.
ובסנהדרין יא. מעשה ברבן גמליאל [ובשמחות פ"ח ר"ג הזקן] שאמר השכימו לי שבעה לעליה השכים ומצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד, עמד שמואל הזקן - א"ל שב בני שב וכו'.
וכן רבן גמליאל נכדו זכה לשמשו וראה בעיניו את התנהגותו וקיבל ממנו חכמת התכונה כר"ה כה. אר"ג מקובלני מבית אבי אבא שאין חידושה של לבנה וכו', וכן יבמות פט"ז מ"ז באשר הבאנו לעיל. וכן מה שאמרו שקלים פ"ג מ"ג של בית ר"ג היה נכנס ושקלו בין אצבעותיו וזרקו לפני התורם, ושם רפ"ו של בית ר"ג ושל בית חנניה סגן הכוהנים היו משתחוין וכו', הוא בל"ס ר"ג הזקן.
ובמגילה כא. אמרו עד ר"ג הזקן היו לומדין תורה מעומד וכשמת ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב, ובסוטה מט. משמת ר"ג הזקן בטל כבוד התורה, ובירושלמי סוטה פ"ט מט"ו כשמת בטל התורה ומתה טהרה ופרישוה.
והניח אחריו יושב על כסא את בנו רבן שמעון.
וגם בת אחת שנשאת לשמעון בן נתנאל הכהן כתוספתא ע"ז פ"ג ופסק עמו ע"מ שלא תעשה טהרות על גניו.
ונפטר לערך יח או כ' שנה קודם החורבן, ולכן זכה נכדו ר"ג עוד לראותו כאשר הבאנו לעיל.

רבן גמליאל בן רבן שמעון הנהרג

בן רבן גמליאל הזקן בן שמעון בן הלל.
הוא נקרא בכ"מ בשם סתם רבן גמליאל, או בשם רבן גמליאל בריבי כשבת קטו. קנא:, קידושין לב:.
הוא זכה עוד לראות את אבי אביו ר"ג הזקן ולקבל חכמתו ממנו כר"ה כה. שאמר כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדושה של לבנה וכו'. וכן יבמות פט"ז מ"ז שנזכר ר"ג שנהרגו הרוגים בתל ארזא והשיא ר"ג (הזקן) את נשותיהן.
וכן קיבל מאביו כעירובין פ"ו מ"ב שאמר ר"ג מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את הכלים וכו'. ובפאה פ"ב מ"ד אמר כך היו נוהגין בית אבא, וביצה פ"ב מ"ו אמר מימיהם של בית אבא וכו'.
וכפי הנראה קיבל גם מרבן יוחנן בן זכאי אף שלא חשבו באבות בין תלמידיו, כב"ב י: א"ל ריב"ז לתלמידיו בני מהו צדקה תרומם גוי - נענה ר"א - נענה ר' יהושע - נענה רבן גמליאל.

ובעדויות פ"ח מ"ג א"ל ר"ג לר"י ור"י בן בתירה קבלנו עדותכם אבל מה נעשה שגזר רבן יוחנן ב"ז, אבל כבר הגיע להוראה עוד בחיי ריב"ז כסוכה פ"ב מ"ה שאמרו שם מעשה והביאו לריב"ז לטעום את התבשיל ולר"ג שני כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה, וכשנתנו לר' צדוק וכו'.

ולדאבון לבו ראה בעני עמו איך שנחרב המקדש ושנהרגו רבבות אלפי ישראל ובתוכם נזר ראשו אביו רבן שמעון נשיא ישראל, אך הוא ברח מתוך המהפכה והתחבא עד יעבור זעם.

וכבר בארתי בערך ר"ש אביו ע"פ השערה שלא נהרג ממלכות רומי אך מן הפריצים שרבו זה עם זה ולא שמעו לקול עצת הפרושים, כי אם היה מהרוגי מלכות רומי לא היה באפשרי לריב"ז לבקש רחמים על משפחתו כגיטין נו: שביקש מאספסיינוס קיסר שיתן לו יבנה וחכמיה ושולשילתא דרבן גמליאל. אך הוא כמו שאמרנו שגם אביו רצה שישלימו עם הרומאים, ואך כשראה שכל העם עם אך לקרב פניהם אז גם הוא חיזק את אנשי המלחמה והוא היה נגד התמנות יוסיפוס לשר צבא מלחמה, אבל בלבו היה בל"ס כדעת ריב"ז חברו, וכן זה היה ידוע לשר צבא רומי ולכן מילא בקשת ריב"ז.

וכשבאו ליבנה, ושמה התקבצו שארית ישראל היה אז בל"ס ממלא מקום הנשיא "ריב"ז" וכאשר מפורש ר"ה כט: שכל התקנות דיבנה נחשבו על שם ריב"ז.

וכשפנטר ריב"ז לערך עשר שנים אחר החורבן אז נתעלה רבן גמליאל לריש מתיבתא ולנשיא בסנהדרי יבנה, וכמו שאמרו סנהדרין לב: אחר רבן גמליאל ליבנה, ואז התחילו ימי פעולתו, הוא כאשר הדור השתדל בכל כחו לרפא את צאן ההריגה לבל יפלו כנופלים. הוא השתדל להחזיק את השלום ושלא יהיה פרוד בין החכמים ושלא תהיה כשתי תורות כבימי דור אבותיו שהיו ב"ש וב"ה, לכן הכריז ואמר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לב"המד ברכות כח. ובאמת התקבצו אליו כל גדולי הדור, דור דעה, כל תלמידי דריב"ז, ישבו במתיבתא שלו, ואת היקר באדם הנוח לבריות החכם ר' יהושע העלה למעלת אב"ד כב"ק עד: ואת ר' חוצפית למתורגמן כברכות כז:, וגם המשמש היה ת"ח גדול ונקרא בשם ר' זונין החזן כברכות פ"ד סה"א, ור"א בן הורקנוס גיסו תלמיד הראשון דריב"ז לקח לחבר לו, והארי שבחבורה ר"ע לקח חלק גדול בישיבתו, ור' טרפון ור' יוחנן בן נורי, והזקן שבדור ר' דוסא בן הרכניס, וחבירו האהוב לו ר' צדוק, וגם הרנין לפני חכמים היו גדולי הדור כשמעון בן חכינאי כסנהדרין יז: והיו אז בסנהדרין עב' זקנים כידים ספ"ג, וישם את יבנה למרכז חיי העם ומשם שלח פארתיו וסבב בכל ערי ישראל לחזק את לב ישראל, וכדמצינו ברכות לז. מעשה בר"ג והזקנים שהיו מסובין בעליית

ביריחו - ונתן ר"ג רשות לר"ע לברך, ובשבת קטו. מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג בריבי לטבריא ומצאו יושב על שלחנו של ר' יוחנן בן ניזוך וכו', וכן עירובין קא: אר"א מעשה בכנסת שבטבריא שהיו נוהגין בו היתר עד שבא ר"ג והזקנים ואסרו להן, ור' יוסי אמר להיפוך. ובנגעים פ"ז מ"ד אר"ע שאלתי את ר"ג ור' יהושע הולכין לגדוד, ובע"ז לב. מד: שהורה הוראות בעכו, ובעירובין סד: שהלך מעכו לכזיב ור' אילעאי מהלך אחריו. וגם שם הורה כתוספתא תרומות פ"ב אר"י מעשה בשביון ראש הכנסת של כזיב שאל את ר"ג שהיה עובר ממקום למקום. ובגיטין י: מעשה שהביאו לפני ר"ג לכפר עותנאי גט אשה וכו', ובתוספתא דמאי ספ"ה מעשה שנכנסו דכותינו לעיירות של כותים שעל יד הדרך (או הירדן) הביאו לפניהם ירק קפץ ר"ע ועישרן ודאי א"ל ר"ג היאך מלאך ליבך וכו'.

ובתוספתא סוף פסחים מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובין בביתו של בייתוס בן זונין בלוד וכו', ושם פ"ג ה"ט יספר ראבר"צ שישבו לפני ר"ג בב"המד בלוד.

וכנשיא הדור שם נפשו בכפו ועבר ארחות ימים ולא הביט על הסכנה הגדולה וארח לחברה עם גיסו ר' אליעזר ור' יהושע לרומי להמתיק הדינין כמפורש בירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג מעשה בר"א ור' יהושע ור"ג מסלקין לרומי עלון לחד אתר ואשכחון תינוקות עבדין גבשושית של עפר ואמרין הכי בני א"י עבדין ואמרי זהו תרומה וזהו מעשר, אמרי מסתברא דאית הכא יהודאין. ודברים רבה פ"ב-כד מעשה שהיו רבותינו ברומי ר"א ור"י וגזרו שמכאן ועד שלשים יום לא ימצא בכל העולם יהודי ואחד מיועצי המלך גילה הסוד לר"ג, וע"י השר ההוא נתבטלה הגזירה.

ואח"כ כשנפרש ר"א מהם, וכשהוקם ראב"ע וכאשר נבאר הלאה אז מצינו את ר"ג עם ראב"ע ור"י ור"ע שהלכו לרומי כב"ר פ"ק-ד כשעלו הזקנים לרומי שאלו לר"ג לכמה הנחש מוליד ולא ידע להשיב ור' יהושע השיבו.

ובש"ר פ"ל-ט מעשה בר"ג ור"י וראב"ע ור"ע שהלכו לרומי ודרשו שם, והיה להם וכוח עם מין אחד.

ובסוף מכות שפ"א היה ר"ג וראב"ע ור"י ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי ברחוק קכ' מיל והתחילו הן בוכין - עד שר"ע ניחם אותם.

והיה אהוב מאוד לקיסרי רומי כדמצינו סנהדרין לט. שא"ל קיסר (בגמרא איתא כופר, אף הוא נשתנה בדפוס בסיליאה מהצענזור כדמובא בדק"ס) לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא - אמרה ליה ברתיה (דקיסר, כן מפורש במדרש הגדול צד 84) שבקיה דאנא

מהדרינא ליה, וכן שאלו כמה שאלות והוא השיב לו תשובות מחוכמות. (וכפי הנראה היו קיסרי רומי עדיין עובדי ע"ז), וכן שם צא. א"ל קיסר לר"ג אמריתו דשכבי חיי.
וכן ע"ז נד: שאלו פלוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בע"ז מ"מ אינו מבטלה - ופלוסופום אחד שאל את ר"ג - מ"מ מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה והוא השיב לו תשובה מחוכמה.
ובסוכה כג: מעשה בר"ג ור"ע שהיו באין בספינה ולא היה לולב אלא לר"ג בלבד שלקחו באלף זוז. ומע"ש פ"ה מ"ט מעשה בר"ג וזקנים שהיו באין בספינה אר"ג עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע, כ"ז בל"ס שהלך למסעיו לטובת הכלל.
ובהוריות י. ר"ג ור' יהושע הוי אזלי בספינתא בהדי ר"ג הוה (אך) פת בהדי ר"י הוה פת וסולת ושלים פיתא דר"ג וכו' וזה היה כשחזרו מרומי לא"י כדמוכח שם.
וע"י חכמתו הגדולה שידע איך לעמוד ולדבר לפני קיסרי רומי החביב עליהם תורת משה עד שאמרו ירושלמי ב"ק פ"ד ה"ג ששלחו שני שרים לר"ג ללמוד תורה ממנו (בב"ק לח. נשכר אך ששלחו אצל חכמי ישראל) וכשלמדו כל התורה אמרו כל תורתכם נאה ומשובחת חוץ משני דברים וכו'. ובע"ז נה. שאל אגריפוס שר צבא את ר"ג כתיב בתורתכם וכו' (ומרש"י משמע שהוא ר"ג הזקן אבל גרסת המכלתא יתרו שאל פלוסופוס ובמכלתא דרשב"י הנדפס בהפלס ש"ג צד 6 גרס אגריפוס סבא).
ובר"ה יז: שאלה בלוריא הגיורית את ר"ג כתיב אשר לא ישא פנים - נפטל לה ר' יוסי הכהן וכו'.
ויען שהיה הולך תמיד למסעיו היה בקי גם במנהגי הפרסים כברכות ח: שאמר בג' דברים אוהב אני את הפרסים הן צנועין באכילתן ובבה"כ ובד"א.
ורכש לו כל המדות טובות שצריך להיות למנהיג הדור.
היה בקי גדול בחכמת העיבור כר"ה פ"ב מ"ח ושם בגמרא כה., ובחכמת המדידה כעירובין פ"ד מ"ב.
והיה רך הלב מאוד ומיצר בצרת אחרים בסנהדרין קד: שפ"א שמע ששכנתו בוכה ובכה גם הוא - עד שנשרו ריסי עיניו. וכן סוף מכות שפ"א עלה עם חביריו לירושלים וכשהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית קה"ק התחילו הן בוכין עד שניחמן ר"ע. ובסנהדרין פא. כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה היה בוכה.
וביבמות קכא. אר"ג פ"א הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע, וכשעליתי ליבשה בא וישב ודן לפני בהלכה, אמרתי לו בני מי העלוך וכו'.

והיה עניו מאוד ולא בוש ולומד איני יודע כתוספתא כלאים פ"ג ה"ו מעשה ושאלו לר"ג א"ל צאו ושאלו את יוסי בן גילאי שהוא בר ובקי בהלכות כלאי הכרם. ובכריתות מ"ז. ח. ו. ששאל ר"ע לר"ג ור"י ואמר לא שמענו.

והיה שגור בפיו תמיד לומר עדיין צריכין אנו למודעי (הוא ר"א המודעי) כשבת נה:, מגילה טו:, ב"ב י:, וכשחלה בנו שיגר ב' ת"ח לר' חנינא בן דוסא שיבקש רחמים עליו כברכות לד: וכשאמר לו ר' יהושע ששני ת"ח יש לו בישיבתו ר"א חסמא ור' יוחנן בן גודגדא (צ"ל בן נורי כגרסת ספרי דברים-טז) ואין להם פת לאכול, תיכף כשבא לביתו דאג עבורם שלא יחסר לחמם ומנאן באיזה התמנות וכשלא רצו לקבל עליהם ההתמנות א"ל כמדומה לכם ששררות אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם. כהוריות י., ועיין ספרי דברים טז.

ובשבת ל: יסופר שפ"א דרש ר"ג עתידה אשה שתלד בכל יום - עתידין אלנות שמוציאין פירות בכל יום - עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת וליגלג עליו אותו תלמיד, ולא די שלא כעס עליו אך א"ל בא ואראך דונמתן בעה"ז.

ובנזיר כט: שפ"א בא אליו ר' חנינא (בירושלמי מזיר ספ"ד איתא ר' חנינא בן חנינא) וא"ל שהדירו אביו בנזיר - עמד ר"ג ונשקו על ראשו וא"ל מובטחני בזה שמואה הוראות בישראל.

והתנהגותו עם טבי עבדו שהיה חביב עליו כ"כ עד שהניח לו להניח תפלין כמכלתא בא פי"ז, ור"ג הצטער מאוד שרצה לשחררו ופ"א סימא את עינו והיה שמח שמחה גדולה ומצא לר' יהושע וסיפר לו המעשה אך לדאבון לבו א"ל ר"י שאינו יכול לצאת לחירות כי אין לו עדים ורג הוא מודה בקנס ופטור, כב"ק עד:, וכשמת קיבל עליו ר"ג תנחומין ואמר טבי עבדי כשר היה כברכות טז:, ומה יפה דרשתו שבת קנא: שאמר כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים (והגאון בעל מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים אומר שהוא ר"ג בנו של רבי, ובמחילה מכבודו שלא עיין בתוספתא ב"ק פ"ט הי"ד שהמאמר הזה אמר ר' יהודה בשם ר"ג א"כ הוא בל"ס ר"ג דיבנה).

ובקידושין לב: מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית בבית המשתה בנו של ר"ג והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן, ומכל זה אנו רואין את ענותנותו הגדולה ויקרת רוחו.

אבל כשאירע איזה דבר שעי"ז היה נשבת השלום בין חכמי התורה אז התגבר כארי ובזרוע נטויה החזיק בכח הנשיאות אך למען השלום, וכאשר יסופר ב"מ נט: שגם לגיסו האהוב לו בעל אחותו אימא שלום לא נשא פנים וכאשר נחלק ר"א עם בל המתיבתא

בדבר תנור של עכנאי ור"א לא רצה לחזור בו, אז עמד ר"ג בצירוף ר' יהושע ונידוהו והבדילוהו מן חכמי המתיבתא, ור"ג הלך בספינה ועמד עליו נחשול של ים לטבעו אמר ר"ג כמדומה אני שאין זה אלא בשביל ראב"ה, אמר, רבש"ע! גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקת בישראל.

וגם את חבירו ורעו ר' יהושע האב"ד שלו לא נשא פניו וכאשר יסופר ר"ה כה. שפ"א באו שני עדים ואמרו ראינוהו (להלבנה) בזמנו ובליל עיבורו לא נראה וקיבלן ר"ג, ור' דוסא בן הרכניס זקן הדור אמר שעדי שקר הן - ור' יהושע אמר רואה אני את דבריך וע"פ חשבון ר' יהושע נשתנו המועדים ויום הכפורים, אבל ר"ג עמד על דעתו ובכח נשיאותו גזר על ר' יהושע שיבא אצלו במקלו ובמעותיו ביוה"כ שחל להיות בחשבונו, והיה מיצר מאוד לר' יהושע אבל ר"ע ור"ד בן הרכניס פייסוהו לר' יהושע והראו לו שצריך לעשות כמו שגזר ר"ג עליו וכן עשה, וכשבא אצל ר"ג אז הראה את טוהר לבו ויקרת רוחו לחבירו ועמד ונשקו על ראשו וא"ל בא בשלום רבי בחכמה ותלמידי שקבלת את דברי, והמעשה עברה בשלום.

ושוב אירע מעשה בברכורות לו. שר' צדוק שהיה כהן היה לו בכור שנפל בו מום (וכהנים אינם נאמנין בעצמן על בכורן לומר שנפל בו מום שהיו חשודין שעשו זאת בכונה) ובא ר' צדוק לישאל לר' יהושע אם יש חילוק בין חבר לע"ה, ור' יהושע שידע היטב את צדקת ר' צדוק א"ל הן (פי' שמאמינו שנפל בבכורו מום) אבל כשבא ר' צדוק לר"ג ושאלו כלום יש חילוק בין חבר לע"ה בענין נאמנות על הבכור (ולא סיפר לו שהמעשה אירע אצלו) א"ל לאו, א"ל והלא א"י א"ל הן, אז הביא ר"ג השאלה לפני חכמי הועד ור"י עמד על רגליו ור"ג יושב ודורש, ור"י הודה ואמר אין החי יכול להכחיש את החי, עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית המתירגמן עמוד ועמד, וגם זה עבר בשלום, ור' יהושע קיבל מרותו דר"ג והחריש, אבל אח"כ אירע עוד מעשה כאשר יסופר ברכות כז: שר' שמעון ב"י שהיה אז תלמידם בא לפני ר"י ושאלו אם תפילת ערבית רשות או חובה (ור' יהושע שהכיר את תלמידו היקר אשר תורתו אומנתו פסק לו שהוא רשות) וכשבא לפני ר"ג א"ל שהוא חובה, א"ל והלא ר"י אמר שהוא רשות א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבהמ"ד וכשנכנסו עמד השואל ושאל אם תפלת ערבית רשות או חובה א"ל ר"ג חובה, א"ל לחכמים כלום יש אדם שחולק בד"ז א"ל ר' יהושע (שהיה האב"ד) לאו, א"ל והלא משמך אמרו לי (שאמרת) רשות, א"ל יהושע, עמוד על רגליך ויעדו בך, עמד ר"י על רגליו ואמר - האיך יכול החי להכחיש את החי? ור"ג היה יושב ודורש ור"י עומד על

רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד, ובירושלמי ברכות פ"ד סה"א שאמרו לר' זונין החזן אמור התחיל ואמר - על מי לא עברה דעתך תמיד.
ואז עשו כל ראשי חכמי ישראל קשר ביניהן להעביר את ר"ג מנשיאותו, כי כבוד ר' יהושע היה יקר בעיניהן והזכירו לר"ג את חטאיו שחטא נגד ר"י במעשה דר"ה ובמעשה דר"צ, והתחילו לחשוב את מי ימנו לנשיא תחתיו, את ר"י לא רצו למנות יען שהוא בעל מעשה, את ר"ע שהיה בן גרים, ולפי הירושלמי היה גם ר"ט שם וגם אותו לא רצו למנות, ונפל הגורל על הצעיר שבהם על ר' אלעזר בן עזריה שהיה אז כבן טז או יח שנה שהיה גדול בתורה ומיוחס שהיה דור עשירי לעזרא ועשיר והוא קיבל א"ע את הנשיאות, ואז סלקו לשומא ביהמ"ד ונתנו רשות לתלמידים ליכנס, כי ר"ג היה מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבהמ"ד, וביום ההוא נתוספו ד' או ז' מאה ספסלי, וגם אז הראה ר"ג את צדקתו הגדולה שאף שדחפוהו מנשיאות, לא לבד שלא פירש מהן, אך דאג פן חו"ש עיקש את הישרה מה שלא הניח עד עתה להתלמידים לבא לבהמ"ד, וישב עמהם כתלמיד וכחבר ולקח חלק עמהן, ואז בא יהודה גר עמוני ושאל אם הוא מותר לבא בקהל ישראל, ור"ג השיבו שאסור אבל ר' יהושע השיבו שמותר לבא בקהל, והראה לר"ג כי הצדק אתו, ואז הבין ר"ג שבאמת חטא נגד ר' יהושע, אז הלך ר"ג לבית ר' יהושע לפייסו, ומצא כותלי ביתו שהן שחורין א"ל ר"י אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של ת"ח במה הן מתפרנסין וניזונין, וביקש ממנו מחילה, ולא אשגח ביה, א"ל עשה בשביל כבוד אבא, אז נתפייס ר' יהושע והוחזר ר"ג לנשיאותו אך לא לכבודו הראשון, אך נמנו וגמרו שר"ג ידרוש ג' שבתות וראב"ע שבת אחת. ובירושלמי שם שראב"ע נתמנה לאב"ד.
ומני אז מחל ר"ג על כבוד הנשיאות וכשעיברו את השנה היה כותב בהנוסח באגרות ששלח לכל ישראל, ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבירי כסנהדרין יא: ומהיום ההוא והלאה לא נשמע קול ענות ומריבה בב"המד של יבנה, וכדמצינו שכל מסעותיו של ר"ג שנסע לרומי לקח תמיד עמו את משנהו ראב"ע כאשר הבאנו לעיל.
וכן מצינו נדה כד: שפ"א הורה חנניה בן אחי ר' יהושע והלך ר' יוסף (הכהן) וסיפר לפני ר"ג, שלח לר"י הנהג בן אחיך - עד ששלח לו ר' יהושע שמפיו הורה, ואז לא אמר ר"ג שום דבר.
תקנותיו מצינו תוספתא ריש שביעית ר"ג וב"ד התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה, שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה, ובמו"ק ג: בלשון ר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים

הללו ובטלום, ובתוס' שביעית ספ"ו ר"ג וב"ד התקינו שיהו עושין בקינבי, ושם כלאים רפ"ד ר"ג וב"ד התקינו שיהו מרחיקין ד' אמות מן עיקר נפנים.
וקיים גזירת ריב"ז נגד עדות ר' יהושע ור"י בן בתירה כעדיות פ"ח מ"ג, והוא גזר על גזילת עכ"ום מפני חילול השם כירושלמי ב"ק פ"ד ה"ד.
ובחולין ה: ר"ג וב"ד נמנו על שחיטת כותי ואסרוהו, אך שם פירש"י שהוא ר"ג בר רבי, וטעמו נראה כי מצינו גיטין פ"א מ"ה שסובר גט שעידיו כותים כשר א"כ א"א לומר שהוא אסר שחיטתן, אבל התוס' פי' שם שקאי על ר"ג דיבנה, ואפשר לומר ע"פ תוספתא דמאי ספ"ה שמתחלה גער בר"ע על שעישר פירות כותים ודאי, ואח"כ עשה כל פירותיהן ודאי, וזה יען שמתחלה סבר שכותים גרי אמת הן ולכן הכשיר שחיטתן אבל אח"כ שראה שקלקלו אסר את שחיטתן.
אבל מה שמצינו ששמעון הפקולי הסדיר לפניו יח' ברכות, וכן התקנה הגדולה שנקבר בכלי פשתן, כבר פירשנו שר"ג הזקן תיקנם.

הלכותיו במשנה ובברייתא

רבן גמליאל נזכר במשנה לערך שבעים פעמים.
עם ר' אלעזר חולק ריש ברכות, חלה פ"ד מ"ז, בכורים פ"ב מ"ו, מו"ק פ"ג מ"ו, יבמות פ"יג מ"ז, ושוה עם ר"א כתובות פ"א מ"ו, ז, ח, ט, נגד ר' יהושע, ועם רא"בע מצינו אך פ"א בעירובין רפ"ד שהשוה עמו נגד ר"י ור"ע.
מחלוקת עם ר' יהושע תרומות פ"ה מ"ח, ר"ה פ"ב מ"ח, ט, זבחים רפ"ד.
מחלוקת ר"א ור"י ור"ג שביעית פ"ט מ"ה והלכה כדבריו.
מחלוקת עם ר"ע ברכות פ"ו מ"ח, פאה פ"ד מ"ה, פסחים פ"ג מ"ד, נגעים פ"ו מ"ה, ועם ר' יהושע ור"ע ברכות פ"ד מ"ג.
מחלוקת על ב"ה כלים פכ"ח מ"ד, טהרות רפ"ט.
מחלוקת עם חכמים פאה פ"ו מ"ו, שבת פ"יב מ"ו, ביצה פ"ב מ"ז, כלים פ"יב מ"ג, מ"ו.
מחלוקת על סתם משנה שביעית פ"א מ"ה. עירובין רפ"י, תענית פ"א מ"ג, כלים פ"יז מ"ב.
ולפעמים הוא מוסיף כביצה פ"א מ"ח רג"א אף מדיח ושולה, גיטין פ"א מ"א אף המביא מן הרקם, פרה פ"ט מ"ג אף הנחש.

הלכותיו המפורסמות

ברכות פ"ב מ"ח אמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.
שם פ"ד מ"ג סובר שצריך אדם להתפלל בכל יום יח' ברכות.
חלה פ"ד מ"ז ג' ארצות לחלה. (וע"פ הירושלמי מעשרות פ"ה סה"ג הוא ר"ג הזקן).

דמאי רפ"א שהיה מאכיל את פועליו דמאי.
שבת פ"יב מ"ו קסבר אין ידיעה לחצי שיעור.
פסחים פ"א מ"ה חולין נאכלין כל ד', תרומה כל חמש ושורפין בתחלת שש.
שם פ"ב מ"ג חמץ שנפלה עליו מפולת כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו ה"ה כמבוער.
ביצה פ"ב מ"ז אמר ג' דברים להקל שמכבדין בין המטות, ומניחין את המוגמר ביו"ט, ועושין גדי מקולס בלילי פסחים. ושם פ"ג מ"ב מתיר דגים שהביאן נכרי ביו"ט.
ר"ה ספ"ד ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן בתקיעות.
תענית פ"א מ"ג מתחילין משיב הרוח בז'.
שם פ"ב מ"י אין גוזרין תעניות על הצבור בר"ח.
יבמות רפ"ה אין גט אחר גט. גיטין פ"א מ"ה הכשיר גט שעדיו כותים. כתובות פ"א מ"ו, ז, ח, ט, סובר העמיד את האשה על חזקתה.
שם רפ"ח שאם מכרה ונתנה קיים.
ב"מ פ"ה מ"י יש ריבית מוקדמת.
שם פ"ג מ"ג, ד, ה, אמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון.
שבועות רפ"ו טענו חטין והודה לו בשעורין ר"ג מחייב.
ואף שהיה מקיל על אחרים היה מחמיר על עצמו כברכות פ"ב מ"ה שקרא ק"ש בלילה הראשון ואמר איני שומע לכם לבטל מלכות שמים, וביצה פ"ב מ"ו ג' דברים החמיר כדברי ב"ש, וכן ב"מ פ"ה מ"ה מלוה ארסיו חטין - שרצה להחמיר על עצמו.
וכתובות רפ"ח אמר על החדשות אנו בושים.
וכן מצינו במשנה כמה פעמים מעשה בר"ג, כמע"ש פ"ה מ"ט, שבת ספ"טז, עירובין פ"ד מ"א, ב' פ"י מ"י, סוכה רפ"ב מ"ה, ביצה פ"ג מ"ב, ר"ה פ"א מ"ו, עדיות פ"ז מ"ז.
ובאיזה מקומות שנזכר ר"ג במשנה והוא אינו ר"ג זה אך ר"ג הזקן כפסחים פ"ז מ"ב, פ"י מ"ח, שקלים רפ"ו, ובכלים פ"ח מ"ט קאמר ר' יהודה ברישא ואח"כ ר"ג אפשר שהוא ר"ג בר רבי או שצ"ל ר' יהושע, וכן סוטה רפ"ב ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה, נראה שהוא ר"ג בר רבי כדאמרו שם בגמרא דשמעיה לר"מ, ולא נזכר בכלאים, מעשות, יומא, מגילה, חגיגה, נדרים, נזיר, קידושין, ב"ק, מכות, סנהדרין, אבות, הוריות, ובקדשים נזכר אך בזבחים, כריתות, ובטהרות נזכר אך בכלים, נגעים, פרה, טהרות, ידים.

הלכותיו בברייתות

סוכה ז: שסוכה דירת קבע בעינן.
יבמות נא: שמאמר קונה קנין גמור.
ב"ק צא: מי שחטף מצוה מחבירו חייב ליתן לו עשרה זהובים.

דרשותיו לא מצינו הרבה אך בסוטה רפ"ב אמר כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה.
ב"ב י: אמר כל צדקה וחסד שעושין עכ"ום חטא הוא להן שאין עושין אלא להתייהר בו.
ובמ' אס"ר בפתיחתא-ט אמר ה' דברים מן דסגו דיינו שקרא סגון סהדי שקרא וכו', ובמ"ר פ"יב-ד שעכו"ם אחד שאלו מ"מ נגלה הק"בה למשה מתוך הסנה - שאין מקום פנוי מן השכינה.

חבריו הגדולים

כנשיא הדור היו כולם כפופין תחתיו.
גיסו ר' אליעזר שהלך עמו לרומי כדמובא לעיל, ובקידושין לב: שהיו על משתה בנו של ר"ג ונתן כוס לר"א ולא רצה לקבל ממנו מפני כבודו. וכן ר' יהושע כדמובא לעיל.
ור"ע היה כפוף תחתיו מאוד וקראו רבינו כברכות לז., ובסוכה פ"ג מ"ט אר"ע צופה הייתי בר"ג וכו', ומע"ש פ"ב מ"ז אר"ע אני עשיתי לר"ג ור"י את כספן דנרי זהב, שאל את ר"ג כריתות פ"ג מ"ז, נגעים פ"ז מ"ד, הרצה לפני ר"ג סוף יבמות וברכות לז. ביצה פ"ב ה"ח א"ל ר"ג, עקיבא, מה לך שאתה מכניס ראשך בין המחלוקת, ובדמאי ספ"ה א"ל עקיבא, איך מלאך לבך לעבור על דברי חבריך.
ר' אלעזר המודעי שאמר עליו עדיין צריכין אנו למודעי כשבת נה:, מגילה טו:, ב"ב י:.
ר' דוסא בן הרכניס הזקן שבדור כר"ה פ"ב מ"ח.
ר' טרפון כפסחים עב: שפ"א לא בא לב"המד ושאלו אח"כ מ"מ לא באת, וכן ידים פ"ד מ"ג.
ר' חנינא בן דוסא כברכות לד:.
ר' חלפתא כשבת קטו..
ר' יהודה בן בתירה כעדיות פ"ח מ"ג.
וחבירו היקר ר' צדוק שישב לימינו כסנהדרין פ"א ה"ד, והיה מצוי תמיד בביתו כביצה כב:, פסחים לג., קידושין לב:.

תלמידיו הגדולים

ר' אלעזר בר' צדוק כביצה יד: כב: ועיין ערכו.
ר' אלעזר חסמא ור' יוחנן בן גודגדא (וצ"ל בן נורי) כהוריות י..
ר' אלעאי (אבי ר' יהודה) כעירובין סד: שהיה מהלך אחר ר"ג והיה ר"ג גדול כ"כ בעיניו עד שאמר למדנו שכוון ר"ג ברו"הק.
ר' חנינא בן חנינא כנזיר כט:.
זוגין היה ממונה שלו כפסחים מט..

ר' יהודה אמר משמו שבת קג:, זבחים עט..
ר' יוסי בן חלפתא כשבת קטו..
ר' יוסי בן תדאי שנידוהו, דא"ר פ"א.

מקראותיו הפרטים

ר"ג היה עשיר גדול ובעל נכסים, והיו לו פועלים שעבדו אדמתו כדמאי רפ"א, וגם נתן שדותיו באריסות כב"מ עד:, ועשרו גדלה כ"כ עד שפיזר על מצות אתרוג אלף זוז כסוכה מא:.
והיה איסתניס גדול עד גם כשהיה אוגן גם אז רחץ כברכות פ"ב מ"ו, והיה חלוש כדא"ר פ"י.

אחיו ואחותו נשיו ובניו ובנותיו

מצינו שהיה לו שני אחים אחד בשם אבא שנשא את בת ר"ג ומת בלא בנים ויבם ר"ג את צרת בתו כיבמות טו..
וכן היה לו אח לא נודע שמו כב"ק פ"ג ארש"בג אלף ילדים היו בבית אבא - ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא באסיא, ואחותו הנודעת בשם אימא שלום שהיתה אשת ר' אליעזר בן הורקנוס, והיתה חכמה גדולה ושניהם הראו את שפלת השופט העכ"ום שהיה דר בשכנותם שהוא מקבל שוחד כשבת קטז:.
ונראה שהיו לו שלש נשים בימי חייו הארוכים, אחת שנשא בימי עלומיו ומתה עליו והיא נזכרה ברכות פ"ב מ"ה, והשניה נזכרה ג"כ שם פ"ב מ"ח שקרא לילה הראשון, וא"א לומר שהיא האשה שמתה יען שאז כבר היה נקרא רבן גמליאל והיו לו תלמידים כמבואר שם, והשלישית צרת בתו אשת אחיו אבא שיבמה כיבמות טו..
בניו מצינו שהיה לו שני בנים אחד בשם רבן שמעון ובל"ס היה הוא הבכור שירש את הנשיאות, והוא קיבל מאביו וישב לפניו בישיבת יבנה כירושלמי ר"ה פ"ב ה"י שארש"בג לא היינו נוהגין כן ביבנה, ובידים פ"ג מ"א ארש"בג מעשה באשה אחת שבאת לפני אבא, וכן נדה כב:, וזכה ר"ג להשיאו אשה עוד טרם נפרד ר' אליעזר גיסו ממנו כקידושין לב. מעשה בר"א ור"י ור' צדוק שהיו מוסבין בבית המשתה בנו של ר"ג, ובל"ס הוא רש"בג הבכור. ובנו השני הוא ר' חנינא כנדה ח: וע"ש ברש"י ותוס', וכן נזכרו ריש ברכות מעשה שבאו בניו של ר"ג מבית המשתה, וכן נזכר בכריתות טו. שהלך ר"ג ליקח בהמה למשתה בנו.
ושתי בנות היה לו אחת שמתה בחייו שהיתה אשת אבא אחיו כיבמות טו. והשנית נזכרה ב"ר פ"כו-ד שבקשה מאביה לאמר אבא צלי עלי א"ל לא יהי לך מחזורי להכא, וכשילדה בן ברכה לא ישלה ווי מפומך, ובל"ס נתקיימה ברכתו.

אבל מה שמצינו פסחים נא, יהודה והלל בניו של ר"ג כבר בארנו בערכם שהיו בני ר"ג בר רבי.

ימי חייו

כבר הבאנו לעיל שר"ג היה כבר גדול הדור קודם החורבן שהכיר עוד את ר"ג אבי אביו וקיבל ממנו, והיה לכל הפחות בזמן החורבן כבן שלשים שנה, וריב"ז חי לערך כעשר שנים אחר החורבן א"כ כשנעשה לנשיא היה כבן ארבעים, ובתענית כט. יסופר כשחרש (כצ"ל) טורנופרופוס את ההיכל נגזרה גזירה על ר"ג להריגה בא אדון אחד ועמד בב"המד ואמר בעל החוטם מתבקש, וברח ר"ג וע"י השר הצדיק הזה ניצל ר"ג ונתבטלה הגזירה. וידוע בדברי הרומאים שאדרינוס נתקסר לערך מז שנה אחר החורבן והוא ג"א תתעז ליצירה, ובתחילת מלכותו צוה לבנות את בה"מק ואח"כ חזר בו וגזר גזירות על ישראל ואז נתעלה טורנופרופוס הרשע וחרש את ההיכל להראות שלא יבנה עוד, (ואין זה שייך למה שאמרו בתענית רפ"ד שהשבו ונלכדה ביתר ונחרשה העיר שזה היה זמן רב אח"כ) ובאותו הזמן נפטר ר"ג עוד שנים אחדות קודם מרידת ביתר א"כ מלך לערך שלשים שנה, וחי לערך יותר משבעים שנה.

פטירתו

בב"מ נט: יסופר שמיום שנידוהו את ר' אליעזר לא הניחה אשתו אימא שלום לבעלה למיפול על אפיה שהיהלה בקבלה מבית אביה שכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה, אך פ"א טעתה וסברה שהוא ר"ח ולא יפול על אפיה ובאמת היה ע"רח, ולא שמרה את בעלה, ומצאה אותו נפל על אפיה, כשראתה זאת התחילה לצעוק קים דקטלת לאחי, אדהכי נפק שיפורא מבית ר"ג דשכיב, ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א כשמת ר"ג כיון שיצא מפתח החצר א"ל ר"א לתלמידיו כפו המטות (ובמו"ק כז. איתא בטעות ר"ג הזקן).

ובעירובין מא. לאחר פטירת ר"ג נכנס ר' יהושע להפר את דבריו עמד ר"י בן נורי ואמר - יהושע אין שומעין לך.

ואונקלוס הגר שרף עליו (כלי תשמיש) בע' מנה צורי כע"ז יא. (ושם איתא בטעות ר"ג הזקן וצ"ל ר"ג, דק"ס), ובירושלמי סוף סוטה משמת ר"ג בא גובאי ורבו צרות (ובבבלי שם גרס רשב"ג). ואחר פטירתו התחילו הגזירות והמרידות, ואף שרש"בג היה אז כבר בא בימים קרוב לארבעים אבל לא נתמנה לנשיא יען שהיה עדיין חי רא"בע ור' יהושע ואח"כ היה ר"ע זקן כל הדור ההוא שהאריך ימים יותר מכולם, אך אחרי מות אדריאנוס קיסר וגזרו מעט מן הגזירות ושבו מעט מעט לאושא אז ישב בנו רבן שמעון על כסא אבותיו.

רבן גמליאל (השלישי)

בן הבכור של רבי ודור שמיני להלל הבבלי.

קרוב מאוד לומר שזכה עוד לראות את אבי אביו רבן שמעון ב"ג, יען כי רבי אביו היה בכור לאביו, והוא היה ג"כ בנו הגדול דרבי, ורבי היה כבר גדול הדור בחיי אביו כב"מ פד:, ולכן מצינו נדה סג: ר"ג בר רבי אומר משום רש"בג.

והיה תלמיד מובהק לאביו כחולין צח. ההוא דאתא לקמיה דר"ג בר רבי א"ל "אבא" לא שיער וכו', ובירושלמי תרומות פ"י ה"ו וכלאים ספ"ב מובא הלשון שאתא ושאיל לאכוה.

ובכתובות קג: יסופר שבשעת פטירתו של רבי אמר לבני גדול אני צריך נכנס אצלו רבן גמליאל ומסר לו סדרי נשיאות א"ל בני, נהוג נשיאותך ברמה, זרוק מרה בתלמידים, ואע"פ שר' שמעון אחיו היה גדול ממנו בחכמה אבל ביראת חטא היה ממלא מקום אביו.

וזכה עוד להיות נזכר במשנה אבות פ"ב מ"ב מאמרו היקר שאמר יפה ת"ת עם ד"א שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, וכל העמלים עם הציבור יהיו עמלים עמהם לש"ש, ומה נאה למי שאמרם יען שהוא היה באמת ירא חטא.

וכן נראה שמה שאמרו סוטה רפ"ב ר"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה וכו', הוא ר"ג בר רבי כמו שאמרו שם בגמרא טו. דשמעיה לר"מ, ומה גם לגרסת הגמרא שם ט. תניא רבי אומר - היא האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה.

וכן כלים פ"ח מ"ט שקחשיב מקודם ר' יהודה ואח"כ ר"ג אפשר שהוא ר"ג בר רבי.

ובאמת נהג נשיאותו ברמה וכל תלמידו הגדולים דרבינו הקדוש ישבו אח"כ בישיבתו הגדולה, וגם רב הארוך בדורו יסופר בחגיגה פ"א ה"ח שבקשו ליתן לו רשות לראות מומי בכירות והשיבו איני מוסיף לך על מה שנתן לך אבא.

וכן תלמידו הגדול דרבי "בר קפרא" מצינו חולין ה: ארי"בל משום ב"ק, רבן גמליאל (בנו של רבי, רש"י) ובית דינו נמנו על שחיטת כותי ואסרוה, וזה ידוע שכ"מ שאמרו "הוא וב"ד" הכונה שהוא היה הנשיא והריש מתיבתא גם יחד והיה ראש סנהדריה הגדולה ולכן לא מצינו מעולם שיאמרו ר' יוחנן או רב וב"ד.

ובאמת היתה ישיבתו גדולה מאוד כי החכם שלו היה אחיו ר' שמעון, ור' אפס ור' חנינא היו הראשים בתלמידי הועד ככתובות קג:.

וגם שמואל שהיה הראשי לאמוראי דור הראשון בבבל מצינו ב"ב קלט: וירושלמי כתובות פי"ג ה"ג ובנדה סג: אר"י אמר שמואל זו דברי רבן גמליאל בר רבי.

וכן ר' חנינא כירושלמי תרומות פ"י ה"ו ומובא בתוס' חולין סד: ד"ה גיעול, שמעון בר בא א"ר חנינא מעשה בא לפני ר"ג בר רבי, (ובירושלמי שם נפל ט"ס) וכן רי"הבל אמר

משמו קידושין פ"ג ה"ב, וכן בנו ר' יהודה נשיאה כביצה פ"א ה"יא, ר' הושעיה רבה אמר לר' יודן נשיא שמעת מאביך - א"ל כשם ששמעתי (מאבי) בלחישה כך אני וכו'. וכן ר' יוחנן כחולין קו. שאמר שאלתי את ר"ג בנו של רבי ואוכל טהרות היה ואמר לי וכו'.
ובספר דו"ד ח"ג צד 38 יאמר שאין גם אחד מן החכמים מתייחס להיות מתלמידיו, ולא ראה כל הגמרות מפורשות שכל גדולי הדור ההוא היו תלמידיו, וכן יאמר שם שמה שאמרו בירושלמי חלה פ"ד ה"ז שביקש להנהיג דמאי בסוריא ולא הניחו ר' אושעיא הוא ר"ג בר רבי, והוא טעות גמור כי ר' אושעיא שלא הניח לר"ג להנהיג דמאי הוא ר' גמליאל בנו של ר' יהודה נשיאה הראשון ולא ר"ג בר רבי וכאשר הבאנו לעיל הירושלמי ביצה פ"א ה"א שר' הושעיא רבה שאל לר"י נשיאה אם שמע מאביו, א"כ איך נוכל לומר שר' אושעיה לא הניח לר"ג בר רבי להנהיג דמאי בסורא?
וכן יאמר שם מה שאמרו שבת פ"ו ה"א שפ"א ירד ר"ג בר רבי לטייל בחצרו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו בו חבריו, הוא ג"כ טעות גדול כי שם הוא ר"ג האחרון אבי אביו דהלל שתיקן העיבור, וכמבואר בערכו.
ומה שלא מצינו הלכותיו, זה יען שבימיו כבר נגמרה סידור המשנה ובדורו ובדור בנו ר"י נשיאה אז היה סידור הברייתות לפרש המשנה, וע"פ רוב נשנו הברייתות בשם סתם, וע"פ עדות היוחסין שכל היכי דתני רב ספרא משום חד דבי רבי, הוא ר"ג בנו של רבי. מדרשותיו היקרות מלבד מאמרו היקר באבות מצינו בתופסתא סוטה פ"ו ה"ד על הפסוק מה שאמר מה הצאן ובקר ישחט להם שכונת משה היה לומר לה' שאם אתה נותן להם בשר בהמה דקה, אומרים בשר בהמה גסה בקשנו, בהמה גסה, אומרים - חיה ועוף בקשנו, חיה ועוף אומרים דגים וחגבים בקשנו, ובכתובות י. י: שהיה בקי גדול בטבעיות, ובמנחות פד. דתניה ר"ג בר רבי אומר נאמר כאן ארץ וכו', ובפד"רא רפ"יז נזכר דרשה ממנו.
מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר, זולת שהיה לו שני בנים האחד הוא ר' יהודה נשיאה, והשני היה שמו הלל, ונזכרו יחד פסחים נא. וירושלמי רפ"ד ושמחות רפ"ח, וכן כתב היוחסין שיהודה והלל היו בני ר"ג בר רבי.
ולפי דעת חכמי האחרונים לא האריך ימים והיה נשיא לערך עשר שנים, וקצת ראיה לזה מוכח מירושלמי סנהדרין פי"א סה"ג שאמרו אלו שבע מדות שמנו חכמים בצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובניו, ר' יוחנן אמר "כל שבע מדות - היו ברבי מאן רבי הוא ר"י הנשיא" ופשט הפשוט שר"ש בן מנסיא (ושם רש"בג הוא ט"ס וצ"ל כמו באבות פ"ו) שהיה בן דורו של רבי אמר שכל השבע מדות נמצאו ברבי ובבניו, אבל הוא לא ראה

שר"ג לא האריך ימים, אבל ר' יוחנן שראה שר"ג בר רבי לא האריך ימים על ממשלתו וגם לא היה גדול בתורה כרבי לכן אמר שכל שבע מדות נתקיימו (אך) ברבי, אבל לא בבניו. וכפי שבארנו בערך רבי שנפטר לערך תקד לשטרות א"כ נפטר ר"ג בנו לערך תקיד, והיה לערך כבן ששים שנה בפטירתו, ועל כסאו ישב בנו הגדול ר' יהודה נשיאה ומלך ימים רבים.

ר' גמליאל (הרביעי) בן ר' יהודה נשיאה הראשון ודור העשירי להלל הבבלי

אביו ר' יהודה נשיאה היה הנשיא האחרון אשר אחז את קרן הנשיאות וגם ריש מתיבתא ביחד, וכשנפטר הוא אז נתחלקה הנשיאות לשתים, ישיבת ציפורי טרם נתבטלה כי ר' אושעיא לעת זקנתו הלך לו לקיסרין ויסד שמה ישיבתו ור' ינאי בעיר עכברא ורי"בל בלוד, ור"י נשיאה נפטר לערך תקמב לשטרות אשר מלך קרוב לשלשים שנה, ובנו ר' גמליאל לא היה גדול לא בתורה ולא בחכמה כאבותיו ולא היה יכול להיות רב החובל וראש הדור, ובעוד שנים אחדות הלך ר' יוחנן ויסד ישיבתו הגדולה בטבריא, ולכן לא מצינו את ר' גמליאל זה כמעט בשום מקום, זולת בירושלמי חלה פ"ד ה"ד שביקש ר"ג ברבי (כן היו נקראין כל הנשיאים בשם זה בירושלמי) להנהיג את הדמאי בסורא ולא הניחו ר' הושעיא, ומזה אנו רואין שלא הגיע למעלת אבותיו, וזאת שנית שלא האריך ימים על ממלכתו, ולא שמת בקוצר ימים אך יען שאביו ר"י נשיאה האריך ימי נשיאותו, ולכן לא נזכר ממנו שום הלכה, וגם לא שום תקנה כללית יען שנתבטלו הסנהדרין וכחם, וכבוד התורה נתנה לראשי מתיבתות, ואך כבוד הנשיאות כמו למינוי דיינים ועיבור השנה נשארה להנשיאים, ועל מקומו ישב ר' יהודה נשיאה השני שהיה תלמידו דר' יוחנן.

ר' גמליאל (החמישי) בן ר' יהודה נשיאה השני, דור השנים עשר להלל הבבלי

אביו ר' יהודה נשיאה השני שהיה תלמידו דר' יוחנן אף שלא הגיע למעלת אבותיו אבל היה אדם גדול אבל בנו ר' גמליאל לא הגיע למעלת אביו ובעדות ר' אבהו בירושלמי ע"ז פ"א ה"א א"ר אבהו ואני לא שאלני ר"ג ברבי מהו לילך ליריד ואסרתי לו - מאי כדון ר"ג אדם קטן היה וביקש ר' אבהו לגודרו, וכן נזכר ר"ג זה שבת פ"ו סה"א שפ"א ירד לטייל בחצרו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו בו חבריו.

ועד ימיו היו הנשיאים בציפורי ובטבריא אבל בימיו התגברו כת הנוצרים בא"י והחריבו כמה ערי ישראל ולכן לקחו ר' אבהו שהיה מקורב ואהוב למלכות תחת כנפיו לקיסרין, וזה שמצינו אותו עם ר' אבהו תלמידו דר"י, ואפשר שמה שמצינו כתובות כד: דבי

נשיאה תפוס אמתא דיתמא, יתיב ר' אבהו - א"ל ר' אבא משום דבי נשיאה מחנפיתו ליה, הוא ר"ג זה.
וכן נזכר במד' תהלים פ"ק-ט מעשה בר"ג שהלך אצל ר' חלבו בקרוייה (ומב' תהלים הישן גרס אצל אבא חלפא בר קורייה) א"ל התפלל עלי, א"ל יתן לך כלבבך, ואבא חלפא היה בדור ר' חייא בר אבא והוא דור ר"ג הזה.
וקרוב מאוד לומר שמה שמצינו מו"ק כב: נשיאה שכיב א"ל רב חסדא לרב חנן בר רבה כפי אסיתא וקום עליה ואחוי קריעה לעלמא, ובארנו בערך רב חנן בר רבא יען שהיה בר א"י לכן א"ל ר"ח שצריך להראות אבילות על מות הנשיא. ויען שהיה אדם קטן לא נזכר שמו, ומזה נוכל לידע את זמן פטירתו, כידוע שר"י נשיאה השני נפטר אחר רב יהודה כמבואר בערכו. ור"ג זה נפטר קודם רב חסדא שנפטר תרך לשטרות, ועל מקומו ישב ר' יהודה נשיאה השלישי אבי הלל שתיקן את חשבון העיבור.

גניבא

אבוה בר גניבא ב"ב קלט.
הונא בר גניבא קה"ר ספ"ד.

גניבא

היה אדם גדול בימי רב כירושלמי ע"ז פ"ב סה"ח מחלוקת רב וגניבא ורב אמר עליו אני זקן והוא זקן, אבל באמת היה תלמידו דרב, ורב שאמר זה הוא אך מפני ענותנותיה, וכדמצינו ברכות כה. גניבא אמר רב, ובע"ז לו: משמיה דרב וברכות כז. רב אקלע לבי גניבא, וכן מצינו חולין גניבא אמר רב אסי.
והיה לו מחלוקת עם מר עוקבא כגיטין ז. ששלח מר עוקבא לר' אלעזר (בא"י) ב"א העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו - שלח ליה דום לה' - הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר, אבל כפי הנראה יצא אז זכאי כגיטין לא: ר"ה ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא, א"ל אידך מקמיה פלנאה ניקום? (ופרש"י משום המעשה עם מר עוקבא ור"א) אדהכי אתא איהו לגבייהו - א"ל הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב וכו'.
וכן נזכר הלכה ממנו ברכות פ"ו סה"ו גניבא אמר שמן לזוהמא אין צריך לברך, וביצה פ"ב ה"ח גניבא אמר הלכה וכו', וב"ר פ"י-ט מחלוקת גניבא ורבנן, ובקה"ר פה"יד גניבא אמר, לשועל שמצא כרם וכו'.
האומרים בשמו מצינו אך חולין מד. רבינא (ר' אבינא) אמר גניבא, ושם נ: ר' חייא בר אבא לדידי מפרשא לי מיניה דגניבא אמברא דנהרדעא, וברכות כה. גניבא אמר רב -

אמר רב יוסף שרי ליה מרי לגניבא. וסופו היה כאשר יצא מפי ר' אלעזר כגיטין סה: גניבא יוצא בקולר הוה (ליהרג למלכות וכן איתא בפירוש בירושלמי גיטין פ"ז ה"ה גניבא אתאפק למקטלא) כי הוה נפיק אמר הבו ד' מאה זוזי לר' אבינא, (ובספר חקרי לב 2 יאמר שהוא ר' אבינא חבירו דרב אשי, ובמחילה טעה טעות גדול) אר"ז ילך ר' אבינא לגביה ר"ה רביה.

וקרוב מאוד לומר שלכן נתן לר' אבינא יען שהוא האחד אשר היה תלמידו דגניבא שאמר בשמו כדמובא לעיל.

גרדיים

נזכרו עדיות פ"א מ"ג שהעידו בשם שמעיה ואבטליון וקבלו חכמים את דבריהם יותר מדברי שמאי והלל.

גרוגרות

יהודה בן גרוגרות יומא עא..

גרון

חנניא בן חזקיה בן גרון שבת פ"א מ"ד.

ר' גרשום

בירושלמי נדרים פ"ג ה"ח אמר בשם ר' אחא, ומצינו רב אידי בר אידי בר גרשום חולין צח..

ד

דגלאי

ערך דלגאי.

דואג בן יוסף

((דואג האדומי, תהלים פ"נב-ב).)

ביומא לח: ומובא בת"כ בחוקותי ואיכ"ר פ"א-נא מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קטן לאמו ובכל יום ויום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו זהב לב"המק, וכשגבר אויב טבחתו ואכלתו אמו.

דהבאי

ר' יוחנן בן דהבאי חגיגה ב..

דוד בר נהילאי מנהרדעא

((בזמן אבוה דשמואל).)

נזכר ביבמות קטו: לגרסת הרא"ש לענין ששלח גט לאשתו אבל אין ידוע אם היה צורבא מרבנן.

דולעאי

אבא אלעזר בן דולעאי מקואות פ"ה מ"ו.

דוסא

ר' חנינא בן דוסא ברכות פ"ה מ"ה, ר' עקיבא בן דוסא כן מובא באגרת דרב שרירא גאון ח"א פ"ב.

ר' דוסא ((סתם, הוא ר' דוסא) בן) הורכניס, (ובירושלמי בן) ארכניס

הרמב"ם בהקדמתו לזרעים פ"ד יאמר שמעון הצדיק ור' דוסא בן הרכינס היו בדור אחד, ור' דוסא האריך ימים עד שהשיג לדור ר' עקיבא, ובהקדמתו ליד החזקה יאמר ששמעון הצדיק היה בכלל הק"כ אנשי כנ"הג הוא היה כה"ג אחר עזרא. ונראה שיצא לו כ"ז מירושלמי יבמות ספ"א כשבאו חכמי ישראל לר' דוסא בן הרכינס וראה את ר"א בן עזריה אמר עליו מכיר אני שהוא דור עשירי לעזרא ועינוי דמיין לדידיה, ומזה הוציא רבינו שני דברים:

א)שמעון הצדיק כה"ג אחר עזרא.

ב)שר' דוסא ב"ה היה בזמן שמעון הצדיק.

וביוחסין ערך ר' דוסא מביא שהרמב"ם הוציא זה ממה שאמרו יבמות טז. שהעיד ר' דוסא בן הרכניס שעל מדוכה זו ישב חגי זכריה ומלאכי.

ואם קבלה הוא נתקבל ואם לדין יש תשובה, שאפשר שהיה לו קבלה מרבותיו שעל מדוכה זו ישב חגי, וכן מובא הלשון הזה גם על ר' צדוק בתוספתא דכלים ב"ב פ"ב שאמר, ע"ז ישב חגי הנביא, וקרוב מאוד לומר יען שר' דוסא שהיה עשיר מופלג וכאשר נביא לקמן, לכן הרכיש לו דברים עתיקים היותר יקרים והראה להם המדוכה אשר ישבו עליהם הנביאים ואפשר גם שהיה לו צורת עזרא משוח בששר ולכן אמר לרא"בע שעיניו דומות לעיני עזרא (ועיין ערוך ערך בדולקי).

ודבר פלאי בדורות שלאחר החורבן שיחיה אחד קרוב לארבע מאות שנה, ויותר פלא שיהיה לו אח קטן בשם יונתן ומשמע שם שהיה רך בשנים מתלמידי ב"ש, א"כ צריכין אנו לומר שגם אביו האריך ימים רבים ונשא אשה לזקנותו. מפלאי פלאים כאלו לא החרישו חכמי התלמוד לספר ממפלאות תמים דעים, וכאשר אמרו בספרי ברכה ששלשה חיו ק"ך שנה.

אבל הקרוב אל האמת שר' דוסא היה חבירו דרבן יוחנן בן זכאי וכמפורש בירושלמי יבמות ספ"א שאמר לר' יהושע זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בד"ת, א"כ היה באמת נחשב לדור ריב"ז. וכן מצינו בכתובות פ"יג מ"א שחולק עם רי"בז שהוא אמר כדברי בני כה"ג ורי"בז אמר כדברי חנן, ובנגעים פ"א מ"ד מצינו מחלוקת ר' דוסא בן הרכניס עם עקביא בן מהללאל ור' חנינא סגן הכהנים בענין כמה מראות נגעים.

ואחר העיון נראה ברור שסתם ר' דוסא הוא בן הורכניס כי בעדיות רפ"ג אמר ר' מאיר אף בזו ר' דוסא מטהר, ובאהלות רפ"ג מובא הדין בשם ר' דוסא בן הורכניס, ושם פ"ג מ"ב אוכל פרוד אינו מצטרף דברי ר"ד בן הרכניס, ובטהרות פ"ח מ"ח מובא בשם סתם ר' דוסא, ובעדיות פ"ג מ"ג חמש דחילות - דברי ר' דוסא, מובא חולין פ"יא מ"ב ר"ד בן הרכניס, וכן פח: ר' דוסא משום ר' יהודה (הוא ט"ס ובדק"ס ליתא תיבת ר' יהודה או יותר נראה שצ"ל להיפוך) שלשים ושתה היו, וע"ז אמר ר' ענני בר ששון כמחלוקת כאן כך מחלוקת בנגעים דתנן ר' דוסא בן הרכניס אומר ל"ו, ומזה אנו רואין בבירור שהיו להם בקבלה נאמנה שסתם ר' דוסא הוא בן הרכניס.

ויען שהאריך ימים וכמו שאמרנו שהיה כחבר לרי"בז והוא חי שנים הרבה אחריו לכן מצינו אותו ששקיל וטרי עם כל חכמי הדור שהיו אחר רי"בז, ור' יהודה בר אילעאי חשבו באמת לגבי ב"ש דורות האחרונים כגיטין פא..

וזה שמצינו סנהדרין צט. שחולק עם ר' אליעזר בענין כמה ימות המשיח, ובכורות פ"ז מ"ב חולק עם ר' חנינא בן אנטיגנוס, וביצה ט: חולק עם ב"ש וב"ה, ובר"ה פ"ב מ"ח חולק על ר"ג ואמר עדי שקר הן היאך מעידין על האשה שילדה ולמחר כריסה בן שיניה. ולכן אע"פ שמחכמי דור רי"בז לא מצינו הרבה הלכות שיזכר שמם עליהם יען שנכללו על שם ב"ש וב"ה אבל ר' דוסא שהאריך ימים והגיע לדור חכמי יבנה לכן נשארה לנו ממנו הרבה הלכות בשמו בשם סתם ר' דוסא הוא ר"ד בן הרכניס, והלכותיו מצינו שבת פ"כ מ"ד גורפין מלפני הפטם (בשם סתם ר"ד), עירובין ספ"ג העובר לפני התיבה ביו"ט וכו' (בשם ר"ד בן הרכניס), ר"ה פ"ב מ"ח (בשם רד"בה), כתובות פ"יג מ"א (בשם דר"בה), ובעדיות פ"ג מ"א, ב, ג, ד, ה, ו, ובכולן חולק עם חכמים, חולין פ"יא מ"ב, נגעים פ"א מ"ד (בשם ר' דוסא בן הרכניס), ובאבות פ"ג מ"י מאמרו היקר שאמר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של ע"ה מוציאין את האדם מן העולם.

ובברייתות מצינו יומא יב: מחלוקת ר' דוסא ור' יהודה אך הוא ט"ס וכדמובא המאמר בספרא צו פ"ז בדפוס ווינציאה ושם ר' יוסי תחת ר' דוסא, ומה שמצינו ב"ק סט. ר' יהודה אומר שחרית בע"הב עומד ואומר כל שילקטו - ר' דוסא אומר לעיתותי ערב אומר וכו', לא שר"י חולק עמו אך מסדרי הברייתות סידרו דעת ר"י שאמר שצריך בע"הב לומר בשחרית, ודברי ר' דוסא שצ"ל בערבית, ובעירובין פ"ג תניא ר' נתן ור' דוסא אמרו, באמת גרסת דק"ס ר' נתן אומר ר' דוסא אומר, פי' שר"נ אמר בשם ר' דוסא.

וכן נזכר סוכה נב: חולק עם רבנן, וביצה לז: דתניא ר' דוסא אומר ואמרי לה אבא שאול אומר הלוקח בהמה מחבירו מע"יוט וכו', וב"מ עו: רד"א שמין להן וכו', שקסבר יד פועל על התחתונה, ובסנהדרין סג. אמר מנין שאין מברין על הרוגי ב"ד, ובחולין נט: רד"א כל שיש לו קרנים אין אתה צריך לחזור על טלפים.

והנה אף שהיה בזמן נשיאת ר"ג כבר זקן גדול מצינו ר"ה פ"ב מ"ח שאף שלא ישר בעיניו מה שקיבל ר"ג את העדים ור' דוסא אמר שעידי שקר הן, אעפ"כ כשבא אליו ר' יהושע לשאול את עצתו השיבו אם באין אנו לדון אחר ב"ד אל ר"ג, צריכין אנו לדון אחר כל ב"ד וב"ד שעמד מימות משה ועד עכשיו, ובדבריו היקרים השקיט את רוח ר' יהושע ונכנע תחת ר"ג.

וביבמות טז. יסופר מרוב עשרו וזקנותו הגדולה, שבימי ר' דוסא בן הרכניס התירו צרת הבת לאחין (וחכמי הדור סברו שנעשה זה מפיו) והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה ועיניו קמו (עמדו מלראות) מלבא לב"המד, ונתייעצו שר' יהושע ורא"בע ור"ע ילכו אליו, וכשבאו לביתו ושפחתו א"ל שחכמי ישראל בביתו, את ר' יהושע שידע מכבר תפסו והושיבהו על מטה של זהב, א"ל ר' יהושע רבי, אמור לתלמידך - ר"א בן עזריה לישב, (אך אותו לא הכיר כידוע שהיה עול ימים כשנתמנה לנשיא) אמר ויש לו בן לעזריה חבירנו? תפסו והושיבו על מטה של זהב, א"ל רבי, אמור לתלמידך אחר וישב הוא עקיבה בן יוסף, א"ל אתה הוא עקיבה ב"י ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל, ובירושלמי שם פ"א ה"ו שקרא על ר' יהושע את מי יורה דעה זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לב"הכנס בשביל שיתדבקו אזניו בד"ת, ואל ר"ע קרא כפירים רשו ורעבו, מכיר אני שאדם גבור בתורה הוא, ועל רא"בע קרא נער הייתי וכו' מכירו אני שהוא דור עשירי לעזרא ועיניו דמיין לדידיה, וגם ר' טרפון היה עמהן, והתחילו מסבבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת ואז הראה להן שלא הוא התיר צרת הבת אך אחיו הקטן יונתן, שהוא תלמיד שמאי, אבל הוא העיד ונשבע בשמים ובארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שצרת הבת אסורה, שהלכה כבית

הלל, ויש שרוצים לומר שר' חנינא בן דוסא הוא בנו, אבל רחוק הדבר לומר כן יען שרח"בד היה עני כל ימיו, ועוד שגם רח"בד היה קודם החורבן, וגם תמיד מזכירו בשם ר"ח בן דוסא ולא בשם "בר' דוסא".

ר' דוסא (אמורא ירושלמי בדור השלישי והרביעי)

נזכר ירושלמי ע"ז סס"ב תני עולא שכפא קומי ר' דוסא - א"ל חזור בך - א"ל ר' זעירא לא תחזור בך.

וכן נזכר כתובות פי"ב ה"ג שאמר מה שצוה רבי אלמנותי לא תזוז מביתי דלע יימרון לה ביתא דנשוותא הוא משתעבד לנשוותא. וב"מ פ"ט ה"י בענין מתי עובר משום ביומו תתן שכרו.

וברו"ר פ"א-ד ר' הונא בשמו, וב"ר פרק ט"ז א"ר יוסי בר' דוסא כנען הוא אליעזר, ונראה שצ"ל ר' יוסי בשם ר' דוסא.

וב"ר פ"יב-ו ר' ברכיה בשם ר' דוסא אמר טעמא דר' אבהו, ובירושלמי סוף מו"ק שנפטר בר"ח ניסן, ועיין ערך ר' דרוסא.

ר' דוסא בר' חנינא

נזכר פדר"כ קלג, אבל צ"ל ר' יוסי בר"ח.

ר' דוסא בן טבת

נשאר לנו ממנו אגדה יקרה בשהש"ר פ"ז-ח ר' חנינא אמר בשמו שני יצרים ברא הק"בה, יצר ע"ז ויצר זנות, יצר ע"ז כבר נעקר, ויצר זנות הוא קיים, אמר הק"בה כל מי שהוא יכול לעמוד בזנות מעלה אני עליו כאלו עומד בשתיהן.

ר' דוסא ממלחיא

נזכר סוטה פ"ג סה"ז אמר בשם ר' אחא בש"ר לעזר שכהנות מותרות לצאת לחו"ל.

ר' דוסי סבא

בירושלמי חגיגה פ"א ה"ח ר' חזקיה ר' דוסתי ר' אבא בר זמינא ומטו בה משמיה דר' דוסי סבא (ובנדרים ספ"י גרס ר' דוסתי סבא) הכין כתב (ר"י נשיאה על ר' חייא בר אבא) הרי שלחנו לבם אדם גדול וכו'.

דוסתאי

אבא יוסף בן דוסתאי (תנא) ברכות כח..

ר' יעקב בן דוסתאי כתובות קיא:.

ר' יהודה בן דוסתאי מכות ז:.

ר' דוסתאי

בפרקי דר"א ספ"לח יסופר שמלך בבל (סנחרב) שלח לר' דוסתאי ור' זכריה ללמוד עם הכותים והשמרונים תורת משה, ובל"ס כן היה לר"זל הקבלה שמה שכתוב במלכים ב. יז, ויבא אחד מהכהנים - ויהי מורה אותם, היה שמו דוסתאי או זכריה, ואחד מן המעתיקים כתב השני שמות הללו, ובא מעתיק אחר והוסיף תואר "רבי".

ר' דוסתאי

נזכר ב"ר פ"יא-ח מחלוקת ר' ברכיה ר' דוסתאי ור"ש בר נחמני.

דוסתאי אבוה דר' אפטוריקי

בחולין סד: תני דוסתאי אבוה דר' אפטוריקי לא שנו אלא שנמצא על חלבון וכו', ובב"מ ה. נזכר אך בלשון תני אבוה דר' אפטוריקי, ומזה אנו רואין שהיה מהתנאים שוני ברייתות ולא נסמך, ובנו היה ידוע יותר ולכן נקרא ע"ש בנו.

דוסתאי איש כפר יתמה

נזכר במשנה ערלה פ"ב מ"ה אמר שמעתי משמאי הזקן. ובספר כפתור ופרח פ"יא גרס איש כפר דמן דמא, ובסה"ד גרס איש כפר דמאי.

ר' דוסתאי בר' יהודה

(תנא דברייתא בדור רבי).

נזכר תמיד בשם זה, אך בב"ק פג: בשם בן יהודה.

הוא היה תלמיד ר' שמעון כחולין קכג. שאמר משמו, ובערכין ל. חולק עם רבי, ובתוספתא שביעית פ"ב ה,יד מחלוקת עם ר' יוסי בן כיפר.

הלכותיו מצינו קידושין סד. שאמר בנות ישראל מקוה טהרה לחללין, וב"ק פג" עין תחת עין ממון, ובתוספתא מכות פ"א ה"ו עדים זוממין שבאו אחרים והזימים זוממיהן פטורין, ובתוספתא סנהדרין ספ"ג ר' דוסתאי בר' יהודה אומר ברח מארץ לחו"ל אין סותרין את דינו ומובא המאמר ברכות ז: ושם ר' יהודה בן דוסתאי משום ר' שמעון בן שטו, אבל בקד"ס הגרסא הישרה ר' דוסתאי בר' יהודה משום ר' שמעון, ובד"אד פ"ב נשאר מאמר אגדי ממנו שאמר לעולם היה מתגרה ברשעים וכו', וקרוב לומר שהיה בנו של ר' יהודה לפי סדר הזמנים.

ר' דוסתאי בר' ינאי

הוא היה תלמידו דר"מ וזכה להזכר במשנה כעירובין פ"ה מ"ד ר' דוסתאי בר' ינאי אומר משום ר' מאיר שמעתי משקדרין בהרים, ובאבות פ"ג מ"ח אומר משום ר"מ כל השוכח

ד"א ממשנתו מעה"כ כאלו מתחייב בנפשו, וכן בויק"ר רפ"ז אומר משום ר"מ, וכן מצינו בתוספתא שבת ספ"טו שאומר משום ר' אליעזר.

והיה חבירו דרבי בירושלמי דמאי פ"ז סה"ז א"ר אבהו איתפלגון רבי ור' דוסתי בי ר' ינאי, וכן היה לו חבר ר' יוסי בן כיפר ושניהם ירדו מא"י לבבל כגיטין יד: ר' אחי בר' יאשיה (שהיה ריש בהוצל בזמן רבי) הוה ליה איספק דכספא בנהרדע א"ל לר' דוסתאי בר"י ולר' יוסי בר כיפר בהדי דאתיתו אתיוה ניהלי, אזול יהביה ניהליה אמרי להו נקני מינייכו (אונסא דאורחא) א"ל לא, א"ל אהדריה ניהלן, ר' דוסתאי ב"ר ינאי א"ל אין, ר"י בן כיפר א"ל לא, הוו קא מצערי ליה, אמרו לו (לר' דוסתאי בר"י) חזי מר היכי קא עביד א"ל טב רמו ליה (הרבה הכהו) כי אתו לגביה (לר' אחי בר"י) קיבל ר' יסוי בן כיפר על ר' דוסתאי ב"ר ינאי על שלא די שלא סייעו אך גם עשה להיפוך, ויען ר' דיסתאי ב"ר ינאי ראיתי שהאנשים הללו גבורים ולאמים ומתיירא אני מהן, ואמר אלו הרגו את דוסתאי מי נתן לינאי אבא בר כוותי? ובירושלמי גיטין ספ"א וקידושין פ"ג ה"ד יסופר המעשה בע"א מעט שירדו לבבל לגבות חוב לחברון, ואח"כ בא ר' יוסי בן כיפר לפני ר' ינאי אבי ר' דוסתאי וקיבל עליו לפני אביו מה שעשה לו.

הלכותיו לא נשארו לנו, אבל מאמריו המחוכמים באגדה מצינו.

וגם תלמידים היו לו כנדה לא: שאלו תלמידיו את ר' דוסתאי ב"ר ינאי מפני מה איש מחזר על אשה - והשיב להם מי מחזר על מי, בעל אבידה מחזיר על אבידתו, ומפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה, זה ממקום שנברא וזה ממקום שנבראת, ומפני מה האיש מקבל פיוס ולא אשה, זה ממקום שנקרא וזו ממקום שנבראת, מפני מה אשה קולה ערב וכו', ובפסחים ח: אמר מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלמלא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דיינו. (ובספרי בהעלותך ספ"פט איתא בטעות ר' דוסתאי ב"ר יוסי וצ"ל ב"ר ינאי), וב"ב י. דרש בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"וד - אדם מביא דורון גדול ספר מקבלין ממנו והק"בה אינו כן אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה, ובאבות דר"נ פ"ג-ה אומר אם בררת וזרעת ברביעה ראשונה שוב לך וזרע ברביעה שניה וכו'.

ובקידושין יב. כי אתא רבין אמר, ר' דוסתאי ור' ינאי ור' אושעיא שיערו כמה היא פרוטה, גרסת היוחסין ר' דוסתאי ב"ר ינאי.

ונראה ברור שאביו ר' ינאי הוא הנזכר אבות פ"ד מ"טו.

ר' דוסתאי בר' מתון

(תנא דברייתא).

נזכר ברכות ז: תניא נמי הכי ר' דוסתאי ב"ר מתון אומר מותר להתגרות ברשעים בע"הז, אך בדא"ר פ"ב מובא המאמר ע"ש ר' דוסתאי ב"ר יהודה.
ומה שמצינו יומא ל: ר' דוסתאי בר מתון א"ר יוחנן הוא ט"ס וצ"ל ר' יוסטאי בר מתון כזבחים צט, וכן מובא הגרסא בדק"ס ברכות ז:.

ר' דוסתאי דמן בירי

(בירי עיר בבבל כעירובין נו.).
לענין הלכה נזכר אך ע"ז מ. שרבי-ליה עולא לר' דוסתאי דמן בירי מדקאמר רב קירבי דגים ועוברן - והשיב לו סמי מכאן עוברן א"ל ר' זירא לא תיסמי.
ובאגדה מצינו עירובין מה. שדרש מאי דכתיב ויגידו לדור, וב"ק פג. דרש הפסוק ובנחה יאמר שאין השכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות וכו', ובסנהדרין קז. דרש למה דוד דומה לסוחר - שלא יכתב סורחני א"ל ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו וכו'.

ר' דוסתאי מבי ישבב

נזכר מדרש משלי ספ"יג ששאל לר' מאי מהו ובטן רשעים תחסר, ובפד"כ נט: גרס ר' דוסתאי מן כוכבה ובהערה שם שצ"ל מן כוכבא.

דוסתאי סבא

נזכר זהר תזריע עו. אמר בשם ר' ייסא סבא.

דוסתי סבא

ערך ר' דוסי סבא.

דורדאי

אלעזר בן דורדאי ע"ז יז..

דורמסקית

ר' יוסי בנו תנא דברייתא מגילה ז..

דורשי חמורות

נזכרו ברכות כד. דרשו הפסוק והיו חייך תלואים לך מנגד זה התולה תפיליו, ופסחים נד. דרשו ענה פסל היה, וחולין קלד: הזרוע כנגד היד, ומזה מה שמצינו קידושין כב: רי"בז היה דורש המקרא הזה כמין החומר, וכן סוטה טו: גבי ר"ג. ומצינו דורשי רשומות מכלתא בשלח מס' ויסע פ"א דורשי רשומות אמו לא מצאו ד"ת שנמשלו למים, ושם, הראהו ד"ת שנמשלו לעץ. ושם פ"ד פ' וילקטו שהיה המן בזעת אפך, ושם פ"ה פ' ויקרא

בית ישראל קראו את שמו מן, ובספרי מסעי פ' והוא לא אויב לו דורשי רשומות אמרו ג' עדיות הכתובים בפרשה ללמדך שדיני נפשות בשלשים.

דורתאי

בפסחים ע: יהודה בן דורתאי, ויהודה היה לו ג"כ בן בשם דורתאי והיו בימי הלל, והלך עם אביו וישב לו בדרום.

דושו אחוי דדודו

נזכר בירושלמי גיטין פ"ד בה"ב שנתן גן לאשתו ואמרו חכמים שהיא תתן זכר הסופר.

רב דימי

בשם זה נזכר בכל הש"ס בבלי, וזה אות שהיה בבלי וכן כתב רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ב פ"ג שרבין ורב דמי היו בבלים, ובירושלמי נזכר תמיד בשם רב אבדומה נחותא כשבת פ"ח ה"א, עירובין פ"א סה"ו, שקלים פ"ג ה"ב, פ"ח ה"א, סוכה פ"ד ה"ה, ר"ה פ"א ה"א, חגיגה פ"א ה"ד, קידושין פ"א ה"ה, ב"ב פ"ג ה"א.

ימי נעוריו ואבותיו מכוסין בערפל ולא נזכרו בשום מקום. וקרוב מאוד לומר שעלה לא"י בימי נעוריו עוד בחיי ר' יוחנן ור"ל ור' אלעזר, ואף שלא מצינו בשום מקום שידבר עמהם פא"פ אבל מהלכותיו הרבות שאמר בשמם נראה בבירור שזכה לראותם.

ובימי רב נחמן ורבה ורב יוסף זכה להמנות מחכמי ישיבות א"י ובבבל להיות מהנחותי, היינו להביא תורת א"י לבבל ותורת בבל לא"י ביחד עם חבירו הגדול רבין, ושאר חביריו ר' יצחק בר יוסף ורב שמואל בר יהודה, ולכן נקרא בא" רב אבדומה נחותא, ובבבל תמיד בשם כי סליק רב דימי.

ומשרה גדולה כזאת אשר שמו על שכם עול ימים אשר לא קנה לו עוד תורת הנסיון היה קשה עליו מאוד, ולכן טעה לפעמים בשמועתו וזה שמצינו זבחים עד: א"ר אלעזר חבית של תרומה - פותח אחת מכן וכו', יתיב רב דימי וקאמר להא שמעתא (דר"א) א"ל רב נחמן גמע ושתי קא חזינא הכא, אלא אימא נפתחה אחת מהן וכו', ומזה אנו רואין שגם בימי ר"נ כבר בא לבבל ועמו תורת ר' אלעזר ויען שהיה אז עול ימים לכן מצינו חולין יב. קיב. בער רב דימי מרב נחמן, ובשבת סג: כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן מנין לאריג - כי סליק רב דימי לנהרדעא (והלשון שאמרו כי סליק לנהרדעא מצינו ג"כ ע"ז ע: ההוא פולמוסא דסליק לנהרדעא, ובחולין נו. כי סליק זעירי לנרדעא, יען כי עיר נהרדעא היתה גבוה מסורא כתענית י. שאמרו רב אמר - ושמואל אמר - ארגב"י וסימנך עילאי בעו טיא, תתאי לא בעו מיא ופי' רבינו חננאל שנהרדעא אתריה דשמואל והיא

גבוה, וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתא) שלח להו דברים שאמרתי לכם טעות הוא בידי ברם כך אמרו משום ר"י וכו'.
והתרגל בעבודתו הקדושה הזאת עד שבימי רב יוסף היה כבר גדול הדור ודבריו והלכותיו שהביא מא"י נתקבלו בחיבה יתירה כשבת סג. ששאלו רב יוסף מ"ט דר"א, ושם עו. כי אתא ר"ד אמר המוציא תבן - באורתא אר"י הכי, לצפרא הדר ביה, אמר רב יוסף שפיר עבד דהדר ביה וכו', ושם קח: כי אתא ר"ד אמר מעולם לא טבע גברא בימא דסדום אמר רב יוסף הפוכה סדום והפוכה מילה, ובגיטין לב: אמר רב יוסף ניחזי אנן דכי אתא רב דימי אמר וכו', ובקידושין יב: סבר רב יוסף למימר פרוטה כל דהו - א"ל אביי - הא כי אתא רב דימי - א"ל רב יוסף אי הכי וכו'. ובתמורה יד. כי סליק ר"ד אשכחיה לר' ירמיה (ורב דימי מסר לו דברי רב יוסף) א"ל ר' ירמיה אי אשכחיה דכתיב איגרתא שלחי לר"י.
והיה מדקדק כ"כ בשמועותיו ותקיף בדעתו עד שאמרו יבמות נה: כי אתא ר"ד אר"י - אמר לו והא רבב"ח לא אמר הכי? א"ל או איהו שקראי או אנא שקרי.
והנה בכל הלכותיו המרובין שהביא ושאמר בשם אחרים לא מצינו שום אחד מהן שיאמר עליו כי רב דימי קיבל ממנו, זול ר' ירמיה כיומה סג., פסחים ס: אמר רב דימי אמריתא לשמעתא קמיה דר' ירמיה, ובשבת קמה. אמר רב דימי האלהים מפומיה דר' ירמיה שמיע לי, ובזבחים י. אמר מתיב ר' ירמיה, ומזה נוכל להבין שאף שאפשר שזכה עוד לראות את ר' יוחנן וכל גדולי הדור ההוא אבל היה אז עול ימים מאוד, ור' ירמיה שבא לא"י עוד בחיי ר' יוחנן כמבואר בערכו ואוירא דא"י החכימו ונעשה גדול הדור עד שבימי רב יוסף כהא היה שמו נודע לתהלה, ורב דימי קיבל ממנו, אבל כל ההלכות שאמר רב דימי בשם כל חכמי הדור שלפניו המה אך שמועות ששמע בשם ולא ששמע מפיהם.
והלכות רב דימי המה מה שהביא כמה מעשיות ודימים מדורות הקדמונים, כברכות מד. כי אתא ר"ד אמר עיר אחת היתה לו לינאי המלך וכו', עירובין פג. שיגר בוניוס לרבי, כתובות צו. מעשה בכלתו של ר' שבתי, שם קז. מעשה בא לפני רבי בבית שערים - לפני ר' יוסי בציפורי, קידושין יב: שיער ר' סימאי בדורו, ע"ז לה: פ"א יצא רבי לשדה וכו'.
וכן הביא מאמרים רבים בלי שם האומר ואך אמרו כי אתא רב דימי אמר "אמרי במערבא" כעירובין ג., סוכה י., תענית י., יומא נה:, חגיגה טו:, כתובות יז., סנהדרין סט. ע. ק:, זבחים קה..

וכן סתם כי אתא רב דימי אמר, ברכות כא: לא. מד., שבת יג: עד. קח:, עירובין נד: סא. פג. פו:, פסחים ס:, ר"ה כג., יומא עב: פח., מגילה יח., מו"ק ג. יג:, יבמות נט:, כתובות כז: לד: צו. קד: קה: קיא:, נדרים מ., גיטין לג:, קידושין לא., ב"מ עה:, ב"ב עג: קלה: קסט:, סנהדרין לט: סח: ק., ע"ז ח. יא: יב: יד: כז. לב. לה. לה: מז., שבועות כ:, זבחים ל. קטו. קיח:, מנחות כו., חולין נג. קלז:, ערכין טז., נדה כה..

וכן מה שאמר בשם אומרו, כמו כי אתא רב דימי אמר ר' אלעזר בסנהדרין נז., מנחות נה., עובדא הוה קמיה דר' אלעזר ע"ז ע:.

כי אתא ר"ד אמר שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו ר' אמי ור' אסי שבת עד..

כי אתא ר"ד אמר זעירי שבת ג., כתובות טו..

כי אתא ר"ד אמר רב חמא בר יוסף ע"ז יד:.

כי אתא ר"ד אמר, רב חנן קרטיגנאה משתעי כתובות כז:.

כי אתא ר"ד א"ר חנינא שבת קכה:.

כי אתא ר"ד א"ר יוחנן שבת ז. ח: סג:, גיטין נט., סוטה מג:, ב"ב עד:, סנהדרין לא:, חולין עו:.

כי אתא ר"ד א"ר ינאי מנחות כו:.

כי אתא ר"ד א"ר יונתן ב"ב עד: עט:.

כי אתא ר"ד אמר, רב חתים בר"ח ברכות מד..

כי אתא ר"ד אמר רבי זבחים קיח:.

כי אתא ר"ד אמר תני דבי בר ליואי זבחים קטו..

כי אתא ר"ד אמא ר"ל תמורה יב:.

כי אתא ר"ד א"ר שמעון בן פזי אריי"בל כתובות קד:.

והנה מלבד אלו ההלכות מצינו בכל הש"ס דבר נפלא שכמעט תמיד אמרו כי אתא רב דימי אמר, ואח"כ כי אתא רבין אמר, או כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר, או כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר, ומזה אנו רואין את התנהגותם הנפלאה בישיבות בבל שהתמנו אלו גדולי חכמי הדור מישיבות בבל וא"י להביא תורת הישיבות מזו לזו והסכימו שמקודם יעלה רב דימי לא"י, וישב שם וקיבל הלכות א"י וחזר לבבל, ועל מקומו בא רבין או אחד משאר חבריו ושהה שם זמן מה עד שחזר רב דימי ואז הלך לבבל רבין וחבריו, ומסר בישיבות בבל כל מה שנתחדש שם מן הזמן שיצא רב דימי וכן היה חוזר חלילה, ואך בשני מקומות מצינו מקודם כי אתא רבין ואח"כ כי אתא רב דימי.

ונביא כל המקומות שנמצא כי אתא ר"ד ואח"כ כי אתא רבין וחבריהם.

כי אתא רב דימי אמר וכו'. כי אתא רבין אמר וכו' ברכות כב., שבת עב. קמז., עירובין י:, סוכה לב:, יומא יב:, מו"ק י., יבמות מה., כתובות לד: נז., קידושין יב., סנהדרין פב., זבחים לא., חולין פה: קו., קלה., בכורות כב..

כי אתא רב דימי א"ר אלעזר וכו', כי אתא רבין א"ר אלעזר וכו' שבת קלד:, קידושין עה., ב"מ קה:, סנהדרין סג., סוכה כא..

כי אתא רב דימי אמר תני בר קפרא וכו', כי אתא רבין אמר תני בר קפרא וכו' זבחים לא..

כי אתא רב דימי א"ר אמי א"ר חנינא וכו', כי אתא רבין א"ר אסי אר"ל וכו' כריתות כה:.

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן וכו', כי אתא רבין א"ר יוחנן וכו' שבת עו. קלד. קמז., עירובין י:, סוכה יא:, יומא ג:, יבמות עח: (ושם איתא בטעות כי אתא רבינא וצ"ל רבין), כתובות לא: פב., ב"ק מג: עו., ב"ב כז: קכט., שבועות כ:, סנהדרין כג: עד., זבחים כ., מנחות עא: צה., חולין קד: קי. קלד., אמר מחלוקת ר"י ור"ל שבת עו., רמי ליה ר"ל לר' יוחנן מעילה כא:.

כי אתא רב דימי א"ר יונתן וכו', כי אתה רבין פירשה משמיה דר' יונתן וכו' יומא מא:.

כי אתא רב דימי א"ר ינאי וכו', כי אתא רבין א"ר ינאי וכו' עירובין עה..

כי אתא רב דימי א"ר יצחק בר אבדימי וכו', כי אתא רבין אר"י בר אבדימי וכו' יבמות מה..

כי אתא רב דימי א"ר ירמיה וכו', כי אתא רבין א"ר ירמיה וכו' יומא סג..

כי אתא רב דימי א"ר שמעון בן פזי ארי"בל וכו', כי אתא רבין אר"ש בן פזי כתובות נז..

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן וכו', כי אתא רבי שמואל בר יהודה אר"י וכו' גיטין מ., סנהדרין לא:, ע"ז נד:.

כי אתא רב דימי א"ר חנינא וכו', כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר חנינא וכו' שבת נב..

כי אתא רבין אמר וכו', כי אתא רב דימי אמר וכו' ברכות מד:.

כי אתא רבין אמר רבב"ח אר"י וכו', כי אתא רב דימי וכו' ע"ז פז..

כי אתא רב דימי וכו', כי אתא רבין וכו' כי אתא ר' יצחק (ובל"ס צ"ל רב יצחק בר יוסף) וכו' ברכות מד..

כי אתא רב דימי וכו', כי אתא רבין וכו', כי אתא רב שמואל בר יהודה וכו' שבת קמז..

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן וכו', כי אתא רב יצחק בר יוסף אר"י וכו', כי אתא רבין א"ר יוחנן וכו', כי אתא רב שמואל בר יהודה אר"י וכו' ע"ז עג..

כי אתא רבב"ח א"ר יוחנן וכו', כי אתא רב דימי אר"י וכו', כי אתא רבין אר"י וכו', כי אתא רב שמואל בר יהודה אר"י וכו' יבמות נה:.

והנה ידוע שאחרי פטירת רב חסדא שמלך בסורא לא הוקם עוד ריש מתיבתא שמה, ומתיבתא הגדולה היתה בפומבדיתא שמלכו שם רבה ורב יוסף ואח"כ אביי, ואף שר"נ היה היש בנהרדעא אבל לא היה ריש מתיבתא, ולכן מצינו את רב דימי כשהיה הולך לבבל שקיל וטרי עם רב יוסף ואביי שהיו בפומבדיתא, ואך ע"פ מקרה הלך לנהרדעא, וזה שאמרו שבת סג: כי אתא רב דימי אר"י מנין לאריג - א"ל אביי וציץ אריג הוא - כי סליק רב דימי לנהרדעא שלח וכו'.

אבל עם רב יוסף הבאנו כבר לעיל שהביא אליו הלכות א"י ויקח בידו הלכות רב יוסף לא"י, ועם אביי היה כרב וחבר כנזיר לו. יתיב ר"ד וקאמר להא שמעתא איתיביה אביי כמה פעמים בסוגיות חמורות כתלמיד חבר, וכן שבת קמה., פסחים לד: מד., זבחים ע: יתיב ר"ד וקאמר להא שמעתא א"ל אביי. וברכות נ. שאלו אביי ברכה אחת מעין שלוש מאי ניהו ור"ד למדו כל נוסח הברכה, ושם הקשה לו אביי והכתיב ומברכתך יברך - א"ל בשאלה שאני, ובשבת סג. שאלו אביי מ"ט דר"א, ובשבת עב. הקשה לו הרי חטאת, ובעירובין כב. א"ל אביי מ"ט וכו', ושם י: א"ל אביי מי פלגיתו את ורבין א"ל לא.

ובקידושין יב. א"ל אביי נימא את ורבין בפלוגתא דהני תנאי קמיפלגיתו, וב"מ נח. שאלו במערבא כמאי זהירי, וב"ב קע. א"ל אביי א"כ פלוגתא לדמר (מדבריך תקשה לרבה) א"ל ותפלוג (שאינו חושש), ובסנהדרין ק. א"ל אביי וכי אפשר לומר כן - א"ל רבי דימי מ"ט לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי וכו', ובע"ז יד: א"ל אביי תנן נקלב ולא ידעינן מהו ואת אמרת קורייטו ולא ידעינן א"ל דכי אזלת התם וכו', ובזבחים ל: א"ל אביי והא רבב"ח לא אמר הכי א"ל הוא אמר לא פליגי ואנא אמינא פליגי, ובעירובין כב:, ויבמות עח. א"ל אביי - א"ל רב דימי קרקפנא חזיתיה לרישך בי עמודי (ופי' התוס' שרבה שהיה תלמידו דר' יוחנן ושמע זאת אביי מרבה).

מכל זאת אנו רואין את גודל רב דימי בעיני חכמי בבל.

דבריו במשל מצינו סנהדרין סח: שאמר ירך מתוכה מסרחת, ובכתובות יז. שאמרי במערבא לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן. וב"מ נח: במערבא זהירי בחורי אפי, וברכות ו. עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו.

הלכותיו המובאין בירושלמי מצינו שבת פ"ח סה"א אמר רב יוסף - א"ל רב אבדומה נחותא ויאות ר' יהודה מוריינא דנשיא הוה, ובאמת צ"ל אמר ר' יוסי (שהוא חבירו דר' יונה) כדמובא בשקלים פ"ג סה"ב ושם פ"ח ה"א, ובעירובין פ"א סה"ו אמר רב אבדימי נחותא ובלבד שלא תהא וכו', ובסוכה פ"ד ה"ה ור"ה פ"א ה"א-ד:, וחגיגה פ"א ה"ד א"ר יוסי קיימה רב אבודמי נחותה בכהנים ובשעיר (ובבבלי פסחים עא. תירץ זאת ר"ה בריה

דרב יהודה ורב דימי הביא זאת לא"י אבל רבא דחה התירוץ שם ורב דימי לא שמע זאת מרבא).
ובקידושין פ"א ה"ה וב"ב פ"ג ה"א א"ר יוסי קיימה ר' אבודמא נחותא מורה שמואל בנכסי הגר, ובב"ב פ"ג ה"א נשתבש המאמר.
ומזה אנו רואין שאז היה הריש ר' יוסי והוא קיבל מרב דימי הלכות ישיבות בבל, אבל אח"כ כשהתגברו הגזירות בא"י בסוף ימי אביי ורבא אז באו כל הנחותי לבבל ולא עלו עוד, וזה שמצינו חולין קכד., נדה י: לט: כי אתא רבין וכל נחותי אמרי וכו', וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ב פ"ג וז"ל ואחרי הדרות האלו היו ר"נ וכו' וחכמים אחרים שהיו באין ושבים כמו ר' אבא - ואח"כ אביי ורבא ותרב הגזירה בא"י ונתמעטה שם ההוראה מאור ושבו אלה שהיו שם מן הבבלים כמו רבין ורב דימי וכולם ירדו הנה וכו'.
האומרים בשמו מצינו אך גיטין יט: מרי מר משמיה דרב דימי אך שם הוא רב דימי מנהרדעא.
ומצינו רב משרשיא בר רב דימי גיטין עח. אך שם נראה שצ"ל בריה דר' אמי כב"ב כה:.

רב דימי אחוה דרב ספרא

נזכר נדרים עז: תני ר"ד אחוה דרב ספרא כל הנודר אע"פ שהוא מקיים נקרא חוטא, ובערכין טז. כשחלש על רב ספרא אחיו לשיילי ביה א"ל תיתי לי דקיימי כל דאמור רבנן א"ל הא מי קיימת לעולם אל יספר אדם בטובת של חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו א"ל לא שמיע לי ואי הוה שמיע לי קיימתה, ובכתובות פה: נזכר פטירתו שאמרו שם ההוא דאפקיד מטכסא (לבוש משי) בי ר"ד אחוה דרב ספרא שכיב ולא פקיד אתא לקמיה דר' אבא א"ל ידענא ביה ברב דימי דלא אמיד.

רב דימי בר אבא

נזכר ברכות נג: אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא מחלוקת בשכח במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך, ובע"ז טו: אמר כדרך שאסור למכור לעכ"ום כך אוסר למכור לישראל החשוד למכור לעכ"ום.

רב דימי בן אבין

ערך ר' אבדימי בר אבין.

רב דימי בריה דרב הונא מדמהריא

נזכר סנהדרין כט:, מנחות פא. ששאל מרבינא.

רב דימי בר חיננא א)

היה חבר לרב חסדא כזבחים לו: שאמר רב חסדא מרגלא בפומיה דרב דימי בר חיננא בשר פסח שלא הוצלה - חייבין עליהן משום טומאה, ובר"ה לד: אזל ר' חייא בריה דרבה בר נחמני (שהיה תלמיד רב חסדא) אמרה לשמעתיה קמיה דרב דימי בר חיננא. ויש[31]

רב דימי בר חיננא ב)

שהיה קטן מרבא, והיה לו אח בשם רבין כב"ב יג: רבין בר חיננא ור"ד בר חיננא שבק להו אבוה ב' אמהתא - אתו לקמיה דרבא.

וזה רב דימי נזכר עירובין סא. שחולק עם רב ספרא, וב"ק צח: אמר הא דרבה מחלוקת ר"ש וכו', ור"ה בריה דרב יהושע פריך עליו, ובסנהדרין פד: חולק עם רב מתנה ואמר מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור, ואחיו רבין חי גם בזמן רב אשי כפסחים קט:.

רב דימי בר חמא

ערך ר' אבדימי בר חמא.

רב דימי בר יוסף

היוחסין ואחריו בסה"ד יאמרו שסתם רב דימי הוא בר יוסף ולא הביאו שום ראיה לזה, ונראה שטעות בא להם יען שמצינו חולין יב. בעי מיניה רב דימי בר יוסף מרב נחמן - א"ל ר"נ לכי תיכול עלה כורא דמלחא, ושם קיב. בעי רב דימי מר"נ והשיב לו ג"כ לכי תיכול עלה כורא דמלחא, אך באמת בדק"ס שם יב. איתה אך סתם רבי דימי, והטעות בא יען שבכ"י אחד היה כתוב רבה בר יוסף כדמובא בדק"ס שם בהערה ל', ובא אחד והגיה תחת "רבה" רב דימי ותיבת בר יוסף נשאר.

אבל רב דימי בר יוסף אין זה סתם רב דימי, כי ר"ד בר יוסף היה תלמידו דשמואל כמבואר כתובות ס., נדה סו. ההיא דאתאי לקמיה דשמואל א"ל לרב דימי בר יוסף זיל בדקה.

וכן מצינו ברכות מה: ר"ד בר יוסף אמר רב, ומזה אנו רואין שהיה תלמידם. ובב"ב קנא. שאחתיה היה לה פיסקתא דפרדיסא וכל אימת דחות חלשה הוה מקניה ליה ניהליה וכי קיימא חות הדרא בה זימנא חדא חלשה שלחה ליה תא קני - כי קיימא הדרא בה אתאי לקמיה דרב נחמן שלח ליה תא, לא אתא אמר מאי איתי הא שיירה - שלח ליה אי לא אתית מחינא לך בסילוא דלא מבע דמא, ואין זה פלא שאע"פ שהיה זקן מר"נ אבל

[31] המשך המשפט בערך הבא – הערת ויקיעורך.

ר"נ שהיה חתניה דבי נשיאה וריש בנהרדעא ולכן אמר לו כזאת, וכמו שמצינו קידושין ע. שהזמין גם את רב יהודה לדין לפניו.
ומצינו ר"ד בר יוסף א"ר אלעזר ב"ב נג: קנ., אך בד"ק ליתא תיבת ר"א, ובשבת קלו. שהיה לו בן, ולבנו נולד ינוקא ומת בתוך שלשים והתאבל עליו א"ל אביו סעודת הבראה אתה רוצה לאכון? והשיבו קיים לי ביה שכלו לו חדשיו, ומזה הוציא היוחסין שהיה לו בן חכם.

רב דימי בר יצחק

היה תלמידו דרב יהודה כחולין מח: שרב דימי ב"י הוה קא בעי למיזל לבי חוזאי אתא לקמיה דרב יהודה א"ל ליחוי לי מר בין הפרשות - א"ל תא אגמרך, ונזכר מגילה י: רד"בי פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא כי עבדים אנחנו.

רב דימי בר ליואי

נזכר ברכות כז: שאביי שרי ליה לכברויי סלי.

רב דימי בר נחמיה בריה דרב יוסף

נזכר סנהדרין כד. לגרסת דק"ס ויוחסין, וגרסא שלנו רב דימי בריה דרב נחמן.

דימי בר קקוזתא

בשבת קנו. אמר אשי אנא ודימי בר קקוזטא הויין בחד בשבא (שאנחנו נולדו ביום אחד) אנא מלך והוא הוה ריש גנבי.

רב דימי בר שישנא

אמר משמיה דרב גיטין סב., מנחות צ..

רב דימי דמן חיפא

ערך ר' אבדימי דמן חיפא.

רב דימי מנהרדעא

זה דבר ברור שסתם רב דימי אינו רב דימי מנהרדעא כמפורש ע"ז יא. כי אתא רב דימי ואח"כ אמרו רב דימי מנהרדעא מתני אפכא.
הוא היה בזמן רב יוסף כב"ב כב. שר"ד מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקיט ליה שוקא. ושלח רבא לרב אדא בר אבא, אזל בעא מיניה ולא ידע להשיבו כראוי וטפח ליה בסנדליה וא"ל אנא רבך ורבא רבה דרבך ולא נקטו ליה שוקא ופסיד גרוגרות דידיה, ואתא רב דימי להתאונן לקמיה דרב יוסף, ורב יוסף א"ל מאן דלא שהייה לאוניתא דמלכא דאדום לא נשהייה לאוניתיך ושכיב רב אדא בר אבא, ורב דימי אמר שלכן מת יען שפסיד גרוגרות דידיה.

וכפי הנראה היה הריש בעיר "בי הדיא" כיבמות קכא. שאחר נטבע ברכמי (שם עיר או נר) ואסקיהו "אבי הדיא" לבתר ג' יומין ואנסבא רב דימי מנהרדעא לדביתהו.
הלכותיו מצינו מו"ק יב. שאמר זופתין חביתא (במועד) ואין זופתין כוזתא, וב"ב כא. פליג על רבא ואומר מותבינן דדייק ולא גריס שבשתא כיון דעל על, ושם סג. האי מאן דמזבין וכו', ושם קלח: אמר הלכתא חוששין לב"ר טועין, ובריש הוריות אמר עד שיאמרו להן מותרין אתם לעשות, ובמנחות לה. פליג עם רביי ששי"ן של תפלין אין צריך שיגיע למקום התפר, ובחולין טו: אמר הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריה באומצא, ובמנחות לז: אמר האי מאן דחייטיה לגלימיה וכו'.
וכן מצינו ר"ה כ., ב"ב צא., ע"ז יא:, חולין קיא. ר"ד מנהרדעא מתני איפכא.
ובאגדה נזכר שבת קכז. שאמר גדולה הכנסת אורחין יותר מהשכמת בהמ"ד.
ובחולין קיג. שהיה מולח במלחא גללניתא ומנפיץ ליה. והיה מקפיד על זוגות כפסחים קי:.
האומרים בשמו מצינו אך אמימר כחולין נא: נפולה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני מעיים, ובסה"ד כתב שא"ל מר זוטרא, ושגגה היא כי מר זוטרא אמר לאמימר ולא לרב דימי מנהרדעא.
וכפי הנראה שבימי רב יוסף היה עוד עול ימים מאוד כי ע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג פ"ח שרב דימי מנהרדעא מלך בפומבתיא מן שנת תרצו לשטרות אחר רב זביד עד תרצט, וזה ששים וחמש שנים אחר פטירת רב יוסף שנפטר תרלד. א"כ היה אז לערך אך כבן עשרים או פחות מזה.

דייני ארץ ישראל

המה ר' אמי ור' אסי כסנהדרין יז:, וב"ב ע: אמרו לימא בפלוגתא דהני תנאי דתניא - דייני גולה אמרי נשבע - דייני א"י אמרי וכו', ותיבת "דהני תנאי דתניא" הוא טעות הדפוס ובתוס' בכתובות צב: ד"ה דינה העתיקו כראוי.

דייני גולה

הוא קרנא כסנהדרין יז: ונזכרו ב"ב נא. ע. ע: ק., והרשב"ם כתב בכל המקומות האלו שהם שמואל וקרנא מסנהדרין יז: ובל"ס היתה גרסתו כן שם, אף שאמרו שם רבותינו שבבבל רב ושמואל זה היה אחרי פטירת רב שילא שיסדו ב' ישיבות אז היו נקראין רבותינו שבבל, אבל קודם לכן היו שמואל וקרנא אך דייני גולה, וזה ברור.

דייני גזירות שבירושלים
בכתובות רפ"יג שהיו אדמון וחנן בן אבישלום, ובגמרא שם אדמון בן גדאי וחנן המצרי וחנן בן אבישלום, וע"פ דברי ר' נתן שהיה גם נחום המדי.

דייני דנהרדעא
הוא ר' אבא בר מניומי כסנהדרין יז: וכן הוא בירושלמי שבועות פ"ו ה"ח, ובערוך ערך דן העתיק רב אדא בר מניומי.

דייני דפומבדיתא
בסנהדרין יז: שהוא רב פפא שמואל ונזכרו כתובות פ..

דייני דציפורי
נזכרו ב"ב פ"ו משנה ז' ופרש"בם לא אתרפריש.

דייני דקיסרי
נזכרו עירובין עו: וסוכה ח..

דיקולא
רמי בר דיקולא יבמות פ..

דלגאי
ר' אלעזר או ר' יוסי בן דלגאי יומא לט: ותמיד ל:.

דמא
ר' אלעזר בן דמא ירושלמי שבת ספ"יד. ובבבלי נזכר סתם בן דמא עיין ערכו.

דמא בן נתינה
בקידושין לא. יסופר שנכרי אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו שהיה מקיים כיבוד אב ופ"א באו אליו חכמי ישראל (בזמן הבית) לקנות ממנו אבנים לאפד והמפתחות היו מונחים תחת מראשותיו של אביו ולא רצה להקיצו, וה' נתן לו שכרו שנולדה בעדרו פרה אדומה והשיג עבורה כל השכר שהפסיד מן האבנים ע"י אביו.

דן
זבולון בן דן (תלמיד שמואל) קידושין ל..

רב דניאל בר רב קטינא
מצינו תמיד רב דניאל בר רב קטינא אמר רב כמו"ק ח: יב., חגיגה ה:, ב"ק צז., וכן קיבל מאביו שהיה אדם גדול כירושלמי סוכה פ"ד ה"ג שלח שאיל ר' זעירא לרב דימי בריה דרב קטינא שמעת מאביך (אם ערבה) טעונה ברכה, ואחרי פטירת רב ישב לפני ר"ה,

וכדמצינו כתובות צז. ר"ד בר"ק אמר ר"ה, ובעירובין פ"א ה"י, פ"ב סה"א אמר בשם רב חונא (הוא רב הונא), ובשבת רפ"ג דניאל בריה דרב קטינא בשם ר' אסי (והוא רב אסי). וכן נזכר גיטין פו: שמתיב על דברי ר' יוחנן, ובחולין סב. מקשה על דברי רב יהודה, ור"ז מתרץ דבריו. (ושם רחבה אמר רב יהודה אך בדק"ס ליתא תיבת רחבה), והוא היה חסיד גדול כאשר יסופר עליו תענית ט: שהיה לו גינתא וכל יומא הוה אזי וסייר לה אמר הא מישרא בעיא מיא והא לא בעיא ואתא מטרא וקא משקי כל היכי דמיבעי ליה מיא, וברכות מז. לגרסת הרי"ף ואור זרוע ה' סכודה ס"קצב שרבה בב"ח הוה עסיק ליה לבריה בי רב דניאל בר"ק, וגרסא שלנו רב שמואל בר' קטינא.

דניאל חייטא

נזכר ב"ר פ"סד-ז, שאמר ועבדה כתיב, ובויק"ר ספ"לב וקה"ר רפ"ד דניאל חייטא פתר קרייא וכו'.

דנין לפני חכמים

היה שמעון בן עזאי ושמעון בן זוטא וחנן המצרי וחנניא בן חכינאי. ורנ"בי מתני עוד שמעון התימני כמפורש בסנהדרין יז. ובירושלמי מע"ש פ"ב ה"ד דנין לפני חכמים בן עזאי ובן זומא, תלמידים חנינא בן חכינאי ור"א בן מתיא.

דנקאי ספרא

נזכר ב"ר פ"עט-ו שהתריס נגד רש"בי ונתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.

דנכו

נזכר ב"ק צט: איש אחד שהיה שולחני בזמן ר"פ.

דרגא

לוי בר דרגא גיטין מה..

דרו בר פפא

נזכר ע"ז כז. אמר משמיה דרב וחולק עם ר' יוחנן, ואין זה רב פפא הידוע אך בן ר"פ סבא.

דרו עבדיה דרב נחמן

נזכר כמה פעמים בש"ס, כפסחים קטז. שא"ל ר"נ עבדא דמפיק ליה מריה לחירותא ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה, א"ל בעי לאודויי ולשבוחי א,ל פטרתן מלומר מה נשתנה, וברכות יג: שצוהו ר"נ בפסוקא קמא (דק"ש) צערן טפי לא, ובשבת נא. א"ל ר"נ אטמין לי צונן ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארמאה, ובב"ק צז. אמר רבא עליו כגון דארו עבדיה דר"נ דמרקיד בי כובי, ובדק"ס בברכות יג: גרס שהיה עבדיה

דר"נ בר יצחק והוא טעות, כי היה עבדיה דר"נ בר יעקב כי בשבת נא. אמרו שם שמע ר' אמי ואיקפד והוא היה בזמן ר"נ בר יעקב כידוע.

דרי
גורסק בר דרי עירובין כט..

דרומאי
נזכרו ב"ב צו. מתני משמיה דרי"בל, ובפסחים פ"ז ה"ז מתיב ר"ל לדרומאי, ובזבחים כב: אמרו זקני דרום - אמר עולא תקע להו ר"ל לדרומאי, ובתרומות פ"ב ה"ד, פסחים פ"ה ה"ג דרומאי אמרין, וב"ר פ"סג-ח, פ"עא-ז רבנן דרומאי מתני בשם ר' אלכסנרי, וב"ר פע"א-ז אמרי בשם ר' יוחנן, והם היו קבוצת חכמים שהיו דרים בדרום בעיר לוד במקום רי"בל וב"ק.

ר' דרוסא-דרוסי-דרוסתאי
נזכר אך בירושלמי ומדרשים כשבת פ"א רה"ב אמר ר' דרוסא כך הוה, ר' לעזר בי ר' יוסי אמר (והוא האמורא) שליח מנוי הוה, ובכלאים פ"ט רה"ג א"ר דרוסא (מה שצוה רבי אל תזוז אלמנותי מביתי) דלא ימרי לה ביתא דנישיות ההוא משועבד הוא לנשיותא א"ר לעזר ב"ר יוסי כהדא דתני וכו', ובכתובות פ"יב גרס ר' דוסא, וכן תענית פ"ד ה"ב א"ר דרוס' בגין דצווחין עלויי - א"ר לעזר בי ר' יוסי על שהושיבו טעם ברבים, ומזה אנו רואין שהיה כחבר לר"א בר' יוסי.
ובסנהדרין ספ"ז א"ר דרוסא תשע מאות פרשיות היו וכו', ובשמות רבה פ"מג-ד א"ר דרוסאי קתדרא עשה לו וכו', ובשהש"ר פ"ד-יא ר' דרוסא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק אמרו ס' רבוא נביאים עמדו לישראל בימי אליהו, ובמ' שמואל פ"כח-ד גרס ר' דאוסתאי ור' ירמיה בשם רש"בי, וצ"ל כמו בשהש"ר וכן נראה שצ"ל ר' ירמיה בלי וי"ו, וביומא פ"ד ה"ד מצינו ר' פטורוקי אחוה דר' דרוסא.

ה

הוגרס בן לוי
ביומא פ"ג משנה יא' שהיה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד (בזמן הבית) ובגמרא שם לה: כשהוא נותן קולו בנעימה מכניס גודלו לתוך פיו ומניח אצבעו בין הנימין עד שהיו אחיו הכהנים נזקרים בבת ראש לאחוריהם, ונזכר לגנאי.

הון בריה דרב נחמן
נזכר יבמות לד. שהקשה לר"נ, ושם קיב. בעי מר"נ ועיין ערך הונא בריה דר"נ.

הונא או רב הונא

ר' אבין בר הונא שבת סו:.

רק אחא בריה דר"ה ברכות לב..

ר' חייא בר הונא ברכות לד:.

רב הונא

האדם הגדול הזה אשר זכה לישב על כסא רב בסורא לא נודע לנו מאומה מי היו אבותיו, ואך ע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג ספ"ב שהיה מדבי נשיאה, היינו ממשפחת הריש גלותא, וקרוב מאוד לומר שהיה נכד לרב הונא ריש גלותא שנפטר בחיי רבי כמפורש כלאים פ"ט ה"ג.

וע"פ עדות רש"ג באגרתו שם שר"ה נפטר תרח לשטרות נוכל לידע את שנת לידתו כי מפורש במו"ק כח. שר"ה הגיע לגבורות א"כ נולד תקכח, אבל יותר נראה דמה שאמרו שהגיע לגבורות הכונה שהיה הרבה יותר משמונים, ובגמרא אמרו אך שמשמונים לאילך אם מת פתאום זו היא מיתת נשיקה, כי א"א לומר שחי אך שמונים שנה א"כ כשבא רב לבבל בשנת תקל היה אז ר"ה בן ב' שנים ובפטירת רב תקנח היה בן שלשים, ובפטירת שמואל תקסה היה אך בן שבע ושלשים, ואז היו כמה מתלמידי דרב זקנים ממנו לימים כמו רב יהודה שנולד כשנפטר רבי וכן רב חסדא שהיה תלמיד חבר לר"ה היה זקן כמותו שחי צב שנים כמו"ק כח. ונפטר תרך א"כ מולד קתכח, אלא ודאי שר"ה חי הרבה יותר משמונים והיה בפטירת רב לערך כבן ארבעים וכדמצינו דעוד בחיי רב הכניס את בנו רבה לחופה וכן בנות גדולות היו לו כמגילה כז. ויסופר שם שהיה אינש גוצא ועני גודל עד שפ"א לא היה לו יין לקידוש ומשכן את האוזר שלו ותחת האוזר חגר א"ע בחבל וקאי קמיה דרב ושאלו מאי האי וסיפר לו המעשה, וברכו רב יהא רעוא דתיטום בשיראי, וכן היה, וכפי הנראה התעסק בעבודת האדמה ובגידול בהמות כמגילה כח. שר"ה נשא מרא אכתפיה וכשרצה רב חנא בר חנילאי ליקח ממנו חמרא ולשא השיב לו אי רגילת דדרית במאתיך דרי ואי לא איתייקורי אנא בזילותא דידך לא ניחא לי, ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א שר"ה היה רועה בהמות והיה יודע סהדותא לאדם אחד ובקשו האיש שילך להעיד לו א"ל אם תתן לי שכר בטילה אז אלך, ופ"א בא אחד לדון לפניו ור"ה עסק אז ללקט פירותיו מן הדקל והשיבו אם יעלה במקומו על הדקל אז ידין דינו, ובכתובות קה. יסופר שאם היו באין לפניו לדין היה משיב הבו לי גברא דדלי לי בחריקאי ואידון לכו דינא. ומזה אנו רואין שהיה עובד אדמתו ומשקה שדותיו ומלקט פירותיו ומרעה בהמותיו בעצמו.

וכל זה לא הפריעו מלמודו ודבק ברבו החביב לו והיה תלמיד מובהק דרב כמפורש שבת סו: קכח., ביצה מ., ב"ק קטו. שאמרו והא ר"ה תלמידו דרב הוה, וקראו ר"ה "אבא" כפסחים קז., יומא פז. (והוא לשון חשיבות ומרות).

וקיבל מרב רובו תורתו כדמצינו ר"ה אמר רב ברכות מט:, שבת קמב:, עירובין ז. ל. פה. פז., פסחים ג: עג. קו:, סוכה ב:, ביצה ו: טז:, יומא פז., מגילה לא., יבמות יז: נט: ס. פח: צג., כתובות כא: כב. נ:, נזיר כו:, גיטין יג. כט: סד: עה:, סוטה כב., קידושין ח., ב"ק כא. ל: קו., ב"מ סג., ב"ב נד. נה. קטו: קע:, סנהדרין כח:, חולין יט. נז. קלג., תמורה כב:.

ובירושלמי ר' חונה או רב הונא בשם רב כשבת פ"א ה"א, עירובין פ"ד ה"ה, מגילה פ"א ה"א, פ"ב ה"ב ועוד בכמה מקומות.

ובחולין צה: שבעי מרב ורב השיבו בהלצה אל תהי שוטה בחרוזין. והיה גדול כ"כ בעיני רב עד שנתן לו רשות לדון כעדות רבה בריה כסנהדרין ה..

וכן קיבל מרב אסי (חבירו דרב כהנא) כדמצינו אר"ה א"ר אסי ב"ב קכו., חולין יט., ובכתובות מח: איתיביה ר"ה לרב אסי - א"ל רב לאו אמינא לכו לא תיזלו בתר איפכא, וכן כתבו התוס' בברכות לד. ד"ה אמצעיות שר"ה היה כתלמיד לפני רב אסי.

וכן קיבל משמואל כדמצינו ר"ה אמר שמואל ר"ה לב., סוכה לב:, קידושין ו., ובערכין טז: יתיב ר"ה וחייא בר רב קמיה דשמואל, ומה שמצינו גיטין ה. וזבחים מו: בעי מיניה שמואל מרב הונא, אפשר בעי מיניה לנסותו או שהוא ר"ה ריש הגולה שנפטר בחיי רבי, ר"ה א"ר זעירא ברכות לז. וצ"ל אמר זעירא, וכן מצינו ר"ה א"ר חנינא כשבת קכב., נדה ס:.

ר"ה אמר רבי כתובות סח:, (ומה שמצינו גיטין עד., קידושין ס: ר"ה אמר רבי צ"ל אמר רב).

ר"ה א"ר ינאי חולין קכב:, וכן ר"ה א"ר חייא רבה כמגילה פ"א ה"א-ב:, פ"ב סה"ג, וידוע שר"ה לא היה בא"י לכן בע"כ צירכין אנו לומר שקיבל שמועותיהן מרבותיו או מחבריו שבאו מא"י לבבל.

אבל מה שמצינו שבת סג: גיטין יא: יתיב ר"ה קמיה דר' ירמיה, וכן ב"ב יא. בעי ר"ה מר' אמי זה ד"ה אחר, וכאשר נבאר במקומם. וכן שבת ס:, ע"ז ס: שבעי ר"ה מרב אשי הוא ר"ה האחרון.

וכשנפטר רבו הקדוש רב, וכל תלמידיו הגדולים באו לפני שמואל לנהדרעא אעפ"כ לא נתבטלה ישיבת רב בסורא ואך ריש מתיבתא לא הוקם מפני כבודו של שמואל, ובסורא היו קבוצת חכמים ורב המנונא היה המפקד עליהם כמבואר בערכו, ורב הונא היה

הגדול שבכולם וזה שאמרו סנהדרין יז: (שכל היכי שאמרו) אמרי בי רב [היא] רב הונא, ומקשי והאמר רב הונא אמרי בי רב, ומשני אלא רב המנונא. ודברי שניהם אמת, וכמו שאמרו יבמות פג: אמרי בי רב מנו רב הונא ופרש"י אע"ג דמשנינן ההם אמרי בי רב, רב המנונא, היינו היכי דאמר ר"ה אמרי בי רב - אבל היכי דאתמר סתמא ודאי הוא ר"ה, וכונתן כמו שאמרנו שהמפקד היה באמת רב המנונא שהיה המפקד בב"המד בסורא, אך הגדול שבהם היה ר"ה, וכ"ע חזו שהוא הוא האחד העתיד לישב על כסא רבו, אך כ"ז שהיה רב אסי ושמואל קיים היו כולם כפופין תחתיהם, אך רב אסי לא האריך ימים אחר רב כנדה לו., ושלחו כל שאלותיהן לשמואל וכדמצינו כמה פעמים שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו.

ואחרי פטירת שמואל שנפטר שנת תקסד או תקסה אז התחילו להתייעץ את מי למנות לריש מתיבתא ובאיזה מקום אם בנהרדעא מקום שמואל או בסורא מקום רב, והנה מלבד רב הונא היו אז גדולי תלמידי דרב שהיו כולם ראויין לאותה אצטלא כמו רב ירמיה בר אבא שהיה כמו ת"ח לרב, ורב יהודה שהיה לפי הערך עוד זקן מר"ה שנולד ביום שמת רבי, ורבה בר אבוה רבו דרב נחמן, וכה עבר זמן שלש שנים עד שבאו לכלל דעה אחת. וכפי הנראה לא רצו לעשות המתיבתא בנהרדעא יען שהיתה עומדת על הספר ואפשר שראו שעתידה ליחרב וכמו שהיה באמת אח"כ שבשנת תקע חרבה ע"י פפא בר נצר כרמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב, ורב ירמיה בר אבא כפי הנראה נעשה לריש בעיר שום-טמיה (הסמוכה לסורא) כב"ב קנג. ורב יהודה יסד ישיבה גדולה בפומבדיתא, אבל המתיבתא הגדולה אשר ממנה יצאה ההכרעה וההוראה לכל ישראל הקימו בסורא, והגורל נפל על רב הונא, כי בו נקבצו כל המעלות והמדות טובות, כי מלבד חכמתו הגדולה (עד שרבא התפאר שנתנה לו חוכמתיה דר"ה, מו"ק כח.), היה גם עשיר מפולג וכמו שהבאנו לעיל שהיה עני גדול ורב ברכו ונתעשר, ויסופר מגילה כז: שרב זכה לראות שברכתו נתקיימה שבחופת רבה בריה אתיין בנתיה וכלתיה דר"ה, ור"ה שהיה איש גוצא והוה גני אפוריה ולא ראוהו וכסוהו בשיראי, וכששמע רב את זאת הקפיד עליו ואמר מ"ט כשברכתי לו לא אמר וכן למר. וההצלחה האירה פניה אליו ובכל אשר פנה הצליח וכאשר יסופר ברכות ה: שפ"א החמיץ ליה ארבע מאה דני חמרא, עול לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן ואמרי לה רב אדא בר אהבה ורבנן וא"ל לעיין מר במיליה, א"ל מי איכא מאן דשמע עלי לימא, א"ל הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסא - א"ל קבילנא עלי דיהיבנא, איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא (ואפשר שלכן

אמרו ברכות נז. הרואה הונא בחלום נס נעשה לו) ואיכא דאמרי אייקר חלא ואיזדבן בדמי חמרא.
וכן היה לו מעלה יתירה על כל חבריו יען שהיה ממשפחת הריש גולתא, וזה ילמדנו רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ב שר"ה היה מבי נשיאה.
והוקם לשבת על להיות ריש מתיבתא על כסא רב [בשנת תקסח], אך מתיבתא דרב היתה בסורא עצמה, אבל מתיבתא דרב הונא יאמר רש"ג שבית מדרשו דר"ה היה קרוב למתא מחסיא וכידוע שהיו כמה עיירות סמוכות זו אצל זו, (וע"פ השערה נכונה נראה שבית מדרשו היתה בער דרוקרת שהיא היתה סמוכה למתא מחסיא וסורא וכדמצינו שר"נ בר רב חסדאא היה שם כתענית כא:, וזה שאמרו תענית כא: בדרוקרה הוות דליקתא ובשביבתיה דר"ה לא הוות דליקתא סבור מינה בזכותא דר"ה דנפיש - האי זוטרא לר"ה וכו', אבל כל העיירות היו נחשבות ע"ש סורא וזה שאמרו סנהדרין יז: סבי דסורא ר"ה ורב חסדא, ובעירובין סב: פרש"י שמקומו של ר"ה בפומבדיתא והוא ט"ס דמוכח).
ובאמת לא נתבישו משברם כי מצאו את האיש אשר המה מבקשים, כי הוא הגדיל את ישיבתו על אחת שבע כאשר יסופר כתובות קו. שר"ה דריש בתליסר אמוראי וכי הוו קיימי רבנן ממתיבתא דר"ה ונפצו גלימייהו הוה סליק אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי במערבא קמו ליה ממתיבתא דר"ה בבלאה, ואף שהוא בל"ס ע"ד מליצה אבל מזה אנו יודעין איך שישיבתו גדולה כ"כ עד שגם בא"י נתנו כבוד לשמו, ואמרו שם שגם רבנן הנשארים שם (כל השנה) היו שמונה מאות (ובידוע שאך בשני חדשי הכלה התקבצו למתיבתא לעמוד על המבחן אבל כל השנה היו הולכין כולם לעירן לעשות מלאכתן ולמדו שם בישיבתן הפרטיות כל אחד בעירו, ואך העשירים שבהן והמובחרין ישבו כתמידיות אצל רבן), וגם עשרה תנאים היו לו בישיבתו כדמשמע הוריות ג:.
והנה מלבד תלמידיו הרבים ישבו גם לפניו כל תלמידי דרב וקבלו עול מלכותו, ואף חביריו הגדולים כרב ירמיה בר אבא ורב יהודה ורב נחמן וחבריהם כולם הלכו לישיבתו לשמוע הכרעתו וכדמצינו את רב ירמיה בר אבא כב"ב סה: שחולקין ר"ה ורב ירמיה ב"א א"ל רי"בא לר"ה והא זימנין סגיאין אמריתא קמיה דרב הלכתא כר"ע ולא אמר לי ולא מידי, א"ל היכי תניתא א"ל איפכא תנינא, משום הכי לא אמר לך ולא מידי, וכן שם קע: א"ל רי"בא לרב הונא אי שמיע ליה לרב הא ברייתא - הוה הדר ביה, א"ל שמיע ליה ולא הדר ביה, ומזה אנו רואין בבירור שגם רי"בא ביקש הכרעתו של ר"ה לפרש קבלת רבותיו. וכן נדה כד: ריב"א סבר למעבד עובדא כותיה דשמואל א"ל ר"ה מאי דעתך לחומרא, חומרא דאתי לידי קולא הוא - עביד מיהא כותיה דרב, ובמגילה כג.

חולקין, (ומזה אנו רואין בבירור שו"ה לא היה בנו דרי"בא, כאשר רצה חכם אחד לומר שהיה בנו).
וכן רב יהודה מצינו מחלקותן ב"מ קטו., ב"ב קו., ודברי ר"ה ברישא, ובחולין קיא: יתיב רב כהנא אחורי דרב יהודה ויתיב רב יהודה קמיה דר"ה, ובכורות מד. שמחוי ר"ה חד מדידן וחד מדידהו ואיקפד רב יהודה ופרש"י רב יהודה היה יושב כנגדו, אבל ר"ה החשיבו מאוד כחולין יט. שחלקו ר"ה ור"י בשם רב ואיקפד רב יהודה ואמר טריפנא וכמשר, ומכשרנא טריף, אמר ר"ה שפיר קא מקפיד חדא איהו שמיע ליה מיניה דרב ואנא לא שמיע לי וכו', ובקידושין ע. כשאזמניה ר"נ לרב יהודה לדינא קמיה אזיל רב יהודה לר"ה לאמלוכי אם ילך אם לא א"ל ר"ה מיזל לא מיבעי לך למיזל משום דגברא רבה את, וזה שאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב ומלך רב יהודה בפומבדיתא ותלמידיו לפניו ויבא לראות את ר"ה לפרקים.
וכן רב נחמן אע"פ שקראו הונא חברין כקידושין מז. עח:, ב"ק צו:, ב"ב קלח:, גיטין נב:, חולין נו., אבל היה צעיר לימים הרבה מר"ה והיה בא תמיד לסורא לברר ספיקותיו, כדאמר בעצמו נדה כח. לדידי מיפרשא לי מיניה דר"ה, וכן ב"ב קלג. א"ל ר"נ - ואמרת לן עלה - אותיב לר"ה כזבחים קטז:, מנחות יז., וכן מצינו ר"נ איקלע לסורא כסוכה יד:, כתובות צד. צט:, ב"ב קלב:, שבועות מח:, חולין יט: וכמבואר באריכות בערך ר"נ.
רבה בר אבוה כגיטין עב. כשחלש עול לגביה ר"ה ור"נ.
רב אדא בר אהבה יסופר תענית כ: שהיה לר"ה מחרא בבית רעועא ובעי לפנוייה (והיה מתיירא שמא תפול) עייליה לרב אדא ב"א להתם משכיה כשמעתא עד דפנייה, בתר דנפק נפל כיתא ארגיש ראב"א איקפד, ובנזיר נז: יסופר ששאל לר"ה דידך מאן מגלח, וב"ק פ. שאל לר"ה דידך מאי (מי שומר בהמה דקה שלך) והשיבו חובה אשתי א"ל חובה תקברון לבניה והוה כשגגה וכו' וכל שניה לא איקיים זרעיה לר"ה מחובה.
מחלקותם נדרים פא., ובעירובין פ"ד ה"ג מצינו שר"ה אמר בשמו.
וכן ר' אלעזר שהיה מרא דא"י היה נכנע מלפניו ואמר ב"ב קכה: ד"ז נפתח בגדולים (ר"ה) ונסתיים בקטנים (על עצמו אמר כן).
חייא בר רב ששניהם ישבו לפני שמואל כערכין טז: ור"ה שאלו ככתובות כא: ואעפ"כ קרא לר"ה "רבי" כבכורות כב., מחלקותן שבת סט: קלה:, ב"ב ד:, ע"ז מט:, עירובין פ"ד ה"א.
ויתר חבריו הוא ר' אבין נגרא כשבת כג: שהיה רגיל ר"ה דהוה חליף ותני אפתחא דר' אבין נגרא.

רב אויא סבא כביצה כא. שר"ה משתבח בנויה דגברא רבה הוא.
גידל בר מניומי בזמנו כב"ב לא: שמצא את ר"ה וחייא בר רב ורב חלקיה בר טובי ומחה קמייהו.
רב גידל (תלמידו דרב) איעקיר מפרקיה דר"ה כיבמות סד:.
גניבא כגיטין לא: שר"ה ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא עלייהו וכו'.
רב חייא בר אשי בחולין קיא: קראו זל"ז יתמא.
רב חלקיה בר טוביא ישבו יחד כב"ב לט..
רב חנן בר רבא עירובין ו. אמר לר"ה לא תפלוג עלאי. רב חננאל בבכורות כד: שבעו מר"ה ואמר להו זילו שיילו לרב חננאל.
ר' יצחק מחלקותן עירובין יז..
רב חסדא היה כמו תלמיד חבר לר"ה וכדמצינו שהורה בשני דר"ה בכפרי כעירובין סב:, ור"ה א"ל חסדא שמך וחסדאין מילך כגיטין ז., וב"מ לג. שבעי רב חסדא מר"ה תלמיד וצריך לו רבו מאי (ור"ה חשדו שכונתו עליו) א"ל חסדא חסדא לא צריכנא לך עד ארבעין שנין וכו'.
ובאמת היה ר"ח זקן כמעט כר"ה כמבואר באגדרש"ג ח"ג פ"ב שר"ח נפטר תרך עשר שנים אחר ר"ה, וידוע שרב חסדא חי צב שנה כמפורש מו"ק כח., והוא ישב לפניו תמיד כדמצינו שקרא לר"ה מר כסוכה יד:, חולין יט., וקראו מרי דכי חולין צ:, אותיב לר"ה ברכות כב., פסחים עג., ור"ה הקירו מאוד עד שצוה לרבה בריה ואמר מ"ט לא שכיחת קמיה דר"ח דמחדדן שמעתיה כשבת פב..
מחלקותן ברכות כה., שבת קמו., סוכה נ:, ביצה יד., כתובות כד: נ., סוטה ה., גיטין סד., ב"ב לא:, חולין י., ובברכות כד: אר"ה א"ר יוחנן, א"ל רב חסדא האלקים אם אמרה לי ר' יוחנן בפומיא לא צייתנא ליה, ומה שמצינו פסחים קז. בעא מיניה ר"ה מרב חסדא הוא ט"ס וצ"ל להיפוך כגרסת הב"ח ודק"ס.
רצי בר יחזקאל שבת קלח. שלח לר"ה אימא לן איזי הנך מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב.
מר עוקבא בזמנו כמו"ק כ: שא"ל ר"ה צודנייתא בעית למיכל?

תלמידיו והאומרים בשמו

ר' אבא בעי מר"ה כנזיר יג., סוטה ח:, חולין מ., נדה יב., יתיב ר' אבא קמיה ב"ק קכ., ר' אבא אר"ה שבת ה. מא. קיג:, סוכה יג:, יבמות צח., כתובות כא: קד:, נדרים עז., גיטין ו. סג: פ: פט., קידושין ע:, ב"מ מז. קז:, סנהדרין ל:, חולין קלג., ור' אבא התפאר לפני

ר"ז בבואו לא"י ואמר חיי דמר מיומא דסליק מר להכא הוה לן פתחון פה קמיה דר"ה ושאילניה כחולין נז:.
ר' אבא בר זבדא איעקור מפרקיה כיבמות סד:, ובכתובות ז. מצינו א"ר חלבו אמר ר"ה א"ר אבא בר זבדא צ"ל להיפוך ר"א בר זבדא אר"ה.
אבוא דשמואל מצינו שמתיב לר"ה מעילה ט. אבל הוא ר"ה קמא ריש הגולה שנפטר בימי רבי.
אבימי מהגרוניא אמר משמיה יבמות סד:.
ר' אבינא תלמידו גיטין סו..
רב אחא אריכא אר"ה מנחות לה:.
רב אחא בר אכא יתיב קמיה דר"ה חולין מט..
רב אחא בר יוסף בעי מר"ה שבת קמ..
רב אחא בר יעקב אמר יבמות סד: שיתין סבי הוינא וכולהו איעקור מפרקיה דר"ה לכר מאנא דקיימי בנפשאי והחכמה וכו'.
אחי שקיא אמר אנא אפיקתיה לר"ה (כבסא ביו"ט) מהיני לשילי ביצה כה:.
ר' אייבו בר נגרא בשמו סוכה פ"ד ה"ג.
ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י הוו כייפי לר"ה מגילה כב., גיטין נט:, ובמו"ק כה. אמרו כי הוינן התם לא הוה לן לדלוי רישין מיניה. מחלקותן פסחים נה:.
רב דניאל בר רב קטינא אר"ה כתובות צז., עירובין פ"א ה"י.
רב הונא בר חייא קיבל ממנו ב"ב קיא..
רב הושעיא בעי מר"ה רבה בכורות לז: ושם יז. אמר לרבה כי עיית לקמיה דר"ה בעי מיניה.
רב המנונא ב' היה תלמידו עירובין סג., ובקידושין כט: יסופר שרב חסדא משתבח לר"ה שרב המנונא אדם גדול הוא ובקשו שיביאו אצלו, כי אתא חזייה דלא פריס סודרא, א"ל מ"ט לא פריסת סודרא? א"ל דלא נסיבנא, אהדרינהו ר"ה לאפיה וא"ל חזי דלא חזית לאפי עד דנסיבה.
רב זבדי אר"ה ערכין יג:.
ר' זירא תלמידו כמנחות כט. שאמר לדידי מפרשה לי מיניה דר"ה, וברכות לט. אמר כי הוינן בי ר"ה וכו', ר"ז אמר ר"ה ב"ק ט., חולין נז:, וברכות פ"ד ה"ב ר' זעירא בשם ר"ה, וכן נשאר הלשון בתענית יא: ר' זעירא אר"ה, ובשבת פ"ז ה"ב-כח אמר בשמו כמה דברים.
ר' זריקא אר"ה סוטה כא:.
רב חנא שימש לפניו מו"ק כה..

רב חייא אריכא תני קמיה ברכות לג. לגרסת דק"ס.
ר' חייא בר אבין אר"ה תענית ח., כתובות מח., קידושין כז., שאל מר"ה שבת קמ., קידושין נח..
ר' חלבו אר"ה ברכות ו: סב:, מגילה ד: כט:, מו"ק כו., ואיעקור מפרקיה דר"ה כיבמות סד:, ואמר אנא חזיתיה לר"ה וכו' כמנחות לב:, ובמגילה פ"א ה"א ר' חלבו ר' חונא בשם רב.
רב חנא בר חיננא בעי מר"ה פסחים קו:.
רב חנא בר חנילאי קרא לר"ה מר כמגילה כז., אתא לקמיה דר"ה ביצה מ., ובמגילה כח. יסופר שפ"א דרי ר"ה מרא אכפתיה וראה רב חנא בר חנילאי ורצה לשאת עבורו ולא הניחו ר"ה ולא רצה לאתייקורי בזילותיה.
רב חנן בר מולדא אר"ה סנהדרין ע..
חנן בישא בזמנו ב"ק קטו..
רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא קרא לר"ה מר ברכות ה:.
הורה ר"ה לאחיו דרב יהודה בר זבדי ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ד.
ר' יוסי בר חנינא אר"ה ברכות נב:, מחלקותן כתובות סג..
רב יוסף תלמידו המובהק אמר כי הוינא בי ר"ה כשבת קכט:, יתיב רב יוסף קמיה דר"ה עירובין ז., סוכה יא., ב"ק קב., ע"ז ז., חולין עד., בעי מר"ה ברכות כה:.
ר' יצחק בר אשיאן אר"ה סוכה מב., גיטין לט..
ר' יצחק בר חנינא אר"ה כתובות ד:, ושם סא. ונדרים לח: איתא בר חנניא.
ר' יצחק בריה דרב יהודה תני (מסכ') נדה בי ר"ה נדה יז:.
ר' יצחק בר מרתא אר"ה פסחים לג:.
ר' יצחק בר רדיפה אר"ה שבת כג:.
רב יצחק בר שמואל בר מרתא אר"ה ושאלו כתובות כא:.
רב כהנא אותיב לר"ה מו"ק יג:, יתיב ר"כ אחורי דרב יהודה קמיה דר"ה חולין קיא: ובעירובין קה. אר"ה כהנא מסייע כהני.
לוי בר בוטי הוה קרי וקמגמגם קמיה דר"ה בארורי א"ל אכנפשך וכו' מגילה לא:, ובירושלמי שם פ"ג ה"ח איתא לוי בר פנטי.
רב מנשה בר זביד קמה דר"ה יבמות יט:.
רב מנשיא בר גדא אר"ה סוכה יג:.
מר זוטרא דרש משמיה דר"ה עירובין מא:.
מרי בר מר בגיטין פו: שלח ר' אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מר"ה - אדהכי נח נפשיה.

נאלי אר"ה חולין מה:.
רב סחורה אר"ה ברכות ה. כו., שבת כד., יבמות קו., ב"ק כא., סנהדרין מט:, מנחות מ:.
רבא, מצינו א"ל רבא לר"ה שבת נד. ואף שהתוס' בכורות יד. כתבו שרבא לא ראה את ר"ה, זה יען לפי מה שגורסין כשמת רב יהודה נולד רבא, ולפי זה נולד רבא ב' שנים אחרי פטירת ר"ה, אבל כבר בארנו גרסת הרמ"בם שצ"ל עד שלא מת רב יהודה נולד רבא, ובאמת חי רבא לערך עד שנה ונפטר תרסג כמבואר באגרת דרש"ג ח"נ פ"ב וא"כ היה בפטירת ר"ה שמת תרח יותר מעשרים שנה ולכן קרוב מאוד שזכה לדבר אתו, ואך יען שרבא היה תלמידו המובהק דר"נ בנהרדעא, ולא בא לסורא ולכן לא מצינו שידבר רבא עם ר"ה אך באקראי, ולכן שאל רבא לרפרם בר פפא תענית כ: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד ר"ה וסיפר לו ממעשיו הגדולים שעשה לעת זקנותו, וכן מצינו בפסחים קיד: שרבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא אמר הואיל ונפיק מפומיה דר"ה, אבל מה שמצינו כלאים פ"א ה"ט רבא בשם ר"ה שם בל"ס צ"ל ר' בא בשם ר"ה.
רבא בר חילקאי (ובדק"ס חקוקה) בעי מר"ה עירובין סז:.
רבה היה תלמידו המובהק כעירובין יז. שאמר רבה בעאי מר"ה, ובמנחות לו. אמר, ר"ה אסברא לי, ובעירובין מ. מ: אמר רבה כי הוינן בי ר"ה, וביבמות סא:, גיטין כז., ב"ב קעב: א"ל ר"ח לרבה פוק עיין בה דלאורתא בעי לך ר"ה מינך, ובכורות יז. א"ל רב הושעיא כי עיילת לקמיה דר"ה בעי מיניה, ובנזיר מב: אמר רבה אר"ה.
רבה בר נתן בעי מר"ה ב"ק לב..
רמי בר אבא אר"ה עירובין י. סא..
רמי בר חמא אר"ה עירובין ה, וגרסת הרא"ש רמי בר אבא, ובזבחים יח: ר"ה איקלע לארגיזא רמי ליה בר אושפזיכניה — א"ל בר מינה דההיא דשנייא רמי בר חמא, וזה א"א לומר ונוח יותר גרסת צ"ק רבה בר"ה, או שהוא ר"ה השלישי כמבואר לקמן.
רמי בר שמואל תני נדה בי ר"ה נדה יז:.
רב שיזבי אר"ה בכורות יא..
רב שמואל בר שבא אר"ה שבועות יז:.
רב שמואל בר יצחק תני קמיה דר"ה מגילה ח: ב"ב קיג:, בעי מיניה עירובין לו..
רב ששת היה תלמידו המובהק כמו שאמר בעצמו לרב ענן כתובות סט: שר"ה הוא רבו, ואיעקיר מפרקיה דר"ה שם סד:, וב"מ עב: רב ששת אר"ה, ומה שמצינו פסחים קב: אר"ה א"ר ששת הוא ר"ה בר יהודה כגרסת הרי"ף.
רב תחליפא אמר אנא חזיתיה לר"ה וכו' מו"ק כה..

ר' תנחום אר"ה מו"ק טז:.
ור"ה לא התגאה לא בעשרו ולא בתורתו וחכמתו אך כל ישעו וחפצו היה לפרנס העניים כמפורש מגילה כז..
ולא על חנם קראו לו חסיד דבבל תענית כג: כי באמת היה חסיד גדול כאשר יסופר הוריות ג: כי הוה נפיק ר"ה לבי דינא הוה מייתי עשרה תנאי דבי רב לקמיה כי היכי דנימטיין שיבא מכשורא, וזה שאמר ברכות ו. כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום, והיה מדליק בעצמו השרגא לכבוד שבת כשבת קיט. (והמדה הזאת למד מר' אבין נגרא כשבת כג:), והיה קרי לתלמידיו רבותי כברכות כב..
וכששמע דבר נחמד מפי ר"ח א"ל חסדא שמך וחסדאין מילך כגיטין ז., ופ"א מתיב ר"ח על דבריו א"ל ר"ה, רב אדא בר אהבה קאי כוותך כברכות כב., וכששאלו ר"נ הלכתא כוותין או כוותייכו א"ל הלכתא כוותייכו דמקרביתו לבבא דריש גלותא כב"ב פה.. וכשהקפיד רב יהודה עליו אמר ר"ה שפיר קא מקפיד חדא איהו שמיע ליה מיניה דרב ואנא לא שמיע לי כחולין יט., ואמר לשמואל חס לי דליכסוף זרעיה דרב על ידי כערכין טז:, ופ"א החשיד את רב חסדא וישב אח"כ ארבעין תעניוזא על דחשדו עלי חנם כב"מ לג., ורב חגי תלמידו העיד עליו שפ"א אתהפיך ליה רצועה דתפילין ויתיב ארבעין תעניתא, כמו"ק כה., ופ"א השיב לרב אויא סבא בדרך שחוק "עורבא פרח" ושאלו רבה בריה הא מר משתבח בגויה דאדם גדול הוא, הודה לבנו ואמר ומאי אעביד אני היום סמכוגי באשישות כביצה כא., ואת רבה בריה צרה ואמר מ"ט לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדן שמעתיה כשבת פב.
אך פ"א מצינו שהקפיד על כבוד תורתו כאשר יסופר כתובות סט. שרב ענן שלח לר"ה הונא חברין שלם כי אתיא הא איתתא לקמך אגבה עישור נכסי, יתיב רב ששת קמיה (וע"ז היטב חרה לר"ה על שקראו הונא חברין ואפשר שידע גם מהמעשה דכתובות עח: שקרא לר"נ נחמן חקלאה) לכן שלח את תלמידו רב ששת והשביעו שלא ישנה מדבירו וכה יאמר לו "ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא", וכשבא רב ששת לפני רב ענן פייסו וא"ל מר רבה ור"ה רביה דרבה ואך יען שרבי שמתני אם לא אומר דבריו לכן מוכרח אני להגיד לך משמו מה שאמר. והיטב חרה לרב ענן ע"ז ובא לפר עוקבא לקבול על ר"ה, ששלח לו בלשון ענן ענן ועוד מדדחא דשלחלי לא ידענא מאי ניהו — א"ל גברא דלא ידע מאי ניהו מרזיחא ישלח לר"ה ולקראתו "הונא חברין?".

והנה כ"ז שהיה ר' יוחנן חי בא"י רדה ר"ה אך גדול הדור בבבל, אבל כשנפטר ר' יוחנן בשנת תקצ"ט וזה היה לעת זקנת ר"ה אז קבלו עליהם גם כל חכמי א"י את ר"ה לריש עליהם וכאשר הבאנו לעיל שגם ר"א היה נכנע מלפני, ור' אמי ור' אשי הוו כייפי לר"ה כגיטין נט: וזה שאמרו חגיגה פ"א ה"ח ר"ה ראש לכל המטות, והוה קרי בכהני (אע"פ שישראל היה) כגיטין נט:, ואחרי כל טרדותיו הרבות מצא לו פנאי לכתוב שבעים (יותר נכון גרסת דק"ס שבעה) ספרי תורה כב"ב יד..

ובתענית כ: ביקש רבא לרפרם בר פפא שיספר לו ממעשיו הגדולים של ר"ה. והשיבי בינקותיה לא דכירנא נסיבותיה דכירנא, שבכל יום מעונן היו מפקין לו בגוהרקא דדהבא וסייר לכולה מתא וכל כותל דהוות רעיעתא הוד. סתר לה ואי לא אפשר להבעלים לבנותה הוה בני לה משלו, ובל ערב שבת הוה משדר לשלוחיה לשוקא ובל ירקא דהוה פייש לגינאי זבין ליה ושדי לנהרא — וכי הוה כריך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליבול, ורבא אמר שכולהו מצינא מקיימנא לבר מהא.

אשתו ובניו ובנותיו

שם אשתו מצינו נזיר נז:, ב"ק פ. שהיתה נקראת"חובה", ורב אדא בר אהבה שאל פ"א לר"ה דידך מאן מגלח — דידך מאי השיב לו "חובה". אמר חובה תקברין לבניה ואמרו שכל ימיו דרב אדא בר אהבה לא איקיים זרעיה לר"ה, וקרוב מאוד לומר שחובה הייתה אשתו השניה דר"ה, ובניה אשר הולידה לא איקיים אבל אשתו הראשונה ילדה לו את רבה ועוד בנים ובנות כמגילה כז: מהן ראה נרבה ובפרט מבנו רבה שמסר לו תורתו כברכות נג:, מו"ק כ., חולין נז., מעילה טו: לגרסת שיטה מקובצת, ור"ה א"ל בני טהרה יש בך כסוטה מט, ורבה בריה אמר תמיד הכי אמר אבא מרי כגיטין כט: ב"ק כא. צז., ואביו סמכו כסנהדרין ה..

פטירתו ומקום מנוחתו.

פטירתו נזכרה גיטין פו: כששלח ר' אבא בר זברא למרי בר מר בעי מר"ה — אדהכי נח נפשיה דר"ה, ובמו"ק כח. שר"ה נח נפשיה פתאום הוה קא דייגו רבנן תנא להו זוגא דמהדייב ל"ש אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה, וכבד בארנו לעיל שחי יותר הרבה משמונים, ושם כה. כי נח נפשיה דר"ה סבור לאותובי ס"ת אפורייה א"ל רב חסדא מלתא דבחייה לא ס"ל, השתא ליקום ליעבד ליה? דאמר רב תחליפא אנא חזיתיה לר"ה דבעי למיתב אפורייה והוה מנח ס"ת עליה וכף כדא אארעא ואותיב ס"ת עילויה. ולא הוה נפיק פוריא מבכא, סבור לשלשולי דרך גגין או להניחו על מטה אחרות ולא הניחם רב חסדא ואמר גמירנא מיניה חכם כבודו דרך פתח

ובמטה הראשונה, ושברו הפתח ואפקוהו, ור' אבא תלמידו הספידו ואמר ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו.

ואת ארונו העלו לא"י ויצאו ר' אמי ור' אסי לקראת הארון אך ר' אילא ור' חנינא לא נפוק שחשבו שאין שלדו קיימת (וקה"ר פ"ט-י שר"ה צוה שיקבר בא"י אצל ר' חייא רבה אך שם קראו ר"ה ריש גלותא וכן הוא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד והכונה שהיה מממשפחת הריש גלותא או שהיה ריש לכל הגולה) אמרי היכי נינחיה, ר"ה ריבץ תורה בישראל ור" חייא ריבץ תורה בישראל, אמרי מאן מעייל ליה א"ל רב חגא אנא מעיילנא ליה דאוקמתיה לתלמודאי — ומשמע ליה קמיה וידעי בעובדיה דיומא חד אתהפיכא ליה רצועה דתפילין ויתיב עליה מ' תעניתא, (ובכלאים פ"ט ה"ד שהיה אז רב חגא בן שמונים שנה) וכשהביאו את הארון אצל ר' חייא ובניו, אז קם בהדי עמודא דנורא חזייה רב חגא איבעית זקפיה לארונו ונפק.

ועל מקומו ישב תלמידו הגדול רב חסדא אחרי פטירת רב יהודה שנפטר שתי שנים אחר ר"ה כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב.

רב הונא ב)

ובירושלמי נקרא לפעמים ר' חונה.

הוא היה ג"כ בבלי ותלמיד ר"ה כירושלמי ברכות רפ"ב ומגילה פ"ב ה"ג אבא בר"ה ורב חסדא שמעון רב חונא בשם רב הונא, ובגיטין פ"א ה"ב ר' חונא בשם ר' חונא אמר.

וזה ר"ה עלה לא"י כר"ה פ"ב ה"ב אר"ה כד סלקינן להכא סלקינן לראש בית בלתין והוין חמאן דיקליא דבבל, ובא"י אמר בשם רבנן דתמן כיומא פ"ג ה"ו ואפשר שזה ר"ה הנזכר בזהר תרומה קעד: ר"ה סליק להתם ולא אשתמודען ליה בגין דהוה זעיר ודב יהודה בר' א"ל ברי אימא מלה דאורייתא.

וזה ר"ה קיבל מר'א וזה שמצינו אר"ה אר"א כשבת נד. ב"מ נב:, מכות י: (וזה א"א להיות ר"ה תלמידו דרב שר"א קראו נפתח בגדולים בב"ב קכה:), וכן קיבל מר' אמי כב"ב יא: שבעי ר"ה מר' אמי, וכן מצינו רב הונא בשם ר' אבהו ברכות פ"ח סה"ה, ר"ה אמר בשם ר' אידי כפאה פ"ז ה"ג, בשם כר קפראב"ר פ"מו"ד, בשם ר' בנימין בר לוי אס"ר ספ"ב, ומו"ק כ., אר"ה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ואמרי לה אמר להו ר' יוחנן לרח"בא ולר"ה (וללשון זה זכה לקבל גם מר' יוחנן שר"י מסר להו הדין אפילו יום אחר), וברכות כד: ערלה פ"א ה"ג ר"ה א"ר יוחנן, וקה"ר פ"א־ג ר"ה ור' אחא בשם חילפיי.

ובשביעית פ"ג סה"ג אמר בשם ר"ג בר יעקב, בשם ר"ש בר נחמן, עם ר' שמעון קמטריא ברכות פ"ט ה"ב ושם ר' חוני.

וכן מצינו במדרשים הרבה פעמים ר' הונא בשם ר"א בנו של רי"הג ב"ר פ"א־יג, פ"כח־ד, פ"לו־ד, פ"לט־ט, פ"פ־ג, תנחומא בראשית־ט.
והיה אדם גדול עד ששלחו אותו לעין טב לקדש החודש כסוכה פ"ב ה"ה, ר"ה אזל לעין טב למימנה והיה צמא ולא טעם עד דאתא לסוכת ר' יוחנן ספרא דגיפתא, וכן ר"ה פ"ג ה"א וסנהדרין פ"א ה"ב שאמר רב שמואל בר יצחק (לבע"ד) בגין דאת ידע דר"ה בר נש רבה הוא את כפר ביה?
ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג רב הונא לא נסיב מעשר ופי' הפני משה שאע"פ שהיה כהן לא רצה ליקח מעשר (וידוע שר"ה תלמיד רב היה ישראל כמפורש גיטין נט:) והיה לו התמנות בדיינות כדמוכח ב"ב רפ"ח שר' ינאי קפודקאי הוה ליה עובדא והוו דיינין ליה ר' הונא ור' יהודה בן פזי ור' אמי, ומצינו פסחים רפ"ח, ר"ה פ"א סה"ז ר' יונה בשם ר' חונה, ובפד"כ סה: ר' הונא ור' יהושע בר אבין ור' זכריה חתניה דר' לוי אמרי, ורו"ר פ"ב־י גרס ר' חוניא.
ר' בא בר בכהן בשש ר' הונא מגילה פ"ד סה"א, ר' בנייה בשם ר"ה פדר"כ כד: רו"ר פ"א־ב ומד' שמואל פ"יח־ב, וקה"ר פ"ז-טז גרס ר"ה ור' בנייה.

רב הונא ג)

ובירושלמי נקרא ר' חונא או רב הונא.
היה ג"כ בבלי תלמידו דרב יוסף וכדמצינו סוכה פ"ג סה"ד, יומא פ"ז ה"ב ר' חונא גשם רב יוסף אמר טעמיה דרב הונא וכו', ובסנהדרין פ"ב ה"ה ר"ה בשם ר' יוסף, ובמד' שמואל פ"כ־א גרס ר"ה בר יוסף, וביומא רפ"ו ר' יוסי בי ר' בון ר' חונה בשם רב יוסף) וברכות רפ"ב ר' חונה ר' אורי רב יוסף רב יהודה בשם שמואל, ב"ר פ"יב-יא ר' הונא בשם רב יוסף.
ועלה לא"י והיה תלמידו דר' ירמיה כגיטין יא: יתיב ר"ה ור' יצחק בר יוסף קמיה דר' ירמיה — א"ל דרדקי הכי אר"י, וכן שבת סג: יתיב רבין ור"ה קמיה דר' ירמיה, וכזבחים ר"ה ור' חזקיה תלמידי דר' ירמיה אמרי, וכתרומות פ"ח ה"ד ר' חונה בשם ר' ירמיה, ב"ר פ"לא-ז ר"ה ור' ירמיה בשם רב כהנא בר מלכיה אמרי.
וכן מצינו ר"ה בשם ר' אחא כברכות פ"ט ה"ב-נז,רו"ר פ"א־ד, תנחומא ויקרא־א, וכן אמר בשם ר' אבין כפאה פ"ז ה"ג, וב"ר פ"מה־ד ר"ה ור' אבין בשם ר"מ, ורו"ר פ"א־ד ר"ה בשם ר' דוסא, וויק"ר פ"כ־ז ר"ה בשם ר' יעבץ.
ובפאה פ"ג ה"ז, גיטין פ"ו ה"ה, קידושין פ"א ה"ו, ב"מ רפ"ר ה"ה ר' הונא ור' פנחס ר' חזקיה סלקון לגביה ר' יוסי, ורו"ר פ"א-ד ר"ה בשם שמואל.

והיה חבירו דר' מנא (בנו של ר' יונה) בשביעית פ"ו ה"א ר' חונא בעי מישרי — אתא לגבי דר' מנא א"ל הא לך חתים ולא קביל עילוי מיחתם, למחר קם עמיה ר' חייא בר מדייא. ובימיו נתרבו הגזירות בא"י ולא יכלו ללמוד בפרהסיא כפסחים פ"א ה"א אמר ר' הונא כד הוינן ערקין באילין בוטיתא דסדרא רבה היו מדליקין עלינו נרות, בשעה שהיו כהות היינו יודעין שהוא יום, בשעה שהיו מבהיקים היינו יודעין שהוא לילה.

וכפי הנראה שאז ירד עם כל הנחותי לבבל בסוף ימי אביי ורבא ואז ירדו כמה מחכמי א"י כמו רבין ורב דימי וגם ר' יוסי בר זבידא ור' אבא, וזה שמצינו זבחים עה: כד רמי בר חמא — א"ר יוסי בר זבידא ת"ש — ר"ה ור' חזקיה תלמידי דר' ירמיה אמרי, ובזבחים יח: ר"ה איקלע לארגיזא רמא ליה בר אושפזיכיה — א"ל בר מינה דשנייה רמי בר חמא, ובתמורה לא. א"ל רבא לר"ה תניא דמסעיא לך, ובזבחים לו: איתיביה ר"ה לר' אבא.

מתלמידיו מצינו אך ר' יונה בוצרייה שאל לר' הונא מו"ק פ"ב ה"ג, אבל מה שמצינו כמה פעמים בירושלמי ר' תנחומא בשם ר' הונא או חונה נראה שהוא ר' אבא הונא הכהן כמפורש בערך ר' תנחומא בר אבא.

רב הונא (בזמן רב אשי)

ר"ה זה נשכח כמת מלב וכל מקום שמצאו בעלי אסופות את ר"ה עם רב אשי נמנו וגמרו שהוא רב אשי הקדמון מה שלא היה וכאשר בארנו בערך רב אשי וכשנעיין בגמרא נראה שאך עם רב אשי בעל סדר התלמיד שקיל וטרי, כשבת מב. אר"ה בריה דרב יהושע חזינא ליה לרבא — א"ל ר"ה לרב אשי דלמא שאני התם, ובזה אין שום מקום לומר על רב אשי הקדמון כי קאי על דברי ר"ה בריה דרב יהושע, וכן מצינו שבת ס. בעי מיניה ר"ה מרב אשי, ובע"ז ס: אותיב לרב אשי. ובזה אנו רואין שישב לפני רב אשי, אבל מה שמצינו שבת לז: אמר רב אשי הוה קאימנא קמיה דר"ה, וב"ק קיד. אמר רב אשי כי הוינן בי ר"ה, באמת צ"ל שם בי רב כהנא כגרסת דק"ס וכן הוא גרסת הרא"ש.

והגאון בעל דורות הראשונים בח"ג ביאר בראיות ברורות שזה ר"ה היה בעל אחות רבינא חבירו דרב אשי ומת בקוצר ימים והניח אחריו שני בנים שהיו אח"כ מגדולי הדור, א) רב נחמן בר ר"ה שמלך בסורא אחר רב אידי בר אבין ונפטר שלשים שנה אחר רב אשי בשנת תרסז כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג, והשני הוא רבינא האחרון וכדמובא שם שבי"ג בכסליו שנת תתיא (צ"ל תשפו) שכיב רבנא אבינא בריה דרב הונא דהוא רבינא והוא סוף הוראה, וזה שאמרו כתובות ק: רבינא הוה בידיה חמרא דרבינא זוטא יתמא בר אחתיה — אתא לקמיה דרב אשי, ולא מצינו בשום מקום שם זה, אך כאן כשנזכר עם דודו רבינא ואז היה יתום קטן לכן הזכירו בשם זה, אבל אח"כ ידעו כולם ההבדל

בינו לבין דודו ולכן קראוהו בשם סתם רבינא, ואמו מסרה לו תמיד את התנהגות אביו כברכות לט: אמר רבינא אמרה לי אם אביך עביד כר"ח, וכן מנחות סח: אבוך לא הוה אכיל וכו'.

וכן מרימר מסר לו תורת אביו כנדרים ס: אמר רבינא אמר לי מרימר הכי אמר אבוך משמיה דרב יוסף, ושם צ. אמר לי מרימר הכי אמר אביך משמיה דרב פפי וזה א"א לומר שהוא רבינא חבירו דרב אשי שהיה קשיש הרבה ממרימר ואיך יאמר לו מרימר דברים בשם אביו, וזה ברור.

רב הונא אביו של ר' אחא

במדבר רבה פ"ט־יב שאלו תלמידיו לר"ה אביו של ר' אחא למדתנו רבינו הנואף והנואפת עוברין על עשרת הדברות, וכן הוא בתנחומא נשא, אבל בתנחומא בובער גרס ר' חנינא אביו של ר' אחא וכן הוא בילקוט נשא רמז תשד.

רב הונא אביו של ר' זעירא הכהן

אמורא בדוי מלב והטעות בא מירושלמי ברכות פ"ח ה"ה וז"ל אבא בר בר חנא ורב חונא הוון יתבין אכלין והוה ר' זעירא קאים ומשמש קומיהון — א"ל אבא בב"ח מה ידך חוריתא קטעין וכעס עילוי אבוי א"ל לא מיסתך דאת רביע והוא קאים משמש ועוד דהוא כהן — וגזר עליו שר"ז ישב והוא ישמש, ובסה"ד עשה פלפול

גדול מזה אם ר"ז היה בנו של אבא בב"ח או ר"ה, והוא שגגה והאמת כפי' הפני משה ואנחנו נבאר ביותר ביאור והוא שאבא בר בר חנא ובר חנא (כצ"ל תחת רב חונא) ישבו לאכול ור"ז עמד ושימש לפניהם ואבא בב"ח אמר לר"ז מה ידך חוריתא, וכעס עליו אבוי היינו בר חנא כעס על בנו וא"ל הלא ר"ז הוא כהן (וכמבואר בערכו) ולכן גזר עליו שר"ז ישב והוא ישמש לפניהם.

ובילקוט עזרא רמז אלף ס"ט מביא גרסא נכונה שאבא (הוא רבה) ור"ה ישבו לאכול והוה ר' זעירא משמש קומיהון, והפירוש הוא ג"כ כמו שכתבנו אך שם נשתבש לבסוף, ועיין ערך רבה בב"ח.

רב הונא בגדתא

ערך רב חנא בגדתאה.

רב הונא בר אבא

נזכר תנחומא הישן תצווה שאמר בשעה שהיו הקרבנות קריבין וכו' אבל הוא ט"ס וצ"ל רב חייא בר אבא כתנחומא בובער סוף תצוה וכן הוא בפאה פ"ז ה"ג.

רב הונא בר אבין

האמורא הזה היה בא"י ונזכר תמיד בשם רב הונא ולא נזכר בשום מקום בירושלמי וזה אות שהיה בבלי, וכל דבריו שלח מא"י לבבל כר"ה כא. ששלח לרבא כד חזית דמשכה תקופת טבת וכו' וב"ב נא. שלח ר"ה בר אבין המוכר שדה לאשתו קנתה - ברם ר' אבא ור' אבהו וכל גדולי הדור אמרו וכו' ושם נה: שלח ישראל שלקח שדה מעכ"ום - וכן היה ר' אבין ור' אילעא וכל רבותינו שוין בדבר וכו' (כל זה שלח ר"ה בר אבין), ובנדרים עז: א"ל רבא לר"נ חזי מר האי מרבנן דאתא ממערבא ואמר איזדקיקו ליה רבנן לבריה דר"ה בר אבין ושרו ליה נדריה, ומזה אנו רואין שסתם ר' אבין לא היה אביו ושהיה דר בא"י והיה בזמן רבא, ומב"ב נא. ששלח ברם ר' אבא ור' אבהו ולא הזכיר את שם ר' אמי ור' אסי אות היא שזה היה לאחר פטירתם, ולכן מה שאמרו קידושין ח: בני ר"ה בר אבין זבון אמתא בפריטי — אתו לקמיה דר' אמי הוא ר' אמי השני הנקרא ר' אמי בבלאי וכמבואר בערכו, ובסה"ד העתיק שבאו לפני רב אשי ושגגה יצאה מלפניו.
ואפשר שהוא הנזכר כמדרשים בשם ר"ה הכהן בר אבין עיין ערכו.

רב הונא בר אדא

נזכר ברכות סב: לגרסת דק"ס אמרי משמיה דרב סמא בריה דרב מרי, וגרסא שלנו רב נא בר אדא.

רב הונא בר אויא

נזכר ב"ב קמג. שאמר רב אשי לרב מרדכי היינו דחזאי ר"ה בר אויא בחלמא, ואפשר שהוא הנזכר חולין מז. רב הונא מר בר אויא שאמר לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, ושם מט. הונא מר בריה דרב אידי, גרסת דק"ס בר אויא וחולק עם רב אדא בר מניומי אתו שיילוה לרבינא.

רב הונא בר אחא

בירושלמי סוף מע"ש אמר בשם ר' ר' [32] אלכסנדרי, ונזכר באגדה בשמ"ר פ"מג-ד,ויק"ר פ"א־ג,קה"ר פ"ה־ז, מדרש שמואל פ"כו־ר, מדרש תהלים פ"יח־ט.

רב הונא בר אידי

היה תלמידו דשמואל בקידושין ע. שא"ל רב יהודה לר"נ לא סבר לה מר להא דאמר ר"ה בר אידי אמר שמואל וכו' ובמדרש תהלים פ"כב־כח דרשתו היקרה על הפסוק שאמר דוד "הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני" (תהלים) כשדוד רעה את הצאן מצא ראם ישן במרבר והיה סבור בו שהוא הר ועלה עליו וכשננער הראם ועמד הגביהו עד לשמים,

[32] בפעם השנייה ט"ס - ויקיעורך

ונדר דוד שאם יצילו ה' יבנה היכל של מאה אמה כקרני ראם, והקב"ה זימן לו אריה אחד וכשראה הראם את האריה רבץ לפניו וכשראה דוד את האריה התיירא ממנו זימן הקב"ה צבי וקפץ האריה אחריו ואז ירד דוד מן קרני הראם והלך לו, וזה שאמר דוד הושיעני מפי אריה כשם שעניתני מקרני ראם, אבל בילקוט תהלים רמז תרפח גרס ר' יעקב בר אידי.

רב הונא בריה דרב אידי

נזכר ר"ה כד: שאמר מפרקיה דאביי שמיעא לי, ובסה"ד כתב שצ"ל ר"ה בריה דרב יהושע וכדמשמע ע"ז מב:, ושם מג: נשתבש לרב יהודה בריה דרב יהושע.

רב הונא בריה דרב איקא

בפסחים נב: רב ספרא נפק מא"י לחו"ל — לוו בהדיה ר"ה בריה דרב איקא ורב כהנא, ומשמע שם שהיה תלמידו דר' אבהו, ובברכות מג: ר"פ איקלע לגביה — שקל ר"פ בריך אהדס — א"ל לא סבר לה מר וכו', ובביצה טו. מתיב על דברי אביי.

רב הונא בר אמי

א"ר פרת אר"י ברכות נה:.

רב הונא בר אשי

אמר רב סוטה טז:.

רב הונא בר ביזנא

ערך רב חנא בר ביזנא.

רב הונא בר ברכיה

נזכר ברכות סג. אמר משום ר' אלעזר הקפר כל המשתף ש"ש בצערו כופלין לו פרנסתו.

רב הונא בר גוריון

נזכרב"ר פ"כו־ו מאמרו היקר שאפילו מקל, אפילו רצועה (המה תחת ההשגחה), ונראה שצ"ל רב חמא בר גוריון כקה"ר פ"ח־ט.

רב הונא בר גניבא

נזכר קה"ר ספ"ד.

רב הונא בריה דרב הושעיא

נזכר הוריות ג: ואולי צ"ל בריה דרב יהושע, ובילקוט משלי רמז תתקנד אמר ר"ה בר הושעיא ומעטרא ליה כסאסא לשבולתא, אך המאמר בסוטה ה. ושם ר"ה בריה דרב יהושע.

הונא בריה דמר זוטרא
נזכר ב"ב פו. הקשה לרבינא.

רב הונא בר חיון
ערך ר"ה בר' חלוץ.

רב הונא בר חייא
הוא היה תלמידו דרב יהודה כסנהדרין ק. לוי בר שמואל ור"ה בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דרב יהודה כי מטו מגילת אסתר אמרי הא לא בעי מטפחת, אמר להו (רב יהודה) כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא (ופרש"י דהוה להו למימר לרבם בלשון שאלה), ובשבת מז. לוי בר שמואל אשכחינהו לר' אבא ולר"ה בר חייא דהוו קיימי אפיתחא דבי רב הונא אמר להו מהו להחזיר מטה של טרסיים בשבת א"ל שפיר דמי אתו לקמיה דרב יהודה ואסר להו, ובירושלמי שבת רפי"ב רב המנונא הורה לריש גלותא להתיר שלחן של פרקים בשבת אמרו, רב הונא בר חייא הוה עמיה שמע רב יהודה ואמר מאן דהורי לא יליף ולא שימש, וביבמות יח. מתיב לרב יהודה, ואפשר שזכה עוד לראות את שמואל ולקבל ממנו כדמצינו כמה פעמים ר"ה בר חייא אמר שמואל כשבת נא:, תענית י., כתובות עט:, חולין עט., נדה לט. סג:, שביעית פ"ב ה"ה, וכן קיבל הלכה דשמואל מרב כהנא ככתובות קא.

ובן קיבל מר"ה כב"ב קיא. שאמרו ר"ה בר חייא סבר למעבד עובדא — א"ל ר"נ מאי האי א"ל דאמר ר"ה אמר רב — א"ל אשלח ליה איכסיף, א"ל ר"ג השתא כי נח נפשיה דר"ה איתריסת לקבלי, ומזה משמע שהיה כמו חבר לר"ג אבל מב"ק קטז: משמע שהיה כמו ת"ח שלו כדאמרו שם יתיב רב יוסף אחורי דר"ה בר חייא ויתיב רב הונא בר חייא קמיה דר"נ, א"ל ר"ה ב"ח דינא או קנסא א"ל מתניתין היא — בתר דנפיק ר"נ א"ל רב יוסף לר"ה ב"ח מאי נפ"מ אי דינא אי קנסא א"ל אי דינא וכו'.

ונשא את בת רב ירמיה בר אבא (תלמיד חבר דרב), וגם ממנו קיבל כשבת קנו., חולין צג. שאמר לבנו לוי הכי אמר אבוה דאמר משמיה דרב ומנו רב ירמיה בר אבא, וב"ק נט: ר"ה בר חייא ארי"בא, מחלקותן שבת פ:.

וכן אמר משמיה דעולא כנדרים נו..

חבריו היו כל גדולי הדור ר' אבא א' כמו"ק כו. שפ"א ישבו ואתא בת נעמיתא ובעא למיבלעיה לתפלין דר' אבא והוא הצילם, ובירושלמי שם פ"ג ה"ד איתא להיפוך שר' אבא הציל תפלין דר"ה בר חייא, ובן שבת מז. מציגו אותם ביחד אפתחא דר"ה, וכן לוי

בר שמואל כסנהדרין ק., ורב מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טוביא כניטין נז., ורב המנונא כשבת רפי"ב, ורב יוסף היה כמו תלמיד חבר שלו כב"ק קטז:.
ובברכות לא.[33] יסופר עליו דבר נפלא, ר"ה בר חייא איצטריכא ליה שעתא (שחכמים היו צריכין לשאול הימנו הלכות, רש"י) עייל לגביה רב יוסף ורבה וארבע מאה זוגא דרבנן שמע דאתו, קטיר להו ארבע מאה תכתקי (כסאות) לסוף שמעו דנעשה גבאי (המלך) שלחו ליה זיל לחשיבותיה זיל לקדמותיה, שלח להו הדרי בי, רב יוסף לא אזל רבה אזל.
ובזה יאיר עינינו מה שכתב רב שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ב וז"ל ושמענו מרבנן דילנא כי באלה השנים אחרי רב יהודה שלא קיבל (רבה) הראשות מלך ר"ה בר חייא בפומבדיתא והיה לו שם בית מדרש גדול.
והגאון ר' ש"ש תמה שם על רביגו מגיטין ס: שאמרי ההוא שיפורא (קופה דחכמי הישיבה, רש"ג) דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו', ואם ר"ה בר חייא מלך בפומבדיתא קודם רבה היה להתלמוד להזכירו ולומר אחר רב יהודה בי ר"ה בר חויא עכ"ל, ולפלא על חכם שכמותו שיקשה מהגמרא שרש"ג בעצמו מביאה שם, אבל כל דברי רש"ג המה קבלה אמיתית, שבאמת כשנפטר רב יהודה בפומבדיתא אז היה רב הונא בר חייא הזקן שבהם וכמו שאמרנו לעיל שזכה עוד לקבל משמואל וגם היה חתן גדול הדור רב ירמיה בר אבא וגם היה עשיר גדול ולמי יאתה המלוכה אם לא לו, וזה שאמרו בבכורות לא. שרב יוסף ורבה וכל הרבנן הלכו אליו שבאמת עשה לו שם בית מדרש גדול כעדות רש"ג ואלו לא נעשה גבאי אז בלי ספק היה הוא הריש מתיבתא אבל כשמצאוהו שהוא גבאי לכן פרשו ממנו, ואז שלחו לא"י למי יקימו אם לרב יוסף שהוא סיני או לרבה שהוא עוקר הרים, אך רב יוסף לא רצה לקבל עליו עול הרבנות ולכן הוצרך רבה לקבל עליו את משרת עול הרבנות והיינו הנהגת בני הישיבה וסיפוקם וזה כוונת הגמרא שאמרו אודות השיפורא, וזה היה תיכף אחרי פטירת רב יהודה שנפטר תרי ורבה שמלך כב' שנים כמפורש סוף ברכות וסוף הוריות, נפטר תרלב כמפורש באגרת דרש"ג, שאע"פ שמלך רבה תיכף אחרי רב יהודה לא קיבל עליו רשוונתא כריש מתיבתא יען שרב חסדא זקן הדור שהיה אז בן פ"ב שנה מלך אחר רב הונא בסורא לכן הלך לו רבה כפעם בפעם לרב חסדא לברר ספיקותיו, ובעת ההיא היה לו לר"ה בר חייא בית מדרש גדול בפומבדיתא וגם אליו היה בא רבה לפעמים כמפורש בברכות לא. כשאמר ר"ה בר חייא שחוזר בו מהגבאות אזל רבה אליו, אבל בסוף ימי רב חסדא ואפשר שגם אז נפטר ר"ה בר חייא

[33] צ"ל בכורות לא. - ויקי עורך

אז נעשה רבה לראש הדור בי ישיבת סורא נתבטלה אחרי פטירת ר"ח ורוב החכמים וישראל היו בפומבדיתא, וכל זה מפורש בקצרה באגרת דרש"ג שם.
מתלמידיו מציגו רב אחא בריה דרב מנימין שבעי מיניה כחולין פ. ובירושלמי שביעית פ"ב ה"ה אמר ר' יונה בשמו, והניח אחריו בן גדול בתורה בשם לוי כשבת נא:.

רב הונא בריה דרב חייא

נזכר ע"ז סז: אך שם צ"ל חייא בריה דר"ה כגרסת דק"ס וכן הוא פסחים מד:.

רב הונא בר חיננא או חנינא

הוא זכה עוד לישב לפני רב חסדא כמו"ק ט: ושם טז. אמר לרב יהודה בריה דרב שמואל. בר שילת הכי אמר רב חסדא. וכן בעי מרב ששת קידושין כ:, וכן קיבל הרבה מרב נחמן כרמצינו ר"ה בר חיננא אר"נ ככתובות ק., קידושין מב., ב"ב קנה., ע"ז כד., תמורה ל:. וכן היה תלמיד רב יוסף כעירובין יד: שאמר לרב יוסף בהילמי אמרת לן בלחיין לא אמרת לן (כי רב יוסף חלה ושכח תלמודו והוא היה מזכירו איך שלמד קודם שחלה).
אבל מה שמצינו ברכות ל. ר"ה בר חיננא א"ר חייא בר רב, נראה יותר גרסת דק"ס שצ"ל א"ר אבא בר חנינא ואיתימא ר' חייא.
ובזמן שהיה רבא הריש במחוזא אז היה ר"ה בר חיננא הריש בסיכרא (שתיהן הן סמוכות זו לזו כחולין צד:) כע"ז מ. ההוא ארבא דצחנתא דאתי לסיברא נפק ר"ה בר חיננא וחזא בה קלפא ושרייה נפק שיפורי דרבא ואסר. ושם נז. ההוא עובדא דחוה דמחוזא — שרייה רבא — איפליג עליה ר"ה בר חיננא ור"ה ברית דר"נ נפקי שיפורי דרבא ושרו ונפקי שיפורי דר"ה בר חיננא ור"ה בר"נ ואסרי.
וגם היה לו פירקא שמה כנדרים כג: שא"ל רבא ואת דרשת ליה בפירקא? ובסנהדרין פז. א"ל רבא לר"פ פוק תרגמא לר"ה בר חיננא, ובעירובין כו: שהריש גלותא ביקשו שיתקן תקנתא לאבוורנקא שהיה לו בבוסתניה שיכול לאכול שם בשבת אזל ר"ה בר חיננא ועבר קנה קנה פחות משלשה, אזל רבא שלפינהו ור"פ ור"ה בריה דרב יהושע השתדלו שלא יבא ויתקן שנית.
ושם סז. מתיב על דברי עולא אמר רבא מאן דלא ידע תרוצי מתנייתא תיובתא קא מותיב. חביריו היו רחבה כעירובין כו: אמר רחבה (וגרסת דק"ס רבא) אנא ור"ה ב"ח תרגימנא, ובן רב ספרא ורב אחא בר הונא כשבת קכד:, וב"ב קסז: יתיב רב ספרא ורב אחא בר הונא ור"ה בר חיננא ויתיב אבייי גבייהו — א"ל ר"ה בר חיננא הכי אמר רב, ומו"ק יב. איקלע רב ספרא ור"ה בר חיננא לבי מר זוטרא בריה דר"נ ולא עלו לגביה, ור"ה בריה דר"ג כע"ז נז:, חולין מט:.

רב חייא בר אבין חבירו כברכות ל.
רב פפא היה כמו תלמידו ככתובות סא: שאר"פ בדיק לן ר"ה בר חיננא (כן הוא גרסת הרא"ש) ובילקוט בראשית רמז לג גרס בדיק לן רבא, ובע"ז מ. אמר רב אשי לדידי אמר לי ר"פ, כי שרא ר"ה בר חיננא וכו'.
והיה לו בן גדול בתורה שאביו שלחו ללמוד לפני ר' זריקא כפסחים טז.

הונא בר חיננא
נזכר מעשרות פ"ד ה"ב הוא ורב תחליפא בר אמי הוה יתבין קומי ר' לעזר.

רב הונא בר חלוב
נזכר שבת קמו: שבעי מר"נ.

רב הונא בר חלוון
בשבת קלט: א"ל רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן ור"ה בר' חיון שמיה ואמרי לה ר"ה ב"ר חלוון שמיה דשקל ברא דתומא וכו'.

רב הונא בר יהודא
הוא זכה עוד לקבל מרב ששת וכדמצינו ר"ה בר יהודה א"ר ששת כעירובין כו: פט:, יומא כה:, כתובות ק:, סוטה מא., ב"מ נג:, מנחות לט., ערכין כג:, ובגיטין מג: מאי נימוסו אר"ה בר יהודה נשקי, מתיב רב ששת — ואס"ד נשקי וכו'. ואף שהיה תלמידו מתיב עליו להעמידו על האמת מברייתא.
וכן מצינו פסחים מ. ר"ה בר יהודה אר"נ, וברכות ח. ר"ה בר יהודה א"ר מנחם א"ר אמי מאי דכתיב וכו' ואח"כ ארהב"י א"ר אמי וחסר תיבת ר' מנחם באמצע, ושם כו. רהב"י א"ר יצחק [בר יוסף] א"ר יוחנן.
והיה כמו תלמיד חבר לרבא ושקיל וטרי עמו תמיד. הקשה לרבא זבחים ו. עג:, איקלע לבי רבא חזייה לרבא דבריך אבשמים ברישא אמר לו מכדי וכו' כברכות נב: ובשבת כד. איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבוני ירושלים א"ל רב ששת (וצ"ל א"ל רבא כגרסת דק"ס כי מה ענין רב ששת בביתו של רבא), ובנדרים יט: שאל מרבא ורבא הושיבו א"ל והא תני רב אדא בר אהבה — א"ל אי תניא תניא. ובזבחים צא. אמר לרבא מצוי קאמרת? ובפסחים עא. אר"ה בר (רב) יהודה משמחו בשעירי הרגלים, אמר רבא שתי תשובות בדבר, וב"ק קיז. איקלע לבי אביוני אתא לקמיה דרבא א"ל כלום בא מעשה לידך — א"ל רבא אהדר עובדא למריה. ובכתובות סג. חולק עם רבא אליביה דרב ששת. ובפסחים יב. אזל ר"ה בר רב יהודה אמרה לשמעתיה קמיה דרבא, אך גרסת הדק"ס יותר נכונה שצ"ל בריה דרב יהושע. וברכות מח. רב חנא (רב הונא, דק"ס) בר יהודה משמיה דרבא.

ובסוטה מא. נזכר ברישא ואח"כ רשב"ל ותמה ע"ז ב אך אין שום תמיה יען כי מקודם אמר ר"ה בר יהודה א"ר ששת ופריך ע"ז וע"ז מתרץ רהב"י והוא סיום דבריו הראשונים, ואח"כ מביא הגמרא טעם אחר מרשב"ל וזה ברור.

ובכתובות כא. מצינו א"ל רב חננא בר חייא לרב יהודה ואמרי לה ר"ה בר יהודה לרב יהודה ואמרי לה רב חייא בר יהודה לרב יהודה, בלי שום ספק הוא טעות הדפוס וצ"ל רב הונא בר חייא לרב יהודה שהיה באמת תלמיד רב יהודה.

ובעירובין כד. מר יהודה איקלע לבי רה"בי — א"ל לא סבר לה מר להא דאבימי א"ל אנא כר"נ ס"ל, ובפסחים מ: קראו ר"נ בר יצחק מר.

מענייניו הפרטים ידענו אך שהיה בקי ברפואות כשבת קט:.

רב הונא בריה דרב יהושע

אף שנקרא תמיד בשם זה לא מצינו בשום מקום מי הוא רב יהושע אבי ר"ה, או שיאמר ר"ה בשם אביו, ואך זאת ידענו שהוא וחבירו רב פפא שניהם היו תלמידי דאביי ורבא מנעוריהם ולא התפרדו גם בזקנותם.

(ומה שמצינו עירובין כו:, יומא ע. ר"ה בריה דר"י אמר רב ששת באמת צ"ל ר"ה בר יהודה כגרסת דק"ס, וכן הוא בריי"ף).

כפסחים קיא: אביי הוה שקיל ואזיל, ואזיל ר"פ מימיניה ור"ה בריה דר"י משמאליה חזייה להוא קטב מרירי — אהדריה לר"פ לשמאליה ולר"ה בריה דר"י לימיניה ואמר לר"פ יען שאת קיימת לך שעתא (ופירש הרשב"ם יען שר"פ היה עשיר, ויותר נראה שאביי הבין שר"פ ימלוך לבסוף).

ובעירובין סג: אזל ר"ה בדיה דר"י אמר לשמעתא דאביי קמיה דרבא. אבל אצל רבא ישבו כמעט כל ימיהם בהוריות י: ששניהם אתו לקמיה דרבא א"ל אוקימתון מסכתא פלן ומסכתא פלן אמרו לו אין, איעתריתו פורתא א"ל אין דזבנן קטינא דארעא, קרי עלייהו אשריהם לצדיקים וכו'.

וזה היה עוד בימי נעוריהם יען שאח"כ היה ר"פ עשיר גדול. וכן מצינו ב"ב כב. שישבו לפני רבא בישיבתו הפרטית בעוד רבו רב יוסף היה חי. הקשה לרבא כעירובין ט. כו. סז., פסחים סט:, ובשבת מב. אמר חזינא ליה לרבא דלא קפיד אמנא, והוא עם חבירו ר"פ ישבו לפני רבא ככתובות פב., קידושין לב:, ב"מ ט: סג:, וקראן רבא קאקי חיורי ככתובות פה., גיטין עג., (ואפשר לומר שבאמת לא היו אז זקנים באין בימים ואך שערותיהם נהפך ללבן כמו שאמרו עירובין נו. הני מולייתא דבי בירי ודבי נרש אזקונין, וזה שאמר להם אתם תתראו כאוזות לבנות ובאמת עוד נערים אתם), ורבא היה חביב עליהם מאוד כדמצינו עירובין

כה. כשהריש גלותא ביקש לר"ה בר חיננא לתקן הבוסתנא שלו ועבד קנה קנה פחות משלשה ורבא אזל ושלפינהו והתיראו ר"פ ור"ה בריה דר"י פן יבא ר"ה בר חיננא לתקנו נקטוהו מבתריה (עד השבת).

ומצינו את שניהם בהילולא דבריה דרבא והוא דל כסא להם כקידושין לב:, ועוד בחיי רבא הגיעו להוראה, וכפי הנראה התיישבו בעיר נרש ושם היו הדיינים וזה שאמר להם רבא ב"ב קל: כי אתא פסקי דדינא דידי לקמייכו וחזיתו ביה פירכא לא תקרעוהו עד דאתיתו לקמאי וכו' דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות.

ועל שניהם מצינו לשון מיוחד מה שלא מצינו בשום אמורא אחר, שאמרו אלא כי אתא ר"פ ור"ה בריה דר"י מבי רב פירשוהו כעירובין יב., ב"ק ז: פט., שבועות לד:, זבחים טו., וקרוב מאוד לומר כשהתיישבו בנרש, והתחילו להרביץ שם תורה, על אותו הזמן נאמר הלשון הזה.

ומצינו אותם תמיד ביחד, כגיטין עג. שזבני שומשמי ביחד, וברכות כב: ג. שכרכו ריפתא ביחד עם רבא בר שמואל. ובפסחים פט: יסופר שעריבו ריפתא בהדי הדדי אדאכל ר"ה בדיה דר"י חדא אכל ר"פ ארבעה א"ל לר"פ פלג לי אזל עירב בהרי רבינא אדאכיל הוא אחד אכל רבינא תמניא, אמר, מאה פפי ולא חד רבינא.

ושניהם איקלעו להינצבו לאתריה דרב אידי בר אבין וקרי להו דרדקי ביבמות פה. ובעירובין כו. קרי להו הריש גלותא חכמים המה להרע וכו'.

ואחרי פטירת רבא (תרס: לשטרות) אז נתחלקה הישיבה הגדולה לשתים, ר"ג בר יצחק מלך בפומבדיתא ור"פ מלך בנרש, ולקח את חבירו האהוב לו להיות לריש כלה. וזה שאמרו ברכות נז. ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע חזו חלמא, ר"פ דעייל לאגמא נעשה ריש ישיבה ור"ה בריה דר"י דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה. ואף שר"פ היה הריש מתיבתא אבל שניהם לקחו חלק כחלק בהנהגת הישיבה והעיר, כיומא סט. שאמר ר"ה בריה דר"י הני נמטא גמדא דנרש שריא. ובחולין קכז. אמר הני ביברי דנרש אינן מן הישוב, ובמגילה כו: רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא - אתא לקמיה דר"ע ואסר ליה, לקמיה דר"ה בריה דר"י ואסר ליה. ובשבת פט. א"ל ההוא מרבנן לרב כהנא מ"ט לא שכיחת קמיה דר"פ ור"ה בריה דר"י דמעייני באגדתא, ומו"ק יט: א"ר נחמיה בריה דרב יוסף אשבחתינהו לרב בפפי ולר"פ ולר"ה בריה דר"י דיתבי וקא אמרי וכו'. וב"ב כו. שהיו לר"פ דקלים אמיצרא דר"ה בריה דר"י, וקראו ר"פ מר. וברכות נח: ששניהם הוו קא אזלי באורחא פגעו ביה בר' חנינא בריה דרב איקא אמרו ליה בהדי דחזינך בריכינן עלך תרתי

— אמר להו אנא נמי כיון דחזתינכו חשבתינכו עליאי כשיתין רבוון וברכיני עלייכו תלתא — אמרו לו חכימת כולי האי? יהבי ביה עינייהו ושכיב.
חביריו מלבד רב פפא היו רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא שהיו יחד אצל רבא כקידושין לב:, ורב פנחס בר אמי ככתובות פה., ור"נ בר יצחק כסנהדרין ל: שאקשי ליה רנב"י ור"ה בריה דר"י תריץ ליה א"ל רנב"י תניח דעתך שהנחת את דעתי. ובפסחים לג. מתיב לרנב"י. רב יהודה בר חיננא הקשה לו ב"ק יד:, מנחות מו. רב ביבי בר אביי כסנהדרין סו:, ור"ה בריה דרב יהושע א"ל משום דאתיתו ממולאי אמריתו מילי מולייתא כב"ב קלז: קנא.
תלמידים לא מצינו בשום מקום שהיו לו וזה יען שר"פ היה הריש מתיבתא לכן נחשבו כולם לתלמידי ר"פ זולת ר' יעקב מנהר פקוד שאמר משמיה לפני רבינא כסנהדרין סט. מחייו הפרטים לא מצינו שום דבר זולת ר"ה יז. שפ"א חלה ובא ר"פ לשיולי ביה חזייה דחליש ליה עלמא (שהוא גוסס) אמר ר"פ להכין לו תכריכין לסוף איתפח היה מיכסיף ר"פ למחזיה, ואח"כ שאלו ר"פ מאי חזית א"ל אין הכי הוה (שמיתה נקנסה עלי) ואמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקים במיליה (שאינו מעמיד על מדותיו) לא תקומי בהדיה.
ובשבת קיח: מצינו שאמר תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש.
גם מצינו שהיה בקי ברפואות כע"ז יב:. ובכריתות ימות עולם מביא שנפטר תשכב לשטרות היינו ארבעים שנה אחרי פטירת ר"פ ואינו מביא שום ראיה לזה. ולא נמצא פטירתו לא באגרת דרש"ג ולא בספר הקבלה להראב"ד כי לא היה מראשי מתיבתא ובלי ספק נפל טעות בדבריו וצ"ל תרפ"ב.

ר' חונא בר' יוסי או ר' חונה בר יוסף

נזכר תענית פ"ד סה"ה ר' חונה בר יוסף אמר דרך תהום גלו, והמאמר מובא באיכה רבה סוף הפתיהתות ושם ר' חונא בשם ר' יוסי. ובמד' שמואל פ"כ־יא ר"ה בר יוסף אך המאמר נובע מסנהדרין פ"ב ה"ה ושם ר"ה בשם ר' יוסי.
ובתנחומא נח־יג ר"ה בר' יוסי אומר אף שינוי השם מבטל גזירה קשה. והמאמר בב"ר פמ"ד־יב ר"ה בר רב יוסף, ונראה שהוא ר' חונא השלישי שהיה תלמידו דרב יוסף בבבל ועלה אח"כ לא"י כמבואר בערכו.

ר' הונא בר יצחק

נזכר פסיקתא רבתי פ' בחדש השביעי ס"ג ור' יהושע ברי נחמיה אמר בשמו. וכן נזכר מד' תהלים פ"ך־ט.

רב הונה בר יקי
נזכר פס' רבתי פ' את קרבני, ומובא בערוך ערך קקבטין בשם הונא בר יקי.

רב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא
לא נזכר בשום מקום להלכה אך ברכות כו. אמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דרב ירמיה בר אבא ושם לא. איתא מרי בר בריה דר"ה בריה דריב"א וצ"ל בריה דר"ה, ואפשר שמה שאמרו פסחים מג. רב הונא בר ירמיה אמר מאי שמן המור סטרכת ורב ירמיה ב"א אמר וכו' הוא ר"ה בריה ונזכר קודם אביו יען כי הגמרא מביא ראיה לר"י בר אבא מברייתא אח"כ לכן נזכר אביו באחרונה, ויש שרוצים לומר שסתם ר"ה היה בריה דר' ירמיה בר אבא וטעות הוא בידם כמבואר בערכו.

רב הונא בר כהנא
נזכר ילקוט קהלת רמז תתקסו. אבל המאמר מובא בקה"ר פ"א] פסיק דור הולך ושם על שם ר' ברכיה.

רב הונא בר לואי
נזכר ברכות נה: לגרסת עין יעקב ובגמרא איתא סתם ר"ה.

רב הונא בר לוליאני
נזכר ב"ר פל"ו־ח ואולי צ"ל ר' חייא בר לוליאני כתענית כה.

רב הונא בר מנוח
היה תלמידו דרבא ואח"כ בא לפני ר"פ כתענית ט. ר"ה בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מווסתניא הוו שכיחי קמיה דרבא כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דר"פ, כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי, חלש דעתיה, אקרויה בחלמיה ואכחיד את שלשת הרועים. למחר כי הוו מיפטרי מיניה אמר להו ליזלו רבנן לשלמא, (כן הוא בע"י).

וכן אמר בשם רב אחא בריה דרב איקא כמגילה כה:, גיטין כד. סד:, ב"ק נח., ב"מ עא:, סנהדרין מב., בכורות כח:, מה:, וביבמות מג. אמר משמיה דרב אידי בריה דרב איקא וצ"ל רב אחא, וב"ק כב. אמר משמיה דרב איקא צ"ל משמיה דרב אחא בריה דרב איקא כגרסת דק"ס.

ונזכר נזיר נא. בעי ר"ה בר מנוח ובגיטין נא. מנחות קא. מתיב, וב"ק יט: אמרו קשרו משום מאי מחייב אר"ה בר מנוח משום בורו המתגלגל.

רב הונא בר מניומי

נזכר ע"ז לט. שזבן תכלת מאנשי דביתיה דרב עמרם חסידא אתא לקמיה דרב יוסף (לשאול לו אם יכול להאמינם) לא הוה בידיה, פגע ביה חנן חייטא והוא השיב לו על שאלתו.

רב הונא בן משה בר עצרי הכהן

נזכר ב"ב קעד: שאביו משה בר עצרי ערבא דכלתיה הוה ור"ה בריה צורבא מרבנן הוה ודחיקא ליה שעתא, אמר אביי ליכא דליתביה עצה לר"ה דלגרש לאתתיה ותתבע כתובתה מאבוה — לסוף אתגלי דכהן הוא, אמר אביי היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזל עניותא.

רב הונא בריה דרב נחמן

אביו רב נחמן הוא סתם ר"ג הגודע כמפורש חולין מט: אמר רבא שמעית מיניה דר"ג תרתי חימצי ובר חימצי חד סתים יחד לא סתים ולא ידענא הי מינייהו, ר"ה בר חיננא ור"ה בריה דר"ג אמרו בר חימצא סתים חימצא לא סתים א"ר טבות וסימנך יפה כח הבן מכח האב.

(ואף שכונת הגמרא על ההפרש בין חימצא לבר חימצא שבר חימצא סתים, אבל נוכל לומר גם הכונה שהאב לא פירש והבן פירש).

והוא עם חבירו ר"ה בר חיננא היו דרים בעיר סיכרא הסמוכה למחוזא, ושניהם חלקו על רבא כדמובא ע"ז נז: שרבא התיר יין ששיכשך עכו"ם למוכרן לעכו"ם, ור"ה בר חיננא ור"ה בריה דר"נ אסרי, וכשאיקלע למחוזא ושאל לרבא אז חזר ביה רבא. ובבכורות נד: מתקיף על דברי רבא, וכן נזכר עירובין מב:, לגרסת דק"ס ובגמרא איתא ר"ה בריה דרב נתן.

ומזה אנו רואין שהיה כמו חבירו דרבא. ובהוריות יב: מובא שיתיב רב פפא וקא מבעיא ליה — א"ל הונא בריה דרב נחמן לר"פ תנינא — קם (ר"פ) נשקיה ברישיה ויהיב ליה ברתיה, ונראה בלי שום ספק שאין זה ר"ה בריה דרב נחמן: א) יען שבב"מ קראו "רב" הונא ולא הונא. ב) מי שהיה חבר לרבא יהיה צעיר מר"פ שהיה תלמידו דרבא. ובאמת צ"ל הונא מר בריה דרב נחמיה שהיה בישיבת רב אשי כמפורש בערכו, והיה כתוב בדר"נ ונעשה מזה בריה דרב נחמן.

רב הונא בריה דרב נתן

(ולפעמים נקרא ר"ה בר נתן.)

אביו רב נתן היה נודע יותר ע"ש בנו והיה נקרא רב נתן אבוה דר"ה בריה דרב נתן כמבואר בערכו. ור"ה בריה זכה עוד לשמש את רבא ולקבל ממנו כנדרים יב: שתירץ

דברי רבא ורבא משיב על דבריו, וב"ב נה. אמר רב אשי אמר לי הונא ב"נ שאלתינהו לספרי דרבא וכו'. והיה תלמידו המובהק דרב פפא כפסחים יז: נט:, ב"מ סו:, הוריות מ:, נדה מג:, זבחים מא: צא:. ובברכות מב. יסופר שר"פ איקלע לגביה, בתר דגמרי סעודתייהו אייתו לקמייהו מידי למיכל שקל ר"פ וקא אכיל אמרי ליה — אמר להד סליק אתמר. ובמנחות טו. הקשה לר"פ והא עולין — ועוד אמר רב אשי ת"ש — ועוד האמר רבינא וכו' ובל"ס הוא מסתמא דגמרא שסדרו הש"ס ולא דברי ר"ה בריה דרב נתן להקשות מדברי רב אשי ורבינא לר"פ, וצ"ל ועוד אמר רבינא.

ועוד בימי ר"נ בר יצחק שהיה אז עול ימים היה כבר גברא רבה כאשר יסופר פסחים פו: שפ"א איקלע לבי רנב"י אמרו לו מה שמך א"ל רב הונא, אמרו נותיב מר אפוריא יתיב, יהבו ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתייה בתרי זימנא ולא אהדר אפיה. אמרו ליה מ"ט קרית לך ר"ה אמר להו בעל השם אני (מקטנותי כך קוראין לי ר"ה), מ"ט כי א"ל ניתיב אפוריא יתבת א"ל כל מה שיאמר בעה"ב עשה. מ"ט כי יהבי לך כסא קבלת — א"ל מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול וכו'.

וכן קיבל מאמימר כגיטין יט: שאמר הכי אמר אמימר, ובזבחים יט. אמר כי אתאי קמיה דאמימר, ובקידושין עב: אמימר שרא ליה למינסב איתתא מחוזניתא.

ובימי רב אשי כשמלך בסורא היה ר"ה בר נתן הריש גלותא כעדות רב שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ג ובו נקבצו תורה וגדולה ביחד ובכל ראשי גלותא הנזכרים בש"ס מצינו אך ר"ה ריש הגולה שנפטר בימי רבי ואת מר עוקבא שהיה בזמן שמואל ואת רבנא עוקבא ב"ב דרב, ואת ר"ה בריה דר"נ שהיו גדולי הדור נם בתורה.

והלכותיו מצינו בכל הש"ס כשבת קטז:, עירובין מב: נח:, יומא פז:, ב"מ עז:, ע"ז כד:. וכן מצינו אותו תמיד עם רב אשי כגיטין ז. ששאל מרב אשי מאי דכתיב — א"ל — א"ל ר"ה ב"נ אטו אנא לא ידענא — אלא רב גביהא מארגיזא אמר בה טעמא. ושם יט: אמר רב אשי אמר לי הונא בר נתן הכי אמר אמימר, וב"ב נה. א"ר אשי אמר לי הונא ב"נ וכו', וכן חולק עם רב שימי בר אשי בזבחים ל., אך מה שמצינו כתובות ז. אמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן, בל"ס או שזה ר"נ הוא בר רב הונא שמלך בסורא לפני מר בר רב אשי כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד או שצ"ל כגרסת הרי"ף והרא"ש אר"נ אמר לי הונא.

וזולת רב אשי שהיה ריש לכל הגולה היה הוא הגדול בדורו כגיטין נט. שאמר רב אחא בריה דרבא מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במ"א ופריך ולא? והא הוה הונא בר נתן, ומשני שאני הונא בר נתן דמיכף הוה כייף לרב אשי. ומגדולתו יספר רב אשי בזבחים יט. שא"ל הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דאיזגדר מלכא והוה

מדלי לי המיינאי ותיתייה ניהליה ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו, כי אתאי קמיה דאמימר אמר לי אקיים בך והיו מלכים אומניך.
ומה שהיה כפוף לרב אשי יספר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג וז"ל ובכל השנים האלו אחר ר"פ היה רב אשי גאון בסורא — וקבע להם רגלים ותעניות שלא היו אלא לראשי גליות — והונא בר נתן ריש גולה באלו הימים ומרימר בר זוטרא (או מרימר ומר זוטרא) שהיו אחריו היו שומעין לרב אשי ועשו רגליהן במתא מחסיא.
ומדבריו אלו משמע שר"ה בר נתן נפטר קודם רב אשי, ובמו"ק כב. יסופר רב אשי אתחזיה ליה (מה"מ) א"ל מאי כולי האי? דקא דחקיה רגליה דבר נתן. ובגיטין נט. תוד"ה והא, גרסי דקא דחקא קגליה דהונא בר נתן, ומשמע מדבריהם שרב אשי נפטר קודם ר"ה בר נתן, וכן מובא ביוחסין בדור השביעי להאמוראים וז"ל ואחר רב אשי היה מרימר —, אבל הנראה לי כפי התלמוד סוף מו"ק כי ר"ה בר נתן היה ריש ישיבה אחר רב אשי, עכ"ל. ובאמת שגג היוחסין בזה שכוונת הגמרא דקאמרי דקדחקיה רגליה דבר נתן הוא שאחרי פטירת רב אשי היה ר"ה בר נתן ריש לכל הדור וגדולת הריש גלותא שבה לכמו שהיה שלא היה כפוף תחת הריש מתיבתא שמלך אחר רב אשי, אבל לא שר"ה בר נתן נעשה ריש מתיבתא אחריו והצדק עם רש"ג שאחר רב אשי מלך בסורא מרימר.
ודעת החכם ר' אברהם קראכמאל בספרו פירושים והערות 60 יאמר דבר חדש שמרימר שמלך תחת רב אשי היה אחי הונא בר נתן וזה כוונת הגמרא שאמרו דקא דחקיה רגליה דבר נתן ודברי רש"ג מסייע ליה קצת שר"ה בר נתן נפטר קודם רב אשי וכפי שנראה מאגרת דרש"ג מלך תחתיו לריש גלותא מר זוטרא וז"ל ובשנת תשפא - בי"ח בטבת איקטל הונא מרי בר מר זוטרא נשיא וקרוב מאוד לומר שמר זוטרא היה בנו של ר"ה בר נתן. ובנו נקרא ע"ש אבי אביו בשם הונא מרי, ובספר הכריתות ימות עולם מביא שר"ה ריש הגולה נפטר תשנג ואם כוונתו על ר"ה בר נתן א"כ חי אחר רב אשי ט"ו שנה.

רב הונא בר סחורה

אדם גדול בזמן רבא כבכורות ס. תרגמא ר"ה בר סחורה קמיה דרבא בריגלא — אר"נ בר יצחק זכאי אימיה (זכתה אמו שילדה בן כמותו, רש"י) דשני ליה בריגלא. ובחולין קז. ר"ה בר סחורה הוה קא־ם קמיה דרב המנונא ד) בלם ליה אומצא א"ל אי לאו דרב המנונא את לא ספינא לך וכו'.

רב הונא בר עוקבא

נזכר ילקוט איכה רמז תתרא, ובאיכ"ר פ"א פ' היתה כאלמנה המאמר ע"ש ר' חמא בר עוקבא.

רב הונא בריה דרב עילאי

נזכר יומא לה., וגרסת דק"ס רב עולא בריה דרב עילאי כי ר"ה זה לא נמצא עוד בש"ס.

רב הונא בריה דרב פנחס

נזכר מו"ק טו: אמר משמיה דרב יוסף, אך גרסת דק"ס רב אחא וכן הוא שם טו. המאמר ע"ש רב אחא בר פנחס.

ר' הונא בר פפא

נזכר מד' תהלים פק"ד־יד חולק עם ר' סימון, וב"ר ספס"ח ר' פנחס בשמו. וכן נזכר קה"ר פ"ב פסוק ויתרון.

רב הונא בריה דרב פפי

בחולין מח. מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב פפי.

רב הונא בר רב קטינא

היה תלמידו דרב חסדא כזבחים קטו: שיתיב קמיה, וגרסת שיטה מקובצת והב"ח רב חונה. ובנדרים סה: הקשה לרבה, ובפסקי הרא"ש גרם רב חנא, ובגיטין מג: ר"ה בר רב קטינא א"ר יצחק (ושם לח. הגרסא רב חנינא בר' קטינא) ובחולין יז: ר"ה בר"ק ארשב"ל וגרסת דק"ס רב חנא, וקרוב מאוד לומר שהוא רב חנא בר"ק עיין ערכו.

רב הונא בריה דרבא

נזכר ב"ק עב. דחה לרב חביבי מחוזנאה קושייתו שהקשה לרב אשי, ורב אשי א"ל לא תידחי, וגרסת דק"ס רב אחא בריה דרבא כדמובא שם עב:.

ר' הונא בריה דר' שמואל בר נחמני

נזכר ילקוט משלי רמז תתקסא, והמקור הוא ב"ר פע"ה־ג ושם שמואל בר נחמן. ותיבת ר"ה נשתרבב משורה שלפניה שאמרו שם ר"ה פתח, שמואל ב"נ אמר משל וכו'.

רב הונא בר תורתא

נזכר חולין קכז. שאמר פ"א הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב - וכשבאתי לפני ר' שמעון החסיד וכו', וביוחסין מביא ממדרש שהית גר ומפני שפרתו לא רצתה לחרוש בשבת נעשה יהודי והמעשה מובא בפס' רבתי פ' פרה וגרסא שלנו ר' יוחנן בן תורתא.

רב הונא בר רב תחליפא

אביו נזכר יומא ו: אמר רב תחליפא אבוה דר"ה בר תחליפא משמיה דרבא וגם הוא אמר תמיד משמיה דרבא כיבמות ח., ב"מ לה., נדה כו., ובקידושין עא. איתא בטעות משמיה דרב וצ"ל משמיה דרבא.

ובזבחים עז. רב רחומי קמיה דרבינא אמר משמיה דר"ה בר תחליפא.

ר' הונא דשאב

נזכר תנחומא מצורע־ז אמר בשם ריב"ל, והוא ט"ס וצ"ל ר' מנא דשאב.

ר' הונא הכהן

נזכר במ"ר פ"ג־ח אמר בשם ר' שמואל בר זעירא ובמ' תהלים פק"ו־ב אמר בשם ר' ירמיה בשם ר' חייא.

ר' הונא הכהן בר אבין

נזכר פס' רבתי פ' ביום כלות משה ס"ג כה. אמר בשם ר' אחא. ובמדרש תהלים פק"י־ג אמר בשם ר' ביבי. ובפס' רבתי פ' אנכי מנחמכם אמר בשם ר' יוסף, במ"ר פ"ז-ד אמר בשם ר' שמואל בר נחמן.

ונזכר מד' תהלים פק"ז־א ותנחומא וישלח־יא, שמות־א.

ובפס' רבתי פ"ה ר"ה הכהן בר **אביו** וצ"ל בר אבין.

ובמ' תהלים פק"ו ר' הונא הכהן בשם ר' אבין.

ור' תנחומא בר אבא היה תלמידו כבמדבר רבה פ"ג־ז אמר ר' תנחומא בר אבא אני שאלתי ולמדתי לפני ר' אבא הונא הכהן בר' אבין, והוא ר"ה כדמסיים שם וא"ל ר' הונא.

רב הונא זוטא

בביצה כט: רבא בר ר"ה זוטא וגרסת דק"ס רבה וכן הוא כתובות סט. רבה בר ר"ה זוטא, ומביצה שם משמע שהוא בן סתם ר"ה וזה כדעת היוחסין יען שר"ה היה אינש גוצא.

רב הונא מברניש

נזכר שבת כה. (לגרסת היוחסין ודק"ס) הקשה לרב אשי, וגרסא שלנו רבא מברניש.

רב הונא מדמהריא

רב דימי בריה סנהדרין כט:.

רב הונא מדסקרתא

נזכר ב"מ מז. הקשה לרבא.

רב הונא מסורא

נזכר זבחים צא. כריתות י., וגרסת שיטה מקובצת ודק"ס בזבחים רב חנינא מסורא, ונזכר בר"ש ה' קטנות ה' מזוזה ה"י חולק עם רבנן ברברי רבא.

רב הונא מר בר אויא

נזכר חולין מז. הקשה לרב אשי ואמר כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, וכן נזכר שם נח: לגרסת דק"ס.

הונא מר בריה דרב אידי
נזכר חולין מט. חולק עם רב אדא בר מניומי ושיילוה לרבינא.

רב הונא מר בר רב חייא
נזכר חולין נח: הקשה לרב אשי וגרסת דק"ס הונא בר מר אויא.

הונא בר מרימר
קמיה דרבינא ב"מ פא.

רב הונא מר בריה דרב נחמיה
שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כקידושין ו: שאמר לרב אשי הכי אמרינן משמיה דרבא כוותיך (וגרסת הרא"ש שם ר"ה מר בריה דרב כהנא) ובגיטין יד. הקשה לרב אשי, ובחולין נא: איתא בטעות בר בריה דרב נחמיה. ובחולין יז: א"ל ר"ה [מר דק"ס] בריה דר"נ לרב אשי אמרת לן משמיה דרבא. וב"מ מז. א"ל מר הונא בריה דרב נחמן לרב אשי וצ"ל כגרסת דק"ס הונא מר בריה דר"נ, וכפי שבארתי בערך ר"ה בריה דרב נחמן, הוא היה חתניה דר"פ ע"ש.

הונא מר בריה דרבא מפרזקא
נזכר כתובות י. הקשה לרב אשי ואולי הוא ר"ה בריה דרבא.

הונא מרי בר מר זוטרא נשיא
נזכר באגרת דרש"ג חלק ג' פ"ג שנהרג עם משרשיא יח טבת השפא ואפשר שהוא נכד ר"ה בר נתן ריש גלותא.

רב הונא ספרא דסדרא
((שהיה בקי במליאות וחסירות).)
נזכר ירושלמי כלאים פ"ג רה"א, ובשבת פ"ט ה"ב קראו ר' חונה.

ר' הונא רובא דציפורן
היה תלמידו דר' יוחנן כירושלמי ברכות ספ"ד ר"ה רובא (וברה"ה ספ"ד ר' חונה רבה) דציפורן בשם ר' יוחנן וכן הוא תענית פ"ד ה"ב, ובשקלים פ"א ה"א ר' חונה רבה דציפורן (ובגיטין פ"ד ה"ט ר"ה דציפורי) אמר הנהיג ר' חנינא בציפורן וכו', וכן הוא דמאי פ"ה ה"ח. וברה"ה לד: רב הונא ציפוראה אר"י לגרסת דק"ס, ובגמרא הגרסא ר' חנה, ובחולין נא. א"ל רב ספרא לאביי חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא - אזל אביי לגביה - א"ל מפטיר כנסיות אנא, לעילא מרבי רבה (פירש"י ר' יהודה הנשיא וכבר תפשו בעל היוחסין שא"א לומר כן, ובל"ס צ"ל ר' יהודה נשיאה. וביוחסין השלם יאמר שכונתו על ר' יוחנן שנקרא רבי רבה) והוה רב הונא ציפוראה ור' יוסי מראה יושבין לפניו וכו'.

וכן נזכר תענית רפ"ב, תנחומא וארא־ט, שמיני־י פדר"כ קכד: בשם ר' חונה רבה בציפורין.
האומרים בשמו מצינו תענית פ"ד ה"ב ר' יעקב בר אחא, ובתענית פ"ב ה"ב ר' אחא בר יצחק בשם ר' חונה רובה דציפורין.
ובקידושין פ"א ה"א ר' יודה בן פזי־ ור' חנין בשם ר' חונה רובה דציפורין. וביומא עז: ר' פנחס משום ר"ה צפוראה.
ונזכר ב"ר פ"ח־ה בשם ר"ה רבה של ציפורן.

רב הונא ריש הגולה

בזמן רבי בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג אמר רבי כי סליק ר"ה ריש גלותא להכא אנא מותיב ליה לעיל מינאי דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא. חד זמן אעל ר"ח רובה לגביה א"ל הא רב הונא לבר נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו בא, ובהוריות יא: בעי מיניה רבי מר' חייא כגון אני בשעיר מהו א"ל הרי צרתך בבבל, ובל"ס היתה כוונתו על ר"ה ריש הגולה.
וברו"ר רפ"ג שאל ר"ה ריש גלותא לרב חסדא מהו דין הסר המצנפת וכו', ונפל שם ט"ס וצ"ל כמו בגיטין ז. שאל ריש גלותא לרב הונא אדהכי קם ר"ה לאפנוי א"ל רב חסדא.
ובירושלמי סוטה פ"ט סהט"ו ריש גלותא שלח שאל לר' חסראי - שמע ר' יוחנן, ומשני המקומות הללו נעתק בטעות ברו"ר.

הורדוס

יסופר ביוסיפוס שאביו אנטיפטר היה מזרע האדומים אשר יוחנן כה"ג הביאם בברית היהודים והוא לקח לו אשה בת ערבי בשמה קיפרון והיא ילדה לו את פיזיאל ואת הורדוס ואת יוסף ופיריראס ובת אחת בשמה שולמית.
ואביהם אנטיפרוס היה איש גבור חיל והיה רע נאמן להורקנוס והוא פיתהו שיעשה מלחמה על אחיו אריסטובלוס וע"י השליט את הרומאים על ישראל והשיב את הורקנוס על כסא ישראל למראה עיניים ובאמת היה הוא השליט והוא הקים את פיזיאל בנו לנגיד על גליל ירושלים ואת הורדוס בנו הקים לשליט בארץ הגליל והיה אז עול ימים כבן כה שנה ותהי ראשית מעשהו לרדוף באף את יחזקאל ואנשיו אשר עשו שמות על נבול אדום. והמיתם בלי שאול את פי הסנהדרין, ובאשר באו האלמנות לצעוק לפני המלך הורקנוס להביא אותו לדין לפני הסנהדרין אז יעצו אביו שבל יבא לפניהם בגפו אך בלוית אנשי חיל חגורי חרב, ואז כפי הנראה כבר מתו שמעיה ואבטליון ראשי הסנהדרין וכבר נתחלקה אז כח הסנהדרין לחמש מקומות, ובמקום הנשיא היו אז "בני בתירא"

משפחה יקרה בירושלים כאשר נבאר באריכות בערך הלל. וכן היה כאשר העמד לדין בא לפניהם חגור חרבו על יריכו וגבוריו סביב לו ויפול פחדו על הסנהדרין ולא דברו מאומה אך פתאום קם על רגליו אחד מהן בשם שמאי ויאמר: "הוי שופטי צרק! גם אתה הורקנוס המלך למה תראו און ולא תתבוננו תחזו עשק משפט ותשימו יד לפה מי שמע כזאת איש חוטא ופושע יתיצב לפני הסנהדרין בעזות מצח בהאיש הורדוס הזה, הלא כה משפט הלל רשע בהשפטו לכוף כאגמון ראשו, אך זה האיש אשר אלפי עדים העידו בו כי הוא שפך דמי נקיים וירצח נפשות רבות הוא הופיע לעיני השופטים במעיל ארגמן וסביבותיו אנשי מלחמה שלופי חרב לעשות בנו מלחמה ולהכריע אותנו לטבח אם נרשיעוהו במשפט על פ' חוקי התורה, אך לא על הורדוס יזעף לבי יען כי נפשו יקרה בעיניו מחוקי אלהים, אך עליכם שופטי צדק, עליכם ועל מלכיבם ישתער לבי כי תביטו און ותחשו, השכחתם כי ה' אל קנא ונוקם ולא ינקה את חנפי לב, ועתה אתם המחניפים את הורדוס להצדיק רשע ולשלוח את חרמיכם מיד, גם אתם גם מלכיכם תספו בימים הבאים ותפלו חרב בתגרת ידי הורדוס איש הדמים." ודברי שמאי לא החטיאו המטרה וימצאוהו כי בן מות הוא. אך הורקנוס המלך ראה כי כלה ונחרצה מאת הסנהדרין להמיתו, ויחבל תחבולה להצילו ממות ויקם ויצו להתיר את אגודת הסנהדרין ביום ההוא ולהעביר את אחרית המשפט ליום המחר, ובלילה שלח מלאכים אל הורדוס ויעצהו לברוח מן העיר, והסנהדרין הבינו כי הוא עצת הורקנוס וילונו עליו וגם הורקנוס בעצמו ראה אח"כ כי ברע הוא כי הורדוס יצא בחיל כבד לעשוח מלחמה ונקמה בהורקנוס ובהסנהדרין על אשר העמידוהו למשפט לפניהם אך אנטיפטר אביו ופיזיאל אחיו עצרוהו הפעם לעלות על ירושלים למלחמה.

ובמשך הימים בא אגטיגנוס בן אריסטובלוס וילחם עם הורקנוס דודו ואת פיזיאל המית והורדוס ברח למצרים ומשם נסע לרומי ושם הוקם למלך על יהודה ע"פ עצת אנטונינוס קיסר רומי.

וע"פ קבלת חז"ל בע"ז ט. שמלכות בית הורדוס היה קג שנה בפני הבית, היינו לפגי חורבן הבית.

וכפי שיסופר ביוזיפוס עשה מלחמה על ישראל ואנטיגנוס משך ג' שגים ושמונה חדשים והרג רבבות אלפי ישראל, וכאשר יסופר שם אירש לו מכבר את מרים היפה בבנות בת אלכסנדר בן אריסטובלוס בן הורקנוס לאשה עוד בהיות הורקנוס מלך בירושלים וכשצר על ירושלים משך זמן רב אז הרים פעמיו לעיר שומרון לחוג שם את חג חתונתו עם מרים, אבל לפי דברי חז"ל ב"ב ג: כשהרג את בית אדוניו השאיר תינוקת אחת שרצה

למינסבה, אך היא בחרה המות מחיים וסליקא לאיגרא ורמא קלא ואמרה: "כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי אנא עבדא הוא", ונפלה מאיגרא ומתה, וביוזיפוס יסופר שהרגה באמת אח"כ כשילדה לו שלשה בנים ושתי בנות, וגם אח"כ הרג את שני בניו אשר ילדה לו מרים. ויסופר ב"ב ג: כשמלך אז ניקם מהסנהדרין וקטל לכולהו רבנן ואך את בבא בן בוטא שבק אך נקר את עיניו, ואח"כ בא אליו כמתנכר וא"ל חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד, ולמה לא נלטייה מר, והושיב לו שאסור לקלל מלך, א"ל הוא לאו מלך הוא א"ל ולא יהא אלא עשיר וכתיב "בחדרי משכבך אל תקלל עשיר" (קהלת י, כ), וכאשר ראה את טוהר לבות חכמי ישראל, אז א"ל כי הוא הורדוס בעצמו ויבקש ממנו עצה במה לתקן את עוותתו. ונתן לו עצה, שיבנה את ב"המק מחדש. ויסופר שבנהו שלש שנים. ומי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה בימיו. ויסופר תענית כג שכ"ז שהיו עסוקין בבנין ב"המק היו יורדין גשמים בלילה, למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה — וידעו שמלאכת שמים בידיהם. וכן יסופר ביוזיפוס.

ר' הורייני אחוי דר' שמואל בר סוסרטי

נזכר בירושלמי ב"ב פ"ט ה"ג שאחיו בעי מיפלוג עימיה א"ל אלכסנדרי אחוי ידע את דשבק אבונן אלפים וכו'.

הורקנוס

ר' אליעזר בן הורקנוס הנודע.

ר' יהושע בן הורקנוס סוטה פ"ב מ"ה.

הורקנוס ואריסטובלוס אחיו

בני ינאי המלך ואמם היא האשה הגדולה הנודעת בשם שלציון המלכה אחות שמעון בן שטח אשר ימי מלכה היו הימים היותר מאושרים לישראל בכל ימי בנין בית שני, וכשמתה התחילו לריב שני בניה עבור המלוכה והמה מסרו בעצמם את עם ישראל להגבור פומפיוס שר צבא רומי והביאו חורבן על העם. ונזכרו סוטה מט: ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זע"ז היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין דינרין בקופה ומעלים להם תמידים. היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית א"ל כ"ז שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם. למחר — העלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזה א"י ארבע מאות פרסה, והכונה שאז נמסרה כל א"י בידי החזרים. ורש"י בלשונו הקדוש יאמר בשיר השירים ספ"ו על הפסוק "לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב" (שיר השירים ו, יב) שמחלוקת שגבר במלכי

חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהן את מלכות לרומי ונעשה לו עבד, ואחריתו היה שהורדוס הרגו כשהיה זקן יותר משמנים שנה.

הורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס

נזכר שבת קמז. שיצא בסודר שעל כתיפו בשבת. ובמנחות לה. שהיה קושר תפיליו בלשונות של ארגמן ולא אמר לו [אביו] דבר. ובירושלמי סוטה פ"ג ה"ד שא"ל הורקנוס לר"א בשביל שלא להשיבה ד"א מן התורה איבדת ממגי ג' מאות כור מעשר בכל שנה. ובסנהדרין סח. יסופר כשחלה ר"א — אותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו נער בו ויצא בנזיפה אמר להו לחביריו (של ר"א) כמדומה אני שדעתי של אבא נטרפה, א"ל דעתו ודעת אמו נטרפה.

ולפי גרסת השאלתות פ' שמות הוא הנזכר שבת קכז: שאביו ר"א הקדיש כל נכסיו בשביל הורקנוס בנו שלא עסק בתורה. וביבמות פי"ב משנה וי"ו מצינו וכשהקרא ר' הורקנוס תחת האלה בכפר עיטם (ובירושלמי שם גרס בכפר אביה[34]) וגמר כל הפרשה, הוחזקו להיות גומרין כל הפרשה. וצ"ע אם הוא בנו של ר"א יען כי בכ"מ נזכר בלי תואר "רבי".

הושעיא

(יזניה בן הושעיה, ירמיה פנ"ב־א)

כל שמות ר' הושעיא בערך ר' אושעיא.

החוטף אפרתי

ר' יוסי בנו כלאים פ"ג מ"ד.

הילא

ערך ר' אלעאי האמורא.

הילני

ר' הלל בר הילני ויק"ר פי"ב־ה. ובאיכ"ר פ"ב־יב גרס ר' אילם.

הילני המלכה

האשה היקרה הזאת אף שלא ממעי יהודה יצאה זכתה לזכרון עולם לתהלה ולתפארת. היא היתה אשת המלך חדיב, ושני בניה מונבוז וזוטוס קבלו עליהם את דת ישראל על פי סוחר אחד עברי בשם חנניה הבבלי שבא אליהם ולמדם תורת ישראל, ואח"כ על פי אלעזר מן הגליל מלו את עצמן, כדמובא בקדמוניות היהודים, ואמן הסכימה לזה, ומובא בקצרה בב"ר פמ"ו־י. והילני אמם נתגיירה ודבקה בכל לבבה בתורת ישראל ויסופר נזיר

[34] אולי צ"ל "אבוה", ובירושלמי דילן "אבוס"

פ"ג מ"ו מעשה בהילני המלכה שהלך בנה למלחמה ואמרה אם יבא בני מן המלחמה בשלום אהא נזירה שבע שנים ובסוף שבע שנים עלתה לארץ והורוה ב"ה שתהא נזירה עור שבע שנים אחרות. וביומא פ"ג מ"י מונבז המלך היה עושה כל ידות הכלים של יו"הכפ של זהב הילני אמו עשתה נברשת של זהב על פתח ההיכל ואף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה. ובסוכה ב: מעשה בהילני המלכה בלוד שהיה סוכתה גבוהה מך' אמה והיו לה שבעה בנים וכל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים.

ובקדמוניות היהודים יסופר שבימיה היה רעב גדול בארץ יהודה ואז פתחה את אוצרותיה והצילה את העם מרעב.

וב"ב יא: יסופר מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת, וזה יען שאז מלך בנה לכן תלו הצדקות הגדולות על שמו.

היני

איסי בר היני שבת קמז. ר' לוי בר היני (הינא) ירושלמי תרומות פ"ד ה"ב.

רב הינק

נזכר פסחים קא: א"ל רב אידי בר אבין לרב חסדא הכי תנינא לה במתניתא דבי רב הינק, ואמרי לה במתניתא דבי בר הינק כוותיך.

הלל הבבלי (או) הזקן

(עבדון בן הלל הפרעתוני, שופטים פי"ב-יג)

הדגול מרבבה הלזה אשר עליו נאמר סוכה כ. בתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה, היה באמת איש פלאי, איש אשר שולח ממרום להציל את אש-דת מכליון, ואשר ההשגחה העליונה האצילה עליו את כל טובה, במעלות ומדות טובות רמות ונשגבות ובאריכת ימים.

הלל הוא כמעט האחד בין חכמי חז"ל אשר ידוע לנו מתי נולד וכמה שנים היה לנשיא בישראל וימי חייו, כדמפורש ספרי ברכה סל"ו שהלל חי קך שנה, עלה מבבל בן ארבעים שנה, ושימש חכמים ארבעים שנה, ופרנס את ישראל ארבעים שנה. ובשבת טו. אמרו הלל ושמעון [בנו], גמליאל [הזקן] ושמעון [הנהרג] נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה, (פי' שאלו הד' נשיאים שמשו במאה שנים האחרונות לפני החורבן), וכשידוע לנו בבירור שהלל היה נשיא ארבעים שנה א"כ נפטר ששים שנה לפני החורבן. וחורבן הבית היה בשנת ג' אלפים תתכט-ל שהוא שפב לשטרות ושבעים למנין העמים, א"כ נולד הלל בשנת ג' אלפים תרנ-א, רב לשטרות.

והנה אף שאי אפשר לנו להכחיש על לא דבר מה שמפורש בדברי חז"ל ע"פ קבלתם האמיתי, ובדורות הללו לא לפלא לחיות קך' שנה, אעפ"כ בא הרב החכם ראה"ו בד"ור ח"א צד 147 בהערה א' ואחריו מר שלמה ברמן בספרו מגבורי האומה, ויאמרו בפשיטות שהלל חי שמונים שנה, ואינם מביאין שום ראיה לדבריהם, ואך יען שכן הוא רצונם (והאם ראה"ו בעצמו לא האריך ימים קרוב למאה שנה?)

והנה אם לא יאמינו לקול אות הראשון מה שמפורש בספרי, יאמינו לקול אות האחרון אשר בע"כ יודו שהלל חי לא פחות מן קכ שנה. כי מצינו בילקוט חוקת רמז תשמא (מספרי זוטא הנאבד לנו) וז"ל שאלו את הלל באיזה לבוש הפרה נשרפת, א"ל בגדול אמרו לו אינה נשרפת אלא בלבן, אמר להם אני ראיתי את יהושע בן פרחיה ששרפה בגדול אמרו לו אנו ראינו ששרפה בלבן - אמר להם אל תבוזו שכחה לאדם שאם מה שראו עיני שכחתי וכו'. וכן מובא בספרי ריש חוקת בלשון וי"א הלל הזקן היה. והנה כבר בארנו ששמעיה ואבטליון עלו לגדולה, עוד במלוך שלמנצא המלכה כי שמעון בן שטח אחיה נפטר קודם אחותו ואז שימש הלל לפניהם, וידוע שינאי המלך מלך כז' שנה ואחיו מלך אך שנה אחת, ושנים אחדות טרם שהתחבר יוחנן כה"ג להצדוקים, והנה עברו משך זמן שלשים שנה מן ימי נשיאות יהושע בן פרחיה כאשר בארנו בערכו כשנעשה יוחנן כה"ג לצדוקי ואז ברח יהושע ב"פ לאלכסנדריא, ומפורש בפרה פ"ג מ"ה שבימי יוחנן כה"ג עשו פרה אדומה ובל"ס נעשית ע"פ הוראת הנשיא ר' יהושע בן פרחיה, ומזה בע"כ צריכין אנו לומר שהלל חי לא פחות מן מאה ועשרים שנה. ובל"ס כשעשו פרה אדומה נעשה בפומבי גדול עד שנשמע בכל תפוצות ישראל, ואבי הלל שהיה בלי ספק מגדולי הדור בבבל ואפשר שהיה הריש נלותא או ממשפחתו כאשר נבאר, עלה אז עם בנו העלם הלל לירושלים לראות השמחה הגדולה אשר אירע בימיהם, ואז היה באמת הלל עול ימים מאוד ואפשר שלא הגיע עוד לשנת עשר, ולכן שכח באמת מה שראו עיניו, ולא אוכל להאמין כי יכחישו הדברים האמיתים האלו אשר לא נאמרו לשם סיפור בעלמא אך בענין הלכה, ואדמה כי זה די והותר להראות את אמיתת חז"ל שכל דבריהם אמת.

ונחזור לתולדות הלל. הוא היה נצר מגזע בית דוד אשר נשארו בבבל כירושלמי תענית פ"ד ה"ב, א"ר לוי מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה הלל מן דדוד. אך לא היה מנצר הזכרים לבית דוד כמפורש כלאים פ"ט ה"ג ע"פ עדות רבי נינו ונכדו שאמר, רב הונא (ריש הגולה) מן דכריא, ואנא מן נוקבתא, כי הוא היה ממשפחת בנימין. וכן הוא

בב"ר פצ"ח-ח. אבל בכתובות סב: מפורש שמשפחת רבי היה משפטיה בן אביטל (אשת דוד) ועיין ב"ר פל"ג; ובתוס' סנהדרין ה. ד"ה דהכא.
שם אביו לא נזכר בשום מקום, ובירושלמי עירובין פ"י ה"א מצינו שאמר הלל הזקן אלו תפלין מאבי אמה. ומצינו שהיה לו אח בשם שבנא כסוטה כא. כי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוה. הלל עסק בתורה (מתוך עוני רב, רש"י), שבנא עבד עיסקא, לסוף א"ל תא נערוב וליפלוג, יצתה ב"ק ואמרה אם יתן איש וכו'.
ממי קבל ראשית למודו ומה שעברו עליו כל הארבעים שנה הראשונות לימי חייו לא נודע לנו מאומה, יען כי יחסר לנו כל דברי ימי הסבלים מזמן הבית, אך זאת ידוע לנו בבירור שבעלותו ללמוד מפי שמעיה ואבטליון היה אז כבר גדול הדור כמפורש בירושלמי פסחים רפ"ו שעל שלשה דברים עלה הלל מבבל - ודרש והסכים ועלה וקיבל הלכה, כידוע שבדורות הראשונים לא היה מחלוקת בישראל וכל לימודם היה אך קבלות מרבותם וכל דבר שהיה ספק להם שלחו או עלו ללשכת הגזית למקום סנהדרי הגדולה שמהם יצאה תורה לכל ישראל, וכן עשה הלל שאע"פ שדרש והסכים אעפ"כ היה מתייירא לפסוק הלכה עד שעלה לשמעיה ואבטליון וקיבל מהן שכן ההלכה.
ובהכרם תרמ"ח צד 164 יאמר הרה"ח מר אטלס שבנעורי הלל לא נראו בו כשרונות מיוחדים ללמוד התורה ולכן כאשר עלה כבן ארבעים שנה מבבל להקדיש כל ימיו לתורה לא רצה שבנא אחיו לתמכו בזה כי חשבו לגבר לא יצליח כל ימיו. וכל דבריו בדברי הלל המה שגיאות על שגיאות במפורש בירושל' שהבאתי שכשבא לפני שמעיה ואבטליון היה כבר גדול הדור, ולא שבא ללמוד מפי נשיאי ישראל את הא"ב.
והיטב דיבר הרב בעל דוה"ר בח"א מח, שנשאר לנו לפליטה מתורת רבו של הלל שלמד אצלו בבבל, ומובא עדיות פ"א מ"ג שאמרו שם הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו - עד שבאו שני גרדים - והעידו משום שמעיה ואבטליון שב' לוגין מים שאובים פוסלין, ורבו המפרשים ע"ז רש"י מפרש בשבת טו. שהין אינו לשון משנה אלא לשון תורה, אבל לפירושו יקשה על שו"א בעצמם איך שינו לשון המשנה, והרמב"ם מפרש יען שהיו גרים ונשאר שפתם שפת עכ"ם והיו אומרין "אין" כמקים "הין". ולפירושו קשה א) שהיו אך ממשפחת גרים, ב) האם אם רבו נלעג לשון חייב גם תלמידו לגמגם בלשונו האם מצוה היא זו?
והגר"א אומר דבר נחמד שתיבת מלא היא מיותר, דבשלמא המה לא יכלו לומר "הין" ולכן הוצרכו לומר "מלא הין", שאם לא אמרו "מלא" היה משמע "אין מים שאובין פוסלין", אבל הלל שהיה יכול לדבר "הין" א"כ למה הוצרך לומר תיבת "מלא"? וע"ז

אמרו אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו. אבל לפלא שאירע ששניהם כאחד לא יכלו לדבר הה"א, ועוד הלא במשנה עצמה אמרו שהעידו הגרדיים משמם שאך ג' לוגין פוסלין ולא כדברי הלל שאמר משמם שמלא הין פוסלין, ואיה קבלתו הנאמנה ששימש כל ימיו את שמעיה ואבטליון.

ולכן אמר הרב החכם הנ"ל שרבו שלמד עם הלל בבבל כשלמד אתו המשנה היה מוכרח לומר לשון תורה יען כי המדות נשתנו תמיד ממדבריות לירושלמית ואח"כ לציפוריות, ובבבל היה בל"ס מדה אחרת ולכן כשלמדו הבבלים המשנה אודות השיעורין הוזקקו ללמוד בלשון תורה "הין" אשר אז אי אפשר לטעות, והלל אף כשבא לא"י לא שינה מלשון רבו הבבלי, אבל ש"וא קיבלו שיעור אחר. וכעין זה מצאתי בערוך ערך לשון שחייב אדם לומר בלשון רבו פי' לא אמר שיעור לוגין אלא מלא הין מים כמו שהתורה משערת בהין ורבו היינו משה רבינו. וכן מביא רש"י הפירוש הזה בשבת טו.

וכשעלה הלל מבבל למד מתוך הדחק והתפרנס ממלאכת חטיבת עצים כדמובא בפי' המשניות להרמב"ם באבות פ"ד מ"ה ובחובת הלבבות שער הפרישות פ"ה ובריב"ש שאלה קגג ובל"ס שכן היה להם בקבלה, ואפשר שכולם סמכו על הא דאמרינן יומא לה: אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק (ובספרי בית ועד לחכמים ערך הלל אמרתי בדרך השערה שגרסת הגאונים היה ביומא שם "בטרפיז" והוא בלשון ארמי עושה שלחנות כדמובא בערוך ומזה הוציאו שהיה חוטב עצים) חציו היה נותן לשומר בהמ"ד וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו, ופ"א לא מצא להשתכר ולא הניחו שומר בהמ"ד להכנס, עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון, ואותו היום ערב שבת היה ותקופת טבת היתה וירד עליו שלג - רום ג' אמות - אמרו ראוי זה לחלל עליו את השבת.

ובהתמדה גדולה כזו ובמסירת נפשי ישב לרגלי רבותיו משך כמה שנים מתוך עוני עד שאמרו חז"ל שם הלל מחייב את העניים.

ולא לבד שקיבל מהם חכמת התורה אך גם למד כמה לשונות ואפילו שיחת הרים וגבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות, שיחת שדים ומשלות כדמובא במסכ' סופרים פט"ז ה"ט.

וכשידע בעצמו שהוא מלא תורה וחכמה ואפשר שאז מתו רבותיו שמעיה ואבטליון, ובזמן ההוא התחילו האחים הורקנוס ואריסטובלוס לריב בדבר המלוכה וקראו לפאמפיוס הגבור לעשות שלום ביניהם והוא אמר כולה שלי, ואח"כ ע"י עצת אנטיפטר אבי הורדוס ביטלו את כח הסנהדרין וחלקום לחמש גלילות בירושלים, גדרה, חמת,

יריחו וציפורי, וממילא נתבטלה משרת הנשיא והאב"ד אז קם הלל והלך לו לבבל ארץ מולדתו להרביץ שם תורה, וכל ימי משך הזמן ההוא היו בני בתירא ממלאים מקום הנשיא לכל דבר הנחוץ לכל ישראל כמו לחשבון העבור ולקדש חדשים וכדומה שא"א מבלעדי נשיא. מי היו בני בתירא ולמה לא נזכרו בין המקבלים נביא את דעת חכמי האחרונים אשר גלו פני הלוט בלהטיהם והעלו חרס בידם.

הראש והראשון שבהם הוא החכם ר"נ קראכמאל בספרו מורה נבוכי הזמן צד 187 וז"ל: והיו למורים בזמן ההוא זקנים מעיר בתירא בקצה גבול א"י, וגם היא נושבת מיהודים בבלים ע"כל, והחכם גרעץ בא ומילא את דבריו וכה יאמר יהודי אחד בבלי בשם צאמריס ועמו חמש מאות אנשים אנשי חיל רובי קשת יצאו מבבל וכאשר הוגד להורדוש דבר בואם נתן להם ארץ לשבת בבאטאניא (ארץ הבשן) צפונית מזרחית לא"י לרגלי הר חרמון - צאמאריס בנה שם ערים לשבת ובתוכם עיר אחת בשם בטירא כן מובא בקדמוניות היהודים, ויאמר הלאה "כי כן הרי יש לנו בזה לפנינו המקום אשר משם יצאו בני בתירא או זקני בני בתירא אשר הנם בבליים או מהעיר החדשה הזאת בטירא - ובזה מצינו עי"ז גם את כל הפאליטיק של הורדוס, כי הנה אחרי אשר שבר הורדוס את גאון היהודים האם אפשר להאמין כי השאיר את אויביו הסנהדרין מעוז העם, אבל כן הדבר כי הורדוס בחר לו לראשי הסנהדרין את ראשי הקאלאניא אשר יסד הוא - אבל בהיות העם נגדם הנה כאשר נודע אי ידיעתם בתורה הוכרח הורדוס להורידם מגדולתם, ובזה יתורץ מדוע הורידו את בני בתירא מגדולתם בעבור חטא קל כזה, ומי המה בני בתירא ולמה שנים, עכ"ל. ובספר דרכי המשנה צד 94 ובספר מבוא המשנה צד 27 יאמרו בקצרה שאחרי מות שו"א היו זמן קצר בני בתירא ראשי ישראל הנקראים לפי המפורשים ע"ש משפחתם או על שם מקומם בקצה גבול א"י הנזכרת בספרי יוסיפוס".

ולפלא על החכמים האלו איך ידברו דברים שאין להם שחר הלא מפורש בגמרא שהורדוס מלך קג שנה בפני הבית והחכם ר"נ קראכמאל יאמר בעצמו שהלל נתמנה לנשיא רפ' לשטרות וצ"ל שהוא מאה שנה לפני החורבן.

ובמלחמות היהודים ח"א ספי"ז יסופר שהורדוס נתמנה למלך מקיסר רומי ועלה לא"י להלחם עם אנטיגנוס וצר על ירושלים משך זמן שלש שנים ובעת ההיא נסע שומרונה לחוג את חג חתונתו עם מרים ארוסתו בת אלכסנדר בן אריסטובלוס ושהה משך שמונה חדשים ואח"כ לכד את ירושלים וילדה לו שני בנים בשם אלכסנדר ואריסטובלוס, ובקדמוניות היהודים יספר שאחרי כלות הורדוס את מבנה עיר קסריה שלח את בני

בני מרים לרומי לראות פני הקיסר ומצאו חן בעיניו ואז נתן במתנה להורדוס את נפות טראכן ובאטאניא יען שהיו שם שודדים שהחריבו את הארץ, ואחרי כן יספר איך שהרג את שני בניו הנחמדים ואשר נשארו אחריהם בניהם יתומים, ואח"כ יספר איך שביער הורדוס את השודדים ממקומות ההם ואיך הושיב שמה את גבורי החיל אנשי בבל ויעש להם הנחה חפשי ממס ויבנו ערים לשבת ובתוכם עיר בשם בטירא.

ואחרי הדברים האמתים האלו אשר לפחות עברו מיום שמלך הורדוס ערך כ"ה שנה ויותר כי נשא את מרים שלש שנים אחרי מלכו וילדה לו בנים והבנים הולידו ג"כ בנין, ואז כבר היה הלל לנשיא לערך כ"ב שנה או יותר, ובאו החכמים האלו והביאו שקר מעיר בטירא לומר שהמה בני בתירא שהיו לנשיאים אחרי מות שמעיה ואבטליון? והחכם גרעץ בספרו ח"א צד 500 יאמר בעצמו שזה המעשה היה בסוף ימי הורדוס, ובמורה נבוכי הזמן יאמר בעצמו ששמעיה ואבטליון נפטרו כבר בשנת רם לשטרות, וא"כ איך אפשר לומר שבני בתירא היו נקראין כן יען שהיו מעיר בטירא? אך האמת יורה דרכו כי בני בתירא לא היו בבליים אך משפחה יקרה הדרים בירושלים ואחרי פטירת שמעיה ואבטליון שהוא לערך בזמן שנלחמו האחים ופאמפיוס לכד את ירושלים ונוטל הכבוד מסנהדרי הגדולה ונתחלקה לחמש מקומות אז הוקמו בני בתירא לפי שעה מקרב ישראל לעניני הדת אשר אי אפשר בלעדי נשיא, ונכבדי ירושלים ידעו את רוחם הטהורה והנאמנה אשר אם יזמין ד' לפניהם איש הראוי לאותה אצטלא להקים את הריסות התורה, אז יורידו מעל שכמם את נזר הנשיאות בחפץ לב ויתנו על שכם אותו האיש וכן היה באמת וכאשר נספר הלאה.

זמן ביאת הלל פעם שנית לירושלים והתמנותו לנשיא.

אם נרצה להביט בעינא פקיחא יתראה לעיננו דבר פלא והשגחה פרטית שנבראה הרפואה עוד קודם להמכה, כי כששולח ממרום שבט אפו העבד האדומי הלזה אשר כמעט עשה כליון בעם ישראל ואשר אין קץ לאלפי רבבות ישראל אשר עשה למרמס רגליו ורגלי עבדיו בני עם נכר ואשר רחוק רחוק מאור היה מדת ישראל, הזמין לפני זה את האיש הדגול מרבבה את הלל הבבלי, וה' שילם לו מדה כנגד מדה תחת אשר סיכן את עצמו ועלה ע"פ הארובה לשמוע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון לכן נתעלה להאיר עיני כל בית ישראל, ותחת אשר קיים בעצמו : "כך היא דרכה של תורה - וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל", הביאו לידי מעלה הרמה והנשגבה לשום נזר הנשיאות על ראשו, ועליו נוכל לומר הפסוק "ובא איש מסכן ומלט הוא את העיר בחכמתו" (קהלת ט, טו), והוא בחברת חבירו הגדול שמאי ותלמידיהם המה יחד בנו

מחדש את בית ישראל הנהרס, בנו בנין חזק בנין עדי עד, בנין רוחני אשר גם הורדוס גם מלכי רומי גם מלכי שאר או"ה לא יכלו לגשת פנימה להרוס, ויכלו למשול אך על גופם אבל לא על רוחם הנעלה ותורת ה' התמימה המשיבת נפש.

והנה כבר הבאנו דעת חז"ל הנאמנה שהורדוס מלך ג' שנים טרם נתמנה הלל לנשיא. וביוזיפוס בקדמוניות ספר טו פ"י-א יאמר כשלכד הורדוס את ירושלים ועשה הרג רב בישראל כיבד מאוד את שני הפרושים המה יען כי בימי המצור כשצר על ירושלים יעצו שני הפרושים ההם לפתוח את שערי העיר לפניו, מי המה שני הפרושים אשר יזכיר יזיפוס בשם Pollio and Sameas ושם Sameas יזכיר בקדמוניות ספר י"ד פ"ט-ד כשבא הורדוס לפני הסנהדרין וכל חכמי הסנהדרין פחדו מפניו אז קם Sameas ודיבר בלי מורא ופחד, וביחד נזכרו שתי פעמים א) בקדמוניות ספר טו פ"א-א בדבר שהמה יעצו לפתוח שערי העיר לפני הורדוס כמו שהבאנו למעלה. ועוד שם כשרצה להשביע את העם שיהיו נאמנים לו אז Pollio and Sameas לא רצו לישבע ולא עשה להם רעה.

והנה כולם מתנבאים בסגנון אחד שכונה יוזיפוס על שמעיה ואבטליון כמו הרב רז"פ בדרכי המשנה צד 37, וכן החכם דערנבורג בספרו היקר משא א"י צד לט. ששם פוליון וסעמיוס הנזכר ביוסיפון בקדמוניות כשהרג הורדוס את החכמים לערך עשר שנים אחרי מלכו והשאיר לטובה את Pollio and Sameas המה שמעיה ואבטליון והמאסף לכל המחנות הראה"ו בדו"ד ח"א צד 143 יאמר: "כאשר בא הורדוס למלוכה היתה ראשית מעשהו לרדוף באף את הסנהדרין - וכשמעיה ואבטליון לא שלח ידו כי לא שכח שבעת נלחם עם אנטיגנוס ויצר על ירושלים היו יועצים לעם למסור לו את העיר ואת שמעיה כבד במורא בזכרו את הדברים אשר דבר ביום עמדו לפני הסנהדרין לדין אשר הגיד האותיות לאחור כי הורדוס יהיה השבט וכו' קדמוניות סט"ו-א.

ובמחילה כולם טעו בכל השלשה מקומות ולא לבד בשני מקומות האחרונים כשיעצו לפתוח שערי ירושלים לפני הורדוס ובדבר השבועה ששם נעלה מעל כל ספק שכונתו אך על הלל ושמאי ששם יאמר יוזיפוס בפירוש Pollio and Sameas his disciple (פאלליא וסאמיס תלמידו) ובדבר כזה אי אפשר לו ליוזיפוס לטעות כי היה ידוע לכל ששמעיה היה הנשיא ואבטליון השני לו, ואם כן איך קרא יוזיפוס את שמעיה לתלמיד? אבל נעלה מעל כל ספק שכונתו על הלל ושמאי וקרא את שמאי תלמיד יען שהוא היה השני להלל וכולם כפופים תחת הנשיא להקרא בשם תלמיד.

ומה שכתב שהלל ושמאי יעצו לפתוח שערי ירושלים לפני הורדוס האמת הוא כדבריו ואינו סותר דברי חז"ל מה שאמרו שבת טו. שמלכות הורדוס התחילה שלש שנים טרם

עלה הלל לנשיאות, כי דברי שניהם אמת יען כי לחז"ל היה להם קבלה אמיתית מתי העמד הורדוס למלך וכונתן מיום שנעשה מלך מידי הקיסר ברומי, יען כי מלך על ישראל לא היה מעולם כי רדה ומשל בחזקת היד, ומעולם לא קבלו את האדומי למלך עליהם בנפש חפצה.

והנה מיום שהוקם למלך עד שכבש את ירושלים היתה משך זמן קרוב לארבע שנים כדמובא ביוזיפוס, ובתוך הד' שנים הללו בא הלל לירושלים או אפשר שהלל היה בירושלים מכבר יושב כאיש פרטי, ואירע המעשה דבני בתירא (ובאשר נביא הלאה) והוקם לנשיא, ולכן צדק היוזיפוס באמרו שעל פי עצת Pollio and Sameas נפתחו השערים לפני הורדוס, ולכן לא צדק דוה"ר ח"א 42 שיאמר שיאזעפוס טעה בזה.

אבל גם מה שהביא בקדמוניות כשעמד הורדוס לפני כסא המשפט לפני הסנהדרין אז קם Sameas ג"כ כונתו אך ורק על שמאי ולא על שמעיה כי שמעיה ואבטליון כבר נפטרו ואז היו זקני בני בתירא במקום הנשיאים אך לא לקחו להם קרנים לישב בראש ובפרט שאז נתחלקו הסנהדרין לחמש מקומות, ושמאי היה אז אך אחד מחברי הסנהדרין, שאם כונתו על שמעיה א"כ למה קצף על חביריו מה ששתקו ולא דברו מאומת נגד הורדוס? הלא הוא הנשיא ועל מי החובה היה להוציא משפט צדק אם לא על הנשיא לבדו.

אבל זה אשר אמרנו שהמדבר היה אך שמאי ולא שמעיה וכאשר ראה שראשי הסנהדרין ישימו יד לפה ומפחדין מפני הורדוס (אע"פ שהצדק היה אתם כי מה יוכלו לעשות אם נגד עיניהם נצבו אנשי חיל בלהט חרבותם) וזה לשון העתקת האנגלי באנטיקוועטי ספר יד' פ"ט־ד:

ואם היה אז שמעיה הנשיא בלי שום ספק היה כותב שקם הנשיא או ראש הסנהדרין ודיבר. ובספר בקורת התלמוד צד 282 יעתיק ששמאי והלל היו או בין הסנהדרין ושקר העיד.

וזה שאמר יוזיפוס שכיבד הורדוס את שני הפרושים האלו יען שיעצו לפתוח שערי ירושלים לפניו ואת Sameas כיבד עוד יען שזכר מה שדיבר עליו בעמדו לפני הסנהדרין, ובאמת כשעמד הורדוס לפני הסנהדרין לדין לא היה אז הלל שמה, כי זה היה שנים הרבה טרם בא הלל לירושלים, ונחזור לענייננו.

כשבא הלל לירושלים בפעם השנית ומצא את גודל חורבן העם והתורה. הורדוס עשה מלחמה בחרב גאותו על ישראל, רבותיו כבר נפטרו ואחרים לא הוקמו תחתיהם כי אף שמלך אנטיגנוס בן אריסטובלוס שנים אחדות אבל תיכף קפצה עליו רוגזת הורדוס, לכן כשבא לירושלים ישב דומם בדד באהלו ועסק בתורה, וכשהגיע שעתו להתנשא,

יסופר בפסחים סו. ובירושלמי שם רפ"ו שפ"א חל יד' (ערב פסח) להיות בשבת שכחו (בני בתירא) ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו (ואם היו השנים כתקונם אז היה נחתך הדין על פי הסנהדרין והנשיא), אמרו יש כאן בבלי אחד והלל שמו ששימש את שמעיה ואבטליון יודע אם פסח דוחה את השבת אם לא. שלחו וקראו לו, וכשבא לפניהם התחיל לדרוש להם מהיקש ומקל וחומר ומגזירה שווה, (וכן מפורש באבות דרבי נתן פל"ז שדרש להם כל הז' מדות) אך הם לא קבלו ממנו ודחו את כל ראיותיו ואמרו לו כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי (ומזה ראיה גמורה שבני בתירא לא היו בבליים), ואע"פ שהיה יושב ודורש כל היום לא קבלו ממנו, עד שאמר להם יבוא עלי כך שמעתי משמעיה ואבטליון, כיון ששמעו ממנו כן עמדו ומינו אותו נשיא עליהן.

וזה יען כי לדבר גדול כזה צריכין אך קבלה פשוטה מפי רבותיו, ולכן כ"ז שרצה להראות להם הדין בכח הפלפול הראו לו כי לא נופלים הם ממנו, אבל לבסוף שאמר להם כי כן קיבל מרבותיו אז ראו כי מצאו איש רם המעלה שכל קבלת התורה בידו. והוא הוא האיש אשר המה מבקשים לרפא הנשברות. ובתוספתא פסחים רפ"ד אמרו שכל הדבר הזה נקרה ואתא בעזרה, וזה אות כי לא נעשה הדבר בפומבי בלשכת הגזית מקום מושב הסנהדרין יען כי באמת לא נבחר לנשיא כדרך שנבחרו רבותיו כי כבר נוטל כח הסנהדרין מיום שנפטרו שמעיה ואבטליון ואך נשארו בתים לתורה, וכשמצאו את אשר בקשו אז מינוהו לנשיא עליהם היינו כפי מה שהיה להם הכח בנשיאותם ובטחו בו כי הוא יקים מעט מעט את כח הסנהדרין כבראשונה.

ויסופר שם שהתחיל לקנטרן בדברים וא"ל מי גרם לכם לצרך להבבלי הזה לא על שלא שימשתם לשני גדולי עולם - כיון שקינטרן נתעלמה הלכה ממנו כי שאלוהו וא"ל רבי, שכח ולא הביא סכין מע"ש מהו? א"ל הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הניחו לישראל אם אינם נביאים הן, בני נביאים הן (והמה בעצמם יעשו כדין) וכן היה.

והראה"ו בח"א צד 144 יתנפל על טרפו ויאמר "כי בימי שמעיה ואבטליון פרו ורבו ההלכות - ומזה הולידה והצמיחה פירוד הדעות גם בין הפרושים- ואחרי מותם עמדו שני אנשים בראש הסנהדרין הם בני בתירא אשר לא היו מבאי בית מדרשם - וכששכחו אם פסח דוחה השבת ובא הלל ודרש להם במדות שהתורה נדרשה לא קבלו ממנו, מזה אנו רואים כי הם לא היו רוצים במדרש ע"פ המדות, עכ"ל." ולפלא שלא ישמע בעצמו מה שהוא מדבר. שא"כ למה הסירו מעליהם הנשיאות בנפש חפצה ומסרו לאיש היותר מתנגד להם אשר תורתו אך ממדרש ע"פ המדות?

וכן יאמר הלאה בצד 145 "כי יפלא מאד הדבר איך הגיעו אנשים בלתי מצויינים בחכמה למעלה היותר גבוה באומה - אמנם נשים עין על מהלך קורות העמים מאז התהפך גלגל הממשלה כמעט תמיד אנשי בלי שם מתנשאים - אף כן בתפוש הורדוס את הממשלה בחזרת היד הנה כל פקידות אשר הפקיד לא היו להם הכשרון ויתרון חכמה", עכ"ל.
וככה יעפר בעפר רבותינו הקדושים, האם ימצא בקורות העמים שאם אחד עלה לגדולה ימסרה אח"כ ברצונו הטוב, ובנפש חפצה כבני בתירא שמסרו להחכם המסכן אשר לא ידעו ממנו עד היום ההוא. ועוד האם הורדוש העמיד א בני בתירא? הלא כל ימי נשיאותם היה לפני מלך הורדוס.
והחכם גרעץ בח"א צד 402 יאמר כי ע"פ הסנהדרין מוגי הלב אשר בראשם עמדו בני בתירא ואולי מפני חפץ בני בתירא שומרי משמרת הורדוס חרצו משפט מות על הורקנוס.
ואך אחוכי ואטלולי יעש עמנו החכם הזה, הלא מיתת הורקנוס היה בשבת הורדוס על כסא מלכותו שנים רבות וכבר היה הלל נשיא משך זמן הרבה, ועוד האם שאל הורדוס את פי הסנהדרין? הלא מפורש בקדמוניות בספר ה' פ"ו שבארמונו המיתו בלא עדים ובלי ראיה אך בדבר עלילה אודות המכתב ממלך הערביים. והאם דרכו גם על מפתן הורדוס אחד מחכמים הסנהדרין הלא כל יועציו ושריו היו מבני הנכר.
ועוד יאמר החכם גרעץ שפני חטא קל הורידו את בני בתירא מגדולתם, זה חוצפה יתירה להכחיש גמרות מפורשות שהם בעצמם וברצונם הטוב מסרו הנשיאות להלל. וכן מפורש ב"מ פה. גבי ג' ענוותין הן וקחשיב בני בתירא.
וכן מפורש בירושלמי פסחים רפ"ו כיון ששמעו (בני בתירא) ממנו כן עמדו ומינו אותו נשיא עליהם. ושם הלאה אמרו דזקני בתירא שרון גרמון מן נשיאות ומינוני [להלל] נשיא. והמה מהג' שהניחו כתרן בעה"ז וירשו חיי העה"ב.
ככה נתעלה החכם המסכן הזה למעלה היותר רמה ונשגבה בישראל, ולא נתבישו משברם כי בו מצאו כל המעלות והמדות טובות שאפשר להשגחה להאציל על מין אנושי.
וראשית מעשהו היה לעשות שלום בין התלמידים ומתחלה היה מנחם האב"ד שלו כטז. במשנה אך יען שמנחם היה נחשב על חבורת האסיים שאין זה דרך התורה האמיתית לכן אמרו יצא מנחם ועמו שמונים זוגות תלמידים היינו כל התלמידים אשר נטו אחרי מנחם, ובחר בשמאי הזקן להיות האב"ד.

ואז התחילו ימי פעולתו, והוא ראה בעינא פקיחא כי לבטל את בית מדרשו של שמאי ולהתאחד ולהקים סנהדרין כבשנים קדמוניות ד"ז א"א כי הורדוס הביט עליהם בשבע עינים, וזולת לימוד ומדרש התורה לקח את כל הכח מאת חכמי העם ועוד גם רדפם והרגם מלבד הלל ושמאי ותלמידיהם שראה שלא יתערבו בעניני מדיניים. ולכן כשהשביע את כל העם להיות נאמנים לו והלל ושמאי ותלמידיהם לא רצו לישבע נשא פניהם ולא עשה להם כל רע כמובא בקדמוניות.

וכשראה הלל את גודל פירוד הלבבות התחיל לדרוש ברבים הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה כאבות פ"א, כי ראה והבין שהצלחת העם הוא אם אך כולם יהיו למודי ה' וכמו שאמרו ב"ה באדר"נ ספ"ד[35] לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בישראל ונתקרבו לת"ת ויצאו מהן צדיקים וחסידים.

ולא דרש בלבד אך קיים את כל אשר דרש להעם כאשר יסופר כתובות סז. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד, סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פ"א לא מצא עבד, ורץ לפניו שלשה מילים. וביצה כ. מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביו"ט (כשיטתו שסומכין ביו"ט) חברו עליו תלמידי שמאי הזקן אמרו לו מה טיבה של בהמה זו? א"ל נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה (מרוב ענותנותיה היה משנה מפני השלום, רש"י). ובשבת יז. אותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים והיה קשה לישראל (לפי שהלל היה נשיא וענוותן, רש"י).

ומכל דבר שאירע לו לקח מוסר כי מה שקינטר את בני בתירא בדברים ונתעלמה ממנו ההלכה היה לו למלמד להועיל שלא כעס כל ימיו. וכאשר יסופר שבת ל: ת"ר לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ומעשה בשני ב"א שהמרו שכל מי שיכול להקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז, ואותו היום ע"ש היה הלך אחד מהן ועבר על פתח ביתו בשעה שחפף את ראשו ואמר מי כאן הלל מי כאן הלל. נתעטף הלל ויצא לקראתו וא"ל בני מה אתה מבקש, א"ל שאלה יש לי לשאול - ראשיהן של בבליים סגלגלות, א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות פקחות (ואפשר שראש הלל היה סגלגל ורצה להכעיסו בזה), הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל, וכן עשה כמה פעמים ובאחרונה א"ל שאלות הרבה יש לי לשאול ומתייירא אני שמא תכעוס, נתעטף וישב לפניו וא"ל שאל ממני כל שאלותיך, א"ל אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל? א"ל הן א"ל אם אתה הוא לא ירבו כמותך בישראל. א"ל בני מפני מה? א"ל מפני שאבדתי ע"י ד' מאות זוז, א"ל הוי זהיר ברוחך כדי הוא הלל שתאבד על ידו ד' מאות זוז וד' מאות זוז והלל

[35] לפנינו ספ"ב

לא יקפיד. ויסופר שם שעכו"ם אחד בא לפני שמאי ע"מ שילמדנו אך תורה שבכתב כי לא האמין בתורה שבע"פ וגער בו והוציאו בנזיפה וכשבא לפני הלל גייריה, ביום הראשון למדו אבג"ד, למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי, א"ל לאו עלי דידי קא סמכת דע"פ נמי סמוך עלי. ועוד עכו"ם אחד בא לפני שמאי ע"מ שילמדהו כל התורה כשהוא עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין והלל גייריה וא"ל דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא זיל גמור. ועוד עכו"ם אחד בא לפני שמאי שיתגייר ע"מ שישימוהו כה"ג ודחפו. והלל גיירו וכשלמד התורה וידע שגם בישראל כתיב והזר הקרוב יומת נשא קו"ח בעצמו. וכשבא לפני הלל א"ל ענוותן הלל ינוחו לך ברכות על ראשך - לימים נזדמנו שלשתן למקום אחד אמרו ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה, ואמרו באבות דר"נ ספט"ו שלהאחרון נולד שני בנים לאחד קרא הלל ולאחד גמליאל והיו קוראין אותם גרים של הלל. ובתוספתא ברכות ספ"ב אמר אל תראה ערום ואל תראה לבוש וכו', (וכונתו שיהא דעתו של אדם מעורב עם הבריות ולא ישנה).

בטחונו בה' היה עד להפליא ואמר ברוך ה' יום יום כביצה טז. ופ"א כשבא מן הדרך שמע קול צוחה בעיר אמר מובטחני שאין זה בתוך ביתי כברכות ס. ואמר שצריך האדם להשתדל תמיד בלי הרך לעלות מעלה מעלה בכוחו הרוחני ולא לעשות שום דבר בשביל כבדו המדומה. ממאמריו היקרים אבות פ"א מ"יג שאמר נגיד שמיה אבד שמו ודלא מוסיף יסוף ודלא יליף קטלא חייב. ואמר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני, ואמר השפלתי היא הגבהתי, הגבהתי היא השפלתי ויק"ר פ"א־ה. ומאמרו היקר סוכה נג. כשהיה שמח בשבמחת בית השואבה (ונתגדל ביראת הרוממות) אמר אם אני כאן הלל כאן ואם אין אני כאן מי כאן (כי הטוב והרע שהאדם עושה הכל בשביל עצמו הוא עושה).

אמונתו בהשגחה הפרטית ממאמרו היקר סוכה נג. שראה גולגולת אחת שצפה על פני המים אמר על דאטיפת אטפוך וסוף מטפייך יטופון, (והמאמר הזה המובא באבות פ"ב מ"ו וכל המאמרים שם ע"ש הלל הוא ר' הלל נכדו של רבי כמבואר בערכו).

וה' ברכו באשה יקרה אשה יראת ה' אשר ששה לעשות צדקה וחסד תמיד כאשר יסופר בדא"ר פ"ו שפ"א הזמין הלל אדם אחד ועשה סעודה עבורו ובא עני אחד ועמד על פתח הלל וסיפר במר נפשו כי היום הוא יום חתונתו ומאומה אין בידו, ותקח אשת הלל ותתן את כל הסעודה שהכינה להעני הזה, ובתוך כך נתאחרה מלהביא לפני האורח כי

הצטרכה להכין שנית, ושאלה הלל בטוב לבו בתי מ"מ אחרת מלהביא, ותספר לו כל המעשה, א"ל בתי אף אני דנתיך לכף זכות שכל מה שעשית עשית אך לש"ש.
והיה זהיר מאוד בנקיות ובשמירת גופו הטהור כויק"ר פל"ד־ג שאמר הלל לתלמידיו שלרחוץ בבית המרחץ הוא מצוה. וכשהיה הולך לאכול אמר אנא אזל לגמול חסד עם הדין אכסניא היא נפשא עולבתא בגו גופא.
והתשדל תמיד שלא יבוא מכשול לשום אדם ע"י כפסחים סו: שלא מעל אדם בעולתו מימיו אלא היה מביאה חולין לעזרה ומקדישה.
והלל הנשיא כשעלה לגדולה וראה בעיניו את גודל חורבן העם אשר כמעט שנשתכחה תורה מישראל יען כי המלחמות אכלו את בחירי האומה, והגבור האדומי עשה כלה ונחרצה גם על יתר האומה, ראה והבין כי שולח ממרום לרפא הנפצעים, וראשית מלאכתו היה להקים בית מדרש לתורה, ואשר זאת לא מיחה לא הורדוס ולא מושלי הרומאים שהכירו שאך כל מגמתו לשלום ובין שונים בל יתערב, לכן נשא פניו לזה ולא הכביד עולו על תלמידי הלל וגם נשא פנים לשמאי ובית מדרשו. וקיים הלל בעצמו מה שאמר ברכות סג. בשעת המכניסין פזר. ונקבצו אליו תלמידים רבים לשמוע דברי אלקים חיים מפי רבם הקדוש, ואמרו סוכה כח. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראויים שתשרה שכינה עליהם כמשה רבינו, ושלשים מהם רואיים שעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן ר' יוחנן בן זכאי. ובל"ס היו לו כמה מאות תלמידים, ואך המובחרים שבהם שהיו גדולי הדור היו שמונים.
וכנשיא העם תיקן תקנות גדולות לטובת העם כולו כשביעית פ"י ה"ג וגיטין פ"ד מ"ג שראה שנמנעו העם מלהלוות קודם שביעית כי יראו פן תעבור שביעית וישמט ויעברו על דין תורה שאמרה השמר לך פן יהיה עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע, ולכן תיקן פרוזבול שהמלוה יבוא לב"ד וימסור חובותיו להם ואז המה כגבוי דמי קודם שביעית, ובזה הציל את העם מלעבור על הלאו.
והחכם ראה"ו בח"א צד 179 יאמר שבתקנות פרוזבול עקר הלל ד"ת לצורך זמנו והוא טעות גמור כמו שפירשנו. ובר מן דין הלא ידוע שבבית שני לא נהגו יובל לפי שלא היו כל הי"ב שבטים בא"י ולכן לא היה דין שמיטת קרקעות מדאורייתא ובזמן שאי אתה משמט קרקעות אי אתה משמט כספים, א"כ לא עקר בשום אופן דין תורה.
וכן תיקן תקנה גדולה כמפורש ערכין פ"ט מ"ד שעד ימיו היה נטמן הלוקח בית בבתי ערי חומה יום האחרון של השנה כדי שלא ימצאהו המוכר להשיב לו את כספו ותיקן

הלל שיהא חולש המוכר מעותיו בלשכה, ומשביעית פ"י ה"ג שאמרו זה אחד מן הדברים שהתקין הלל, משמע שתקנות הרבה תיקן.
ולא לבד שעיניו היו צפויות לתקן תקנות בא"י אבל גם בכל ארצות פזורי ישראל השתדל למענם ברוב חכמתו. וכשבאו וספרו לו שאנשי אלכסנדריא היו מקדשין את נשותיהם ובשעת כניסתן לחופה באין אחרין וחוטפין מהן ובקשו חכמים לעשות בניהן ממזרים. כששמע זאת ראה והבין שבני ישראל קדושים הן ולא יעשו דבר נבלה בפרהסיא, ואם אינן נביאים הן בני נביאין הן, לכן צוה להביא כתובן אמן ומצא שם כתוב לכשתכנסי לחופה הוי לי לאינתו ועי"ז לא עשו בניהן ממזרים ב"מ קד.
מהלכותיו לא נשארו לנו הרבה יען שהוא היה בין מקבלי התורה ואשר עד ימיו לא נפלה שום מחלוקת בישראל זולת דבר הסמיכה ולמדו תורה כנתינתן מסיני. ואך בשלשה מקומות מצינו שחולק הלל עם שמאי כריש עדיות שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן והלל אומר מפקידה לפקידה, שמאי אומר מקב לחלה והלל אומר מקביים. הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה - ושמאי אומר תשעה קבין. ומובא בשבת טו. א"ה בג' מקומות נחלקו שמאי והלל. ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"ו דנחלקו בד' מקומות, יען כי הירושלמי קא חשיב גם המחלוקת בדבר הסמיכה ביו"ט. והבבלי לא קא חשיב זאת יען כי היא מחלוקת ישנה (ובזה יתורץ קושיות התוס' חגיגה טז. ד"ה יוסי). ובדין הבוצר לגת ששמאי אומר הוכשר והלל אומר לא הוכשר אמרו שבת טו. ששתק הלל לשמאי.
וכן נזכרו ההלכותיו בתוספתא מעשרות פ"ו ועדיות פ"ב, המעביר תנאים - א"ר יהודה, הלל עצמו היה אוסר, ומובא בביצה לה.
ובתו"כ שמיני, תזריע יג מובא ההלכות שעליהן עלה לא"י לשמוע ההלכה מפי שו"א. וב"מ פ"ה מ"ט הלוני עד שיבא בני - והלל אוסר, וכן היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר וכו'.
ופסחים קטו. שהיה כורך פסח מצה ומרור בבת אחת ואוכלן, וחולקין עליו חביריו, ובקידושין עה. ע"פ עדות שמואל שהמשנה עשרה יוחסין עלו מבבל, שנה הלל. ובחגיגה ט: מצינו ששאל בר הי הי להלל נראה שאין זה הלל הזקן.
וכפי הנראה השתדל תמיד הלל לכון את השעה איך להחזיר את כבוד הסנהדרין כבראשונה. יען כי מימי אבי הורדוס נתחלקה הסנהדרין לחמש מקומות בירושלים, וביריחו, בגדרה, בחמת ובציפורי כדמובא לעיל, ולכן מצינו אותו ביריחו כסוטה מח: שפ"א היו מסובין בעליית בית גוריא (ובירושלמי שם בית גדיא) ביריחו נתנה עליה ב"ק - יש בכם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך. ובירושלמי

שם אמרו שיצתה ב"ק ואמרה יש בכם שנים ראוים לרה"ק והלל הזקן אחד מהן ונתנו עיניהם בשמואל הקטן.
ובל"ס הלך לשם לאחד כל חכמי ישראל אל מקום אחד אך הדור לא היה ראוי לכך.
והחכם ר"י דערנבורג בספרו היקר משא א"י צד מט. יביא דעת החכם גייגער לאמר שהלל השתדל להרים יד חכמים על הכהנים, ואומר שמה שמצינו בנגעים רפ"ג שהכל כשרין לראות את הנגעים ואך לומר טמא או טהור צריך הכהן לומר, שהדין הזה נעשית ע"י הלל וראיתו מירושלמי פסחים רפ"ו שעל ג' דברים עלה הלל ואחד מהן מה שדרש כתיב טהור הוא יכול יפטר וילך לו ת"ל וטהרו הכהן וכו'. והנה מלבד מה שאינם שייכין זל"ז כרחוק מזרח ממערב, הנה ידוע שעלה הלל מבבל ללמוד מפי שמעיה ואבטליון היה זה כארבעים שנה טרם נעשה נשיא וממילא דבריו בטלין ומבוטלין.
ואם כי זכה הלל לראות את מיתת הורדוס, אבל לא התנחם בזה יען כי משורש נחש יצא צפעוני וארכילוס הרשע היה עוד יותר רע מאביו אלף פעמים.
וזכה הלל להנהיג את נשיאותו הרמה משך ארבעים שנה וכשנפטר היה ק"ך שנה והספידוהו בשבח היותר גדול ואמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא כמפורש סוטה מח: ובנו שמעון ישב על כסא הנשיאות תחתיו.
ובית מדרשו בשם בית הלל נשאר בקרב ישראל לברכה ולתהלה.
והנה בדבר שני בתי מדרשות ב"ש וב"ה ולמה נזכרו תמיד ב"ש קודם ב"ה זה יען שבית מדרשו של שמאי נתייסדה שנים הרבה קודם ב"ה, וכבר האריך בזה בטוטו"ד הגאון החכם בעל דורות הראשונים בח"א מן צד רעד. ואנחנו לרגל מלאכתנו נביא אך בקצרה, שכל מאמריהן ופלוגתות ב"ש וב"ה עולין לערך שלש מאות וטז והן ג' מינים, הלכות מדרשים וסייגים. מספר ההלכות הן שתי מאות וכ"א. המדרשים כט, ומספר הסייגין סו' כמו שמובא בספר דו"ר ח"א פי"ט.
ובמקומות האלו חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש יבמות פ"טו מ"ב. ג., גיטין פ"ד מ"ה. עדיות פ"א מי"ב יג יד, כלים פ"ט מ"ב, אהלות פ"ב מ"ב[37], ד[36].
ובירושלמי ביצה פ"א ה"ג וסוטה ספ"ד שבכ"ד דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ובכל יתר המקומות תמיד ב"ה לקולא.
ובכ"מ נזכר ב"ש קודם ב"ה זולת במקומות האלו נזכרו ב"ה קודם ב"ש, פאה פ"ו מ"ה, סוגה פ"ג מ"ט, גיטין פ"ד מ"ה, עדיות פ"א מ"יג, יד, אהלות פ"ה מ"ג, פי"ח מ"א, נדה פ"ה מ"ט, פ"ה מ"ו, וברובם איתא הלשון כדברי בית הלל.

[36] לפנינו פ"ה מ"ד
[37] לפנינו פ"ה מ"ג

ובעירובין יג: אמרו ג' שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרין הלכה כמותינו והללו אומרין הלכה כמותינו יצתה ב"ק [ביבנה ירושלמי יבמות ספ"א] ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים הן הלכה כב"ה, וזכו ב"ה לזה מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהם ודברי ב"ש ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן.
ונפסקה לדורות שב"ש במקום ב"ה אינה משנה כברכות לו:, ביצה יא:, יבמות ט.

הלל ב) (בן רבן גמליאל בר רבי)

הוא זכה עוד לקבל מזקנו רבינו הקדוש כב"ב פג: בעי הלל מרבי, וכפי הנראה שהלל זה נזכר באבות פ"ב מ"ד שקא חשיב רבי אומר ואח"כ ר"ג בנו ואח"כ הלל אומר וכן הוא הגרסא במתניתא דבני מערבא "רבי הלל אומר" אל תפרוש מן הצבור ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו וכו' אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים א"ל על דאטפת אטפוך וכו' (ובדרך השערה נוכל לומר מה שאמרו הלשון "אף הוא ראה" יען כי הלל זקנו ראה גולגולת אחת כדמובא סוכה נג. ששם מובא בפירוש הלל הזקן ולכן אמר שגם נכדו הלל ראה ואמר כמו זקנו ושם נשתבש הלשון "אף הוא" מן המשנה דאבות).
ונזכר כמה פעמים עם אחיו הגדול ר' יהודה נשיאה כפסחים נא. ובירושלמי שם רפ"ד ותוספתא מו"ק פ"ב מעשה ביהודה והלל בניו של רבן גמליאל שרחצו שניהן כאחד בכבול ולעזה עליהן כל המדינה אמרו מימינו לא ראינו כך ונשמט הלל ויצא לבית החצון ולא רצה לומר מותרים אתם, וכן יצאו בקורדקיסון בשבת ולעזה עליהן המדינה - ושמטום ונתנו לעבדיהן, ובשמחות רפ"ח מעשה ביהודה והלל בני ר"ג שנכנסו לבן זכאי לבבל (צ"ל לכבול ובן זכאי הוא הנזכר חולין נב. אמר עולא בן זכאי אומר - ר' יוחנן אומר ואולי הוא ר' זכאי דכבול).
וכן נזכר בברייתא סנהדרין צט. אחר רבי שאמרו ר' הלל אומר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה, ורב יוסף אמר עליו שרא ליה מריה לר' הלל.
ואף שהיה אחיו הצעיר דר"י נשיאה נראה שלא האריך ימים כמותו ולכן נזכר אך ברייתות שזה היה תיכף אחרי פטירת רבי שאז היו ימי דור תנאי מסדרי הברייתות, אבל אחיו הגדול ר"י נשיאה שהאריך ימים לכן נחשב לדור הראשון דאמוראי א"י, ואולי הוא ר' הלל הנזכר תרומות ספ"א, ר' חנניה אמר בשמו.
ובספר חקרי לב ח"א צד 66 יאמר שר' הלל שאמר אין משיח לישראל הוא הלל שתיקן את העיבור, ובמחילה שגג בזה כי ר' הלל הזה היה בשנת תר"ע לשטרות בזמן אביי ורבא, עיין ערכו.

הלל האחרון

הלל זה היה דור יד' להלל הבבלי כי היה בן ר"י נשיאה השלישי בן ר' גמליאל בן ר' יהודה נשיאה השני בן ר' גמליאל בן ר' יהודה נשיאה הראשון בן רבן גמליאל בן רבינו הקדוש בן רשב"ג דאושא בן רבן גמליאל דיבנה בן רבן שמעון בן גמליאל הנהרג בן ר"ג הזקן בן שמעון בן הלל הבבלי, ולא נזכר עוד לא בבבלי ולא בירושלמי ואך שמו נשאר לברכה לדורות עולם ע"י התקנה הגדולה שנעשה ע"י כדמובא ברמב"ן בספר הזכות מס' גיטין פ' השולח וז"ל מימי הלל בנו של ר"י נשיאה שנת תר"ע לשטרות ד"א קי"ח בטלה הסנהדרין בא"י ובטלו ממנה מומחין והוא שתקן סדר העיבור ומנה שנים וקידש חדשים לדורות עכ"ל.

וכן מביא היוחסין בשם ספר העיבור מריבנו האי גאון, אך שם נפל ט"ס שאמר שהיה בן ר' יהודה הנשיא וצ"ל נשיאה.

והרז"פ במבוא הירושלמי בהוספות צד קמו: יאמר כי בכתבי הקיסר יוליאנוס נמצא אגרת מה שכתב להלל נשיאה מלאה אהבה ושלום וברכה וקראו בשם "האח יולאז הנשיא" הנכבד מאוד, וכבר ידוע שמשנת תרס"ב לשטרות ואילך בא משנה הקיסר גאללוס לארצות הקדם עם שר צבאו ארסיצונוס הרשע והחריבו את רוב מושבי א"י וגם העיר ציפורי ששם היה ר' חנינא (שהניח כתרו לר' מנא בנו של ר' יונה) החריבו אותה כיבמות ר"פטו ביומא דארסקונס היה ציפוראי מתבעין והוון יהבון איספלגי על נחירוהן, כדמובא באריכות בספר היקר ערך מלין ערך ארסקנוס, וכמעט שנחרבו כל ישובי בני ישראל לולא ה' ברחמיו הגדולים שלח עזרתו ממרום את הקיסר יוליאנוס שמלך אך שתי שנים אשר לבו היה טוב על היהודים ורדף באף ובחימה את כת החדשה, והלל נשיאה ראה והבין בעין שכלו כי לא לעולם חוסן וסוף כל סוף ירימו הכמרים את ראשיהם כבתחילה, אז אסף ב"ד מוסמכין ומומחין בא"י וקידש חדשים ועיבר שנים עד ימות המשיח, והוצרך לזה שאע"פ שכבר היו בקיאין בני בבל בקביעא דירחא כביצה ד: אבל מה תועלת מזה אם לא ידעו האיך קבעו בא"י, וזה היתה תקנתו הגדולה. וכן היה, כי הקיסר היקר הזה נהרג ואז אבדו עשתנותיו אשר חשב טוב על היהודים לשוב ולבנות את ב"המק ושבו כומרי הדת וחידשו הגזירות וכמעט שלא נותר שארית מישראל בכל א"י.

הלל אבוה דר' זעירא

ערך ר' זעירא בר הלל.

הלל אחוה דר' גמליאל זוגא
נזכר מו"ק פ"ג ה"ה.

הלל בר ברכיה
נזכר איכ"ר פ"א־ל"א.

ר' הלל בר הילני
נזכר וי"ר פי"ב־ה, ובאיכ"ר פ"ב־י"ב גרס ר' אילם.

ר' הלל בריה דר' וולס
אדם גדול בזמן רבי כירושלמי כלאים פ"ט ה"א שהיה לו בגד בשלשים ריבוא דינר ויהביה לרבי ומצא בו כלאים ושרפו, ובגיטין פ"ו ה"ז ר' הלל בר וולס בעי קומי רבי (ושם מפורש שהכונה על רבינו הקדוש), וכן גיטין נט. אמר מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ובע"ז נב: מתרץ דברי ר"ש בר רבי מה שהקשה לרבי, ושם נג. מפרש דברי ר"ש בן מנסיא.
וכן קיבל מאביו ר' וולס כירושלמי כלאים ספ"ב א"ר יונה, ר' הלל בריה דר' וולס נפק לשוקא שאלון ליה - אתא שאל לאבוה וכו', ובכלאים פ"א סה"א ר' יוסי ר' חייא בר ווא, אשכחין כתיב על פנקסיה דר' הלל בי ר' אלס (והאו כמו וולס בבבלי). ובחלה פ"א ה"ג, ר"ז ר' יוסי ר' חמא בר עוקבא, ר' הלל בן הלי (צ"ל ולס) מטא בה בשם ר' יהודה, ומזה הוציא הרז"פ בספרו היקר מבוא הירושלמי[38] שהיה בדור השלישי, ושגגה היא כמו שהבאנו לעיל שהיה מתלמידי רבי. ומה שאמר רב חמא בר עוקבא בשמו אין זה ראיה כי ר"ח בר עוקבא אמר אך שר' הלל מטי בשם ר' יהודה, ואפשר שמה שמצינו ביצה פ"ה ה"ב ר' ליל בי ר' אלס הוא ר' הלל בר' וולס.

ר' הלל בן פזי
היה תלמידו דר' אסי ככתובות רפ"ט שבעי ממנו. וכן נזכר דמאי פ"ז ה"ז.
והיה לו בן בשם ר' שמעון שבעי ממנו כסנהדרין פ"ז ה"ה.

ר' הלל בריה דר' שמואל בר נחמני
נזכר ברכות כח: שאמר שתפלת יח' נתקן כנגד יח' אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים, ובשבת פ. תרגמא הלל בריה דרשב"ג. וכן נזכר שביעית רפ"ו קידושין פ"א ה"ח. שהש"ר פ"ח־י, קה"ר פ"א־ד.

[38] עמוד עו:

ר' הלל דכיפרא

בירושלמי פסחים פ"ח ה"ח ומו"ק פ"א ה"ה שר' מנא הורי ליה לקרוע ולהתאבל, ובסנהדרין פ"ו ה"ט איתא בטעות ר' לא דכפרי.

ר' הלל חתניה דר' יוסי בר אבין

נזכר ברכות פ"ב ה"ה.

רב הלל

(תלמיד דרב כהנא רבו דרב אשי).

הוא לקח חלק גדול בישיבת רב אשי כדמצינו תמיד א"ל רב הלל לרב אשי כי הוינא בי רב כהנא כשבת קט., ביצה מ., יבמות כא: כו., ב"ב צח., חולין נג. וכן אמר לרב אשי הוה עובדא בי רב כהנא כע"ז סט. ואמר לו לדידי חזי לי שניית מר בריה דרבנא כיבמות כא:.

הלל תלמיד רבא

כביצה כו: שבעי מרבא ובפסחים קטו. אמר רבינא אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן הכי אמר הלל משמיה דגמרא, וכן נזיר מד:, גיטין לז. תני הלל אפשר שהוא תלמידו דרבא וכן פירש"י שם שהוא אמורא.

המדורי

ר' אבדימי בר המדורי סוכה ב.

רב המנונא א)

רבו דר' חנינא תלמידו דרבי כירושל' תענית פ"ד ה"ב רבי הוה יתיב מתני - א"ל ר' חנינא הומות, א"ל הן קריתה? א"ל קדם רב המנונא בבבל, ובקה"ר פ"ז קראו רב המנונא ספרא דבבל, ואמרתי בדרך השערה שמה שאמרו מנחות יז. אמר רב המנונא הא מלתא אבלע לי בי ר' חנינא ותקילא עלי ככולה תלמודי הוא רב המנונא רבו דר' חנינא ועיין ערכו, ואך רש"י מפרש הטעימני ולמדני א"כ משמע שקאי על רב המנונא ג' והוא ר' חנינא חברו דרבנן אחי רבה.

רב המנונא ב) תלמידו דרב

בב"ב קי. מפורש שהיה תלמידו דרב, ובעירובין נד. א"ל רב לרב המנונא בני אם יש לך היטב לך וכו', וכן מצינו רב המנונא אמר רב כעירובין טז: עז:, סוכה כא:, קידושין סה., ע"ז יט:, וברכות פ"א ה"ב ר' אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב, ובסנהדרין יז: אמרו כל היכי דאיתי אמר רב הונא אמרי בי רב הוא רב המנונא, והכונה יען כשנפטר רב בסורא ועברה המתיבתא לשמואל אעפ"כ לא נתבטלה ישיבת סורא ואך ריש מתיבתא לא היה להם. והיה אז רב המנונא הזקן שבחבורה ושמו אותו לריש בישיבה שיהיה הוא

המפקד כדמצינו מעשרות ספ"ד, סוכה פ"ד ה"ב, קידושין פ"א ה"ז רב המנונא מפקד לחבריא, והיה שם המפקד עד שישב ר"ה על כסא רב.
וזה רב המנונא היה גדול מרב חסדא כברכות מא: רב חסדא ורב המנונא יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני שקיל רב המנונא בריך אתמרי ברישא, א"ל רב חסדא לא סבירא ליה מר להא (דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק, בדק"ס נמחק זה והצדק אתו כי רב יוסף היה תלמידם) - א"ל רב המנונא - א"ל רב חסדא מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך (נשמעך ונלך אחריך תמיד, רש"י) וכן שבת צז. אמר רב יוסף הא מלתא איבעי ליה לרב חסדא ופשטיה ניהליה רב המנונא, ובהוריות פ"ג ה"ז מתיב רב חסדא לרב המנונא. מחלוקתן מצינו ברכות כב:, שבת פב. דאמרי תרוויהו שבת קנ.
מדרשותיו היקרות נראה שזה רב המנונא הוא שדרש ברכות י. מאי דכתיב מי כהחכם מי - כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין חזקיהו לישעיהו - בהדי כבשי דרחמנא למה לך וכו'. וכן שם יא: ורב המנונא אומר אשר בחר בנו - זו היא מעולה שבברכות, ושם לא. דרשתו היקרה שאמר כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה.
האומרים בשמו מצינו רב אחא בר אדא כעירובין עז:, סוכה כא: וכן צ"ל בע"ז יט:, קידושין סה.
ופטירתו נזכר מו"ק כה: כשמת רב המנונא נחיתו כיפי דברדא מרקיע.

רב המנונא ג)

הוא היה מעיר הרפניא והיה משלם מס לפום נהרא כמפורש יבמות יז., והיה תלמידו דרב יהודה כשבועות לד. יתיב רב המנונא קמיה דרב יהודה ויתיב רב יהודה וקמיבעי ליה - א"ל רב המנונא והלה מה טוען - א"ל רב המנונא את? עול תא (ראוי אתה ליכנס לב"המד שאתה מחכים את רבך, רש"י).
ובקידושין כא: יסופר שרב חסדא היה משתבח לר"ה שרב המנונא אדם גדול הוא, א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי. כי אתה חזייה לא פריס סודרא א"ל מ"ט לא פריסת סודרא? א"ל דלא נסיבנא. אהדרינהו (רב הונא) לאפיה מיניה, א"ל חזי דלא חזית לאפי עד דנסבת. וכפי הנראה ישב אח"כ לפני ר"ה בסורא בזמן שהיה רב חסדא בכפרי וזה שמצינו ב"מ ו: גבי מסותא שא"ל רב הושעיא לרבה כי אזלת קמיה דרב חסדא לכפרי בעי מיניה, כי אתא לסורא א"ל רב המנונא מתני' היא. וכן ב"ב לא: א"ל ר"נ לרבא אותבן רב המנונא בסורא, ובזבחים קג. הקשה לר"נ ור"נ א"ל אלא מר במאי מוקים לה וכו'. ואח"כ ישב לפני רב חסדא כקידושין כה. סבי דנזוניא לא אתו לפרקיה דרב חסדא, א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו, אזל אמר להו מ"ט לא אתו רבנן לפירקא? א"ל אמאי ניתי

דבעינן מיניה מלתא ולא פשט לן. א"ל רב המנונא מי בעיתו מינאי מידי ולא פשיטנא לכו? בעי מיניה - לא הוה בידיה א"ל מה שמך א"ל, המנונא, א"ל לאו המנונא אלא קרנונא. אתא לקמיה דרב חסדא א"ל מתני' בעו מינך.

והיה גדול כ"כ בשניה דרב חסדא עד שהורה בחרתא דארגיז כעירובין סג. יען שהיה תלמיד חבר שלו, והיה שמה הריש כשבת יט: ההוא תלמידא דאירי בחרתא דארגיז כר"ש ושמתיה רב המנונא (ופרש"י רב המנונא דר בה ועדיין מקום קבורתו קיימת, כך מצאתי בתשובה).

וכן מצינו ששאל לרב אדא בר אהבה כגיטין פא: ואמר בשמו ירושלמי שביעית פ"ו ה"ב. וכן איתיב לרב ששת כסנהדרין לג., ובעירובין סז. אמר רב ששת אני אומר כך והמנונא אומר כך.

וכן קיבל הרבה מעולא, כיבמות יז. רב המנונא יתיב קמיה דעולא וקא הוי בשמעתא אמר (עולא) מה גברא ומה גברא (כמה גדול הוא) אי לאו דהרפניא מאתיה (שאינן מיוחסין) אכסוף (רב המנונא) א"ל עולא כסף גולגלת להיכא יהבית, א"ל לפום נהרא, א"ל א"כ מפום נהרא את. וכן מצינו שהקשה לעולא כנדרים כט., חולין לד:. אמר משמיה דעולא שבת י:, גיטין ה., קידושין עח:, ואמר קשיא ליה לר"א יומא כז.

חביריו היו רבה כסנהדרין סא. רב המנונא אירכסו ליה תורי פגע בי רבה רמי ליה מתני' אהדדי וכו'. וכן רב יוסף ככתובות נ: יתיב רב יוסף קמיה דרב המנונא ויתיב רב המנונא וקא אמר - א"ל רב יוסף ודלמא כתובת בנין דכרין קאמר מר א"ל (רב המנונא) מר דגברא רבה הוא ידע מאי קאמינא, ובל"ס הוא רב המנונא תלמיד חבר דרב חסדא, ומה דיתיב רב יוסף קמיה זזה יען שרב המנונא היה הריש בחרתא דארגיז ורב יוסף לא קביל עליה הראשות גם כל ימי שמלך רבה, אבל רב יוסף היה גברא רבה אז כדאמר ליה רב המנונא.

ר' זירא היה קטן ממנו כדמצינו שאמר ר"ז בשמו כמעשרות פ"ד ה"ג, כלאים פ"ד ה"ד, הוריות ספ"א, כתובות פ"ח הי"א.

ובזבחים קה: א"ל רב המנונא לר"ז לא תיתוב אכרעך עד דאמרת לי הדא מלתא. מחלקתן מצינו ביצה פ"א ה"ג וברכות כד: אר"ז הא מלתא אבלעא לי בי רב המנונא ותקילא לי כי כולה תלמודאי.

ר' זריקא אמר, רב המנונא אסברא לי עירובין רפ"י.

ר' יונה אמר בשמו יבמות פ"ח ה"ו.

ר' יעקב בר אחא בשמו שבת פי"א סה"ה.

ר' סלא אמר רב המנונא תענית ז: קידושין ע.

וכפי הנראה היה לו איזה התמנות אצל ריש גלותא או שהיה חכם שלו כדמצינו בירושלמי שבת רפי"ב רב המנונא הורה לריש גלותא והוה עימיה ר"ה בר חייא שמע רב יהודה ואמר מאן דהורה לא יליף ולא שימש. וכן מצינו שבת קיט. ששאלו ריש גלותא מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד א"ל זה יום הכפורים וכו'.

ופטירתו נזכר מו"ק כה: שנפטר בזמן אחד עם רבה בר ר"ה והביאו שניהם לא"י כי מטו אגישרא קמו גמלי - וההוא ינוקא הספידם ואמר גזע ישישים עלה מבבל (זה רבה בר"ה) ועמו ספר מלחמות (זה רב המנונא) קאת וקפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער קצף על עולמו וחמס ממנו נפשות וכו'.

ומה שכתב רש"י שבת יט: ד"ה חרתא שמקום קבורתו בחרתא דארגיז אפשר שנקבר שמה ואח"כ הביאו את ארונו לא"י.

רב המנונא ד)

היה כחבר לרבא ואביי כנזיר סד: אמר רב המנונא נזיר - מתיב רבא - א"ל מודינא לך — א"ל רבא אף אנא מודינא לך — א"ל אביי והא וכו'. ובתמורה כה: מתקיף לה רבא - א"ל רב המנונא ר"א תלמידו דר"י - ואת אמרת טעמא דר"י וכו'. ומכות ב: סבר רב המנונא למימר — א"ל רבא וכו'. וביבמות מא. אמר רבא מאי טעמא דרב — מתיב רב המנונא — אישתיק (רבא) לבתר דנפיק אמר אמאי לא אמרת ליה וכו'. ובשבת י. רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה.

מכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שאין זה רב המנונא שהיה חבר דרבה ורב יוסף, אך רב המנונא מאוחר. וזה רב המנונא נזכר נדה כז. יתיב רב פפא אחורי דרב ביבי קמיה דרב המנונא.

ונראה שזה רב המנונא הוא החולק עם רב חנן מנהרדעא כשבת פב. ורב הונא בר סחורה הוה קאי קמיה בלם ליה אומצא א"ל אי לאו דרב המנונא את לא ספינא לך חולין קז.

וברבות ס. יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא אתנח א"ל יסורים בעי ההוא גברא? ונראה יותר גרסת דק"ס שצ"ל רבי יהודה בריה דר' נתן והוא בן ר' נתן התנא. וגורס שם ר' יהודה בריה דר' נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרבי בשוקא דטבריא חזייה וכו'.

רב המנונא בריה דרב אדא בר אהבה

בקה"ר פ"א־ה שנולד ביום שמת אביו. וכשמת הוא נולד ר' אבין בריה, וידוע שנשתבש הגרסא במאמר הזה.

רב המנונא בריה דרב יוסף

היה תלמידו דרבא כברכות כד. שאמר זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפלין — ולאגמורן הלכה למעשה. ובדק"ס גורס ר' נחמיה בריה דרב יוסף.

רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא

נזכר גיטין מה: תני ברייתות. ובמנחות מב. גרס רב חיננא וכן צ"ל כדמצינו חולין קיב. והיה בזמן רבא.

רב המנונא זוטא (או) זוטי

נשאר לנו ממנו תפלה יקרה כברכות יז. שהיה אומר אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי קו"ח במיתתי וכו', ושם לא. שא"ל רבנן לרב המנונא זוטי בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר א"ל ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן א"ל אנן מה נעני אבתריך? א"ל הי תורה והי מצוה דמגנו עלן.

רב המנונא סבא

בפסחים קה. רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב המנונא סבא אמרו לו זיל חזי אי מקדיש יומא נפסוק וניקבעיה לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבתא קבעה נפשה דאמר רב וכו' אמר להו רב עמרם וכו'.

ובסוכה מב. וגיטין לט: אמר רב שמואל בר חתאי א"ר המנונא סבא א"ר יצחק בר אשיאן אר"ה. ובכתובות מ. אר"ז אמר רבה בר שילא א"ר המנונא סבא אמר רב אדא בר אהבה, וכן צ"ל בגיטין כו:, ובגיטין פא. אר"ז אמר רבה בר שאילתא א"ר המנונא סבא א"ר אדא בר אהבה.

ויש רב המנונא סבא הנזכר בזהר כמה פעמים עיין סה"ד.

רב המנונא ספרא

נזכר בירושלמי ב"ב פ"ו ה"ב ששאל לר' חנינה ולא השיבו ושאל לר' ירמיה. ואין זה רב המנונא ספרא הנזכר בקה"ר פ"ז-ז, כי שם קאי על רב המנונא הראשון שהיה בימי רבא, רבו דר' חנינא בר חמא.

הקוף

אליהועיני בן הקוף פרה פ"ג מ"ה. ובמתניתא דבני מערבא גרס הקייף.

הרכניס

ר' דוסה בן הרכניס ר"ה פ"ב מ"ח.

ו

ר' וולס
ר' הלל בריה דר' וולס (בזמן רבי) גיטין נט. וברש"י סנהדרין לו. בריה דר' וולס וכונתו שלא נגרוס ולוס כי הוא שם נכרי כגיטין יא:, סה"ד.

ויתור מעונה
בירושלמי כתובות פ"א ה"ב ר' אבדומה דציפורי בשם ר' חונה משום ויותר מעונה, ופי' הקרבן עדה ופני משה שהוא שם חכם.

וסטינא
ערך יוסטינא.

ורדימס
בריה דר' יוסי בן חלפתא ערך ר' מנחם בר' יוסי.

ותיקין
בברכות ט: שהיו גומרין ק"ש עם הנץ החמה כדי שיסמכו גאולה לתפלה וכן הוא בירושלמי שם פ"א ה"ב. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבין מצות. ואפשר שהמה כת האיסאים הנזכרים ביאזיפוס באריכות.

ז

זבדא או זבדי
(כרמי בן זבדי, יהושע רפ"ז)
ר' אבא בר זבדא ברכות יא. וביבמות פ"א ה"ו רבה ב"ז והוא ר"ת ר' בא, אושעיא בר זבדא תענית כו:, ר' ביזנא בר זבדא ברכות נה:, ר' יהודה בר זבדא (או זבידא) ברכות יב:, ר' יעקב בר זבדי קידושין לג:, רב נחמן בר זבדא שבת כה:.

רב זבדי
אמר רב הונא ערכין יג:.

ר' זבדי בריה דר' יעקב בר זבדי
נזכר ברכות פ"ג ה"ה אמר בשם ר' יונה, ושם פ"א ה"ב-ז: גרס בריה דר"י בר זבדיה.

זבדא בן לוי (או זבדיי בן ליואי)
קרוב מאוד לומר שהיה בנו של לוי בר סיסי כי היה בדור הראשון לאמוראי דא"י, ור' הושעיא (רבה) שלחו לתקן מע"ש שלו כירושלמי דמאי רפ"ז. והיה חבר לרי"בל ודברו

וע"ז כב"ר פ"עד-יא שאמר כ"מ שנאמר לולי בא בזכות אבות א"ל רי"בל והא כתיב וכו', ובמדרש תהלים ס"צד-ח גרס להיפוך שרי"בל אמר זאת וזבדי בן לוי הקשה לו.
בהלכה נזכר אך פ"א בזבחים כח: א"ר יוחנן תני זבדי (ובכריתות ה. איתא זבדא) בן לוי, אבל באגדה נזכר הרבה פעמים כתנחומא וירא-לו שדרש על הפסוק כעת חיה שרט לה הקב"ה שריטה על הכותל, וכן שם וארא-כ פסוק כעת מחר, שרט לו משה שריטה על הכותל, ובמ' תהלים פ"ע ח"ג אמר שני אלפים שנה היה יורד המן לישראל בכל יום, ובתנחומא בשלח-כא גרס שני אלפים אמה, ובפתיחתא דאיכה כט, ל, פתח זבדי בן לוי, ובירושלמי ע"ז פ"ג ה"א זבדיי בר ליואי (ובב"ר פ"סב ותנחומא פקודי-ו ופס' רבתי פ' ותשלם גרס זבדי בן לוי) ור' יוסי בר פיטרס וריב"ל אמרין ג' פסוקין כשנפטרו חד מנהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד וכו', אך רי"בל נפטר קודם כקה"ר פ"ט-י שזבדי בן לוי רצה לראותו בחלום ונראה אליו.
ומצינו שהיה לו אח בשם שלמון ככלאים פ"א ה"ד.

ר' זבדי חתניה דר' לוי

נזכר כלאים פ"א ה"ח, בעי בלא כך אינו אסור? א"ר יוסי תפתר וכו', וברו"ר פ"ב-י ר' חוניא ור' יהושע בר' אבין ור' זבדא חתניה דר' לוי לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה, ובויק"ר פ"יז-ד גרס המאמר ר"ה בשם ר' יהושע בר אבין ור' זבדיה חתניה דר' לוי בשם ר' לוי, ובמד' שמואל פ"ב-ג ר' זבדיה חתניה דר' לוי בשם ר' לוי כאינש דצווח לסמיא דסגי נהוריה, והמקור הוא בירושלמי כתובות פ"א סה"א ושם ר' זכריה חתניה דר' לוי, ועיין ערך ר' זכריה.

זבולון בן דן

נזכר קידושין ל. אר"י אמר שמואל כזבולון בן דן שלימדו אבי אביו מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות ופירש"י תלמיד שהיה בימיהם.

רב זביד א)

היה תלמידו דרב נחמן כב"מ יז. שחולק עם רב יוסף בר מניומי איך אמר רב נחמן. וב"ב כג. הקשה אביי לרב יוסף ולאו איתמר עלה רב מרי אמר בקוטרא ורב זביד אמר בבה"כ, וע"ז יד. א"ר יונה א"ר זירא אמר רב זביד, ונזכר בירושלמי שבת פ"א ה"ג ר' יוסי בר' בון בשם רב זביד אחת לשבע שנים הקב"ה מחליף את עולמו, וקרוב מאוד לומר שעלה לא"י ושם נקרא ר' זבידא עיין ערכו ודלא כמבוא הירושלמי.

רב זביד ב)

היה תלמידו דרבא שאמר תמיד משמיה כשבת צג., ר"ה ו., סוכה מד., ב"ק ה. כא: כז: כח. לג. סה., ב"מ כג., ב"ב צט:, הוריות יא., ובברכות כה: רב זביד מתני הכי אביי אמר אסור ורבא אמר מותר, וברכות נח. אמר רבא ואיתימא רב זביד.

וכן היה תלמידו דאביי כסוטה לב: שהקשה לאביי, ובע"ז לח: אמר רב זביד הכי אמר אביי, וברכות מו: אמר משמיה דאביי, ובשבת קנד. רב זביד מתני הכי אמר רמי בר חמא וכו'.

וכל גדולי תלמידי דאביי ורבא היו חבריו, ר"פ כגיטין פט: שאותיב ליה ר"פ, ובזבחים כ: הקשה רב זביד לר"פ, וברכות מה: נזכרו ביחד.

רב מרי ב) היה חבירו כחולין קיז. שהקשה לרב זביד – א"ל עליך אמר קרא וכו', ודבריהם קאי לפרש דברי אביי.

אמימר היה כמו תלמיד חבר לו כביצה כב. שא"ל אמימר לרב אשי איכא רב זביד דקאי כוותך (שהיה מקשה לי כמותך, רש"י) ושניי ליה (ופרקתי ליה, רש"י) ובחולין עו: אמר אמימר משמיה.

וזה רב זביד תני ברייתות דר' אושעיא כב"ב צה., ע"ז נה. תני רב זביד בדבי ר' אושעיא ופרש"י במתניתא דבי ר' אושעיא, וכן מצינו הלשון ב"מ צב., ע"ז ו:, וביבמות צו. תנא רב זביד בר' אושעיא צ"ל ברבי ר' אושעיא, ובשבועות מז. וע"ז לג: תני רב זביד בר אושעיא וצ"ל בדבי ר' אושעיא וכן הוא בדק"ס כשבועות שם וכן הוא דעת רבינו בעסה"ד.

מתלמידיו מצינו רב כהנא (חבירו דרב אשי) שהקשה לרב זביד כב"מ קא., סוטה מה., מעילה יט..

וע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג ספ"ג מלך רב זביד בפומבדיתא משנת תרפח עד שנת תרצו, כי אחרי פטירת רבא נתחלקו הישיבות, ר"פ מלך בנרש עד תרפב ור"נ בר יצחק מפומבדיתא ואחריו רב זביד ועל אותו הזמן נאמר קידושין עב: שא"ל רב אשי לאמימר מאי דעתך – והא בי ר"כ לא מתני הכי וכי ר"פ לא מתני הכי ובי רב זביד לא מתני הכי. מחייו הפרטים מצינו ב"ב קנא. שנשא את אם רב זוטרא בר טוביא וגרשה. וסיבת מיתתו יסופר ע"ז לח: שר' חייא פרוואה איקלע לבי ריש גלותא ופסק כחזקיה ובר קפרא דשרי א"ל רב זביד לא תציתו ליה הכי אמר אביו – אשקוהו נגוטא דחלא ונח נפשיה.

רב זביד בר אושעיא

ערך רב זביד ב).

רב זביד אבוה דר' שמעון בר זביד

בברכות לח. משתבחין ליה רבנן לר' זירא את בר רב זביד אחוה דר' שמעון בר זביד, ובדק"ס מובא גרסת ישרה ואמיתה שצ"ל את רב זביד אבוה דר"ש בר זביד, דאדם גדול הוא ובקי כברכות, א"ל לכשיבא לידכם הביאוהו לידי, זמנא חדא אקלע לגביה – אמר, זה שאומרים עליו דאדם גדול הוא? וכו'.

רב זביד מנהרדעא

הוא אינו סתם רב זביד כמפורש קידושין עב: שא"ל רב אשי לאמימר והא בי רב זביד לא מתני הכי, אפ"ה לא קיבלה מיניה משום דשמיע ליה מרב זביד מנהרדעא, וכן פרש"י שם, ואמימר קיבל ממנו וכן מצינו ב"מ עג: אמר אמימר אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא.

ורב כהנא (חבירו דרב אשי) אמר תמיד לשמעתיה קמיה כיבמות יח: מח:, כתובות מ., ב"ק טז. עא:, ב"מ סט., סנהדרין סט:, ע"ז סג:, ערכין ו., ובכתובות סג: יסופר שכלתיה דרב זביד אימרדה ותפסה חד שיראי יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו – א"ל משום דרב זביד גברא רבה הוא מחנפיתו ליה? ולפי דעת הרב בעל דורות הראשונים ח"ג צד לו. שהוא רב זביד מנהרדעא.

ורב כהנא (רביה דרב אשי) ספדיה בפום נהרא (שלא בפניו) כמו"ק כז:, ונראה שנהרדעא ופום נהרא המה ערים קרובות זו לזו כי בכל ערוך מלים מביא שהעיר דרוקרת קרובה לנהרדעא. ובני פום נהרא מצינו ששאלו לר"נ בר רב חסדא כב"ב לו:, ור"נ בר"ח היה בדרוקרת בתענית כא:.

זבידא

(זבידה בת פדיה, מלכים ב' פ"כג-לג).

ר' יהודה בר זבידא ברכות סג:. ר' יוסי בר זבידא ברכות יג..

ר' זבידא

בירושלמי מע"ש ספ"א ר' זבידא הוה יתיב ומתני לבריה - עבר ר' קרוספא א"ל לא תתניה הכי וכו', ובסוטה פ"ז ה"ד א"ר יוחנן - א"ר זבידא ויאות, ובערלה פ"א ה"ה הורי ר' זבידא באילין פגין תמרה שיקברו, ר' יונה בעי עבד ופדיו שמא אינו פדוי? ותימר טעון קבורה, משמע מזה שהיה גדול מר' יונה וביומא פ"ח ה"ז ר' זבידא אמר ר' יסא מקשי, וב"ק פ"ט ה"ז אמר בשם ר' אבא בר ממל, ובש"ר פ"מד-ט א"ר זבידא ארי"בל, וכן נזכר יבמות פ"י ה"ד שאמר מתניתא מסייע לר' יוחנן. מדרשותיו היקרות נשארו לנו במד' משלי פ"יא-כ

שאמר כל מי שהוא הולך בתמימות לפני כאלו עשה רצוני, ושם פ"כב-טו אמר המליצה היקרה "לחכימא ברמיזא לשטיא ברוכמיזא".

זבידא

בע"ז טז. אמר רב אשי אמר לי זבידא (פטם היה), בר תורא משהינן ליה ועביד על חד תרין, ואינו נחשב בין ת"ח.

זבינא

(זבינא, עזרא פ"י-מג).

רב יהודה בר זבינא סוטה יב..

זוגא

בירושלמי נדה פ"ג ה"ב א"ר ירמיה נפק זוגא לבר שאלין ליה ר' חמא אבוי דר' הושעיה ובר קפרא – אתא ושאל לרבי, ובאמת צ"ל זונא כמע"ש רפ"ה זונא שאל לרבי וכן מצינו ב"ב קסד: א"ל זונין לרבי.

זוגא דמן חדייב

נדה כא: ופרש"י שני ת"ח מאותו מקום, ובתוס' פי' מערוך זוזא שם חכם, ובדמאי פ"ב ה"א א"ר מנא אזלת לקיסרין - שאלית לר' יצחק בר אלעזר וא"ל כך נהג זוגא - ר' יצחק בן אלעזר בשם זוגא דקיסרין.

זוגא קריביה דר' בא בר זבדי

נזכר ירושלמי סוף מעשרות אמר בשם ר' אבהו.

ר' זוהמאי (תנא דברייתא)

נזכר אך פ"א ברכות נג: ת"ר שמן מעכב את הברכה דברי ר' זילאי – ר' זוהמאי אומר כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידים מזוהמות פסולות לברכה, ודעת הגאון רצ"ה חיות שלכן נקרא ר' זוהמאי ע"ש ההלכה שאמר.

רב זוטי דבי רב פפי

נזכר בשם זה שבת קנז. ונדרים עז. דתני רב זוטי דבי ר"פ ומשמע שם שהיה בזמן רב אשי שאמר שבת שם רב אשי והאנן תנן וכו', וכן יבמות כה: תני לה ר"ז דבי רב פפי וקאי על דברי ר"כ ורב אשי.

ונראה שהוא היה התנא השונה בישיבת רב פפי.

זוטרא

ר' אבא בר זוטרא גיטין לח., רבה בר זוטרא ע"ז כח: רב שמואל בר זוטרא שבת כג..

רבי זוטרא (תנא דברייתא)

נזכר ברכות יג: מחלוקת עם ר' יאשיה בענין ק"ש, והגאון שי"ר בכרם חמד ש"ן צד 262 ירצה לומר שאין זה שם עצם פרטי אך הכונה על ר' יהודה נשיאה שהיה זוטר נגד ר' יהודה הנשיא זקנו, ושגגה היא כי זה ר' זוטרא ור' יאשיה המה שניהם בבלים מהתנאים שהיו בזמן רבי ולכן נזכרו בברייתא.

רב זוטרא

בשם ר' שמעון בן יוחאי ברכות מג. שאמר נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, כן מובא בסה"ד, והרב משכיל לאיתן הרעיש עליו העולם שלא נמצא שם ופלפל שם עלי חנם, כי כן הוא גרסת העין יעקב שם, וקרוב מאוד לומר שהוא ר' זוטרא התנא הבבלי.

מר זוטרא (חבר רב אשי)

היה תלמידו דרב פפא שאמר תמיד משמו כיבמות עה:, כתובות צא., קידושין ז., ב"מ סז:, חולין סג. קיב., וכן קיבל מרב פפי כסוכה מו: שאמר מר זוטרא חזינא לרב פפי דכל אימת דמנח תפלין מברך, וכן מצינו שבת נ. שדרש משמיה דמר זוטרא רבה.
וכן היו בידו קבלות משמיה דרב הונא כעירובין מא:, משמיה דרב חסדא כחולין מד:, משמיה דרב ששת כבכורות כז:, מתקיף לרב משרשיה סנהדרין קו:. ורב זוטרא ורב אשי ישבו לפני אמימר כתלמידים חברים כשבועות ל: שרב יימר הוה ליה סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכולהו א"ל רב אשי והאמר עולא וכו', מזה אנו רואים שאמימר היה הריש וכולם אע"פ שהיו גדולי הדור אז ישבו לפניו, כי אמימר היה אז הריש בנהרדעא, וכן מצינו תמיד שלשתן אמימר ומ"ז ורב אשי ביחד כברכות מד: שהוו יתבי אייתו קמייהו ירק חי – אמימר ורב אשי אכול ומר זוטרא אל אכל, ושם נ: כרכו ריפתא בהדי הדדי – שקל מר זוטרא פתק לקמיה דרב אשי דסתנא א"ל לא סבר לה מר וכו', ובשבת נ: הוו יתבי אייתו לקמייהו ברדא אמימר ורב אשי משו ומר זוטרא לא משא א"ל לא סבר לה מר וכו', א"ל רב מרדכי בר מיניה דמר (זוטרא) דאפילו בחול נמי לא ס"ל וכו', ופסחים קג: הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא וכו', ובכתובות סג: כלתיה דרב זביד אימרדה – יתיב אמימר ומר זוטרא ורב אשי ויתיב רב גמדא גבייהו וכו', וכן שם סא. הוו יתבי אפתחא דבי אזגור מלכא חליף ואזיל אטורנגא דמלכא חזיה רב אשי למר זוטרא דחוור אפיה וכו', וב"מ כב. שאיקלעו לבוסתני דמרי בר איסק אייתי אריסיה תמרי ורימוני ושרי קמייהו אמימר ורב אשי אכלי ומר זוטרא לא אכיל – א"ל למר זוטרא השתא אמאי לא אכיל מר וכו'. ובנדה כ. הוו יתבי קמיה אומנא

שקלי ליה קרנא קמייתא לאמימר חזייה אמר להו אדום דתנן כי האי, שקלי ליה אחריתי אמר להו אישתני וכו', וקראו זל"ז חברי כברכות נה: שהוו יתבי בהדי הדיי אמרי כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה.

ומכל אלו המקומות ראינו שאמימר היה הריש.

וכן מצינו מר זוטרא איקלע לבי רב אשי כברכות כו. מו:, תמורה ה:, ורב אשי קראו מר, וכן שניהם איקלעו לרבא בר חיננא – א"ל מר זוטרא לרב אשי ולא ליחוש מר לסבא? כחולין יח., ובקידושין ז. א"ל רב אשי למ"ז.

וכן רבינא היה חבירו כב"ב סא: שא"ל רבינא לדידך וכו'.

וכן רב יימר בר שלמיא כברכות נג:, וכן מרימר (שהיה ריש בסורא אחר רב אשי) היה חבירו כברכות ל. מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלי, ובסנהדרין מב. מרימר ומר זוטרא מכתפי ומברכי (ברכת הלבנה), ופסחים ק. א"ל מרימר ואיתימא רב יימר למר זוטרא, ומה שמצינו סוכה מה. מרימר משמיה דמר זוטרא יען שמר זוטרא היה קשיש הרבה ממנו ונפטר זמן רב קודם, וביבמות עה: א"ל רבינא (האחרון) למרימר הכי אמר מר זוטרא משמיה דר"פ.

האומרים בשמו מצינו אך רב אחא בריה דרב יוסף אמר לרב אשי הכי אמירנן משמיה דמר זוטרא חולין מג., ורב אחא בר ייבא אמר משמיה כנדה סא:.

הלכותיו ומאמריו מפוזרין ע"פ כל הש"ס, ממדותיו היקרות מצינו מגילה כח. כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן, וברכות ו: אמר אגרא דתעניתא צדקתא, ובכתובות סג: אמו דר' חנינא מסורא מרדה על בעלה, ובפאה מר זוטרא ונפיק ר' חנינא, ובקידושין כב: ר' יהודה הנדואה גר שאין לו יורשין הוה חלש על מר זוטרא לשיולי ביה. ומצינו שהיה לו שני בנים הונא כב"ב פו. ונתן כסנהדרין כט. וזכה להשיא את בנו כב"ב קמד..

ולעת זקנותו זכה לישב על כסא הריש מתיבתא בפומבדיתא אחר רב כהנא משנת תשכה (או תשכב) עד שנת תשכז וביום שנפטר היתה זועה גדולה בעלם ונזדזעה הארץ, כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ג.

מר זוטרא בר אבדימי

אמר לרבינא, כן מובא ביוחסין וסה"ד, ולא נמצא בשום מקום.

מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב פפי

אמר לרבינא חולין מח..

רב זוטרא בריה דרב זירא
נזכר שבת קנז. שאיזדקיקו ליה רבנן לבריה דרב זוטרא בריה דרב זירא ושרו ליה נדריה וכו', ובנדרים עז. גרס בריה דרב זעירא.

מר זוטרא בריה דרב טבי
אמר לרבינא זבחים מח:.

רב זוטרא בר טוביא
בב"ב קנא. יסופר שאימיה כתבינהו לנכסה לברה - דבעיא להנשא לרב זביד אנסבה וגרשה אתיא לקמיה דרב ביבי בר אבייי, אמר, משום אנסובי והא אינסיבא, א"ל ר"ה בריה דרב יהושע משום דאתיתו ממולאי וכו', וזה ר"ז בר טוביא א"א להיות תלמידו דרב.

רב זוטרא בר טוביה
היה תלמיד רב כדמצינו אר"ז בר טוביה אמר רב ברכות ז. מג:, שבת עה., פסחים פז., יומא לט:, תענית טז:, חגיגה יב. יג:, נדרים מא:, ב"מ נט., ב"ב צז., סנהדרין קו., ע"ז כד:, מכות ו: יב., זבחים סד:, מנחות יא., ואח"כ ישב לפני רב יהודה כמו"ק טז: שקפסיק סידרא קמיה דרב יהודה, ושאלו ולא השיבו ושאלו פעם שנית א"ל רב יהודה אטו דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא? ידע דנקט מילתא בדעתיה (שרב יהודה כעס עליו) ונהג רב זוטרא ב"ט נזיפותיה יום אחד, וכן מצינו ר"ז בר טוביה אר"נ כיומא פו:. הלכותיו מצינו יבמות מד. שאמר שאינו חולץ לתרוייהו דאמר קרא בית חלוץ הנעל, ובגיטין פו: מתיב על דברי רב, ובמנחות יא. מתקיף על דברי ר' אלעזר, וע"פ רוב תמצא שכתוב ר"ז בר טוביה בה"א וזה כדי להבדילו מן ר"ז בר טוביא האחרון שהוא באל"ף.

מר זוטרא בריה דרב מרי (בר איסור)
בקידושין סה: יסופר שמר זוטרא ורב אדא (או אחא) סבא בני דרב מרי בר איסור פלוג נכסייהו אתו לקמיה דרב אשי וכו'.
וזה מר זוטרא היה חבר לרבינא ושקיל וטרי עמו אע"פ שהיה צעיר לימים ממנו כפסחים סב. א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא קתני (רב חסדא) הואיל, ובקידושין ז. א"ל מי לא תניא, ושם כא. א"ל איכא למיפרך, וב"ק כט: א"ל מי דמי - הא לא דמי אלא להא, וב"מ נה. א"ל רב (וצ"ל מר) זוטרא מאי חזית וכו', ושם קו. א"ל אלא מעתה, ובזבחים כב. א"ל מה לבנו - אלא ממנו למעוט, ושם מח: א"ל ולא והרי מעשר, ושם נ. א"ל מעשר דנן חולין בעלמא הוא, ובמנחות נו. א"ל, לר"י נמי מאי דאיתרבי וכו', ובחולין קח. א"ל מכדי רב כמאן אמר - לימא פליגא אדרבא, ובתמורה יט. א"ל ה"נ מסתברא, מחלקותם מצינו ב"מ סז:, ב"ב ז:, ובסה"ד כתב שזה רבינא הוא הקדמון, ושגגה היא כי באמת היה

בזמן רב אשי ורבינא וגם היה צעיר ממנו וראיה מפורשת מחולין קח. שאמר לרבינא – לימא פליגא אדרבא, ורבינא הקדמון שאמרו היה בימי רב יוסף.
ובחולין מט. רב אחא בר נתן (וגרסת דק"ס רב אחא בר רב) אמר תלינן, מר זוטרא בריה דרב מרי אמר לא תלינן, אמר רב שמואל בריה דר' אבהו אבא מרישי בלי דרפרם הוה ואמר תלינן אמרוה להא קמיה דמר זוטרא בריה דר"מ ולא קבלה וגם מזה אנו רואין שהיה בזמן רב אשי ורבינא, כי רב שמואל היה בזמן רבנן סבוראי, ונזכר נזיר כב: שאמר היינו דרמי בר חמא.
ובנדרים ד. חולק עם רב אחא בריה דרב איקא.

מר זוטרא בריה דרב נחמן (בר יעקב)

היה גדול הדור בזמן רבא ושניהם קבלו מרב נחמן כביצה לד: שבעי רבא מר"נ ומר זוטרא אמר ע"ז אף אנן נמי תנינא.
וסוטה י. שאל מר"נ היכי דמי פדגרא ובגיטין נ. אמר משמיה דר"ג ואביי אמר תדע, וב"ב קנא: אמרוהו רבנן קמיה דרבא משמיה דמר זוטרא בריה דר"נ דאמר משמיה דר"נ, וכן הוא ע"ז לז:, ובב"ב ז. איתא בטעות קמיה דרבה וצ"ל דרבא.
ובחולין צד: שהוה קא אזיל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קאתו לסיכרא פגעו אהדדי, הוא (מר זוטרא) סבר לאפיה קאתו אמר להו למה להו לרבנן לטרוח כולי האי? א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר, אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן.
הלכותיו מצינו ברכות מג:, שבת פח: צו., ב"מ ד: פח:, ודינו הנודע בגיטין מט: שסובר שכתובת אשה בבינונית, וע"ז אמרו אביי ורבא ת"ש, ובהוריות יג. אמר ת"ש על בעית רמי בר חמא ואיכא דאמרי שהוא בעצמו פשיט ואמר ולאו מי אתמר עלה אמר רבא אר"נ (ע"ש ברש"י) וברכות נד: אמר לר"ה (הון) בריה דר"נ ומתרץ דברי רבא, ובסנהדרין ה. יסופר שדן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל אם קיבלוך עלייהו לא תשלם – ש"מ כי לא נקיט רשותא דיניה דינא.
ממעשיו הפרטים מצינו שהיה עשיר ומדקדק במעשיו כמו"ק יב. שבנו לו אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום (בשבת) איקלע רב ספרא ור"ה בר חיננא ולא עלו לגביה, איכא דאמרי הוא נמי לא על בגוויה.

מר זוטרא זוטא

כן מובא ביוחסין דרש מר זוטרא זוטא משמיה דמר זוטרא רבה ואמרוה רבנן קמיה דר"פ וכתב בסה"ד לא מצאתי, ובאמת מביא הסה"ד בעצמו בשורה הקודמת בערך מר זוטרא רבה בשבת נ. וביצה ח. והיה לו להיוחסין הגרסא כן או שקראו זוטא יען שדרש

משמיה דמ"ז רבה, ולכן אינו מביא היוחסין מר זוטרא רבה לערך בפ"ע, ובסה"ד חלקן לשנים עלי חנם.

מר זוטרא חסידא

לא נמצאו ממנו הלכות אך מעשיו הגדולים כמו"ק יז: ונדרים ז: כי מחייב צורבא מרבנן שמתא, כרישא משמת נפשיה והדר משמת לדידיה, כי הוה עייל באושפיזיה שדי ליה לנפשיה והדר שרי ליה לדידיה, ובירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה אמרו כגון מר זוטרא דמצלי על חורנין ומתעני ועל נפשיה לא מתעני, ונראה שהוא מר זוטרא חסידא, וב"ק פא: שהיה שקיל (צרור מגדר אחרים) וא"ל לשמעיה זיל שירקיה.

ובב"מ כד. יסופר שפ"א אגניב ליה כסא דכספא חזא בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר, האי הוא דגנב כפתיה ואודי.

ונראה שהיה ריש גלותא כדמצינו סנהדרין ז: מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי כי לא לעולם חוסן וביומא פז. גרס רב זוטרא אך בע"י שם גרס מר זוטרא חסידא, ואולי הוא מר זוטרא הנזכר בסדר עולם זוטא ושכיב מר זוטרא ועמד אחריו כהנא בנו, אך יען שס"ע זוטע משובש הרבה לכן א"א לידע אל נכון באיזה דור היה, ובספר פירושים והארות צד 58 ירצה לומר שהוא מר זוטרא רבה ויפלפל הרבה והעלה חרס בידו.

מר זוטרא מדרישבא

בב"ב קכו: יסופר שהיה בכור ופלג עם רחיו בצנא דפלפלא בשוה, אתא לקמיה דרב אשי א"ל הואיל ויתרתה במקצת ויתרתה בכל הנכסים, ור"נ פירש שם שהוא שם מקום, ודק"ס גורס מ"ז רושבא.

מר זוטרא רבה

נזכר שבת נ. וביצה ח. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה, וקרוב מאוד לומר מה שמצינו מנחות לה: רב אשי הוה יתיב קמיה דמר זוטרא איתהפכא ליה רצועה דתפילין א"ל (רב אשי) לא סבר לה מר ונוייהן לב א"ל לאו אדעתאי, הוא מר זוטרא רבה, ואפשר שזה מר זוטרא הוא שאמר משמיה דר"ה בעירובין מא:.

רב זוטראי

נזכר שבת קכד: מותיב על דברי רב יהודה אמר שמואל, אך בדק"ס גרס מר זוטרא, ובכל הדפוסים הישנים רב זוטרא ונשתבש בדפוס פפד"מ.

זוטרתי

ר' אבהו בן זוטרתי ברכות יב: ובדק"ס הגרסא ר' אבין בר זוטרתי.

זומא
ר' שמעון בן זומא עיין ערכו.

זונין
זונין. ערך בייתוס בן זונין.

זונין
בע"ז נה. א"ל זונין לר"ע לבי ולבך ידע דעכ"ום ליח בה מששא והא קא חזינן גברי דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי, ופרש"י ישראל היה, ולפי הלשון משמע שהיה מאו"הע וכן הוא בחדושי אגדות.

זזא
ערך בן זזא.

זיגוד
עליו נאמר המשל הנודע טוביא חטא וזיגוד מנגיד כפסחים קיג: ומכות יא. כי בא לפני ר"פ ואסהיד לחודיה על טוביא שחטא ואנגיד לזיגוד.

זידל
ר' יהושע בר זידל תרומות פ"ח ה"ה.

זיואי
(תנא).
בברכות נג: ת"ר שמן מעבב את הברכה דברי ר' זילאי, ר' זיואי אומר אינו מעכב, ר' אחא אומר שמן טוב מעכב, ור' אחא היה בזמן רבי כמבואר בערכו.

זיותאי
היה חתנו דר' מאיר כן מובא ביוחסין, ובסה"ד כתב לא מצאתי, והצדק עם היוחסין כי בקה"ר פ"ט–ח זיותאי אומר משום ר' מאיר אלו מסובין ואוכלין ושותין ואלו מסובין ולא אוכלין, והמאמר הזה מובא שבת קנג. ע"ש חתנו של ר"מ משום ר"מ, ובליקוט קהלת שם מובא בפירוש זיותאי חתנו של ר"מ.

זילאי
ערך זיואי.

ר' זינון החזן
נזכר בירושלמי ברכות פ"ד סה"א ותענית פ"ד סה"א כשהעבירו את ר"ג מנשיאותו ואמרו לר' חוצפית המתורגמן הפטר את העם אמרו לר' זינון החזן אמור, התחיל ואמר – על מי לא עכרה דעתך תמיד, וכפי הנראה היה שמש הקהל בסנהדרי יבנה.

זירא
רב שמעון בר זירא קידושין עו:.

ר' זירא
אהבה בריה דר' זירא עירובין צו: ובירושלמי נקרא אחוה או אחא או אחייא, רב זוטרא בריה דר' זירא שבת קנז:.

ר' זירא, ובירושלמי ר' זעירא (הכהן)
דבר זה מוסכם שרב זירא ור' זירא אמורא אחד הוא אך כשהיה בבבל היה נקרא רב זירא, ובא"י כשנסמך קראוהו רבי זירא כדעת רש"י בכתובות מג: ומו"ק כה: ד"ה ר"ז ובמנחות מ: מצינו מחלוקת רב זירא ור' זירא ומזה הוציאו שם התוס' שלא כדעת רש"י, אבל בחלופי גרסאות במו"ק שם תרצו דברי התוס' נגד רש"י והפשט שקודם שבא לא"י אמר טעם אחר ואח"כ אמר טעם אחר, ומה גם לגרסת רש"י במנחות שם אין שום מחלוקת.
וכן דבר זה מוסכם שר' זירא בבבלי ור' זעירא בירושלמי אחד הוא ומצינו גם בבבלי שקראוהו ר' זעירא כברכות יד. א"ר יונה א"ר זירא כל הלן שבעת ימים בלא חלום וכו', והמאמר מובא שם נה: ע"ש ר' זעירא, וכן ברכות כט: א"ר זירא מאי קרא ייראוך עם שמש, והמאמר בירושלמי שם פ"ג ה"ה ע"ש ר' זעירא, ובחולין קז: כי סליק ר' זירא אשכחינהו לר' אמי ור' אסי דקאכלי בבלאי חמתות, והמאמר הזה בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב ע"ש ר' זעירא כד סליק להכא וכו', ובכתובות יז: א"ר זירא על רב שמואל בר יצחק קא מכסיף לן סבא, ובפאה פ"א ה"א-ג: ר' זעירא.
אבי ר' זירא אע"פ שהיה גבאי המלך אבל היה איש צדיק תמים, ופרסנתו אע"פ שהיתה בזויה בעיני החכמים אבל הוא היה אחד מאלף ובכח ולאל שבידו השתדל תמיד להקל את עול המס מעל ת"ח כסנהדרין כה:, ולפי חד לישנא במו"ק כ. היה שמו איסי, והיה ת"ח כתענית כו: שמתקיף על דברי רי"בל, והנה יען שמצינו מגילה כח. שר' זירא האריך ימים לכן לא רחוק הדבר לומר שזכה עוד לראות את רב ושמואל ולכן מצינו במקומות הרבה אר"ז אמר רב כשבת כא: קכה. קל:, עירובין צא:, יומא נד., ביצה ז:, סוטה יח., ב"מ כג:, ב"ב קמה: קמז:, סנהדרין ל: ק:, חולין קז: קט:, (ובבכורות לט: וזבחים כה: גרס ר"ז אמר רבי וצ"ל אמר רב), ברכות ספ"ג, מעשרות פ"ד ה"א, ערלה פ"א ה"ז, יבמות ספ"ט, גיטין פ"ט סה"ח.
וכן מצינו ר"ז אמר שמואל כעירובין כט: פא., כתובות צו., גיטין לה., חולין ח., ובשבת נג. אמר לר' בנימין בר יפת יישר וכן תרגמא אריוך בבבל ומנו שמואל, ובחולין עו: אמר כן לר' ירמיה [בר אבא].

אך רביותיו המובהקים היו ר"ה ורב יהודה כברכות לט. אר"ז כי הוינן בי ר"ה וכו', ובמנחות כט. אמר לדידי מפרשה לי מיניה דר"ה, וברכות מט. יתיב ר"ז אחורי דרב גידל ויתיב ר"ג קמיה דר"ה, וכן ר"ז אר"ה כב"ק ט.. חולין נז:, ובתענית יא: ר' זעירא אמר רב הונא, וכן ברכות פ"ד ה"ב, שבת פ"ז ה"ב-כח ר' זעירא בשם ר"ה כמה הלכות, ומה שמצינו ברכות לא. רב הונא אמר ר' זעירא צ"ל אמר זעירא כגרסת דק"ס וכן הוא בריי"ף. וכן קיבל הרבה מרב יהודה כיבמות עח: שאמר לדידי מפרשא לי מיניה דרב יהודה, וברכות לט. אמר כי אתאן לבי רב יהודה, ובע"ז טז: אמר כי הוינן בי רב יהודה, ובע"ז טז: אמר כי הוינן בי רב יהודה, וברכות מח., נדה יב. בעי מרב יהודה, ובשבת עז: מצאו ר"ז לרב יהודה דקאי אפתחא דבי חמוה וחזייה דהוה בדיחא דעתיה ושאלו כמה דברים בחכמת הטבע ורב יהודה השיב לו, ר"ז אמר רב יהודה שבת ז., שבת רפ"ב, תענית פ"ג ה"י, כתובות פ"ט ה"א ועוד בכמה מקומות בירושלמי.

וכן קיבל הרבה מרב חסדא כביצה לג:, כתובות צה., סוטה לט. לט: מג:, זבחים קט:, ובברכות מט. בקשו ר"ז ניתי מר ונתני, ובירושלמי שביעית פ"י ה"ב, שבת פ"ז ה"א, עירובין פ"א ה"א פ"ה ה"ז, ר"ה פ"ב ה"א, מגילה פ"א ה"ט-יא., נדרים פ"ו ה"ח ר"ז בשם רב חסדא, וכן צ"ל בברכות פ"ט ה"ב (ושם ר' חסדאי), ומה שמצינו בהוריות ו. רב חסדא אר"ז א"ר ירמיה, באמת בדק"ס ליתא תיבת רב חסדא.

וכן קיבל הלכות רב ושמואל מכל גדולי תלמידיהם, כדמצינו אר"ז א"ר אבא בר ירמיה נדה יא:, ברכות פ"א ה"א-ו., פ"ב ה"ג פ"ז ה"א, מגילה ספ"ג, תענית פ"א ה"ו, כתובות פ"יג ה"א, ב"ב פ"ט ה"א, מד' תהלים פ"ד-ט.

ובבבלי נקרא רבה או רבה בר ירמיה, ור"ז אמר הלכות משמו כברכות מג., פסחים לו., מו"ק ד., כתובות קט., גיטין עד., וכן צ"ל בב"מ יב:.

ובע"ז טז: אר"ז כי אתאי לסורא אשכחתיה לרבה בר ירמיה דקאמר משמיה דרב.

וכן ר"ז א"ר חייא בר אשי כשבת קמה., נדה מב., ברכות פ"ה ה"ב, שבת פ"טו ה"ג, רב זעירי אמר רב חננאל אמר רב מנחות לא: ר"ז בשם רב המנונא מעשרות פ"ד ה"ג, כלאים פ"ד ה"ד, כתובות פ"ד ה"ה, וברכות כד: אר"ז הא מלתא איבעי לי בי רב המנונא ותקילי עלי כי כולי תלמודאי, ובזבחים קה: א"ל רב המנונא לא תיתוב אכרעך עד דאמרת לי הא מלתא וכו'.

ר"ז בשם ר' חייא בר יוסף מגילה פ"א ה"ט, וכן שאל לר' יאשיה שבת רפ"יח, שקלים פ"ג רה"ב.

ר"ז א"ר ירמיה בר אבא ככתובות קיב:, גיטין לה., ב"ב מז:.

ואמר לדידי מיפרשא לי מיניה דר"י בר אבא כתענית יב:.
ולר' יצחק בר שמואל בר מרתא אמר למדתנו רבינו כחולין ל:.
ובע"ז פ"ב רה"ט ר"ז כהנא בר תחליפא חנן בר בא בשם רב.
ר"ז אמר רב מתנה ברכות לו., שבת כא: קח:, מגילה לב., כתובות מג:, מנחות לג. מ:, ובשבת קח: אר"ז זימנין א"ל משמיה דרב מתנה וזימנין א"ל משמיה דמר עוקבא (ופרש"י שקיבל משניהם).
ר"ז אמר רב נחמן ר"ה כ: (בענין חשבון המולדות), כתובות צח., גיטין לט: מג:, ב"ב יא., חולין יח:, ובירושלמי עירובין פ"ז ה"ה, ר' יעקב בר אחא ור"ז תריהון חד בשם מר עוקבן וחד בשם רב נחמן בר יהודה [ונראה שצ"ל ר"נ בר יעקב].
וכן היה לו דיבורא עם עולא (שהיה בימי ר"ה ורב יהודה מן הנחותי) כפסחים לז: שיתיב קמיה ורבה ורב יוסף בקשוהו שישאלו, ובע"ז מ. רמי ליה עולא לר' דוסתאי דמן בידי - א"ל ר"ז לא תיסמי וכו', ובירושלמי מע"ש פ"ב ה"ג שאל ר' זעירא לעולא בר ישמעאל (הוא סתם עולא) ובחגיגה פ"א ה"ד אר"ז עד דאנא תמן (בבבל) שמעי תנא עולא בר ישמעאל.
וכן מצינו שבעי ר"ז מרב ששת כסנהדרין לג:, הוריות יא., חולין קכא., יבמות פ"ב ה"ב, ובעירובין סו. אמר רב ששת גברא רבה כר"ז לא ידע מאי תהי בה ר"א, וזה יען שכולם ישבו לפני ר"ה ורב יהודה.
וכל גדולי תלמידי דר"ה ורב יהודה היו חבריו כמו רבה ורב יוסף כדמצינו רבה ור' זירא דאמרי תרוייהו שבת עד: עה:, מחלקותם שבת קלח., עירובין כה. פח:, ובמגילה ז: יסופר שרבה ור"ז עבדו סעודת פורים ביחד וקם רבה ושחטיה לר"ז למחר בעי רחמי ואחייה, לשנה האחרת בקשו רבה שיעשו הסעודה ביחד והשיב לו לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא, ובברכות מב., שבת מח. איקלעו שניהם לבי ריש גלותא וקרא לרבה מר, ובפסחים לז: יתיב רבה ורב יוסף אחודי דר"ז ויתיב ר"ז קמיה דעולא, ובגיטין עא. אמר לרב יוסף אלם קאמרת? ובעירובין קב. אמר רב יוסף מאי תיבעי לר"ז, ובחולין יח: קראו יוסף בר חייא.
ובחולין מו. יסופר שפ"א באו פולמוסא (חיל השלטון) לפומבדיתא וערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר"ז א"ל ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה, והיטב דברו התוס' שם שר"ז לא ברח יען שאביו היה גבאי המלך, ובלי שום ספק שזה היה כשישבו כולם ביחד לפני רב יהודה ואך יען שחיל המלך באו התייראו רבה ורב יוסף פן יבוזו אותם לכן ברחו.
ובספר חקרי לב ח"ב צד 28 עירבב המעשה הזה עם המעשה דב"מ פו: שברח רבה מפני אימת המלכות שהלשינו עליו ונפטר עי"ז, וטעה בזה טעות גדול וכאשר אמרנו כי

המעשה עם ר"ז זה היה בהיותם כולם תלמידי דרב יהודה, ואח"כ הלך ר"ז לא"י בחיי ר' יוחנן ולא שב עוד, ורבה מלך אח"כ כב שנה ואז אירע המעשה דב"מ, וא"כ בין המעשה הראשונה והשניה היתה לערך קרוב לשלשים שנה. וכן טעה בזה החכם גרעץ בח"ב צד 411.

עמלו בתורה גדולה כ"כ עד שכמה פעמים חלש מגרסיה כעירובין כח: ר"ז כי הוה חלש מגירסיה הוה אזיל ויתיב אפיתחא דרב יהודה בר אמי אמר כי נפקי ועיילי רבנן איקום מקמייהו ואקבל בהו אגרא, וכששאלו לו מחדדן שמעתך השיב להו דיממי נינהו, כעירובין סה., ובספר חקרי לב ח"ב צד 56 יאמר שר"ל שאלו כן וטעה בפשט הגמרא.

ובימיו עלו כמה מתלמידי ר"ה ורב יהודה לא"י ללמוד תורה מפי זקן הדור ר' יוחנן ובל"ס גרמו להם הנחותי שבאו מא"י לבבל וספרו מגדולת ישיבת ר"י ומגודל קדושת הארץ, וזה שמצינו ב"מ מג: שא"ל ר"ז לר' אבא בר פפא כי אזלת להתם (לא"י, רש"י) אקיף אסולמא דצור ועול לגביה דר' יעקב בר אידי ובעי מיניה אי שמיע ליה לר' יוחנן הלכה וכו', וכן עירובין פ. כשאמר ההוא מרבנן בשם ר' יוחנן, א"ל ר"ז לר' יעקב ברה דבת יעקב כי מטית התם אקיף וזיל לסולמא דצור ובעיא מר"י בר אידי, וזה יען שרי"בא היה תלמידו המובהק דר' יוחנן ולכן כל שמעתתא שהיה מסופק להן אם אמרה ר"י אם לא שלחו לתלמידו המובהק אם יש בידו הקבלה האמיתית.

וגדלה תשוקתו מאוד לעלות לא"י ולזכות לקבל בעצמו מפי רבן של כל ישראל ר' יוחנן, אך קודם שגמר בדעתו פשפש במעשיו שמא אינו ראוי לזה, וזה שאמר ר"ז ברכות נז. אנא לא סלקי לא"י עד דחזאי שערי בחלום ואמרו שם הרואה שעורים בחלום סרו עונותיו, אך רבו היקר רב יהודה היתה דעתו נגד העולים מבבל לא"י ואמר שכל העולה – עובר בעשה, ולכן השתמיט ר"ז ממנו פן יגזור עליו רבו שלא ילך, אבל לא נשאו לבו לעזוב את רבו ולא לראותו טרם נסיעתו לכן הלך אליו ואשכחיה בי באני ושמע דקאמר (בלשון הקודש) הביאו לי נתר – מסרק, פתחו פומייכו ואפיקו הבלא ואשתו ממיא רבי באני, אמר אלמלא באתי אלא לשמוע דבר זה די כשבת מא..

והלך מפומבדיתא לעיר קורקוניא ומשם לסורא ומשם עלה לא"י, כמפורש ע"ז טז: שאמר ר"ז כי הוינן בי רב יהודה אמר לן גמירו מינאי וכו' כי אתאי לקורקוניא אשכחתיה לרב חייא בר אשי דיתיב וקאמר משמיה דשמואל – כי אתאי לסורא אשכחתיה לרבה בר ירמיה דיתיב וקאמר משמיה דרב וכו', כי סליקת להתם אשכחתיה לר' אסי דיתיב וקאמר וכו', (ודרכם היה לילך מבבל לא"י דרך סורא כדמצינו שבת ס: גבי ר' חייא ברש"י שם ד"ה עד דאתא).

ועלה ר"ז דרך הים כעירובין יב. שאמרו כי סליק ר"ז מימי וכו' (ואפשר שהוא שם עיר כדמצינו קידושין מד. כמין ימא לטיגנא ופי' ר"ת שהם ב' מקומות), ותשוקתו גדלה כ"כ לראות את ארצנו הקדושה עד שאמרו כתובות קיב. כי הוה סליק ר"ז לא"י (והיה צריך לעבור נהר) ולא אשכח מברא נקט במצרא וקעבר, א"ל ההוא מינא עמא פזיזא – אכתי בפזיזותייכו קיימיתו א"ל דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה?.

וכשבא לא"י יסופר בברכות פ"ב ה"ח שהלך להקיז דם ואח"כ הלך לקנות אצל טבח ליטרא בשר וכששאלו מחיר הבשר א"ל חמשין מניי וחד קורסם (הכאה אחת בברזל) א"ל ר"ז אתן לך ששים או שבעים – עד מאה אך אל תכני ולא רצה א"ל עביד כמנהגך. ברמשא נחת לבית ועדא, א"ל לרבנן מה ביש מנהגא דהכא? וסיפר להם המעשה ושלחו אחרי הטבח אך מצאו אותו מת, וא"ל לר"ז רבי, כ"כ כעסת עליו והשיב להם יבא עלי שלא כעסתי עליו וסברתי שכן מנהג המקום.

ותיכף נתוודע שגדול הדור וחסיד בא לא"י, ועניין ביאתו לא"י מצינו הרבה פעמים וזה אות כי ביאתו עשתה רושם בישיבה הגדולה דר' יוחנן, וכאשר הבאנו לעיל כי תיכף אחרי שהקיז דם הלך בערב לבית ועדא (וידוע שבית הועד היה אך בטבריא אצל ר"י) ולא התמהמה אף רגע לראות פני רבו החדש כקידושין נב. כי סליק ר"ז אמרה להא שמעתא (דרב) קמיה דר' יוחנן ור"י שמח מאוד בשמועת ר"ז יען כי ר' יוחנן כיון ג"כ לפסוק הדין כרב, ובגיטין מ. א"ר זירא א"ר אסי א"ר חנינא אמר רבי (כן הוא הגרסא האמיתית כדמובא בריי"ף והרא"ש ביבמות פ"ב מ"ג) עבד שנשא בת חורין בפני רבו יצא לחירות א"ל ר' יוחנן כל כך יש בידך (קבלות משמיה דרבי) ואני שונה וכו', וכן מצינו תרומות פ"ג ח"א[39] אר"ז מתיבין קומי ר' יוחנן, ובנדה כה: אר"ז אנא ורב ביבי הוינן יתבינן קמיה דר' יוחנן, וברכות לג: אמר נקוט דר"ח בר אבא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומא "דמרא" (ולא אמר מפומא דמריה), ר"ז אר"י ברכות מז:, תענית ז., ב"ב קלז., ובבכורות ל. ר' זעירא תלמיד ר"י.

ור"ז היה עניו כ"כ עד שתלה שכל חכמתו היתה יען שאוירא דא"י מחכים כב"ב קנח: כי כשעלה לא"י חזר בו ממה שאמר בבבל וכיון אל האמת, ומרוב חביבותיה לא"י אמר בביצה טז. ונדרים מט: הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא.

ובב"מ פה. יסופר כי סליק ר"ז לא"י יתיב מאה תעניתא (ברש"י חולין קכב. גרס ארבעין תעניתא) דלשתכח גמרא בבלאה מיניה כי היכי דלא נטרדיה (ופשט הפשוט כדאמר ר' יוחנן חגיגה י. וליוצא ולבא אין שלום זה הפורש מש"ס לש"ס ופרש"י מש"ס ירושלמי

[39] ייתכן שהוא ט"ס, ולפנינו פ"ג ה"ג – הערת ויקיעורך

לש"ס בבלי כידוע שסגנון הבבלי משונה מסגנון הירושלמי) וצם מאה תעניתא אחרניתא דלא לשכוב ר' אלעזר בשניה ונפלין עלויה מילי דציבורא, ונראה הכונה יען שר"א היה מרי דא"י כנדה כ: כי היה בקי בדמים ור' יוחנן שהיה אז כבר זקן גדול ולכן התיירא פן ימות ר"א ויהיה חל עליו שהוא ימלא מקום ר"א בבקיאת הדמים וכמו שאמר שם ר"ז טבעה דבבל גרמה לי דלא חזאי דמא – ומה רבה דידע בטבעה לא חזא דמא ואנא אחזי? ועוד צם מאה תעניתא דלא נישלוט ביה נורא דגיהנם, כל תלתין יומי הוה בדק נפשיה – ולא הוה שלטא ביה נורא יומא חד יהבו ביה רבנן עינה ואחרכו שקיה וקרו ליה קטין חריך שקיה (ופרש"י דאינש גוצא הוה, ואפשר שלכן נקרא בירושלמי ר' זעירא).

וכן קיבל מרש"בל כדמצינו ר"ז אר"ל עירובין פ., פסחים עב:, שקלים פ"ד ה"ד. ובקידושין מד. יסופר ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל מאי אמור בב"מד א"ל אף אנא לא עייל, ר' אבין הוא דעייל ואמר חברותא כולה כר' יוחנן וצווח ר"ל כי כרוכיא וליבא דאשגח ביה.

ומר' אלעזר קיבל הרבה כי ר"א למדו כל דיני תרומות וטהרות כמפורש תרומות פ"יא סה"ג, ולא על על חנם אר"ז עליו ב"ב פב: מדברי "רבינו" נלמד, ועוד בהיותו בבבל כשר' יצחק נחמני אמר הלכה בשם ר' אלעזר אר"ז אזכה ואיסק ואגמר לשמעתא מפומיה דמרא, כי סליק אשכחיה לר"א א"ל אמרת, א"ל מסתברא אמרי, נדה מח., ר"ז אר"א נדרים ח:, שקלים ספ"ד, ומה שמצינו כתובות עז. כי סליק ר"ז אשכחיה לר' בנימין בר יפת – א"ל על דא אכסוה שעורין "לאלעזר" ולא אמר "לר' אלעזר", או שחסר תיבת "רבי" או שר"ז יספר את לשון שמואל שאמר על ר"א.

וכן קיבל הלכות כל גדולי הדור שלפניו כדמצינו ר"ז א"ר אושעיא א"ר ינאי כתובות עט., ר"ז א"ר חנינא שבת קכה:, ר"ה יג..

ר' זעירא בשם ר' יונתן כלאים פ"ה ה"ו, כתובות פ"ה ה"א.

ושאל לר' יצחק בר נחמן כיבמות פ"ח ה"א.

בשם ר' אבדימי דחיפה תרומות פ"ג ה"ג.

ושלח ושאל לר' אלכסנדרי דצדוקי כדמאי רפ"ב.

בשם ר' אלעזר בן אנטיגנוס ברכות פ"ה סה"ב.

בשם אשיאן בר נדבה מגילה פ"א ה"ט־יא.

ואמר משום חד דבית ר' ינאי שבת מז: וירושלמי ר"פ במה טומנין, וברכות פ"ו ה"א שלח רב זעירא לדבית ר' ינאי.

וכמו שכתבנו לעיל שר"ז כשבא לא"י הביא תורתו עמו וכשעלה לא"י התרועע עם כל גדולי תלמידי דר' יוחנן אע"פ שכמה מהן היו קשישים ממנו לימים וכל מחשבותיו שם אך לקבל מכל אחד את שמועותיו והלכותיו מה שקיבלו מרבן ר"י, וזה שמצינו חולין קז: כי סליק ר"ז אשכחינהו לר' אמי ור' אסי דקא אכלי בבלאי חמתות אמר, תרי גברי רברבי כוותייכו ליטעו בדרו"ש? ובגיטין עד. וקידושין ס: אר"ז כי הוינא בבבל אמרינן - כי סליקי אשכחתיה לר' אסי דיתיב וקאמר משמיה דר"י, וכן ע"ז טו: אמר כי סליקת להתם אשכחתיה לר' אסי דיתיב וקאמר וכו', אמרי ליה ולא סבר לה מר דמאן מרא דשמעתתא רבה בר ירמיה? אמר ליה פתיא אוכמא מינאי ומינך תסתיים שמעתא, ובחולין עה: כי סליק ר"ז אשכחיה לרב אסי (וגרסת רש"י שר' אסי אשכחיה לר"ז) דיתיב וקאמר להא שמעתא א"ל יישר וכן אמר ר' יוחנן.

ובאמת קיבל הרבה מר' אסי (כי ר' אסי ישב כמה עשרות בשנים לפני ר' יוחנן) וזה שמצינו בעי ר"ז מר' אסי שבת עא. קל:, ובב"ב פד: א"ר אסי אר"י - א"ל ר"ז שמא לא שמע רבי אלא - א"ל דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא - וע"פ המסקנא שלא קיבל ר"ז מיניה (ומה שקראו רבי הוא כמו מר בבבלי), ובנדה נג: א"ל ר"ז לר' אסי זימנין סגיאין בעא מינך - דלמא אגב שיטפך וכו', ובשבת פ"א ה"ב א"ל ר"ז חכים רבי לבר פדא? ובמעילה ז. א"ל ר"ז כבר שנית לנו (ובתוס' שם גורס שקראו "רבי").

ופסחים קו. יתיב קמיה דר' אסי, ובחולין לד: קכט: אותיב לר' אסי.

ובחולין ו. ר"ז ור' אסי איקלעו לפונדקי דיאי אייתו לקמייהו ביצים - ר"ז לא אכל ר' אסי אכל א"ל לר' אסי ולא חייש מר לתערובות דמאי? א"ל לאו אדעתאי (ור"ז חשב בדעתו אפשר שגזרו על תערובות דמאי ור' אסי יאכל איסורא? עד שמצא היתר לזה).

ובעירובין יב. אמר לר' אסי והא את הוא דאמרת וכו'.

וכן הקשה לר' אסי מי אמר ר' יוחנן הכי כעירובין יב., תענית ד:, גיטין נ:, קידושין לט., ב"מ יז..

ר"ז א"ר אסי ברכות כז:, שבת מז., ביצה לה:, חולין לד:.

וביר‏ושלמי פאה פ"ד סה"ב א"ר אבהו כל אילן תתובתה דהוה ר' זעירא אותיב קומי ר' יסא, ובכתובות פ"א ה"י פ"ט סה"ה, סוטה פ"ו ה"א ר"ז בעי קומי ר' יסא, ובעירובין פ"א סה"א א"ר זעירא עד דאנא תמן אצטריכית לי וכד סליקת להכא שמעית ר' יסא בשם ר"י. ונראה שהכיר את ר' אסי עוד טרם שעלה ר"ז לא"י כחולין מט. כי סליק ר"ז אשכחיה לרב ביבי דיתיב וקאמר א"ר מלוך אריי"בל - א"ל ר' זירא חיי דמר דאנא ורב חייא בר אבא ור' אסי איקלעינן לאתריה דר' מלוך וכו', וזה היה אך כשירד ר' אסי ורחב"א לבבל

בעוד היה ר' זירא אצל רב יהודה, כי א"א לומר שזה היה קודם שעלה ר' אסי לא"י, יען כשעלה בפעם הראשונה היה עוד ר' חנינא חי וזה היה עוד בחיי רב, וא"א לומר שר"ז חזר לבבל כי ידוע שר"ז הלך לא"י ע"מ שאין דעתו לחזור כמפורש חולין יח: כי סליק ר"ז אכל מוגרמת דרו"ש – ופריך ור"ז לית ליה נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם – אמר רב אשי – ר"ז אין דעתו לחזור הוה, וזה יען כי בימי רב אשי היה ידוע שר"ז לא חזר לכן מתרץ כן, אבל אביי שהיה ר"ז חי עדיין בימיו תירץ תירוץ אחר שלא היה יכול לומר כן פן ישוב עוד לבבל, ומה שמצינו שבת קיד: שאר"ז כי הוינא בבבל – כי סליקת "להתם" משמע שחזר לבבל, וכן ע"ז טז: אר"ז כי סליקת להתם, זה ניתוסף בבבלי, וכן הוא דעת מבוא הירושלמי ערך ר"ז.

וכן מצינו אותו תמיד עם ר' אסי כחולין קכח: ר' אסי לא על לבי מדרשא אשכחיה לר"ז א"ל מאי אמור בב"מד א"ל מאי קשיא לך – א"ל אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לר' אבא בר ממל, ובע"ז לו: אר"ז צער גדול היה לי אצל ר' אסי ור' אסי אצל ר' יוחנן וכו'.

וכן עם ר' אמי כחולין כא. קז: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' אמי וכו', חולק עם ר' אמי כתובות פ"י ה"ה, ובחולין פו: א"ל ר' אמי שלא יצא לחוץ בעידן בי מדרשא דלמא איכא אינש דמצטרך שמעתא וכו'.

וכן ר' אבא שהיה חבירו בבבל כב"מ יא: ועלה לא"י אחרי ר"ז היה גם בא"י תמיד עם ר"ז כחולין נז: כי סליק ר' אבא אשכחיה לר"ז וא"ל חיי דמר וכו', ובכתובות כב. אר"ז הא מלתא מר' אבא שמיע לי ואי לאו ר' אבא דמן עכו שכחתה, וביצה לח. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' יוחנן (צ"ל אבין או ר' אבהו) ולר' חנינא בר פפי ור' זירא – אמר להו – אחיכו עליה.

ור' אבא בר זבדא כשבת פ"א ה"ב שא"ל ר"ז חכים רבי לרב?

ועם ר' אבא בר ממל כחולין קכט. שאמר לר' אסי ששאל לר' אבא ממל, מחלקותם מצינו סוכה כא:, מו"ק ד:, ועיין ערכו.

ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא מפורש חולין פו: שהיה חבירו, ור"ז קראו מר כמו"ק כב. וחולין נ., ובשבת קכא: ששניהם ישבו אקילעא דבי ר' ינאי.

ר' אבא בר כהנא כשבת קכא: שר' זירא שאלו והשיב לו כאותן של בית אביך, ובתענית פ"ג ה"יב ר' ברכיה ר"ז ר' אבא בר כהנא בשם רב יהודה, ומעשרות ספ"ג ר"ז ור' אבא בר כהנא ור' לוי הוו יתבין והוה ר"ז מקנתר לאילין דאגדתא וצוח להון סופרי קיסמי א"ל ר' אבא ב"כ למה את מקנתר לון וכו', ובתרומות פ"ח ה"ג ר' ינאי בר' ישמעאל חלה סלקין

לגביה ר"ז ור' הושעיא ור' בון ב"כ ור' חנניא חבריהון דרבנן מבקרתיה חמין לר' הושעיא בר זידל יתיב וכו'.
ר' אבהו, ר"ז היה כתלמיד חבר שלו וקיבל ממנו הרבה הלכות דר' יוחנן כנדרים לו., גיטין נז., הקשה לר' אבהו מו"ק ג:, גיטין ט:, זבחים יב., ור"ז קראו רבי כירושלמי ברכות פ"ח סה"ב (והוא כמו מר בבבלי), ובשבת מ: יספר ר"ז ואמר אנא חזיתיה לר' אבהו דשט באמבטי, בעי מיניה ר"ז (ור' אבהו קראו יארוד נאלא) כסנהדרין נט:.
ר"ז א"ר אבהו ברכות מו. נא., סוכה מד., פאה פ"ה ה"א, תענית ספ"ג, ע"ז רפ"ב, ור' אבהו נהג בו כבוד גדול כביצה פ"א ה"ט שר' אבהו עבד לחומרא יען שידע דר"ז מחמיר, ואח"כ כשהביא ר' אבהו את ישיבת ר' אמי תחת כנפיו לקיסרין היה שם ר"ז אוהבו וידידו, ופ"א חלש ר"ז על לגביה ר' אבהו קביל עליה אי מתפח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לרבנן כברכות מו. אתפח עבד סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרי א"ל לר"ז לישרי לן מר וכו'.
ר' אבין כביצה לח. כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' אבין (כצ"ל) ורחב"פ ור"ז, ובקידושין מד. אר"ז לר' אסי שר' אבין בר סמכא הוא, אבל ר' אבין היה צעיר ממנו לימים וזה שמצינו שקלים ספ"ד בעי ר' אבין קומי ר"ז, ובנדה מב. אר"ז לר' ירמיה זיל שייליה לר' אבין דאנא אסבריה ניהליה והודה לדברי.
ר' אבינא ישב עם ר"ז ביחד כפסחים פ"ה ה"ה, יומא פ"א ה"א-ד: ור"ז שאלו ככתובות פ"ט סה"ה, ובשבת פ"א סה"ד אר"ז בר אבונה צ"ל בשם ר' אבונה.
ר' אילא חבירו כשבת פ"ז ה"א שתרוייהון אמרין, מחלקותם חגיגה כג., ב"ב נט. קנח., ובברכות מ: ר"ז ור' אילעא.
רב ביבי שניהם ישבו לפני ר' יוחנן כנדה כה: ור"ז אמר זכה בה רב ביבי בשמעתיה, ובפסחים א"ל ר"ז והאמר ר"י, ובחולין מט. כי סליק ר"ז אשכחיה לרב ביבי דיתיב וקאמר – א"ל חיי דמר – א"ל ואת מה בידך וכו'.
רבי בנימין בר יפת כשבת נג., כתובות עז..
רב גידל היה קשיש מר"ז כברכות מט. יתיב ר"ז אחוריה דרב גידל ויתיב ר"ג קמיה דר"ה, וביצה פ"א ה"א מצינו ר"ז בשם גידול.
אבל בהיותם בא"י היו כחברים כקידושין נט. שרב גידל רצה לקנות שדה אחת ואזל ר' אבא וקנה השדה, אזל ר"נ קבלה לר"ז, ור"ז קבלה לר"י נפחא.
ר' הושעיא (חברון דרבנן) כתרומות פ"ח ה"ה.

ר' זריקא בא לא"י אחרי ר"ז כביצה כז. כי סליק ר' זריקא אשכחיה לר"ז וקראו מר, וביצה פ"א ה"ו א"ל ר' זריקא כד תיעול לדרומא את שאיל לה, אבל היה צעיר מר"ז וקיבל ממנו כדמצינו בכורים פ"א ה"ד, פסחים פ"א ה"ח ר' זריקן בשם ר"ז.

ר' חייא בר אבא היו חברים עוד בהיות ר"ז בבבל כחולין מט. אך רחב"א עלה לא"י הרבה קודם ר"ז והיה תלמיד מובהק דר"י כברכות לג: שאמר ר"ז נקוט דרחב"א בידך דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרה שפיר, ור"ז קראו מר כברכות ל:, והוא קרא לר"ז מר כברכות כה:, וקרא לר"ז תרדא כזבחים כה:, ומצינו אותם ביחד כברכות פ"ז ה"ג, ושניהם היו בפטירת ר"י נשיאה, ורחב"א דחף לר"ז וטמאו כברכות פ"ג ה"א, ור"ז שאלו כשביעית פ"ו ה"א־יח..

ר' חלפתא בן שאול כן מביא בספר חקרי לב ח"ב צד 32 ומפלפל הרבה אם היה חבירו מירושלמי פאה פ"ב ה"ו[40] וטעה טעות גדול כי בירושלמי שם הוא התנא הנודע ר' חלפתא בן שאול, ור"ז מתרץ אך מה שהקשה הגמרא מהמשנה על ר' חלפתא ב"ש, ומה שמביא שם מסופרים פ"א שהלך ר' חלפתא אצל ר"ג ומצאו יושב על שלחנו של ר' זעירא, לא ראה שהוא טעות וצ"ל של יוחנן הנזוף כשבת קטו..

ר' חיננא בר פפא מחלקותם מו"ק כח..

ר' חנניה חברון דרבנן היו ביחד כברכות פ"ז ה"ג, ונראה שמה שאמרו ר"ה יג. מתקיף לה ר' חנינא – א"ר זירא הא מלתא הואי בידן ואתא ר' חנינא ושדא ביה נרגא הוא ר' חנינא חברון דרבנן חבירו.

יהודה בריה דר' שמעון בן פזי חבירו כשבת קיד:, סוכה נד:.

ר' יעקב בר אחא היו חברים בבבל ולמדו יחד אצל ר"ה כיבמות פ"ח סה"ג, וברכות פ"ז ה"ג קרא ר' יעקב ב"א את ר"ח בר אבא נוקדנא וכעס עליו ר"ז, ובאמת קיבל הרבה מר"ז כדמצינו ברכות כג., מע"ש פ"א ה"א, מו"ק פ"ג ה"ה־יב: אמר בשם ר"ז וישבו ביחד כפסחים פ"ה ה"ה, יומא פ"א ה"א־ד:, מחלקותן מצינו עירובין פ"ו ה"ח.

ר' יעקב בר אידי בהיות ר"ז בבבל שלח תמיד את חבריו לשאול מרי"בא כעירובין פ., ב"מ מג: וכשבא ר"ז לא"י שאלו תמיד בפירוש שמיע לך או מכללא כעירובין מו., יבמות ס:, גיטין לט., וקראו ר"ז רבי כחולין ה: והוא אמר לר"ז דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא, ובחולין ח. קראו ר"ז גדול הדור, שהיה באמת קשיש הרבה מר"ז ותלמיד מובהק לר"י.

ר' יעקב בר זבדי ור"ז הוו יתבי וכו' ברכות פ"ג ה"ו.

[40] לפנינו הלכה ד' – הערת ויקי עורך

ר' ירמיה בר אבא ב) כחולין עו: כי סליק ר"ז אשכחיה לר' ירמיה [בר אבא וכן הוא ברש"י] דיתיב וקאמר להא שמעתא (דרב) א"ל (ר"ז) יישר וכן תרגמה אריוך בבבל, (ורש"י כתב שזה ר"י בר אבא היה תלמידו דרב אבל כבר כתבו התוס' קידושין מז. ששנים היו והצדק אתם שאחד היה תלמיד חבר דרב ואחד תלמיד ר"ה ועלה לא"י והיה תלמידו דר"י) אבל מה שמצינו ר"ז אר"י בר אבא הוא הראשון.

ר' לוי הדרשן הנודע היה חבירו כמעשרות ספ"ג שר"ז ור' אבא בר כהנא ור' לוי הוו יתבי ור"ז מקנתר לאילין דאגדתא, אבל דרשות ר' לוי מצאו חן בעיניו מאוד כר"ה פ"ד ה"א וסנהדרין פ"ב ה"ג שר"ז מפקד לחבריא עלון ושמעון קליה דר' לוי, ובברכות פ"ח ה"ה ר' לוי בשם ר' בזירה וצ"ל ר' זעירא כב"ר פ"יא־ב.

ר' סימון כשבת נה. שבקשו ר"ז שיוכיח להני דבי ריש גלותא, ומד' תהלים פ"יב־ב שלח לו ר"ז את סיפק בידך למחות, וביצה פ"א ה"ו א"ל ר' זריקן לר"ז כד תיעול לדרומא את שאיל לה, אישתלית לר' סימון.

ר' פדת (בנו של ר"א) בנדה ח. א"ל ר"ז חזי דמינך ומאביך קשריתו.

ר' שמואל בר רב יצחק כפסחים עב: ששניהם ישבו וקאמרי ארש"בל, אך היה קשיש מר"ז ככתובות יז. שאמר ר"ז קמכסיף לן סבא, וכשמת אמר ר"ז אהנייה ליה שוטיתיה לסבא, וברכות פ"ג ה"א־כ: שקיבל ר"ז עליו אבילא ואכל טלופחי, מחלוקתם זבחים סה:, נדה ט:, ורב שמואל בר יהודה אמר עליהם שהם שני גדולי הדור כגיטין כג:.

ר' שמואל בר נחמני היה כבר זקן גדול בימי ר"ז כמו"ק יז. כשמת רב יהודה ובא הצורבא מרבנן לר"י נשיאה שיתיר לו השמתא ושלחו לר' אמי עמד רש"בג ואמר יהודה חברנו שמתיה אנן לא נתירו אר"ז מאי האי דקמן דאתא האידנא האי סבא בבי מדרשא?, ובחולין צח. קראו ר"ז גדול הדור, ואמר בשמי תענית ספ"ג.

רב שמן בר אבא חולין צח. א"ל ר"ז ראה שאתה מטיל בה גבול.

ר' תחליפא קסריא בסוטה ספ"ה א"ל ר"ז ומאן דלית – אלא וכו'.

ומשם שלח ר"ז שאילותיו לר"נ בר יעקב ולר' אימי בר פפי ככתובות פ"ד ה"ב ושם הי"ג, וכן הוא כתובות מג: אך שם לא נזכר ששלח להם, וכן שלח שאיל לרב דניאל בר' קטינא כסוכה פ"ד ה"ג.

מדותיו היקרות

מלבד מה שהעיד בעצמו מגילה כח. מ"מ האריך ימים שאמר מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני ולא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד"א בלא תורה ובלא תפלין ולא ישנתי בב"המד לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי בחכינתו.

מצינו ענותנותו הגדולה שבת פ"א רה"ה שאמר אילולי דלא מעלה רישי ביני ארייותא הוינא אמר טעמא, ובדמאי פ"ג ה"ב אמר לא מפני שאני כשר כ"כ אלא מילין דיוצרן שמע לן ניעבדינן.

ולא שחק מעולם כדמשמע נדה כג. כעדות ר' אחא בר יעקב שאמר עד כאן הביאו ר' ירמיה לר"ז לידי גיחוך ולא גחיך.

והיה נקרא חסיד דבבל כחולין קכב..

והיה נזהר בגלוי כתרומות פ"ח ה"ג.

ואף שהיה חריך שקיה והיה קשה עליו המרוץ אך כששמע להא דר' תנחום ארי"בל שמצוה לרוץ אפילו בשבת לדבר מצוה היה רץ לפרקא, ולכן אמר אגרא דפרקא רהיטא ברכות ו:.

ועמלו בתורה כל ימיו גדלה כ"כ עד שחלש וגם אז לא דרש ברופאים אך רפואתו היתה שישב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר, כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא, נפק אתא רב נתן ב"ט א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא א"ל הכי אר"י – א"ל (ר"ז) ר' יוחנן אמרה? א"ל אין תני מיניה ארבעין זימנין יען שהיתה דבר חדש לו, ברכות כח..

והיה מיטמר מלמיסמכיה עד ששמע דאמר ר"ה דאין אדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו כל עונותיו אז אמצי נפשיה כסנהדרין יד., וכן הוא בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג, וכבוד גדול נעשה לו אז כי שרי לכבודו לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן, וכפי הנראה מלשון שאמרו "כי סמכוהו רבנן" שלא נסמך מר' יוחנן אך אח"כ תחת ישיבת ר' אמי.

ועליו דרשו ואיש אמונים מי ימצא זה ר"ז שלא אמר שמועה בשם פלוני אך אם נתאמת לו אם יצאו הדבר מפלוני כדמובא שבת פ"א ה"ב, שקלים ספ"ב, קידושין פ"א ה"ז, ובאמת כן מצינו בכך הש"ס כברכות כח. ששאל ר"נ בר טוביא אם אמת שר"י אמרה משום דמספקי ליה ברי"בל.

וכן שאל תמיד מר"י בר אידי בפירוש שמיע לך או מכללא כעירובין מו., יבמות ס., גיטין לט., וב"ב פד: אמר לר' אסי שמא לא שמע רבי אלא במודד וכו', וכן נדה מח. כשאמר ר' יצחק בר נחמני משום ר"א, אר"ז אזכה ואיסק ואגמר לשמעתא מפומיה דמרא וכשבא שאלו אם אמר כן, וכן סוכה פ"ד ה"ה.

ומדתו היקרה סוכה מו: שאמר לא לימא אינש לינוקא יהיבנא לך מידא.

והיה מצתת צתותי (לכבוד שבת) שבת קיט.

והיה דן את כל האדם לכף זכות ובפרט לאדם גדול כחולין ו. עם ר' אסי, וגם אנשים רעים וחטאים היה מקרב פן ואולי יחזרו בתשובה כסנהדרין לז..

ואם אחד חטא נגדו השתדל להמציא א"ע לפניו כי היכי דניתי וניפוק ליה מדעתיה כיומא פז..
ולא נהנה משום אדם כמגילה כח. דכי הוה משדרי ליה מבי נשיאה לא הוה שקיל, ואך כי הוה מזמני ליה הוה אזיל שאמר אתייקורי דמתייקרי בי, ומצא פרנסתו מכיתנא כב"מ ספ"ד.
וכפי הנראה כשבא לא"י מתו עליו אביו ואמו והתאונן ואמר הלואי הוה לי אבא ואמא דאיקר להון כירושלמי קידושין פ"א ה"ז־יז. ובספר חקרי לב ח"ב צד 25 יאמר כשעברתו אמו מת אביו וטעה בזה טעות גדול כאשר הבאנו לעיל כשהיה גדול הדור גם אז היה אביו בחיים.
והיה נזהר מאוד לסמוך גאולה לתפלה כברכות ה: וירושלמי שם, ונתקדש כ"כ עד שיסופר בירושלמי ברכות פ"ג סה"א שפ"א נפסק דבורו וכשבאו להחזיקו ומצאוהו נתעלף ושאלוהו אח"כ מהו כן והשיב להם יען שהיינו עסוקין בענין הספד ונתתי מחשבותי אל הפסוק והחי יתן אל לבו.

תלמידיו ואומרי מאמריו

כפי הנראה כשבא לא"י כ"ז שר' יוחנן ור"א היו קיימין ישב לפניהם וכן אח"כ כשמלך ר' אמי גם כשהלך ר' אמי וישיבתו לקיסרין מצינו את ר"ז תמיד עמהם, אבל אח"כ כששקטו מעט מהגזירות התיישב שנית בטבריה ונהג שמא ישיבתו יען כי מצינו שנפטר בטבריא כמגילה ו..
הריש והראשון היה ר' ירמיה וקרוב מאוד לומר שעלה עם רבו מבבל כמפורש בערך ר' ירמיה שגם הוא זכה עוד לראות את ר' יוחנן, ור"ז הראה לו חיבתו וקראו בני כמו"ק ד., ובירושלמי מעשרות ספ"ג א"ל ברי שלא תעסוק באגדה אך בהלכה, יתיב ר' ירמיה קמיה דר"ז שבת קמז., סנהדרין ק., ומנחות פא: וא"ל רבי אתא אמור כן וכו'.
בעי מר"ז שבת עא., ביצה לד., נדרים לו., ב"ק יט., ובנדרים יג. וסוטה טז: כשבעי מר"ז א"ל לאו אמינא לך לא תיפוק נפשך לבר מהלכתא, ובתענית ז. א"ל ר' ירמיה ליתי מר ליתני א"ל חלש לבאי ולא יכילנא, לימא מר מלתא דאגדתא וכו'.
הקשה לר' זירא ברכות ל: מח:, ר"ה יג. נדה ח..
ובירושלמי דמאי פ"א ה"ג שר' ירמיה שלח לר"ז מסאנא דתאנים דלא מתקנא ור' ירמיה סבר שר"ז בודאי יתקנם קודם שיאכל ור"ז סבר שר' ירמיה בודאי תיקנם קודם ששלח, בין כך ובין כך נאכלו הפירות בטבלם וע"ז אמר ר' אבא בר זבינא בשם ר"ז אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם.

ר' אבא בר זבינא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ד שר"ז מפקד ליה – דלא יחוט ליה מסאנא בכיתן וכו', ובשבת קיב: מצינו אר"ז אמר רבא בר זימונא אך צ"ל להיפוך כדמובא דמאי פ"א ה"ג, ר' אבא בר זבינא אר"ז, ונזכר תמיד בירושלמי בשם ר' אבא או רבא בר זמינא, כסנהדרין פ"ז ה"ט שבעי קומי ר"ז, ושמש לר"ז כברכות פ"ז ה"ג, והלך אתו לבית המרחץ כשבת פ"ז ה"ב, ואמר בשם ר"ז כברכות פ"ז ה"ו, דמאי פ"א ה"ג, כלאים פ"ט ה"ד, ר"ה פ"ג ה"ג ה"ו פ"ד ה"ו, שקלים פ"ה ה"א.

אבוה דר' אבין תני קמיה דר"ז גיטין פה..

אבוה דרב ספרא שאל לר"ז כלאים פ"ט ה"ד, והא ברוב ענותנותו השיבו מכיר רבי לרב הונא דר"ה אמר אסור וכו'.

ר' בון בר חייא בעי קומי ר"ז כתובות פ"ד ה"ה, ר"ה פ"א ה"א, ביצה פ"א ה"א, כלאים פ"ד ה"ג, דמאי פ"א ה"ג, מעשרות רפ"ב, ור"ז הספידו הספר גדול כברכות פ"ב ה"ח ואמר יגע ר' בון בתורה בכ"ח שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד למאה שנה.

ר' אדא בר אבימי תלמידו כברכות פ"ט ה"ב־נח:.

רב אחא בר יעקב אר"ז יומא נה., ובנדה כג. אמר עד כאן הביאו ר' ירמיה לר"ז לידי גיחוך ולא גחיך.

בר מרינא קומי ר"ז ברכות פ"ו ה"א.

בר רב זביד בברכות לח. משתבחין ליה רבנן לר"ז את בר"ז אחוה (או אבוה) דר"ש בר"ז דאדם גדול הוא – א"ל לכשיבא לידכם הביאוהו לידי זמנא חדא איקלע לגביה – אמר זה שאומרים עליו דאדם גדול הוא? וכו'.

ר' ברכיה בשמו תענית פ"ג ה"יב.

ר' הונא בשמו כתובות פ"ט ה"ב־נח:.

ר' זריקן בשר"ז פסחים פ"א ה"ח.

ר' חגי היה מסתמך לר"ז דמאי פ"ג ה"ב, אמר בשמו פסחים פ"ח ה"ח, תענית פ"ד ה"ג.

ר' חייא בר אבין שאל לר"ז ברכות לג: ר"ז הוה רכיב חמרא ורחב"א אזל בתריה א"ל וכו'.

ר' חייא בר פפא קמיה ר"ז ברכות פ"ו ה"א־לח:

ר' חיננא בר פפא תני קומי ר"ז תרומות פ"ז סה"ב.

רב חנין אמר רב זעירא מעילה יז: אך בשיטה מקובצת מוחק תיבת זעירא וצ"ל אמר רב.

ר' יונה בשמו חלה פ"ג ה"ח, כלאים פ"ה ה"ו, כתובות פ"ה ה"א, וכן מצינו ברכות יד., גיטין נט., ע"ז יד. ר' יונה אר"ז. ובחולין מג: יונה אר"ז (ולפרש"י הוא שם חכם), ובבכורות ל. ר' יונה ור' ירמיה תלמידי ר"ז ואמרי לה ר' יונה ור"ז תלמידי דר' יוחנן.

ר' יוסי (חבירו דר' יונה) מעשרות פ"א ה"ד ר' יוסי ור' יונה בשם ר"ז, ובחלה פ"ג ה"ו־יב:
ר' יוסי הוה מסמיך לר"ז.
ר' יושיע בר גיזורה הוה משמש קומי ר"ז שבת רפ"ג.
ר' יצחק בריה דר' חייא עטישיא אמר קומי ר"ז פאה פ"ח ה"ד, ובסוטה פ"ג ה"א אייתי ר"ז לר' יצחק עטושיא ותנא ליה, ובתרומות פ"י ה"ו כשחלה נכנס ר"ז לבקרו.
ר' ינאי א"ר זירא סוכה נ. והוא ר' ינאי ב) ובברכות נה: והאמר ר"ז גרסת דק"ס ר' ינאי אר"ז, ובסה"ד מביא שר"ז בעי מר' ינאי וכונתו לשבת קכא: אך כבת הארכתי בערך ר' ינאי שצ"ל כגרסת דק"ס ר' אמי, ובתרומות פ"ח ה"ה[41] ר"ז סליק לגביה ר' יהושע בר זידל עם ר' ינאי וכו'.
ר' מיישא הקשה לר"ז מעשרות פ"ה ה"א ערלה פ"א ה"ג.
מנשא יתיב קומי ר"ז מגילה פ"ב ה"ב.
ר' נחום, בברכות פ"ד סה"ג ר"ז שלח לר' נחום גבי ר' ינאי בר' ישמעאל.
ניקומכי תני קמיה דר"ז פסחים פ"ח ה"ח, מו"ק פ"א ה"ה, סנהדרין פ"ו ה"ט.
עולא שכפא תני קומי ר' דוסא – א"ל חזור בך א"ל ר"ז לא תחזור ע"ז פ"ב ה"ט. ר' פולטא בר פריטה התיב קומי ר"ז תענית פ"ד ה"ג.
רבין בר חיננא כתלמיד לפניו חולין קכב..
רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולא – אתא לקמיה דר"ז מנחות כט..
ר' שמואל בשם ר"ז שקלים פ"ב סה"ד.
שמואל בר אבא בעי קומי ר"ז שבת פ"ז ה"ב־כו:.
רב שמואל בר אמי, בפסחים טז: קבלה מר"ז.
ר' שמעון דיינא תני קומי ר"ז נדרים פ"ד ה"י.
וכן מצינו סתם בשם תלמידיו כברכות ה:, מגילה כח..

אשתו ובניו

בסוכה כה: שר"ז נשא אשה קודם סוכות ואכל בסוכה וחדי בחופה, והיה לו בן גדול בתורה בשם אהבה או כאשר נקרא בירושלמי אחוא או אחא ואביו השתעשע עמו כעירובין צו: שא"ל ר"ז לאהבה בריה פוק תני להו.
והיה כהן כמפורש ברכות פ"ז ה"ג, פ"ח ה"ה, שביעית פ"ו ה"א־יח, ובברכות פ"ג ה"א־כא: כשמת ר' יודן נשיא בר בריה דר' יודן נשייא דחף ר' חייא [בר אבא] לר"ז בכנישתא דגופנא דציפורין ומסאביה, (ובנזיר פ"ז ה"א נפל טעות ששם נדפס דחף ר' חייא לר' זעירא בר בא וצ"ל דחף ר"ח בר בא לר"ז).

[41] לפנינו הלכה ג' – הערת ויקיעורך

ממקראיו הפרטים מצינו ברכות ט: וירושלמי שם שכפאוהו פ"א להביא הדסים לבית המלך והתאונן ע"ז ואמר והלא אני נזהר לסמוך גאולה לתפלה ור"י בן אליקים העיד שכל הסומך וכו' אינו ניזוק כל היום, והשיבו לו תלמידיו רבי, הלא גדולה היא לך כי כמה ב"א היו נותנין כסף לראות את פלטי המלך.
ובתענית ח: יספור שבימיו גזרו גזרה וגזור דלא למיתב בתעניתא א"ל ר"ז נקבליה עילוון ולכי בטלי הגזירה ליתביה.

פטירתו

יסופר מו"ק כה: כי נח נפשיה דר"ז פתח עליה ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה, אוי נא לה אמרת רקת (טבריה) כי אבדה כלי חמדתה, וכן הוא מגילה ו. דברים המעטים האלו די והותר לידע את גודל קדושת חיי ר' זירא.
ומעשיו היקרים הועילו גם לאחר פטירתו כאשר יסופר סנהדרין לז. הנהו בריוני דהוה בשיבבותיה דר"ז דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתיובתא והוו קפדי רבנן, כי נח נפשיה דר"ז אמרי, עד האידנא הוה קטינא חריך שקיה דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה.
ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א־כ. שר"ז צוה לפני מותו לא תקבלון עלי יומא דין אבלא ולמחר מזרחייא, והיטב פי' בחרדים שלא יעשו סעודת הבראה ביום פטירתו אלא יתענו ואך למחר יעשו סעודת הבראה.
הלכותיו ומאמריו מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי, ונביא אך מאמרו הנודע מה שנקבעה על שמו בנות ישראל החמירו על עצמן וכו' שהיא הלכה פסוקה כברכות לא..

ר' זירא ב) (ובירושלמי) ר' זעירא

היה ג"כ בבלי כמפורש בירושלמי שבת פ"ה ה"ג א"ר יוסי (חבירו דר' יונה) אין בבלייא דקמת עלה, (וא"א לומר שהוא ר' אסי יען שהיה בעצמו בבלי), ובהיותו בבבל היה תלמידו דרב יוסף כב"ב קנד: שאמר ברם נראין דברי "רבינו יוסף" דאמר רבינו יוסף אר"י אמר שמואל, (ור"ז הראשון קרא לרב יוסף בר חמא כחולין יח: והיו חברים ממש כמבואר בערכו).
וכן מצינו ר"ז אמר רבה בר שילא ככתובות מ., ובגיטין כו. ר' אבא בר שאילתא ושם פא: רבה בר שילת.
וכן מצינו ר"ז אמר רב ספרא כחולין פ., ועלה לא"י והיה תלמידו המובהק דר' ירמיה כברכות פ"ו ה"ו ר' ירמיה בעי מיבדוק לר' זעירא, אמר בשם ר' ירמיה ברכות פ"ו ה"ו, שבת פ"ב ה"ב, תענית פ"א ה"ו, ובע"ז עג: א"ל ר"ז לר' ירמיה ותסברא והאמר אביי,

ובסוכה יב. אר"ז הא מלתא הוה בידן ואתא ר' ירמיה ושדא ביה נרגא, ובב"ר פ"יא־ב ר' ירמיה ור"ז הוון מהלכין כחדא וכו'.
וכן קיבל מר' יוסי חבירו דר' יונה בעי קומי כשבת פ"ה ה"ג, כתובות פ"א ה"ט, אמר קומי ר' יוסה כביצה פ"א ה"ז, ובתרומות פ"ח ה"ד שאר"ז קומי ר' מנא – א"ל כן אמר ר' יוסי רבן.
וכן אמר בשם ר' אבא כתובות פ"א ה"ב.
בשם ר' אימי בר חיננא מגילה פ"א ה"ט־י:.
בעי מר' אבין בר חייא או בר כהנא כזבחים קה:, ובע"ז נא. גרס ר' אסי בר חייא.
בשם ר' יונה מע"ש רפ"ג.
ובימי אביי ורבא כשנתרבו הגזירות בא"י ובאו כל הנחותי לבבל בם גם הוא שמה, ואז היה כבר גדול הדור עד שיסופר בסוף הוריות (כשנפטר רב יוסף) והוו צריכי רישא והיו שם אביי ורבא (בבלים) ור' זירא ורבה בר מתנה (שבאו מא"י) ולא יכלו לבא לכלל דעה אחת מי ימלוך עד שגמרו בינם לבין עצמם דכל מאן דאמר מלתא ולא מפרוך ליהוי רישא – כולהו איפרוך אביי לא איפרוך, ומלך אביי (וזה א"א להיות ר"ז הראשון מי שהיה תלמידו המובהק דר"ה ורב יהודה כי בל"ס אם היה בא אז לבבל שמוהו לראש).
וכפי הנראה היה זמן רב בבבל כדמצינו אותו הרבה פעמים עם אביי כפסחים צו., יומא פ:, ר"ה ו:, חגיגה ו., כתובות ה., גיטין מג:, קידושין יא., נדרים יח:, ב"מ ה., כריתות יב:, שקיל וטרי עם אביי, ובשבת קח. אותיב לאביי, וב"ק עד: א"ל אביי עליך אמר קרא וכו', ובחולין מה: א"ל אביי מאי תיבעי לך, וב"ק יד. מתקיף לה ר"ז – א"ל אביי, ובכתובות מ. אר"ז – א"ל אביי והמאמר הזה בערכין טו. ושם רב זעירא (וזה כמו שהיה נקרא בבבל), ובעירובין נט: ר' זירא ערבה למתא דבי ר' חייא – א"ל אביי מ"ט עבד מר הכי א"ל סבי דידה אמרי לי ר' חייא בר אסי (או אשי) מערב וכו', ובסנהדרין נג., חולין קכו. א"ל ר"ז לאביי, ופסחים צו. בעי ר"ז – א"ל אביי, ובנדה נ: אמר אביי על ר"ז גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה, ובעירובין צב. יתיב רבא ור"ז ורבה בר רב חנן ויתיב אביי גבייהו א"ל אביי – א"ל ר"ז לאביי, ובזבחים ה. יתיב ר"ז ור' יצחק בר אבא ויתיב אביי גבייהו א"ל אביי.
וכן מצינו אותו עם רבא כב"ב פז: שאמר רבא אני וארי שבחבורה תרגמינהו ומנו ר"ז, (אבל על ר"ז הראשון אמר רבא במנחות מ: בלשון אחר שאמר הא מלתא אמרי ואיתמר במערבא משמיה דר"ז כוותי).
ובסנהדרין סה: רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר"ז.

ובשבועות ח.[42] א"ל רבא לר"ז, וב"מ לד. אמר רבא – מתקיף לה ר"ז, וב"ק קי: בעי רבא – רב זעירא בעי הכי.
ובחולין לב. אמר רבא – מתקיף לה ר"ז – והדר ביה ר"ז – א"ל רב אחא בר רב לרבינא דלמא לא הדר ביה ור"ז לדבריו דרבא קאמר, וביצה ח: אמרי במערבא פליגי בה ר' יוסי בר חמא ור' זירא ואמרי לה רבה בריה דרב יוסף בר חמא ור"ז.
ובקידושין עג. דרש ר"ז במחוזא גר מותר בממזרת רגמוהו כ"ע באתרוגייהו אמר רבא מי איכא דדריש מלתא כי האי בדוכתא דשכיחי גיורי.
וביבמות עא. בעי רב חמא בר עוקבא – אר"ז ת"ש.
ובנזיר נ: אר"ז אנא ומר בריה דרבינא תרגמינא (קושיית רבא).
ומכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שאין זה ר"ז הראשון, ושהיה זמן רב בבבל, אבל אח"כ כששקטו מעט הגזירות וכמה מהן עלו לא"י עלה עמהם ג"כ ר"ז, וכפי הנראה בא לציפורי ושם היה ר' מני הריש שר' חנינא הניח לו מקומו כמבואר בערכו, וזה שמצינו ר"ז בעי קומי ר' מני ירושלמי רפ"א דתרומות, שביעית פ"ה ה"ט[43], כתובות ספ"ב, סוטה פ"ו ה"ד, קידושין פ"א ה"ד, פ"ב ה"ה.
א"ל ר"ז לר' מני תרומות פ"ה ה"ט[44], יבמות פ"א ה"א, כתובות פ"א ה"ד, סוטה פ"ו ה"א, גיטין פ"ב ה"ד, וכן מכות כב. א"ל ר' זעירא לר' מני – א"ל וכו', ולא שהיה תלמידו דר' מני אך יען שר' מני היה ריש שקיל וטרי עמו.
ובתרומות רפ"ב ר' חנינא ענתוניה סלק עם ר"ז לחמת דגרר.
מר"ז מצינו שהיה חריף ומקשה וחבירו רבה בר מתנה היה מתון ומסיק כמפורש סוף הוריות.

ר' זירא בר אבא

ילקוט תהלים רמז תשג כן מובא באוצר ישראל ולא מצאתי שם.

ר' זירא בר אדא

נזכר כריתות כז. שהיה מהדר תלמודיה כל שלשים יום קמיה דר' יוחנן, אבל צ"ל ר' חייא בר אדא כברכות לח: וחולין פו:.

[42] לפנינו שבועות ח: – הערת ויקיעורך
[43] לפנינו הלכה ד' – הערת ויקיעורך
[44] נראה שהכוונה לפ"ה ה"א א"ר מנא יאות אמר רבי זעירא – הערת ויקיעורך

ר' זעירא בר זביד
בסה"ד כתב לא מצאתי ובא בספר אוצר ישראל וציין מקומו ברכות לח. וטעה בפשט הגמרא שאמרו שם משתבחין ליה רבנן לר' זירא [את] בר רב זביד אחוה דר"ש בר"ז דאדם גדול הוא, וזה ברור.

ר' זירא בר ממל
נזכר קידושין ט. שמקשה על הברייתא ורבא מתרץ קושייתו.

ר' זירא בר רב
נזכר זהר נשא קמח. ר' אבא הוה אזיל ללוד פגע ביה ר' זירא בר רב.

ר' זירא ריש כנישתא דציפורי
נזכר בהרא"ש ה' טומאה וביוחסין, ובאמת נפל בהרא"ש טעות קצת כי המקור הוא בירושלמי ברכות פ"ב ה"א־כ: ושם שכמת ר"י נשיאה דחף ר"ח בר אבא את ר' זעירא בכנישתא דגופנא דציפורי וסאביה, והוא ר"ז הראשון חבירו דרח"בא.

זירוד
ר' ישמעאל בן זירוד ע"ז ל..

זירוז
היה חמיו דר"מ כשבת קמז. ר' יהושע בן זירוז בן חמיו של ר"מ.

זירי
רב שימי בר זירי קמיה דר"פ תמורה כד..

זכאי
רבן יוחנן בן זכאי, עולא בן זכאי חולין נב. לגרסת התוס' שם ד"ה נעקרה, ר' פנחס בן זכאי מו"ק פ"ב ה"א.

ר' זכאי
(בני זכי, עזרא פ"ב-ט).
(תנא דברייתא).
היה תלמידו דר' שמעון כשבת עט: שאמר משמו, ובסה"ד מביא לשון היוחסין וז"ל ר' זכאי פ' המוציא יין תנא דברייתא תלמיד ר' שמעון ברבי, והוא ט"ס, וביוחסין השלם איתא תלמיד ר"ש בן יהודה והוא ג"כ טעות והיה כתוב תלמיד ר"ש ברב"י ונפלו הקווין ובאמת הוא ר"ש בן יוחאי, וברכות כה. חולק עם רש"בג, ובנדה כג: חולק עם רבי וזה שכתב ביוחסין השלם שהיה חבר רבינו הקדוש, ובירושלמי נדה פ"ג סה"ב אמר ר' יוחנן בשמו (המאמר דנדה), ובמגילה כז: שאלוהו תלמידיו במה הארכת ימים א"ל מימי –

ולא בטלתי קידוש היום, אימא זקינה היתה לי פ"א מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום, תנא כשמתה הניחה לו ג' מאות גרבי יין, כשמת הוא הניח לבניו ג' אלפים גרבי יין.

ר' זכאי (אמורא)

כפי הנראה היה תלמידו דשמואל כיבמות סז. א"ל שמואל לרב חנא בגדתאה - יתיב ר' זכאי, ובעירובין מט. א"ל ר' אבא לרב יהודה במעצרתא דבי רב זכאי, ובסנהדרין ע. אמר מר עוקבא א"ר זכאי.

ואח"כ עלה לא"י והיה התנא שונה ברייתות בישיבת ר' יוחנן כירושלמי שבת פ"ז רה"א תנא ר' זכאי קומי ר"י זיבח קיטר - א"ל ר"י בבליא עבדת בידך תלת נהרין ואיתברת אינו חייב אלא אחת, וכן הוא בסנהדרין סב. תני ר"ז קמיה דר"י זיבח - א"ל פוק תני לברא, וכן ביבמות פ"ח ה"ג תני קומי ר"י בת גר עמוני כשרה - א"ל ר"י בבלייא עברת בידך ג' נהרין ואיתברת, וכן הוא יבמות עז: ור' יוחנן א"ל פוק תני לברא, וכן עירובין ט. תני ר"ז קמיה דר"י בין לחיים - א"ל פוק תני לברא.

ובנדה מא:, יומא פ"ו סה"ו תני ר' זכאי, ובסוכה פ"ד ה"ג דרש ר' זכאי - ושכנת בשדה ושכינתי בשדה, ומשם שלח למר עוקבא בדין שבועה ככתובות פז..

ר' זכאי דאלכסנדריאה

נזכר בירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח שהיה יודע איך למתק את הים הגדול ור' יוסי בר' בון אמר אילו בעית ילפתה מיניה, וביבמות פ"ז ה"ה ר' זכאי ר' אלכסנדריאה (צ"ל דאלכסנדריאה ומן הד' נעשה ר' ואח"כ נתפרד) משלח שאל (ונראה שצ"ל מישאל שאל והוא כמו בעי בבבלי) בת גר עמוני - ר' יוסה (בר' בון) לא שמיע להההוא דאמר ר' ירמיה בשם רבנן ור' בא, ובכתובות פ"ד ה"ו ר"ז דאלכסנדריאה מישאל שאל מציאה וכו', ומזה אנו רואין שהיה בדור החמישי דאמוראי א"י בזמן ר"י בר' בון.

ר' זכאי דכבול

בירושלמי מגילה פ"ד ה"ה ר' חיננא בר אנדריי בשם ר' זכאי דכבול טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו, ובתנחומא שמיני־ג מעשה באחד מגדולי כבול (כצ"ל וכן הוא בויק"ר פ"כ־ג) שהיה משיא את בנו - עלה לעלייה והכישו נחש - על ר' זכאי דכבול והספידו, וקרוב מאוד לומר מה שמצינו בשמחות רפ"ח מעשה ביהודה והלל בני ר"נ (רב רבי) שנכנסו לבן זכאי לבבל אולי צ"ל לר' זכאי בכבול, וצ"ע.

ר' זכאי דשאב

נזכר תנחומא חוקת־יח אמר בשם ר' שמואל בר נחמן, ובמ"ר פ"יז־ג ותנחומא בהוספה לפ' שלח־יח נמצא דרשה ממנו.

זכיי טבחא

בירושלמי מגילה פ"ד ה"א אמר בשם ר' יוחנן שמברך אחר המגילה הרב את ריבך וכו', ובפסיקתא רבתי ר"פ מני אפרים נו: מובא המאמר ע"ש ר' זכריה טבחא וצ"ל זכיי טבחא.

ר' זכאי רבה

נזכר ב"ר פ"צז־ג, שהש"ר פ"ז־ספ"ד, פסדר"כ כג. ובתנחומא תצא־ד חסר תיבת "רבה".

זכריה

ר' לוי בר זכריה שהש"ר פ"א־יד, ר' נחמני בר זכריה שבת קכז..

ר' שמעון בר זכריה דמאי פ"ב ה"א.

ר' זכריה (אמורא)

תלמידו דר' אמי כירושלמי סנהדרין פ"א ה"א ר' זכריה בעי קומי ר' אמי, וב"ר פ"עח־ג אמר בשם ר' אחא, ונזכר סנהדרין סז: אמר עדא אמרה קא סבר ר' יהודה שני כתובין הבאין כאחד מלמדין, ובנדרים לב: אמר משום ר' ישמעאל, ובמד' שמואל פ"כב־ה ר' זכריה ור' עזריה בשם ר' יצחק בר מריון.

ר' זכריה בן אבקולס (תנא)

בגיטין נו: יסופר איך חרבה ירושלים ע"י בר קמצא שמסר למלכות שמרדו בם היהודים ושלחו ע"י קרבן והוא הטיל בו מום ורצו חכמים להקריבו משום שלום מלכות אך ר' זכריה בן אבקולס לא הניחם, ורצו להרוג להמוסר ולא הניחם, ואמר ר' יוחנן ע"ז (ובתוספתא שבת פ"יג גרס א"ר יוסי, והיא גרסא נכונה) ענותנותו של ר"ז בן אבקולס החריבה לבה"מק, ובאיכ"ר פסוק בני ציון שר"ז בן אבקולס היה על הסעודה כשגרש קמצא לבר קמצא והיה בידו למחות ולא מיחה.

ונמצא ממנו הלכה אחת בשבת קמג. שאמרו עליו שהיה מחזיר פניו אחורי המטה וזורקן (להקליפות).

ר' זכריה בן הקצב הכהן

(תנא בזמן הבית).

בכתובות פ"ב מ"ט עיר שכבשוה כרכום כל כהנות שנמצאו בתוכה פסולות – ואין אדם נאמן ע"י עצמו, א"ר זכריה בן הקצב המעון הזה (נשבע בב"המק וכן מצינו אצל בבא בן בוטא ורשב"ג הזקן ככריתות ח. כה.) לא זזה ידה מתוך ידי משעה שנכנסו עכ"ום

לירושלים ועד שיצאו ואעפ"כ אסרוה עליו, ובגמרא שם כז: שייחד לה בית בחצרו, ובסוטה פ"ה מ"א א"ר יהושע כך היה דורש ר' זכריה בן הקצב ונטמאה ונטמאה ב' פעמים שכשם שאסורה (סוטה) לבעל כך אסורה לבועל, ובעדיות פ"ח מ"ב העיד ר' יוסי הכהן ור"ז בן הקצב – א"ל חכמים וכו', ובצדק העיד היוחסין שלא תחשוב שעדיות נשנית ביום שמנו לר"א בן עזריה כי מצינו שם העיד יוסי בן יועזר שהיה כמה מאות שנים קודם החורבן וכן עקביה בן מהללאל, וכן נמי ר"ז בן הקצב אף שהיה קודם החורבן נזכר בעדיות, כי בו ביום נשנית כל העדיות ונתקבצו למק"א.

וכן נזכר ב"ב קיא. ר' יוסי בר' יהודה ור"א בר' יוסי אמרו משמו שאחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם מ"ט דיו לבא מן הדין להיות בנדון, ובתוספתא מגילה פ"א ר"א בר' יוסי משמו שאין צריכין לקראת באדר שני.

ר' זכריה בן קבוטל

היה אדם גדול בזמן הבית, כיומא פ"א מ"ו שאמר פעמים הרבה קריתי לפניו (לפני הכה"ג בליל יום הכפורים) בדניאל, ומזה אין להביא ראיה שהיה כהן כי במשנה שם אמרו אם הכה"ג אינו יכול לדרוש ת"ח דורשים לפני א"כ יכול להיות אפילו ישראל, אך מברכות סג. שאמרו שם ששלחו חכמים לחנניא ב"א ר' יהושע את ר' יוסי בן כיפר וכן בנו של ר' זכריה בן קבוטל, והוא הכריז עליהם שהמה גדולי הדור ואבותיהם שמשו במקדש, משמע מזה שהיה כהן.

וביומא יט: מתני ליה רב חנן בר רבא לחייא בר רב, זכריה בן קפוטל ומחוי רב בידיה קבוטל, ובירושלמי שם גרס קבוטר.

ר' זכריה חתניה דר' לוי

(אמורא ירושלמי בדור השלישי).

בהלכה נזכר פסחים פ"א רה"א שאמר תנא נדה חופפת וכו', ושם פ"ב ה"ב ר' יהודה בן פזי בעי – א"ר זכריה חדר"ל מחלוקת ר"מ וחכמים, וכן הוא בקידושין פ"א ה"ד, ובר"ה פ"א ה"א־ד: ר"ז חתניה דר"ל בעי – א"ר חנניא בריה דר' הלל בן פזי לא כבר איתתבת תמן ואמר ר' יוסי (חבירו דר' יונה) קיימה וכו', ובכלאים פ"א ה"א ר' זבדי (וצ"ל ר' זכריה) חתניה דר"ל בעי – א"ר יוסי תפתר וכו'.

ובאגדה נזכר תענית פ"ד ה"ה אמר לאילין טליא דמיתפניי מן סיפרא ונפקון לון בכפרי, ובכתובות פ"א סה"א אמר כאינש דאמר לסמייה סגי נהורא, ובמד' שמואל פ"ב־ג איתא בטעות ר' זבדיה, ובסוטה פ"א ה"ד ר' זבדיה (וצ"ל ר' זכריה) חתניה דר"ל משתעי הדין

עובדא וכו', ובירושלמי סוף פאה ושקלים פ"ה ה"ו יסופר שהיו מלעיזין עליו שאינו צריך ליטול מן הצדקה ונוטל, וכשנפטר נמצא שכל מה שהיה נוטל היה נותן לאחרים.

זמינא

ר' אבא בר זמינא ברכות ספ"ו.

ר' יוסי בר זמינא כלאים רפ"ה.

ר' זמינא

היה חבירו דר' יונה כדמוכח בכורים פ"ג סה"ג שאמרו שם ר' זמינא הוה בצור ומנוניה ע"מ להחזיר – אוף ר' יונה הוה בפיתקא ולא קיבל עליו מתמניא.

זמרא

ר' יוסי בן זמרא הכהן, ובת בנו נשאת לבנו של רבינו הקדוש כיומא עח. וכתובות סב:.

זעור בר חיננא

ערך ר' זעירא בן חנינא.

זעירא

ר' חייא בר זעירא במ"ר פ"יא־ב, ר' יצחק בר זעירא שבת כ:, ר' מנחמא בר זעירא ב"ר פ"לד־ט, רב שמואל בר זעירא במ"ר פ"ג־ח. רב שמעיה בר זעירא עירובין צג..

זעירא א) (תנא דברייתא)

בסוטה כה. א"ר יאשיה ג' דברים סח לי זעירא משום אנשי ירושלים, וכשבאתי אצל חבירי שבדרום וכו', ובירושלמי שם פ"ד ה"ב איתא א"ר יאשיה סח לי זעירא משום אנשי ירושלים, ובספרי תצא סח לי זעירא משום אנשי ירושלים וכשבאתי והרצתי לפני ר' יהודה בן בתירא וכו', מזה אנו רואים שהיה קדמון. ומה שמצינו שקלים פ"ג ה"ב ר' זעירא שאל ר' יאשיה צ"ל לר' הושעיא.

ר' זעירא

רב אשי בריה דר' זעירא עיין ערכו, ר' לוי בריה דר' זעירא קה"ר פ"ז־ו.

ר' זעירא בריה דר' אבהו

נזכר ברכות פ"ח ה"ו שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו דרש ר' זעירא בד"ר אבהו וירא אלהים כי טוב ואח"כ ויבדל. ובב"ר פ"ג־ו שדרש בקיסרין, וברכות פ"ט ה"א אמר בשם אביו ר' אבהו, ובע"ז פ"ג סה"א חסר תיבת ר' אבהו.

ר' זעירא בר אבונא

נזכר שבת פ"א סה"ד אמר בשם ר' ירמיה.

ר' זעירא בר הלל

נזכר שבת פ"ג ה"ה ומעשרות פ"א סה"ד שאמר מחלוקת ר' יונה ור' יוסי לגרסת הר"ן בפ"ג דשבת סימן ש"מ, וכן הוא בריט"בא מא: וכן הוא ביוחסין השלם, וגרסא שלנו ר' חנינא בר הלל.

זעירא בר חייא בר אשי

נזכר שבת פ"ז ה"ב־כח. חולק עם ר' זעירא, ונראה שתיבת זעירא נשתבשה מתיבה שלפניה שכתוב שם חייב משום זורע. והיה כתוב ב' פעמים תיבת זורע ונעשה אח"כ זעירא.

זעירא בר חמא

היה אושפזיכנא דר' אמי ור' אסי וריי"בל וכולהו רבנן דקיסרי, ואמר לרב יוסף בריה דריי"בל "בר אריה" תא אימא לך מלתא מעלייתא דהוה עביד אבוך יומא עח., ובירושלמי יומא רפ"ח ר' זעירא בר חמא ר' יוסי בר' חנינא בשם ריי"בל, ובתענית פ"א ה"ו גרס המאמר זעירה בר חמא יוסה בריה דריי"בל בשם ריי"בל, וחסר תיבת דר' חנינא בשם. וביצה פ"ג ה"ח ר' לעזר אמר לר' זעירא בר חמא.

ר' זעירא בר חנינא

נזכר נדה ג: מתרץ קושיית הגמרא, ונראה שהוא הנקרא בירושלמי בשם זעור או זעיר בר חיננא ונזכר ברכות פ"ה ה"א זעור בר חיננא אמר המקיז דם בקדשים מעל, ובשבת פ"ז ה"ב־ל. שם סה"ד, סנהדרין רפ"ד אמר בשם ר' חנינא, ובע"ז פ"ד ה"ה בשם ר' חנניה (והוא ר"ח חברון דרבנן).

ובתרומות ספ"ח יסופר שפ"א נשבה בידי גזלנין והלכו ר' אמי ור' שמואל אצל זנביה מלכותא להשתדל עבורו וע"פ נס ניצל.

זעירא מדיהבות

נזכר תענית ז: הקשה לרבינא, ורש"י שם גורס מר זעירי מדיהבות.

ר' זעירא דכפר ראמין

נזכר זהר שמיני מא.[45] שהיה לו ינוקי בשם יוסי ולמד עמו בכל יום ג' מילי ובלילה ג' מילי דחכמתא ודאגדתא.

זעירא יתמא

בגיטין נב: אמר רב אשי אנא ורב כהנא חתמינן אשטרא דאימיה דזעירא יתמא דמזבנא ארעא לכרגא וכו'.

[45] לפנינו לט: – הערת ויקיעורך

ר' זעירא תנאי אחוה דר' חייא בר אבא

נזכר בירושלמי ברכות פ"א ה"א ו: ופי' בחרדים שהיה שונה ברייתות, ובמלחמות להרמב"ן בפרק א' דברכות באלפסי מביא הירושלמי וגרס דאמר ר' זעירא, תני אחוה דר"ח בר אשי.

זעירי א)

היה תלמידו דר' חייא כמפורש שבת קנו. כתיב אפינקסיה דזעירי אמרת קדם רבי ומנו ר' חייא.

והיה חבירו דרב כדמצינו מחלקותם ב"ק ל:, גיטין כד:. והיה בא"י גם אחרי שירד רב לבבל כחולין קו. כי סליק ר' אלעזר אשכחיה לזעירי אמר לו מי כאן תנא דאתנייה לרב כחל אחויה ליה ר' יצחק בר אבדימי, וכן הוא ב"ב פז. אך שם איתא דאתנייה רב. וחולק עם ר' ינאי כמנחות ט:.

ומצינו כלאים רפ"ט ר' יוחנן בשם ר' זעירה ובל"ס צ"ל זעירי.

וכן מה שמצינו שבת פ"ז רה"ב, שבועות פ"ב ה"ד ר' בא בר ממל קומי ר' זעירא שם ג"כ צ"ל זעירי, כי ר' זעירא היה כתלמיד לר' אבא בר ממל.

ואח"כ ירד לבבל כדמצינו ברכות כב. כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא. והרביץ תורה בבבל וכל גדולי תלמידי דרב ושמואל קבלו גם ממנו.

רב יהודה אמר זעירי מנחות כא., ע"ז סא:.

רב גידל אמר זעירי מנחות כא..

רב אחא בר אשי תלמידו כיומא עז: א"ר יצחק בב"ח אנא חזיתיה לזעירי דאזל לגביה רב חייא בר אשי תלמידיה. ובשבת קט. קמ. דביתהו דזעירי עבדה לחייא בר אשי ולא אכל א"ל לרבך עבדי ליה ואכל ואת לא אכלת?

רב חסדא אמר זעירי ברכות מג. לא. מט: ס:.

ובכתובות יג. חולק עם רב אסי.

ובירושלמי סנהדרין פ"ו ה"א ר' בא בר זבדא בעי קומי ר' זעירא נראה שצ"ל קומי זעירי. מקורותיו הפרטים מצינו ברכות יח: שפ"א הפקיד זוזי גבי אושפזיכתיה, עד דאתא ואזיל לבי רב שכיבה אזל בתרה לחצר מות וכו'. ויען שהגמרא אקדמיה המעשה דזעירי לאבוה דשמואל משמע שקאי על זעירי הראשון.

ובסנהדרין סז: יסופר שפ"א איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמור כי מטא לאשקוייה פשר וקם גמלא דוסקניתא א"ל אי לאו זעירי את לא הוה מהדרינן לך.

זעירי ב)

היה ג"כ בבלי תלמידו דרב כדמוכח יבמות כא. אמר רב ד' נשים - וזעירי מוסיף אף אשת אבי אמו. וכן הוא ביוחסין שזעירי למד מרב, וכן מובא בהרא"ש ב"ק פ"ג ס"ז שרב רביה דזעירי.

וכן מצינו זעירי אמר רב כהנא ב"מ ס:, שבת פ"ז ה"ב.

ועלה לא"י עוד בחיי ר' חנינא כדמצינו אמר זעירי א"ר חנינא כשבת יז. נ., כתובות טו., סנהדרין צח., מנחות כא. ל:, נדה יט:. וכן מצינו בירושלמי ר' זעירא בשם ר' חנינא כברכות פ"ה ה"ב, יומא פ"ב ה"ב, תענית פ"ג ה"ד, ובל"ס הוא זעירי.

והיה תלמיד מובהק לר' יוחנן כקידושין עא: זעירי הוה קא משתמיט מר"י דהוה אמר ליה ר' יוחנן נסיב ברתי, יומא חד קאזלי באורחא מטו לעורקמא דמיה ארכביה לר"י אכתפיה ועבריה א"ל אורייתן כשרה ובנתן לא כשרן? ובע"ז נג. זעירי אר"י.

וביומא ט: ע"פ דעת ר"פ, שר"ל סחי בירדן אתא זעירי יהיב ליה ידא א"ל אלהא סנינא לכו וכו'.

ואח"כ ירד לבבל, וזה שמצינו חולין נו. כי סליק זעירי (מבבל) לנהרדעא (וזה יען כי נסיעתם היה לילך לא"י או מא"י דרך סורא שהיא סתם בבל וסורא עומדת למטה מנהרדעא כתענית י: וזעירי כשבא לבבל בא לסורא ואח"כ עלה לנהרדעא) אמר ברם כך אמרו משמיה דר"ל.

ושם היה חבר לרב נחמן כב"ב קנז. שקראו ר"נ זעירי חברין, אבל זעירי היה קשיש הרבה מר"נ ולכן מצינו ע"ז סא: ר"נ אמר זעירי.

וגדולי תלמידי דר"ה אמרו משמו כרבה ורב יוסף נדרים מו.

וכן מצינו אבא בר חנן בשמו ע"ז ס:, אבא בר רב חסדא שם מט:, אבא בר חמא שם לא., סורחב בר פפא בשמו כתובות יז:.

רבא אמר זעירי סוטה ה., ורבא אמר עליו זבחים מג: כל מתניתא דלא מפרשה לה זעירי לה מיפרשא.

ונזכר גיטין פז: תני זעירי, וביומא כז: תרגמא זעירי, ואולי הוא ר' זעירא תנאי הנזכר ברכות פ"א ה"א ו:.

זקני הגליל

מצינו פעמים שהיה שם קבוץ חכמי הדור כשהש"ר פ"ב־ג בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא ר' יהודה ור' נחמיה ר"מ ר' יוסי וכו' ושלחו אצל זקני הגליל כל מי שהוא למד יבא וילמוד וכו'. ונראה שזה היה כשגברו הגזירות ביהודה ברחו לגליל ששם לא הגיעו הגזירות כ"כ.

ומו"ק פ"ג ה"א ונדרים פ"ט ה"א ר' שמעון בר רבי לא מצא פתח לנדרו עד שבא אחד מזקני הגליל וכו'.

זקני דרום

נזכרו יבמות מה., זבחים כב:, חולין קלב:, וע"פ רוב הכונה על עיר לוד ושמה דרו כמה מהתנאים והאמוראים, כפסחים ע: שהלך לשם יהודה בן דורתאי, ור' אפס עירובין סה:, וריב"ל ור' שמלאי הדרומי ועוד כמה וכמה חכמי הדור.

זקנים הראשונים

נזכרו שבת סד: זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול וכו'. ובנזיר נג. מקצתן היו אומרים, ובתוספתא אהלות פ"ד ה"ו, הי"ג. ובתוספתא ידים פ"ב אר"י בן דורמוסקית אני הייתי עם זקנים הראשונים כשבאים מיבנה ללוד.

ובספרא ויקרא פ' או נפש זקנים הראשונים היו אומרים יכול אפילו אם נגע וכו'. ובמכלתא בשלח מס' דעמלק רפ"ב אמרו כך מדה מהלכת ע"פ כל הדורות.

וכן נזכרו במשנה ובגמרא סתם זקנים כעירובין פ"ח מ"ז, יומא פ"א מ"ה, זבחים פ"א מ"ג, ידים פ"ג מ"ה פ"ד מ"ג. תוספתא אהלות פ"יח. מכלתא בשלח מס' ויסע, זקני ב"ש וב"ה, כעירובין יג: ביצה ד..

וכן נקראו הלל ושמאי בשם זקנים.

וכן ר"ג הזקן (להבדילו מר"ג נכדו). וכן קראו לריה"ג ור"ט וראב"ע ור"ע ור"י בשם זקנים כמבואר בערכם.

ורבי אמר תמיד על ר' יוסי כבר הורה זקן.

ונראה שהוא תמיד שם תואר לחכם הגדול שבדור. והתואר זקן גדול יותר מחכם כדמוכח תענית טז. אף שהגמרא מתרץ בע"א.

ר' זריקא (תנא)

נזכר בתוספתא אהלות ספי"ח א"ר זריקא בה' באדר השני נמנו עליה כ"ד זקנים וכו'. ובמכלתא בשלח פ' ויסע דרש הפסוק ויאמר משה אכלוהו היום מכאן שלש סעודות בשבת, ובשבת קיז: הוא דרשת ר' חדקא.

ר' זריקא (ובירושלמי) ר' זריקן

היה בבלי תלמיד דר"ה כסוטה כא: ר' זריקא אר"ה. ותלמיד רב יהודה כביצה ז:, כתובות פח. ר' זריקא א"ר יהודה. ובירושלמי שבת רפ"ט ר' זריקן בשם רב יהודה וא"ד בשם רב חסדא.

וכן היה תלמידו דרב המנונא כעירובין רפ"י אמר ר' זריקא אסברא לי רב המנונא, ובסוכה פ"א ה"ז אמר בשמו.
ונשאר שמו במקום אחד בשם רב זריקא כשבת כד. שאמר נקוט דרב בידך.
וכשעלה לא"י היו עדיין ר' יוחנן ור"ל בחיים. ואף שלה מצינו שדיבר עמהם פא"פ אבל מצינו ר' זריקא אר"י כגיטין כג., ברכות רפ"ה. וביבמות פ"ח ה"א ר' ינאי בר' ישמעאל ור' זריקן בשם ר' יוחנן. וכן ר' זריקא ארשב"ל ברכות יא:, ועם ר' אלעזר מצינו שדיבר פא"פ כיומא ד: ר' זריקא רמי קראי קמיה דר"א (וידוע שר"א ור"י נפטרו בשנה אחת).
וכן ר' זריקא אר"א סוטה ד:, זבחים צג:, מנחות ז: פו:.
וכן אמר בשם ר' יוסי בר' חנינא כפסחים פ"ה ה"ד.
בשם ר' יעקב בר אידי כברכות פ"ב ה"ג־יג:.
בשם ר' חנינא כשבת פ"א רה"ב.
ואח"כ כשישב ר' אמי על כסא ר' יוחנן ישב גם הוא לפניו כדמצינו חולין מו. בעי ר' זריקא מר' אמי. אר"ז א"ר אמי ברכות ג: יא:, ביצה כה:, ב"ב קל:, וכן מצינו ר' זריקא א"ר אבא כשבת לח:, וב"ב קל: כשאמר ר' זריקא א"ר אמי א"ל הורה אתמר.
וכן היה ביקסרין אצל ר' אבהו כשבת פ"ז ה"ב שאמר ר' מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר' זריקן בשם חזקיה, וכן פסחים פ"א ה"ח א"ר מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר' זריקן בשם (ר') זעירא. וביבמות מב: א"ל ר' ירמיה כי עיילת לקמיה דר' אבהו רמו ליה. וקיבל מר"ז כדמצינו ר' זריקן בשם ר' זעירא בכורים פ"א ה"ד. הקשה לר"ז שבת פ"ג סה"א וכן צ"ל פסחים פ"א ה"ח. ובביצה כז. יסופר ר' יהודה נשיאה (השני) הוו ליה ההוא בוכרא שדריה לקמיה דר' אמי סבר דלא למחזיה א"ל ר' זריקא ואיתימא ר' ירמיה: הדר שלחיה לקמיה דר' יצחק נפחא – א"ל ר' אבא הכי אמר ר' זירא – א"ל (ר' זריקא) לר' אבא ואת זה בידך א"ל הכי אמר ר"ז הלכה כר"י. אמר מאן דהוא אזכי ואסק להתם – כי סליק להתם אשכחיה לר' זירא ושאלו אמר הלכה וכו'. והיטב מפרש בדק"ס שם שאחד מהם ר' זריקא או ר' ירמיה היה לפני ר' אמי ואחד לפני ר' יצחק נפחא. ומה שאמר אזכה ואיסק להתם אין הכונה שהיה אז בבבל כי כל המעשה היתה בא"י אך ר' זריקא למשל שהיה אז לפני ר' יצחק נפחא אמר כך אזכה ואסיק להתם היינו למקום ר' זירא, וזה ברור.
ר' זריקא בשם חזקיה מע"ש רפ"א, שבת פ"ז ה"ב.
ר' יצחק בר נפחא, קראו ר' זריקא מר כנדרים נז: ואותיב לר"י נפחא חולין מח:.

חביריו היו רב ביבי כמנחות קג: שרב יצחק בר ביסנא מתיב לרב ביבי ואישתיק – א"ל ר' זריקא מ"ט לא קא מהדר מר וכו', ובשבת פ"ח ה"א א"ל ר' זריקן לרב ביבי בגין דשאל לך ר' יצחק בר כהנא את בעיט ביה?

ר' יעקב ב"ר בון חבירו כעירובין פ"ט ה"ג ר' זריקא ר' יעקב בר בון בשם ר' חנינא – [א"ל ההוא מרבנן כצ"ל] לר' זריקן זימנין סגין פשטית עם ר' יעקב בר' בון ולא שמעה מיניה דא מלתא א"ל וכו'. ונראה שזה ר' יעקב הוא הנזכר עירובין מו: ר' יעקב ור' זריקא אמרו הלכה כר"ע מחבירו.

ר' ירמיה היה חבירו כגיטין מד. שאמר לו ר' ירמיה פוק עיין במכילתיך. ובמנחות פח: קרי עליה דר' ירמיה והדרך צלח.

וכפי הנראה שאחרי מות ר' אמי היה הוא מראשי הדור בקיסרין כשבת פ"ז ה"ב, פסחים פ"א ה"ח שאמר ר' מנא אזלית לקיסרין ושמעית ר' זריקן בשם וכו'. וכן פסחים עג. א"ל רב הונא בר חיננא לבריה כי אזלת לקמיה דר' זריקא בעי מיניה. וביצה כה: א"ל ר"נ לחמא בר אדא שליח ציון כי סלקית להתם – כי סליק אשכחיה לר' זריקא א"ל הכי אמר ר' אמי. ובחולין קי: א"ל אביי לרב ספרא – כי סליק רב ספרא אשכחיה לר' זריקא א"ל אנא שלקי לר' אמי ואכיל – כי הדר סליק אשכחיה לר' זריקא א"ל אנא וינאי בריה דר' אמי איקלעי לבי יהודה בריה דר"ש בן פזי וכו'.

ובתענית כג. א"ל ר' זריקא לרב ספרא חזי מה בין תקיפי דא"י לחסידי דבבל, חסידי דבבל ר"ה ורב חסדא, תקיפי דא"י ר' יונה אבוה דר' מני וכו', ומזה אנו רואין שהאריך ימים, שיספר שם מעשה דר' מני שאישתטח על קבריה דאבוה.

האומרים בשמו מצינו אך ר' חזקיה כברכות פ"א ה"א־ה.

ר' זריקן בר חמוי דר' זריקן

נזכר ברכות ספ"ז שהזכיר של חנוכה בארץ וקילסו אותו.

זרנוקי

ר' חייא בר זרנוקי סנהדרין כו..

ח

חבו

אדא בר חבו חולין עה:.

רב יוסף בר חבו יומא פז..

חבי בר ננאי

נזכר יבמות קטו: הנהו ב' שטרי דנפקי במחוזא וכתיב בהו חבי בר ננאי וננאי בר חבי ואגבי בהו רבה בר אבוה, ובספר בית ועד לחכמים להגאון בעל מלא הרועים העתיק חבי בר ינאי מנהרדעא שלא כהוגן, ואינו נחשב בין הת"ח.

חביבא

(בני חבב חותן משה, שמות פ"ד־יא).

רב יהודה בר חביבא ברכות מא..

רב חביבא

בשבת נד:, סוכה ד. ומגילה ז. מצינו רב ור' חנינא ור' יוחנן ורב חביבא מתנו בכולי סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי ר' יוחנן ומעייל ר' יונתן. וכתבו התוס' בשבת שם, פירוש מתנו הך שמעתא דאמר בסמוך. והשתא פסק הש"ס למילתיה וקא אמר בכולי סדר מועד כל כי האי זוגא מיחלפא ר' יוחנן ומעייל ר' יונתן, ולא קאי מתנו אחילוף, וכן פרש"י, ובאמת קשה מאוד שלא מצינו בשום מקום שרב חביבא היה בומן ר' יוחנן, ובכ"מ שמצינו שם רב חביבא הוא תמיד עם רבינא, ומצאתי בספר היקר משפחת סופרים בהקדמתו דבר אמת, וז"ל מה שאמרו "ורב חביבא" הוא מאמר מוסגר ופי' שרב חביבא מהני בבל סדר מועד דהיינו הבא בשבת, בסוכה ובמגילה כי האי זוגא רב ור' חנינא ור' יוחנן אז מתני תחת ר' יוחנן "ר' יונתן" אבל במקום דליכא כי האי זוגא רב ור' חנינא רק דאתמר רב ור' חייא ור' יוחנן כעירובין ח: אז לא מחליף את ר' יוחנן על ר' יונתן.

וכן כשמצינו בסדר אחר רב ור' חנינא ור' יוחנן כחולין קח. גם אז לא מחליף, ובאמת במגילה פ"א ה"ז איתא רב ור' חנינא ור' יונתן, ודפח"ח.

וזה רב חביבא היה מחותנו של רבינא ככתובות ח. רבינא איעסק ליה לבריה בי רב חביבא ובריך משעת אירוסין אמר קיים ליה בגווייהו דלא הדרי בהו, לא אסתייע מלתא והדרי בהו.

ובנדה סו. רבינא איעסק לבריה בי רב חביבא (כן הוא גרסת הרי"ף והרא"ש והרשב"א ובגמרא גרס בי ר' חנינא) ומשמע שם שנשאה. ובחולין נא. ההיא אימרתא דהוה בי רב חביבא דהוה שדרן כרעיה בתרייתא אמר רב יימר האי שיגרונא נקטיה מתקיף לה רבינא – אשכחוהו כרבינא.

וכן נזכר עירובין עט: אמר רבא הני תרתי מילי סבי דפומבדיתא אמרינהו – אמר רב חביבא הני נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו.

וב"ק נה. מפרש דברי ר"ל שתרנגול טווס ופסיוני כלאים זב"ז משום דרבו בהדי הדדי, וב"מ פה: אמר רב חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי וכו', וב"ב קמג: חולק עם מר בר רב אשי אי קרו אינשי לבר ברא, ברא, ובשבועות מ: רב חביבא מתני (דברי ר"ג) אסיפא, ובזבחים ג: רב חביבא רמי שינוי בעלים אתוך תוכו ומשני.

ונראה שסתם רב חביבא הוא רב חביבא מסורא דפרת ששקיל וטרי תְמיד עם רבינא כמו"ק כ. רבינא איקלע לסורא דפרת א"ל רב חביבא הלכתא מאי, ושם כד: רבינא איקלע לסורא דפרת א"ל רב חביבא אמר מר וכו'. וב"מ סא: רבינא איקלע לפורא דפרת א"ל רב תנינא (וגרסת דק"ס רב חביבא) יצירת מצרים דכתיב גבי שרצים ל"ל, ושם קו: שלחה רב חביבא מסורא דפרת לקמיה דרבינא.

רב חביבא בריה דרב יוסף בריה דרבא

נזכר ב"ב קמג: אמר משמיה דרבא, והיה לו אח בשם גאני כיבמות סו:.

רב חביבא בר כהן

נזכר שקלים פ"ד ה"ג[46] בנוסח הירושלמי הנדפס בש"ס, אבל בירושלמי הגרסא ר' בא בר כהן בעי קומי ר' יוסי. ונראה שהיה כתוב "רבי בא" ונעשה מזה "חביבא".

רב חביבא בר סורמקי

ביומא י. כי סליק רב חביבא בר סורמקי אמרה (לאתקפתא דרבה בר עולא) קמיה דההוא מרבנן א"ל מאן דלא ידע פרושי קראי מותיב וכו'. אך גרסת ע"י כי סליק ר' אבא, וב"מ פה: אמר רב חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי חוי ליה ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה וכו'.

ובירושלמי פאה פ"א רה"א, ר' הונא אמר למצות ער שליש – רב חביבא בשם רבנן דתמן מה שליש לדמים. ונראה שהוא רב חביבא בר סורמקי שעלה לא"י.

רב חביבא בריה דרבא

נזכר פ"א בהלכה ע"ז לד: שאמר הני פורצני דארמאי בתר י"ב ירחא שתא שרי. וגרסת דק"ס רב אחא בריה דרבא.

רב חביבא מחוזנאה

שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כתלמיד חבר כשבת פז:, עירובין נז., ב"ק עב., ובב"ק שם כשהקשה לרב אשי א"ל רב הונא בריה דרבא וצ"ל רב אחא בריה דרבא.

רב חביבא מסורא דפרת

ערך רב חביבא.

[46] במקור נכתב בטעות פ"ד ה"ז – הערת ויקיעורך

חביבי

כן קרא רב לר' חייא דודו כמבואר בערכו, והוא לשון תרגום אונקלוס דוד אהרן מתרגם אחבוהי דאהרן ובקיצור חביב.

רב חגא (ובירושלמי) ר' חגי (או) חגיי

הוא היה בבלי תלמידו דר"ה כמפורש מו"ק כה. כשנפטר ר"ה והביאו לארונו לא"י, והסכימו להניחו אצל ר' חייא, אמרו, מאן מעייל ליה. א"ל רב חגא אנא מעיילנא ליה דאוקמיתה לתלמודאי כי הוינא בר יח' שנין ולא חזי לי קרי, ומשמע ליה קמיה (שמשתי לפני ר"ה) וידעי במעשיו – ושירד רב חגא למערתא דר"ח ראה שם עמודא דנורא איבעית זקפיה לארוניה ונפק. ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ד וכתובות פי"ב ה"ג כשרצה ר' חגיי להביא את ארון רבו למערתא דר"ח אמרו ליה עילא את בעי יען כי אתה איש זקן (שהיה אז בן שמונים שנה) ולכן אתה רוצה ליכנס לשם שמא תמות תקבר שמה, א"ל שיקשרו חבל ברגליו שאם ימות שמה ימשכו אותו משם. ועבור זה הוכפלו שנותיו. ובשבת קנא: אר"ה ואמרי לה רב חגא (וזה יען שהיה תלמידו דר"ה), והיה כמו תלמיד חבר לר"נ כערכין ז. שאר"נ תני חגא.

וכן קיבל מעולא כגיטין כג. שאמר משמיה דעולא, וכע"ז סח. אותיבל עולא ואמר עולא חגא לא מידע ידע מאי קאמרי רבנן תיובתא קא מותיב?

וכשבא לא"י אז כבר נפטרו ר' יוחנן ור"א, וקיבל מכל גדולי תלמידי דר"י כדמצינו עירובין פ"ז ה"ה א"ר חגי כד הוינן יתבין קומי מנחם (והוא היה תלמיד דר' יוחנן כמע"ש פ"ב ה"ז).

ומר' יאשיה ב) כברכות פ"ב ה"ו א"ר חגי – שאילית לר' יאשיה.

בשם ר' יאשיה ערלה ספ"א, יומא מא:, וכן צ"ל בכריתות כח.

בשם ר' אבא בר זבדי כברכות פ"ג ה"ה, תרומות פ"ב ה"י[47].

בשם ריב"ל כתובות פ"ד ה"י, ב"ב פ"ט ה"ד.

בשם ר' אבהו כיבמות פ"ח ה"ג.

בשם ר' יצחק ב"ר פ"ט־ג. פ"כ־י.

בשם ר' שמואל בר נחמני שקלים ב:, ובעירובין כב. רב חגי ואיתימא רשב"ג, ובב"ק נ. איתא רב חנא וצ"ל רב חגא.

[47] לא נמצא לפנינו – הערת ויקיעורך

בשם ר' פדת ירושלמי ריש תענית, ובערלה פ"ג סה"א מצינו שאמר ר' חגי כד נחתית מן אילפא (ספינה) שמעית קליה דר' יעקב בר אחא יתיב מתני, וכן שאל לר' שמואל בר יצחק ברכות פ"ב ה"ו.

והיה גדול כ"כ עד שאמרו ר"ה פ"ב ה"ה וסנהדרין פ"א ה"ב ר' חגיי פתח ור' יונה ור' יוסי חתמין. ובכתובות פ"ב ה"ד א"ל ר' יוסי והא ר' יודן סבר כוותי? א"ל על דרביה (ר' אבא) אנא פליג לכ"ש עליה, ובשבת פ"א ה"ה א"ר חגיי מפני שהן משמיעות את הקול א"ל ר' יוסי יאות רבי סבר כר"י.

וכפי הנראה היה דיין בעירו כאשר יסופר יבמות פ"ב ה"ו וב"ר פ"ז־ב שיעקב איש כפר נבוראי הורה בצור שדגים טעונין שחיטה ושמותר למול בנה של עכו"ם בשבת שמע ר' חגיי שלח ליה תא לקי –ואח"כ הורה לו וא"ל חבוט חבטך דהוא טבה בקולטא. ובשבת פי"ט ה"ה אמר בשם ר' חגי, ושם ר' יעקב איש כפר גבוריא.

ומאמריו הגיעו לישיבות בבל כתענית ח: בימי רשב"ג – אמרו במערבא משמיה דר' חגי מהכא.

מחבריו הפרטים ידענו שהאריך ימים כאשר הבאנו לעיל. ושהיה שושביניה דר' שמואל קפודקי כברכות פ"ב ה"ו.

ר' חגא (או) חגי ב)

היה בא"י תלמידו דר' זעירא א) כדמאי פ"ג ה"ב ר' חגי הוה מיסתמך לר"ז. ומע"ש פ"ב ה"ז אמר קומי ר' זעירא, ופסחים פ"ח קידושין פ"ג ה"ב אמר בשם ר"ז. ובדמאי פ"ד ה"א ר' בון בר חייא בעי קומי ר"ז – על ר' חגי וכו, ור' הילא אמר עליו חגי אינש סבורא הוא כקידושין פ"ג ה"ב.

וכן היה תלמיד מובהק לר' יוסי (חבירו דר' יונה) כב"ב יט: כה: ר' חגא משמיה דר' יוסי. ופסחים פ"ד ה"ג, קידושין פ"ג ה"ג בעי קומי ר' יוסה, וא"ל בבר קדמוך ר' אבין. ובתרומות פ"ב ה"א, סוכה פ"ה ה"ג תירגם ר' חגי קומי ר' יוסה. וברכות פ"ב רה"ו, כתובות פ"ג ה"י א"ר חגי קומי ר' יוסי, ובכתובות רפ"ד מתיב לר' יוסי, ובנזיר פ"ה ה"א־כא. קריבותיא דר' חגי – אתא עובדא קומי ר' אחא – קומי ר' יוסי – א"ר חגי "משה" יאות א"ר יוסי, וזה היה דרכו לישבע בשם "משה" כדמאי פ"ד ה"א תענית פ"ד ה"א, מגילה פ"א ה"ט סנהדרין רפ"ב, הוריות רפ"ג, נזיר פ"ה ה"א, וביומא פ"א ה"א איתא בטעות א"ר חגי משם וצ"ל משה.

ור' מנא (בנו של ר' יונה) היה חבירו כיומא פ"ו ה"ד ר' מנא סלק למבקריה לר' חגי ביוכ"פ (שהיה חולה) א"ל ר' חגי צחינא א"ל שתה והלך לו וכשבא אח"כ שאלו אם שתה א"ל משעה שהתרת לי לשתות הלך ממני הצמא.

ובתענית רפ"א א"ר מנא קומי ר' חגי.

וכפי הנראה שר' חגי ירד עם כל הנחותי לבבל בסוף ימי אביי ורבא וזה שמצינו ב"מ קי"ג: אמר רבא בר רבה מחרישא דכספא מתקיף לה רב חגא ולימא ליה לאו עלי קרמית א"ל אביי וכו', ובסנהדרין קיא: רב חגא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא (והוא היה בימי רבא ככתובות קד.), וזה שאמרו ב"ק מב. כי אתא רב חגא (כן הוא גרסת דק"ס ושיטה מקובצת ובגמרא חגי) מדרומא אתא ואייתי מתניתא בידיה כוותיה דרב אדא בר אהבה (שבזמן אביי ורבא).

מקורותיו הפרטים מצינו שהיה לו בת כב"ב פ"י ה"ט שאמרו שם חמוה דברתיה דר' חגי הוה עקבא בפורנא דברתיה דר' חגי – אתא עובדא קומי ר' אחא – קומי ר' יוסי.

וכן היה לו בן גדול בתורה בשם ר' אלעזר שהיה תלמיד דר' מנא כשקלים פ"ז ה"ב. ומזה נראה קצת שעלה אח"כ לא"י בזמן שהיה ר' מנא הריש בציפורי ושם ישב עם ב"ב.

ר' חגא דצפורי

כן מביא בסה"ד משקלים פ"א אבל לא נמצא שם וגרסא שלנו ר"ה רבה דציפורין אמר הנהי"ג ר' חנינא בציפורן.

ר' חגא חתניה דרב אדא בר אהבה

כן מביא ביוחסין השלם וגרסא שלנו ביבמות קי:[48] רב חנא.

ר' חגאי

נזכר זהר לך פ"ט ופנחס צח. עם ר' חייא ור' אלעזר בר' שמעון.

חגי

(חגי בן גד, בראשית פמ"ו־טז)

ר' יונתן בן חגי ב"ר פמ"ב־ז.

ר' חגי בן אלעזר

נזכר ש"ר פמ"ב־ג, ובמד' תהלים פקי"ט־ג ר' יהודה הלוי בר שלום בשמו.

חגרא אחיו דר' בא בר בינא

נזכר מגילה פ"א ה"ט־יב. שנתן ס"ת לרב חננאל (שהיה סופר) ולא מצא בה דף אחד שלם.

[48] במקור נדפס בטעות ק: – הערת ויקיעורך

אבא חגרת

נזכר בד"א רבה פ"א אבא חלפי אומר משום אבא חגרת אביו אל תהי פרוץ בנדרים שלא תמעול בשבועות ואל תתאחר אצל כהן ע"ה. לא תרבה שיחה עם האשה, (ובנדרים מובא המאמר בלשון תנא) ובשבת קה: ר"ש בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא. ונראה שהוא אבא חגרת ואל"ף מתחלף בירושלמי כמו אילפא־חילפא.

ר' חדקא

תנא דברייתא המפורסם בהלכתו שבת קיז: שחייב אדם לאכול ארבע סעודות בשבת, ובירושלמי שבת פט"ז ה"ג נקרא ר' הינדקס. ונזכר גם בהלכה כסנהדרין נו: שמוסיף שבני נח נצטוו אף על הסירוס. ובאגדה נזכר תענית יא: שאמר נשמתו של אדם מעידה עליו, ובד"א זוטא פ"א אמר אהוב את שמא ושנא את הכמה בכך (פי' שלא לומר מה בכך)), ובמגילת תענית פי"ב אומר יום שבקשו אויבים להרוג חכמי ישראל עלה הים והשחתי שליש בישוב, ובילקוט שה"ש פ' לריח שמניך אומר מן הדא אתה למד שריח הצדיקים יפה וניכר אצל הרשעים.

וקרוב מאוד לומר שהיה מתלמידיו הראשונים דר"ע כב"ב קיט. ובספרי בהעלותך שאמר ר' חדקא, שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי ר"ע.

חובה

(שם מקום, בראשית סי"ד־טו).

ר' שמואל בר חובה קה"ר פ"א־ז־ח.

חובה

אשת רב הונא כנזיר נז: ששאל רב אדא בר אהבה לר"ה מאן מגלח לבניך א"ל "חובה" וב"ק פ. שאלו מאן מינטר לבהמה דקה שלך א"ל "חובה", א"ל חובה תקברינהו לבנה. וכן היה שכולה שניה דר"א בר אהבה לא אקיים זרעיה לר"ה מחובה.

חוטה

שמעון בר חוטה נזכר ב"ר פכ"ו־ג.

חולפנא

בערכין כח: ר' חייא בר אמי משמיה דחולפנא, ועיין ערך אולפנא.

חומה

ביבמות סד: שהיא היתה בת איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה ונשאה רחבא דפומבדיתא ושכיב, ונשאה רב יצחק בריה דרבה בר בר חנה ושכיב, ובא רב יצחק בר יוסף וסיפר לפני אביי שר' יוחנן סובר דאך בתלתא זימני הוי חזקה ועל סמך זה

הלך אביי ונשאה ושכיב גם הוא ואמר רבא ומי איכא דעביד עובדא בנפשיה כי האי? ובכתובות סה. יסופר שבאתה לפני רבא אמרה ליה פסוק לי מזונא פסק לה. פסוק לי חמרא אמר לה ידענא ביה בנחמני דלא הוה שתי חמרא אמרה לו חיי דמר דחוה משקה לי בשיפרזי כי האי, בהדי דקא מחויא ליה איגלי דרעא נפל נהורא בבי דינא (שהיתה יפת תואר מאוד ובשרה מבהיק) קם רבא על לביתיה תבעה לבת רב חסדא (אשתו) – נפקא אבתרה מחתא לה בקולפי דשידא עד דאפקה לה מכולי מחוזא א"ל קטלת ליך ג' ואתית למיקטל אחרינא?

רב חונה בר אדא
נזכר ירושלמי שביעית פ"י סה"ג, ובדפוס ווינעצייא גרס ר' חייא בר אדא.

רב חונה
בירושלמי הוא רב הונא, ו**רבי חונה** הוא ר' הונא.

רב חונה בר חייא
ערך ר"ה בר חייא.

ר' חונה בר חמא
נזכר שביעית פ"ב ה"ה.

ר' חונה דציפורין
ערך ר"ה.

ר' חונה ספרא דסדרא
ערך ר"ה.

חוני
יוסי בר חוני, זבחים פ"א מ"ב.

ר' יוסי בר ר' חוני נזיר כג..

חוני המעגל
ברש"י מנחות צד: ד"ה דעגיל מפרש שנקרא חוני המעגל על שם שעשה עוגה. וביוחסין מביא בשם רב צמח גאון שהיה מעיר מגלו .והיה חסיד גדול ומלומד בנסים כדמובא במגילת תענית פי"ב, בעשרים ביה (באדר) צמאו עמא למטרא ונחת להון, מפני שהיה רעבון ובצורת בא"י ג' שנים זא"ז, והתפללו ולא ירדו גשמים, וכיון שראו שיצא רוב אדר ולא ירדו גשמים הלכו אצל חוני המעגל (מכאן ואילך מובא תענית פ"ג מ"ה) להתפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימקו, התפלל ולא ירדו

גשמים. מה עשה? עג עוגה ועמד בתוכה ואמר לפניו בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך, התחילו גשמים מנטפין אמר, לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שחין ומערות. התחילו לירד בזעף. אמר, לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה, ירדו כתיקונן עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים, באו וא"ל כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן ,א"ל צאו ודאו אם נמחית אבן הטוען. שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך וכו'. ובגמרא שם כג. יסופר המעשה באריכות וכמעט שהסיפור דמגילת תענית ודברייתא אחד הם ואחד נעתק מחבירו.

ור' יוחנן יספר ממנו מעשה נפלא שכל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא? יומא חד אזל באורחא חזייה להההוא גברא דהוה נטע חרובא א"ל האי עד כמה שנין טעין א"ל עד ע' שנין, א"ל פשיטא לך דחיית ע' שנין, והשיבו שהוא שותל בשביל בניו כדרך שעשו אבותיו עבורו. יתיב קא כריך דיפתא אתא ליה שינתא נים אהדרא ליה משוניתא איכסא מינא ונים ע' שנין כי קם חזייה להההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו א"ל את הוא דשתלתיה? א"ל בר בריה אנא, אמר ש"מ דניימי ע' שנין, וכשבא לביתו ושאל אם בריה דחוני המעגל קיים א"ל בריה ליתא, בר בריה איתא, א"ל אנא חוני המעגל לא הימנוהו. אזל לבהמ"ד כל קושיא דהוה לרבנן הוה מפרק להו, אמר להם אנא ניהו. לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעי רחמיה ומית.

וברושלמי שם פ"ג ה"ט א"ר יודן גיריא הדין חונה המעגל (שהתפלל על הגשמים) היה בר בריה דחוני המעגל שהיה סמוך לחורבן בית ראשון, והראשון ישן ע' שנין וישן כל ימי החורבן וכשהקיץ שאל מה חדשות בעולם ותמהו איך לא ידע החדשות (שנבנה בית המקדש) וכשאמר להם שהוא חוני המעגל א"ל אם חוני את הלא שמענו כשהיה נכנס למקדש היתה העזרה מאירה. אף הוא על לעזרה והאירה וקרא על גרמיה בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים.

ובקדמוניות היהודים יסופר כשצר הורקנוס על אריסטובלוס אחיו מצאוהו אנשי הורקנוס ויביאוהו אל המחנה ויחלו פניו שיקלל בשם ה' את אריסטובלוס והוא לא אבה לשמוע בקולם וכאשר כפאוהו לעשות כן ואם לא ימיתוהו התייצב בתוך כל המון ויפרוש כפיו השמימה ויאמר אהה ה' אלקי השמים והארץ - אל תשמע אם יתפללו לפניך אלה על אלה לרעה כ"א לטובה. וכשמעו דבריו ויפלו עליו רשעי העם וימיתוהו

וכל המעשיות המובאים בבבלי וירושלמי ובקדמוניות אמת הם. ולא שהירושלמי חולק על הבבלי אך ר' יודן גיריא גילה לנו האמת שמה שיסופר במשנה הוא חוני בר בריה ואין כוונתו בר בריה ממש אך כוונתו מבני בניו. וחוני הראשון היה קודם חורבן הראשון, וסיפור ר' יוחנן ור' יודן כמעט אחד הם, איך שישן ע' שנה והקיץ כשנבנה בית שני, אבל חוני השני באמת אדם גדול בזמן שמעון בן שטח כמפורש במשנה, וידוע ששמעון בן שטח נפטר בזמן שלמנצא המלכה אחותו, ובימי מלחמת האחים נהרג כאשר יסופר בקדמוניות.

והשאיר בן ובת, ובנו הוליד החסיד הגדול בשם אבא חלקיה ובתו ילדה בן בשם אבא חנן חסיד גדול כמבואר בערכם.

חוני הקטן

נזכר בתוספתא ר"ה ספ"ב שא"ל ב"ה לב"ש והלא במעמד כולכם זקני ב"ש ירד חוני הקטן ואמר וכו'.

ר' חוניא

נזכר בנדרים פ"ג ה"ב אמר בשם ר' שמואל בר נחמן. וב"ר פצח-ה ר' חוניא ור' עזריה בשם ר' יוחנן. ובשהש"ר פ"ד פ"ח-ב בשם ר' יוסטא ,ובשבת פי"ד ה"ג ר' חוניא יעקב מעפרתים בשם רבי, ומד' תהלים פ"ב-טז ר' חונייא בשם רב אידי.

ונראה כי הוא ר' הונא, כב"ר פ"א-יד ר' חונייא בשם רבי והמאמר הזה בירושלמי פאה פ"א ה"א-ב: גרס ר' חונה בשם רבי, ובתנחומא במדבר-י ר' חוניא והמאמר הזה מובא בילקוט שם בשם ר' הונא. וכן ב פיג-ב ר' חוניא - ובאסתר רבה פ"ב-יד גרס ר' הונא.

ר' חוניא בר אלעזר

נזכר בראשית רבה פמ"ב-ג.

חוניא בן יוסף בן פכסס הכהן

בספרא אמור-ט מעשה ביוסף בן פכסס שעלתה נומי על רגלו ובקש הרופא לחותכה - קרא לנחוניא בנו וא"ל עד כאן היית חייב לטפל בי מכאן ואילך צא לך שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו, ומובא בירושלמי נזיר פ"ג ה"א ושם נחונייה בן יוסי.

ר' חוניא דברת חוורן

שם התנא הזה נשתנה כמה פעמים ונקרא בשם ר' חנינא דמן חוורן או דברת חוורן ולפעמים בשם סתם ר' חוניא או ר' חוניא איש בקעת בית חורתן.

רבו מצינו אך פ"א שאמר בשם ר' שמעון בן חלפתא בסוכה פ"ד ה"א ר' בא בר זבדא ר' חוניה דברת חוורין בשם ר"ש בן חלפתא. וכן צ"ל בשקלים פ"ד רה"ב.

וכל גדולי דור הראשון והשני דאמוראי א"י קבלו ממנו כנדה כה: אמר רב ביבי בר אביי א"ר יונתן מעדותו של ר' נחוניא נשנית משנה זו (שסנדל צריך צורת הפנים), ובירושלמי שם פ"ג ה"ג מובא המאמר ע"ש ר' סימון בשם ריב"ל מעדותו של ר' חונייה מברת חוורן היא.

ובסוכה מד. א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלל"מ, ובירושלמי שם פ"ד ה"א מובא המאמר ע"ש ר' בא בר זבדא בשם ר' חוניא דברת חוורן.

ובשביעית פ"ו ה"א-יח. כהנייא שאלין לר' יוחנן אהן חוטא דנייא א"ל בשם ר' חוניא דברת חוורין וכו'. ובשבת פרק א' הלכה ט' ר' יוחנן בשם ר' חוניא [דברת חורין] עד כדי הילוך ד' מיל.

ובשביעית רפ"ט ר' חוניא דמן חוורין הורי לציפורייי בספחי חרדל ובביצה כר' יהודה עאל ר' יוחנן ודרש לון כרבנן אמר (כן פירשו המפרשים) מה איתיתון לי ההן סבא דאנא שרי והוא אסר ומפני שני דברים (אלו) נחת ר' יוחנן מן ציפורין לטבריא. וקשה מאד לומר שר' יוחנן יאמר כן על רבו שקיבל ממנו כמה הלכות. ובביצה פ"א ה"א מובא המאמר ושם אך ר' חנינא הורי לציפוראי וגם זה קשה שיאמר ר' יוחנן על ר' חנינא רבו כן, אבל כבר בארתי בערך ר' חנינא בר סיסי שכן צ"ל בשביעית ובביצה.

והיה גדול כ"כ בעיני חכמי הדור שלקח חלק בעיבור השנה כע"ז פ"ג ה"א אמרו כד דמך ר' חנינא דברת חוורן איתבזע ימי דטבריא. אמרין כד הוה סליק לעיבורא הוה ימא מתבזע קומי.

והיה לו בן בשם ר' עוזיאל כירושלמי מע"ש רפ"ה ושקלים פ"א ה"א ר' ברכיה ר' יעקב בר בת יעקב בשם ר' חנינא דברת חוורן. ר' יוסי אמר לה ר' יעקב בר אחא בשמו. ר' יחזקאל (ובמו"ק פ"א סה"ב וסוטה פ"ט ה"א גרס ר' חזקיה) ר' עוזיאל בריה דר' חנינא דברת חוורן וטמא טמא יקרא וכו', ובבבלי מו"ק ה. איתא אך א"ר עוזיאל בר בריה דר' עוזיאל רבה, וחסר תיבת בנו של ר' חוניא וכו'.

ובסה"ד ובמבוא המשנה חלקוהו לשנים או לשלשה ולא הרגישו כי הוא הכל תנא אחד. ובספר אהבת ציון וירושלים בשביעית 53 יתפיס את הרב בעל דוה"ר ויאמר שלחנם משיג על סדה"ר ובחנם משיגו כי בסה"ד מביאו בערך ר' חוניא דמן חוורן ובערך ר' נחוניא. וגם עשה לו ערך ד' ויאמר ר' נחוניא דבית חוורן ע"ל חוניא.

ר' חוניא חמוהי דר' אמי

נזכר ילקוט מלכים א. רמז קעט. אבל הוא ט"ס כי מקורו משהש"ר פ"א־יא ושם ר' ינאי חמוהי דר' אמי, ולכן מצינו חולין קיא. שר' אמי היה לו בן בשם ינאי.

חניו בנו השני דשמעון הצדיק

במנחות קט: יסופר ששמעון הצדיק קודם פטירתו צוה שחוניו בנו השני ישמש תחתיו ונתקנא בו שמעי אחיו שהיה גדול ממנו ב' שנים ומחצה, א"ל שמעי בא ואלמדך סדר עבודה והלבישו באונקלי וחגרו בצילצול והעמידו אצל המזבח ואמר שמעי לאחיו הכהנים ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו - ורצו הכהנים להרגו וברח לאלכסנדריא של מצרים ובנה שם מזבח - דברי ר"מ, ור"י יספר שהמשעה היה שחוניו לא קיבל עליו ואעפ"כ נתקנא וכו'.

ובקדמוניות היהודים יסופר ששמעון הצדיק נהניח בן קטן בשם חוניו ושימש אלעזר אחיו של שמעון תחיתו. אבל המעשה מחניו שבנה מזבח במצרים הוא בנו של שמעון בן חניו בן שמעון הצדיק, ובע"כ צריכים אנו לומר שכונת הגמרא על שמעון נכד שמעון הצדיק, ושם הצדיק נשתבש מן המעשה שקודם זה.

וכבר הארכתי בערך שמעון הצדיק.

ר' חוצפית המתורגמן

הוא היה המתורגמן בסנהדרי יבנה תחת נשיאות רבן גמליאל, כאשר יסופר בבכורות לו. במעשה דר' צדוק שרננו כל העם וא"ל עמוד. וכן בברכות כז: כשהורידו את ר"ג מנשיאותו א"ל עמוד.

ובירושלמי שם פ"ד סה"א הלשון שא"ל הפטר את העם.

ונזכר במשנה שביעית פ"י מ"ו בשם סתם ר' חוצפית אומר כותבין לאדם על נכסי אשתו וכו'. ובתוספתא כלים ב"ב פ"ב שר' חוצפית ור' ישבב ור' חלפתא ור' יוחנן בן נורי ישבו חרש בציפורי אצל ראב"ע.

והיה מהרוגי מלכות כמפורש איכה רבתי פ"ב פ' בלע. ומדרש תהלים פ"ט־יג. והיה אז בן ק"ל שנה כדמובא במדרש אלה אזכרה הנדפס בבהמ"ד חדר ב'. ולא ניתן לקבורה כמפורש קידושין לט. וסוף חולין שאלישע־אחר ראה לישנא דחוצפית המתורגמן דהוה גריר ליה ד"א אמר פה שהפיק מרגליות ילחך עפר? וכן מובא בתוס' בכורות לו. שהיה מהרוגי מלכות.

ובאור זרוע ה' בכורות כתב שהיה שקול כיונתן בן עוזיאל.

חורני או חורנית

ר' יוחנן בן החורני סוכה פ"ב מ"ז, ובעירובין יג: גרס בן החורנית.

חזקיה

הוא היה בנו השני דר' חייא ואשתו יהודית כמפורש יבמות סה: שילדה לר"ח תאומים יהודה וחזקיה, ופזי וטוי אחיותיהם, אך יהודה וחזקיה לא נולדו בשעה אחת כי אם אחד נולד לתחילת ז' חדשים והשני נשתהה עד לסוף ט' חדשים, וכן הוא מפורש בנדה כז. דא"ר אבין בר רב אדא א"ר מנחם איש כפר שערים מעשה ונשתהה הולד ג' חדשים והרי הם יושבין לפנינו יהודה וחזקיה בני ר' חייא, ובלא ספק היה יהודה הבכור מדקרי להו בכל הש"ס מקודם יהודה ואח"כ חזקיה וכן מפורש מו"ק כה. שיהודה מונח אצל אביו מימין וחזקיהו משמאל.

מקום לידתו בל"ס הוא עיר כפרי בבבל מקום ר' חייא. כי כשעלו עם אביהם לא"י היו כבר גדולי הדור כעדות ר"ל בסוכה כ. דאר"ל הריני כפרת ר"ח ובניו – חזרה ונשתכחה עלו ר' חייא ובניו וייסדוה, כחולין פו. משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזוועות ולא החמיץ יינם ולא לקה פשתנן ונתנו חכמים עינים בר"ח ובניו. וכן הוא בירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה.

והגאון שי"ר בספרו ערך מלין ערך אמורא צד 120יאמר שנולדו בא"י ומא"י הרחוקה מבבך מצא הסיפור (שנולד ג' חדשים אחר אחיו) קן לה. ושרי ליה מרא הלא מפורש שנולדו בבבל וכשבאו לא"י היו כבר גדולי הדור, אבל היו עוד עולי ימים, וכשבאו לפני רבי קבלם בחיבה יתירה, ור' חייא ובניו אכלו על שלחן רבי כמפורש סנהדרין לח. יהודה וחזקיה הוו יתבי בסעודתא קמיה רבי ולא אמרי ולא מידי א"ל (רבי) אגברו חמרא "אדררקי" כי היכי דלימרו מלתא, כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל ריש נלותא שכבל ונשיא שבא"י, אמר להם רבי, בני קוצים אתם מטילין לי בעיני? א"ל ר' חייא, רבי, אל ירע בעיניך – נכנס יין יצא סוד. ומזה אנו רואים אהבת רבי לר"ח ובניו.

ורבי ראה היטב את גדולתו כב"מ פה: שאליהו גילה לרבי שר"ח ובניו המה דוגמת האבות והוריד רבי לר"ח ובניו להתפלל, אך הם מאסו מלהשתמש בכתרה של תורה, וכמו אביהן ר' חייא שהיה סוחר במשי וכיתנא כן בניו היה להם שדות כדמצינו ביצה מ: בני רבי חייא נפוק לקרייתא (לכפרים לראות שדותיהן, רש"י) כי אתו א"ל אבוהן כיום בא מעשה לידכם וכו'. וכנדה כד. בני רבי חייא נפוק לקרייתא אתו לקמיה דאבוהן וכו', וכן מצינו גם לאחר פטירת אביהן כברכות יח: בני רבי חייא נפוק לקרייתא אייקר להו

תלמודייהו הוה קא מצרעי לאדכורי אמר ליה חד לחבריה ידע אבון בהאי צערא וכו'.
ולדעת רש"י חולין קו. ותוס' עבודה זרה לח. שחזקיה היה תנא. ואף שהיו נקראין בשם אמוראי דמערבא כבבא בתרא עה:, זה אך יען שהיו באמת בדור שאחרי התנאים, כי גם דרבי חייא אביהם ורבי חנינא וכל גדולי הדור שאחר רבי היו נקראין אמוראים, אבל היו גם תנאים יען שהמה סדרו ברייתות כדמצינו בכל מקום "תנא דבי חזקיה", כשבת כד:, כתובות לג: לה. לח., בבא קמא כו: סג:, בבא בתרא קמג:, סנהדרין לז ב, או "דבי חזקיה תנא" כקידושין לה., סנהדרין טו: סנהדרין מא. סנהדרין סט.
והוא חזקיה בנו של רבי חייא כמפורש בתוספות כתובות לה. ד"ה ומי.
וחבריו היו בר קפרא שחולק עמו סנהדרין ק..
ורבי ינאי שחולק עמו כזבחים טו. אבל רבי ינאי היה קשיש ממנו כחולין כ. שאמר רבי ינאי וקבלו הרובים את תשובתם (ופרש"י הנערים בני רבי חייא). ורב כהנא (תלמיד חבר דרב) כמנחות כג: מנחות כד. כי סליק רב כהנא אשכחיה לבני רבי חייא והוא בעי מינייהו והם בעו ממנו.
והיה קשיש מרבי יהודה נשיאה שהיתר השמן כתוספות עבודה זרה לח: ד"ה ת"ר.
ריב"ל מחלוקתם זבחים קט.
תלמידיו הגדולים היו ר' יוחנן כשבת קיב: שאמר לו ר' יוחנן "רבי" שנית לנו סנדל. וכן כתבו התוס' גיטין פד: ד"ה ר"י שכל זמן שחזקיה היה קיים לא היה ר"י ריש ישיבה.
מחלוקת חזקיה ור"י עירובין נ., חגיגה ח. ט., גיטין נג., קידושין מט., סנהדרין פו. ק., ע"ז מו. עג:, זבחים נו:, חולין קו., ומה שמצינו סנהדרין פ"ו ה"א "חזקיה שאל - שמע ר' יוחנן ואמר הא שאלתא דחמרא", פשט הפשוט שר"י לא האמין שמפי רבו יצא שאלה כזו, ולא ששמע ר"י מפיו.
ר' יוסי בר חנינא כחולין נז. אמרי במערבא משמיה דר"י בר' חנינא מדבריו של בריבי (חזקיה שהיה גדול בדורו, רש"י) ניכר שאינו בקי בתרנגולין.
ר' אסי ור' חייא בר אבא משמיה מו"ק י. יג:.
ר' אלכסא משמו כתובות פ"ה סה"א.
ר' יונה ר' חנניה (צ"ל תרוייהו) בשם חזקיה קידושין פ"א ה"ה ובבבלי כו., וכן מצינו מע"ש פ"ב ה"ג ר' יונה בשם ר' חזקיה וצריך לומר בשם חזקיה כגרסת מראה הפנים.
ר' יודן בריה דרב חמא מכפר תחומין משמיה כתובות פ"ב ה"ט.
ר' יצחק בר' אלעזר משמיה כתובות כז. קט., ע"ז מח:.
ר"ל משמיה ב"ק ט: כב:, ערלה פ"א ה"ה.
ר' שבתי אמר חזקיה גיטין כו:, ב"ב קסג.

הלכותיו מלאים בכל הש"ס בבלי וירושלמי והמפורסמות המה פסחים כא: שאמר מניין לחמץ בפסח שאסור בהנאה.
חגיגה ט. טופלין בהמה לבהמה ואין טופלין מעות למעות.
גיטין נג: הזיק שאינו ניכר שמיה היזק.
ב"מ נב: מעשר שני שאין בו שוה פרוטה אומר הוא וחומשו וכו'.
סנהדרין פו. עידי גנבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו אין נהרגין דס"ל כר"ע דבר ולא חצי דבר. ע"ז עג: הגדילו באיסור אסיר.
חולין קו. חמי טבריא אין נוטלין מהן לידים.
וכן אמר תמיד "אמר קרא" כקידושין יז: כו., הוריות ד. ט:, ע"ז נג.
באגדה מצינו ממנו אך מעט כסוטה ה. שאמר אין תפלתו של ארם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר. ובערכין יט. אמר אמרי אינשי סבא בביתא פאחי בביתא וכו'.
ומה שנזכר ע"ז נד. הוא ר' חזקיה האחרון. מקומו הקבוע היה טבריא כמגילה ה: חזקיה קרי בטבריא בי"ד ובט"ו, וברכות נג. אמר כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי (שהיו קרובות זו אל זו).
נפטר בטבריא ונקבר שם כמפורש מו"ק כה. כשהובא ר"ה לא"י ר' אמי ור' אסי נפקו, וידוע שהמה היו בטבריא במקום ר' יוחנן, וכשהעלו את ר"ה למערא דר"ח הוה גני יהודה מימיניה וחזקיה משמאליה, וקברו את ר"ה אצל חזקיה.

ר' חזקיה

הנזכר בזהר עיין נח סט: שאזיל מקפוטקיא ללוד פגע ביה ר' ייסא, ושם ויצא קנא. ר' חייא ור' חזקיה הוו יתבי וכו', ושם וישלח קעו: שמצא לר' יוסי וכו', ושם קצז: שהלך עם ר' ייסא מקפוטקיא ללוד. ושם ויחי רכו. שלמד מפירקין דרב ייבא סבא, ושם רכט: שהלך עם ר' יוסי ור' יהודה באורחא, ושם רמג: שהלך עם ר' יוסי לראות לר"ש בקפוטקיא, שם יתרו סח: שהלך עם ר' אלעזר וראו נחש אחד ורצה ר' חזקיה להרגו ולא הניחו ר"א.
שם פו. שהלך עם ר' יהודה מקפוטקיא ללוד לראות לר"ש.
שם פקודי רכג: יתיב עם ר' אבא ור' יוסי.
שם ויקרא ד: שאל לרשב"י.
שם יב: ישב קמיה דר' יצחק.
שם תזריע נ: ישב קמיה דר"ש.
שם מצורע נד. ישב קמיה דר"א.
שם אחרי עא. שהוא ור' ייסא היו בגוש חלב.
ובזהר נשא קכז: קראו ר' חזקיה בר רב.

ומה נאה דרשתו נשא קכו. אשתך כגפן פוריה מה גפן לא מקבל עליה אלא מדידיה כך אתתא דישראל - לא מקבלא עלה אלא ההוא בר זוגא.

ר' חזקיה (אמורא בא"י בדור הרביעי)

הוא היה תלמידו המובהק דר' ירמיה כזבחים עה: ר' הונא ור' חזקיה תלמידי דר' ירמיה אמרו, וכשביעית פ"ח ה"ב אתא ר' חזקיה ושאל לר' ירמיה, וביבמות פ"ד ה"א ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי שר' ירמיה אמרה א"ל ר' חזקיה לא אמר ר' ירמיה ואיקפד ר' יוסי ואמר שאפילו יהושע שהיה קשור למשה לא אמר כן ואת אמרת כן? ומזה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק. וכן מצינו בבבלי סוכה מה:, סנהדרין צז: חזקיה א"ר ירמיה (והוא ר' חזקיה).

וכן אמר בשם ר' ירמיה כברכות פ"ה סה"ב ורפ"ו, ופ"ט ה"ב ובכל מקום בירושלמי. ובתנחומא במדבר-כז ר' חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן וצ"ל א"ר חזקיה א"ר ירמיה א"ר חייא בר אבא כדמובא שם בהגהות.

ובברכות פ"ג ה"א-כא. ר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן וצ"ל בלי וי"ו.

וכן קיבל מר' אבהו כביצה פ"א ה"ב ששאלו ר' מנא מן הן שמע רבי א"ל מן ר' אבהו.

וכן אמר בשם ר' אבהו כשבת פי"א ה"ג, יבמות פ"א ה"ב, כתובות פ"א ה"י, פ"ה ה"ו.

ובאמת היה מקומו דר' חזקיה בקיסרי במקום ר' אבהו ובאשר נבאר הלאה לכן מצינו בקידושין לג: אמר [רבי] חזקיה אמר לי ר' חנינא בריה דר' אבהו אמר רבי אבהו. וכן הוא בבכורים פ"ג ה"ג.

וכן אמר בשם ר' אחא כירושלמי ריש שבת, ביצה פ"ה ה"ב.

בשם ר' אבא בר ממל כפסחים פ"ח ה"ב. בשם ר' כיני[49] ע"ז פ"ג ה"ג. בשם ר' דוסתי חגיגה פ"א ה"ח. בשם ר' זריקן ברכות פ"א ה"א-ה.

בשם רב חסדא שקלים פ"ד ה"ד. וכסוטה פ"ט סהי"א ר' חסידא שאל לר' חזקיה אין זה רב חסדא.

בשם ר' יהודה גרוגרות שקלים פ"ד ה"ב.

בשם ר' יהודה בן פזי שבת ספ"ב.

בשם ר' חנינא[50] ברכות פ"ח ה"ו.

בשם ריב"ל כתובות פ"ח ה"א.

בשם ר' יעקב בר אחא ברכות רפ"ה, ב"ק פ"ט ה"ג.

וכן מצינו אותם ביחד כברכות פ"ב ה"ה, פ"ג ה"א-כ:.

[49] עיין מה שכתב בערך רב בינה

[50] נראה שהוא ר' חנינא בר חמא - ויקי עורך

וכן קיבל מר' יוסי (חבירו דר' יונה) כקידושין פ"א ה"ו דלמא ר"ה ור' פנחס ור' חזקיה סליקין מישאל בשלמא דר' יוסי למילף מיניה. וכן אמר בשם ר' סימון שקלים פ"א ה"ד. חבריו ר' אדא בר בימי כברכות פ"ט סה"ב, וכן צ"ל בתענית פ"א ה"ג.

ר' הונא כזבחים עה:, ב"מ רפ"ד.

ר' כהן[51] ירושלמי סוף קידושין ששניהם אמרו בשם רב.

ר' אמי (בבלאי) כברכות פ"ג ה"א-כ:.

ור' מנא היה לו כתלמיד חבר כנדרים פ"ה ה"ה א"ר מנא קשיתיה רומי ר' חזקיה, ובשביעית ספ"ט שאלו ר' מנא. וב"ק פ"ט ה"ג א"ר מנא אזלית לקיסרין ואשכחית לר' חזקיה דדרישׁ, ובנזיר פ"ז ה"א א"ל ר' מנא נהיר את דהוה ר' יעקב בר אחא קאים הכא. ונראה שירד לבבל בזמן אביי עם כל הנחותי וזה שמצינו שבת לח: קח:, חולין קיא: שאמר בשם אביי, וביבמות פ"ח ה"א ר' חזקיה בשם רבא ונראה שהוא ר' בא, ודכמצינו שבת פ"ז ה"א שאמר בשם ר' בא.

האומרים בשמו מלבד ר' מנא מצינו ר' טביומי כברכות פ"ב ה"א-יב.

ומה שמצינו יבמות פ"ו ה"ו ר' חנינא בר עגיל בשם ר' חזקיה, נראה שצ"ל להיפוך.

חזקיה אבי עיקש

נזכר בכורות לח. שהעיד לפני ר"ג ביבנה משום ר"ג הזקן. וכן הוא בספרא שמיני קכט, ובילקוט שם רמז תקלט גרסי חזקיה איש עיקש. ואפשר שהוא שם מקום.

חזקיה אחיו של הלל

כן מובא בשלשלת הקבלה שהיה נשיא בבבל ולא מצינו שום מקור לזה. ובס"ע זוטא נזכר ריש גלותא אחר בשם חזקיה אבל היה זמן רב אחר החורבן.

חזקיה בר בילוטו

נזכר ערכין כח: אמר קומי דר' אבהו.

חזקיה בן גוריון או גרון

נזכר שבת פ"א מ"ד בלשון "ואלו מן ההלכות שנאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון". ובגמרא שם יג: בן גרון. ובחגיגה יג:, מנחות מה. נזכר אך בשם חנניה בן חזקיה. ובנו חנניה כתב מגילת תענית כמבואר בערכו.

חזקיה בריה דר' חייא בריה דרב כהנא

כן מביא בסה"ד בשם הרשב"א פ' המגרש.

[51] עיין ערך רב כהן (אחיו דר' חייא בר אבא), שכתב שמדובר על רב כהנא

ר' חזקיה בר יעקב בר אחא
נזכר שביעית פ"ג ה"ד אמר בשם ר' יוסי בר' חנינא, ונראה שצ"ל ר' חזקיה ב"ר (בשם ר') יוסי בר' חנינא כברכות פ"ח ה"ו.

ר' חזקיה בר ירמיה
נזכר במד' תהילים פצ"ב. ונראה שהוא ר' חזקיה בשם ר' ירמיה. וכן קידושין פ"א ה"ז ר' חזקיה בר ירמיה אם יכול את לשלשל שמועה עד משה וכו', וצ"ל בשם ר' ירמיה כשבת פ"א ה"א־ג:.

חזקיה בריה דר' פרנך
א"ר יוחנן ברכות סג.

חזקיה בן בתו של רב
בסוכה מד: חזקיה ואיבו בנו ברתיה דרב אייתו ערבה לקמיה דרב.

ר' חזקיה חוקוק
נזכר סנהדרין פ"ג סה"ט. ונראה שהוא ט"ס וז"ל הירושלמי ר' הונא ר' פנחס ר' חזקיה חוקוק לא עלון בפירקא בההוא יומא, דחק ר' הונה ועאל ואשכח לר' ירמיה מצטער. ונראה שצ"ל ר' חזקיה דחוק (ולא חוקוק) ולא עלון בפקרא, ור"ה דחק ועל. וכן מצינו שלשתן כקידושין פ"א ה"ו וב"מ רפ"ד, והוא ר' חזקיה תלמידו דר' ירמיה. ובמבוא הירושלמי ישער שהסופר טעה וכתב ב"פ חזקיה ומחזקיה השני נעשה תיבת חוקוק.

ר' חזקיה עכייה
נזכר שבת פי"ד ה"ד אמר בשם רבנן דקיסרין, ועבודה זרה ב ב ליתא תיבת עכייה.

חזקיה תורגמינא
ביוחסין ובסדר הדורות לא נמצא שום אמורא כזה, וכבר תפסו עליהם הגאון בעל ערך מלין ערך אמורא צד 121, והר"ש בובער ז"ל באוצר הספרות חלק ד' צד 173, והגאון בעל נחל עדן, ובדורות ראשונים חלק ג' צד 46 בהערה 11, ובהכרם, ובאוצר ישראל וכולם מתנבאין בסגנון אחד שנזכר ב"ר פס"ה-יא וז"ל ויאמר אליו (לעשו) בני ויאמר הנני, הדא הוא דכתיב (משלי כז) כי יחנן קולו אל תאמן בו, חזקיה תורגמינא אמר (שם) כי שבע תועבות לבו.

ובמחילה מכבודם כי כולם שגו ברואה, ואין זה שם אמורא אך קאי על חזקיה המלך, כידוע שמן פ' כ"ה במשלי, אמרו גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה, וזה שאמר המדרש הדא הוא כדתיב כי יחנן קולו אל תאמן בו (וזה מאמר מוסגר שחזקיה שהוא העתיק דברי שלמה אמר הטעם יען) כי שבע תועבות בלבו, וזה ברור.

חטיא
ערך בר חטיא.

חיואי
נזכר יבמות קכא: שהתיר רב יוסף לאשתו להינשא, ע"ש.

חיון
רב הונא בר חיון שבת קלז:.

חייא, או רב חייא (כל שמות האמוראים ששם אביהם היה חייא)
ר' אבין בר חייא זבחים ט.
ר' אחא בריה דרב חייא נדרים י:.
ר' אמי בר חייא זבחים קה:, ובע"ז נא:
ר' אושעיא בר חייא יבמות מו:.
ר' בנימין בר חייא סוף ר"ה.
רב הונא בר חייא שבת מז.
רב חננא בר חייא כתובות כא:.
רב יוסף בר חייא (סתם רב יוסף) חולין יח:.
ר' יצחק בר חייא כתובה פסחים פ"א ה"ח-י.
ר' לוי בר חייא סוף ברכות.
רב מניומי בר חייא יבמות קכב:.
רב משרשיה בריה דר"ח חולין מז.
מר עוקבא בר חייא יבמות סג:
מר בר חייא ב"ב קסה:.
ענן בר חייא יבמות קטז.
רב שמואל בר חייא ב"מ עב:.
שמעון בר חייא עירובין פ"ה ה"ה.
ר' תנחום בר חייא מו"ק פ"ג ה"ז.

ר' חייא
אם נרצה להביט בעין צופיה בתולדות העם הנפלא הזה, נראה תמיד השגחה פרטית, ובעת אשר הסכנה קרובה לבא, יקדים ה' הרפואה, והסכנה הכרוכה בעקבותיה תחלוף והיה כלא היה. ולא נדבר על ימים הראשונים אשר על כל צעד וצעד ראו כבוד ה' החופף על ב"י, אבל גם כשנוטל הנבואה מישראל ותחתיהם עמדו חכמים נושאי דגל התורה, גם אז פלאי פלאים נעשה לגוי הקטן הזה. כשפרשה מלכות רומי על ישראל והשיבו את

העבד האדומי על כסא החשמונאים, שלח להם את הדגול מרבבה את הלל הבבלי, וכמו שאמרו סוכה כ. כשנשתכחה תורה מישראל עלה הלל הבבלי ויסדה. וכשחרב בית חיינו ונוטל כבוד מישראל שפך חמתו אך על עצים ואבנים וכפר אדמתו עמו, וכבר שלח לנו את האיש הנעלה הדגול מרבבה את רבן יוחנן בן זכאי, וע"י חכמתו הגדולה הציל לנו את שארית מחמדנו היא התורה, וביקש מהקיסר תן לי יבנה וחכמיה ושולשילתא דר"ג, ולא ידע עריץ האומות כי העיר הקטנה יבנה תראה במפלתה של רומי הגדולה. ואח"כ מלחמת ביתר והרעות והגזירות הקשות אשר באו עליהם היה באמת הסכנה היותר גדולה לכלל ישראל כי בקשו לעקור את הכל, אז שלח ה' את רבינו הקדוש ואנטונינוס אשר על ידיהם הוקלו המים הזדונים, אבל מרוב הצרות אשר נמשכו משך שני דורות לא יכלו להוליד בנים לתורה במדה מרובה והשדים התחילו להיות צומקין.

אבל ההשגחה העליונה אשר לפניו העתיד כמו העבר הזמין ארץ רחבת ידים את מדינת בבל אשר שמה ישבו בני ישראל לרבבות בטח ושאנן והרביצו תורה הרבה, והיו תמיד נכונים לשחד מכספם ומכוחם את אחיהם היושבים בארצנו הקדושה בכל עת הצורך, וכשראו בימי רבינו הקדוש שהגיע העת לשלח ממבחרי בניה וחכמיה למלאות את חסרון ארצנו הקדושה כבימי עזרא, אז התנדבו ר' חייא ובניו ועמהם עוד חכמים הרבה כרב ורבה בר חנא ולוי ור' חנינא ואבוה דשמואל ועוד חכמים רבים שלא נזכרו שמותן ועלו לישיבת רבינו הקדוש כדי להוציא את מחשבתו הקדושה לאור ולסדר את המשנה ולמסרה לכל ישראל בטהרתה. וזה שאמר ר"ל סוכה כ. כשנשתכחה תורה מישראל עלו ר' חייא ובניו ויסדוה. ובחולין פו. אמר רבין בר אבא משעלו בני הגולה פסקו הזיקין והזועות — ולא החמיץ יינם — ונתנו חכמים עיניהם בר"ח ובניו. וכן אמר רשב"ל בירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה. ורבי קרא עליה מארץ מרחק איש עצתי כמנחות פח:.

האיש הפלאי הזה אשר נקרא בשם סתם ר' חייא בכל הש"ס בבלי או ר' חייא רבה כשבת לח: ובירושלמי כמעט תמיד בשם ר' חייא רובא (להבדילו מן ר' חייא בר אבא שנקרא ע"פ רוב בירושלמי בשם סתם ר' חייא), וכן נקרא בשם ר' חייא הגדול, היה יליד בבל בעיר כפרי כסנהדרין ה. שאמרו איבו (אבי רב) וחנה (אבי רבה) ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא כרסלא (וגרסת דק"ס בר סלא) מכפרי הוו, ור' חייא נולד לאביו אבא מאשתו השניה, ואחותו מן האם אימא (לדעת רש"י פסחים ד.) נשאת לאיבו אבי רב אחיו דר' חייא. משפחת ר' חייא היתה נצר מגזע שפטיה בן אביטל לדעת הירושלמי תענית פ"ד ה"ב, ולדעת הבבלי כתובות סב. היו מגזע שמעי אחי דוד. וכן הוא שבת נו. שאמר רב, רבי דאתא מדוד וכו'. משמע שרב ור' חייא לא אתו מדוד. ימי עלומיו ורבותיו מי היו, לא

נודע לנו שום דבר כאשר לא ידוע לנו כל דברי ימי חכמי הבבליים עד ר"ח, אך זאת ידוע לנו בבירור שמיום שגלה יהויכין והחרש והמסגר לבבל, לא פסקה תורה מהן, וראיה היותר גדולה שבבל גידלה את הלל הזקן, כי כשבא לא"י ללמוד מפי שמעיה ואבטליון היה אז כבר גדול הדור כמבואר בערכו. וכן כשירד ר"ע לנהרדעא לעבר שנים כשהתחילו הגזירות בא"י עוד בחיי רבן גמליאל, מצא שם את האדם הגדול נחמיה איש בית דלי תלמיד ר"ג הזקן, שהרביץ שם תורה הרבה עד שדבריו נתקבלו להלכה גם בסנהדרי יבנה.

וכן כשירד לנהר פקוד חנניה בן אחי ר' יהושע היו שמה החכמים הגדולים ר' יצחק ור' נתן, אשר נתעלה אח"כ לאב"ד בסנהדרי דרש"ג באושא. וכן ידוע לנו שבזמן רבי היה בבבל ר"ה ריש הגולה. ור' חייא ובניו כשבאו לא"י הביאו תורתם בפיהם אות הוא שהיה שם ישיבות גדולות והרביצו תורה הרבה. וכמו שכתב רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג רפ"א שאך ראשי ישיבה וסנהדרין לא היו ביניהם, שזה היה אך בירושלים שמשם יצאה ההוראה לכל ישראל אבל היו מרביצים תורה גם בכאן, וראשי ישיבות שלהן היו נקראין בשם ריש סדרא. וכן כתב רש"י בכתובות כה. על הברייתא שאמרה חזקה לכהונה נשיאת כפים בבבל ופירש"י לפי שיש שם ישיבה וב"ד קבוע, ובפסחים ח. אמר ר' חייא עשו אוצרות שכר בבבל כאוצרות יין בא"י. ומזה אנו רואין שנהגו בכל טהרות הקודש בכל פרטי דיני התורה.

ונשאר לנו מתורת ר' חייא מה שלמד בילדותו (בהיותו בבבל) כנדה יד. דתניא בדקה בעד – רבי אומר טמאה – ור"ח אומר וכו' – מאי לאו בזקנותו קאי (שאז היה אצל רבי) הא בילדותו טימא משום נדה ש"מ. וידוע שר"ח עלה לא"י כשהיה כבר במבחר שנותיו וכאשר נבאר.

מתי עלה לא"י לא נדע בבירור אך זאת ידוע שגם בניו היו כבר גדולי הדור כלשון הגמרא סוכה כ. שעלו ר"ח ובניו ויסדוה.

ולדעת התוס' פסחים ד. שאביו ואמו דר"ח היו בחיים כשעזב אותם, ואך כשבא רב לדודו אז הבין מתוך דבריו שנפטרו.

ורבינו הקדוש קבלו בכל אותות אהבה וכבוד וקראו מארץ מרחק איש עצתי כמנחות פח:, ונתן לו רשות לדון אפילו ביחידי כסנהדרין ה., וכן מצינו ב"ב מא: שהיה דן דיני ממונות.

ורבי קצב לו פרס כעירובין עג. וכן ביצה כח. שהנהו שב בניתא דאתו לבי רבי ואשתכח ה' מינייהו בי ר"ח ולא קפיד ר' שמעון בר רבי, ורבי החביבו כ"כ עד שאמרו בירושלמי

כלאים פ"ט סה"ג וכתובות פי"ב ה"ג שכשהיו נכנסין לבית הועד אמר רבי יכנס ר' חייא רובה לפנים, ואך ר' ישמעאל בר"י אוהבו היה נכנס קודם לו.
והיה לרבי כתלמיד חבר, וזה שמצינו הוריות יא: שבעי רבי מר' חייא, ובע"ז לו: א"ל רבי לנתן בן עמרם הנח דברי ואחוז דברי ר' חייא.
ורבי מסר לו רוב חכמתו בטעמי ופרושי המשנה כנדרים מא. שרבי גמר יג' אפי הלכתא ואגמריה לר"ח שבע מנהון ולבסוף חלש רבי ושכחן, ור"ח אהדר קמיה הנהו ז'. ובחולין טז. יתיב רב אחורי דר"ח ור"ח קמיה דרבי. וארח לחברה עם רבי כחגיגה ה: שפ"א אזלו רבי ור"ח באורחא מטו להההוא מתא ושאלו אי איכא צורבא מרבנן הכא ילכו לקבל פניו, וא"ל כי יש פה צורבא מרבנן ומאור עינים הוא והלכו לגביה.
ורבי קרא לר"ח מר כמו"ק טז:, ובכתובות לד. שר"ח דרש אפיתחא דבי נשיאה, ואע"פ שבל"ס היה ששון לב רבי לקבוע לו פרס אבל הוא מאס בלחם חסד ולא רצה ליהנות מכבוד התורה, ושלח ידו במסחר המשי ביחד עם ר' שמעון בר רבי כב"ר פע"ז־כ. וכן סחר בכיתנא כירושלמי ב"מ פ"ה ה"ו ופ"ו ה"א. ובחולין פ"ה יסופר שפ"א נפל יאניבא בכיתניה ושאל לרבי ונתן לו עצה שישחוט עוף על בוביתא דמיא דמורח דמא ושבק ליה. וה' בירך את מעשה ידיו עד שהוצרך למנות את בן אחותו רב להיות שומר גנזיו כב"ק צט: ברש"י שם.
וכן היה בקי במטבעות אם טובים המה כב"ק שם.
אך הוא לא התנאה בעשרו וצוה לאשתו שבת קנא: כי אתא עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך, אמרה ליה מילט קא לייטת להו? א"ל – גלגל הוא שחוזר בעולם.
וכשהצליח במעשה ידיו אז ראה כי שולח ממקום הנה אך ורק להרביץ תורה בישראל. ובאמת עשה גדולות כאשר יסופר כתובות קג: (ושם יסופר ע"ד הציור והמליצה) שאר"ח לר' חנינא אנא עבידנא דלא משתכחה תורה מישראל דאייתינא כיתנא ושדיינא ומגדלנא נישבי וציידנא טביא ומאכילנא בשרא ליתמי וארכנא מגילתא ממשכי דטביא וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא חמשה חומשי לה' ינוקי ומתניתא שיתא סידרי לשיתא ינוקי וכו'. ורבי כשראה את מעשיו הגדולים דר' חייא אמר כמה גדולים מעשי חייא, א"ל ר"ש בנו אפילו ממך? א"ל אין.
וכל מגמתו היה אך שיתן לו ה' כח ועצמה לעבוד עבודתו הקדושה, כברכות טז: שהיה מתפלל יהיה רצון שתהא תורתך אומנתנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו.
וכששאלו רב, נשים במאי זכיין השיב לו דאקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן כברכות יז., וזה יען שאך מטרה אחת הציב

לו בחייו וזה חביבות התורה על לומדיה ולעשות את בניהם למודי ה'. ובב"מ פה: יסופר שאליהו גילה לרבי שר' חייא ובניו חשובין כהאבות וגזר רבי תענית והוריד לר"ח ובניו להתפלל וכשאמר משיב הרוח נשב זיקא, אמר מוריד הגשם ואתא מטרא. ור' חייא ברוב ענותנותו אמר בירושלמי ברכות פ"ב סה"ד אנא מן יומי לא כיונית אלא חד זמן בעי מכוונה והרהרית בלבי ואמרית מאן עליל קומי מלכא קדמי ארקכסה אי ריש גלותא.

ורבי לא זז מלחבבו, וראה שאם יתן לו התמנות בישיבתו הגדולה יתבטל עי"ז ממטרתו אשר הציב לו בחיים כמפורש כתובות קג:, לכן שם עליו התמנות היותר חשובה וגדולה וכידוע שרבי ישב בציפורי שהוא גליל, וכשהוצרכו לקדש החודש השתדלו תמיד שיהא ביהודה כדין המפורש סנהדרין יא: שאין מעברין את השנה אלא ביהודה (וכן קידוש החודש).

לכן היו מקדשין בעין טוב ושם היה ב"ד קבוע כברכות פ"ד ה"א ובפס' רבתי פ' תקעו. והתמנות הגדולה הזאת מסר לאהובו ר' חייא כר"ה כה: שרבי שלחו לקדש החודש שמה (והתמנות הזאת נמסר אח"כ לתלמידו דר"ח לר' אושעיא כסנהדרין פ"ד ה"א).

ורבי לא זז מלחבבו בכל עת מצא כדמובא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג רבי הוה מתני שבחיה דר' חייא רובא קומי ר' ישמעאל בר' יוסי ואירע פ"א שר"ח היה בבית המרחץ, וכשבא ריבר"י לא קם מקמיה, וסיפר זאת לרבי, וכששאלו רבי למה עבד כן והושיבו שלא הרגיש את בואו כי עיין אז בספר תהלים אגדה, ומני אז מסר לו רבי שני תלמידים שישמרוהו מן הסכנה.

ונתגדל כ"כ בעיני רבי עד שהתחתן בו שבנו של רבי ישא את טוי בת ר' חייא (כי פזי נשאת אח"כ שהיה לה בן בשם ר' שמעון בן פזי כמפורש בתוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי). אך לדאבון לב שניהם מתה הנערה ביום שבאו לכתוב כתובתה כמפורש כתובות סב:.

ורבי אמר עליו ועל ר' ישמעאל בר"י אשרי הדור שאתם בתוכו כמגילה פ"ד ה"א־כז:.

ואך שני פעמים מצינו שכעס רבי עליו כדמובא מו"ק טז: שפ"א גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, ור"ח יצא ושנה לשני בני אחיו לרב ולרבה בר חנה בשוק ואיקפד רבי וכשבא ר"ח לאיתחזויי ליה א"ל רבי "עייא" (כי ר"ח לא היה יכול לבטא היטב החית כמגילה כג:, וכן קראו בר קפרא ככריתות ח.) מי קורא לך בחוץ (וכשיצא בחוץ ולא מצא שום אדם) ידע בנפשו שרבי כעס עליו ונהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין, ביום תלתין שלח ליה רבי תא, הדר שלח ליה דלא ליתי, ור"ח ראה את השליח הראשון ולא השני וכשבא לפני רבי קרא עליו המקרא ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו.

ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ג וב"ר פל"ג־ג יסופר שרבי אמר אם סליק ר"ה ריש גלותא לכאן אנא מותיב ליה לעיל מינאי דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין – חד זמן אעל ר"ח רובה לגביה א"ל הא ר"ה לבר, נתכרכמו פניו של רבי א"ל ארונו בא, א"ל פוק חמי מאן בעי לך לבר, ונפק ולא אשכח בר נש, וידע דהוא כעיס עליו, ולא על לגביה תלתין יומין. ביום ל' על אליהו לגביה בדמות ר' חייא, א"ל מה מרי עביד, א"ל רבי חד שיניי מעיקא לי, א"ל הראני אותו, הראה לו ויהיב אצבעותיה עלה ונתרפא. למחר (סוף השלשים יום) על ר' חייא לגביה ושאלו אודות כאב השנים שהיה לו, והשיבו שמיום שנתן אצבעו עליו נתרפא, אך ר' חייא א"ל האמת וא"ל אנא לא הוינא. מן ההוא שעתא הוה נהג ביה ביקר. ור' חייא קרא לרבי "רבינו" בתוספתא נגעים פ"ח אר"ח אמרתי לפני רבי למדתנו רבינו – א"ל אף אני כך אמרתי.

מחלוקותם מצינו כתובות כה: דתניא – א"ל ר"ח אם אתה מאמינו וכו', ע"ז עה:, חולין טו: צב:, נדה יד. (כלשון דתניא).

וכשחלה רבי נכנס ר"ח לבקרו ומצאו שהוא בוכה. (לחד מ"ד שרבי מת קודם ר"ח). וזולת רבי לא מצינו שיאמר ר"ח בשם אחר אך מצינו פ"א שאמר בשם ר' שמעון בר' אלעזר ברו"ר פ"א־ד.

חבריו הגדולים

אבדן שהיו יחד בישיבת רבי כיבמות קה:.

ר' אלעזר הקפר כחולין פד:.

בר קפרא שהיו ביחד לפני רבי כיומא פז:, וביבמות לב: נחלקו ושניהם נשבעו שכן שמעו מפי רבי (ומזה משמע קצת שרבי נפטר קודם ר' חייא), וקראו בבלאי ככריתות ח., מתיב לר"ח כשבת פ"ב סה"ב, ופ"א אזל ר"ח לדרומא שאלון ליה ר' חמא אבוה דר' הושעיא ובר קפרא כנדה פ"ב ה"ב.

ר' חנינא בר חמא ככתובות קג:, אבל היה קטן מר"ח וקיבל ממנו כירושלמי נדה פ"א ה"ג שאמר בשם ר"ח. וכן שביעית פ"ו ה"א רשב"ל שאל לר' חנינא – א"ל אני לא שמעתי מר"ח. וכן הוא יבמות פ"ד הי"א, ובכתובות י: א"ר חנינא – דתני ר' חייא. וכן מצינו אותם ביחד לפני רבי כיומא פז:.

ר' ישמעאל בר' יוסי, היו ביחד לפני רבי כיבמות קה:, וקראו בבלאי כעירובין פ., ור"ח נהג כבוד גדול עמו ואמר כבר הורה זקן כסנהדרין כט:.

ר' שמעון בר רבי, היה עמו אהובים ידידים וסחר עמו בשותפות כב"ר פע"ז־ב, וישבו יחד לפני רבי כיבמות קה:, ובמגילה כד: יסופר שא"ל ר"ח אלמלי אתה לוי פסול אתה מן

הדוכן משום דעבי קלך אתא וא"ל לאבוה א"ל זיל אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחכיתי לא נמצאת מחרף? (שלא היה יכול לבטא היטב החי"ת)?
מחלקותן מצינו ברכות לה. חד תני כרם רבעי וחד תני נטע רבעי. ובשבת קנב: חד אמר עד שיסתום הגולל וחד אמר עד שיתעכל הבשר (יודע המת). ובעירובין ט: חד אמר נידון משום לחי וכו'. ושם עב. חד אמר מחלוקת במחיצות. ובתענית יב. חד אמר ייסר וח"א יאסר. ושבועות טו: חד אמר זו כנגד זו וח"א זו אחר זו. ובחולין קלט: חד תני הדרסיאות וחד תני הרדסיאות. ובכורות לב. חד אמר מבליעו וחד אמר אין מבליעו. ובקידושין לג. יסופר שפ"א ישב ר"ח בי מסחותא וחליף ואזיל ר"ש בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאביו שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני.
וחברו הגדול ר' שמעון בן חלפתא (אחי ר' יוסי) כירושלמי ברכות פ"א ה"א־ד: ששניהם היו מהלכין בהדא בקעת ארבל באשמורת הבוקר וראו איילת השחר שבקע אורה א"ל ר"ח כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת.
וברו"ר פ"ג־ד ר"ח ורשב"ח הוו יתבין לעין באורייתא בהדין בית המדרש רבא דטבריא בערב פסח.
וב"ר פע"ט־ז ר"ח ור"ש בר רבי ורשב"ח שכחו מלין מן התרגום והלכו להההוא תגרא דערביא לשאל ממנו.
וברו"ר פ"ה פסוק ורצחת שר"ש בן חלפתא קבל מר"ח חדר חקל וכו'. ואס"ר פ"א פ' על גלילי, ובירושלמי ברכות פ"ד ה"ד מחלקותן.
וכן ריב"ל אף שהיה בל"ס צעיר הרבה ממנו היה גדול הדור בזמן ר' ר"ח כאיכ"ר פ"ג־ו ר"ח רבה אזל לדרומא ואיתקבל גבי ריב"ל – לבתר יומין אתא ריב"ל לטבריא ואיתקבל גבי ר"ח רבה ויהיב לתלמידוהי דריב"ל דרכמונין וא"ל זילו עבידו לרבכון כמנהגיה, וכן בכתובות קיב. קיב"ל איקלא לגבלא – לשנה איקלע ר"ח להתם ואמרו לר"ח זיל לא תעביד לן כי חברך.
והנה מלבד מה שהיה ר"ח במתיבתא רבתי דרבינו הקדוש כרע וכאח לו, היה לו ישיבה פרטית בטבריא ושם היה מקומו הקבוע עם ב"ב וכאשר הבאנו לעיל מאיכ"ר פ"ג־ו שריב"ל בא לר"ח לטבריא. ור"ח קבץ נדבות לב"המד הגדול כהוריות פ"ג ה"ד, ודברים רבה פ"ד־ח, מעשה בר"ח שעשה נדבה בב"המד הגדול שבטבריא ופסק אדם אחד ליטרא של זהב נטלו ר"ח והשיבו אצלו וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו, וכן ברו"ר פ"ג־ד שהיה בטבריא. וכן מקום קבורתו שמה וכאשר נביא לקמן.

ותלמידיו הגדולים היו בני אחיו, רב שהיה ג"כ שומר גנזיו כב"ק צט: ור"ח הביאו והעמידו לפני רבי כברכות מג.
ובשלשים יום שנהג ר"ח נזיפותא אז למד עם רב כל כללי דאורייתא דבבלאי ככלאים פ"ט ה"ד וב"ר פל"ג־ג. וקראו תמיד בשם חביבי וכמבואר בערכו באריכות.
וכן ב"א רבה בר חנא כמו"ק טז: יצא ר"ח ושנה לשני בני אחיו לרב ולרבה בר חנה, וב"ב קכד. ארב"ח אר"ח. תלמידו הגדול ר' אושעיא ככריתות ח. שר' אושעיא שבק את בר קפרא ואתא קמיה דר"ח. ובשבת לח: א"ר אושעיא פ"א היינו עומדין לעילא מר"ח רבה, ור' חייא מסר לו פירושי המשנה כפי שקיבל מרבותיו וכחולין קמא: שאר"ז כל מתניתא דלא מתניא בי ר"ח ור' אושעיא משבשתא היא.
זעירא תלמידו כשבת קנו. שמצאו כתוב על פנקסיה אמרית קמיה רבי ומנו ר' חייא.
יהודה בן נקוסא תלמידו כב"ק פא:.
ר' יונתן א"ר חייא ב"מ מ., ובגיטין לז. ר' יונתן מסר מילי לר' חייא (ושם בר אבא הוא ט"ס), וברכות יח. ששניהם שקלי ואזלי בב"הק וקשריא תכלתא דר' יונתן א"ל ר"ח דלייה וכו'.
ושניהם הלכו אחרי מטתו של ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא כברכות פ"ב ה"ג וקה"ר פ"ט־ה. ובד"וד ח"ג צד 46 יאמר שר' יונתן היה חברו דר"ח ויציין עירובין יז: והוא טעות כי שם אמרו אך אמרי דבי ר' ינאי – דתני ר' חייא, מתקיף לה ר' יונתן א"כ מה שייכות הוא לר"ח, ובירושלמי שם פ"ג ה"ד נתחלפו השמות.
ר' ינאי כיבמות צג. שר' ינאי אתא לקמיה דר"ח א"ל שפיר עבדת, ואח"כ נתחתן עמו שבן ר' חייא יהודה נשא בת ר' ינאי ככתובות סב: (ונראה שזה היה אחרי מות ר' חייא ולעת זקנת יהודה ואפשר שהיתה אשתו השניה). מחלקותן ברכות פ"ד ה"ה.
ר' יוחנן כסנהדרין פ"א ה"א שאזל מידון קומי ר"ח רבה.
רשב"ל משום ר"ח ע"ז ל. וכשהזכיר את שמו הזכיר ביראת הכבוד ואמר הריני כפרת ר"ח ובניו כסוכה כ. ובירושל' כלאים פ"ט סה"ג יסופר שרשב"ל צם ג' מאות תעניתא שיזכה ליחזי לר"ח (בחלום) ולא זכה, וכן ר' יוסי (ר' אסי) צם פ' יום ולבסוף חזי וכהו עיניו.
וכן מצינו שהיה לו תנא בישיבתו בשם אחי כברכות יד. שבעי מר"ח.
וכן מצינו הרבה שאמרו משמיה אע"פ שלא היו תלמידיו כר' אלעזר שאמרו בירושלמי כתובות פ"ט סה"ה שהיה תלמידו והכונה שהלך תמיד בשיטתו, כי כשעלה ר"א לא"י אז כבר נפטר ר"ח.

וכן ר' אבא בר זוטרא בשמו יבמות פ"ד הי"א, נדה פ"א ה"ג. ובמנחות לז. מצינו ר"ח ורב אחא בריה דרב אויא צ"ל ר' חייא בריה דרב אויא.
ר' חונא בשמו מגילה פ"א ה"א פ"ב סה"ג.
רב יהודה אר"ח שבת ז: ותענית י: ובשניהם צ"ל רב יהודה אמר רב אר"ח כשבת ק. וחולין עו.
וכן מצינו רבה אר"ח שבת קכז., עירובין עח. פח., ובכתובות פז. רבה – רב יוסף אר"ח בל"ס חסר שם האמורא האמצעי.
יוחנן חקוקאה הפקיד אצלו דיסקיא מלאה חמץ, פסחים פ"א ה"ד.
שמואל משום ר"ח שבת מה: קלח., פסחים כ:, סוכה יא:, חולין קיג.
שבתאי בריה דר' מרינוס אתא לקמיה דר"ח כב"מ יז.

מקראיו הפרטים ואשתו וב"ב

ר' חייא היה ארוך בדורו והיה מגיע לכתפו של רבי כנדה כד:, ופ"א הראה כריעה לפני רבי ונעשה פסח ונתרפא כברכות פ"א ה"ה־י.
והיה זהיר מאוד בכבוד חבריו יותר מכבוד עצמו כאשר יסופר סנהדרין יא. שפ"א ישב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא, עמד ר"ח ויצא, עמדו כולם ויצאו. בשחר מצאו ר"ש בר רבי א"ל אתה הוא שציערת לאבא? א"ל לא תהא כזאת בישראל (ואך שלא לבייש את מי שאכל השום עשיתי כזאת).
שם אשתו היה יהודית כיבמות סה: וילדה לו תאומים את יהודה וחזקיה, ופזי וטוי אחיותיהם, והוה לה צער לידה, מה עשתה שינתה את בגדיה כדי שלא יכירה ר"ח ובאת לפניו ושאלה אותו אם אשה מצווה על מצוות פ"ור, וכשאמר לה לא, אזלה ושתתה סמא ונעשית עקרה, וכשנתודע לר' חייא היטב חרה לו ואמר לה איכי ילדת לי חדא כרסא אחריתא. ובקידושין יב: יסופר שפ"א (מרוב צער שהיה לה מלידה, תוס' ר"י הזקן) ספרה לר"ח שאמה אמרה לה שאביה קיבל ע"י קידושין מאחר כשהיתה קטנה. אך ר"ח השיב לה לאו כל כמינך.
וביבמות סג. יסופר שהיתה מצערת לו וכדי להשקיטה, כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. וכששאלו רב והא קא מצערא ליה למר? השיב לו דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא. וזה שאמר שם סב: שבירך את רב רחמנא ליצלך ממידא דקשה ממותא – זו אשה רעה.

תורת ר' חייא

מצינו שחיבר הילכות רבות כב"מ סב: סה: תנא רב ספרא בריבית דבי ר"ח (בהלכות רבית ששנה ר"ח, רש"י).

וכן היה אצלו מגילות סתרים כשבת ו: צו:, ב"מ צב. וא"ב אטב"ח של ר"ח בסוכה נב:. ועל כולם הברייתות שהשאיר לנו לברכה עד שאמרו חולין קמא: כל מתניתא דלא מתניא בי ר"ח ור' אושעיא משבשתא היא.

וזה יען שר' אושעיא תלמידו גמרם לכן נקראין על שמו, וכמו שנקרא ר' אושעיא בכ"מ אבי המשנה.

והברייתות דר"ח אינם מה שמצינו בש"ס ת"ר כדמוכח כתובות נב. ת"ר – סבר רב – א"ל ר"ח לית הלכתא כהא מתניתא.

ומי שיש לו ידיעה בש"ס יראה בהשקפה ראשונה שכל הת"ר שבש"ס המה מהתנאים הראשונים, טרם חיבר רבי המשנה וכל אחד ואחד היה שונה משנתו בטעם אחר אבל בלשון אחר, וכדמובא באגרת דרש"ג. וכן מכלתא דר"י וספרא וספרי המה רמזי הדינים מן התורה, אבל ברייתות דר"ח ודר' אושעיא המה אך פירושי המשנה וגידרה כפי שמסר לו רבינו הקדוש בדרך למודו.

והרב החכם רז"פ בספרו מבוא הירושלמי צד כב. ירצה לומר שר' חייא ור' אושעיא המה מסדרי התוספתא שבידינו היום ואשר ע"ז אמרו בסנהדרין פו. סתם תוספתא ר' נחמיה אליבא דר"ע וע"י שניהם היינו ר"ח ור' אושעיא נשלמה התוספתא.

וכן יאמר במבוא המשנה צד 306, ובמבוא הירושלמי צד כ' "שהחכמים אשר היו בימי רבי וקצת אחר מותו – ובראשם בר קפא, לוי וגם ר' חייא סרו מגרסת רבי במשנתו וקבעו להם גרסאות אחרות עיין שבת סח., ובדף כד במבוא הירושלמי יאמר עצת ר' חייא היתה בראשונה לתקן את בראשונה לתקן את משנת רבי והציג לפעמים הלכות אחרות במקום הלכות המשנה של רבי, כירושלמי שבת פ"א ה"ב אנן תנינן סמוך למנחה, תני ר"ח סמוך לחשיכה. ובע"ז פ"א ה"ה אנן תנינן תרנגול לבן, תני ר' חייא תרנגול סתם, ובריש ברכות אנן תנינן משעה שהכהנים תני ר' חייא משעה שדרך בני אדם וכו', ושם א"א לפרש הך תני ר' חייא כ"א ששנה ר"ח במשנתו ולא בתוספתא".

והרה"ח ראה"ו בספרו דור ודורשיו בח"ב צד 169 מביא ראיה שר' חייא חולק על המשנה מדמאי פ"ב ה"ה שאמרו במשנה, איזהו מדה גסה ביבש שלשה קבין ובלח דינר – תני ר' חייא הין מידה גסה, מן ההיא ולמטה מידה דקה, ובסוטה פ"ג סה"ו שאמרו ופליג ר' חייא. עכ"ל.

ובזה עילה מצא ויאמר "ברית האחוה בין רבי לר"ח היתה נאמנה ותמימה למראה עין – אבל בלבו לא חשב כן, ואף לפעמים גלה נגד סביביו ותלמידיו את הדברים שבלבו ויהי מקלה לפניהם את תורתו (חולין טז:) – כאשר ר' חייא ובניו היו מטילים קוצים

בעיני רבי והכעיסוהו, כן גם עשו לו חכמים אחרים כבר קפרא גם הוא עשה כמעשה ר"ח לחבר משניות גדולות ולהעמידן אצל משנת רבי או למעלה ממנה." עכ"ל. ואך ר' חנינא בר חמא מצא חן בעיני החכם ראה"ו.

ככה יעשו חכמי כותבי דברי ימי ישראל לעפר בעפר את הקדוש לנו ואך למען האמת ובזה דמו כי יפילו את חומת הדת ולא ראו כי בנפשם הוא, ובזה הראו כי לא לבד שלא הגיעו למטרתם לכתוב באמת תולדות ימי חכמינו ז"ל, אבל גם הראו את אי ידיעתם בפשט הגמרא אם בשוגג אם במזיד, וחשבו כי הש"ס נאבד מתוך קהל ישראל ואך המה הצילו אוד מוצל מאש, ובטחו כי מי יהיה משוגע לעיין בכל ציוניהם לראות היעמדו דבריהם אם לא.

ובכל אשר נעיין יותר בדברי החכמים האלו נשתומם הפלא ופלא שעשו ממש כאותו שאמר שמצוה לעבוד ע"ז שנאמר ועבדתם אלהים אחרים, כן עשו המה ולא נביא כבדות ופלפול ואך נביא שנית כל הציונים.

ועוד האם לא ידעו החכמים האלו שבסידר רבי המשניות לא הוא לבדו ישב בחדרו סגור ומסוגר ושם עשה המלאכה הגדולה והנפלאה, האם לא קבץ כל חכמי דורו וגם זקני דור העבר וגם תלמידיו הגדולים ובראשם ר' חייא ובר קפרא ולוי ור' חנינא ובניו וגם את רב תלמידו הצעיר. ואיך נוכל לומר שאחרי רבי קמו תלמידיו וחלקו על חיבורו?

ונביא ראיותיהם אחת לאחת. וז"ל הירושלמי שבת פ"א ה"ב אנן תנינן סמוך למנחה תני ר' חייא סמוך לחשיכה. מתניתן צריכה למתניתיה דר' חייא. מתניתא דר"ח צריכה למתניתן. אלו תני ר"ח ולא תנינן אנן, הוינן אמרין לא אלא חשיכה הא מנחה לא, הוי צריכא למתניתן, או אלו תנינן אנן ולא תני ר"ח, הוינן אמרין כולהון דתנינא מנחה מנחה, וכולהון דתנינן חשיכה חשיכה מן מת דתנינא מנחה ותנינא ר"ח רובה חשיכה הדא אמרה אפילו חשיכה דתנינן דבתרה מנחה היא.

וכן ע"ז פ"א ה"ב אנן תנינן תרנגול לבן תני ר"ח תרנגול סתם. מתניתן צריכה למתניתא דר"ח, ומתניתא דר"ח צריכה למתינתן, אלו תנינן ולא תני ר"ח הוינן אמרין לא אמרינן אלא תרנגול לבן, (פי' דוקא בזמן שפירש מכור לי תרנגול לבן אז אסור), אבל תרנגול סתם אפילו בינו לבין עצמו מותר (אז למכור לו אפילו לבן), הוי צריכה למתניתא דר"ח או אלו תני ר"ח ולא תנינן הוינן אמרין לא אמר אלא תרנגול סתם הא תרנגול לבן אפילו בינו לבין התרנגולים אסור הוי צורכה למתניתן וצורכה למתניתא דר"ח.

ובריש ברכות שאמרו משעה שהכהנים וכו', ותני ר"ח משעה שדרך בני אדם וכו', יען כי המשנה תדבר בזמן הבית לכן נקטו כלשונם סימן הידוע להם, אבל בהברייתות

הנאמרים אחר החורבן נתנו סימנים אחרים, וכמו שמובא ברכות ב: כמה סימנים אחרים. ועתה יראה הקהל וישפוט האם נמצא גם קורטוב של אמת בדבריהם שר"ח חולק על המשנה ומביא הלכות אחרות במקום הלכות המשנה?

וממש כזה מצינו בירושלמי גם על ר' אלעזר בן פדת כשבועות פ"ד ה"ט על המשנה שאמרה עד שישמעו מפי התובע אר"א מה ת"ל – מתניתן צריכה למה דר"א, ומה דמר ר"א צריכה למתניתן.

וכן על רבי עצמו מצינו פאה רפ"ג אנן תנינן שבין הזיתים, ותני דבי רבי שבין האלנות, מתניתן צריכה לדבית רבי, דבית רבי צריכה למתניתן, וכן שבת פ"ד ה"א, אנן תנינן נסורת, תניא דבי רבי נעורת, ואמרו בגמרא הדא אמרה היא הדא אמרה היא פי' שלא נחלקו כלל. וכן שבת רפ"ז אנן תנן כל השוכח עיקר שבת, תניי דבי רבי כל שאינו יודע עיקר שבת, והוא כדאמרו בבבלי שם רב ושמואל דאמרי תרוייהו אפילו תינוק שנשבה בין העכ"ום וגר שנתגייר כהכיר ולבסוף שכח דמי.

ונבא על ציוני הראה"ו מדמאי פ"ב ה"ה וז"ל המשנה איזו היא מדה גסה ביבש ג' קבין ובלח דינר. – תני ר' חייא הין מדה גסה מן ההין ולמטן מדה דקה. וחשב החכם ראה"ו שר"ח פליג אמתני' ועינו הטעתו שבפני משה מפרש תני ר"ח בתוספתא פ"ג איפכא, אבל האמת מפורש בתוספתא דמאי פ"ג וז"ל רשב"ג אומר משום ר' יוסי – ובלח הין מידה גסה מהין ולמטה מדה דקה. וזה אך מפרש המשנה, שהמשנה ניתן שיעור ללח דינר, והוא מפרש ששיעור דינא הוא הין, וזה ברור.

ומה שמביא מסוטה פ"ג סה"ו שאמרו ופליג ר"ח, הלא הגמרא מפרש שר' חייא תני לשיטת ר' שמעון ורבי לשיטת ראב"ש.

וכעת נבא אל אמיתת הענין כמו שהוא, וכאשר אמרנו למעלה כי התוספתא באמת נתחברה מתנאים הראשונים וכאשר אמרו שר' נחמיה סדרה אליבא דר"ע רבו, ובתוספתא יבאו הפירושים על המשנה באריכות וכמה פעמים מחלוקת בצידה, מה שרבי בחכמת לשונו רמזה במשנה, ולכן מובא בדברי הראשונים שהתוספתא צריכה לפרש הדברים יותא מן המשנה.

ומכלתא וספרא וספרי המה קיבוצים גדולים להראות רמזי ההלכות שבמשנה מן המקרא.

אבל הברייתות דבי רבי ודר' חייא ובר קפרא ולוי ושמואל ור' אושעיא בהם לא נמצא שום מחלוקת, והמה אך כעין פירוש קצר על המשנה, שנסדרה בתכלית הקיצור, כמו שלמד רבי בישיבתו הגדולה כונת המשנה, כי רבי לא שינה מהמשנה כלום אם גם

ידע שאין הלכה כאותה משנה יען שכן היה שגור בפי החכמים, ומסר לתלמידיו כונת המשנה, ומשנה לא זזה ממקומה כיבמות ל. וזה שאמר אילפא תענית כא: שכל מי שישאלני מתניתא דר"ח ור"א אראה אותו שכבר רמזה רבי במשנה. וזה שאמרו עירובין צב., יבמות מג., נדה סב: רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו.

ולרגל מלאכתנו נביא כל תני ר' חייא הנמצא בבבלי והמה על שלשה אופנים א) לפרש כונת המשנה כפי שקיבלה מרבי ומשאר רבותיו, ב) מימרא או הלכה בפני עצמה כדרך שאר מימרות האמוראים, ג) בענין אגדה.

אופן א) כעירובין יד: שאמרו כמה כ"ש תני ר"ח אפילו כחוט הסרבל. וכן שם יז: קיא., יומא ו: וקא מפרש ר"ח המשנה דזבים פ"ה מ"יא, יומא כה: כו:, ביצה טז: כה. קא מפרש דברי ר"ע וכונתו. ביצה לב., חגיגה יג., יבמות ט: כא: לג: מ: נג: צז., כתובות פג. הכותב – תני ר"ח האומר, וכמו שכתב שם הר"ן דהמשנה מיירי בלא קנין וא"כ הכתובה הוא אך באמירה. וכן כתובות פ"ח מ"ב מוכרת ונותנת וקים ותני ר"ח לא תמכור ולא תתן ואם מכרה ונתנה קיים שר"ח מפרש שכונת המשנה אך בדעבד.

וכן ב"מ עד. שמפרש מאי מעטן שכבר נתחממו וזה כומר שבמשנה. וכן ב"מ ג. לז:, עג. צה. קלט., שבועות לה. מ. מו., סנהדרין כח: סח:, שבועות לה., מנחות כג:, חולין קכב:, בכורות כא:, נדה יז: כולם לפרש המשנה.

וכן כמה פעמים שמוסיף על התוספתא או שמפרש דברי הראשונים כברכות כו. נב., שבת קלז., ב"ב סז., מכות ג: (וסובר כריב"נ), מנחות יב. וכמו דמשני אביי דר"ח אליבא דר"א.

ומצינו בכתובות נט: שאמרו במשנה ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה ואמרו בגמרא מתניתן דלא כר"ח דתני ר"ח אין אשה אלא ליופי, אין אשה אלא לבנים אין אשה אלא לתכשיטי אשה.

ולכאורה שר"ח פליג על סתם משנה, אבל כשנעיין נראה שר"ח אינו פליג על המשנה ואך מביא דין משנה אחרת שנישנית בסוף תענית, שאמרו שם בגמרא יפיפיות שבהן אומרות תנו עיניכם ליופי, מיוחסות שבהן אומרות אין אשה אלא לבנים, מכוערות שבהן אומרות – ובלבד שתעטרנו בזהובים, וזה ממש דברי ר"ח, וכונת הגמרא לומא שר"ח פוסק כאותה המשנה.

ובב"מ כ: מצינו במשנה וכמה היא אגודה של שטרות ג' קשורין זב"ז ואמרו בגמרא ש"מ קשר הוי סימן ומשני הא תני ר"ח ג' כרוכין זב"ז, ולפום רהיטא פליג ר"ח אמתני' אבל

כבר מביא בשיטה מקובצת בשם הרא"ש שר"ח לא פליג כלל, ואך מפרש מאי קשורין הכונה כרוכין, וכדמצינו שליא קשורה בולד והכונה כרוכה בולד. וזה ברור.
וזה כונת הירושלמי ביצה פ"א ה"ד על המשנה שאמרו ב"ה דמוליכין סולם משובך לשובך, ובגמרא שם שיהודה בריה דר"ח התיר סולם של עלייה וכשבא אצל אביו אוקים תנייה (תנא) קומי ותני במד"א בסולם של שובך, והיינו שצוה להתנא השונה ברייתות לגרוס תיכף אחר המשנה לפרש שכונת ב"ה שאך בסולם של שובך מתיר ב"ה, אבל לא בסולם של עלייה. וכן הוא ממש בב"מ פ"ה ה"ו שר' חייא שאל לרבי א"ל אסור נפק קבעיה במתניתיה וקבעה כן. וכן צ"ל בע"ז פ"ד ה"ב ותחת "חזק" צ"ל "חזר".
אופן ב) מביא ר' חייא ברייתות מה שקיבל מרבותיו, כשבת מב. מב: קד: קמא:, עירובין יד. יז:, פסחים ח. מב: מז: פ., יומא ד. כד., ר"ה ו:, גיטין מד:, ב"ק כ., ב"מ קה:, ב"ב לה: (וכדמפרש רב אשי), ב"ב צז. צז:, מנחות פ:, חולין כז. סא. קלד., נדה כה., שמפרש דברי אבא שאול, והמה ככל מימרות דאמוראים.
אופן ג) דרשות באגדה כפסחים מט: שאמר כל העוסק בתורה לפני ע"ה כאלו בא על ארוסתו בפניו, שם פז. יודע הקב"ה את ישראל שאינן יכולין לקבל גזירות אדום עמד והגלה אותן לבבל. יומא יט: כמין קול נשמע בעזרה, כתובות י: כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפים לאשה, שם ל. אע"פ שבטלו סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו, גיטין ע. הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף, סעודתך שהנאך ממנה משוך ידך הימנה, ואל תשהה עצמך, חולין ו. אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו בין.
ור' חייא היה חשוב כתנא וכדמצינו ב"מ ה. ר"ח תנא ופליג, וכן מצינו שבת כ. כתנאי ר' חייא ור"י בן בתירה, וכן כתובות כה: דתניא דברי רבי א"ל ר"ח, וכן נדה יד. דתניא רבי אומר – ור"ח אמר, וכן שם סב: דתניא ר"ח אומר, וכן נזכר בתוספתא נדעים פ"ח ה"ז.
וכמה פעמים נאמר עליו בשם איתמר כדרך האמוראים כעירובין ט:, וזה כמו שבארנו בערך ר' יהודה הנשיא שדור התנאים שבמשנה היו אך דור שקודם רבי, אבל יען שרבי וחבריו קבלו מן דור הקודם לכן נזכרו פעמים אחדות במשנה, אבל ר' חייא אע"פ שהיה זקן כרבי אבל רוב קבלתו היה מרבי בעצמו לכן נחשב כתנא וכאמורא.

פטירתו

יסופר מו"ק כח. שלא מצי מה"מ למיקרבא ליה אידמי ליה כעניא אתא טריף אבבא א"ל אפיק לי ריפתא אפיקו ליה א"ל ולאו קא מרחם מר אעניא, אההוא גברא אמאי לא קא מרחם מר גלי ליה אחוי ליה שיטא דנורא אמצי ליה נפשיה.

ושם כה: יסופר כשנפטר ר"ח נחיתו כיפי דנורא מרקיע.
ונקבר בטבריא וגם בניו מצאו קבורתם אצל אביהם, יהודה מימינו וחזקיה משמאלו ואח"כ נקבר ר"ה אצלו כדמובא מו"ק כח. ואף שלא נזכר שם טבריא, אך ידוע שר' אמי ור' אסי היו בטבריא וכשהובא ארונו של ר"ה יצאו לקראתו וזה מוכח שפיר שהיה בטבריה.
וכפי הנראה מלא מקומו חזקיה בנו שהיה ג"כ בטבריא.

ר' חייא אביו של ר' אחא
נזכר תנחומא הישן שלח, אך בתנחומא בובער הגרסא ר' תנחומא בר אבא בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא בר חנינא, וכן הוא במ"ר פ"יז־ב, אך שם איתא אחיו וצ"ל אביו.

ר' חייא אביו של ר' ברכיה
בויק"ר ר"פל ר' ברכיה ור' חייא אבוי בשם ר' יוסי בן נהוראי, ובתנחומא חיי שרה־ו ר' ברכיה הכהן אמר בשם ר' חייא אביו שאמר בשם רב יהודה בר יחזקאל.

ר' חייא איש כפר עכו
ר' תנחום בריה ברכות סג:.

ר' חייא אריכא (מדיפתא)
בכתובות קד: יסופר שחמותו היתה אשת אחיו ומת אחיו בלא בנים ותבעתיה לדינא קמיה דרבה בר שילא – כתב לה אדרכתא אנכסיה, אתא לקמיה דרבא א"ל ר"ח אריכא חזי מר היכי דנן, א"ל שפיר דנך, וגרסת הרי"ף והרא"ש ר"ח אריכא מדיפתא, ובנדרים ח: א"ר שמעון בר זביד א"ר יצחק בר טבלא א"ר חייא אריכא, והיטב תמה בסה"ד שר"י בר טבלא היה קודם הרבה והאמת כן כי גם ר' שמעון בר זביד היה בימי ר"ז, אך בל"ס שם נשתבשו השמות, וקרוב לומר שהכונה על ר' חייא שהיה ארוך בדורו.

ר' חייא בר אבא דמן יפו
נזכר מד' תהלים פ"כב־ג והשערת הרש"ב שצ"ל ר"ח בר אדא.

ר' חייא בר אבא הכהן
(ובירושלמי בשם ר' חייא בר בא או ווא).
האמורא הגדול הזה נקרא תמיד בבבלי בשם ר' חייא בר אבא כדי להבדילו מן ר' חייא ת"ח דרבי, ובירושלמי שר' חייא נקרא תמיד בשם ר' חייא רובא נקרא ר"ח בר אבא בשם סתם ר' חייא, ואך לפעמים כשאומר בירושלמי תני ר' חייא (והוא ר"ח רובא) אומר אח"כ אר"ח בר בא, כירושלמי ברכות פ"ו ה"א־לט:, וכן נקרא כמה פעמים בירושלמי בשם ר"ח בר ווא, וגם בבבלי לפעמים שהגרסא שלנו סתם ר' חייא והכונה על ר"ח

בר אבא ונשמט בטעות תיבת בר אבא, מי הוא אבא אביו דעת סה"ד ומבוא הירושלמי קכח. שהוא אבי ר' שמן בר אבא יען ששניהם היו כהנים ושניהם עלו לא"י ושניהם היו תלמידי דר' חנינא, אבל מירושלמי מו"ק רפ"ג משמע שלא היה אחי רב שמן בר אבא שאמרו שם כשרצה רב שמן ב"א לירד לבבל ביקש מר' חנינא שיתן לו כתב א"ל למחר אני הולך אצל אבותיך יהו אומרין לי נטיעה **אחת** של חמדה שהיתה לנו בא"י התרתה לצאת לחו"ל, ואם רחב"א היה אחיו א"כ היה שני בניו בא"י.

והרב בעל משפחות סופרים ז: יאמר שאפשר שהיה בן "אבא" אבי אבא אבוה דשמואל, ולפי דעתו היו שלשה אחין אבא אבוה דשמואל ור' חייא בר אבא ורב שמן ברב אבא, וזה רחוק מן האמת כידוע שאבוה דשמואל היה בזמן רבי ואבא אביו עוד קודם רבי וא"כ איך אפשר שבנו ר' חייא ב"א יאריך ימים עד רבא כמפורש ברכות טו. וגיטין סג: שרבא שלח מבבל שאלה לשאול ממנו, וזה הוא לערך ק"נ שנה.

אך זאת ידוע לנו בבירור שהיה בבלי כמפורש שבת קה:, ב"ב קז:, בכורות יח. ובירושלמי ברכות פ"ו ה"א וסוף מעשרות, שביעית פ"א ה"ה, סוכה פ"ד ה"א, כתובות פ"ט ה"יא. והיה כהן כמפורש ברכות פ"ג ה"א־כא. כי סליק דוקליטינוס מלכא ראו שר"ח בא בא מיפסע על קברים דצור (אע"פ שהיה כהן).

מי היו רבותיו בבבל לא נודע לנו כי כפי הנראה כשעלה לא"י היה עוד עול ימים, ואפשר שזכה לקבל מרב כדמצינו חולין צב. ר"ח בר אבא אמר רב, (ובסה"ד מביא גם מגיטין לח: אבל גרסא שלנו שם ר"ח בר אבין), וכן מצינו חולין נ: שאמר לדידי מפרשא לי מיניה דגניבא אמברא דנהדרעא (וידוע שגניבא היה בזמן רב), אבל מה שמצינו עירובין לב. יתיב ר"ח בר אבא ור' אסי ורבה בר נתן ויתיב רב נחמן גבייהו, זה היה אח"כ כשהיה רבות בשנים בא"י וחזר לבבל וכאשר נפרש לקמן.

וכשבא לא"י מצא עוד את גדולי אמוראי דור הראשון, כר' חנינא שזכה לשמשו כהוריות פ"ג סה"ד ר' חנניה (הוא ר' חנינא כדמובא שם בסמוך) הוה מיסתמיך בר' חייא בר אבא, וכן שימש את ריי"בל כמפורש שבת פ"א רה"ב, קידושין פ"א ה"ז שריי"בל הוה מיסתמיך על כתפיה דר"ח בר בא – א"ל ולא כן אלפן רבי – א"ל חייא בני וכו', ר' חייא ב"א אריי"בל חולין צח., חלה פ"ב ה"א יומא ספ"ד, ר"ה רפ""ג, נזיר פ"ו ה"ט, ובקידושין ל. יסופר שרח"בא אשכחיה לריי"בל דשדי דיסנא אריש‌יה וקא ממטי לינוקא לבי כנישתא א"ל מאי כולי האי? א"ל ומי זוטר וכו'.

וכן מצינו רח"בא א"ר יונתן כסנהדרין ז., בכורות נה..

אבל את ראשי הדור הראשון שימש אך זמן קצר, כי בא לעת זקנתם, ואך ר' יוחנן היה רבו המובהק ששימשו ימים רבים וכדמצינו רח"בא אר"י כברכות ה. טי. לד: לה: מח. נג., שבת מה. פו: קה: קיד. קיח: קכג. קלא. קמז:, עירובין נד. סב. סג., פסחים יט: פו:, יומא לח: פד., ר"ה ט:, מגילה יט:, תענית יד: יח., חגיגה טז., מו"ק יט. כ. כא: כב:, יבמות יא: מד. מו: מז. עט. עט:, כתובות צו., נדרים פז:, נזיר כג: נח:, גיטין כג:, קידושין טו:, סב. סז: עא: עה. פ., סוטה ד:, ב"ק נז. סב: עה. קו: קיד: קיח:, ב"מ יב: יז לד. עח. פה., ב"ב י. לט. סט. פב. קג., סנהדרין ז: כט. לג: צא:, שבועות יח: לח:, ע"ז כה: לז: עה., זבחים כה: עח. קד. קטו: קיח., מנחות כט. נ:, חולין יח. יט. לב. פב. פה. צב. צג: קג., בכורות מה. נה., תמורה יב., נדה נז. סה:. וברכות ה: יסופר שפ"א חלש רח"בא על לגביה ר' יוחנן, א"ל חביבין עליך יסורין א"ל לא הן ולא שכרן, א"ל הב לי ידך יהיב ליה ידיה ואוקמיה, וב"ב לט. אשכחינהו ר"י בר' חנינא לתלמידיו של ר"י ר"ח בר אבא ור' אבהו, וברכות לח: ע"פ עדות ר' זירא שרח"בא דייק וגמיר שמעתא מר' יוחנן רביה, וכל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר' יוחנן, וכן שם לג: העיד ר"ז עליו ואמר נקיט דרח"בא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומא דמרא (ר"י) שפיר כרחבא דפומבדיתא.

והיה חביב על ר' יוחנן כ"כ עד שקראו בני כירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח שרח"בא אזל לצור ואשכח לר' מנא בר תנחום שהתיר תורמוסין שלהן אתא לגבי ר"י וסיפר לו, א"ל ולא פגעת ביה (נידוי) א"ל אדם גדול הוא ויודע למתק את הים הגדול, א"ל לאו, בני חשבון מים הוא יודע, וב"ב רפ"ט בעון קומי ר"ח בר ווה איך שמעת מר"י א"ל אני לא שמעתי אלא נתן בר הושעיא בעי קומי ר"י. וכן קיבל מר"ל כדמצינו שאמר בשמו ירושלמי ברכות פ"ח ה"ב, חלה פ"ב ה"ג, מע"ש ספ"ה, מו"ק פ"ג ה"ה־יב: שם ה"ז, ובסה"ד כותב שלא מצינו שיאמר רחב"א בשם רש"בל, ובכתובות ח: מצינו שהיה מקרי – מתני בניה דר"ל, (ואין אנו צריכים לומר כדעת סה"ד שצ"ל ר"ח בר אדא ככתובות קיא:).

וכן מצינו ר"ח [בר אבא] א"ר אלעזר כירושלמי חלה פ"ג ה"ד, ובחגיגה פ"א סה"ז ר' חייא ור' אסי ור' אמי לא אתו לבי מדרשא דר' אלעזר ושאלן היכין היו א"ל גמלנו חסד עם גר. וכן מצינו ר' חייא בר ווא בשם ר' אבא בר נתן יבמות פ"ד סה"א, רחב"א א"ר סימא סוטה יא., בשם ריב"ק ב"ק לח:.

בשם ר' לוי בר סיסי קה"ר פ"א־ד.

בעי קומי ר' מנא א) פסחים פ"ד רה"ט.

ומצינו חגיגה כה: שאמר משמיה דעולא וצ"ל ר"ח בר אמי או רב יהודה בר אמי כגרסת דק"ס.

והיה חשוב מאוד בעיני הנשיא ר' יהודה נשיאה השני כירושלמי חגיגה פ"א ה"ז כשהוצרך הנשיא לשלח ולראות ערי המדינה לתקן תקנות שלח את ר"ח בר אבא ור' אסי ור' אמי והם עברו וראו אם יש להם ספרין ומתגיינין, ומצינו שהיה בעיר גבלא כיבמות מו. ובעיר רומי (בא"י) כמע"ש פ"ד ה"א.

ובמשך הזמן הגדול שהיה יושב לפני ר' יוחנן ירד כמה פעמים לבבל כדמובא באגרת דרש"ג ח"ב פ"ג וז"ל ובתר דריהון (דרב ושמואל.) רנ ורב יהודה ורב חסדא ורב ששת בבבל, ורבנן אחריני דהוו סלקין ונחתין כגון עולא ור' חייא בר אבא וכו'.

והאמת כן הוא כמפורש בירושלמי מע"ש פ"ה ה"ג שהוצרך ר' חייא בר בא לצאת לחו"ל בגין דלא רצה ליקח מעשר, ובחגיגה פ"א ה"ח כשהלך לבקש פרנסה (בחו"ל) בקש מר' אלעזר שישתדל עבורו לפני ר' יודן נשיא שיתן לו אגרת של כבוד, והנשיא כתב עליו הרי שלחנו עליכם אדם גדול כיוצא בנו – או, מנו גדולתו שאינו בוש לומר לא שמעתי, וזה שמצינו עירובין לב: יתיב ר' חייא בר אבא ור' אסי ורבה בר נתן ויתיב רב נחמן גבייהו, וזה א"א להיות טרם שהלך ר"ח בר אבא לא"י כי אז עוד לא נולד ר"נ או שהיה ילד קטן, וידוע שר"נ לא היה בא"י מימיו, ולכן בע"כ צריכין אנו לומר שרח"בא ירד מא"י (אחרי היותו שם זמן רב) לבבל ואח"כ עלה לא"י, וכדמצינו שהיה בפטירת ר' יהודה נשיאה (שנפטר אחרי רב יהודה), כברכות פ"ג ה"א שדחף לר' זעירא וטימאו, ((ונראה שמה שאמרו שבת ס:) (א"ר חייא אי לאו דקרו לי בבלאי שרי איסורי שרינא ביה טובא, וכמה בפמובדיתא אמרין – בסורא אמרין וכו', אר"נ בר יצחק וסימנך עד דאתא מפומבדיתא לסורא חסר תרתי, ופרש"י שר' חייא כשעלה מבבל לא"י בא דרך סורא מפומבדיתא, והקשה בספר שבע חכמות בערך פומבדיתא הלא ר' חייא היה מכפרי, ולי קשה עוד הלא בזמן כשעלה ר' חייא לא היתה סורא עוד מיושבת מבני ישראל עד שבא רב ויסד שמה ישיבתו הגדולה, לכן נראה שקאי על ר' חייא בר אבא ובאמת כשעלה פעם שנית לא"י אז היו כבר ישיבות גדולות גם בסורא גם בפמבדיתא)).

וכן מצינו שירד פעם שנית לבבל בימי רבה כברכות טו. שא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן א"ל רבא ולא סבר לה מר וכו' (וגרסת דק"ס א"ל רבא וזה יותר נכון), וכן ר"ה כא. ר' איבו בר נגרי ור"ח בר אבא איקלעו להההוא אתרא (ובדק"ס איתא איקלעו לבבל) – שמע ר' יוחנן ואיקפד.

חבריו הגדולים, ר' אבא א), ואף שמצינו מגילה ל. ר"ח בר אבא א"ר אבא אמר רב, זה הוא יען שר' אבא עלה לא"י בסוף ימי ר' יוחנן כמה עשרות בשנים אחרי ר"ח בר אבא,

והביא עמו הלכות רב וקיבל ממנו ההלכה הזאת, אבל מצינו ויק"ר פ"לג־ד שר' אבא אמר בשם ר"ח בר אבא.

ר' אבא בר זבדא היה גדול ממנו כר"ה פ"ב ה"ה שר' אבא בר זבדא פתח (הדרשה) ור' חייא [בר אבא] ור' אסי ור' אמי חתמין.

ר' אבהו כסוטה מ. ששניהם איקלעו להההוא אתרא ור' אבהו דרש באגדתא ור"ח בר אבא דרש בשמעתא, שבקו כו"ע לר"ח בר אבא ואזלי לשמוע דרשת ר' אבהו, וכדי להפיס דעתו פייסו ר' אבהו במשל נאה, ובכל יום היה המנהג שר"ח בר אבא היה מלוה לר' אבהו עד אושפיזא משום יקרא דבי קיסר, וההוא יומא אלויה ר' אבהו לר"ח בר אבא עד אושפיזיה.

ר' איבו בר נגרא היה חבירו כר"ה כא. ששניהם איקלעו להההוא אתרא וכו', ובסוטה י. מצינו שאמר משום ר"ח בר אבא.

ר' אמי ישב עמו אקילעא דר' יצחק בן אלעזר כמו"ק כ., ושקיל וטרי עמו כזבחים פה:, חולין יב: קג.

ר' אסי שניהם ישבו לפני ר' יוחנן ור"י קרו להו דרדקי כשבת קמה:, ושם עה: א"ר חייא ב"א ג' דברים סח לי ר' אסי משמיה דרי"בל, וישבו ביחד בבבל כעירובין לב:, ובמו"ק י. יג: ר"ח בר אבא ור' אסי תרוייהו משמיה דחזקיה ור"י אמרי, ובשבת לב: פליגי בה ר"ח בר אבא ור' יוסי (הוא ר' אסי שנקרא לפעמים בירושלמי בשם זה, ועיין בהגהות הגר"א א"הג ס"ה סק"ג), וביומא עג. יתיב ר"ח בר אבא וקאמר להא שמעתא דר' יוחנן, אהדרינהו ר' אמי ור' אסי לאפייהו, וביבמות עה: סבר ר"ח בר אבא לאכשורי א"ר אסי הכי אריי"בל וכו'.

ר' חנינא בר יוסף היה גדול ממנו כעירובין סה: שר"ח בר אבא ור' אסי ור' חנינא בר יוסף איקלעו להההוא פונדק – א"ל ר"ח בר אבא נסמוך להההוא פונדק – א"ל ר"ח בר אבא נסמוך על דברי זקן (הוא ר' חנינא בר יוסף) אתו ושאלון לר' יוחנן, ובירושלמי שם פ"ו ה"ד איתא ר' חייא ור' יסא ר' אימא סלקון לחמתא דגדר שאלון לר' חייא בר יוסף, וכן כלאים פ"ה ה"ד אמר בשם ר' חייא בר יוסף.

ר' תנחום בר חנילאי בזמנו כב"ק נה..

וכן ר' אבא בר ממל אף שמצינו אותו עוד בחיי ר'אושעיא כמבואר בערכו, אעפ"כ מצינו שבעי מר"ח בר אבא כב"ק יט., זבחים קה. לגרסת דק"ס ושיטה מקובצת, אותיב לר"ח בר אבא כב"ק לה: קו:, שבועות מ:.

ישיבתו ותלמידיו. כפי הנראה היה מקומו הקבוע בעיר צור כברכות פ"ג ה"א שאמרו ר"ח בר אבא היה מיפסע על הקברים בצור לראות דיקליטיאנוס מלכא, וכן מצינו שבת פ"ב ה"א שדרש בצור, ובתענית פ"א ה"ב, קידושין פ"ג ה"ג שר"ח בר אבא אתא מן צור ואמר משמיה דר' יוחנן, וכן צ"ל בפסחים פ"א ה"ח, ושם איתא בטעות מן צור, ועיין מנחות פה: תו"דה הלך לצור, ואפשר ששם יסד ישיבתו וכדמצינו סנהדרין כט. שאמר ר' חמא בר חנינא ב) "מפירקיה" דר"ח בר אבא שמיע לי, ועיין הוריות פ"ג ה"ד ונראה שצ"ל שם ר"ח רובא. והיו לו תלמידים הרבה.

אבא חליפא קרויא בעי מיניה ב"ב קכג..

ר' אבא בר שמואל בעי מיניה זבחים קה.

ר' אבין ארח"בא קידושין עה:.

ר' אלכסנדרי ארח"בא נדרים מא..

באלי א"ל רחב"א אסברא לך תענית יח.

ר' ביסנא בשם ר' חייא תנחומא שמיני ונראה שהוא ר"ח בר אבא.

בנימין בר עשתור קומי בכורים פ"א ה"ד.

ר' ברכיה בשמו תנחומא הישן אחרי, ובתנחומא בובער יש ט"ס.

ר' הונא ב) בשמו תנחומא ויצא־ז, ובמו"ק כ. א"ל ר' יוחנן לרח"בא ולר"ה, וידוע שר"ה לא היה בא"י ולא ר"י בבבל, אך הוא ר"ה השני שהיה בא"י.

ר' זירא קראו מר כברכות ל: שא"ל מ"ט עביד מר הכי, הקשה לו ר"ז ב"ק קז:, ובגיטין לט. שאלו ר"ז בפירוש שמי לך או מכללא. וקרא לר"ז תרדא כזבחים כה: ור"ז אמר בשמו ברכות פ"ז ה"ג, שבת פ"טו ה"ג, ור"ז אמר עליו ברכות לג. נקוט דרח"בא בידך דדייק וגמיר וכו', אבל הוא החשיב גם את ר"ז וקראו מר כברכות כב.

ר' חנינא בר עגיל שאלו ב"ק נה..

חילפא בר אידי אמר בשמו ויק"ר רפ"טז (ושם ר' חייא).

ר' חמא בר חנינא תלמידו סנהדרין כט.

ר' יהושע בר נחמני בשמו ויק"ר פ"לג־ד.

ר' יונה ור' יוסי בשמו כלאים פ"א סה"א, ובויק"ר פ"לג־ד ר' יוסי בשמו.

ר' ירמיה יתיב קמיה חזי דקא מאריך טובא (באחד) א"ל לא צריכה כברכות יג: ור' ירמיה אמר לדידי מיפרשא לי מיניה דרח"בא כמגילה ד., אמר בשמו תענית פ"ד ה"ו, מו"ק פ"ג ה"ז.

ר' יעקב בר אחא בשמו ברכות פ"ג ה"ה.

רב כהנא ג) בירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה יסופר שר"ח בר בא היה מתפלל ובא ר' כהנא ועמד להתפלל אחוריו ור"כ האריך בתפלתו ור"ח בר בא לא יכול לסיים תפלתו כדי שלא לעבור לפני המתפלל וכשסיים ר"כ תפלתו א"ל הכי הוא מנהג במקומכם? שקטן יצער לגדול ממנו? א"ל רבי! לא כן, אך אנא מבית עלי קאתינא ואתפלל אני שאאריך ימים והתפלל עליו ר"ח בר בא והאריך ימים רבים.

ר' לוי בר חייתא בשמו ויק"ר פ"לג־ד.

בר מרינא בריך קומי ברכות פ"ו ה"א־מ:.

ר' נחום בשמו ירושלמי רפ"ד.

סילני שאלו שביעית רפ"ג.

רבא. בגיטין סג: שהקשה לר"נ ושלחו לר"ח בר אבא והוא השיב להם נתיישב בדבר.

רבא בר שמואל משום ר' חייא (בר אבא) ברכות מ. בעי רבה בר שמואל מר"ח ב"א זבחים קה..

ר' שמואל בר יצחק בעי מיניה מנחות מז., וקראו רבי חולין צח..

שמעון קמטריא שאלו ברכות פ"ט ה"ב.

מקראיו הפרטים

ר"ח בר אבא היה עני ולא רצה ליהנות מכבוד התורה וגם לא רצה ליקח מעשר, ואך יצא לחו"ל לבקש פרנסתו כירושלמי חגיגה פ"א ה"ח, ומרוב עניותו יצא במנעלים הממולאים כברכות מג:.

והיה חסיד גדול, וכאשר הבאנו לעיל שהתפלל על ר"כ שיאריך ימים וכן היה.

וב"ר פ"לא־יג שבימיו עלה גירא לא"י ועקר כל האלנות והתפלל רחב"א, וגעת אמו מן המדבר וירד לקולה. וכן מצינו שבת פ"ה ה"ו שאחיו ר' כהן רצה פלרוש לים ובקשו שיתפלל עבורו.

וכל מגמתו היה אך לגדל בניו לת"ת כקידושין ל. שלא טעם אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה. וה' ברכו בבנים יקרים ת"ח כסנהדרין ע: שאמר לבניה אחריפו ופוקו (לענין עיבור החודש), וברכות לג: מתני ליה ר' חייא [בר אבא, ב"ח] לבריה, והיה לו בן בשם ר' אבא (ע"ש זקנו) כברכות ה. וכן צ"ל שם יד. (ושם איתא ר' אחא), ובירושלמי שבת פ"ג ה"ד ר' בא בר בריה ונראה שצ"ל בריה. ובנו ר' אבא קיבל הרבה ממנו כמבואר בערכו. ובויק"ר פ"כנג־ח מצינו ר' ירמיה בריה דר"ח בר אבא ונראה שהיה כתוב ב"ר והוא בשם ר'.

וכן מצינו רב כהנא בריה דרח"בא שבת פ"א סה"ד.

ר' נחמיה בריה דרח"בא ברכות פ"ג ה"א־יב:, ובנזיר פ"ז ה"א גרס ר' נחומי, ובסנהדרין פ"א ה"ב ר' תנחום בריה דרח"בא.
ומצינו שהיה לו אח בשם ר' כהן כדמובא לעיל, ובקה"ר פ"ג־ב גרס ר' נתן כהן. וכן היה לו אח בשם רבנאי כברכות כא:, כתובות כאף" ובסנהדרין עד: רב ינאי והיה כתוב רבינאי ונחלק לשנים, ובכתובות נ: ר' בנאי והוא רבינאי.
ר' חייא בר אבא האריך ימים רבים כמו שהבאנו לעיל כשבא לא"י זכה עוד לשמש את ר' חנינא ורי"בל ובימי רבא שהיה אז כבר מתלמידיו המובהקים דר"נ היה עוד חי כגיטין סג:, וכבר בארנו שר' חנינא נפטר לערך בסוף אלף הרביעי היינו תקנב לשטרות ור' חייא בר אבא היה אז לערך כבן כה' א"כ נולד לערך תקכז לשטרות, ורבא חי עד' שנה ונפטר תרסג לשטרות, ור"נ נפטר תרלא, וזה היה שנים הרבה קודם, כשישב רבא לפני ר"נ שהיה אז רבא לערך כבן כה' שנה ובשנת תריד היה עוד ר"ח בר אבא בחיים א"כ חי לערך קרוב לתשעים שנה. וזה מפורש שר' אסי מת קודם רח"בא כמו"ק פ"ג ה"ז כשנפטר ר' אסי הורי רח"בא לנעול בו ביום, וקיבל עליו אבילות ואכל בשר ושתה יין כברכות פ"ג ה"א־ב: ושם כשמת ר' חייא בר אבא קיבל ר' שמואל בר יצחק אביליו.

ר' חייא בר אבויה

היה זקנו דר' פרידא כסנהדרין פב. אר"ח בר אבויה כל הבא על הכותית כאלו מתחתן בעכ"ום, ואמר ר"ח בר אבוייה כתוב על גלגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת, זקינו דר' פרידא (הוא ר' חייא בר אבויה, רש"י) אשכח ההוא גולגולתא דהות שדיא בשערי ירושלים והוה כתוב עילויה "זאת ועוד אחרת" קברה והדר נבוג – אמר האי גולגלתא של יהויקים – אמר מלכא הוא – שקלה כרכה בשיראי ואותיבה בסיפטא (ארגז), ואשכתו כשראתה הראש סיפרה לשכנתה, א"ל ודאי הראש הוא משאתי הראשונה שלא יכול לשכחה, נטלה הראש ושרפה, כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת, והיה עוד בימי התנאים כי ר' פרידא ב"ב היה בימי רבי כמבואר בערכו.

ר' חייא בר אבין

הנה אף שמצינו ר"ח בר אבין אמר רב כעירובין לח: מ. פא. גיטין לח: מ., ב"ק כא:, סנהדרין ל:. וכן מצינו ר"ח בר אבין אמר שמואל כשבת נב. קכט:, עירובין עט:, ביצה לט., קידושין עב., ב"מ ק., אבל לא מצינו בשום מקום שידבר עם רו"ש, וזה אות שלא היה תלמידם ואך היו לו קבלות משמם, והיה כמו רב נחמן חבירו שהיה קטן כשנפטר שמואל ואעפ"כ מצינו כמה פעמים ר"נ אמר ר או שמואל. ומה שמצינו ברכות כז: שאמר

רח"בא רב צלי של שבת בע"ש, באמת צ"ל שם רב חייא בר שימי כגרסת דק"ס שהיה תלמיד מובהק לרב.
אבל היה תלמיד מובהק לרב הונא כקידושין נח שבעי מר"ה ור"ה א"ל הוצאה את, איכסיף (ר"ח בר אבין) הוא סבר משמעתא קאמר ליה (שאינו חכם או קטיל קני באגמא, רש"י), א"ל הכי קאמינא לך רב אסי דהוצל קאי כוותך, וכן חולין צה: ר"ח בר אבין נאבד לו כרכשתא ביני דנא אתא לקמיה דר"ה א"ל – א"כ זיל שקול.
ובשבת קמ. אמר ר"ח בר אבין (לרב אחא בר יוסף ולמר עוקבא) בדידי הוה עובדא ושאלתי לרב אדא בר אהבה לא הוה בידיה, אתא ושאל לר"ה וכו', וכן מצינו ר"ח בר אבין אר"ה כתענית ח., כתובות מח, קידושין כז., ב"ק כא., ובשאלתות ברכה פ. שהיה מרישי כלי זוטרי דר"ה, וכן מצינו ר"ח בר אבין אמר רב יהודה כמו"ק טז..
וכן בעי מרב חסדא כמנחות מט., ובקידושין נ. ב"מ ז. אמר עובדא הוה בי רב חסדא ורב חסדא בי ר"ה.
וכן בעי מרב ששת כעירובין עג., ובכתובות יא: אר"ח בר אבין אמר רב ששת – מתיב רב נחמן – אמר ר"ח בר אבין אפשר רב עמרם וכל גדולי הדור יתבי כי אמר רב ששת להא שמעתא וקשיא להו ושני – ואת אמרת?, וביבמות כה., בכורות יח מצינו ר"ח בר אבין אמר רב עמרם, וכן בעי מרב יוסף כסנהדרין פג:.
והלך אח"כ לא"י ושלח משם הלכות מה שקיבל מר"א כיבמות מג. שלח ר"ח בר אבין מארסין תוך ג' – וכן היה ר"א מלמדנו משום ר' חנינא הגדול. וכן מצינו ר"ח בר אבין אמר ר' יוחנן כעירובין מז:, מגילה ו:, נזיר סא., גיטין סד..
ובירושלמי נזכר בשם חייא בר בון (ככל הבבלים שלא נסמכו) כדמאי פ"ג ה"ד חייא בר בון בשם ר"י בר חנינא, ובמע"ש פ"ד ה"ז חייא בר בון, אדא בר תחליפא בשם ר' הושעיא, ובסוכה לה. חולק עם ר' אסי, והתרועע עם ר"ז כברכות לג: ר"ז הוה רכיב חמרא ואזיל ר"ח בר אבין בתריה ושאל (ר"ז, כן הוא הפירוש הנכון) ודאי דאמריתו משמיה דר"י וכו'.
וכשהיה בא"י קיבל אגדות בשם חכמי דורות הקודמין וזה שמצינו ר"ח בר אבין בשם ר' יהושע בן קרחה כיומא לט:, מגילה יד., נזיר כג:, גיטין נז:, ב"ב צא:, הוריות יא..
ואח"כ כשירדו בזמן אביי ורבא כל הנחותי, היה גם הוא עמהן, ואז היה כבר מגדולי זקני הדור, כאשר אמר רבא עליו שבת קיא:, קידושין מח:, סנהדרין ח: אני וארי שבחבורה תרגימנא ומנו ר"ח בר אבין. ומה שמצינו נדרים לד: שבעי מרבא, לא ששאלו כתלמיד לרב אך בדרך שקלא וטריא כסוגיית הגמרא שם. ובב"מ טו. שהקשה לרבא אלא מעתה – א"ל אין, באמת גרסת הרא"ש רבה ולא רבא. ובמגילה כב: אר"ח בר אבין חזינא לאביי

ורבא דמצלי אצלויי, שם נפל ט"ס וצ"ל כמו בברכות לד: ר' חייא בר הונא כבימוא נג:, וביבמות קטו. ההוא גברא דבשילהי הלוליה איתלי נורא – סבר רב חייא בר אבין למימר – אמר רבא מי דמי, ומזה אנו רואים שהוא היה גדול הדור ובאו אליו לשאול הדין, וכן שבת זו. תני תנא בפרק אמוראי קמיה דר"ח בר אבין, ומזה שהיה לו ישיבה.

וכן היה לו חבר רב הונא בר חיננא כברכות ל. שא"ל שפיר קאמרת דאמר שמואל.

ותלמידיו מצינו רב נחמן בר יצחק שבעי מיניה ב"ב צז. שאלו פסחים לב: וכשהשיב לו א"ל רנ"בי תנוח דעתך שהנחת את דעתי, וברכות ו. שאלו רנ"בי הני תפלין דמרי עלמא מה כתיב בהו, וכן שבת ק:, עירובין כב., וכן רבינא היה בידו קבלות ממנו כעירובין מז:, ב"ק כא. שאמר לרבא והאמר ר"ח בר אבין אר"י, אבל בל"ס לא ראהו כי ר"ח בר אבין נפטר קודם רבא ככתובות פה: שא"ל רבא לבריה דר"ח בר אבין תא אימא לך מלתא מעליותא דהוה אמר אבוך.

ר' חייא בר אדא א)

היה בר אחתיה דבר קפרא והיה לו קול ערב א"ל בר קפרא בני, פרוס על שמע ועבר לפני התיבה ע"ש כבד את ה' מהונך ממה שחננך (ומזה מובא ברש"י מגלי ג' א"ת מהונך אלא מגרונך), כדמובא בפס' רבתי פ"כג ותנחומא ראה־ט, וכן מובא בספר האורה שזה היה מעשרה מילי דחסידותא דרב שהיה קולו ערב וירד לפני התיבה ונהג ר"ח בר אדא אחריו.

והיה תלמידו דר' יוחנן כדמצינו ריש מעשרות שבעי מר' יוחנן.

וכן אמר בשם ר"ל כפאה פ"ב ה"ב, סוכה פ"ג ה"ב, והיה מקרי דרדקי דר"ל ככתובות קיא:, ופ"א איפגר תלתא יומא ולא אתא, וכשבא א"ל ר"ל למה לא באת א"ל דלית אחת הניח לי אבא וכו'.

ופטירתו יסופר ברכות פ"ב ה"ח כשמת ר"ח בר אבא בר אחתיה דב"ק קיבל ר"ל עליו תנחומין שהיה ר"ל רבו וחביב עליו כבן והספידו. ובמבוא הירושלמי יאמר שמת בנערותו, ואיני יודע מנ"ל אם מפני שמת בחיי ר"ל רבו זה אפשר יען שר"ל האריך ימים.

ר' חייא בר אדא ב)

היה תלמידו דר' אחא כברכות פ"ו סה"א שאמר משמו, ובחלה פ"א רה"א ר' יהושע דרומיא בעי – אר"ח בר אדא לא כן אמר ר' יוסי, ובפאה פ"ח ה"ג ארח"בא למדת הדין נצרכה ואמר זה על דברי ר' יונה, וכן מצינו בכמה מקומות שאמר בשם ר' מנא כדמאי פ"ב ה"א, יומא פ"ח ה"ב, יבמות פ"ז סה"א פ"ח סה"א, ובשביעית פ"ו ה"א ר"ה בעי מישרי – אתא לגביה דר' מנא – למחר קם עימיה ר' חייא בר אדא א"ל יאות עבדת דלא

חתמת דר' יונה אבוך הוה אמר וכו', ור' מנא נתן לו בגד יקר וכפאו שיטול ממנו ככלאים פ"ט ה"א, ובשבת פ"א ה"א ר' מני בעי – א"ל ר"ח בר אדא ולא כן תני, ומזה אנו רואין שהיה כמו חבר לו אך יען שר' מני היה הריש לכן בעי ממנו.
וכן נזכר ר"ה פ"א ה"ח, ובהוריות פ"ג סה"ב, סנהדרין פ"א ה"ב שאמר מתניתא אמרה כן.

ר' חייא בריה דר' אדא דיפו

נזכר מגילה פ"ג ה"ז אמר בשם ר' ירמיה בשם ר"ז שצריך לאומרן (עשרת בני המן) בנפיחה אחת, ומו"ק פ"ג ה"ז אמר נעשה כפוחח, וכן נזכר ש"ר פ"מג־ג א"ר ברכיה בשם ר"ח בר אדא דיפו בשם רש"בנ, וכן נזכר בפס' רבתי פ' החודש, ויק"ר פ"לג־ו ושהש"ר פ"ח־י, ובב"ר פ"לח־ג איתא ר"ח בר בריה דר' אדא דיפו.

רב חייא בריה דרב אויא

היה גדול הדור בזמן רב אשי כחולין יח: אמר אמימר בר מר ינוקא הוה קאימנא קמיה דר"ח בריה דרב אויא ואמר לי שייר בחיטי כשרה, (ואמימר זה היה תלמיד ודרב אשי), ונזכר ב"ק יט., נדה נח. בלשון ר"ח בריה דרב אויא מתני בהדיא.
ונשאר לנו אחת ממדותיו היקרות כמנחות מג: שבשבת ויו"ט היה ממלא המאה ברכות במיני פירות, ושם לז. ר' חייא ורב אחא בריה דרב אויא מכוין ומנח ליה להדי להדי ליביה, וצ"ל רב חייא בריה דרב אויא כגרסת דק"ס, והיה כתיב שתי גרסאות רב חייא או רב אחא והובא אח"כ שתיהם בפנים, ובאמת שניהם היו בזמן רב אשי, וכן נזכר יבמות לט: אתקין רב יהודה בשטרא – ורב חייא ב"א מסיים בה משמיה דר"י וכו'.

חייא בר אחא

נזכר בירושלמי פסחים פ"ז ה"ב אמר בשם רש"בל.

רב חייא בריה דרב איקא

נזכר נדה מה. בהלכה ואח"כ אמר רב חסדא ת"ש.

ר' חייא בר אמי

היה תלמידו דעולא שאמר תמיד משמיה כברכות ח., שבת יז: עט. קי., (ובגיטין כב. אר"ח בר אסי משמיה דעולא וצ"ל בר אמי) ב"ב קסג., סנהדרין כו. [לגרסת דק"ס] ע"ז לז., ובע"ז כג: יתיב ר"נ ועולא ואבימי בר פפי ויתיב ר"ח בר אמי גבייהו, ובחגיגה כה: ר' חייא בר אבא משמיה דעולא בית הפרס שנידש טהור גרסת התוס' בבכורות כט: ר"ח בר אמי, ובערכין כח: אמר משמיה דחולפנא (או אולפנא).
וידוע המאמר שמובא על שמו בכמה מקומות אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכו', והמקור הוא בכתובות נג. שאמר לר"נ ועולא ואבימי ב"פ תנינא אשתו ארוסה וכו',

ומזה מובא בב"מ יח. בלשון מדתני, וביבמות מג: בלשון והתני, ובסנהדרין כח: נפל טעות שגרס שם כדאמר רב חייא בר אמי משמיה דעולא וצ"ל כדתני, וביבמות כט: חסר תיבת בר אמי, ובכתובות פט: מדתני ר' חייא בר אבין וצ"ל בר אמי, ובסנהדרין מג: ר' חייא בר אשי א"ר חסדא גרסת דק"ס ר' חייא בר אמי.

רב חייא בר אסי

נזכר עירובין נט: וגרסת דק"ס בר אשי, וכן תענית יח. ר"ח בר אסי אמר רב גרסת דק"ס בר אשי, ובירושלמי קידושין פ"ג ה"ח ר"ח בר אסי בשם אסא ואולי גם שם צ"ל בר אשי כגיטין פ"ח ה"ט.

ומה שמובא במד' תהלים פ"עב־ו אר"ח בר אסי בשם ר' יוחנן עתידה א"י שתוציא גלוסקאות צ"ל ר"ח בר יוסף ככתובות קיא:.

ובגיטין כב. ר"ח בר אסי משמיה דעולא צ"ל ר"ח בר אמי.

רב חייא בר אשי

היה תלמיד מובהק לרב כברכות יא:, זבחים צד. שאמר זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב, ומו"ק יא. רב שרי לחייא בר אשי למיגדל אוהרי בחו"המ, ובשבת נג. קיח: אר"ז לרב אסי בר נתן שבקיה כרביה [רב] ס"ל, ובעירובין נא: מתני ליה רב חייא בר אשי לחייא בר רב קמיה דרב – א"ל רב וכו'.

ר"ח בר אשי אמר רב ברכות לא. מ. מב. סד., שבת כג. לד. נב. נג. צט: קיח: קלט: קמב. קמב: קמה., עירובין ד. יב: ל. סה. קה., סוכה יא., ביצה ז: יז., תענית יד., מו"ק יח., כתובות ו. טו. קיב:, סוטה ד: ה., גיטין לז., קידושין כד:, מכות ז., זבחים צד., חולין נז:, בכורות כה., נדה מב., ובירושלמי ברכות פ"ז ה"ד. פ"ח ה"ב ה"ו, שבת פ"ד רה"ד, ספ"יז, עירובין פ"ה ה"ז פ"ו ה"ה, בימות פ"ד ה"ה (ה"יא ובב"ר פ"ך־ו נעתק בטעות ר"ח) (בר אדא)), ובנדה פ"א ה"ד ישב לפני רב, ומכל זה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק.

וכן מצינו ר"ח בר אשי אמר שמואל כפסחים ל:, יבמות קיג., ע"ז ל:, חולין קכז:, ובירושלמי שבת פ"ה ה"ב אמר חנין מגופתייה לשמואל שר"ח בר אשי לא נהיג כן.

וכן זעירי א) היה רבו כמפורש שבת קט. קמ., יומא עז:.

וכן מצינו שאמר בשם אסי כגיטין פ"ט ה"ט והוא רב אסי וכן צ"ל בקידושין פ"ג ה"ח.

רב הונא היה חבירו כחולין קיא: דהוי יתבי חד בהאי גיסא דמברא דסורא וחד בהאי גיסא א"ל חד לחבריה יתמא (בלי דעת, רש"י), ומה שמצינו ביצה כח: ר"ח בר אשי אמר ר"ה צ"ל אמר רב כגרסת דק"ס, וכן מה שמצינו שבת עג: ר"ח בר אשי אמר ר' אמי צ"ל אמר רב כגרסת דק"ס, ובסנהדרין מג: ר"ח בר אשי אמר רב חסדא צ"ל ר"ח בר אמי

כגרסת דק"ס, ופסחים כז. ר"ח בר אשי א"ר יוחנן צ"ל ר"ח בר אבא, דק"ס, (כי לא היה מעולם בא"י), ומצינו עירובין פ: איתמר ר"ח בר אשי אמר – ורש"בל אמר, וגם שם גרסת דק"ס ר"ח בר אשי אמר רב.

מקומו היה בעיר קורקוניא (הסמוכה לסורא) כע"ז טז: כי אתא ר"ז (מפומבדיתא מקום רבה יהודה) לקורקוניא אשכחיה לר"ח בר אשי, כי אתא לסורא וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' אבא אר"ח בר אשי כשבת לד. (עג. לגרסת דק"ס) נ: קיג. קכד:, חולין נז:, נדה טז: ובירושלמי שבת פ"ג ה"ז, פ"ז ה"ב־כח:, (ושם ר' בא בר חייא בר אשי וצ"ל בשם ר"ח בר אשי) פ"יח ה"ב, עירובין רפ"ד, מגילה פ"ד ה"ה, יבמות פ"יג ה"א פ"טו ה"א, כתובות פ"ב ה"ט, פ"ח ה"ח, גיטין פ"ד ה"ד.

ר' זירא אר"ח בר אשי כשבת קמה., נדה מב., ברכות פ"ה ה"ב, שבת פ"טו ה"ו.

רב עמרם חסידא אתא לקמיה כסוכה יא.

רבא בר אבא אר"ח בר אשי פסחים ל:.

ומה שמביא בסה"ד שרב שמואל ססרטאי אמר בשמו העתיק שלא כהוגן כדמובא בתענית יד. א"ר שמואל בר ססרטאי, וכן אר"ח בר אשי אמר רב, ובקידושין פא: יסופר עליו דבר נפלא שהיה רגיל לומר בשעת נפילת אפים הרחמן יצילנו מיצ"הר, והוא היה פרוש מאשתו והיא חשבה שזה מפני הזקנה, אבל כששמעה את תפלתו הלכה וקשטה עצמה והוא ישבה בגינתיה ולמד, וחלפת קמיה פעמים אחדות אמר לה מאן את? אמרה לו אנא חרותא דהדרי מן יומי (שם זונה מפורסמת), תבעה א"ל אייתי ניהלי לחך רומנא דריש צוציתא, שוור אזל אתייה ניהלה. – ואשתו הלכה לביתה ושגרא תנורא, כשבא לביתו רצה ליכנס לתוך התנור, א"ל מאי האי וסיפר לה כל המעשה שאירע לו, אז גילתה לו שהיא היתה הזונה ונתנה לו הסימן מה שנתן לה, א"ל אבל אני נתכוונתי לאיסורא, וכל ימיו של אותו צדיר היה מתענה עד שמת באותה מיתה.

והשאיר אחריו בן ת"ח בשם זעירא כשבת פ"ז ה"ב־כח.

ר' חייא בר ברתיה דר' ברכיה

נזכר ב"ר פ"ט־ח אמר משום ר' ברכיה, ומה שאמרו שם א"ל ר' יונתן לא קאי על דברי ר"ח אך על מאמר הקודם שאמר לר' חמא בר' חנינא.

ר' חייא בר גוריא

נזכר נדה נה: אמר מ"ט דרב.

ר' חייא בר גמדא

היה בבלי ועלה לא"י ככתובות קיב: כשבא לגבול א"י מיגנדר בעפרה ((מרוב) (חביבותיה לא"י)), ושם קיבל מכל גדולי הדור כדמצינו ר"ח בר גמדא א"ר יוסי בן שאול ר"ה כד. ל., מו"ק כב., כתובות קד., ואולי מה שאמר מגילה לא: מנה"מ דאין מפסיקין אר"ח בר גמדא אמר רבי אסי דא"ק מוסר ה' בני אל תמאס, הוא ר' יוסי בן שאול שנקרא לפעמים ר' אסי ב"ש כשבת נ., וגרסת דק"ס ר' חייא בר גמדא א"ר סימאי וזה יותר נכון. וירושלמי מגילה פ"ד ה"ח איתא המאמר אין מפסיקין בקללות א"ר חייא בר גמדא אל תקוץ בתוכחתו אל תעשה קוצים קוצים.

וכן אמר רחב"ג א"ר יוסי בר חנינא כסוטה ז., ואמר נזרקה מפי חבורה שבת ג., פסחים סד. ופי' התוס' בשבת שם חבורה של תנאים, ומזה משמע קצת שעלה לא"י בזמן רב שאז היו עוד חבורות של תנאים האחרונים.

ר' חייא בריה דרב הונא

היה תלמיד מובהק לאביי ורבא כברכות לד: אמר חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלוי, (ובמגילה כב. איתא בטעות בר אבין), וכן יומא נג: אמר חזינא לאביי ורבא דפסעי להו ג' פסיעות בכריעה אחת, ובנדה מ. אמר משמיה דרבא. ובכריתות כה. תני ר' חייא קמיה דרבא אולי צ"ל בריה דר"ה, וכן כתובות לה: א"ל רב חייא לרבא אפשר שצ"ל ר"ח בריה דר"ה, וברכות לד: אמר רב חייא אמר רב ספרא אפשר שהוא ר"ח בריה דר"ה. ונזכר שבת ה. שמתרץ דברי ר"ז כגון שקלט מע"ג הכותל.

ובפסחים מד: אמר לא אסרה תורה אלא בקדרה בת יומא, ובע"ז סז: נשתבש על ר"ה בר חייא.

וביבמות קיט: רב פפא אמר – ר"ח בריה דר"ה אמר באמרה אני והוא נחבאנו במערה, ושם פא: מתרץ בנימוחה, ומנחות מב: שלח משמיה דר' יוחנן על תפלה של יד אומר – להניח תפלין וכו', ובדק"ס מביא גרסה רב אחא בר הונא והוא יותר נכון.

ר' חייא בר זבדא

נזכר ב"ר פ"פד־ח.

ר' חייא בר זעירא

נזכר במדבר רבה פ"יא־ב שדרש והיה ברכה ברכתך קודמת לברכתו, שמשהם אומרים מגן אברהם ואח"כ מחיה המתים, אבל הוא ט"ס וצ"ל כמו בב"ר פ"לט־יא ר' אחוה בש"ר (וצ"ל בר) זעירא, והוא אהבה בריה דר' זירא.

ר' חייא בר זרנוקי
בסנהדרין כו. יסופר שהלך עם ר' שמעון בן יהוצדק ב) לעבר השנה, בעסיא פגע בהו ר"ל איטפל בהדייהו, אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא, חזייא (ר"ל) להההוא גברא דקא כריב, אמר להו כהן וחורש? א"ל יכול לומר וכו', כי מטו להתם סליקו לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה (שלא יעלה ר"ל), אתא לקמיה דר"י א"ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר שנה? הדר אמר לא קשיא לי, מידי דהוה אשלשה רועי בקר – כי אתו לקמיה דר"י אמרו לו קרי לן רועי בקר ולא א"ל מר ולא מידי, א"ל ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה?

ר' חייא בריה דר' חייא בר נחמני
ערך רב חייא בריה דרבה בר נחמני.

ר' חייא בר חמא
נזכר ילקוט פנחס רמז תשפב, כן מביא באוצר ישראל ולא נמצא בילקוט שלנו.

ר' חייא בר חיננא (או) חנינא
נזכר מנחות נג: מתקיף על דברי ר' חיננא בר פפא, וב"ק פ"מד־יד ר' חייא בר' חנינא אמר לא כקורא תגר וכו'.

ר' חייא בר טיטס
בתרומות פ"ח ה"ג רבנן דקסרין אמרין בשמו שאמר ר' יצחק בר נחמן בשם רי"בל החד והמר והמתוק אין בהם משום גלוי, וע"ז אמר ר' חייא בר טיטס כההיא דשחק חד לתלת.

רב חייא בר יהודה
בכתובות כא. הקשה לרב יהודה ומי אמר שמואל הכי והא ההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל – א"ל ההוא שטרא דיתמא הוה, ומזה אנו רואין שידע עוד את שמואל וישב לפני רב יהודה.

ר' חייא בריה דר' יוסי
נזכר זהר יתרו פ..

רב חייא בר יוסף
היה תלמידו דרב כדמצינו תמיד ר"ח בר יוסף אמר רב כשבת ז., עירובין צ:, פסחים ז. כא:, יבמות צב: צד: צז. קי., כתובות קו., נדרים ח. טז:, קידושין מב., חולין נד., והיה מדקדק מאוד אחרי מעשה רבו ככתובות נ: שאמר, רב זן מחוטי דעלייה, ובירושלמי פסחים פ"ח סה"ה ר"ח בר יוסף גידל בר בנימין בשם רב.

ואח"כ בא לפני שמואל כשבת נג., חולין מה: שאזל ר"ח בר יוסף אמרה לשמעתא דרב קמיה דשמואל, בעי משמואל יבמות מח:, הקשה לשמואל כתובות סג:, סד., ובעירובין צ: א"ל לשמואל הלכתא כוותך או כוותיה דרב.

והיה הריש בעיר סיכרא כב"מ פג. אתקין רב חייא בר יוסף בסיכרא הני דדרו באגרא ואיתבר נשלם פלגא.

ובימי ר' יוחנן ור"ל עלה לא"י כגיטין לט. כי סליק רב חייא בר יוסף אמר להא שמעתא דרב קמיה דר' יוחנן, ובחולין נד. כי סליק רב חייא בר יוסף אשכחינהו לר"י ולר"ל דיתבי וקאמרי – א"ל האלהים מורי בה רב וכו', ומזה אנו רואין שהביא תורתו בידו.

וכפי הנראה נתמנה בטבריא לדיין העיר כב"מ פ"ד ה"ב אתא עובדא קומי ר' חייא בר יוסף ור' יוחנן, ותני קמיה דר"י כשבת מה., חולין מה., וכן צ"ל בביצה לב: ושם תני קמיה דר"נ, אבל גרסת הרי"ף והרא"ש קמיה דר"י, התיב קומי ר"י כערלה פ"ג סה"ג, בעי קומי ר"י כברכות פ"א ה"א:, נזיר רפ"ו, חולק עם ר' יוחנן כחולין צ., זבחים כ: כא., יומא פ"ב ה"ב־ט:, וכן ידוע מחלקותן ב"ק קו: שר"ח בר יוסף סבר עירוב פרשיות כתיב כאן.

עם ר"ל היה כחברים שמתרץ לר"ל קושייתו כתמורה ז..

וכן מצינו ר"ח בר יוסף א"ר אושעיא כע"ז נא:, סנהדרין טז:, ואמר בשם ר' מיאשא כב"ר ספ"נד (ושם ר' חייא בר יוסי) ור' לוי א"ל דייך וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' אלעי כב"מ קיז., רב גידל כשבת ז., פסחים ז., עירובין צ., ע"ז נ., ר' חייא בר אבא בשמו כלאים פ"ד ה"ד, ר' יונה ור' יצחק בר נחמן משמו ר"ה רפ"א, רבנן דקסרין בשמו הוריות פ"ג ה"ז, וכן נזכר ב"מ י. שאמר אביי מתיב רח"בי פאה.

דרשותיו באגדה מצינו כתובות קיא: שדרש עתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהן קו"ח מחטה – עתידים צדיקים שמבצבצין ועולין בירושלים – עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת (ובמדרש תהלים פ"עב־ו איתא הדרשה הזה ע"ש ר' חייא בר יוסי א"ר יוחנן). ובמד' תהלים פ"ל־ג ר"ח בר' יוסי אמר אין בין הצדיקים החיים לצדיקים המתים אלא דיבור בלבד.

ממקראיו הפרטים מצינו שמסחרו בא"י היה במלח כב"מ מח: שאמר רבא מנא אמינא לה דר' חייא בר יוסף יהבו ליה זוזי אמלחא לסוף אייקר מלחא אתא לקמיה דר"י א"ל זיל הב להו ואי לא קביל עלך מי שפרע. ובסוטרה פ"א ה"ג וכתובות פ"ב ה"ט יסופר ששלח בתר איתתיה אמר יסקון עמה ג' תלמידין, שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתייחד עם שנים – אף הוא שכר לה את הבית – ולא היה מתייחד עמה וכו', והמפרשים פירוש

שאשתו נשבית, והוא היה כהן, אבל שגגה היא, ובגמרא יסופא אך שר"ח בר יוסף ס"ל כרב רביה כסוטה ז., דבדרך לא סגי בשנים, והוא שלח אחריה שתבא אליו לא"י לכן שלח אחריה ג' מתלמידיו. ומה שמסיים שם אף הוא שכר לה בית, זה קאי אר' זכריה בן הקצב שהמקור הוא בכתובות פ"ב ה"ט ושם מביא במשנה המעשה דר"ז בן הקצב, וכמו שמובא בקצרה בכתובות כז: אחר המשנה דר' זכריה בן הקצב, תנא ואעפ"כ ייחד לה בית בחצרו, והמאמר הזה שייך אך בירושלמי כתובות, ובסוטה שם כשהזכיר המעשה דר"ח בר יוסף העתיקו אגב אורחא כל הגמרא דכתובות אף שאין שייך שם, וזה ברור.

רב חייא בריה דרב ייבא

נזכר סוכה מב: שמוסיף על דברי רב חסדא ואומר ובגדול אע"פ שאינו יכול – דכתיב ויוסיף דעת וכו', וברי"ף גרס ר' חייא בר אבא, ובדק"ס בריה דרבינא.

ר' חייא בר ינאי

נזכר אס"ר פ"ז־י אמר פורפירא דמלכא מזדבנא בשוקא, ווי ליה למיזבניה, ווי ליה לזבוניה, כך ישראל וה פורפירא שהקב"ה מתפאר בהן וכו'.

ר' חייא בר יעקב

נזכר תנחומא הישן עקב.

רב חייא בריה דרב יצחק

נזכר ע"ז לג: שרבינא שרא ליה למירמא ליה שיכרא וכו'.

ר' חייא בריה דרב יצחק עטושייא

אביו היה תלמידו דר"ז כפאה פ"ח סה"ד, והוא היה בזמן ר' ירמיה כמו"ק פ"ג ה"א בימי ר' ירמיה אתת עקא על טיברייאי שלח בעי מנורה של כסף מר' יעקב בר בון – ורצה לנדות לר' ירמיה ולא הניחו ר' חייא בדר"י עטושיא, ובמו"ק פ"ג רה"ה, נזיר פ"ג ה"א הורה ר' ירמיה לר' יצחק עטושיא, ובתרומות פ"י ה"ו ר"ז ב) סלק למבקריה לר"ח בדר"י עטושיא.

וביוחסין ערבבו עם רב חייא בריה דרב יצחק

ר' חייא בר כהנא

נזכר אגדת בראשית פ"ב, ובסה"ד כתב לא מצאתי.

ר' חייא בר לולייני–לוליבא–לוליתא

בתענית כה. יסופר שר"ח בר לולייני שמע להנך ענני דקאמרי ניתו וניתבי מיא בעמון ומואב אמר לפניו רבש"ע כשנתת תורה למעך ישראל חזרת על כל או"ה ולא קבלוה, ועכשיו אתה נותן להם מטרו שדו הכא, שדיוה אדוכתייהו, ושם דרש – אם נאמר תמר

למה נאמר ארז וכו', ובירושלמי ע"ז רפ"ב אמר בשם ר' הושעיא, ובכתובות פ"יג ה"ב נדרים פ"ד ה"ב ר' יוסי בר' בון ור"ח בר לולייני תרוויהו בשם שמואל אמרי, ובנזיר פ"ד סה"ד תרוייהו אמרי בשם (ר') שמי, ובערלה רפ"ב ר' חייא בר לוליבא אמר לר' חנניא. ומצינו שהיו לו תלמידים כחלה ספ"ב, יומא פ"ב רה"ב, נדרים רפ"ג, נזיר פ"ה ה"ג, שבועות פ"ח ה"ג תלמידויי דר' חייא בר לולייתא וכו'.

ר' חייא ברמזא

בסה"ד מביא מירושלמי ברכות פ"ה רה"ב, וגרסא שלנו ר"ח בר אבא, ובערוך ערך שקל גרס ר' חייא ברוזא, ובערוך דפוס פיזרו רל"ז ערך סאור גרס ר"ח ברוזה.

ר' חייא בר מנחמא

נזכר ויק"ר פ"לו ו' תנחומא בשמו.

ר' חייא בר מרייה–מריה–מדייא

היה תלמידו דר' יוסי ור' יונה כב"ב פ"ח סה"א אעיל עוברא קומי ר' יוסי, ובכתובות פ"ט ה"א בעי קומי ר' יונה, ובשבת פ"יד ה"ד אמר בשם ר' יונה, וכן בסנהדרין פ"א ה"ב, ובעירובין ספ"ח אמר לר' מנא הכי אמר ר' יונה אבוך, ובשביעית פ"ו סה"א ר' חייא בר מדיא אמר לר' מנא יאות עבדת דלא חתמת (על ההיתר) דר' יונה אבוך אמר וכו', ובפד"כ קנג: מצינו ר' חייא בר מדיא בשם ר' לוי.

רב חייא בר רב מתנה

בנדה ס: דרש משמיה דרב הלכה כר' נחמיה א"ל ר"נ אבא תני – ואת אמרת וכו'.

ר' חייא בר נחמן–נחמיה

בקה"ר פ"יב־ג, ד־ו דרש הפסוק והתעותו אנשי החיל אלו זרועותיו – וחשכו הרואות – אלו כנפי הריאה שמשם יוצא הקול, בויק"ר רפ"יח המאמר ושם בר נחמן, וכן נזכר בשם זה בתנחומא שרה־ז. קה"ר פ"ב־־טו, וב"ב מו. אמר רב חייא בריה דרב נחמן ל"ש אלא הוא, אבל גרסת דק"ס ר"ה בריה דר"נ.

ר' חייא בר נחמני (תנא דברייתא)

תלמידו דר' ישמעאל אמר משום ר' ישמעאל ברכות מח: ומכלתא בא פ' טז־ג.

רב חייא בריה דרב נתן

נזכר פסחים מא. מתני לה להא דרב חסדא בהדיא וכו', ומשמע שהיה בזמן רבא, ובמנחות לט. ר"ח בריה דרב נתן מתני הכי אר"ה וכו'.

ר' חייא בר עוקבה

נזכר גיטין פ"ג ה"ז אמר בשם ר' יוסי בר' חנינא.

רב חייא בר עמרם

בבכורות לו: אמר ג' מתירין את הבכור במקום שאין מומחה, אבל צ"ל ר' חייא בר אבין א"ר עמרם כיבמות כה:, וכן הוא גרסת שיטה מקובצת.

ר' חייא בר פפא

נזכר ב"ק פ. א"ר אבא בר פפא משום ר' חייא ב"פ, משום ר' אחא בר פפא ובסנהדרין לד: מנה"מ א"ר חייא בר פפא וכו', וברכות פ"ו ה"א ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו שמן זית מברך עליו בורא פרי העץ, א"ר חייא בר פפא קומי ר' זעירא ומתניתא אמרה כן.

ר' חייא בריה דרב פפי

נזכר וי"ק רפ"יח שהוא ור' יהושע דסכנין אמרו בשם ר' לוי לאחר ג' ימים גריסו של אדם נבקעת – ואומר לו הילך מה שגזלת, אבל הוא ט"ס וצ"ל כמו בסמוך שם ר' אבא בריה דרב פפי ור"י דסכנין, וכן הוא המאמר בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ד, וביבמות פ"טז ה"ט איתא בטעות ר' בריה ורב פפי וצ"ל ר' אבא בריה דר"פ.

חייא בר רב

קרוב מאוד לומר שנולד אחרי פטירת ר' חייא ורב קראו ע"ש דודו, ואביו רב למד עמו כברכות נג: ונזיר סו: שא"ל רבי ברי חטוף ובריך, ופסחים ע. מתני ליה רב לחייא בריה, ושם קיג. א"ל רב לא תשתי סמא וכו', ומו"ק כ. א"ל באפה נהיג אבילותא, וכן אותיב לרב אסי ככתובות מח:, קידושין מו., כריתות יז:, וכן ישב לפני שמואל כערכין טז: ושמואל א"ל בר אריה או בר אוריאן תא ואימא לך מלתא מעלייתא דהוה אמר רב אבוך כברכות יב., חגיגה יד., ע"ז לא:.

וכל גדולי תלמידי דרב היו רבותיו כעירובין מז. מתני ליה רב חייא בר אשי לחייא בר רב קמיה דרב, ובעירובין צח: ובירושלמי שם פ"א ה"א־ה. מתני ליה רב חיננא בר שלמיה קמיה דרב, ובשבת סו., יומא טו: מתני ליה רב חנן בר רבא קמיה דרב, ובעירובין ב: יד. מתני ליה רב יהודה קמיה דרב, ובע"ז פ"ד ה"ח מתני ליה שמעון בר חייא.

ועם רב הונא היה כחבר ששניהם ישבו לפני שמואל כערכין טז:, מחלקותם שבת סט:, ב"ב ד:, ע"ז מט:, ובחולין יד. אר"ה דרש חייא בר רב משמיה דרב, ואך יען שר"ה מלך בסורא לכן מצינו בכורות כב. שקרא לר"ה רבי, וכן נראה מב"ב לט: שחייא בר רב ישב עם ר"ה שאמרו שם גידל בר מניומי – אשכח לר"ה ולחייא בר רב ולרב חלקיה בר טובי, וכן הוא בירושלמי שם פ"ג ה"ג גידול בר מניימין הוה ליה עובדא והוו דייניה חלקיה ב"ט ור"ה וחייא בר רב.

הלכותיו מעטים המה, ונזכר אך ברכות יד: ור"ה בר חיננא אמר משמיה כברכות ל., ורבה בר אבוה שאלו כע"ז נא., וכן מצינו אביי משמיה כשבועות יז:, ובסוכה מצינו שחולק עם רי"בל אבל גרסת דק"ס ר"ח בר אשי.

ממקראיו הפרטים מצינו יבמות סג. כשראה שאמו קא מצערא לאביו ותעשה תמיד היפוך מרצון אביו, כשרצה רב טלופחי עשתה היא חומצי מה עשה אמר לאמו שאביו רוצה בחומצי ועשתה טלופחי כרצון אביו, ואביו שלא ידע כי הוא חכמת בנו א"ל שאמו נתהפך לבה לטובה, אז סיפר לו בנו שזה הוא ע"פ חכמתו, א"ל רב היינו דאמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך, אך את לא תעביד שלא ללמד לדבר שקר.

ובגיטין יח. שכתובתיה איכתוב ביום ואיחתום בלילה ורב היה שם, ובב"ק פ"טז־ג שרב א"ל בנה לי בית בא"י.

וזכה לבן גדול בתורה בשם שימי שהיה חביב על רב זקינו כקידושין יב..

רב חייא בר רב מדיפתא

ע"פ רוב מצינו אותו שהוא שונה ברייתות כשבת י. שתנא לרב חסדא ולרבה בר"ה כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת וכו', וברכות ח: תני ליה לרב ביבי בר אביי וכי בתשעה מתענין וכו', ובשבת קמב: וכן תנא חייא ב"ר מדיפתא, וביבמות עד. ת"ש מדתני ר' חייא בר רב מדפתי ערל אסור וכו', ובכתובות סח. א"ר חנינא – ותני ר"ח בר רב מדפתי, ולא שהיה בזמן ר' חנינא אך הוא מסתמא דגמרא, וגם ר' חנינא זה אינו ר"ח הראשון אך ר' חנינא חברון דרבנן או חבירו דר' מני כי אמר שם דאמר ר' אלעזר, וכן הוא באמת כי המאמר הזה אמר לרב פפא בב"ב י. שמא עני בא לידך ולא פרנסתו דתניא רי"בק אומר כל המעלים עניו מן הצדקה כאלו עובד ע"ז וכו', ולא לפלא מה שהיה בזמן רב חסדא וחי עוד בזמן ר"פ, יען כשהיה לפני ר"ח היה זה כשמלך ר"ח והיה זה בסוף ימיו ורב חייא בר רב היה אז עול ימים ובזמן ר"פ היה כבר זקן.

ר' חייא בר רבא

נזכר מדרש משלי פ"טו, אבל צ"ל ר"ח בר בא כדמובא המאמר ילקוט משלי רמז תקנג ר"ח בר אבא.

רב חייא בריה דרבה בר נחמני

אף שבל"ס היה בנו של רבה בר נחמני הידוע, יען שלא היו שני רבה בר נחמני, לא מצינו בשום מקום שדיבר עם אביו או שקבל ממנו, ואך היה תלמיד רב חסדא כדמצינו תמיד ר"ח בריה דרבה בר נחמני א"ר חסדא כסנהדרין סט:, ע"ז מט:, ושם ס: איתא בריה דאבא

בר נחמני ((וצ"ל דרבה כגרסת דק"ס, ועוד ידוע) (שרבה הוא אבא)) וכן צ"ל בברכות מג. וגם שם בריה דאבא ב"נ.
ובר"ה לא. ר"ח בריה דר' חייא בר נחמני א"ר חסדא צ"ל כבדק"ס ר"ח בריה דרבה ב"נ, ובר"ה לד: שמעה רב חייא בריה דרב"נ (שמעתתא דרבב"ח אר"י) אזל אמרה קמיה דרב דימי בר חיננא וכו'.

ר' חייא בריה דר' שבתי

נזכר יבמות ספ"ב ר' עקיבא (אמורא) בשמו, ובסנהדרין פ"ה ה"א־כז: ר"ח בריה דר' שיבתיי מקשי היאך היו יוצאין לב"מד של משה וכו'.

ר' חייא דכפר חנון

בב"ר פ"ו־ה ר' יהושע בריה דר' תנחומא ב"ר חייא דכפר חנון הוה באסיא וכו', אבל המאמר הזה בירושלמי שבת פ"ב ה"ו ושם ר' יוסי בריה דר' תנחום דכפר אגין, ובקה"ר פ"ג־ב גרס ר' יהושע בריה דר"ת דכפר אגון.

ר' חייא דכפר תחומין

בירושלמי סוף תרומות ושבת פ"ב סה"א א"ר אבהו שנה לי ר' יונתן בן עכמאי – א"ל ר"ז ומה הוה טבייה? א"ל אדם גדול ובקי במשנתינו היה, ופירשה ר' חייא דכפר תחומין לפני רבי (הוא ר"י נשיאה השני) ומניתיה חכים.
ובפאה רפ"א־ג: חולק עם ר' ברכיה ח"א אפילו כל העולם כולו אינו שוה לד"א של תורה וכו'.

ר' חייא הכהן

ערך ר' חייא אביו דר' ברכיה.

חייא חוזאה

בסה"ד בערך ר' שמעון בר חייא חוזאה מביא שנזכר בכמה מקומות בירושלמי, ובירושלמי שלנו לא נמצא תיבת חוזאה.

ר' חייא כרוזא

ערך ר' חייא ברמזא.

ר' חייא כתובה

ר' יצחק בר' חייא כתובה פסחים פ"א ה"ח, ופי' קרבן העדה שכך שמו.

ר' חייא מאבל ערב

בפסחים עב. והתני ר' חייא מאבל ערב א"ר מאיר ופירש"י שם מקום, אבל אין זה מרש"י כי המה מוקפים כזה [] ובאמת המאמר בשבת קלז. ליתא תיבת מאבל ערב וכן ליתא

בדק"ס, ורבינו העיטור הלכות מילה מביא שצ"ל "מאיר ערב" והוא סימן שר' מאיר אמר הדין שר"א ור"י לא נחלקו על שהיו לו ב' תינוקות למול, אחד "ערב" שבת, ויען כי שם עב: איתא א"ר שמעון לא נחלקו וכו', הניחו סימן שכאן אמר ר' מאיר כן, אבל בשבת קלז. ליתא הסימן כי שם לא שייך הסימן הזה.

רב חייא מהורמיז ארדשיד

נזכר ב"ב נב. אר"נ בר יצחק אישתעי לי ר"ח מהורמיז ארדשיד דאישתעי ליה רב אחא בר יעקב, ופי ר"ג שהיא מן כרך שולטניות דארדשיד.

חייא מחגרא

ביבמות קטז. ההוא גיטא דאשתכח בסורא וכתיב ביה הכי בסורא מתא אנא ענן בר חייא – ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא הוה ענן בר חייא אחרינא לבר מענן בר חייא מחגרא, ומשמע שם שבנו ענן היה בזמן אביי ורבא, וביוחסין כתב שהיה בימי שמואל ואפשר שראיתו מכתובות כא. שההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל והוה כתוב ביה מדאתא רב ענן בר חייא, ואפשר שסבר היוחסין שהוא בר חייא מחגרא, אבל באמת אינם שייכין זל"ז כי השני היה ת"ח, והראשון מאוחר ואין ראיה שהיה ת"ח.

ר' חייא מווסטניא

בתענית ט. יסופר שהוא ורב שמואל בר אידי ור"ה בר מנוח הוו שכיחי קמיה דרבא, כי נח נפשיה אתו לקמיה דרב פפא, כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי, חלש דעתיה, אקרויה בחלמא ואכחיד את שלשת הרועים, למחר כי הוו מיפטרי מיניה א"ל ליזלי רבנן לשלמא, וביוחסין כתב שמתו, ולא נזכר בגמרא שנתקיים החלום, ובזבחים קיב. א"ר חייא מיוסטיניא בשעיר נשיא, וגרסת דק"ס מווסטיניא והוא שם מקום.

ר' חייא פרוואה (או פרודאה)

נזכר ע"ז לח: איקלע לבי ריש גלותא – ורב זביד אמר להו לא תציתו ליה וכו'.

ר' חייא ציפוראי

היה תלמידו דר' אמי כירושלמי ערלה פ"ג רה"ב שאותיב קומי ר' אימי. והיה כהן כתרומות ספ"יא שר' חנניה בר עכברי הוה עבד עבידתא גביה ר"ח ציפוריא כשהלך ממנו מילא לו נר שמן שריפה וכו', ובמד' תהלים פ"יב־א ר"ח ציפוראה אזיל למזבן חטים בסורא א"ל יונתן כשאתה רוצה לקנות חטים תאמר שעורין אני חפץ וכו', ובסה"ד כותב לעיין בערך רב הונא ציפוראי וחשב שאחד הוא, אבל באמת הראשון שהיה תלמיד ר' אמי ור"ה ציפוראי היה תלמידו דר' יוחנן.

ר' חייא קטוספאה
נזכר ביצה לח: אמר רב ספרא - ולא שמיע להו הא דאמר ר' חייא קטוספאה משמיה דרב, וביבמות קד. מצינו רבה בר חייא קטוספאה.

ר' חייא קרא
נזכר איכ"ר פ"ד־ד אמר בשם רש"בנ מיום שחרב בהמ"ק בטל יין קרוש, ומקורו מירושלמי סוכה פ"ד ה"ו ושם גרס ר' יודה בר לקרה.

חייתא
ר' לוי בר חייתא סוף מו"ק, ובספר אהבת ציון וירושלים בשביעית פ"ד ה"ו ישער שמה שאמרו שם ר' חייא בר בא אמר חייתה, הוא חייתא אבי ר' לוי.

ר' חילא
ביוחסין וסה"ד מביאין ר' חילא בשם ר' ינאי ע"ז ספ"ד, והוא ט"ס כי שם ר' הילא וכן מובא שם ר' יילי בשם ר' ינאי והוא ר' אילעא כמבואר בערכו.

חילפא בר אגרא (תנא דברייתא)
בשבת קה: ותוספתא ב"ק ספ"ט ר' שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא שאמר משום ר' יוחנן בן נורי, ובדא"ר פ"א אבא חלפי אומר משום אבא חגרת אביו, ונראה כי הוא שם של תנא אחד.

חילפא בר אידי
נזכר ויק"ר רפ"טז הוא ור' חייא [בר אבא] אמרו בשם ר' יוסי, ובאיכ"ר פ"ד־יח איתא המאמר בשנוים.

אבא חילפא בן קרויא
נזכר בתוספתא מע"ש רפ"ד (צוקערמאנדל) אבל גרסא שלנו אבא חלקיה מן קרויה.

ר' חילפא דרומיה
נזכר פס' רבתי פ' אנכי מנחמכם ס"יב.

חילפי בר סומקאי
ר' חלבו בנו ב"ר פ"נא־ב.

ר' חילפיי בר בריה דר' אבהו
נזכר בכורים רפ"ב אמר שמעית קליה דרבי דרש, וידוע שבירושלמי כל הנשיאים נקראין בשם סתם "רבי" ויותר נכון כגרסת מדרש שמואל ספ"כג שמעית קליה "דסבי" ומסמ"ך עשה רי"ש, ובמ' תהלים פ"כו־ז גרס ר' חלפתא בש"ר אייבו.

ר' חליפי בר זטרי
בפד"כ קלג: אמר בשם ר' ייסא, והמאמר הזה מובא בוי"קר רפ"טז בשם חילפי בר אידי, ובאיכ"ר פ"ד־יח ע"ש חלפי בר זביד, ור' ברכיה בשם ר' איסי.

אבא חלפי
ערך חילפא בר אגרא

חלפי בר זביד
ערך ר' חליפי בר זטרי.

אבא חליפא קרויא
בב"ג קכג. בעי מר' חייא בר אבא, ובמע"ש פ"ד ה"א תני אבא בר חליפיי בר קריי בד"א בודאי – ר' חייא בר וא הוה ברומי וחמתון מפרקין – אמר מאן דהורי לן חילפרי בר קיריי, (ואפשר שהוא שם עיר). ובמד' תהלים הישן פ"כ רבן גמליאל (הוא בנו של ר"י נשיאה השני), הלך אצל אבא חלפא בן קרוייה שיתפלל עליו.

חילקאי
רב משרשיה בר חילקאי כתובות ק:, סמא בר חילקאי חולין לח..

חיננא
ערך חנינא.

חיפא
ערך איפא.

ר' חכינאי
אבי התנא הנודע בשם ר' חנניא בן חכינאי כלאים פ"ד מ"ח, ונזכר פדר"א פ"מא ופ"מט בשם ר' חכינאי, ובסה"ד מביא ר' חכינאי אמורא אמר בשם ר' לוי מתנחומא הישן תזריע, אבל שם צ"ל כבתנחומא בובער תזריע־יא ר' ברכיה בשם ר"ל.

חכמי אוה"ע
נזכרו פסחים צד: בענין מהלך החמה ורבי אמר נראין דבריהם מדברינו, ובירושלמי ב"ב פ"ח ה"א שאומרים בן ובת שוין כאחת לענין ירושה ומבוא שבת קטז:.

ר' חלבו
אף שמצינו שאמר בשם רב כירושלמי ברכות ספ"ט, תענית פ"ג ה"ט, מו"ק פ"ג ה"ז ומגילה פ"ב ה"ד, אבל היה תלמידו דרב הונא כיבמות סד: שהוא עם חבריו רב אבא בר זבדא ורב גידל כולם איעקור מפירקיה דר"ה, ורב אחא בר יעקב אמר שתין סבי הוינא וכולהו איעקור חוץ ממנו.

ומצינו תמיד ר' חלבו אר"ה כברכות סב:, מגילה ד: כט:, מו"ק כו., כתובות ז., ב"מ ח: כט:, חולין צח:, וכשהובא ר"ה לא"י להקבר ורצו להניח ס"ת" על מטתו היה אז ר' חלבו שם והעיד ואמר אנא חזיתיה לר"ה דבעי למיתב אפוריא והוה מונח ס"ת עליה וכו' כמנחות לב:, וכן הוא במו"ק כה. לגרסת דק"ס.

וכן קיבל מרב חמא בר גוריא תלמידו דרב כשבת לז., מגילה יח: (ובמגילה פ"ב סה"ב המאמר ר' חלבו [בר אבא] בשם רב), חולין מה., וכן קיבל מעולא ביראה כמגילה ד., מו"ק כו..

ועלה לא"י עוד בחיי ר' יוחנן ואף שלא מצינו שדיבר אתו פא"פ אבל מצינו ע"ז לה: שחולק עם ר' יוחנן, ובכתובות קיב. ר' חלבו ור' עוירא ור' יוסי בר חנינא איקלעו לההוא אתרא אייתו קמייהו אפרסקא דהוה כאלפס – לשנה איקלע ר' אלעזר להתם, וידוע שר"א נפטר בשנה אחת עם ר"י, וברכות פ"א ה"ה־י. ר' חלבו ר' שמואל בשם ר' יוחנן, וכן מצינו ששאל מר' אימי ככלאים פ"ט ה"ג.

הלכותיו מצינו ברכות יב. שאמר משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששיכן את שמו וכו', ושם כט. אמר הני כ"ד דתעניתא כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה, ושבת קמז: אמר חמרא דפרוגייתא ומייא דדיומסת קיפחו עשרה שבטים מישראל, וביומא נד. אמר מתעסק בקרדומו הוה, וע"ז לה: אמר אפילו למ"ד פלטר עכו"ם וכו'. ובירושלמי מגילה רפ"א אמר יום יג' יום מלחמה היה הוא מוכיח על עצמו.

ודרכי האגדה קבל מר' שמואל בר נחמני כמגילה פ"א ה"א שאמר ר' חלבו זמנין סגיאין יתבית קומי רש"בנ, וכן ב"ב קכג. בעי מרש"בנ מה ראה יעקב שנתנה בכורה ליוסף – ואמר לרש"בנ ר' יונתן רבך לא כך אמר, בשם רש"בנ כתנחומא בראשית יח, בשלח־יג, וארא־כב.

ואחרי פטירת ר' אמי שנפטר בקסרין שהיה שם ישיבתו בסוף ימיו תחת כנפי ר' אבהו, היה ר' חלבו מראשי הדור וכדמצינו גיטין ס. ששלחו בני גלילא לר' חלבו מהו לקרות בחומשים בב"הכנס ולא הוה בידיה, אתא ושאל לר' יצחק נפחא (שהיה אז זקן גדול) לא הוה בידיה, אתא שאל בי מדרשא, ופשטיהו מהא דא"ר שמואל ב"נ א"ר יונתן וכו'.

ומקומו נראה שהיה בטבריא כירושלמי תענית פ"ב ה"א שאמר ר' חלבו לר' יודן נשיא (השני) פוק עימן וצערך עבר, וידוע שר"י נשיאה היה מקומו בטבריא כמבואר בערכו.

האומרים בשמו מצינו ר' אבא בר זמינא ככלאים פ"ט ה"ג.

ר' ברכיה כברכות פ"א ה"א־ה. ור' ברכיה שאלו כלאים פ"ט ה"ג, ואמר השבתי לר' חלבו איכ"ר פ"ג־ח.

ר' ברכיה הכהן בשמו תנחומא בהעלותך־יז.
ובויק"ר ספ"לה ר' אבא בר כהנא ור' ברכיה ור' חלבו בשם רב, והמאמר בברכות ספ"ט ושם ר' אבא בר' עילאי.
ר' יהודה הלוי בר שלום בשמו תנחומא תולדות־טו., ובנדרים מ. יסופר שר' חלבו חלש נפק אכריז רב כהנא ר' חלבו באיש לא איכא דקא אתי וכו'.

ר' חלבו בר חונה
נזכר בירושלמי נזיר רפ"ג, אבל הוא ט"ס כי המאמר מובא גם מו"ק פ"ג ה"א ושם ר' חלבו, ר' חונה (רב הונא) בשם רב.

ר' חלבו בר חנן
בירושלמי ברכות פ"ז ה"א אמר בשם רב, ורב ששת מתיב עליה, ונראה שגם כאן צ"ל ר' חלבו רב חונה בשם רב.

ר' חלבו בקרוייה
במדרש תהלים פ"ב־ט יסופר שר' גמליאל הלך אליו שיתפלל עליו א"ל יתן לך כלבבך, ובמדרש תהלים הישן הגרסא אבא חלפא בר קרוייה.

חלוב
רב הונא בר חלוב שבת קטו:.
ר' יצחק בר חלוב חולין צט:.

חלוון
רב הונא בר חלוון שבת קלט:.

חלוקה
ר' צדוק (וגרסת דק"ס ר' יצחק) בר חלוקה יומא עח:.

חלי
(שם עיר בנחלת אשר, יהושע פ"יט־כה).
ר' יונתן בן חלי סנהדרין פ"ו ה"ה.

חלנוסי (או) חלניסי
ר' חנניא בן חליניסי מכלתא בשלח פ' מה תצעק אלי, והוא ט"ס וצ"ל ר' חנניא בן חכינאי כבילקוט שם.

ר' חלפון
נזכר ב"ק פ"יט־ז.

חלפתא

ר' יוסי (סתם) בן חלפתא הנודע,
ר' שמואל בן חלפתא ברכות פ"ג סה"ה.
ר' שמעון בן חלפתא במשנה סוף עוקצין.

ר' חלפתא

אבי התנא הנודע ר' יוסי, ונצר מגזע יונדב בן רכב כירושלמי תענית פ"ד ה"ב.
נזכר במשנה פ"א, בתענית פ"ב מ"ה מעשה בימי ר' חלפתא ור' חנניה בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה וגמר את הברכה כולה ולא ענו אחריו אמן.
והיה עוד בזמן הבית וראה את ר"ג הזקן כעדות בנו שבת קטו. א"ר יוסי מעשה באבא חלפתא (אביו של ר' יוסי חלפתא שמו, רש"י) שהלך אצל ר"ג בריבי לטבריא ומצאו שהיה יושב על שלחנו של ר"י בן ניזוף - א"ל זכור אני ברבן גמליאל אבי אביך שהיה עומד ע"ג מעלה הר הבית וכו', וכן הוא בתוספתא שבת רפ"יד וסופרים פ"ה ה"טו.
והנה אף שזכה עוד לראות את ר"ג הזקן א"כ היה למעלה משלשים בזמן החורבן, אעפ"כ מספקא להגמרא ב"ק ע. ואמרו א"ר יוסי כשהלך אבא חלפתא אצל ר' יוחנן בן נורי ללמוד תורה ואמרי לה ריבנ אצל אבא חלפתא, א"ל הרי שאכלה - אלא שר"ע חולק בדבר, ובתוספתא מע"ש פ"א ה"יג, ב"ב פ"ב ה"ד א"ר יוסי בא ריבנ אצל [אבא] חלפתא - א"ל אף אני אומר כך אלא שעקיבא אומר וכו', ובתוספתא אהלות פ"ה א"ר יוסי בא ריבנ אצל אבא חלפתא - אלא שעקיבא מטהר, ומזה אנו רואין שהיה חבר לר' עקיבא שקראו "עקיבא", וזה יען שימי פעולתו נחשבו לדור ר"ע וחבריו, בכל הדור ההוא שהיו גם קודם החורבן.
והוא היה הריש בציפורי כמפורש ר"ה כז. תענית טז: וכך היה נוהג ר' חלפתא בציפורי, ואז היה חבירו ר' חנניה בן תרדיון הריש בסיכני כמפורש שם.
תלמידים לא מצינו לו ואך ר' יוסי בנו יזכירו תמיד בשם אבא חלפתא כדמובא לעיל, וכן מצינו סוטה לד. אר"י אבא חלפתא ור' אלעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים וכו', (ואפשר שכונתן ששלה החכמים האלו עמדו על האבנים אבל לא בזמן אחד כי חנניה בן חכינאי היה מאוחר מר' חלפתא).
ובסנהדרין פ. א"ר יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן, ובמעילה יז: א"ר יוסי אלו היה אבא חלפתא קיים יכולין אתם לומד לו תן בנך להריגה?

ונראה שהאריך ימים כמפורש בתוספתא דכלים רפ"ב א"ר יוסי מעשה בד' זקנים שהיו יושבין אצל רא"בע חרש בציפורי, ר' חוצפית המתרוגמן ור' ישבב ור' [צ"ל אבא] חלפתא, וזה היה בל"ס כשהתחילו מרידת ביתר או אח"כ.

ובנו ר' יוסי ישב על כסא אביו בציפורי כמפורש בערכו.

והיה לו עוד בן אחר שמת בלא בנים ויבם ר' יוסי אחיו את אשתו כירושלמי ריש יבמות, אבל ר' שמעון בן חלתפא לא היה בנו כמפורש בערכו.

ר' חלפתא

אחד מחמשת בניו של ר' יוסי כמפורש בירושלמי ריש יבמות ובשבת קיח: שיבם ר' יוסי את אשת אחיו שמת וילדה לו חמשה בנים, ובמדרש תהלים פ"ק־ב ר' סימון ורי"בל בשם ר' חלפתא (ואפשר שהוא ר' חלפתא זה), בו"ד כשהוא מודה נותן לי ספיקולא – אבל הקב"ה איו כן וכו', וביוחסין כתב שמת בחיי אביו משמחות פ"י ולא נמצא שם, ובמו"ק כא. נזכר אך מעשה שמת בנו של ר' יוסי בציפורי, ולא נזכר שמו. ובערך ר' שמעון בן חלפתא בארתי שהיה בנו של ר' חלפתא זה.

ר' חלפתא (אמורא)

נזכר ב"ר פ"ו־ט. ר' חלפתא מייתי לה מן הכא ולמשול ביום ובלילה וכו', ר' חנין בשם ר' שמואל מייתי לה מסיפא, וכן ש"ר פ"יח־ח, וקה"ר פ"ג א"ר חלפתא יתברך שמו של הקב"ה וכו', ומד' תהלים פ"כו־ז ר' חלפתא בשם ר' אייבו וכו', אבל בירושלמי בכורים פ"ב ה"א גרס חילפיי בר בריה דר' אבהו.

רבי (או אבא) חלפתא איש כפר חנניה

נזכר אבות פ"ג מ"ו שאמר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם – ומנין שאפילו אחד וכו'.

והיה תלמיד ר"מ כב"מ צד. דתניא אבא חלפתא איש כפא חנניא אומר משום ר"מ, ובתוספתא כלים פ"ד ה"ט א"ר חלפתא איש כפא חנניה שאלתי את שמעון בן חנניה ששאל את בנו של ר' חנינא בן תרדיון וכו'.

ר' חלפתא בר יעקב

ערך ר' תחליפא בר יעקב.

ר' חלפתא בר כהנא

נזכר תנחומא חיי שרה־ו. ומצינו ר' לוי הכהן בר חלפתא שם וירא־כה.

ר' חלפתא בן קוינא

נזכר תוספתא מכשירין פ"ג ה"ב, ובתוספתא צוקערמנדל חילפתא בן קוינא.

ר' חלפתא בן שאול

נזכר בירושלמי ברכות פ"א ה"ה־י., פאה פ"ב סה"ד, מעשרות פ"ב סה"ג, תרומות פ"י ה"ו, בכורים פ"ב ה"א (ומובא במד' תהלים פ"כו־ז), שבת פ"ד ה"ב, מו"ק פ"א רה"ט, ובכולן בלשון תני ר' חלפתא בן שאול, ומזה אנו רואין שהיה מהתנאים השונים ברייתות, ובבבלי נשתבש שמו על ר' תחליפא כמו"ק י. והא תני ר' תחליפא בר שאול ושוין שאין מפשילין, ובדק"ס גרס ר' חלפתא ב"ש, ובזבחים צג: דתניא ר' תחליפא בר שאול אומר, ונפל ב' טעותים א) שלא היה תנא וצ"ל תני ר' וכו' כדמובא המאמר במנחות ז., ב) שצ"ל ר' חלפתא ב"ש, כגרסת דק"ס.

וכן במגילה כג. תני ר' תחליפא בר שמואל וצ"ל כגרסת דק"ס ר' חלפתא בר שאול, ונזכר ברכות כט. שאמרו הני שבע דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא ב"ש כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים וכו'.

ר' חלפתא דמן הוה–דמן הונא (דמן חיפא)

בגיטין פו: א"ל ר' יוחנן לבני ר' חלפתא דמן הונא (ס"א חיפא) הכי אמר אבוכון לעולם לא תצא, וקרצית שבעמוד אינה פוסלת במי חטאת. והמאמר הזה מובא בירושלמי יבמות פ"ג רה"ט, וגיטין פ"ט רה"ג ר' יוחנן בשם ר' חלפתא דמן הוה.

ר' חלפתא קסריא

נזכר ב"ר פ"מ־יא, ובשהש"ר פ"ד פ"יא ר' הונא ור' חלפתא קיסריא בשם רש"בל.

חלקיה

(אבי ירמיהו הנביא).

ר' יצחק בר חלקיה ויק"ר פ"ל־ג,

ר' מניומי בר חלקיה יומא ב..

ר' חלקיה

(אמורא ירושלמי מגדולי בעלי אגדה).

היה תלמידו דר' סימון כדמצינו שאמר תמיד בשם ר' סימון כשקלים פ"א ה"ה, יבמות פ"ה ה"ב, ב"ר פ"יח־ה, פס' רבתי פ' אנכי מנחמכם ס"ג ס"ה, ס"ט, ובקידושין לג: ר' חלקיה ור' סימו וור"א אמרי קו"ח מפני לומדיה עומדין מפניה לכ"ש.

וכן אמר בשם ר' אחא כשקלים פ"ב ה"ג.

האומרים בשמו מצינו ר' אבין באגדת בראשית ספ"לא המאמר היקר טפש לבן של שקרנין שהן אומרים יש לו בן להקב"ה, ומה אם בנו של אברהם כשראה שבא לשוחטו

– מיד צוח אל תשלח ידך אל הנער, ואילו היה לו בן היה מניחו ולא היה הוא הופך את העולם וכו'.

ר' אשיין בשמו אגדת בראשית פ"ע,

ר' פנחס בשמו ב"ר פ"נג־ט.

ר' פנחס הכהן בר חמא בשמו תנחומא וירא־לז. וקרוב לומר שהוא ר' חלקיה הדרומי (כידוע שר' סימון היה בדרום בלוד במקום רבו ר"בל), וכדמובא תנחומא קדושים־א ר' פנחס בשם ר' חלקיה הדרומי בשם ר' ראובן.

אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל

היה חסיד גדול בזמן התנאים כתענית כג. כשהוצרכו למטר היו שולחים לגביה ובעי רחמי ואתא מטרא, ופ"א שלחו זוגא דרבנן לגביה שיבקש רחמים על המטר ולא מצאוהו בביתו הלכו לשדה ואשכחוהו שעודר בשדה יהבו ליה שלמא ולא ענה להם. לערב כשגמר מלאכתו לקח חבילה של עצים והמרא בחד כפתא ובגדו בחד כתפא וכל הדרך הלך יחף, אך כשהוצרך לעבור נהר עבר במנעליו, וכשבא סמוך לביתו יצתה אשתו מקושטת לקראתו, והיא עלתה לתוך הבית בראשונה ואח"כ הוא ואח"כ האורחים, וכשישב לאכול לא בקשם לאכול עמו, וראו שנתן לבנו הגדול חתיכה אחת ולבנו הקטן ב' תיכות, א"ל אשתי יודע אני שהרבנן באו שנבקש רחמים שצריכים למטר, נעלה לעלייה וניבעי רחמי אפשר שירחם ה' ויתן מטר, ואנחנו לא נחזיק טובה לעצמנו, וכן עשו הוא עמד בזויות אחת והיא בזויות אחת והתפללו עד שירד מטר, ורבנן הרגישו שהענן בא מזויות שאשתו עמדה להתפלל, וכשירד מן העליה א"ל לרבנן למה באתם א"ל, רבנן שלחו אותנו שמר יבקש רחמים אמטרא, אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה, א"ל ידעינן שהמטר בא בשבילכם, אך יאמר לנו מר הני מילי דתמיהא לן, מ"ט כי יהיבנא למא שלמא לא השבת לנו, א"ל שכיר יום הייתי ואינני רשאי להפסיק ממלאכתי, (וזה שאמרו מכות כד. פועל צדק כגון אבא חלקיהו), ומ"ט נשאת הגלימא על חד כתף ולא הנחתו המשא, יען שטלית שאולה הואי להכי שאלי ולהכי לא שאלי, מ"ט כשבאת לנהר עברת במנעליך וכל הדרך הלכת יחף, יען כי איני יודע מה שבמים. – מ"ט יצתה אשתך מקושטת, כדי שלא אתן עיני באשה אחרת, ומ"ט עלתה היא בראשונה, יען שאיני יודע אתכם, ומ"ט לא קרית לן לאכול אתך, יען שלא היה לי לחם עבורכם ואיני רוצה להחזיק טיבותא בחנם, – ומ"ט סליק הענן מזויות אשתך, יען שהיא תמיד בבית ונותנת לחם לעניים ואני נותן אך כסף, וגם בשכותני היו דרים רשעים ואני בקשתי רחמים שימותו והיא בקשה שיחזרו בתשובה וכן היה.

רב חלקיה בריה דרב אויא
נזכר ב"מ צו: הקשה לרבא.

רב חלקיה בר טובי (או) טוביא
היה תלמידו דרב כב"ב לט: גידל בר מניומי (הוא סתם רב גידל) הוה ליה מחאה למחות אשכח לר"ה ולחייא בר רב ולרב חלקיה בר טובי דהוה יתבי ומחה קמייהו, לשנה הדר אתא למחויי, אמרו לו לא צריכית הכי אמר רב וכו', ובגיטין נז. רב מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טוביא ור"ה בר חייא הוו יתבי גבי הדדי, אמרי אי איכא דשמיע ליה מלתא מכפר סכניא של מצרים לימא וכו'.
הלכותיו מצינו שבת צז., עירובין כח:, יומא סג., וכן צ"ל בזבחים קיד:, והיה עובד אדמתו וממנה מצא לחמו כמנחות כה: שהיה לו קרנא דארעא ניר חציה וזרע חציה ועבדה על חד תרי ומזבין להחטים לסמידא.

ר' חלקיה הדרומי
ערך ר' חלקיה (סתם).

רב חלקיה מהגרוניא
נזכר יבמות ח., הוריות ח. מתקיף טעמא דכתב רחמנא וכו'.

אבא חלקיה מן קרויה (תנא)
נזכר בתוספתא מע"ש פ"ד ה"ג שאמר בראשונה היו עושין וכו'. ובתוספתא צוקערמאנדעל גרס אבא חילפא מן קרויא.

חמא
אבא בר חמא ע"ז לא.
אבדומי בר חמא שבת פח.
רב אדא בר חמא ב"מ ל.
ר' אמי בר חמא פסחים כז:.
ר' אסי בר חמא ב"ק צג.
גוריא בר חמא ברכות נג:.
זעירא בר חמא יומא עח:.
ר' חנינא בר חמא הנודע.
רב יוסף בר חמא עירובין נד.
ר' יעקב בר חמא בכורים פ"ב ה"ב.
ר' לוי בר חמא תענית טז.

מר עוקבא בר חמא ברכות מד.
ר' פנחס בר חמא ב"ב קטז.
רמי בר חמא ברכות מד.

רבי חמא (תנא דברייתא)

נזכר שבת קלה: כתנאי - ר' חמא אומר ילדה וכו', וכן הוא גרסת רש"י משאילתות. ובדק"ס ר' אבא. ואפשר שהוא ר' חמא אבי ר' אושעיא.

רב חמא (סתם)

והוא **רב חמא מנהרדעא**.
הוא זכה עוד להיות תלמידו דרב חסדא כנזיר כ. א"ל רב חמא לרב חסדא מאי קאמר - אמרי במערבא אין החכשה במונה. ואפשר שישב אח"כ לפני רבא ככתובות פו. שא"ל ר"פ לרב חמא ודאי דאמריתו משמיה דרבא וכו'.
ומה שמצינו תענית טז: רבי חמא א"ר אלעזר הוא ט"ס וצ"ל כמו שמובא בה"ג וריי"ף א"ר אחא אר"א שאמר כמה פעמים בשמו, והיה ירושלמי ולכן נשאר תיבת "רבי" אבל רב חמא נקרא תמיד בשם "רב" שהיה בבלי. ומה שמצינו תענית ז. א"ר חמא א"ר חנינא צ"ל א"ר חמא בר חנינא כי כן הוא דפוס פיזרר וקושטנדינא ונשתבש בדפוס ווינציא כדמובא בדק"ס.
והוא זכה להיות הריש מתיבתא בנהרדעא כמדובא באגרת דרש"ג ח"ג ספ"ג נוסח ב"ג דפוס מאיינץ, וז"ל ובתר רב נחמן בר יצחק (שנפטר תרסז) מלכו כמה גאונים רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפח והיינו דאמרינן (בשבועות מח:) ההוא דיינא דעביד כר"א הוה איכא צורבא מרבנן באתריה א"ל איזיל אנא למתיבתא ומייתינא אגרתא דלית הלכה כר"א אתא לקמיה דרב חמא א"ל האי דיינא דעביד כר"א עביד.
וכן מביאים בפשטות היוחסין וס"הד וז"ל רב חמא מנהרדעא בזמן ר"פ ריש ישיבה בנהרדעא ט"ו שנים (וצ"ל כא שנים).
וכן מובא בספר קבלת הראב"ד וז"ל רנב"י היה לריש ישיבה בפומבדיתא ד' שנים ומת ד' אלפים קי"ז - ואחרי מות רנב"י היה ריש ישיבה בנהרדעא (וחסר תיבת רב חמא) ומת בשנת ד"א קלב (וצ"ל קלה).
ובאמת כן מפורש בסנהדרין יז: שאמרו אמוראי דנהרדעי "רב חמא".
אבל החכם גרעץ בח"ב צד 422 יאמר ובעת שהיה ר"פ ריש מתיבתא בנרש היה הראש בפומבדיתא רב חמא מנהרדעא.

וכן הרב החכם בעל דורות הראשונים בח"ב פס"א כותב שרב חמא מלך בפומבדיתא אחר רנב"י.

ולפלא על חכמים שכמותם יאמרו דבר כזה. ונעתיק נוסח אגרת דרש"ג הנדפס ביוחסין הישן, ובנוסח סדר החכמים, וז"ל שם רנב"י בפומבדיתא ד' שנים ושכיב בשנת תרס"ז – ובתר רנב"י מלכו בפומבדיתא כמה גאונים, ושכיב בשנת תרפח והיינו דאמרינן בפרק כל הנשבעין ההוא דיינא – דעבד כר"א, הוה ההוא צורבא מרבנן התם אמר אנא מייתינא אגרתא ממערבא דלית הלכתא כר"א אתא לקמיה דרב חמא, ובאמת נלקה בחסר. וצ"ל ובתר רנב"י מלכו כמה גאונים רב חמא בנהרדעא ושכיב בשנת תרפח. והיינו דאמרינן שבועות מח: ההוא דיינא דעבד כר"א הוה איכא צורבא מרבנן באתריה א"ל איזול אנא למתיבתא ומייתינא אגרתא – אתא לקמיה דרב חמא.

כי כשמלך רב חמא אז כבר נתבטלו הישיבות בא"י וכל חכמי א"י באו לבבל כאשר בארתי בכמה מקומות, אבל רב חמא מלך בנהדדעא ולא בפומבדיתא, כאשר יאמר הגאון בעל הנוסחאות הלאה וז"ל ובתירה (אחר רב חמא) מלך רב זביד בפום בדיתא ושכיב תרצו ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא. ואם רב חמא מלך ג"כ בפום בדיתא א"כ היה צ"ל ואחריו מלך רב זביד כאשר יאמר ובתריה מלך רב דימי מנהרדעא ולא אמר שמלך בפומבדיתא, יען שזה ידוע מעצמו. אבל האמת יורה דרכו שרב חמא מלך בנהרדעא, והכונה מה שיאמר הגאון (בנוסח יוחסין הישן ולונדון וסדר החכמים) ובתר רנב"י מלכו בפומבדיתא כמה גאונים, היינו שישיבת פומבדיתא הלכה לנהרדעא בחיי רב חמא, ואחרי מותו שבה לפומבדיתא, וכאשר אמר הגאון בכולהו אילין שנין (היינו מיום שנפטר ר"ה בסורא זה הפיורש האמיתי ותיבת דרבא הוא טעות) לא הוה אלא חדא מתיבתא בפומבדיתא ובתר דשכיב רבא הדר איתפלגו, וידוע שישיבת רבא היתה אך במחוזא ולא בפומבדיתא. אבל זה כמו שאמרנו שישיבת פומבדיתא הלכה בחיי רבא למחוזא כי לא המקום גורם אך השם, וכאשר אמר הגאון בפירוש ובתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא הוה, וזה ברור.

וכן מצינו בכמה מקומות שהיה הריש בעירו כברכות כב: שאמרו רב חמא טביל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים ידי חובתן. ומו"ק יב. רב חמא שרא לאבונגרי דבי ריש גלותא למיעבד להו בחוה"מ, וב"מ עג: אמר רב חמא האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למזבן ליה – אמר אמימר אמריתא לשמעתיה קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר כי דאמר רב חמא הנ"מ וכו'. ובכתובות פו. אמר אמימר משמיה דרב חמא וכו', וזה יען שגם אמימר היה מנהרדעא, וכבר הארכתי בפירושי פתשגן הכתב בזה.

וכן נמצא הלכותיו ב"ב ז. שאמר בדינא קא מעכב – בדין קאמר ליה. ושם ז: אמר אגבויי לא מגבינן ליה ורב אחא בריה דרבא אמר בכולהו הלכתא כרב חמ. ושם כט. אמר ומודה ר"ה, ובקידושין ט. אמר כל הבה מיהבה – כל אשקויי אשקיין לאו כלום הוא. ובשבת י. אמר מאי קרא, וקאי על דברי רב ששת. ושם מז: בי רב חמא הוה מטה גללניתא הוה מהדרי לה ביומא טבא א"ל ההוא מרבנן לרבא (וצ"ל לרב חמא). ובכתובות פו. א"ל ר"פ ודאי דאמריתו משמיה דרבא.

מקורות הפרטים מצינו סנהדרין מו: ששאלו שבור מלכא (מלך פרס) מנין לקבורה מן התורה והוא לא מצא מענה ע"ז ורב אחא בר יעקב אמר עליו אימסר עלמא בידא דטפשאי.

והרה"ח ראה"ו בד"וד ח"ג פט"ז מצא מקום להתנפל על רבותינו ועושה הספד על ישיבת פומבדיתא שירדה מטה מטה יען כי רב חמא היה אך מן החכמים הבינונים יען שרב אחא בר יעקב אמר עליו אימסר עלמא וכו'. אבל האם לא צדק רב חמא שלא השיבו. האם היה יכול להוציא דבר שקר מפיו, הלא הגמרא שקיל וטרי מנין, ולבסוף אמרו שאין שום ראיה מן התורה.

פרנסתו מצינו ב"מ קט: שהיה מוגר זוזא בפשיטא ביומא, ונענש ע"ז שכלו כל כספו. ובכורות כז. מצינו שהיה נותן תרומות לשמעיה שהיה כהן.

ר' חמא אבוה דר' אושעיא

ערך ר' חמא בר ביסא.

חמא אבוה דרב יוסף

נזכר סנהדרין פא. בעי מיניה אבוה דרב יוסף בר חמא מרבה בר נתן, והוא אבי זקינו דרבא כעירובין נד. ונדרים נה.

ר' חמא אבי בר קפרא

כן הוא בשבועות פ"ו ה"ב, והוא ט"ס וצ"ל ר' חמא אבוה דר' אושעיה, ובר קפרא.

ר' חמא אריכא

נזכר ילקוט משלי רמז תתקס כן מובא באוצר ישראל ולא נמצא בילקוט שלנו ובל"ס צ"ל ר' חייא אריכא.

רב חמא בר אבא

נזכר יבמות סב: ור"נ מפרש דברי. ובפס' רבתי פ' אנכי מנחמכם פסוק ותשכח ר' חגי בשם ר' חמא בר אבא.

רב חמא בר אדא שליח ציון

בביצה כה: א"ל רב נחמן כי סלקת התם אקיף וזיל אסולמא דצור וזיל לגביה דר' יעקב בר אידי – אדאזיל נח נפשיה דר"י בר אידי – כי סליק אשכחיה לר' זריקא וכו'. (ורש"י פירש רגיל היה לעלות לירושלים, ולכן נקרא שליח ציון).

ר' חמא בר אושעיא

בסנהדרין כה. אמרו מאי מפריחי יונים הכא תרגומה או תקדמיה יונך ליון, רבי חמא בר אושעיא אמר ארא, ובדק"ס גרס רבי חמא ב"א אמר רב.

וכן נזכר ב"ר ספ"ז, רפכ"ה, ותנחומא שופטים־ז אמר אדם חש בעינו נותן ממון לרופא וכו', ובכתובות קה. מובא המאמר ע"ש ר' אבהו. ואפשר שהוא בנו של ר' אושעיה רבה ונקרא ע"ש זקנו ר' חמא בר ביסא.

ר' חמא בר אשי

בירושלמי כתובות פ"ב ה"ט ר' בא בשמו, ונראה שצ"ל ר' חייא בר אשי.

רב חמא בר בוזי

(ובע"י ובדק"ס בר ביזנא).

היה תלמידו דרבא כב"ב טז: שרבינא ורב חמא בר בוזי הוו יתבי קמיה דרבא וקא מנמנם רבא, א"ל רבינא ודאי דאמריתו (משמיה דר' יוחנן) כל מיתה וכו' א"ל אין – אדהכי איתער בהו רבא א"ל דרדקי הכי אר"י וכו'.

ו ברכות נ. רבינא ורב חמא בר בוזי אקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א"ל לא צריכת הכי אמר רבא וכו'.

ר' חמא בר ביסא

הוא היה אבי ר' אושעיא אבי הברייתות. ויסופר עליו בכתובות סב: שהלך מביתו ולמד בישיבה יב' שנים, כי אתא לביתו והיה מתירא לבא פתאום פן יארע תקלה כאשר אירע לאשת ר"ח בן חכינאי, לכן הלך לב"המד ומשם שלח לביתו להגיד את דבר ביאתו. ובנו ר' אושעיא שהניחו נער קטן כשהלך ללמוד, ישב ג"כ בב"המד ולא הכירו זא"ז, וראה ר' חמא שהוא חריף עצום, חלש דעתיה אמר אלו הייתי בביתי אפשר שגם בני היה חריף כמוהו, וכשבא לביתו, בא אח"כ גם בנו הביתה, וסבר ר' חמא שבא לשאול ממנו שמעתא ולכן קם מפניו, אמרה לו אשתו יש אב שעומד בפני בנו? וקרי עלייהו והחוט המשולש לא במהרה ינתק שגם ר' ביסא היה אז בחיים כב"ב נט: שנחלקו ר' אושעיא עם אביו ר' חמא, אזלו ושאלו לר' ביסא והוא אמר כנכדו.

ולדעת הראב"ד בהקדמת הרמב"ם שר' ביסא ור' חמא בנו היו בבי"ד של רבי וגם הרמב"ם מודה לו אך מר קא חשיב אלו ומר אלו. וראיה לזה מנדה יד: שאמרו משתבח ליה רבי לר' ישמעאל בר' יוסי, בר' חמא בר ביסא (ובירושלמי נדה רפ"ב לר' חמא אבוי דר' הושעיא) דאדם גדול הוא, כי אתא א"ל בעי מינאי מלתא בעי מיניה וכו'.

מושבו הקבוע נראה שהיה בדרום במקום בר קפרא כנדה פ"ג ה"ב ר"ח רובה אזל לדרומא שאלון ליה ר' חמא אבוה דר' הושעיא וב"ק – אתא ושאל לרבי א"ל צא וכתוב להון וכו'.

והיה שם מדייני העיר כשבועות פ"ו ה"ג ר' מרינוס ערב לכלתיה הוה והוו דיינין קומי ר' חמא אבי ר' הושעיא (כצ"ל) ובר קפרא – שאלון לר"ח רובא, שאל ר"ח לרבי וכו'.

ובמו"ק כד. פליגי אבוה דר' אושעיה (ובירושלמי שם פ"ג ה"ה איתא בפירוש ר' חמא אבוה דר' הושעיא) ובר קפרא. וכן נזכר בירושלמי (דפוס ווינעציא) שביעית פ"ב ה"ב ר' יעקב בר אחא ריבר"ח בשם ר' חמא אבוי דר' הושעיא נוטל את הקבוצין עמה. (ובדפוס זיטאמיר חסר זה). ובל"ס ר' חמא הנזכר בברייתא שבת קלה: הוא ר' חמא בר ביסא. ובסוכה פ"א בה"ס ר' יודה בר פזי בשמו.

ובירושלמי סוף פאה ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן הוו מפרנסין והוון יהבין לר' חמא אבוי דר' אושעיא (ובשקלים פ"ה ה"ו אבוה דר' יהושעיא) חד דינא והוא יהיב לאחרינא. וידוע שר"י בר אידי היה תלמידו דר' יוחנן וא"כ איך אפשר להיות כן? ולומר שגם אבי ר' הושעיא השני הנקרא חברון דרבנן היה ג"כ שמו ר' חמא, דבר זה א"א כידוע שהיה אחיו דר' חנניא חברון דרבנן והם היו אחי רבה. לכן נראה לי שר' נחמני אבי רבה ואבי ר' אושעיה ור' חנינא חברון דרבנן הלך לו לא"י עם שני בניו האחרונים ורבה נשאר בבבל, וצ"ל כאן והוון יהבון לר' נחמני אבוי דר' אושעיא ואך יען שהמעתיקים לא ידעו משם זה וידעו משם ר' חמא אבוה דר' הושעיא לכן כתבו ג"כ כאן ר' חמא.

רב חמא בר ברתיה דחסא (נ"א דחמא)

נזכר ב"מ פו. שאמר רב כהנא אישתעי לי רב חמא ב"ב דחסא, רבה בר נחמני אגב שמדא נח נפשיה וכו'.

רב חמא בר גוריא

היה תלמידו הגדול דרב כדמצינו תמיד רב חמא ב"ג אמר רב כשבת ט. י: יא: לז. קלט:, עירובין ט. מו: מז. ס., מגילה יח: יט., תענית יב: כז., מו"ק יב., יבמות מה:, גיטין פו:, קידושין עו:, ב"ק קיג:, ע"ז טז:, מנחות לב: עח., חולין מה., שבת פ"ט הי"א, וביבמות

פ"ד הט"ו חד בר נש אתא לקמיה דרב וסיפא לו שהוא נולד מן עכ"ום א"ל כשר, א"ל רב חמא בר גוריא הן דעיימך רגליך (לך מהר מכאן) עד דלא יבוא שמואל ויפסלינך.
ואח"כ למד לפני שמואל כב"ק צט: שאותיב לשמואל א"ל שמואל לעכר מוחך.
וכל גדולי הדור קבלו ממנו כדמצינו אבין בר הונא אר"ח בר גוריא כשבת סו: (וגרסת אלפסי ר"ה ארחב"ג) וזבחים סב:.
ר' חלבו ארחב"ג כשבת לז., מגילה יח:, חולין מה., ובירושלמי מגילה פ"ב ה"ד ר' חלבו רב חמא בר גוריא בשם רב חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר"ח, וצ"ל ר' חלבו בשם רב חמא ב"ג, רב חמא בר עוקבא בשם ריב"ח. רב חסדא ארחב"ג מנחות עח.
רב מניומי בר חלקיה ארחב"ג מנחות לב:.
רבה בר ר"ה קראו רבותינו הבקיאין בדבר הלכה (לחד לישנא) כגיטין פו:.
רבה בר מחסיא ארחב"ג תענית יב.
וכן נזכר שבת פב:, פסחים פו.

חמא בר דוסא
ערך חמא בר חסא.

רב חמא בר חלפתא
נזכר ויק"ר פ"כח־ו, ובילקוט אמור גרס ר' חמא בר חנינא.

ר' חמא בר חנינא (הראשון)
לפי הגמרא דשבת לח. זכה עוד להיות בחברת רבי שאמרו שם א"ר חמא בר"ח פ"א נתאחרתי אני ורבי למק"א והביאו לפנינו ביצים וכו', אבל יותר נראה גרסת הירושלמי שבת פ"ג ה"א שאמר ר' שמואל בר נתן בשם ר' חמא בר' חנינא "אני ואבא" עלינו לחמת דגדר והביאו לפנינו ביצים וכו'. ובנדרים סב. ר' חמא בר"ח איקלע להההוא אתרא בזמן שהוקפלו רוב המקצועות הוה קאכיל, ויתיב לשמיעה לא אכיל, א"ל אכיל כך אמר לי ר' ישמעאל בר' יוסי משום אביו וכו'. ואולי צ"ל "כך אמר רי"ברי" ותיבת לי מיותר.
וקרוב מאוד לומר שהוא היה בנו של ר' חנינא בר חמא תלמידו הגדול דרבי, ולכן זכה לראות את חכמי דור רבי.
מקומו היה בציפורי מקום אביו כשבת פ"ו ה"ב ציפוראי אמרי מן כנשתא דבבלאי עד תרעיה דר' חמא בר' חנינא. והתרועע עם ר' אושעיא כירושלמי סוף פאה ושקלים ספ"ה ר' חמא בר"ח ור' הושעיא (רבה) הוו מטיילין באילין כנישתא דלוד אמר לרבי הושעיא כמה ממון שיקעו אבותי כאן, וידוע שר' חנינא היה עשיר גדול ובנה בי"הכנס בציפורי כפאה פ"ז סה"ד.

והיה שם מגדולי העיר כתענית כה. שר' חמא בר"ח גזר תעניתא ולא אתא מטרא א"ל והא ריב"ל גזר ואתא מטרא וכו', אבל בירושלמי שם פ"ג ה"ד יסופר המעשה על ר' חנינא בר חמא.

ובשבת קמז: חולק עם ר' יוחנן בהלכה. ובב"ר פס"ח־יא ר' ברכיה ור"ל בשמו. וב"ר רפ"יח ר' חמא בר"ח ורשב"ל תרוויהון אמרין.

וכ וחולק עם ר' שמואל ב"נ כב"ר רפפ"ח.

והדרשן הנודע ר' לוי קיבל הרבה ממנו כתנחומא בראשית־יז, חיי שרה־ב, תולדות־כב, אחרי־ג, תצא־יח, מדרש תהלים פיח־יא, מדרש שמואל פ"א־ז. פכ"ד־א, ובמדרש תהלים פק"א־ד א"ר לוי מ"ט דר' חמא בר חנינא.

ובמדרש הגדול מקץ צד 647 מביא, ר' חמא סגי נהורא הוה, יתיב ולעי באורייתא עבד עליה ר' יוחנן א"ל שלם עלך בר חוריא, א"ל מאי שמעת דאנא בר עבדן? א"ל לאו, אלא שאתה בן חורין לעו"הב, אפשר שהוא ר' חמא בר חנינא, כי ר' חמאאחר בזמן ר"י לא היה. אבל מה שמצינו תמיד באגדה ר' חמא בר חנינא הוא מאוחר וכאשר נבאר.

ר' חמא בר חנינא ב)

היה תלמידו דר' חייא בר אבא כסנהדרין כט. שאמר מפירקא דר"ח בר אבא שמיע לי שאני מסית, וברכות ה: ר' חמא בר"ח א"ר יצחק, ובסוכה מז. א"ר יוחנן אין אומרים זמן בשמיני של חג – א"ר לוי בר חמא ואיתימא ר' חמא ב"ח תדע, והיה חבירו דר' חלבו ככלאים פ"ט ה"ג־לב. שחולקין וחולק עם ר' יששכר מכפר מנדי ב"ר פנ"ב־ה. פע"ד־ז, ויק"ר פ"א־יג.

ועל פי רוב מצינו אותו אך באגדה כברכות טו: שאמר כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם. למה נסמכו אהלים לנחלים וכו'. שם לב: אם רואה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור והתפלל שנאמר קוה וכו', שם נו: מאי קרא אנכי ארד. שבת י: הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, יומא כח: מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהן. תענית ז. מאי דכתיב ברזל בברזל יחד מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני ת"ח מדדין זא"ז בהלכה. סוטה יג: משכם גנבוהו (ליוסף) ולשכם נחזיר אבידתו. כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מע"הכ על שגמרו. מ"מ מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות, שם יד. אף משה רבינו אינו יודע היכן קבוע – מ"מ נקבר משה אצל בית פעור וכו'. ובקידושין ע: כשהקב"ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל – כשהקב"ה מטהר שבטים שבטו של לוי מטהר תחלה.

ובסנהדרין ח. אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון וכו', ושם לה. מה"מ אר"ח בר חנינא דאמר קרא מלאתי משפט – רבא אמר וכו'.
וכן מצינו דרשותיו ב"ר פמ"ז־ב, פס"ז־א. ב. פע"ה־ט, ש"ר פ"א־ט. כה. פ"ח־ב. איכ"ר פ"ב־י, רפ"ג, תנחומא ויחי־ו, וארא־ח. בשלח־כג, משפטים־י, שופטים־ו, ט, מדרש תהלים פע"ח־ב, מדרש משלי פי"ב־כ, פ"ף־ב. פכ"ה־א, פל"א־י.
האומרים בשמו מצינו ר' לוי בר חמא כר"ה כט:, זבחים נג:.
ר' פנחס ור' אחא בשמו מד' תהלים פ"מ־ד. ומזה נראה לי שזה ר' חמא בר חנינא הוא ר' חמא בר' חנינא בר פפא המובא בשהש"ר פ"ו פסוק הסבי עיניך שר' פנחס אמר בשמו. ובמד' תהלים פ"מ־ד מצינו אותו עם ר' יודן ור' אידי.

רב חמא בר חנינא בר פפא

ערך רב חמא בר חנינא ב).

חמא בר חסא

נזכר שבת פח. ר' אבדימי בר חמא בר חסא, ובעירובין נה. איתא בר דוסא, ובזבחים קיח. ר' אבדימי בר חמא וגרסת דק"ס בר חמא בר דוסא, ובל"ס שמן דלי"ת וי"ו נעשה חי"ת או להיפוך.

רב חמא בר טוביא

בסנהדרין נב: יסופר שאמרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי, אקפה רב חמא בר טוביא חבילי זמורות ושרפה. אמר רב יוסף טעה בתרתי וכו', ומזה אנו רואין שהיה הראש בעירו.

ר' חמא בר' יוסי (או יוסף)

היה תלמיד דר' אושעיא כסנהדרין קיב. אר"ח בר יוסי א"ר אושעיא, ושם טז: גרס ר' חייא בר יוסף, ובע"ז מד: א"ר חמא בר יוסף ברבי א"ר אושעיא (וצ"ל ר' חמא ב"י א"ר אושעיא ברבי כגרסת דקדוקי סופרים) תשובה גנובה השיבו ר"ג וכו' ואני אומר אינה גנובה. ובנדה יט. אמר בשם ר' אושעיא מאי קרא וכו'.
ובימי ר' יוחנן היה כבר זקן הדור. והיה אז הריש בחמתא דגדר (סמוכה לטבריא כעירובין פ"ה ה"ז). כירושל' עירובין פ"ו ה"ד ר' חייא (בר אבא) ר' יסא ר' אימי סלקין לחמתה דגדר שאלון לר' חמא בר יוסף ושרא, שמע ר' יוחנן ואמר יפה עשיתם. ובבבלי עירובין סה: מובא המאמר ר' חנינא (צ"ל ר' חמא כגרסת ר"ח ודק"ס) בר יוסף ורחב"א ור' אסי אקלעו להההוא פונדק – ר"ח בר יוסף אמר נשכור, ור' אמי לא נשכור, א"ל רחב"א נסמוך על דברי זקן (ר' חמא ב"י) אתו שיילו לר' יוחנן א"ל יפה עשיתם ששכרתם, ובערלה פ"ב

ה"ה התיב ר' חמא בר יוסף קומי ר"י. וכן נזכר ע"ז יד: כי אתא רב דימי א"ר חמא בר יוסף קורייטי.

ר' חמא בן לקיש

כן מובא בשאלתות בראשית אמר כל העונה אמן בעוה"ז זוכה ועונה לע"הב. והמאמר בתנחומא פ"צו־ט ע"ש ר' יהודה בן גדיא.

ר' חמא בר עוקבא

היה תלמידו דר' יוסי בר' חנינא, כדמצינו תמיד רב חמא בר עוקבא אריבר"ח כפסחים נב:, סוכה לז:, וכן צ"ל בקידושין נה. עב., שביעית פ"ט ה"א, תרומות פ"ג ה"ג, כלאים פ"ח ה"ב, פסחים פ"ז ה"ח, תענית פ"ג ה"ו, ובמגילה פ"ב ה"ד ר' חלבו רב חמא בר גוריא בשם רב חמא בר עוקבא בשם ריבר"ח, וצ"ל ר' חלבו בשם רחב"ג, ורב חמא בר עוקבא בשם ריבר"ח.

וכן אמר בשם ריב"ל כיומא פ"ב ה"א.

בשם רשב"ל כשבת פ"ז סה"ב.

והתרועע עם ר' זירא כדמשמע יבמות עא. בעי ר' חמא בר עוקבא, אר"ז ת"ש. ור' לוי כב"ר ספמ"ב ר' חמא ב"ע ורבנן הוו יתבין ומתקשין מה ראה הכתוב לייחס תולדות של ישמעאל, עבר ר' לוי אמרי הא מרי דשמעתה נשאליניה.

האומרים בשמו מצינו אביי אר"ח בר עוקבא כקידושין עב.

ר' יונה אר"ח בר עקיבה (צ"ל עוקבא) כעירובין פ"ג ה"ז.

ר' יוסי הקשה לו ע"ז רפ"א.

ר' ירמיה בשמו כלאים פ"ז ה"א.

וכן נזכר פסחים פב. שאמר ל"ק כאן וכו'.

רב חמא בר פפא

נזכר סוכה מט: אך גרסת דק"ס ר' חנינא בר פפא, וכן הוא בילקוט תהלים לו. וקג.

ובקה"ר פ"י־י ר' חמא בר פפא בשם ר' יהודה בר' סימון.

רב חמא בריה דרבה בר אבוה

היה כחבר לאביי כעירובין ג. שאביי הקשה לרב יוסף והא חמא בריה דרבה בר אבוה קתני לה, וב"מ קה: א"ל ההוא סבא אסברא לך.

ומצינו שהלך לא"י ואח"כ חזר לבבל ככתובות פה. שאבימי בריה דר' אבהו הוו מסרי בי זוזאי בי חוזאי (שהם היו נושין בו כסף) שדרינהו ביד חמא בריה דרבא בר אבהו

אזל פרעינהו אמר להו הבו לי שטרא א"ל סיטראי נינהו, אתא (אבימי, כן הוא בהרי"ף) לקמיה דר' אבהו וכו'.

רב חמא חברהון דרבנן

נזכר בירושלמי ר"ה פ"א ה"א־ד:, מגילה פ"א ה"ז יבמות פ"ג סה"א, ובמבוא הירושלמי כותב שהיה בדור השלישי בא"י.

ר' חמא דכפר תחומין

בירושלמי תענית פ"א ה"ז ר' יודן בריה דר' חמא דכפר תחומין, ובשהש"ר פ"ב־יד ר' יהודה בשם ר' חמא דכפר תחומין. ונראה שהיה כתוב "בר" ונעשה מזה "בשם ר'".

רב חמא מנהרדעא

ערך רב חמא (סתם).

חנא

אדא בר חנא ברכות פ"ה ה"ג.

רב אחא בר חנא עירובין סח:.

רב חנא

נזכר שבת צז. אמר רב חנא אמר רב יהודה אמר שמואל – יתיב רב חנא וקא קשיא ליה – א"ל רבי וסף מר אהא מתניה ליה וכו'. אבל גרסת התוס' שם ד: ד"ה זרק "יתיב רב חסדא". וב"ב קנז. אמר רב חנא ת"ש – א"ל רב נחמן וכו', ובחולין נו: ההיא תרנגולתא דהואי בי רב חנא, שדריה לקמיה דרב מתנה ואכשריה, א"ל והתני לוי – א"ל התם וכו'. ואולי הוא רב חנא חתניה דרב אדא בר אהבה הנזכר יבמות קי: שאר"נ אשכחתיה לרב אדא בר אהבה ולרב חנא חתניה דיתבי וקא מקוו אקוותא בשוקא דפומבדיתא.

ר' חנא

בכתובות סא. אמר ר' חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני לא הכניסה לו ממש וכו'. וכן ב"ק נא. א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב ארך אפים וכו', (ובעירובין כב. הגרסא ר' חגי), וזה ר' חנא נראה שהיה ירושלמי, ונזכר סוטה פ"ז ה"ז א"ר חנה ר' ירמיה בשם ר' חייא (בר אבא).

חנא אבי רבה

בנו הנודע בשם רבה בר חנא או רבה בר בר חנא. ובירושלמי נקרא אבא בר חנא, והוא היה אחי ר' חייא, ובנו של אבא בר אחא בר סלא (או כרסלא מכפרי), כסנהדרין ה.

רב חנא בגדתאה

(ויש גורסין רב הונא בגדתאה).

(השם בגדתאה פירש"י בברכות נד: וכתובות ז:, וברשב"ם ב"ב קמב: שהוא שם עיר, והיא בגדד שבבבל, וביבמות טז. פירש"י שהיה בעל אגדה, ואפשר שכונתו לסוכה נב: שאמרו שם בהדי חנא באגדתא למה לי, אך שם קאי על רב חנא בר ביזנא).
הוא היה תלמיד שמואל כיבמות סז. וכתובות ז:, ב"ב קמב: שא"ל שמואל פוק אייתי לי עשרה ואימא לך באנפייהו המזכה לעובר קנה, ובזבחים צב. א"ל שמואל – ואימא לך קמייהו נסכים שנטמאו וכו'. וכן מצינו רב חנא בגדתאה אמר שמואל כשבת קמז: קמח., ובעירובין פא: אמר לרב יהודה, אמר שמואל אפי' במבוי וכו', ובברכות נד: שרב יהודה חלש ואתפח, על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן, א"ל בריך רחמנא דיהביך ניהלן ולא יהביך לעפרא.
והיה בקי בטבעיות הפירות ככתובות י. שאמר תמרי משחנן, משבען, משלשלן, מאשרן, ולא מפנקן.
הלכותיו לא נשאר לנו ממנו, ונזכר אך בזבחים ט. מתקיף ומי מצית אמרת הכי וכו'.

ר' חנא בר אבא

נזכר בירושלמי שבת ספ"ד, שר' יוחנן ור' יונתן ור' חנא בר אבא כולהו בשיטתא חדא, אך גרסת קרבן העדה שם ר' אבא בר חנא. ויותר נראה שצ"ל ר' חנן בר אבא, ועיין ערכו.

רב חנא בר אדא

בברכות סב: אמר משמיה דרב סמא בריה דרב מרי. ונזכר יבמות עח: שאמר נתינים דוד גזר עליהם. וביוחסין מביא שהיה תלמיד רב יהודה, ולא מצאתי שום מקור לזה. ומצינו שהיה לו בן בשם מר יוחנא בזמן רבא כחולין קלג.

רב חנא בר אחא

נזכר סוכה נב: אמר, אמרי בי רב ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראן, ואלו הן גלות, כשדים, וישמעאלים ויצה"ר. וגרסת דק"ס ר"ח בר אדא, ובע"י הגרסא רבין בר רב אחא.

חנא בר איסק

הוא היה בזמן רב חסדא ככתובות כז:, ועיין ערך מרי בר איסק.

רב חנא בר ביזנא

כמעט כל מאמריו אמר בשם ר' שמעון חסידא כברכות ג: (לגרסת דק"ס) ז. מג:, יומא עז. ר"ה יח: (וברש"י שם איתא בטעות רב חמא, וצ"ל רב חנא). יבמות ס:, סוטה י:, ב"מ נט., סנהדרין כב. צא:, כריתות ו:. והיה בזמן רב ששת כסוכה נב: א"ר ר' חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא – מתיב רב ששת – א"ל שפיל לסיפיה דקרא – א"ל רב ששת

בהדי חנא באגדתא למה לי (ופירש"י בקי הוא באגדה יותר ממני, והאמת כן הוא כי כל מאמריו שאמר בשם ר"ש חסידא המה בעניני אגדה)).
הוא היה דיין בפומבדיתא בימי רב נחמן ככתובות ג:, ב"ק יב. שאמרו הוה עובדא בפומבגיתא ואגביה רב חנא בר ביזנא, א"ל ר"נ זילו הדורו וכו'. ובסוכה מז. אמר רב יוסף נקוט דר' יוחנן בידרך דרב חנא בר ביזנא (כן הוא גרסת דקדוקי סופרים, ובגמרא רב הונא בר ביזנא). וכל גדולי הדור איקלעו בסוכה בשמיני – גמירי דמאפר קאתו ופירש"י שהן באו מן האפר שבהמותיהן רועות שם ולא ישבו בסוכה כל ימי החג.
ובהפסגה קובץ שני צד 55 יאמר הרה"ח רנ"נ טאראשצאנסקי דבר נחמד, שקשה מאוד לומר על גדולי הדור שביטלו מצות סוכה בשביל שרעו בהמתן אע"פ שפטורין מן הדין, ואמר השערתו שאז היו גזירות על ישראל וברחו כולם מאימת המלך, ושם בהקובץ ג' צד 63 יחזיק דבריו בכמה ראיות. והראיה היותר גדולה היה יכול להביא מחולין מו. שפ"א בא לפומבדיתא פולמוסא וערקו רבה ורב יוסף וכאשר הבאנו לעיל שגם הוא היה בפומבדיתא, אבל גם משם אין ראיה כאשר בארתי בערך ר"ז. אבל מה שמביא ראיה מירושלמי פסחים פ"א ה"א אמר ר"ה כד הוינן ערקין באילין בוטיתא דסדרא רבה היו מדליקין עלינו נרות וכו', במחילה טעה בזה כי שם קאי על ר"ה שהיה בא"י בזמן הגזירות, אבל בימי ר"ה לא היו גזירות בבבל.
וכן נזכר סנהדרין קח:, ובסה"ד יאמר שרב חיננא בר ביסנא הנזכר ביצה כב. הוא רב חנא בר ביזנא, אבל גרסת דק"ס שם ר' יצחק בר ביסנא.

רב חנא בר הינדא

כן מובא בשאילתות פ' מקץ שאמר בשם ר' פדת אר"י הרואה חלום ונפשו עגומה יפרטנו בפני ג', וגרסא שלנו בבכורות נה: ר"ה בר אמי, וכן מביא שם[52]

רב חנא בר חימי

א"ר פדת אר"י כל המשביע עצמו מד"ת או קורא ק"ש על מטתו ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות. וגרסא שלנו בברכות יד. רב אחא בריה דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן.

רב חנא בר חיננא

נזכר פסחים קו: בעי מר"ה, וגרסת דק"ס רב חנא בר קטינא.

רב חנא בר חנילאי

היה תלמיד מובהק לר"ה, והיה דר לא רחוק מעיר סורא מקום ר"ה כביצה מ. שהיה בא ביו"ט ע"י עירוב למקום ר"ה. וכן מגילה כז. ר"ה גזר תעניתא על לגביה רב חנא בר

[52] המשך המשפט בערך הבא – הערת ויקיעורך

חנילאי וכל בני מתיה רמי עלייהו צדקה ויהבו, כי בעו למיתי א"ל נותבה לן מר וניזול ונפרנס בה עניי מאתין, ולא נתן להם ואמר כי עניי דידי ועניי דידכו עלי סמיכי, ומזה אנו רואין שהיה קרוב מאוד למקום ר"ה עד שהיה מוטל על ר"ה גם עניים דעירן.
ובמגילה כח. יסופר שפ"א דרי ר"ה מרא אכתפיה אתא רב חנא בר חנילאי וקא דרי מיניה, אך ר"ה לא רצה וא"ל אי דגילת במאתך לעשות כן דרי ואי לא אתייקורי אנא בזילותא דידך לא ניחא לי. ושם התרועע עם רב חסדא כביצה כא. שמתיב לרב חסדא.
ולא מצינו שום הלכה ממנו, ואך גדולתו בצדקה ומע"ט ורוב פזרונו יספר לנו רב חסדא בברכות נח: שעולא ורב חסדא כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי (לאחר פטירתו) נגד רב חסדא ואתנח, ושאלו עולא על מה הוא מתאנח, א"ל היכי לא אתנח, ביתא דהוה בה שיתין אפייתא ביממא ושיתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן דצריך, ולא שקל ידא מן כיסא דסבר דלמא אתי עני בן טובים ואדמטו ליה לכיסא קמכסיף, והוה פתחין ליה ד' בבי לד' רוחתא דעלמא, וכל דהוה עייל כפין נפיק כי שבע והוה שדו ליה חיטי ושערי בשני בצורת אבראי דכל מאן דכסיפא ליה מלתא למשקל ביממא שקיל בלילה, השתא נפל ונעשה תל ולא אתנח. ומזה נראה שהיה דר קרוב לסורא ונחרבה העיר ואח"כ כשנבנתה מחדש קראוה מתא מחסיא ע"ש שריחם ד' עליהם ואח"כ בימי רב אשי היתה לריש פינה וזה שאמר רב אשי שבת יא. אנא עבידנא למתא מחסיא דלא חרבה.

רב חנא בר יהודה

נזכר ברכות מח. אמר משמיה דרבא, וגרסת דק"ס ר"ה בר יהודה.

ר' חנא בר ליוואי

נזכר סנהדרין קח:, ובדק"ס גרס ר' חנינא, וכן הוא ביוחסין.

רב חנא בר רב קטינא

ביוחסין מביא שהיה תלמיד ר"ה, ובסה"ד כתב לא מצאתי, ובאמת כן הוא בפסחים קו. לגרסת דק"ס בעי מיניה רב חנא בר רב קטינא מר"ה טעם מהו שיבדיל, וגרסא שלנו רב חנא בר חיננא. וביבמות עט. מתיב על דברי ר"ה, וביומא נד: אמר רב קטינא – מתיב רב חסדא – אמר רב נחמן – מתיב רב חסדא – אמר רב נחמן – מתיב רב חנא בר רב קטינא – א"ל נתגרשה קאמרת וכו', וקאי על רב נחמן או שמתיב לרב קטינא אביו.
ונזכר תענית יג., קידושין עז:, בכורות לז:, וכן בנדרים סה: הקשה ר"ה בר רב קטינא לרבה, וגרסת פסקי הרא"ש רב חנא. וכן חולין יז: ר"ה בר רב קטינא ארשב"ל גרסת דק"ס רב חנא, ובזבחים קטו.[53] ר"ה בר"ק יתיב קמיה דרב חסדא גרסת שיטה מקובצת ורב"ח

[53] לפנינו זבחים קטו: – הערת ויקיעורך

רב חנא בר"ק, ובחולין יט. א"ל רב חנן בר רב קטינא לר"נ כמאן - א"ל אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא וכו', וגרסת דק"ס רב חנא.

ר' חנא בר שאונה

נזכר ע"ז עה. שאמרו וכמה עונה אמר רב חנא שאונה ואמרי לה רב חנא בר שאונה ארבב"ח אר"י, ובנדה סה: גרס רב חנא שאונה ואמרי לה רב חנא בר שאונה, ודעת סה"ד שהוא אחד עם ר' יוחנן בר שאונה הנזכר ויק"ר פ"ה־ב.

רב חנא חתניה דרב אדא בר אהבה

ערך רב חנא (סתם).

רב חנא פתוראה (שולחני)

בחולין נד: אמר, עילה מנאי הוה קאי בר נפחא (אפשר שהוא ר' יוחנן כב"מ פה:) ובעי מיני דינרי קורדינאה ובעי למיקם מקמיה ולא שבק לי אמר לי שב בני שב וכו'.

ר' חנא ציפוראי

ערך רב הונא ציפוראי.

רב חנא קרטיגנאה

ערך רב חנן קרטיגנאה

ר' חנא שאונה

ערך ר' חנא בר שאונה.

ר' חנילאי

רב חנא בר חנילאי ברכות נח:.

ר' חנילאי בר חנילאי ע"ז יח:.

נחמיה בריה דרב חנילאי עירובין מג:.

ר' תנחום בר חנילאי תענית ז:.

ר' חנילאי

נזכר נדה מג: אמר משום ר"א בר שמעון. וביבמות סב: ר' תנחום א"ר חנילאי כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה.

רב חנילאי בר אידי

בכתובות עט. אמר מר עוקבא הכי אמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל ובגיטין נ. רחב"א אמר שמואל, ור"נ מביא ראיה ממנו, וב"ב קלא. רחב"א אמר שמואל, ובתענית ו., יומא כב: רב נהילאי בר אידי אמר שמואל, וגרסת דק"ס רב חנילאי בר אידי, ומזה אנו רואין שהיה תלמידו דשמואל.

ר' חנילאי בר חנילאי
בע"ז יח: אמר כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם, וי"ג שם ר' תנחום בר חנילאי וכן הוא בדק"ס.

רב חנילאי מחוזנאי
נזכר עירובין נז. הקשה לרב אשי.

חנין
יוסף בר חנין (בעי מר' אבהו) שבת קטז.
ר' נחמן בר חנין ב"ר פמ"א־ז.

חנין (בזמן הבית)
בפסחים נז. אמר אבא שאול בן בטנית משום אבא יוסף בן חנין או לי מבית בייתות – אוי לי "מבית חנין" – שהם כה"ג וכו'.

ר' חנין (תנא)
נזכר בתוספתא אנלות פי"ח ה"ט, ובתוספתא צוקערמאנדל גרס ר' חנן.

רב חנין (תלמיד רב)
כדמצינו רב חנין אמר רב יומא מא:, נדרים ז:, סוטה ט: י., ובמילה יז. רב חנין אמר רב זעירא, ובשיטה מקובצת מוחק תיבת זעירא.

רב חנין
בגיטין פה: א"ל רב חנין ואמרי לה רב חנין מחוזנאה לרב אשי, אך הוא ט"ס וצ"ל א"ל רב נחמן כקידושין ו:, והוא רב נחמן האחרון כמבואר בערכו.

רבי חנין (ירושלמי)
בברכות לב: א"ר חנין א"ר חנינא, וגרסת דק"ס אמר ר' חנין ואיתימא ר' חנינא, וכן הוא בעירובין סד: אמר רב (וצ"ל רבי) חנין ואיתימא ר' חנינא, וב"ב פ"חה ה"ח ר' חנין בשם ריב"ל.
ובסוכה ה: אמר ר' חנין כל הפסוק כולה לשיעורין נאמר, וברכות מא. ר' חנן וגרסת דק"ס ר' חנין.
וע"פ רוב מצינו מאמריו באגדה כשבת לב. אמר מאי קרא, ושם קמט. אל תפנו אל מדעתכם. ומגילה יד. דרש הפסוק רמתים אדם הבא מבני אדם שעומדין ברומו של עולם. וכן נזכר בירושלמי יבמות פי"א ה"ב א"ר חנין פשט הוא לן על דברי ר"מ ע"כ יעזב וכו', ובסוטה פ"ז ה"ה א"ר חנינן (צ"ל חנין) פשט לן ד' מיני אבנים הן. ובמנחות קג: ר' ביבי

השיב לר' זריקא דאמר ר' חנין והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה וכו'.

רב חנין בר אבייי
ערך רב חנן בר אמי ב).

ר' חנין בר אדא
נזכר מדרש תהלים פ"ה־ב.

רב חנין בר אמי
ערך רב חנן בר אמי א).

רב חנין בר אשי
ערך רב חנן בר אמי א).

רב חנין בר בא
ערך רב חנין בר אבא.

רב חנין בריה דרב ייבא
אדם גדול, בזמן רבא כב"ב קעד. שאמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מלתא אי לאו רב חנין בריה דרב ייבא, (שסלק את הדיין דאחית למלוה לנכסי לוה מקמיה דלתבעה ללוה). וביוחסין מביא רב חנא בר ייבא בזמן רב, והצדק אתו שגרסתו היה שאמר רב מאן חכים למעבד וכו' כדמובא ביוחסין השלם.

ר' חנין בר לוי
נזכר בירושלמי ביצה רפ"ד בהלכה, וברו"ר פ"ה־יא א"ר חנין בר לוי מואביה היא זו, פי' שבועז אמר לרות וכה תדבקים "עם נערותי" (רות ב־ח) ורות כשספרה לנעמי אמרה שאמר לה בועז "עם הנערים" אשר לי תדבקין, יען שלא יכלה לדבר היטב בלשון עברית, ונעמי תקנה דבריה ואמרה לה טוב בתי כי תצאי "עם נערותיו".

חנין בר פנחס (תנא דברייתא)
נזכר סוטה ד. לענין כמה שיעור טומאה ר"י בן בתירה אמר – ר"א בן ירמיה – חנין בר פנחס – ופלימו, ובקידושין עב. תנ"ה חנין בר פנחס אומר וכו'.

רב חנין בר פפא
נזכר עירובין סה. וגרסת דק"ס ר' חנינא בר פפא.

רב חנין בר רב – בר רבא
ערך רב חנן בר אבא.

ר' חנין בריה דרבי

כן מובא בויק"ד רפ"כב, ר' ישמעאל ברבי תנחום ור' חנין בריה דרבי בשם ר' ירמיה כתיב וירדו מאניותיהם, אבל הוא ט"ס וצ"ל כבשהש"ר פ"ז־א ר' שמואל בר תנחום ור' חנן בריה דרבי ברכיה בוצריה בשם ר' ירמיה, ובילקוט קהלת פ"ה פסוק ויתרון העתיק ר' ישמעאל ב"ת ור' נתן בריה דר' ברכיה בשם ר' ירמיה.

ר' חנין דציפורי

ערך ר' חנן דציפורי

ר' חנין חתניה דבי נשיאה

במו"ק כה. יסופר שלא היה לו בני בעא רחמי והוה ליה. ההוא יומא שילדה לו אשתו נח נפשיה – וקראו את בנו בשם חנין על שם אביו.

רב חנין מחוזנאה

בגיטין פה: הקשה לרב אשי, ובקידושין ו: גרס מחוזאה.

חנמאל, חננאל

אחר ערך ר' חנניה.

חנן

(חנן בן גדליהו, ירמיהו פל"ה־ד).

אבא בר חנן ע"ז ס:.

ר' חלבו בר חנן ברכות פ"ז ה"א.

ר' יודן בר חנן קידושין פ"ב ה"ו.

אבא יוסי בר חנן (חנא) ב"ק פ"ד ה"ה.

רב פפא ברב חנן ב"ב קנג.

אבא חנן (תנא דברייתא)

היה תלמידו דר' אליעזר ואמר תמיד בשמו כיבמות סד., סוטה יד., ב"ב קיט. קל., סנהדרין יז., מכלתא משפטים פ"ג, ספרי נשא כג. סו, פה, קכח, שלח ה, ח, יא, קרח לט. ובכמה מקומות מצינו שאמר בשם ר' אלעזר גכיומא ג:, יבמות מח:, צה:, מכלתא בא פ"ז, משפטים פ"כ, ובכולן צ"ל ר' אליעזר כי היה חבירו דר' שמעון שזורי (שהיה תלמידו דר' טרפון) כנזיר מה. שאמר אבא חנן משום ר' אליעזר – ר"ש שזורי אומר – א"ל אבא חנן לדבריך סוטה תוכיח. וכן מצינו שאמר משום ר' יהושע כנדה כט.

ומצינו שחולק עם ר' יונתן כמכלתא משפטים פ"ג, ושם פי"ב עם ר' יאשיה, וכן מובא ב"ב קיט: ובל"ס שכן סדא מסדרי התלמוד והמכלתא.

וכן כתב רש"ג באגרתו ח"א פ"ב שהיה בדור ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא וריב"ק, ולפעמים נקרא אבא חנין כזבחים ד.
ונזכר אך פ"א בפ"ע בגיטין נו: שדרש מי כמוך חסין מי כמוך חסין וקשה.

רבי חנן (תנא דברייתא)

בסוכה ט: טז. א"ר חנן אמר רבי, ובמגילה יד. אמר משום ר' מאיר, וברכות נו: א"ר חנן שלש שלומות הן נהר, צפור וקדרה – א"ר חנינא ובקדרה שאין בה בשר שנינו.
ובתוספתא צוקערמאנדעל נזכר סוף אהלות.

ר' חנן

בחולין ה: ר' חנן א"ר יעקב בר אידי אריב"ל. ובסנהדרין ח. א"ר חנן ואיתימא ר' שבתאי (וקאי על דברי ר' אלעזר), וברכות י: א"ר חנן אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו מן הרחמים (וקאי אדברי ר' יוחנן ור' אלעזר.)

רב חנן

בקידושין לט. רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוהו להההוא גברא דקא זרע זרעים בהדי הדדי א"ל ניתי מר נישמתיה וכו'. וידוע שרב ענן היה תלמיד שמואל.

רב חנן תלמיד רבא

כפסחים קיז: ששאל מרבא, ובחולין פ. א"ל לרב אשי אמימר שרי תרבייהו.

ר' חנן אבוה דר' שמעון

בירושלמי פאה פ"א ה"ה א"ר יוני אזלת לדרומא ושמעית ר' חנן אבוי דר' שמעון בשם ריב"ל, ובחולין קלב: איתא סתם זקני דרום. וכן נמצא המאמר בירושלמי חולין הנדפס כעת דף עג. והחכם ר"ז באבאר כתב "בהקדם" ח"א צד 33 שלא נמצא שם האמורא הזה בשום מקום ולא ראה הירושלמי דפאה הנ"ל. ובנו ר' שמעון נזכר במד' תהלים פע"ח־יז.

חנן בישא

בזמן ר"ה כב"ק לז. שתקע להההוא גברא אתא לקמיה דר"ה א"ל זיל הב ליה פלגא דזווזא, והיה לו זוז רע שלא היה יכול להחליפו תקע ליה אחרינא ויהביה ליה כל הזוז. ושם קטו. שגנב גלימא ומכרה אתא לקמיה דר"ה – ואמרו שם נהי דמפורסם לבישותא, לגניבותא לא מפורסם.

רב חנן בר אבא – רבא – רבה

בדבר האמורא הזה יש מבוכה גדולה, בסה"ד בערך רב חנן בר רבא תפס את היוחסין ששכח זכרו. ובאמת הצדק עם היוחסין כי רב חנא בר אבא הוא בר רבא, ולפעמים נשתבש לרבה. וכן מובא ביוחסין השלם רב חנן בר אבא חתניה דרב – נ"א ר"ח בר רבא

והכל אחד. וכידוע שרבא ורבה היה שמותיהן אבא. ואחרי העיון נראה בבירור שרב חנן בר אבא היה ירושלמי כי כבר בארנו בערך רב שבא לא"י לר' חייא דודו בימי נעורתו והיה שם כל ימי רבי (מלבד מה שהלך כפעם בפעם לבבל לזמן קצר), וגם היה בימי בנו ר"נ בא"י ואך בימי ר' יהודה נשיאה בשנת תק"ל לשטרות לעת זקנותו התיישב בבבל וקבע ישיבתו הגדולה בסורא, ולכן אי אפשר לומר שאשתו ובניו לא היו עמו בא"י, ובפרט רב שהיה קדוש עליון וכאשר יסופר ביומא יח: כשאיקלע לדרשיש הכריז מאן הויא ליומא, וגם כשהיה בא"י היו לו תלמידים הרבה, ואחד מהן היה רב חנן בר אבא או כאשר נקרא בירושלמי חנן בר בא, וכמעט לכ קבלותיו היו אך מרב כדמצינו רב חנן בר רבא אמר רב כעירובין ה: ט. (ושם רב חנין בר רבא), ר"ה כב. לא., (סוכה ב: ושם בר רבה), יבמות סג: ג"פ, גיטין לא:, כתובות טו., ב"ב צא. ה"פ, ע"ז יא: מז., חולין סג., ונשאר שמו גם בבבלי בשם רב חנן בר אבא כשבת קיב: כי אתא רבין אמר רב חנן בר אבא אמר רב (יען כי ההלכה הזאת נשארה בפי אמוראי א"י כשלמד רב עם תלמידיו שם ורבין הביאה לבבל), וכן ב"ב כה. נזכר בשם בר רבא והמאמר הזה בגיטין לא: בשם בר רבא.

וירושלמי פסחים פ"ד סה"ג ר' ביסנא חנין בר בא בשם רב חיה גסה כבהמה דקה. וכן נזכר ברכות רפ"ד בשם חנן בר אבא.

ורב מסר לו את חייא בנו ללמוד אתו כשבת סו., חולין סג., ומצא כ"כ חן בעיניו עד שנתן לו את בתו לאשה, וכשירד רב לבבל לקח את כל ב"ב אתו, וזה שאמרו חולין צה: רב הוה קאזלי לבי רב חנן [בר רבא כן הוא בפי' ר"ג ודק"ס] וחתניה.

ושם קיבל גם משמואל כברכות פ"א ה"ה י: אמר רב חנן בר בא ראיתי לרב עביד ואמריתא קמיה דשמואל וקם ונשק על פומי. ובכתובות כא. שהיה חתים על שטרא דנפק מבי דינא דמר שמואל עם רב ענן בר חייא, ובפסחים לו: פליג על שמואל.

ר"ה היה חבירו כעירובין ו. שא"ל ר"ה לא תפלוג עלי, וברי"ה כב. א"ל ר"ה, ר' יוסי ומעשה, ואת אמרת הלכה כר"ש? א"ל והא זמנין סגיאין אמרת קמיה דרב וכו'.

וכן רב יהודה ורב ירמיה בר אבא היו חבריו כשבת קכא. שכולם איקלעו לבי אבין דמן נשיקיא והביא מטות לרב יהודה וריב"א ולא לרב חנן בר רבא, אשכחיה מתני ליה לבריה – א"ל אבין שטיא מתני שטותא לבניה וכו'.

ומה שמצינו ברכות נח. אמר רב חנן בר רבא א"ר יוחנן אפילו ריש גרגותא מן שמיא מני ליה, הוא ט"ס כי המאמר הזה מובא בב"ב צא. בין המאמרים שאמר בשם רב. ובירושלמי שבת ספ"ד רב חנה בר אבא ור' יוחנן ור' יונתן כולהו בחדא שיטתא, שם צ"ל ר' אבא

בר חנה. ומה שמצינו ביצה ל. א"ל רב חנן בר רבא לרב אשי, ורצה בסה"ד לומר שהוא רב אשי הקדמון, לא ראה שהוא ט"ס וצ"ל רבא בר רב חנן לאביי כשבת קמח.
ובין תלמידיו הצעירים דרב מצא את רב חסדא (כשנפטר רב תקנח לשטרות היה אז רב חסדא בן שלשים שרב חסדא נפטר תרך והיה צב שנה) ונתן לו את בתו לאשה כע"ז יא: אמר רב חנן בר רבא אמר רב ה' בתי עכו"ם קבועין הן א"ל רב חנן בר רב חסדא לרב חסדא מאי קבועין הן א"ל הכי אמר אבוה דאמך וכו'. וכן חולין סג. א"ל רב חסדא לרב חנן בריה הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב. ובקידושין פא: רב חנן בר רבא [כצ"ל ובגמרא רב אחא בר אבא] חתנה שקליה לבת ברתיה אותבוה בכנפיה א"ל רב חסדא לא סבר לה מר דמקדשיה א"ל עברת לך אדרב וכו'. ובסנהדרין ח. א"ל ר"נ בר יעקב לר"נ בר רב חסדא הכי אמר אבוה דאבוך משמיה דרב צ"ל אבוה דאמך.
וכן קיבל רב חסדא ממנו כחולין סג. אמר רב חסדא א"ר חנן בריה דרבא אמר רב. ובפסחים קיז. א"ר חסדא חזינא לתילי (ספר תהלים) דבי רב חנן בר רב (וצ"ל בר רבא, דק"ס).
ובמו"ק כב: יסופר שנשיאה שכיב א"ל רב חסדא לרב חנן בר רבא כפי אסיתא וקום עלה ואחוי קריעה לעלמא, ויש מוחקין שם תיבת רב חנן בר רבא וגורסין רב נחמן בר אמי וכן הוא בערוך ערך אסיתא. אבן אין אנו צריכין למחוק, יען כמו שאמרנו לעיל שרב חנן בר רבא היה מא"י ולכן כשמת הנשיא שזה היה לפי השערה ר' גמליאל בנו של ר' יהודה נשיאה השני לכן א"ל חתנו רב חסדא שצריך להצטער עליו בפני רבים אבל רב חסדא שהיה בבלי לא היה צריך לזה ולא שרב חסדא פסק לו הדין, וכן כתבתי בערך ר"ג החמישי. ועדיין צ"ע כי לפי סדרי הדורות קרוב יותר לומר שהוא ר"ג הרביעי.
ומלבד רב חסדא מצינו שגניבא אמר בשמו כגיטין לא:.
ר' ביסנא בשמו בפסחים פ"ד סה"ג.
הלכותיו לא מצינו אך מה שאמר בשם רב, אבל באגדה מצינו כברכות מה. שאמר מנין לעונה שלא יגביה קולו יותר מן המברך. ושבת לג. אמר הכל יודעין כלמה למה נכנסה לחופה וכו', ופסחים לו: אמר אשפר, אחד משתה באיפה. שם קיז. אמר הכל מודים בקתלת וכו'. וב"מ פו: אמר כדי להאכילן ג' לשונות כחרדל. וע"ז ו. אמר קלנדא ח' ימים אחר התקופה. ובחולין ס: אמר השסועה בריה בפ"ע הוא.
וכפי הנראה שרב חסדא קרא לבנו חנן ע"ש חותנו לאחר פטירתו כי לא מצינו שנכדו חנן ידבר עם אבי אמו.

ובע"ז ס: מצינו אבא בר חנן בזמן רב חסדא ואפשר שהוא בנו של רב חנן בר אבא וקראו ע"ש אביו.

חנן בר אבישלום

(כן הוא גרסת התוס' יומא לח: ולא אבשלום).

הוא היה מדייני גזירות בירושלים בזמן הבית ככתובות רפי"ג במשנה, שני דייני גזירות היו בירושלים אדמון וחנן בן אבישלום - חנן אומר תשבע בסוף - אמר רבן יוחב"ז יפה אמר חנן, ובני כה"ג חולקין עליו בשתיהן.

רב חנן בר אדא

נזכר מדרש שמואל פי"ד־ב.

רב חנן (חנין) בר אמי

היה תלמידו דשמואל וכדמצינו רב חנן בר אמי אמר שמואל כשבת קיא:, כתובות ו:, גיטין נב:, ב"מ פב:, בכורות כה., ובשבת יג: איתא רב חנין בר אמי אמר שמואל, אבל בחולין קז: איתא רב חנן, ובכורות לד. רב חנין בר אשי אמר שמואל צ"ל רב חנן בר אמי. ובחולין טו. אמר רב חנן בר אמי כי מורי להו רב לתלמידיה וכו', ומשמע מזה שהיה בזמנם והוא בעצמו שמע מה שאמר רב.

ובשבת פ"ו ה"ח אנן כרבי אימי גרסת אור זרוע ח"ב ספ"ד חנן בר אימי אמר קומי רב יהודה בשם מנשה בר ירמיה (תלמידו דרב).

רב חנן בר אמי ב)

בע"ז לח. מצינו רב חנן בר אמי א"ר פדת אר"י, ואין זה רב חנן בר אמי מי שהיה תלמידו דשמואל כי איך יאמר בשם ר' פדת בן ר"א תלמידו דר"י. ובברכות נה: א"ר הונא בר אמי א"ר פדת, גרסת ע"י רב חנא בר אמי. ובפסחים קא. איתא רב חנא בר אביי וצ"ל כמו בע"ז לח., ובעירובין סז. רב חנין בר אמי משמיה דאולפנא או דחילפא.

רב חנן בר אשי

ערך רב חנן בר אמי א).

חנן בר בא

ערך רב חנא בר אבא.

ר' חנן בריה דר' ברכיה בוצרייה

ערך ר' חנין בריה דרבי.

רב חנן בר רב חסדא

הוא היה בן רב חסדא חבירו דרב ששת כתוס' ב"ב קמא. ד"ה ולדידי. ואביו קראו ע"ש אבי אמו רב חנן בר רבא כע"ז יא:, חולין סג. שאמר לו אביו הכי אמר אבוה דאמך וכו'. וקיבל מאביו כע"ז יא: ששאל לאביו. ובשבת מח. אותיביה רב חנן בר [רב, דק"ס] חסדא לרב חסדא. ובמו"ק כה. מתיב לאביו ואביו טפח ליה בסנדליה.

ונזכר בהלכה ע"ז טז. אמר רב חנן בר רב חסדא ואמרי לה רב חנן בר רבא, וזה יען שהיה ספק להם אם רב חנן בר רבא אמר או נכדו. ושם יא: א"ר חנן בר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חנן בר רבא אמר רב. ונראה שצ"ל א"ר חנן בר ר"ח ואמרי לה רב חנן בר רבא ונשתרבב "אמר רב" יתירה, או שצ"ל כבחולין סג. אמר רב חנן בר ר"ח אמר רב חסדא. וביוחסין מביא מב"ב ח. רב חנן בר רב חסדא רמא כרגא אדרבנן א"ל ר"נ בר יצחק עברת וכו', וכן הוא גרסת דק"ס, אבל גרסא שלנו רב נחמן בר רב חסדא יותר נכון כי מצינו שר"נ בר רב חסדא היה הריש בעיר דרוקרת וגם שם היה רנב"י כתענית כא:, אבל לא מצינו שרב חנן אחיו היה ריש בעירו, אם לא שנאמר שרב חנן ורב נחמן שם אחד הוא.

רב חנן בר יוסף

בש"ר פב"מ־ד אמר ר' ברכיה בשם ר' חלבו בשם רב חנן בר יוסף בשם ר' אבא בר איבו. ונראה שצ"ל ר' ענן בר יוסף כבפס' דר"כ פ' שובה ובמדרש תהלים פס"ה־ד.

רב חנן בר רב יצחק

אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל, כן הוא לגרסת הרי"ף ודק"ס בפסחים ל:, וגרסא שלנו רבא בר אבא.

רב חנן בר מולדה

אר"ה נזכר סנהדרין ע. ב"פ ופירש"י מולדה שם אביו. ובדפוסים הישנים ר' יוחנן בר מולדא, והטעות בא מדפוס שונציני שנפדס שם רב יחנן והיו"ד נשמט שם מתיבת רב ומזה נעשה יוחנן, כדמובא בדק"ס.

ר' חנן בן פזי

נזכר פד"כ לג. תהלים פצ"ב־יב ועיין ערך ר' חנינא בן פזי.

ר' חנן בר פיטום

תלמידו דר' עקיבה. נזכר תענית כב: אומר משום ר"ע אין מתריעין על הדבר כל עיקר.

חנן בר פנחס

ערך חנין בר פנחס.

רב חנן בר רב קטינא
ערך רב חנא בר רב קטינא.

רב חנן בר רבא (או) רבה
ערך רב חנן בר אבא.

רב חנן בר תחליפא
בסנהדרין צז: שלח לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת – ואמר לחיילות של רומי נשכרתי ובין גינזי רומי מצאתיה וכתוב בה לאחד ד' אלפים ומאתים וצ"א שנה לבריאתו של עולם העולם יתום וכו'. ובדק"ס גרס רב ענן בר תחליפא, ובסה"ד כיון הגרסא מדעתו. וזה הפעם האחת שנזכרה מנין בריאת העולם בש"ס.

ר' חנן דציפורי
בב"ר פ"י"ד ר' פנחס בשמו, ושם פי"ג־ט אמר בשם ר' שמואל בר נחמני, ובקה"ר פ"א־ז ר' חנין דציפורי בשם רשב"נ וא"ד להיפוך. וב"ק פט"ו־ב א"ר חנין דציפורי האיר הקב"ה עינו של ר' יוסי וכו'. ונזכר שהש"ר פ"ב־ב.

חנן המצרי
לפי הגמרא כתובות קה. היה מדייני גזירות בירושלים בזמן הבית עם אדמון וחנן, ולא נזכר במשנה, וביומא סג. חנן המצרי אמר אפילו דם בכוס מביא חבירו ומזווג לו. ויש **חנן המצרי** שהיה בזמן ר"ע וחבריו כסנהדרין יז. דנין לפני חכמים שמעון ב"ע שמעון ב"ז וחנן המצרי.

חנן הנחבא
בתענית כג: יסופר שהיה בר ברתיה דחוני המעגל, והיה חסיד גדול, וכשהוצרכו למטרא היו משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי דגלימא וא"ל אבא אבא הב לן מטרא, אמר לפני הקב"ה רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מטרא, לאבא דלא יהיב מטרא, ואמאי קרי ליה חנן הנחבא מפני שהיה מחביא עצמו בבה"כ ((שהיה צנוע מאוד בבה"כ, ובפי' ר"ח קבלה) (בידינו שהיו חכמים מתעסקין למנותו פרנס על הצבור ולא קביל והלך ונחבא, לפיכך קראו לו חנן הנחבא. ובסה"ד מביא זה מירושלמי כתובות פ"ב, ולא נמצא בירושלמי שלנו.))

חנן חייטא
בע"ז לט. ר"ה בר מניומי זבן תכלת מאנשי דביתיה דרב עמרם חסידא, אתא לקמיה דרב יוסף, לא הוה בידיה, פגע ביה חנן חייטא א"ל יוסף עניא מנא ליה, בדידי הוה עובדא דזביני תכלתא מאנשי דביתיה דרבנאה אחוה דר' חייא בר אבא, ואתאי לקמיה דרב

מתנה לא הוה בידיה, אתאי לקמיה דרב יהודה מהגרוניא (ובר"ח ובדקדוקי סופרים ליתא תיתב מהגרוניא) א"ל נפלת ליד וכו'. וזה כונת היוחסין שכתב פ' התכלת וכונתו שנזכר בענין דין תכלת.

רב חנן חתניה דרב
ערך רב חנן בר אבא

רב חנן מבי כלוחית–סלוחית–צלוחית
רב פפא בריה ככתובות מ:, ואפשר שצ"ל מבי כוחלית והיא עיר בא"י כקידושין סו.

חנן מגופתייה
בירושלמי שבת פ"ה ה"ב אמר קמיה דשמואל שרב חייא בר אשי לא נהג כן א"ל וכו', ובערלה פ"ג ה"ז חנן גוביתא קנסיה שמואל על שעקר כלאים.

רב חנן מנהרדעא
בשבת פב. חולק עם רב חסדא ורב המנונא, ושם קנה. תני רב חנן מנהרדעא אבל מה שמצינו קידושין פא: רב חנן מנהרדעא איקלעא לרב כהנא לפום נהרא חזיה דיתיב וקא גרס וקיימא בהמה קמיה א"ל לא סבר לה מר אפילו עם בהמה א"ל לאו אדעתאי, ובנדה סו. סבר ר"כ למימר – א"ל רב חנן מנהרדעא וכו' נראה שבשתי המקומות צ"ל רב נחמן מנהרדעא [כבחולין צה:, כידוע שר"כ מפום נהרא היה רבו דרב אשי.

רב חנן קרטיגנאה
בכתובות כז: כי אתא ר"ד אמר, רב חנן קרטיגנאה משתעי מעשה בא לפני ריב"ל וכו', ובב"ק קיד: גרס רב חנא, ועיין ערך חיננא קרטיגנאי

חיננא
אימי בר חיננא מגילה פ"א הי"א.
רב איקא בר חיננא שבת לט:.
רב דימי בר חיננא עירובין סא.
ר"ה בר חיננא ברכות ל.
ר' חייא בר חיננא מנחות נג:.
רב חנא בר חיננא פסחים קו:.
עולא בר חיננא סוכה לג.
רב עוקבא בר חיננא פסחים צא.
רבין בר חיננא פסחים קט:.

רב חיננא

בבכורות לב. מצינו רב חיננא אמר רב, ובנדרים כח. רב חיננא אר"כ אמר שמואל. ומה שמצינו ברכות לג. תני ר' אחא אריכא קמיה דרב חיננא צ"ל שם קמיה דר"ה כבדק"ס. וכתמיד לא: רב חיננא בשם ר' אסי ור' אסי בשם ר' שמואל בר' יצחק. נראה שהוא ר' חנינא דציפורן חברו דר' מני, ור' אסי הוא הנקרא בירושלמי ר' יוסי חבירו דר' יונה.

ר' חיננא אבוה דר' ינטה

בירושלמי פסחים רפ"ד אמר בשם ר' בניה מנין שהשור קרוי כפרה, ובתענית פ"ד ה"ב איתא אבוה דבר נטה, ושם ה"ח אבוה דבר ינטה, ואפשר שהוא[54]

ר' חיננא אבוה דבר ישיטה

הנזכר מגילה פ"ד סה"י שר' אבהו אמר בשמו ובנו ישיטה היה אמורא דר' אבהו.

רב חיננא בר אביי

ערך ר' חנינא בר אבין.

רב חיננא בר אבין

ערך ר' חנינא בר אבין.

רב חיננא בר אידי

היה תלמידו דרב אדא בר אהבה כע"ז מ. שיתיב קמיה ויתיב וקאמר (רב אדא בר אהבה ודלא כסה"ד שקאי על רב חיננא ב"א) א"ל מנ"ל הא, א"ל מג' קראי שמיע לי מרב ושמואל ור"י. ובפסחים עה. בעי מרב אדא בר אהבה – א"ל הפת מותרת, א"ל והאמר רב חיננא סבא א"ר אסי אר"י. ויותר נראה גרסת דק"ס שגורס והאמר רב חנא סבא אר"י, כי רב חיננא סבא היה תלמיד רב.

דבריו מצינו אך באגדה כשבת סג. שאמר כל העושה מצווה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות. וב"מ נט. א"ר חיננא בריה דר' אידי מאי דכתיב ולא תונו וכו' – עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו. ואולי הוא ר' חנינא בר אידי הנזכר תענית ז.

רב חיננא (או חנינא) בריה דרב איקא

היה תלמידו דאביי ורבא כנראה מברכות כה: שאמרו רב זביד מתני הכי, רב חיננא בריה דרב איקא מתני ליה הכי – אביי אמר אסור ורבא אמר מותר, וזה יען ששניהם היו בישיבת אביי ורבא, לכן חולקין איך נשנית הלשון בהישיבה.

והיה חבירו דר"פ כנדה מז: שחולקין. וידוע לנו ממנו המאמר המפורסם מה שמובא ביצה כח. אמר רב חיננא בריה דרב איקא שפוד שפחות וגומות רב מלכיו – ור"פ חולק

[54] המשך המשפט בערך הבא.

עליו. והמאמר הזה מובא בכתובות סא:, ע"ז כט. ונדה נב. ושם רב חנינא בריה דרב איקא. ובמכות כא. איתא בטעות "רב נחמן".
וסיבת מיתתו יסופר ברכות נח: שר"פ ור"ה בריה דרב יהושע הוו קאזלי באורחא, פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא, אמרו לו בהדי דחזינך ברכינן עלך תרתי – שחלק מחכמתו ושהחיינו, אמר להו אנא נמי כיון דחזתינכו חשבתינכו עלי כשיתין רבוון וברכינא עלייכו תלתא – אמרו לו חכימת כולי האי? יהבי ביה עינייהו ושכיב.
ולהבין למה ועל מה ענשוהו מצאתי דבר נחמד בספר היקר פרדס דור וז"ל מקשים הפוסקים למה לאמ ברכי ר"פ ור"ה בריה דר"י כשחזיוהו לרב חנינא בריה דרב איקא ברכת הטוב והמטיב, כי הדין שאם נפלה לאדם ירושה מברך שהחיינו, ואם יש אחד עמו ששמח ג"כ מברכין הטוב והמטיב, א"כ כאן שהיו שנים ה"ל לברך הטוב. ומתרץ, כי יש חלוק ביניהם. דבשלמא גבי ירושה ידוע לכל אחד ואחד שחבירו שמח ג"כ כמוהו, ולכן יכולין לברך הטוב והמטיב, אבל אם רואה את חבירו מי יודע אם גם השני שמח כמוהו וא"כ איך יברך ברכת הטוב והמטיב, ואף אם שניהם אומרים שהן שמחין לראותו, אפשר שאין פיו ולבו שוין. והנה הא דמברכינן על ששים רבוא ברוך חכם הרזים קאמר הש"ס לפי שאין דעתם דומים זו לזו, והקב"ה בוחן לבבם ויודע דעתם כדאמרו שם בגמרא, ולכן אם גם שאך שנים המה ואנו רואין שאין דעתם שוים ראוי לברך עליהם חכם הרזים, ובפרט אם המה חכמים גדולים שאין דעתם שוין. והשתא אתי שפיר, דרב חנינא בריה דר"א שמע שברכו עליו ברכות שהחיינו, והבין מהם שחושדים זה את זה שאין שמחתם שלמה, ולכן אמר להם לפי דעתיכם שאינכם מאמינים זל"ז לכן מן הראוי לברך עליכם חכם הרזים דחשיביתו כס' ריבוי ודעתיכם אינם שוים לטובה לשמח בראייתי, ולכן אמרו לו חכימת כולי האי, לחשוד אותנו שאין פינו ולבנו שוים ולכן יהבי ביה עינייהו. ודפחכ"ח.
ובסה"ד מביא מה שמובא נדה מה. מתקיף לה רב חייא בריה דרב איקא צ"ל רב חיננא בריה דרב איקא. והאמת אינו כן כי אמר שם אח"כ אמר רב חסדא ת"ש, ורב חיננא בריה דרב איקא היה תלמיד אביי ורבא. ומה שמביא שנזכר בירושלמי ברכות, תענית ושבת בשם ר' חנינא בר יקא, ג"כ אמורא אחר הוא, כמבואר בערכו.

ר' חיננא בר אנדריי

ערך ר' חנינא בר אנדריי.

ר' חיננא (חנינא־חנניה) בריה דר' אסי (איסי יסא)

בירושלמי גיטין פ"א ה"א־ג. יסופר חיננא בריה דר' אסי היה מיסן (פלגאה או רופא) וזרק גט לאשתו והתחילה לצוח, ועלו שכנותיה, חטפיה מינה ויהב לה נייר חלק, אתא עובדא קומי רבנן וחשין (ואולי מפני שהיה כהן ואפילו ריח הגט פוסל בו) ובגיטין פ"ג ה"ח חיננא בריה דרב אסי בר ממל בשם ר' לעזר. ובתרומות פ"ד ה"ג ר' חנינא בר איסי אמר לא תני בר קפרא אלא וכו'. ובשבת פ"ז ה"ב־כט. ר' חנינא בר יסא בשם רב יהודה, וצ"ל שם ר' חנינא בר יקא בשם ר"י כביצה פ"א סה"י. ובמעשרות פ"א ה"ז חנניה בריה דר' יסא אמר מה פליגין ר"י ורבנן. וב"ר פ"ד־ד א"ר חנינא בר אסי פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקין כבוד אלהותו.

רב חיננא בר ביסנא

נזכר ביצה כב. אמר הכא במנורה של חוליות עסקינן. ובדק"ס גרס ר' יצחק בר ביסנא, ולכן לא הזכירו ביוחסין. ובסה"ד ערך ר' חנא בר ביזנא מביא שאחד הוא.

רב חיננא בר חייא

בכתובות כא. הקשה לרב יהודה ומי אמר שמואל הכי והא ההוא שטרא דנפיק מבי דינא דמר שמואל וכו', ובירושלמי פסחים רפ"ג ר' חנינא בריה דר' בחיי, אפשר שצ"ל בריה דרב חייא ונעתק הבי"ת ממקומו. אך גרסת הרא"ש בפסחים פ"ב־יג ר' חנינא בן פדאי, שאל לר' מנא.

ר' חיננא בי רבי חנניה

בירושלמי סנהדרין ספ"ז יסופר שהיה מטייל באילין גופתא דציפורין וראה חד מיני נסב חד גולגלתא וזרקה לרומא והוא נחתא ומתעבדא עגל, אתא ואמר לאביו א"ל אין אכלית מינה מעשה היא, ואי לא אחיזת עינים הוא, ואפשר שאביו הוא ר' חנינא שהיה הריש בציפורי בסוף ימי האמוראים בא"י..

רב חיננא בר יהודה

בסנהדרין עז: אמר משמיה דרב, ובדק"ס מביא מכ"י הגרסא רב חיננא בר שלמיה, והוא היה באמת תלמיד רב.

רב חיננא בריה דרב יהושע

נזכר פסחים קי. אמר איספרגוס מצטרף לטובה. וגרסת דק"ס רב הונא בריה דר"י.

ר' חיננא (או חנינא־חנניה) בר יצחק

נזכר אך בירושלמי ומדרשים באגדה, בברכות פ"ו ה"א־לט: ר' חיננא בר יצחק ור' שמואל בר אימי חד אמר לפת לא פת היתה וכו'. ובתענית פ"ב ה"ד ר' חונה בשם ר'

חיננא בר יצחק כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל וכו'. וכן בויק"ר פ"י־ה ומד' תהלים פ"ק־כ ר' הונה בשמו. והמאמר בב"ר פכ"ב־י"ג ר' חמא בשמו וצ"ל ר"ה. וכן נזכר ב"ר פמ"א־ו ר' חנינא בר' יצחק אמר ואשמאלה אין כתיב כאן אלא ואשמאילה מן כל אתר אנא משמאיל (והוא פשטות כונת הכתוב), ושם פנ"ו־ט אמר כל ימות השנה וכו'. ושם פ"ח־יא, פי"ד־ג, פל"ז־ב ר' יהושע בר נחמיה בשמו, ובקה"ר פ"א־ט א"ר חנינא בר יצחק מקרן כתיב וצ"ל רנב"י, ובאס"ר רפ"ג א"ר חנינא ב"י יקר עצמך וכו'. ובתנחומא וישלח־ב אמר אשריו לילוד אשה שכך שמע מבוראו. ומד' תהלים פ"צ־טו אמר אפילו בית מלכותו (של דוד) עמל ואון. ושם פ"צ־טז אמר כל מי שקדמו יסורין בעה"ז יש לו חלע"הב. ובתנחומא תלדות־כג נזכר בשם ר' חנניה בר יצחק. וכן נזכר קה"ר פ"א־יב.

רב חיננא (או חנינא) בר כהנא

היה תלמידו דרב כר"ה יט: וביצה ו. א"ר חיננא בר כהנא אמר רב מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר. ובביצה כב: ור"ה לב. חסר תיבת אמר רב, ובע"ז כ: אמר, אמרי בי רב הרוצה שלא יסריח מתו יהפכנו על פניו.

וכן מצינו רב חיננא בר כהנא אמר שמואל ככתובות סה. עב., ב"ק קיג: (ושם רב חנינא ב"כ), משמיה דשמואל תענית ל. וכן אמר ר"ח בר כהנא אמר רב אסי כעירובין נה. (כצ"ל ותיבת רב אשי הוא טעות הדפוס, ובדפוס ווינעציא איתא כהוגן רב אסי), ובשבת צו. אמר משמיה דר' אלעזר (כצ"ל ולא ר' אליעזר, דק"ס), ונזכר סנהדרין ע. א"ר חנינא ב"כ בשר מליח הוא כ"ז שהוא כשלמים.

ר' חיננא בר פפא

ערך ר' חנינא ב"פ.

רב חיננא בריה דרבא ((נ"א) דרבה) מפשרוניא

בפסחים עו. וחולין קיב. מצינו שהתיר בר גוזלא דנפל לכדא דכמכא, ואמר רבא עליו מאן חכים למישרי מלתא כי הא, אי לאו רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא דהוא גברא רבה, ובפסחים צא. מצינו שרב עוקבא בר חיננא מפרישנא (או פשרוניא, דק"ס) רמי ליה.

רב חיננא (או חנניא־חנניה) בר שילא (או שילת)

קרוב הדבר לומר שהיה בן שילא אחי ר' חייא דודו של רב. והיה אוהבו של רב כסנהדרין עב: דאמר רב כל דאתי עלי במחתרת קטלינא ליה, לבר מרב חנינא בר שילא, ופריך מ"ט אילימא משום דצדיק הוא, קאתי במחתרתא? אלא משום דקים לי בגוויה דמרחם לי כרחם אב על הבן, וכירושלמי שם פ"ח סה"ח רב אמר כל דייתי עלי אנא קטל ליה

חוץ מחנניה בן שילא דאנא ידע דלא אתי אלא מיסה מגוסתיה מיניי, א"ר יצחק מכיון דאברי ליביה עלוי למיעבד ליה דא מלתא אין זה חנניא בן שילא, ובמבוא הירושלמי לג: יאמר לפעמים הירושלמי מפרש בדרך רחוק מאוד והבבלי בדרך פשוט, ומביא ראיה מזה שהבבלי מפרש משום דמרחם עלי כאב על בנו, ובירושלמי מפרש דלא אתי אלא מיסב מגוסתיה מיניה.

וכמה זרות יש בדבריו ללא אמת ולא ידע שהבבלי והירושלמי נשלבין יחד וכדאמרו ד"ת עניים במ"א ועשירין במ"א, ונפרש.

בלי שום ספק שהמעשה הזה בא מבבל לא"י יען שרב אמר זה על ר' חנינא ב"ש כשידע אותו היטב, וחנניה ב"ש היה בבלי ובבבל וכאשר נביא לקמן, ורב אמר עליו סתם כל דאתי עלי – חוץ מחנניא בר שילא, ורב לא פירש טעמו, ואך הרבנן שקלו וטרו בישיבה מאיזה טעם אמר רב עליו כן, ורצו לומר רבנן דירושלמי יען שהיה בא אך ליקח ממונו ולא נפשו, וע"ז א"ר יצחק שא"כ אין זה חנניה ב"ש, ובבבלי סברו לומר אילימא משום דצדיק הוא הא קאתי במחתרת (א"כ אין זה חנניא ב"ש וכקושית ר' יצחק), אך בבבלי באו לידי מסקנא מטעם אחר דקיים ליה בגוויה דמרחם עליו כרחם אב על הבן, ובזה לא קשה א"כ אין זה חנניה ב"ש יען שגם האב הבא במחתרת על בנו לא כדין עושה אבל מ"מ אסור להורגו, יען שברור שלא בא להרוג את בנו, ומסקנת הבבלי חסרה בירושלמי מפני שלא נסדרה כראוי כהבבלי וזה ברור.

וכפי הנראה היה הסופר בב"ד של שמואל כדמוכח ב"מ טו. שא"ל שמואל לרב חיננא בר שילת (בדק"ס בכל הכ"י בר שילא) אמליך וכתוב וכו' (ופרש"י סופר היה), וכעירובין יב. שהיה לו חצר וא"ל שמואל את לא תעביד עובדא אלא או ברוב דופן וכו', והיה עשיר שהיה רגיל לאכול גוזלות אחר סעודתו כפסחים קיט: שאמר שמואל כגון אורדילאי לי וגוזלייא לאבא (רב) ורב חיננא בר שילא, ור' יוחנן אמר כגון תמרים וכו', וכן הוא בפירו בירושלמי סוף פסחים שמואל אמר כגון ארדילי (לי) וגוזליא דחנניא בר שילת, ובמסורת הש"ס ובסה"ד העתיקו לשון הבבלי "ורב חיננא בר שילא ור' יוחנן אמרי", ובמחילה מכבודם שלא ראו הירושלמי.

והיה חשוב מאוד בעיני הריש גלותא כשבת נח. שא"ל שמואל כולהו רבנן דבי ריש גלותא לא ליפקו בסרבלי חתימי לבר מינך דלא קפדי עליך. ולא נשאר לנו ממנו שום דבר הלכה או אגדה

רב חיננא ((או) חנניא–חנניה חנינא) בר שלמיא

היה תלמיד מובהק לרב שאמר תמיד משמיה דרב כשבת מג: קכג., פסחים קה., ביצה לא: לב: ב"ב קיא., חולין לז: (ושם רב חנינא), נדה סה., בכורות כד: (ושם רב חנניא), ירושלמי סוכה פ"א ה"ו (ושם חנניה), ביצה פ"א ה"ה, סנהדרין פ"א סה"ב, ובסנהדרין עז. א"ר חיננא בר יהודה משמיה דרב, וגרסת דק"ס מכ"י רב חיננא בר שלמיה, ובעירובין צח: תני רב חיננא ב"ש לחייא בר רב קמיה דרב ורב א"ל שבקת רבנן ועבדת כר"מ? ובירושלמי שם פ"א ה"א־ה. חנניה בר שילמיה הוה יתיב מיתנא לחייא בריה דרב אפיק רב רישיה מן כוותא א"ל לית כן, א"ל ולא ניתנייה כן (במשנתינו) א"ל דתנותיה (אם תלמד תדע שאינו כן), ובנדה כה. א"ל לרב מר כמאן ס"ל וכו'.

והוא היה ממובחרי תלמידי דרב כפסחים קה. שאמרו רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלייהו רב המנונא סבא אמרו לו זיל חזי אי מקדיש יומא – אמר להו לא צריכיתו – א"ל רב עמרם הכי אמר רב.

וכפי הנראה נשאר אחרי פטירת רב בסורא, ולא הלך ללמוד לפני שמואל ואך שלח משם שאלותיו לשמואל כסנהדרין כד: א"ר חיננא בר שלמיה שלחו ליה רב לשמואל ילמדנו רבינו.

ולא מצינו בשום מקום שידבר עם ר"ה, וזה אות שנפטר קודם שמלך ר"ה בסורא.

רב חיננא וורדאן

(הוא שם מקום ונזכר עירובין מט., גיטין מא.)

נזכר פ"א בגיטין סד: שמיב על דברי רב חסדא ורב יהודה, ורב חסדא אמר אישתיק וורדאן (ופרש"י נאלם שלא השיב תשובה על תירוץ זה).

רב חיננא סבא

בברכות יב: אמר משמיה דרב לגרסת ע"י (וגרסא שלנו רבה בר חיננא סבא), ובפסחים עה. א"ל רב חיננא בר אידי לרב אדא בר אהבה והאמר רב חיננא סבא א"ר אסי אר"י, וגרסת דק"ס רב חנא סבא אר"י.

ומצינו רב כהנא בריה דרב חיננא סבא פסחים עו:.

חיננא קרתיגנאה

בירושלמי שבת פ"טז ה"ב ר' יעקב בר אחא חיננא קרתיגנאה בשם ר' הושעיה, ובביצה פ"א ה"ו איתא בטעות קרתחייה.

חנינא

אבא בר חנינא עירובין פ"ח ה"ד.

רב אדא בר' חנינא נדרים כב:.
ר' אחא בר חנינא ברכות ה:.
ר' אחי בר חנינא (תנא) שבת עט:. ר' אסי בר חנינא ב"ב נו:.
ר' גמליאל בר' חנינא קה"ר פ"ה־יב.
ר' זעירא בר חנינא נדה נ:.
ר' חמא בר חנינא ברכות ה: ובדק"ס שם לב: גרס ר' חייא בר"ח.
ר' יהודה בר חנינא עירובין יא:.
ר' יוסי בר' חנינא ב"ק לט:.
ר' יעקב בר חנינא (תנא) שבת עט:.
ר' יצחק בר חנינא כתובות ד:.
ר' ירמיה בר' חנינא שבת פ"ד ה"א.
מרימר בר חנינא ב"מ צז:.
רבא בר חנינא שבת יט:.
רבה בר חנינא ב"ב קיג:.
ר' תנחום בר חנינא ברכות פ"ד ה"ד.

ר' חנינא (תנא דברייתא)

בנזיר כז: מעשה בר' חנינא שהדירו אביו בנזיר והביאו לפני ר"ג (דיבנה) והיה ר"ג בודקו לידע אם הביא ב' שערות, ר' יוסי אומר לידע אם הגיע לעונת נדרים, א"ל לא תצטער לבודקני - עמד ר"ג ונשקו על ראשו אמר מובטחני בזה שמורה הוראות בישראל, אמרו לא היו ימים מועטין עד שהורה, ובירושלמי נזיר ספ"ד ותוספתא נדה פ"ה ה"ו מובא המעשה, מעשה בר' חנינא בר חנינא שהדירו אביו בנזיר - אר"א בר' צדוק אני ראיתיו יושב ודורש ביבנה, ובתוספתא שם אני ראיתי שהיה מורה הוראות בישראל ותחת ר' יוסי איתא ר' יוסי בר' יהודה.

ובבכורות ה: א"ר חנינא שאלתי את ר' אליעזר (כצ"ל ולא ר' אלעזר) בבית מותבא רבא מה נשתנו פטרי חמורים - ועוד שאלתיו מאי לשון רפידים ואמר לי וכו', אפשר שהוא ר"ח בר' חנינא, ומובא במלכתא פ' עמלק פ"א.

וברכות ב: נזכר ר' חנינא אחר ר"מ ור' יהודה שאמר משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח, ובשבת קי: והתניא מנין לסירוס באדם שהיא אסורה ת"ל - דברי ר' חנינא, וכן נזכר תוספתא סוף זבים, ובילקוט חקת רמז תסא א"ל ר' חנינא לר' יונתן בן המשולם.

ר' חנינא אביו של ר' אחא

בתנחומא נשא־ד אמרו רבותינו בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא הנואף והנואפת עוברים על עשרת הדברות, ובמ"ר פ"ט־יב איתא ר"ה אביו של ר' אחא, ובתנחומא שלח־כז פתח ר' תנחומא בר אבא בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא.

ר' חנינא אחוה דר' מנא ב)

נזכר מו"ק פ"ג ה"ד־יג: שמת בנו שאל ר' מנא לר' יוסי אם צריך לכפות המטה.

רב חנינא ורב הושעיא

אחי רבה ערך רב חנניה.

ר' חנינא ((או) חנניה) איש אונו

נזכר במשנה גיטין ספ"ו, זו הלכה העלה ר' חנינא איש אונו מבית האסורין (משמו של ר"ע שנחבש בבית האסורין, רש"י). ובגמרא שם סז. א"ר שמעון ברבי לפני רבי מאחר שר"מ וחנינא איש אונו חולקין וכו', ובסנהדרין יא: חנניה איש אונו העיד אם עיברוה בגליל שהיא מעוברת, וכן נזכר נדרים פ"ו ה"ח.

ר' חנינא בריה דר' אבא

נזכר ויק"ר פכ"ג־ה, פתר קרא במלגיות מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים רוח צפונית יוצאת ומטה אותה כלפי דרום והחוח עוקצה – ואעפ"כ לבה מכון כלפי מעלה כך ישראל וכו', ובשהש"ר פ"ב־ב גרס רבי הונא.

וגן נזכר ויק"ר פ"ג־ו ר' חנינא בר אבא אזל לחד אתר וכו', ובאס"ר פ"ג־ו גרס ר' חנינא בר אחא.

רב חנינא בר אבדימי

בנדרים סא:, קידושין סד: אמר רב חנינא בר אבדימי אמר רב מוחלפת השיטה, וב"ק צו: אמר הלכה כר"מ, ופריך ורב שביק רבנן ועביד כר"מ? אמרי משום דברייתא איפכא תניא.

ר' חנינא בריה דר' אבהו

בירושלמי פסחים פ"ג ה"ז יסופר שאביו שלחו ללמוד בטבריא אתו וא"ל שבנו עוסק בקבורת מתים, שלח ליה המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריא?

וקיבל מאביו כקידושין לג: אמר [ר'] חזקיה א"ל ר' חנינא בריה דר' אבהו א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא חכם עובד עומד מלפניו ד' אמות, וכן ההוא בבכורים פ"ג ה"ה ושם איתא בפירוש ר' חזיקה, ובכתובות ספ"ד ר' חנניה בריה דר' אבהו, ואית דאמרי

לה בשם ר' אבהו קסרין ביהודה, וביבמות פ"ד הי"א אמר, אבא הוה ליה עובדא ושלח ושאל לר' חייא [בר אבא] ולר' יוסי (אסי) ולר' אמי.
והיה דיין ביעור כדמשמע יבמות פ"ב סה"ד אתא עובדא קומי ר' חנינא בריה דר' אבהו אמר יסבון באתר דלא חכמין להון.
דבריו מצינו ברכות פ"ז ה"ג שאמר במקהלת כתיב, ובתענית פ"א ה"א אמר בספרו של ר"מ מצאו משא דומה משא דומי.
האומרים בשמו מצינו ר' אלעזר בר' יוסי (האמורא) כאיכ"ר פ"ג־ו שאמרו שם ר"א בר' יוסי בש סר' חנניא בריה דר' אבהו מעשה באשה אחת בקיסרין שהוליכה את בנה אצל נחתום אחד ללמדו אומנות א"ל ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחטה, ובקה"ר חסר תיבת בר' יוסי, ובסה"ד יפלפל ויאמר כי ר"א בר יוסי זה הוא בן ר' יוסי בן חלפתא חתנא, א"כ ר' חנניה זה בריה דר' אבהו הוא קדמון, ובמחילה מכבודו שלא ידע שבירושלמי ר"א בר' יוסי הוא אמורא אחרון, והמקור המעשה מובא בנדרים ג: בע"א מעט.
ר' ברכיה בשמו מדרש תהלים פ"קיט־ד.
ר' חזקיה בשמו בכורים פ"ג ה"ה.
ר' יוסי (בר' בון) בשמו יבמות פ"ד ה"יא.

רב חנינא ((או) חיננא–חנניא) בר אבין

בכל הש"ס נזכר ביחד עם אחיו אבייי ושניהם היו תלמידי רבה כפסחים לד. אבייי בר אבין ורב חנניה בר אבין תנו תרומות בי רבה פגע בהו רבא בר מתנה א"ל מאי אמריתו בתרומות דבי מר – א"ל הכי אמר רבה, ואבייי היה חברם כדמצינו עירובין סה. פט., ב"ב פז: יתיב אבייי ב"א ור' חנינא בר אבין ויתיב אבייי גבייהו ויתיב וקאמרי, וכן מצינו שניהם ביחד בלשון דאמרי תרוויהו כברכות כט:, שבת פו:, עירובין פז:, יבמות קח. קיט:, ושם לו. איתא אבייי בר אבא ור' חיננא בר אבייי. וצ"ל אבייי בר אבין ור"ח בר אבין, וכן בכריתות כ. איתא אמי בר אבין ור' חנניא בר אבין וצ"ל אבייי ב"א וכו'.

ר' חנינא בריה דרב אדא

נזכר בפתיחתא דאס"ר־ח, ובשהש"ר פ"א־ב ר' חנינא בריה דר' אדא בשם ר' תנחום בר אחא וחמורים מד"ת, והמאמר מובא בירושלמי ברכות פ"א ה"ד ושם ר' חנניה בריה דרב אדא בשם ר' תנחום בי ר' חייא.

ר' חנינא בן אורי
בד"א רבה רפ"א זו מדרש דרש ר' חנינא בן אורי לפני חכמים משום ר' נתן, ומשמע שהוא תנא.

ר' חנינא בריה דר' אחא
בב"ר פ"צה־ג חולק עם ר' חנינא, ונזכר תנחומא נח־יד, וב"ר פ"נז־ד בשם ר' חנניא בריה דר' אחא עם ר' חמא, וכן נזכר אס"ר פ"ג־ו, אבל בויק"ר פ"ג־ו גרס ר' חנינא בר אבא.

ר' חנינא בר אידי
נשאר לנו ממנו מאמר יקר בתענית ז. שאמר למה נמשלו ד"ה למים – לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף ר"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה, וגרסת דק"ס ר' חנילאי בר אידי, ועיין רב חיננא בר אידי.

ר' חנינא ((או) חנניה) בר אידי
(תנא דברייתא). בשבועות לה: דתניא ר' חנינא בר אידי אומר הואיל ואמרה תורה השבע וכו', ומובא בספרא קדושים ס"קב ושם חולק עם ר' אחי בר יאשיה. וכן מובא המאמר במכלתא משפטים פ"ה ושם ר' אחאי, ובמכלתא בשלח מס' דעמלק פ"ב רש"בי – ר' חנניה בן אידי אומר משה היה בוכה – אחרים אומרים וכו', ובסה"ד ערבב ביחד התנא והאמורא ותפס את היוחסין עלי חנם, כי היוחסין מביא ר' חנינא בר אידי אמר שמואל, ויש תנא דברייתא בפ' שבועות העדות ששמו כן, והצדק אתו כי היוחסין למד זאת שאמר בשם שמואל מע"ז מ., ועיין ערך רב חיננא בר אידי.

ר' חנינא בר איסי (או) יסא
ערך ר' חיננא בריה דר' אסי.

ר' חנינא בר איקא
ערך ר' חנינא בר יקה.

ר' חנינא בר אמי
נזכר ב"מ פ"טז־נ אמר בשם ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי.

ר' חנינא בר אנדריי
בירושלמי ברכות פ"א ה"א־ד. אמר בשם ר' שמואל בר סוטר המלאכים אין להם קפיצין, וביפ"מ על אגדות ירושלמי העתיק ר' מונא בר אנדריי, ובמגילה פ"ד ה"ה ר' חיננא בר אנדריי בשם ר' זכאי דכבול.

ר' חנינא (ובירושלמי ר' חנניא) בן אנטיגנוס

תנא בדור ר"ע ובדור ר"מ, ונזכר במשנה שביעית פ"ו מ"ג אמר אם יכולין להתלש בעלין שלהן אסורין, ועירובין פ"ד מ"ח שאלפים אמה המה עגולות, ויבמות פ"יג מ"ב כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן, וקידושין פ"ד מ"ה אין בודקין ביוחסין אף מי שהוא מוכתב באסטרטיא של מלך, ובכורות פ"ו מ"ג לענין מום, ושם מ"ר אין בודקין מן המתאימות ולפנים, ושם מ"י את שיבלת בעינו, ושם מ"יא לערקוב שבאמצע הירך, ושם פ"ז מ"ב חולק עם ר' דוסא איזהו גבן (ומובא ספרא אמור פ"נא), ושם מ"ה איזהו מרוח אשך מחלוקת עם ר' ישמעאל ור"ע, וערכין פ"ב מ"ד בדין אי מעלין מן הדוכן ליוחסין, ונזכר בתר ר"מ ור' יוסי, ותמורה פ"ו מ"ה אמר כשרה שינקה מן הטרפה פסולה מ"עג המזבח, (ובתוספתא שם ספ"ד איתא שאמר בשם ר"א חסמא וגרסת המשנה יותר נכון).

ולפי התוספתא ערכין ספ"א נראה שראה עוד פני הבית או שהכיר הלוים ששמשו במקדש, שאמרו שם אלו הן מכין לפני מזבח עבדי כהונה היו דברי ר"מ, ר' יהודה אומר עבדי לויה היו ר' יוסי אומר משפחת וכו', ר' חנניא בן אנטיגנוס אומר מכירן הייתי ולוים היו, ומחלקותם נשנית בקצרה בערכין פ"ב מ"ד, ושם לא נזכר שאמר מכירן הייתי, ולפי דברי התוספתא צ"ל שלא דיבר עם ר"מ ור"י שא"כ איך חולקין עליו בדבר שראה בעיניו. הלכותיו בברייתות מצינו חגיגה כד: שאמר וכי יש נגובה לקדש, ובסנהדרין סד: אמר מ"מ תפסה תורה לשון מולך כל שהמליכוהו עליהם, ובחולין נג: מביא שמואל הלכה משמו דרוסה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני מעיים, ובכורות לט. חולק עם ר' יהושע בן קפוצאי (או קפוסאי), ובנדה יב: חולק עם ר"מ בדין אשה שאין לה וסת – משום אבא חנן אמרו וכו' ומספקא להגמרא למי אמר אבא חנן אם לר"מ או לר' חנינא בן אנטיגנוס. ומה שאמרו שם כג. שאמר נראין דברי ר"מ נפל שם טעות וצ"ל שר' חנינא כ"ג אומר כן, ושם נח: ארש"בג נראין דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס מדברי ומדבריהן, ובתוספתא שקלים פ"ג אמר ב' פרוכת היו שם, ובתוספתא סוכה פ"ד אמר לא היה פייס אלא ביו"ט הראשון של חג ובמס' שמחות ס"פג אמר זקן שאכל חלב או שחילל את השבת מת בהכרת, ונזכר ספרא אמור סק"יג.

ובבכורות ל: יסופר שר' יהודה ור' יוסי איסתפק להוא מלתא (בדין) טהרות שלחו זוגא דרבנן לגבי בנו של ר' חנינא בן אנטיגנוס ומצאוהו דקא מנטר טהרות (ופרש"י שכחן היה, אבל הרמ"בם בהקדמתו לזרעים לא חשבו בין התנאים שהיו כהנים) א"ל לעיין מר בזה הדין, אך הוא לא תמיד האמינם שישמרו טהרותיו ואותיב מתלמידיו גבייהו,

אתו וספרו זאת לר' יהודה וכעס ואמר אביו של זה ביזה ת"ח (כי ר' יהודה ידע שמה שעשה בנו הוא יען שקיבל זאת מאביו שלא להאמין אף לת"ח על טהרות של כהנים) אף הוא מבזה ת"ח, א"ל ר' יוסי כבוד זקן יהא מונח במקומו אלא מיום שחרב ב"המק נהגו כהנים סלסול בעצמן שאין מוסרין טהרות לכל אדם, ומזה אנו רואין שאז כבר נפטר ר"ח בן אנטיגנוס.

ר' חנינא בריה דר' בחיי

ערך ר' חיננא בר חייא.

ר' חנינא בן גמלא

נזכר סנהדרין קיא. דרש הפסוק וימהר משה ויקוד וכו' מה ראה אר"ח בן גמלא ארך אפים ראה, אבל יש גורסין שם בן גמליאל, ובתוספתא פרה פ"ד ה"ח א"ר שמעון מצאתי חנינא בן גמליאל בציידן וגרסת הגר"א חנינא בן גמלא, וזה אמת כי לר"ח בן גמליאל לא היה קורא ר"ש "חנינא" שהיה קשיש מיניה, ואפשר ששם אביו היה גמליאל וקראוהו גמלא כדי להבדילו מן ר"ח בן גמליאל הנשיא.

ר' חנינא בן גמליאל (דיבנה)

מבוכה גדולה מצינו בין חכמי הדור אם שני רחב"ג היו או אחד. בספר היקר דרכי המשנה צד 130 יאמר ששנים היו אחר בן ר"ג דיבנה ואחד מאוחר ממנו שאמר בנדה כג. נראין דברי ר"מ, ובספר מבוא המשנה צד 135 יאמר שאך אחד היה, וכן הוא דעת הרב בעל דורות הראשונים בח"ב צד 8, אך הוא סובר שהיה צעיר מרש"בג, ויותר נראה שהיה כביר בשנים מר"ש אחיו ונפטר קודם שישב ר"ש אחיו על כסא הנשיאות וכאשר נבאר. במשנה נזכר אך חמש פעמים בקידושין פ"ג מ"ד פליג אר"מ ואומר שאין צריך תנאי כפול, וב"ב רפ"י ר' חנינא ב"ג אומר גט מקושר שכתבו עדיו מתוכו כשר ורשב"ג פליג עליו, ומכות פ"ג מ"טו אמר כל חייבי כריתות, ומנחות פ"ה מ"ח חולק עם רי"הג בדין מרחשת, ובכורות פ"ו מ"ט בענין מום.

ממי קיבל תורתו מצינו אך שקיבל מאביו רבן גמליאל כפסחים נ. שאמר משום אבותיו, ובע"ז לב. העיד שמעון בן גודע לפני בנו של ר"ג על ר"ג וכו' וכתבו התוס' שהוא ר' חנינא ב"ג, ומוכרע כן כי לרבן שמעון לא היו מזכירין אותו בשם סתם בנו של ר"ג, ובקידושין לב: מעשה בר' אליעזר ור"י ור"צ שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג, וזה א"א להיות רש"בג שיגיע עתו ליכנס לחופה עוד טרם שנתהוו המחלוקת בין ר"א ור"ג. ובספרא אמור ס"כה יסופר שפ"א נפל הגורל על פנחס איש הסתת להיות כה"ג אר"ח בן גמליאל וכי סתת היה? והלא חתנינו היה וחורש היה, לא שרח"בג היה כבר גדול בזמן הבית,

אך כבר כתבו התוס' נדה ח. דלא חתנינו ממש קאמר אלא חתן אבותיו, ולכן לא אמר חתני היה, ובמכלתא להרב ראה"ו בהקדמתו ישער שתחת חתנינו צ"ל חקלני היה פי' עובד אדמה, ובזה עולה יפה מה שמסיים שם והלא לא מצאוהו אלא חורש.

וכפי הנראה שימש גם את ר' טרפון כנדרים סב. שאמר רח"בג על ר' טרפון כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על ד"ז, ובקידושין פא: כשאמר ר"ט הזהרו בי מפני כלתי ליגלג עליו אותו תלמיד ארח"בג לא היו ימים מועטין עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו.

והיה קשיש מכל תלמידי דר"ע האחרונים חוץ מר"מ שנסמך מר"ע, וכדמצינו בתוספתא דנגעים פ"ב ה"ד שא"ר יוסי אלו דברי ר' חנניא ב"ג, וביבמות מח: חולק ר' יוסי עליו, ובתוספתא נדה פ"ד ה"ב אמר נראין דברי ר"מ.

מאמריו והלכותיו בברייתות מצינו שבת ק. אמר תל המתקלט – חייב, ובשקלים פ"ו ה"א אמר ג' תיבות עשאו – וחמשה על לוח זה וכו', ובמגילה כה: מעשה ברח"בג שהלך לכבול (ובכסף משנה ברמב"ם ה' תפלה פ"יב ה"יב גורס שהלך לבבל). והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכון ישראל וא"ל למתורגמן אל תתרגם אלא אחרון ושכחוהו חכמים, ובמנחות מב: אמר טעימה פסולה, ור' יוחנן בן דהבאי חולק עליו, ומו"ק כג. אמרו עליו שהיה אומר שמועה ואגדה בבית האבל וכו', וכן נזכר במכלתא יתרו פ"ב פ' וישלח משה, ומשפטים פ"ט.

ורבות משמועותיו נשארו לנו ע"י האמוראים, כר' אבהו שאמר משמו נדרים נג. סב., גיטין ז. שאמר אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו ובקשו להאכילו אבר מן החי, ומני רחב"ג, קידושין פא:, ע"ז לט:, וכפי ר' יהודה בן גמליאל (הוא ר' יהודה נשיאה) כברכות כב., ע"ז לד., ובירושלמי ע"ז ספ"ב איתא בטעות רחב"ג אומר משום ר' יהודה ב"ג וצ"ל כמו בבבלי, ובירושלמי כתובות פ"ז ה"ו ר' בא בר כהן מטי בה בשם רח"בג וברכות פ"ה ה"ב ר' יצחק בר נחמן בשמו, ובסנהדרין פ"ג ה"ח ר' קריספא בשם ר' חנניה בן גמליאל, ובמבוא הירושלמי צד פט. רוצה לומר שהוא בן ר"ג בנו של רבי, והוא טעות כי ר"ג בר רבי היו לו אך שני בנים ר' הלל ור' יהודה נשיאה, אך טעות קטן נפל בירושלמי וצ"ל ר' קריספא אמר תני רח"בג.

ונפטר קודם שהוקם רש"בג אחיו לנשיא וכאשר יתאונן רש"בג בסוטה מט: וב"ק פג. אלף ילדים היו בבית אבא – ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא באסיא.

ובתוספתא נדה פ"ז ה"ג ארש"בג רואה אני את דברי רח"בג מדברי ומדבריהם שהיה אומר וכו', ומשמע כשאמר רש"בג את זה כבר לא היה אחיו בחיים, ומה שאמר הלשון רח"בג ולא אמר "אחי" בל"ס הוא מלשון בעל מסדר התוספתא.

ר' חנינא בן דוסא

בספר כפתור ופרח פ"מד יאמר בפשטות שהיה בנו של ר' דוסא בן הרכניס, ואם כי שבל"ס היו שניהם בזמן אחד אבל אין שום ראיה שהיה בנו, ואדרבא מאבות פ"ג ה"ט שמביא מקודם דברי רחב"ד ואח"כ דברי ר"ד בן הרכניס משמע שלא היה בנו.

הוא היה תלמידו של רבן יוחנן ב"ז כברכות לד: מעשה ברחב"ד שהלך ללמוד תורה אצל ריב"ז, אבל גם אז היה כבר גדול הדור ונודע לצדיק וחסיד, וכשחלה בנו של רי"בז אמר לרח"בד בני בקש עליו רחמים ויחיה, הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה, אמר רי"בז אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בן ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחין עליו, אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך? א"ל לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך וכו'.

הוא ראה עוד הבית בבנינו כאשר יסופר בריש קה"ר שראה בני עירו (שהיה דר בעיר ערב סמוכה לציפורי כירושלמי ברכות פ"ד ה"א־כח:) מעלין נדרים ונדבות לירושלים (והוא שהיה עני גדול ולא יכול לעשות כמותן) יצא למדברה של עירו וראה אבן אחת ושבבה וסיתתה ומירקה ואמר הרי עלי להעלותה לירושלים, בקש לשכור פועלין נזדמנו לו ה' בני אדם – א"ל תן לנו ה' סלעים, אך לא היה יכולת בידו ליתן להם כ"כ – זימן לו הקב"ה ה' מלאכים בדמות ב"א והמה הביאו אותו ואת האבן לירושלים ונכנס ללשכת הגזית וכו'.

וביבמות קכא: יסופר מעשה שנפלה בתו של נחוניא חופר שיחין (לעולי רגלים) שנפלה לבור הגדול באו והודיעו לרח"בד, שעה ראשונה א"ל שלום – שלישית א"ל עלתה – א"ל נביא אתה? א"ל לא נביא אנכי – אלא דבר שהצדיק מתעסק בו יכשל בו זרעו? וגם מזה אנו רואין שהיה כבר בזמן הבית אדם גדול וידוע לבעל מופת.

מתורתו לא נתקיימה לנו, ונזכר במשנה אך ג' פעמים, ברכות פ"ה מ"ה אמרו עליו על רחב"ד שהיה מתפלל על החולין ואומר זה חי וזה מת, א"ל מנין אתה יודע א"ל אם שגורה תפלתי בפי יודע אנו שהוא מקובל וכו', ובאבות פ"ג מ"ט נשארו לנו מאמריו היקרים כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת – וכל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת – כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו.

ובסוף סוטה נזכר פטירתו כשמת בטלו אנשי מעשה.

ובפרקי דר"א פ"כט מצינו רחב"ד אומר כל הנימולים ביום השלישי כאב הוא להם, ושם ספ"לא אמר אותו האיל (שהקריב אברהם) לא יצא ממנו דבר לבטלה אפרו של איל הוא יסוד שע"ג המזבח וכו', ומדרש משלי פ"יא אמר אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד, ובמכלתא דרש"בי הנדפס בהפלס ש"ב חוברת א'

מובא ממנו דרשה שאמר אין אדם אלא ישראל. והנה אף שמתורתו לא נשארה לנו אף מעט מהרבה אבל מחסידותו והנסים הגדולים שנעשו ע"י מצינו הרבה מאוד יותר מעל כל חבריו התנאים.

מלאכתו שהתפרנס ממנה נראה שהיה סותת אבנים מלאכה כבדה מאוד כדמוכח ממדרש ריש קהלת שהבאנו לעיל. ומלאכתו לא הביאה לו כדי מחית נפשות ב"ב, אך הוא הסתפק בקב חרובין מע"ש לע"ש כברכות יז: ותענית כד: אר"י אמר רב בכל יום ויום ב"ק יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובין מע"ש לע"ש.

ולא נהנה מן הע"הז כלום כדאמרו ברכות סא: לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי (העו"הז) ולר"ח בן דוסא (העו"הב), ובחגיגיה יד. דרשו ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון ר' חנינא ב"ד, ולא הוציא מפיו שום דבר שקר מעולם עד שאמרו עליו מכלתא יתרו פ"ה אנשי אמת כגון ר' חנינא ב"ד וחבריו.

ובתענית כד: יסופר כל הנפלאות שנעשה ע"י שפ"א אזל באורחא (והיה דרי צנא דמלח על רישיה, עין יעקב) אתא מטרא אמר לפניו רבש"ע כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מטרא, כי מטא לביתיה אמר לפניו רבש"ע כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת אתא מטרא. ועניותו גדלה כ"כ עד שלא היה לו מה לאכול ולהכין לכבוד שבת, ואשתו היקרה בנשים והצנועה קבלה באהבה את רוע מזלם, וכדי שלא יתודעו השכנים מעניותם היתה רגילה כל ע"ש להחם התנור והניחה שם דבר שמעלה עשן כדי שידמו השכנים שאופים בביתה, אך שכנה אחת שידעה שאין להם כלום דפקה על הדלת, ואשת רחב"ד כדי שלא תתבייש נחבאתה בחדר הקטן, וכשבאתה השכנה לבית מאצה שהתנור מלא לחמים והעריבה מלאה בצק, והתחילה לצעוק שתביא מהר המרא לרדות את הפת מן התנור שלא תשרוף, ותען לה אשת רח"בד הלא גם אני הלכתי לחדר הקטן להביא המרדא, וגם היא היתה מלומדת בנסים וידעה שיעשה לה נס שלא תתבייש. ואשתו לא יכלה נשא את הדחק והעוני ואמרה לבעלה עד מתי נצטער כ"כ בעי רחמי דניתבו לך מידי, בעא רחמי ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא, וחזיא בחלמא שעתידין צדיקים שיאכלו על שלחן של זהב בשלש רגלים ושולחנו יהיה בעל שתי רגלים, וסיפר זאת לאשתו, א"ל א"כ לא בעינא, בקש רחמים ויקחו להם את אשר נתנו לנו וכן היה. ופ"א אירע שמצא את בתו יושבת עציבא, א"ל בתי למאי עציבת, א"ל כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת א"ל בתי, מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק, והיה דולק כל היום עד מוצ"ש.

ופ"א בנתה שכנתו בית והיו הכשורי קצרות ובאת וסיפרה לפני רח"בד א"ל מה שמך א"ל "איכו", א"ל איכו נימטו כשוריך והגיעו עד שיצאו אמה לכאן ולכאן.
ופ"א עבר אדם אחד על פתח ביתו והניח שם תרנגולין ומצאתן אשתו של רח"בד, א"ל אל תאכלי מביציהן, והרבו ביצים ותרנגולין והיו מצערין אותן ומכרן וקנה בדמיהם עזים, ובאו וא"ל שעזיו יפסידו בשדות אחרים א"ל א"כ הוא יאכלום זאבים ואם לא תביא כל עז זאב בקרנה, ויהי כן, והנה לעת ערב הביאה כל חדא וחדא זאב בקרניה, ולאחר זמן עבר אותו האדם שהניח התרנגולין על פתח רח"בד ונתן לו סימן וא"ל הא לך העזים שהן שלך, והיה זה למשל בפי החכמים לאמר אי הות חזית לאתרחיש לך ניסא הוה אתרחיש לך ניסא כרח"בד דמתיין עיזי דובי בקרנייהו כב"מ קו..
והיה זהיר מאוד להפריש מעשר כאשר יסופר בירושלמי דמאי פ"א ה"ג שפ"א ישב לאכול בליל שבת ונפחת השולחן, וסיפרה לו אשתו ששאלה משכנתה תבלין (שחייב אך בדמאי) ולא עשרתיו, והזכיר תנאי (שהמעשר יפריש ממק"א לאחר השבת) ועלה השלחן מאליו.
ולא לבד שהיה זהיר כ"כ עם ב"ב אבל גם לחמורו לא היה נותן לאכול עד שעישר, וכאשר יסופר אבות דר"נ ספ"ח שפ"א גנבו את חמורו וכשהניחו לפניו לאכול לא טעם כלום, ויאמרו הגנבים מה בצע לעכבו עמנו הלא ימות ברעב, ופתחו לה הדלת עד שבאת לרח"בד כיון שהגיעה אצלו שמע בנו קולה – א"ל בני פתח לה הדלת שכבר מתה ברעב, והיתה לשיחה בפי החכמים שבת קיב: אם ראשונים כמלאכים אנו כב"א ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים ולא כחמורו של רח"בד.
תפלתו היתה בכונה כ"כ ממש כדין המשנה ברכות פ"ה מ"א שאפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, וכשהתפלל לא הרגיש בשום דבר וכאשר יסופר ברכות לג. מעשה במקום אחד שהיה ערוד שהזיק את הבריות והודיעו לרח"בד והראו לו את חורו, נתן עקבו על החור יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבהמ"ד א"ל ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית, באותה שעה אמרו – אוי לו לערוד שפגע בו רח"בד, (ובירושלמי שם פ"ה סה"א שנברא מעיין תחת כפות רגליו).
ולא על חנם באו אליו שיתפלל על החולים שתפלתו היתה זכה כ"כ בלי שום מחשבה זרה והיה בטוח שישמע ה' תפלתו, וכאשר יסופר ברכות לד: שרי"בז שלח אליו שיתפלל על בנו, וכן ר"ג וא"ל לכו שחלצתו חמה וכשבאו לר"ג מצאו כי באותה שעה שאמר אז חלצתו חמה ושאל מים לשתות.

ובני דורו ראו שהוא מורם מעם ושולח ממרום להציל נפשות כאשר יסופר עירובין כט: שפ"א אכל חצי בצל וחצי נחש שבו (ארס שרף הבצל) וחלה ונטה למות ובקשו חבריו רחמים עליו וחיה מפני שהשעה צריכה לו, ובגמרא שם איתא מעשה בר' חנינא אך האמת כדברי המהרש"א שם שהוא ר"ח בן דוסא.

ועל אשתו הצנועה אמרו בדרך מליצה ב"ב עד. ר' יוחנן משתעי פ"א הלכתי בספינה וראיתי קרטליתא וקבועין בה אבנים טובות ומרגליות וסביב לה כל מיני דגים ונחית בר אמוראי לאתויי ויצתה ב"ק א"ל מאי אית לכו בהדי קרטליתא דדביתהו דרח"בד דעתידא דשדיא תכלתא בה לצדיקי לעלמא דאתי.

ובפסחים קיב. יסופר שפ"א פגע רח"בד באגרת בת מחלת א"ל אי לאו דמכרזן עלך ברקיע הזהרו בחנינא ובתורתו סכנתיך, א"ל אי חשיבנא ברקיע גוזר אני עליך שלא תעברי בישוב לעולם.

וכשנפטר אמרו עליו במשנה סוף סוטה שבטלו אנשי מעשה. ובירושלמי שם שפסקה החסידות.

מב"ב ידוע לנו שהיה לו בת כמפורש תענית כד:, וגם בן כמפורש אבות דר"ה ספ"ח.

ר' חנינא בר עגיל

בב"ק נד: נה. שאל את ר' חייא בר אבא: "מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב? א"ל - כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי - אזיל לגביה וכו'", ובירושלמי יבמות פ"ו ה"ו ר' חנינא בר עגול בשם ר' חזקיה. ונזכר במד' אבא גוריון פסוק ובמלאת ושם בר עיגול, ובאסתר רבה פ"ב-ה המאמר ע"ש ר' חנינא בר עטל.

ר' חנינא בן פזי

((ולפעמים ר' חנן או חנין בן פזי).)

נזכר הרבה פעמים במדרשים, כבראשית רבה פס"ז-י פ"ע-יז, ש"ר ספ"מ, תנחומא לך-כו, וירא-יח בשם ר' חנינא בן פזי, ובמדבר רבה פ"ג-א ומד' תהלים, פ"צב-יב בשם ר' חנן בן פזי, ובויקרא רבה פכ"ה-ו ר' חנין ב"פ, ובירושלמי מגילה פ"ד ה"ג התיב ר' חנניה בן פזי לר' חלבי, א"כ היה לערך בדור הרביעי לאמוראי דא"י.

ר' חנינא תורתייא (או) תרתיה–תורתא (ולפעמים) טירתא (או) טוראתא

בירושלמי ברכות פ"ג ה"ה ר' יעקב בר אחא בשם ר' חייא בר ווא הורי ר' חנינא תרתיה כהדא דרש"בא, ופאה פ"ג ה"ז ר' יונה ר' חנינא תורתייא בשם חזקיה כתיב ויתן להם אביהם מתנות, ובקידושין פ"א ה"ה מובא המאמר בשם ר' חנניה תרתיה, ובתרומות

ספ"ז ר' חנינא תורתייה בשם ר' ינאי בצל של תרומה שעקרו, ומובא בנדרים נז: המאמר בשם ר' חנינא תריתאה א"ר ינאי, ור' יצחק נפחא פשיט לישמעאל איש כפר ימא ממנו, ובתרומות פ"י ה"ו ר' חנינא תירתא בשם ר' הושעיא חסית בחסית מין במינו, ובמנחות מח. תני ר' חנינא טריתא (ובדק"ס תירטא), ובתמורה כט. לא. תני ר"ח טריטאה קמיה דר' יוחנן, ובכריתות ט. בעי מר' יוחנן, ובסה"ד ערך ר"ח בן תורתא מביא מעשה ממנו איך שהיה גוי ונתגייר ע"י בהמתו, והמעשה הזה מובא בפס' רבתי פ' פרה ע"ש ר' יוחנן בן תורתא.

חנניה

ר' יהודה בר חנניה ספרי האזינו רפ"א.
ר' יהושע בן חנניה הנודע.
ר' יוסי בן חנניה קה"ר פ"ה־י.
ר' ישמעאל בן חנניה אדר"נ פ"יד.
ר' פנחס בן חנניה שקלים רפ"ב.
ר' שמואל בן חנניה יומא פ"ה ה"ד.
ר' שמעון בן חנניה סנהדרין קא..

רב חנניה

בב"מ ו: ההוא מסותא דהוה מנצי עליה בי תרי – קם חד מינייהו אקדשה פרשה מינה רב חנניה ורב אושעיא וכולהו רבנן, א"ל רב אושעיא לרבה כי אזלת קמיה דרב חסדא לכפרי בעי מיניה – ורב חנניה אמר לרבה תניא דמסייע לך – א"ל אביי וכו', וכן שבועות לז: א"ל לרבה תניא דמסייע לך, וב"מ לא. אמר לרבא תניא דמסייע לך, ובפי' ר"ח וברא"ש ובדק"ס גרסי שאמר לרבה. ובמנחות צג. תני רב חנניה קמיה דרבא יורש אינו סומך וגרסת דק"ס קמיה דרבה. ובכריתות ז. תני רב חנניה קמיה דרבא מנין לכ"הג וכו נראה שצ"ל קמיה דרבה, ובעירובין נא. אר"פ תני רב חנניה.
מכל זה אנו רואין שהוא היה התנא השונה ברייתות בישיבת רבה.

רב חנניה ((או) חנינא–חנניא) אחי רבה בר נחמני

לדעת היוחסין וכן כתב מהר"שא בסנהדרין יד. שרב חנינא ורב הושעיא היו אחי רבה וזה שאמרו כתובות קיא: שלחו אחיו דרבה לרבה שיבא ללמוד לא"י ויש לו שם רב ומנו ר' יוחנן. ולא מצאתי שום מקור לזה אך ע"פ השערה אמרתי מה שמצינו בירושלמי פאה פ"ח ה"ח. ר' יעקב בר אידי ור' יצחק בר נחמן הוון פרנסין והוו יהבון לר' חמא אבוה דר' אושעיא חד דינא. וכולם תמהו ע"זהלא ר"י בר אידי ור' יצחק ב"נ היו תלמידי דר'

יוחנן בדור ג' ור' חמא אבוה דר' אושעיא הוה בדור רבי? ורחוק מאוד לומר שגם אבי ר' אושעיא השני היה שמו ר' חמא, לכן נראה שצ"ל ר' נחמני אבוה דר' אושעיא, והוא שאבי רבה בר נחמני עלה לא"י עם שני בניו רב חנניה ורב אושעיא, ורבה נשאר בבבל והוא היה באמת בדור השלישי. וכן ידוע שרבה היה כהן מבית עלי כר"ה יח. וגם הם היו מבית עלי כמפורש סנהדרין יד. ר' חנינא ור' הושעיא הוה קא משתקיד ר' יוחנן למיסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא, הוה קמצטער (ר"י) טובא אמרו לו לא נצטער מר דאנן מבית עלי קאתינן.

וקיבל מר' יוחנן כדמצינו יבמות נח:, מנחות עט:, כריתות כז. שלח רב חנינא משמיה דר' יוחנן, ובמנחות לד: רב חנינא משמיה דר"י, ובדק"ס ר"ה יג. אות ח' מביא באריכות שבכולם צ"ל רב חנניא. ובסנהדרין קח. א"ר חנינא משל דר' יוחנן וכו', וברכות ח. אר"י לעת מצא זה קבורה א"ר חנינא מאי קרא, ובסוכה פ"א ה"א־ג: ר' חנניה ר' יודה בן פזי בשם ר' יוחנן.

והמה לא נהנו מכבוד התורה אך כמפורש פסחים קיג: רב חנניא ורב אושעיא הוו אושכפי בא"י והוו יתבי בשוקא דזונות ועבדי להו מסאני ועיילי להו, אינהו מסתכלי בהו ואינהו לא מדלן עינייהו לאיסתכולי בהו, והזונות כשרצו שיאמינו להן היו נשבעין בחיי רבנן קדישי דבארעא דישראל.

וסנהדרין סה: רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה, ומכות יט: יתיב רב חנינא ורב הושעיא איפתחא דירושלים וקא מיבעיא להו – תנא להו ההוא סבא וכו', ובעירובין מג. בעי רב חנניא יש תחומין למעלה מי' – אמר רב הושעיא ת"ש.

וכן קיבל מר' אלעזר כבכורות ה: א"ר חנינא שאלתי את ר"א, ג"פ, ובכתובות סח. אמר היינו דאמר ר' אלעזר.

וכן אמר בשם ר' שמואל בר יצחק כתנחומא נח־כ. ובשבת ספ"י ר' חנניה בשם ר"ש בר יצחק, ובשם ר' יניי כתובות פ"א ה"י.

בשם ר' מיישא ברכות פ"א ה"ה.

ור' אמי ור' אסי ור' אילא ור"ז היו חביריו כשבת פד:, כתובות מה:, ב"ק סה: שנחלקו ר' חנינא ור' אילא ואמרו ז"לז רחמנא ניצלן מדעתא דידך, ומו"ק כה. כשהובא ר"ה לטבריא ר' אמי ור' אסי נפוק ר' אילא ור' חנינא לא נפוק ובכורות מט: יתיב ר' אמי ור' אסי ור' חנינא, ובקידושין פ"ג ה"כ א"ל ר' הילא לר' חנינא למה את מתרס קביל ק' חגי הלא חגי

אינש סבורא הוא (כן צ"ל שם), ועם ר' זירא כר"ה יג. אר"ז הא מלתא הוה בידן ואתא ר' חנינא שדא ביה נרגא. וכן חולק עם ר"ז כשבועות פ"ח ה"א.
האומרים בשמו מצינו ר' אחא כתנחומא בראשית־יח, לך־ד, חקת־כה.
רב המנונא ספרא שאל לר' חנינא – שאל לר' ירמיה ב"ב פ"ו ה"ב.
ר' יהודה בר' סימון בשמו תנחומא נח־כ.
ונראה בבירור שרב חנינא זה הוא הנקרא בירושלמי ע"פ רוב ר' חנניה או חיננא חברון דרבנן, וכדמצינו שחבריו היו ר' הושעיא (אחיו) ור' זעירא ור' בון בר כהנא כתרומות פ"ח ה"ג, שבת רפ"ג.
ונזכר בשם ר' חנניה חברון דרבנן ברכות פ"א ה"א, מעשרות פ"ה ה"ב, ספ"ה, שבת פ"ג ה"א, עירובין פ"ג ה"ה, יומא פ"א ה"ב, פ"ז ה"ג, מגילה פ"א ה"ח, מו"ק פ"ב ה"ג, פ"ג סה"א, נדה פ"ג ה"ב.
ונקרא בשם זה יען שלא נסמך והיה אך חבר וכדמצינו בר' שמעון בר אבא שלא נסמך כסנהדרין יד. ואמר לר' אלעי ורי"בז דאתון חכימאי ואנא "חבר" בקידושין לג:.
ובכמה מקומות חסר תיבת חברון דרבנן אך נוכל להכיר כמעט תמיד אם הוא ר' חנינא (בר חמא) או חברון דרבנן או ר' חנינא דציפורין האחרון.
ובסה"ד בערך ר' חנניה ערבב כל השלשה ביחד וז"ל ר' חנניה בשם ר' יהודה וכונתו בשם ר' יהודה בר' אלעאי כי כן מביא בערכו ואח"כ מביא ר' חנניה קומי ר' מנא בשם ר' יודן ירושלמי תמיד נשחט הוריות פ"ב, ובאמת שם הכונה לר"ח דציפורי שהיה כתלמיד חבר לר' מנא. וכן יאמר ר' חנניה ור' בון בר כהנא ור"ז בשם חזקיה קידושין פ"א ה"ה, ולא נמצא שם אך ר' יונה ר' חנניה תרתיה בשם חזקיה. וכן מביא ר' חנינא מסתמך בי ר' חייאה בר אבא דציפורין וראה שהעם רצין לשמוע דרשת ר"י ושמח הוריות פ"ג ה"ז. ובמחילה מכבודו שלא ראה כי שם קאי על ר' חנינא בא חמא שהיה רבו דר"י. וכן יאמר ור' יהודה בן פזי בש"ר יוחנן סוכה פ"א ה"א, שם ר' חנניה חברון דרבנן. וכן מביא ור' יהושע בר זידל וכונתו לתרומות פ"ח ה"ג ולא ראה כי שם ר' חנינא בא חמא כמבואר בערכו, ומביא שאמר בשם ר' פנחס, הוא ר' חנניה דציפורי האחרון. ומה שמביא שאמר בשם ר' שמואל בר יצחק הוא ר"ח חברון דרבנן, וכן צ"ל ברפ"ב דערלה ושם חסר תיבת בר יצחק, וכן מביא ערך ר' חנניה, ותני קמיה רבא אדא בר אבימי הוא ר"ח חברון דרבנן.
האמורים בשם ר' חנניה חברון דרבנן מצינו ר' חגיי נדה פ"ג ה"ב,
ר' יונה שאלו כמו"ק פ"ג ה"ה, אמר בשמו חלה פ"ד ה"ד.
ר' יעקב בר אחא אמר אתפלגין ר"ח חברון דרבנן ורבנן כתובות פ"יא ה"ה.

ר' ירמיה בשמו עירובין פ"ג ה"ה. ובכתובות פ"א ה"י ר' ירמיה ור' חמא בר עוקבא בשם ר' חנינא.
ומצינו שר' שמואל היה חתנו כמפורש ב"ר ספ"יד וספ"לב, אבל שמואל סבא הנזכר ברכות סב: ור' שמואל בר נדב ערכין טז: נראה שהיה חתנו דר' חנינא בר חמא.
ומצינו שר' הילא נפטר קודם ר"ח חברו זדרבנן כקידושין פ"ג ה"ב. ונזכר פטירתו מו"ק פ"א ה"ו כשמת ר"ח חברון דרבנן עבדו לו ארון בשוקא אף שנפטר בחול המועד. ובסה"ד מביא הירושלמי בערך ר"ח בר חמא וסבר שהוא ר"ח חברון דרבנן.

ר' חנניה אחי ר' אחא בר' חנינא

נזכר במ"ר פי"ז־ב אבל הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בתנחומא שלח־כז ר' תנחומא בר אבא בשם ר' חנינא אביו של ר' אחא.

ר' חנניה איש אונו

ערך ר' חנינא איש אונו.

ר' חנניה איש כפר טבעון

נזכר ספרי האזינו פ' אם לא כי צורם מכרם, לגרסת הילקוט, וגרסא שלנו ר' יהודה איש טיבעים.

ר' חנניה בריה דר' אבהו

ערך ר' חנינא בריה דר' אבהו.

ר' חנניה בריה דרב אדא

ערך ר' חנינא בר אדא.

רב חנניה בר אחוי דרב הושעיה

אחרי עיון רב נראה שדודו רב הושעיה הוא הנקרא בירושלמי בשם רב הושעיה חברון דרבנן אחי ר' חנניה חברון דרבנן שהיו אחים לרבה. וא"א לומר שזה רב הושעיא הכונה לר' אושעיא רבה, יען שמקום ר' אושעיה היה בציפורי ואח"כ בקיסרין כמבואר בערכו, וזה רב הושעיא היה מקומו בטבריא יען שהיו לפני ר' יוחנן שהיה הריש מתיבתא בטבריא, וכדמצינו שבת פ"ו ה"ב טיבראי אמרין מן סדרא רבה עד תנותיה דרב הושעיא ובתענית פ"א סה"ב א"ר יוסי (חבירו דר' יונה) לר' חנניה [בר, כן הוא במגילה פ"ג ה"ז] אחוי דרב הושעיא נהיר את כד הוינן קיימין קומי תנותיה דרב הושעיה חביבך, עבר ר' זעירה א) ושאלינן ליה ואמר עוד אנא היא צריכה לי. עבר ר' יסא ושאלינן ליה. ובמגילה פ"ג ה"ז נשתבש הרב שחסר שם שם האומר לר' חנניה, וגם אמר שם שעבר ר' בא בר זבדא ושאלו ואמר בשם רב. ובספר היקר מבוא הירושלמי יאמר שהוא ט"ס וצ"ל בא בר

ביזנא, כי באמת רחוק מאוד לומר שר' אבא בר זבדא שהיה תלמידו דר' חנינא בר חמא יחיה גם אחרי ר' אושעיא חברון דרבנן?
ובשבת פ"א רה"ב ר' חנניה בן אחוי דרב הושעיא אומר מתני בע"ה וכו', ואפשר שאביו היה ר' שמואל אחוי דר' הושעיא הנזכר חגיגה פ"ב ה"ז.

חילפיי (או) חלפי
ערך אילפא.

ר' חלבו בר חילפא בר סמקאי
נזכר ב"ר פ"נא־ב, אמר בשם ר' יהודה בר' סימון.

ט

טאבי
בב"ב מח: היה גברא אלמא ורצה לתלות את פאפי וכפאו למכור לו את שדהו ורבה בב"ח חתים אמודעה.

טבאי
יהודה בן טבאי אבות פ"א מ"ח.

טבות רישבא
תלמיד שמואל כדמצינו שבת יז: קמו: טבות (או טבי) רישבא אמר שמואל, ובתענית י. כשבעו משמואל מאימת מזכירין טו"מ א"ל מכי מעיילי ציבי לבי טבות רישבא (ופרש"י בשבת יז: פורס נשבין לצוד חיה ועוף. ובערוך ערך רישבא מביא בשם גאון שהיה ראש בית אב וזה נוטרקון ריש"בא). ובמד' שמואל פ"כה-ג מצינו טבות בשם שמואל ואולי הוא טבות רישבא.

רב טבות
בב"ב מט. אמר רב פפי אמר לי רבינא לדידי אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיה - דאי הוו יהבי לי כל חללא דעלמא לא הוי קא משני בדיבוריה, בדידי הוה עובדא בערב שבא ואתא גברא ושאל לי אם יש לי שומשמני למכור א"ל לא, אמר לי ליהוי הנך זוזי בפקדון גבך דהא חשבה לי, אמרתי לו הא ביתא קמך - ואיגנוב אתא לקמיה דרבא וכו'. ובחולין מד. מתרץ דברי רבא. וכן שם מט: קאי אדברי רבא ואמר יפה כח הבן (רב הונא בריה דר"נ) מכח האב (ר"נ).

ר' טבי

היה בבלי, ושם נקרא אך בשם טבי כתמורה לד. רמי ליה טבי לר"נ - א"ל שנית נזיר - אישתיק ר"נ - א"ל מידי שמיע לך בהא, א"ל הכי אמר רב ששת וכו'. וכן אמר בשם רב חסדא בירושלמי שבת פ"ג ה"ז, סוכה פ"ג סה"א.

ועלה אח"כ לא"י והיה תלמידו דר' יאשיה ב' כברכות טו: סג., יומא סה: טבי א"ר יאשיה, ובתמורה פ"ב ה"א-ז. ר' טבי בשם ר' יאשיה בי ר' ינאי, ושקלים רפ"א ר' טבי ר' יאשיה בשם כהנא.

ובן מצינו בירושלמי תרומות פ"ח סה"ג, סוכה רפ"ב, סוטה פ"ג סה"א שאמר בשם רב, ובשבת ספ"יט ר' טביי בשם שמואל, וביבמות פ"ח ה"א גרס ר' טבי בשם שמואל.

ונזכר מגילה ו. ר' טבי אמר טעמא דרש"בג וכו'.

האומרים בשמו מצינו ר' חזקיה תרומות פ"ח סה"ג.

ר' יוסי בשמו סוכה רפ"ג, סוטה פ"ג סה"א.

ומצינו ר' אבודמי בר ברתיה דר' טבי סנהדרין פ"ו ה"ה.

טבי בריה דמרי טבי

אמר מר עוקבא אמר שמואל ר"ה כב..

טבי עבדו דרבן גמליאל דיבנה

היה ת"ח גדול מכפורש במשנה סוכה רפ"ב אר"ש מעשה בטבי עבדו של ר"ג שהיה ישן תחת המטה (בסוכה) א"ל ר"ג לזקנים ראיתם טבי עבדי שהוא ת"ח ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה וישן לו תחת המטה (ובעתון אוהל יצחק חוברת ששי תרסו ס"ח הקשה החכם אחד דבי אם יודע דין פשוט שעבדים פטורין מן הסוכה ת"ח יקרא? והשבתי לו בחוברת ז' שהראיה היה שהיה ת"ח יען שהיה ישן תחת המטה, ובזה הראה דין לתלמידים שהישן תחת המטה מי שנתחייב בסוכה לא יצא ידי חובתו וזה דין חדש שאינו מפורש ולמדו אך ממנו).

והיה חביב על ר"ג כ"כ עד שהניח לו לשאת תפלין כמכלתא בא פ"יז, (ומה שלא יצא לחירות ע"י שהניח תפלין יען שצריך רבו להניח לו תפלין כמפורש גיטין מ. וכן נפסק להלכה ברט"בם ה' עבדים פ"ח ה"יז. אבל כאן הרשהו ר"ג להניח תפלין ותו לא). ומה שמצינו פסחים פ"ז מ"ב א"ר צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לי את הפסח, כבר בארתי בערך רבן גמליאל שהיא ר"ג הזקן וכדאמרו בירושלמי פ"א ה"ד שבית ר"ג היו קורין לעבדיהן אבא טבי ולשפחותיהן אמא טבתא, וכדמצינו ויק"ר פ"יט-ד שהיה לר"ג גם שפחה בשם טביתא.

ור"ג הצטער תמיד שרצה לשחררו, ואידע פ"א שסימה את עין טבי עבדו והיה שמח שמחה גדולה ומצא את ר' יהושע וסיפר לו המעשה אך לדאבון לבו השיב לו ר' יהושע שאינו רשאי להוציאו לחירות יען שאין לו עדים, ור"ג הוא מידה בקנס ופטור כב"ק עד:. ונזכר ביומא פז. לשבת גדול שאמרו הרבה בנים היו לו לכנען שראוין ליסמך כטבי עבדו דר"ג. ובמדרש משלי פ"ט-כא מעשה בר"ג שהיו הזקנים מסובין אצלו והיה טבי עבדו עומד ומשמשם, אר"א בי עזריה אי לך כנען שחייבת לבינך - ברין הוא שיהא טבי מיסד ואני משמשו. ומזה נוכל להבין את גודל ערך טבי בעיני החכמים.
וכשנפטר טבי קיבל ר"ג תנחומין עליו אע"פ שאין מקבלין תנחומין על עבדים ואמר טבי עבדי כשר היה כברכות טז:.

טביומי

ר' אמי בר טביומי סוכה טו:.
רב ברדלא בר טביומי חגיגה ה:.

טביומי

כן חתם א"ע מר בר רב אשי עיין ערכו.

ר' טביומי (אמורא ירושלמי)

נזכר פ"א ברכות פ"ב ה"א יב. ששאל לר' חזקיה, וא"א לומר שהיא רב טביומי תלמיד אבייי ורבא שבימיו כבר נחרבו הישיבות בא"י.

רב טביומי

אמר משמיה דאביי קידושין יד:, ב"מ נד:. וכן חולק עם רב כהנא היכי אמר רבא כב"ק מא:. וכן מצינו עירובין כו:, זבחים מו: ר"ב מתני הכי ורב טביומי מתני הכי. ובסנהדרין צז. לחד לישנא הוא שאמר לרבינא דאי הוו יהבי לי כל חללא דעלמא לא הוה קא משני בדבוריה וכו', אתא לקמיה דרבא וכו'. ובקידושין נב. תני טביומי.

רב טביומי בר קיסנא

ערך רב טובי בר קיסנא.

טבלא

ר' אבא בר טבליי ב"ב ספ"ד.
ר' יצחק בר טבלא פסחים קיג:.

ר' טבלא

היה בבלי תלמידו דרב כשבת קא. שבעי מרב טבלא אמר רב ב"מ צד. ובירושלמי עירובין פ"ח ה"ו ר' אבלאי בשם רב, ובתמורה כה. אמר לר' אלעזר, בר מינה דההיא דהא אמר רב. ובשבת פ"ו ה"ד ר' יעקב בר אחא ר' טבליי חנין בר בא בשם רב.

וכפי הנראה עלה לא"י לקבל סמיכה ולכן נקרא כמעט תמיד בשם רבי טבלא, אבל לא היה שם זמן רב כי בימי רב נחמן מצינו אותו בבבל. ומקומו היה סמוך לר"נ והיה שם הדיין כב"ב קיא. רבי טבלא עבד עובדא כר' זכריה בן הקצב א"ל ר"נ מאי האי? א"ל האמר ר' חיננא בר שלמיה משמיה דרב הלכה כר"ז בן הקצב, א"ל ר"נ זיל אהדר בך ואי לא משמתינא לך. ובחולין קלב: אושפזיכנא דר' טבלא כהן היה - א"ל זיל אישתתף בהדי טבחי ישראל - חייביה ר"נ - א"ל הטבח והא ר' טבלא פטרן - אזל ר' טבלא קמיה דר"נ א"ל מ"ט עביד מר הכי וכו'. ובעירובין קב. ר' אבלא איקלע למחוזא וחזא להההוא וכו'. ובעירובין עה. אמר רב יוסף היינו דשמענא לר' טבלא דאמר עכו"ם עכ"ום תרי זימני ולא ידענא מאי אמר. ובסנהדרין כח: א"ר תנחום א"ר טבלא א"ר ברונא אמר רב. ובמנחות עה. דרש ר"נ בר רב חסדא משמיה דר' טבלא. ונזכר בירושלמי גיטין פ"ד ה"ו שזבן עבדא ומתני עם האדון (אם ירצה להחזיר לו מעותיו לזה הזמן יחזיר לו העבד).

טברי

ר' אלינו בר טברי ש"ר פ"מד-ח, ובמגילה פ"ד ה"יב בר טברי שאל לר' יצחק.

טבת

ר' דוסא בן טבת שהש"ר פ"ז-ח.

טובי

ר' אבדומי בר טובי מו"ק פ"ג ה"ה.

ר' אבימי בר טובי ב"ב פ"ב ה"ג.

ר' חלקיה בר טובי שבת צז..

ר' נתן בר טובי ברכות כה..

ר' טובי

נזכר נדה רפ"ב אמר בשם ר' אבהו.

ר' טובי בר יצחק

נזכר ב"ר פ"מא-ד פ"נ-י.

רב טובי בר רב מתנה

היה לו אח בשם רב אחדבוי, וגם אחות, כאשר יסופר ב"ב קנא. שאחותו כתבה לנכסה בצפרא לרב טובי, אתא אחיו רב אחדבוי אליה וקא בכי וא"ל השתא יאמרו שאחי צורבא מרבנן ולא אני, כתבה לנכסה לרב אחדבוי בערב, ופסק ר"נ שהאחרון קנה.

ובימי רב יוסף היה כבר גדול הדור כב"ב כג. שאמר רב יוסף לאביי הכי אמר רב טובי בר מתנה. ובב"ק לו: ההוא גברא דתקע לחבריה שלחיה רב טוביה (ובדק"ס רב טובי) בר מתנה לקמיה דרב יוסף סלע צורי תנן או סלע מדינה תנן א"ל תניתוהו - א"ל תנא כי דוכלא ליתני וליזיל? ובחולין לט: שלח רב טובי בר מתנה לקמיה דרב יוסף כה"ג מאי שלח ליה הכי אמר ר"י אמר שמואל.

ומזה משמע שהיה דיין בעירו סמוך לפומבדיתא מקום רב יוסף. וכן מוכח במו"ק טז. שההוא טבחי דאיתפקד ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו.

ונזכר ר"ה יט. לענין אי בטלה מגילת תענית.

ומקום קבורתו מצינו ג"כ שהיה במקום אביי בפומבדיתא, כאשר יסופר ב"ב נח. ההוא אמנושי דהוה חטיט שכבי כי מטא למערתא דרב טובי ב"מ תפשיה בדוקניה אתא אביי א"ל במטותא מינך שבקיה, לשנה אחריתא הדר תפשיה אתא אביי ובקשו ולא שבקיה עד שהוצרכו לחתוך הזקן.

רב טובי בריה דרב נחמיה

נזכר ביצה יב: שהיה לו גרבא דחרמרא דתרומה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל מהו לאמטויי לכהן האידנא וכו'. ובדק"ס גרס רב טובי בריה דרב מתנה, וזה יותר נכון כי רב טובי בריה דרב נחמיה לא נזכר במק"א.

רב טובי בר רב קטינא

נזכר נדה ו: אך במנחות אך במנחות עו. גרס ר"מ בר רב קיסנא.

רב טובי בר קיסני

היה תלמידו דשמואל כדמצינו תמיד רב טובי בר קיסני אמר שמואל כיבמות מ:, כתובות סד., נדרים יב:, ב"ב יט:, מנחות מא., ושם ע. רב טביומי בר קיסנא אמר שמואל וצ"ל רב טובי ב"ק כגרסת דק"ס. ושם עו: אמר רב טובי בר קסנא אמר שמואל וצ"ל בר קיסנא. ובעירובין קד: אמר רב טבי בר קיסנא אמר שמואל וצ"ל רב טיבי וכן הוא בתוס' סוטה כ: ד"ה לא.

רב טובי בר רב קיסנא

נזכר קידושין לט: רמי לרבא, או אפשר שצ"ל רמי לרב.

טוביה
בפסחים קיג: יסופר המעשה עליו שטוביה חטא ואתא זיגור לחודיה ואסהיד עליה קמיה דר"פ ונגדיה לזיגור, א"ל טוביא חטא וזיגוד מנגיד? א"ל אין וכו'.

טוביה
(טוביה, זכריה פ"ו-יד)
רב זוטרא בר טוביה ברכות ז..
רב חמא בר טוביה סנהדרין נב:.
רבה בר טוביה עירובין כח..

ר' טוביה
נזכר קה"ר פ"א-יג אמר בשם ר' יצחק.

טוביה בר יצחק
בעירובין כח: רבה בר טוביה בר יצחק, אך בדק"ס ליתא תיבת בר טוביה אך רבה בר יצחק.

טוביה הרופא
נזכר ר"ה פ"א מ"ז שיספר ר' יוסי מעשה בטוביה הרופא שראה את החודש בירושלים הוא ובני ועבדו המשוחרר וקיבלו הכהנים אותו - וכשבאו לב"ד קבלו אותו ואת עבדו וכו', ומשמע שהיה בזמן הבית בעוד היות ב"ד בירושלים.

טוטאי
ערך תוטאי.

טוי
היא היתה בת ר' חייא שנולדה תאומות עם אחותה פזי כיבמות סה:. וכבר בארתי בערך ר"ח שהיא היתה מאורסה לבן רבינו הקדוש ומתה קודם החופה.

טיטס
ר' חייא בר טיטס תרומות פ"ח ה"ה.
ר' יהודה בר טיטוס גיטין פ"ה ה"י.

ר' טייפי (או ר' טיופי) סמוקה
נזכר דמאי פ"ג רה"ד אמר בשם ר' אבהו, וביבות רפ"ח בעי קומי ר' ייסי.

ר' טימי
ר' יהושע בריה דר' טימי קה"ר פ"ט-ט.

טלי
בסנהדרין נב: יסופר אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי אקפה רב חמא בר טוביה חבלי זמורות ושרפה.

טרטירוי דמהלול
נזכר מע"ש פ"ה רה"ב שהוה סליק שבית לגו בי"מהק, ולא הוה בר נש קרץ לתאינייא קדמוי, ומהלול הוא מקום סמוך לירושלים כמבואר שם.

ר' טרייא
נזכר שהש"ר פ"א ספ"טו, ושם פ"ד-א א"ל לר' איבו. ובב"ר פ"לג-ו גרס רב ביבי ולא ר' טרייא. ובויק"ר פ"לא-י גרס ר' ברכיה.

ר' טרפון
ר' יודן בן טרפון שביעית פ"א ה"י.
ר' לוי בר' טרפון איכ"ר פ"א-לג.
שמעון בן טרפון שבועות מז:.

ר' טרפון (הכהן)
הגדול בענים הלזה אשר נקרא בפי דורות האחרונים בשם אביהן של כל ישראל כיומא פ"א סה"א, יבמות פ"ד סהי"ב, והיה עשיר מופלג, וארוך בדורו כנדה כד: שאמרו אבא שאול ארוך בדודו הוה ור"ט מגיע לכתפו. ר' טרפון ארוך בדורו הוה ור"מ מגיע לכתפו. האיש הפלאי הזה לא נודע לנו מי היו אבותיו, אך זאת ידוע בבירור שהיה כהן וגם אמו היתה בת כהן וראה את הבית בבנינו כמפורש קידושין עא. א"ר טרפון פ"א עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כה"ג וכו'. וביומא פ"א סה"א שאמר ר"ע שאך כהנים תמימים יתקעו בחצוצרות א"ל ר' טרפון אקפח את בני אם לא ראיתי אחי אמי חיגר באחת מרגליו עומד בעזרה וחצוצרתו בידו ותוקע. א"ל ר"ע, רבי, שמא לא ראית אלא בשעת הקהל - א"ל ר"ט שהאמת כן הוא אך שכח המעשה, ובתוספתא סוטה פ"ז ה"ח איתא תחת "ביום הקהל" בו ביום והוא פי' דיום הקהל. ובספרי בהעלותך-לז שא"ל ר"ע שמא בר"ה ויו"הכ וביובל, וכבר העיר שם במאיר עין שצ"ל שמא בהקהל וביו"הכ ביובל. כי כפי מה שיש לנו בקבלה בסדר עולם רבה שנחרב הבית במוצאי שביעית א"כ היה יום הקהל שאמר ר"ט לכל הפחות ז' שנים קודם החורבן שא"א לומר שבימי המצור והמצוק היה אז יום הקהל? ור"י כשהעיד שראה בעיניו היה אז בל"ס כבן יג שנה שאין עדות לקטן. א"כ היה כבן כ' שני בחורבן הבית. ולכן קרוב מאוד לומר שהיה תלמיד רבן יוחנן בן זכאי, אף שלא חשבו בין תלמידיו באבות פ"ב מ"ח, יען ששם חושב החמשה

תלמידיו היותר גדולים שהגיעו להוראה בחייו. אבל ר"ט היה באמת עול ימים כשנפטר ריב"ז. אבל מצינו בתוספתא חגיגה ספ"ג שאר"ט אקפח את בני אם אין הלכה בידי מרבן יוחנן בן זכאי.

והרמב"ם בהקדמתו לזרעים חשבו בין כת השנית שאחר החורבן יען שבימי החורבן היה עול ימים וימי פעולתו נחשבו אך בדור ר"ע וחביריו.

ר' טרפון נזכר במשנה מ"ט פעמים, ט' פעמים בסדר זרעים, ששה פעמים במודע, ט"פ בנשים, ששה פעמים בנזיקין, עשר פעמים בקדשים, ובטהרות ט"פ.

ע"פ רוב בעל מחלקותו הוא ר"ע (תלמיד חבר שלו) כתרומות פ"ט מ"ב, מעשרות פ"ג מ"ט, מע"ש פ"ב מ"ט, (ונשנית בעדיות פ"א מ"י), פסחים פ"י מ"ו, יבמות פט"ו מ"ו, מ"ז, כתובות פ"ה מ"ב, פ"ט מ"ב, מ"ג, נזיר פ"ו מ"ו, ב"מ פ"ב מ"ז, מנחות פי"ב מ"ה, בכורות פ"ב מ"ו ז. ח. ט. כריתות פ"ה מ"ב, כלים פכ"ה מ"ז, אהלות פי"ג מ"ג, פט"ז מ"א, מכשירין פ"ה מ"ד.

מחלוקת עם חכמים כלאים פ"ה מ"ח, מע"ש פ"ב מ"ד, שבת פ"ב מ"ב, ב"ק פ"ב מ"ה, זבחים פי"א מ"ז, כלים פי"א מ"ז.

מחלוקת ר"ט ור' אליעזר קידושין ספ"ג.

מחלוקת ר"א ור' יהושע ור' טרפון ור"י בן בתירה פאה פ"ג מ"ו.

מחלוקת עם ר' יהושע כלים פי"א מ"ד.

מחלוקת ר"א ר' ישמעאל, ור"ט ור"ע אומרין תרומות פ"ד מ"ה.

מחלוקת ר' ישמעאל ור"ט סוכה פ"ג מ"ד.

ור' אלעזר בן עזריה ור' יהושע קראוהו טרפון אחי ידים פ"ד מ"ג.

הלכותיו המפורסמות במשנה ברכות פ"א מ"ג אר"ט אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים (ביבמות טו. אר"ט תאבני מתי תבוא צרת הבת ידי ואשאנה, ולא מפני שהיה מתלמידי ב"ש כי אמרו בירושלמי שביעית פ"ד ה"ב שאך בשני דברים אלו נהג כב"ש).

שם פ"ו מ"ח רט"א בורא נפשות רבות.

מע"ש פ"ב מ"ד כרשיני מע"ש שנטמאו יתחלקו לעיסות (דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים).

שבת פ"ב מ"ב אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד.

פסחים פ"י מ"ו שצ"ל אשר גאלני וגאל את אבותינו.

יבמות פט"ו מ"ו גזל אחד מחמשה - מניח גזילה ביניהן ומסתלק.

כתובות פ"ה מ"ב הגיעו זמן ולא נישאו רט"א נותנין לה הכל תרומה.

שם פ"ז מ"ו ואלו יוצאות שלא בכתובה - רט"ט אף הקולנית.
שם פ"ט מ"ב ינתנו לכושל שבהן.
נזיר פ"ה מ"ה אין אחד מהן נזיר (שלא נתנה נזירות אלא להפלאה).
קידושין ספ"ג יכולין ממזרים ליטהר.
ב"ק פ"ב מ"v שור המזיק ברשות הניזק משלם נזק שלם. ב"מ פ"ב מ"ז שמותר להשתמש בדמי אבידה, ושם פ"ד מ"ג שהורה לתקרי לוד שההונאה הוא שליש למקח.
השם המפורסם שקורין לדקה בחודש י"ג פלגס הוא מר"ט פרה פ"א מ"ג, נגר שיש בראשו גלוסטרא - ה"ה ככל הכלמי (ומזה אמרו שבת קכד. שסובר תוך הפתח בלחוץ דמי), כלים פי"א מ"ד.
הלכותיו בברייתא, מצינו שבת קלט., פסחים קיח., ר"ה כו., סוכה לב: לד:, יבמות קכב:, גיטין פח:.
והנה אף שר' טרפון לקח חלק גדול בסנהדרי יבנה תחת נשיאות דר"ג כדמצינו פסחים כב: מעשה בר"ט שלא בא אמש לבה"מד, לשחרית מצאו ר"ג א"ל מ"מ לא באת אמש לב"המד א"ל עבודה עבדתי, א"ל וכי עבודה בזה"ז מנין? - א"ל תרומה אכלתי וכו'. וכן זבחים נז. זו שאלה נשאלה לפני חכמים בכרם ביבנה - נענה ר"ט ואמר, ובמכלתא בשלח מס' ויסע שר"ט וזקנים היו יושבין בצלו של שובך של יבנה. וכן היה ביבנה כשהורידו את ר"ג מנשיאותו ואף שלא נזכר כברכות כח. אבל נזכר ידים פ"ד מ"ג שאמרו בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית גזר ר"ט מעשר עני וגזר ראב"ע מע"ש, א"ל ראב"ע ישמעאל אחי אני לא שניתי - טרפון אחי שינה - א"ר יהושע הריני כמשיב על טרפון אחי. וידוע שכל שנאמר בו "בו ביום" הכונה ביום שהושיבו את ראב"ע לנשיאות, כברכות כח. ואת אשר כשנתייעצו את מי למנות תחת ר"ג לא זכרו את ר' טרפון אע"פ שגם הוא היה כהן ועשיר גדול וזקן וגדול הדור, קרוב מאוד לומר יען שמצינו שהיה קפדן ואמר תמיד אקפח את בני כאהלות פט"ז מ"א, שבת יז. (ופרש"י מצטער היה על תורה המשתכחת ומקלל א"ע) קטז., זבחים יג., ירושלמי יומא פ"א סה"א, תוספתא חגיגה ספ"ג, ספרי בהעלותך לז. ואם על חיי בניו לא חס לכן היו מתייראין להעמידו לנשיא.
ועוד אפשר כמו שאמרו בכלה רבתי שלא היה פזרן כ"כ, וזה שאמרו השבח על ראב"ע דהוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר הוא אזל ופלח.
והיה תמיד מראשי המדברים כקידושין מ: וכבר היה ר"ט והזקנים מסובין - נענה ר"ט ואמר מעשה גדול, ומו"ק כח: כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו ר"ט וריה"ג וראב"ע ור"ע, ור"ט היה ראש המדבר. וכן סנהדרין קא. כשחלה ר' אליעזר נכנסו

ד' זקנים לבקרו והוא היה ראש המדבר. וכן גיטין פג. לאחר פטירתו של ר"א נענה ר"ט תחלה. וכן יומא עו. נזכר תחלה ר"ט, ור' אלעזר המודעי קראו "רבי" ור"ט קראו "מודעי". וכן בענין צרת הבת הלך עם ר' יהושע וראב"ע ור"ע לר' דוסא בן הרכניס כמפורש בירושלמי יבמות ספ"א ור"ד בן הרכניס קרא עליו כמו שקרא על ראב"ע, ואך בהגדה שמביא מעשה בר"א - בבני ברק נזכר ר"ט באחרונה.

אבל מקומו הקבוע היה בעיר לוד בדרום יהודה והוא היה שם הריש כב"מ פ"ד מ"ג הורה ר"ט בלוד. ובחגיגה יח. מעשה שמת אלכסא בלוד ובאו כל ישראל לספדו ולא הניחם ר"ט. ובקידושין מ: וכבר היה ר"ט וזקנים מסיבין בעליית בית נחזה בלוד ובמגילה כ. אר"י קטן הייתי וקראתי למעלה מר"ט וזקנים את המגילה בלוד. ובתענית פ"ג מ"ט מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו גשמים קודם חצות א"ל ר"ט צאו ואכלו ועשו יו"ט.

ומזה ישער בדרכי המשנה צד 105 שר"ט קבע ישיבתו שם אחר פטירת ר' אליעזר אשר היה בלוד. וזה ללא אמת מעדותו של ר' יהודה כשהיה קטן קרא אז את המגילה לפני ר"ט בלוד ומזה אנו רואין שהיה שם תמיד כי ר' יהודה היה תלמידם המובהל כל ימיהם, וידוע שר"א נפטר אחרי פטירת ר"ג.

אבל ע"פ השערה נכונה שמושב ר"ט היה תמיד בלוד, ואף שישיבת ר"א היה ג"כ בלוד אבל ידוע שהחכמים עשו קשר ביניהם שלא לבא בשום שקלא וטריא עם ר"א, וגם ר"ט היה שם בל"ס, וכמו שמצינו כשבאו לבקרו היה שם ר"ט כסנהדרין קא., לכן אף שר"א קבע שמה ישיבתו אבל לא התערב בעניני העיר והיה ר"ט הריש ואך היה הולך כפעם בפעם ליבנה, וכאשר ישיבת קבע של ר"י היה בבני ברק, או דר' יהושע בפקיעין, אבל כולם היו מתקבצין ליבנה.

ור"ט דבק בתלמיד חבר שלו בר"ע, כי בכתובות פד: מסופק הגמרא אם היה ר"ט רבו או חבירו וקראו תמיד "עקיבא" כל הפורש ממך כפורש מן החיים כקידושין סו:, זבחים יג., יומא פ"א סה"א, ספרי בהעלותך-לז. ור"ע נהג בו כבוד גדול כבכורות פ"ד מ"ד מעשה בפרה שניטל האם שלה והאכילה ר"ט לכלבים, וחכמים אמרו שהיא כשירה, אר"ט הלכה חמורך טרפון, א"ל ר"ע "רבי טרפון" פטור אתה שאתה מומחה לב"ד וכו'.

ובמנחות סח: יתיב ר"ט וקא קשיא ליה - אמר לפניו יהודה בן נחמיה - שתק ר"ט צהבו פניו של יהודה, א"ל ר"ע, יהודה, פניך שהשבת את זקן? תמהני אם תאריך ימים, וכן היה. תלמידיו היו כל גדולי הדור ההוא כתוספתא ברכות פ"ד מעשה בד' זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע אלעזר בן מתיא, וחנינא בן חכינאי, ושמעון בן עזאי ושמעון התימניוהיו עסוקין במה ששנה להן ר' טרפון.

ר' אושעיא בנו של ר' יהודה הבושם העיד לפני ר"ע משום ר"ט כחולין נה: ובתוספתא שביעית פ"ה מ"ח גרס ר' יהודה בן ישעיה הבושם.
ר' אלעזר משמו ר"ט תוספתא פרה פ"יא.
ר' יהודה היה תלמידו המובהק גם מקטנותו כמגילה כ. שא"ר יהודה קטן הייתי וקראתי להמגילה לעילה מר"ט וביבמות קא: אר"י פ"א היינו יושבין לפני ר"ט וכו. ובנדרים מט: ר"י הוה יתיב קמיה ר"ט א"ל ר"ט היום פניך צהובין א"ל אמש יצאו עבדיך וכו'. ובשבת כט: אר"י פ"א שבתינו בעליית בית נתזה בלוד - והיה שם ר"ט וזקנים. ובכורות מה: אר"י מעשה בא"א שבא לפני ר"ט יתר בידיו וברגליו שש ושש כד א"ל כמותך ירבו בישראל. ובסוטה פ"ב ה"ב ותוספתא נגעים פ"ח אר"י שבתי היה - אצל ר"ט א"ל בני תן לי סנדלי - ולמדתי ממנו ז' דברים. וכן יספר ר' יהודה דברים להלכה ממנו כעירובין פ"ד מ"ד אר"י מעשה היה ונכנס ר"ט בלא מתכון. ובנדרים פ"ו מ"ד אר"י מעשה ואסר ר"ט עלי. ר"י אר"ט עירובין פב., סוכה לא., נדה לו. ובתוספתא שביעית פ"ד שבת פ"ו, בכורות פ"ה יספר ר' יהודה מעשה בר' טרפון.
ר' יוסי הגלילי אף שבל"ס היה זקן כמו ר"ט כי מצינו אותו שהיה חבר דראב"ע, אבל יען שהיה בגליל, ואך אח"כ בא לפני חכמים ביבנה כמפורש זבחים נז. כשנשאלה בכרם ביבנה בכור לכמה נאכל, נענה ר"ט ואמר - היה שם תלמיד אחד שבא לב"מהד לפני חכמים תחלה ורי"הג שמו א"ל רבי? מנין לך - קבץ ר"ע ונסתלק ר"ט. ובספרי קרח-מב קראו ר"ט בני, ובספרי חקת-גג אמר ר"ט עליו ראיתי האיל מנגח זה ר"ע, והנה צפיר העזים בא מן המערב זה רי"הג.
ר' שמעון בשם ר"ט דמאי פ"ג ה"ד, תרומות פ"ז ה"א, מגילה פ"א ה"ו.
ר' שמעון שזורי אמר פ"א - ובאתי ושאלתי לר"ט מנחות לא..
וכן בני אחתיה למדו לפניו כזבחים סב:.
ובבכורות יא. מצינו ר' יהודה נשיאה הוה ליה פטר חמור שדריה לקמיה דר' טרפון, ודבר פלא הוה כי אם גם נאמר שהוא ר' יהודה הנשיא א"א לומר כן שרבי ראה את ר"ט כמפורש ב"מ פה. שרבי מצא אך את נכדו. ובספר מבוא המשנה צד 102 ישער שצ"ל ר' יהודה מוריינא דבי נשיאה וכן כונתי מדעתי, אבל גם זה ללא אמת כי ר' יהודה נתעלה להיות מוריינא דבי נשיאה אך אחרי שהוקם רשב"ג לנשיא באושא כמבואר בערכו. ולכן נראה יותר גרסת כפתור ופרח פט"ז שגורס אך "דבי נשיאה" וקאי על בית ר"ג ויען שר"ט היה כהן לכן שלחו לו, וזה אמת.

עשירתו וגודל פזרונו וחסידותו

במס' כלה רבתי פ"ב ויק"ר פל"ד-טז., יסופר שר"ט היה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות רבות לעניים, פ"א א"ל ר"ע רצונך אקח לך עיר אחת או שתים א"ל מן. ונתן לו ר"ט ד' אלפים דינרי זהב. הלך ר"ע וחלקן לעניים. לימים מצאו ר"ט א"ל אם קנה העיירות עבורו, לקח ר"ע ספר תהלים והיה קורא עד שהגיע לפסוק פזר נתן לאביונים. וזה שאמר שבת כה: איזה עשיר כל שיש לו מאה כרמים מאה שדות ומאה עבדים.

ומני אז והלאה הכיר עוותתו, וכאשר יסופר בירושלמי יבמות פ"ד סהי"ב שבשנת רעבון הערים ר"ט וקידש שלש מאות נשים כדי להאכילן בתרומה. ובסוף אבות דר"נ מעשה בר"ט שישב ושנה לתלמידיו ועברה כלה לפניו צוה עליה והכניסה בתוך ביתו ואמר לאמו ולאשתו רחצוה וסכוה וקשטוה עד שתלך לבית בעלה.

ובנדרים סב. יסופר עליו שפ"א אכל ר"ט מתאנים בזמן שהוכפלו המקצעות (שאז הם הפקר לכל) ובא בעל הפרדס וחשב שהוא גנב ונטלו והניחו בשק ורצה להשליכו בנהר, ויקרא ר' טרפון ואמר אוי לו לטרפון שזה הורגו, שמע ההוא גברא שבקיה וערק. ור"ט הצטער כל ימיו על שהשתמש בכתרה של תורה (ולא פייסו בדמים). ובמס' כלה פ"ב יסופר בלשון אחר מעט, שר"ט אכל קציעות מפרדס שלו והאריס לא הכירו והכהו מכה גדולה ולא אמר לו כלום כיון שראה שנפשו יוצאה אמר אוי לך לטרפון. א"ל אתה הוא ר"ט א"ל הן, עמד ותלש בשערו וצעק וכו'. וכן הוא בירושלמי שביעית פ"ד סה"ב.

האמת היתה נר לרגלו ולא בוש מלהורות על האמת כירושלמי יומא פ"א סה"א שהורה לר"ע ששכח, וביצה פ"ג מ"ה כששאלו אותו והוא לא ידע נכנס לבהמ"ד ושאל.

כיבד אם קיים גם בגופו כאשר יסופר קידושין לא: דכל אימת דהות בעיא אימיה למיסק לפוריה היה גחין וסליקא לה. וכשרצתה לירד מן המטה נחתת עליה.

זהירותו מן העריות היתה עד קצה האחרון כקידושין פא: שאמר הזהרו בי מפני כלתי, וכשלגלג עליו אותו תלמיד נכשל לבסוף עם חמותו.

דבריו היקרים באגדה מציו באבות פ"ב מ"טו שאמר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובע"ה דוחק, לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממהנ, אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע וכו'.

ובאדר"נ ספי"ב אמר לא השרה הקב"ה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה, ואין אדם מת אלא מתוך בטלה. ובנדה יג: יד לאמה תקצץ, מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת. ושם סא. אמר האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי מיחש ליה מיבעי.

ואהבתו לישראל היה כ"כ עד שאמר מכות ספ"א אלו היה בסנהדרין (כשדנו דיני נפשות) לא נהרג אדם מעולם. ואך את המינים הידועים שנא בתכלית השנאה כשבת קטז. שאמר אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם (ספריהם) ואת אזכרות שבהם, ואפילו אדם רודף אחריו להרגו ונחש רץ להכישו נכנס לבית עכו"ם ואינו נכנס לבתיהן של אלו שהללו מכירין וכופרין, וכמה דברים יקרים נוכל ללמוד מזה.

ולא על חנם נתכתר בתואר גל של אנוזים כגיטין סז. ואבות דר"נ פי"ח שכיון שפתח פיו התחיל להתגלגל מפיו דברי חכמות כאבנים טובות ומרגליות. וכאשר אמרו ע"ד הצחות בב"ר פצ"א-ט אבא נהוראי אומר בשעה שהיה אומר אדם דבר מתוקן לפני ר"ט היה אומר כפתור ופרח, וכשהיה אומר דבר שאינו מתוקן היה אומר לא ירד בני (הבינה שלי) עמכם.

אשתו בניו ובנותיו

בירושלמי יבמות פ"ד סהי"א יסופר שמתה אשתו ואמר לאחות אשתו בתוך האבל התכנסי ותגדלי את בני אחותך. וכן זכה להשיא את בנו כקידושין פא:. ומצינו שמעון בן טרפון שבועות מז: ואפשר שהוא בנו. וכן מצינו שהיה לו בת כב"מ פה. שרבי איקלע לאתריה דר"ט ושאל אם יש לו בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו, א"ל בן אין לו בן-בת יש לו ורבי החזירו למוטב וא"ל אי הדרת בך יהיבנא לך ברתי הדר ביה, א"ד נסבה וגירשה וא"ד לא נסבה כלל.

פטירתו מצינו אך באיכ"ר פ' בלע ה' שיש שחשבו אותו בין הרוגי מלכות, ויש שחושבין תחת ר"ט את ר"א חרסנה, ומזה אנו רואין שהיה ספק להם.

וע"פ השערה היה חי יותר משבעים שנה וכאשר בארנו לעיל שהיה בזמן החורבן לערך בן כ'. ומצינו אותו חי גם אחר ר' אליעזר ונפטר לערך כחמישים ושלש שנה אחר החורבן.

ו

יהודה הטבח

בסה"ד ערך ר"מ מביא מעשה נורא מה שאירע בר"מ עם אשת יהודה הטבח מספר קטן מעשיות. ונוח היה לו לרבינו שלא היה כותב השקר הזה.

רב יהודה הינדואה

הוא היה גר כמפורש קידושין כב: רב יהודה הנדואה (ופירש"י מארץ כושי ובערוך מפרש מארץ חוילה) גר שאין לו יורשים הוה חלש על מר זוטרא לבקרו וראה שהוא גוסס וזכה

בעבדו. וב"ב עד: אמרו, רב יהודה הינדואת משתעי, זימנא חדא הוה אזלינן בספינתא וחזינא ההוא אבן טבא דהוה הדיר לה תנינא וכו', ועיין ערך רב שמואל בר יהודה.

ר' יהודה הכהן

נזכר עדיות פ"ח משנה ב' שהעיד עם ר' יהודה בן בבא על קטנה בת ישראל וכו', ואפשר שהוא בנו של רבן יוחנן ב"ז הנזכר נדה טו. שחולק שם עם ר"ע.

ר' יהודה הכהן בר אבין

נזכר במד' תהלים הישן פרק ק"ו, אך צ"ל ר"ה הכהן כבמ' תהלים בובער.

ר' יהודה הנחתום

הוא היה בדור ר"ע כדמוכח ר"ה פ"א ה"ה א"ר יהודה הנחתום (ובר"ה כב. איתא סתם ר' יהודה) חס ושלום לא נחנדה ר"ע אלא ראש גדר היה ושלח ר"ג והעבירו מראשיתו. וב"ב קלב. אר"י הנחתום מעשה בבת אחותי כלה וכו' (ופי' הרשב"ם שבנו נשא את בת אחותו), וכן נזכר במנחות ו: ר' יוסי בן יוסי בן יאסיין ור' יהודה הנחתום אמרו במה דברים אמורים שקמץ וכו'. ובירושלמי חגיגה רפ"ב וקהלת רבה פ"ז-ח שהיה מהרוגי מלכות, ואלישע בן אבוי ראה לשונו נתון בפי הכלב, אמר זו תורה וזו שכרהה.
וכן נזכר באיכ"ר פ"ב פ' בלע ומד' תהלים פ"ט-יג שבן קופיא רצה להצילו ונגזר גם עליו שיהרג.

ר' יהודה הנשיא - רבי - רבינו הקדוש

גדול העצה ורב העלילה, אשר עיניו פקוחות על כל בריותיו בכלל ועל עמו בני ישראל בפרט, ישלח בכל דור ודור מלאכיו עושה דברו להסך באברתם לבל תמעדינה רגליהם ולבל יפלו בנופלים, ופתגם ההמוני יאמר, הקדוש ברוך הוא יתן הקור לפי ערך הבגדים. והאמת כן הוא כי קול המון כקול שדי, כי בדור השמד הגדול והנורא זמן חורבן ביתר, אשר אז היתה כמעט כליון חרוץ לנשמת אומה הישראלית כולה, כי רבן גמליאל הנשיא נפטר והלך לו, וראשי חכמי הדור מהם מתו ומהן הומתו במיתה משונה, בית ועד החכמים בטלה, והנשארים נתפזרו לכל רוח, אז הוצרכו למלאך מושיע כביר כח, ואז נולד לרבן שמעון בן גמליאל בן בכור, וכמו נבואה נזרקה מפיהם לקראתו בשם יהודה, אשר היה באמת נשמת היהודי כי המשנה שהיא נשמת היהודים יצאה לאור על ידו. והק"בה השפיע עליו מטובו ביד רחבה כעדות התנא בן דורו ר"ש בן מנסיא אבות פ"ו מ"ט אלו שבע מדות (הנוי, הכח, והעושר, והכבוד, והחכמה, והזקנה, והשיבה, והבנים) שמנו חכמים לצדיקים, כולם נתקיימו ברבי ובניו, וכירושלמי סנהדרין פ' הנחנקין ה"ג א"ר יוחנן "**כל** שאמרו חכמים בצדיקים היו ברבי מאן רבי "הוא רבי הוא ר' יהודה הנשיא"

ולא לחנם קראוהו **רבינו הקדוש** כי לבד מה שהיה באמת קדוש וטהור, אבל גם הוקדש מרחם כי היה בן רבן שמעון בן רבן גמליאל בן רבן שמעון (הנהרג) בן רבן גמליאל (הזקן) בן שמעון בן הלל הבבלי שעלה מבבל לא"י ונתמנה לנשיא בראשית ימי מלכות הערי"ץ הורדוס, וא"כ היה דור השביעי שלשלת היוחסין בישראל וכמו יום השבת שהוא שביעי והוא שבת קודש, כן היה רבינו קדוש ישראל, ובא שבת בא מנוחה.

וכמו משה רבינו אשר ע"י נתנה התורה מסיני יסופר עליו בתורה שהושלך בסוף על שפת היאור ובת פרעה לקחה לו לבן, ונתגדל בפלטרין של מלכים, כן רבינו הקדוש אשר ע"י יצאה לאור התורה - שבעל פה תספר עליו האגדה ומובא בתוס' ע"ז י: דיבור המתחיל א"ל, וז"ל אמרינן במדרש כשנולד רבי גזרו שלא למול, אך אביו שהיה נשיא ישראל לא שמר מצות המלך ומל את בנו, והלשין ההגמון לפני הקיסר שנשיא ישראל עבר על גזירתו, וצווה להביא אותו לפניו לראות אם אמת הדבר, וכשהובא לפניו מצאו ערל, כי אֵם אנטונינוס (מי שהיה קיסר אח"כ ואוהבו דרבי) הייתה רעותה דאשת רבן שמעון ב"ג והיא חמלה עליו שלא יהרג והחליפה את בנה בבן רשב"ג, וההגמון העיד שהוא בעצמו ראה איך שמלו אותו ואמר אין זה כי אלוהיהם עושה להם נסים ופטרום לשלום. והנה אם כי בלי ספק סיפור המדרש הזה יסודתו בהררי קודש אבל קצת טעות נפל בו, כי שנולד רבי לא היה אז עדיין אביו נשיא בישראל, וכמו שבארנו באריכות בערך ר' יהודה ור"מ ורשב"ג שהוקם לנשיא שנים הרבה אחרי פטירת ר"ע ואך אחרי שהורשה להם להתקבץ באושא אז יצא רשב"ג ממחבואו ונתמנה לנשיא, וע"פ עדות חז"ל קידושין עב: שביום שמת ר"ע נולד רבי, וכמעט כל חכמי הדור יאמרו שר"ע נהרג נב או נה אחר החורבן, ואם כי כבר בארנו בערך ר"ע שגרסת הרמב"ם והיא האמת שצ"ל עד שלא מת ר"ע נולד רבי, ור"ע נהרג זמן רב אח"ז לערך בשנת סח אחר החורבן, אבל רבי זה דבר ברור אצלנו שנולד תל"ד לשטרות שהוא ג' אלפים ותתפ"ב לבריאת עולם שהוא נב לחורבן הבית או אפשר עוד קודם תל"ד, אבל לא מאוחר מזה, כי כבר ביאר הגאון שי"ר בערך מלין בערך אנטונינוס מקה"ר פ"י-ה שאנטינינום זעירא (בנו של אנטונינוס אוהבו דרבי) שאל לרבי מי ימות קודם והשיבו "אני", וזה אנטונינוס מת בשנת 198למספרם שהוא תקה לשטרות, ובילקוט זכריה מביא בשם ילמדנו על הפסוק ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחר זה רבינו הקדוש, ארטבן מלך פרס, וקיסר אנטונינוס, וכאשר ידוע לנו שרבי הגיע לשנות שיבה שהוא שבעים כאבות ספ"ה, ע"כ בע"כ נולד כאשר אמרנו בשנת תל"ד, וז"ב. ולכן מה שמובא בתוס' ממדרש שהלשינו על נשיא ישראל הכונה יען שהיה בן הנשיא ואח"כ היה בעצמו הנשיא, אבל כשנולד רבי אז בלי שום ספק לא

הוקם עוד רשב"ג לנשיא כי אז עדיין חיו כמה מחכמי דור יבנה, ור"ע היה אז ראש לכל זקני הדור ההוא.

הוא היה בנו הבכור כמפורש בירושלמי פסחים רפ"י, ואביו רשב"ג ראה כי ברכה בו ויעניקהו מתורתו ויעניקהו מתורתו וחכמתו. ובהיותו קטן התחמם כנגד אורן של חכמי הדור כמפורש מגילה כ. שאמר רבי קטן הייתי וקראתי (להמגילה) למעלה מר' יהודה, ואח"כ כששבו כל חכמי הדור לאושא ורשב"ג נתמנה לנשיא ושם היה התנא ר' יעקב בן קורשאי כמפורש סוף הוריות, אז מסרו אביו שילמד עמו משניות ובריייתות המסורות לו, זה שאמרו בירושל' שבת פ"י ה"ה ופסחים רפ"י שר' יעקב בן קורשאי היה רבו דרבי, ודרך החידוד והחריפות קבל מר' מאיר כעירובין יג: אמר רבי האי דמחדדנא טפי מחבראי דחזיתיה לר' מאיר מאחוריה (קפירש"י כשלמדתי לפניו ישבתי בשורה של אחריו). ועיין ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב.

ישוע

ר' יוחנן ור' ישמעאל בגי יישוע יבמות פ"ז ס"הו.

מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא או בר ביזנא

בחולין קלג. שרבא ורב ספרא איקלעו לנביה עביד להו עגלא תילתא ,וזה היה עוד בחיי רב יוסף כמפורש שם.

מר יוחני

במו"ק כד. לגרסת הרי"ף ודק"ם שבעי משמואל. וגרסא שלגו ר' יוחנן .ובע"ז טז: אמר אביי אמר לי מר יהודה דבי מר יוחני טחגי ריחים בערודי.

יוחני בת רטיבי

נזכרה לגנאי בסוטה כב. ופירש"י אלמנה מכשפה היתה והיתה מרמה את הבריות.

ר' יוחנן

הוא ר' יוחנן אשר זכה עוד לראות את רבינו הקדוש וכל חבריו התנאים בימי עלומיו, הוא ר' יוחנן שקבל מכל גדולי תלמידי דרבינו הקדוש, הוא ר' יוחנן שראה אחרי פטירת ר"י נשיאה איך שירדה כבוד הנשיאות מכמו שהיה הוא ר' יוחנן שיסד ישיבתו הגדולה בטבריא, ואשר היא היתה כמעט הישיבה היחידה בכל א"י, הוא ר' יוחנן שזכה לאריבת ימים עד שגם גדולי דור הרביעי לאמוראים שמשו עוד בישיבתו הגדולה והוא ר' יוחנן אשר התלמוד ירושלמי כאשר בידינו היום הוא כאשר למד בישיבתו הגדולה, ולא בא לסידור כללי כהבבלי, ולכן קבלה נאמנה בידי רבותינו הראשונים שר' יוחנן סידר הירושלמי, וכמו שולח ממרום כאותה שעה שרבנו הקדוש זכה את ישראל במשנתו

הסדורה אז נולד הגאוני הזה אשר מסר לנו פירושי המשנה, וכמו רבינו הקדוש שהיה ראש הדור כולו, כן היה ד' יוחנן בימי פעולתו ראש הדור כולו, וכל הלכות דאמוראים בתלמוד ירושלמי המה כמעט כולם מה שקבלו מפי רבם הגדול. ולא לבד הירושלמי אבל גם הבבלי מלא על כל גדותיו מתורתו של רביגו הגדול. ואחרי פטירת רב ושמואל היה הוא ראש הדוד כולו ודבריו היו נחשבו בעיני חכמי בבל כדברי האורים.

והאיש הדגול מרבבה הלזה לא נודע לנו מי היו אבותיו או משפחתו. ומה שמציגו שנקרא בשם "בר נפחא" כב"מ פה:, וכן סנהדרין צו. שר"ל קראו בר נפחא (ופירש"י נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא ע"ש יופיו), ובירושלמי ר"ה פ"ב ה"ה א"ר יונתן ראה לשון שלימדנו בן הנפח. וכן כתובות כה: כשכעס ר"ל על ר"א, א"ל שמעית מילי דבר נפחא. ובחולין נד: א"ר חנינא פתוראה עילא מינאי הוה קאי בר נפחא. ומכל המקומות האלו עדיין לא יאירו לנו אם שם אביו היה נפחא או שאביו היה נפחא, או שנקרא כן ע"ש יופיו.

ואך זאת ידוע לנו שנולד בציפורי בזמן שרבינו הקדוש היה דר שם, וכאשר אמרנו שר"י היה עול ימים בפטירת רבי וכאשר נבאר באריכות. וידוע שרבי היה בציפורי יז שנים א"כ בל"ס נולד ר' יוחנן בציפורי. וזה שמצינו ביומא פב: ההיא עוברא דארחה (אשה מעוברת הריחה ריח מאכל ביום הבפורים) אתו לקמיה דרבי א"ל זילו לחושו לה דיומא דכיפורי הוא, לחושו לה ואילחישא. קרי עליה בטרם אצרך בבטן ידעתיך ונפיק מינה ר' יוחנן.

ובירושלמי שם פ"ח ה"ד מובא המעשה ע"ש ר' טרפון ע"ש.

ולדעת התוס' עירובין צא. ד"ה מי, שמפני זה, קראוהו "ד' יוחנן מלחשך".

אבל ר' יוחנן לא זכה לראות אה הוריו היקרים כמפורש קידושין לא: כשעברתו אמו מת אביו וכשילדתו מתה אמו, והוא ניחם אך בזה שהוא פטור ממצוה החמורה מצות כבוד אב ואם שאי אפשר לקימה כראוי ואמר אשרי מי שלא חמאן, ואך היה מכיר את הנשים שהיו בשעת לידתו בירושלמי כתובות פ"ה ה"ו.

ואבי אביו או אבי אמו לקחו כבן לו וגתגדל אצלו כמפורש בירושלמי מעשרות פ"א רה"ב שאר"י רכיב הוינא על כתפי "דסבי" ושמעית קליה דר' שמעון בן אלעזר יתיב מתני.

וכפי הנראה, יען שדרכו של רבינו הקדוש היה להשתדל עבור יתומים כדמצינו ב"מ פה. בבן ר"א בר' שמעון ולבן בתו דר' טרפון, לכן כששמע רבי שההיא איתתא דארחה שניבא עליה ואמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך נשאר אחריה בן יתום מאב ואם, לכן כשנתגדל ר' יוחנן ורבי ראה כי ברכה בו נתן לו מהלכים בין תלמידיו בישיבתו הנדולה.

ואירע פ"א שזכה לישב קמי רבי בפסחים ג: הנהו תרי תלמידי דהות יתבי קמי רבי וחד מינייהו ר' יוחנן חד אמר מפני מה בוצרים בטהרה — אמר (רבי) מובטח אני בזה שמורה הוראה בישראל, אבל יען שהיה עוד עול ימים לא זכה להיות נמנה בין תלמידיו, וכמו שאמר ר' יוחנן בעצמו חולין קלז: דכירנא כד הוי יתיבנא אחר יז שורן אחורי דרבי ונפקי זיקוקין דנורי מפומיה דרב לפומיה דרבי — ולית אנא ידע מה הן אמרין. ושם נד. אמר לר"ל כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד (רב לרבי) בישיבה אני שמשתי בעמידה (הוא היה יושב ואני עומר שהוא חשוב ממני, רש"י. ועוד אפשר לפרש יען שקשות מיושב ורכות מעומד כמגילה כא.), ובירושלמי ביצה פ"ה ה"ב ר' יוחנן ור"ל תרוייהן אמרין אנן לא זכינן לאורייתא אלא בנין דחמינן אצבעתיה דרבי מן גולגיקין דידיה. ובל"ס הוא בדרך מליצה ששימש אותו אך מעט, ולכן לא מצינו את ר' יוחנן שיאמר הלכה בשם רבי אך במנחות פח: ובסוטה ל: לגרסת ע"י. ובירושלמי ע"ז פ"ד ס"הא אר"י יפה למדני רבי. וזה יען שלא הגיע עדיין למעלה כזו שיכול לקבל תורת רבינו הקדוש מפיו, וקבלן אח"כ ע"י תלמידיו ר' חנינא ור' אושעיא ור' ינאי. ומה מאוד צדקו דברי רבינו הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שמונה את ר' יוחנן בין תלמידי דרבי, ובפירוש אמר שר"י היה קטן שבתלמידיו ואח"כ היה תלמיד ר' ינאי. ואין כונת הרמב"ם כאשר חשב עליו הראב"ד שהיה מב"ר, ולכן השיג עליו, וכונתו היה אך לומר שהיה בישיבתו, וזה אמת וכמפורש לעיל.

וכאשר זכינו לבאר כל זה א"כ בלי ספק נולד בציפורי (כי רבי היה יז שנים האחרונים בימי חייו בציפורי) והיה בפטירת רבינו הקדוש כבן טו שנה, וכבר בארנו שרבי נפטר תק"ה לשטרות א"ב זכינו לידע שר' יוחנן נולד לערך ת"צ לשטרות.

וכפי הנראה היה מקום זקנו בעיר טבריא כאשר יספר ר' יוחנן ב"ב צא: ואמר נהירנא בר הוו קייטין ד' סאין בסלע והיה נפישי נפיחי כפן "בטבריא" מדלית איסר, ומכל מאמריו שם משמע שיספר מה שהיה בילדותו, וכדמצינו ב"ב ז: שרבי פתח אוצרות בשני בצורת. ואבותיו הניחו לו נחלאות רבות שדות וכרמים בין טבריא לציפורי אך הוא מכר הכל כדי שיכול ללמוד תורה כמפורש שהש"ר פ"חז ר' יוחנן הוה מטייל וסליק מטבריא לציפורין והוה רחב"א סמך ליה מטון חד בית חקלא אר"י הדין בית חקלא הוה דידי וזבינתיה בגין מלעי באורייתא, מטון חד בית זיתא ואמר כמו כן מטון חד בית כרם, והתחיל רחב"א לבכות וא"ל בכי אנא דלא שבקית לסבותיך כלום, א"ל חייא בני ונקלה זו בעיניך מה שעשיתי שמכרתי דבר שניתן לששה ימים — אבל התורה ניתנה לארבעים יום.

ועמלו בתורה גדלה כ"כ עד שאמרו ברכות פ"ה ה"א שר' יוחנן הוה יתיב קרי קומי כנישתא דבבל בציפורין עבר ארכוגא (שר) ולא קם מקמיה ובעי (עבדי השר) להכותו, אמר להם הרפו ממנו בנימוסיא דבוראו הוא עסיק.

וכשהיה בישיבת רבי זכה להכיר את ר' חייא כחולין נד, .ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א ר' יוחנן אזל מיתן קומי ר' חייא רבה אייתיכ גבי חד תלמיד. וב"ט מ. אר"י א"ר חייא.

וכן קבל מרב כברכות מה: דקאמר הגמרא דשמיע להו מרב מקמי דגחית לבבל. ובסנהדרין פ"ג ה"ו רב נפק למיתרי משכין לר' חייא רבה עבי בחד אתר ואשכח ר' יוחנן יתיב ומקשת וכו', ולכן היה כותב ר' יותנן לרב גם בהיותו כבר גדול הדור, "לקדם רבינו שבבבל" כחולין צה:.

וכן ראה את אבוה דשמואל בפסחים פ"ה סה"ב שאר"י על דא אמר לי אבא בר אבא.

אבל רבותיו המובהקין אשר קבל רובו תורתו מהם המה ר' אושעיא תלמידו הגדול דר' חייא כעירובין גג. אר"י יח ימים גידלתי אצל ר' אושעיא בריבי — כשהיינו למדין תורה אצל ר' אושעיא. היינו יושבין ד' ד' באמה. ור' יוחנן אמר עליו שהוא כר"מ בדורו שלא יכלו חבריו לעמיד על סוף דעתו, ולבו כפתחו של היכל. ובחגיגה ז. אר"י עד שבא ר' אושעיא בריבי ולימד. ובן פסחים פא. שאל לר' אושעיא. וביבמות נז. בעי מרי אושעיא — אישתיק ואח"ב בא ר"ל ובעי מיגיה והשיב לו, א"ל ר' יהודה גשיאה לר' אושעיא אטו ר' יוחנן לאו גברא רבה הוא וכן מובא ביבמות פ"ח סה"ב ובזה אנו רואין שגם בהיות ר"י ור"ל כבר גדולי הדור גם אז למד אצלו. ובנזיר טו: הקשה לר' אושעיא.

וגם כשיסד ר' יוחנן ישיבתו בטבריא, והיה מנדולי הדור אעפ"כ היה הולך לר' אושעיא להתיר לו ספיקותיו כירושלמי עירובין רפ"ה ר' יוחנן בשם ר' הושעיא מוסיפין — תלת עשר שנין עביר עליל "קומי, רביה, דלא צריך ליה". וכן חלה פ"א סה"ד אמר ר' אימי בשם רב יוחנן על דבר זה הלכתי אצל ר' הושעיא רבה לקיסרין וא"ל וכו'. ובתרומות פ"י רה"ב אר"י כשהיינו הולכים אצל ר' הושעיא רבה לקיפרין ללמוד תורה. ובתענית ט. שא"ל ינוקא דר"ל לר' יוחנן לא הוה צריכנא לך ולר' הושעיא רבך.

מחלוקתם חגיגה ט. בזבחים קיג.

וכן רבו הגדול ר' ינאי כמפורש חולין קלז: שהיה רבו. וביבמות צב. א"ל ר' יוחנן רבי! לא משנתינו היא זו. וכן ב"ב קנד: אר"ז אם יכפור ר' יוחנן בר"א תלמידו יכפור בר' ינאי רבו ? ובירושלמי כתובות פ"ט סה"ב וקידושין פ"א ה"ד איתא בפירוש שהיה תלמידו. ובכלאים פ"ח ה"א וסוטה פ"ב ה"ה ויבמות פ"א ה"ב קרא ר' ינאי על ר"י בני אל ילוזו מעיניך.

בעי מר' ינאי בשבת קמ. (ור' ינאי הושיבו א"כ מה בין לי ולך) ר"ה טו., ב"ב יא. ע"ז נב. שאל מר' ינאי ברכות פ"ג סה"א, וברכות ל: אר"י אני ראיתי את ר' ינאי דצלי וכו'.
ר"י א"ר ינאי בשבת לט:, ב"ב קיג., לד בחולין לד:.
ר"י משום ר' ינאי בקידושין סז:, ובב"ק קטו.
ואמרו ב"מ פה. שר' יוחנן יושב (בישיבה של מעלה) אצל ר' ינאי. ובע"ז לו. אר"ז צער גדול היה לי אצל ר' אסי, ור' אסי אצל ר"י, ור' יוחנן אצל ר' ינאי.
וכן חזקיה בנו של ר' חייא היה רבו בשבת קב: ועירובין כד. שא"ל ר' יוחנן לחזקיה, רבי! שנית לנו סנדל - ואמרינן לך מ"ש - ואמרת לן עליה, וחזקיה אמר עליו לית דין בר אינש או כגון דין בר אינש. ודעת התוס' בגיטין פד: וב"ק קיז: ומנחות כג: שכ"ז שחזקיה רבו היה קיים, לא היה ר"י ראש ישיבה.
מחלקותן מצינו בעירובין ג., מו"ק י. יג: חגיגה ח. ט., גיטין נג. פד: סנהדרין פו., ע"ז לח:, זבחים נו., מנחות קד: חולין קל. נדה ד.
וכן קבל מר' חנינא בר חמא בהוריות פ"ג ה"ד שר' יוחנן דרש פ"א בבית המדרש דר' בנאי בציפורי, ור' חנינא הוה מיסמך בר' חייא ב"א וראה שכולם רצין לשמוע דרשות ר' יוחנן, א"ר חנינא, בריך רחמנא דחמא לי פירין עד דאנא בחיים. וכל אגדה פשטית לי חוץ ממשלי וקהלת, ובירושלמי ב"מ סופ"ב מספקא להו אי ר' חנינא היה רבו המובהק אי לא. ובר"ה פ"ב ה"ה ר' חנינא פתח (הדרשה), ור' יוחנן ורשב"ל חתמין. ובנדה כו: א"ר יוחנן חוכמתיה דר' חנינא גרמא לי, דלא אחזי דמא מטמינא מטהר, מטהרנא מטמא. ובשבת מז. אמר ר"י א"ר חנינא.
אמרי תרוייהו כתובות מח. הקשה לר' חגיגא גטין נא.
מחלוקתן מצינו שבת קנו., יומא ד:, גטין ג., סוטה ו., מנחות כו: צד:.
וברכות ה: יסופר שפ"א חלש ר"י על לגביה ר' חניגא, א"ל חביבין עליך יסורין? א"ל לא הן ולא שכרן - יהיב ליה ידיה ואוקמיה.
ובירושלמי ביצה פ"א ה"א יסופר, שמפני שני דברים נחת ר' יוחנן מן ציפורי לטבריה כי ר' חנינה (ובשביעית רפ"ט גרס ר' חוניא דמן חווירין) הורי לציפוראי בספחי חרדל ובביצה כר' יהודה, שאל ר' יוחנן ודרש לון כרבנן - אמר מה אתיתון לי ההן סבא דאנא שרי והוא אסר, והמפרשים שם פירשו שר' יוחנן אמר כן על ר' חנינא, ואם כי הלשון משמע כפירושם, אבל איך אפשר לומר כן שר' יוחנן יאמר על רבו דברים כאלו, ובפרט שהיה אז ר' חנינא זקן גדול. ובדו"הר ח"ג פ"טז יאמר שר' חנינא אמר כן על ר' יוחנן וגם זה אי אפשר לומר יען שר' יוחנן לא היה אז עדיין אניש סבא, כי זה היה קידם שיסד

ר"י ישיבתו בטבריא. ובארנו לעיל שרי יוחנן נולד לערך ת"ק לשטרות ור' אושעיא רבו נפטר לערך עוד מעט קודם ד' אלפים, שהוא תקנ"ב לשטרות ור' יוחנן יסד ישיבתו יג שנה קודם פטירת רבי כדמובא לעיל, א"כ היה אז ר' יוחנן לערך אך מ"ט שנה, וא"כ איך יקראהו ר' חנינא "ההן סבא"?

אך כבר בארנו בערך ר' חנינא שהוא ר' חנינא בר סיסי שהיה אז דיין בציפורי ועליו אמר ר"י "מה איתיתון לי ההן סבא", ומפניו הלך לו ר"י לטבריא ויסד שם ישיבתו הגדולה. וכן שגג בזה הרה"ח ר"ז באכאר בחלק אמוראים צד 6.

והראה"ו בח"נ צד 67 מצא מקום להתנפל על ר' יוחנן שהיה בו מדת יהירות מזה המעשה, וטעה טעות גדול. ואדרבא בזה אנו רואין את גודל ענוותנותו שהניח את ר' חנינא (בר סיסי) במקומו והוא הלך למק"א.

ובמו"ק כד. יסופר א"ל לר"י נח נפשיה דר' חנינא קרע עליה יג אצטלי דמלתא ואמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה. ובירושלמי שם פ"ג ה"ח שר"י שמע דר"ח חלש סלק למבקריה, בדרך שמע דמת וקרע עליו בגדיו הטובים.

וכן קבל מרי בנאה. בעי מיניה בב"ב נז:.

אמר משמו יבמות עא:, גטין ס., ב"ב נז:, ע"ז ה:, פאה ר"פא-ב, שבת פ"י ה"ו, פסחים רפ"י.

וכן קבל מריב"ל בירושלמי בכורים פ"ב ה"ב שא"ל ר"י לא כן אלפן רבי.

וע"ז פ"ב ה"ז ה"ח אר"י (שלא בפניו) על ריב"ל יפה למדני רבי.

ר"י אמר ריב"ל סוכה לב.

מחלקותם סוכה מד., יומא ס:, מגילה כז., יבמות לט., סה:, גטין ה:, ב"ב צו., קטז., מנחות כו:, צה.

וכן אמר משום ר' אלעזר דמן רומה בגיטין סו.

וכן מציגו שבת קיג. שר"י בעי מר' יהודה בר ליואי.

וכן אמר ר' יוחנן בעי ר' יהושע בן עוזאה ביומא מז:.

וכן אותיב לר' יהודה בר' שמעון בב"ב קטו., ור"י שלת אליו שאלות הריאה עם בועות בחולין מח. ואמר משמו ב"ב קיד: (ופי' הרשב"ם משום שלא היה רבו מובהק לכן אמר משום).

וכן מצינו ששאל לר"ג בגו של רבי כחולין קו.

וכן אר"י הני בדדלא כמכות יד:, כלאים פ"א ה"ו.

תני זבדי בן לוי בזבחים כה:.

ואמר לבני ר' חלפתא דמן הונא (או חיפא) הכי אמר אבוכון גטין פו:.

ואמר משום ר' יוסי בן זמרא כברכות ז. (לגרסת הב"ח) י:, שבת קה., עירובין פז:, כתובות צו., סנהדרין פט:, ערכין טו:. ובשבת קיח. אמר משום ר' יוסי וגרסת הרי"ף ר"י בן זמרא. משום אבא יוסי בן אבאי או אבא בזבחים כה:, צז., ובתענית פ"ד ה"ה משום ר' יוסי בר אביי וצ"ל אבא יוסי.

משום ר' יוסי בן יהושע כחולין נו:, נדה כד., וירושלמי שם פ"ג סה"ב.

משום ר' יוסי בן קצרתה כשבת קנא:, וסנהדרין קג:, לגרסת השאלתות.

משום ר' יוסי בן נהוראי כב"מ מא., ואמר בעי רב יוסף איש הוצל יומא נב.

בשם ר' מנחם דמן גליא כברכות פ"ד ה"ד ועיין ערכו.

בשם ר' מנחם יודפאה בזבחים קי:.

בשם ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן

ר' יוחנן בן דהבאי (תנא דברייתא)

היה תלמידו דר' יהודה בן תימא כסנהדרין ד: שאמר משמו שסומא באחת מעיניו פטור מן הראיה. והמאמר מובא בחגיגה ב. וערכין ב: ושם סתם ר' יהודה אך בדק"ס גרס ר"י בן תימא. ובמנחות מב: חולק עם ר' חנינא בן גמליאל בענין תכלת.

ונשאר לנו ממנו מאמר אגדי בנדרים כ. שאמר ד' דברים סחו לי , חיגרין מפני מה הויין וכו' וב ספ"כז אומר, האומר אין הלכה נבראת (או נראית) אין לו חלק לעולם הבא. ואמר שם אל תרחק עצמך ממדה שאין לה קצבה וממלאכה שאין לה גמירא, ואמר שם משל נאה ע"ז.

ר' יוחנן בן המשולם

בגיטין סב. העיד ר' יוסי בן המשולם משום אחיו ר' יוחנן שאמר משום ר"א חסמא, ובתוספתא דמאי רפ"ג ופ"ו גרס משום ר' נתן אחיו.

יוחאי

(יוחא ,דברי הימים א פ"ח־טז)

ר' יעקב בר יוחאי ילמדנו תשא־ד.

ר' שמעון בן יוחאי הנודע.

ובהקדמות הזהר א"ר רחומאי, יוחאי חברינו.

יושעה בריה דרב חננאל

נזבר מגילה פ"א ה"ט־יא: אמר צריך לכתוב ה' למטה .ובש"ר רפ"כד המאמר ע"ש ר' ששא בנו של ר' אבא.

ר' יוחנן (תנא)

(יוחנן בן יאשיהו המלך ,דברי הימים פג־טו)

בנזיר סה. דתניא וכמה שיעור תפיסה א"ר יוחנן משום בן עזאי וכו' ופי' התוס' שהוא ר' יוחנן בן נורי. ובל"ם תיבת "בן נורי" הוא ט"ס כי ריב"נ היה קשיש מבן עזאי .ובאמת בכתובות ח. בתוד"ה רב מביאין סתם ר' יוחנן שהוא תנא מנזיר סה. וקרוב לומר שהוא הנזכר גיטין סב. העיד ר' יוסי המשולם משום ר' יוחנן אחיו שאמר משוס ר"א חסמא"

ר' יוחנן בן החורני (תנא דמתניתין)

בסוכה פ"ב מ"ז שב"ה אמרו לב"ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורני ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית וכו'. ובמשנה שבגמרא גרס בן החורנית.

ובתוספתא סוכה פ"ב אמר ר"א בר' צדוק כשהייתי למד תורה אצל ר' יוחנן בן התרבית (ובתוספתא צוקרמנדל בן החורוניות) וראיתיו שאוכל פתו חריבה שהיו שני בצורות באתי ואמרתי לאבא אמר לי הולך לו זתים, והולכתי לו זתים נטלן ונסתכל בהן — א"ל איני אוכל זתים, באתי וא"ל לאבא, א"ל לך וא"ל חבית מנוקבת היתה — כדברי ב"ה להודיעך כח שאוכל חולין בטהרה שאע"פ שמתלמידי ב"ש היה לא היה נוהג אלא כדברי ב"ה. ומובא המעשה ביבמות טו: ושם ר' יוחנן החורני. ובספר מבוא המשנה יאמר שקאי על ר' צדוק שהוא היה תלמיד שמאי, ולא צדק בזה.

ר' יוחי בר יודן

בפדר"כ לח. ר' יודן בשם ר' יוחי בר' יודן ור' ברכיה בשם ריב"ק .ושם בהערה קמ"ד יאמר שצ"ל בשם ר' יוסי בר יהודה כמו שמובא המאמר ויק"ר פ"א־ו.

כ

כדי

שם זה נזכר בכמה מקומות בש"ס, ביומא מד. עב:, מנחות נה: יתיב רב אדא בר אהבה ואמרי לה כדי. ובמגילה ב:, יבמות צ., נזיר ב., חולין עג. פא. קיח. אמר רבא ואמרי לה כדי. ובמנחות ח. אמר רבי ואיתימא ר"בל ואמרי לה כדי. וכן הוא ברכות ל. לגרסת דק"ס, וב"מ ב. אמר ר"פ ואיתימא רב שימי בר אשי ואמרי לה כדי. ובכל אלו המקומות לא פירש רש"י כלום אך בגיטין פה: ברש"י ד"ה ולורכיה פירש כדי שם חכם. ומהרש"ל כב"מ ד. מפרש שאינו שם חכם אך הוא כמו בכדי-בחנם כלומר בלי שם האומר, וכן כתב בהליכות עולם, וכן הוא דעת רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ב פ"ד בנוסח ב"ג תר"ה.

כהן

ר' אבא בר כהן דמאי פ"ב סה"א, והיה לו אח בשם מגבילא כברכות פ"ג ה"א-כא..
ר' בון בר כהן מע"ש פ"ד ה"ו.
ר' נחמן בר כהן כתובות קה:.

רב כהן (אחיו דר' חייא בר אבא)

בב"ק קטו. אבימי בר נאזי חמוה דרבינא (צ"ל דרבינאי) אתא לקמיה דרבינאי - מתקיף לה רב כהן - איגלגל מלתא ומטא לקמיה דר' אבהו ואמר הלכתא כרב כהן.
וכפי הנראה עלה לא"י וזה שמצינו שבת פ"יז ה"ו ר' כהן בשם רבנן דתמן. וברכות פ"ג ה"א-כ: ר' אמי ור' חזקיה ור' כהן ור' יעקב בר אחא הוון מטיילין באילין פלטיותא דציפורי הגיעו לכיפה ופירש ר' כהן, הגיעו למקום טהרה וחזר אצלן.
וכן מצינו ר' כהן בשם רבנן דקסרין כדמאי פ"ז ה"ח, שבת פ"ז ה"ב-כט:, כתובות פ"ז ה"ז, וזה יען כשבא לא"י הלך אצל ר' אבהו ושם מצא גם את ר' אמי.
אבל מה שמצינו בירושלמי סוף קידושין ר' חזקיה ר' כהן בשם רב צ"ל שם רב כהנא, וכן כתובות פ"א ה"י רב יהודה בשם רב כהן צ"ל בשם רב וכדמובא המאמר בכתובות יד: אר"י אמר רב. ובירושלמי שבת פ"ב ה"ו ואס"ר פ"א-ד שרצה לפרוש בים ובקש מאחיו ר' חייא בר אבא שיתפלל עליו. ובקה"ר פ"ג-ב הגרסא בשם ר' נתן כהן.

רב כהן בר אבין

בשם ר' ביבי כן מובא בסה"ד ממדרש תהלים פ"קי, וגרסא שלנו שם ר' יהודה הכהן בר אבין, וב' בובער ר' הונא הכהן בר אבין.

כהנא

ר' אבא בר כהנא ברכות ג:.
ר' בון בר כהנא ב"ב פ"ח ה"ח.
ר' חנינא בר כהן שבת צו..
רב מרי בריה דרב כהנא ב"ק צא..
רבה בר כהנא סוף פתיחתא דאיכה (והוא ר' אבא ב"כ).
שמעון בר כהנא (תנא) תוספתא שביעית פ"ד.

ר' כהנא

נזכר בזהר תלדות קלט. במדרש הנעלם אמר בשם ר' ברוקא.

רב כהנא

כבר האריך בסה"ד כמה ר"כ הוי, ולאחר עיון רב נראה בבירור שלא פחות מן חמשה אמוראים היו בשם רב כהנא,

א. תלמיד חבר דרב וחבר דרב אסי.

ב. תלמידו דרב.

ג. ר"כ תלמידו דרב יהודה.

ד. תלמידו הגדול דרבא וממנו קבל רב אשי והיה הריש בפום נהרא.

ה. היה חבר רב אשי.

ונבארם אחד לאחד ע"פ מקורים היותר נאמנים.

רב כהנא א)

כשירד רב לבבל בשנת תקל לשטרות ובא לנהרדעא ואח"כ יסד ישיבתו הגדולה בסורא התקבצו אליו כל גדולי הדור, ומהם היו גדולים כ"כ עד שהיו כתלמידים-חברים לרב, וזה שמובא באגרת דרש"ג חלק ב' פ"ג שאמר ובכמה דוכתי אמרינן דהוו אמוראי בלבד כגון שמואל ורב שילא ורבה בר חנא ורב כהנא קמא ורב אסי. והאמת כן הוא כי כן מפורש סנהדרין לו: רב כהנא ורב אסי לגמריה דרב הוי צריכי (יען שהוא היה רוב ימיו בא"י במתיבתא דרבי וקבל ממנו פירושי המשנה) ולסבריה דרב לא הוי צריכי. וזה שמצינו נזיר יט. שא"ל ר"כ ורב אסי לרב מ"ט לא מפרשת לן כהלין מילי א"ל אמינא דלמא לא צריכיתו. ובשבת קכד: רב כהנא איקלע לבי רב. אמר אייתו ליה שותא לכהנא ליתיב עליה. ושם קמו: שלא ישב רב אסי סדיא משום כבוד רבותינו ומאן נינהו רב כהנא ורב אסי.

וכן מצינו שהקשו לרב ושתיק רב כסוכה ו:, ביצה ו. לז:, ב"ק יא., ב"מ סט: צו:, ב"ב סב., ובכתובות פט: א"ל ר"כ ורב אסי לדידך דאמרת וכו', ובשבת מה. אמרו לו לרב הכי הלכתא? א"ל כדי הוא ר"ש וכו', ושם איתא בטעות רב אשי וצ"ל רב אסי.

ובסנהדרין קיא. יתיב ר"כ קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן, א"ל רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרית להו הכי - חזייה דהוה קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב, א"ל ולא תמצא בארץ החיים, א"ל רב כהנא מילט קא לייטת לי? א"ל קרא קאמינא. ובע"ז נז. הוה עובדא דהוה בבירם - שרייה רב - א"ל ר"כ ורב אסי והא מר הוא דאמר וכו'. ובחולין צה: רב הוה יתיב אמברא דאישמתטית חזיא להההוא גברא - אסרינהו ניהליה א"ל ר"כ ורב אסי דאיסורא שכיחי דהיתירא לא שכיחי? וב"ב נא. אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה? א"ל מסתברא אמרי.

ויען שרב היה באמת רבן של כל בני הגולה וכולם היו כפופין תחתיו לכן מצינו חולין מד. שאמרו לו למדתנו רבינו, ובשבועות כו. שר"כ ורב אסי כי הוו קיימי מקמי דרב, מר אמר שבועתא דהכי אמר רב ומר אמר וכו' כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו, א"ל אידך ואנא בשיקרא אישתבעי? א"ל לכך אנסך.

ורב היה חביב עליו כ"כ עד שקראו בלשון "אבא" כברכות סב. ר"כ על גנא תותיה פורייה דרב שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו אמר, דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא, א"ל כהנא הכא? את פוק דלאו אורח ארעא, א"ל תורה היא וללמוד אני צריך.

ובפסחים קיג. א"ל רב הפוך בניבילתא ולא תיפוך במילי, פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא ולא תימא כהנא אנא וגברא רבה אנא, (ואי אפשר לומר שזה ר"כ הוא תלמידו דרב יען שתלמידו דרב לא היה כהן כמבואר בערכו. וכן מה שאמרו שם א"ל רב לרב אסי הוא חבירו דר"כ, ובזה יתורץ קושיית התוס' שם מט:).

ובירושלמי נקרא בשם כהנא כסוכה פ"א ה"א כהנא ואסי עלון והוון בעון קומי רב. ובשבת רפ"ו כהנא שאל לרב. וכן סנהדרין פא: רב כהנא בעי מרב - אנשייה רב לגמריה אקריהו לר"כ בחלמיה - אתא א"ל לרב הכי אקריין אדכריה רב לגמרייה וכו'.

והנה חבירו הגדול רב אסי מצינו כמה פעמים שאמר בשם רב וכן מצינו אותו עם שאר אמוראי בבל, לא כן את רב כהנא, וזה יען שעלה לא"י עוד הרבה קודם פטירת רב וכשבא שמה מצא עדיין את כל ראשי חכמי הדור כזבחים נט. כי סליק רב כהנא אשכחיה לר' שמעון בר רבי דקאמר משום ר"י בר' יוסי מנין - שנאמר - אמר (רב כהנא) היינו קרא דאנשית ליה לרב.

ובמנחות כג. כי סליק ר"כ אשכחינהו לבני ר' חייא (וידוע שיהודה בן ר"ח נפטר על פני ר' ינאי חמיו) דיתבי וקאמרי עשרון שחלקו - אמר להו איהו מי תנן כלי ושאלו ממנו הושיט אחד לביניהן מהו - הושיט טב"י את אצבעו ביניהן מהו א"ל וכו', הדר איהו בעא מינייהו - אמרו לו זו לא שמענו וכו'. ומזה נוכל להבין את גדולת ר"כ ששקיל וטרי עמהם כחברים.

ובזה יאיר לנו מה שמצנו ב"ק י: ר"כ אמר מהכא - חזקיה אמר מהכא, והוא ר"כ הראשון, אבל מה שאמרו שם להלן א"ל רב כהנא לרב אלא טעמא וכו' הוא ר"כ תלמידו דרב, ולכן אין אנו צריכין לשבש הגרסאות. וכן הוא בשיטה מקובצת בשם הרא"ש. וכן מצינו ערלה פ"א ה"ח א"ר יאשיה איתפלגון חזקיה וכהנא.

ורב כהנא נשאר בא"י כי קולו לא נשמע בשום מקום עם חכמי בבל, ולהיפוך מצינו שכל חכמי א"י קבלו ממנו ואמרו בשמו כר' הושעיא (רבו דר' יוחנן) שאל ממנו כחלה

פ"א ה"ג ר' הושעיא שאל לכהנא, וכן זעירי (שעלה לא"י עוד קודם ר' אלעזר) אר"כ כב"מ ס: ומשמע שם שקבל ממנו בהיותו בא"י שאמרו הכא תרגמא מיא דחיזרא, זעירא אר"כ מזקפתא.

וכן מצינו ר"א בשם כהנא ככלאים פ"א ה"ז, ערלה ספ"א, מו"ק פ"ג ה"כ, וכן ר' יוחנן ור"ל כר"ה רפ"ד שאמרו ר"י ורש"בל הוון יתבין מקשיי - עבר כהנא אמרין הא גברא רבה דנשאול ליה אתון שאלון ליה א"ל וכו'. ובויק"ר פ"כט-יב קראוהו מרא דשמעתא, וזה היה בל"ס כשבא ר"כ לציפורי מקום ר"ש בר רבי ואז היו שם ר"י ור"ל שלמדו לפני ר' הושעיא, וזה היה ע"פ השערה עוד טרם שהלך ר' אושעיא לקיסרין.

וכן מצינו זעירא בר חייא בר יוסי בשם כהנא כשבת פ"י ה"ב-כח..

רב שמואל בר שילת בשמו כמגילה פ"א ה"יא (ואפשר שקבל ממנו בהיותו עדיין בבבל).

ועין שהיה זמן רב בא"י לכן מצינ ושאמר בשם ר' ישמעאל בר"י כפסחים קיח: קיט..

ממקראיו הפרטים לא מצינו שום דבר וגם לא ממשפחתו ואך זאת מצינו שדודו אחי אמו היה מגדולי הדור בבבל כיבמות פ"יא ה"א שאמרו שם אחוא דאימיא דר"כ חלף בלילה ביחידי - שמע רב ומר מאן עביד דא אלא אחוי דאימיה דר"כ.

וזה ר"כ היה כהן כמפורש פסחים קיג. שא"ל רב פשוט נבילתא - ולא תימה כהנא אנא. וכן עירובין קה. אמר ר"ה, רב כהנא מסייע כהנא.

רב כהנא ב) תלמידו דרב

כמפורש שבת קנב. רב כהנא הוה פסיק סידרא קמיה דרב כי מטא להאי קרא (ותפר האביונה) נגיד ואתנח, אמר ש"מ בטל ליה חמדה דרב (ומזה אנו רואין שאין זה ר"כ דברכות סב. שגגא תותיה פורייה דרב שאז היה רב בכל כחו), וב"מ סד: אר"כ הוה יתיבנא בשילהי פירקי דרב ושמעית דקאמר קרי קרי ולא ידענא מאי קאמר וכו'.

וכן מצינו ר"כ אמר רב כברכות יד:, שבת לח., תענית יב:, יבמות קב., כתובות עט: קב., גיטין עא., ב"ק קיד:, בעא מרב כב"ק קטז..

וכן קבל משמואל כדמצינו ר"כ אמר שמואל ככתובות קא., נדרים כח., שאל משמואל ביבמות קב:.

ובחיי התלמיד הגדול הזה אירע מקרה לא טוב אשר עי"ז הוצרך לעלות לא"י כמפורש ב"ק קיז. ההוא גברא שרצה למסור ממון ישראל ביד עכ"ום אתא לקמיה דרב א"ל שלא יעשה כן והוא השיב שלא ישמע לו. ורב כהנא ישב אז קמיה דרב וקינא קנאת ה' צבאות והכהו עד ששבר מפרקתו ומת, א"ל רב עד האידנא הוו פרסאי דלא קפדי אשפיכת דמים והשתא איכא יונאי דקפדי אשפיכת דמים (ובדק"ס איתא להיפוך ושם באות ע' שעד

שנת תקלח היתה בבל תחת יד רומי ואח"כ כבשה מלך ארדשיר ובאת תחת ממשלת פרס) ואמרי מרדון מרדין, קום עלה לא"י וקביל עליך דלא תקשה לר' יוחנן שבע שנין, ובירושלמי תרומות פ"ד ה"ז שקודם שהלך לא"י שאל משמואל בדין מדומע וא"ל שמואל כד תסלק לא"י את שאיל לה. וכשבא שמה מצא את ר' יוסי (ר' אסי) דאמר בשם ר' יוחנן. וברכות פ"ב ה"ח מפורש שהיה אז יניק וחכים כשעלה לא"י.

וכשבא לא"י אשכחיה לר"ל דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן (שהיה חוזר ושונה להם מה שדרש ר"י אותו היום) אמר להו רב כהנא ר"ל היכא? אמרו לו אמאי, א"ל האי קושיא והאי פירוקא, אמרו ליה לר"ל אזל ר"ל א"ל לר"י ארי עלה מבבל לעיין מר במתיבתא דלמחר. ובמתיבתא דר"י היה שבע שורות תלמידים יושבין לפניו וכשבא ר"י לישיבה הושיבו את ר"כ בשורא הראשונה לפני ר"י אמר שמעתתא ולא הקשה לו כלום, וסברו יען שאין לו מה להקשות והורידוהו בשורה השניה, וגם אז לא הקשה כלום עד שהורידוהו בשורה האחרונה, ויאמר ר"י לר"ל הנה הארי שאמרת נעשה שועל. ור"כ שלא שאלו כלום היה יען שקבל עליו שלא יקשה לר"י שבא שנים, אך מפני הבזיון שנעשה לו אמר מה שהורידוני שבע שורות יהא כפרה תחת השבע שנים, ואז קם ר"כ ואמר ליהדר מר ברישא, אמר ר' יוחנן שמעתתא ואקשיה והעלוהו לשורה השישית וכן הקשה לו פעם שנית ושלישית עד שהעלוהו לשורה העליונה אצל ר"י.

ור' יוחנן ישב מעל לעם על שבע מצעות, וכשהתחיל להקשותו ולא יכול להשיבו שמטו מתחת ר"י המצעות עד ששמטי מתחתיו כל המצעות עד שישב ר"י על הארץ, ור"י היה אז כבר זקן וגבות עיניו היו גדולות, ובקש ר,י שיגביהו את גבות עיניו כדי שיוכל לראות את החריף הבבלי הזה. ור"כ היה שפתו קרוע ע"י מכה והיה נראה תמיד כשוחק, אך ר"י לא ידע מזה וסבר ששוחק עליו על שלא היה יכול לענותו על קושיותיו, חלש דעתיה דר"י ונח נפשיה דר"כ. למחר כשאמר ר"י לתלמידיו ראו דרכי הבבלים שאין להם ד"א, אז ספרו לו דדרכיה הכי, אז בעי ר"י רחמי וחיה, ובקש מחילה ממנו ואמר אלו ידעתי כן לא הוה חלשא דעתי השתא ישב אדוני אצלנו, אך ר"כ השיבו עם יוכל אתה להבטיחני שלע תכעיס עלי עוד אשאר פה ואם לא, לא אוכל להיות פה כי לא בכל יום מתרחש ניסא. ואז שאלו ר"י כל ספיקא דהוה ליה והוא פשט ליה, והיינו דאמר ר"י דילכון אמרי? דילהון היא, (היינו שבני בבל יותר גדולים מבני א"י).

ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ח יסופר שר"כ היה אז יניק וחכים (וכשאירע לו המעשה עם ר' יוחנן שמת ואח"כ חיה) פגשו חד בר פחין (לץ) ושאלו בדרך הלצה מה קלא בשמיא שמע א"ל שמע שהוא ימות וכן היה. וכן אירע לשני, ויאמר ר"כ הלא עליתי לא"י למיזכי

ולהגות בתורה ולבסוף חוטא אני להרוג בני אדם, ובא לר"י ושאלו אם אחד שאמו מבזה אותו ואשת אביו מכבדו להיכן ילך א"ל ילך למקום שמכבדין אותו. וזה היה כמו נטילת רשות לחזור לבבל, אך ר"י לא הבין כונתו ותמה מה שלא בא ר"כ אצלו ליקח ברכת הפרידה, אך תלמידיו א"ל הלא אתה בעצמך אמרת לו שיחזור לבבל.

והנה אם כי יסופר המעשה בקצרה כדרך האגדה שתספר אך מקרי הדברים העקרים, אבל בל"ס נמשך זמן שנים אחדות שהיה בא"י, ובאמת קבל גם מר' יוחנן כדמצינו שבת פה:, ע"ז לה: ר"כ אר"י. ובכתובות מו: שלח ר"כ (לבבל) משמיה דר"י.

וכן אפשר שקבל מר"י דרכי הרפואות כדמוכח שבת קי: דאר"י הרוצה שיחממנו יקנחנו בסדינו, רב אחא בר יוסף חש ביה, עבד ליה ר"כ (רפואת ר' יוחנן) ואיתסי.

וכן שקיל וטרי עם ר"ל ככלאים פ"א ה"ו שבעי כהנא מר"ל המרביע בחית הים מהו - א"ר יוסי בר' בון בהא פרס כהנא מצורתיה על ר"ל וצדייה (שלה היה יכול ר"ל להשיב לו כלום).

ובב"ר פ"ז-ד העתיק שלא כהוגן כי שם איתא ר' ירמיה כהנא והטעות בא מבבלי ב"ק נה., ומצינו שבת סג. ר"כ אר"ל.

והנה מכל המעשה הנפלא הזה ברור לנו שר"כ כשבא לא"י היה אז עול ימים, ור' יוחנן היה אז כבר גבר סבא, וכשבא לבית המדרש שאל "ריש לקיש הכא" אף שר"ל ישב אז בב"המד וחזר עם בני הישיבה את לימוד המתיבתא דר"י. ומזה אנו רואין בבירור שלא ידע את ר"ל ולא ראהו מעולם. ולכן קשה מאוד להבין דברי רבותינו בעלי התוס' בסוכה מד. ד"ה והא. וגיטין פד: ד"ה ר"י, שר"כ עלה לא"י שתי פעמים, פעם הראשונה בימי ר"ש בר רבי ופעם השניה בימי ר' יוחנן, וזה דבר שאי אפשר לומר שאם כן איך אמרו שהיה אז ר"כ עול ימים, ועוד הלא מפורש ר"ה רפ"ד שר"י ור"ל שאלו מרב כהנא בזמן שהיה כפעם הראשונה ואמרו הא גברא רבה דנישאל ליה וא"כ איך לא ידע את ר"ל כשבא בפעם השנית לא"י? ובר מן דין הלא ידוע שר"כ תלמיד חבר דרב היה כהן כמפורש בערכו, אבל רב כהנא זה שבא לר"י מפורש שלא היה כהן כפסחים מט. שאמר אי לא נסיבנא כהנתא לא גלאי, א"ל והא למקום תורה גלית א"ל לא גלאי כרגלי אינשי (ופרש"י שאר תלמידים יוצאין מדעתן ואני יצאתי בע"כ מחמת מרדין ואימת מלכות). ובחולין קלב. ר"כ אכל מתנות בשביל אשתו (שנשא כהנת) א"כ מפורש שהוא לא היה כהן, והאמת יורה דרכו שר"כ שעלה לא"י בימי ר"ש בר רבי הוא ר"כ תלמיד חבר דרב וחבירו דרב אסי, וזה ר"כ היה תלמידו דרב ובסוף ימי רב היה אז עוד עול ימים, וזה ברור.

ומה שמצינו קידושין ח. רב כהנא שקל סודרא בפדיון הבן, והוקשו שם בתוס' שמזה משמע שהיה כהן, ומפסחים מט. משמע שלא היה כהן ותרצו די"ל דתרי ר"כ הוו, אי נמי י"ל דבשביל אשתו היה לוקח כחולין קלב.. ל"ק מידי כי זה ר"כ היה חבירו דרב אשי כמפורש הלשון דאמר רב אדי לא אמרן אלא כגון ר"כ "דגברא רבה הוא" ומבעי ליה סודרא אריש ועיין ערכו.

וכשחזר ר"כ לבבל כפי הנראה לא מצא עוד את רב ושמואל, ורב הונא ישב על כסא רב, ורב יהודה יסד ישיבתו גדולה בפומבדיתא וישב רב כהנא עמהם ככל תלמידו דרב ושמואל שישבו לפני ר"ה, וזה שמצינו מו"ק יג: ר"ה שרא להו להנהו כרופייתא - איתיביה ר"כ לר"ה וכו'. ובחולין קיא. יתיב ר"כ אחורי (כצ"ל) דרב יהודה קמיה דר"ה ויתיב וקאמר וכו'. וביצה לג. אותיב לרב יהודה, וביומא יא. תני קמיה דרב יהודה - א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות - א"ל ר"כ והתניא וכו'.

וב"ב מא: ר"כ שקל כידקא בארעיה אזל הדר גודא בארעא דלא דידיה אתא [הבע"ד] לפני רב יהודה והביא עדים - א"ל רב יהודה שצריך לשלם א"ל ר"כ כמאן כרש"בא - והא מייתינא איגרא ממערבא דאין הלכה כרש"בא א"ל לכי תיתי, (ומזה משמע שר"כ היה בא"י). ובחולין יט. יתיב ר' אבא אחורי דר"כ ויתיב ר"כ קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר וכו'. ובשבועות לו. יתיב ר"כ קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר הא מתני' כדתנן א"ל (רב יהודה) כנה.

ובנדה כו: יתיב רב יצחק בר שמואל בר מרתא קמיה דר"כ ויתיב וקאמר אר"י אמר רב, ושקלו וטרו כחברים, כי באמת היו כולם תלמידי דרב, ואך יען שר"ה ורב יהודה היו ראשי מתיבתות לכן ישב לפניהם.

ובנדרים ז. מצינו רב חלבו חלש אכריז ר"כ רב חלבו באיש וכו'.

וכל גדולי תלמידי דר"ה ורב יהודה קבלו גם מר"כ, ר' אבא אכ"כ כשבת לח. קכה..

רב חיננא אר"כ אמר שמואל כנדרים כח:.

טבי אמר כהנא ריש שקלים.

רב יוסף אר"כ כעירובין סז:, יבמות קב., מנחות לב., ומצינו יבמות יז. יתיב רב יוסף אחורי דר"כ וכו'.

וכן ר' יצחק כר"ה ג: א"ר יצחק - מתקיף לה ר"כ - א"ל ר' יצחק רבי, מטונך וכו'.

וכן רבה אמר ר"כ אמר רב כיבמות קב. ומצינו ב"ק סא: שרבא הקשה לו.

ואפשר שרב מרי בריה דר"כ הוא בנו יען כי מצינו זבחים נה. דאמר רבא מדתני רב מרי בריה דר"כ, ולפי סדר הזמנים הוא ר"כ תלמידו דרב.

רב כהנא ג) תלמידו דרבה

הוא זכה עוד לשמש בימי עלומיו את רב יהודה כיבמות קא: אר"כ הוה קאימנא קמיה דרב יהודה ואמר לי תא סק לזירזא דקני לאיצטרופי בי חמשה.

והיה תלמיד מובהק לרבה כסנהדרין מא: רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי בר חמא א"ל מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה, א"ל ומאי קשיא לך - אמר להו אי הכי אמריתו בה, טובא אמריתו. ובשבועות לו: רב אחא ב"ה ורב שמואל בריה דרב"בח ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו שבועות כי רבה פגע בהו רב כהנא א"ל - אמר להו רבה בר איתי מאן תנא - א"ל ר"כ בר מינה דההיא דאנא תנינא לה וכו'.

וכן מצינו שאמר בשם רב גידל אמר רב כנדה י., ואמר משמיה דעולא ככתובות עד:.

והיה באמת אדם גדול כשבת סג. א"ל רב כהנא למר בריה דר"ה (וי"ג דרבינא וצ"ל דרבנאי כגרסת דק"ס) האי בד"ת כתיב - א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אר"כ כד הוינא בר יח' שנין והוה גמירנא לכוליה הש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא וכו'.

ואח"כ עלה לא"י כר"ה פ"ב ה"ה ר' חייא בר אבא הוה מתפלל ונכנס ר"כ ועמד אחוריו להתפלל ולא היה יכול רח"בא להשלים תפלתו - א"ל האם אתם נוהגין גבייכו מצערין רבריכון? א"ל רבי, אנא מדבית עלי אנא וכתיב אם יתכפר - אבל בתפלה מתכפר. והתפלל עליו וזכה למיסב עד דאיתעבדון טפרוי סמוקין. ושם קבל מתלמידי דר' יוחנן ומצחנו אותו שחזר לזמן קצר לבבל כפסחים נב: רב ספרא נפק מא"י לחו"ל לוו בהדי ר"ה בריה דרב איקא ורב כהנא - א"ל רב כהנא הכי אמר ר' אבהו הלכה כרש"בא.

וכן מצינו בכורים פ"ב ה"א כהנא שאיל לר' זעירא.

וכשהיה בבבל מצינו בנסרים כב: שאיקלע לבי רב יוסף א"ל רב יוסף לטעום מר מידי א"ל לא מרי כולא לא טעימנא ליה, א"ל לא מרי כולא לא טעימת ליה (שאסור להתיר לך). אבל כפי הנראה חזר לא"י ונתעלה מחבר להיות נסמך כסנהדרין פ"א ה"ב אר"כ חבר הוינא ואעלי ר' תנחום בר חייא לקידוש החודש וסלקית ממיניינא. ובר"ה פ"ב ה"ה ר"כ איתמני קדמי מן ר' יעקב בר אחא, עאל רי"בא קדמיי מיניה - לעיברוא, אמר (ר"כ) הלא הוא מרי דשמועתא דאמר בשם ר' יוחנן שמי שנתמנה תחלה נכנס תחלה והוא עצמו אינו מקיים דבריו.

ומכל אלו המקומות אנו רואין שזה ר"כ היה בבלי והיה כהן א"כ אי אפשר לומר כדעת סה"ד שהוא ר"כ שבא לפני ר' יוחנן כי כבר בארנו שזה ר"כ לא היה כהן. וזה ברור.

ממקראיו הפרטים מצינו שהיה יפה תואר מאוד כב"מ פד. וב"ב נח. שאמרו שופריה דר"כ מעין שופריה דר' אבהו. ובקידושין מ. יסופר שהיה מזבן דיקולי (ויעין שהיה יפה תואר) תבעתיה מטרוניתא, א"ל איזיל איקשיט נפשאי, סלק וקא נפיל מאיגרא לארעא,

אתא אליהו קבליה א"ל אטרחתן ד' מאה פרסי, א"ל מי גרס לי עניותאי, יהיב ליה שיפא דדיגרי.
והאריך ימים רבים בא"י כדמובא לעיל.

רב כהנא ד) רבו דרב אשי

הוא היה תלמידו דרבא כב"ק מא: שאמר משמיה דרבא. ובכתובות סג. א"ל רב גמדא - והאמר ר"כ מיבעיא בעי רבא ולא פשיט, ובנדה סו: אמר רבא אשה לא תעמוד ע"ג כלי חרס ותטביל, סבר ר"כ למימר - א"ל רב חנן מנהרדעא התם וכו'.
וחבריו היו רב ביבי בר אביי כעירובין צ. בעי רב ביבי בר אביי - אמר רב כהנא לאו היינו דרמי בר חמא - אמר רב ביבי בר אביי וכי מאחר וכו'.
וכן ר"פ היה חבירו כדמצינו קידושין מה: שחולקין.
וזה רב כהנא היה הריש בעיר פום נהרא, ויסד שם ישיבה גדולה כי כשנפטר רבא נתרבו אז ישיבות גדולות, ר"פ מלך בנפש ור"נ בר יצחק בפומבדיתא ורב זביד בנהרדעא, וזה שמצינו קידושין עב. אמימר שרא לר"ה בר נתן - א"ל רב אשי מאי דעתך - והא בי רב כהנא לא מתני הכי, ובי ר"פ לא מתני הכי, ובי רב זביד לא מתני הכי.
וכפי הנראה היתה עוד פום נהרא סמוכה לנהרדעא לדעת ערך מלין (בערך איהי דקורא) שעיר דוקרת היתה סמוכה לנהרדעא ומצינו ששלחו בני פום נהרא לר"נ בר ר"ח שאלה והוא היה בעיר דוקרת, ולכן היה רגיל ר"כ אצל רב זביד מנהרדעטא (שהיה רבו דאמימר כקידושין עב: שלא קבל אמימר דברי רב אשי משום דשמיעא ליה מרב זביד מנהרדעא) וזה שמצינו אמר רב כהנא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא כיבמות יח: מח:, כתובות מ., ב"ק טז עא:, ב"מ סט., סנהדרין סט:, ע"ז סג:, ערכין ו., ובכולן שקיל וטרי עמו כחבר, אבל רב זביד היה קשיש מר"כ וכדמצינו מו"ק כז: שר"כ הספיד לרב זביד בפום נהרא.
ומצינו הרבה פעמים בש"ס שר"כ היה הריש בפום נהרא כב"ב כב. הנהו עמוראי דאייתו עמרא לפום נהרא - אתו לקמיה דר"כ וכו', ושם פח. ההוא גברא דאייתי קרי לפום נהרא - אתו לקמיה דר"כ. ובקידושין פא: רב חנן מנהרדעא איקלע לר"כ לפום נהרא - א"ל לא סבר לה מר וכו', ובחולין צה: רב נחמן (צ"ל רב חנן וכן הוא בהרי"ף והרא"ש) ונהרדעא איקלע לבי ר"כ לפום נהרא - א"ל ר"כ שקול ואכול וכו', וברכות לא. ר"כ אלוייה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבכל כי מטא להתם א"ל (רב שימי ב"א לר"כ) ודאי דאמריתו - א"ל אדכרתן מלתא דאמר ריי"בר"ח וכו'.

ור"כ זה זכה להעמיד תלמיד גדול כרב אשי כדמצינו כמה פעמים שאמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא אמר לן כברכות לט. מב.. כי הוינן בי ר"כ הוה אמר המבדיל וכו, ובכתובות סט. כי הוינן בי ר"כ הוה מגבינן אפילו מעמלי דביתי, וב"ק צה: קיד.. חולין צו: כי הוינן בי ר"כ איבעיא לן וכו', וב"ב כב: כי הוינן בי ר"כ הוה אמר מודי ר' יוסי וכו', ובחולין נג: כי הוינן בי ר"כ אייתו קמן ההיא ריאה.

וכן אמר רב אשי חזינא ליה לר"כ וכו' כברכות לט:, שבת י. סא.. פסחים קיא:, סוכה סו.. וכן אמר רב אשי אמריתא לשמעתא קמיה דר"כ כב"מ צב.. ב"ב עו: קיד.. שבועות ד.. חולין יא:, נדה נא:, הקשה לר"כ כשבת קלז.. פסחים עב: פו:, ביצה מ.. יבמות ח: י. צד:, קידושין סה:, ב"מ ט. קד:, ב"ב לה:, ובכל אלו המקומות ידבר אתו כתלמיד עם רבו.

ובסוכה ז. רב אשי אשכחיה לר"כ דקעביד טפח שוחק - א"ל לא סבר לה מר להא דרבא - א"ל אנא וכו', וביבמות קו: אשכחיה דקא מצטער ומקרי לה לא אבה יבמי א"ל לא סבר לה מר להא דרבא א"ל מודה רבא וכו', ומגילה ז: יתיב קמיה דר"כ, ובשבת קלו. רב אשי איקלע לבי ר"כ - א"ל לא סבר לה מר וכו'.

ור"כ החשיב מאוד לתלמידו הגדול וקראו מר כיבמות קא: רב אשי איקלע לבי ר"כ א"ל סליק מר לגבן למלוי בי חמשה (ואי אפשר לומר שהוא ר"כ חבירו דרב אשי יען כשמלך רב אשי היה הוא ריש הגולה וכל עניני הצבור היו נעשין תחת רשותו).

וכן מצינו רב אדא קרחנאה קמיה דר"כ אמר משמיה דרבא כיבמות י..

וכן מצינו רב אחא אר"כ כחולין צג:.

ובן רב אחא בריה דרב יוסף בריה דרבא שאל מר"כ כחולין קמא..

וכן רב אחא בריה דרבא היה תלמידו כסוכה לב: שאמר הואיל ונפיק מפומיה דר"כ, ובחולין ו: אמר לרב אשי, רב כהנא מצריך בדיקותא וכו'.

רב איתי כסוכה יט. שאשכח לר"כ דקמסכך - א"ל לא סבר לה מר להא דרבא - אחוי ליה וכו'.

רב הלל היה תלמידו כשבת קט., חולין נג. שאמר לרב אשי כי הוינן בי ר"כ.

וכן רב יימר (חבירו דרב אשי) מצינו ע"ז נט. איתיביה לר"כ - א"ל הביא קאמרת אנא לכתחילה קאמינא, וב"ב קעא: א"ל רב יימר ואמרי לה רב ירמיה מדיפתא לר"כ וכו'.

נאנאי בריה דר"י בריה דרבא הקשה לו כיבמות סו..

וכן רב בר שבא כברכות יט: שתרגם קמיה דר"כ - אחיכו עליה - אמר ר"כ גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה, ומו"ק כו. הקשה לר"כ ואימא עד דהוו כולהו - א"ל על

הפסיק הענין, וב"מ סו: רב בר שבא הוה מסיק ביה ר"כ זוזי - סבר רב פפא למימר - א"ל ר"ה בריה דרב יהושע וכו'.
הלכותיו ומאמריו מפוזרין בכל הש"ס אך בכמה מקומות קשה מאוד להבין איזה ר"כ הוא.
ממקראיו הפרטים מצינו שמת לו ילד קטן כשבת קלו. רב אשי איקלע לבי ר"כ איתרע ביה מלתא הנו תלתין יום חזייה דיתיב וקא מתאבל עליה א"ל לא סבר לה מר וכו'.
וכן היה לו בנים גדולים ועשירים כמעילה יט. שא"ל רב זביד דלמא דהבא דרמיין כלתיך הוא (ופירש"י שאינן משמרות תכשיטיהן כראוי).
ופטירתו נזכרה פסחים ג: שאמרו ר"כ חלש שדרוה רבנן לרב יהושע בריה דרב אידי א"ל זיל בדוק מאי דיניה אתא אשכחיה דנח נפשיה, קרעיה ללבושיה - ובכי ואתי, א"ל נח נפשיה? א"ל אנא לא קאמינא ומוציא דבה וכו', ועיין ערך רב יהושע בריה דרב אידי.

רב כהנא ה) חבר רב אשי

היה תלמידו דר"פ כשבת פט. א"ל ההוא מרבנן לרב כהנא מ"ט לא שכיחת קמיה דרב פפא ור"ה בריה דרב יהושע דמעייני באגדתא. וכפי הנראה שמע לעצת ההוא מרבנן כדמצינו כתובות פו. א"ל ר"כ לר"פ לדידך דאמרת פריעת בע"ח מצוה, אמר לא ניחא לי דאעביד מצוה מאי - א"ל חנינא וכו'. ובגיטין פט: הקשה לר"פ - א"ל שאני התם.
וכן ישב לפני רב פפי ורב זביד כסוטה מה. א"ל ר"כ לרב פפי ואמרי לה לרב זביד תפשוט ליה מר' אבהו - א"ל ולטעמך וכו', וב"מ קא. א"ל ר"כ לרב פפי ואמרי לה לרב זביד אלא הא דתניא וכו', וב"ב קלב: סבר רב פפי למימר - א"ל ר"כ אלו וכו', ומעילה יט. א"ל ר"כ לרב זביד ודהבא לא - א"ל דלמא. ואין זה רב זביד מנהרדעא אך רב זביד שמלך בפומבדיתא ונפטר תרצו לשטרות.
וכן ישב לפני רב שימי בר אשי כחולין יא: אמר ר"כ אמריתא לשמעתא קמיה דרב שימי [בר אשי] וכן הוא תמורה כח., ובזבחים עא: איתא בטעות אמר רב אשי וצ"ל ר"כ, ובחולין נג. ר"כ משמיה דרב שימי בר אשי, וע"פ עדות רש"ג באגרתו ח"ג ספ"ג שמלך בפומבדיתא אחר רפרם משנת תשו עד תשכה. והנה אף שהיה שם ריש מתיבתא אבל ישיבת רב אשי בסורא היתה המתיבתא הגדולה וכולם היו כפופין תחתיו יען כי שם סידרו את הש"ס וכל חכמי הדור היו נקבצין שמה לפרקים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולכן מצינו ברכות כד. א"ל ר"כ לרב אשי התם אמר רבא - הכא מאי א"ל אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו?, ומנחות קו. א"ל ר"כ לרב אשי והא איכא לספוקא - דאמר רבא, וכתובות כ: רב אשי ידע סהדותא לרב כהנא א"ל (רב אשי) מי דכיד מר האי

סהדותא א"ל לא - לסוף אידכר רב אשי אסהיד ליה, חזייה לר"כ דהוה מחסם א"ל מי סברת דעלך קא סמיכנא וכו'.
ובספר דו"ד ח"ג ספ"טז צד 182 יאמר שזה ר"כ שמלך בפומבדיתא הוא רבו דרב אשי ובמחילה מכבודו שטעה בזה. וזה ר"כ נפטר יג' שנים קודם רב אשי, אבל ר"כ רבו דרב אשי נפטר שנים הרבה קודם ר"כ זה, וזה ברור.

רב כהנא אחוה דרב יהודה

נזכר חולין קיא: יתיב קמיה דרב הונא, אבל הוא ט"ס וצ"ל יתיב רב כהנא "אחוריה" דרב יהודה, וכן הוא בהרא"ש ובדק"ס.

רב כהנא בר' אליעזר בן יעקב

כן הוא בנזיר מג:, אך פשט הברור שר"כ תני ברייתא שנשנית בדבי רא"בי.

רב כהנא בר ביזנא

א"ר שמעון חסידא, נזכר ילקוט יחזקאל רמז שמז אמר אלמלא נצטננו גחלים וכו', והוא ט"ס כי המאמר הוא מיומא עז. ושם רב חנא בר ביזנא.

רב כהנא בריה דרב חיננא סבא

נזכר פסחים עו: תנ יפת שאפאה וכו'. ובסה"ד מביא מיוחסין שהיה תלמיד שמואל, וכותב ע"ז לא מצאתי, אבל בסה"ד לא העתיק יפה כי ביחסין מביא אך רב כהנא בר חיננא תלמיד שמואל וקאי על רב חיננא אביו שהיה תלמיד שמואל כדרכו תמיד, וכדמצינו באמת רב חיננא בר כהנא שאמר תמיד בשם שמואל כמבואר בערכו, אבל רב כהנא בריה דרב חיננא סבא הוא אמורא אחר כי רב חיננא סבא היה תלמידו דר' אסי כפסחים עה..
וביוחסין השלם מביא רב כהנא בר חיננא, רב כהנא בריה דרב חיננא סבא, והיה להיוחסין הגרסא בפסחים עו: כגרסת דק"ס רב כהנא בריה דרב חיננא.

כהנא בר יודן

ר' אבא בריה שהש"ר פ"ד-יד.

כהנא בר ירמיה

נזכר ערלה פ"ג ה"ב, אבא בר ירמיה, כהנא בר ירמיה בשם שמואל.

רב כהנא בר טוביא

נזכר עירובין ח. בדפוס שאלוניקי וגרסא שלנו בר מלכיו.

רב כהנא בר מלכיה
בירושלמי ברכות פ"ו ה"א-מ: אמר בשם רב, וביוחסין ח: אמרו שהיה רבו דרב, ומצינו בב"ר פ"לא-ז ר' הונא ור' ירמיה בשם ר"כ בר מלכיה.

רב כהנא בר מניומי
ערך רב כהנא בר תחליפא.

רב כהנא בר מתתיה
נזכר עירובין ח: לגרסת דק"ס, וגרסא שלנו בר מניומי, אבל גרסת היוחסין היה בר מתתיה וכן הוא באו"ז ס"קיד, ובמנחות סו: איתיביה רב כהנא בר תחליפא לרב כהנא בר מתתיה.

רב כהנא בריה דרב נחוניא
היה שמעיה דרב יהודה כמפורש תענית כד:.

רב כהנא בריה דרב נחמיה
נזכר יבמות עא: אמר רבא.

רב כהנא בריה דרב נתן
נזכר יבמות ס: ומשמע שם שהיה בזמן רב אשי, ונראה שצ"ל רב הונא בריה דר"נ.

רב כהנא בר תחליפא
בעירובין ח: אר"כ בר תחליפא משמיה דר"כ בר מניומי משמיה דר"כ רביה דרב, ואמרי לה ר"כ מר מלכיו היינו ר"כ רבו דרב - אמר רב כהנא הואיל ושמעתתא דכהני היא אימא בה מלתא, והב"ח גורס (תחת משמיה דר"כ רבו דרב) משמיה דר"כ רבה ואמרי לה ר"כ בר מלכיו היינו ר"כ רבה, ובדק"ס גורס רב הונא בר תחליפא משמיה דר"כ רבה, ובדפוס פיזרו ווינציא רפה יושטינאן בסיליאה וקושטא (תחת בר מניומי) איתא בר מתתיה, וכן הוא באו"ז ס"קיד וביוחסין.
וכן נזכר במנחות סי: איתיביה ר"כ בר תחליפא לר"כ בר מתתיה, ובירושלמי ע"ז פ"ב רה"ט ר"ז, כהנא בר תחליפא חנן בר בא בשם רב.

רב כהנא חמוה דרב משרשיא
נזכר ב"ב צז: בעי מרבא, ובכתובות ק: רב כהנא הוה בידיה שיכרא דרב משרשיא בר חלקאי יתמא אפשר שהוא ר"כ זה.

רב כהנא רבו דרב
ערך ר"כ בר תחליפא.

כובס
שם זה מצינו כמה פעמים עם חכמי ישראל בזמן התנאים.
בברכות כח. כשהתפייס ר"ג לר' יהשוע אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן א"ל ההוא כובס אנא אזלינא.
ובסנהדרין לח: כששאל הצדוקי לר' ישמעאל בר"י כתיב וה' המטיר - מאת ה'. מאתו מיבעי ליה, א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב וכו' א"ל מנ"ל הא א"ל מפירקיה דר"מ שמיע לי.
ובנדרים מא. כי היה גמיר רבי יג' אפי הלכתא אגמריה לר"ח שבע מנהון לסוף חלש רבי אהדר ר' חייא קמיה הנהו ז' אפיה דאגמריה, שיתא אזדו, הוה ההוא קצרא (כובס, רש"י) הוה שמיע לרבי כדהוה גריס להו, אזל ר"ח וגמר יתהון קמי קצרא - א"ל רבי אתה עשית אותי ואת חייא.
ובכתובות קג: יסופר שההוא יומא דאשכבתיה דרבי נפקא ב"ק ואמרה כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן לחיי הע"הב, ההוא כובד כל יומא הוה אתי קמיה, ההוא יומא לא אתא כיון דשמע הכי סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית, יצתה ב"ק ואמרה אף ההוא כובד מזומן לחיי הע"הב.

כוברי
ערך בן כוברי.

כיפר
ר' יוסי בן כיפר יבמות יא:, ויש ר"י בן קיפר עיין ערכם.

כלבא שבוע
ערך בן כלבא שבוע.

כלייליל
בזבחים קיח: אמר רב יוסף חד ברא (הוא אביי) הוה ליה לכלייליל ולא מיתקן. והוא היה אחי רבה כדמובא בערוך ערך אביי מתשובת ר"ש גאון. וכשמת נשארה אשתו מעוברת וילדה את אביי. והיוחסין גורס ביילייל, אבל ביוחסין השלם איתא כלייליל.

כפותאי
יהושע בן כפותאי חתנו דר"ע שבת קמז..

ר' כרוספדאי
נזכר בזהר חדש רות פ"א, ויסופר שם שחלש עאל לגביה ר' יוסי בן קסמא ורבנן, וביום השבת חשבו שמת, ואח"כ במוצ"ש חיה ע"ש, ובזהר שלח קסד: שהיה עולה תמיד לס"ת ששי והאריך ימים ע"ש, ועולי שנים היו.

ר' כרוספדאי בריה דר' שבתי
ר' כרוספדאי (סתם) ערך ר' קריספי.

כרנבו
אמתלאי בת כרנבו (אמו של אברהם אבינו) ב"ב צא..

כרסנא
ר' שמעון בר כרסנא דמאי פ"ג סה"א, ויש גורסין ברסנא.

כתריאל
ר' ישמעאל בר כתריאל ערך ר' ישמעל בן כתריאל.

ל

ר' לוי הכהן בר חלפתא
נזכר תנחומא וירא-כה.

ר' לוי בר חמא
בברכות ה. א"ר לוי ב"ח אר"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר וכו'. וכן אמר שם משמו מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות - מלמד שכולם נתנו למשה מסיני, וגרסת דק"ס ר' לוי בר לחמא, ובסוכה מז. א"ר יוחנן אומרים זמן בשמיני - וא"ר לוי בר חמא ואיתימא ר' חמא בר' חנינא תדעו וכו', וגם שם גרסת דק"ס בר לחמא, וכן הוא בדפוס פיזרו ווינציא וקושטא.
ובתענית טז. למה נותנין אפר בראש כל או"א פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא - ולמה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי ב"ח ור' חנינא, וגרסת דק"ס ר' לוי בר לחמא ור' חמא בר' חנינא.
ובזבחים נג: ר' לוי בר חמא א"ר חמא בר' חנינא רצועה היתה יוצאה וכו' וגרסת דק"ס ר"ל בר לחמא. וכן מצינו באמת ר"ה כט: א"ר לוי בר לחמא א"ר חמא בר' חנינא. וב"ב טו. א"ר לוי בר לחמא איוב בימי משה היה, ובל"ס הוא שם של אמורא אחד.

ר' לוי בר טרפון
נזכר איכ"ר פ"א-לג ר' יהודה בר' סימון בשמו, אך צ"ל בר פרטא כדמובא המאמר ויק"ר פכ"ג-יב.

ר' לוי בר לחמא
ערך ר' לוי בר חמא.

ר' לוי בר נזירה
בירושלמי ברכות פ"ב סה"א אמר כל האומר שמועה משום אומרה שפתותיו רוחשות עמו בקבר. וביבמות צז. מובא המאמר ע"ש שמעון נזירה.

לוי בר סימון
נזכר חולין קמא: ש-אקני פירות שובכו לרב יהודה אתא (רב יהודה) לקמיה דמר שמואל וכו'.

לוי (סתם) בר סיסי
(תלמידו הגדול דרבינו הקדוש).
זה דבר מוסכם שסתם לוי הוא לוי בר סיסי כסוכה נג. לוי אחוי קידה קמיה רבי ובירושלמי ברכות פ"א ה"ה הגרסא לוי בר סיסי. וכן יבמות ט. א"ל לוי לרבי מאיר איריא דתני ט"ו וכו', ובירושלמי שם הגרסא לוי בר סיסי. וכן שם קה. לוי נפק לקרייתא ובירושלמי שם פ"יב ה"ו לוי בר סיסי, וע"פ רוב נקרא בבבלי בשם סתם לוי ובירושלמי בשם לוי בר סיסי.
הוא היה תלמידו הגדול דרבי כברכות מט. אותיביה לוי לרבי, ובשבת קז: בעי מרבי, ובזבחים ל: אמר רב עליו ששאל שאלה גדולה ודבר חכמה. ובע"ז יט. לוי ור"ש בר רבי יתבי קמיה דרבי וקא פסקו סידרא סליק סיפרא, לוי אמר לייתי לן משלי, ר"ש בר רב אמר לייתי לן תהלים, כפייה ללוי - כי מטו להאי קרא כי אם בתורת ה' חפצו, פריש רבי ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ בו, אמר לוי רבי? נתת לי רשות לעמוד, וביבמות ט., מבנחות פ: הקשה לרבי ורבי השיבו בדרך שחוק כמדומה אני שאין לו מח בקודקדו.
והיה לו התמנות גדולה בהמתיבתא כסנהדרין יז: (אמרו שב"מ שאמרו) למדין לפני חכמים הוא לוי (אבל כשאמרו לפני רבי הוא מחלוקת רש"י ותוס', דעת רשי במנחות פ: שהוא לוי, ודעת התוס' שם שהוא חכם אחר, ועיין מעילה ט: בתוס' שם).
ובמשך הזמן שישב לפני רבי מצינו שירד לבבל כר"ה כא. שאמרו לוי איקלע לבבל בחדסר בתשרי אמר בסיים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא.

וכן מצינו שהיה בנציבין (שהיא חו"ל) כשבת קל. לוי איקלע לבי יוסף רישבא קריבו ליה רישא דטוותא בחלבא לא אכל כי אתא לקמיה דרבי א"ל אמאי לא תשמתינהו, א"ל אתרא דר' יהודה בן בתירא הוה (וידוע שריב"ב היה בנציבין).
וכשהיה בבל למד את טיב הארץ ויושביה כקידושין עב. שא"ל רבי הראני פרסים, א"ל דומין לחילות של ב"ד, הראני חברין - הראני ת"ח שבבבל א"ל דומין למלאכי השרת. (וזה מראה בעליל ששקר דברי האומרים שלא היה בבבל תורה עד שיסדו רב ושמואל את ישיבתם).
ורבי היה גדול כ"כ בעיניו עד שקראו רבינו הקדוש כשבת קנו. כתוב אפינקסיה דלוי אמרת קודם רבי ומנו רבינו הקדוש, ובסוכה נג. שהיה מטייל קמיה דרבי בתמני סכיני. והיה חביב מאוד בעיני. רבי כאשר יסופר כירושלמי יבמות פי"ב ה"ו כשבאו בני סימונייא לרבי שיתן להם אחד שיהיה דרשן דיין חזן וסופר מתניין וכל צורכן נתן להם את לוי בר סיסי, וכשבא לעירם לקבל הרבנות עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה, אך מהכבוד שנעשה לו גבה רוחו עליו ולא ידע להשיב להם על שאלותיהם, ובאו לרבי וא"ל וכי זה האיש שאמרת לנו שיש בו כל הדברים שאנו מבקשים הלא אינו יודע מאומה? והשיב להם רבי חייכם בר נש דכוותי יהבית לכון ושלח אחריו ושאלו כל מה ששאלו לו והשיב על כולם תשובות נכונות וסיפר לרבי שמפני הכבוד הגדול שנעשה לו זחה דעתו עליו ולא יכול להשיב.
וכפי הנראה אף שהיה הריש בסימיניא היה בא לפרקים לראות את רבו הקדוש כדמצינו כתובותח. לוי איקלע לבי רבי בהלולי דר"ש בריה ורבי כבדו בברכת נשואין, ובפסחים קז. מצינו ששלח לרבי שיברא בר יג' מגני, ובל"ס שלחו כשהיה בסימוניא. ונשארו לנו מקריים שניכר שאירע זאת כשהיה הריש בעירו כאשר יסופר בירושלמי תענית פ"ג ה"ח שפ"א באו גייסות לעירו, נטל ס"ת ועלה לראש הגג ואמר רבון העולמים אין בטלית חדא מילה מן הדין ספר אורייתא ייעלון לון ואם לו ייזלון לון, מן יד איתבעין ולא אשתכחון, ותלמידו עשה כן ונענש שיבשה ידו, וכן יספר תענית כה. שפ"א גזר תעניתא על הגשמים ולא אתא מטרא אמר לפני רבש"ע עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מטרא, ויען שהטיח דברים כלפי מעלה נתגלגל הדבר שבא לפני רבי ואחוי קידה קמיה ואז מצא בע"ח לגבות את חובו ממנו ונענש ואיטלא, וברכות פ"א ה"ה שלא נתרפא מזה, וכן משמע מכתובות קג. שגם אחרי פטירת רבי היה מטלע.
והנה יען שהיה מתלמידיו הגדולים דרבי, וקבל מרבו הקדוש את פירושי המשנה לאמיתתם לכן עשה לו ככל חכמי הדור ההוא כר' חייא ובר קפרא וחבר ברייתות על

ששה סדרי משנה וזה שמצינו בדקה לוי במתניתיה כיבמות י., כתובות צו., סוטה מט:, ב"מ נה., נדה סח:, וכן תני לוי במתניתיה כיומא כד., כתובות נג: (ופרש"י לוי סדר ברייתא דששה סדרים). ובקידושין עו: תני רב שמעון (צ"ל שמעיה) בר זירא בקידושי דבי לוי, וב"ב נב: תנא רב הושעיא בקידושין דבי לוי (ופי' רשב"ם בתוספתא בברייתא דמס' קידושין שסידר לוי כמו שסידרו ר"ח ור' אושעיא, ותיבת בתוספתא מיותר).

תני לוי כגיטין פט., זבחים טו: מד: מה: קד:, מנחות מח:, חולין נו..

וכן תני לוי במתניתיה בבכורות יד:, מדמתני לוי בבכורות י..

ובספר דו"ד ח"ב צד 170 יתנפל על לוי ויאמר שלוי חבר משנה לעצמו והכניס בה דברים אשר הם בסתירה עם משנת רבי, ואף שהושיבו רבי ובטל דבריו בכל זאת פסק הדברים במשנתו יבמות י. עכ"ל.

ולפלא על חכם שכמותו שעל דבר שמפורש בדברי לוי שהוא אך מפרש דברי המשנה שלוי עומד וצווח "אע"פ ששנו חכמים במשנתינו טו', יש לנו להוסיף, וקושית לוי לרבי היה אך מפני מה לא מנו במשנה עוד אחד, ורבי השיבו שבפלוגתא לא קא מיידי, ולוי הוסיף בברייתא שלו ומפרש המשנה, וכן הוא בקידושין עו: שמפרש המשנה, ובא החכם ויאמר ממש היפוך האמת הנראה לכל שלא כן הוא.

וכשהיה בישיבת רבי התרועע עם חבירו הגדול "רב" כמפורש ביצה כד: אמר רב אנא ולוי הוינן קמיה דרבי. וכן מצינו אותם ביחד ככתובות נב. לוי סבר למיעבד עובדא כי הא מתניתא א"ל רב הכי אמר חביבי. (וכפי הנראה שזה היה לאחר פטירת רבי).

מחלוקתן מצינו פסחים יז., כתובות נג:, סוטה יא., ב"מ מא. מה:, סנהדרין פז:, זבחים נד., חולין צה. קח:, מעילה ט:, נדה לו: סד: סח..

וכן עם ר"ש בר רבי היה כחברים כדמובא לעיל.

עם ר' ינאי כב"מ קה. שחולקין.

ועם ר' חנינא ישב ימים רבים ככתובות קג: שצרה רבי שאע"פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא א"ל לוי לר"ש בר רבי צריכא למימר? א"ל צריכה לך ולמטלעתך. ורבי צוה שר' חנינא בר חמא ישב בראש אך ר' חנינא לא קביל עליה יען שר' אפס היה גדול ממנו ב' שנים ומחצה, לכן היה ר' אפס הריש בישיבה ור' חנינא ישב אבראי, וכל הזמן ההוא ישב לוי עם ר' חנינא בר חמא אבראי. וכבר בארנו בכמה מקומות שלא כל החכמים ישבו בתמידיות בבית הועד, כידוע בזמן ר"ג דיבנה היה לכל חכמי הדור ישיבות גדולות בעירם כמו ר"ע בבני ברק ור' יהושע בפקיעין אבל לעת מצוא היו נקבצין יחד ביבנה כשהוצרכו לתקן איזה תקנה כללית או להכריע איזה דין, וכן הוה אצל רשב"ג באושא

שר"ש היה בתקוע ור' יוסי בציפורי וראב"ש בעירו אבל התקבצו לפעמים לאושא, ואך בימי רבי שהגיע העת שהוצרכו לסדר המשנה ולמסרה לכל ישראל אז כמעט שנתבטלו כל הישיבות הפרטיות וכולם התקבצו וצמצמו כחותיהן אל מקום אחד, אבל כשנפטר רבי אם כי הסנהדרין לא נבטלה והיתה תח"י ר"ג בנו ואח"כ תחת יד ר"י נשיאה נכדו, אבל כמה מן החכמים הרביצו תורה בכמה מקומות וזה ר' אפס אף שהיה הריש בישיבת ר"ג ור"י נשיאה, לא היה שם בתמידיות יען כי מקומו הקבוע היה בדרום (לוד) ואך היה בא לפרקים למקום הועד בציפורי, וכן לוי אף שבל"ס היה הריש בעיר סימונאי אבל כשהיה בא לציפורי ישב עם ר' חנינא אבראי (והכונה אבראי נראה שלא היה תחת רשות והנהגת ר' אפס כשאר תלמידי הישיבה יען שהיו גדולים כמותו), אבל כשנפטר ר' אפס וישב ר' חנינא בריש אז נשאר לוי יחידי לכן גמר בדעתו לירד לבבל, וכשבא לבבל אז כבר יסד רב את ישיבתו הגדולה בסורא כשבת נט: שא"ל לרב אחא גברא רבה אריכא לנהרדעא ומטלע, ודרש כלילא שרי והבין רב שהוא לוי.

וכשבא לנהרדעא מצא שם את אבוה דשמואל שהיה מנהיג שררה אז, ושני הזקנים חכמי הדור התחברו יחד באהבה ובחבה יתירה כמגילה כט. שאמרו אבוה דשמואל ולוי הוי יתבי בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא וכו', וברכות ל. אבוה דשמואל ולוי כי היו בעו למיפק לאורחה הוו מקדמי ומצלי, וב"ב מב: אבוה דשמואל ולוי (חבירו, רש"י) תנו.

וכן מצינו ע"ז לח: מחלוקת רב עם אבוה דשמואל ולוי.

וכפי הנראה היה הדרשן ודיין בנהרדעא כדמצינו שהש"ר פ"ד פ"ח דרש לוי בר סיסי בנהרדעא, ובפסחים עו: עבד לוי עובדא בי ריש גלותא וכו'.

וכן ב"ב נד. ההיא איתתא - אתא לקמיה דלוי ואמרי לה קמיה דמר עוקבא אוקמא בידיה אתאי וקא צוחה קמיה א"ל מאי אעביד לך וכו', וכן כתובות פ"ב ה"ו אתא עובדא קומי דאבא בר אבא ולוי ושמואל.

וכל גדולי הדור קיבלו ממנו כשמואל שאמר משמיה דלוי כשבת קח:, עירובין י., סוכה ז., גיטין יג:, נדרים פב., מנחות לט:, תרומות פ"י סה"ב, שאל מלוי ב"ר פ"פ-י, וכן אמרו שבת קח: ששמואל חדא שמיעא ליה מאבוה וחד מלוי.

ושמואל היה חביב עליו מאוד וקראו אריוך כקידושין לו., מניחות לח:.

וכן מר עוקבא אמר משמיה כמו"ק כו:, שבת קח:.

וכן רב אסי אמר, רבי אסיר ומנו לוי כע"ז לח:.

ר"ז בשמו שבת קח:.

רב מתנה בשמו כמו"ק כו:.

ר' חייא בר אבא בשמו כקה"ר פ"א-ד.
ומה שמצינו ברכות ד. מחלוקת לוי ור' יצחק צ"ל ר' לוי כיבלקוט תהלים רפ"ו ובדק"ס. ונפטר בנהרדעא אל פני חבירו אבוה דשמואל כברכות פ"ב ה"ח שאמרו כד דמך ר' לוי בר סיסי על אבוי דשמואל ואפטר עילוי - שלוי בר סיסי חביב לפני הקב"ה ככל אדם, ובשבת קלט. שלחו ליה בני בשכר ללוי - אדאזיל (השליח) נח נפשיה דלוי, אמר שמואל וכו'.
ולא מצינו בשום מקום אם הניח בנים או בנות, וע"פ השערה נראה שזבדי בן לוי ושלמון אחיו המה בניו של לוי בר סיסי ונשארו בע"י עיין ערכם.
אבל ר' יהושע בן לוי נראה שלא היה בנו כי מקום ריי"בל עוד בחיי ר' חייא היה בלוד בדרום ולוי היה כל ימיו במקום רבי ואח"כ בנהרדעא.
והאומרים שר' לוי הוא לוי בר סיסי טעו טעות גדול כי ערבבו תלמידו דרבי עם ר' לוי שהיה ג' דורות אחריו, וראיה מפורשת מצינו ברכות פ"ב ה"ד ר' לוי ר' אבדימא דחיפה בשם ר' לוי בר סיסי.
ובברכות יח: תספר האגדה כשהלך שמואל לב"הק לשאול את אביו היכן הניח מעות היתומים ראה את לוי אבראי ושאלו אמאי לא סליקת א"ל שכל הנך שני דלא סליקת למתיבתא דר' אפס וכחלישתיה לדעתיה לא מעיילינן לך וכו', ועל ידי בקשת שמואל עיילוהו.

לקוניא
ר' יוסי בן לקוניא שבת מט:.

לקיש
ר' יהודה בן לקיש (תנא) שבת מג:
ר' שמעון בן לקיש הנודע.

לקרח
ר' יודה בן לקרח סוכה פ"ד ה"ו.

נ

נחום איש קודש הקדשים
ערך מנחם.

נחום בר ירמיה
ערך ר' תנחום בר ירמיה.

נחום בר' סימאי
ערך מנחם בר' סימאי.

ר' נחום בר פפא
נזכר יומא סז. אמר משום ר' אלעזר הקפר ,וגרסת דק"ס ר' נחום בר פרנך.

ר' נחום בר פרנך
ערך ר' נחום בר פפא.

נחום בר' שימלאי
נזכר זהר חדש רות פ"א.

נחום הזקן (תנא דברייתא)
בברכות מח: תניא ר' אליעזר אומר - נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית, ר' יוסי אומר וכו'.

נחום הלבלר (תנא בזמן הבית)
נזכר במשנה פאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע ר"ש איש המצפה ובא לפני ר"ג [הזקן] ועלו ללשכת הגזית ושאלו :ואמר נחום הלבלר מקובל אני מרי מיאשה וכו'.
ובתנחומא הישן במדבר־כב העתיק המשנה בשם ר' תנחום הלבלר וצ"ל ר' נחום.

ס

סבא
כבר ידוע מה שכתבו התוס' בחולין ו. ד"ה אשכחיה שיש מפרשים דכ"מ שמזכיר ההוא סבא הוא אליהו, אבל התוס' דחו זה משבת לד., ואנחנו לרגל מלאכתנו נביא כ"מ שנזכר ההוא סבא בש"ס.
ברכות ה: תני ליה (לר' יוחנן) ההוא סבא משום רש"בי.
ושם ח: א"ל (לרב ביבי בר אביי) ההוא סבא ובלבד שלא יקדים.
ושם מג. כי נח נפשיה דרב - עד דאתא ההוא סבא וכו'.
ושבת כג: אמר לה (לאשתו דרב יוסף) ההוא סבא.
ושם לד. א"ל (לרש"בי) ההוא סבא כאן קיצץ בן זכאי - אמר ההוא סבא בן יוחי טיהר ביה"ק - יהיב ביה עיניו ונעשה גל של עצמות
ושם צה: בעי מיניה ההוא סבא מר"ז.
ושם קיט. א,ל ההוא סבא (ליוסף מוקיר שבא) דיזיף שבתא פרע שבתא.
ושם קמא: א"ל ההוא סבא לר' אבהו.

ופסחים טו: א"ל ההוא סבא לר' ירמיה.
ושם נ. א"ל ההוא סבא לרבא לעלם כתוב.
ושם נג: א"ל ההוא סבא לרב יהודה יישר.
וסוכה נג. תני ליה ההוא סבא לאבייי.
ותענית כא. אתא ההוא סבא תני ליה לאילפא.
וחגיגה כה: א"ל ההוא סבא לרבה בר עולא.
וכתובות סב: שר"ע שמע להההוא סבא דקאמר לה (לאשתו) עד כמה קא מדברת אלמנות חיים וכו'.
וגיטין עו: א"ל ר' אלעזר להההוא סבא.
וקידושין יב. א"ל ההוא סבא לרב יוסף.
ושם עא. אמר שמואל משמיה דסבא.
וב"ב עה: אמר רבא אמר להההוא סבא.
ומכות יא: אמר ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי.
ושם יט: תנא להו ההוא סבא (לר' חנינא ור' הושעיא) בדר' שמעון ב"י.
וזבחים יב: א"ל ההוא סבא לר' ירמיה כי פתח ר' יוחנן.
ומנחות כח: אמר שמואל משמיה דסבא (ופרש"י משום זקן אחד).
ושם לז. אתא ההוא סבא תנא ליה לרבי.
ושם מג. א"ל ההוא סבא לר' מני הכי עבדי קמאי דקמך ואצלח עיסקייהו.
וחולין ו. אשכחיה ההוא סבא לר"ש בן אלעזר - לר' יצחק בר יוסף.
ושם כח: א"ל ההוא סבא לר' ירמיה.
ושם קכא: א"ל ההוא סבא לר"א הכי א"ר יוחנן.
ונדה ח: א"ל ההוא סבא לר"ז.
ושם ט: בעא מיניה ההוא סבא מר' יוחנן.
ושם כז: א"ל ההוא סבא לר' אמי אסברא לך טעמיה דר' יוחנן.
ומע"ש פ"ג סה"ג חד סבא אמר לר' חנינא ולרי"בל אבובון לא הוו עבידון כן.
ובכורים פ"ב ה"ב חד סב שאל לר' יוחנן.
ושם פ"ג ה"ד תניח חד סב קמיה דר"ז.
וחולין ירושלמי (הנדפס כעת) נד: חד סב שאל לר' יוחנן - א"ל ניכר אותו האיש שין לו מח בקדקדו.
ומכמה מקומות אנו רואין בבירור כדעת התוס' שאין זה אליהו.

סבא קרויא
בשבת מה: בעא מיניה ההוא סבא קרויא ואמרי לה סרויא מר' יוחנן, ופרש"י סרויא - קרויא ע"ש מקומן.

סבה (או סבא)
ר' ניחא בר סבא יבמות רפ"ט וכלאים רפ"ט.

סבי
בברכות כב. וחולין קלו: נהוג עלמא כהני תלת סבי, כר' אלעאי - ור' יאשיה - וכר"י בן בתירה.

סבי דבי רב
בב"ק עה. אמר רבא קפחתי לסבי דבי רב ופירש"י שהוא רב המנונא שנקרא כן כסנהדרין יז:, אבל שם אמרו אך אמרי בי רב, רב המנונא, ובתוס', שם מפרשים שהוא רב הונא.

סבי דהגרוניא
בשבת יא. וכן תנו סבי דהגרוניא, אר"א בר' צדוק.

סבי דמתא מחסיא
בב"מ סח. אמר רב אשי אמרו לי סבי דמתא מחסיא.

סבי דנזוניא
בקידושין כה. שלא אתו לפיקריה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו - אמרו ליה לאו המנונא אלא קרנונא.

סבי דסורא
בסנהדרין יז: אמרו שהמה ר"ה ורב חסדא.

סבי דפומבדיתא
בסנהדרין יז: אמרו שהמה רב יהודה ורב עינא, ונזכרו עירובין עט: ופירש"י שם רב יהודה וישיבתו, ופסחים קיז: אמר רבא אשכחתינהו לסבי דפומבדיתא (רב יהודה ורב עינא, רשב"ם), וקשה מאוד להבין דבריו הקדושים, איך יאמר רבא כן על רב יהודה, אבל האמת שישיבת רב יהודה אף לאחר פטירתו היתה נקראת על שמו יען שהוא היה המיסד, וכדמצינו ע"ז מח. אמר אמימר אמו לי סבי דפומבדיתא וידוע שאמימר היה הרבה דורות אחר רב יהודה.
וכן חגיגה יג. רב יוסף הוה גמיר מעשה מרכבה, סבי דפומבדיתא הוו תנו מעשה בראשית א"ל ליגמרוי מר מעשה מרכבה, אמר להו אגמרון לי מע"ב, בתר דאגמרון, לא רצה הוא לגומרן מעשה מרכבה, וזה אי אפשר לומר על רב יהודה.

סביא
ביבמות טז. טז: ר' יוחנן וסביא דאמרי תרוייהו. ושם פו: פליגא בה ר' יונתן וסביא ומשמע שם שהוא שם חכם.

סבטא בן אלם
נזכר סנהדרין סד. שעבד לפעור בשוגג. ואין ידוע אם היה צורבא מרבנן, (ורש"י פירש אלם שם מקום).

סבר
ערך בן סבר.

סברין
ר' יצחק בן סברין זבחים ט..

סגנאי
ר' מנחם בן סגנאי עדיות פ"ז מ"ח, וביוחסין השלם גרסת יעב"ץ סנואי. ומצינו איכ"ר פ"א-לט ר' יהודה בן סיגנא, אך שם צ"ל בר סיסין.

ר' סובייה
בירושלמי פסחים פ"ו סה"א רש"בל בשמו, אך צ"ל כדמובא המאמר עירובין פ"י ה"יב שר"בל בשם לוי סיבייה. וכן הוא האמת כדמצינו יומא פ"ח ה"ו שאמר בשמו אך שם חסר תיבת בן לקיש.

סוגא
ערך פוגא.

סוטר
ר' שמואל בר סוטר ברכות פ"א ה"א.

סומה בר כתבה
במדבר רבה פ"יד-א אמר בשם רש"בל, וגרסת הרד"ל בר רקתא.

סומכוס בר יוסף
(תנא דמתניתין).
שם אביו נזכר אך פ"א בירושלמי ברכות פ"ב ה"א שאמרו שם סומכוס בר יוסף אומר כל הסומך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו, והמאמר מובא ברכות יג: ושם סתם סומכוס.
והיה בר א"י כמפורש ב"ב עג., ובספר דרכי המשנה נפל טעות שהיה בבלי.
הוא היה תלמידו הגדול דר"מ, וכמו רבו שאמרו עליו שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו יען שהיה חריף גודל, כן נאמר על תלמידו כעירובין יג: תלמיד אחד היה לר"מ

וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה מח' טעמי טומאה וכו'. ומה שמצינו סנהדרין רפ"ד תלמיד ותיק היה [לר"מ] והיה מטהר את השרץ וכו' ההוא תלמידא קטוע מטורא דסיני הוה, לא קאי אסומכוס כי תיבת לר"מ היא הגהה מאיזה מעתיק כי המאמר מובא עירובין יג: ושם תלמיד אחד היה "ביבנה", וידוע שר"מ היה באושא.

ונזכר במשנה שלש פעמים בעירובין פ"ג מ"א שאומר מערבין לישראל (אך) בחולין, ושני פעמים בשם ר"מ כב"מ פ"ו מ"ה וחולין פ"ה מ"ג. וב"ק מו. אר"י אמר שמואל זו (משנתנו) דברי סומכוס.

ובברייתא אמר משום ר"מ יומא יח., יבמות צ., כתובות לו., ב"מ פ., נדה ח: כא:.

והיה גדול כ"כ עד שר' נתן שאל תואה מפיו ככתובות נג. ששאלו ר"נ איך אמר ר' יהושע, וזה יען שידע ר"נ שר"מ מסר לו רובי תורתו.

וכן חולק עם ר"נ כב"ב עג., ועם ר"א בן יעקב כב"מ כט:.

ובנזיר מט: יסופר שלאחר פטירתו של ר"מ א"ר יהודה אל יכנסו תלמידי ר"מ לכאן מפני שקנתרנים הן - דחק סומכוס ונכנס אמר להם כך שנה לי ר"מ - כעס ר' יהודה - א"ר יוסי יאמרו מאיר שכב, יהודה כעס, יוסי שתק, תורה מה תהא עליה?

דבריו בהלכה מצינו שבת כו. אמר כל היוצא מן הבשר אין מדליקין בו אלא בשמן דגים. ושם כז: סוככת בטווי פסולה.

וב"ק יז: צרורות וחזיר שהיה נובר באשפה - תרנגולים שהיו מפריחין - מהדסין - והזיקו משלמין נזק שלם.

ושם עה. בדין תשלומי ד"וה.

ושם קיב. הגוזל והניח לבניו, גדולים חייבים להחזיר, קטנים פטורין.

ודינו המפורסם בכל הש"ס ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה כב"ק לח: מו., ב"מ ב: ו. צח: ק., ב"ב קמא..

והדין בב"מ סט. שחייב לטפל באתונות יח' חדש.

וב"ב סג. האומר תנו חלק לפלוני בכור אין פחות מרביעי.

ושם יב. אמר סומכוס האומר לחבירו מנת בכרם אני מוכר לך לא יפחות מג' קבין ור' יוסי אמר אין אלו אלא דברי נביאות.

ובהוריחות ג: חולק עם ר' אלעזר.

והיה בקי בלשון יון כנזיר ח: שאמר הן אחת, דינון שתים וכו' והוא לשון יוני.

וכן נזכר תענית יז..

האומרים בשמו מצינו אך יהודה בן נקוסה כב"ק לט:.

וכפי הנראה האריך ימים, כי כשבא רב לא"י וזה היה בל"ס כבר כשהיה רבי נשיא אז היה עדיין סומכוס בחיים ככתובות פא. א"ר אבא שאלתי את סומכוס, ופי' רבינו האי גאון שזה ר' אבא הוא רב כדמובא בערכו באריכות.

סורחב בר פפא

נזכר כתובות יז: אמר משמיה דזעירי, והוא אינו בן רב פפא הידוע, אך בן ר"פ סבא.

סורמקי

רב חביבא בר סורמקי יומא י..

רב סחורה

בנדרים כב: משתבח ליה רבא לר"נ ברב סחורה דאדם גדול הוא ובקשו ר"נ כשיבא אצלו יביאהו לפניו. וקרה שהיה לו נדר להתיר ובא לפני ר"נ ולא יכול למצוא פתח חרטה ואיקפד ר"נ וא"ל זיל לקילעך, נפק רב סחורה ופתח פתחא לנפשיה איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם וכו'.

והיה תלמידו דר"ה כדמצינו תמיד רבא אמר רב סחורה אר"ה כברכות ה. כו., שבת כד., עירובין נד., יבמות קו., ב"ק כא., סנהדרין מט:, מנחות מ:.

ובב"מ לג. שנחלקו איזהו רבו שחייב בכבודו יותר מאביו וא"ר יוסי אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת זה הוא רבו, ואמר רבא ע"ז כגון רב סחורה דאסברן (פירוש המשנה של) זוהמא ליסטרון [מה היא] וכבר האריכו התוס' ביבמות קו. וע"ז יט. ובסה"ד מקשה איך יאמר רבא שאסבריה אך המשנה הזאת הלא מצינו שהיה רבו מובהק כי אמר משמו כמה הלכות, אך העיקר כמו שאמרו התוס' סנהדרין מט: שכל מה שאמר רבא בשמו המה אך הלכות ר"ה, ומה שקבל ממנו בעצמו הוא אך פירוש המשנה, ואין להאריך יותר.

ומצינו ר' אבינא בר סחורה פסחים פ"י ה"ה, ר"ה בר סחורה חולין קז..

סטינא

אר"ל. נזכר ב"מ קיז. ופירש"י שם חכם תלמיד ר"ל.

ר' סידור

נזכר חלה פ"ב ה"א תנא ר' סידור מסייע לר' מנא, ובשבת פ"ז רה"ב א"ר סידור, יהודה ברבי למד מכשירין ששה ירחים לסוף אתא חד תלמיד מן ר' סימאי ולא ידע להשיבו וכו'.

סילני

נזכר שביעית רפ"ג שאל גר' חייא בר בא, (ובסה"ד איתא שבועות בטעות).

רב סימא בריה דרב אידי
נזכר מנחות כה. הקשה לרב אשי.

ר' סימאי - סימיי
(תנא דברייתא).
הוא היה בר א"י כדמשמע קידושין יב. כי אתא רב דימי אמר שיער ר' סימאי בדורו וכו'.
והיה לערך בזמן רבי אך האריך ימים אחריו כדמצינו ב"מ צ: בעי מיניה ר' יונתן מר' סימאי חסמה מבחוץ מהו - א"ל מבית אביך (שהיה כהן) אתה למד יין ושבת אל תשת.
וזה ר' יונתן אי אפשר לומר שהוא תלמידו דר' חייא כי הוא לא היה כהן כמבואר בערכו, אך הוא ר' יונתן חבירו דר' יאשיה ושאל לר' סימאי לנסותו, וראיה לזה מירושלמי תרומות פ"ט ה"א שמובא המאמר הזה בשם א"ר אבין, ר' עקיבא שאל את רש"בי "מיבדקיניה" חסם מבחוץ וכו'.
וכן הוא הכונה בבבלי ששאלו ר' יונתן למיבדקיה.
ונזכר שבת מז. ומגילה ח. דת"ר ר' סימאי אומר מנה הכתוב שהים וכו'.
ויבמות פג: דתניא ר' סימאי אומר מן הכל עושה ר"ע ממזרין וכו'.
ובסנהדרין פג" דתניא רס"א מנין לטבול יום וכו'.
ושם צ: תני רס"א מנין לתח"המ מן התורה.
וכן נזכר בתוספתא שבת פ"יב אחר ראבר"ש, ובספרי האזינו-ב.
וכן נזכר סוטה מ. אחר רב ושמואל, וזה מסידור הש"ס לענין הנוסח דמודים דרבנן.
ובר"ה יט: דרש ר"נ בר ר"ח העיד ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי.
וכן מצינו דרש ר' סימאי כשבת פח., מכות י..
ומצינו יומא י. פליגי בה ר' סימאי ורבנן ואמרי לה ר' סימון ורבנן (והוא יען ששמותיהן קרובין זל"ז לכן היו מסופקין בישיבה מי מהן אמר), ובזה זכינו להבין הירושלמי ב"מ פ"ד ה"ה יעקב בר זבדי ר' יוחנן בשם ר' סימון כל מע"ש, וידוע שר' סימון היה תלמידו דר' יוחנן, אך הוא ט"ס וצ"ל בשם ר' סימיי וראיה לזה מצינו במע"ש פ"ד ה"ב איתא המאמר בפירוש ר' יעקב בר אידי בשם ר' סימיי, ונשמט אך תיבת ר' יוחנן מאמצע.
וכן מעשרות פ"א ה"א ר' יוחנן בשם ר' סיסיי צ"ל סימיי.
וכן ר"א אמר בשמו כמע"ש פ"ב ה"א.
ר' חייא בר אבא א"ר סימאי כסוטה יא., סנהדרין קו..
נהרדעא בשמיה כסוטה מ..
וביבמות עד. ריש לקיש אמר ר' סמיא ונראה שצ"ל א"ר סימאי.

והיו לו תלמידים רבים כדמצינו שבת פ"ז רה"ב א"ר סידר, יהודה ברבי למד מכשירין ששה חדשים לסוף אתא חד תלמיד דר' סימאי ושאל ליה וכו'.
וביצה פ"ג ה"ב חד תלמיד מן דר' סימאי אזל לאנטרדס וכו'.
ובקידושין פ"ג ה"טו ר' סימאי הורה בכפר ספירייא הלכה כר"ט.
והיה גדול כ"כ בעיני חכמי דורו (שזה היה לערך בזמן ר"ג בר רבי ור"י נשיאה) עד ששלחו אותו ור' צדוק ג' לעבר שנה בלוד (שהיא ביהודה) ושבתו באונו והורו בטרפחת כרבי בזפק כחולין נו:.
וזכה לבן גדול הדור אשר זכה להקרא בשם ר' מנחם בנן של קדושים כפסחים קד:, ולדעת התוס' שם ד"ה דלא שגם אביו ר' סימאי היה איש קדוש.

ר' סימאי בר קיסי

נזכר פסדר"כ ספ"יז קלד. אמר בשם ר' יוחאי. ובשהש"ר פ"ח-פ:ו-ג. גרס ר' סימון בן קוזות בשם ר' לוי.

סימון

ר' יהודה בר סימון ב"ק מז:.
ר' יוסטי בר' סימון עירובין פ"ו ה"ד.
ר' יוסי בר' סימון מע"ש פ"ד ה"ב.
לוי בר סימון חולין קמא:.

ר' סימון

היה תלמידו דרי"בל כדמצינו ר' סימון ארי"בל ב"ק קטו:, ערכין טז:, ברכות פ"א ה"ה, פ"ד ה"א, שביעית פ"ו ה"א, תרומות פ"ח ה"ג, שבת פ"ח ה"א, עירובין פ"י ה"יב, יומא רפ"ה, סוכה פ"ג ה"א, ביצה פ"א ה"ז, מגילה פ"א ה"ה, פסחים רפ"י, ועוד בכמה מקומות.
וברכות פ"ו ה"ח ר' סימון ר' תדאי בשם ר' יהושע וצ"ל רי"בל כבדפוס ווינציא, ב"ר פ"ד-ו, פ"לט-ב, ויק"ר פ"א-ג, פ"לד-יא, במ"ר פ"ב-יח, ד"ר פ"ה-ח.
וכן אמר הלכה בשם ר' אינייני בר סיסיי כפסחים פ"י ס"הו, יומא פ"ג סה"ה.
בשם ר' חילפיי כשביעית פ"ו ה"א.
בשם ר' חנינא כמו"ק פ"ג ה"א.
בשם ר' יוחנן כפסחים פ"ד סה"א.

ומה שמצינו ב"מ פ"ד ה"ה ר' יוחנן בשם ר' סימון כל מע"ש שאין בקרנו שוה פרוטה אין מוסיף חומש הוא ט"ס וצ"ל כדמובא מע"ש פ"ב רה"ב ר' יעקב בר אידי [ר' יוחנן] בשם ר' סימיי.

בשם ר' יונתן דבית גוברין כיומא פ"ז ה"ג.

בשם ר' נתן כויק"ר פ"י-ו.

בשם ר' שמואל בר נחמן כברכות פ"א ה"ה, מגילה פ"א ה"א.

בשם ר' שמעון בר אבא כאיכ"ר פ"א-לא, ב"ר פ"ט-יא.

בשם ר' שמעון בן חלפתא כשהש"ר פ"א-ט.

בשם רש"בל כברכות פ"ו ה"ז, ש"ר פ"ג-ה.

בשם ר' שמעון חסידה כמד' תהלים הישן ספ"עג, ובמד' בובר איתא המאמר בטעות א"ר שמעון בשם ר' סימון.

בשם ר' שמעון נזירא כשבת פ"ב סה"ג.

ומה שמצינו יבמות פ"א ה"ו ר' סימון בשם ר' יוסי הוא בן נהוראי.

חביריו היו כל גדולי תלמידי דר' יוחנן, כר' אלעזר, כדמובא שבת לא: ר' סימון ור"א הוי יתבי חליף ואזיל ר' יעקב בר אחא ב' א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא וכו', ובקידושין לג: ר' חלקיה ור' סימון ור"א אמרי, ובסנהדרין פ"א ה"ב ר"א בשם ר' חנינא מעשה - שנכנסו לעבר שנה בלוד - עקרוה מיהודה וקבעוה בגליל, בעין מיעקר אף ההן סימנא (גם קידוש החודש) א"ל ר' סימון אין אנו מניחין ביהודה אפילו זכר? ובשבת פ"ח ה"א, שקלים רפ"ח שאל ר"א ממנו.

וכן ר' אמי היה חבירו כשבת רפ"יט בר מרינה שאל לר' סימון ושדא ושאל לר' אמי ואסר איקפד ר' סימון. ומה שמצינו כתובות לא. ר' סימון א"ר אמי, צ"ל כדמובא בעירובין כ: רב ספרא א"ר אמי.

ר' אבא, אמרי תרוייהו כפסחים פ"ה ה"ד, פ"ה ה"ז, תענית פ"ב ה"יב.

ומצינו במד' תהלים פ"יח-יח אמר בשם ר' אבא.

וכן ר' אבא בר זימנא כברכות פ"ד ה"א-כח: ר' פנחס ור' סימון ר' אבא בר זימנא מטו בה בשם ר' אבדימי דמן חיפה.

ר' אבהו, כשביעית פ"ו ה"א ר' סימון ור' אבהו הוו יתיבין אמרי וכו'. ומה שמצינו שבת פ"יז ה"ב א"ר סימון שרא לי ר' אבהו מיסב קילורות בשבת, זה היה דרכם אם היו צריכין היתר לצורך עצמן היו שואלין לחבריהן ואפילו לקטנים מהן שאלו.

ר"ה בר פפא כב"ר פ"נא-י.

ר' יצחק מגדלאה כפס' רבתי פ' ותשלם-ס"ז.

ור' לוי הנודע בשערי אגדה כברכות פ"א ה"א-ד. אמרו פליגי בה תרי אמוראי ר' לוי ור' סימון, וכן שם ה"ה.
האומרים בשמו, מצינו ר' אחא בויק"ר פ"כא-ה.
ר' ברכיה כב"ר רפ"ו, ספ"י.
ר' חלקיה בשמו כשקלים פ"א ה"ה, יבמות פ"ח ה"ב, ב"ר פ"יח-ד, פס"ד פ' אנכי מנחמכם-ג. ה. ט.
ר' יהושע בר אבין בשמו כיומא פ"ג סה"ה.
ר' פנחס בשמו כב"ר פ"יו-ד, תנחומא אחרי-ח.
ר' פנחם הכהן בר חמא בשמו בשמו כתנחומא וירא-ט, במ"ר פ"כ-כד (שם חסר תיבת הכהן).
ר' שמעון לודייא בשמו כש"ר פ"ג-ה.
ר' תנחום בר חמא תלמידו כמו"ק פ"ג ה"ז שאמר "ר' סימון רבי" עבד וכו'.
אמר בשמו כב"ר פ"ו-ג.
והיה מקורב מאוד לבית הנשיא כשבת נה. שא"ל ר"ז לוכחינהו מר להגי דבי ריש גלותא (ויען שר"ז היה בבלי קראן בשם זה) א"ל לא מקבלי מינאי.
ובמד' תהלים פ"יב-ב. ר' זעירא שלח לר' סימון אתה סיפק בידך למחות.
ובאיכ"ר פ"ב פ' ולא זכר, ר' הושעיא שלח לר' סימון בשביל שאת שרוי בבית של קצין מ"מ אין אתה מוכיחן, והשערת הרש"ב שם אות כז' שצ"ל ר' אושעיא זעירא שלח לר' סימון ומזה נשתרבב במ' תהלים על ר' זירא.
וכפי הנראה היה הוא בבית הנשיא המפקד על ענייני קידוש החודש ועיבור השנה וזה שמצינו סוכה פ"ד סה"א ר' סימון מפקד לאילן דמחשבין יהבון דעתכון וכו'.

ר' סימון אחוה דר' יהודה בר זבדי

נזכר בירושלמי ב"ב רפ"ג וב"ר פפ"ה-יג אמר בשם ר' הדין תינוק כ"ז שמושלך בשוק אביו ואמו נאמנין עליו. ובקידושין פ"ד ה"ב איתא המאמר ע"ש ר' אבא אחוי דר"י בר זבדי עיין ערכו.

ר' סימון בר זבדי או זביד

היה תלמידו דר' אילא כפסחים פ"ח ה"ו תנא קומי ר' הילא, ובסוכה פ"ב ה"ח מתיב קומי ר' אילא.
וכן מצינו שבעי קומי ר' יוסי (ר' אסי) כשביעית פ"ב ה"ח.
ולמד עם בני דר' יוסה כשבת פ"ז ה"א ע"פ עדות ר' חזקיה.

וחולק עם ר' שמואל בר נחמני כפסחים רפ"ט, נדרים פ"ו ה"יג.
וכן נזכר פסחים פ"ט ה"ט שאמר גולגלתו שן ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח, ובסוטה פ"ז ה"ה אמר ויאות אין תימי אבני המלון.
האומרים בשמו מצינו ר' חזקיה, ר' יונה, ר' פנחם כקה"ר רפ"ב.
ונפטר על פני רבו ר' אילא כברכות פ"ב ה"ח והוריות פ"ג ה"ה כך דמך ר' סימון בר זביד עאל ר' ליא (ובב"ר פ"צא-ט איתא ר' אלעא, ובקה"ר פ"ה-יא איתא ר' אילא והוא שם אחד כידוע) ואפטר עלוי - אנו אבדנו את ר' סימון מי מביא לנו תמורתנו. וכן הספידו ר' לוי ואמר שבטים מציאה מצאו ויצא לכם אנו שאבדנו את ר"ס בר זביד אע"כו.

ר' סימון בר' יהושע

נזכר ויק"ר פ"כח-ט, אבל הוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בפסדר"כ ע: ר' סימון בשם רי"בל.

ר' סימון בר' יהושע בן לוי

נזכר מגילה פ"א רה"ה, ובל"ס צ"ל בשם רי"בל והיה כתוב ב"ד והוא בשם ר' ונעשה מזה בר'.

ר' סימון בר מרתא

נזכר ב"ר ספ"ט.

ר' סימון בן קוזות

נזכר שהש"ר פ"ח-ו אמר בשם ר' לוי, והמאמר מובא בפסדר"כ קלד. ושם ר' סימאי בר קוסי בשם ר' יוחאי.

ר' סימון בר תדאי

ערך ר' סימון דתרי.

ר' סימון דתרי

בירושלמי שבת פ"ג סה"א אמר בשם ר' הושעיא, ובר"ן שם גורס ר' סימון בר תדאי, וכן היתה הגרסא הזאת לפני היוחסין השלם מירושלמי הנ"ל.

ר' סימון מן דרומא

נזכר אס"ר פ"ד-ד, ואולי הוא סתם ר' סימון שהיה ג"כ מדרום אצל ריב"ל.

רב סימונא

הוא לא נזכר בגמראה ואך באגרת דרש"ג ח"ב פ"ד מביא שרב עינא ורב סימונא הכניסו כמה סברות בגמרא.

ובדר תו"א יאמר שהם תקנו פרקי דכולהו תנויי כסדרן, ועיין דורות הראשונים ח"ג פ"יז שהאריך בזה.

סימן

בב"ב קיג. סימן אמר רבה בר רב שילא, ובמסורת הש"ס כתב י"ל שהוא שם חכם. ויותר נראה שחסר בגמרא תיבת אימם סימן, והוא ר"ת המקראות איש, ידבקנו, מטות, ממטה או שצ"ל בחב"ש סימן והוא שמות האמוראין שמתרצין שם, וכן הוא דעת בעל דק"ס שם אות ט'.

סיני

הוא רב יוסף עיין ערכו.

ר' סיסא

נזכר ש"ר פ"נא-ח חולק עם ר"ה.

סיסי

אינייני בר סוסי ברכות פ"ז ה"ב, ובסנהדרין ספ"ב הגרסא ר' חנינא בר סיסי.
לוי בר סיסי הידוע.

ר' סיסיי

בירושלמי ריש מעשרות אמר ר' יוחנן בשמו, וכבר בארנו בערך ר' סימאי שכן צ"ל גם כאן.

סיסין

ר' יהודה בר סיסין קידושין פ"ג ה"ג.
ר' יעקב בר סיסין מעשרות פ"א ה"ד.

רב סלא

(סלא בן משלם, נחמיה פ"יא-ז).
א"ר ירמיה ביצה לא., אמר רב המנונא תענית ז:, קידושין ע..

רב סלא חסידא

לא נשאר לנו ממנו שום דבר הלכה או אגדה אך נזכר ע"ש אחיו כברכות ה: כט: רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא (בזמן רב הונא).
ובפסחים עג: רב יוסף בריה דרב סלא חסידא.

סלמאי הנתופתי

בניו נזכרו לשבח בתענית כח. שפ"א גזרה המלכות שלא יביאו עצים למערכה והמה בחכמתם הביאו, ועליהם אמרו חכמים זכר צדיק לברכה.

רב סמא

במנחות מב. יסופר שרבינא ורב סמא הוו יתבי קמיה דר' אשי, חזייה רב סמא לגלימיה דרבינא דסתר - א"ל לרבינא לא סבר לה מר - א"ל בשעת עשייה איתמר, איכסיף רב סמא א"ל רב אשי לא תתקיף לך, חד מינייהו כתרי מינן (ורבינא מא"י היה, רש"י), וצדק מאוד הגאון בעדה"ד ח"ב צד 474 שצ"ל רב אבא ורב סמא בריה דרבא, וזה רב אבא היה באמת בר א"י כמבואר בערכו.

ונזכר ב"מ י. אחר רבינא.

רב סמא בריה דרב אסי

נזכר כתובות לג: הקשה לרב אשי. ואביו רב אסי היה בן דורו של רב אשי כמבואר בערכו, ובנו היה תלמיד רב אשי.

רב סמא בריה דרב אשי

בכתובות לג: הקשה לרב אשי ולא שני לך וכו', ובמנחות כה. איתא רב סימא.

וב"ק יח., זבחים יט: כד. הקשה לרבינא.

ובע"ז ג: רב סמא בריה דרב אשי הקשה לרבינא בר ירמיה (ובדק"ס הגרסא לרבינא ותיבת בר ירמיה נמחק, אבל בדפוס פיזרו ווינציא וקרקא הגרסא רב סמא בריה דרב אתי, והוא יותר נכון, והוא בן רב אסי שהיה בימי רב אשי ונזכר תמיד בדפוסים הישנים בשם רב אתי כמבואר בערכו).

ובכתובות סט. אמרו שרבינא אגביה לברתיה דרב אשי מבנו רב סמא, ופירש"י שרב סמא מת בחיי רב אשי אביו, אך מתוס' רי"ד משמע שמת אח"כ. וכן הקשה הריטב"א שם על רש"י, ובפ"י שם כתב שט"ס הוא ברש"י וגם דעת רש"י שנפטר אחר רבינא. ורבינא זה הוא רבינא האחרון כי רבינא חבירו דרב אשי נפטר קודם רב אשי כמבואר בערכו.

רב סמא בר חילקאי

בחולין לח. אמר רבינא אמר לי סמא בר חילקאי אקשי בה אבוה דבר אבוברם וכו'.

ובזבחים קג. הקשה לרבינא אטו גר לאו אינש הוא?

רב סמא בריה דרב ייבא

נזכר ב"ב ט. קרא לר"פ מר, ומשמע שם שהיה תלמידו דר"פ.

רב סמא בריה דרב ירמיה

נזכר כתובות לג. ומשמע שם שהיה בזמן אביי.

רב סמא בריה דרב מרי

נזכר ברכות סב: רב חנא בר אדא אמר משמו.

רב סמא בריה דרב משרשיא
נזכר חולין יז: שא"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב סמא בריה דרב משרשיא משמך דאמרת ליה משמיה דרבא וכו'.

רב סמא בר רקתא
בקידושין ט. חולק עם רבינא ונשבע תגא דמלכא. וב"מ י: אמר קמיה דרבינא משמיה דר' חייא בריה דרב אויא (לגרסת הרא"ש והר"ן ודק"ס).
ובד"ר פ"יד-א סמא בר רקתא בשם רש"בל לגרסת הרד"ל, ושם איתא סומא בר כתבה.

רב סמא בריה דרבא
נזכר ב"מ מב: קודם רב אשי, ובחולין מז: אמר האי ריאה דרמיא ככושתא וכמוריקא טרפה. וכן נזכר זבחים טז..
ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ד יאמר שהיה ריש ישיבה בפומבדיתא מן שנת תשנז עד תשפז.

ר' סמיא
נזכר יבמות עד. ר"ל אמר ר' סמיא, ונראה שצ"ל ר' סימאי.

אבא סמוקיד
נזכר במ"ר פ"ג-ז. ר' ברכיה ר' חלבו בשמו.
ומצינו בירושלמי ברכות פ"ט ה"א ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' אבא סמוקה אף טלפי החיות וכו'. וקרוב מאוד לומר שהוא ר' אבא האדמוני כי הירושלמי מובא בילקוט יהושע רמז לג ר' ברכיה בשם ר' אבא האדמוני.

סמליון
בסוטה יג: וספרי ברכה-לד סמליון אומר וימת שם משה ספרא רבה דישראל, ופירש"י שם חכם, ובערוך ערך סמליון פי' שם מלאך.

סמקאי
חילפי בר סמקאי ב"ר פ"נא-ב.

סנסן
ר' חנינא בר סנסן ב"ר פ"יט-ב.

ססרטאי
רב שמואל בר ססרטאי תענית יד..

רב סעורם (או שעורים) אחוה דרבא
נזכר ב"מ עג: שהיה תקיף אינשי דלא מעלי ומעייל להו בגוהרקא דרבא, ורבא א"ל שפיר עבדת.

ומו"ק כח: יסופר שהיה בפטירת רבא, ורבא בקשו שיאמר למ"המ דלא לצעריה, ונראה לרב סעורם אחר פטירתו וא"ל דלא היה ליה צער מיתה אך כהקזת דם.

ספרא

ר' חנינא בר ספרא מדרש שמואל פ"כה.

ר' יהודה בר ספרא פסחים ע:.

רב ספרא 1

נזכר זהר תרומה קסח: ובנו הינוקא.

רב ספרא

אביו היה אדם גדול בזמן ר' זירא כירושלמי כלאים פ"ט ה"ד, אבוי דרב ספרא שאל לר' זעירא מהו למיתן פריטין גו גולתא - א"ל חכם רבי (הוא כמו מר בבבלי) לרב הונא, דר"ה אמר אסור. ומהלשון משמע שאבי רב ספרא היה בר בבל ובא עם בנו רב ספרא לא"י בזמן ר' אמי ור' אבא.

וקבל הרבה מר' אבא כפסחים נא: ששאל מר' אבא כגון אנן דידעינן בקביעא דירחא - במדבר מאי א"ל הכי א"ר אמי.

וכן סנהדרין ו. א"ר אבהו שנים שדנו - איתיב ר' אבא לר' אבהו - א"ל רב ספרא לר' אבא, ובחולין צג. א"ל רב ספרא לר' אבא "משה" מי אמר רחמנא לא תיכול בישרא? ובכתובות כא: אר"ס א"ר אבא.

וברכות סב: רב ספרא על לבית הכסא אתא ר' אבא נחר ליה אבבא א"ל (רב ספרא) ליעול מר, בתר דנפק א"ל (ר' אבא) עד השתא לא עיילת לשעיר וגמרת לך מילי דשעיר וכו'.

ובשבת קמה. יספר ר"ס זימנא חדא איקלעית להתם ואוכלין מיניה (מתרנגולתא דר' אבא) ואי לא ר' אבא דאשקיין חמרא בר ג' טרפי איתנסי, (וגם מזה נראה שהיה בר בבל וכן שמו מעיד עליו שנקרא תמיד בשם "רב ספרא").

וכן מצינו איתו עם ר' אבהו (בקיסרין) כע"ז ד. משתבח להו ר' אבהו למיני ברב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מיכסא דיג' שנין ומצאו איתו פ"א ושאלו ממנו פירושא דקרא ולא ידע להשיבם וצערוהו אתא ר' אבהו אשכחינהו - א"ל אמרי לכו שהוא אדם גדול בתנאי אבל בקראי לא אמרי לכו.

ובגיטין כט: רב ספרא הקשה לר' אבהו ור"ח בר פפא ור"י נפחא ולא ידעו להשיבו ואמר רבא ע"ז קפחינהו רב ספרא לתלתא רבנן סמוכי.

וביצה לח: אמר רב הושעיא שפיר עבוד (ר' אבהו ור"ח בר פפי ור"י נפחא) שאחיכי על ר' אבא, א"ל רב ספרא משה שפיר קאמרת? ולא שמיע להו וכו'.

וב"מ סב:, סה: תני ר"ס בריבית דבי ר' חייא (בהלכות ריבית ששנה ר"ח, רש"י), וברכות לד: א"ר חייא אר"ס משום חד דבי רב (ובדק"ס ליתא תיבת ר' חייא).
וברכות סג. א"ר ספרא, ר' אבהו משתעי כשירד חנניה וכו'.
וכן מצינו שבת ה: אמר רב ספרא א"ר אמי אר"י. ובע"ז ל: אמר משום ר' יהושע דרומא.
וכן היה בידו הלכות ישנות כקידושין ל. אמר משום ר"י בן חנניה.
ובזמן רב נחמן ורבה ורב יוסף ירד לבבל (כי ר"נ נפטר בשנה אחת עם רבה כמבואר בערכו) כי היה מהנחותי, אבל היה אז כבר גדול הדור, וזה שמצינו בכורות י: שא"ל רב ששת לר"נ ספרא חברך תרגומה וכו'.
ובשבת קכד. יתיב רב ספרא ורב אחא בר הונא ור"ה בר חנינא ויתבי וקאמרי, לרבא אליבא דר' נחמיה - א"ל רב ספרא מידי דהוה אגרף של רעי א"ל אביי לרבא למר - הני קערות היכי מטלטלינן להו א"ל, רב ספרא חברין תרגמיה מידי דהוה וכו'.
ובשבת ע. שקיל וטרי עם ר"נ.
אבל רבה היה גדול ממנו וכשהיה רבה הריש מתיבתא בפומבדיתא ישב רב ספרא לפניו וקבל ממנו כסנהדרין מא: רב כהנא ג' ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבא פגע בהו רמי בר חמא א"ל מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה - א"ל ומאי קשיא לך - א"ל א"ה אמריתו בה, טובא אמריתו וכו'.
וזה רב כהנא היה תלמידו דרב יהודה ועלה לא"י ירד אח"כ לבבל לזמן קצר עם רב ספרא כאשר יסופר פסחים נב: רב ספרא נפק מא"י לחו"ל הוה בהדיא גרבא דחמרא דשביעית, לוו בהדיה ר"ה בריה דרב איקא ורב כהנא אמר להו איכא דשמיע ליה מיניה דר' אבהו - קרי רב יוסף (על ר"ס) עמו בעצו ישאל וכו'.
וכשבא לבבל עשה שותפות עם איסור (גיורא) כב"מ לא: איסור ור"ס עבוד עיסקא בהדי הדדי אזל רב ספרא פלג ליה בלא דעתיה דאיסור באפי בי תרי אתא לקמיה דרבה בר"ה, א"ל זיל אייתי תלתא - א"ל רב ספרא מנ"ל הא - א"ל אביי וכו'.
וכשהיה אצל רבה מצא שם את אביי ושקיל וטרי עמו כמה פעמים בעירובין מה:, קג., ביצה לח: (קראו שם אביי מר), יומא יא., חולין נג., בכורות ד..
אך לא שהה זמן רב בבבל כמפורש חולין קי: שא"ל אביי כי סלקת להתם (לא"י) בעי מינייהו כבדא מה אתון ביה (כי אז כבר נפטר ר' אמי ולא הוקם עוד ריש מתיבתא והיו שם אך קיבוץ חכמים במקומות שונות ולכן א"ל אביי הלשון "בעי מינייהו" כי לא היה עוד ריש מתיבתא) כי סליק אשכחיה לרב זריקא א"ל אנא שלקי לר' אמי ואבל כי אתא (רב ספרא שחזר לבבל) לגביה (לאביי) א"ל וכו' כי הדר סליק אשכחיה לר' זריקא וכו'.

ומזה אנו רואין בבירור שהיה מהנחותי, והיה בא לקיסרין ששם היה מקום ר' זריקא כמבואר בערכו. וזה שמצינו תענית כג. שא"ל ר' זריקא תא חזי מה בין תקיפי א"י לחסידי דבבל וכו'.

וכשהיה בא"י בקשו ר' אבא כשילך לבבל יביא לו הכסף שחייב לו רב יוסף בר חמא (אבי רבא) וכשבא למתיזא ובקש הכסף מר"י בר חמא א"ל רבא בריה מי כתב לך התקבלתי כב"ק קד:, וכשהכיר לדעת את הצעיר החריף הזה התרועע עמו ושקיל וטרי עמו אף שבל"ס היה רב ספרא זקן הרבה ממנו, וזה שמצינו שבת קא:, סוכה לט. שאמר לרבא משה שפיר קאמרת? אלא אמר רב ספרא וכו'.

וכן היה רגיל לומר הלשון הזה כביצה לח: שאמר כן לרב הושעיא, ובחילין צא. אמר כן לר' אבא.

ובחולין קלג. רבא ורב ספרא איקלעו לבי מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא - רבא אכל, רב ספרא לא אכל, אקרויה לר"ס בלחמא מעדה בגד וכו', אתא לקמיה דרב יוסף א"ל דלמא משום דעברי אשמעתא דמר אקריין הכי א"ל וכו'.

וידוע שלרבא היה ישיבה פרטית גם בחיי רב יוסף כב"ב כב., וזה שמצינו פסחים קיג: תני תנא קמיה דרבא - שלשה הקב"ה מכריז עליהן בכל יום על רווק הדר בכרך ואינו חוטא, צהבו פניו של רב ספרא א"ל רבא לאו כגון מר אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא וכו'. (וקרוב מאוד לומר יען שהיה לרב ספרא אשה בא"י ואך הוא בעצמו היה במחוזא אצל רבא וזה שא"ל רבא שמר אינך חשיב כרווק כי יש לך אשה בא"י ואינו דומה מי שיש לו פת וכו').

וכן מצינו אותו עם רבא כשבת קלב., פסחים נט:, ובחולין צא. קראו לרבא משה.

ויסופר בב"ב קמד. שמת אביו דר"ס ושבק מעות ושקיל רב ספרא הכסף ועבד בהו עיסקא, אתו אחיו תבעינהו בדינא קמיה דרבא אמר להו, רב ספרא גברא רבה הוא לא שבק גירסיה וטרח לאחריני.

והיה גדול כ"כ בעיני רבא עד כששלחה אימיה דשבור מלכא לרבא קרבן שיקריב שעבורה יסופר זבחים קטז: ששלח את רב ספרא ורב אחא בר הונא שהם יעשו כדין, וזה בל"ס יען שהיה כמו פעמים בא"י וידע כל המקומות כצריכים לזה.

האומרים בשמו מצינו אך ר"ז אר"ס א"ר המנונא כחולין פ..

ורב אחא בר יוסף בעי מיניה כשבת קמ..

ממדותיו היקרות מצינו שהתרחק מדבר שקר עד קצה האחרון כחולין צד: מר זוטרא בריה דר"נ היה קאזין מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קאתו לסיכרא פגעו

אהדדי - א"ל למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר (משום מדבר שקר תרחק) אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן.
ולא לבד שלא הוציא דבר שקר מפיו אכל דרשו עליו סוף מכות ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא ופירש"י משאלתות ויחי שרב ספרא היה לו חפץ למכור ובא אחד לקנותו וא"ל אני אתן לך כך וכך ורב ספרא גמר בלבבו למכור לו בדמים הללו אך לא היה יכול לענותו שהיה קורא ק"ש אז, והאיש ההוא סבר שרוצה יותר והסיף לו, ולאחר שסיים א"ל טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה כי כן היה בדעתי ליתנם לך. ובשאלתות שלנו איתא שהיה לו חמור למכור, והק"בה שילם לו מדה כנגד מדה כאשר יסופר ב"ק קטז.
שפ"א אזל בשיירתא לוינהו ארי וכל לילה היו נותנין לו חמור וקאכיל כי מטא זמניה דרב ספרא שדר ליה חמירו ולא אכליה.
וכן ההיה זהיר מאוד בכבוד שבת כשבת קיט. שהיה מחריך רישא בעצמו לכבוד שבת.
ובמו"ק יב. יסופר שמר זוטרא בריה דר"נ בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום (ובנו בחו"המ) איקלע רב ספרה ור"ה בר חיננא ולא עלו לגביה.
משפחתו מצינו שהיה לו אח בשם רב דימי כערכין טז. רב דימי אחוה דרב ספרא חלש על לגביה רב ספרא לשולי ביה. ואח אחד בשם ר' יוחנן כחגיגה פ"א ה"ו.
ונפטר בבל בעיר פומבדיתא במקום אביי כמו"ק הכ. שאמרו כי נח נפשיה דרב ספרא לא קרעו רבנן עליה אמרי לא גמרינן מיניה אמר להו אביי מי תניא הרב שמת, חכם שמת תניא. ועוד כל יומא שמעתיה בפומין בבי מדרשא, וכמו שאמרנו שהיה מהנחותי והביא תורת א"י לבבל ומבבל לא"י.
וראה זה פלא שלא נזכר שום דבר ממנו בירושלמי אף שמפורש שהיה כמה פעמים בא"י כדמובא לעיל.
ובמבוא הירושלמי ערך רב ספרא יכחיש ויאמר שאך בנערותו הלך לא"י ולא ישב שם ימים רבים. ומה שמובא ע"ז ד. משתבח להוא ר' אבהו למיני ברב ספרא הוא שלא בדיוק.
ובמחילה דבר זה לא ניתן להאמר להכחיש גמרות מפורשות כאשר הבאנו לעיל, ולא נודע לנו הסיבה למה לא נזכר בירושלמי.

רב ספרא בריה דרב ייבא

נזכר ב"ב ה. אמר לרבינא. ושם ט. גרס רב סמא, אך בדק"ס הגרסא רב ספרא.

אבא סקרא

ערך בן בטיח.

סתריאל
ר' ישמעאל בן סתריאל (בזמן רבי) בכורות נז:.

צ

ר' צדוק א', ב', ג'
(צדוק הכהן, שמואל ב' פ"טו-כז) ערך ר' אלעזר בר' צדוק.

ר' צדוק בן חלוקה
ביומא עח. אמר רבב"ח שאלו את ר' אלעזר (בן פדת) - עמד ר' צדוק בן חלוקה על רגליו ואמר אני ראיתי את ר' יוסי בן זמרא זקן ויושב בישיבה הוה וכו'.
ומזה נראה שהיה בדור שאחר רבי כי ר"י בן זמרא היה מחותנו של רבי.
וגרסת דק"ס ר' יצחק בן חלוקה, וכן לא הביא היוחסין את ר' צדוק בן חלוקה.

צורבא מרבנן
הוא שם תואר לת"ח ונמצא כמה פעמים בש"ס.

אבא צידוני
נזכר קה"ר פ"ז-ג, תלמידי דר' אבא ואבא צידוני אמרו בשם ר' שמואל בר נחמני.

ציון
ערך בן ציון.

ציתאי
ערך בר ציתאי.

צנועין
נזכר מע"ש פ"ה מ"א והצנועין מניחין את המעות.
וביומא לט. והצנועין מושבין את ידיהם.
ובדמאי פ"ו מ"ו צנועי ב"מ היו נוהגין כב"ש.
וכן מצינו ר"ש הצנוע ועיין ערכו.

צפנת בת פניאל כה"ג
בגיטין נח. יסופר שנשבית ונעלל בה שבאי כל הלילה למחר הלבישה ז' חלוקים והוציאה למכור וכו'.

רב צפרא
ביוחסין מביא מירושלמי כלאים פ"ט ה"ד אבוה דרב צפרא שאל לר"ז, ובירושלמי שלנו איתא רב ספרא.

ק

קבוטל
ר' זכריה בן קבוטל יומא פ"א מ"ו.

קדירה
ערך בן קדירה

קהלה קדישא דבירושלים
בברכות ט: העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלה קדישא דבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה וכו'. ובר"ה יט: היעד ר"בל בשמם.
וביצה יד: כז. אר"ש בן פזי אר"בל א"ר יוסי בן שאול אמר רבי משום קהלה קדישא דבירושלים.
ונראה שנקראו כך יען שמחורבן ביתר ואילך לא היה רשאי שום אש ישראל ליכנס אפילו לתחום ירושלים ואעפ"כ מסרו חסידי עליון את נפשם ודרו בחשאי בירושלים (בל"ס שיחדו בעדם) ועסקו בתורה ובתפלה, ולכן קראו אותם קהלה קדישה כי היו צפוים אלי חרב בכל עת, אבל אינם שייכים לעדה קדושה כמבואר בערכם.

קוינא
ר' חלפתא בר קוינא, תוספתא מכשירין פ"ג ה"ב.

קוסי (או קוזות)
ר' סימאי או סימון בריה, פדר"כ ספ"יז ושהש"ר פ"ח פ"ו.

קוסם
גביעה בר קוסם ב"ר פ"סא-ז, וגרסא שלנו בסנהדרין צא. גביהא בן פסיסא.

קופיא
ערך בר קיפיא.

ר' קורייס
נזכר ערלה פ"ב רה"ב.

קורשאי
ר' יעקב בר קורשאי שבת פ"י ה"ח, ובהוריות יג: בן קרשי.

קזא
ערך בר קזא.

רב קטינא

רב אחא בר רב קטינא יבמות סו..
רב דניאל בר רב קטינא תענית ט:.
רב הונא בר רב קטינא נדרים סה:.
ר' חנא בר רב קטינא יומא נד..
רב חנן בר רב קטינא חולין יט.. רב טובי ברב קטינא נדה ו:.
רב שמואל בר רב קטינא ברכות מז..

רב קטינא

לא מצינו בשום מקום מי היו משפחתו ואבותיו או רבותיו, ואך בבכורות מד: אמר רבה בר"ה אמר רב קטינא אר"ל דם רבה שחין רבה וכו'.
וזאת ידוע לנו שבזמן רב חסדא היה מגדולי הדור ורב חסדא קבל ממנו כב"מ עט. אמר רב חסדא אמר רב קטינא מנין למוכר שדהו לס' שנה שאינה חוזרת ביובל וכו'.
ובכורות לה. אר"ח אר"ק לא שנו אלא דא"ל אא"כ היה בו מום וכו'.
ובשבת קמ: אמר רב קטינא העומד באמצע המטה וכו', וכולם תמהו מה ענין רב קטינא לכם, אך צ"ל שם אמר רב חסדא א"ר קטינא, ושם אמר רב חסדא כמה מאמרים לכן הביא גם המאמר הזה מה שאמר רב חסדא בשם רב קטינא.
ובבכורות מד: רבה בר"ה אמר רב קטינא.
מהלכותיו נשארו לנו שבת נ: שא"ל רב מרדכי לרבא, מתיב רב קטינא תיובתא.
וב"מ נה. אמר שב"ד נזקקין אפילו לפחות משוה פרוטה.
וב"ב צג: תני רב קטינא רובע קטניות לסאה.
ובחולין כח: אמר ת"ש חלקו לשנים וכו'.
ובאגדה מצינו שבת קיט: אמר אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה.
וביומא נד. אמר בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלגלין להן הפרוכת וכו'.
ובתענית ז: אמר אין הגשמים נעצרין אלא בשביל בטול תורה.
ובר"ה לא. אמר שית אלפי שני הוי עלמא.
ובכתובות ג. אמר כל המכניס את בנו פחית מבן שש רץ אחריו ואינו מגיעו.
ובע"ז יח: אמר כל המתלוצץ מזונותיו מתעמטין.
ויסופר עליו ברכות נט. רב קטינא הוה קאזיל באורחא כי מטא אפתחא דבי אובא טמיא גנח גוהא אמר מי ידע אוכא טמיא מאי גוהא רמא ליה קלה קטינא קטנא אמאי לא

ידענא בשעה שהקב"ה זוכא את בניו ששרוים בצער בן או"ה מידיד ב' דמעות לים הגדול - והיינו גוהא, אמר רב קטינא איבא טמיא כדיב ומיליה כדיבין וכו'.
ובמנחות מא. יסופר מלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא, א"ל קטינא קטינא - ציצית של תכלת מה תהא עליה.

קטינא חריך שקי
הוא ר' זירא עיין ערכו.

קטיעה בר שלום
בע"ז י: יסופר שהיה שר גדול ונכבד במלכות רומי והקיסר היה שונא היהודים וקיבץ כל שריו וא"ל מי שעלה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער אמרו לו יקטענה ויחיה, אמר להו, קטיעה בר שלום חדא דלא יכלת להו לכולהו - ועוד קרו לך מלכותא קטיעה, א"ל מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דזכי למלכא שדו ליה לקמוניא חלילא, כד הוה נקטין ליה ואזלין (להרוג אותו) א"ל ההוא מטרניתא ווי ליה לאילפא דאזלא בלא מיכסא (אתה יוצר ליהרג בשביל ישראל ואין אתה מהול) נפל על רישא דערלתיה קטעה, וצוה שכל נכסיו יתנו לר"ע וחבריו - יצתה ב"ק ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי הע"הב.
ואפשר שלכן קראו לו קטיעה יען שנצח למלכא במה שקטע א"ע וקראוהו בר שלם שיש לו חיי לעה"ב.

קיסי
רביא בר קיסי יומא מב..
רבין בר קיסי חולין כ:.
רבינא בר קיסי ב"ב סג. והוא שם של איש אחד.

קיסמא
ר' יוסי בן קיסמא שבת קנב..
ר' שמעון בק קיסמא שבת עה:.

ר' קיסמא בן גירי
נזכר זהן חדש רות צו: עם ר' רחומאי.
ובציוני פ' חיי שרה ר' קיסמא אומר שת קבר אדם, ר' רחומאי אומר הקב"ה קבר אותו.

קיסנא
קב מבי בר קיסנא עירובין קד:, וביבמות מ: איתא רב טובי.
רבא בר קיסנא ב"ב יב..

קיפוק
ערך בר קיפוק.

קיריא
רבה בר קיריא כלאים פ"ט סה"ד.

ר' קיריס דאירמה
נזכר ביצה פ"ג ה"ח אמר מי שיש בידו למחות ואינו מוחה קלקלה תלויה בו, ובשבת ספ"ה מובא המאמר ע"ש ר' קיריס דידמה.

קלא
בנדה נט: אמרו וכן אורי ליה ר' אבא לקלא, ופירש"י ותוס' שהוא שם חכם.

קלא דרומה
עבדיה דר"י נשייא, נזכר ביצא פ"א ה"ט ר"ז שאלו.

קמחית
היא היתה אמן של ישמעאל ויוסף וישבב ששמשו כולן בכה"ג, ואמרו יומא מז. שהיו לה שבעה בנים וכולם שמשו בכה"ג. ושאלוה חכמים מה עשית שזכית לכך א"ל מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי, א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו.
ובירושלמי מגילה פ"א ה"י אמרו עליה המליצה כל קמחא קימחא וקמחא דקמחית סולה, ועיין ערך ישמעאל בן קמחיה.

קמצא ובר קמצא
בגיטין נה: יסופר שע"י נחרב ירושלים ע"ש כל המעשה באריכות.

ר' קמצפא
בסה"ד מביא מתוס' חגיגה בשם ירושלמי, ולא נמצא בירושלמי שלנו, אך בחגיגה פ"א סה"ב ושם ר' קריספא, עיין ערכו.

קמצר
ערך בן קמצר.

קנה
ר' נחוניא בן הקנה ברכות פ"ד מ"ב.

קפוסאי
ר' יהושע בן קפוסאי שבת קמז..

קצב
ר' זכריה בן הקצב כתובות פ"ב מ"ט.

ר' קצרא
נזכר תנחומא ויחי-ו הלך עם ר' אלעזר בפולי של חוץ מטבריא, ויש שם גרסאות אחרות, ועיין ערך כובס.

קצרתא
ר' יוחנן בן קצרתא שהש"ר פ"ב-ט.
ר' יוסי בן קצרתא שבת פ"ב ה"ו.

קרח
בבכורות נח. אמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה (והוא ר"ע, רש"י וע"ש בתוס'.)

קרחה
ר' יהושע בן קרחה הנודע, ויש ר' אמי בר קרחה ב"ב פ"י ה"ח.

קרחנאה
רב אדא קרחנאה סנהדרין צב..
רב אחא קרחנאה ברכות לג..
יעקב קרחינאה קידושין פו..
ובשבת קנב. אמר חד גוזאה (סריס) לר"י בן קרחה מהכא לקרחינא כמה הוי וכו'.

ר' קריספא - קריספי, קרוספי, קריספדא - כרוספדאי - קרציפא
כל השמות הללו של אמורא אחד, הוא היה תלמיד ר' יוחנן כדמצינו ר' קרוספא בשם ר"י כירושלמי ריש שביעית (ובסה"ד איתא בטעות בתוספתא שבועות), שם פ"ג ה"ה, שבת פ"ו רה"ב.
ר' קריספא בשם ר"י כברכות פ"ג ה"א.
ר' קריספא אמר פליגא ר"י ורש"בל כפאה רפ"א-ב, חגיגה פ"א סה"ב.
ר' כרוספדאי אר"י כר"ה טז:, כריתות כד., פסדר"כ נד:.
ומה שמצינו שבת פ"א סה"ד, ר"ה פ"ב סה"ה, מו"ק פ"ג ה"ה ר' קריספדא בר יוחנן היא ר"ת בשם ר' יוחנן.
ובקה"ר פ"ד-יז ר' קרוצפי בשם ר' יוחנן.
ובויק"ר פ"ד-ב ר' ברכיה ור' קרציפא בשם ר' יוחנן.
וכן מצינו ר' קריספא בשם ר' חנניה בן גמליאל כשביעית פ"ו ה"ד, נדרים פ"ו ה"ח, סנהדרין פ"ג ה"ח.
בשם ר' יוסי בר"ח בשקלים פ"ז ה"ד-ה..

בשם ר"ל כיבמות פ"א ה"א, ה"ב.
ומצינו סנהדרין סט. א"ר כרוספדאי א"ר שבתי.
ובנדה מו. ר' כרוספדאי בריה דר' שבתי נראה שהיה כתוב ב"ר שבתי והוא ר"ת בשם ר' שבתי.
ומע"ש ספ"א ר' זבידא יתיב מתני לבריה - עבר ר' קריספא א"ל לא תתניי כן.
ונזכר בשם ר' קריצפי במד' משלי פ"ד-כז.
האומרים בשמו מצינו ר' יונה בשם ר' קריספא כתובות רפ"א.
ר' יוסי בשמו מע"ש פ"ד ה"ג.
ונפטר בחיי ר' אמי כירושלמי סוף מו"ק אמרו ר' קרוספי דמך במועד ועשר לו איבריי שלא מדעת ר' אמי.

קרנא

הוא היה חבירו דשמואל כשבת קח. שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא - א"ל שמואל גברא רבה קאתי ממערבא וחייש במעיה - זיל תהי ליה אקנקניה, אזל אשכחית לרב ושאלו קרנא כמה שאלות והקניטו א"ל מה שמך א"ל קרנא, א"ל יהא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיניה, וב"ב פט. איתא שנענש ע"י שמואל ופירשב"ם דהא והא גרמא.
ובקידושין מד: מחלוקת שמואל וקרנא.
ובירושלמי ב"ב צ"ה ה"ה כשתפס ריש גלותא את רב וחבשיה, על גרנא והוציאו לחפשי, ושם נקרא בשם רב קרנא.
ובסנהדרין יז: אמרו דייני גולה קרנא, היינו שהוא ושמואל היו דיינים בנהרדעא.
והוא חיבר ברייתות כב"ק מז: תני רב יהודה בר סימון בנזקין דבי קרנא, ובסנהדרין ל. תני רב אידי בר אבין בנזקין דבי קרנא, (ופי' הר"ח והערוך במס' דנזיקין משנה חצונה שהיה שונה אותה קרנא).
וכן מצינו ב"ק ד. דתני קרנא ד' אבות נזיקין ואדם אחד מהן.
וב"ק פ"ח ה"ו תני רב קרנא לבעיטא אחת. ושם פ"ט ה"ב תני רב קרנא אפילו גזל עגל וכו'.
ונזכר כתובות קיא., קידושין מד. אמר קרנא דברים בגו.

קשישא

ערך מר קשישא.

קתרוס

בפסחים נז. אמר אבא שאול ב"ב משום אבא יוסף בן חנין - אוי לי מבית קרתוס אוי לי מקולמסן ואמרו שם שהיו כה"ג וכל משרתיהם היו רשעים.

ר

ר' ראובן (תנא)

נזכר בתוספתא שבועות פ"ג ה"ה שפ"א שבת ר' ראובן בטבריא מצאו פלוסופוס אחד א"ל איזהו שינוי שבעולם א"ל זה הכופר במי שבראו.
ובפדר"א פ"מב א"ר ראובן הכל הולך אחר הראש.

ר' ראובן (אמורא בא"י בדור השלישי והרביעי)

בירושלמי כתובות פ"יא ה"ז בעי קומי ר' מנא א', ובמד' תהלים פ"א־כ אמר בשם ר' חנינא.
ובשבת ספ"ו אמר ר' ראובן באותה שעה ירד מלאך וסטרו על פיו (של נבוכדנצר).
ומצינו שהיה בקי בלשון יוני כפתיחתא דאיכא־לא, שם פ"א־כג.
האומרים בשמו מצינו ר' ביבי כסנהדרין פ"א ה"א שאמר חותמו של הקב"ה אמת.
ר' חלקיה הדרומי בשמו כתנחומא קדושים־א.
ר' פנחס בשמו כתנחומא בראשית־יח, ב"ר רפ"עה.
ר' פנחס הכהן בשמו כתנחומא תולדות־יא.

ר' ראובן בן איצטרובלי

גדול הדור בזמן רש"בי, כמעילה יז. שפ"א גזרה המלכות שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם וכו' הלך ר' ראובן בן איצטרובלי וסיפר קומי והלך וישב עמהם וע"י חכמתו נתבטלה הגזירה, ואח"כ הכירוהו שהוא יהודי וגזרו שנית, ושלחו את רש"בי ור"א בר' יוסי לרומי לבטל הגזירות.
ונשאר לנו ממנו ב' מאמרים יקרים, במו"ק יח: אמר רב משמו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים שמה' אשה לאיש, ועוד אמר שם משמו אין אדם נחשד בדבר אא"כ עשאו וכו'.
ובירושלמי כלאים פ"ט סה"ד יסופר ששני בני ר' ראובן איסטרובילוס תלמידי דרבי הואי, ורבי ראה שמ"המ מסתכל בהון וחרק בשיניו, אמר (רבי) יגלו לדרומא שמא הגלות מכפרת וכשבאו לשם מתו (כי רגלוי דבר נש וכו').

רב

רב אחא בר רב קידושין יג..
עולא בר רב פסחים קיז:.
רמי בר רב שבת לב:.

רב

בערך ר' אבא בר איבו.

רב

בעירובין כד. מצינו א"ל רב אבא אבוה (או אחוה) דרב בריה דרב משרשיא הכי אמרינן משמיה דרבא, ואין לזה שום פירוש וביוחסין מביא רב משרשיא בר רב וסה"ד חולק עליו, אבל הצדק עם היוחסין וכן צ"ל כאן אמר רב, אבוה דרב משרשיא בריה דרב. וכן הוא דרך הגמרא להביא את האב ע"ש בנו כמו בפסחים קטז. רב נתן אבוה דר"ה בריה דרב נתן ועוד בכמה מקומות וכן הוא בדק"ס.

רב בר יודה

ירושלמי פ' תפלת השחר, כן מביא בסה"ד וירושלמי מוטעה נזדמנה לו כי ברכות פ"ד ה"א־כז: איתא רב כר' יהודה, פי' רב ס"ל כר"י וכדמסיים שם בפירוש.

רב בר שבא

זכה עוד לראות את רב נחמן כחולין קיא. רב בר שבא איקלע לבי ר"נ אייתו ליה כבדא שליקא לא אכל אמרו ליה לר"נ בר בי רב דלגיו (תלמיד שנתארח אצלך) לא אכיל א"ל ר"נ גאמו לשבא, ומזה אנו רואין שבימי ר"נ היה מן התלמידים, ובימי ר"כ (רבו דרב אשי) ור"פ היה כבר מגדולי הדור כברכות יט: שתרגמא רב בר שבא קמיה דר"כ אחיכו עליה, אר"כ גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה.

ומו"ק כו. א"ל לר"כ.

וב"מ סו: רב בר שבא הוה מסיק בי ר"כ זוזי וכו'.

ובשבועות ל: רב בר שבא הוה ליה דינא קמיה דר"פ אותביה ואותיב נמי לבע"ד, (ושם איתא בר שרביא אבל בדק"ס איתא בר שבא).

ובעירובין לג: אותיב לר"פ.

אבל מה שמצינו ברכות יד. רב בר שבא איקלע לגביה דרבינא שם צ"ל רבא בר שבא והוא אמורא מאוחר כמבואר בערכו.

רב בריה דשמואל

נזכר במד' תהלים רפ"ט אמר בשם שמואל טוב מאור זה יצה"ר, ובסה"ד ערך רבה בר שמואל מביא המדרש ודעתו שצ"ל רבה בר שמואל.

רב מדיפתא

חייא בר רב מדיפתא ברכות ח:.

רבא

רב אחא בריה דרבא עירובין צג:.

רב הונא בריה דרבא ב"ק עב..

רב חביבא בריה דרבא ע"ז לד..
רב חנן בר רב רבא ברכות נח..
רב יוסף בריה דרבא (סתם) ברכות יג:.
רב מנשיא בריה דרבא ביצה ל:.
רב משרשיא בריה דרבא (סתם) חולין נ..
רב נחמן בר רבא שבת כה:.
רב סמא בריה דרבא ב"מ מב:.
רבה בריה דרבא עירובין צג..

רבא (סתם)

דבר זה מוסכם שסתם רבא הוא בר רב **יוסף בר חמא** כמפורש עירובין נד. (סוכה לד. ושם חסר תיבת בר חמא), ביצה ח., נדרים נה., ב"ק צז. קד:, (וב"מ ע. איתא רבה בר יוסף בר חמא וצ"ל רבא), חולין מג: עז.,
ומה שמצינו ב"מ סז: אמר רבא בריה דרב יוסף משמיה דרבא הוא ט"ס וצ"ל מר בריה דרב יוסף כבדק"ס, וכן צ"ל בהרא"ש שם ס"ז.
אביו רב יוסף בר חמא היה הריש במחוזא עוד בימי רבה בר אבהו, כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וז"ל (כשחרבה נהרדעא ע"י פפא בר נצר) ואזל רבה בר אבהו – למחוזא והוה התם רב יוסף בר חמא אבוה דרבא, ובל"ס נולד שם בנו רבא, כי רבא מזכיר כל כך פעמים את מחוזא ומנהגיה דאך איש הנולד בה ונתגדל בתוכה ידוע לו וכאשר נביא להלן.
את שנת לידתו נוכל לשער משנת פטירתו, דהנה בקידושין עב: אמרו כשמת רב יהודה נולד רבא וידוע שרב יהודה נפטר תרי' לשטרות ואם נקבל הדברים כפשוטן אז ידוע לנו בבירור מתי נולד רבא, כי לדעת רש"י ע"ז יט: ד"ה והא רבא שחי אך ארבעים שנה, וכן כתב ר"ה יח. שגורס אביי ורבא מדבית עלי אתו. ולפי זה הלא אמרו שם שם בפירוש שחי אך ארבעים שנה, א"כ נפטר תר"ן לשטרות.
אבל רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ג פ"ג (אשר כל דבריו המה מספרי הזכרונות אשר היה כתוב יושר פטירת ראשי מתיבתות דבבל) כתב שרבא נפטר תרסג, וא"כ לפי זה אם נאמר שחי אך ארבעים שנה א"כ נולד יג' שנים אחר רב יהודה, ודבר זה אי אפשר לומר. אך כבר בארנו בערך רב אשי שהצדק עם הרמ"בם וגם רש"י בעצמו חזר בו וס"ל כהרמ"בם שהגרסא בגמרא קידושין עב: עד שלא מת רב יהודה נולד רבא ובאמת היה

רבא כבר יותר מעשרים שנה כשנפטר רב יהודה, ובפטירת ר"ה (שנת תר"ח) היה כבר כבן יט' שנה.
וזכה עוד לראותו כמגילה ח: תני רב שמואל בר יצחק קמיה דר"ה א"ל רבה וכו'.
ובשבת נד. א"ל רבא לר"ה.
וכן משמע מפסחים קיד: דרבא הוה מהדר אסילקא וארוזא אמר הואיל ונפק מפומיה דר"ה.
ובתמורה לא. א"ל רבא לר"ה תניא דמסייע לך.
ובחולין ט: בעי ר' אבא לר"ה ור"ה השיבו – א"ל רבא (לר"ה).
ואף שדעת התוס' במנחות לו. וכתובות יד. שרבא לא ראה את ר"ה. אבל לא נוכל לשבש את כל המקומות האלו ולומר שצ"ל רבה תחת רבא, אבל מה שמצינו כלאים פ"א ה"ט רבא בשם ר"ה צ"ל ר' בא, כי רבא נזכר אך פ"א בירושלמי בשמו ושם אביו.
וכן שימש את רב יהודה כב"ק צז. א"ל רבא לרב יהודה.
אמר משמיה כשבת קכט..
ושם קלד: אמר רבא בהדי תרגמינא דסבי (רב יהודה ורבה בר אבוה) למה לי (מה לי לחלוק נגד זקנים הללו, רש"י).
ובפסחים קיז: אמר רבא אשכחתינהו לסבי דפומבדיתא (רב יהודה ורב עינא, רש"בם).
וכן עירובין עט: אמר רבא הני תרתי מילי סבי דפומבדיתא (רב יהודה וישיבתו רש"י) אמרינהו.
וגם בזה כתבו התוס' בכורות יד: שרבא לא ראה את רב יהודה, אבל במחילה מעצמותיהן הקדושין איך אפשר לומר כן, הלא ידוע שאביי ורבא היו חברים כל ימיהם שוין בכל דבר, ועל אביי מפורש פסחים קד: שראה את רב יהודה וכמבואר בערכו באריכות, ולמה לא נאמר כן על רבא חבירו, ואך יען שאביי נתגדל בבית רבה דודו שהיה כפומבדיתא לכן מצינו אותו יותר עמהם, אבל רבא שהיה במחוזא מקום אביו לכן מצינו אותו אך עם ר"נ, אבל עם ר"ה ורה יהודה כי מלבד שהיה עוד עול ימים ולא זכה להיות תלמידם לא בא לפומבדיתא אך ע"פ מקרה.
ולכן האמת יורה דרכו שרבא נולד לערך תקפט לשטרות ובפטירת ר' יוחנן היה כבן עשר שנים ולכן מה שמצינו את רבא הרבה פעמים עם עולא הוא עולא האחרון, כי עולא הנחותי נפטר קודם ר"א (שנפטר בשנה אחת עם ר' יוחנן), ובפטירת ר"ה היה כבן יט' שנה, ורב חסדא שנפטרך תרך היה אז רבא כבר גדול הדור כבן שלשים והיה באמת תלמידו המובהק וכאשר נבאר.

וכן אביי חבירו שמפורש עליו שחי ששים שנה ונפטר תרמט א"כ נולד תקפט ולכן היו באמת חברים שוין בשנים ובחכמה ואך רבא האריך ימים אחריו.
ובזה זכינו לידע שרבא לא היה כהן, ובר"ה יח. צ"ל רבה ואביי מבית עלי קאתו, ולא רבא, וכן גרסי התוס' בבכורות כז., ולכן אמר רבא לשמעיה (שהיה כהן) שיזכה המתנות. וכן ביבמות קה. כתבו התוס' דרבא לא היה כהן, וכן מביא רש"י בר"ה יח. שלא היה כהן. ובסה"ד מביא ראיה מב"ב יב. שאמר רבא ואנא בתרא וכתב המהרש"א שאי אפשר לומר שרבא קילל שימות רמי בר חמא, ואך הכונה שיגרשנה וישא אותה רבא וא"כ לא היה כהן.
ועוד ראיה מברכות ח: שא"ל רבא לבניה לא תנסבו גיורתא א"כ לא היה כהן.
וכן מצינו מו"ק כח. שרבא ישב אצל ר"נ כשהיה גוסס, משמע קצת מזה שלא היה כהן. ובהיותו עוד ילד קטן מצאו שכבר נוססה בו רוח חכמה כברכות מח. אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה, אמר להו למי מברכין אמרו ליה לרחמנא, ורחמנא היכא יתיב, רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא א"ל רבה תרוייכו רבנן הויתו.
אבל להבין איך בא רבא (שאביו היה במחוזא) לפני רבה בילדותו בפומבדיתא? ולכן נראה יותר גרסת בה"ג שם שגורס אביי ורבא בר רב חנן, ובזה יבואר לנו הפליאה הגדולה מה שלא מצינו בשום מקום בש"ס שרבא ידבר פא"פ עם רבה או שיאמר איזה הלכה אוד אגדה משמו, ואך מצינו אותו בפטירת רבה כב"מ פו. ורוב קבלותיו היה אך מרב נחמן, ולהיפוך אצל אביי מצינו שהיה כל ימיו אצל רבא, וזה יען שרבא נתגדל במחוזא בבית אביו ושם היה ר"נ, ואביי היה תמיד בפומבדיתא אצל רבה.
וכמו שאמרנו שאביו היה הריש במחוזא, ואביו שראה כי ברכה בו השתדל שילמוד מתוך הרחבה, וזה שאמר רבא עירובין סה. אי קרצתן כינה לא תנאי. ואביו זכה לראות את בנו הולך וגדול גם בתורה גם במע"ט כב"ק צז. שאביו רב יוסף בר חמא הוה תקיף עבדי דאינשי דמסיק בהו זוזי ועביד בהו עבידתא, א"ל רבא בריה מ"ט עבד מר הכי.
וכן ב"ק קד: יסופר שר' אבא הוי מסיק זוזי דרב יוסף בר חמא א"ל לרב ספרא (שהלך מא"י לבבל) בהדי דאתית אייתינהו ניהלי, כי אזל להתם (כשבא למחוזא מקום רבא) א"ל רבא בריה מי כתב לך התקבלית. א"ל לא, א"ה זיל ברישא ויכתוב לך התקבלתי, לסוף א"ל (רבא) אי כתב לך נמי התקבלתי לאו כלום הוא וכו'.
ורבו המובהק היה ר"נ כדמצינו בעי מר"נ כשבת ד. עב: עט., עירובין לו., פסחים עב.. אמר רבא כי הוינן בי ר"נ כשבת מז., פסחים ל..
אמר רבא כי הוה אזלינן בתריה דר"נ בברכות כג:.

אותיב לר"נ כברכות מב:. ב"ב קנא:.
רבא קמיה דר"נ כעירובין סג:, ב"ב קנב..
שמעית מיניה דר"נ תרתי – ולא ידענא הי מינייהו כחולין מט:.
חזינא לר"נ דכרע בברכות לד:.
רבא אר"נ כקידושין ט.., ב"מ ז..
הקשה לר"נ כיבמות כב., כתובות עט..
ורבא נתגדל כ"כ בימי ר"נ עד שהיה חולק עמו כגיטין סג: ששלחו לקמיה דר' אמי ־ הדר שלחוה קמיה דר' חייא בר אבא (עם מי הצדק).
ובעירובין סד. א"ל רבא מ"ט עביד מר הכי – א"ל הדרי בי.
וברכות לו. א"ל רבא לא תפלוג עליה דר"י וכו'.
ובנזיר לב., ב"מ מג. א"ל רבא לר"נ לדידך וכו'. והיה בפטירת רבו כמו"ק כח. רבא הוה יתיב קמיה דר"נ חזייה דהוא גוסס א"ל (ר"נ לרבא) לימא ליה מר דלא לצערן א"ל רבא מר לאו אדם חשוב הוא?.
וב"ב קנא: א"ל רבא לתלמידיו לאו אמינא לכו לא תתלו ביה בוקי סריקו וכו'.
ומכל זה אנו רואין שהיה תלמידו המובהק.
וכן רב חסדא היה רבו המובהק כמפורש סוכה כט. שרבא ורמי בר חמא כי הוו קיימי מקמיה דר"ח מרהטי בגמרא בהדי הדיי והדר מעייני בסברא.
וביצה כח. א"ל רבא לר"ח דרשינן משמך וכו', א"ל יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי.
רבא אר"ח כעירובין קג:, ביצה יז., יבמות עד:, זבחים יט., נדה ט:.
הקשה לר"ח ככתובות יט..
ובנדה סא. אמר רבא מנ"ל לסבא (רב חסדא) הא.
ויסופר ב"ב יב: שרבא ורמי ברח מא היו אצל רב חסדא ובת ר"ח (נערה קטנה) יתבה בכנפיה דאביה אמר לה מאן מינייהו בעית, אמרה לו תרוייהו, אמר רבא ואנא בתרא, וכן היה באמת שנשאת מקודם לרמי בר חמא ואחרי מותו נשאת רבא וכאשר נביא להלן.
וביומא עה: איתא בפירוש שהיה תלמידו דר"ח שיסופר שם שאריסיה דרבא היה מייתי ליה השליו כל יומא, יומא חד לא אייתי ליה אמר רבא ש"מ נח נפשיה דר"ת ובדיל רבה אכיל תלמידיה (כי תלה הזכות מה שהיה מוצא השליו בזכות רבו רב חסדא)).
והנה אחרי כל הגמרות המפורשות האלו בא הראה"ו בח"ג צד 177 ויאמר שרבא לא היה תלמיד ר"ח כי היה כבן עשר שנים בפטירת ר"ח, ובמחילה מכבודו הלא יאמר הוא בעצמו שרבא חי עג' שנה, ומפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שרבא נפטר תרסג א"כ נולד

תקצ, ור"ח נפטר תרך א"כ היה אז רבא בן שלשים, והחכם תפס החבל בשני ראשים האמין שרבא נולד כשנפטר רבי הודה היינו שנת תרי, והאמין שחי עג' שנה ולא ראה טעותו.

וכן קבל מרב ששת כדמצינו א"ל רבא לרב ששת כיבמות נה:.

רבא אמר רב ששת כברכות כג:, כתובות סג:, ב"ק פח., סנהדרין צב:, וכן צ"ל בב"מ ע. (ושם איתא רבה בטעות).

וברכות לד: אמר רבא חזינא לרב ששת דקעביד הכי.

וב"מ טז. אמר רבא על רב ששת גברא קא חזינא ותיובתא לא קא חזינא.

והיה לו עוד רב מובהק אחד הוא רב יוסף כחולין קלג. שאמר רבא בדיק לן רב יוסף, ורב יוסף קראו דרדקי כשבת קמב:.

ולא עזב את רבו הקדוש גם כשהיה עור כיומא נג: רבא כד הוה מיפטר מרב יוסף הוה אזיל לאחוריה עד דנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, א"ל לרב יוסף הכי עביד רבא (כי רב יוסף שהיה עור לא ראה זאת) וברכו רב יוסף ואמר יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא.

ובעירובין נד. יסופר שרבא בריה דרב יוסף בר חמא (ובנדרים נה. איתא סתם רבא) הוה ליה מלתא לרב יוסף בהדיה (שרב יוסף כעס עליו) כי מטי מעלי יומא דכפורי אמר רבא איזול ואפייסיה, אזל אשכחיה לשמעיה דקא מזגי ליה כסא, א"ל רבא הב לי ואימזגיה אנא, יהיב ליה מזגיה, כדטעמיה (רב יוסף) אמר, דמי האי מזיגא למזיגא דרבא.

ומזה אנו רואין ששמשו זמן מרובה, אבל רבא הרביץ כבר תורה עם תלמידים עוד בחיי רב יוסף וכן גם אביי כמפורש ב"ב כב..

ורבא היה גדול כ"כ בעיני רב יוסף עד כששלחו רבא לבריה ללמוד לפני רב יוסף ככתובות סג. שאלו רב יוסף אבוך במאי זהיר כשבת קיח:, אבוך היכי עביד כברכות יג:, אבוך כמאן ס"ל כעירובין פב:, ומזה אנו רואין את גודל רבא עד שרב יוסף בקש לידע את הכרעתו.

וזה היה כבר שנים הרבה אחרי פטירת רב חסדא וכבר נפטר גם רמי בר חמא והוא נשא את אשתו בת רב חסדא וזה שמצינו שבת קכט. שבת ר"ח טבלה בגו תלתין יומין שלא בפני בעלה ואצטניאת ואמטוי לערסה בתריה דרבא לפומבדיתא, וזה יען שהיה הולך לפרקים לשם, אבל מקום מושבו היה במחוזא.

והנה מלבד רבותיו המובהקים האלו מצינו ברכות לח. אמר רבא אמר רב אסי, ובשבת צה: א"ל רבא שמא לא שמעת, ובתוס' ב"ב קנה. ד"ה איתמר גרסי רבה, אך אין אנו צריכין לזה והוא ר' אסי שהיה בא מא"י לבבל ואז ראה אותו רבא.

ושלח לר' אמי כגיטין סג..

רבא אמר זעירא כסוטה ה..

ואת ר' חייא בר אבא כברכות טו. שא"ל רבא לא סבר לה מר וכו', ובגיטין סג. שלח לא"י לשאול לרח"בא.

רבא אמר רב חסא כב"מ נז..

רבא א"ר יצחק כיבמות עד. (אך שם עא. ופסחים צז. הגרסא רבה), ב"מ מב..

ואבר אמר האלהים אמרה (ר' יצחק) וגמירנא לה מיניה כמגילה י..

אמר רבא אמר לי ר' יצחק בר אבדימי כיבמות ג.

רבא אמר ר' ירמיה בר אבא ככתובות ס. (ונראה שצ"ל ר' אבא א"ר ירמיה ב"א).

אמר רבא אמריתא לשמעתא קמיה דרב מתנה כזבחים כט..

רבא אמר רב סחורה אר"ה כברכות ה. כו., עירובין נד., יבמות קו., סנהדרין מט: מנחות מ:.

והיה משבח רבא את רב סחורה לפני ר"נ דאדם גדול הוא כנדרים כב:, ומה שאמרו ב"מ לג. אמר רבא כגון רב סחורה דאסברן זוהמא ליסטרון (ומשמע שאך דבר זה קבל ממנו כבר כתבו התוס' שכל ההלכות שקבל ממנו היו הלכות ר"ה, ואך הסברא דמשנה זו קבל מרב סחורה בעצמו).

רבא אמר רבין כשבת יב:.

רבא אמר שמואל בר אבא כשבועות יז:

וכן מצינו הלשון אצלו שאמר, ר' אידי אסברא לי כנדרים ה., קידושין מ., ב"מ עד:.

בר אדא מרי אסברא לי כזבחים לח..

בר אדא משוחאה אסברא לי כעירובין נו:.

בר אהינא אסברא ליה כקידושין נא..

בר המדורא אסברא לי כשבת קז: קכה., יבמות פג:.

רב בר שבא אסברא לי כחולין מח..

ומזה אנו רואין את גודל יקרת רוחו שאמר כל דבר בשם אומרו.

הזקנים שבדורו היו, ר' אבא שהלך לא"י, ובימי רבא היה כבר זקן גדול כב"ק קד:.

ומצינו חולין מג: כשפסק רבא שהשור טרפה איגלגל מלתא ומטי לקמיה דר' אבא (בא"י), א"ל זילו א"ל לבריה דרב יוסף בר חמא דלשלם דמי תורא.

וכן רב אחא בר אדא היה בימיו זקן גדול כב"ב קסז..
וכן רב אחא בר יעקב עיין ערכו.
וכן רב אחדבוי בר אמי שאמר רבא אישתעי לי רב אחדבוי ב"א משמיה דר"א ב"ב ט..
וכן ר"ה בר אבין כר"ה כא. ששלח לרבא כד חזית וכו'. וכן רב יימר סבא ככתובות נג.
שעוד בימי ר"נ היה נקרא כן.
וכן ר' ירמיה שהלך לא"י בימי עלומיו ורבא לא הכירו ובא"י גדל והצליח, ובימי רבא היה כבר מזקני הדור כמנחות נב. שאמרו רבנן דברי רבא קמיה דר' ירמיה, אמר בבלאי טפשאי - אהדרוה קמיה דרבא אמר, מבישותין אמרי קמייהו מטיבותין לא אמרי קמייהו, וזה שאמר רבא עליו כתובות עה. וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי.
ומה שמצינו סוטה פ"א ה"א רבא בשם ר' ירמיה הוא ר"ת ר' בא, וכדמצינו כתובות ספ"א רבא בשם ר' ירמיה ואח"כ אמרו בפירוש ר' בא.
וכן רבה בר מרי ששאל רבה ממנו מנא הא מלתא דאמרי אינשי כב"ק צב. פב: צג., א"ל רבא כמו"ק כח:, יבמות סג:, סנהדקין קג:, איקלא לבי רבא כברכות מב: מד..
וכן רב שמואל בר יצחק כמגילה ח..

חבריו

אבא בר מרתא כגיטין לז:, ובא לנחם את רבא כמו"ק כו:, ורבא אמר עליו כמה לית ביה דעתיה להאי צורבא מרבנן.
אהבה בריה דר"ז א' בזמנו כעירובין צו:.
רב אויא איקלא לבי רבא כשבת מו..
רב אידי בר אבין שא"ל אביי ורבא מידי שמיע לך בהא כמו"ק טז..
איבו בזמנו כע"ז לה: שאכל פת כותי ואמר רבא לא תשתעו בהדי.
ר' אילא, א"ל רבא נדה טז. אבל הוא ט"ס וצ"ל אמר רבא ולא שרבא דיבר אתו כמבואר בערכו.
ר' איקא בריה דרב אמי בזמנו, ורבא איקפד עליו כב"ב קמט:.
רב אסי בר חמא אמר לרבא הכי אמר רב ששת ב"ק צג..
גוריא בר חמא בזמנו כברכות נג: שרבא היה מברך במוצאי שבת על אור שלו.
רב דימי מנהרדעא בזמנו כב"ב כב..
ר"ה בר חיננא כע"ז מ. נפק שיפורא דרבא ואסר, שיפורא דרה"בח ושרי, ובעירובין כה: שרבא שלף הקנים שעשה ר"ה בר חיננא. ובכנדרים כג: א"ל רבא ואת דרשת לי בפירקא?
ר"ה בר רב נחמן כע"ז נז..

ר"ה בר סחורה תרגם קמיה דרבא כבכורות ס.
רב המנונא ד' היה כחבר לרבא כמבואר בערכו.
מר זוטרא בריה דר"נ יסופר בחולין צד: שהלך משיכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספרא הוו קאתו לסיכרא פגעו בהדדי וכו'.
ר' זירא ב' מצינו סוף הוריות כשהוצרכו לריש מתיבתא (אחרי פטירת רב יוסף) היה ביחד עם רבא.
ובסנהדרין ח: רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר"ז וכו'.
וביצה ח. חולקין רבא ור"ז ודבריהם הובאו לא"י כביצה פ"א ה"ג דאמר ר' יוסי בר' בון (שהיה זמן קצר בבבל עם הנחותי) איתפלגון ר"ז ור' אבא בר יוסף (הוא רבא), וזה הפעם האחת אשר נזכר בירושלמי, אבל מה שמצינו שביעית פ"ד ה"ז רבא מתקל כיפי (לידע אם האבנים האלו מא"י הן) שם צ"ל ר' בא ככתובות קיב. שר' אבא כשעלה לא"י מנשק כיפי דעכו, ר' חנינא מתקין מתקליה (ואך נתחלפו שמות האמוראים).
ובע"ז לד: ההוא ארבא דמורייתא דאתי לנמילא דעכו אותיב ר' אבא דמן עכו נטורי בהדה א"ל רבא, צ"ל א"ל ר' אבא כגרסת הב"ח. וכן מה שמצינו יבמות פ"ד ה"יא ר' בא בר זוטרא בשם שמואל כל שהוא בה"י רבה, באל"ף רבא, ופי' הקה"ע שקאי על רבה ורבא, במחילה מכבודו איך יאמר כזה, והאמת כדמובא בירושלמי נדה פ"א ה"ג כלש הוא בהרבה הרי הוא בארבה וכמבואר בערך ר' אבא ב"ז, אבל רבא לא היה מעולם בא"י ובסוף ימי רבא כבר נחרבו ישיבות א"י וירדו כולם לבבל.
רב חנניא אמר לרבא תניא דמסייע לך כב"מ לא.. א"ל רבא תני כחולין עד..
רב יצחק בריה דרבב"ח א"ל רבא תא ואימא לך מלתא דהוה אמר אבוך כסוכה מג:.
מניומי אסיא מסר לרבא כמה דרכי רפואות כע"ז כח:.
ר"נ בר רב חסדא בכתובות סג:, חולין פח: אמר רבא על דבריו הא בוכרא.
רב ספרא קרא לרבא משה כשבת קא:, סוכה לט.
ורבא קראו משה כחולין צג..
ורבא קראו גברא רבה כב"מ קמד..
וקראו רבא מר כפסחים קיג:.
א"ל רב ספרא כשבת קלב:, עירובין נז:, פסחים נט:.
ועוד כשהיה רבא בימי עלומיו היו ביחד כב"ק קד:,
ושניהם איקלעו לבי מר יוחנא כחולין קלג. וכששלחה איפרא הורמיז לרבא שיקריב בעדה קרבן בקש מרב ספרא ורב אחא בר הונא שהמה יראו לעשות את חפצה בזבחים קטז:.

רב עיליש בגיטין עז: הקשה לרבא, ורבא איכסיף.
ורבא אמר עליו שהוא גברא רבה כב"מ סח:. בעי מרבא כב"מ צו..
ויסופר ב"ב קלג. סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר – א"ל רבא דייני דחצצתא הכי דייני איכסיף קרי רבא עליה אני ה' בעתה אחישנה.
רבא בר רב חנן (תלמידו דרבה) תני קמיה דרבא – א"ל רבא כזבחים נה. קטז:.
רבה בר שילא בזמנו ככתובות קד: שרבא אמר עליו דשפיר דן.
רבה בר שימי כחולין כט:.
וכן רמי בר חמא שניהם היו לפני רב חסדא ולמדו ביחד כסוכה כט. דכי הוה קיימי מקמיה דר"ח מרהטי בגמרא בהדי הדדי והדר מעייני בסברא.
וביבמות ח: א"ל רמי בר חמא לרבא וכו'.
ובגיטין עט. א"ל רמי בר חמא מנ"ל לסבא (רב חסדא) הא.
ובכתובות יח: א"ל רבא כל כמיניה?
ושם כא., שבועות מה: אמר רמי ב"ח כמה מעליא הא שמעתא, אמר רבא מאי מעליותא.
וב"ק כ: אמר רבא עליו כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה.
ונפטר הרבה קודם רבא כברכות מז: ורבא אמר דנח נפשיה יען שלא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא, ורבא נשא את אשתו בת רב חסדא כאשר נביא להלן.
רב פפא בר שמואל כסנהדרין כו: סבר רב פפא בר שמואל לאכשוריה א"ל רבא וכו'.
א"ל רבא לרב פפא בר שמואל כר"ה כז. לד:, ב"ק פד., ב"מ קט:.
וקרא על רבא צדיק מצרה נחלץ כב"מ ס:.
רפרם בר פפא א"ל רבא מנ"ל לסבא (רב חסדא) הא כנדה סא:.
ורבא א"ל לימא לן מר מהני מילי מעליתא דהוה עביד ר"ה כתענית כו:, מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא כברכות ח.
ורבא קראו פתחיא אוכמא כברכות נ: (והכוונה כדפירש"י בע"ז טז: תורה מפוארה בכלי מכוער).
רבה בר מתנה חבירו כסוף הוריות.
רבין בר רב אדא אמר לרבא אמרי תלמידך וכו' כיומא נ.
רבין בר נחמן מותיב ורבא מתרץ כיבמות פד:.
רב שישא בריה דרב אידי מתקיף על רבא ורבא השיב לו כיבמות עד:.
מר שמואל היה בימיו הריש גלותא כביצה כא: אדבריה רבא למר שמואל ודרש, והיה רבא רגיל אצל ריש גלותא כברכות נ., פסחים עד:, מו"ק יא., ב"ב כב.

אבל חבירו האהוב היה אביי אשר כפי הנראה היו חברים מנעוריהם ולא התפרדו עד יום מות אביי.

ובכל הש"ס מצינו מחלוקותם עד שאמרו סוכה כח. הויות דאביי ורבא.

א"ל אביי לרבא כשבת כה: לה., עירובין לז: נא. פח: צז. צח., פסחים יא. לג:, סוכה ב., מו"ק יא., מגילה ט., יבמות נה: סט:, כתובות ו: לו: פא. פא:, נזיר סד:, סוטה ו., קידושין ד. ה: יח. סד., ב"ק יא. נח: קיג: קיט., ב"מ לו: לז: ס. צ: צד. קטז:, ב"ב יב. כט. קל. קלה. קעד:, סנהדרין טו. מז:, ע"ז נ:, שבועות ה. יח. כג., מכות ז:, הוריות ב:, זבחים כד. סב:, מנחות יא. כד. קו., חולין ט: כ: קכ. קלד. קלו., בכורות מה., ערכין ד. ד: יט:, תמורה לא., כריתות יח: כד. נדה לז:.

אותיב לרבא כשבת קכד., פסחים צד:, ביצה יב:, יומא נ. סה., תענית יב. מגילה כז., כתובות עה:, גיטין כח., מכות ז, זבחים טו:, מנחות כא., תמורה יט., כריתות יז:.

רמי ליה אביי לרבא כשבת צה. ב"ק ז.

אביי ורבא דאמרי תרוייהו כברכות נז., שבת ז. יב. מט: סז. עג. עה. קג. קמ., עירובין לה. עח. פסחים ק., ביצה ל:, מגילה טו:, תענית כו., יבמות נג., כתובות נב:, ב"ק מב., ב"ב ה. מ. מח:, סנהדרין כט: לב:, שבועות מב., מכות ז., הוריות ט., זבחים לג. סה., מנחות לה: לו. חולין נ.

אמרו דבר אחד שבת כז:, ועיין ערך אביי.

תרגמא אביי אליבא דרבא כשבת נב:, פב. קטו., עירובין פ:, פסחים יא:, סוכה יט., כתובות קי., ב"מ כב. פ: קז. קט., סוטה ח:, בכורות נה.

ורבא קראו תמיד בשם נחמני כשבת לג. עד., נדרים נד:, כתובות סה. ע"ז נח.

ויסופר סוף הוריות שאביי ורבא ור"ז ורבה בר מתנה הוו יתבי והוו צריכי רישא (שאז נפטר רב יוסף בפומבדיתא) אמרי כל דאמר מלתא ולא מיפריך ליהוי רישא ונפל הגורל על אביי אז קם רבא וא"ל נחמני פתח ואימא.

והנה מה שמצינו תמיד מקודם אביי ואח"כ רבא, לא שאביי היה חכם יותר מרבא או קשיש ממנו כי אדרבא מצינו ב"ב כב. שעוד בחיי רב יוסף רבם הנהיגו שניהם את ישיבתם הפרטית ורב אדא בר אבא היה אומר לרבנן אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלו בשרא שמינא בי רבא, אבל יען שאביי זכה למלוך בפומבדיתא קודם רבא, לכן סדרו בש"ס את אביי מקודם.

ומצינו שרבא היה הולך לפומבדיתא לפני אביי כע"ז נח. שאמר רבא כי אתאי לפומבדיתא אקפן נחמני שמעתתא ומתניתא.

וכן מצינו שניהם ביחד עוד טרם שמלך אביי כדמובא ברכות נו. ששניהם הלכו לבר הדיא לפתור להם החלומות ואביי שנתן לו כסף פתר לו לטובה, ורבא שלא נתן לו פתר לו הכל לרעה, ואמרו שם ששניהם הלכו אצלו וספרו לו חזינן בר חמרא דקאי אאיסדן ונוער, לאביי אמר מלכא הוית וקאי אמורא עלך, לרבא אמר פטר חמור גהיט מתפילך. ויסופר שם שאמר לו רבא חזרי תרי גרגלידי דלפתא, א"ל תרין קולפי בלעת, אזל רבא ההוא יומא ויתיב בי מדרשא כוליה יומא (כדי שלא יתקיים פתרון החלום), אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קא מנצו בהדי הדדי, אזל רבא לפרוקינהו ומחוהו לרבא תרי, דלו למחוייה אחריתי אמר מסתיי תרין חזאי.

והנה לאחר פטירת אביי שנפטר תרמ"ט לשטרות אז מלך רבא, אבל לא בפומבדיתא אך יסד ישיבתו הגדולה בעיר מגורו מחוזא ואף שכבר היה לו שם ישיבה, אבל כשנפטר אביי אז באו כל תלמידי אביי לרבא והמתיבתא הגדולה באה תחת רבא ונתקיים עליו אז ברכת רבו רב יוסף שברכו יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרכא כיומא נג.

והיה באמת ריש הדור כולו וכולם היו כפופין תחתיו (כי כשמלך אביי היו אז רבא גדול כמותו), ונתקיים עליו כדפתר לו בר הדיא ברכות נו. (לאחר שנתן לו רבא כסף ופתר לו לטובה) שסיפר לו רבא שחלם לו דאפדנא דאביי נפל וכסיין אבקא א"ל, אביי שכיב ומתיבתיה אתיא לגבך, א"ל חזאי אפדנא דידי דנפל ואתו כו"ע שקיל לבינתא לבינתא, א"ל שמעתתך מבדרן בעלמא.

וזה שכתב רש"ג באגרתו ח"ג פ"ג ולבתר אביי מלך רבא במחוזא דמן פומבדיתא הוה (והכונה שכל תלמידי אביי מפומבדיתא באו לרבא). ומלכותא דרבא טפי הוי נפישא והיה שליט טובא ואתקיים ביה ברכתא דרב יוסף – ובכולהו אלין שנין לא הויא אלא חדא מתיבתא, עכ"ל וזה כמו שהבאנו לעיל.

העיר מחוזא ידוע שהיתה עיר גדולה מאוד עד שהיו בה ששים רבוא כעירובין ו: ברש"י ד"ה אכולי, והיו עשירים גדולים כב"ק קיט., והיתה מרובה באוכלסי ישראל כ"כ עד שהתישבו שם גם יהודי רומאי והיה להם בית הכנסת על שמם בזמן רבא כמגילה כו.

והיו שם גרים הרבה כקידושין עג. כשדרש רבא במחוזא גר מותר בכהנות טענוהו בשיראי.

וכשהיה דורש במחוזא היו הולכין כ"כ אנשים עד שהיו כשתי מחיצות ועי"ז הובאו הני זיקי דהוה שדיין בריסתקא דמחוזא, שהיו שייכים לרבא כעירובין מד: (רש"י).

וכן מצינו דרש רבא במחוזא כשבת קלג:, ואמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו כב"מ נט., ואמר להם עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא

כב"ב ט., אתקין רבא במחוזא כביצה ל., נדה סז., ההוא ליפתא דאתי למחוזא נפק רבא חזיא דכמישא ושרי למיזבן מיניה (ביו"ט) כעירובין מ., ואמר רבא מריש ה"א הני בני מחוזא כולהו רחמו לי וכו' ככתובות קה:, מריש ה"א הני ארנגי דמחוזא וכו' ככתובות סז., א"ל רבא לבני מחוזא וכו' כשבת קמז:, מו"ק כב.

וידע היטב את טבעם ואמר האי דחריפי בני מחוזא משום דשתו מיא דדגלת, האי דגיחורי (שאדומים הם) משום דמשמשי ביממא, והאי דניידי עינייהו משום דדיירו בבית אפל כברכות נט:.

וכן אמר שבת לב: הני נשי דמחוזא דאכלן ולא עבדן, ושם קט. אמר הני בני מחוזי כיון דמפנקי אפילו חמרא נמי מסי להו, וב"מ עז. אמר בני מחוזא אי לא עבדי חלשי, וב"ר יז. אמר ואינהו משפירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם, ובשבת יב. אמר רבא לא אמרן אלא דבני מחוזא וכו', ושם קכד: רבא הוה קא אזיל בריתקא דמחוזא אתווסאי מסאניה טינא אתא שמעיה שקל חספיה וקא מכפר ליה וכו'.

וה' ברכו בעושר רב כאשר אמר בעצמו מו"ק כח. הני תלת מילי בעאי קמיה שמיא, תרתי יהבו לי חדא לא יהבו לי, חכמתיה דר"ה ועותריה דרב חסדא ויהבו לי, ענותנותיה דרבה בר"ה לא יהבו לי.

ותבענית כ: כשסיפר רפרם בר פפא גדולות ועשירות דר"ה וסיפר באחרונה כי הוה כרך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול אמר רבא כולהו מצינא מקיימנא לבר מהא משום דנפישו בני חילא דמחוזא (דאיכא עניים טפי).

מסחרו היה ביין כברכות נו., וגם ספינות היה לו כב"ב קנג.

וב"ב קמט: איסור גיורא הוה לי יב אלפי זוזי בי רבא וכו', וכן ירש מבר מר שמואל יב אלפי זוזי כנדרים נה.

וגם היה לו שדות שנתנן באריסות כב"מ עג., ויסופר ב"ק כט: שהיה זורק קוציו מן השדה לנהר דגלת.

והוא הרכיש לו את ידידות בית המלוכה דשבור מלכא ובפרט אֵם המלך איפרא הורמיז כנדה כ: ששדרה פ"א דמא לקמיה דרבא ארחיה אמר דם חימור הוא, אמרה ליה לברא תא חזי כמה חכימי יהודאי, אמר לה דלמא כסומא בארובה, הדר שדרה לי שיתין מיני דמא וכולהו אמרינהו, ההוא בתרא דם כנים הוה ולא ידע (כי לא ראה מעולם דם כזה כעירובין מה.), אסתייע מלתא ושדא לה (במתנה) סריקותא דמקטלא כלמי (והיא סברה שלכן שלח לה סריקותא לרמז על דם זה) אמרה, יהודאי בתווני דלבא יתביתו.

ובתענית כד: יסופר שרבה נגדיה לאחר דבעל עכו"ם ומת, אשתמע מלתא בי שבור מלכא בעא לצעורי לרבא, א"ל איפרא הורמיז אימיה לא ליהוי לך עסק בהדי יהודאי דכל מאן דבעיין ממרייהו יהיב להו, א"ל מאי היא, בעין רחמי ואתי מטרא, אמר לה לבעי רחמי האידנא בתקופת תמוז וליתי מטרא, בעי רחמי ולא אתי אמר לפניו רבש"ע אלהים באזנינו שמענו – ואנו בעיניו לא ראינו אתא מטרא עד דשפוך מרזבי דמחוזא לדיגלת, אתא אבוה איתחזי ליה בחלום וא"ל מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי, שני דוכתיך, שני דוכתיה, למחר אשכחיה דמרשם פורייה בסכיני, וזה שאמרו חולין קלג. דרבא נזוף הוה משום האי מעשה.

וב"ב י: שאיפרא הורמיז שלחה ד' מאה דינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו ושלחה לרבא וקבלינהו משום שלום מלכות שמע ר' אמי ואיקפד, וחלקן לעניי עכו"ם.

ובזבחים קטז: שלחה לרבא קרבן שיקריב בעדה לש"ש מה עשה רבא ביקש לרב ספרא ורב אחא ב"ה וא"ל זילו ודברו תרי עולמי גילאי (שימצאו שני בחורי חמד בני גיל אחד מאו"הע, רש"י) והם ילמדו אותן איך לעשות ולהקריב על חוף הים לש"ש.

והחכם גרעץ בח"ב צד 421 יאמר שרבא מפני שלום מלכות צוה לשני בחורי ישראל הטהורים מכל שמץ עון להעלות הקרבן, ובמחילה טעה בפשט הגמרא, שלא רב ספרא וחברו הקריבו הקרבן ורבא שלחן אך ללמד את הנערים או"הע איך לעשות וזה מפורש שם שמותר להורות לעכ"ום גם בזה"ז איך להקריב קרבן וזה ברור.

ולא לחנם אמר שנתנו לו חכמתיה דר"ה כי היה באמת ראש הדור כולו וכמו דאמר בעצמו עירובין כט. הריני כבן עזאי (ופירש"י הריני מזומן להשיב בחריפות).

וכן סוף הוריות אמרו שהיה חריף, וזה שאמר ברכות ו: אגרא דשמעתא סברא.

והוא קנה את התורה בדמי חייו כשבת פח. שפ"א חזייא ההוא מינא לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעיה וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא א"ל עמא פזיזא וכו'.

ולימוד התורה היתה מקור שעשועיו עד כשראה את רב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה? כשבת י.

ואמר סוטה ד: יקרה היא מפנינים אפילו מכה"ג שנכנס לפני ולפנים.

ושם כא. אמר תורה מגנא ומצלא.

ובמנחות קי. אמר כל העוסק בתורה אין צריך לא עולה וכו'.

והאמין דאך התורה הרפואה היותר נאמנה ליצ"הר, וזה שאמר ב"ב טז. ברא הקב"ה יצ"הר ברא תורה תבלין.

ואמר שבת פח: למיימינים בה סמא דחיי.
ואמר סוטה לה. מפני מה נענש דוד מפני שקרא לתורה זמירות.
וברכות כה: אמר לא נתנה תורה למלאכי השרת.
ואמר השח שיחת חולין עובר בלא תעשה כיומא יט:.
והרבצתו בתורה עם תלמידיו גדלה כ"כ עד שאמרו שבת לג. שחש בהדרוקן ואמרו יען דאנסי ליה רבנן בעידניה בע"כ (היו אונסין אותו להשהות נקביו).
ות"ח נושאי דגל התורה היו חביבים עליו עוד יותר מן התורה עצמה, וזה שאמר מכות כב: כמה טיפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה, ומו"ק טז. ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה אימני עליה אביי ורבא ושמתוהו.
ואמר שבת קיט. תיתי לי דכי אתא צורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מזיגנא רישי אבי סדיא כמה דלא מהפיכא בזכותיה, ואמר בנדרים סב. שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרי לי תיגראי ברישא, שרי לי לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה, ושם סב: שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהבינא אכרגא, שרי ליה למימר עבדא דנורא אנא וכו'.
וב"ב כב. יסופר שרב שרא (השוקא) לרב יאשיה ולרב עובדיה לאקבועי דלא כהלכתא (אלא לפנים משורת הדין) מ"ט כיון דרבנן נינהו אתו לטרדא מגרסייהו.
והחכם גרעץ בח"ב צד 419 מצא מקום להתנפל על רבא שעשה גם נגד דין משנה או ברייתא ומסמן ב"ב כב., ובמחילה טעה בפשט הגמרא כי שם אמרו בפירוש שעזרא תיקן שיהו רוכלין מחזירין בעירות – וה"מ לאהדורי אבל לאקבועי לא, ואי צורבא מרבנן הוא אפילו לאקבועי נמי, וכדין המפורש שם שהיו נקיטין השוק לצורבא מרבנן וזה הוא לפנים משורת הדין, אבל לא נגד דין איזה משנה או ברייתא, והיכן מצא משנה או ברייתא שאין הדין כן?
ומה שהוציא החכם הזה לעז על רבא בדבר הכסף דאיסור גיורא ב"ב קמט. לקח קושית התוס' ולא לקח תירוצם שנאמר באמת, וזה דרכם כסל למו.
והנה אף שאמר שברש ענותנותו דרבה בר"ה ולא יהבו ליה, זה אמר מרוב ענותנותו, יען שהחזיק את עצמו אך לבינוני כברכות סא:.
ונוכל לראות את יקרת לבו הטהורה מתפלתו היקרה שהיה אומר בתר צלותיה כברכות יז. שאמר אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי וכו' יהי רצון – שלא אחטא עוד וכו'.

וביומא פו: כי הוה נפיק רבא לדינא אמר הכי, בצבו נפשיה לקטלא נפיק, וצבו ביתיה לית הוא עביד, וריקן לביתיה אזיל, ולואי שתהא ביאה כיציאה.
ואמר ברכות יז. תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים.
ואת כל חבריו החשיב לגדולים וטובים ממנו כמו שאמר שבת קיא:, סנהדרין ח:, קידושין מח: אני וארי שבחבורה תרגמינא ומנו ר' חייא בר אבין.
וב"ב פח. אמר כן על ר' זירא.
ובנדרים צ. אמר מאן חכים למיעבד הא מלתא אי לאו רב אחא בר"ה דגברא רבה הוא.
ובסוף ע"ז אמר מאן חכים – אי לאו רב עקביא דגברא רבה הוא.
וב"ב קעד. אמר מאן חכים למיעבד כי הא מלתא אי לאו רב חנין בריה דרב ייבא.
וכן פסחים עו. קרא לרב חיננא בריה רבא מפשרוניא גברא רבה.
וב"ק מ. משתבח ליה רבא לר"נ ברב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא.
ובנדרים כב: משתבח לר"נ ברב סחורה דאדם גדול הוא.
ובזבחים מג: אמר כל קרא דלא מפרש ליה רב יצחק בר אבדימי וכל מתניתא דלא מפרשא לה זעירי לא מיפרשא.
וכשזכה לתרץ מתניתא דר' אושעיא שמח כ"כ עד שאמר ב"ק קיא:, ב"מ סב: כי שכיבנא נפיק ר' אושעיא לוותי דתריצנא מתני' כוותיה.
והוא בעצמו לא בוש לומר שטעה כמו שאמרו בעירובין קד.," ב"ב קכז., זבחים צד:, נדה סח. הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי.
לאו מילתא היא דאמרי כיבמות כ: עו., מכות ח. ח:, זבחים צד., מנחות יב: צז.
או הדר ביה רבא מההיא כשבת כז., ב"ב כד.
אמונתו בהשגחה פרטית ממאמריו היקרים ברכות סג: שאין יוצא מפי הקב"ה דבר לבטלה.
ובקידושין לב. הקב"ה עלמא דיליה.
ובסנהדרין קו: הקב"ה לבא בעי.
ובשבת קיט: אמר לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו בה בעלי אמנה.
ואמר ברכות ה. אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה – ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הן שנא' כי את אשר יאהב ה' יוכיח.
והמעשה הפנלא שיסופר כתובות סז: דעני אחד בא לפניו ושאלו במה אתה סועד א"ל בתרנגולת פטומה ויין ישן, א"ל רבא ולא חיישת לדוחקא דציבורא? א"ל אטו מדידהו דאכילנא – אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה יג' שני והביאה תרנגולת פטומה

ויין ישן אמר (רבא) מאי דקמא? אז פנה אל העני בסבר פנים יפות וא"ל נענתי לך קום אכול.
ולא לחנם בקש ממנו מחילה כי רבא אמר בעצמו המלבין פני חבירו ברבים אין חלע"הב כב"מ נט:, ואמר ר"ה יז. כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו.
ויען שידע שה' הוא אמת לכן מצינו תמיד שנשבע ואמר האלהים כעירובין יד:, מגילה י., כתובות קב:, גיטין יג: יז., ב"ק קו., ב"מ טז:, סנהדרין סז: עב.
ומימי נעוריו היה אך האמת נר לרגליו כב"ק צז. שגם לאביו לא נשא פנים וא"ל מ"ט עביד מר הכי.
ובסוכה לב: אמר שרי ליה מרי לר' טרפון.
ובעירובין סט: קרא למר יהודה פלגאה (יען שהוא חולק על דברי חכמים).
והיה מדקדק מאוד במצותו, שהיה מלח בעצמו שיבוטא לכבוד שבת כשבת קיט.
וקלל למי שמקדש אשיכרא כפסחים קז.
ובכל ערב פסח היה שותה יין כי היכי דניגרריה לליביה דיאכל מצה טפי לערב שם קז:.
והיה צם שני ימים ביום הכפורים משום ספיקא כר"ה כא.
ויסופר סנהדרין עב. שפ"א גנבו ממנו דיכרא במחתרתא ואהדרינהו לו, אך הוא לא קבלם אמר הואיל ונפיק מפומיה דרב שהגנב קנאן בדמים שלו.
ובע"ז סה. יסופר דבר נפלא שרבא אמטי ליה קירבנא לבר שישך ביום אידם, אמר, ידענא ביה דלא פלח לע"א, אזל אשכחיה דיתיב עד צואריה בוורדא וקיימין זונות ערומות קמיה א"ל אית לכו כהאי גונא לעלמא דאתי? אמר לו דידן עדיפא מהאי, ובר שישך לא הבין איך אפשר שבע"הב יהיה תענוג יותר מזה, ושאלו טפי מהאי מי איכא? א"ל אתון איכא עלייכו אימתא דמלכותא – עד דיתבי אתא שליח המלך ואמר לו קום דקא בעי לך מלכא, כי נפיק ואזיל אמר (בר שישך) עינא דבעי למיחזי לכו בישותא תיפקע, א"ל רבא אמן, פקע עיניה דבר שישך.
ויסופר תענית כב. שהוה אתי לרבא שלמא ממתיבתא דרקיע כל מעלי יומא דכיפורי הוה קא חלשא דעתיה יען שלאביי הוה אתי כל ערב שבת, אמרו ליה מסתייך דקא מגנת אכולא כרכא, (והיטב פירש הגאון יעב"ץ יען שרבא היה מחזראחר שלום בערב יום הכפורים כנדרים נה., ובני מחוזא היו רשעים כר"ה יז. ולכן אתא ליה שלמא כל עיוה"כ וא"ל מסתייך.)
ומצינו שהיה בקי בטבעיות כמשמע ממאמריו תענית ג:.

תלמידיו הגדולים ואומרי מאמריו

אבהו בר גניבא שלח לרבא ילמדנו רבינו כב"ב קלט:.

אבימי מהגרוניא משמיה דרבא ככתובות קט:.
רב אדא קמיה דרבא כמנחות מג:.
רב אדא בר אבא, ב"ב כב. אמר לו רבא פוק תהי ליה (לרב דימי מנהרדעא) בקנקניה, ורב דימי חשב שהוא רבא, אמר לו בין דידי לרבא איכא טובא מיהו בע"כ אנא רבך ורבא רבה דרבך.
רב אדא בר מתנא רמי לרבא כעירובין ח: לד:, כתובות כח., שבועות יח.
הקשה לרבא כברכות כג. סב:, שבת ח., מגילה כח:, גיטין כח:.
ואמר לאחד זיל קמיה דרבא דחריפא סכינא כחולין עז.
רב אדא בר אהבה הקשה לרבא כשבת צד. קלח: פסחים ס., יומא יד. נדרים כו:, ב"ב קלג.
והיה באמת תלמידו המובהק כתענית ח. שהיה מסדר מתניתא כ"ד סימנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל קמיה דרבא, וביבמות סא: אמר רבא עליו "מבלי לב", ואמר משמיה דרבא כפסחים יד., כתובות סח:, והוא רב אדא בר אבא כב"ב כב.
רב אושעיא תני קמיה דרבא כברכות טו:, וצ"ל רב יאשיה דק"ס.
רב אחא בר אבא הקשה לרבא כזבחים ד: ועיין ערכו.
רב אחא בר ביבי אמר משמיה דרבא כיבמות ח. רב אחא בר רב הונא אותיב לרבא כמנחות טז: וצ"ל בר הונא כבמנחות עא., וחולין לב:, ובקידושין נ: בעי מרבא.
רב אחא בר תחליפא הקשה לרבא כב"ק לד:, אמר משמיה דרבא כעירובין סח:, אותיב לרבא כסנהדרין כד.
רב איקא מפשרוניא רמי לרבא כעירובין קד.
ר' אליקים שמעיה כע"ז נז.
ר' אלעזר מהגרוניא אמר הכי אמר רבא כעירובין סג., ורבא איקלא להגרוניא גזר תעניתא ולא אתא מטרא וצוה שילינו בתענית, למחר שאלם מי איכא דחזא חלמא לימא, אמר לו ר' אלעזר מהגרוניא לדידי אקריון וכו'.
אמימא משמיה דרבא כקידושין י.
רב אשי זכה עוד לראות את רבא כדמצינו שהקשה לרבא כמעילה ג:, אמר משמיה דרבא ככתובות קט:, ב"מ צז.
בר אבין ספרן בזמנו כמו"ק כה: וצריך לומר שם רבא כי הוה אתי דיגלת כגרסת עין יעקב.
רב גמדא משמיה דרבא כביצה ז., גיטין יט:, ב"ק עב.
רב דימי בר חיננא ורבין בר חיננא אתו לקמיה דרבא (לדינא) כב"ב יג:.
רב הונא בריה דרב יהושע אמר חזינא ליה לרבא וכו' כשבת מב., והיה בחתונת בריה דרבא ורבא דלי כסא וקם מקמיה כקידושין לב:.

רב הונא בר יהודה הוה שכיח קמיה דרבא כתענית ט., אתא לקמיה דרבא לבי אביוני כב"ק קיז., איקלע לבי רבא כברכות נב:, שבת כד., פסחים נב:, אמר קמיה דרבא כפסחים יב., נדרים יט:, זבחים ו., מותיב לרבא כזבחים עג:.

ר"ה בר מנוח היה שכיח קמיה דרבא כתענית ט.

רב הונא בריה דרב נתן הקשה לרבא כנדרים יב.

רב הונא בר תחליפא משמיה דרבא יבמות ח., כב"מ לה., נדה כו.

רב הונא מדיסקרתא הקשה לרבא כב"מ מז.

הלל בעי מרבא כביצה כו:.

רב המנונא בריה דרב יוסף תלמידו כברכות כד. שאמר זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפלין ולאגמורן הלכה למעשה.

ובדק"ס דורס רב נחמיה בריה דרב יוסף.

רב זביד משמיה דרבא כשבת צג., ר"ה ו., סוכה מד., ב"ק ה. כא: כח. לג., ב"ב צט:.

מר זוטרא בריה דר"נ הקשה לרבא כבכורות נד:.

רב חביבא בר יוסף בר רבא משמיה דרבא כב"ב קמג:.

ר' חזקיה בשם רבא כיבמות פ"ח ה"א, וצ"ל בשם ר' בא.

ר' חייא אריכא אתא לקמיה דרבא ככתובות קד:.

רב חייא בריה דרב הונא אמר חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלוי כברכות לד:, אמר משמיה דרבא כנדה מ., ובכריתות כה. תני ר' חייא קמיה דרבא וחסר תיבת בריה דרב הונא.

רב חייא מווסתניא הוה שכיח קמיה דרבא כתענית ט.

רב חלקיה בריה דרב אויא הקשה לרבא כב"מ צו:.

רב חמא בר בוזי קרי אותו רבא דרדקא כב"ב טז:.

רב חנא בר יהודה משמיה דרבא כברכות מח.

רב חנן הקשה לרבא כפסחים קיז:.

רב טובי בר רב קיסנא רמי לרבא כקידושין לט: ונראה שצ"ל רמי לרב. רב טביומי משמיה דרבא כב"ק מא:.

רב יאשיה תני קמיה דרבא כברכות טו: (לגרסת דק"ס), ורבא צוה לשרא עבורו השוק עד שימכרו סחורתו כב"ב כב.

רב יהודה מדיסקרתא הקשה לרבא כיבמות פז:, נזיר לה., סוטה ו: כה., נדה לה. לט:.

יהודה מר בר מרימר משמיה דרבא ככתובות פ:.

רב יהושע אמר, דרש רבא כפסחים נג:, ואולי הוא אבי רב הונא בריה דרב יהושע.

ר' יונה בר תחליפא בדק ליה רבא גריא ושחט בה עופא בהדי דפרח כחולין ל:.

רב יימא בר שלמיא מותיב לרבא, ורבא לא אהדר ליה כב"ב ט.
ר' יעקב בר אבא אותיב לרבא עירובין יב:, הקשה לרבא כזבחים ע:, איקלע לבי רבא וקרא לרבא מר כפסחים קג.
ר' יעקב מנהר פקוד אמר משמיה דרבא ככתובות לג:.
ר' יעקב מצעה הקשה לרבא כחולין פד:.
רב כהנא תלמידו כברכות כד., אמר בעי רבא ככתובות סג:, אמר משמיה דרבא כב"ק מא:.
רב כהנא חמוה דרב משרשיא בעי מרבא כב"ב צז:.
מנימין כנדוקי – אתא לקמיה דרבא כחולין מט:.
מר בר אמימר משמיה כשבת מה:.
מר בר רב אשי אמר הוה קאימנא קמיה דרבא כעירובין קב:, והוא ט"ס וצריך לומר קמיה דאבא.
מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא כשבת מה:, גיטין עב:, ב"מ סז.
רב מרי בר רב חסדא היה בחתונת בריה דרבא ודל רבא כסא קמיה ולא קם ואיקפד רבא עליו כקידושין לב:.
רב מרי בריה דבת שמואל רמי לרבא כברכות טז., אמר חזינא ליה לרבא וכו' כסוכה מו. ועיין ערכו.
רב מרדכי בעי מרבא כשבת צט:, ושם נ: אמר לרבא מתיב רב קטינא וכו'.
רב משרשיא א"ל לרבא כעירובין מו. סח., גיטין כה. צ., סוטה נ., ב"ק ה., ב"ב צט: קמה: קנא:, אותיב לרבא כשבת קנד:.
נהרדעא משמיה דרבא כשבועות ז.
רב נחמיה בריה דרב יוסף אמר הוה קאימנא קמיה דרבא, וקרא לרבא מר כביצה כח.
רב נחמן בר יצחק היה ראש כלה בישיבת רבא בעוד רב יוסף היה קיים כב"ב כב:.
אותיב לרבא כעירובין מד.
אמר לו לרבא כשבת קכ., כתובות כד:, חולין מט:.
יתיב רנב"י אחורי דרבא – אמר לו לרבא מאי אחוי לך כב"ב קנב.
ובעירובין מג: יתיב רנב"י אחורי דרבא ויתיב רבא קמיה דר"נ אמר לו רנב"י לרבא מאי קא מיבעיא ליה לרב חסדא וכו'.
וב"ב פו. איקפד רבא עליו.

רב נתן בר אמי תרגם קמיה דרבא כשבת קג:, ורבא כפייה ואפיק מיניה ד' מאה זוזי לצדקה ככתובות מט:, וא"ל רבא אדידך על צוארי דבריך (השיאו אשה) קידושין ל., א"ל רבא חושו לה ב"ב קלה., אתא לקמיה דרבא כמו"ק כ.

סבי דפומבדיתא קמיה דרבא כפסחים קיז:.

רב עובדיה תני קמיה דרבא כברכות טו., ורבא נקיט לו שוקא כב"ב כב.

יתיב רב עובדיה קמיה דרבא כנדה כ:.

רב עוירא משמיה דרבא כב"ב קלא:, חולין מב:.

עולא בר רב נחית קמיה דרבא (להתפלל) כפסחים קיז:, יומא פז:, בעי מיניה כמגילה כא:.

רב עוקבא בר חיננא רמי לרבא כפסחים צא.

רב פנחס משמיה דרבא כשבת מו:.

רב פנחס בר רב חסדא איקפד רבא עליה על דלא קם מקמיה כשדלה לו כסא בחתונת בנו כקידושין לה:.

רב פפא תלמידו המובהק, אמר בדק לן רבא כעירובין נא., ורב פפא קראו מר כב"ש עג:, ושבור מלכא כפסחים נד:, רבא החשיבו מאוד וקראו סודני כברכות מד:, וקראו רבא מר ככתובות פה. ועיין ערכו.

ר"פ בריה דרב חנן היה סופר דרבא כב"ב קנג.

ר"פ בריה דרב אחא בר אדא בשם רבא כסנהדרין כט:.

רב פפי משמיה דרבא כפסחים ז., יומא סב., מגילה כו:, יבמות קג:, כתובות ז. ח., ב"מ עד.

רבא אבוה דרב משרשיא בריה דרב אמר הכי אמרינן משמיה דרבא כעירובין כד., ועיין ערכו.

רבא בר משרשיא הקשה לרבא כנזיר מ:.

רבא בר תחליפא אמר לרבינא – אזלו שיילוהו לרבא כעירובין מ.

רבה בר ליואי אותיב לרבא כפסחים מ:, ושם קי. איתא רבא בר ליואי נענש על שהקשה לרבא בפירקא ובייישו ברבים.

רוניא שתלא דרבינא – אתא לקמיה דרבא כב"מ קט., ב"ב ה.

רבינא זכה להיות תלמידו, בכי מרבא כיבמות נד:, קמיה דרבא כברכות לח., אותיב לרבא כפסחים יב:, גיטין עג., נדרים כו:, ב"ב קנא:, ע"ז כב. (ורבא איכסיף).

הקשה לרבא כברכות לג: סב:, שבת קי., גיטין יח., ב"ק יז:, חולין עז.

רבינא איקלע למחוזא אייתי אושפיזיה סכינא א"ל זיל אמטייה לרבא כעירובין סג.

וקרא לרבא מר כברכות טו. עירובין מז:.
ורבינא אמר לו אמר לן רב אדא בר אהבה משמך ככתובות סח:, ובעירובין מז: א"ל רבינא לרבא מאי דעתך וכו', ובזבחים ב: א"ל רבינא לרב פפא לא הוית גבן באורתא – דאמר רבא מילי מעלייתא.
ורבא קראו דרדקי כב"ב טז:.
רב רחומי היה שכיח קמיה דרבא במחוזא – ונח נפשיה ככתובות סב:.
רב שיזבי תני קמיה דרבא כב"ש קיד:, ורבא אמר עליו שהוא גברא רבה כגיטין נה:.
רב שימי בר אשי משמיה דרבא כיומא סה.
רב שימי מנהרדעא טפח ליה רבא בסנדליה כב"ק לב:.
רב שמואל בר אידי הוי שכיח קמיה דרבא כתענית ט.
רב שמעיה בר זעירא, שלח רבא ע"י לאביי הלכות כעירובין צג., כתובות פא.
רב שרביא הקשה לרבא כיבמות קיב., גיטין כה., אמר משמיה כשבת קלו:.
רב תחליפא אבוה דר"ה משמיה דרבא כיומא ו:, כריתות כה:.
והנה להביא את כל הלכות רבא צריכין אנו להעתיק רוב סוגיות הש"ס כי כמעט אין לך סוגיא בגמרא שלא יזכר שם אביי ורבא ואין זה מעין מלאכתנו, ונביא אך לשונות רבא מה שהיה רגיל בהם.
בעי רבא שבת כג: צא. קנג., ספחים י:, יומא כד:, סוכה לו., כתובות נג., נדרים סט., נזיר יג: יז. ל: מב. נא:, קידושין ז. ז: חולין טז. ע.
גזירה, שבת יג. טז: יז: לד. קיז: קכב:, פסחים ט., לג:.
גזירה לגזירה לא גזרינן שבת יא:, עירובין צט., יומא מד:. הדר אמר רבא או הוי בה רבא ברכות לז:, שבת כז., פסחים מ., יבמות קיד:, שבועות יג:, בכורות נד:.
ואזדי רבא לטעמיה בכורות לו:, שבת ה: פ. קכד:, פסחים ו. ל. קי., ביצה ח:, חגיגה כב., גיטין פד:, ב"ב נו. צו:, סנהדרין עד:, זבחים צד:.
מנא אמינא לה ברכות נו:, שבת סו. עב:, עירובין ט., פסחים כו. קז:, סוכה כב. לו: לז., מגילה יט., קידושין יב:, ב"ק עג:, ב"ב קעג:, סנהדרין סא:, ע"ז סו:, מנחות יב., חולין קכה:, בכורות לא:, נדה לז: מב: נא.
מריש הוה אמינא מגילה כו:, כתובות סז. קה:.
פשיטא לי שבת כג:, מגילה ג:, כתובות נג., זבחים מח:, מנחות ז:, חולין טז.
שלש מדות בכלי חרס שבת צה:.
שלש מדות בגיטין גיטין עט.
שלש מדות בסכין חולין יז:.

שתי תשובות בדבר שבת מז., קכב:, קנג:, כתובות פז: צה. קי., תמורה כב., כריתות יג.

דבריו היקרים במשל ואמרי אינשי

או חברותא או מיתותא תענית כג.

אינו בקרי ואתתיה בבוציני מגילה יב.

אפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי מגילה יב:.

אשה רעה וכתובתה מרובה צרתה בצדה – מצוה לגרשה יבמות סג:.

בדיל רבה אכיל תלמידיה יומא עה:.

בחברתה ולא בסילתא יבמות סג:.

בר מרקיד בי כובי פסחים מט.

גירא בגירא מקטיל מדויל ידיה משתלם פסחים כח.

היכי דמי אשה רעה מקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא יבמות סג:.

חלופי שופרי כיבא שבת סב:.

טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלי צנא דקרי חגיגה י.

כיפי תלא לה? עירובין צו:.

כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה יסמות סג:.

מאה זוזי בעסקא כל יומא בשרא וחמרא, מאה זוזי בארעא מילחא וחפורה יבמות סג.

מאן האי דלא חש לקימחא סוכה נד.

נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן שבת לג.

נפל תורא חדד לסכינא שבת לב.

עד השתא קרי לן טפשאי והשתא טפשאי דטפשאי יומא נז.

פרצה קוראה לגנב סוכה כו.

צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא ליגמע גמוע סוכה מט:.

קשה אשה רעה כיום סגריר יבמות סג:.

שב שני הוה כפנא ואבבא אומנא לא חליף סנהדרין כט.

נשיו ובניו ומשפחתו

כפי שמוכח מברכות נו. שפתר לו בר הדיא כשסיפר לו רבא חזרי תרי יוני דפרחן וא"ל תרי נשי מגרשת, משמע שהיה לו נשים עוד טרם שנשא את בת רב חסדא, אבל עקרת ביתו ואשתו החביבה היתה אך בת רב חסדא.

ויסופר ב"ב יב: שבת רב חסדא (קטנה) יתבה בכנפיה דאביה ויתבי רבא ורמי בר חמא אמר לה מאן מינייהו בעית אמרה לו תרוייהו, אמר רבא ואנא בתרא, ופי' שם המהרש"א שכונתו היה שרמי בר חמא יגרשנה כי לא יתכן לומר שקילל לרמי בר חמא.

וכן היה באמת כי רמי בר חמא נשאה כברכות מד., אך אין ידוע אם באמת גרשה כי כפי הנראה מת רמי בר חמא קודם רבא כברכות מז., ובדק"ס שם שמת בינקותיה, ורבא נשאה עשר שנים אח"כ כיבמות לד:, וכששאלה רבא קא מרנני רבנן אבתריך (כי ילדה בנים לרבא וכל ששהתה עשר שנים ונשאת שוב אינה יולדות) א"ל אנא דעתאי עלך הואי, ובתוס' שם ד"ה דעתאי שהיה לרבא אשה אחרת וקותה כל הזמן שאם יגרשנה אז תנשא לו.

ועמה ראה חיים של שלום כי היא היתה אשה מלומדת וחשובה כחגיגה ה'. שפ"א שדר רבא בשר שאינו מנוקר לאשתו ואמר קיים לי דבקיאה בניקור.

ובכתובות פה אמר קיים לי בבת רב חסדא דלא משקרא.

ובחולין מד: שרא רבא טריפתא אמרה לו בת ר"ח אבא וכו'.

ובכתובות לט: אמר רבא אמרה לי בת ר"ח כי ריבדא דכוסילתא.

ובשבת קכט. יסופר שפ"א טבלה בגו תלתין יומין (ללידתה) שלא בפני בעלה ואצטניאת ואמטוי לערסה בתריה לפומבדיתא.

ובברכות נו. כשסיפר לבר הדיא ואמר חזאי דשא ברייתא דנפל א"ל אשתך שכבה ואמר רבא כולהו מחילנא לך (מה שגרם לו צער והפסד גדול ע"י שפתר לו לרעה) בר מברתיה דרב חסדא, לא שמתה אז בזמן אביי עוד טרם שמלך רבא כי מצינו בפירוש ברכות סב. שאמרו מקמיה דמלך רבא היתה מקרקשא ליה בת רבא חסדא, ובתר דמלך עבדא ליה כוותא, וכן מפורש כתובות סה. שחומה דביתהו דאביי אתאי לקמיה דרבא (לאחר פטירת אביי) אמרה לו פסוק לי מזוני – בהדי דקא מחוי ליה איגלי דרעא נפל נהורא קם רבא על לביתיה תבעה לבת רב חסדא, א"ל מאי הוה האידנא בבי דינא וסיפר לה נפקא אבתרה מחתא לה בקולפי דשידא עד דאפקה לה מכולי מחוזא.

ומזה אנו רואין שלא כל פתרונותיו נתקיימו, אך רבה כשראה שאחרים מהן נתקיימו התייירא פן תתקיים גם זה כאשר פת לו ואמר תרי קולפי בלעת וכן היה, וכן כשפתר לו שבניו ימותו באמת מצינו כן כמו"ק כו: שאיתרע ביה מלתא.

והיא ילדה לו שני בנים נחמדים עד שרבא התפאר בהם.

את רב יוסף, ורבא מסר לו את תורתו כדמצינו אמר לו רב יוסף בריה דרבא לרבא כיבמות סד.

ורבא שלחו ללמוד לפני רב יוסף ככתובות סג.

ואמר חכים יוסף ברי בטרפות כר' יוחנן חולין כח:.

וקרוב יותר לומר שרב יוסף בריה שקראו על שם אביו היה מאשתו הראשונה יען כי זכה עוד ללמוד לפני רב יוסף ולפחות היה אז כבן טו שנה ורב יוסף נפטר תרל"ד א"כ נולד רב יוסף בריה דרבא לערך תרי"ט עוד שנה אחת קודם פטירת רב חסדא, ובת רב חסדא שהתה עשר שנים ואם נאמר שמת רמי בר חמא אם כן מת שנים הרבה קודם רב חסדא ולא משמע כן בגמרא, ואם נאמר שגרשה רמי בר חמא ע"כ מוכרח מזה שרבא לא היה כהן, ולכן קרוב יותר לומר שהיה בנו מאשתו הראשונה.

וכן היה לו בן חכים בשם רב משרשיא, וגם עליו אמר רבא שחכים בטריפות כר' יוחנן כחולין נ.

ונכדיו בני רב יוסף היו גם כן שני חכמים אחד בשם גאני כיבמות סו:, והשני בשם רב חביבא כב"ב קמג:.

וברכות ח: א"ל רבא לבניה כשאתם חותכין בשר אל תחתכו ע"ג היד ואל תשבו על מטת ארמית ואל תעברו אחורי בי"הכנ וכו'.

ונכדי רבא היו דור תשיעי לסלא מכפרי זקנו דרב, (אם נאמר שרב יוסף בריה היה בן בת רב חסדא). היינו רב חביבא בן רב יוסף בן רבא, חתן רב חסדא, חתן רב חנן בר אבא חתן רב, בר איבו, בר אחא, בר סלא מכפרי.

פטירתו

במו"ק כח. יסופר שרב שעורים אחיו ישב לפניו וראה שהוא גוסס א"ל רבא לימא מר למלאך המות דלא לצערן א"ל ומר לאו שושביניה הוא? אמר לו כיון דאימסר מזלא לא אשגח בי, א"ל ליתחזי לי מר, איתחזי ליה, וסיפר לו שצער המיתה היה אך כי ריבדא דכוסילתא.

ושם כה: כשנפטר רבא נשוק כיפי דדגלת אהדדי.

ושם אמרו רבא כי הוה אתא דגלת (כן הוא בע"י) א"ל לבר אבין קום אימא מלתא קאי ואמר באו רוב שלישית במים וכו', ואפשר שהוא עשה הספד על רבא אז.

ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שמלך במחוזא יד שנים ונפטר תרס"ג לשטרות, וכבר אמרנו לעיל שנולד לערך תקפ"ט אם כן חי לערך עוד יותר מן עד שנים.

ונתקיים עליו ברכת רב יוסף שברכו יהא רעוא דתרים רישך אכולא כרכא כיומא נג., ופי' ר"ח שיהא הלכה כמותו בכ"מ, דהלכתא כרבא דהוא בתראי, ולגבי אביי הלכה כמותו חוץ מי"על קג"ם.

וישיבתו נתחלקה לשתים רנב"י מלך בפומבדיתא ור"פ בנרש.

רבא אחוה או אבוה דרב מרי בר רחל

נזכר שבת קנד. ועיין ערך רב מרי בר רחל.

רבא בר אבא
אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל פסחים ל:.

רבא בר אבין
נזכר פסחים מ. והיה בזמן ר"נ ור"ה, ובכתובות כג. ר' אושעיא מתני אריסא, רבה בר אבין מתני אסיפא.

רבא בר אבינא
ערך ר' אבא בר אבינא.

רבא ((או) רבה) בר רב אדא
הוא ורבין בר רב אדא (אפשר שהוא אחיו) היו תלמידי דרב יהודה כביצה לג: שאמרו כי הוינן בי רב יהודה.
ושניהם אמרו משמיה דרב יהודה כתענית כד:, כתובות ז:.
ושניהם אמרו משמיה דרבה כיומא נג:.
וכן מצינו רבה בר רב אדא אמר רב כקידושין ע., רבה בר רב אדא אמר רב אדא אמר רב כמנחות לט., ואפשר שגם ביומא ובקידושין חסר תיבת רב אדא באמצע.
ומכות יח. רבא בר אדא א"ר יצחק, ובסוכה ג. רבה בר רב אדא אמר לא נצרכה וכו.
ובדפוס ווינציא כתוב רב' ונעשה מזה רבה ובאמת היה שמו רבא.

רבא בר אהילאי
היה לערך בזמן רב פפא כפסחים ל. ההוא תנורא דטחו ביה טיחיא אסרה רבא בר אהילאי למיכליה לריפתא אפילו במילחא – א"ל רבינא לרב אשי וכי מאחר דאיתותב רבא ב"א וכו'.
וכן זבחים י. מתקיף על דברי ר' ירמיה ומתרץ תירוץ אחר ועליו מתקיף רב אשי.
ושם טז: מתקיף על דברי רבא, (ובדק"ס גורס רבה בר אהילאי וכן הוא ביוחסין) ומזה אנו רואין שהיה קודם רב אשי ואחר רבא.
וכן נזכר ב"ק סד: אמר מ"ט דרב דאמר מודה בקנס וכו'.

רבא בר אהינא
נזכר מנחות לז: חולק עם רב יוסף. ונזכר בשם "בר אהינא" כקידושין נא. שאמר רבא, בר אהינא אסברא לי, ואפשר שגם במנחות היה כתוב אמר רבא, בר אהינא אמר טלית וכו' או שבקידושין היה כתוב אמר רבא רבא בר אהינא אסברא לי והסופר החסיר חד רבא ונשאר אך בר אהינא.

רבא בריה דרב אויא סבא

אמר לרב אשי מנחות, כן מובא ביוחסין, וביוחסין השלם איתא רבה בריה דרב אויא סבא, אבל שניהם לא נמצאו בש"ס, ואך באור זרוע הגדול ה' טריפות סתי"א מביא מחולין מ"ז א"ל רבא בריה דרב אויא לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו, ובזה נפל כל הפלפול דסה"ד בבירא, ואך טעות קטן נפל ביוחסין וצ"ל בחולין תחת במנחות, ועיין ערך רב אויא סבא.

רבא בריה דרב אחא בר הונא

אמר רב ששת נדה לא:.

רבא בריה דרב אידי בר אבין

בשבת קלו. ר"פ ור"ה בריה דר"י איקלעו לבי **רבא** [כן הוא בהרא"ש] בריה דרב אידי בר אבין עביד להו עיגלא תילתא ביוממא דשבעה וא"ל אי איתרחיתו ליה עד אורתא הוה אכלינן מיניה.

ובגמרא איתא סתם "בריה דרב אידי בר אבין".

רבא ((או) רבה) בר איתי

בשבועות לו: רב אחא ב"ה ורב שמואל בריה דרבב"ח ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו שבועות בי רבה פגע בהו ר"כ ושאלם, אמר להו רבא בר איתי מאן תנא זדון וכו'.

וב"מ יד. אמר לרב אידי בר אבין ומי אמר שמואל הכי.

ובכריתות כד. רבה בר איתי אר"ל.

רבא בר אפיתון

נזכר ילקוט אסתר תתרנו אמר בשם ר"א בן שמוע ששמע מרבו - [ששרביטו של אחשורוש נשתרבב מאתים], והוא ט"ס וצ"ל רבה בר רב עופרן כמגילה טו:, וכן הוא במדרש לקח טוב.

רבא בר בינא

בשם רב סנהדרין פ"ג ה"ג, והוא ר' אבא בר אבינא עיין ערכו.

רבא ברב הונא

ערך רבה בר רב הונא.

רבא בר רב הונא זוטי

ערך רבה.

רבא בר המדורי

כן מביא היוחסין ספ"א דיבמות בתלמיד שמואל, וכבר תפשו בס"הד שטעה כפשט הגמרא כי שם אמר רבא, בר המדורי אסברא לי, ולא ראה ס"הד שטעות נפל ביוחסין כי לא נמצא שמו בפ"א דיבמות ואך צ"ל פ"יז דשבת, ושם איתא אמר בר המדורי אמר שמואל.

ובדק"ס שם מביא מכ"י א"פ שכותב אמר רב בר המדורי אמר שמואל ובל"ס היה להיוחסין הגרסא אמר רבא או שהיה כתוב אמר רב', ומזה הוציא היוחסין שהיה תלמיד שמואל כדרכו יען שאמר משמו.

רבא בר זבדא

נזכר בירושלמי יבמות פ"א ה"ו.

ובויק"ר פל"ו"ו אמר ר' ברכיה בר חלבו בשמו, והיה כתוב רב"א והוא ר' בא בר זבדא.

רבא בר זוטרא

בירושלמי שבת פ"יד ה"ד ר' יונה ר' זעירא רבא בר זוטרא ר' חנינא בשם רבי מעלין אזנים בשבת, ובבבלי ע"ז כח: רבה בר זוטרא א"ר חנינא מעלין אזנים בשבת, ומזה אנו רואין שרבא ורבה אחד הם, והוא ר' אבא וכן צ"ל בירושלמי ר' בא.

רבא בר זימונא

נשאר לנו ממנו מאמרו היקר שאמר שבת קיב: אמר ר' זירא אמר רבא בר זימונא אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים וכו'.

והמאמר נשנה שקלים רפ"ה ושם ר' אבא זמינא בשם ר' זעיר אין הוון קדמאין מלאכין וכו'.

ובירושלמי דמאי פ"א ה"ג גרס א"ר אבא בר זבינא (וצ"ל זמינא) בשם ר"ז, והשינוי הוא יען שהיה תלמידו דר"ז א' ורבו דר"ז ב' ולכן בבבלי אמר ר"ז ב' בשמו, ובירושלמי אמר בשם ר"ז א'.

רבא ((או) רבה) בר חיננא או חנינא

ערך רבה.

רבא ((או) רבה) בר רב חנן

הוא היה תלמידו דרבה מנוער כברכות מח: אביי ורבא [בר רב חנן לגרסת בה"ג] הוו יתבי קמיה דרבה ושאלם למי מברכינן א"ל לרחמנא, ורחמנא היכא יתיב, [רבא בר רב חנן] אחוי לשמי טללא – א"ל תרווייכו רבנן הויתי, וכבר בארתי בערך רבא שהגרסא הזאת היא האמיתית כי רבא היה מקומו במחוזא, אבל רבא בר רב חנן היה באמת בפומבדיתא.

והיה חביב מאוד על רבה כשבת קנג. כששאל אביי לרבה כגון מר דסנו ליה מאן אחים הספידא, א"ל מסתייא את ורבה בר' חנן (ובדק"ס ורבא).
ובעירובין צב. יתיב רבה ור"ז ורבה בר' חנן ויתיב אביי גבייהו.
וכן היה תלמידו דרב יוסף כעירובין נא:[55] רבא בר' חנן הוה רגיל דאתי מארטיבנא לפומבדיתא (בשבת ע"י עירוב) ואמר תהא שביתתי בצינתא (שהיה הולך לפירקיה דרב יוסף, ר"ח).
וברכות מה. שאל מרב יוסף, וב"ב כו. רבא בר רב חנן היה לו דקלים אמיצרא דפרדיסא דרב יוסף, הוי אתי ציפרים יתבי בדקלא ונחתי בפרדיסא ומפסדי, ובקשו רב יוסף שיקוץ אותם, ולא רצה וא"ל אם רוצה מר לקצצם תעשה כן, ומזה אנו רואין שמקומו הקבוע היה בפומבדיתא.
וכן כשמלך אביי בפומבדיתא ישב עמו ושקיל וטרי עמו תמיד כדמצינו א"ל רבא (או רבה) בר רב חנן לאביי כברכות מה., שבת קמח., עירובין יד: לח: מה. נא: סח. עג: עה: פו. צג., פסחים לט., ביצה ל., כתובות ו: סב. סב:, סנהדרין ס: סא., שבועות יח.
וקרא לאביי מר כזבחים קי., וגם קראו תרדא כריתות יח:, וזה יען שהיו חברים ממש.
וכן היה חבירו דרבא כמנחות מ., חולין קכט.
ומצינו זבחים נה. תנא רבה בר' חנן קמיה דרבא – א"ל אביי, וביצה יב:, אושפזיכניה דרבא בר"ח שאלו לא הוה בידיה אתא לקמיה דרבא – אותיביה אביי, וב"ק נה. מתרץ אביי קושייתו, ושם סו: מתקיף לרב יוסף ורב מתרץ לו.
וכן רב אויא היה חבירו כקידושין לט. שהיו מספקי ספוקי להדדי.

רבא בר רב חסדא

נזכר ב"ר פ"ה־יג, ועיין ערך אבין בר חסדא.

רבא בר חקלאי

בעי מר"ה עירובין סז:, וביוחסין גורס רבה בר חקולא, וכן הוא בדק"ס.

רבא בר יוסף

נזכר סוכה לד. אחר אביי, ובשבת לו. המאמר ע"ש רב אשי (ובאמת הוא סתם רבא).
וב"מ סז. אמר משמיה דרבא לגרסת הרא"ש וגרסת הגמרא מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא.

רבא ברב יצחק

ערך רבה בר רב יצחק.

[55] במקור נכתב בטעות נא. – ויקיעורך

רבא בר ירמיה
ערך רבה בר ירמיה.

רבא בר ישמעאל
נזכר מו"ק ו:, אמר רבא בר ישמעאל ואיתימא רב יימא בר שלמיה, ובכתובות י: רבא בר רבי ישמעאל.

רבא בר לואי
ערך רבה בר לואי.

רבא בר לימא
ערך רבה בר לימא.

רבא בר מחסיא
ע"י נשארו לנו עשרה מאמרים יקרים דרב כשבת י: שאמר רבא בר מחסיא אמר רב גידל אמר רב.

א) שרי למימר הימנותא בב"הכ.

ב) הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו. ובשביל מאמר זה זכה בב' מתנתא דתורא מרב חסדא וא"ל חביבין עליך שמעתתא דרב כולי האי? א"ל אין, א"ל היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא, א"ל ר"ח אמר רב הכי? בתרייתא עדיפא מקמייתא ואי הוה נקיטנא אחריתא יהבינא לך.

ד) אל ישנה אדם בנו בין הבנים.

ה) לעולם יחזר אדם וישב בעיר שישיבתה קרובה.

ו) כל עיר שגגותיה גבוהין מב"הכנס לסוף חרבה.

ז) תחת ישמעאל ולא תחת עכ"ום, תחת עכ"ום ולא תחת חבר וכו'.

ח) כל חולי ולא חולי מעיין, כל כאב ולא כאב לב, כל מיחוש ולא מיחוש ראש, כל רעה ולא אשה רעה.

ט) אם יהיו כל הימים דיו – אין מספיקין לכתוב חללה של רשות.

י) יפה תענית לחלום כאש לנעורת.

ובתענית יב: איתא רבה בר חמסיא.

רבא בר מרי
נזכר עירובין פו., וצ"ל רבה בר מרי כגרסת עין יעקב.

רבא בר משרשיא
נזכר נזיר מ: פריך לרבא, ונראה שהוא ר"ת לרב"א והוא לרב אשי, כי אי אפשר לומר שיקשה לרבא מפרכא דפריך רבא מברניש לרב אשי ובזה יתורץ קושית סה"ד.

רבא בר מתנא
ערך רבה בר מתנא.

רבא בר נתן
ערך רבה בר נתן.

רבא בר נתן בר אמי
כן מובא בס"הד מקידושין ל., וגרסא שלנו אמר לו רבא לרב נתן בר אמי.

רבא בריה דרב עולא
ערך רבה עולא.

רבא בר רב עזא
בתמורה כא. אמר בעו במערבא – א"ל אביי וכו'.

רבא בריה דרב עילאי
נזכר שבת סב: ובדק"ס גרס רב עולא.

רבא בר פפא
נזכר שבת סו:, וביוחסין רבא בריה דרב פפא, וברי"ף גרס רפרם בר פפא.

רבא בר בריה דרב פפי
נזכר בירושלמי שבת רפ"א א:, ונראה שצ"ל בריה דר' פפי והוא ר' בא בריה דר' פפי.

רבא בר קיסי
ערך רבין בר קיסי.

רבא בר קיסנא
נזכר ב"ב יב. בהלכה.

רבא בריה דרבה
שם האמורא הזה נתחלף לפעמים ונקרא בשם "רבה בריה דרבא", אבל בכל מקום נראה שצריך לומר רבא בריה דרבה.
הוא היה תלמידו דרב יוסף וחברו דאביי ורבא כשבת קכג. שלח ליה רבא בריה דרבה לרב יוסף ילמדנו רבינו – א"ל תניתוהו – איתיביה – אמר אביי טומאה אשבת קרמית? – אמר רבא מאן דקא מותיב שפיר קא מותיב.

וכן יבמות עו. שלח לרב יוסף ילמדנו רבינו – א"ל – אמר אביי אטו כו"ע – אלא אמר אביי – אמר רבא אטו וכו'. ומזה אנו רואין שהיו כולם לפני רב יוסף.
ובמגילה כב. שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי (ובדק"ס שם אות ו' רבא בריה דרבה).
ובכתובות צח. שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף מוכרת שלא בב"ד צריכה שבועה או לא.
ובעירובין צג:, מגילה ה:, גיטין נט. איתא רבה בריה דרבא (ובדק"ס מגילה שם גרס רבא בריה דרבה).
ובשבועות כד: מתיב רבא בריה דרבה על דברי רבא.
וכן נזכר כתובות סח. פז: הוריות י.
ומה שמצינו ב"ב ג. רבה בריה דרבא אמר לרב אשי צ"ל שם רב אחא בריה דרב אויא כגרסת דקדוקי סופרים, וכן מוכח מגמרא שם.
ובמכות י. אמר רבה בר מרי מי אוהב בהמון – יהבי בי רבנן עינייהו ברבא בריה דרבה (שהוא אוהב ת"ח ביותר והיו לו בנים ת"ח).

רבא בריה דרבה בר רב הונא

נזכר עירובין נה: וחולק שם עם אביו, ובחולין עו. חולקין רבה אמר רב אסי, ורבה בר"ה אמר רב אסי, ורבא בריה דרבה בר הונא א"ר אסי, ובסוטה מט. איתא אבא בריה דרבה בר"ה.
ובחולין קכד: א"ל רבא בריה לרבה בר רב הונא

רבא בר שבא

היה תלמיד רבינא כשבת קלט:[56] שאמר הוה קאימנא קמיה דרבינא ובחשי לי בשופתא דתומא ואכל.
וברכות יד. רב [רבא, דק"ס] בר שבא איקלע לגביה דרבינא וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה ולא פסיק ליה, כי רבא בר שבא לא חשיב עליה דרבינא.
ובס"הד ערבב אותו ביחד עם רב בר שבא מי שהיה תלמיד ר"נ.

רבא בר שאילתא

נזכר גיטין לט: שאשכחיה לר"נ בר יצחק ושאלו, וגרסת הב"ח רבה בר שילת.

רבא בר שילא

ערך רבה בר שילא.

[56] לפנינו שבת קמ. – הערת ויקיעורך

רבא בר שירא
נזכר שבת סו. מתקיף על דברי רב יוסף לא שמיע להו הא דתני רב חנן בר רבא לחייא בר רב.

רבא בר שמואל
נזכר ברכות כב:, רב פפא ור"ה בריה דר"י ורבא (ברבי) בר שמואל כריכו ריפתא בהדי הדדי א"ל רב פפא הבו לי לדידי לברוך – אמר לו רבא (ברבי) בר שמואל תנינא – אלא הבו לי לדידי לברוך דנפול עילואי מ' סאה וכו', ומזה אנו רואין שהיו כולם חברים וא"כ ברור שאין זה רבא בר שמואל שהיה בזמן רב חסדא ורב ששת.
ואפשר שבחנם מחקו תיבת ברבי, כי הראשון היה נקרא רבה בר שמואל, וזה בא מא"י בזמן רבא והיה נקרא רבא ברבי שמואל, ואפשר שהראשון הוא הנזכר בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט בשם אבא בר שמואל.

רבא בר שרשום
בב"ב לב: יסופר שנפק עליה קלא דקא אכיל ארעא דיתמי א"ל אביי אימא לי איזי גופא דעובדא וכו'.

רבא בר תחליפא
נזכר עירובין מ. בזמן רבינא, והוא ט"ס כי רבא בר תחליפא היה מתלמידי דרב, ובל"ס היה כתוב רב"א והוא רב אחא בר תחליפא וכן הוא בדק"ס.

רבא זוטי
ערך רבה זוטי.

רבא זעירא
נזכר ערכין טז: מתקיף (על דברי ר' אלעזר) לה רבא זעירא ואיתימא ר"ש בר נחמני גדולה מזו אמרו – ואת אמרת וכו'.

רבא מברניש
שקיל וטרי תמיד עם רב אשי כשבת כח. אמר לרב אשי איכא למיפרך – אלא אמר רבא מברניש, ובר"ה כו: אמר לרב אשי אי הואי התם הוה אמינא ליה היכי קבעך וכו', וב"מ עג: אמר לרב אשי חזי מר רבנן דקא אכלי רביתא. וזבחים יא. אמר לרב אשי ולפרוך – אלא וכו'.
ומזה אנו רואין שלקח חלק עם רב אשי בסידור הש"ס.
ובנזיר לא. מ. מצינו שאמר לרבא, ואפשר שהיה כתוב לרב"א והוא ר"ת רב אשי.

רבא מפרזקי

גם הוא לקח חלק גדול עם רב אשי בסידור הש"ס כי שקיל וטרי עם רב אשי כיבמות נט: (ושם מפרקין בטעות) כתובות לט:, נזיר לח: (ושם איתא רבינא בטעות), ב"ק לו., ב"ב ד:, זבחים י: קח.

ומצינו עירובין ג. מתרץ דין רבה, ורבינא תרץ בע"א.

והיה מורה הוראות כפסחים עו: ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בשרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא.

ומצינו הונא מר בריה דרבא מפרזקי ככתובות י.

רבא מפשרוניא

רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא גיטין מה:.

ר' חיננא בריה דרבא מפשרוניא פסחים עו.

רבא תוספאה

ערך רבה תוספאה.

רב רבאי דמן רוב

הוא היה מרבנן סבוראי והיה מן עיר רוב אצל נהרדעא והאריך ימים רבים כדמובא באגרת דר"ש גאון ח"ב ספ"ד.

ונזכר עוד בגמרא סנהדרין מג. לגרסת ר"ח, שאמר מסתברא משל צבור.

רבה (סתם) בר נחמני (הכהן)

זה דבר מוסכם מכל רבותינו הראשונים שסתם רבה הוא בר נחמני, וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג, וברש"י ב"מ פו. דרבה בר נחמני הוא בר פלוגתיה דרב יוסף, וכן הוא בהליכות עולם.

אביו נחמני לא נזכר בשום מקום בפני עצמו ואך זאת ידוע לנו שהיה לו ארבעה בנים רבה, רב חנניה ורב אושעיא וכייליל (אבי אביי).

ושני בניו רב חנניה ורב אושעיא הלכו לא"י ולמדו שם לפני ר' יוחנן, וכבר בארתי במקום אחר שנזכר נחמני בירושלמי פאה פ"ח ה"ח, וכייליל מת עוד טרם שנולד אביי, ורבה נשאר בבבל.

מתי נולד רבה, מפורש מו"ק כח. שרבה חיה ארבעין שנין.

וכן מפורש ר"ה יח. רבה ואביי מדבית עלי קא אתו (שהיו כהנים) רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין, אביי דעסק בתורה ובג"ח חיה שיתין שנין.

ולפום ריהטא אין לך מפורש יותר מזה, וידוע מאגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שרבה נפטר תרל"א לשטרות א"כ ידוע לנו שנולד תקצ"א, אבל דבר זה אי אפשר לומר בשום אופן, כי ידוע שאביי בן אחיו תלמידו ישב לפניו בעודו נער קטן כברכות מח., פסחים קטו:, ואביי נפטר תרמ"ט לשטרות כדמובא באגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ג, אם כן לפי זה שאביי חי ששים שנה נולד תקפ"ט היינו ב' שנים קודם רבה ודודו רבה?

ב) מפורש שרבה שקיל וטרי עם עולא עד שקרא לרבה "רבי" כחולין קלא: וידוע שעולא נפטר בחיי ר' אלעזר כמפורש כתובות קיא., ור"א נפטר בשנה אחת עם ר' יוחנן כמפורש באגרת דרב שרירא גאון ח"ג פ"ב, ור' יוחנן נפטר תק"ץ ולפי חשבון הזה היה רבא אז בן שנה, ואף אם נאמר כאשר בארנו בערכו שר"י נפטר תקצט, גם אז היה רבה אך בן עשר שנים, ועוד מפורש כתובות קיא: ששלחו אחי רבה רבה שיעלה לא"י וא"ת אין לך רב, יש לך רב ומנו ר' יוחנן, ועוד ידוע שרבה היה תלמידו המובהק דר"ה וכאשר נבאר וידוע שר"ה נפטר תר"ח לשטרות א"כ היה אז רבה אך כבן טז שנה? ועוד ידוע שר' זירא היה חבירו ושניהם למדו לפני רב יהודה, ואח"כ עלה ר"ז לא"י ולמד שנים הרבה לפני ר' יוחנן, ולפי החשבון עדיין לא נולד רבה.

אך האמת יורה דרכו כדעת הגאון בעל דוה"ר ח"ב ריט. שטעות קטן נפל בספרים וצ"ל שרבה חיה ששים שנה כשנות אביי, וזה שאמרו ר"ה יח. אף ששניהם היו מבית עלי שמתים בקוצר ימים אך רבה ע"י שלמד תורה חי ששים שנה, ואביי עסק בתורה וגם בג"ח וחי גם כן ששים שנה.

ונשתבש מאת המעתיקים הראשונים שחשבו שאביי שעסק בתורה ובג"ח חי ששים שנה ורבה שעסק אך בתורה חי ארבעים שנה, ולא ראו שאם רבה חי אך מ' שנה א"כ מה הועילה לו עסקו בתורה?

ונראה לי ברור שהאמת כן כי טוב יותר לשבש דברי אגדה מלשבש בכל המקומות שהבאנו לומר שר"י כבר נפטר קודם רבה או שהיה ילד קטן אז ולשבש שלא דיבר עם עולא וכדומה.

ולכן בע"כ צריכים אנו לומר שרבה חי ג"כ ששים שנה וא"כ נולד תק"עא לשטרות, ור' יוחנן שנפטר תקצ"ט היה בפטירתו כבן כ"ח שנה, ולכן שפיר כתבו לו אחיו שיבוא ללמוד תורה מר' יוחנן.

וכפי הנראה עלה לזמן קצר לא"י, וראיה קצת מנדרים נט. שא"ל רב חסדא לרבה מאן צייית לך "ולר' יוחנן רבך".

וכן מצינו רבה אר"י כב"ב עה. (כ"פ) עה:, סנהדרין קד. קד: (י"ג פעמים), ע"ז כז:, מכות טז:.
וכן הוא דעת התוס' ב"ב קנה. ד"ה איתמר.
וזה שמצינו שאמר רבה לאביי כתובות ו: לא כהללו כבבליים שאין בקיאין בהטייה, וזה היה אחר שחזר לבבל, ואפשר שמשם הביא הלכות ר' חייא כמדצינו רבה אמר ר' חייא כשבת קכז., עירובין עח. פח., כתובות פז.
אבל מה שמצינו עירובין נט., גיטין לח: רבה אמר רב זה מה שקבל מרבותיו, ובנדרים עז. רב שרי ליה לרבה נדרא בקיטונא דבי רב, שם צ"ל שרי לרב חננאל כגרסת היוחסין, כי רבה נולד עשרות בשנים אחר פטירת רב.
ורבו המובהק היה רב הונא, בעי מיניה כעירובין יז., ואמר מנחות ל. רב הונא אסברא לי, ובכורות יז. א"ל רב הושעיא לרבה כי עיילת לקמיה דר"ה בעי מיניה.
וכן אמר כי הוינן בי ר"ה כעירובין מ. מ:, רבה אמר רב הונא כנזיר מב:.
והיה גדול כל כך בעיני רב הונא עד שא"ל רב חסדא כמה פעמים פוק עיין בה דלאורתא בעי לך ר"ה מינך כיבמות מא:, גיטין כז., ב"ב קעב:, ומזה אנו רואין שהיה כמו יד ימינו.
וכשנפטר רב הונא תר"ח לשטרות וכל תלמידי דר"ה באו לרב יהודה לפומבדיתא ישב גם רבה לפניו וזה שאמר רבה עירובין מ: כי הוינן בי רב הונא – כי אתאי בי רב יהודה אמר וכו'.
בעי מרב יהודה כעירובין ז., רבה אמר רב יהודה כשבת לד:, יומא עט.,
ובגיטין טז: רב"בח חלש עול לגביה רב יהודה ורבה.
וכן קבל מרב נחמן כמדצינו יבמות כו: יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פרקיה דרב נחמן.
רבה אר"נ כפסחים קו:, יבמות סד:, נדרים עז:.
ואף ששניהם נפטרו בשנה אחת כמדובא בסדר תו"א אבל ר"נ היה זקן הרבה מרבה, שר"נ הכיר עוד את שמואל והרבית תורה במחוזא ובנהרדעא זמן רב קודם רבה.
אבל ר"נ החשיבו מאוד כפסחים מ. שאמר ר"נ על רבה מאן דציית ליה לאבא וכו' (והוא לשון רבנות).
וכן מצינו שישב לפני רב ששת כעירובין סה:, רבה אמר רב ששת כקידושין כג:.
וכן מצינו רבה אמר רב אידי כעירובין נז:.
רבה אמר ר' אמי כשבת קכה.
רבה אמר זעירא כנדרים מו.
רבה אמר ר' יצחק כפסחים צו.
רבה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא כמגילה טז:.

רבה א"ר כהנא כיבמות קב.
ולדעת רש"י ב"מ מ.. ד"ה וכן שגם רב חסדא היה רבו, ואף שלא מצינו שיאמר רבה בשמו, אבל מצינו ב"מ ו: שא"ל רב אושעיא לרבה כי אזלת לקמיה דרב חסדא לכפרי בעי מיניה.
ובאמת היה רב חסדא זקן הרבה ממנו כי ר"ח נפטר תר"ך לשטרות וחי צב שנה א"כ נולד תקכ"ח, והיה קשיש מרבה מג' שנה, ולכן אף ששניהם ישבו לפני ר"ה אעפ"כ נחשב ר"ח כרבו, ולכן אף כשמלך רבה בפומבדיתא תיכף אחרי פטירת רב יהודה אף על פי כן היה הולך לרב חסדא וכאשר נבאר הלאה.
וכן קבל מעולא כשבת לא:, פסחים נו: צג: שהקשה לעולא ועולא תירץ לו.
וכן פסחים לז: שא"ל רבה לר"ז בעי מיניה מעולא, וכן מו"ק כז. שהקשה לעולא.

חבריו היו

רב אושעיא כב"מ ו:, בכורות יז.
רב המנונא כב"מ ו: סנהדרין סא.
רב יוסף בר אבא ורבה דאמרי תרוייהו כשבת קח:.
רב יוסף בר חמא (אבי רבא) רמי לרבה כב"מ נח.
מרי בר מר שדר לרבה ביד אביי מנות בפורים כמגילה ז:.
מר יהודה בזמנו וקראו רבה פלגאה כקידושין נח.
רב מתנה בגיטין נט: אמר לרבה הא דאמרת וכו', וב"ק נו: רבה א"ר מתנה.
רב נחומי חולק עם רבה כעירובין עא: ועיין ערכו.
רב עמרם הקשה לרבה, ורבה קראו תרדא ופקע ארזא דבי רב כב"מ כ:.
רמי בר חמא בזמנו כעירובין צ.
רבה בר בר חנא גיטין טז:.
רבה בר מרי ביבמות סה: שאלו רבה, ונראה שצ"ל שאלו רבא.
ושני חברים גדולים היו לו אחד בימי נעוריו ואח"כ נפרד ממנו והוא ר"ז, ואחד שהיה עמו כל ימיו והוא רב יוסף כחולין מו. כשבא פולמוסא לפומבדיתא וערקו רבה ורב יוסף פגע בהו ר"ז א"ל ערוקאי (וזה היה עוד טרם שהלך ר"ז לא"י וישבו כולם לפני רב יהודה, כי אח"כ כשעלה ר"ז לא"י לא שב עוד לבבל כמבואר בערכו).
וכן רבה ור"ז איקלעו לבי ריש גלותא כברכות מב., שבת מח.
ושניהם ישבו לפני עולא בפסחים לז:.
וקראו זה לזה מר כברכות מב, שבת מח., מגילה ז.
יתיב רבה ור"ז כעירובין צב.

רבה ור"ז דאמרי תרוייהו כשבת עד:.
ויסופר במגילה ז: שעבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסים רבה ושחטיה לר"ז, ואח"כ בעי רחמי ואחיי, לשנה האחרת בקשו לסעוד ביחד ולא ר"ז וא"ל שלא בכל שעתא מתרחיש ניסא.
ורב יוסף היה חבירו מנוער כדמובא לעיל שהיו ביחד בעוד היות ר' זירא בפומבדיתא.
ושניהם ישבו לפני ר"נ כיבמות סו:, לפני עולא כפסחים לז:, לפני רב ששת כעירובין סה:, ורב יוסף קראו מר כשבת יח:, ומחלקותן בכל הש"ס יגיעו למאות.
רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כדמובא בערך רב יוסף.
וכפי הנראה גם טרם שמלך רבה היה לו איזה התמנות בבית הריש גלותא עוקבן בר נחמיה וכדמצינו ברכות מב:, שבת מח. רבה ור"ז איקלעו לבי ריש גלותא.
וב"ב נה. אמר רבה הני תלת מילי אישתעי לי עוקבן בר נחמיה ריש גלותא משמיה דשמואל.
ובסוכה לז. א"ל רבה להנהו דמגדלי הושענא דבי ריש גלותא וכו'.
ובחולין פד: דרש רב עינא אפתחא דבי ריש גלותא – א"ל רבה אשתומא קא אמר לישמטיה לאמוריה מיניה.
וכשנפטר רב יהודה בשנת תר"י יסופר סוף ברכות וסוף הוריות שבני הישיבה לא ידעו את מי להושיב בריש אם רבה שהיה חריף, או רב יוסף שהיה סיני, ושלחו לא"י לשאול מי קודם, והשיבו שסיני עדיף, אך רב יוסף לא רצה לקבל עליו את משרת הריש מתיבתא מפני המעשה שיסופר שם, ולכן מלך רבה וישב על כסא רב יהודה, וכמפורש גיטין ס. שהשיפורא (הוא שופר לש נדבה שהיו נותנין לתוכו נדבות השלוחות לבני הישיבה אגרת דרש"ג ח"ג פ"ג) הוי בי רב יהודה ואח"כ בי רבה.
ורב יוסף לא מש ממנו כל הימים ואף ששניהם הרביצו תורה אבל כבוד הריש מתיבתא היה לרבה, ורב יוסף אפילו אומנא לביתו לא קרא.
וזה שמצינו עירובין עח. שבעי רב יוסף מרבה, ובשבת יח. קרא לרבה מר.
ורבינו ש"ג באגרתו ח"ג רפ"ג (שכל דבריו דברי קבלה אמיתית שהעתיק מספרי הזכרונות שהיו לפניו) יאמר שרבה ורב יוסף דהוה בפומבדיתא בתריה דרב יהודה כל חד וחד אמר לחבריה מליך את – וכיון דכל חד וחד מדחי לגבי חבריה קמת מלותהון והוה אזיל לגבי רב חסדא לסורא כמה שנין ובסוף יומא דר"ה כד חזא רבה דאצטריכא ליה מלתא טובא קביל עליה ראשונתה ומלך כב' שנין ומת תרל"א ושמענא מן רבוותא דילנא דהנהו שני דבתר רב יהודה דלא קביל ראשונתה מלך רב הונא בר חייא

בפומבדיתא, והוה לי התם מדרש גדול, וכד שכיב ואיצטריך ליה מלתא לרבה למהוי רישא קביל עליה ראשונתה כי היכי דלא תבטל תורה במתיבתא בפומבדיתא וכו'.
ושם יאמר הגאון ר' שלמה שולם תימא לדבריהם דאמרינן בגיטין ס. ההוא שיפורא דהוה בי רב יהודה ולבסוף בי רב יוסף – ואם איתא דר"ה בר חייא מלך בפומבדיתא היה לו לתלמוד להזכירו ולומר שאחר רב יהודה היה השיפורא אצלו והוא בעצמו מזכיר המימרא עכ"ל.
אבל רבינו שרירא אמת וקבלתו אמת, כי זה דבר בלתי ספק שתיכף אחר פטירת רב יהודה מלך רבה, כי רבינו אומר בפירוש שרבה יהודה נפטר תר"י, ורבה נפטר תרל"א, ומפורש בגמרא שרבה מלך כב' שנים א"כ בע"כ צריכין אנו לומר שתיכף אחר רב יהודה מלך רבה שאם לא כן לא יהיה כב שנים לרבה, והיינו שצריכין אנו לחשוב גם שנת תר"י לרבה, ובל"ס נפטר רב יהודה בתחלת השנה, ורבה נפטר בסוף שנת תרל"א ואז יהיו כב' שנים.
וכן מפורש בגמרא ע"ז יט. שאמר רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו – שבקוהו ואזול קמיה דרבה.
וכן עירובין מג. אמרו הני שב שמעתא דאתאמרון בצפרא בשבתא קמיה דר"ח בסורא, בהדי פניא קמיה דרבה בפומבדיתא.
וכן מה שמביא בעצמו מגיטין ס. שהשיפורא אחר רב יהודה היה תחת רבה, אך הענין כך הוא, כשנפטר רב יהודה היה אז רבה אך בן לח' שנה (שנולד תקע"א ומלך תר"י), וזה שאמרו סוטה כב: והא רבה אורי קודם ארבעים.
ורב חסדא היה אז זקן גדול בן שמונים ושתים שנה, ולכן אף שרבה היה חריף גדול, ואפשר שידע שראוי הוא לאותה איצטלא, וגם בל"ס צוה רב יהודה לפני מותו שאחד משני תלמידיו הגדולים (רבה או רב יוסף) ימלוך תחתיו ולא תתבטל ישיבתו הגדולה אשר אך מעשי ידיו יסדוה, אעפ"כ נתן כבוד להזקן שבדור ואשר היה כמו רבו בשבתם אצל ר"ה, ולכן לא קבל השררות הראשית עליו ואך היה נכנע תחת רב חסדא.
ואף שלא מצינו בגמרא שהיה הולך רבה אצל רב חסדא, אבל בל"ס שכן היה, ואז אירע המעשה אשר יסופר בכורות לא. שרבנן הוצרכו לבא לפני ר"ה בר חייא לשאול ממנו הלכות ובאו אליו רבה ורב יוסף ורבנן ומצאוהו שנעשה גבאי המלך ורצו לפרוש ממנו א"ל הדרי בי, אך רב יוסף לא עייל, אבל רבה (שמבלי זה לא קבל עליו הראשית מפני כבודו דרב חסדא) עייל, וזה כונת רבינו באגרתו שהיה לו בקבלה מפי רבותיו שכל השנים שלא קבל רבה עליו הראשית והיה נכנע תחת רב חסדא אז הרבי"ץ ר"ה בר חייא

תורה הרבה בפומבדיתא והיה לו [בית] מדרש גדול, ורבה שמח ע"ז שבתוך כך תתרבה תורה הרבה בפומבדיתא, אבל בית מדרש דר"ה בר חייא אינה שייכה למתיבתא דרב יהודה ורבה והשיפורא, והנהגת המתיבתא היה תחת יד רבה שמלך תיכף אחר רב יהודה, אבל להיות ריש מתיבתא דכל הדור זה לא רצה כ"ז שר"ח ור"ה בר חייא היה קיים, ליקח תחת ידו, ואך אח"כ כשנפטרו ובסורא לא הוקם ריש מתיבתא אז קבל רבה הראשית ואז היה ריש הדור כולו ומישיבתו יצאה תורה לכל בנ"י בבבל, וזה ברור.
והחכם שפ"ר בח"ב צד 406 יאמר שאחר רב יהודה מלך ר"ה בר חייא עשר שנים ואחריו רבה כב שנה, ובמחילה טעה טעות גדול בזה ומכחיש דברי רש"ג בלי שום ראיה.
וכשמלך רבה בפומבדיתא התקבצו אליו למאות ולאלפים תלמידים עד שאמרו שבחדשי הכלה (אדר ואלול) התקבצו אליו שנים עשר אלף תלמידים. ובכתובות קו. כי היו מפטרי רבנן מבי רבה הוו פיישי ד' מאה רבנן.
ונהג נשיאותו ברמה כשבת ל: רבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מלתא דבדיחותא ובדחי רבנן לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא.
וברכות ל: אבייי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דקא בדח טובא אמר וגילו ברעדה כתיב. ועמלו בתורה גדלה כ"כ עד שהיה ישן ביום אך כשינת הסוס סוכה כו:.
והיה בקי גדול בדינים עד שנקרא בשם שבור מלכא כב"ב קט:.
ומצינו שהוא בעצמו היה מצלח ציבי לכבוד שבת, שבת קיט.
מגדולי תלמידיו מצינו הראש והראשון היה אבייי בן אחיו אשר גדלו בביתו והעניקו מטובו כי נשאר יתום בלי אב ואם, וכדמצינו שישב לפניו בעודו קטן כברכות מח., פסחים קטו:, וקבל כל תורתו מממנו וקראו תמיד בשם מר בין בפניו בין שלא בפניו כמבואר בערכו.
וכן אבייי בר אבין תלמידו ולמד אצלו מס' תרומות כפסחים לד.
רב אחא בר הונא תני שבועות ביה רבה כשבועות לו:, ורב חסדא שלח ע"י לרבה הלכות כפסחים מז., יבמות פט:, הקשה לרבה כמנחות פד: (כצ"ל).
ר' חנינא בר אבין למד תרומות בי רבה כפסחים לד.
רב יצחק בר אבדימי אמר רבה בזבחים כח. לגרסת שיטה מקובצת ודק"ס.
רב יצחק בריה דרב יהודה תני שבועות בי רבה כשבועות לו:.
רב כהנא ורב ספרא תנו שבועות בי רבה כסנהדרין מא:, ולא שהיה תלמידו כי מצינו שבת קכד. שקרא רב ספרא לרבה חברין, אך יען שהיה מהנחותי לכן כשהיה בא לבבל ישב לפני רבה ולמד ממנו מס' שבועות.
ור' נחמיה בר ברוך בעי מרבה כיבמות קב. לגרסת התוס'.

רב נחמן בר רב חסדא שלח שאלה לקמיה דרבה כגיטין פו:.
רבא מצינו ברכות מח. שישב לפני רבה בקטנותו, אבל שם צ"ל רבא בר רב חנן שהיה באמת תלמידו כשבת קנג., עירובין צב., אבל מצינו שרבא היה בפטירת רבה וכאשר נברא.
רב שמואל בריה דרבב"ח תני שבועות בי רבה כשבועות לו:.
רב שיזבא בעי מרבה כב"ק נא:.
אבל כאשר אמרנו שהיו לו תלמידים לאלפים.
ואחרי כל גדולתו בתורה ובחכמה לא העניקה לו ההשכחה העליונה את טובה וכמעט כל ימיו היה לו כעס ומכאובים והיה עני מדוכה ביסורין כעדות רבא מו"ק כח. שאמר בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, דהא רבה ורב חסדא תרווייהו רבנן צדיקי הוו, מר מצלי ואתי מטרא ומר מצלי ואתי מטרא, (ומה שמצינו תענית כד. שרבה גזר תענית ובעי רחמי ולא אתי מטרא צ"ל שם ר"פ כברכות כ.), רב חסדא חיה צב' שנין, רבה חיה ארבעין (צ"ל שיתין) שנין, בי רב חסדא שיתין הלולי, בי רבה שיתין תיכלי, בי ר"ח סמידא לכלבי ולא מתבעי, בי רבה נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח.
וכן מפורש עירובין סח. כששאל רבה בר רב חנן לאביי למה לא יעשו לא עירוב ולא שיתוף, ומתשובת אביי משמע שלא היה לרבה ככר לחם לעשות עירוב, וכפי הנראה הוקל מעט העוני ממנו מיום שישב על כסא רב יהודה כמגילה ז: ששדר למרי בר מר ביד אביי בפורים טסקא דקשבא ומלא כסא קמחא דאבשונא, ואביי א"ל בדרך בדיחותא השתא אמר מרי אי חקלאי מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית, (ופירש"י אתה נעשית מלך וראש בפומבדיתא ואינך שולח לו אלא דברים המצויין לכל).
וכן ע"ז טו: שפ"א זבין חמרא לישראל החשוד למכור לעכ"ום ואביי רמז לו שאסור לעשות כן ורדף אחריו ג' פרסאות ליקח ממנו החמור בחזרה.
ובגיטין לז: שרבה הלוה כסף לאבא בר מרתא, אך בתר עניא אזלא עניותא שאירע שהשיבה לו חובו בשנת השמיטה, ורבה עשה כדין וא"ל משמט אני, ומצאו אביי עצב על רוע מזלו אז הלך אביי לאבא בר מרתא שיביא לו הכסף שנית ויאמר לו אעפ"כ קח ממני וכן עשה.
ועל הכל סבל מאוד מאנשי עירו שהיו רמאים גדולים כב"מ מו., וגנבים כגיטין כז., והוא שלא נשא פנים והוכיחם תמיד שנאוהו מאוד כשבת קנג. ששאלו אביי כגון מר דסנו ליה כולהו פומבדיתא מאן אחים הספידא, א"ל מיסתיא את ורב בר חנן, וזה שאמר

אביי כתובות קה: האי צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מתא לאו משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא.
וזה אמר בל"ס כשראה שאנשי פומבדיתא שונאין הן לרבו ודודו הקדוש יען שהוא מוכיח להו.
ושנאתם גדלה כ"כ עד שהלשינו עליו למלכות כב"מ פו. שאמרו איכא חד גברי ביהודאי דקא מבטל יב' אלפי גברי מישראל ירחא בקייטא וירחא בסתוא מכרגא דמלכא.
והחכם גרעץ בח"ב צד 411 יאמר "בימי שבור מלכא נשבתה הידידות בין בית המלוכה והיהודים – ומדברי הרדיפה הזאת נודע רק דברים מקוטעים לומר כשנכנס פולמוס לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף חולין מו. וילשינו על רבה לפני המלך כי יבטל מכרגא דמלכא ב"מ פו." עכ"ל.
והר"ר אה"ו בח"ג רפט"ז יאמר "קנאת הסופרים הרבתה חכמה במלא רוחב ארץ בכל – האבות הקדישו בניהם לת"ת אף אשר היו חסרים כל הכנות ואין תקוה לאחריתם (ממש כמו עד ראיה ינבא), והבנים ממאסים לעבוד עבודה בחרו הבטלנות – לא יאומן כי יסופר – בימי רבה היו יושבין לפניו כשני חדשי השנה "ניסן ותשרי" יב' אלף, ממראה כזאת לא יכלה הממשלה להתעלם כי מספר גדול כזה יבטלו ממלאכתם ב' חדשים אשר הם עתות המלאכה" עכ"ל.
וכמו נבואה נזרקה מפיו לאמר "לא יאומר כי יסופר" כי כל דבריהם טעות גדול כי החכם גרעץ ערבב ב' מעשיות ביחד מה שהיו באמת אשה מאת רעותה כמה עשרות בשנים. המעשה דאתא פולמוסא וערקו רבה ורב יוסף זה היה בימי נעורי רבה שישב אז לפני רב יהודה, ור"ז שהלך אח"כ לא"י בחיי ר"י היה אז עדיין עמהם כמפורש שם, והמעשה שהלשינו על רבה זה היה בסוף ימי רבה כדמפורש שם שנפטר עי"ז.
וזאת שנית שלא הרגיש שפולמוסא אינה חיל האויב הבא לבוז בז ולהרוג, אך חיל המלך העוברים ממקום למקום בשעת שלום ומוטל אך על בני העיר להכין עבורם אוכל אשר ישלמו עבור זה ואך הטורח מוטל על בני העיר כפסחים ה: דאמר רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא, ופירש"י חיל המלך ומטילין תיקון טורח מזונותיהן על העירות.
וכן ביצה כא. אמרו בלשת באה לעירנו – ושחטנו להם עגל והאכלנום ופטרנום לשלום.
וכן ברכות ל. שבימי שמואל (וידוע ששבור מלכא היה מאוהביו) באה פולמסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן, וכן עירובין לד: ההוא פולמוסא דאתא לנהרדעא ופירש"י חיל המלך היה מקום דחוק לתלמידים מפני אנשי החיל.

ולכן לא ברח ר"ז כי היה שעת שלום. והרב ראה"ו טעה עוד ביותר וחשב ששני החדשים המה ניסן ותשרי שהמה באמת חדשי השנה העיקרים אשר יעשה בהם מלאכה, בניסן לקצור ובתשרי לאסוף התבואה, אבל כבר ידוע שחדשי הכלה שהיו מתקבצין כל התלמידים לבית המתיבתא ולסדר ספקיהן לפני הריש מתיבתא והוא יבחין אותם אם הצליחו בלמודם כל אחד ואחד בעירו ובישיבתו הפרטית, היה אך ורק חודש אדר ואלול והמה שני החדשים בשנה שבטלין ממלאכתם, וכן מפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג שהלשינו עליו על ב' ירחי דכלה אדר ואלול, ולהיפוך חדשי ניסן ותשרי בהם היה הדין שלא לזמן שום איש לדין כדי שלא יבטל ממלאכתו כמפורש ב"ק קיג.

וכן ברכות לה: שא"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומא ניסן ותשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא.

ואיה מצא שהכניס ממאסם לעבוד עבודה בחרו הבטלנות, האם שכח שכמעט כולם היו עובדי אדמה, ואביי בעצמו אמרו גיטין ס: שהיה לומד כל היום ובלילה היה משקה שדותיו, וכן אמרו הוריות י. גבי ר"פ ור"ה בריה דרב יהושע? ואיה מצא בטלנים? הלאנשים היקרים האלו שעבדו עבודתם כשרה וגם קבעו עתים לתורה ובשני חדשי השנה שהיו בטלים ממלאכתם הלכו לראש הדור לקבל ממנו הכרעתו הלזה אדם בטל יקרא?

וכן מה שכתב החכם גרעץ בח"ב צד 409 ויאמר שמספר המקשיבים לקח מרבה הגיע להמספר אלף ומאתים איש, ושם צד 414 יאמר שבימי אביי נתמעטו מספר התלמידים ונשארו אך שני מאות, במחילה טעה בשני דברים, א) שהמספר אלף ומאתים נאמר אך על רב, כמפורש כתובות קו., ב) שכל מה שאמרו שם אין הכונה על כל התלמידים שקבלו תורה מרבם, אך מפורש שם כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלפא ומאתן, ואצל רבה ורב יוסף ד' מאה, ואצל אביי בי' מאות, ומפורש שבשני חדשי הכלה היו מתקבצין לאלפים להמתיבתא וכאשר הלשינו על רבה שאליו יתקבצו יב' אלף, אבל אח"כ כשעבר חדש אדר ואלול והיו צריכין לילך לבתיהם ולעירם ולעבודתם, גם אז הוו פיישי אצל רב יב מאות ואצל רבה ד' מאות, ואצל אביי ב' מאות, כי בלי שום ספק היו כמה מהן שהקדישו כל ימיהם לתורה ולתעודה, ויש מהן שאבותיהם היו עשירים והספיקו לבניהם די והותר שהיו יכולין לישב תמיד לפני ה', והחכמים האלו לא שמו לב לכל הדברים האמיתים האלה.

והבריוני דפומבדיתא שלא יכלו נשא את מוסר תוכחתו ולכן מסרו אותו למלכות.

ויסופר ב"מ פו. שברח רבה לאקרא, ומאקרא לאגמא ומאגמא לשחין, ומשחין לצריפא, ומצריפא לעינא דמים ומעינא דמים לפומבדיתא, ושם מצאו שליח המלך וערק שנית לאגמא והיה יתיב אגירדא דדקולא וקא גריס, קא מיפלגי במתיבתא דרקיע אם בהרת קודמת לשער לבן טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת טהור, ספק, הקב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקיע אמרי טמא ואמרי מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני דאמר אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות, שדרו שליחא בתריה, לא הוי מצי מלאך המות למקרב ליה דלא הוה קא פסיק פומיה מגרסיה, אדהכי נשב זיקא והוא סבר שחיל המלך רצין אחריו אמר תינח נפשיה ולא ימסר בידא דמלכותא, כי הוה קא ניחא נפשיה אמר טהור טהור, יצאת ב"ק ואמרה אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהור, נפל פתקא מרקיע בפומבדיתא שרבה נפטר, נפקו אביי ורבא וכולהו רבנן לעסוקי ביה, לא הוו ידעי דוכתיה אזלו לאגמא חזו צפרי דמטללי וקיימי, אמרי ש"מ התם הוא, ספדוהו – שבעה ימים, וההוא יומא היה זעף בעולם והיה רוח סערה.

והניח אחריו בן גדול בתורה בשם רבא שהיה תלמידו דרב יוסף וחבר דאביי ורבא כשבת קכג. וכמבואר בערכו, אך לא ירש את כסא אביו כי רב יוסף חבירו האהוב מנוער שהיה אז כבר זקן גדול וגם עוד נתמנה לריש מתיבתא בשנת תרל"א עד שנת תרל"ד.

רבה בר אבוה

רבינו שרירא גאון באגרתו ח"ב פ"ג מביא שהוא נצר מגזע רבה בר אבוה, וקראו רבה בר אבוה זקננו, ומבית הנשיאים היה כי כן קבלה בידינו כי מבית נשיאים אנחנו ומזרע רבה בר אבוה.

הוא היה מתלמידיו של רב כי כל קבלותיו אמר בשם רב כשבת קכט., עירובין עה: פה., נדרים כז:, גיטין סג. עב. (אמר הכי אמר רב), ב"מ עו. עו: צט., סנהדרין נא:, ע"ז נא., זבחים מד:, בכורות י:, כריתות יח.

וכן מצינו ע"ז נא. ששאל מחייא בר רב.

אבל מה שאמרו כריתות כד. רבה בר אבוה אמר רב ששת הוא ט"ס וצ"ל רבה בר איבו. ובל"ס שאחרי פטירת רב וכל תלמידיו הלכו לפני שמואל הלך גם הוא לנהרדעא וישב לפני שמואל אף שלא מצינו שיאמר בשמו.

ויאמר רש"ג באגרתו ח"ג פ"ב שבשנת תק"ע לשטרות כשבא פפא בר נצר והחריב לנהרדעא אז הלך רבה בר אבוה לשכנציב ולשלחי ולמחוזא, והאמת כן הוא כדמצינו שהיה הריש במחוזא כעירובין כו. רבה בר אבוה מערב לה לכולה מחוזא.

וביבמות קטו: הנהו תרי שטרי דנפקי במחוזא – ואגבי בהו רבה ב"א.

ובשבת נט: דרש במחוזא.
והרביץ שם תורה הרבה ותלמידו הגדול היה רב נחמן.
וכבר בארתי בערך ר"נ באריכות שרבה בר אבוה לא היה מעולם ריש גלותא ואך ממשפחת הנשיא, כי הריש גלותא היה אז מר עוקבא תלמידו דשמואל, וכשהיה רבה בר אבוה בנהרדעא מצא שם את הנער היקר רב נחמן שאביו היה מסופרי דייני דמר שמואל, ואח"כ כשנחרבה העיר לקחו רבה בר אבוה כבן לו ומסר לו תורתו, ומצינו לערך מאה פעמים ר"נ אמר רבה בר אבוה.
וכן אר"נ ברכות כא. כי הוינן בי רבה ב"א בעין מיניה – ואמר לן.
ובע"ז נא. א"ל ר"נ לאביי שאלתי לרבה בר אבוה.
ובגיטין עב. א"ל ר"ה לר"נ בעי מיניה מרבה בר אבוה.
ובע"ז סד. מביא ר"נ ראיה לדבריו מדהנהו דאתו לקמיה דרבה ב"א.
ורבה בר אבוה ראה כי ברכה בו יסופר יבמות פ: שאמר לרבנן עיינו ביה בר"נ אי בשרו מעלה הבל אותיב ליה ברתי (וזה יען שלר"נ לא היה לו זקן והיה מתיירא שמא עקר הוא כמפורש שם).
וכבר בארתי בערך ר"נ שקרוב מאוד לומר שילתא אשת רב נחמן היתה באמת בת רבה בר אבוה רבו ולכן מצינו שקראו ר"נ לבנו בשם רבה והוא ע"ש זקנו.
מקורותיו הפרטים מצינו שהיה עני גדול כב"מ קיד: שאשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבה"ק א"ל לאו כהן הוא מר, א"ל לא מתני מר טהרות? א"ל בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא? א"ל ואמאי, א"ל דחיקא לי מלתא, דבריה ועייליה לג"ע א"ל פשוט גלימך ספי שקיל מהני טרפי ספא שקל, כי הוה נפיק שמע דקא אמרי מאן קא אכיל לעלמיה כרבה בר אבוה נפק שדינהו, אפילו הכי אתייה לגלימיה סחיט גלימא ריחא זבניה בתריסר אלפי דינרי פלגינהו לחתנותיה.
ואם כי המעשה במליצה ובחידות ידברו, אבל אנו רואין מזה שהיה עני, וגם מזה ראיה גדולה שלא היה ריש גלותא כידוע שהם היו תמיד עשירי העם, וגם מזה אנו יודעין שהיו לו בנות.
וכן מצינו מגילה טו: שאשכחיה לאליהו ושאלו כמאן חזיא אסתר וכו'.
וכן היה לו בן בשם רב חמא כעירובין ג., ויסופר גיטין עב. שרבה בר אבוה חלש עול לגביה ר"ה ורב נחמן, א"ל ר"ה לר"נ בעי מיניה וכו'.

רבה בר אבין

ערך רבא בר אבין.

רבה בר רב אדא
ערך רבא בר רב אדא.

רבה בר אהילאי
ערך רבא בר אהילאי.

רבה בר איבו
אמר רב ששת גיטין לב., וכן צ"ל בכריתות כד:, ושם איתא בטעות רבה בר אבוה.

רבה בריה דרב אידי בר אבין
ערך רבא.

רבה בר איסי
אמר רב סוטה ל. ואולי הוא[57]

רבה בר איתי
שהיה בזמן רב כמבואר בערך רבא בר איתי, וגם בסוטה ל. צ"ל רבה בר איתי אמר רבה, וצ"ע.

רבה בר ברונא
נזכר שבת קי. ששאלו מאי מי דקלים אמר רבה ב"ב תרתי תלאי איכא במערבא ונפקא עינא דמיא מבינייהו כסא קמא מרפיא אידך משלשל.
וזה שכתוב ביוחסין שהיה תלמיד רב כונתו על רב ברונא אביו.

רבה בר רב הונא
אביו היה רב הונא תלמידו הגדול דרב, ובחתונת רבה בריה היה עדיין רב חי כמפורש מגילה כז:, וזכה גם לקבל מרב כדמצינו רבה בר ר"ה אמר רב כברכות כה., שבת צז. קז., עירובין פה:, פסחים ז. לט., ביצה כה., יבמות כו:, ב"מ ע"ט., ב"ב צא., חולין נג.. רמי קמיה דרב כב"ב קלו:.
וכן נזכר בירושלמי בשם ר' בא בר הונא בשם רב כדמאי פ"ד ה"ה.
וכן מצינו רבה בר"ה אמר שמואל כעירובין מט., ביצה כג..
וכן קרא לר"נ מר כשבועות מח:, כתובות צט:.
רבה בר"ה אר"נ כעירובין עז..
ור"נ קראו בר חברין כביצה כה..
וכן רבה בר"ה אמר רב קטינא כבכורות מד:.
ואת רב חמא בר גוריא קרא רבותינו הבקיאין בדבר הלכה כגיטין פו:.

[57] המשך המשפט בערך הבא – הערת ויקיעורך

אבל רבו המובהק היה אביו רב הונא כברכות נג: שא"ל ר"ה לרבה בריה חטיף וברוך, ומו"ק כ: א"ל באפה נהוג אבילותא, ומעילה טו: מתני ליה ר"ה לרבה בריה (לגרסת שיטה מקובצת).

ובסוטה מט. יסופר שר"ה אשכח תומרתא דחינוניתא שקלה כרכה בסודריה אתא רבה בריה א"ל מורחינא ריחא דחינוניתא, א"ל בני, טהרה יש בך, יהבה ניהליה, אדהכי אתא אבא בריה שקלה יהבה ניהליה, א"ל בני, שמחת את לבי והקהיתה את שיני. ובגיטין כט: אמר הכי אמר אבא מרי משמיה דרב.

וכן ב"ק כא: צז. כששלח ר' אבא בר זבדא למרי בר מר שישאל מר"ה, ובתוך כך נפטר ר"ה, אז שלח רבה בריה הכי אמר אבא מרי.

ובסנהדרין ה., כי הוי מנצי רבה בר"ה בהדי ריש גלותא אמר לאו מינייכו נקיטנא רשותא, נקיטנא רשותא מאבא מרי וכו', ועיין ערך רבב"ח.

וכפי הנראה היה מנצי אך עם אנשי דבי ריש גלותא, אבל הריש גלותא בעצמו היה מאוהביו הנאמנים כשבת קסו. שבעא מיניה ריש גלותא.

ובסוכה י: רב חסדא ורבר"ה איקלעו לבי ריש גלותא, אגנינהו ר"נ בסוכה.

ושם כו. ר"ח ורבר"ה כי הוו עיילי בשבתא דרגלא לבי ריש גלותא הוי גני ארקתא דסורא.

וברכות מט., שבת סב:, פסחים ק: רבה בר"ה איקלע לבי ריש גלותא.

וסוף שבת עולא איקלע לבי ריש גלותא חזייה לרבה בר"ה דיתיב באוונא דמיא.

ומכל אלו המקומות נראה שהיה אוהב נאמן להריש גלותא שהיה בימיו.

וקרוב מאוד לומר שעלה לא"י לזמן קצר לפני ר' יוחנן כמפורש מנחות נט: בעי רבה בר"ה מר' יוחנן, ופסחים צ., ב"ב קלה:, סנהדרין לא: רבה בר"ה אר"י, ולכן מצינו גם שאמר משמיה דרי"בל כמגילה יב: (לגרסת ע"י),

וע"פ עצת אביו התחבר לרב חסדא כשבת פב. שא"ל ר"ה מ"ט לא שכיחת קמיה דר"ח דמחדדן שמעתיה, והוא שמע לקול אביו כגיטין פו: שקרא לר"ח חברינו הבקיאין בדבר הלכה.

וכן כשר"נ היה איקלע לסורא מצינו תמיד שר"ח ורבה בר"ה היו נכנסין אצלו כסוכה יד:, כתובות צט:, ב"ב קלב: שבועות מח:.

ומצינו אותם ביחד כשבת פט., פסחים י:, כתובות צט:, נדה כח. ר"ח ורבה בר"ה דאמרי תרוייהו.

ושניהם היו רגילין אצל ריש גלותא כסוכה י: כו., ושניהם אזלו בארבא כחולין קה:.

וכשנפטר ר"ה אף שהיה אז רבה בריה יותר מששים כי רב הונא מלך ארבעים שנה וכבר היה נשוי רבה בריה עוד בחיי רב כמפורש לעיל, אעפ"כ יש על כסא ר"ה רב

חסדא תלמיד חבר שלו שהיה אז זקן גדול כבן שמונים שנה, ושתי שנים לא נתמנה ריש מתיבתא בסורא מפני כבודו דרב יהודה שהיה בפומבדיתא, אך בשנת תרי לשטרות שנפטר אז רב יהודה נתעלה ר"ח לריש מתיבתא בסורא, ורבה בר ר"ה היה הדיין בסורא וזה שמצינו שבת י. ר"ח ורבה בר"ה הוו יתבי בדינא כולי יומא, הוה קחליש לבייהו תני להו רב חייא בר רב מדפתי וכו'.

וכן ברכות יב. רבה בר ר"ה (לגרסת דק"ס) סבר למקבעינהו בסורא (לקרא עשרת הדברות בכל יום) א"ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומות המינין, וכן ב"מ כח: שאבוה דר"פ אתא לקמיה, ושם לא: שאיסור ורב ספרא אתו לקמיה לדינא.

וכן כתב היוחסין שהיה דיין, אך לא ציין המקום.

וכפי הנראה יען שר"ח היה זקן גדול לכן אירע כמה פעמים שהוא היה במקום הריש מתיבתא, וזה שאמרו גיטין מג. דרש רבה בר"ה – א"ל רב חסדא מי דמי – הדר אוקים רבה בר"ה אמורא עליה ודרש והמכשלה הזאת תחת ידיך אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהן. וכן מצינו פלוגתתם בירושלמי ברכות רפ"ב, מגילה פ"ב ה"ב, עירובין פ"א ה"ו בשם אבא בר ר"ה (או הונא) ורב חסדא, וידוע שרבה הוא בירושלמי אבא כתרומות פ"א ה"ד אבא בר"ה אמר שהוי אל יתפלל, והוא בעירובין סד: בשם רבה בר"ה.

והיה עניו מאוד עד שגם לקטנים ממנו היה קורא רבינו כידוע שרבא בר ר"נ היה קטן ממנו כמנחות מא. שרבה בר"ה איקלע לבי רבא בר"נ חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה – א"ל לאו היינו כנף – מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית הוא זיל רמי לה.

וכן חולין קיא: שאיקלע לבי רבה בר"נ ומצא בביתו כבר דהוה בליעה דמא בסמפון והורה להם איך לעשות. וגם לפי סדר הזמנים היה רבה בר"ה גדול ממנו בשנים, אעפ"כ מצינו יבמות כה. כששלח לו איזה דין לברר שלח לו בלשון ילמדנו רבינו, ואפשר שנהג בו כבוד יען שקללו כב"מ קח..

וכן אמרו קידושין ל. שלא היה טועם אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא.

ולא על חנם בקש רבא שיגיע למדרגת ענותנותיה דרבה בר"ה, ולא היה יכול להגיע כמו"ק כח..

משאר חבריו מצינו את רבה כחולין עו. ששניהם חולקים איך אמר ר' אסי (ושם איתא רב אשי והוא ט"ס).

וכן ר' אבא כדמצינו ששניהם קבלו זה מזה כר"ה פ"ד ה"ו ושקלים ספ"ו אמר ר' אבא בשמו, ובגיטין פ"ז ה"ו אמר בשם ר' אבא.

וכן רמי בר שמואל ורב יצחק בריה דרב יהודה כנדה יז:.

תלמידים לא מצינו לו הרבה יען שכולם היו נחשבין לתלמידי דר"ח ומצינו אך רב אויא סבא (או רב ייבא סבא) בעי מיניה כחולין קכד:.
ולוי בריה דר"ה בר חייא כשבת נא.
וכן מצינו אותו עם אביי כב"מ לב. שהקשה לרבה בר"ה.
ומה שמצינו פסחים נא. כי אתא רבב"ח עול לגביה רב עוירא סבא ורבה בר"ה – אתו וא"ל לאביי הוא ט"ס, וגרסת מהרש"ל אמרו לאבוה, אך בדק"ס הגרסא יותר נכונה שתחת רבה בר"ה גורס רבה בר רב חנן וזה אמת.
ממקראיו הפרטים וב"ב מצינו שהיה עשיר כב"מ קח. שהיה לו יערות דאמרו שם שרבה בר"נ הוה קאזיל בארבא חזא ההוא אבא (יער) דקאי אגודא דנהרא א"ל דמאן, א"ל דרבה בר"ה – א"ל קוצו קוצו, אתא רבה בר"ה אשכחיה דקייץ (האלנות שאצל הנהר) אמר מאן קצייה תקוץ ענפיה, אמרי כולהו שני דרבה בר"ה לא אקיים ליה זרעא לרבה בר"נ.
ומבניו מצינו את רבא בריה כחולין עו., ואפשר שהוא בנו אבא הנזכר סוטה מט. כידוע שרבא הוא אבא.
ובגיטין לו. שלא היה חותם שמו אך היה צייר מכותא (וילון ספינה).
ופטירתו מצינו מו"ק כה: כי נח נפשיה דרבה בר"ה ורב המנונא, אסקינהו להתם (א"י) כי מטו אגישרא קמו גמלי (שלא ידעו מי יעבור ראשונה) א"ל ההוא טייעא מאי האי? א"ל, רבנן דקא עבדי יקרא אהדדי – אמר, דינא הוא דרבה בר"ה ליעול ברישא חליף גמליה דרבה בר"ה,, נתור כביה ושניה דההוא טייעא, פתח עליה ההוא ינוקא גוע ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמות, קאת וקפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער קצף על עולמו וחמס ממנו נפשות ושמח בהם ככלה חדשה רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק.
ומה שכתב רש"י שם ד"ה ספר שרבה היה בן ר"ה ראש גולה, אין זה מרש"י כי ידוע שר"ה ריש גלותא נפטר עוד בחיי רבי ככלאים פ"ט ה"ג, אבל ר"ה אבי רבה הובא לא"י ונקבר אצל ר' חייא ובניו והוא לא היה ריש גולה אך ממשפחתם כמבואר בערכו, ואפשר שכונת רש"י שר"ה היה ריש לכל הגולה.

רבה בר רב הונא זוטא מנהרדעא

הוא היה הדיין שם ככתובות סט. ששלח לו רב נחמיה בריה דרב יוסף כי אתיא ההיא איתתא לקמך אגבה עישור ניכסי, וידוע שרב נחמיה היה תלמיד רבא א"כ היה רבה בר"ה זוטא הריש בנהרדעא בזמן ר"פ.

וכן ביצה כט: דרש רבא [צ"ל רבה כבדפוס שונציני ובשאלתות פ' אמור] בר"ה זוטי אפתחא דנהרדעא, א"ל רב נחמן פוקו וא"ל לאבא (חברי, רש"י) שקילא טיבותך וכו', (ותיבת ר"נ הוא ט"ס וצ"ל כגרסת דק"ס רב חמא והיא גרסא אמיתית כי רב חמא היה ג"כ הריש בנהרדעא אחר רנב"י כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב).

רבה בר זוטרא

ערך רבא בר זוטרא.

רבה ((או) רבא (ובירושלמי) אבא) בר חייא קטוספאה

הוא היה תלמידו דרב כב"ב צג: רבא ב"ח קטוספאה משמיה דרב הבורר צרורות מגורנו של חבירו וכו'.

וכן הוא בירושלמי כלאים רפ"ב ר' יעקב בר אחא, אבא בר' חייא בשם רב הבורר צרורות וכו', והמאמר מובא ביצה לח: ושם חסר תיבת רבה בר.

וביבמות קד. רבה ב"ח קטוספאה עשה חליצה לפני שמואל, ואמר עליו שמואל כמה רב גובריה דעביד כיחידאי, (ע"ש ברש"י).

ובסה"ד מביא כתב רש"ג באילין שנין דהוה רבה בר נחמני בפומבדיתא, רבה בר חייא היה מרביץ תורה בסורא, ובמחילה מכבודו שלא ראה שטעות נפל באגרת דרש"ג וצ"ל שם רבה בר רב הונא כבנוסח ב"ג ולונדון כמבואר בערכו ובערך רבה.

רבה בר חמא

תלמיד רב חסדא כסוכה כט. והוא רמי בר חמא.

רבה בר חנא (ובירושלמי) אבא בר חנא

בדבר האמורא הגדול הזה אשר היה בדור האמוראים הראשונים וחברו דרב ובן אחיו דר' חייא באה ערבוביא עם אמורא שהיה בדור השלישי בא"י ותלמיד ר' יוחנן אשר נקרא רבה בר בר חנא ובירושלמי בשם אבא בר בר חנא, ואך בירושלמי ע"פ רוב נשמרו שמותן כי הראשון נקרא כמעט תמיד בשם "אבא בר חנא" והשני בשם אבא בר בר חנא, אבל בבבלי קראו כמה פעמים את הראשון בשם השני, אבל נקל להבין אם הוא הראשון או השני.

ויש שרוצין לומר שהיו אב ובנו ושניהם היו נקראין בשם אבא, ולכן כשהזכירו את הבן קצרו את שמו תחת אבא בר אבא בר חנא לקרא בשם אבא בר בר חנא, אבל לא מצינו בשום מקום את האב והבן ביחד או שיאמר הבן בשם האב, וגם הראשון היה בבלי ועלה לא"י בנערותו ובסוף ימיו ירד לבבל בזמן רב, והשני היה בר א"י ואך אח"כ היה מהנחותי וכאשר נבאר.

אביו חנא היה אחד מחמשת האחין דאבא בר אחא בר סלא מכפרי כסנהדרין ה. איבו (אבי רב) וחנא (אבי רבה) ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא וכו'.
וכפי הנראה כשעלה ר' חייא לא"י עלו עמו בני אחיו רב בר איבו ורבה בר חנא, והיה תלמידו המובהק דר' חייא דודו כמו"ק טז: שיצא ר' חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק לרב, ולרבה בר חנא שמע רבי ואיקפד, וב"ב קכד. רבה בר חנא אר"ח, וב"ק פ"י ה"א אמר ר' בא בר חנא לא הוה ר' חייא חביבי פתר לה וכו'.
ויסופר בסנהדרין ה. כי הוה נחית רבה בר חנא לבבל א"ל ר' חייא לרבי בן אחי יורד לבבל [ורבי נתן לו רשות ואמר] יורה יורה, ידין ידין, יתיר בכורות יתיר, וכשרב רצה לילך לבבל לא הרשה לו רבי להתיר בכורות ואמרו שם שעשה רבי כזאת יען שרצה שיכבדו גם את רבה בר חנא (ולאו לרב הוו נהגי יקרי בלאו הכי, רש"י).
ויסופר שם שרבה בר חנא ירד לבבל (וכן רב לזמן קצר) ודן שם דינא וטעה, וכשבא אח"כ לא"י לפני ר"ח א"ל אי קיבלוך עלייהו לא תשלם.
ורבה בר חנא שהיה בא"י כמה שנים גם אחרי פטירת רבי וכן רב הרביץ שם תורה הרבה והיה לו פירקא (וזה היה כבר תחת נשיאות ר' יהודה נשיאה הראשון) כמו"ק כא.
רבה בר חנא איתרע ביה מלתא (אבילות) סבר דלא למיפק לפירקא א"ל ר' חנינא אם רבים צריכין לו אינו נמנע, סבר לאוקמי אמורא עליה א"ל רב, תניא ובלבד שלא יעמיד מתורגמן, וידוע שר' חנינא מיום שעלה לא"י בימי עלומיו לא ירד עוד לבבל, וא"כ בל"ס היה זה בא"י, ואח"כ בשנת תקל כשירד רב לבבל ויסד ישיבתו הגדולה בסורא מצינו גם את רבה בר חנא בבבל עם רב ושמואל כחולין מד: ההיא פסוקת הגרגרת דאתאי לקמיה דרב – א"ל רב כהנא ורב אסי לרב -שדרוה לקמיה דרבה בר חנא.
והיו אוהבים נאמנים כ"כ עד שאמר רב בירושלמי ב"ה פ"ה ה"ה כגון אנא לרבא בר בר חנא (וצ"ל לאבא בר חנא) ואבא בר חנא לי (מותר לנו ללות ז"מז בריבית, וזה יען שהיו קרובים ואוהבים).
ובמנחות לט. רב ורבה בר חנא הוו יתבי – אמר רב יאי גלימא ולא יאי תכלתא ורבה ב"ח אמר יאי גלימא ויאי תכלתא.
ובקידושין נט. יסופר שרבה ב"ח יהיב זוזי לרב שיקנה עבורו האי ארעא ואזל רב וקנה לנפשיה יען שבעלי השדה היו בעלי זרוע ונהגו כבוד לרב ולא לרבה ב"ח.
והנה אף שמצינו תני רבה בר חנא קמיה דרב כשבת נ., ב"ק צא:, מנחות מח:, רבה בר חנא אמר רב כנדה מז., ברכות ספ"ח, מגילה ספ"א, לא שהיה תלמידו אך יען שרב

היה הריש מתיבתא וראש הדור כולו חוץ משמואל לכן קבל רב"ח ממנו, אבל מצינו מחלקותם כע"ז עדף, חולין ח:, שבת פ"ד ה"ב, ביצה פ"ד ה"ה.
וכן מצינו ברכות ספ"ח, מגילה פ"א סה"ו רב בשם אבא בר חנא, ואית דאמרי אבא ב"ח בשם רב.
וכן מצינו שבעי משמואל כחולין מח., רבה בר חנא אמר שמואל כשבת קד:, גיטין יט.. מתלמידיו לא נזכרו בשמם חוץ מרב חננאל (תלמיד רב) כמו"ק יט. אורי ליה רבה בב"ח [צ"ל ב"ח] לרב חננאל, ועיין ערך רבה בר נתן.
מסחרו היה ביין כב"מ פג. רבה בר חנא (כן הוא בע"י ודק"ס) תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרי שקיל לגלימייהו אתו לקמיה דרב א"ל הב להו גלימייהו א"ל דינא הכי? א"ל אין למען תלך בדרך טובים, ואח"כ תבעו שכרן, ורב א"ל שישלם להם שנא' וארחות צדיקים תשמור.
ממקראיו הפרטים מצינו ב"ב נב. שמתה אשתו ואמרה הני כיפי דמרתא ובני ברתה, אתא לקמיה דרב וכו'.
ובמבוא הירושלמי ערך רבה כתב אבא בר חנא ובנו אבא שניהם היו בבלים ואבא בר חנא לא עלה לא"י, אבל בנו אבא בב"ח עלה לא"י ולמד אצל ר' יוחנן, ולפלא על חכם שכמותו יטעה בדבר פשוט כזה אשר מפורש שהיה רוב שנותיו בא"י בזמן רבי ואחריו זמן רב כמפורש לעיל, וגם היכן מצא שרבה בב"ח היה בנו של רבה בר חנא, אבל דבר זה ברור שרבה בר חנא היה בבלי, אבל[58]

רבה בר בר חנא

הוא היה תלמיד מובהק לר' יוחנן כב"ק יז. ארבב"ח כי הוה אזלינן בתריה דר"י למשאל שמעתא.
ובשבת ס: א"ל איפה לרבב"ח אתון תלמידי דר' יוחנן וכו'.
ופסחים נא. ארבב"ח לבניה – אני שראיתי את ר' יוחנן וכו'.
רבה בר בר חנא א"ר יוחנן כברכות יג: כג. כד:, שבת כא:, עירובין ו: כו. ל. מו. סג. פו:, פסחים נג: צא. צב. צג: קיד., יומא ב. י. יב: כ: פה., סוכה יב: יט. כו. לג. לט: מה: מט., ר"ה יח. לד:, ביצה כז. לג: לד., תענית יז. ל:, מגילה ב. ו. יח. יח: כו. כז., מו"ק יז., יבמות מד: מו. נה: עז: עח., כתובות מ. עא: עב. עו. קא: קו., נדרים סב., נזיר כג. נא., סוטה מט:, גיטין כא: נז: עג: פא. פט., קידושין עה:, ב"מ יז. לח. מ. מו. מט. נח:, ב"ב יב. צא: קלט: קכג: קעו., סנהדרין כב. כח: לו. פב. קי:, שבועות מו., ע"ז יד. כז: לד. לח: לט: מ:

[58] המשפט ממשיך בתחילת הערך הבא – הערת ויקיעורך

מח: נג: סה. סז. סט: עד. עה., מכות יד: יז., הוריות יא. זבחים כד: ל: סב., מנחות לא: לאב: עא: קט., חולין כט: נב. עג: פח., בכורות ל. נה., נדה כז. מז: נ. סג.,
ובירושלמי כמה פעמים כברכות פ"ב ה"א ומו"ק פ"ג ה"ז אבא בר בר חנא אר"י.
וכן רבה בב"ח א"ר יהושע בן לוי כברכות כד:, מגילה יב:, ע"ז מג., חולין מה., ואי אפשר לטעות ולומר שהוא רבה בר חנא כי בברכות שם א"ל רב חסדא האלהים אם אמרה לי ריב"ל בפומיה לא צייתנא ליה, ולא יאמר כן לרבה בר חנא חבירו דרבותיו.
וכן רבה בב"ח אר"ל כפסחים יח. לה. עו:, ב"ב עב:, ע"ז סו:, זבחים צח..
ויסופר ביומא ט. ר"ל סחי בירדנא אתא רבב"ח יהב ליה ידא א"ל אלהא סנינא לכו (לכל בני בבל שלא עלו בימי עזרא) דכתיב וכו', ופריך ור"ל מי משעתי בהדיה רבב"ח ומה ר"א דמרא דא"י הוה ולא הוה משתעי ר"ל בהדיה, אר"פ שדי גברא בינייהו או ר"ל וזעירי או רבה בב"ח ור' אלעזר, ופי' רש"י או ר"ל היה הרוחץ וזעירי פשט לו היד, או רבב"ח פשט לו היד ור"א היה הרוחץ, וקשה מאוד להבין איך יאמר ר"א כן הלא הוא בעצמו היה בבלי, ועוד שהיה צ"ל או ר"ל וזעירי או ר"א ורבב"ח, ולכן נראה שרבב"ח היה הרוחץ כי הוא היה באמת בר א"י.
ואף שמצינו שקבל מר"א כשבת יב: שאמר כי הוה אזלינן בתריה דר"א לשיולי בתפיחי, ואמר משמיה דר"א כסוכה מג:, ירושלמי מו"ק רפ"ג, וביומא עח. אמר שאלו את ר"א, ובגיטין ה: רבב"ח אייתי גיטא – אתא לקמיה דר"א, זה היה אח"כ שר"א נתגדל ומילא מקום ר' יוחנן, אבל בחיי ר' יוחנן היו כולם תלמידיו.
ושם ביומא ט: יסופר שאתא אח"כ (ר"ל או ר"א) לר"י ודחה דבריו.
ובזה עולה יפה סידור הגמרא שאמרו או ר"ל וזעירי או רבב"ח ור"א, ודברי רש"י צ"ע.
ומה שמצינו נזיר כג. ארבב"ח אר"י – א"ל ר"ל, לא שר"ל דיבר עם רבב"ח אך רבב"ח יספר איך שר"י אמר כן ור"ל השיבו וזה ברור.
וכן היה תלמידו דר' יאשיה דמן אושא כגיטין לג: ארבב"ח ה' סבי הוינן קמיה דר' יאשיה דמן אושא, ובמנחות לט., בכורות כח: אמר סח לי ר' יאשיה דמן אושא.
וכן אמר יומא עח: אני ראיתי את ר"א דמן ננוה שיצא בסנדל וכו'.
וכן אמר פסחים נא., בכורות לח: סח לי ר' יוחנן (או ר' יונתן) בן אלעזר וכו'.
וכן אמר משמיה דר' מני א' כב"ק נא:.
ובימי ר"ה ורב יהודה נתמנה להיות מהנחותי להביא תורת א"י לבבל ותורת בבל לא"י כפסחים נא. כי אתא רבב"ח (מא"י לבבל) אכל דאייתרא עול לגביה רב עוירא סבא ורבר"ה, כיון דחזינהו כסייה מינייהו אתו וא"ל לאביי (צ"ל לאבוה והוא ר"ה) א"ל

שווינכו ככותאי, וזה היה יען שלא בא על מנת להתישב בבבל והיה דעתו לחזור כדאמר רב אשי שם ולכן נהג מנהג א"י.
וכן יבמות נה: כי אתא רבב"ח אר"י – מתיב רב ששת וכו'.
ובשבת קמח. רבב"ח איקלע לפומבדיתא לא על לפירקיה דרב יהודה שדריה לאדא דיילא, א"ל זיל גרביה (המשיכו בחזקה) אזל גרביה, אשכחיה דקא דריש אין מחזירין את השבר א"ל (רבב"ח) הכי אמר רב חגא בגדתאה אמר שמואל מחזירין את השבר, א"ל ולאו בדינא גרבתיך?
ופסחים נג: אמר לרב יהודה יישר וכן אמר ר' יוחנן.
ומו"ק יז. כשרצה רב יהודה לשמתיה להההוא צורבא מרבנן שאל את רבב"ח מידי שמיע לך בהא, א"ל הכי אר"י.
וגיטין טז. רבב"ח חלש עול לגביה רב יהודה ורבה (נ"א ורבנן).
וכן מצינו אותו בסורא אצל רב חסדא כברכות כד: שא"ל ר"ח האלהים אם אמרה לי רי"בל בפומיה לא צייתינא ליה, אבל מה שאמרו שם יב. רבב"ח סבר למקבעינהו (לומר עשרת הדברות בכל יום) בסורה א"ל רב חסדא וכו', הוא ט"ס וצ"ל רבה בר רב הונא.
ובע"ז לט. שאקלא לאקרא דאגמא קריבו ליה צחנתא, שמעיה להההוא גברא דהוה קרי ליה באטי אמר – ש"מ דבר טמא אית ביה לא אכל מיניה, לצפרא עיין בה אשכח ביה דבר טמא, קרי אנפשיה לא יאונה לצדיק כל און.
ופסחים ק: רבב"ח איקלע לבי ריש גלותא.
וכתובות עב: אמר זימנא חדא הוה קאזילנא בתריה דרב עוקבא וכו'.
ועולא שהיה בזמנו ג"כ מהנחותי היה קשיש ממנו וזה שאמרו פסחים נג: עולא הוה רכיב חמרא ורבי אבא מימיניה ורבב"ח משמאליה – ורב יוסף קרי עליה ואיש תבונות ידלנה.
ורב יוסף קבל ממנות הלכות א"י כשבת לט: שא"ל רב יוסף בפירוש שמיע לך (מר' יוחנן) או מכללא –א"ל בפירוש שמיע לי.
וביבמות טז: אמר רב יוסף משמיה דרבב"ח.
וכן ב"ק נא: רבה ורב יוסף משמיה דרבב"ח.
וכן מצינו אותו עם ר"נ כנדה כ: דילתא (אשת ר"נ) אייתא דמא לקמיה דרבב"ח וטמי לה, הדר אייתא לקמיה דרב יצחק בריה דרב יהודה וכו', וב"ק ק: ר"נ אמר רבב"ח.
ובהיותו בבבל קבל מחכמי בבל כדמצינו גיטין כח., מנחות ל. אמר רבב"ח אמר רב יצחק בר שמואל. ובפסחים קיג:, ב"ק נא: ארבב"ח אמר רב שמואל בר מרתא.
והיה הולך לבבל ואח"כ היה עולה לא"י וזה שמצינו אותו בא"י בזמן ר' אמי כחולין קו. שאמר הוה קאימנא קמיה דר' אמי ור' אסי (וזה היה כבר אחר פטירת ר"י ור"א).

ועם ר' אבא כיומא עח: ושם משמע שדבר אתו בא"י.
וע"י מסעיו הרבים נשאר לנו מעשיות מה שאירע לו כברכות נג: רבב"ח הוה קאזיל בשיירתא אכל ואשתלי ולא בריך – א"ל אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא אזל ובריך ואשכח יונה דדהבא.
וכן ב"ב עג: עד. הספורים הנודעים בשם מעשיות דרבב"ח.
ושם היה עמו ר"פ בר שמואל, ורבנן א"ל כל אבא חמרא וכל בר בר חנא סיכסא.
וכן חולין נה. רבב"ח הוה קאזיל במדברא אשכח הנהו דיכרי וכו'.
וביבמות קכ: אמר לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקיל ספסירא וכו'.
והנה כבר הבאנו לעיל דעת מבוא הירושלמי שהוא היה בנו דרבה בר חנא וכעין קצת ראיה לזה מצאתי לפום רהיטא בירושלמי ברכות פ"ח ה"ה שאמרו שם אבא בר בר חנא ורב חונא הוון יתבין אכלין והוה ר' זעירא קאים ומשמש קומיהון עלה וטעין תרויהון בחדא ידיה א"ל אבא בב"ח מה ידיך חוריתא קטעין, וכעס עליה אבוי א"ל לא מיסתיך דאת רביע והוא קאים משמש, ועוד דהוא כהן ואמר שמואל וכו'.
ורוצים לומר מזה שרבה בר חנא אמר כן לבנו אבא בב"ח, אבל כבר האריך בזה בספר אהבת ציו"ו שהגרסא נשתבש בירושלמי, כי ר"ז לא היה בזמן רבה בר חנא שהיה מתלמידיו דרב יהודה, אבל הגרסא הנכונה כמו שמובא בשלטי הגבורים בגליון מרדכי פ"ז דברכות סק"סז שצ"ל רבה בר"ה ור"ה הוו יתבין, ובילקוט עזרא רמז אלף ס"ט גורס אבא ור"ה ואבא כעס על ר"ה וצ"ל להיפוך.
האומרים בשמו מציהו רב חנא בר שאונה ארבב"ח אר"י בע"ז עה..
ר"נ כדלעיל.
רב יוסף ורבה כדלעיל.
רב עמרם כיומא עח..
רבין בשמו כע"ז סז..
מבניו ידוע לנו שהיה לו בן גדול בתורה בשם ר' יצחק שנא את חומה בת איסי בריה דרב יצחק בר רב יהודה כיבמות סד:.
ועוד היה לו בן שהתחתן עם בת רב שמואל בר רב קטינא כברכות מז..
וכן מוכח מפסחים נא. שהיו לו כמה בנים דא"ל רבב"ח לבניה וכו'.
פטירתו לא מצינו בשום מקום אך זאת מצינו שעשרים שנה אחרי ר' יוחנן היה עוד בחיים כע"ז לח: שארבב"ח אר"י הא ארבעין שנין דנפיק האי עובדא ממצרים, ורבב"ח דידיה אמר הא שתין שנין – ולא פליגי מר בשניה ומר בשניה.

רבה בר חיננא ((או) חנינא) סבא
אמר משמיה דרב ברכות יב. יב: ה"פ.

רבה בר חנינא
תלמיד ר"נ כב"ב קיג: שתנא קמיה דר"נ – א"ל אביי וכו'.

רבה בר חנן
ערך רבא בר חנן.

רבה בר חקלאי
ערך רבא בר חקלאי.

רבא בר טוביה בר יצחק
אמר רב עירובין כח. ובדק"ס ליתא תיבת בר טוביא וזה נכון כי הוא רבה בר רב יצחק הנודע.

רבה בר יונתן
א"ר יחיאל ערבן יפה לחולה יומא מז..

רבה בר יוסף
אמר רב ערכין ה:.

רבה בר יוסף בר חמא
אמר רב ששת כן הוא ב"מ ע., אך הוא ט"ס וצ"ל אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת, שהיה באמת תלמידו.

רבה בר יעקב
כן מובא בערוך ערך לך, והוא ר' אבא ב"י כשביעית פ"א ה"ו.

רבה ((או) רבא) בר רב יצחק
מצינו תמיד רבה בר"י אמר רב כיבמות עא:, ב"ב עז., חולין מה:, ובקידושין כז., סנהדרין צח: צט: איתא רבא בר רב יצחק אמר רב.
ואח"כ ישב לפני רב יהודה כע"ז נה. א"ל רבא בר רב יצחק לרב יהודה. ובמנחות כו. א"ל רבי יהודה לרבה בר"י אסברא לך.
ומצינו סוטה מו: רבינא אלוי לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר, מטא לידיה הזיק ואינצל, אבל הוא ט"ז והגרסא הנכונה מצאתי בתוס' על התורה ס"פ שופטים ושם הגרסא האמיתית רבינא אלויה לר"נ בר יצחק, ובסה"ד לא הרגיש בזה שהוא ט"ס.

רבה ((או) רבא–ר' אבא) בר ירמיה

קרוב מאוד לומר שאביו הוא רב ירמיה בר אבא תלמיד חבר דרב, ובנו נקרא אבא ע"ש זקנו, אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם אביו או שידבר עמו.

ונקרא תמיד בבבלי בשם רבה או רבא, ואך בנדה יא: בשם ר' אבא ב"י, ובירושלמי תמיד בשם אבא בר ירמיה.

ואפשר שזכה עוד לראות את רב כע"ז טז: שאמר משמיה דרב.

וכן מצינו רבה בר ירמיה אמר שמואל כפסחים לו:, מו"ק ד., גיטין עז., נדה יא:.

וכן רבה ב"י אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כע"ז טז:.

ובירושלמי מגילה ספ"ג אבא בר ירמיה ר' מתנה בשם שמואל, ב"פ.

ובערלה פ"פ ה"ג אבא בר ירמיה, כהנא בר ירמיה בשם שמואל, ובויק"ר רפ"לד אמר בשם ר' מאיר.

ובזמן רב ששת היה כבר מגדולי הדור כדמשמע ע"ז נ: שאמר רב יוסף בר אבא איקלע רבה בר ירמיה לאתרין ואייתי מתניתא בידיה ולית נגר ובר נגר דיפרקינה, אמר רב ששת אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ופריקנא ליה.

מקומו היה בסורא ושם רבל ממנו ר' זירא הרבה הלכות (מקום ר"ז היה בפומבדיתא כידוע אך היה הולך לפעמים לסורא) כע"ז טז: אר"ז כי אתאי לסורא אשכחתיה לרבה בר ירמיה וכו'.

וכן ר' זירא אמר רבה בר ירמיה כברכות מג. (ושם רבא בר ירמיה), פסחים לו., מו"ק ד., גיטין עד., כתובות קט..

ובירושלמי ברכות פ"א ה"א־ו. אר"ז בשם ר' אבא בר ירמיה (ג' תכיפות הן והוא מימרא דרבא ברכות מג.) שם פ"ב ה"ג, פ"ז ה"א, תענית פ"א ה"ו, כתובות פ"יג ה"א, ב"ר פ"א ה"א, מד' תהלים פ"ד־ט, וכן נדה יא:.

וכן ר' אבא אמר בשמו כברכו תפ"ה ה"ב, ר"ה פ"ד ה"ו, יבמות ספ"ג, פ"ד ה"יא, פ"ז ה"ה, פ"יא ה"ז, ובכ"מ נזכר בשם אבא בר ירמיה.

וכן ר' יונה בשמו כויק"ר פ"יא־ב.

ולא מצינו שהלך לא"י, אך כפי הנראה הובאו הלכותיו לא"י ע"י תלמידו ר"ז. ומה שמצינו ע"ז טז: א"ר זירא א"ר אסי אמר רבה בר ירמיה א"ר חמא ב"ג, נראה שהם שני דברים ר"ז א"ר אסי, ורבה בר ירמיה אר"ח בר גיורא, ולא שר' אסי אמר בשמו.

רבה בר כהנא

נזכר איכ"ר בסוף הפתיחתות, ונראה ששם הכונה ר' אבא בר כהנא, ובנזיר מב. לגרסת התוס' שם רבה בר רב כהנא, אבל בגמרא איתא רבה אמר ר"ה, וכן משמע שם בגמרא דאמר רב יוסף אח"כ דאר"ה.

רבה ((או) רבא) בר ליואי

בפסחים מ:, ע"ז סה: אותיב לרבא ורבא התבייש וחזר בו.

ואמרו פסחים קי. שרבא בר ליואי איתזק (ששתה זוגות) ואמר רבא שזה יען דאותבן בפירקא הוה.

ויש לנו ממנו ב' הלכות ביבמות יב: אמר רבה בר ליואי גבול יש לה קודם הזמן הזה אינה מתבערת וכו', ונדה מו: אמר, בעלה מפר לה כל שעה ושעה.

רבה בר לימא

בר"ה ד., מגילה יג: אמר משמיה דרב, וביוחסין מביא ר' אבא בר לימא.

רבה בר מחסיא

ערך רבא בר מחסיא.

רבה ((או) רבא) בר מרי

כפי הנראה היה בר א"י, ואפשר שזכה עוד לראות את ר' יוחנן כמו"ק כח:, סנהדרין קא. שאמר הכי א"ר יוחנן.

וכן ברכות מב: מד. אמר רבה ב"מ ארי"בל.

וביומא עח. יספר מטפחת היה לריי"בל וכו'.

ובסוכה לב: תני משום ריי"בז שתי תמרות יש בגיא בן הינם וכו'.

וכן מצינו תמיד הלשון אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי כיומא פו:, סנהדרין ק., זבחים צ:.

ואח"כ ירד לבבל כיומא עח. כי אתא רבה בר מרי וכו'.

ורבא קבל ממנו הרבה כמו"ק כח: ששאלו רבא כתיב בצדקיהו בשלום תמות וכו'.

וביבמות סב: שאלו רבא מנא הא מלתא דאמור רבנן בני בנים הרי הן כבנים.

ושם סג: שאלו כתיב וכו'.

וב"ק צב. צב: צג. שאלו רבא מנא הא מלתא דאמרי אינשי והוא השיב לו מקור מפסוק או ממשנה ובריייתא.

וכן סנהדרין קג: שאלו רבא מפני מה לא מנו את יהויקים.

ושם קא. שאלו ר' אבא כתיב כל המחלה – א"ל הכי א"ר יוחנן.

ורב דימי כשבא לבבל הביא מדרשותיו בסנהדרין ק. שא"ל רב דימי לאביי הכי אמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנא'. ובעירובין פו. דרש רבא ב"מ ישב עולם וכו'.
וכולם המה באגדה חוץ מזבחים צ: שאמר חטאת ע"ז חסר א' לחטת כתיב.

רבה בר מריון

בעירובין יט. תנא רבה בר מריון ברבי רבן יוחנן ב"ז (ברייתא שסידר בב"המד, רש"י), ובסוכה לב: המאמר תני רבה בר מרי משום רי"בז.

רבה ((או) רבא) בר מתנה

היה תלמידו דרבה ורב ששת כפסחים לד. אביי בר אבין ור"ח בר אבין תנו תרומות בי רבה פגע בהו רבא בר מתנה א"ל מאי אמריתו בתרומות דבי מר (רבה). א"ל הכי אמר רבה, והקשה להם א"ל מידי שמיע לך בהא א"ל הכי אמר רב ששת, ובשבת כא. תני רמי בר חמא - ת"ש דתני רבה בר מתנה. ובסוף הוריות יסופר שאביי ור"ז ורבה בר מתנה הוו יתבי והוו צריכא רישא (למנות ריש מתיבתא בפומבדיתא כשנפטר רב יוסף), אמרי כל דאמר מלתא ולא מיפריך ליהוי רישא, דכולהו איפורך, דאביי לא איפרוך ומלך אביי. ושאלו שם ר"ז ורבה ב"מ הי מינייהו עדיף, ר"ז חריף ומקשה ורבה בר מתנה מתון ומסיק, ונשאר בתיקו.
ודעת הרב דורות הראשונים ח"ב צד דלא. שהוא ר' אבא השני, והיו עומדין להבחר לריש מתיבתא שנים בבליים אביי ורבא. ושנים הבאים מא"י ר"ז ור' אבא (רבה בר מתנה), כי אמורא אשר עמד בבבל בשורה הראשונה יחד עם אביי ורבא, איך אפשר שאין ממנו בכל הש"ס שום הלכה? אך אם נאמר שהוא ר' אבא השני א"כ מצינו הרבה מהלכותיו גם בבבלי גם בירושלמי.

רבה ((או) רבא–ר' אבא) בר רב נחמן

בשבת קיט. וחולין קיא. רבה בר"ה איקלע לבי רבה בר"נ אייתי לקמיה ג' סאוי טחאי, א"ל מי הוה ידעיתא דאתינא, א"ל מי עדיפת לן מנה (משבת) - אדהכי אשכח ההיא כבדא דהוה סמפונא דבליעא דמא והורי להם איך לעשות.
ומנחתו מא. דבר"ה איקלע לגביה וחזי דרבא בר"נ מיכסי טלית כפולה - א"ל לאו היינו כנף - וא"ל לרבא בר"נ מי סברת חובת גברא וכו'.
מזה אנו רואין שרבה בר"ה היה גדול ממנו, וען הוא לפי סדר הזמנים כי רבר"ה היה חבירו דר"ח חבירו דר"נ, והוא היה בן ר"נ, ואעפ"כ מצינו יבמות כה, ששלח רבה בר"ה פ"א אליו דין לברר וכתב לו בלשון ילמדנו רבינו, וזה יען בידוע שרבר"ה היה ענוותן

גדול, ועוד אפשר יען שאירע פ"א שרבה בר"נ עבר בספינה וראה יער אגודא דנהר וצוה לקוצצם והיער היה שייך לרבה בר"ה, ורבר"ה קלל למי שקצץ יערו לא יתקיים זרעו וכן היה שכל ימי רבר"ה לא איקיים זרע לרבה בר"נ כב"מ קח., ולכן אפשר ששלח לו בלשון ילמדנו רבינו כדי לפייסו.

ונזכר בירושלמי ערלה פ"ב ה"ג בשם אבא בריה דר"נ.

ובשבת פ"ו ה"ג ר' אחא בשם ר' אבא בר"נ.

ובירושלמי סנהדרין פ"י ה"א־לא. רבה בר נחמן בשם ר' ברכיה, ונראה שנפל ט"ס דאמרו שם עד איכן היתה זכות אבות קיימת ר' תנחומא א"ל בשם ר' חייא, רבה בר נחמן א"ל בשם ר' ברכיה וכו', ומ"ל ר"ת א"ל בשם ר' חייא רבה, ר' נחמן א"ל בשם ר' ברכיה.

רבה ((או) רבא) בר נתן, (ובירושלמי) ר' אבא בר נתן

הוא היה בבלי תלמידו דר"ה כב"ק לב. בעא רבה ב"נ מר"ה.

וחבריו בבבל מצינו עירובין לב: יתיב ר' חייא בר אבא ור' אסי ורבא בר נתן ויתיב ר"נ גבייהו – א"ל ר"נ יישר וכן אמר שמואל, וידוע שר"נ לא היה מימיו בא"י וא"כ בל"ס היה זה בבל, ור' אסי ור"ח בר אבא ידוע שעלו לא"י עוד בחיי ר' חנינא אך היו באין לפעמים בבבל.

ואח"כ עלה גם רבה ב"נ לא"י ולמר לפני ר' יוחנן כב"ב קעו. בעי רבה ב"נ מר' יוחנן.

וכשהיה בבבל היה כבר גדול הדור עוד שאבוה או אחוה דרב יוסף בר חמא בעא מיניה כסנהדרין פא., וגם ר' חייא בר אבא אמר בשמו כיבמות פ"ד סה"א וזה יען כי כשעלה לא"י הביא עמו הלכות רבות מרבותיו שבבבל.

ונשאר לנו ממנו הלכה אחת ב"ק לה: שאמר טענו חטין והודה לו בשעורין פטור.

ויסופר בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ד שנאבד תפלין לאחד במועד אתא לגבי ר' חננאל ושלחיה לגביה ר' אבא בר נתן א"ל הב לי תפילך וזיל כתוב לך, א"ל רב איזיל כתוב ליה פי' שר' אבא ב"נ אמר לר' חננאל שיתן לו תפלין שלו ויכתוב לעצמו תפלין אחרים, ורב פסק לו שאין צריך לזה אך מותר לו לכתוב תפלין עבור אותו האיש בלי הערמה.

ובמבוא הירושלמי ערך ר' אבא ב"נ מביא מזה שהיה בדור השני, ומנזיר פ"ג (צ"ל פ"ז) ה"ב שהיה נושא ונותן עם ר' יסא תלמידו דר' יוחנן ור' יסא איקפיד עליו ומת עכ"ל, ולא הרגיש הרב החכם אם ר' אבא בר נתן היה גדול כ"כ עד שר' חננאל שהיה תלמיד מובהק לרב שלח לו איך יעשה וגם רב היה אז במקומן, איך אפשר לומר שזהו שנשא ונתן עם ר' יסא תלמיד ר"י שהיה בדור השלישי, ור' יסא יקפיד עליו על זקן הדור מדור העבר?.

ובספר משפחות סופרים ערך ר' אבא ב"נ שגג עוד יותר ובדא מעשה מה שלא היה מעולם וז"ל שם, הוא א' אבא ב"נ היה בבבל בימי רב ומלאכתו היה סופר תפלין, ופ"א היה מעשה שנאבד לאיש תפלין במועד וצוה רב לר' אבא ב"נ שיכתוב לו תפלין במועד, ומציין מו"ק פ"ג ה"ד וסמ"ג ה' תפלין.

ובמחילה מכבודו שאם הזכיר את הסמ"ג היה לו לעיין שם להעתיק כראוי, ועוד היכן מצא שר' אבא ב"נ היה סופר?

אבל גרסת הסמ"ג היא האמיתית וכן מובא בתוס' בג' מקומות, בעירובין צו., מו"ק יט, ומנחות לו:, וזה לשון הסמ"ג ההוא גברא דאבד תפלין אתא לקמיה דרב חננאל שדריה לקמיה "**דרבה בר חנא**" א"ל לספרא זיל הב ליה תפילך ואת כתוב אחריני – אתא לקמיה דרב א"ל לספרא זיל כתוב ליה להדיה, וממש כן הוא הירושלמי שלאחר נאבד תפלין בחו"המ ובא לר' חננאל (שהיה סופר כמפורש מגילה פ"א ה"ט) ושלח ר' חננאל לשאול לרבה בר חנא (שהיה חבירו דרב) ופסק לו שיתן לו תפיליו והוא יכתוב עבור עצמו תפלין אחרים (והוא ע"ד הערמה קצת), אבל רב פסק שיכול לכתוב גם עבור האיש לכתחלה בלי הערמה, אבל רבה בר נתן היה באמתתלמיד ר"ה ואח"כ תלמיד ר' יוחנן, וזה שאמרו נזיר פ"ז ה"ב ר' יסא בשם ר"י שני מתים וכו', התיב אבא בר נתן הגע עצמך – והוה עיינן (שלר' אבא ב"נ היה עינים גדולות) ואיתחזי גחיך ואיקפד עלוי ומית, ובקרבן העדה מביא ב' פירושים א) שר' יוחנן כעס עליו, וי"מ שר' יסא כעס עליו, והראשון נראה עיקר עכ"ל.

רבה ((או) רבא) בר עולא

קשה מאוד לומר שהוא בנו של עולא הנחותי תלמיד ר' יוחנן כי מצינו אותם ביחד כיבמות עז. אמר עולא אר"י – א"ל רבה בר עולא לעולא כמאן אי כר"י וכו', ואם היה בנו היה לו לומר א"ל רבה בריה.

וכן חגיגה כה: עולא אמר בדק לפסחו מותר לאכול בתרומתו, רבה בר עולא אמר אסור א"ל ההוא סבא לא תפלוג עליה דעולא, והיה לו לומר לא תפלוג עליה דאבוך.

ובימי אביי ורבא היה כבר מגדולי הדור כעירובין ג. שחולקין רבה בר עולא ורבא.

ובעירובין צג: אמר רבא מודה ר"ח ־ אי הכי אמר רבה ב"ע כגון וכו'.

ובזבחים צו: מתרצין אביי ורבא ורבה ב"ע.

ומנחות כא. אמר רבה ב"ע הכי קאמר – א"ל אביי – רבא אי הכי וכו'.

ובכתובות מג. מתיב רב יוסף – אמר רבה ב"ע לא נצרכה אלא להעדפה – אמר רבא גברא רבה כרב יוסף לא ידע דאיכא העדפה?, והמאמר נשנה ב"ק פז: ושם רבה בריה דרב עולא, אבל בדק"ס גרס רבה בר עולא.

ובחולין ב: מובא דברי רבה ב"ע ואח"כ דברי אביי ואח"כ דברי רבא.

ופסחים נח: מתקיף על דברי רבא.

ובשבת פג: אמר רב אויא ואיתימא רבה ב"ע ת"ש (על קושיית רב יוסף וידוע שרב אויא היה מתלמידי דרב יוסף).

אבל מה שמצינו ר"ה לא: אמר עולא ואיתימא רבה בר עולא א"ר יוחנן, צ"ל שם רבב"ח כביצה ה..

וכן מה שאמרו עירובין ח. א"ל רבה בר עולא לרב ביבי בר אביי "רבי" לא משנתנו היא זו – א"ל היא מהתם ה"א – והא נמי תנינא – אי מהתם ה"א וכו', ותשובות כאלו המה אך מרב לתלמיד, באמת בדק"ס גורס רבין בר עולא וגם ליתא שם תיבת "רבי".

ונזכר ברכות יב. אמר כדי להזכיר מדת יום בלילה.

ופסחים כא. שאמר מתני' ר"נ היא.

ובשבת עז: ששאלו גראינין או גרעינין אמר רבא ב"ע ונגרע מערכך.

ובעירובין צ: אמר גזירה שמא יפחות הגג.

וב"ק יד: דבר השוה לכל נפש.

ובע"ז סד. אמר מתני' בע"ז המתחלקת.

מדרשותיו היקרות נשארו לנו שבת לא: אמר לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצבין מיום המיתה אלא שלבם בריא להן כאולם.

ושם סב: דרש כל הפסוק והיה תחת בושם וכו'.

וביבמות סב: כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום.

ובחולין צא. אמר רב שמואל בר אחא קמיה דר"פ משמיה, כת"ח נדמה לו וכו'.

מדבריו הפרטים מצינו אך כתובות יז: שא"ל ר"פ לאביי משחא דחפיפותא קאמר מר א"ל – כי הא דההוא מרבנן דאיעסק ליה לבריה בי רבה בר עולא ואמרי לה רבה בר עולא איעסק ליה לבריה בי ההוא מרבנן ודרדיג משחא אירשא דרבנן, ובפשטות הדברים שאביי אמר כן לר"פ.

רבה בר עילאי

ערך רבא בר עילאי.

רבה בר עופרן
נזכר מגילה י. שפתח ליה פיתחא (כשדרס המגילה) מהכא, ופי' התוס' עופרן גרסינן ולא עפרון.
ושם טו. רבה בר עופרן אמר משום ר' אלעזר וכו'.

רבה בר עשבי
נזכר מו"ק יא. שרב יהודה שרא לרבה בר עשבי למיגדל מהולתא (נפה) בחול המועד.

רבה בר קיריא
נזכר כלאים פ"ט סה"ד שהיה מטייל עם ר' אלעזר באיסטרון וכו', כצ"ל שם כדמובא המאמר כתובות פ"יב סה"ג.

רבה בריה דרבא
ערך רבא בריה דרבה.

רבה בר שומני
ערך ר' אבא בר שומני.

רבה ((או) רבא) בר (רב) שילא או ר' אבא בר שילא
הוא היה תלמיד רב חסדא כשבת פא. שבעי מרב חסדא.
וכן רבה בר רב שילא אר"ח כשבת ז. לג., ב"מ ע., מנחות לג:.
ובחולין קב. רבה בר שילא אר"ח. ושם קלב: אמר הני טבחי דהוצל קיימי בשמתא דר"ח כב' שנין.
וכן רבה ב"ש אמר רב מתנה כחגיגה כג., חולין מב:, נדה כז., ובערכין י: רבא ב"ש א"ר מתנה.
וכן רבה ב"ש אר"נ כב"ב קנה:.
ובשבת סג. אמר רבא בר רב שילא ואמרי לה רב יוסף בר חמא אמר רב ששת.
וכן קבל מרב המנונא סבא ככתובות מ. אר"ז אמר רבה בר שילא אמר רב המנונא סבא, והמאמר מובא גיטין כו: ושם ר' אבא בר שילא.
ובגיטין פא: אר"ז אמר רבה בר שאילתא (צ"ל שילא) אמר רב המנונא סבא – א"ל ר"ז לרבה ב"ש מכדי – א"ל אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לרב המנונא וכו'.
ונזכר ברכות ב: אמר א"כ לימא קרא ויטהר.
ושם י. אמר מסיפא דענייגא.
ותענית יב: אמר לימא הכי למחר אהא לפניך בתענית.
וכתובות קה: אמר האי דיינא דשאיל שאילתא פסול למידן דינא.

ובעירובין ס: רבא (ובדק"ס רבה) בר רב שילא אמר אפילו תימא למזרח.
ובקידושין כא. אמר א"ק ושב אל משפחתו וכו'.
וב"ב קנה. מחלוקת רבא ורבא בר שילא אר"נ כדין תוך זמן כלפני זמן.
ובגיטין מ. אמר כשרבו הניח לו תפלין.
ובשבת ז. אמר רבה (דבי) רב שילא כי אתא ר"ד אר"נ.
ושם קכ: אלא אמר רבה ב"ש וכו'.
ומאמריו באגדה מצינו ברכות ח. אמר היינו דאמרי אינשי ליבעי אינש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא.
ופסחים קיז: אמר דצלותא (צריך לסיים) מצמיח קרן ישועה, דאפטרתא מגן דוד.
ותענית ח. אמר קשה יומא דמטרי כיומא דדינא.
והיה דיין בעירו הסמוכה למחוזא ככתובות קד: שחמתיה דרב חייא אריכא – תבעה את אחי בעלה לדינא קמיה דרבה בר שילא – כתב לה אדרכתא – אתא לקמיה דרבא א"ל שפיר דנך.
ובחגיגה ה: ר' אילא הוה סליק בדרגא דבי רבה ב"ש, וידוע שר' אילא היה מתלמידיו דרב לכן נוח יותר גרסת הילקוט עמוס רמז תרמב ושם ליתא תיבת רב"ש.
וסנהדרין קיא: רב חנא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה ב"ש, שמעיה להההוא ינוקא דאמר – אמר ש"מ ארך אפים ראה, ועיין מד' תהלים פ"צג־ח ופדר"כ קסו:.
ויסופר עליו חגיגה טו: שאשכח לאליהו ושאלו מאי קא עביד קב"ה א"ל קאמר שמועתא מפומייהו דרבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר, דגמר שמעתא מפומיה דאחר, א"ל אמאי ר"מ רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק, א"ל השתא קאמר, מאיר בני אומר (ששמע לקולך שאתה למדת זכות עליו ואומר שמועה מפי ר"מ).

רבה בר שילת

ערך רבה בר שאילתא.

רבה בר שימי א)

היה תלמידו דרב יוסף כחולין כט: שאמר לרבא מר לא אמר הכי ומנו רב יוסף.
ושם קב. אמר רבה בר שימי אמר רב חסדא ואיתימא רב יוסף.
וביומא סג. רבה בר שימי מתני להו, (לשמעתתא דרב חסדא), אבל[59]

[59] המשך המשפט בערך הבא – הערת ויקיעורך

רבה בר שימי ב)

היה תלמיד רבינא כקידושין מה: שא"ל רבנן לרבינא ודילמא – אמר להו רבה בר שימי בפירוש אמר מר דלא סבר להא דרב וכו' ופירש"י ותוס' שם בשם השאלתות, ותוס' רי"ד שקרא מר את רבינא, וכן פסחים ו: אמר משמיה דרבינא.

וכן נזכר מגילה כד. אחר רב פפא שאומר הטעם מפני מה המפטיר בנביא הוא פורס על שמע משום דאתו לאנצויי, ולכן צדק היוחסין במה שאמר ששני רבה בר שימי הוי ודלא כסה"ד.

רבה בר שירא

ערך רבא בר שירא.

רבה ((או) רבא) בר שמואל, (ובירושלמי) ר' אבא בר שמואל

הוא היה בזמן רב חסדא ורב ששת מן התנאים השונין, והיה בקי גדול בברייתות כב"ק צח: שאשכחיה רב חסדא א"ל תנית מידי באיסורי הנאה א"ל אין תנינא – א"ל אי משכחת להו לא תימא להו.

ואמר בשם רב חסדא כחולין קב..

וכן עירובין יא: אשכחיה רב ששת א"ל תני מר מידי בצורת הפתח.

ושם לט: תני מר מידי בקדושות א"ל תנינא – א"ל אי משכחת להו לא תימא להו ולא מידי.

ושבועות מה: א"ל רב ששת תני מר מידי בשכיר א"ל אין תנינא.

וכן מקשה הגמרא כמה פעמים והתני רבה בר שמואל כעירובין צז., ר"ה ה. ב., יומא פד., מו"ק יא., יבמות יב:, ושם קכב. אמר רבה ב"ש תני בש"א.

ובסוכה נה. מיתיב דתני רבא בר שמואל.

וכן ברכות כט. מתקיף על דברי ר"נ אמר שמואל מי לא תנן.

והנה אף שמצינו רבה ב"ש אמר רב כיומא לו: בל"ס לא היה תלמידו, ומה שאמר ברכות מ. (כ"פ) רבה בר שמואל משום ר' חייא נראה יותר גרסת דק"ס ר' חייא בר אבא וכדמצינו זבחים קה. בעא מיניה ר' אבא בר שמואל מר"ח בר אבא, וקבל ממנו כשהיה בא לבבל כפעם בפעם.

והיה בקי בלשון ארמית כמו"ק י. שאמרו מאי מכליב רבה בש"א כלבתא, וב"ק ק. מאי כלבות ארב"ש כפרי דודי.

וכן נזכר שבת יב: אמר אבל מסדר הוא פרשיותיו.

ויבמות סג: דרש הפסוק והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם זו חטוט שכבי.

וגיטין מה: אמר, בגר שחזר לסורו.

ובירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט דמר ר' בא בר שמואל שבועה שנתן פלוני וכו'.

ונשאר השם הזה גם בבבלי כב"ב טו: א"ר אבא בר שמואל איוב וותרן בממונו היה (ובדק"ס הגרסא רבה).
ובעירובין יג. א"ר אבא אמר שמואל ג' שנים נחלקו ב"ש וב"ה, גרסת דק"ס א"ר אבא בר שמואל, וכן הוא הגרסא במנורת המאור נ"ג כלל ו' ח"א פ"א.
אבל אין זה רבא בריבי שמואל חבירו דר"פ כברכות כב: שאי אפשר לומר על גדול הדור שהיה בזמן רב ששת וקראו מר יהיה חבירו דר"פ? וכן מה שכתב בסה"ד שר"פ בר אבא קראו מר לא נמצא בשום מקום.
וביוחסין כתב שהוא בן שמואל הכהן, ולא מצאתי שום מקור לזה.

רבה בר תחליפא

בחולין מה: אמר רבה בר תחליפא א"ר ירמיה בר אבא אמר רב, ובשבת קכ. אמר משמיה דרב, ולכן הביאו השארית יוסף בתלמידי דרב, ושגג בזה בסה"ד שכותב שצ"ל שאמר בשם רבא, ולא עיין בפנים כחולין מה: שא"ל אביי לר"ז מאי תיבעי לך מי לא תנן – ואמר רבה בר תחליפא וכו', הרי אביי מביא ראיה לדבריו מרבה ב"ת ואיך נאמר שאמר בשם רבא.
ומה שמצינו עירובין מ. שרבא בר תחליפא הקשה לרבינא – אתו לקמיה דרבא, כבר פירשתי שהיה כתוב רב"א והוא ר"ת רב אחא בר תחליפא וכמבואר בערכו.

רבה זוטי ((או) רבא–ר' אבא זוטי)

הוא היה חבירו דרב אשי ולקח עמו חלק גדול בסידור הש"ס כמנחות לא: שאמר לרב אשי הכי אמר ר' ירמיה מדיפתי משמיה דרבא.
ושם נב. אמר לרב אשי ת"ש.
וביצה לב:, ב"ב קכ. אמר לרב אשי אלא מעתה וכו'.
ובכורות לו. אמר לרבינא אנן משמיה דר' אילעא מתנינן לה, ושם איתא רבא זוטי, וגרסת היוחסין שאמר לר"נ וצ"ל שהוא ר"נ בר ר"ה האחרון.
ונזכר ב"ק קח:, זבחים כד. רבה זוטי בעי לה הכי.
ובמנחות טו: איתא ר' אבא זוטי, אך בדפוסים הישנים ובשיטה מקובצת איתא רבה זוטי, ואבא הוא רבה או רבא.

רבה מפרזקי

ערך רבא מפרזקי.

רבה מפשרוניא

ערך רבא מפשרוניא.

רבה מקובי

נזכר קידושין ח. שמר בר רב אשי קנה סודר מאמיה דרבה מקובי שוי עשרה בתליסר.

רבה ((או) רבא) תוספאה

הוא היה תלמידו דרבינא (חבירו דרב אשי) כסוכה לב. שא"ל רבה תוספאה לרבינא ואימי תרי כפי דתמרי (והשיב לו) כפת כתיב, (ושאלו) ואימר חדא (והשיב לו) כף קרי ליה.

וכן ב"מ קיט. רבינא איקלע לבי מחוזא אתו נשי דבי מחוזא רמו קמיה כבלי ושירי קביל מינייהו, א"ל רבה תוספאה והתניא וכו'.

וכן זבחים פא: הקשה לרבינא א"ל הנ"מ למאן דאמרי מעיקרא.

וכן שבת צה. רבא תוספאה אשכחיה לרבינא דקא מצטער מהבלא – א"ל לא סבר לה מר להא דתניא וכו'.

וכן ב"ב סד. יתיב רבינא וקא קשיא ליה היינו בור היינו דות, א"ל רבא תוספאה ת"ש דתניא – יתיב רב אשי וקא קשיא ליה היינו בור – א"ל מר קשישא בריה דר"ח לרב אשי ת"ש.

ובכל אלו המקומות אנו רואין בבירור שידבר עם רבינא כמו תלמיד לפני רבו.

אבל רבינא האחרון היה חבר לרבה תוספאה כיבמות עה: יתיב רבינא וקא מבעי ליה – א"ל רבה תוספאה מלא החוט ע"פ רובה וכלפי רישא, והתשובה הזאת לא כתלמיד לרבו.

וכן מו"ק ד. רבינא ורבה תוספאה הוו קאזלי באורחא חזו להההוא גברא דהווה דלי דוולא בחו"המ א"ל רבה תוספאה ליתי מר לשמתיה (יען כי הוא היה הדיין) א"ל והתניא מדלין לירקות – א"ל מי סברת מאי מדלין, מדלין מיא, מאי מדלין שלופי כדתנן וכו', והלשון הזה אך מחבר לחבר.

ונזכר עוד ברכות נ. דקאמר הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי וכו'.

והנה אף שהיה בסוף האמוראים מצינו ממנו הלכה אחת שחידש כיבמות פ: רבא תוספאה הכשיר הולד שנולד אחר יס' חדש שהלך בעלה למדינת הים שהוא כשר.

ובאגרת דרש"ג ח"ג פ"ד כתב שמלך בסורא אחר מר בר רב אשי בשנת תשעט ונפטר תשפה, ורבינא חבירו נפטר תשפו כמבואר בערכו. ולמה נקרא שמו רבה תוספאה נעתיק לשון הגאון בעל דורות הראשונים ח"ג י. וז"ל כבר בימי רב אשי היו לגדולי הדור מרימר, רב אידי בר אבין, ר"נ בר הונא, רב אחא מדיפתי, מר בר רב אשי, רבה תוספאה, וגם רבינא האחרון שהוא נפטר אחר כולם, ויהי לסוגר את ימי הדור ההוא – אחרוני הדור של רב אשי ורבינא היו רבה תוספאה ורבינא האחרון, רבה תוספאה מצינו לו בהדיה בש"ס דין ודברים אם רבינא חבירו דרב אשי (כאשר בארנו לעיל) ורבה תוספאה

ישב בסורא (על כסא רב אשי) באחרונה וכל סידור הש"ס נעשה בסורא בימי רב אשי וההשלמה אחריו, ורבינא (האחרון) לא מצינו לו כלל שהיה ריש מתיבתא (כי היה דיין בסורא כמעט כל ימיו) הנה הנעשה בישיבה בימיהם הלא נגמר הכל בימי רבה תוספאה, ולכן קראוהו כן, שהוא הוסיף עוד על הש"ס וגמרו, ורבינא לא האריך ימים אחריו ולכן נקרא בשם רבה תוספאה.

רבותינו שבארץ ישראל

הוא ר' אבא כסנהדרין יז:.

רבותינו שבבבל

הוא רב ושמואל כסנהדרין יז:.

רבותינו שבגולה

נזכרו שבת ספ"ה וביצה פ"ב ה"ח.

רבותינו שבדרום

המה ר"מ ור' יהודה ר' יוסי ר"ש וראבר"ש כיבמות סב:.
ובדורות האמוראים הראשונים הוא ר' אפס כעירובין סב:.

רבי

ערך ר' יהודה הנשיא.

רביא בר קיסי

ביומא מב: פליגי במשקל לשון של פרה אדומה ר"ש בן חלפתא ורבנן וא"ל ר' ירמיה מדיפתי לרבינא לא בפרה פליגי אלא בשעיר המשתלח, וההוא יומא נח נפשיה דרביא בר קיסי ואנחו בה סימנא רביא בר קיסי מכפר כשעיר המשתלח, ופירש"י וההוא יומא דאיפלגי בה נח רביא בר קיסי, ומשמע מדבריו שקאי על ר"ש בן חלפתא, ולפי פשוטו קאי ארבינא שמת בימיו, וכן הוא דעת היוחסין וז"ל אמר רבינא אמר לי ר' ירמיה מדיפתא (בגמרא איתא הלשון א"ל ר' ירמיה מדיפתי לרבינא אבל בדק"ס הגרסא כביוחסין ובזה סרה תלונת משכיל לאיתן) טעם בשעיר המשתלח ונתנו סימן רביא בר קיסי מכפר שמת אז.
ובחולין כ: מצינו רבין בר קיסי, וב"ב סג. רבינא בר קיסי.

רבין

כל ערך רבין תמצא בערך אבין.

רבינא הקדמון

ערך ר' אבינא.

רבינא

(סתם הוא חבירו דרב אשי וכן כתב הרא"ש חולין מח.).
אבי רבינא לא נזכר בשום מקום וכפי הנראה לא היה אדם גדול כדמשמע ע"ז נ. שאמר רבינא אנא לא נגר ולא בר נגר, ועל עצמו אמר כן שהיה מקטין את עצמו אבל על אביו לא היה אומר כן אם היה ת"ח.
ובמנחות מב. רבינא ורב סמא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לקרניה דגלימיה דרבינא דסתר – א"ל לא סבר לה מר להא דר"י א"ל בשעת עשייה איתמר, איכסיף (רב סמא) א"ל רב אשי לא תתקיף לך חד מינייהו כתרי מינן (ופירש"י שרבינא מא"י היה), אבל לא מצינו בשום מקום שרבינא או משפחתו יהיו מא"י כי מצינו אותו כל ימי חייו אך בבבל.
ונכון מאוד דעת הגאון בעל דורות הראשונים בח"ב צד 574 שצ"ל תחת רבינא, ר' אבא ורב סמא (בריה דרבא) וזה ר' אבא היה באמת מא"י כמבואר בערכו.
הוא זכה לקבל תורתו מפי רבא כדמצינו תמיד א"ל רבינא לרבא כברכות טו., עירובין סח. פה:, כתובות סח:, גיטין יח. עג., ב"ק יז:, ע"ז ד:, חולין עז., בכורות מה..
אותיב לרבא כפסחים יב:, נדרים כו:, ב"ב קנא:, מכות ח., מנחות סז..
שאל מרבא כברכות כג. לג: סב:, שבת קי., מגילה כח:, יבמות נד:.
בעי מרבא כיבמות נד:.
רבינא ורב חמא בר בוזי הוו יתבי קמיה דרבא וקרא להו דרדקי כב"ב טז:.
יתיה קמיה דרבא כברכות לח.
אמר הכי אמר רבא כברכות נ..
אמר משמיה דרבא כשבת כא: קלו:.
ומצינו בזבחים ק: אמר רבא – א"ל רב אדא בר מתנא לרבא – א"ל רבינא אכילת פסחים מעכבא – א"ל רבא ציית מאי דאמר לך רבך, ולפי פשוטו שרבא אמר כן לרבינא על עצמו וכן הוא שבועות יח., וגרסת רבינו בעל המאור שרבינא אמר לרב אדא ב"מ שיציית מה דא"ל רבא, ולפי זה צריך לגרוס "ציית מה דא"ל רבן".
ואף שבל"ס היה אז רבינא עוד עול ימים אעפ"כ היה גדול כ"כ עד שפ"א אותיב לרבא, ורבא איכסיף כע"ז כב..
והגיע להוראה גם בחיי רבא כעירובין מ. ששרא לבני גננא דגזו לה אסא ביו"ט שני לאורתא, לאורחא ביה לאלתר, מתקיף לה רב שמעיה – אזלו שיילוה לרבא.
וכן גיטין עז. שהורה רבינא ורב אחא בר תחליפא הקשה לו ואיגלגל מלתא ומטא לקמיה דרבא והוא פסק כרב אחא ב"ת, ובל"ס נטל רשות מרבו (וזה כדעת התוס' סנהדרין ה:

ד"ה אלא שאם נטל רשות מרבו יכול תלמיד להורות ברחוק ג' פרסאות), אבל רבינא הכיר את מקומו וגודל רבו ולכן אמרו עירובין סג. שרבינא איגלע למחוזא אייתי אושפזיכניה סכינא וקא מחוי ליה א"ל זיל אמטייה לרבא.

אבל לא מצינו בשום מקום שידבר עם אביי כי אביי נפטר יד' שנים קודם רבא ובל"ס היה אז רבינא עוד עול ימים מאוד.

ומה שמצינו ב"מ נו. אמר אביי – אלא רבינא עד דמותיב מנחתום, אין זה מדברי אביי אך מסתמא דגמרא, ובדק"ס ליתא תיבת "אלא רבינא".

ועם כל גדולי תלמידי דרבא התרועע עם ר"ה בריה דרב יהושע כסנהדרין סט., ובפסחים פט: יסופר שר"פ ור"ה בריה דרב יהושע עריבו ריפתא בהדי הדדי אדאכיל ר"ה חדא אכל ר"פ ד' א"ל פלג לי – אזל עריב בהדי רבינא, אדאכיל ר"ה חדא אכל רבינא תמניא, אמר מאה פפי ולא חד רבינא.

עם ר"נ בר יצחק שרבינא בעי מיניה כפסחים קה., הוריות ט., אשכחיה לר"נ בר יצחק דתלי וקאי וכו' כגיטין לב:.

וכן עם ר"פ כב"מ עד: שהקשה רבינא לרב פפא, ובזבחים ב: א"ל ר"פ לא הוית גבין באורתא בתחומא דאמר רבא מילי מעלייתא.

וכן עם רב פפי כב"מ נד: שאמר לרבינא הכי אמר רבא.

ושם מט. סיפר לו רבינא מההוא מרבנן ורב טבות שמיה.

וכן עם אמימר כחולין נח. שחולק עם רב אחא בדברי אמימר, ובשבועות ד: הקשה לאמימר.

וכן עם רב ירמיה מדיפתא כקידושין לג. שרבינא אותיב קמיה, וביומא מב. תירץ לרבינא. ובברכות כה. רבינא הוה קאים קמיה דרב יהודה מדיפתא צ"ל רב ירמיה מדיפתא והיה כתוב ר"י ונעשה מזה רב יהודה וכן הוא בדק"ס, אבל היה חבירו כיבמות ח. נד..

ובשנת תרפב לשטרות כשיסד רב אשי את המתיבתא הגדולה במתא מחסיא לקח את רבינא ליד ימינו והיה לו כתלמיד־חבר כמפורש עירובין סג. רבינא סר סכינא בבבל א"ל רב אשי מ"ט עביד מר הכי? א"ל אנא תלמיד חבר דמר אנא (חכם כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד, רש"י).

וכן הוא האמת שרבינא היה קשיש הרבה מרב אשי, כי רבינא היה תלמיד מובהק לרבא, ורב אשי לא זכה לשמש את רבא אך בסוף ימיו, אבל יען שרב אשי יסד המתיבתא הגדולה במתא מחסיא בעוד אשר מן שנת תרך מפטירת רב חסדא עד תרפב לא היתה שמה ישיבה כללית עד רב אשי, ויען שבו נקבצו תורה וגדולה במקום אחד עד שגם

הריש גלותא שהיה גדול הדור וזקן ממנו (ר"ה בר נתן) היה כייף תחתיו, ולכן לא לפלא מה שגם רבינא היה יושב לפניו, וכדמצינו עירובין סג., חולין יז. יתיב רבינא קמיה דרב אשי.

אותיב לרב אשי כשבת פה..

א"ל רבינא לרב אשי כשבת נט:, עירובין נז., פסחים כד., סוכה לב., ביצה מ., נדרים י:, קידושין ו:, ב"מ ט: צו., מנחות כא:, חולין קלז..

ובכל אלו המקומות שקיל וטרי עמו כחבר עם חבר.

ואך יען שרב אשי היה הריש מתיבתא לכן קרא תמיד לרב אשי מר כברכות כד:, שבת קט., פסחים ל:, ביצה לב:.

ואמר לרב אשי אמר לן רב סמא בריה דרב משרשיא משמך כחולין יז:.

וזה כבר ידוע שרבינא היה מקום מושבו התמידית במתא מחסיא כשבת קכה. שאמר רבינא כמאן מטלטלינן האידנא כיסוי דתנורי דמתא מחסיא וכו', וסוף ב"ק אמר ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא.

וכן כתב רש"י יומא פו. שמקום רבינא הוא מתא מחסיא.

ובאמת לקח חלק היותר גדול עם רב אשי בסידור הש"ס, וכמה פעמים אירע שהוא היה לזמן מועט הריש והראשון בהמתיבתא והוא היה המכריע ואז ישבו כל חברי רב אשי וחבריו לפניו, וזה שמצינו א"ל רב אחא בר אביי לרבינא כשבת ד., ב"ק לט:.

רב אחא בר ביבי מר אמר לרבינא הכי קאמרינן משמיה דרבא כיבמות ח..

רב אדא בר אהבה אמר לרבינא משמיה דרבא ככתובות סח:.

רב יצחק בר נפתלי אמר לרבינא הכי אמרינן משמיה דרבא ככותיך ככתובות צו..

רב נתן בר אמי אמר לרבינא הכי אמרינן משמיה דרבא כסנהדרין ל..

ובכל המקומות האלו (ועוד בכמה מקומות) לא נזכר כלל רבינא מקודם, ואך חבריו שישבו לפניו באו לכלל הכרעה והוא בראשם.

וכן היו לו חברים אשר ישבו ביחד לפני רב אשי והראש והראשון הוא רב אחא (בר רבא ולא בר רב כמבואר בערכו) כחולין יז: רבינא ורב אחא בריה דרבא הוו יתבי קמיה דרב אשי.

וביבמות מה: אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרין וכו'.

ובעירובין צג: אשכחיה רבינא ושאלו תני מר מידי במחיצה א"ל לא.

ופסחים לט. אשכחיה רבינא דהוה מהדר אמרירתא א"ל מאי דעתך – א"ל הדרי בי.

וכבר בארנו בערך רב אחא בר רבא שכ"מ שחולקין רב אחא ורבינא הוא רב אחא בר רבא, ואמרו פסחים עד: וחולין צג: בכל התורה כולה רב אחא לחומרא ורבינא לקולא

והלכתא כרבינא לבר מהני תלת אומצי ביעי ומיזרקי דרב אחא לקולא – והלכתא כרב אחא,
פלוגתתם מצינו עירובין כד:, סוכה יח:, מגילה כו:, יבמות יא. לט: מא:, כתובות לד:, סוטה כה:, ב"מ טז. לה. סז. צה:, ב"ב צה:, סנהדרין כו:, שבועות כג:, ע"ז כו: לג: סא. עה:, חולין ח. מו: סז:.
וכן מצינו שא"ל רבינא לרב אחא בריה דרבא כשבת קכ:, גיטין לב:, ב"ק סב:.
וכן צ"ל בזבחים צא. ושם איתא בטעות רב אחא בריה דרב אשי וצ"ל בריה דרבא, אבל רב אחא בר רב היה כתלמיד־חבר לרבינא כקידושין יג. ששלח לקמיה דריבנא, ובחולין לג. הקשה לרבינא, וב"ב קכד: אמר לרבינא איקלע אמימר לאתרין וכו'.
רב אחא בר תחליפא שניהם היו חברים בעוד רבא חי כעירובין מ:, גיטין עג:.
רב אחא מהוצל כביצה לב: שאמר רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביו"ט וכו'.
רב גזא. ביבמות מה: אמר רבינא אמר לי רב גזא איקלע ר' יוסי בר אבין לאתרין.
מר זוטרא, א"ל רבינא לדידך וכו' כב"ב סא:.
רב חביבא מחותנו עיין לקמן.
רב חמא בר בוזי ורבינא איקלעו לבי ריש גלותא כברכות נ:.
רב טבות, כב"מ מט. אמר רבינא לדידי אמר ההוא מרבנן ורב טבות שמיה (ובסנהדרין צז. ורב טביומי שמיה) ואמרי לה רב שמואל בר זוטרי שמיה וכו'.
רב מרדכי עם רבינא כביצה ו:.
רב משרשיא א' עם רבינא אמרו משמיה דרבא כיבמות לו:.
רב משרשיא בריה דרב נתן אמר לרבינא הכי אמר הלל וכו' כפסחים קטו:.
רב ספרא בריה דרב ייבא עם רבינא כב"ב ה:.
רב עוירא חולק עם רבינא בשמיה דרבא כב"ב קלא:, הקשה לרבינא ככתובות קג:.
רבא בר רב יצחק, רבינא אלויה כסוטה מו:.
רבא זוטי אמר לרבינא אנן משמיה דר' אילעא מתנינן לה כבכורות לו:.
רבין בר קיסי, בחולין כ: אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסי וכו'.
רב שמן מסכרא, בנדה לו. אמר רבינא א"ל רב שמן מסכרא איקלע מר זוטרא לאתרין וכו'.
רב שמעיה חבירו כעירובין מ:.
רב שרביא ורבינא משמיה דרבא כשבת קלו:.

והנה אף שרב אשי היה הריש מתיבתא וכולם היו כפופין תחתיו, אבל כמו שאמרנו לעיל שרבינא לקח חלק היותר גדול בישיבתו ובסידור הש"ס ולפעמים היה הוא בצעמו הריש והמכריע. ולכן מצינו לו תלמידים הרבה, כרב אדא בר מניומי שאל לרבינא כחולין מט., תרגם קמיה כב"ק לא:.

רב אדא בר מתנא תלמידו כשבועות יח., ושניהם שיילו לרבא כברכות כג.

רב אהרן הקשה לרבינא כב"ק קט., מנחות עד:.

רב אחא בר אביי הקשה לרבינא כשבת ד., ב"ק לט:.

רב אחא חדיפתא הקשה תמיד לרבינא כשבת קלט:, ביצה כא:, יבמות ח. נד., נדרים כג. סו., נזיר מב., גיטין עג. קידושין מה:, ב"ק כו., ב"מ נה.. הונא מר בריה דרב אידי שאל לרבינא כחולין מט.

הונא בריה דמר זוטרא הקשה לרבינא כב"ב פו.

מר זוטרא בריה דרב מרי הקשה לרבינא כפסחים סב., קידושין ז. כא., ב"ק כט:, וב"מ נה. איתא רב זוטרא.

מר זוטרא בריה דרב טבי הקשה לרבינא כזבחים מח:.

זעירי מדיהבת הקשה לרבינא כתענית ז: ורש"י גורס מר זעירי.

רב חייא בר יצחק, בע"ז לג: רבינא שרא ליה למירמא ביה שכרא וכו'.

רב חביבא מסורא דפרת רבינא איקלע להתם כמו"ק כ. כד: וכן צ"ל בב"מ סא: ועיין ערכו.

רב יעקב מנהר פקוד יתיב קמיה דרבינא כסנהדרין סט..

אמר משמיה דרבינא ככתובות צג., צח:, ב"ב קנז:.

מר בר רב אשי כפסחים כה: וכמבואר בערכו.

מרימר (שמלך בסורא אחר רב אשי) היה כמו תלמידו כיבמות עה: א"ל רבינא – ורבינא לשבושי למרימר הוא דבעי (לידע אם מחודד הוא להשיב על שאלתו, רש"י).

רב סמא בריה דרב אשי הקשה לרבינא כב"ק יח., זבחים יט:.

סא בר חילקאי הקשה לרבינא כזבחים קג., ובחולין לח. אמר רבינא אמר לי סמא ב"ח אקשי בה וכו'.

רב סמא בר רקתא קמיה דרבינא כב"מ י:, וחולק עמו בקידושין ט..

בני רב פפא בר אבא אותיבו לרבינא כיומא סו:.

רב בר שבא כברכות יד. איקלע לגביה רבינא ולא היה חשיב עליה דרבינא, ואפשר שגם בשבת קמ. צ"ל רב בר שבא ולא רבא, או שצ"ל בברכות רבא בר שבא.

רב רחומי ב' אותיב לרבינא כחולין פט., אמר אנא חזיתיה לרבינא וכו' כיומא עח., יתיב קמיה דרבינא כזבחים עז.,

רבה בר שימי קרא לרבינא מר כקידושין מה:, אמר משמיה כפסחים ו:.
רבה זוטי חבירו כבכורות ל.
רב תחליפא בר גיזא הקשה לרבינא כע"ז סט., זבחים לט..
הלכותיו מלאים בכל הש"ס, אך באגדה דבריו מעטים.
ונשאר לנו ממנו אך היינו דאמרי אינשי אחד ביומא יח. אמר אי בר אחתיך דיילא הוי חזי בשוקא קמיה לא תחליף.
מדבריו הפרטים מצינו שהיה גבאי צדקה כב"ק קיט.
והיו לו שדות שנתנן באריסות, ורוניא היה השתלא שלו כב"ב ה. קט..
והיה לו בן יקיר שהתחתן עם רב חביבא ככתובות ח. והיה בטוח כ"כ עד שבריך משעת אירוסין, ולבסוף לא אסתייע מלתא והדרי בהו.
ובנדה סו. רבינא איעסק לבריה בי רב חנינא (וגרסת הרי"ף והרא"ש והרש"בא רב חביבא) ומשמע שם שנשאה.
וכן היה לו בת כפסחים כה: שמר בר רב אשי אשכח לרבינא דשייף לה לברתיה בגוהרקי דערלה א"ל אימור דאמור רבנן – א"ל האי אישתא וכו'.
וב"מ קד: רבינא משבח וכתיב לברתיה א"ל נקני מיניה דמר א"ל אי מיקנא לא מיכפל, ומשמע מזה שרבינא היה איש אמיד.
אבל מה שמצינו רב אחא בר רבינא בכורות נ. צ"ל בר רבא שהיה כהן.
ופטירתו נזכר מו"ק כה: כי נח נפשיה דרבינא פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הגיעו ראש על צדיק כתמר, נשים לילות כימים על משים לילות כימים, ושם בפי' ר"ח שרבינא נפטר קודם רב אשי, ולא נזכר באגרת דרש"ג זמן פטירתו יען שלא היה מראשי מתיבתא אבל במחזוא ויטרא ובספר הכריתות כתבו שנפטר תשלג לשטרות והוא חמש שנים קודם רב אשי, ולפי זה האריך ימים שהיה קשיש הרבה מרב אשי.

רבינא בר אבינא

כן מובא בויק"ר פ"ד־ג אמר משל לאורח שהיה רגיל לבא עם הנץ החמה וכו', אבל נראה שהוא ט"ס וצ"ל כדמובא המאמר בילקוט משלי רמז תתקנט א"ר ביבי בר רבינא.

רבינא בריה דרב הונא

באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד יאמר שמר בר רב אשי נפטר תשעט (במתא מחסיא) ובהדיה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפה (כן הוא בנוסח ב"ג) ובארבע בשבת דהוא יג' בכסלו בשנת תתיא שכיב רבנא אבינא בריה דר"ה הוא רבינא והוא סוף הוראה.

וכן כתב לעיל מזה בח"ב ספ"ד וז"ל "ולפום הכי איתוספא הוראה דרא בתר דרא עד רבינא ובתר רבינא איפסקא כדחזא שמואל – דהוה כתיב ביה רב אשי ורבינא סוף הוראה, ובתר הכי אע"ג דודאי הוראה לא הות, הוו סבוראי וכו'", וכונתו על רבינא האחרון, כי רבינא חבירו דרב אשי נפטר קודם רב אשי ונמשך עוד ימי האמוראים משך זמן רב משנת תשלח עד תשפו (או תתיא).

וכבר האריך הגאון בדוה"ר בח"ג פ"ד והלאה שט"ס נפל בהאגרת ותחת תתיא צ"ל תשפו היינו שנה אחת רבה תוספאה, והאמת כדבריו כי כן מובא בקבלת הראב"ד שנפטר ד"א רל"ד ליצירה והוא תשפו לשטרות.

והנה רבינא זה הע"פ עדות רש"ג שאביו היה שמו רב הונא, לא זכה לקבל מאביו שמת עליו בילדותו ולא הכירו, וזה שאמרו כתובות ק: רבינא (חבירו דרב אשי) הוה בידיה חמריה דרבינא זוטי יתמא בר אחתיה, והיינו שר"ה היה גיסו דרבינא ובנו רבינא נשאר יתום ולכן קראו רבינא זוטי יתמי יען שנזכר עם רבינא דודו, אבל אח"כ כשגדל נזכר תמיד בשם סתם רבינא שאי אפשר לטעות על רבינא דודו שהיה אז זקן הדור.

ובל"ס קבל תורתו מרבינא דודו ורב אשי, וכדאמרו נדרים ח: רבינא הוה ליה נדרא לדביתהו אתא לקמיה דרב אשי – ש"מ לא שרי למישרי נדרא באתרא דרביה, ואי אפשר לומר שהוא רבינא חבירו דרב אשי, שהוא לא היה רבו וכמבואר בערכו אף שישב לפניו, אך הוא רבינא בן אחותו דרבינא.

ומצינו שאמו סיפרה לו איך שאביו היה נוהג כברכות לט: אמר רבינא אמרה לי אך אבוך עביד כר' חייא.

ומנחות סח: אמרה לו אבוך לא הוה אכיל חדש אלא באורתא דשבסר נהגי תמניסר וכו'.

ומרימר שמלך אחר רב אשי חמש שנים מסר לו ג"כ תורת אביו כנדרים ס: אמר רבינא אמר לי מרימר הכי אמר אבוך משמיה דרב יוסף.

ושם צ. אמר מרימר לרבינא הכי אמר אבוך משמיה דרב פפי, ואי אפשר לטעות שאמר כן לרבינא חבירו דרב אשי כי איך אפשר שרבינא שהיה תלמידו דרבא לא הכיר את אביו ומרימר שהיה צעיר ממנו לימים יאמר לו תורת אביו, אך בל"ס הוא רבינא האחרון בן ר"ה ומרימר הכירו עוד.

ובאמת היה רבינא זה תלמידו דמרימר כשבת פא: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא איתיביה רבינא – א"ל מתגלגל קאמרת וכו'.

ושם קכט. א"ל רבינא למרימר – הלכתא כמאן א"ל הלכה כר"ז. ושם פו: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא א"ל רבינא למרימר ניתנה קאמרת וכו'.

ופסחים קיז: אמר רבינא אנא איקלע לסורא קמיה דמרימר ונחית קמיה שלוחא דצבורא ואמר כסבי וכו'.
וביצה כ. א"ל רבינא למרימר אתון הכי מתניתו לה אנן כדבעי מיניה רשב"ל מר"י וכו'.
וב"מ קד: מרימר מגבא שבחא א"ל רבינא והתניא וכו'.
ושם עב: יתיב מרימר וקאמר להא שמעתא א"ל רבינא – א"ל הכי השתא.
ושבועות ד: הקשה למרימר.
ובחולין קלב. אמר רבינא אמר לי מרימר הלכתא כרב.
ובכורות נא. א"ל רבינא למרימר – א"ל אין.
ובגיטין יט: אמר רבינא אמר לי אמימר (בר מר ינוקא) הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי.
ובעצם ימי עלומיו נתמנה לדיין במתא מחסיא כפי שנראה מכתובות סט. שאמרו רבינא אגביה לברתיה דרב אשי ממר בריה דרב אשי בינונית – מבריה דרב סמא בריה דרב אשי זיבורית ופירש"י רב אשי מת ומת רב סמא בריה בחייו (צ"ל אחריו) ובאתה בתו ליפרע וכו', וזה אי אפשר להיות רבינא הראשון שנפטר קודם רב אשי, אך הוא כמו שאמרנו שרבינא זה נתמנה לדיין במקום רב אשי (במתא מחסיא), וע"פ גבתה מבני דרב אשי.
וכן ב"ב כו. דבי בר מריון – אתו לקמיה דרבינא – מתקיף לה מר בר רב אשי – אמרוה קמיה דמרימר א"ל היינו וכו', וזה ממש כמו שאמרנו שאז היה כבר מרימר ריש מתיבתא בסורא, ומר בר"א הוה במתא מחסיא, ורבינא היה הדיין.
אבל מר בר רב אשי היה גדול ממנו שקראו מר כברכות לו., גיטין ז..
וכן מנחות לז: רבינא הוה קאזיל בתריה דמר בר"א בשבתא דריגלא.
ובחולין צז. מחלוקת רבינא ורב אחא בר רב (שהיה תלמיד חבר דרבינא הראשון) אתו שיילוהו למר בר רב אשי א"ל אבא שרי.
וחבריו היו כל גדולי הדור, כרבה תוספאה שקרא לרבינא מר כשבת צה., מו"ק ד..
אמר לרבינא כסוכה לב., ב"ק קיט., ב"ב סד., זבחים פא:.
ופשיט לרבינא בעי שלו כיבמות עה:.
וכן רפרם (שמלך בפומבדיתא עד שנת תשנד) כיומא עח. שריש גלותא איקלע להגרוניא לבי רב נתן, רפרם וכולהו רבנן אתו לפירקא, רבינא לא אתא, למחר בעי רפרם לאפוקי לרבינא מדעתיה דריש גלותא (שלא יכעוס עליו) א"ל מ"ט לא אתא מר לפירקא א"ל הוה כאיס לי כרעאי – איבעי לך למירמא סנדלא. א"ל לא סבר לה מר להא דאמר רב אשי וכו'.

ובגיטין יט. רבינא סבר לאכשורי בכנופיאתה דארמאי א"ל רפרם ערכאות תנן, וגם מזה אנו רואין שהיה דיין העיר.
וכן מצינו שריבנא איקלע לדמהריא א"ל רב דימי בר"ה מדמהריא לרבינא וכו' כסנהדרין כט:, מנחות פא.
ובימיו היו הגזירות ע"י פיזור רשיעה כדמובא בסדר תנאים ואמוראים, וזה שאמר רבינא ביצה ו. והאידנא דאיכא חברי חיישינן.
וכן נזכר ב"ב קנז: שאמר מהדורא קמא דרב אשי ומהדורא בתרא דר"א, וזה אי אפשר לומר רבינא הראשון שנפטר קודם רב אשי ה' שנים. מתלמידיו מצינו הונא מר בר מרימר קמיה כב"מ פא..
מר זוטרא בריה דר"ה בריה דרב בפי הקשה לרבינא כחולין מח..
רב משרשיא [בר] בריה דרב אחא הקשה לרבינא כחולין סז..
וכן כל דור הראשון דרבנן סבוראי היה תלמידיו כר' יוסי שמלך בפומבדיתא מן שנת תשפז ונקרא בגמרא בשם רב יוסף כדמצינו חולין מח. שהקשה רב יוסף לרבינא.
וכן ביצה יז. תני תנא קמיה דרבינא – א"ל אטו שבת – אלא אימא – אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא.
וכן נדה מא. אמרו במאי פליגי אמר רבינא – מתקיף לה רב יוסף.
ובסה"ד חשב שהיה רבינא בזמן רב יוסף, אבל כשנעיין בכל המקומות הללו נראה שידובר על רבינא האחרון, אבל הוא רב יוסף מראשי רבנן סבוראי הנזכרין עוד בש"ס וכמפורש בערכו. ומה שמקשה רב עוקבא בר חמא בחולין מח. קושיתו קאי אדברי ר"נ דלעיל ולא אדברי רבינא ורב יוסף.
והנה כמו שאמרנו שאחרי פטירת רב אשי נתמנה לדיין במתא מחסיא ורב אשי נפטר תשלח, ואם נאמר שרבינא זה נפטר תתיא א"כ היה דיין עג' שנה ולא היה שותק מזה רש"ג, ורב יוסי דלעיל שהאריך ימים יספר הגאון מזה, אך האמת כדברי דוה"ר שנפטר תשפו וכדמובא בקבלת הראב"ד.
וידידי הרב החכם ד"ר לעווין כתב לי שמצא בפרמא כ"י ישן מאגרת דרש"ג ושם כתוב שרבינא בר הונא נפטר תעג ובל"ס צ"ל תשעג, אבל גם זה אינו נכון יען שנפטר אחר רבה תוספאה כדמובא שם, ולכן בל"ס נפטר כמעט בשנה אחת עם רבה תוספאה, ובזה ניחא לשון הגאון מה שכותב "ובתריה רבה תוספאה ושכיב בשנת תשפה ובארבעה בשבא יג' בכסלו – שכיב רבינא", ולא אמר כדרכו "ובתריה" וזה יען שכמעט בשנה אחת מתו

שניהם, ורבינא היה ריש מתיבתא אך זמן קצר, אבל אם נאמר שנפטר תתיא א"כ מלך כו' שנה והיה צ"ל ובתריה רבינא בר"ה ושכיב, וזה ברור.

רבינא בר ירמיה

נזכר ע"ז נ: הקשה לו רב סמא בריה דרב אשי אך בדק"ס נמחק תיבת בר ירמיה, ומה שכתוב בגליון הש"ס שצ"ל רבה בר ירמיה הוא ט"ס.

רבינא בריה דרב עולא

נזכר ביצה ג:.

רבינא בר סיסי

נזכר ילקוט איוב רמז תתקכג אמר פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקים כבוד אלהותו, פעמים שהוא מדבר עם האדם מבין שערות ראשו, ובב"ר פ"ד־ד הגרסא ר' חנינא בר איסי.

רבינא בר קיסי

ערך רבא בר קיסי.

רבינא בר שילא

נזכר אך בהלכה, ורב חסדא קבל ממנו כדמצינו אמר רב חסדא אמר רבינא בר שילא כסוכה יג., ב"פ, מו"ק יז:, יבמות סח:, ובזבחים לו. איתא בר סילא וצ"ל בר שילא כדמובא המאמר בכ"מ ה' פסולי המוקדשין פ"יד ה"ט.

ובפסחים נט. איתא אמר רבינא אמר ר"ח, וצ"ל להיפוך אר"ח אמר רבינא בר שילא כדמובא בדק"ס.

ובזבחים פט: אמר רבינא ב"ש אימורי קדשים וכו'.

ובירושלמי גיטין פ"ב ה"ג א"ר זעירא תני בינה בר שילא.

רבינא מפרזקיא

נזכר נזיר לח: הקשה לרב אשי והוא ט"ס וצ"ל רבא מפרזקיא כמבואר בערכו.

רבמי־רבסי

כן נקראין ר' אמי ור' אסי בירושלמי כע"ז פ"ה ה"יא ובכמה מקומות.

רבנאי

נזכר ברכות לח: אמר משמיה דאביי, ובדק"ס מביא גרסא שצ"ל רבא.

רבנאי אחוה דר' חייא בר אבא

בברכות כא: אמרו ת"ש דתני רבנאי אחוה דרח"בא אתיא תוך וכו', והמאמר מובא סנהדרין עד: דתני רב ינאי וכו' ונתחלקה התיבה לשתים וצ"ל רבינאי, ובמגילה כג: נשמט תיבת רבינאי אחוה ונשאר אך רח"בא.

ובע"ז לט. חנן חייטא זבתן תכילתא מאנשי דביתיה דרבנאה אחוה דרח"בא.

ובכתובות נ: בידיה דר' בנאי אחוה דרח"בא הוה מטלטלין דיתמי אתו לקמיה דמר שמואל א"ל זיל זון, ומשמע מזה שהיה תלמיד שמואל.

ובכתובות כא: אמר רב יהודה אמר שמואל עד ודיין מצטרפין אמר רמי בר חמא כמה מעליא הא שמעתא, אמר רבא מאי מעליותא – אלא כי אתא רמי בר יחזקאל אמר לא תציתינהו להני כללי דכייל יהודה אחי משמיה דשמואל, איקלע רבנאי אחוה דר"ח בר אבא למזבן שומשמי ואמר הכי אמר שמואל עד ודיין מצטרפין, אמר אמימר כמה מעליא הא שמעתא א"ל רב אשי משום דקלסה אבוה דאמך וכו', ופירש"י דלא גרסינן דאיקלע, ולא רמי בר יחזקאל אמרה, דא"א לומר כן שהיו כמה דורות אחריו.

אבל לגרסת רבינו רש"י קשה להבין שרמי בר יחזקאל לא סיים דבריו ואמר אך לא תציתו להני כללי דכייל יהודה אחי, ולא אמר איך אמר שמואל, ויותר נוח גרסת תוספות רי"ד שכל זה הוא מדברי רמי בר יחזקאל שאמר שלא ישמעו לדברי יהודה אחיו שאמר בשם שמואל דעד ודיין מצטרפין, אך יספר דאיקלע רבנאי אחוה דר' חייא ב"א לקמן למיזבן שומשמי ואמר הכי אמר שמואל עד ודיין "אין" מצטרפין, ואח"כ מתחיל הגמרא שאמר אמימרא כמה מעלייתא הא שמעתא וקאי אדלעיל מה שאמר רב יהודה אמר שמואל שעד ודיין מצטרפין, וע"ז הקשה לו רב אשי ומשום דקלסה אבוך דאמך (רמי בר חמא) את נמי מקלסת כבר פרכה רבא, אבל אין זה שייך לדברי רבנאי, שרבנאי העיד ממש להיפוך שעד ודיין מצטרפין.

ובזה אין אנו צריכין לומר כדעת דורות הראשונים בח"ג צד 74 שאין זה רבנאי אחוה דר"ח בר אבא תלמיד ר' יוחנן, אך האמת שלא היו תרי רח"בא ותרי רבנאי, ואך שניהם זכו עוד בנערותם לראות את שמואל ורח"בא עלה לא"י ורבנאי נשאר בבבל.

ונראה מה שאמרו ב"ק קטו. אבימי בר נאזי חמוה דרבינא – אתא לקמיה דרבינא – מתקיף לה רב כהן – איגלגל מלתא מטא לקמיה דר' אבהו, צ"ל חמוה דרבנאי והוא רבנאי אחוה דרח"בא, כי בזמן רבינא לא היה עוד בחיים ר' אבהו ואפשר שלא נולד עדיין רבינא ובפרט להגיע להוראה. ורב כהן הוא ג"כ אחיהם כשבת פ"כ ה"ו.

וידוע שרח"בא זכה לשמש את גדולי האמוראים מדור הראשון כרי"בל ור' חנינא, ואעפ"כ היה עוד חי בימי רבא כגיטין סג:, ואפשר שאחיו היה עוד צעיר ממנו לימים, ולכן איגלגל מלתא ומטא לקמיה דר' אבהו שהיה אז מגדולי הדור בא"י.
וכן מה שמצינו חולין עו:, כריתות יג. רבנאי אמר שמואל, וכן ב"מ ב. כ. שאמר רבנאי ומצאת דאתא לידיה משמע, הוא רבנאי אחוה דרח"בא, (וכן צ"ל בב"ק קיג: ושם בטעות רבינא).

רבנאי חוזאי

נזכר ביצה טו: רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה ובדק"ס מביא גרסא רב תחליפא אבוה – ואמרי לה אחוה דרבנא חוזאה, וכן הוא בהרי"ף והרא"ש ובשבולי הלקט כלל ב' ס"טז.

רבנן דאגדתא

יבמות פ"ד ה"ב.

רבנן דטבריא

תענית פ"ד ה"ו.

רבנן דנוה

סנהדרין פ"ג סה"ה.

רבנן דציפורי

תענית פ"ד ה"ו.

רבנן דקיסרין

נזכרו הרבה פעמים בירושלמי וגם בבבלי, ונראה שאף שהיה בקיסרין קיבוץ חכמים גם קודם ר' אבהו וכדמצינו גם שר' אליעזר שבת בסוכתו של ר' יוחנן בר' אלעי בקסרי ואמרי לה בקסרין כסוכה כז:, ור"ע נהרג שם כשמחות פ"י, ור' יוסי בן קיסמא היה שם כסנהדרין צח., ור' הושעיא רבה ישב שם כחלה פ"א ה"ד, ר' שמלאי דקסרין כויק"ר פ"לא, אבל מזמן ר' אבהו שהיה מקורב למלכות ומקומו הקבוע היה בקיסרין כר"ה לד. התקבצו אליו כל חכמי הדור וכולן היו חוסין בצלו וגם ר' אמי וישיבתו הלכו מטבריא לקיסרין.
ומצינו כמה חכמים שם כמו ר' אבא דמן קסרי תענית טו:.
ר' אדא דמן קסרי כמו"ק כ:.
ר' אסי דקיסרין כאיכ"ר פ"ד־יח.
ר' חלפתא קיסריאה כאס"ר ר"פד.
ר' חזקיה היה שם כפסחים פ"ב ה"ד.

ר' יוסי דן מקסרי סנהדרין קח..
ר' יעקב דקסרין ב"ר פ"נג־יד.
ר' ניסא דקסרי אס"ר פ"ב פסוק חור.
ר' עולא דקסרין פסחים פ"ג ה"ב.
ר' תחליפא דקסרין תענית פ"ב ה"א ועוד כמה וכמה חכמים.
וע"פ רוב נזכרו בשם רבנן דקסרין כמע"ש פ"ד ה"ג, כלאים פ"ט ה"ב, שבת פ"ז ה"ב־כח.
רבנן דקסרין אמרין כפסחים פ"ג ה"ז, רפ"ו, פ"ח ה"ח, יומא ספ"ב פ"ה ה"ב, פ"ח ה"ג, סוכה פ"ג סה"יא, פ"ד סה"א, חגיגה פ"א ה"ח, מו"ק רפ"ב, שם ה"ב, פ"ג ה"ב, יבמות פ"י ה"ז ספ"יא, סוטה פ"ה ה"ב פ"ח ה"ה, כתובות פ"ג ה"א, נדרים רפ"ו, גיטין רפ"ז, נזיר פ"ג ה"ג, קידושין פ"א ה"ב, הוריות פ"ג ה"ב, שבועות פ"ג ה"ב, סנהדרין פ"ב ה"ג, פ"ג ה"ה, פ"ז ה"ב, ע"ז פ"ח ה"ב, ב"ר פ"כ־יי, פ"לו־ח.
רבנן דקסרין בעין מע"ש פ"ב סה"א, פסחים פ"ג ה"ג.
רבנן דקסרין פשטין ברכות פ"ו סה"ה, פתרין פסחים פ"ז ה"ז, שמעון טעמא סוכה רפ"א־ג.
רבנן דקסרין אמרין איתפלגין רב ור' יוחנן ברכות פ"ד ה"א־כז:, תענית פ"ד ה"א־טז:.
אמרין איתפלגין ר' יוחנן ור' יוסי בר' חנינא שבת פ"א ה"ט.
האומרים בשמם מצינו ר' חזקיה ע"ז פ"ב ה"ב.
ר' כהן כתובות פ"ז ה"ז, קידושין פ"ב סה"ד.
ר' מישא ירושלמי סוף דמאי.
ר' יצחק ב"א בשם זוגא דקיסרין דמאי פ"ב ה"א.
והם אמרו בשם ר' אבהו פסחים פ"א ה"ג, פ"ב ה"ד־יא.
בשם ר' אבינא ר"ה פ"א ה"א־ד:.
בשם ר' אחא כתובות פ"ה ה"ד.
בשם ר' אלעזר בשם ר' חנינא שבת פ"ב ה"ה.
בשם ר"ה בשם רב שבת פ"ג סה"ג. בשם ר' הילא יבמות רפ"י.
בשם ר' הושעיא עם ר' יצחק ב"נ סוכה פ"א סה"א.
בשם ר' חייא פסחים פ"ז ה"יא, עירובין פ"א ה"א־ד.
בשם ר' חייא בר ווא יבמות פ"ד סה"א.
בשם ר' חייא בר טיטוס תרומות פ"ח ה"ג.
בשם ר' חייא בר יוסף יומא פ"א סה"א, הוריות פ"ג סה"ב.
בשם ר' חנינא חלה רפ"ב.

בשם ר' חסדא קידושין פ"ד ה"ב.
בשם ר' יהודה בר טיטוס ע"ז פ"ב ה"ג, גיטין פ"ה ה"י, שביעית ספ"ה.
בשם ר' יוחנן סוכה רפ"ג, חגיגה רפ"ג.
בשם ר' יוסי בר' בון עירובין פ"ט סה"א, פסחים פ"י סה"א, שבת פ"ח ה"א.
בשם ר' יוסי ב"ר חנינא שבת פ"ב ה"ה, פ"ו ה"ב, נזיר ספ"ד.
בשם ר' יעקב בר אחא שבת פ"א ה"ה־ו, סוכה פ"ה ה"ו, ע"ז פ"ב ה"ח.
בשם ר' ירמיה כלאים פ"ד ה"ב, קידושין פ"ב ה"ח.
בשם ר' לא מו"ק פ"ב ה"ג.
בשם ר' גיסא או גסא פסחים פ"ב סה"ב, נזיר פ"ו ה"א־כה:.
בשם ר' שילה שבת פ"כ ה"ה, מכות פ"ב ה"ו.
בשם שמואל עם ר' אסי בר ביבי שקלים פ"ג ה"ב.
בשם ר' שמי בשם ר' אחא שבת רפ"א.
בשם רש"בל שבת פ"ז סה"ב.
וכן נזכרו רבנן דקסרין בעירובין עו:, סוכה ח.
משמיה דר' אבא מגילה ד..
משמיה דר' אחא סוכה נה..

רבנן דרומיא
ברכות פ"ב ה"ז.

רבנן דתמן
נזכר הרבה פעמים בירושלמי והכונה על חכמי בבל.

ר' רדיפה
היה תלמיד ר' יונה כפאה פ"ד ה"ה אמר איתפלגין ר' יונה ור' יוסי.
אמר בשם ר' יונה כפסחים רפ"ח, יבמות פ"א ה"ב, כתובות פ"ז סה"ז, קידושין פ"ב סה"ד.
וכן מצינו כתובות פ"ו ה"א ר' אדיפא, ר' אחא בשם ר' בון בר כהנא.
ובעירובין פ"א ה"י ר' רדיפא אמר, ר' גסא שאל.
ולא נמצא ממנו שום הלכה שיאמר מפי עצמו, ומצינו ר' יצחק בר רדיפא שבת כג:.

רובין
כן קרא ר' ינאי את יהודה וחזקיה בני ר' חייא כחולין כ. שאמר עליהם יקבלו הרובין את תשובתם.
ובחגיגה פ"ג סה"ד א"ר יניי הרובי היו אומרים בתרומה שנעשית ע"ג הקודש.

ובחלה פ"ד ה"ד רבותינו שבגולה היו מפרישין ת"ומ עד שבאו הרובין ובטלו מאן רובין תרגמוניא.

ר' רומנוס

היה תלמיד רבי כיבמות ס: ארי"בל עיר אחת היתה בא"י (ובירושלמי בכורים פ"א ה"ה, יבמות פ"ח ה"ב, קידושין פ"ד ה"ו גרס מעשה היה במשפחה אחת ברודוס או בדרום) שקרא עליה ערעור ושיגר רבי את ר' רומנוס ובדקה.

ובשבת מז. אר"ז א"ר אסי א"ר יוחנן א"ר חנינא א"ר רומנוס לי התיר רבי לטלטל מחתה באפרה.

וביר‏ושלמי מגילה פ"א ה"יא רבי שלח לר' רומנוס לאנטונינוס לבנות לו מזבח (ומזה ראיה גמורה שאנטונינוס שהיה אוהבו של רבי הוא רבינו הקדוש). ונזכר נדרים לא. שאמר ר' רומנוס שכרה של ספינה (דיונה) הואי ד' אלפים דינאי דהבא, ולא קאי אדברי ר' יוחנן אך כן סידרו בש"ס.

רוניא

בב"מ צג: יסופר שאיבו אפקיד כיתנא בי רוניא אזל שבו (שם גנב) שמטיה מיניה – אתא לגמיה דר"נ חייביה.

ושם קט. רוניא שתלא דרבינא הוה אפסיד, סלקיה אתא לקמיה דרבא א"ל חזי מר מאי קעביד לי א"ל שפיר עביד.

וב"ב ה. רוניא אקפיה רבינא מד' רוחותיו – אתא לקמיה דרבא.

ואין אנו צריכין לומר ששני רוניא הוו או שהאריך ימים, כי המעשה היה בסוף ימי ר"נ, ורבינא היה תלמידו דרבא ורבא היה תלמידו המובהק דר"נ, או אפשר שהוא ר"נ בר יצחק.

רועץ

ר' יהודה בן רועץ (תנא) סנהדרין ד..

רחבה דפומבדיתא

הוא היה תלמיד מובהק לרב יהודה.

והנה בפסחים נב: אמר רב ספרא נקוט הא כללה דר"ה בידך דדייק וגמר שמעתא מפומיה דרביה, כרחבה דפומבדיתא (שהיה מדקדק בשמועתו לדעת ממי קבלה, רש"י), דאמר רחבה א"ר יהודה וכו', ופירש"י ספק ששמעה מרב יהודה או מר' יהודה נשיאה דהוה נמי בההוא דרא, ובברכות לג: ברש"י ד"ה כרחבה פי' שהיה מדקדק בלשון רבו ואומר סטיו כפול היה, ואע"פ שבלשון משנה קורהו אצטבא. יש פותרין הא דרחבה

מדאמר רבי יהודה דדייק ספיקי דרבוותיה אי מר' יהודה אי מרב יהודה. וקשיא ליה בגוה טובא חדא דרחבה לא ראה את ר' יהודה מימיו, לא ר' יהודה בר' אלעאי ולא ר' יהודה נשיאה עכ"ל, ומהרש"ל מגיה בדברי רש"י ולא ר' יהודה הנשיא כדי שלא תקשה מרש"י זו על רש"י דפסחים נב:.

ובביצה יא: פירש"י יש מפרשים ספק משמיה דר' יהודה נשיאה ספק משמיה דרב יהודה ואני אומר לא ראה רחבה את ר' יהודה נשיאה דהא מפומבדיתא הוה ולא מצינו שעלה לא"י – ונראה בעיני משום דרבו מובהק הוה – הוה קרי ליה "רבי" דלא נספקיה ברב יהודה אחר עכ"ל, וכן פי' התוס' שם, והאמת כפירש"י שרחבה לא היה מימיו בא"י ולא ר"י נשיאה בבבל.

ומה שמביא בסה"ד דר"י נשיאה ור' אושעיה יתבי אקילעא דרב יהודה ב"ק יט. א"כ משמע שהיה ר"י נשיאה בבבל במחילה מכבודו לא עיין בירושלמי ב"ק פ"א ה"א שהמעשה היה בא"י ויתבי אקילעא דר"י נשיאה, וכמבואר בערכו.

ומצינו רחבה אמר רבי יהודה כברכות יח. לג:, שבת סג., פסחים יג:, ביצה יא., יומא עב., מנחות לג:, לט:, חולין סב., ובשבת מ: מפרש דברי רב יהודה.

ויסופר ערכין ו: שההוא טייעא דנדב שרגא לבי כנישתא דרב יהודה שנייה רחבה ואיקפד רבא (וצ"ל רבה כגרסת שיטה מקובצת כי רבה מלך אחר רב יהודה בפומבדיתא).

ובעירובין כב: בעי רחבא מרבה (וצ"ל מרבה, סה"ד, או כגרסת דק"ס שהיה כתוב מרב"א והוא ר' אבא).

וב"מ כט: שהיה בידו זוזי דיתמי ובא לרב יוסף לשאול ממנו.

ונזכר עירובין כו: שאמר אנא ור"ה בר חיננא תרגימנא.

ובכתובות סה: אמר רחבה למה מותר בלאות לאשה מפני שמתכסה בהן בימי נדתה.

והוא נשא האשה הנודעת בשם חומה בת איסי בריה דרב יצחק בריה דרב יהודה רביה, ואחר פטירתו נסבה רב יצחק בריה דרבב"ח, ואח"כ אביי כמפורש יבמות סד:.

והניח אחריו שני בנים גדולי ישראל איפא ואבימי שהיו נקראין חריפי דפומבדיתא כמפורש סנהדרין יז: או בשם סתם בני רחבה כשבת קג., סנהדרין כו..

רב רחומי א)

(רחום, עזרא פ"ב).

היה תלמיד דאביי ורבא כנזיר יג. שבעי מאביי, ופסחים לט. הקשה לאביי.

ובכתובות סב: יסופר שפטירתו שרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא הוה רגיל דאתי לביתיה כל ערב יו"הכפ, יומא חד משכתיה שמעתא הוה מסכיא דביתהו השתא

אתי השתא אתי, לא אתא חלש דעתה אחית דמעתא מעינה, הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה.
ונזכר בעירובין יד: רב רחומי מתני הכי אר"י בריה דר"ש בר שילת משמיה דרב.

רב רחומי ב)

היה תלמיד רבינא (חבר רב אשי) כזבחים עז. שיתיב קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דר"ה בר תחליפא – א"ל רבינא תורה תורה, ובחולין פט. אותיב לרבינא, וביומא עח. אמר אנא חזיתיה לרבינא דעבר דרך מלבוש.
וזה רב רחומי מלך אחר רפרם בפומבדיתא משנת תשנד עד תשנז או תשס כמפורש באגרת דרש"ג.

רב רחומי ג)

הוא היה מרבנן סבוראי ונזכר עוד בגמרא, וזה לשון רש"ג באגרתו ח"ב פ"ד ובתר הכי (אחרי רבינא האחרון) הוו רבנן סבוראי – כגון רב ריחומי ורב יוסף ורב אחאי מבי חתים, ובאגרת הנדפס בסדר החכמים מביא כגון רב ריחומי (וי"ג ניחומי) ורבה ורב יוסף ורב אחאי מבי חתים. ובזה יאיר לנו הדרך מה שאמרו עירובין יא. מאי פיתחי שימאי פליגי בה רב רחומי ורב יוסף, ובל"ס שניהם המה מרבנן סבוראי כי אי אפשר לטעות ולומר שהוא רב רחומי תלמיד אביי שא"כ איך יפלוג עם רב יוסף ויזכר קודם לו.
ובמנחות לג. איתא בטעות אבא יוסי.
ובעירובין עא: פליגי בה רב ניחומי (רחומי, הרא"ש ודק"ס) ורבה, ושניהם המה מרבנן סבוראי והיה להם הספק אם נקרא רחומי או ניחומי, ובדק"ס מביא גרסא רב רחומי ואבא יוסי, ורב רחומי זה נפטר בניסן תתיז, ובזה אנו רואין שרב רחומי הראשון נפטר בחיי רבא, והשני נפטר תשעים שנה ועוד אחר רבא כי רבא נפטר תרסג והוא נפטר תשנז, והשלישי נפטר ששים שנה אחר השני, ובסה"ד ערבב כולם ביחד ולא הרגיש ששלשה היו.

רב רחומי מבירתא דשחורי

כן מובא באור זרוע מגילה כא:.

ר' רחומאי

נזכר זהר בהקדמה יא. ר' פנחס הוה שכיח קמיה דר' רחומאי בכיף ימא דגנוסר והיה זקן גדול ועיניו כהות ואמר לר' פנחס ודאי שמענא דיוחאי חברנא אית ליה מרגליות אבן טבא ואסתכלית בנהורא דההיא מרגליות נפקא כנהירו דשמשא – פוק ברי פוק זיל אבתריה דההיא מרגליות דנהיא עלמא דהא שעתא קיימא לך.

ושם ח"א בהשמטות ס"מו א"ר רחומאי כבוד ולב הרי הן אחד אלא שכבוד נקרא ע"ש מעלה ולב אתקרי ע"ש פעולת מטה.

ר' רימון

(רמון, שמואל ב' פ"ד־ב).
כן מביא בסה"ד ממדרש שמואל רפ"יג ומד' מטושטש נזדמן לו שבמדרשות שלנו כתיב ר' סימון.

רישבא

מר זוטרא בר רישבא ב"ב קכו:.

רכיש בר פפא

נזכר חולין מב: נה. אמר משמיה דרב.

רמי בר אבא א)

שמו האמיתי היה ר' אמי בר אבא ובקצרה רמי בר אמי.
הוא היה תלמיד ר"ה כעירובין י. אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא, א"ל אביי – אהא אמרת ניהלן דאמר רמי בר אבא אר"ה (וכן צ"ל שם ה. ושם בטעות רמי בר חמא וכן מובא בהרא"ש ודק"ס רמי בר אבא).
ושם סא. אמר רב יוסף אמר רמי ב"א אר"ה.
ובעירובין ק: רמי בר אבא אמר רב אסי.
וברכות נט: שבת קנא: רמי בר אבי א"ר יצחק.
ובשבת כ: חולק עם רב יוסף.
ונשאר לנו ממנו ע"פ רוב דבריו היקרים באגדה כנדרים לב. א"ר אמי בר אבא אליעזר כנגד כולם, וא"ר אמי ב"א בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב־חושבנא קע"ב, ואמר רמי בר אבא השטן בחושבניה שס"ד, ואמר רמי ב"א כתיב אברם וכתיב אברהם בתחלה המליכו וכו', ואמר רמי בר אבא מאי דכתיב עיר קטנה וכו'.
ומזה אנו רואין שרמי ור' אמי אחד הוא.
וכן דרש גימטריאות כמגילה טו: אמר בניו של המן היו מאתים ושמונה שנאמר ורוב בניו בגמט' רח'.
וכן נזכר ביצה כה: אמר רמי בר אבא הפשט ונתוח בעולה – מכאן למדה תורה ד"א וכו'.
ושם כה: אמר חצובא מקטע רגליהון דרשיעיא נטיעה מקטע רגליהון דקצביא ודבועלי נדות וכו'.
ובסנהדרין יט. יספר מתקנות ר' יוסי שהתקין בציפורי.

ובקידושין עב. אמר תכליתא (תפארתה) של בבל שוניא, וגוביא תכליתא דחביל ימא.
ובעירובין סד: אמר דרך מיל ושינה כ"ש מפיגין את היין, וע"ז אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא ששתה וכו', וזה מסידור הגמרא ולא קאי אדברי רמי בר אמי.
ובהלכה נזכר בנדה כ. ר' אמי בר אבא אמר וכולן עמוק מכן טמא, דיהת מכן טהור, ואיכא דאמרי רמי בר אבא אמר וכולן עמוק מכן טהור דיהה מכן טהור, ומזה אנו רואין שר' אמי ב"א ורמי ב"א אחד הן. וישׁ[60]

רמי בר אבא ב)

כמגילה כו: שהוה קא בני בי כנישתא – אתא לקמיה דרב פפא ואסר ליה, לקמיה דרב הונא [בריה דרב יהושע כצ"ל] ואמר ליה, וגרסת דק"ס ויוחסין אתא לקמיה דרב פפי ודר"ה בר תחליפא, ולכל הגרסאות היה אחרון.
ואפשר שהוא היה חמיו דרב אשי כחולין קיא. רב אשי איקלע לבי רמי בר אבא חמוה חזיה לבריה דקא שפיד כבדא וכו', וכבר בארנו בערך רב אשי שצ"ל רמי בר חמא. אבל אפשר לומר שהיו לו ב' נשים, וכן הוא גרסת השאלתות אמור עב. שרמי בר אבא היה חמיו דרב אשי מביצה כט: וגרסא שלנו שם רמי בר חמא, ועיין ערך ר' אמי בר אבא.

רמי בר אבין

נזכר שבת כ: ונראה שצ"ל רמי בר אבא או שהוא אמי בר אבין הנזכר בכריתות כ.

רמי בר ברבי או ברוכי

בסנהדרין יז: אמרו (שכ"מ שאמרו) נהרבלאי מתנו הוא רמי בר ברבי, ובערך ערך נהר וברש"י ביצה ח: ודק"ס גרסי רמי בר ברוכי. וזה שמובא בסה"ד ובר ברוני והרב משכיל לאיתן כותב לא נמצא בר ברוני בשום מקום, ולא ראה שאך טעות קטן נפל בסה"ד וצ"ל ברברוכי ונמחק מעט הכ' ונשאר נו"ן, והיוחסין מביא בר ברכיה.
ובכריתות לשון למודים שער ג' כתב נהרבלאי מתני הוא רב ביבי בר ביזנא.

רמי בר דיקולי

ערך רמי בר תמרא.

רמי בר חמא

הוא היה תלמידו הגדול וחתנו דרב חסדא כסוכה כט. דרבא ורמי בר חמא (כן הוא בע"י ובדק"ס) כי הוו קיימי מקמיה דרב חסדא מרהטי בגמרא כהדי הדדי והדר מעייני בסברא.
בעי מרב חסדא כעירובין ח: לד: עג., פסחים כז: זבחים צג., מנחות נח. פז: ג"פ.

[60] המשך המשפט בערך הבא

הקשה לר"ח כברכות מז..
ואמרו ב"ק כ. שא"ל רב חסדא מ"ט לא הוית גבן באורתא בתחומא דאיבעיא לן מילי מעלייתא – א"ל (רמי בר חמא) מתני' היא, א"ל הי מתני' א"ל לכי תשמש לי שקל סודריה כרך ליה (וזה אך אות הכנעה מעט שלמד ממנו ד"א וצריך לנהוג בו כבוד).
ויסופר בב"ב יב: שישב עם רבא בבית רב חסדא ובת ר"ח הקטנה ישבה בכנפיה דאביה אמר לה אביה מאן מינייהו בעית א"ל תרוייהו, אמר רבא ואנא בתרא, והאמת שכן היה כברכות מד. שרמי בר חמא ורב עוקבא בר חמא נשאו בנות רב חסדא.
וכן קבל הרבה מר"נ, אותיב לר"נ כעירובין לד:, ב"ק קו., ב"מ סה., חולין לה., ער"נ גיטין לט:.
וקרא לר"נ סבא כגיטין עט..
ושדר אושפזיכניה צקמיה דר"נ בב"מ נא..
ויסופר בבכורות כז. ר"נ ורב עמרם ורמי בר חמא הוו קאזלי בארבא סליק רב עמרם לאפנויי אתאי ההיא איתתא עלת קמייהו א"ל טמא מת מהו שיטבול ויאכל בתרומת חו"ל, א"ל ר"נ לרמי בר חמא וכי הזאה יש לנו? א"ל רמי בר חמא לא ליחוש ליה לסבא (שרב עמרם היה הזקן שבהם), אדהכי אתא רב עמרם א"ל הכי אמר רב וכו'.
וכן מצינו רמי ב"ח אמר ר"ה בעירובין ה., ומה שאמרו בזבחים יח: ר"ה איקלע לארגיזא רמא ליה בר אושפזיכניה – א"ל בר מינה דההיא דשניה רמי בר חמא, הוא ט"ס וצ"ל רבה בר ר"ה, או שהוא ר"ה השני שעלה אח"כ לא"י.
וכן מה שאמרו שבת לב: רמי בר חמא אמר רב צ"ל רמי בר רב אמר רב כשבת לב:.
וכן שאל לר' ירמיה מדפתי בדברי אגדה כמגילה יח:.
וכן מצינו רמי ב"ח א"ר יצחק כיבמות לט:, ב"ב פט., ע"ז לא:.
רמי בר חמא אר"ל כע"ז מה., מנחות לה:.
ולרב ששת היה כמו תלמיד חבר ואמר עליו רמי ב"ח הא גברא והא תיובתא כב"מ טז., וקרי עליה טובה חכמה עם נחלה כבכורות נב:, וקרי עליה וישם דוד את הדברים האלה בלבו כשבועות מה:.
ובא לדין לפני רב ששת ככתובות צד:, אבל היה כבר גדול הדור בימיו ובימי רבה ורב יוסף, אף שהיה בל"ס צעיר מהם לימים כזבחים צו: שרב יצחק בריה דרב יהודה הוה רגיל קמיה דרמי בר חמא שבקיה ואזל לרב ששת, יומא חד פגע ביה א"ל אלקפטא נקטן ריחא אתי לה ליד, משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת, א"ל לאו

משום הכי, מר כי בעינא מלתא פשיט ליה מסברא, כי משכחנא מתניתא פרכא ליה, וכן היה ששאלו ולא יכול להשיבו.
ובעירובין צ. בעי רמי בר חמא – אמר רבה מאי קא מיבעי ליה – ורמי ב"ח אגב חורפיה לא עיין בה.
ובסנהדרין מא: ר"כ ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה פגע בהו רמי ב"ח – א"ל ומאי קשיא לך – א"ל אי הכי אמריתו בה טובא אמריתו בה, א"ל מטיבותיה דמר אמרינן בה טובא, מנזיהותיה דמר לא אמרינן בה ולא חדא, ומזה אנו רואין שהיה אז כבר מגדולי הדור.
וכן אמר עליו ר' ירמיה שהוא גברא רבה כפסחים מח..
והנה אף שהיה עם רבא כחבר ששניהם למדו אצל רב חסדא כסוכה כט., ב"ב יב:. וכן שבת כה., עירובין נב:, יומא מא:, ב"ב ס., שרמי ב"ח שאל ורבא משיב, וכתובות יח: א"ל רבא כל כמיניה, ושם כא. א"ל רבא מאי מעלייתא, וב"ק כ: אמר רבא עליו כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרי סייעיה, וכן שקיל וטרי עמו כיבמות ח:, גיטין עט., ורבא אמר עליו לפום חורפא שבשתא כב"מ צו:, וכשאמר רמי ב"ח כמה מעלייתא הא שמעתא א"ל רבא מאי מעלייתא כשבועות מה:, אבל רמי ב"ח היה קשיש הרבה מרבא וכדאמרן לעיל.
ונזכר עוד שבת כא. (קנד. רב זביד מתני הכי אמר רמי ב"ח וכו'), כתובות סב:.
מדבריו הפרטים מצינו שאמו כתבה לנכסה בצפרא לרמי ב"ח, ולאורתא כתבה לאחיו מר עוקבא, ובא לדין לפני רב ששת ואוקמיה בנכסיה, ורב עוקבא ב"ח בא לפני ר"נ ואוקמיה בנכסיה ולבסוף הפסיד רמי ב"ח בכתובות צד:.
ויסופר ב"ב כט: ששניהם קנו אמתא – ונפק עלייהו ערעור אתו לקמיה דרבא (ואפשר שצ"ל קמיה דרבה או שכן היה דרכן שגם הגדול היה הולך גם לפני הקטן ממנו לדין שאירע לו) והפסידן רבא.
ומצינו שהיה לו שתי בנות אחת היתה אם אמימר ככתובות כא:, והאחת זכתה להנשא לרב אשי כביצה כט: שאמר רב אשי הא דידן (אשתי) ברתיה דרמי בר חמא, ורמי ב"ח מרי דעובדא הוה (מדקדק במעשיו), אבל יש גורסין שם רמי בר אבא.
ואחותו נישאת לרב אויא ככתובות נו:.
ונפטר בחיי רבא כברכות מז: דאמר רבא לא נח נפשיה דרמי ב"ח אלא דלא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא, ובדק"ס גרס שמת כשהוא ינוקא, ואחר מיתתו נשא רבא את אשתו בת רב חסדא.
ובל"ס כשנפטר הניח בת קטנה והיא הנשאת לרב אשי.

רמי בר רב יוד (או) יודא

נזכר תענית כב: אמר רמי בר רב יוד ובגולה מתריעין עליה ופירש"י חכם ששמו יוד.
ופסחים סב: רמי בר רב יודא אמר רב מיום שנגנז ספר יוחסין תשש כחן של חכמים.
וזבחים נה: רמי בר רב יהודה (רב יוד, דק"ס) אמר רב לול קטן היה וכו'.

רמי בר יחזקאל (אחי רב יהודה)

בבבלי נזכר תמיד בשם רמי, ובירושלמי בשם אמי בר יחזקאל.
הוא היה אחיו הקטן דרב יהודה כקידושין לב. וסנהדרין פ: מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה – א"ל רב יהודה אבא, לא תיתני הכי.
ואפשר שקבל עוד מרב ושמואל כדמצינו חולין מד. שאמר הכי אמר רב וכתובות ס. עו. הכי אמר שמואל.
ועלה לא"י כמפורש כתובות קיא: רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק (וידוע שעיר בני ברק היא בא"י כמפורש יהושע יט־מה עיר בנחלת דן, ומקום ישיבת ר"ע כסנהדרין לב.))
וראה זבת חלב ודבש. וכפי הנראה שלח משם לר"ה אימא לן איזו הנך מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב כשבת קלח:.
וכן שלח לרב עמרם נימא לן מר מהלין מילי מעלייתא דאמרת לן משמיה דרב אסי כעירובין קב:.
ואח"כ חזר לבבל ככתובות כא. ס. עו: אמרו כי אתא רמי בר יחזקאל אמר לא תציתינהו להני כללי דכייל יהודה אחי משמיה דשמואל.
והביא משם ברייתות הרבה כשבת סה. תני רמי בר יחזקאל והוא שקשור באזנה – והוא שקשור לה בסנדלה.
ושם קלח. טלית כפולה לא יעשה.
ובעירובין יד: ים שעשה שלמה ג' אמות תחתונות מרובעות.
ושם נח:, סוכה כו. כמה שינת עראי כדי הילוך מאה אמה.
ויבמות יב. מיאנה בבעל מותרת לאביו.
ושם טז. אין מקבלין גרים מן הקרתויים.
וב"ק יח: תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ושברו משלם נזק שלם.
וסנהדרין טו: מה איש מיתתו בכ"ג אף בהמה.
וכולן המה ברייתות ואך במ"א מצינו שאמר הלכה מפי עצמו בב"ב קס: שמביא ראיה מן הפסוק שגט פשוט עדיו שנים ומקושר שלשה.
ומה שאמר יומא נח: ים שעשה שלמה – כל פנות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין, הוא ברייתא כדמובא זבחים סב:, אך שם איתא רמי בר חזקיה וצ"ל יחזקאל.

ונזכר בירושלמי עירובין פ"ו ה"א כז. ר' בא אמי בר יחזקאל בשם רב.
ובתענית פ"ב ה"יד ר' בא ר' אימי בר יחזקאל בשם רב.

רמי בריה דרב ייבא

נזכר שבת פג., ביצה ח:, ע"ז ט. ובערכין יט: מתרץ אחר דברי אביי.

רמי בר פפא

יסופר ביומא עז: שרב יהודה ורב שמואל בר יהודה הוו קיימי אגודא דנהר פרת אמברא דחצדד והוה רמי ב"פ מהך גיסא, רמא להו קלא מהו למיעבר למיתי לגבייכו למשאל שמעתא, א"ל רב יהודה רב ושמואל דאמרי וכו'.
וב"ב ק: יסופר שאחותו נשאת לרב אויא ומתה בחייו ועשה לה (בעלה) מעמד ומושב אמר רב יוסף טעה בתרתי.

רמי בר שמואל

היה תלמיד ר"ה כנדה יז. שהוא ורב יצחק בריה דר"ה תנו נדה בי ר"ה אשכחינהו רבה בר"ה -אתא ואמר לאבוה.
ובכתובות צז. הקשה לר"נ וא"ל א"כ נמצאת מכשילן לע"ל.

רמי בר תמרי

הוא היה תלמיד רב יהודה וחריף גדול כאשר יסופר חולין קי. שרמי ב"ת דהוא רמי בר דיקולא (ואפשר שהיה סוחר בתמרים ודקלים ולכן קראוהו בשני שמות הללו) מפומבדיתא איקלא לסורא ((והמנהג היה שבפומבדיתא היו אוכלין כחל ובסורא לא היו) (אוכלין)) ולכן היו זורקין את הכחל בסורא לחוץ, ורמי שבא לסורא אזל ולקט להכחל אכלם, ואתיוהו לפני רב חסדא, א"ל אמאי תעביד הכי א"ל מאתרא דרב יהודה אנא, א"ל והלא הדין הוא שצריך אדם להחמיא כחומרי המקום שהלך לשם, א"ל חוץ לתחום אכלתים, א"ל במה טויתינהו? א"ל בפורצני (החרצנים שאצל היקבים), א"ל ודלמא מיין נסך נינהו (ואסורין בהנאה) א"ל לאחר יב' חדש הוו, א"ל ודלמא דגזל נינהו, א"ל ראיתי שכבר נרקבו (ובל"ס כבר נתייאשו הבעלים מהן), הדר ראה רב חסדא שאינו נושא תפלין ושאל ע"ז א"ל חולי מעיים אני ואמר רב יהודה שחולי מעיים פטור מן התפלין, וראה שגם ציצית אינו לובש, אך הוא ענהו שהוא טלית שאולה וא"ר"י דפטור כל שלשים יום מציצית, אדהכי הביאו לפני ר"ח אחד שלא קיים מצוות כבוד אב ורצו להלקותו, אמר להו שבקוהו של מצוה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה, א"ל רב חסדא חזינא לך דחריפת טובא, א"ל אי הות באתריה דרב יהודה אז אראה לך חורפאי.

וביבמות רמי בר דיקולי אמר שמואל. ובמנחות כט: רמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דיקולי (והוא ט"ס וצ"ל דהוא רמי בר דיקולי, ותיבת חומה בא בטעות מבסמוך שאמרו אגרא חמוה דר"א כדמובא בדק"ס) איפסיק ליה וי"ו דויהרג, אתא לקמיה דר' זירא, ובל"ס הוא ט"ס כי קודם שנפטר רב יהודה שהיה אז ר"ז בפומבדיתא לא היה שואל לר"ז בפני רבו, ואח"כ הלך ר"ז לא"י ולא שב עוד, וצ"ל קמיה דזעירי.

רמש

אבא שאול בן רמש נדה כה:.

רעולאי

גידול בר רעולאי גיטין לד.

רפרם

היה תלמיד רב אשי ככתובות צה: אזל רפרם אמר לשמעתיה קמיה דרב אשי, ובגיטין מב. הקשה לרב אשי.

והיה חבירו דרבינא האחרון כיומא עח. ריש גלותא איקלע להגרוניא לבי רב נתן, רפרם וכולהו רבנן אתו לפירקא, רבינא לא אתא. למחר בעי רפרם להפיס דעתיה דריש גלותא (שלא יכעוס על רבינא שלא בא) ושאלו מ"ט לא אתי מר לפירקא, א"ל שהיה לי כאב בכרעי – א"ל רבינא לא סבר לה מר להא דרב אשי. וכל הלשון הזה מבורר שהיה אחר פטירת רב אשי כי בחיי רב אשי לא היו מתקבצין לבי ריש גלותא אך למקום רב אשי כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ג, ורבינא נפטר עוד קודם רב אשי, אך הוא רבינא בר"ה האחרון.

וכן גיטין יא. רבינא סבר לאכשורי בכנופיאתה דארמאי א"ל רפרם ערכאות תנן. ופליג עם רב אחא (והוא רב אחא בר רב).

וכן נזכר כתובות לו. וכריתות י. אמר רפרם זאת אומרת – ואמרו הא דרפרם בדותא היא. וזכה להיות ריש מתיבתא בפומבדיתא אחר רב גביהה מבי כתיל משנת תשמד עד תשנד כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד בנוסח ב"ג.

וכן מפורש בבכורות לו: שאמרו, רפרם בפומבדיתא הו"ל בוכרא ויהביה ליה לכהן בלא מומא אזל שדא ביה מומא (הכהן), יומא חד חלש (רפרם) בעיניה אייתיה לקמיה, א"ל בכור זה נתן לי ישראל במומו ארפסיניה לעיניה (פתח עיניו בחזקה) חזייה בשקריה א"ל לאו אנא דיהביתיה לך? ומזה אנו רואין שהוא היה הריש בפומבדיתא.

ור' אבהו האחרון היה מרישי כלה בישיבתו כחולין מט. שאמר רב שמואל בריה דר' אבהו ((הוא היה מרבנן סבוראי שנפטר תתיח כדמובא באגרת דרש"ג ח"ג פ"ד) (בנוסח ב"ג)) אבא מרישי כלה דרפרם הוה. ואחריו מלך רב רחומאי.

רפרם בר פפא א)

הוא היה תלמיד רב חסדא כשבת פב. שתרגם קמיה דר"ח.

רפרם ב"פ אמר רב חסדא כברכות כו. נט., שבת פא., עירובין פג., תענית יג., כתובות ד., קידושין פא:, ב"מ פ:, ב"ב כה:, סנהדרין מח..

ובנדה סא: אמר רפרם ב"פ אר"ח בגד שאבד בו כלאים צובעו ומותר א"ל רבא לרפרם ב"פ מנא ליה לסבא הא א"ל מתניתין היא, (ובדו"ד ח"ג ספט"ז טעה וסבר שמה שאמר רבא מנא ליה לסבא הא קאי על רפרם, והוא טעות כי מפורש שקאי על ר"ח שהיה אז באמת זקן גדול),

ובכתובות ח. א"ל רבא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמיה דרב חסדא. וזכה עוד להכיר את רב הונא כתענית כ. שא"ל רבא לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד ר"ה א"ל בינקותיה לא דכירנא, בסיבותיה דכירנא, וסיפור לו כל מעשיו הגדולים. ומזה משמע שידע את רב הונא עוד קודם זקנותו הגדולה, ואמר אך שאינו זוכר מעשיו מה שעשה אז, ולכן אי אפשר לומר שהוא רפרם בר פפא שמלך בפומבדיתא ונפטר תשו, שזה היה קרוב למאה שנה אחר פטירת רב הונא.

ונזכר ביבמות כ. שאמר כלל לאתויי צרת איילונית ודלא כרב אסי, וב"ב קס: נזכר קודם רמי בר יחזקאל, ובשתי המקומות נזכר בשם סתם רפרם.

רפרם בר פפא ב)

הוא היה קטן מרבא כברכות נ. שרפרם ב"פ איקלעא לבי כנישתא דאבי גיבר קם קרא בספרא ואמר ברכו – א"ל רבא פתיא אוכמא (ופירש"י כלי חרס ולא פירש כדמפרש בע"ז טז: כי רפרם זה היה כמו תלמידו) בהדי פלוגתא למה לך, ועוד הא נהוג עלמא כר"י, ואי אפשר לומר בשום אופן שהוא רפרם ב"פ תלמידו הגדול דר"ח ואשר הכיר את ר"ח, שאיך יאמר רבא עליו כלשון הזה.

ורפרם בר פפא זה זכה לישב על כסא פומבדיתא אחר רב דימי מנהרדעא משנת תרצ"ו עד שנת תש"ו כדמובא באגרת דרש"ג ספ"ג אך שם איתא סתם רפרם, אבל בספר הקבלה להראב"ד איתא רפרם בר פפא, ושם נפל ט"ס שכותב שמלך תרצ"ו ונפטר תרצ"ו וצ"ל תש"ו, וזה רפרם נזכר כתובות פו. וב"ק צח: שאמרו הוה עובדא וכפייה רפרם [בר פפא]

לרב אשי ואגבי ביה כי כשורא לצלמא, ופי' רש"י ואכפיי לרב אשי ששרף שטר חבירו בילדותו כי באמת חי רב אשי שנים הרבה אח"כ שנפטר תשל"ח.

רפרם בר פפא מסיכרא

נזכר פסחים לא:, ששאל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי - מי בעינן שלשה טפחים וע"ז אמר רפרם בר פפא מסיכרא טפח.

ובב"מ מב. גרס אך רפרם מסיכרא וחסר תיבת ר"פ.

ומצאתי גרסא יקרה בדק"ס שהיה כתוב אמר רפרם "מסתברא" טפח, ובאמת הוא סתם רפרם שמלך בשנת תשמד כדלעיל.

רקתא

רב סמא בר רקתא קידושין ט.

ש

שגביון

רבעי מן הגוי בסוריא ונתן לו דמיו ובא ושאל את ר"ג.

שגובלי

ר' מנשיא בר שגובלי עירובין כט.

שומני

רב אבא (או רבה) בר שומני עירובין סד.

שונם

ר' יוסטא בר שונם ברכות פ"ח ה"ז.

שזפר

בר"ה כב. שהיה ראש של גדר ועיכב את העדים והורידו ר"ג מגדולתו.

שטח

שמעון בן שטח.

ובתו שלציון המלכה אשת ינאי המלך כמבואר בערכם.

שיבחת

בב"ק צא :א"ר חנינא לא שכיב שיבחת ברי אלא דקץ תאינא בלא זמנה, ובדק"ס הגרסא שכחת ברי.

וב"ב כו. פירש"י שבחת ברי כך שמו.

ושם קכו :ההוא דאתא לקמיה דר' חנינא א"ל מוחזקני בזה (שבא להעיד על אחד) שהוא בכור א"ל מנא ידעת א"ל דכי הוו אתו לגבי אבוה א"ל זילו לגבי שבחת ברי דבוכרא הוא ומסי דוקיה ופי' רשב"ם שבחת ברי שם הבכור ולאו היינו בריה דר' חנינא הנזכר ב"ב כו.

וכבר האריך בסה"ד אם היה כך שמו "שבחת ברי" או ששמו היה שבחת ע"ש.

רב שייא

בזבחים לד :אמר כוותיה דרב אשי מסתברא, ובחולין נח :לגרסת דק"ס א"ל רב שייא, ונרסא שלנו רב אושעיא.

ר' שיין

היה תלמיד ר' אחא בעירובין פ"א ה"ו תנא ר' שיין קומי ר' אחא.

ובשבת פ"ז רה"ב א"ר שיין אשגרת עיינה דר' אחא בכל אורייתא ולא אשכח (חפש בכל התורה מקום שכתוב מלאכות ולא מצא).

ונזכר שבת רפ"ג, עירובין פ"ו ה"ו.

ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר בכורים פ"ג ה"ג א"ר שיין זה שהוא מתמני בכסף אין עומדין מפניו, ואין קורין אותו רבי, והטלית שעליו כמרדעת של חמור, ועיין ערך ר' אשיין.

שילא

בונה בר שילא גיטין פ"ב ה"ג.

רב חיננא בר שילא שבת נח.

רב יהודה בר שילא שבת קלט.

רב יצחק בר שילא קידושין לב.:

נתן בר שילא חולין נח.:

רבא בר שילא שבת סג.

רבה בר שילא ברכות ב.:

רבינא בר שילא סוכה יג.

ר' שילא (תנא דתוספתא)

בתוספתא כלים פ"ד ה"ט אומר רשב"ג בשמו.

ובן נזכר תוספתא ברכות פ"ב ה"ט ומובא סוכה כו .ת"ר — משום ר' שילא אמרו חתן פטור וכו'.

ובתענית יא .ת"ר בזמן שישראל שרויין בצער — דבי ר' שילא אמרו שני מלאכי השרת וכו' — הן מעידין עליו — ר' חידקא אומר.
וכן נזכר מכילתא בשלח פ' ויסע פ"א.
ומכל אלו המקומות אנו רואין שהיה עוד בדור ר"ג.
ונראה שהמעשה המובא ברכות נח. עם ר' שילא הוא התנא, דאמרו שם ר' שילא ננד להההוא נברא דבעל ארמית אזל ומסרו למלכא (ובדק"ס בכ"י אחד איתא ומסרו בי קיסר) ,שדן דינא בלא הרמנא דמלכא, שלחו פריסתקא אבתריה ושאלו מ"ט הלקת לאיש א"ל משום דבעל חמורה ,יש לך עדים ,א"ל אין, אתא אליהו ואסהיד ,א"ל אי הכי בר קטלא הוא, א"ל אנן מיום שגלינו מארצנו לית לנו רשות למיקטלא ,עד דיתבי לעיינו בדיניה פתח ר' שילא ואמר לך ה' הגדולה וכו'. א"ל מאי קא אמרת? א"ל הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיע ויהב לכו שולטנא ורחמא דינא אמרו יען שחביב עליו כ"כ יקרא דמלכותא יהבי ליה קולפא ומינוהו לשופט (אפיתחיה דרומי ,דק"ס). ושאלו ההוא

שמעון איש המצפה

(תנא בזמן הבית)

בפאה פ"ב מ"ו מעשה שזרע ר' שמעון איש המצפה (שני מיני חטין) ובא לפני ר"ג (הזקן) ועלו ללשכת הגזית ושאלו אמר נחום הלבלר מקובל אני מר' מיישא וכו'.
וביומא יד: אר"ה מאן תנא "תמיד" ר"ש איש המצפה — ותני עלה ר"ש איש המצפה משנה בתמיד וכו', ור' יוחנן אמר מאן תנא סדר יומא ר"ש איש המצפה, ובירושלמי שם פ"ב ה"ב א"ר יוחנן דתמיד ר"ש איש המצפה הוא, ומהלשון שאמרו ר"ש איש המצפה "משנה בתמיד" משמע קצת שהיה כהן ושימש במקדש.

שמעון איש קטרון

נזכר מכלתא בשלח מס' דויהי פ"ג אמר בזכות עצמות יוסף אני קורע הים, ומובא ב"ר פ"פז־ח.

ר' שמעון בן הסגן.

לדעת הרמב"ם בהקדמתו לזרעים היה בן ר' חנינא סגן הכהנים.
ינזכר ג' פעמים במשנה ובכולם רשב"ג אמר בשמו.
בשקלים פ"ח מ"ה פרוכת עביה טפח.
כתובות פ"ב מ"ח שמעלין לכהונה ע"פ עד אחד.
ובמנחות פ"י"א מ"ט שאפית לחם הפנים דוחה יו"ט ולא יו"הכפ.

ובכריתות ו :מותר הקטורת אחת לששים — דברי רשב"ג שאמר משום הסגן אפשר שצ"ל משום ר"ש בן הסגן.
ונזכר בתוספתא ר"ה פ"ב שמעון בן הסגן אומר אם באו עדים מן המנחה ולמעלה תוקעין היו, ובתוספתא יומא פ"ב בכל יום לא היה לה נשתיק (כן הוא בתוס' צוקרמנדל, ועיין יומא מד:) והיום היה לה נשתיק דברי בן סגן.
ובס"הד ישער שהוא שמעון בר כהנא עיין ערכו.

ר' שמעון בר זביד.

נזכר נדרים ח. אר"ש בר זביד א"ר יצחק בן טבלא.
וברכות לח. משתבחין ליה רבנן לר"ז את בר רב זכיד אבוה דר"ש בר רב זביד דאדם גדול הוא.

ר' שמעון בר כהנא.

הוא היה תלמידו הגדול דר' אליעזר (בן הורקנוס).
ורבן שמעון ב"ג היה תלמידו כירושל' חלה פ"ד ה"ה ארשב"ג אני ראיתי את שמעון בר כהנא שותה יין של תרומה בעכו — אימתי היה שמעון ב"כ בימי ר' לעזר (אליעזר), ומביא שם מעשה שר"ש בר כהנא הוה מסמיך לר"א עברון על חד סייג.
וכן מובא בתוספתא שביעית רפ"ה אמר רבן שמעון בן גמליאל אני ראיתי שמעון ב"כ שהיה שותה יין של תרומה בעכו.
ובתוספתא פרה פ"ב אמר רבן שב"ג משום ר' שמעון בן כהנא מימיהן של כהנים וכו'.
ובס"הד ישער שהוא ר"ש בן הסגן, וקרוב הדבר מאוד לומר כן, יען כי שניהם היו כהנים ורשב"נ אמר תמיד בשמם.
ואולי מה שמצינו פסחים פ"ג ה"ב רשב"ל בשם ר"ש בר כהנא צ"ל רשב"ג.
ובספר מבוא המשנה לר"י ברי"ל יאמר שזה רשב"ג מה שאמר בשם רשב"כ בתוספתא פרה ובירושלמי שביעית הוא רשב"ג נכד רבי היינו שר"ג בר רבי היה לו בן בשם רבן שמעון, ור"א בן פרת הוה סמיך עליה, ובמחילה מכבודו שחכם גדול שכמותו יטעה טעות גדול כל כך.
א) שמעולם לא היה לר"ג בר רבי בן בשם רבן שמעון כי היו לו אך שני בנים ר' יהודה נשיאה ור' הלל.
ב(אס גם נאמר שהיה לו בן בשם שמעון לא היה מעולם נשיא להקרא בשם "רבן",
ג(איך יכול להיות ר' שמעון ב"ב תלמיד ר"א בן פרת מי שהיה תלמיד ר' יוחנן ,אס רבן שמעין ב"נ היה תלמידו ולא ראה שבירושלמי נקרא ר' אליעזר התנא בשם ר' לעזר במה

פעמים בידוע, ד(ידוע שנם ר' יוחנן לא נזכר בתוספתא וא"כ איך יזכר שמעון בר כהנא תלמיד ר"א בתוספתא ו ומצינו בתוספתא יבמות פ"ר ה"ד וירושלמי יבמות פ"ב סהי"א מעשה בלסטים אחד שנתפס בקיסרין שבקפורקיא וכשהיה וכשהיה יוצא ליהרג א"ל צאו ואמרו לאשתו של שמעון בר כהנא שהרגתיו בכניסתו ללוד ובא מעשה לפני חכמים וקיימו את דבריו א"ל ר' יהודה משם ראיה וכו'.

והשערת סה"ד שאין זה התנא ר"ש בר כהנא אך איש אחר בשם זה ולכן חלקו לשנים, אבל איני יודע למה חלקו לשנים ואדרבא משם משמע ששמעון ב"כ הנהרג הוא התלמיד דר"א כידוע שר"א היה מקום מושבו בלוד וכן ישב שם תלמידו ושם נהרג וצ"ע.

ר' שמעון בר כרסנא.

נזכר אך בירושלמי והיה תלמידו דר' אחא שאמר תמיד בשמו כשבת פ"א רה"ח, עירובין פ"א ה"ז (פ"ג סה"ד, וברי"ף ספ"א דעירובין גורס ר"ש בר ביסנא), יומא פ"ג ה"ח, ביצה פ"ה ה"ח, ע"ז רפ"א.

ומצינו ע"ז פ"א ה"א ר"ש בר ברסנא בשם ר' אחא וצ"ל בר כרסנא.

ונשתבש יותר בדמאי פ"ג סה"א ושם ר' שמעון בר סני בשם ר' אחא וצ"ל בר כרסנא, והטעות בא שהיה כתוב בר כרסני ונשמט חד בר ותיבת כרסני נחלק לשתים ומכ"ף נעשה בי"ת.

ונזכר תרומות פ"ב ה"ג, מעשרות פ"א ה"ב, חלה פ"ד סה"ג, שבת רפ"ג.

ומצינו שבת רפ"א־ב: ר' אלעזר בשם ר"ש כרסנא ונראה שצ"ל ר"א בר' יוסי בשם ר"ש בר כרסנא, והוא ר' אלעזר ב"ר יוסי האחרון.

שמעון בן לוגא.

ערך ר' ישמעאל בן לוגא.

ר' שמעון בן לוי.

נזכר קידושין מ , :אבל המאמר מיבא סוכה נב .ושם ר"ש בן לקיש, ובחולין נז: (לגרסת דק"ס) שאל ר' יוסי בן נהוראי את ר"ש בן לוי.

וכן נזכר תנחומא בהר־ז, ויק"ר פט"ז־ז,

ומדי שמואל פי"ח־ד מאמרו היק" כל שהוא רחמן על אכזרים סוף שהוא נעשה אכזר על רחמנים (כצ"ל), ובילקוט שם מובא המאמר ע"ש ריב"ל. ובילקוט ישעיה רמז שלו ר' אבא בשם ר"ש בן לוי ובילקוט שהש"ר רמז תתקפ"ח ר' תחליפא דקסרין בש"ר שטעון בן לוי, וצ"ל בבשהש"ר פ"ד פ' נפת בשם ר' שמעון בן לקיש.

ר' שמעון בן לקיש - ריש לקיש.

ע"פ רוב נקרא בבבלי בשם ריש לקיש, ובירושלמי בשם ר"ש בן לקיש ואך בסנהדרין נקרא בכמה מקומות בשם ריש לקיש ועור באיזה מקומות. בדבר הנחל בענקים הזה אשר עליי אטרויוטא ט :מאן דמשתעי ר"לבהדיה בשוקאיהבו ליה עסקא בלא סהדי ,באה ערבוביא נחלה יש שרוצים לומר ששני ר"ל הוי כדמובא בתורה מציון ש"יד חוברת ד' כח .מאת החכם ,ר"ש דוד שאחר היה בן דורו דרכינו הקדוש ואפשר שהיה עוד קשיש טובא מרבי והשני ניסו י דרי יוחנן ,וכבר אמר החכם כדי לתקן י שניאה 'אחת צריכין אנו לעשית שניאית רבות ,אבל כל דבריו ישא רוח ,וקישייתו מב"ר פע"ח שבשעת הליו של רבי הלך ר"ל למשאל בשלומו ורבי בקשו שיתפלל עליו ,וכן שם רפ"פ שיוסי מעונאה פגע בכבוד הנשיא הוא רבי אשר היטב חרה לו וברמשא הלך ר"ל לפייס את רבי, במחילה טעה טעות נ ח ל שחשב שזה רבי רבינו הקדוש ולא ידע שכל הנשיאים היו נקראין בירושלמי ובמדרשים)שהעתיקו ע" 1רוב דבריהם מירושלמי(בשם רבי ,ורבי זה שבקש לר"ל שיתפלל עליו הוא נכד נכדו של רבי היינו ר"י נשיאה השני אשד נם ר"ל יעצמו לא היה מתחלה מאוהביו כמביאר בערכו ,ואח"כ היה מאוהביו הנאמנים ,ולפי דעתי אין ראוי יותר לטפל בדבריו שאין להם שום יסוד. ויש שרוצים לומר שהיה עוד קודם בן עזאי ע"פ מה שמובא בפדר"א פמ"ג שאמר בן עזאי בא וראה כח התשובה מרשב"ל שהיה הוא ושני רעיו גוזלים וחומסים — והוא שב בתשובה — והיה עוסק בתורה כל ימיו — וביום שמת מתו שני רעיו השודדים ונתנו לרשב"ל חלק החיים ולשני רעיו בשאול תחתיות, אבל כבר העיר בצדק הגאון רד"ל בפירושו על הפדר"א שט"ס נפל בספרים בשם בן עזאי.

אבל האמת הברור שאך ורק הד ר' שמעון בן לקיש הוה וכאשר נבאר.

השם לקיש אם הוא שם אביו או שהוא שם עיר כדעת הרב ראה"וו כבית תלמוד שנה ג' לא נודע לנו, יען שלא נמצא בשום מקום עיר בשם לקיש, ומה שקיצרו את שמו וקראוהו בשם ריש לקיש כבר העיר ע"ז הגאון ר"י פיק ודעתו שהוא באשמת המדפיסים הראשונים נשתנה מרשב"ל לריש לקיש, וקשה לומר כן ולשבש בכל המקומות שנקרא בשם ר"ל, וכן מובא בדק"ס בכל הכ"י כמה פעמים בשם ריש לקיש, אבל טעם האמיתי נעלם ממנו למה קצרו שמו, ואך זאת ידוע לנו שקרא את עצמו בשם "בר לקישא" במגילה כח: וכן קראו ר' יוחנן כב"מ פד.

אבותיו ידוע לנו שהיו מגדולי הדור כשבת קיט: שא"ל ר"ל לר' יהודה נשיאה ב) "כך מקובלני מאבותי" ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה.

והנה דעת ר"ת בתוס' ב"מ פד .ד"ה אי הדרת ,שמתחלה היה ר"ל תלמיד חכם ואח"כ פרק מעליו עול תורה ונעשה ע"ה ,וכן כתבו עירובין סהז שר"ל היה גברא רבה מקורם ,ובמחילה מעצמותיהם הקדושים ,איך אפשר לומר ,על קדוש ישראל כן ,ועוד ממקום שהביאו ראיה

לדבריהם משם מוכח ממש להיפוך שאסרו שם ב"מ פד ,אקדייה ואתנייה ,איך אפשר לומר שאם היה מקודם גברא רבה שישכח גס לקרות בתודה או גם לשבח האי"ב? ומעירובין סה. :שאמרו ר"ל ותלמידי דר' חגיגא איקלעו — א"ל ר"ל גשבור ולכשנניע אצל רבותיגו שבדרום גשאל להם אתו שיילו לר' אפס, ואמרו שם בתים' שרי אפם חי אחר רבי אך ב' שגיס ומחצה אם כן תיכף אחר פטירת דבי היה כבר ר"ל גדול הדור, ובימי ר' חגיגא מציגו סגהדרין פ"א ה"ב ד' חגיגא פתח ,ר' יוחגן ור"ל חתמין. ובן גדה ספ"ב ר' חגיגא הוה שרי בציפורין והוה ר"יור"ל שרויקתמן ולא הוה מצרף לו עימיה — חד זמן צרפון עימיה אמרין מה חמא רבי משגח עליגן ובו /ובזמן ר' יהודה נשיאה הראשון ור' אושעיה מציגו יבמות גז .שבעי מיגיה ר' יוחגן מר' "אושעיה ולא אמר לו ולא מידי לסוף אתא גברא רבה ומגו ר"ל ופשט ליה א"ל ר"י גשיאה לד' אושעיה אטו ר' יוחגן לא• גברא רבה הוא ובו /וזה היה עור טרם שמלך ר' יוחגן בטבריא והיו כולם בציפורי ור' אפס ואח"כ ר' חנינא היו מראשי ישיבה שם ור"ל ור"י היו מתלמידיהם הגדולים א"ב איך אפשר לעלות על הרעת לומר שפתאום יעזוב ר"ל דרכו ותורתו י ולדבק עם חומסץ וגזלגין ולשכח כל תורתו? אך האמת יורה דרכו שמעולם לא היה גברא רבה טרם שאירע המעשה עם ר' יוחגן והיה אז עיר •בעצם ימי עלומיו וכאשר נבאר. כפי הנראה נולד בציפורי מקום רבינו הקדוש חכה עיר לראותו כביצה פ"ה ה"ב ר' יוחגן ורשב"ל אמרי לא זכינן לאורייתא אלא בגין דחזינן לאצבעותיה דרבי מן גולגיקין דידיה ,אבל ר' יוחגן היה קשיש מר"ל ,כי ר"י זכה להיות מתלמידיו הקטגים דרבי ושמע ממגו הלכות ,אבל ד"ל היה ילד וזבד ,אך לראותו ,וזה שמציגו חולין גד .ששאל ר"ל לר' יוחגן מגו רב ומגו רב ולא ידעגא ליה ,א"ל ר' יוחגן ולא גהירא ליה לאותו תלמיד ששימש את דבי רבה ודי"ח ,וזה כמו שאמרנו שרי יוחגן שהיה בפטירת רבי לערך טו' שנה כמבואר בערכו ,לכן ידע היטב את רב ונדולתו בעיני רבי ,אבל ר"ל אף שהיה בן משפחה גדולה בציפורי וזבה לראות את רבי, אבל לא ידע את רב וגדולתו ,ולכן לא מציגו

בשום מקים שיאמר ר״ל בשם רבי, והילד הזה הוגן מאת הטבע בגמרות גפלאה שלא התיירא מפגי כל ,והתחבר עם אגשים גבורי חיל כמותו ויהי עליהם לראש וגטה מן אורח הישר ולא שם לבו לתורה אף שאבותיו היו גדולי הדור, וגשאר לגו זברוגות ממעשיו בימים ההם טה שים־פר גיטין מז .שזבן גפשיה ללודאיוסטך על גבורתו שיבער הרשעה מקרב הארץ את כת האוכלים בשר אדם, ובאשר ימיפר שם שהמית את כולם והיה זאת תמיד לשיחה בפיו לאמר אלו זנגת גפשך ללודין כירושלמי תרומות פ״ח ה״ג. וכן גם כשהיה כבר מראשי גדולי הדור יסופר עליו בירושלמי תרומות ספ״ח שר׳ אימי תפשוהו גזלגין עד שר׳ יונתן התייאש ממגו ,אך רשב״לאמר אגי ארדוף אחריהם ואהרוג אותם או אני אהרג ,וסוף היה שהצילו מידם. וכן יסופר שם שפ״א חמסו לסטים מר׳ ייחגן כל ממוגו ור״ל רדף אחריהם יהשיגם והשיבו את כל רכושו. ירי ייחגן שידע היטב את ר״ל מנעוריו וראה אותי איך שמעט מעט הטה מן דרך הישר ומתחבר לרשעים ,השתוקק מאוד להחזירו למוטב ,וכבר היה אז ר״ל בעצם ימי עלומיו והנה אנה ה׳ לידו כאשר יסופר ב״מ פד .שר״י סחי בירדנא ור״ל היה אז שם מעבר לירדן וחשב שרואה אשה יפה ושיור לירדנא אבתריה א״ל ר׳ יוחנן הילך לאורייתא א״ל ש־פרך לנש /אז מצא ר׳ יוחנן שעת הכושר להחזירי למיטב יא״ל א• הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי)ואף שד׳ יוחנן היה קשיש ממנו הרבה ערך כעשר שנים ואחותו שהיתה עוד כבירה לימים מאחיה או תואמית שר״י לא היה לו אב ואם מיום הולדו, אבל גם ר׳ יוחנן היה עוד בימי עלומיו לכן נתרצה ר״ל לזה ולכן קראו ר׳ יוחנן בחולין יח: גיסא ,כן הוא בנמוקי יוסף שם(קביל עליה

בעי למיהרר לאתרי מאניה ולא מצי חרר ,אקרייה ואתנייה ושריד נברא רבה. ועמלו בתורה נדלה כל כך עד ששם לילות כימים וכמו שאמר לא איברי סיהרא אלא לנירמא עירובין סה .,.וברכות פ״א ה״א אמרו שר״ל היה מהרהר בד״ת כ״כ עד שיצא מחוץ לתחום בשבת. והיה מסדר מתניתיה מ׳ זמנין כנגר מי יום שנתנה תורה ועייל לקמיה דר״י כתענית ח. ואז היו עוד בתיים כל נדולי י הדור רבותיו דרי יוחנן כר׳ חנינא ודי ינא/ ובר קפרא וריב״ל ודי אפס היו נדולי חכמי דרום ,ודי יהודה נשיאה נכד דבי היה הנשיא וראש לכל חכמי ישראל בסנהדרי ציפורי ,לכן כשידע בעצמו שכבר רכש לו חכמת התורה עזב את ביתו ונחלתו והלך לו לחכמי דרוס לקבל מפי הזקנים תלמידי רבי)וכבר בארנו בערך ר׳ אפס שחי שנים הרבה אחרי רבי ומקומו הקבוע היה בדרום ,ואך לעתים מזומנים היה בא לישיבת ציפורי ,תחת ר״ג ור״י נשיאה(.

וזה שאמרו כלאים פ"ט ה"ד .שצם ר"ל לרא־ת את ר' חייא בחלום וענוהו שר' חייא ריבץ תורה יותר ממנו ולא עוד אלא דהוא גלה ,א"ל ולא הוינא נלי? א"ל את הרת גלי למילף והיא גלי מלפא)פי' שר"ח כשבא לא"י לא נ א ללמוד כי נבר בא ותורתו בידו ובא אך להרביץ תורה וללמד אבל ריש לקיש יצא מעירו אך לקבל וללמוד), וזה כמו שאמרנו שהלך לו לדרום לקבל מפי גדולי הדור דשם.

ושם זכה עוד לקבל מבר קפרא וזה שמצינו ר"ל משום בר קפרא בפסחים טו א|פסחים טו., תענית ח., חגיגה כנ:, ב"מ כו., ב"ב לט: קנח:, זבחים צב ,.תרומות פ"ז ה"ג והרבה פעמים במדרשים.

וכן קבל מר' אפס כעירובין סה: ר"ל ותלמידי דר' חנינא — א"ל ר"ל נשכור ולכשיגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להם אתו שיילו לר' אפס וכו'.

וכן התרועע שם עם ריב"ל וקראו רבי כמו"ק פ"ב ה"ד שריב"ל שאל לרשב"ל א"ל אימת רבי שואל, והמאמר בב"ר ספ"מז חסר תיבת רבי.

ומה שמצינו מכות ב .ריב"ל בשם רשב"ל כבר נמחק תיבת בשם רשב"ל וכן ליתא בילקיט דברים רמז תתק"כג.

וכן קבל מכל חכמי הדור כדמצינו שאמר משמיה דחזקיה כב"ק ט.: בשם רב חילפיי כגדר פ"ו ה"י. וכן אמר משמיה דר' יהודה ברי חניגא כעירובין יא) .ואמרו שם יא :שהיה רבו(, כתובות פ"ר ה"ח. וכן אמר משום אבא כהן ברקלא כב"מ י .5 וב"ב פ"חה"ג משום אבא בר דלייה. משים לוי סבא בעירובין צז.: ובירושלמי שם פ"י ה"ב גשם לוי סיכיא •וביומא פ"ח ה"ו ר"ש בשם ר' לוי סיכיא צ"ל רשנ"ל. ר"ל א"ר סמיא נינמות ער. ר"ל נשם ר"ש נר כהגא נפסחים פ"ג ה"ב יעיין ערכו. משום בר תוטגי כשבת עא. וכשחזר לציפורי אז היה כבר ראוי להיות מתלמידיו הגדולים דרי יהודה נשיאה כגדר כ .יתיב ר"ל קמיה דר"י

נשיאה ויתיב וקא אמד — א"ל תיב לא שבקת רווחא לתלמידא.

ואמר בשמו כשבת קל ,:פסחים קיט,: מו"ק כ ,.בבורות בנ ,.נדה ט :טו .מא,: תרומות פ"א סה"א ,פסחים פ"ר ה"ד, סוכה פ"נ ה"א ,מו"ק פ"ג ה"ה ,כתובות פ"א ה"ב ,נדה פ"א ה"ה.

ובשבת קיט :אמר לר' יהודה נשיאה ב' כך מקובלני מאבותיך.

ואז קבל גם מר' אושעיא, בעי ממנו ביבמות נז ,.אמר בשמו קידושין פ,. פסחים לד ,:בכורות יג ,.מעילה ז,: נדה יח :כה. והיה ר' אושעיא נדול כ"כ בעיניו עד שקראו אבי המשנה כב"ק פ"ד ה"ו ,אבל 'ר"ל היה אז כבר גדול הדור כמפורש יבמות נז. וכן

קבל מר' חנינא ,בעי מיניה כשבת קיר ,.ע"ז יא ,:אמר משמיה כעירובין פ ,.ובסנהדרץ פ"א ה"ב ד' חנינא פתח ור"י ורשב"ל חותמין. ובן קבל מר' ינאי ואמר בשמו כעידוכין יא ,:סוכה יז ,:יימא לז ,:ב"ק נב ,.ב"מ כו ,:מעילה יח. וכן היה דיבורו עם ר' יונתן כירושלמי עירובין פ"ו ה"ר. אבל מה שמצינו כתובות מט .ר"ל משום ר' יוסי כ"ר חנינא הוא ט"סוצ"ל משום ר' יהודה בר"ח כי כן הוא בכתובות פ"ר ה"ח. ובן בכוכה פ"א ה"א־נ .רשב"ל כשם ר' יוסי בר"ח צ"ל ר' יהודה בר' חנינא בכלאים פ"ר ה"ב. וכן היה בידו קבלות מהראשונים שאמר בשם ראב"ע בב"ר פ"ט־נ. נשם ר"ש בן מנסיא כויק"ר פ"כ־ב. ונס"הד מניא שר"ל מפרש דנרי רנ אנדומי נד המדורי ונונתו לסונה נ,. ובמחילה מבכורו שודאי לא היה הנמרא סיכה אז לפניו כי שם חולק ר"ל עם רב אבדימי בר המדורי שאמרו מאי חוצלות א"ר אברימי ב"ה מרזובלי, מאי מרזובלי א"ר אבא מזבלי, רשב"ל אמר מחצלות ממש, והוא מפרש תיבת חוצלות.

וכשנפטרו כל זקני הדור ור' יוחנן יסד ישיבתו הגדולה בטבריא וכתר הנשיאות נתפרדה מכתר התורה כי ר' יהודה גשיאה השני לא הגיע למעלת אבותיו להיות גם ריש מתיבתא, היה רשב"ל הראש והראשון בישיבתו, ואף שבראשונה היה תלמיד ר' יוחנן כגיטין יט. שאמר לו ר"ל לר"י והלא למרתנו רבינו, וכן חולין קלט א|חולין קלט. וברכות לא. שאמרו בפירוש שר"י היה רבו ובמעילה ז: ארי"י על ר"ל קצתינון לרגלוהי דינוקא (לפי שר"ל היה צעיר ממנו, רש"י), אבל אח"כ נתעלה ר"ל כ"כ עד שהחשיבו ר' יוחנן לחבר ממש ככתובות נד: שאר"י מה אעשה שכנגדי (אנוש כערכי, רש"י) חולק עלי, וביבמות צב: א"ל ר"ל לר"י אי לאו דקלסך גברא רבה הוה אמינא לך וכו'.

ור' יוחנן קראו מר ביומא ג:. ובעירובין פ"א ה"א כף רשב"ל לר"י וטלטל.

וברכות פ"ח ה"ז קראו לר"י ורשב"ל שני גדולי עולם, ולא על חנם ארי"י שאם אין רשב"ל בבהמ"ד חסר לו ידו אחת כירושלמי הוריות רפ"ג וסנהדרין רפ"ב, כי היה באמת כמו יר ימינו כאשר יסופר בבא קמא קיז א|ב"ק קיז. כשבא רב כהנא מבבל לא"י וכשבא לבהמ"ד דר"י אשכחיה לר"ל דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן (ופירש"י היה מחזר להם מה שדרש ר"י לפי שר"ל חכם גדול היה ולאחר ששמעו כולם מפי הרב חוזר ומכוונה בידם) אמר להו ריש לקיש היכא וכו', וזה אות ששמו היה הולך וגדול גם בבבל שר"כ שאל אך ר"ל היכא.

ובל"ס אירע כמה פעמים כשלא היה יכול ר"י לבא למתיבתא היה אז ר"ל במקים הריש מתיבתא, ולכן מצינו שהיה לו מתורגמן בשם ר' יהודה בר נחמני בחגיגה טז. כתובות ח. ובסנהדרין כד. אמרו כל הרואה את רשב"ל בבהמ"ד כאלו עוקר הרים וטוחנן זו בזו.

ובכל הש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים מלאים מהלכות ואגדות דר"י ור"ל.
וכן ר"י ור"ל דאמרי תדוייהו כברכות לג .שבת עה ,:פסחיט כט :ר"ה טו:" כתיבות פד:" גדרים מב .ב"ב קעא,: שבועות בא." מגחות סח .,גדה כב :מו.: ובן מציגו איתיביה ר' יוחנן לר"ל כחגיגה ז .,יבמות י ,:חולין קב .ועוד בכמה מקומות.
אבל מה שאמרו שבת טו: אמר ר' יוחנן אמר ריש לקיש ליתא בדפוסים ישנים תיבת אר"י.
וכן מה שמצינו כתובות פ"ד ה"ד ר' יוסי בר' בון ר' יוחנן בשם ר"ש בן לקיש צ"ל בשם רשב"י ככתובות מו.
וידעו כל העם שהוא איש מורם מעם ויען שטבעו היה מנעוריו להשתרר ולהיות ראש ,לכן ג"כ אח"כ לא נשא פני כל ואך האמת היה נגד עיניו, וגם להנשיא ר' יהודה נשיאה השני לא נשא פניו כאשר יסופר בירושלמי הוריות רפ"ג וסנהדרין רפ"ב שאר"ל נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של ג' — שמע ר"י נשייא וכעס, וברח ר"ל לדא מוגדלא או לכפר חיטיא, למחר סלק ר' יוחנן לבית ועדא וסלק ר"י נשיא לבית ועדא ושאל לר"י למה לית מרי א"ל מילה דאורייתא שרי טפח בחדא ידיה א"ל ובחרא טפחין? א"ל יען שחסר לי ירי האחרת והוא ר"ל, אמר לו למחר אנא ואת גיפיק לקרמיה, וכשבאו להוציאו אייל ר"ל להגשיא מה אתון סברין מה דחיל מיגכון הויגא מגע אולפנא דרחמנא ? ואז אירע שדבי גשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר ,מה עשה ר"ל אוקמיה ליהודה בר נחמני מתורגמניה וקם גחין עליה ולא אמר לו ולא מידי, פתח ואמר הוי אומר לעץ וכוי כסנהדרין ז:.
אבל אח"כ נעשו אוהבים ז"לז כע"ז ו: ששאל ר"י נשיאה לר"ל מה יעשה עם הדינרא ששדר לו ההוא מינא ביום אידו ור"ל אסר לו כירושלמי ע"ז רפ"א שר"ל ביקש לגדור הדבר.
וכן ב"ב ז .כשהנשיא רמא שורא אדרבנן א"ל ר"ל רבנן לא צריכי נטירותא.
ובשבת קיט .אמר לו כך מקובלני — מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקית של בית רבן מחריבין אותה וע"ז שלח הנשיא לרי חייא ב"א ורי אסי ורי אמי לעבור בכל ערי ישראל כחגיגה פ"א ה"ז.
והנשיא היה מיכן תמיד לעזור לר"ל בכח הנשיאות שלו, כאשר יסופר כתובות פ"ט ה"ב שאייתי רשב"ל עבדוי דר"י נשיא ואפיק מינה.
ובברכות מד. יסיפר שפ"א אכל ר"ל פ־רות גינוסר עד דמריד ושדר ר"י נשיאה באלושי אבתריה והביאהו לביתו.

וב"ר פע"ח־יב ר"ל סליק למשאל בשלמיה דרבינו (והוא ר"י נשיאה השני שכל הנשיאים היו נקראין בשם רבי או רבינו) א"ל צלי עלי דהדא מלכותא בישא סגין א"ל לא תסב מן בר אנש כלום ולית את יהיב כלום.

והתורה ולומדיה היו חביבין עליו כ"כ עד שיסופר עליו מנילה בח :שפ"א הוה קא אזיל באורחא מטא אורקמא דמיא אתא ההוא נברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה)שזה היה גהשב לכבוד גדול לאותו האיש שזכה לשמש את ר"ל(

אמר

לו

קרית א"ל קרינא ,תנית ,תנינא ד' סדרי משנה ,א"ל פסלת לך ד' מירי וטענת בר לקישא אכתפדו שרי בר לקישא במיא ,א"ל .ניחא לי ראשמעינן למר)שאשמש לאמגי(א"ל ר"ל אי הבי גמור מיגי הא מלתא דארי"ז במת ישראל הן דחמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים. (ולא שא"ל הדין משמיה דר"ז כי ר"ז היה מאוחר ממנו אך הוא לשון הגמרא יען שעל שם ר"ז נקבעה ההלכה הזאת בב"המד אבל הדין היה ישן נושן וכאשר בארנו בכמה מקומות, וכן הוא בהגהות יעבץ).

וכן מצינו ביק פ"ח ה"ו שאחד בייש לר' יהודה בר חנינא וקנסיה ר"ל לטרא דדהבא.

והנה אף שהיה נקרא בשם תקיף דא"י כיוטא ט :שאמרו ר"ל הוה סהי בירדנא אתא רבב"ח יהיב ליה ידיה אייל אלהה סנינא לבו)לבני בבל(ופריך הנמרא ור"ל מי משתעי בהדי רבב"ח ומה ר"א מרא דא"י הוה ולא הוה משתעי בהדי, רמאן דמשתעי ר"ל בהרי בשוקא יהבו ליה עסקא בלא סהדי.

אבל לא עשה זאת חו"ש מרוע לב וכאשר אמרו חולין קכב .יתיב ר"ל וקא מיבעי ליה — אמר לו ר' ישמעאל)צ"ל ר' שמעון(בר אבא הכי אמר ריכ"ל — (,ואמרו תא א"ל תיב לקילי)י חזי מה בין תקיפי דא"י לחסידי בבל. וכן סוכה כ .שאמר הריני כפרת ר' חייא ובניו שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה — הלל הבבלי ויסדה — עלו ר' חייא ובניו ויסדוה.

וכן יסופר הוריות פ"ג ה"ד שרש"בל עאל לבצרה והוה תמן חד בשם אבין רמאי שהיה מרמה במצות — נטלו והשיבי אצלו וקרא עליו מחן אדם ירחיב לו.

והנה מצינו כתובית כה ג שבעם על ר' אלעזר מה שלא אמד ההלכה משמיה דר' יוחנן.

וכן יבמות עב :כשא"ל ר"י לר"ל ראיתי לבן פרת שיושב ודורש כמשה מפי הנבורה א"ל ר"ל דיריה היא ? מתניהא היא. .ובן זבחים ה ,אמר לר"א זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא ,קאימגא אגא משגה שלמה ואת אמרת ובו' ,אין זה ח"וש מרוע לבב או שהיה

לו איזה שגאה פרטי גגד ר"א ,אך יען שר"א היה כמו תלמיד חבר לרש"בל וכדמציגו בכורות בו :ר"א אר"ל, וכן מגחות צג :שר"א אזל ואמר שמעתא דר"ל ולא אמר משמיה איקפד ר"ל ,והקשת ר"ל על דברי עצמו ור"א אישתיק ,ולבתר דגח דעתיה דד"ל א"ל ט"ט לא תימא לי וכוי ,ולכן לא על חנם הקפיד עליו ר"ל וזה כדי להעטידו על דרך האמת לומר דבר בשם אומרו שבזה הקפיד מאוד גם ר"י בעצמו. וכן המעשה דסגהדרין כו .מה שקרא לרי חייא גר זרגוקי ור"ש כן יהוצדק רועי בקר היה הצדק עמו יען שהם הקגיטו את דש"כל כמבואר שם .וגם ר"י גתן צדק לר"ל ,ובמקום האמת לא נשא נם פני ר' יוחנן כסגהדרין צו. שאמר טבא דנפחא)ד' יצחק נפחא(מדבר נפחא)ר' יוחנן(. ממרותיו היקרות מצינו ברכות לא. שלא מלא שחוק פיו מיום ששמע מר"י שאסור לעשות כן. והודה על האמת כירושלמי דמאי פ"ב ה"ג שר"ל סליק לנכי אילין דבית ר' יגאי וברחו הגשים ממגו כדי שלא יגעו בו א"ל ע"ה אגי אצל טהרות. ומאמריו היקרים ברכות ה .לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצ"הר ,כל העוסק בתורה יסורין ברלין הימגו. ושם ח .כל מי שיש לי בית הכגסת בעירו ואיגו גכגס שם להתפלל גקרא שכן רע .ושם י :מאי קיר מקירות לבו. ובעירוב ! צט .אמר כיח בפגי רבו חייב מיתה. ובירושלמי ברבות פפ"ט הזהיר לתלמידיו ואמר שישקדו על התורה תדירה כי אם יום תעזבגי יומים אעזבך. ,

1199

ובכל גדולתו ותפארתו לא נהנה מכנוד התורה אך התפרנס מנכסיו והיה הוא בעצמו שומר פרדסיו כמו"ק יז .ר"ל הוה מנטר פרדיסא אתא ההוא נברא וקאכיל תאיני רמא ביה קלא ולא אשנה ביה ושמתיה ,א"ל ההוא נברא אדרבא ליהוי ההוא גברא)ר*ל(בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי גתחייבתי לך ,אתא לבי מדרשא א"ל שלו נידוי, שלך אינו נידוי והיה צריך לילך לבי נשיאת שיתיר לו, ובדוי"ד ח"ג צד 72יאמר "אחרי כל "גדולת ר"ל לא זכה לשבת ראש אמנם "אין כל חדש — כי בדבר אחד היה ר" ל "מתגגד לרוב חכמי דורו והוא בבחיגת "משגיוה החיצוגיות — והעמיד כלל "ופרסמו כל משגה דלא מתגיא בחבורה "אין סומבין עליה ירושלמי עירובין פ"א "ה"ו ,ולא לבד שגהג כמשפט הזה עם "חכמים ביגוגים שבדור אך גם לדי "יוחגן לא גשא פגים והיה מסרב מלקבל "סמגו ברייתא באסרו אין לגו צורך בזה "כי משגה שלמה שגה לו רבי ירושלמי "כלאים פ"א ה"ו ,ב"ק ספ"ה— ועתה "יובן הדבר למה ד"ל עם כל חכמתו "ומעלותיו לא הצליח להתעלה ולשבת "ראש וישב עד יום מותו לפני ר' יוחגן"• עכ"ל. והנה מה שעושה הספד על ר"ל ומזלו הרע בחנם יכאב לבו כי בל"ס אלו היה רוצה ר"ל להפרד מעל גיסי ורבו האהוב לו אז היה הולך לעיר אחרת והיה

מיסד שמה ישיבה גדולה אחרי כי כבר גתבטלר הסגהדרין מישראל ואך בתים לתורה לקחו מקומן .ובאשר אגו דואין שר"ל ישב כל ימיו עם ר' יוחגן אות הוא על יקרת לגו שכל מגמתו וחפצו היה שמרכז התורה יהיר' במק"א וכידוע שר' יוחגן לא לבד שהיה ריש הדור בא"י אבל גם בבבל היו דבריו גשמעין כדברי האורים אחרי פטירת רב ושמואל ,וכשם טוב היא זו ? וכן מציגו הלשון הזה בכל הזה זכה ר"ל כמו ר' יוחנן בי הלכות הש"ס ,וא"כ מה סירוב יש בדבר הלא שניהם בשוין הובאו לישיבות בבל ,ואם אך העמידו על האמת. היה חי אחרי ר' יוחנן אז בל"ס היה ומה שאמר החכם הג"ל שהעמיד הכלל ר"ל הדיש מתיבתא אחריו ,אבל יען ופרסמו כל משגה דלא מתגיא בחבורה שר"י היה בנעוריו רבו המובהק דר"ל אין סומבין עליה ,שחוק עשה לגו החכם ונם היה קשיש ממנו לכן מלך ר' יוחנן ,הזה הלא כבר ידוע ומפורסם כלל יותר ור"ל לא היה יכול להניע למדרנת ר"י גדול מזה מה שאמרו חולין קמא .שכל כי "דבר אחד לדור" ,אבל כבר בארנו מתגיתא דלא מתגיא בי ר"ח ודי אושעיא לעיל שר"ל היה כמו יד ימינו דרי־י משבשתא היא ,ושכל הבריא מחייב ולפעמים נם כמקים הדיש מתיבתא ,לכן שאם בא איזה תלמיד לב"המר והביא אין לנו להצטער ע"ז כי נם ר"ל לא ברייתא בידו לא קבלו ממגו עד אשר הצטער מימיו. חקרו ודרשו אם יש לסמוך עליו ואם אבל מה שכתב ההכם ווייס אשר נם אינה משובשת היא בידו. ועוד לא ראה מה שמפורש גיטין פ"ג לר' יוחנן לא נשא פניס וזה היה חטאו שלא הצליח להתעלה ולשבת ראש ,ה"א אר"י ברי בון לא דרש"בל מתרים במחילה מכבודו שגן בפשט הפשוט לקבל ר"י אלא — כד שמע מתגיתא בירושלמי כלאים וב"ק שס)שהוא מאמר הוא סמך עלה ,כד דלא שמע מתגיתא אחד(,וזה לשון הירושלמי שם ,הזאב הוא מבטל דעתיה מקימי דעתיה דר' הכלב — אע"פ שדומין ז"לז כלאימ ז"בז ,יוחגן. ומקשי שם הגמרא עוף לא תגיגא ? א"ר תלמידיו ואומרי מאמריו. יוחגן אייתיתיה מן דבר דליה)שאמר(כמעט בל תלמידיו דר' יוחגן היו גס אע"פ תרגגול עם הפסיוגי — עם הטווס תלמידי דר"לכמו רש"בל שדוטין ז"לז כלאים ז"בז ,וע"ז בא ר' אבא ארש"בל כשבת סג .,גיטין ג.: חיה ובן ויאמר משנה שלמה שנה רבי ר' אבא בר זבדא בשמו בשביעית פ"ב בבבלי ממש ועוף כיוצא בהן ,וכן הוא ה"ה. ב"ק נה .ושם מובא על המשנה אך דברי ר' אבא בר כהגא בשמו כבלאים פ"ג ר"ל שאמד כאן שנה .רבי תרננול טווס סה"א. ופסיוני כלאים ז"בז ,ודבר פשוט,הוא ד' אבדומי דחיפי בשמו כתדומית לכל בר בי רב שר' יוחנן לא הרניש פ"ג ה"ג. בהשקפה הראשונה שכבר סתמה רבי ר' אבהו אד"ל כברכות מז .,פסחים במשנה ולכן רצה להוכיח הדין מן מו .,ביצה יג .,פסרר"כ קלא.: הברייתא דבר דליה ,ור"ל העמידו על

• ר' אבין בשמו כפסחים פ"ר ה"ד. האמת שאין אנו צריכין לזה יען שכבר כי אתא רבין אר"ל בפסחים גו,: נשנית הדין במשנה .וזה ממש כמו שאמר כתובות נג .פב" ב"מ קב .קג.. אילפא תענית כא .שכל מתנייתא דר"ח ר' אבין בר חייא אמר קימי רש"בל ור' אושעיא יכול להראות מקורם במשנת כתרומות פ"ו סה"א. רבי ,וממש כן אמד ר' יוחנן לד' ינאי ר' אייבו משמו בפסחים מו. רבו מכות כא :כשאמר ר' ינאי החופה ר' אילעא אר"ל ככתובות מט.: בכלאים לוקה א"ל ר"י לאו משנתנו ד' אלעזר אר"ל בבכורות בו ,:ובזבחים ה .ר"ל רמי על מעוהי בי מדרשא ומקשי אייל ר' אלעזר — ור"ל השיב לו. ר' אלעזר בר מלאי משמו כשבת קלט.. ר' אמי אר"ל כברכות)ג :לגרסת דק"ס(נג ,:חנינה כד ,:יבמות צה ,.בבורות נג.: ר' אסי ארש"בל כשבת סג .בכורות כה ,.ובבריתות כה :א"ר יוסי אר"ל צ"ל ר' אסי ,ובשבת מת :א"ר אסי הורד. ר"ל בצירן. אפרים ספרא י תלמידו אמר משמו סוף ב"מ. רב ביבי אר"ל כמכות יז .זבחים קיר.. ר' נוריון בשמו כניטיו פ"ה ה"ה. נמליאל זונא הוה מיסתמיך ברש"בל)ש-צימש לר"ל(בע"ז פ"נ ה"א ,ובסוכה פ"נ ה"א נמליאל זינא עבד סוכה בתוך רש"הר עבר רש"בל א"ל מאן שריא לך. ר"ז אר"ל כעירובין פ. זעירי ,ביומא ט :אמרו ר"ל הוי סחי בירדנא — אר"פ שדי נברא ביניהו או ר"ל העירי ,ע"ש. ר' חייא בר אבא היד .מקרי — מתני בניה דר"ל ככתובות ח ,:ואמר בשמו בברכות פ"ח ה"ב ,מע"ש ספ"ה. ר' חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא היה תלמיד ר"ל ונפטר קודם ר"ל והוא הספידו כברכות פ"ב ה"ח. ר' חייא בר אשי אר"ל כן מביא בסה"ד ושננה הוא כי מצינו אך שחולק עליו כעירובין פ רב חייא בר יוסף ,בחולין נד .אמרו כי סליק ר"ח בר יוסף אשכחינהו לר"י ולר"ל ובו' ,ובתמורה ז .הקשה לר"ל. רב חמא בר עוקבא בשמו כשבתפ"ז סה"ב. רב הונא)חנא(בר רב קטינא ארש"בל כחולין יז.: ר' חנינא ענתייה בשמו .כע"ז פ"ה סה"א. '

)

1201

ר' יודא בר• ר' אמי גשמו כתרומות ספ"ב. ר' יהודה בר נחמני היה מתורגמניה דר"ל בחנינה טז .,כתובות ח.: ר' יונה בשטו כסוכה פ"נ ה"א, וטו"ק פ"נ ה"ה־יד .ר' יונה ור' יוסי בשמו. יוסי בר אשיקבשמו כסוכה פ"ד ה"ו. ד' יוסי ברי חנינא בשמו כנזיר כח,: ועיין ערכו. ד' יוסי ממלחיה ,כשנפטר סלקון דיי ור"ל לנמול לו חסד ,והיה שם עמהם ר' יצחק פסקאה כאיכ"ר פ"א־לז. רב יוסף בשמו כשבת צדי" • ר' ינאי ברי ישמעאל בשמו כעירובין פ"א ה"א־ה. ר' יעקב בר בון בשמו בשביעית פ"ג ה"ה. ר' יעקב בר אחא בשמו ככתובות פ"א ה"ב. ר' יעקב בר אידי בשמו כבלאים פ"ר. ה"ו. ר' יעקב בר אימי

בשמו ככתובות רפ"ו, ד' יעקב דכפר חנן בשמו כברכות פייה ה"ב. ר' יצחק אר"ל כע"ז יד ,.מנחות ד:. בכורות יא. יצחק בר איסטייה אמר ,רשב"ל בעי כיבסות פ"א ה"א־נ. ר' יצחק בר טבליי בשמו כיבטות פ"ח ה"ב. ר' יצחק בר מריון בשטו כילקוט תהלים רמז תתנט. ר' יצחק בר נחמני בשמו בבכורות יני" ר' ירמיה ארש"בל כשבתסנ ,.פסחים לד ,:כתובות ל נ ; ב"ק נה .עא" סנהדרין פא מכות יז" ר' ירמיה בר אבא אר"ל כתענית יא.: ר' ישמעאל בר זירוד אמר ,הכי אמר רש"בל בע"ז ל.. רב כהגא ארש"בל כשבת סג" ר' לוי בר חמא כברכות ה" סומה בר כתבה)שמא בו רקתא ,דד"ל(בשמו כבמ"ר פ"יד־א. סטיגא אר"ל כב"מ קיז) .וסירש"י שם חכם תלמיד ו"ל (,וב"ב פ"ח ה"ה ר' יוסטיגא קם קומי רש"בל. ר' סימון בשמו בש"ר פ"ג־ה. עילא אר"ל כפסחים גו ,.גיטין נ,: ב"מ ט :קא ,.זבחים לבז. ר' עזריה בשמו כתגחומא בראשית־טו, פסרר"כ קלאז. עקביה שאלו כסגהדרין פ"ר ה"ג. רב קטיגא אר"ל בבכורות מד .5 רבה בר איתי אר"ל בבריתות כד,. רבה בב"ח אר"ל בפסחים יח .לה. עו" ב"ב עב ז ,ע"ז סו.: וביומא ט ז יסופר שר"ל הוה סחי בירדנא אתא רבב"ח יהיב ליה ידיה א"ל ר"ל אלהה סגיגא לכו)לבני בבל על שלא עלו כולם בימי עזרא(ופריך הגמרא ור"ל מי מישתעי בהדי רבב"ח ומה ר"א דמרא דא"י הוה ולא הוה משתעי ר"ל בהריה ומשגי ר"פ שדי גברא ביגייהו ופי' שם בתום' שלא .היה מתחיל לדבר עמו אבל כשר"א היה מתחיל היה משיב לו ,ובפשטות הנמרא שהיה נזהר ר"ל לדבר עם שום אדם בשוק או בשאר מקומות חוץ לכ"המד ולכן לא קשה מידי ,שבב"המר בלי שום ספק היה גושא ונותן בהלכה נם עם הקטנים ממגו, וכדמצינו בפירוש נזיר בנ .כשאמר רבב"ת ארי" — א"ל ר"ל רשע קרית לתו - - אלא ,ושם לא התחיל רבב"ח לדבר אליו ,וזה במו שאמרנו שיעז ששמער"ל שאמר רכב"ח בשם ר"י העמידו תו"מי ר"ל על האמת ,וכן דיבר כמה פעמים עם ר"א ,אבל המעשה דיומא היה כשסח ר"ל בירדנא שם דקדק מאוד עם מי)לחמא ,דק"ס(

אר"ל

לדבר שלא יצא תקלה ע"י וזה ברור, רמי בר חמא אר"ל כע"ז מה" ר' שלמיני בשמו בב"ר פ"סח־יב. . ר' שמעון בר אבא)כצ"ל ושש ד' ישמעאל(אמר לר"ל הכי אמר ר"בל א"ל תיב לקבלי)יישר כחך(כחולין קבב. ר' שמעון בן אליקים הקשה לר"ל כע"ז לד.: ר' שמעון בן יאסיניא ארש"בל בבכורות מז,: ר' שמעון בר קיממיא או ביסנא או בן יאסינא ארש"בל כשבת עד.:, שמעון בר נרשיא בשמו בכלאים פ"ג סה"א וסה"ד, נשיג בניו וב"ב ופטירתו ואריכות ימיו. כל כותבי דברי ימי חיי רבותינו לא הרגישו שלריש לקיש היה שתי נשים, אחת היתה אחות ר' יוחנן ,והשגיהנשא לעת זקנותו וילדה לו בגים וכשגפטר

הגיח אחריו יתומים קטגים ,וגבאר זאת בראיות ברורות. הגה כבר הבאגו לעיל המעשה דב"ם פד .איך שהחזירו ר' יוחנן למוטב וא"ל יהיבנא לך אחותי דשפידי מיגאי ור"ל היה אז בעצם ימי עלומיו וגבורתו, ובל"ס קיים ר' יוחנן הבטחתו וגשא אחותי, וידוע שרי יוחנן מיום שגולד לא היה לו לא אב ולא אם כמפורש קידושין לא i א"ב אחותו או שהיתה אחותו הבכירה או גולדה תאומית עם ר' יוחנן ,ויסופר ב"מ שם יומא חד הוו מפלגי בי מרשא בעגין הסייף — מאימתי גמר מלאכתן ריי"א משיצרפם בכבשן ור"ל אמר משיצחצחן במים א"ל לסטאה בלסטיותידי ידע א"ל ומאי אהגת לי התם רבי קדו לי ,הבא רבי קרו לי ,א"ל אהגאי לך דאקרביגך תחת בגפי השכיגה ,חלש דעתיה דרי יוהגן חלש ר"ל ,אתאי

אחתיה קא בכיא א"ל עשה בשביל בני א"ל עזבה יתומיך אני אחיה — נח נפשיה דרש"בל ,והוד .קא מצטער ר"י בתריה טובא וכשהביאו לר"י את ראבפ א"ל את כבר לקישא ? בר לקישא כי הוד .אמינא מילתא הוו מקשי לי כד' קושייתא ובי ,הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היכא את כר לקישא — והוד .קא צווח עד דשף דעתיה מיניה בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה, והנה אם כי כל המעשה הזאת שמובא בדרך מליצי ואנדי כי באמת מיום שמחי ר' יוחנן בירדן עד שנפטר ר"ל עברו כמה עשרות בשנים כירוע שר"י האריך ימים רבים יותר ממאה שנה ,ור"ל אף שהיה צעיר ממנו לערך כעשר שנים היתאז לפי הערך כבן כה' שנה ,וכן בארנו שלא נפטר ר' יוחנן תיכף אחרי ר"ל וחי לערך כשלש שנים אחריו ע"כ היתה בין מעשה למעשה קרוב לשבעים שנה, אבל כן הוא דרך חז"ל לספר אך עקרי המעשיות תחלתן וסופן, וע"פ הדברים והאמת האלה איך נוכל לומר שר"ל הניח אחריו בנים קטנים התלוץ על שולחן אביהם והאם שרה רבת תשעים תלד ז ועוד יותר מפורש תענית ט :שאשכהיה ר' יוחנן לינוקא דר"ל א"ל אימא לי פסוקיך א"ל עשר תעשר וכוי ,ותו אשכחיה ר"י לינוקא דר"ל דיתיב ואמר אולת אדם וכוי ,דל עיניתוחזא ביה אתיא אימיה אפיקתיה אמרה ליה תא מקמיה דלא ליעבד לך כדעבד לאבוך ,ומזה אנו רואין בפירוש שר"ל הניח אחריו ב; קטן ,ואיך אפשר כזאת ,אך ברור לנו שאחות ריי ילדת לו בנים כמפירש כתיבות ח :שר' חייא בר אבא מקרי — מתני "בניר," דר"ל הוה ,ומפורש שם שמת לו ינוקא על פניו. ובן בת היה לו כניטין מז .שיפיר

1203

שם שטבעו היה שלא דאג מימיו מה יאכל למחר והיה אוכל ושותה)כל ימיו כל מה שהיה משתכר לא היה מצמצם להצניע ליום מחר, ר ש " /ולא קאי אזמן שזכן נפשית ללודאי שאז לא ד,יה לו עוד אשה ובנים(.

וכשמתה אשתו אחות ר' יוחנן אז גשא אשת לעת זקנותו, והיא ילדה לו בגים ולכן כשנפטר ר"ל הניח באמת בנים קטנים ואך טעות קטן נפל בב"מ פד. ותחת אתא אחתיה צ"ל אתא אתתיה וזה טעות קטן בכ"י בין חי"ת לת"ו, ואף שהוא ננד דעת רבינו רש"י שמפרש שם שהיא היתד .אחתיה דר"י אבד ידוע שרבותינו הראשונים לא דקדקו בזה או שהוא מאיזה תלמיד שסבר ששני המעשיות רשם המה אחד, וסמך לזה מצאתי בדק"ם שמביא מכ"י אתאי דביתהו. ואמרו ניטין מז .כשנפטר ר"ל שבק קבא דמיריקא וקרי אנפשיה ועזבו לאחרים חילם, וע"פ מה שאמרנו האריך ר"ל ימים לערך יותר מתשעים שנה, ור' יוחנן לא מצא תמורתו עד שנחלש ינפטר ע"ז.

ר' שמעון בר מיישא.

נזכר מגילה פ"א ה"ר בעי מר' אלעזר.

ר' שמעון בר נחמן.

כן מביא באוצר ישראל בשמות האמוראים משהש"ר פ"א־טז, ונזדמן לו מדרש שאינו מוגה כי במדרשים שלנו איתא שם ר' שמואל בן נחמן הנודע.

ר' שמעון בן מנסיא. (תנא נזכר במשנה).

הוא היה תלמיד ר"מ כדמוכח כתובות יד: ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ וכן היה ר"ש בן מנשיא אומר כדבריו.

וב"מ קו: רש"בג אומר משום ר"מ וכן היה רש"בם אומר כדבריו.

ובנדה כא: סומכוס אומר משום ר"מ וכן היה רש"בם אומר כדבריו.

וכן קבל מרש"בי כאבות פ"ו־ט (הנדפס במשנה) ר"ש בן מנסיא אומר משום רש"בי הנוי והכח וכו'.

ובספרי בהעלותך פסוק ויצעק רש"בם אומר אלו הזקנים, והמאמר מובא ויק"ר פ"טו־כד ותנחומא שם ושם איתא פליגא בה ר"ש בר אבא ור"ש בן מנסיא, והוא ט"ס וצ"ל רש"בי ורש"בם כדמובא בהערה שם.

ונזכר במשנה חגיגה פ"א מ"ז אמר איזהו מעוות שאינו יכול לתקון זח הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר.

והיה כחבר לרבי שחולק עמו פא"פ כביצה כי .ת"ר בכור הם שנפל לבור ר' יהודה הנשיא אומר — א"ל ריש בן מנסיא הרי אמרו ובו'. והואור' יוסי בן המשולם היו נקראץ

בשם עדה קדושה כמע"ש פ"ב ה"ר, ומפורש בקה"ר פ"ט פסוק ראה חיים אמר ר' משום עדה קרושה קנה לך אומנות עם התורה — ולמה הוא קורא אותן עדה קדושה ששם היו ר' יוסי בן משולם ורש"במ שתיו משלשין היום שליש לתורה, שליש .לתפלה, שליש למלאכה. ובסה"ד האריך מובא אם רש"במ נקרא גם בשם קהלה קדישא המובא ביצה בז .,ובאמת אינם שייכין ז"לז באשר בארתי בערך קהלה קדישא. הלכותיו בברייתא מציגו שבת מב. שאסיר ליתן באמבטי בשבת י בין חמץ לתוך צינן וכוי. ומגילה ז .קהלת אינו מטמא את הירים. ומ"ק ד .ערוגות זו למעלה מזו לא ידלה מן התחתונה. יבתיבית בז :ולו תהיי לאשה אשר. הראייה לקיימה. יגיטץ מט .שיר של הקדש שגגת שיר של הדיוט פטיר יכו', וב"ב קלב — .שאם בא בנו אץ מתנתו מתנה.

ובע"ז נג .ע"ז של ישראל אץ לה בטילה עולמית.

וזבחים צד .עוצבא שחשב עליה לקצעה טהורה ער שיקציענה. ושם צג :שאסור לשבור עצם בקרבן פסח אפילו עצם שאץ בו מוח. ובתוספתא תרומות פ"ח אומר אין לך גרב ובו/ ומה שטציגו ב"ק גט .ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש בן מגסיא אוגס איגו משלם את הצער הוא ט"ס וצ"ל משום ר' שמעון בן יוחאי, וכן הוא בבתובית לט .ובן הוא בדק"ס ב"ק שם בכל הב"י והיה יכתוב רש"בי וגעשה מן היו"ד מ"ם, ולא צדק בזה דוה"ר בח"ב צד .58וכן הוא מפורש בירושלמי כתובות פ"ג רה"ה ר' שמעון פטר את האוגם מן הצער. דבריו באגרה מציגו ברכות סא .אמר מלמד שקלעה הקב"ה לחוה ובו /ובגדה מ ה :מובא המאמר שר"ל אמר בשמו. וביומא פה :דרש הפסוק ושמרו ב"י את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כרי שישמור שבתות הרבה, ובמגילה טו :מה ראתה אסתר שזימגח את המן אולי ירגיש המקום ויעשה גס. ובסגהדרין גט .אמר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם. וב"ר רפ"סג אמר מנין שאפילו הקב"ה מתמלא רחמים עליו בשעה שהוא יגע בחורה וכוי. ובויק"ר פ"כ־ב רש"בל בשמו שתפוח עקיבו של אדם היה מכהה גלגל חמה, וצ"ל ר' לוי בשמו כדמובא המאמר תגחומא אחרייג וחוקת־יז. ורבי וב"ב היו גדולים מאוד בעיניו כאבות פ"ו־ט אר"ש בן מגסיא אלו שבע מדות שמגו חכמים לצדיקים כולגתקיימו ברבי ובגיו, והמאמר הזה מובא באריכות בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג ר"ש בן מנסיא אומר הנוי והכח וכו' לצדיקים נאה להם ונאה לעולם, תני ר"ש בן גמליאל [צ"ל בן מנסיא] אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים בצדיקים היו ברבי, מאן רבי הוא ר' יהודה הנשיא, א"ר אבהו הוא רבי הוא ר' יודן הנשיא הוא רבינו.

וכבר תמה ע"ז בדוה"ר ח"ב צד 56 ורצה לשבש שם, אבל נראה בפשטות, כי ידוע שרש"בם היה חבר רבי ואפשר שהיה זקן ממנו, והוא ראה אך את רבי שהוא הגיע לזקנה ושיבה, אבל את בניו לא ראה אם האריכו ימים כאביהם כי באמת בנו ר"ג לא האריך ימים וגם כבודו לא היה גדול ככבוד רבינו הקדוש שלא היה ממלא מקומו בתורה, ולכן ארש"בם הלשון בדרך כלל אלו שבע מדות כולן נתקיימו ברבי ובניו, פי' לכולם ביחד היו השבע מדות, אבל ר' יוחנן שראה בעיניו את רבינו הקדוש ואת בנו ר"ג שלא בא לכלל אבותיו לא בשנים ולא בחכמה, ובימיו היה ר' יהודה נשיאה ג"כ גדול הדור, לכן אמר כל שבע מדות היו (אך) ברבי, וכדי שלא נטעה שכונתו על שאר הנשיאים שכולם נקראין בשם רבי לכן מפרש מאן רבי הוא ר' יהודה הנשיא, ואף שר"י נשיאה היה ג"כ גדול הדור אבל אפשר כשאמר זאת לא היה עדיין ר' יהודה נשיאה הגיע לשנות שיבה, אבל ר' אבהו שהיה תלמידו דר"י וזכה עוד להכיר את ר"י נשיאה וגדולתו ותפארתו לכן בא והוסיף הוא רבי הוא ר' יודן הנשיא הוא רבינו, שגם בו נתקיימו כל הז' מדות.

ר' שמעון בר נזירא.

נזכר שבת לג: על המאמר שאמר ר' גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה בזמן שהצדיקים בדור — א"ר יצחק בר זעירא ואמרי לה ר' שמעון בן נזירא מאי קראה וכו'

וביבמות צז. א"ר יוחנן משום רש"בי כל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בע"הז שפתותיו וכו' א"ר יצחק בן זעירא ואיתימא שמעון נזירא מאי קראה וכו', והמאמר הזה מובא שקלים ספ"ב שמעון בן נזירא בשם ר' יצחק אמר כל ת"ח וכו'.

ובירושלמי מו"ק פ"ג סה"ז בר טירא אמר האומר שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות בקבר וכו' ובל"ס צ"ל בר נזירא ומנו"ן וז"ן נעשה טי"ת.

ומזה אנו רואין שבר נזירא הוא ר"ש בר נזירא, ובשם זה מצינו אותו שקלים ספ"ב בר נזירא אומר כהדין דשתי קונדיטון, ר' יצחק אומר כהדין וכו'.

וכן נזכר בשם זה בשהש"ר פ"א־יד.

ונזכר בהלכה בשבת פ"ב ה"ג ר' אחא ר' סימון בשם ר' שמעון נזירא עשאה מזור טהורה וכו'.

ר' שמעון בן ננס (תנא דמשנה) או סתם בן ננס.

הלכותיו מצינו בכורים פ"ג מ"ט ר"ש בן ננס אומר מעטרין את הבכורים חוץ מז' המינים, רע"א אין מעטרין.

ובשבת פ"טז מ"ה אמר פורסין עור וכו'.

ובעירובין פ"י מ"טו מהיכן מוציאין אותו — דברי ר"ש בן ננס, ר"ע אומר וכו'.

ובכתובות פ״י מ״ה בן ננס אומר וכי מפני שהיא אחרונה נשכרת, אלא אף היא לא תפרע אלא בשבועה.
ובגיטין פ״ח מ״י גט קרח הכל משלימין עליו דברי בן ננס ורע״א וכו'.
וב״ב פ״ז מ״ג מדה בחבל אני מוכר לך — דברי בן ננס. (ובאיכ״ר פ״א פ' ומרוב עבודה אמרו בההיא דתנן דברי בן ננס בסימניו ובמצריו, ונתחבר ע״פ טעות ב' משניות ביחד).
ושם ספ״י ערב היוצא לאחר חיתום שטרות מעשה בא לפני ר' ישמעאל —
א״ל בן ננס אינו גובה — א״ל למה? א״ל הרי החונק וכו', א״ר ישמעאל - הרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את בן ננס.
ובשבועות פ״ז מ״ה הלכתו הנודע אמר בן ננס כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא אלא וכו'.
ובמנחות פ״ד מ״ג הלחם מעכב את הכבשים — דברי ר״ע, אר״ש בן ננס לא כי — אר״ש הלכה כבן ננס.
וכן נזכר כתובות צ: מתו אחת בחייו — בן ננס אומר — רע״א כבר קפצה נחלה וכו'.
ובספרא אמור אר״ע מי מכריע א״ל בן ננס אני אכריע.
ובתוספתא סוף מקואות מחלוקת ר״ע וריי״הג, סייע בן ננס לר״ע.
ובשמחות פ״יב מחלוקת ר״ע ושמעון בן ננס.
ודעת הרמ״בם בהקדמתו לזרעים שהוא מהחמשה הדנין לפני חכמים הנזכרין בסנהדרין יז:, וכן הוא שם בפי׳ ר״ח, אבל רש״י מפרש שהוא שמעון התימני, והצדק אתו כי מכל המקומות שהבאנו לעיל משמע שהיה כמו חבר לר״ע ולר' ישמעאל ולא תלמידם.
ולא נמצא שום דבר מחייו הפרטי.

שמעון בר נרשייא.

בירושלמי כלאים פ״ג סה״א ר' אבא בר כהנא שמעון בר נרשייה בשם רש״בל, ושם סה״ד המאמר בשם שמעון גרשייה, וקרוב לומר שהוא שם מקום.

ר' שמעון בן נתנאל.

הוא היה תלמיד הרביעי מחמשה תלמידיו הגדולים דרבי יוחנן בן זכאי, כאבות פ״ב מ״ח, ורבו אמר עליו שהוא ירא שמים, וכשאמר להם צאו וראו איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם אמר ר״ש בן נתנאל הרואה את הנולד, ואיזהו
דרך רעה שיתרחק ממנה האדם אמר הלוה ואינו משלם וכו'.
ונשאר לנו ממנו מאמרו היקר שם מ״ג הוי זהיר בק״ש ובתפלה, וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים — ואל תהי רשע בפני עצמך.

ובירושלמי חגיגה פ"ב ה"א שרי"בז ותלמידיו הלכו בדרך ור"א בן ערך דרש במעשה מרכבה וכיון ששמעו ר' יוסף הכהן ור"ש בן נתנאל אף הם פתחו במעשה מרכבה — ויצתה ב"ק וא"ל הרי המקום פנוי לכם והטרקלין מוצע לכם אתם ותלמידיכם מזומנין לכת שלישית, ובחגיגה יד. מובא המעשה ושם הגרסא ר' יהושע ולא ר"ש בן נתנאל.
ומצינו בתוספתא ע"ז פ"ג מעשת בר"ג הזקן שהשיא את בתו לשמעון בן נתנאל הכהן ופסק עמו ע"מ שלא תעשה טהרות על גביו.

ר' שמעון בר' סימון.

נזכר מד' תהלים פ"כה"ב, אך הוא ט"ס וצ"ל ר' סימון בשם ר' שמעון חסידא כמבואר בערכו.

ר' שמעון בר סני.

ערך ר"ש בר כרסנא.

שמעון בן עזאי ,או בשם סתם בן עזאי

הוא נזכר הרבה יותר במשנה מחבירו בן זומא.
בברכות פ"ט מ"ד בן עזאי אומר (הנכנס לכרך) מתפלל ד', ב' בכניסתו וב' ביציאתו.
ובשקלים רפ"ג חולק על ר"ע באיזה זמן תורמין את הלשכה.
ושם פ"ד מ"ו א"ל בן עזאי לר"ע אינה היא המדה.
ושם פ"ה מ"ג ה' חותמות היו במקדש.
וביומא פ"ב מ"ג אמר בן עזאי לפני ר"ע משום ר' יהושע דרך הלוכו היה קרב. ובתענית פ"ד מ"ד א"ל ב"ע לר"ע כך היה ר' יהושע שונה קרבן מוסף — חזר בו ר"ע להיות שונה כב"ע.
וביבמות פ"ד מ"יג א"ר שמעון ב"ע מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מא"א לקיים דברי ר' יהושע, (ובגמרא שם מט: תני שמעון ב"עא מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מא"א, וכתוב בה משנת רא"בי קב ונקי, וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה).
ובסוטה פ"ג מ"ד מכאן אמר ב"ע חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה (וחולק בזה על ר"א ור' יהושע).
וב"ב פ"ט מ"י א"ל ב"ע לר"ע על החלוקין אנו מצטערין אלא שבאת לחלוק עלינו את השוין.
ובהוריות פ"א מ"ב א"ל ב"ע לר"ע מ"ש זה מן היושב בביתו.

ובזבחים פ"א מ"ב אמר שמעון ב"ע מקובל אני מפי עב' זקן ביום שהושיבו את רא"בע בישיבה שכל הזבחים - ולא הוסיף ב"ע אלא העולה ולא הודו לו חכמים.
וכן ידים פ"ג מ"ה אר"ש בן עזאי מקובל אני מפי עב' זקן - שש"הש וקהלת מטמאין את הידים, אר"ע חו"ש - א"ר יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר"ע כדברי ב"ע כך נחלקו.
ובכורות פ"ט מ"ה חולק על ר"ע באיזה זמן תורמין מעשר בהמה.
ובקנים פ"ב מ"ה בן עזאי אומר הולכין אחר הראשון,
ושם פ"ג מ"ו בן עזאי אומר ב' חטאות.
ובפרה רפ"א אמר ר' יהושע — כך שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש.
ושם מ"ג ר"ט קורהו פלגס, בן עזאי קורהו נוקד, ר' ישמעאל קורהו וכו'.
ובנדה פ"ה מ"ח איזהו סימניה ריהג"א — רע"א — בן עזאי אומר משישחירו הפיטומת.
רבותיו נראה שהיו ר' יהושע כיומא פ"ב מ"ג, תענית פ"ב מ"ד שאמר לר"ע משום ר' יהושע או כך היה ר' יהושע שונה.
וביבמות פ"ד מ"ג מביא לקיים דברי ר' יהושע.
ובפרה רפ"א ותוספתא שביעית פ"ב מפרש דברי ר' יהושע.
אבל רבו המובהק היה ר' עקיבא כב"ב קנח: במשנה שאמר בן עזאי לר"ע על החלוקין אנו מצטערין אלא שבאת לחלק עלינו את השוין, א"ר שמלאי עדא אמרה, בן עזאי תלמיד חבר דר"ע הוה דקאמר ליה "שבאת",
ופי' הרש"בם דמתחלה היה תלמידו ולבסוף היה חבירו, ובפי' רבינו גרשום שהלכו שניהם ללמוד תורה לפני ר' אליעזר הגדול, ולפי שהיה בן עזאי בחור לא היה יכול לסבול סברא כר"ע בתלמוד וגמר גמרא והדר הלך בן עזאי לפני ר"ע להסביר סברא, ונראה שנפל טעות בדבריו הקדושים וצ"ל שהלכו לפני ר' יהושע כדמובא לעיל שאמר בשמו אבל לא מצינו בשום מקום שיאמר בשם ר"א אבל ר"ע היה באמת רבו המובהק כברכות סב .שאמר בן עזאי פ"א נכנסתי אחר ר"ע לבה"כ ולמדתי ממנו ג' דברים — א"ל ר' יהודה עד כאן העזת פניך ברבך? ואף שר"ע היה רבו המובהק דרבי יהודה ג"כ, אך זה כמו שאמר שם בן בן עזאי אומר עזאי לר"ע עד כאן העזת פניך "ברבך" ר' יהושע ואף שר"י היה גם רבו דבן עזאי, אך הלשון הזה אינו לומר שהיה אך רבו דר"ע, אבל הכונה שא"ל הלא הוא רבך ואיך העזת פניך לעשות כן.
וכן מכלתא בא פ"א וספרא ויקרא פ"ב אר"ש בן עזאי איני כמשיכ על דברי רבי (ר' עקיבא) אלא כמוסיף על דבריו.

וברכות כב. ר״ע לחשה לבן עזאי וכו׳. וכשהיה אצל ר״ע אמרו כתובות סג. ברתיה דר״ע עבדה לבן עזאי הכי (שנתקדשה לו בצנעה ע״מ שילך ללמוד) והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי ברתה.

ובסוטה ד: אמדו אב״א נסיב ופירש, ובל״ס יען שהיה שקדן גדול בתורה וגם נכנס לפרדס וכאשר נבאר לקמן לכן פירש לגמרי מדרכי ע״הז, וכדאמרו יבמות סג: כשדרש כל שאינו עוסק בפ״ור כאלו שופך דמים וממעט הדמות אמרו לו — אתה נאה דורש ואינו נאה מקיים א״ל ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע״י אחרים, וכפי הנראה כשגירש את בת ר״ע רבו פירש אז ממנו ואח״כ התאונן ע״ז כנדרים עד: שאמר חבל עלך בן עזאי שלא שימשת (יותר) את ר״ע.

וכן התאונן שלא שימש את ר׳ ישמעאל כחולין ע: עא.

והכיר תמיד גדולת רבו ר״ע אף כשהגדיל יותר מכל חכמי דורו ואמר בכורות נח. כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה (הוא ר״ע, רש״י).

הוא היה מהר׳ הנקראין בשם ״דנין לפני חכמים״ שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניה בן חכינאי כסנהדרין יז:, ואמרו הוריות ב: ראוי להוראה כגון מאן אמר רבא כגון שמעון בן עזאי ושמעון ב״ז.

ובקידושין מט: ע״מ שאני תלמיד אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון ב״ז (תלמידים היו ובחורים ולא באו לכלל סמיכה ולא היה בימיהם כמותם בתורה, רש״י).

הלכותיו בברייתא מצינו ברכות כא: שדרש סמוכין שמכשפה בסקילה.

ובה: מהלך כעומד דמי, המוציא והמכניס פטור, המושיט והזורק חייב.

וברי״ה ו. אותו בלא ירצה ולא מאחר נדרו בלא ירצה.

וביבמות נא: יש מאמר אחר מאמר בשני יבמין.

ובסוטה כמה שיעור סתירה כדי לצלות ביצה (וחולק שם עם ר״א ור׳ יהושע ור׳ ישמעאל ור״ע).

ובקידושין כה .רבי אומר אף הסירוס, בן עזאי אומר אף הלשון (ואמרו שם בגמרא שלכן סידרו דברי דבי בהחלה חנא שמעה לדרבי וקבעה ,ושמעה לדבן עזאי ותני ,ומשנה לא זזה ממקומה).

וכן ב״ק פד: רבי אומר כויה נאמרה תחלה בן עזאי אומר חבורה נאמרה תחלה.

ושם קה. אמר ג׳ שבועות הן.

וכן נזכר מכלתא בא פ״ח, בשלח פ״א, משפטים פ״י.

דבריו היקרים באגדה מצינו אבות פ"ד מ"ב ג', הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה — אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום.
ובאדר"נ ספ"כה אמר רד ממקומך ב' וג' מעלות ושב, טוב שיאמרו לך עלה משיאמרו לך רד, ואמר נוח למלוך על כל העולם מלישב ולשנות בפני בני אדם העטופים בסדינין (למי שאין תוכו כברו), והמאמר מובא בויק"ר פ"א־ה ושם ר"ע בשם ר"ש בן עזאי והוא ט"ס וצ"ל ר"ע ואית דמתני לה בשם רש"בע.
וברכות ו: אמר מאי כי זה כל האדם שכל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה (למי שיש בו יראת שמים).
ושם מז. כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו.
ושם מז: איזהו ע"ה כל שאין לו ציצית בבגדו.
וביומא לח. אמר בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך, אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא (ואפשר שאמר זאת יען שמפני איזה סיבה לא נסמך ולכן אמר שאין לו להצטער ע"ז יען שכן הוא גזירה מן השמים והכל בהשגחה).
ובמגילה יג. אמר אסתר לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית כהדסה.
ומאמרו היקר מנחות קי. אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים.
ובתו"כ קדושים פ' ואהבת לרעך כמוך רע"א זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול מזה, וכן הוא בירושלמי נדרים פ"ט ה"ג.
ובערכין טז: עד היכן היא תוכחה ואמר עד נזיפה (וחולק על ר"א ור' יהושע),
ויסופר ויק"ר פ"טז־ד שהיה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו א"ל שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק א"ל לאו אלא מחריז ד"ת לנביאים ונביאים לכתובים.
וכן היה בקי בלשון יונית כסוכה לה. שאמר א"ת הדר אלא אדור שכן בלשון יוני וכו'.
ובטבעיות כברכות סב: שאמר על כל משכב שכב חוץ מן הקרקע, על כל מושב שב חוץ מן הקורה, השכם והערב וצא.
ור' יוסי הגלילי היה כמו חבירו כספרא מצורע־קנב. שא"ל ריה"ג פרשה א"ל אין מפרשים לחכם, וחולק עמו נדרים עח., ב"ק יג.
מקומו הקבוע היה בטבריא כעירובין כט. שאמר רבא הריני כבן עזאי בשוקי טבריא.
ובקידושין כ. אמר אביי כן.
ובכורים פ"ב ה"ב התפאר ר' יוחנן (שהיה בטבריא) ואמר אנא בן עזאי דהכא.

והרביץ שם תורה הרבה עם תלמידים כברכות כב. שאמרו ר״ע לחשה לב״ע, ובן עזאי יצא ושנה לתלמידיו בשוק.
ואף שלא נזכרו בשמותם אבל מצינו שר' יוסי אמר בשמו כתמורה כא: א״ר יוסי ג' דברים משום ג' זקנים ר' ישמעאל ר״ע ובן עזאי.
ומה שמצינו ב״ק נט. ר' יוסי אומר נכי חיה, בן עזאי אומר נכי מזונות צ״ל שם ר״י הגלילי, וכן מה שאמרו נזיר סה. ר' יוחנן משום ב״ע הוא תנא דאמרו שם דתניא כמה שיעור תפיסה אר״י משום ב״ע וכו'.
והנה מלבד גדולתו בתורה היה עוסק גם בנסתרות במעשה מרכבה ומעשה בראשית בחגיגה יד: ד' נכנסו לפרדס בן עזאי, בן זומא, אחר ור״ע, ור״ע הזהירם וא״ל כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים אבל אך ר״ע נבנם בשלום ויצא בשלום, אבל בן עזאי הציץ ומת ועליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, בן זומא הציץ ונפגע, ובירושלמי שם איתא להיפוך, ורש״י פירש שמת בחור, ולפי פשטות הגיע לימי זקנה כי בזמן חכמי יבנה היה כבר מגדולי הדור שהיה מהדנין לפני חכמים וחי עד שנתגדל רבי יהודה ודיבר אתו כדרך חברים כברכות סב. יבמות ד..
וכן ר' יונתן שידוע ששימש את ר' ישמעאל בסוף ימיו מצינו חולין ז: א״ר יונתן נמתי לו לבן עזאי — נם לי ומה ישמעאל אומר וכו'.
ודעת המדרש תהלים פ״ט־יג ואיכ״ר פ״ב פ' בלע שבן עזאי היה מהרוגי מלכות, אבל בגמרא שלנו מפורש סוטה פ״ט מ״טו משמת בן עזאי בטלו השקדנין משמע שנפטר כדרך כל הארץ, וכן מה שאמרו בחגיגה יד: בן עזאי הציץ ומת משמע כן,
ואמרו עליו ברכות נז: הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות.

ר' שמעון בן ר' עקיבא.

בירושלמי ברכות ספ״ו מעשה בר״ע שעשה משתה לשמעון בנו ועל כל חבית — אמר חמרא טבא וכו', ובשבת סז. מובא המעשה אך לא נזכר שם בנו. אך בנו היקר מת בחייו בשמחות פ״ח כשהיה ר' שמעון בנו של ר״ע חולה לא ביטל בית מדרשו וכשמת הספידו אביו ואמר יודע אני שהוא בן ע״הב שזיכה את הרבים.

ר' שמעון בן עקשיה.

נשאר לנו ממנו מאמרו היקר במשנה סוף קנים שאמר זקני ע״ה כ״ז שמזקינן דעתן מטורפת עליהן — אבל זקני תורה אינו כן אלא כ״ז שמזקינן דעתן מתישבת עליהן.

ר' שמעון בן פזי.

הנה דעת התוס' ב"ב קמט. ד"ה רב מרי שפזי הוא שם אשה בת ר' חייא כיבמות סה:, וכן מובא בהר"ש סוף אהלות. אבל מצינו מנילה יג. (לגרסת ע"י ודק"ס) ארי"ש בן פזי כי הוה פתח "אבא פזי" ברה"י וכו', ובערכין טז: בעא מיניה ר"ש בן פזי מר' פזי תוכחה לשמה וכו' (לגרסת שיטה מקובצת), ומזה אנו רואין בבירור שהוא שם איש.

וכבר בארתי בערך ר' יהודה בריה דר"ש בן פזי שאבי המשפחה ר' פזי היה דר בעיר לוד והיה עוד בזמן רבי ,ובנו ר' שמעון היה תלמיד מובהק לרי"בל שהיה ג"כ בלוד וכדמצינו תמיד ארי"ש בן פזי ארי"בל כברכות לד., שבת מ. עה. קה: קיח., פסחים כו., סוכה לח: מגילה יג., ביצה יד: כז., מו"ק ג:, נדרים עו: פז., ע"ז לה..

וכן כתובות נז. כי אתא רב דימי ארי"ש בן פזי ארי"בל, ושם נז. קד: כי אתא רבין ארי"ש בן פזי ארי"בל.

וקבל מריב"ל דרכי אגדה כברכות י. שאמרו רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא (אין זה מר עוקבא ריש גלותא) הוה שכיח קמיה דר"ש בן פזי והוה מסדר (ר"ש בן פזי) אגדתא קמיה דרי"בל.

וכן מצינו שאמר בשם בר קפרא (שהיה ג"כ בררום) בזבחים סא:.

וכל דבריו מצינו אך באגדה והיה בקי גדול במקרא כברכות מה. שאמר מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר וכו'. ושם סא. וייצר אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי.

ומו"ק ה. רמז לציון קברות מן התורה מנין ת"ל וכו'.

וביבמות יג. מ"ט דב"ש דכתיב לא תהיה אשת המת וכו'.

ובסוטה מא: דרש שמותר להחניף לרשעים בע"הז שנאמר וכו'.

ובע"ז יח: דרש הפסוק אשרי האיש.

חבריו היו ר' אבהו ורי יצחק נפחא כביצה לח., ורי יצחק בר נחמני שחולקין תמיד כמגילה כג., סנהדרין י:, שבועות טז:, ור"נ בר יצחק נתן כלל שכ"מ שמצינו (סתם) שמעון הוא ר"ש בן פזי,

והניח אחריו בן גדול הנודע בשם ר' יהודה כברכות ט:.

ר' שמעון בן קיסמא.

ארש"בל שבת עה:.

שמעון בן קמחית.

אמו קמחית היו לה שבעה בנים וכולן שמשו בכה"ג, ויסופר בירושלמי יומא פ"א ה"א"ד: ומובא גם ויק"ר פ"ך־יב, במ"ר פ"ב־כו שפ"א יצא שמעון בן קמחית (שהיה אז כה"ג) לדבר עם מלך הערבים וניתזא צינורא מפיו על בגדיו וטמאתו וגבגס יהודה אחיו ושימש תחתיו בכה"ג ואותו היום ראתה אמם שני בניה כה"ג.

ודעת החכם גרץ ח"ב צד 17ו22 שהוא הנקרא בשם שמעון הצדיק, ונקל מאוד לכותב דה"י לתאר פלוני ופלוני בשם צדיק, אבל לחז"ל כבד מאוד הדבר, ואנו אין לנו אך שמעון הצדיק שהיה בזמן אלכסנדר מקרון.

ר' שמעון בן שקפא.

נזכר קה"ר פ"א רפ"יא ר' יודן בשמו.

ר' שמעון בן תחליפא.

נזכר כתובות קיא: אמר קלח של

כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם, אבל גרסת הגר"א ר"ש בן חלפתא והצדק אתו כי כן הוא בירושלמי פאה ז גן־ירושלמי פאה פ"ז ה"ג.

ר' שמעון בולוטה.

נזכר פסחים רפ"ד ר' יעקב בר אחא ר"ש בולוטה בשם ר' חנינא.

ובתענית פ"ד ה"ב איתא בטעות ר' בולאטה וצ"ל ר"ש בולוטה ועיין ערך בלווטא.

ר' שמעון דימא או דיינא.

נזכר בירושלטי פאה רפ"ו תני ר"ש דימא קוטי ר' זעירא ,ובנדרים פ"ר ה"י הנרסא ר"ש דיינא.

רב ששת.

האמורא הגדול הזה אם כי לא זכה להיות ריש מתיבתא אבל היה מגדולי תלמידי דר"ה והרביץ 'תורה הרבה וכל גדלי אמוראי דדור הרביעי .היו תלמידיו. ממשפדתו ובית אביו לא גדע לגו מאומה אך כפי הגראה לא היה אביו ת"ח כדמינח ע"ז ג :שאמר רב ששת אנא לא גגר ולא בר גגר וכוי ,ועל עצמו אמר נדרך עניות אנל איך יאמר כן על אניו ? ומזה משמע שאניו לא היה ת"ח. אמו גזכרה נ " נ ט :שרנ ששת נעם על רנ אחדניי נר אמי וחלש דעתיה אישתיק רב אחדניי נר אמי ואתיקד תלמודיה אתיא אימיה)דרב ששת(וקא בכיא קמיה צווחה צווחה ולא אשגח בה א"ל חזי להגי הדיי רמצית מיגייהו בעא רחמי עליה ואיתסי ,זה לפירש"י ,אבל דעת התום' שם שאימיה דרב אחרביי היתה י מיגקת דרב ששת והיתד .באה לפגיו שיתפלל על בנה ,והצדק אתם כי

איך אפשר לומר על רנ ששת שלא השגיח על צעקת אמו עד שהוצרכה• לומר לו חזי להגי הדיי דמצית מיגייהו. את תורתו קבל מרב ירמיה בד אבא)תלמיד הנר ח ־ נ (כדמציגו אמר רב ששת אר"י בר אבא אמר רב כעירובין יב,. מגחית לט.. ובנדה סט. א"ל רב ששת לרב ירמיה בר אבא ,רב כבותאי אטרה לשמעתיהז ובע"ז פ"ב ה"ה טציגו רב ששת בשם רב וגראה שחסר באמצע תיבת רב ירמיה בר אבא.

והלכות רב היו חשובות עליו כ"כ ער כשגאסרו לפגיו הלכה משמיה דרב ולא ישרו בעיגיו אמר תמיד כי גיים ושכיב רב אמר להא שמעתא כיבמית כ ד : צא .קט ,:כי לא האמין שיצא מפי רב. וכשישב ד"ה על כסא רב בסיראישב לפניו רב ששת ככתובות סט .כששלה רנ עגן לר"ה וקראו "היגא הברין" הוה יתיב ד נ ששת קמיה א"ל ו"ה זיל אימא ליה ,ונשמתא יהא מאן דלא אמר ליה — אזל רנ ששת לקמיה דרנ עגן א"ל מר)הוא(רנה ,ורנ הוגא דניה רדנה וכו'. ובן ב"ב פה :בעי מיגיה רב ששת מר"ה. וביבמות סכ :אמרו דרב ששת איעקר מפידקיה דר"ה. ובזבחים ה: יתיב ר"ה ור"נ ויתיב רב ששת גבייהו.

וכן מצינו רב ששת אר"ה כב"מ עב:, עירובין פ"ג ה"ב.

ומה שמצינו פסחים•קב :ד"ה אמר רב ששת צ"ל ר"ה בר יהודה)שהיד. תלמידו דרנ ששת(כגרסת הדי"ף וכן צ"ל בטגחות לט" וביומא מג .:א"ל רב ששת פרקי וא"ל לר' יצחק כבר תרגמה ד"ה לשמעתיך נכבל. וכן מצינו רב ששת אמר רב אסי בסנהדרין לג ,.ח ו ל י ן צב.: רב ששת אר"א ביבמות ד, רנ ששת משום ר"א נן עזריה כעירובין יסד ,:פסחים קיח. בשם ר' חייא כעירובין פ"ג ה"ב. רב ששת איר יוחנן כשבת לז.: והתמדתו בתורה נדלה .כל כך ער •שאמרו ברכות ח .שאפילו בעידן צלותא היה מהדר אפיה ונריס.

ובפסחים סח :אמרו שכל תלתיזיומין •מהדר ליה תלמודיה ותלי וקאי בעיברא דדשא ואמר חראי נפשאי לך קיאי לך •תנאי. ושמעתי מפי ידידי הרב החכם נאון 'הדרשנים הר"ר חיים זונדל מכבי נ"י דבר נאה ומתקבל ,וזה יען שרב ששת היה סני נהור כידוע וסימא פטיר ימן המצות ואעפ"כ עמל כל כך בתורה, זזה היה באמת אך לשמה בלי תשלום גמול וזה שאמר חדאי נפשאי לך ק־אי לך תנאי ,שלמודו בתורה היה אך ורק לנפשיה בלי תשלום נמול ומחשבה זרה. ונתעלה כל כך בבקיאות משניות ובריייתות ער שאסרו עירובין סז .שרב זזסרא הוה מרתק שיפוותיה מסתניתא דרב ששת ,ונם חבריה רדייה רביד ,ידעו שהוא כמו סיני כעדות ר"נ שבועית מא: שאמר אנא ורנ ששת דתנינא דדיכתא ספרא וכפרי ותוספתא וכולה נמרא. ונס גדול הדור רב יהודה אמרו ב נמות

יא :כשבעי מרב ששת)כדרך חברים(הביא לו תומ"י פשיבות ממתני' .וכשהיה קשה לרב אסי בר נתן מתניתא היך לרב ששת לפרשה כנדרים עח .,וכן אמרו ע"ז מ נ :מנקט רב ששת חומרי מתנייתא ותני. ונזנחים צי .יסופר שרנ יצחק נרית דרנ יהודה הוה רגיל קמיה דרמי נר המא שבקיה ואזיל לרנ ששת ,יומא חד

פנע נרמי נר חמא ושאלו מפני מה עזבו ,א"ל מר כי נעינא מלתא פשיט לי מסברא — רב ששת פשיט לי ממהניהא ובו'. וכן היה דרכו תמיד לומר מנא אמינא לה דתניא כשבת קכנ ,:פסחים צב יומא ז ,:כתובות סח .,ב"ק סח .ב"ב קכט .קמב .קמנ .קמו ,:או תניתוהו כב"מ צ .קא ,:סנהדרין נה. וכן אמר רב עמרם הא מלתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין מכתני' ביבמות לה .ני .נח .,סוטר .ו .,ב"ב ננ: ואפילו ננד רב כששמע ששתיק ר: אמר מ"ט שתיק לא שמיע ליה האדתנא וכוי כב"מ סט.: ולכן כשאירע לפעמים שנתעלמה בזסנר אחת מהברייתות היה בוש ואמר אי תיחזי להו לא תימא להו כעירובין יא:

לט.: (

)ובד"וד ח"ג פי"ד מביא מקום שלישי»נתעלמה ממנו ברייתא מב"ק צח .ובמחילה מכ:ודו שהוא העתיק ממסורת השים ולא עיין כ!מרא ששם אמר רב חסדא ולא רב ששת(.

וטלבד בקיאותו היה נם חריף נדול במנחות צה :שאמי עליו רבה הקשה אדם קשה שהוא קשה בברזל ומנו רב ששת, וכן בכורות נב :אמר עליו רמי בר חמא טובה חכמה עם נהלה)טוב טעם חכמת חריפות האמורה עס נחלתהבדייתות ,רש"י(.

וקרי עליה וישם דוד את הדברים האייה בלבו כשבועות מה.: חניריו היו ר' אנא בר זכדא ,רב אחא נר יעקב ,רנ נירל ,ר' חלנו נינמית פד :שבולהו איעקרו מפ־רקיה דר"ה לנר מרב ארא בר יעקב. ובן רב אדא בר מתנה חבירו כזבחים ה: רב חנא כסוכר ,נב :שאמר עליו בהדי הנא באנדתא למה לי)פי' הוא בקי באגדה יותר ממני ,רש"י(.

רב חסדא ,בעיהבין סז .אמרו כשפנעו בהדדי ,רב הסדא מרתק שיפיותיה נדחה מפני מי א"ל שבקיה .ואז היה כבר סגי נהור ,ולכן קרא א"ע עלוב. וכן נדרים עח .רב אסי בר נתן קשיא ליה הא מתניתא אתא לנהררעא לקמיה דרב ששת ולא אשכחיה ,אתא א בתריה למחוזא אמך לו וכוי, ואיך נעשה סני נהור מפורש בפי' ר"נ בסוף מנחות יכן מובא בתשובת הנאונים שערי תשובה סקע"ח שרב לא היה מגביה עיניו מן הארץ ורצו לנהוג רב יוסף ורב ששת כן וגעשו פנינהורין. וכן מפורש ברכית גח .רב ששת סגי נהור הוה ,הוו קא אזלי כו"ע לקבילי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו רב ששת, אשכחיה

ההוא צדוקי אייל חצבי לגהרא כגני לייא ,אמר לו תא חזי דידעגא טפי מיגך — חלף תליתאי כי קא שתקא א"ל רב ששת ודאי השתא אתי מלכא— פתח רב ששת וקא מברך ליה ובו'. וכן שבת קט .שאמר רב ששת גרגירא אפילו לדידי מעלי)דמאזד עינפ אנא סעליא לי ,רש"י(,וכן מפורש פסחים קטז.: אבל דבר זה ברור שלא היה עיר מלידה וטבטן כברכות גז :שאמרו רב ששת ראה בחלומו גחש והרגו. וכן ב"ב ח .שא"ל אמי חזי להגיחדיי דמצית מיגייהו. והגה אף שהרבי"ץ תורה הרבה עפ תלמידים וגם ישב לפגיו הגא שתגי קמיה כברכית גז .,סנהדרין פו .,הוריות ט .,אבל לאגתמגה לדיין כבתיבתצדן שא"ל רב גחמן חדא דאנא דייגא ומד לאו דייגא ,וזה אפשר יען שהיה סגי גהור.

ממתגייתא דרב ששת ,ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא, וקראו ז"לז מר כגיטין סח .,ויסופר ברכות מט .שאמר רב חסדא זקפי רב ששת •לקועיה עלי כחויא .בעי מרב ששת כברכות לג .,מחלקותן כברכות ל. רב יוסף בעירוכין סה :יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פירקיה דרב ששת — אמר רב יוסף תרי גברי רברבי כרבגן ליטעו בהא מלתא ,וב"ב קלד :מנפח.רב ששת .בידיה אמר אזל ליה הואיל דרב יוסף. ר' יצחק נפחא אמרו במו"ק כד: שדרש אפתחיה דבי ריש נלותא — שמע רב ששת איקפד אמר אטו דידיה היא? ועמ רב נחמן היה כחבר גמור וחולק עמו בכל הש"ס כברכות מא :ובו' כרמובא בערך ר"נ ,ובכתובות צד :כשפסק רב ששת הרין דלא כר"נ אמר לו רב נחמן חרא דאנא דיינא)ע" 6רישגלמ/איוהיעיבה, ישי"(ומר לאו דיינא. רבה ,אף שמציגו קידושין בג :רבה אמר רב ששת ,אבל היו כחברים כעירובין סה .,אבל רב ששת היה בל"ס קשיש ממני. רבה בר שמיאל ,אש כחיה רב ששת לרבה בייש אייל תני מר מידי בצירת הפתח עירובין :א .,בקדישית עיריבין לט ;.,בשכיר שבועות מה.,: והנה כשנפטר ד"ה ישב על מקומו הזקן רב חסדא בסורא שהיה אז בן פ"ב שנה ,ועל סקים רב יהודה בפומבדיתא מלך הצע־ד רבה תלמידו ורב ששת הרבי"ץ תירה בשלחי כמפורש באגרת דרש"ג ח"ג פ"ב וכפי שנראה מדבריו תלמידיו ואומרי מאמריו. היו גהרדעא ושכגציב ושלחי ומחוזא עיירות קרובות זל"ז ,וזה שמציגו מגילה ר' אבא בר כהן בשמו כשבת פ"ו כט .רב ששת הוה יתיב בבי כגישתא פהייא. דשף ויתיב בגהרדעא אתיא שכיגה ולא ר' אבהו א"ר ששת בכריתות כב. גפק אתו מל"הש וקא מבעתא ליה אמר ר' אניגא בעי מרב ששת כבת־בית לפגיו דבש" ע עליב ושאיגו עלוב מי מג ,,וכן צ"ל בבכורות טו ז. רב אדא כר חמא אמר רב ששת כנ"מ ל, רב אחא בדיה דר"ה אמר רב ששת כברכות לב .,עירובין סה .,בעי מיניה ב"ב ע .,סנהדרין מנ .,פב.: רב אחדבוי בר אמי כעי מרב ששת — א"ל קבסתן כסנהדרין נח .,וכן' המעשה דב"ב ח .המובא לעיל ,אמר רב ששת

כנדה לז.: רב אידי סרסירי)שמשיה ,רש"י(שמע הלבה ממנו ואזל לבי מדרשא ולא אמרה משמיה וקיללו רב ששת בבכורות לא.: רב אסי בר נתן קשיא ליה הא מתניתא אתא לקמיה דרכ ששת כנדרים עח. רב נדא שמעיה כעירובין יא,: רב הונא כר חיננא בעי מרב ששת כקידושין כ :ג"פ. רב הוגא בר יהודד .אמר רכ ששת כעירובין כר :פט .,יומא כה .,כתובות סג :ק,: ב"מ גג :מגחות לט :,ובפסחים קב: ד"ה אמר רב ששת חסר .תיבת בר יהודה. ובעירובין בו .,יומא ע .ד"ה בדיה דרב יהושע א"ר ששת צ"ל ד"ה כריה כר יהודה כגרסת הרי"ף ורק"ם ,ובשבת כד .ר"ה בר יהודה איקלע לבי דכא סבר לאדבורי בבונד .ירושלים א"ל רב ששת וכוי. .רב המגוגא אותיב לרב ששת כסגהדרין לג .,ורב ששת קראו המנינא כעירובין סז, ר' זירא בעי מרב ששת כסגהדרין לג,: הוריות יא .,חולין קכא .,ורב ששת קראו גברא רבה כעירובין סו. (

טבי אמר לר"ג י הכי אמר רב ששת כתמורה לד. .רב חייאבר א^ין א"ר ששת ככתובות יא.: רנ יוסי כר חמא א"ר ששת כשבת סג .,סוטה כא :,ב"ק צג .,ע"ז בו.: רב יוסי בר אבא שאל מרב ששת כב"מ ע ב /וכ"ק קיב :א"ל רב ששת

לר' יוסי נר אכה." אסברא לך וצריך לומר נר אבא. ר' יוסה בשמו בעירוני! פ"ג ה"ב. רב יוסף בר אבא בעירובי! ז :א"ל רב ששת אסברא לך. רב יוסף בר חמא הקשה לרב ששת בב"מ עב :,אמר רב ששת בשבתסג .,סוטה בא :,ע"ז בו.: רב יוסף בר מניומי א"ר ששת בגיטין עא. רב יצחק בדיה דרב יהודה למד אצלו בזבחים צו. מר כריה דרבינא א"ר ששת כשבת פ,: טר זוטרא משמיה כברכות כז.: רב עמרם אמר הא מלתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתניתן ביבמות לה .גו .נח .,סוטה ו .,ב"ב גג,: ורב ששת קראו עמרם כרי ע"ז עו,. ופ"א אמר לו דלמא מפומבדיתא את דמעיילינן פילא בקופא דמחטא בב"מ לת.: רבא א"ר ששת כברכות בג :,כתובות סג :,ב"ק פח .,סנהדרין צב :,ובן צ"ל כב"ב עב .,הקשה לו רבא יבמות גד.:. וברכות לד :אמר רבא חזיגא לרב ששת דקעביד הכי ,וב"מ טז .אמר רבא על רב ששת גברא קא חזיגא ובו'. רבא כריה דדב אחא כ"ר הוגא א"ר ששת גדה לא.: רבא)או רבה(בר מתנה א"ר שעזז בפסחים לד. רבה בר איבו א"ר ששת נימין לב. וכן צ"ל בכריתות כד. רבין בדיה דר"ג הקשה לרב ששת ביבמות קט.: רמי בר חמא אמר על רב ששת הא גברא והא תיובחא כב"מ טז .,ובא לדיגא לקמיה דרב ששת ככתובות צד.: רב שמואל בר אבא א"ל דב ששת אסברא לך כעירובין ז.: פרנסתו ומדותיו היקרות ומקראיו הפרטים.

הוא לא עשה את התורה קרדום לחפור בה ואך היה סוחר בבגדים שהיה נותנן בהקפה בגיטין יד: שאמרו רב ששת הוה ליה אשרתא דסרבלי במחוזא (שנתן סרבלים באשראי לתת לו המעות לזמן קבוע, רש"י), א"ל לרב יוסף בר חמא בהדי דאתית אייתינהו ניהלי. וה' בירך מעשי ידיו והיה עשיר כדמוכח נדה מז. שהיה לו שפחות, והיה מוסרן לערבים כדי שלא יזונו בבנות ישראל.

והיה איסתניס גדול כפסחים קח. דאי טעום מידי בצפרא, לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא ולכן היה מתענה ערב פסח כדי שיכול לאכול מצה בערב.

ואמר מלי כריסיה זגי בישי כברכות לב.: והיה גושא קורות על שכמו ואמר .נהלה מלאכה שמחממת את בעליה •)ולא אמר שמכבדת את כעליה יען שהיה סגי גהור ומה כיבוד שייך

אצלו(,וקרא את עצמו

1235

חיה והביאו ,אז הוציא רב ששת הרגל ששמשיה לקח והגיחה אייל האס הבהמה בעלת חמש רגלים היא! אז א"ל הדיש גלותא שיעשו קמיה)ששמשו יראה שהכל נעשה בהכשר(אמר לו לחי '/קריבו תבא קמייהו ואייתו קמיה בישרא ואותיבו קמיה ריסתגא דחגקא חמתא)וסברו יען שהיא עוד לא ירגיש ויחנק(גששיה ושקליה כרכה כסודריה לבתר דאכיל)ורצו לידע מה כריך בסודריה(א"ל איגגיב לן כסא דכספא בהדי דקא מעייגי אשכחיה שבשר כרוך בסודריה א"ל שעשית זאת אך לצערן אמר להם לא ,אך לכן לא אכלתי הבשר יען שהבהמה היתת בעלת שחין ומצאו כדבריו ,כי קא גפיק ברו בירא ושדו לידי! ציפתא עילויה וסברו שהוא ילך על אותו מקום ויפיל לבור אך רב רב חסרא גחר ליה מאחוריה ,א"ל רב ששת ליגוקא פסוק לי פסוקך א"ל גטה לך על יטיגך וכוי — א"ל רב חסדא מגא ידע טר ,א"ל חרא דגהר לי מד ועוד פסק לי יגוקא פסוקא ועוד דחשידי עבדי דלא מעלו.

•עלוב במגילה כט. והיה רגיל להיות אצל הדיש גלותא כברכות מו :כשא"ל ריש גלוהא אע"ג ומזה אגו רואין את גודל חסידותו דרבגן קשישי אתון ,פרסאי בצרכי ס^ודה .וחכמתו ,וכן מציגו שהיה בודק להסכין בקיאי מיגייכו השיב לו אנא מתגיתא של שחיטה בריש לישגיה כחולין יז.: ידעגא. ואמר תיתי לי דקיימית מצות תפילין חסדא ורב ר"ג עם היה לט. ובעירובין בשבת קיחז. אצל ריש גלותא ,והובא צבי שגיצד והקפדתו עשתה תמיד רושם כברכות ביו"ט הראשון וגשחט ביו"ט שגי ורב גח .עם הצדוקי ,וב"ב ח :עם רב אחדבוי ששת לא אכל. בר אמי. ובגיטין סח .שאלו הדיש גלותא

ט"ט ולא זבה לבגים זכרים ביבמות סב לא סעיד מר גבן אמר לו יען שעבדיך חשידי על אבר מן החי ,א"ל מיימר? כששאלוהו רבגן מ"ט לא ישא אשד, א"ל השתא מחויגא לך ,א"ל לשמעיה להוליד בגים השיב להם בגי בדתי המה זיל גנוב אייתי לי חד רגל מבהמה לי כבגים ,והאמת היה שגעשה עקר שגשחטה היום אייתי ליה ,ואח"כ ציה מפרקיה דר"ה. להעבדים שיערכו כל גתחי הבהמה וחסרה ופטירתו גזבר בקצרה מו"ק כח .שפ"א רגל אחת אמר לו הא בעלת ג' רגלים איתחזי ליה)מה"מ(בשיקא א"ל בשוקא הואי? הלכו וחתכו רגל אחת מבהמה •כבהמה? איתא לגבי ביתא.

רב ששת בריה דרב אידי

ערך רב שישי.

רב ששת בריה דרב יהושע

נזכר פסחים קטו. והוא ט"ס וצ"ל רב שישא בריה דרב אידי כגרסת דק"ס.

רב ששת מקרטיזא

נזכר מגילה כא: איקלע לבי רב אשי ובריך מנ"ח, וגרסת הרי"ף ודק"ס איקלע לקמיה דרב ששת.

רב שיזבי א).

בשבת כג: יסופר שרב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזבי (ופירש"י דבי נשא אביו, וא"ד חמיו) חזא דהוה רגיל בשרגי טובא (להדליק לכבוד שבת) אמר גברא רבה נפיק מהכא, נפק מינייהו רב שיזבי.

וביוחסין כותב שהוא רב שיזבי בר יימר ולא מצינו בשום מקום שם כזה.

הוא היה תלמיד דרב חסדא כדמצינו רב שיזבי אר"ח בשבת קלו:, עירובין פ:, יבמות פג:, ובשבת קכ. אמר רבא אטעיה רב שיזבא לרב חסדא (שדרש לפניו והודה לו רב חסדא, רש"י).

וכן מצינו רב שיזבי אר"ה כבכורות יא.

רב שיזבי אר"נ כעירובין עז:.

בעא מרבה כב"ק נא:.

וכפי הנראה עלה לא"י לזמן קצר וקבל מר' יוחנן כדמשמע ב"ב קלה: שיתיב רבה בר"ה וקא אמר משמיה דר"י — רב שיזבי אמר, ר"א אמרה ואמר לו ר' יוחנן וכו'.

וכן יומא פא. רב שיזבי אר"י.

ובהיותו שם קבל מרבותיו שמועות מר' אלעזר בן עזריה כעירובין נד:, פסחים קיח. אמר רב שיזבי משום ראב"ע.

ובימי אביי ורבא היה כבר מגדולי הדור כחגיגה כד. שאביי אותיביה, ובגיטין נה: כשאחיכו על דבריו אמר רבא גברא רבה אמר מלתא לא תחיכו עליה.
ונזכר עירובין פח. מתקיף על דברי רבה בר"ה.
ובכורות לו. מתיב על דברי רב יהודה אמר שמואל.
וב"ק לג: אמר. לא נצרכא אלא לפחת שחיטה.
ובחולין קב. אמר (על דברי רב גידל אמר רב) אף אנן נמי תנינא.
ומצינו רב יימר בריה דרב שיזבי ברכות נג:.

רב שיזבי ב).

היה תלמידו דרבא כב"מ קיד: תני רב שיזבי קמיה דרבא, ושקיל וטרי שם כתלמיד לפני רבו.
ובזבחים סט: א"ר יוסי בר' אבין ר"מ קרא אשבח — א"ל רב שיזבי אלא מעתה.
ובאמת לא היה ר' יוסי בר אבין בזמן רב שיזבי, כי אם נאמר שהוא רב שיזבי הראשון אז לא היה ר"י בר אבין גדול כ"כ שרב שיזבי יקשה לו או שלא נולד עדיין, ואם נאמר שזה רב שיזבי השני והקשה לר"י בר אבין כשהיה בבבל לזמן קצר ג"כ אי אפשר לומר כי ר"י בר אבין היה בתחלת אביי ורבא.
אך מצאתי בדק"ס גרסא יקרה שכתוב שם א"ל רב שיזבי לרבא, וזה אמת.
וזה רב שיזבי נזכר ב"ב קכז. ר"נ בר יצחק אמר — אמימר אמר — רב שיזבי אמר אף אינו נימול לשמונה, שהיו כולם כבחברים ותלמידי דרבא.
וכן נזכר חולין נו. רב שיזבי בדק בשימשא, רב יימר בדק במיא, אמר רב שיזבי הני אווזי דידן כעוף של מים דמיין.

ת

ר' תדאי

נזכר שבת לה: ר' אבא א"ר תדאי.
ושם לח: ר' אמי אמר, ר' תדאי לגרמיה הוא דעביד.
וביר‍ושלמי ברכות פ"ו ה"ח ר' סימון ר' תדאי בשם ר' יהושע [בן לוי].
ובשבת פ"ג ה"א ר' סימון דתרי, וגרסת יוחסין השלם ר' סימון בר תדאי, ובל"ס היה כתוב ב"ר והוא בשם ר' תדאי.
ושיש ר' אלעזר בן תדאי שבת קכג:.
ר' יוסי בן תדאי דא"ר רפ"א.

תודוס איש רומי

בברכות יט. תני רב יוסף תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסין בלילי פסחים (בחו"ל), שלח לו שמעון בן שטח אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי, ובפסחים נג. מובא המאמר ושם לא נזכר מי שלח לו, ובעו שם אם תודוס גברא רבה היה או בעל אגרופין, ואמרו ת"ש עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם וכו'. ור' יוסי בר אבין אמר שהיה מטיל מלאי כיס של ת"ח היה.

וכן הוא בירושלמי פסחים רפ"ז דהוה מסייע לחכמים בפרנסתן.

תודוס הרופא

נזכר במשנה בכורות פ"ד מ"ד מעשה בפרה שנטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים (ביבנה, גמרא) והתירוה, אמר תודוס הרופא אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריא עד שהם חותכין את האם שלה.

ובנזיר נב. ותוספתא אהלות פ"ד מעשה שהביאו קופה מלאה עצמות לב"הכנ של טרסיים והניחוה באויר ונכנס תודוס הרופא וכל הרופאים ואמרו אין כאן שדרה ממת אחד, ומובא המעשה בברכות פ:א ה"א-ו: ושם היה ר"ע.

תוטאי

(תנא דברייתא).

נזכר קידושין טז: אמר רב ששת - דתניא תוטאי אומר לו ולא לבעל חובו.

תוטני

ערך בר תוטני.

תורתא

רב הונא בר תורתא חולין קכז..

ר' יוחנן בר תורתא יומא ט..

תחינא בן פרישה

ערך אלעזר בן דינאי.

תחליפא

רב אחא (או אבא) בר תחליפא עירובין סג..

הונא בר תחליפא יבמות ח:.

רב חנן בר תחליפא סנהדרין צש:.

ר' יונה בר תחליפא חולין ל:.

ר' ירמיה בר תחליפא יומא עח..
רב כהנא בר תחליפא עירובין ח:.
רב מנשיא בר תחליפא ברכות מז:.
רב ענן בר תחליפא פסחים קא..
רבא בר תחליפא עירובין מ..
ר' שמעון בר תחליפא כתובות קיא:.

רב תחליפא

במו"ק כה. אמר אנא חזיתיה לר"ה דבעי למיתב אפורייה וכו', אבל המאמר מובא מנחות לב: ושם רב חלבו וכן הוא ביוחסין ודק"ס. ומצינו שבת רפ"ב ר' תחליפא שאל לרב חסדא לא כן אלפן רבי וכו'.
ובע"ז טו. רב תחליפא א"ר שילא בר אבימי (או אבינא) משמיה דרב.
ובירושלמי פאה פ"ד ה"ז מחלוקת רב כהנא ור' תחליפא.

ר' תחליפא (אמורא ירושלמי)

בברכות פ"ז ה"ב אמר ר' נסא זמנין אכלית אם ר' תחליפא אבא ועם אינייא בר סיסי חביבי, ותיבת אבא הוא ט"ס כי בסוף תרומות א"ר נסא אנא לא חכים לאבא, אימא הוה אמרה לי אביך הוה אמר וכו'.
והמאמר דברכות מובא בב"ר פצ"א-ג ושם א"ר אסא (צ"ל נסא) זמנין סגיאין אכלית עם ר' תחליפא, וזמנין סגיאין אכלית עם ר' חנינא (צ"ל אינייא) בר סיסי חביבי. ואולי הוא רב תחליפא תלמיד רב הונא ורב חסדא ועלה לא"י.

רב תחליפא אבוה דר"ה בר תחליפא

נזכר יומא ו:, כריתות כה: אמר משמיה דרבא, ויען שבנו היה שמו נודע יותר לכן קראוהו ע"ש בנו.

רב תחליפא אחוה דרבינאי חוזאה

נזכר ביצה טז: תנא כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה וכו', א"ר אבהו מאי קרא וכו', ומשמע שהיה קודם ר' אבהו, וברי"ף והרא"ש גרסא אחרת.

רב תחליפא בר אבדימי או אבימי

נראה ברור שהוא שם של אמורא אחד ואך ע"פ טעות סופרים כתבו לפעמים בשם אבדימי או אבימי.
הוא היה תלמיד שמואל כדמצינו רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל כפסחים קז., סוכה י:, מו"ק טז. כד., יבמות צו., כתובות סד. עז., חולין קז:.

ובן רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל כפסחים ק. (ובדק"ס אבימי), ע"ז ו., וב"ב ח: אמר לו שמואל לר"ת בר אבדימי (ובקד"ס אבימי) עביד חד כיסא ואתני עלה, וביצה טז: ר"ת בר אבדימי (בדק"ס אבימי) עבד עובדא כותיה דשמואל אמר רב תחלת הוראה דהאי צורבא מרבנן לקלקולא.
וכן מביא ביוחסין רב תחליפא בר אבדימי ואמרי לה אבימי, וביוחסין השלם רב תחליפא בר אבימי (ג"א אבדימי).

רב תחליפא בר אבינא

תלמיד רב חסדא כחולין ס: שא"ל רב חסדא כתוב קניני ובליסטרי - ארונקי באגדתיך ופרשה.

רב תחליפא בר אימי

בירושלמי מעשרות פ"ד ה"ד הונא בר חיננא ורב תחליפא בר אימי הוון יתבין קומי ר' אלעזר, א"ר יונה אין כולהון בר אימי, ההן בר רב אימי, אין כולהון בר רב אימי, ופי' הפ"מ שהיה ספק לר' יונה אם כ,מ שנזכר רב תחליפא בר אימי, ורב תחליפא שישב לפני ר"א הוא בר רב אימי, או שצריכין אנו לגרוס בכ"מ רב תחליפא בר רב אימי.

ר' תחליפא בר גיזא או גזא

נזכר ע"ז סט., זבחים לט. שהקשה לרבינא.

ר' תחליפא בר בר חנא

נזכר אס"ר פ"א-א. דרש שהיה אחשורוש אחיו של ראש אחיו נבוכדנצר.
ושם פ' חור אמר של זהב היו.
ושם פ' וכלים אמר כלים שצורתן משתנין לימים קלים.

ר' תחליפא בר רב חסדא

נזכר גיטין לא:.

ר' תחליפא בר יעקב

נזכר מד' תהלים הישן פקי"ד אמר בשם ר' יהודה ברי סימון, ובתהלים בובער גרס ר' חלפתא בר יעקב.

ר' תחליפא בר מערבא

נראה שקראוהו כן יען שבזמנו היה גם בבבל אמורא בשם רב תחליפא והוא היה מא"י כפירש"י ב"מ ז. ולכן קראוהו בר מערבא.
הוא זכה עוד להיות מהתנאים השונין ברייתות בישיבת ר' יוחנן כמנחות יד: בעי ר' יוחנן — תנא ליה רב תחליפא ממערבא (ובדק"ס בר מערבא), אך עיקר ישיבתו היה לפני ר'

אבהו וכדמצינו תמיד תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו כגיטין נב:, סוטה כז., ב"ק לג:, ב"מ ז. (ומחוי ליה ר' אבהו ובשבועה), ב"ב עז:, סנהדרין עז:, ואמרו ברכות נה. רב תחליפא בר מערבא שמע מר' יוחנן ואזיל וקא אמר קמיה דר' אבהו, א"ל אתון מהתם מתניתו לה וכו'.

והיה רגיל לירד לבבל ככתובות ח. רב תחליפא בר מערבא איקלע לבבל בריך שית אריכתא.

וכן עירובין נד: אמר רב חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנין — שמעה רב תחליפא בר מערבא אזל אמרה קמיה דר' אבהו א"ל אתון מהתם מתניתו לה וכו'.

ומו"ק כז. כי אתא רבין א"ל ההוא מרבנן ורב תחליפא בר מערבא שמיה דהוה שכיח בשוקא דגילדאי, ובנדרים נו. איתא בשוקא דצלעי.

ויעין שלא נסמך לכן נקרא תמיד בשם רב תחליפא.

ומו"ק ט. מצינו תני תחליפא ואפשר שהוא רב תחליפא בר מערבא.

ר' תחליפא בר שאול או שמואל

ערך ר' חלפתא בר שאול.

ר' תחליפא דקיסרין

נזכר ר"ה פ"ד ה"ח, תענית רפ"ב, נדרים פ"א ה"ב.

ור' זעירא הקשה לו סוטה ספ"ה.

ובש"ר רפכ"ה אמר כשם ר' פילא.

ובפדר"כ ז. ר' יודין ור' לוי ור' תחליפא קיסריא ור"ל חד אמר וכו'.

ובמ"ר פ"יב-טו ר' תחליפא דמן קסרין ורשב"ל וכו'.

ובסה"ד מביא שאמר בשם ר' שמעון בן לוי מילקטו שה"ש רמז תתקפ"ח וצ"ל כבשהש"ר פ"ד פסוק נפת ר' הונא ור' תחליפא קיסריי בש"ר שמעון בן לקיש.

ר' תחליפא חמיו דר' אבהו

נזכר קה"ר ספ"י ר' אבהו אמר בשמו, ובויק"ר פל"ב-ב מובא המאמר ושם חסר תיבת חמיו דר' אבהו, ואפשר שהוא ר' תחליפא דקיסרין כידוע שר' אבהו היה מקיסרין.

ר' תחליפא חמיו דר' אחא

נזכר ברכות פ"א ה"א-ו ושניהם אמרו בשם ר' שמואל בר נחמן, ודעת מבוא הירושלמי שהוא רב תחליפא בר מערבא.

ר' תחנא

בס"הד מביא שנזכר בפדר"א פנ"ה, אבל בפדר"א אך נד' פרקים, וצ"ל פמ"ו, פנ"ג כדמובא בהקדמת הגאון רד"ל וכתב שם שהוא ט"ס וצ"ל ר' תנחום וכן הוא בכמה דפוסים.

אבא תחנא חסידא

(תחנה, ד"ה א' פ"ד-יב).

יסופר ממנו מעשה נפלא בקה"ר פ"ט-ז שפ"א נכנס לעירו ע"ש עם חשיכה וחבילתו על כתפו ומצא מוכה שחין מוטל בפרשת דרכים, א"ל רבי עשי עמי צדקה והכניסני לעיר, אמר, אם אני מניח חבילתי מהיכן אתפרנס אני וביתי, ואם אני מניח את המוכה שחין אני מתחייב בנפשי, וגבר יצ"ט על יצ"הר והכניס למוכה שחין לעיר, ובא ונטל את חבילתו ונכנס עם דמדומי חמה והיו הכל תמהין ואומרין זה הוא אבא תחנא חסידא? הזריח הקב"ה את החמה - והיה מתייירא שמא קבל שכרו יצתה ב"ק וא"ל לך אכול בשמחה לחמך.

תימא

(תימא, בראשית כ"ה-טו).

נזכר בירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז אמר בשם רב הושעיא אף בפסול משפחה מתחילין מן הצד. וזה שמביא בס"הד ירושלמי פא"ד והרב משכיל לאיתן לא יכול לכון המקום והוא ר"ת פ' אלו דיני ממונות.

תלמי המלך

(תלמי מלך גשור, שמואל ב' פ"ג-ג)

במגילה ט. ומס' סופרים פ"א ה"ח יסופר שכנס עב' זקנים וא"ל שיכתבו לו את תורת משה (להעתיקה ללשון יונית) וכולם הסכימו לדעה אחת ושינו בה יג' דברים שכתבו אלהים ברא בראשית, אעשה אדם, ויכל בשישי וישבות בשביעי וכו', ובסוף מגילת תענית בשמונה בטבת נכתבה התורה בימי תלמי המלך בלשון יונית, והחושך בא לעולם ג' ימים.

ובקדמוניות היהודים פ"ב יסופר שאחרי מות אלכסנדר מוקדון מלך תלמי זאטער ארבעים שנה, ואחריו מלך תלמי פליאדילפוס לט' שנה, והיה לו סוכן על אוצר ספריו איש יקר רוח בשם דימיטריוס איש פאליריוס, והוא יעץ למלך להעתיק עבורו ספרי התורה, וגם אוהבו הנאמן אריסטיוס עזרו לזה, ואז היה הכהן הגדול אלעזר אחי שמעון הצדיק, וכתב אליו המלך שישלח לו מבחירי חכמי ישראל להעתיק הס"ת, ובמשך עב'

יום כלו מלאכתם הגדולה, והמלך שמח מאוד ע"ז וישלח מתנות יקרות לבית המקדש ולכ"הג, והיטיב לכל ישראל.
ובסופרים פ"א ה"ז מעשה בה' זקנים שכתבנו לתלמי המלך את התורה יוונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צורכה.

תמרי

רמי בר תמרי חולין קי..

תנא דבי ר' פלוני או תני תנא קמיה דר' פלוני

כבר בארנו בכמה מקומות כי לכל ריש מתיבתא היה תנא או תנאים (אפילו בסוף זמן האמוראים) יושבין לפניו והיו בקיאין מאוד בברייתות בע"פ וכשהוצרכו לברייתא (שע"פ רוב למדו בע"פ) היה הוא כספר חיה והיה אומר לרבו לשון הברייתא, אבל יען שכל מעיינם היתה אך להיות שגור בפיהם לישנא דברייתא לכן טעו לפעמים בתיבה אחת וזה שמצינו הרבה פעמים בש"ס שא"ל הריש מתיבתא לא תתני הכי, או איסמייא, וזה שאמרו סוטה כב. התנאין מבלי עולם שמורין הלכה מתוך משנתן ולא קאי על רבותינו חכמי המשנה או הברייתות, אך על התנאין האלו.
וכן כתב רש"י חולין טו. ד"ה אטו, ועיין ב"מ לד. ברש"י ד"ה לתנאי.
וכן מובא באגרת דרש"ג ח"א פ"ו שיאמר וגם התנאים למדו אותם ביניהם כגון אחי תנא דבי ר' חייא, בר אשיין תנא דבי ר' אמי.

תנחום

ר' אבדומי בר תנחום ירושלמי סוף מו"ק.
ר' מנא בר תנחום תרומות פ"ה ה"ב.
ר' שמואל בר תנחום ב"ר רפ"סו.

ר' תנחום

היה תלמידו דריב"ל כדמצינו א"ר תנחום אריב"ל כברכות ו: כח:, מגילה כב., סוטה לט: ד"פ, וב"ק פב. פי' ר' תנחום ור' ברייס משום זקן אחד ומנו ריב"ל.
וכן מצינו ר' תנחום א"ר אסי אריב"ל כברכות כט: ושם כט. ר' תנחום א"ר אסי, ובתנחומא ויצא-כב ר' תנחום ב"ר יוסי נראה שצ"ל ר' תנחום בש"ר אסי.
וכן ר' תנחום אמר ר"ה כמו"ק טז:.
ר' תנחום א"ר חנילאי כיבמות סב: (ונראה שצ"ל שם ר' תנחום בר חנילאי).
ר' תנחום א"ר טבלא כסנהדרין כח:.
ר' תנחום א"ר יוחנן כשבת לט:.

ובסנהדרין צג. א"ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי.
הלכותיו מצינו חגיגה ג. אמר חאש באזנו חאת וחיגר ברגלו אחת פטור מן הראייה שנאמר וכו'.
ושבת כא: אמר רב נחמן בר מניומי בשמו נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי.
ובקידושין סב. אמר הנקי כתיב (והמאמר מובא שבועות לו. ושם ר' תנחום בר חכינאי).
וביבמות פ"י ה"יד השיב על קושיית רב שמואל בר אבא שהקשה לר"ז, אך בקידושין פ"א ה"ב גרס ר' נחום.
וב"ב פ"ה סה"א ר' לעזר בר' יוסי (האמורא) בשמו.
ובס"הד כתב שרב גדא שמעיה, והוא ט"ס שרב גדא היה שמעיה דרב ששת כעירובין יא:, וכן מה שמביא ששאל מרב פפא בריה דרב אחא בר אדא וכונתו לברכות כט: הוא שגגה כי ר"פ בריה דר"א היה בבלי בזמן רבא, ור' תנחום היה ירושלמי, אך פשט הפשוט שבני הישיבה שאלו מר"פ בריה דר"א מנא לך הא ולא שר' תנחום שאלו.
מאמריו באגדה מצינו מגילה טו: שאמר נדדה שנת מלכו של עולם.
ובסוטה לא. אמר כרס נעשה להם כאספקלריא המאירה וראו.
ובשבת כב. דרש ר"נ בר מניומי בשמו מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים - אבל נחשים ועקרבים יש בו.
מקורותיו הפרטים מצינו שאירע לו גם כסנהדרין לט. שא"ל קיסר תא ליהוו כולן לעמא חד א"ל לחיי אנן דמהלינן לא מצינו מיהוי כוותייכו - א"ל מימר שפיר קא אמרת מיהו כל דזכי למלכא לשדיוה לביבר, שדיוהו ולא אכלוהו.
וקרוב מאוד לומר שהוא ר' תנחום בר חנילאי עיין ערכו.

ר' תנחום אדרייא

נזכר תענית פ"א ה"ו, אך המאמר מובא ברכות פ"ה ה"ב ושם איתא ר' תנחומא אדרעיה.

ר' תנחום איסבולסטיקא

(הוא בלשון יוני דרשן).
נזכר ברכות שהש"ר פ"א פ' כי טובים-ב, ר' חנינא בריה דר' אחא בשמו.

ר' תנחום בריה דר' אמי

ערך ר' תנחום בר ירמיה.

ר' תנחום בר חייא

אמר בשם ר' יוחנן כשבת פ"א ה"ד, תענית פ"ב סה"א.

ובשם ריב"ל כשבת פ"א ה"ד, שקלים רפ"ג, ע"ז פ"ב ה"ח.
ובברכות פ"ה ה"ד ר' תנחומא בר חייא בשם ר' שמלאי.
ובשבת פ"ג ה"ז ר' יסא סלק גבי ר' תנחום בר חייא בעא מיעברתיה קומי (רצה להעביר המנורה מלפניו בשבת) אמר לו בפנינו?
ובמו"ק פ"ג ה"ז ר' חיננא בר פפא סליק לגביה ר' תנחום בר חייא שהיה אבל ויצא כנגדו בבגדים שאינן קרועין א"ל מנ"ל האי? אמר לו ר' תנחום ב"ח הכין הוה ר' סימון רבי עבד, ובקש מר"ח בר פפא שיתפלל עליו.
וב"ר פ"ק-ז גרס ר' תנחום ב"ח דכפר אגין. ובסנהדרין פ"א ה"ב אמר ר"כ חבר הוינא ואעלי ר' תנחום בר חייא לקידוש החודש וכו'.
האומרים בשמו מצינו ר' אחאר בשם ר' תנחום בר חייא כברכות פ"ג ה"ג, תענית פ"א ס"הא, ושם פ"ב ס"הא, וכן צ"ל בפסדר"כ קסו.
ר' לעזר בר' יוסי (האמורא) בשמו כמעשות פ"א ה"ג, מו"ק פ"א ה"א, ובע"ז ספ"א ר' אחא ר' תנחום בר חייא בשם ר' לעזר בר' יוסי, בל"ס צ"ל ר' אחא ור"א בר' יוסי בשם ר' תנחום בר' חייא.
ר' חנניה בריה דר' אדא בשמו כברכות פ"א ה"ד.
ר' יודן בשמו כב"ר פ"ו-ג.
ר' יונה בשמו כברכות פ"ה ה"א, תענית פ"א סה"א.
ובילקוט ישעיה רמז ש"יז ר' יהושע בריה דר"ת בר חייא.

ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו

במו"ק טז: אמר בשם ר' יעקב בר אחא.
ומקומו היה בטבריא במקום ר' אמי כמפורש יבמות מה. שאמרו ר' אחא שר הבירה ור' תנחום בריה דר"ח איש כפר עכו פרוק הנחו שבוייתא דאתו מארמון לטבריא (וברש"י גורס לאנטוכיא), הוה חדא דעבירא מעכו"ם ואתו לקמיה דר' אמי וכו'.
ונשאר לנו ממנו מאמרים אחדים באגדה כתענית ז: שאמר אין הגשמים נעצרין אא"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה.
ובכורות נז: מפרש למה תקנו לפרוש מעשר בהמה בהני ג' זמני כדי שתהא בהמה מצוייה לעולי רגלים.
ונזכר פטירתו מו"ק כה: כשמת איתקצצו כל אנדרטיא (לגרסת ע"י ודק"ס).

ר' תנחום בר חכינאי
נזכר שבועות לו., אך המאמר מובא בקידושין סב. וסוטה יז. ושם איתא סתם ר' תנחום, וכן הוא בדק"ס, ובס"הד גורס ר' תנחום בר חנילאי.

ר' תנחום בר חמא
נזכר פסדר"כ קעג: ר' נחמיה דיפו בעי קומי ר' תנחום בר חמא בשם ר' סימא.

ר' תנחום בר חנילאי
היה תלמיד ריב"ל כב"ק נד. ר' חנינא בר עגיל שאל את ר' חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהן טוב ובדברות האחרונות נאמר בהן טוב, א"ל - כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ריב"ל שהיה בקי באגדה, אזל לגביה א"ל ממנו לא שמעתי אך כך א"ל שמואל בר נחום אחי אמו - ואמרי לה אבי אמו של ר' אחא בר' חנינא הואיל וסופן להשתבר.
והוא היה דרשן גדול כדמצינו מדרשותיו תענית ז. שאמר אין הגשמים יורדין אלא עם כן נמחלו עוניתיהן של ישראל שנאמר וכו'.
וב"מ פו: אמר לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למורם ולא אכל וכו'.
ובסנהדרין ז. אמר לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל.
ושם ק. אמר כל המרעיב עצמו על ד"ת בעו"הז הקב"ה משביעו לעה"ב שנאמר וכו'.
ומכות י. אמר מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תחלה וכו'.
ובע"ז יח: א"ר חנילאי כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם שנא' וכו', וגרסת דק"ס ר' תנחום בר חנילאי וכן הוא בילקוט ישעיה רמז שב.
וביבמות סב: א"ר תנחום ב"ר חנילאי כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה - שנאמר וכו', נראה שצ"ל ר' תנחום בר חנילאי.
וכן מצינו דרשותיו בתנחומא וירא-א, שמיני-י, חקת-ה, תצא-ה, ושם תזריא-יא א"ר תנחום בר חנילאי בשם ר' ברכיה נראה שצ"ל להיפוך.
ובירושלמי תענית פ"ד ה"ד מאמרו הנפלא במינו שאמר קלקול חשבונות יש כאן, ובאיכ"ר פ"ג פ' נחפשה מעשה בר' בא בר זבדא ור' תנחום בר חנילא ור' יאשיה נפוק לתעניתא וכו', והמאמר הוא מירושלמי תענית רפ"ב ושם ר' תנחום בר עילאי.
האומרים בשמו מצינו ר' לוי כב"ר פ"ד-ו.
ור' פנחס כברכות פ"ט ה"א-נו:.
ויסופר עליו תנחומא משפטים-ח כשהיה לוקח ירק או בשר לבני ביתו היה אומר להם הפרישו לעניים חלקם, ואפשר שהוא ר' תנחום סתם.

ר' תנחום בר חנינא
נזכר ברכות פ"ד ה"ד אמר צריך אדם ליחד לו מקום בבית הכנסת וכו'.

ר' תנחום בר' טרפון
ר' אבין בריה בכורים רפ"ב.

ר' תנחום בר יודן (או יהודה)
נזכר בירושלמי ברכות פ"ו ה"א-לט: אומר על דברי ר' חייא בר אבא שצ"ל ברוך ש"כ מלכותו לע"ו, (וזה כאנת היוחסין שמביא ר"ת בר יודן עם ר' חייא בר אבא ובס"הד כתב לא מצאתי). ושם ספ"ז, ופ"ט ה"ה אמר צריך לברך בין על מדת הרחמים בין על מדת הדין (ושם איתא ר' תנחומא בן יהודה אך בויק"ר רפכ"ד מובא המאמר ר' תנחום בר יודן), יומא פ"א ה"א ב:, פ"ב ה"א-ח:.

ר' תנחום בר' יוסי
נזכר תנחומא ויצא-כב, ונראה שצ"ל ר' תנחום בשם ר' אסי.

ר' תנחום בר ירמיה
נזכר בירושלמי ברכות ס"פד וסוף מעשרות.
ויסופר גיטין פ"א סה"ב שהיה בעיר חפר והורה שם א"ל ולא כן אלפן רבי שאסור לתלמיד להורות הלכה לפני רבו עד שיהא רחוק יב' מיל והא ר' מנא רבן יתיב בציפורן, א"ל ייתי עלי דלא ידעית, ובסהדרין ה: מובא ר' תנחום בריה דר' אמי איקלע לחתר דרש להו - א,ל לאו ר' מני דמן צור איכא הכא - א"ל לאו אדעתאי.
ובשביעית פ"ו ה"א איתא המעשה על ר' תנחום בר חייא, ובתנחומא אחרי-ו הגרסא ר' נחום בר ירמיה, ובויק"ר פ"כ-ז הגרסא כבירושלמי גיטין.
ונראה בבירור שהצדק כגרסת הירושל' גיטין כי אי אפשר לומר כגרסת שביעית, כידוע שר' תנחום בר חייא היה תלמיד ר' סימון כמבואר בערכו ואיך יהיה תלמיד ר' מנא, ואי אפשר לומר שהוא ר' מנא הראשון יען שזה ר' מנא היה בטבריא ולא בציפורי, ומה שהקשה שר' מנא היה בציפורי, ל"ק מידי כי באמת היה כמעט כל ימיו בטבריא מקום אביו ר' יונה ורבו ר' יוסי, וגם היה הולך תמיד לקיסרין, ואך לעת זקנותו הלך לציפורי מקום ר' חנינא שהיה שם הראש, ור' חנינא מחל לו כבודו ור' מנא נתמנה לראש ולכן לא ידע ר' תנחום בר ירמיה מזה וזה ברור.
ובתנחומא צ"ל ר' תנחום תחת ר' נחום.
ונזכרה בב"ר פ"ג-ח דרשה ממנו.

ר' תנחום בר מני
נזכר כתובות פ"ח ה"י אמר בשם ר' יוסי (האמורא) וקאי על דברי ר' אבהו אר"י.

ר' תנחום בר מריון
נזכר מעשרות פ"א ה"ב אמר בשם ר' יוחנן, ובב"ר פכ"ב-ו יספר אית כלבין ברומי דידעין למשתדלא וכו'.

ר' תנחום בר נחמני
מובא באוצר ישראל מילקוט ישעיה רמז שצ"א, ולא נמצא בילקוט שלנו.

ר' תנחום בר עילא
אמר בשם ר' יוסי בר' חנינא חגיגה פ"א רה"ב.
ובמעשרות פ"א ה"ב ר' אייבו בר נגרי ור' תנחום בר עילאי בשם ר' נחום בר' סימאי.
ובתענית פ"ב ה"א ר' בא בר זבדא ור' תנחום בר עילאי ור' יאשיא נפקו לתעניתא - דרש ר' תנחום בר עילאי (ונראה שצ"ל בר' חנילאי).
ונזכר בהלכה תרומות פ"ב ה"ג, שבת פ"ג ה"א.
ונפטר בחנוכה כירושלמי סוף מו"ק.

ר' תנחום בר פפא
בירושלמי קידושין פ"ג ה"יא יסופר ששלח ושאל לר' יוסי תרין עוברין מן אלכסנדריא אחד בפנויה ואחד באי"א, ור' יוסי צוה לר' מנא תלמידו לחתום על התשובה. וזה ר' יוסי הוא חבירו דר' יונה ולא ר' אסי, ושגג בזה בערך מלין ערך אלכסנדריא, והצדק עם מבוא הירושלמי.

ר' תנחום ברבי, חתניה דר' שמלאי
נזכר במ"ר פ"יא-ג.

ר' תנחום ביצרייא
נזכר ברישולמי כלאים פ"ג ה"א, ובויק"ר פט"ו-ד ר' תנחום בצרורוייה בשם ר' ירמיה.

ר' תנחום דכפר גון
בירושלמי ב"ב פ"ה ה"א אמר בשם ר' לעזר בר' יוסי (האמורא).

ר' תנחום דמן יפו
נזכר בפדר"כ ר"פ בחצי הלילה אמר בשם ר' נחוניא, ובפס' רבתי שם אמר בשם ר' מנא דיקסרין.

ר' תנחום דמן נוי

נזכר שבת ל. שאול שאילתא זו לעולא מר' תנחום דמן נוי מהו לכבות בוצינא דנורא מקמי באישא בשבתא, פתח ואמר כרב יהודה אמר רב, ודרש שם דרשה ארוכה ומסיים ולענין שאילה דשאילנא קדמיכון נר קרויה נר וכו', ומזה אנו רואין שהיה הדיין והדרשן בעירו.

ר' תנחום דמן פרוד

בע"ז לא. יסופר שר' יוחנן איקלע לפרוד אמר כלום יש משנת בר קפרא תנא ליה ר' תנחום דמן פרוד, ומשמע שם שהיה תלמידו דבר קפרא.

ר' תנחומא

כבר האריך למדאי הרה"ג ר"ש בובער בהקדמתו היקרה למד' תנחומא שסתם ר' תנחומא הוא הנקרא ר' תנחומא בר אבא, או ר' תנחומא ברבי, והיה דרשן גדול.

רבו היה ר' אבא הונא הכהן בר' אבין כבמ"ר פ"ג-ז א"ר תנחום בר אבא אני שאלתי ולמדתי אותה לפניו.

וברושלמי מצינו תמיד א"ר תנחום בשם ר' חונא (הוא ר' הונא רבו) כפאה פ"א ה"א, חלה פ"א ה"ג, בכורים פ"א ה"ש, שבת פ"ז ה"ב-כט:, שם רפט"ו, פסחים פ"ז ס"סו. או כבמדרש תהלים פצ"ב-א ובמ"ר פ"ג-א. א"ר תנחומא שאלתי אותה לר' הונא וא"ל ראינוה בבבל, וביבמות פ"י ה"ז ר' תנחומא בשם ר' הונא.

וכן מצינו ר' תנחומא בשם ר' אבא כאיכ"ר פ"ב-ג.

ר' תנחומא ור' אבא בר כהן בשם ר' אחא כב"ר פ"לג-ג. בשם ר' אייבו כפס' רבתי פ' זכור ס"ג.

בשם ר' אלעזר כשבת פ"יג ה"ג, פסחים פ"ד רה"א, ב"ר פכ"ד-ז.

בשם ר' בנייה כב"ר פ"ח-א.

בשם ר' יצחק בר' אלעזר כבכורים פ"א ה"ג.

בש"ר לוי כב"ר פ"נ-ב.

בשם ר' חמא בר"ח כפס' רבתי פ' החודש.

ובשקלים פ"ג ה"א אמר ר' תנחומא איקתשיית קומי ר' פנחס.

בשם ר' שמואל כפס' רבתי פ' תשא ס"ו ושם ר"ת ברבי.

ויסופר עליו בב"ר פ"לג-ג ובויק"ר פל"ד-יד שהיו צריכין למטר וגזר תענית ולא ירד מטר על ודרש להם, בני! התמלאו רחמים אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליכם רחמים, עד שהן מחלקין צדקה ראו שאחד נתן לגרושתו כסף אתו לגבי ר' תנחום וספרו לו העבירה שמצאו, וכששאלו ר' תנחום למה עשה כזאת א"ל ראיתי איתה בצרה וריחמתי עליה, באותה שעה הגביה ר' תנחום פניו כלפי מעלה והתפלל ומיד ירדו גשמים.

מקומו היה בעיר אנטוכיא כב"ר פ"יט-ד ששאלו המינים את ר' תנחומא באנטוכיא למה כתוב אלהים לשון רבים והוא השיב להם תשובה נכונה.
דרשותיו היקרות מלאים במדרשים ואליו נתייחס המד' תנחומא אשר תלמידיו סדרו אותו כאשר הוכיח למדאי הר"ש בובער בטוטו"ד.
ונזכר פ"א בהלכה בחולין נה: מתקיף לה ר' תנחומא וכללא הוא והרי מוגלא, ואפשר ששם צ"ל ר' תנחום.

ר' תנחומא אדרעי
ערך ר' תנחום אדרעי.

ר' תנחומא בר אבא
ערך ר' תנחומא (סתם).

ר' תנחומא בר יהודה
ערך ר' תנחום בר יודן.

ר' תנחומא בי ר' יונה ממצוצרא או מבצוצרא
נזכר פסקתא רבתי פ' תשא-ח.

ר' תנחומא בי ר' מנחם בר' יעקב
נזכר פס' רבתי פ' תשא-ט אמר בשם אביו.

ר' תפדאי
נזכר ב"ר פח-יא אמר בשם ר' אחא, ובס"הד גורס ר' תפריי, ושם פ"יד-ג ר' תפדויי.

תקיפי דא"י
כן נקרא ר' יונה כתענית כג:, ור' שמעון בן לקיש כמגילה כח:.

תקיפי קדמאה
כן נקראו ר"ג כסנהדרין יא:.

תרדיון
ר' אלעזר בן תרדיון גיטין פ"ז ה"ב.
ר' חנינא בן תרדיון אבות פ"ג מ"ב.
ר' יצחק בן תרדיון מד' תהלים פ"לא-ו.